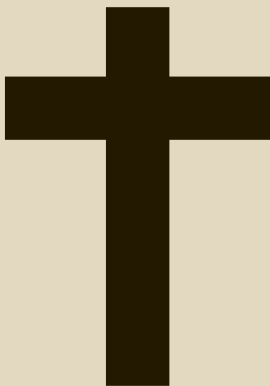

Uumeleembaa Buŋa
Tere Soomongo Gbilia

The New Testament and portions of the Old Testament in the
Borong Language of Papua New Guinea

Uumeleembaa Buŋa Tere Soomongo Gbilia
The New Testament and portions of the Old Testament
in the Borong Language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long
Niugini

Copyright © 2002, 2011 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Borong

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

63589f8b-9426-5ce2-9520-ca0cf2b65c47

Contents

Matyuu	1
Maak	102
Luuk	161
Jon	263
Aposol	341
Room	442
1 Korint	493
2 Korint	539
Galesia	573
Efesus	591
Filipai	608
Kolosi	621
1 Tesalonaika	634
2 Tesalonaika	644
1 Timoti	650
2 Timoti	665
Taitus	676
Filemon	683
Hibruu	686
Jeims	724
1 Piito	737
2 Piito	752
1 Jon	762
2 Jon	774
3 Jon	776
Juuda	778
Aisisaan	783

Matyuu Oligaa Buᅇa Matyuunonᅇ ooro. Jeᅇ-asa-asari

Matyuu qa iikawaa kania ii Pombaanonᅇ kalenᅇ. Qata monᅇ Liwai. Room gawmambaa takis meme ejaga laligoro. Gawonᅇ ii menᅇ laligoro Jiisasnonᅇ kanᅇ oono uuta meleema gowoko 12 yonᅇoo batugianonᅇ laligoro.

Oligaa Buᅇa koi Jiisaswaa kania iyanᅇaa kanagesouruta Juuda yonᅇoojonᅇ jeᅇ asarinᅇ onᅇomambaajonᅇ ama ooro. Qaa kota waᅇa ii kokaenᅇ, “Jiisas Kraistnonᅇ Hamoqeᅇe Tonana ano Kinᅇ Poᅇnana kolooja.” Juuda ejemba yonᅇoojonᅇ qaa ii mende sokono uugianonᅇ boliro amamaagi. Kawaajonᅇ Matyuunonᅇ Jiisas gawonᅇaa kania ii asuganonᅇ jeᅇ asarinᅇ tororo kuma onᅇono. Soomonᅇgo Walaganonᅇ hamoqeᅇewaa soomonᅇgo qaa (promis) eji, ii kuuya Jiisaswaajonᅇ ama asuganonᅇ asuginᅇ qebulugonᅇ honᅇawo koloodabororo. Hamoqeᅇe Toya ii Hibruu qaanonᅇ Mesaia ano Griik qaanonᅇ Kraist.

Jiisasnonᅇ uuwaa gawonᅇ bakaya karoonᅇ menᅇ laligoro: Iinonᅇ Oligaa Buᅇa ejemba kuma onᅇoma uugia iikanonᅇ kuunᅇ omejiilanᅇ konjoma onᅇoma jigia menᅇ qeanᅇonᅇ laligoro. Kaenᅇ menᅇ keno anᅇoleto kolooro laligonᅇ maripoonᅇ gerenonᅇ uma komuro ronᅇ konᅇgi mombo waaro. Iikanonᅇ Anutuwaa bentotonᅇaa kania qendeema nonono. Kaenᅇ ano anana letoma Anutuwaa meraboraanaᅇ koloowombaa kania kolooro. Jiisaswaanonᅇ qaaya waᅇa 5 ii kokaenᅇ: 1) Bonᅇ 5-7, 2) Bonᅇ 10, 3) Bonᅇ 13, 4) Bonᅇ 18 ano 5) Bonᅇ 24-25

Buk kokawaa bakaya waᅇa 7 ii kokaenᅇ:

Jiisaswaa ambosakonᅇuruta ano kolokolooya 1.1-2.23

Jon Oomulu ejanonᅇ uuwaa gawonᅇ mero 3.1-12

Jiisas oomulu mero Satanonᅇ anᅇgobato menᅇ muro 3.13-4.11

Jiisasnonᅇ Galili uutanonᅇ qenjaaro gawonᅇ mero 4.12-18.35

Jiisasnonᅇ Galili mesaonᅇ Jerusalem keno 19.120.34

Sonda konoga Jerusalem laligonᅇ komuro 21.1-27.66

Koomunonᅇga waama laligonᅇ Siwenonᅇ uro 28.1-20

Jiisas Kraistwaa ambosakonᅇa yonᅇoo qa arenᅇgia

Luuk 3.23-38

¹ Jiisas Kraistwaa ambosakonᅇa yonᅇoo qa arenᅇgia ii kokaenᅇ: Aabrahambaa gbili monᅇ Deiwid. Deiwidwaa gbili monᅇ Jiisas.

² Aabrahambaa meria Aisak. Aisakwaa meria Jeikob. Jeikobwaa merauruta Juuda ano iwaa daremunuruta.

³ Juudawaa merawoita Perez ano Zera, nemunᅇgara Taamar.

Perezwaa meria Hezron. Hezrombaa meria Ram. ⁴ Ramba meria Aminadab. Aminadabwaa meria Naason. Naasombaa meria Salmon. ⁵ Salmombaa meria Boaz, nemuḅa kantri mombaa embiaga Raahab. Boazwaa meria Oobed, nemuḅa kantri mombaa embiaga Ruut. Oobedwaa meria Jesi. ⁶ Jesiwaa meria kiḅ Deiwid. Deiwidwaa meria Solomon, nemuḅa wala Uriawaa embiaga laligoro. Juuda kiḅ kuuya ii Deiwidwaa gbiliuruta kolooḅ laligogi.

⁷ Solomombaa meria Rehoboam. Rehoboombaa meria Abija. Abijawaa meria Asa. ⁸ Asawaa meria Jehosafat. Jehosafatwaa meria Jehoram. Jehorombaa meria Usia. ⁹ Usiawaa meria Jootam. Jootambaa meria Aahaz. Aahazwaa meria Hezekia. ¹⁰ Hezekiawaa meria Manase. Manasewaa meria Aamon. Aamombaa meria Joosia. ¹¹ *Joosiawaa merauruta Jekonia ano iwaa daremunuruta. Kamban iikanonḅ Babilon yonononḅ Israel kanageso unḅangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaḅa welenḅeqeḅgiaga laligogi.

¹² Babilon kapuare miri laaligo tani kaḅa laligonḅ iikanonḅ Jekoniawaa meria Sealtiel kolooro. Sealtielwaa meria Jerubaabel. ¹³ Jerubaabelwaa meria Abiud. Abiudwaa meria Eliakim. Eliakimbaa meria Azor. ¹⁴ Azorwaa meria Jaadok. Jaadokwaa meria Akim. Akimbaa meria Eliud. ¹⁵ Eliudwaa meria Eleazar. Eleazarwaa meria Matan. Matambaa meria Jeikob. ¹⁶ Jeikobwaa meria Joosef, Mariawaa loya. Marianonḅ Jiisas merota qata Kraist Hamoḅeḅe Toya jenḅeḅonḅ.

¹⁷ Kamban Aabrahambaanonḅa kanainḅ laligonḅ kougi kiḅ Deiwid kolooroti, isi iyonḅoo jaḅgo arenḅia ii 14. Mombo kiḅ Deiwidwaanonḅa kanainḅ laligonḅ kougi Israel kanageso unḅangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaḅa laligogiti, isi iyonḅoo jaḅgo arenḅia ii kaḅagadeenḅ 14. Babilon kapuare miri laaligo tani kaḅa laligogiti, kamban iikanondeenḅ kanainḅ laligonḅ kougi Kraist kolooroti, isi iyonḅoo jaḅgo arenḅia ii kaḅagadeenḅ 14.

Jiisas Kraist ii kokaenḅ kolooro:

Luuk 2.17

¹⁸ *Jiisas Kraist koloorotiwaa sunduya ii kokaenḅ: Iwaa nemuḅa Maria ii Joosefwaa buḅaga laligonḅ mende mindirinḅ aonḅ laligori kamban iikanonḅ Unḅa Toroyanonḅ meḅ letoma muro korowo laligoro kania mokoloogi. ¹⁹ Kaenḅ mokoloogi eja buḅaya Joosef iinonḅ laaligo dindinḅa laligorotiwaa-ḅonḅ Mariawaa kanianonḅ asuganonḅ asugiro gamuyawo

* **1:11:** 2 Kiḅ 24.14-15; 2 Hist 36.10; Jer 27.20 * **1:18:** Luuk 1.27

koloowaatiwaajon togoro. Kaen togon uutanon ii olon mesaomambaa momo areja ano.

²⁰ Kaen romonjon ero Pombaa gajoba monjon gaanon asugin mun kokaen ijoro, “Joosof Deiwidwaa gbili, Unja Toroyanon mono Maria menj letoma muro koroyawo laligoja. Kawaajon gii mono ii wama miriganon kan embaga koloowaatiwaajon toroko mende moba. ²¹ *Marianon koko meraga mewaa. Eja iikanon kanagesoya singisonogiononga hamo qen onono solananiwuya. Kawaajon giinon mono qata Jiisas qaba.” Kaen ijoro.

²² Ponjon gejatootoo eja mon sololoo qaa mon jeroti, iikanon honjowo koloowaatiwaajon iwoi kuuya ii kolooro. Gejatootoo qaa ii kokaen, ²³ * “Emba saran jumunja monjon koroyawo koloon mera ejaga mero qata Imanuel qabuya.” Qa iikawaa kania ii kokaen, “Anutunon ananawo laligoja.”

²⁴ Joosofnon uuta tooro waama Pombaa gajobanon jen koton muroti, iikawaa so ama Maria embia koloowaatiwaajon wama mirianon keni. ²⁵ *Kema laligorito, kamban biiwianon iikanon motoon mende eri kema meria mero Joosofnon qata Jiisas qar. Mera mero iikawaa gematanon loemba laligori. Kian.

2

Momakooto eja ween koukoutanonga kagi.

¹ Jiisasnon eja pon Herodwaa kambanon Judia prowinswaa taonja mon qata Betlehem kanon kolooro. Koloroti, kamban kanon sengelaowaa momo eja ween koukoutanonga Jerusalem sitinon kagi. ² Kan kokaen qisigi, “Juuda onoonon eja pon koloowaati, mera ii koloon dakanon eja? Nono ween koukoutanon laligon iwaanon widi asugiro iima kania kaen moma waeya menj mepeseewombaajon kajon.”

³ Kaen qisigi eja pon Herod ano Jerusalem kanageso iwo laligogiti, iyononon korebore qaa ii moma aarugi. ⁴ Aarugi kin Herodnon qaa ama kanagesowaa jigo gawon galen wanja ano Kana qaawaa boi kuuya koma horon onono kagi. Kan ajoroogi kokaen qisin onono, “Hamoqeqe Toya Kraistnon mono dakanon koloowaatiwaajon jegita eja?”

⁵ Qisin onono kokaen meleema mugi, “Iinon Judia prowinswaa taon qata Betlehem iikanon koloowaa. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Maikanon kokaen oorota eja,

⁶ * “Oo Betlehem kanageso Juuda gomanon laligojuti, onoo batugianonga pon somata koloon neenaa Israel kanageso mindinjon kalan koma nonombaa.

Kawaajon onjo Juuda gomambaa jotamemeya yonoo batugianon laligogi qabuŋagianon kamaanqeqeta mende toontoon koloowaa.’”

⁷ Kaen meleema mugi momakooto eja ii oloŋ onoono kagi kokaen qisin onono, “Widia ii naa kambanon asugiro kanain iigi?” Iikawaa kania tororo momambaaŋon moma kaen qisin onono. ⁸ Iikawaa qaaya moma wasin kokaen jen koton onono, “Ono mono Betlehem kema mera ii tororo qisin mokoloon iikanondeen buju qaa anŋi noonon kawa. Niinon ii moma kaanjadeen kema ii waeya men mepeseen mumana.”

⁹ Kinon kaen inijonŋon jen koton onono moma kananon kenŋi. Kema widi ween koukoutanon laligon iigiti, iikanon wanŋianon waladeen keno kosin otaan Betlehem kema miri koko mera eroti, iikanon nano. ¹⁰ Widi ii nano iima korisoro somata qatawo mogi. ¹¹ Korisoro moma miri uutanon uma mera ano nemuŋa Maria iriigi. Ii iriima simin kuma usugon waeya men mepeseen mugi. Mepeseen muŋ wayanŋesogia qenŋama iikanonŋa goul, jinin paora ano sanda qata mor ii unjuma kalen mugi.

¹² Gomantiina mon egi Anutunon gaanon asugin kin Herodwaanon mombo mende kembutiwaajon qotogon onono. Kawaajon kana monŋen iyanŋiaa goman balonŋianon eleema kenŋi. Kian.

Herodwaajon asanŋon Joosef embameria Iijipt kenŋi.

¹³ Momakooto eja yononon kenŋi Joosefnon gaon iiro Pombaanon gajoba monon asugin muŋ kokaen ijoro, “Herodnon mera qero komuwaatiwaajon monŋama mubaa. Kawaajon mono waama mera ano nemuŋa uruama oloŋ koma Iijipt kantrinon kembu. Iikanon kema laligogi kanagen niinon kawutiwaa kamban jemanati, iikanon mono eleema kawu.”

¹⁴ Kaen ijoro waama gomantiina iikanondeen koko mera ano nemuŋa uruama Iijipt kenŋi. ¹⁵ *Iijipt kema laligogi kin Herodnon komuro kamban iikanondeen eleema kagi. Wala Ponon gejatootoo eja Hoosea sololoo qaa kokaen jerota eja, “Niinon merana oombe Iijipt goman mesaon karo.” Gejatootoo qaa iikanon mono kaen asugiro honawo kolooro. Kian.

Mera Betlehem gomanon unugi komugi.

¹⁶ Momakooto eja yononon Juuda goman oloŋ mesaon kenŋi Herodnon iikawaa kania iima “Tiligon nonŋi,” jen irinŋa mamaga soono jenkooto kokaen ano, “Manjaqeqe eja, onjo Betlehem ano goman kuuya ii liligon raji, iikanon kema

* 2:15: Hoos 11.1

mera gbanigia woi ano iikawaa baatanon koloojuti, ii mono kuuya unugi komuwu.” Momakooto eja widi asugirotiwaa kambanajon tororo qisin onono ijogiti, iikawaa so mera gbanigiaajon jenkooto ii ano. ¹⁷ Gejatootoo eja Jeremaianon qaa mon jerota eji, iikanon mono kaen asugiro honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

¹⁸ * “Betlehem kosianon gomanon mon qata Rama iikanonga saagujugia mogi qama silama ambureren somata meju.

Reizel embawaa gbiliuruta yononon gbiliurugia qaonji saaju.

Kawaajon saagi ulunkolen men onombombaajon angi uukondunjkondungadeen momakeju.” Kianj.

Iijipt mesaon Joosef embameria Nazaret eleengi.

¹⁹ Joosefnon Iijipt laligoro kin Herodnon komuro iikanondeen Pombaanon gajoba monnon gaonon asugin mun ²⁰ kokaen ijoro, “Mera qegi komuwaatiwaaajon embongiti, iyononon mono komudaborogi. Kawaajon mono waama mera nemunawo uruama eleema Israel gomanon kembu.” ²¹ Kaen ijoro Joosefnon waama mera nemunawo uruama eleema Israel gomanon kenji.

²² Kananon kema qaa kokaen moro, “Herodwaa meria Arkelausnon manaa kitianon Judia prowins galen koma laligoja.” Kaen moma iikanon kemambaajon toroko moro. Moma laligoro Anutunon gaonon Galili prowinsnon kembutiwaaajon jen koton muro waama iikanon kenji. ²³ * Galili prowinsnon keuma taon qata Nazaret iikanon laligogi. Kaen laligogi gejatootoo eja yononon Hamoqeqe Toyaaajon qaa jegiti, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen, “Iwaa qata ii Nazaret ejaga qama laligowuya.” Kianj.

3

Jon Oomulu ejanon Jiisaswaa kana meleuro.

Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

¹ Gbani tosia tegoro Jon Oomulu ejanon kan Judia prowinswaa balon qararanjonkonjonon liligon ejemba uugia Buna qaanon kuun kokaen inijon laligoro, ² * “Siwe Toyanon bentonja ambaatiwaa kambanajon mono kan kuuja. Kawaajon mono uugia meleema iikanon keubu.” ³ * Jombaajon gejatootoo eja Aisaianon qaa mon kokaen jen ooro,

“Qele gajoba monnon balon qararanjonkonjonon qama laligoro kema qaa otonja kokaen mobuya,

* **2:18:** Jer 31.15 * **2:23:** Maak 1.24; Luuk 2.39; Jon 1.45 * **3:2:** Mat 4.17;

Maak 1.15 * **3:3:** Ais 40.3

‘Ponjon kawa-oo! Kawaajon mono jojorinj kania meleuwu. Mono uugia mindingonj kania qeleleewu.’ ”

⁴ *Jombaanonj selekopaa ii kamel juyanonj memetaga ano batuyanonj iinkasa oro selianonj memetaga ii somongonj laligoro. Nembaneneya ii naagiso borotaanj ano duuyaa moronj apuya. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija iwaa soga. ⁵ Jononj gawonja mero ejemba tuunlelemba yonononj Jerusalem siti ano Judia prowinswaa gomanj tosaanja kuuya yonoononga iwaanonj horonj kagi. Kaanjadeenj Jordan apu leelee gomanj kuuya rama kengiti, iikanonja kagi. ⁶ Kanj kouma singisonjgogia jokoloogi Jononj ii Jordan apu berenanonj oomulu menj onono.

⁷ *Menj ononoto, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) ano Sadiusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) ejemba tuunlelemba yonononj oomulu menj onombaatiwaajonj kagi injiima kokaenj injjoro, “Oo qato mokolembaa gbiliuruta, onjo uugia mende meleengi Anutuwaa irinanonj mono soono ironja meleema onjomambaajonj anja. Ii oloj kombombaa gejanono qaaya ii mono morononj injjoro sombugia moma koi kaju? ⁸ Kawaajonj mono onanonj uugia meleembu. Kilenjagia mesaonj uugia meleengi honja kolooro ii mono nanamemengianonj asuganonj qendeema laligowu.

⁹ *Uugianonj mondomondo qaa kokaenj jewombaajonj mende romonjgowu, ‘Nonononj Aabrahambaa gbiliga laligininj Anutunonj mende tiwilaanj nonombaa.’ Kaenj jenj totogianonj qenkejuto, honja ii mende koloonkeja. Niinonj iikawaajonj kokaenj injjomanja, Anutunonj jamo koi saanonj jenj kotonj onono letoma Aabrahambaa gbiliuruta koloon Anutu mepeseenkebuto, onjo nomaenj?

¹⁰ *Uugia mende meleembuti eenj, Anutunonj mono onjo gere kaanja kono kamaawombaajonj anju. Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono kono kamaagi gere gagirionj giliro kemebuya. Gere kaanja komambaa wenja ii jeta sunja ama gere kanianonj ano jojorinj eja. Anutunonj mono kilenjagiala ironja meleema onjombaa.

¹¹ Niinonj onjo uugia meleembutiwaajonj apu toojonj mulu menj ononjento, noo gemananonj eja ku-usunja kotakota monj kawaa. Iwaa ku-usunja uutaga ii mono noononj uuguwaa. Iinonj eja uuta koloowaatiwaajonj niinonj iwaanonj kana esuya ilaanj munj gesononj mouma besaamambaajonj amaamaanja. Iinonj mono Unja Toroya uugianonj ano gere bolananonj koma konjoratinj onono iikaanja kanonj mulu menj onjombaa.

* **3:4:** 2 Kinj 1.8 * **3:7:** Mat 12.34; 23.33 * **3:9:** Jon 8.33 * **3:10:** Mat 7.19

¹² Iinon hona ano kaawoya mendeema oromambaa saraya men kouma koson korerejgon gosiwaa. Gosin wiit kota men kululuun kowianon ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirion kemen gere tetegoya qaa kanon jewaa.” Kian.

Jonon Jiisas oomulu men muro.

Maak 1.9-11; Luuk 3.21-22

¹³ Kamban kanon Jiisasnon Galili prowins mesaon Jordan apu berenanon Jombaanon kan oomulu men mubaatiwaa-
jon qisiro. ¹⁴ Qisiroto, Jonon qotogon mun kokaen ijoro, “Giinon saanon nii oomulu men nonagato, giinon singisongo mende ama mono nomaembaajon noonon kajan?”

¹⁵ Kaen ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Kamban kokaamba ii saanon amba. Kaen anjoti, iikanon Anutunon nanamemen dindina otaawombaa qaa jeroti, iikawaa hona kolooro sokombaa.” Kaen meleeno Jonon moro sokono uumotoon ano.

¹⁶ Uumotoon ama oomulu men muro tegoro iikanon-
deen apunonga kouro kokaen asugiro: Sombinon aan-
tano Jiisasnon uun iiro Anutuwaa Unja Toroyanon meleema
kewo koon kaanja koloon Jiisaswaa wananon kamaan mero.
¹⁷ *Kamaan mero Siwenonga aro mon kokaen kolooro,
“Iinon mono neenaa komunjua meranaga koloojiwaa-
jon kerana qeangoro iimasiina mojen.” Kian.

Satanon Jiisas angobato men mun laligoro.

Maak 1.12-13; Luuk 4.1-13

4

¹ *Kawaa gematanon Unja Toroyanon Jiisas kuun wasin
muro balon qararanonkononon Kilenaa Toyanon angobato
men mubaatiwaa-
jon ama keno. ² Kanon kema gomantiina
asaga 40 Anutuwaajon nene singi laligon nenewaa komuro.
³ Nenewaa komuro omejiilan wangia qata angobato Toya
iinon asugin kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa Meria koloojani
een, gii mono esunga qendeema jamo koi jen kotona letoma
bered kolooro newa.”

⁴ *Kaen ijoroto, Jiisasnon qaa kokaen meleeno, “Qaago!
Buja Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Nenenondeen
ejemba laaligo mende nonomakejato, Anutuwaa jetanonga
qaa kankeji, ii kuuya ten konin iikanon mono nunuagi-
ro kotiin laligowonja’.”

* 3:17: Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 12.18; 17.5; Maak 1.11; Luuk 9.35 * 4:1:

Hib 2.18; 4.15 * 4:4: Dut 8.3

⁵ Kaen ijoro Kilenḡaa Toyanon Jiiisas wama Jerusalem siti toroya kanon kema jiwowon jigowaa waarenanon eu uma ano nano. ⁶*Kaen nano kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa Meria koloojani een, mono kokanonga lugun emu kemeba. Buḡa Terenon qaa mon kokaen oogita eja,

‘Anutunon goojon ama gajobauruta jen koton onono saanon kobibiigi kemen jamonon kanaga mende gun mijimiji ambaa.’

Kawaajon kemen mende tiwilaan gombaa.”

⁷*Kaen ijoro kokaen meleeno, “Qaago! Buḡa Terenon qaa mon kaanagadeen kokaen eja, ‘Gii mono Pon Anutuga mende anḡobato men muba.’”

⁸ Kaen meleeno Kilenḡaa Toyanon mombo wama baḡa koriga palonpalon monon uma namo kuuya yonoo kantri totona totona ano yonoo esuhina iwoigia damugiawo kuuya qendeema muro. ⁹ Qendeema mun kokaen ijoro, “Giinon simin kuma noma waena men mepeseen nombagati een, niinon ilawoila kuuya koi mono togon gombe buḡa qen aon galeḡ koma onomba.”

¹⁰*Kaen ijoro Jiiisasnon kokaen meleeno, “Qaago! Satan gii mono togowa. Buḡa Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Gii mono Pon Anutuga, ii motoonḡo simin kuma mun waeya men mepeseewa.’”

¹¹ Kaen meleeno Kilenḡaa Toyanon iikanondeen Jiiisas mesaon togoro. Kaen kolooro gajoba yononon kan Jiiisas ilaan mugi. Kian.

Jiiisasnon kanin Galili uutanon uuwaa gawon mero.

Maak 1.14-15; Luuk 4.14-15

¹²*Kawaa gematanon Jon Oomulu eja kapuare mirinon* anḡi raro Jiiisasnon ii moma Judia prowins mesaon Galili kenon. ¹³*Kema prowins iikanon keuma gomaḡa Nazaret mesaon Kaperneam kema laligoro. Kaperneam taon ii Zebulun ano Naftali gomanon Galili apu anḡon kooronon eja. ¹⁴ Iikanon laligon gawon mero Anutunon qaa mon ge-jatootoo eja Aisaia sololooero jeroti, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

¹⁵*“Ejemba Zebulun ano Naftali gomanon Jordan leegenon laligogi batugianon kana somata kowe waagen kema nanji, ii Juuda qaagoto, tuun tosanon Galili prowinsnon laligojuti,

* **4:6:** Ond 91.11-12 * **4:7:** Dut 6.16 * **4:10:** Dut 6.13 * **4:12:** Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20 * **4:12:** Kin Herodnon emba mon olon mero Jon Oomulu ejanon ii kawaajon jen muro irinḡa soono jero opotoro yononon Jon somonḡon kapuare mirinon anḡi raro. * **4:13:** Jon 2.12 * **4:15:** Ais 9.1-2

16 kanageso yononon pangamanon laligon asasaga somata iibuya.

Koomunon ejemba ii angon koma onono pangaman gomanon laligojuti, iyonoojon mono goman wenjeran suluwaa.”

17 *Jiisasnon Kaperneam laligon kamban iikanondeen kanain Bunya qaa jen asarin ejemba uugia kuun kokaen jen laligoro, “Siwe Toyanon bentotona ambaatiwaa kambana mono kan kuuja. Kawaajon mono singisongo laaligogia mesaon uugia melembu.” Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onono.

Maak 1.16-20; Luuk 5.1-11

18 Kaen jen liligon laligon Galili apu angon goraayanon metetereen kema daremun woi Saimon qata mon Piito ano koga Andruu iriuro. Yoronon sora hooro ejaga laligon misagara apu angonon sora horowowaajon gilin laligori.

19 Jiisasnon iriima kokaen irijoro, “Ejawoi, oro mono nii notaan kari kuma orombe ejemba sora kaanja horon onombao.”

20 Kaen irijoro iikanondeen misagara mesaon kanain Jiisas otaan keni.

21 Jiisasnon yorowo borona mon torogon kema mombo daremun woi Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon iriuro. Yoronon mangara Zebediwo wangonon rama misagia meagon somonjon laligogi injiima orono. 22 Kaen injiima orono iikanondeen waama wango ano mangara mesaon kanain Jiisas otaan gematanon keni. Kian.

Jiisasnon ejemba kuma onoma men qeangon onono.

Luuk 6.17-19

23 *Jiisasnon kema Galili prowins uutanon kuuya liligon qamakooli mirigianon uma bentotombaa Oligaa Bunaya jen asarin uugia kuun kuma onoma laligoro. Kaen ama batugianon ejemba ji ano jepajerepa kania kania injiro laligogiti, ii men qeangon onoma laligoro.

24 Kaen men laligoro Jiisaswaa Bunayanon sein Siria kantri uutanon sokoma tuma keno. Kaen tuma keno ii moma ji ejemba kuuya unuama iwaanon kagi. Tosianon ji wiji ano jepajerepa kania kania injiro laligogi. Tosianon omeji-ilanon uugianon kemero qaamuun me kokojinjimbo laligogi. Tosianon tama kamaan unuro pipinjo moton semben aon laligogi. Tosianon selegiaa bakaya koomuya laligogi. Kaanja kaanja yononon Jiisaswaanon kagi men qeangon onono.

25 Kaen ama onono iigitiwaaajon ejemba kanageso somata yononon Jiisaswaa gematanon otaan kagi. Tuunjelembu

ii Galili prowins ano Ten-Taon distriknonga kagi. Tuun tosonian Jerusalemi siti ano Judia prowinswaa goman tosonianga kagi. Tuun tosonian Jordan apu leengen ga kagi. Kian.

5

Jiisasnon baananon nama kuma onono.

¹ Jiisasnon ejemba tuun somata injiima baananon uma raro gowokourutanon kouma liligon mugi. ² Liligon mugi kanain ejemba tuun ga tuun ga kuma onoma kokaen jero:

Daen yononon simbawonawo kolooju?

³ “Daen yononon iyangiaajon Anutuwa jaanon ka maanqegeta kaan mojuti, iyononon Siwewaa bentoton bun ga qen aowutiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁴ *Daen yononon jin gen qama saajuti, Anutunon ii ulun kolen onombaatiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁵ *Daen yononon gumbonjonjon laligonkejuti, Anutunon namo koi ii yonoo bun ga qen onombaatiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁶ *Daen yononon Anutuwa jaanon solananiwombaajon kaparan koma ii nene ano apuwaa kaan komun qenjen qen laligojuti, Anutunon mono siingia ii unuagiwaa. Kawaajon yononon mono simbawonawo kolooju.

⁷ Daen yononon tosaan kiankomun onomakejuti, Anutunon ii kiankomun onombaatiwaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁸ *Daen yonoo uugianon soraaya kolooji, iyononon saanon Anutu iibuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁹ Daen yononon luae qenkejuti, iyonoo qagia ii Anutuwa meraboraana qabuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

¹⁰ *Anutunon qaagia jen tegoro solananijutiwaajon sisiwerowero ama onomakejuti, iyononon Siwewaa bentoton bun ga qen aowuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

¹¹ *Ejembanon on nojon ama uuqe qaa tokoronkota jen onoma sisiwerowero ama qaa bologa kania kania selgianon kuun qolonmolongonkejuti, ononon mono simbawonawo kolooju.

* 5:4: Ais 61.2 * 5:5: Ond 37.11 * 5:6: Ais 55.1-2 * 5:8: Ond 24.3-4

* 5:10: 1 Piito 3.14 * 5:11: 1 Piito 4.14

12 *Mobu, Anutunonj tawagia uuta Siwe gomanonj ano eji-waajonj mono otokorianj maama korisoro qaganonj laligowu. Ii kokaembaajonj: Gejatootoo ejemba wala laligogiti, ii sisiwerowero tania kaanjiadeen ama onjonji onjononj iyonjoo gemagianonj asuginj iyonjowo ororonj laligoju.” Kianj.

Oŋo balombaa sii ano kiwa kaanja koloaju.

Maak 9.50; Luuk 14.34-35

13 Jiisasnonj jero, “Oŋo balonj ejemba yonjoo sii tani koloajuto, sii naananonj titiikota koloowaati eenj, ii mono nomaen meagoninj mombo ainjawo koloonaga? Iikawaa kania monj qaago. Torogonj iwoi monj aninj mende sokombaato, ii kikisi kaanja giligi kemero ejembanonj ii kanagianonj riimeme-laawuya.

14 *“Oŋo balonja balonja yonjoo kiwa kaanja koloonj laligoju. Siti monj baanjanonj uma megij raji, iikanonj aasangoyanonj ramambaajonj amamaankeja. 15 *Monjonj kiwa ootirinj monjonj baatanonj mende ambaato, kiwawaa dunj rarayanonj ano rabaa. Kaenj rama asariro ejemba miri uutanonj rajuti, mono kuuya iyonjoo jaagia kuuro asasaga iimakebuya.

16 *“Kaanjiadeen mono onjoo asasagagia qendeenji ejemba batugianonj asariro iimakebu. Ejembanonj nanamemengia awaa iima kawaajonj Manjia Siwe gomanonj laligoji, mono ii mepeseen munj laligowuya.” Kianj.

Jiisasnonj Kana qaawaa kania kuma onjono.

17 “Niinonj Mooseswaanonj Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonjooononj Buju Tere ii qewagomambaajonj ama mende kanj laligojenj. Iikaenj tondu mende romonjowu. Niinonj qewagomambaajonj qaagoto, qaa ii tenj kondaborowe iikawaa honjanonj pondanj koloowaatiwaajonj ama kanj laligojenj. 18 *Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu, Mooseswaa Kana qaanonj tere melaazilinj monj me kirifi onjooombaa jimbolanja motoonjgo ii mende totonj aliwaato, qaa kuuya ii wala honjiawo kolooro Siwe namo yorononj goronj gewaota.

19 “Kawaajonj monjonj Kana qaawaa jenjkooto melaada iikawanonjga qaa monj kolonanj ejemba kaenj kuma onjomakeji, iinonj Siwewaa bentotonjanonj keuro qata melaada daaburuya qabuya. Kaenj qabuto, monjonj ii tenj koma otaanj ejemba kaenj kuma onjomakeji, iinonj Siwewaa bentotonj uutanonj keuro qata Somatanana qabuya.

20 “Niinonj iikawaa so kokaenj injijowe mobu: Onjoo nanamemengia solanja kanonj mono Kana qaawaa boi ano

* 5:12: 2 Hist 36.16; Apo 7.52 * 5:14: Jon 8.12; 9.5 * 5:15: Maak 4.21;

Luuk 8.16; 11.33 * 5:16: 1 Piito 2.12 * 5:18: Luuk 16.17

Farisii (Kana qaawaa kaparan̄kon̄kon̄) yon̄oo siligia kaan̄a ororon̄ koloowabo. Siligianon̄ yon̄oo sili mamaga mende uuguwaati een, on̄onon̄ mono Siwewaa bentoton̄ uutanon̄ mende keubuya.” Kian̄.

Yon̄ kazi ano un̄ugi koomuwaa kania.

21 *Jiisanon̄ toroqen̄ jero, “On̄onon̄ wala een̄anon̄ qaa mon̄ kokaen̄ injon̄kegi, ‘Ejemba mon̄ mende qegi komuwa,’ ano ‘Mon̄non̄ kazia qero komuwaati, ii mono distrikwaa qaa jakeyanon̄ oon̄gi qaaya jen̄ tegowuya.’

22 “Kaen̄ injogito, niinon̄ qaa ii kokaen̄ jen̄ asariwe mobu: Mon̄non̄ aliawo an̄gowowo ama irin̄a soono yon̄ kazi an̄ji, ii mono kaan̄agadeen̄ distrikwaa qaa jakeyanon̄ oon̄gi qaaya jen̄ tegowutiwaa so kolooja. Kaan̄iadeen̄ mon̄non̄ alia jejewili qaanon̄ jen̄ bolin̄ ‘Gii nekon̄a uuga qaa koloojan̄,’ jeji, ii mono kan̄riwaa jigo kaunsol yon̄oo jaagianon̄ oon̄gi qaaya jen̄ tegowutiwaa so kolooja. Mon̄non̄ alia qaa saganon̄ jen̄ bolin̄ ‘Gii an̄gon̄joragawo koloojan̄,’ jeji, iinon̄ mono gere sianon̄ kemebaatiwaa so koloowaa.

23 “Kawaajon̄ giinon̄ mamatewoo nandun̄ga men̄ kan̄ alatanon̄ amambaajon̄ ana iikanon̄ qaa kokaan̄anon̄ momoganon̄ kounaga: Alagaa uutanon̄ qaa ero iinon̄ kazi ama gomambaajon̄ moja. Qaa kaan̄a romon̄gowagati een, 24 kalen̄ga ii mono alata baatanon̄ ama wala alagaanon̄ kema iwo qaagara jen̄ solan̄anin̄ uumotoon̄ ama iikawaa gematanon̄ mombo kan̄ mamatewoo nandun̄ga Anutuwaan̄jon̄ amba.

25 “Kereganon̄ seleganon̄ kuun̄ qaa jakeyanon̄ horon̄ gomambaajon̄ ano komitiwaanon̄ kema kana somatanon̄ iikanon̄ mono kaparan̄ koma uumotoon̄ ama qaagara jen̄ solan̄aniwao. Kaen̄ mende ambaoti een, kereganon̄ saanon̄ oron̄ gono (jas, majistreit) jenteego toyaa jaanon̄ keuna moma jero opotorowaa boronon̄ kena kapuare mirinon̄ goombabo. 26 Niinon̄ qaa hon̄a mon̄ kokaen̄ injowee mobu: Gii iikanon̄ wantaaga kuuya ambaatiwaa so osin̄ rabaga. Toiyaga konoga kaan̄agadeen̄ andoboron̄go mono wantaaga men̄ kamaawaga.” Kian̄.

Sero yon̄gorowaa kania

27 * “Qaa mon̄ kokaen̄ injon̄kegi, ‘Serowilin̄ mono mende amba.’ 28 Kaen̄ injogito, niinon̄ qaa ii kokaen̄ jen̄ asariwe mobu: Mon̄non̄ serowaa siin̄ kombomban̄aa qaganon̄ emba uun̄ iiji, iinon̄ mono uutanon̄ iwo serowilin̄ an̄ja.

* 5:21: Eks 20.13; Dut 5.17 * 5:27: Eks 20.14; Dut 5.18

29 **“Jaaga dindinganonj singisonjo amaabaatiwaa kongoro ama gombaati eenj, ii mono qonjoma gilina kema. Sele kitiga monjonj tiwilaaro kaananonj Siwenonj una sokombaato, sele busuga jumunja laligona hagogi gere sianonj kemenj tiwilaawabo.* 30 **Boro dindinganonj singisonjo amaabaatiwaa kongoro ama gombaati eenj, ii mono kotonj gilina kema. Sele kitiga monjonj tiwilaaro Siwenonj una sokombaato, sele busuga jumunja laligonj gere sianonj kemenj tiwilaawabo.”* Kianj.

Loemba mesaonj aoaowaa kania

31 **“Qaa monj kokaenj jegita eja, ‘Monjonj embia mesaowaati, iinonj mono mesaonj aoaowaa papiaya oonj embia muba.’* 32 **Kaenj jegita ejato, niinonj kokaenj injijowe mobu: Monjonj embia olojkalu ano mesaonagato, kania mombaajonj embia mesaowaati, iikaanja kanonj mono embianonj olojkalu amaabaatiwaajonj kondoonj singisonjowaa qaayawo koloona. Kaenj kolooro eja mombo mero eja dologa iikanonj mono kaanagadeenj olojkalu ambaa.”* Kianj.

Qaagia jojopanj qaanonj mende jenj kotiiwu.

33 **“Qaa monj ii kaanagadeenj wala eenanonj kokaenj injijonkegi, ‘Qaagia jojopanj qaanonj jenj kotiiigiti, ii mono mende uuguwu. Pombaajonj iwoi ambonjatiwaa qaaya jojopanj qaanonj jenj somonjogiti, ii mono otaagi honjowo koloowa.’*

34 **“Kaenj injijogito, niinonj qaa ii kokaenj jenj asariwe mobu: Qaagia mono jojopanj qaanonj mende totoonj jenj kotiiwu. Siwe ii Anutuwaa jinjaronj dunja koloojiwaajonj ama qaa kokaenj mende jewu, ‘Qaa honja mende jemanjati eenj, Siwe Toyanonj saanonj ironja meleeno qananonj ubaa.’*

35 **“Namo ii Anutuwaa kaniaa doya koloojiwaajonj ama qaa kokaenj mende jewu, ‘Qaa honja mende jemanjati eenj, namononj saanonj qenj turunj nomba.’ Jerusalem ii Kinj Tak-kootoyaa sitia koloojiwaajonj ama qaa koi kaanja ii kaanagadeenj mende jewu, ‘Qaa honja mende jemanjati eenj, Kinj Somata iinonj saanonj qemasologena ironja meleeno qananonj ubaa.’* 36 *Gii waj juga injanja mena taanja koloowaatiwaajonj amamaawaga ano waj juga taanja mena injanja koloowaatiwaajonj amamaawaga. Kawaajonj qaa kokaenj mende jewa, ‘Qaa honja mende jemanjati eenj, Anuntunonj saanonj wajnaa juya mundanonj qero utegowaa.’*

* 5:29: Mat 18.9; Maak 9.47 * 5:30: Mat 18.8; Maak 9.43 * 5:31: Dut 24.1-4; Mat 19.7; Maak 10.4 * 5:32: Mat 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18; 1 Kor 7.10-11 * 5:33: Lew 19.12; Janj 30.2; Dut 23.21 * 5:34: Jei 5.12; Ais 66.1; Mat 23.22 * 5:35: Ais 66.1; Ais 48.2

³⁷ Jojopañ qaa mende jewuto, oon-qaawaajon mono 'Oon!' jewu ano qaagowaajon 'Qaago!' jewu. Qaa dindiña iikanon qaa iwoi toroqewuti, ii mono Kilenqaa Toyanon sololoon onono koloowaa." Kian.

Jena jewe ana ambe ii mende ambu.

Luuk 6.29-30

³⁸ *"Qaa mon kokaen injijonkegi, 'Monjon jaaga qisigowaati, gii mono irona meleema iwaa jaaya qisigowa. Monjon jega qemburatiwaati, gii mono irona meleema iwaa jeta qemburatiwa.'

³⁹ "Kaen injijogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Monjon bologa ama onombaati, ii mono mende qetegon tuarenjen ama mubu. Kaen qaagoto, urunga dindiña qetaaliwaati een, mono urunga lee kaanagadeen qetaaliwaati-waajon meleemba. ⁴⁰ Monjon 'Selekopaaga memañ,' jen qaanon goomambaajon moji een, mono mesaon malekuga gaga kaanagadeen muna bun qen aowa.

⁴¹ "Kaanagadeen monjon gesoya kilomiita motoongowaa so elaan kembagatiwaajon kuun gombaati een, mono saanon ten koma kilomiita woiwaa so elaan iwo kamba. ⁴² Monjon goonon iwoi mombaajon qisin gombaati, ii mono muba. Monjon 'Iwoi nona kitia era meleemañ,' jen qisin gombaati, ii mono gema mende qen muba. Kian.

Kaziuruga mono uuganon jopagon onomba.

Luuk 6.27-28, 32-36

⁴³ *"Qaa mon kokaen injijonkegi, 'Ejemba kosogianon laligon alaurugia koloojuti, ii jopagon onomakebuto, kaziurugia mono meleema kazi ama onoma laligowu.'

⁴⁴ "Kaen injijogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Ono mono kaziurugia jopagon onoma nama sisiwerowero ama onomakejuti, iyonoojon mono qama koolin laligowu. ⁴⁵ Kaen amakebuti een, iikaanja kanon Mangia Siwe gomanon laligoji, mono iwaa kania qendeema meraboraanja koloon laligowuya. Iwaa kania ii kokaen: Iinon weenja mende anjon kono kouma ejemba awaa ano bologa kaanagadeen men asarin onomakeja ano kon anota ejemba dindiña ano doogoya yonoo nene gawongia kaanagadeen bedu menkeja.

⁴⁶ "Ononon mono nona gomambaa tania uugun Anutu-waa kania qendeema onkebu. Takis tiliqiligiawo megisisia menkejuti, iyononon alaurugianon jopagon ononji ii meleema jopagon onomakeju. Ii uumeleembaa silia qaago. Ono yonoo sili iikayadeen otaan onkebuti een,

* 5:38: Eks 21.24; Lew 24.20; Dut 19.21 * 5:43: Lew 19.18

Anutuwaanonj tosa monj mende kolooro iinonj siligiaa tosaya mende onono tawa monj mende bunja qenj aowuya. Kawaaonj mono ejemba korebore jopagonj onoma laligowu.

⁴⁷ “Uumeleembaa gadokopa ejembanonj kaanagadeen batugianonj jolongia jenj aonj laligojuto, ii uumeleembaa aiweseya qaago. Ono yonoo so alaurugia onoo batugianonjga jolongia jenj aonkebuti eenj, iikanonj mono gadokopa ejemba kaanja kolooju. Gadokopa ejemba yonoo siligia mono uugun awaa soro koloonj laligowu? ⁴⁸ *Onoo Siwe Mangianonj akadamu soro kolooji, onononj mono iikawaa so akadamu sorogiawo koloonj laligowu.” Kianj.

6

Memeqemeanj ejemba ii kalenj onomakebu.

¹ *Jiisanonj kokaenj kuma onono, “Mono kokaembaajonj galenj menj aonj laligowu: Nanamemenjgia solanja dindinja ii ejembanonj iima onoojonj mogi ubaatiwaaajonj ama mende amakebu. Kaenj amakebuti eenj, onoo Mangia Siwenonj laligoji, iinonj mono siligiaa tosaya mende onono tawa mende bunja qenj aowuya.

² “Kawaajonj memeqemeanj ejemba kalenj onomanjenj ii qenjaarononj komanj romombo uuñ qele ambutiwaaajonj mende amba. Uumeleembaa ejemba seleseleya yonononj ejembanonj menj biwiinj onombutiwaaajonj moma qamakooli mirinonj ano kana somatanonj kema ejemba injiima kaenj amakeju. Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu, Yonononj mono siligiaa tawaya kuuya bunja qenj aodaborogi Siwe Toyanonj ii mende toroqewaa.

³ “Giinonj kaenj mende ambato, memeqemeanj ejemba kalenj onomanjenj boro dindinganonj nomaenj anji, boro qaniganonj ii mende moba.* ⁴ Kalenja iikanonj aasangoyanonj ero Manganonj nanamemenj aasangoya iimakeji, iinonj mono tawa gombaa.” Kianj.

Qamakooli gawombaa kania kokaenj:

Luuk 11.2-4

⁵ * “Kawaajonj Anutuwaa qama kooliwuti, ii mono uumeleembaa ejemba seleseleya yonoo so mende ambu. Yonononj ejembanonj injiibutiwaaajonj moma siingianonj qamakooli mirinonj ano kana sosoononj nama qama koolinjeju. Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe

* **5:48:** Lew 19.2; Dut 18.13 * **6:1:** Mat 23.5 * **6:3:** Boroga qaniganonj ii mende mobaati, qaa iikawaa kania ii kokaenj: Ii mono aasangoyanonj ana komunjua alaganonj kaanagadeenj ii mende moba. Anutunonj sololoonj gono gawonj awaa afaanjonj menkejanj, ii mono geenjo duduunkejanj. * **6:5:** Luuk 18.10-14

mobu, Yoŋonoŋ mono siligiaa tawaya kuuya buŋa qeŋ aodaborogi Siwe Toyanoŋ ii mende toroqewaa.

⁶ “Giinoŋ kaen mende ambato, Anutuwaa qama kooliman-jeŋ mono geenŋaa miri uuta melaanoŋ uma nagu koma Manŋa aasangoyanoŋ laligoji, ii qama kooliŋ muba. Kaen ana Manŋanoŋ nanamemeŋ aasangoya iimakeji, iinoŋ mono tawa gombaa.

⁷ “Qama kooliwuti, iikanoŋ mono uumeleembaa gadokopa ejemba yoŋoo tani kaŋa† qaa julujulu ii mende jeŋ laligowu. Yoŋonoŋ qaa je seiseiya jegi Anutunoŋ iikawaajoŋ ama geja ama moma oŋombaatiwaaajoŋ romoŋŋoŋkeju. ⁸ Mono kokaembaajoŋ yoŋoo so mende kolooŋ laligowu: Oŋo naa iwoiwaajoŋ amamaaŋ mozoqozoroŋ anjuti, Manŋianoŋ ii mende qama kooligi waladeeŋ modaboroŋkeja. ⁹ Mono kokaen qama kooliŋkebu:

Nonoo Manŋana, gii Siwenoŋ laligojan. Goo qaga mono toroya ewa.

¹⁰ Mono galeŋ koma nonona bentotoŋŋaa hoŋa koloowa.

Goo uusiŋga Siwenoŋ teŋ komakejuti, ii mono namonoŋ kaŋiadeeŋ koloowa.

¹¹ Ketewaa nenenana ii mono sonanoŋ nonomba.

¹² Tosia yoŋoonoŋ tosa nonoonoŋ eji, nono ii mesaŋ oŋoŋoŋi eeŋ, gii mono iikawaa so nonoonoŋ tosa soŋgbama nonomba.

¹³ Anŋobatonŋ kamaaŋ nunuwabotiwaajoŋ mono anŋoŋ koma nonoma Kileŋŋaa Toyaa borianoŋŋa‡ metogoŋ nonomba. (Gii geenŋo bentotoŋ Toya, ku-usuŋ Toya ano asamararaŋ Toya ii kambaŋa kambaŋa laligoŋ kouma laligona ano tetegoya qaa laligoŋ ubaga. Ii oŋanoŋ.)

¹⁴ *Oŋo ejemba yoŋoo siŋgiŋŋogogia mesaowuti eeŋ, Siwe Manŋianoŋ mono kaŋagadeeŋ oŋoo siŋgiŋŋogogia mesaowaa. ¹⁵ Mesaowaato, ejemba yoŋoo siŋgiŋŋogogia mende mesaowuti eeŋ, Manŋianoŋ mono kaŋagadeeŋ oŋoo siŋgiŋŋogogia mende mesaowaa. Kian.

Nene siŋgi laaligo ii kokaen amakebu:

¹⁶ “Nene siŋgi laligowuti, iikanoŋ mono uumeleembaa ejemba seleseleya kaŋa kubosobosole mende ama laligowu. Yoŋonoŋ Anutuwaajoŋ nene siŋgi laligoŋkejuti, ejembaŋoŋ ii iibutiwaajoŋ ama ziliŋzoloŋ ama jaase-waŋgianoŋ saabesaabe kolooŋkeja. Niinoŋ qaa hoŋa toŋ moŋ kokaen injowe mobu, Yoŋonoŋ mono siligiaa tawaya

† **6:7:** Waba kantri yoŋonoŋ Anutu mende moma muŋ beŋsaŋŋogogia morota morota qama kooliŋ qaa omaya julujulu ii tondu jeŋ laligoju. ‡ **6:13:** “Bologa Toyaa borianoŋŋa metogoŋ nonomba,” toŋianoŋ qaa ii kokaen meleenju:

bologanoŋŋa metogoŋ nonomba. * **6:14:** Maak 11.25-26

kuuya bunja qeŋ aodaborogi Siwe Toyanonj ii mende toroqewaa.

¹⁷ “Giinonj kaenj mende ambato, Anutuwaajonj nenewaa singi laligonj kanonj mono tononj gbabulunonj me saifenonj jaasewanga songbama waŋ juga qeŋ laligowa. ¹⁸ Kaenj ama nenewaa singi laligona ejembanonj qaagoto, Manja aasangoyanonj laligoji, iinonj ii iibaa. Kaenj ana Manjanonj nanamemenj aasangoya iimakeji, iinonj mono tawa gombaa. Kianj.

Iwoi sewanja somata ii mono Siwenonj meŋ kululuuwu.

Luuk 12.33-34

¹⁹ * “Monenj hina iwoi ii mono namononj en onjombaatiwaajonj mende meŋ kululuuwu. Kaenj meŋ kululuugi kanonj dumunjanj gejalolononj ii kitogi kasukerajuju rost (kufenj) meŋ boliro kikekakililinj yonononj miri qosoma uma yongoro meŋkeju.

²⁰ “Namononj qaagoto, Anutuwaa uusiinja tenj konji qabunagianonj somariowaatiwaajonj mono kaparanj komakebu. Kaenj anji maa suangia qaita monj ii Siwe gomanonj ero gurenj dumunjanonj ii mende kitogi kasukerajuju rost (kufenj) ii mende meŋ boliwuya. Kikekakililinj yonononj eu uma miri qosoma iwoi yongoro mende mewuya. ²¹ Iwoiwaajonj akadamyua meŋ mona uji, iikanonj miri mongeŋ ero giinonj mono uuga kaanagadeen iikanonj qokotaan laligowaga. Kianj.

Selewaa asasaga ii jaanana.

Luuk 11.34-36

²² “Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya kolooja. Kawaajonj ji mononj jaaga mende meŋ boliji eenj, iikanonj mono toon asaridabororo Anutuwaa asasaganonj saanonj uuganonj meŋ asariro laaligoga kuuya asasaganonj laligowaga.

²³ “Asasaganonj laligowaato, siinj kombombanja bologanonj me iwoi mononj jaaga meŋ bolinj asasaga kojanji eenj, iikanonj selewaa laaligoga kuuya kaanagadeen meŋ ti-iro pangamanj uutanonj umbuqumbianj laligowaga. Kaenj kolooro pangamanonj uugaa asasaga kojanjiro tiiji eenj, geenjaa pangamanonj mono ‘Yei!’ damubiribiriawo kolooja. Kianj.

Anutuga me monenja moma laariwaga?

Luuk 16.13; 12.22-31

²⁴ “Mononj ponj woi welenj qeŋ oromambaajonj ama-mankeja. Mononj kaenj amambaajonj moji, iinonj mono monj kazi ama muŋ monj uutanonj jopagowaa. Mombaanonj

* 6:19: Jei 5.2-3

gokotaan monj jejewili ama mubaa. Kawaajon onjonon Anutu ano monen hina ii mindirin welen qen orombombaajon amamaawuya. Kianj.

Anutu moma laarinj majakaka mende mobu.

²⁵ “Kaenj kolooro niinonj kokaen injjowe mobu: Onjo namononj laligowutiwaa majakakaya ii kokaen jej mende mobu, ‘Mono naa iwoiga angun aonj newonaga ano naa iwoinonj selenana esuuwonaga?’ Jaagiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro nenenonj iikawaa qerewenja kolooja. Selegiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro opo surunonj iikawaa qerewenja kolooja. Mono ii romonjgowu.

²⁶ “Kanakeewanj koonja koonja ii mono injiibu. Yonjononj nene kota mende qosoma kororoonkeju. Dumunj honja ii mende kotonj kowi mirigianonj mende menj kululuunkeju. Ii qaago totoonj ano onjoo Siwe Mangianonj mono kilenj ii unjuaginjeja. Onjo koonj yonjoo so qaagoto, onjoo sewangianonj mono koonj sewangia unjuugunj uuta kolooja me qaago? Mono ii romonjgogi kemba.

²⁷ “Onjononjga monjonj majakaka moma iikaanja kanonj namononj laligowaatiwaa kambanja ii weenj motoonjgowaa so menj toroqewaa me qaago? Ii qaago totoonj! ²⁸ Opo surugiaajonj mono nomaembaajonj majakaka moju? Ii mende sokonja. Sombembaa japu jarinj juraya somariinkejuti, mono ii uunj injiibu. Yonjononj opo surugiaajonj beweso mende longbamakeju ano gawonj tosaanja mende menkeju.

²⁹ * “Ii kilenj niinonj kokaen injjowe mobu, Kinj Solomononj goul silwaya qeragonj asombilibiliawo laligoroto, iwaa malekuya ii leinj firindua me jura mombaa so iimasiinjiinjawo mende kolooro. ³⁰ Sombembaa japu jarinj juraya toonj kete kosonananonj ero woranj kongi kamaaro menj kululuunj gilinj oogi jewaato, ii kilenj Anutunonj ii awaagadeen menjjerengonjeja. Kawaajonj iinonj onjo kaanagadeen saanonj esuunj onjombaa. Onjononj japu jarinj jurayaa so qaago. Anutunonj kalanj koma onjomambaajonj moma iikawaajonj siinja uuta momakeja. Oo ejemba, momalaarigianonj mono naambaajonj eenj tontonj melaada kolooja?

³¹ “Kaenj kolooro onjo mono laaligogiaa majakaka ano motoqoto mende momakebu. Ii moma bimonj kokaen jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ ano ‘Naa iwoinonj selenana esuuwonaga?’

§ 6:27: Tosianonj jawo 27 ii kokaen meleema jeju: Onjononjga monjonj majakaka moma iikaanja kanonj selia wan fiitwaa so toroqen menj korimambaajonj amamaawaa. * 6:29: 1 Kinj 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

32 “Ii kokaembaajon: Uumeleembaa gadokopa yononon iwoi kuuya ii buŋa qeŋ aowombaajon kaparaŋ koma uugere momakeju. Ononon iwoi kuuyaajon memeqemear men osinkejuti, onoo Siwe Mangianon mono ii modaboroja. 33 Iikawaa uugereya mende mobuto, wala mono Anutuwaa bentotonon keuma iwaa jaanon solanjaniwombaajon kaparaŋ komakebu. Uugia iikanon anŋi ero iinon mono galen koma onoma iwoi iikaanŋa kuuya ii kaanjadeen onombaa.

34 “Kaen ama ononon mono woraŋ laligowutiwaa majakakaya ii mende momakebu. Worambaa majakakaya ii worambaajon. Weeŋ motomotoombaa majakakagia mono anŋa anŋa bosiniŋ sogianon koloowaa.” Kianŋ.

7

Jenteego toya kaanŋa mende koloowu.

Luuk 6.37-38, 41-42

1 Jiisasnon toroqen kokaen injjoro, “Anutunon qaagia gosin jen tegoro kamaawubotiwaajon mono tosaanŋa yonoo qaagia mende gosin jen tegowu. 2 *Kawaa kania ii kokaen: Ononon tosaanŋa yonoo qaagia gosin jen tegowuti, Anutunon mono keda motoongonondeen onoanŋiaa qaagia gosin jen tegowaa. Ononon tosaanŋa yonoojon jenkooto ama men uma kamaan gosin onomakejuti, Anutunon mono iikawaa so onoanŋia ama onono uma kamaankebuya.

3 “Gii alagaa jaanon godomaruru melaada iijanto, geengaa jaaganon gere tapia somata eji, ii mono naambaajon mende iima kotojan? 4 Me nomaembaajon ama afaanjon alaga kokaen ijojan, ‘Alana moba, nii saanon jaaganonŋa godomaruru itagowe kamaawa?’ Kaen afaanjon jejanto, gere tapia somata ii geengaa jaaganon eja.

5 “Oo gii uumeleembaa selesele ejaga, gii mono wala geengaa jaaganonŋa gere tapia somata men giliwa. Ii men gilingo tororo iima koton alagaa jaanonŋa godomaruru melaada ii saanon itagona kamaawaa. 6 Iwoiwaajon mogi tak-kootoya qaita mon kolooji, ii mono kasu mende onombu. Maa damandan qegeta ii mono bao bagianon mende giligi kamba. Kaenambutu een, iyononon mono ii kanagianon tilalaan onoma mombo meleema onoanŋia inin kitomiton onombubo. Kianŋ.

Mono qisij mongama Anutuwaa nagunon qeŋkebu.

Luuk 11.9-13

7 “Mono Anutu qama koolinkebu. Qama kooligi gosin iwoi onombaa. Mono iwoiwaa Anutuwaanon borojan men

* 7:2: Maak 4.24

mongamakebu. Ii mongangi qendeeno iwoi mokoloowuya. Mono nama nagunon qenjekebu. Qegi nagu horon onjombaa. ⁸ Monjon Anutu qama koolinkeji, Anutunon mono iwaa kitia meleeno bunja qen aowaa. Iwoiwaa mongamakeji, iinon mono iwoi mokoloowaa. Nagunon qenjejiwaajon mono nagu horon mubaa.

⁹ “Mobu, ejemba onoononga moronon kokaen anaga: Merianon bisketwaajon qisiro jamo mubaa? ¹⁰ Me merianon sorawaajon qisiro qato mubaa?

¹¹ “Kaen kolooro onjo ejemba bologa koloon kilen kalen awaa awaa meraboraurugia onjombombaa so koloojuti een, onjoo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kalenja no-maen anjon konaga? Iwaa uuta nanamemenja ii nunuugun qaita mon koloaja. Kawaajon onjo iwoi awaawaajon qama koolin qisin mubuti een, iinon mono siinanon ii onjombaa.

¹² * “Kawaajon ejembanon onjo iwoi kuuya ama onjombutiwaajon momakejuti, iikawaa so mono ii kaanagadeen ama onjombakebu. Kaen angi Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonjoo Buju Tere qaagia iikanon mono hongyawo kolooro mindimindiri kanianon asuganon koloowaa. Kian.

Mono kiropo nagu gonjona koton kembu.

Luuk 13.24

¹³ “Gere sianon kemebombaa kania ii afaangoya ano naguya ii laanania. Ejemba seiseiyanon nagu ii koton kana ii metetereen kembuya. Kawaajon onjo mono kiropo nagu gonjona koton iikawaa uutanon kembu.

¹⁴ “Laaligo kombombananon keukeutaa kania ii opopongoya osiqosiawo ano naguya ii gonjona. Ejemba afaangoyanon nagu ii mokoloowuya. Kian.

Gerewaa kania ii honja iima moma kotowu.

Luuk 6.43-44

¹⁵ “Gejatootoo ejemba takapolakaya yonjonon lamawaa sele esuya mouma onjonon kankejuto, uugianon kasu kawalia kaanja koloaju. Kawaajon onjo mono yonjojon ama toogia moma galen men aon laligowu. ¹⁶ Gawonggiaa honja iigi kanagia qendeeno saanon moma kotowu. Nejon honja ii kasuneselanon koloenjeja me qaago? Warun honja ii kowororonon kolooro men kululuunkejon me qaago? Qaago!

¹⁷ “Kawaa so gere awaa kuuya yonjonon hongia awaa kuunkejato, gere bologanon mono hongia bologa kuunkeja. ¹⁸ Gere awaanon honja bologa kuumambaaajon amamaankeja

* 7:12: Luuk 6.31

ano gere bologanon honja awaa kuumambaajon ama-
maankeja.

19 **“Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono galejanon koton menj gerenon giliro kemebuya. 20 *Iikawaa so ejemba yonoo gawongiaa honja iigi kanagia qendeeno saanon moma kotowuya. Kianj.*

Gowoko honjaa kania

Luuk 13.25-27

21 *“Noo Siwe mannaa uusiija tenj komakeji, iinon mono iwaa bentotonon keubaa. Mamaga yononon noojon ‘Pon, Pon!’ een qama jenkejuto, kuuya yononon Siwewaa bentotonon mende keubuya.*

22 *“Jenteegowaa kamban somata iikanon mamaga yononon kan noojon kokaen nijowuya, ‘Oo Pon Pon, nononon mono goo qaganon iwoi koloowaatiwaa gejatootoo qaa waladeen jen laligonin. Nononon mono goo qagaa esunanon omeya omeya onotaan laligonin. Goo qaganon mono nemun koma nonono angoletto esunmumugiawo mamaga menj laligonin. Ii duduujan me?’ 23 *Kaen nijogi kamban kanon kaniagia asuganon kokaen injijowe mobuya, ‘Niinon kamban mononon onjo mende moma onjombe. Ejemba jeulalan aanja, onjo mono nomesaon togowu.’ Kianj.*

Miri memewaa momakooto awaa ano kaapiroja

Luuk 6.47-49

24 *“Kaen koloojiwaajon daen yononon noo qaa jena jejenj, ii moma iikawaa so tenj koma menkejuti, niinon kuuya iyonoo kaniagia qendeema momakooto ejawaa so ama kokaen jemaña: Iinon miria jamo kowonjin qaganon mero. 25 Kaen mero konjuru kambanon konj rombuñ gilin kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanon kuuroto, miri ii jamo kowonjin qaganon mero nanotiwaajon ama mende kuno.*

26 *“Daen yononon noo qaa jena jejenj, ii moma iikawaa so mende tenj koma menkejuti, niinon kuuya iyonoo kaniagia qendeema eja nekonaa so ama kokaen jemaña: Iinon miria sakasin banjare qaganon mero. 27 Kaen mero konjuru kambanon konj rombuñ gilin kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanon kuuro gororonjon kamaaro.” Kianj.*

Ejembanon Jiisaswaa ku-usunaaajon waliñgogi.

28 **Jiisasnon qaa ii jedabororo ejemba tuña tuña yononon mogi kuma ononoti, tani iikawaajon aarun*

* 7:19: Mat 3.10; Luuk 3.9 * 7:20: Mat 12.33 * 7:23: Ond 6.8 * 7:28: Maak 1.22; Luuk 4.32

walinggogi. ²⁹ Iinon yonoo Kana qaawaa boiurugiaa tani mende kuma ononoto, ku-usun Toya koloojiwaa so ejemba kuma onono moma tani kawaajon walinggogi newogia tegoro. Kian.

8

Jiisasnon eja mon manimbayawo men solananiro.

Maak 1.40-45; Luuk 5.12-16

¹ Jiisasnon baanja ii mesaon kamaaro kanageso tuunjelembe somatanon gematanon otaagi. ² Kaen kagi kanon eja manimbayawo mononon kan siminj kuma Jiisaswaa wosoyanon kemen kokaen ijoro, “Oo Pon, giinon siinganon men qeangon nomambaajon mojanj een, mono nii saanon men solanani nomba.”

³ Kaen ijoro boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii amambaajon mojen. Gii mono solananiwa.” Kaen ijoro manimbaya ii iikanondeen solananiro awaa kolooro.

⁴ *Solaniro kokaen jen koton muro, “Moba, kokawaa buju qaaya ii mon mende jena moba. Qaagoto, mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema muba ano Mooseswaanon jen kootoya otaan solananijaniwaa dangisen nandunja ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.” Kian.

Jiisasnon kawali galen mombaa gawon ejia men qeangoro.

Luuk 7.1-10

⁵ Jiisasnon Kaperneam taonon kouro Room kawali galen mononon iwaanon kan qama koolinj kokaen ijoro, ⁶ “Oo Pon, noo gawon ejanaa seliaa bakayanon koomuya kolooro siimbobolo kanjanawo moma mirinon eja.”

⁷ Kaen ijoro kokaen jero moro, “Niinon mono kema ii men qeangomana.” ⁸ Ii moma kokaen meleema ijoro, “Oo Pon, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenanon gualeembaatiwaa-jon gamuna mojen. Kawaajon qaa jeganondeen jena welen ejananon qeangowaa.

⁹ Ii kokaembaajonja: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usun baatanon ama nongi laligojen. Noo baananon manjaqeje eja laligogi ii jen koton onomakejen. Yonoononga mombaajon ‘Kemba,’ jen kotowe iinon kembaa. Mombaajon ‘Kawa,’ jen kotowe iinon kawaa ano welen ejana mombaajon ‘Gawon koi mewa,’ jewe iinon ii mewaa.”

¹⁰ Jiisasnon qaa ii moma walingon ejemba otaan kagiti, iyonoonon eleema kokaen injoro, “Niinon qaa honja mon kokaen injowe mobu: Israel kanageso batugianon

* 8:4: Lew 14.1-32

kaanagadeen momalaari somata kaanja ii mombaa uutanon mende mokoloowe.

¹¹ *Niinon qaa kokaen injjowe mobu: Ejemba tuun somasomatanon mono ween koukoutanonga ano ween kemekemetanonga kan Siwewaa bentoton uutanon kouma Aabraham, Aisak ano Jeikob yonowo nembanene nen korisoro ama laligowuya. ¹² *Yononon kaen laligowuto, bentotombaa meraboraana ii mono onomesaon hagon ononggi pangamanon seleenjen kemebu. Iikanon laligowuti, iyononon mono sama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.”

¹³ Kaen injijon kawali galen kokaen ijoro, “Gii mono miriganon kamba. Momalaarigaa hona mono koloon gomba.” Kaen ijoro welen ejianon mono aua iikanondeen qeangoro. Kian.

Jiisasnon ji ejemba mamaga menj qeangon onono.

Maak 1.29-34; Luuk 4.38-41

¹⁴ Jiisasnon Piitowaa mirinon kema Piitowaa seujanon selegere ji kiro ero iiro. ¹⁵ Ii iima borianon oosiro selegereya mesaoro waama kanain Jiisas nene onon wagi.

¹⁶ Kaen laligogi goman tiiro kanon ejembanon alaurugia omegiawo ii mamaga unuama iwaanon kagi. Kagi ome ii qaayanon jen konjoma onono kouma kenji ano ji ejemba kuuya ii menj qeangon onono. ¹⁷ *Iikaan ano Anutunon qaaya gejatootoo eja Aisaiawaa uutanon ano jerota eji, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

“Iinon ananaanon ji wijinana mero qaganon uro bosino.” Kian.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya

Luuk 9.57-62

¹⁸ Jiisasnon ejemba tuun somata liligon mugi injiima kamban kanon gowokouruta yonowo apu angon koton leegen keubombaajon jen kotoro. ¹⁹ Kana qaawaa boi mononon Jiisaswaanon kan kokaen ijoro, “Boi, gii daen daen kembagati, niinon mono iikanon gii gotaan kamaña.”

²⁰ Ii moma Jiisasnon kokaen ijoro, “Duuyaa kasuya yononon jamo kobaagianon egi kanakeewambaa koonon yononon saran bambagianon laligonkejuto, Siwe gomambaa Eja honanon mono dakanon kema wana naa qembonon qen laarin haamo menaga?”

²¹ Kaen ijoro gowoko yonoononga mononon kokaen ijoro, “Ii saanonto, mannanon komumambaa anjiwaajon mono jena wala kema galen kombe komuro ron kombego.” ²² Kaen

jeroto, Jiisasnoŋ meleema ijoro, “Mono mesaowa, koomuya yoŋonoŋ qamogia koomuya ii saanoŋ roŋ kombuto, giinoŋ mono kaŋ nii notaawa.” Kianŋ.

Jiisasnoŋ jero raidimboŋ goronŋ qero.

Maak 4.35-41; Luuk 8.22-25

²³ Jiisasnoŋ kema waŋgo uutanonŋ uro gowokouruta yoŋonoŋ otaanŋ iwo motoonŋ kenŋi. ²⁴ Kenŋi raidimboŋ somatanonŋ obabaŋkota apu aŋgonoŋ koloonŋ giliro. Giliro sirinoŋ waŋgo uutanonŋ kemenŋ saa qemambaajonŋ anoto, Jiisasnoŋ gaonŋ ero. ²⁵ Gaonŋ ero gowokouruta yoŋonoŋ kema mindiinŋ ijogi, “Hei Poŋ, mono ilaanŋ nonomba. Nono aŋgonoŋ tiwilaawombaajonŋ anjonŋ.”

²⁶ Kaenŋ ijogi meleema kokaenŋ injoro, “Oo onŋ momalaaria melaada, mono naambaajonŋ toroko momo eja kolooju?” Kaenŋ injonŋ waama musu ano siri jenŋ kotonŋ orono sirinoŋ goronŋ qenŋ ero.

²⁷ Kaenŋ kolooro awawalinŋ qisinŋ aonŋ jegi, “Yei, mangaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinoŋ musu ano kowe jenŋ kotonŋ orono jeta tenŋ konjao.” Kianŋ.

Omenonŋ bao uugianonŋ kemegi ejanonŋ qeaŋgori.

Maak 5.1-20; Luuk 8.26-39

²⁸ Kaenŋ kolooro apu aŋgonŋ kotonŋ leegenŋ Gadara yoŋoo gomanonŋ keuro. Iikanonŋ keuma eja omegarawo woi yorononŋ qasirinonŋa kaŋ Jiisas mokolori. Yorononŋ irinŋsoŋsoonŋ eja uugeregarawo koloori kuuyanonŋ kana iikanonŋ kembombaa-jonŋ amamaagi. ²⁹ Yorononŋ Jiisas mokolonŋ silama kokaenŋ qama gigilaari, “Ae! Gii Anutuwaa Meria koloojanŋ. Gii mono nomaenŋ ama nonomambaajonŋ kajanŋ? Siimbobolo momo kambaŋanonŋ mende kaŋ kuuro waladeenŋ ii geriawo ama nonomambaajonŋ koi kajanŋ me?”

³⁰ Iikanondeenŋ koriganonŋ qaagoto, kosogianonŋ kanonŋ bao tuunŋ somata monŋ gbojoja uutanonŋ kuluuma laligogi. ³¹ Kawaajonŋ ome yoŋonoŋ kokaenŋ jenŋ Jiisas welema mugi, “Giinoŋ nono konjoma nonombagati eenŋ, mono wasinŋ nonona saanoŋ bao tuunŋ yoŋoo uugianonŋ kemeboŋa.”

³² Welema mugi Jiisasnoŋ “Mono kema kemebu,” jenŋ jenŋ kotonŋ onono. Kaenŋ jenŋ kotonŋ onono iikanondeenŋ eja uugaranonŋa kouma kema bao uugianonŋ kemegi. Kemegi bao tuunŋ jumunŋa yoŋonoŋ mono lugunŋ newonewoyanonŋ (siasianonŋ) kema jororonŋonŋ apu aŋgonoŋ kemenŋ nemo-tonŋ komudaborogi.

³³ Komudaborogi bao galenŋ yoŋonoŋ koko koma unjurama taononŋ kema qaa bujugia kuuya jegi. Eja omegarawo yoroononŋ iwoi kolooroti, iikawaa bujuya kaanagadeenŋ

inijogi. ³⁴ Inijogi moma taon ejemba jaasoongo yononon mesaon Jiisas mokoloon iibombaajon kagi. Kan iima Jiisasnon yonoo mindimindiri sopa goman mesaon kemaatiwaa-
jon welema mug. Kian.

9

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya meagoro.

Maak 2.1-12; Luuk 5.17-26

¹ Jiisasnon wanjo uutanon uma mombo apu anjon koton leegen keuma iyanaa taonon keno. ² Kamban kanon eja tosonian alagia sele bakaya koomuya tambomaenon eroti, ii demberunon ama anjon kagi. Kaen kan Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, “Merana, niinon goo singisonogoga mesaojen. Kawaajon mono kotiin qaqaabunabunagawo satiin laligowa.”

³ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosonian nama uugianon kokaen romongogi, “Eja koi kanon mono Anutu mepaqepae ama muja.”

⁴ Kaen romongogito, Jiisasnon roromongogia ii moma koton kokaen inijoro, “Ono mono naambaajon qaa bologa uugianon romongoji? ⁵ Niinon ‘Singisonogoga mesaojen,’ jejen, qaa ii mono afaanagadeen jejetaga. Monon kaen jero tosonian qaa iikawaa hona mende iibu. Kawaajon qaa ii afaana so. Niinon qaa mon kokaen ijomambaajon mojen, ‘Mono waama kema.’ Qaa ii lombotawo jejetaga kolooja. Kaen jewe hona koloowaa me qaagoti, ii mono asuganon asugiro iibu.

⁶ Mobu, balonon singisonogo mesamesaowaa ku-usuna ii Siwe gomambaa Eja honaajon eji, ono iikawaa kaniaajon umbuqumbuyan laligowubo. Kawaajon qaa lombotawo ii eja koi ijowe hona iibu.” Kaen jen eja sele bakaya koomuyaa jaayanon iima ijoro, “Gii mono waama tambomaeege men miriganon kema. Qaa binawo ii honawo koloowaati een, qaa afaana ii mono kaanagadeen nomaembaajon omaya koloonaga?”

⁷ Kaen ijoro iikanondeen waama mirianon keno. ⁸ Kaen kolooro ejemba tuun yononon ii iima walijon Anutu mepeseen mug. Balon ejawaajon ku-usun kaanja murotiwaaajon Anutu mepeseegi. Kian.

Jiisasnon Matyuu (Liwai) oono.

Maak 2.13-17; Luuk 5.27-32

⁹ Jiisasnon iikanondeen kema takis ofis uugumambaajon ano iikanon eja qata Matyuu raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananon kawa.” Kaen ijoro waama takis gawon mesaon Jiisaswaa gematanon keno.

10 *Kema Matyuuwaa mirinon kema nene nen ragiti, kaban iikanon takis meme eja tiliqiligiawo ano singisonjo eja mamaganon kan Jiisas ano iwaa gowokouruta yonowo rama nene motoon negi. 11 Kaen negi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon ii iima Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen onongi, "Ae! Onoo boigianon mono naambaajon takis meme tiliqiligiawo ano singisonjo ejemba yonowo rama nene neja? Ii mende sokonja."

12 Kaen jen onongi Jiisasnon kitia kokaen injoro, "Ejemba jigia qaa yononon doktawaa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono doktawaanon kemakeju. 13 *Niinon singisonjo ejemba onoomambaajon kan laligojento, ejemba iyangiaajon mogi solana koloojuti, ii qaago. Kawaaajon qaa kokawaa kania mono kema kuma aon mobu, 'Niinon siimolon oowombaajon qaagoto, kiankomun aowombaa siina mojen.' ' Kian.

*Nene singi laaligowaa qaaya
Maak 2.18-22; Luuk 5.33-39*

14 Kaban kanon Jon Oomulu ejawaa gowokouruta yononon Jiisaswaanon kan kokaen qisigi, "Nononon ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon Anutuwaanon nene singi mamaga laligonkejon. Geengaa gowokouruganon mono naambaajon nene singi mende laligoju?"

15 Kaen qisigi kokaen meleeno, "Onanon, nono naa kabanon nene singi laligonkejon? Emba meme kambananon ejawaa gemakootanurutanon gereya анги embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja bunagia koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe yononon kawaaajon ainjolon aisoon rama nene singi laligowombaaajon amamaankeju. Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kaban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

16 (Ono laaligo walaga ano korisoro Buna gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Kawaa qaa gemata ii kokaen injomana:) Moumou walaga jurano monon opo gbilia mende soongbana moton iikanon opo jakaqa mende ama uumbinaankeja. Opo jakaqa gbilia kaananon mono waziin moumou walaga hororo mombo riiro ootanon somariin boliqoliwabo.

17 Kaanjadeen monon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta kanon mende kosoro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qenjumenjurama molaaro namonon kamaan sooro taruyanon kileqileewubo. Kawaaajon wain apu gbilia

ii taru gbilianondeen molaanij kemero sokombaa. Kaen anij yoronon awaa koloowao. (Kaanjadeen apu awaa ii konon qamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro neŋ ji niniwabo. Kaen koloowabotiwaajon apu awaa ii konon awanon kosonkejon. Ono kaanjadeen laaligo walaga ano Oligaa Buŋa gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya.) Kian.”

Jairuson borataajon Jiisas qama kooliro.

Maak 5.21-43; Luuk 8.40-56

¹⁸ Jiisasnon qaa ii injoro qaa galen monon kouma Jiisaswaa batanon kemeŋ simin kuma kokaen qama koolin muro, “Noo borana keteda koi komujato, mono kaŋ boroganon selianon oosirina gbilin toroqen laligowa.” ¹⁹ Qama koolin muro waama gowokouruta yonowo ii otaan kenŋi.

Emba jiwanon Jiisaswaa malekuya oosiro.

²⁰ Kenŋi kamban iikanon batugianon emba mon laligoro. Inon koinŋa gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro. Emba iikanon Jiisaswaa gematanon kaŋ malekuyaa kiti susuya oosiro. ²¹ Ii oosirin iyaŋaajon kokaen jero, “Niinon ii oosirimambaajon moma bimon malekuyanondeen boron mon oosiriwenagati een, mono saanon qeaŋgomaŋa.”

²² Kaen jeŋ oosiro Jiisasnon iikanondeen eleema ii iima kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono meŋ qeaŋgon gonja. Mono kotiin qaqaŋaŋaŋagawo satiin laligowa.” Kaen ijoro moma aua iikanondeen qeaŋgoro.

Jiisasnon Jairuswaa borata meŋ gbiliro.

²³ Toroqen kenŋi Jiisasnon qaa galembaa mirinon uma ejemba jinŋen qama awelo uugiti ano ejemba tuuŋ guju giligiti, ii injiima kokaen jeŋ koton onono, ²⁴ “Mono seleengen kembu. Emba melaanon mende komujaato, gaonŋa eja.” Kaen jeŋ koton onono mogi jononŋisi kaanŋa kolooro jomoma mugi.

²⁵ Jomoma mugito, ejemba tuuŋ somata ii injoro seleengen kenŋi emba melaa iikawaa ee miri utanon uma borianon mero waaro. ²⁶ Waaro iikawaa buju qaayanon sein mindimindiri sopa gomaŋ ii kuuya sokoma keno. Kianŋ.

Jiisasnon jaagoo eja woi meŋ qeaŋgon orono.

²⁷ Jiisasnon gomaŋ balon ii mesaon kemambaajon keno eja jaagoo woiyanon otaan gematanon kaŋ kokaen qari, “Deiwidwaa gbilia, gii mono kiankomuŋ noromba.”

²⁸ Kaen qari miri mombaa utanon uro jaagoo eja yoronon Jiisaswaanon kari kokaen qisin orono, “Jaagara meŋ toomambaa ku-usuŋa noonon eji, ii moma laarijao me

qaago?” Qisin orono kokaen meleema muri, “Ponhara, ii saanon moma laarijo.” ²⁹ Kaen meleema muri jaa dawogaranon oosirin irijoro, “Momalaarigaraa so mono koloowa.”

³⁰ Kaen irijoro jaagaranon tooro. Kaen kolooro galen meme qaa kotakota oroma kokaen irijoro, “Mobao, kokawaa bujuya ii mono mon mende jeri mobu.” ³¹ Kaen irijoroto, yoronon mesaon kema iikawaa bujuya jen seiri mindi-mindiri sopa goman ii kuuya sokoma keno. Kianj.

Jiisasnon eja qaamuun mon menj qeangoro.

³² Jaagara tooro keni qaamuun eja mon ii wama Jiisawaanon kagi. ³³ Kagi Jiisasnon omeya konjono eja qaamuun iinon qaa jero ejemba tuun yononon ii iima walingon jegi, “Tani koi kaana ii Israel uutanon wala eenanon kamba mongen mende iinin. Qaago. Keteda koi jaa morotaga iijon.”

³⁴ *Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon jegi, “Iinon mono omejiilan yonoo pongiaa esunanon ome onotaankeja.” Kianj.

Jiisasnon kanageso yonoojon wosoya moro.

³⁵ *Jiisasnon kema goman ano taon so liligon ejemba qamakooli mirigianon kuma onoma bentotombaa Oligaa Buja jen asarin iikanon uugia kuun ji wiji ano jepajerepa kania kania menj qeangon onoma laligoro. ³⁶ *Kaen laligon ejemba tuuna tuuna injiira lama galengia qaa tanijaen deenqeema ilinwalin qen qeqlala laligogi yonoojon wosoya moro.

³⁷ *Kaen injiima gowokouruta kokaen injoro, “Anutuwaa gawonon nene hona mamaga osasaan momogon ejato, ii menj kululuuyaa gawon meme ejembanon mono afaangia laligoju. ³⁸ Kawaaon nene hona masuqeqetaa Ponanon gawon meme ejemba wasin onombaatiwaaon mono qama koolin laligowu. Qama koolin mugi gawon ejemba asugin hona ii menj kululuuwu.” Kianj.

10

Aposol 12 yonoo qagia

Maak 3.13-19; Luuk 6.12-16

¹ Jiisasnon gowokouruta 12 onoono iwaanon kagi omejiilan konjoma onombutiwaa ku-usuna onono. Kaanagadeen ji wiji qenjejanjen kania kania menj qeangowutiwaa ku-usuna onono. ² Wasiwasi eja aposol 12 yonoo qagia ii kokaen: Mutuya ii Saimon, qata mon Piito qagi ano iwaa

* **9:34:** Mat 10.25; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 * **9:35:** Mat 4.23; Maak 1.39;

Luuk 4.44 * **9:36:** Jan 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Maak 6.34

* **9:37:** Luuk 10.2

koga Andruu. Kawaa gematanon Jeims ano koga Jon, mangara qata Zebedi.

³ Filip ano Bartolomyuu, Tomas ano Matyuu takis meme eja, Jeims Alfiuswaa meria ano Lebeus qata mon Tadius, ⁴ Saimon Zelot-politik ejaga* ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanon kanagen Jiisas memelolo men muro.

Jiisasnon gowokouruta 12 wasin onono.

Maak 6.7-13; Luuk 9.1-6

⁵ Jiisasnon eja 12 ii wasin onoma kokaen jen koton onoma injoro, “Ono waba kantriwaa ejemba yonoonon mende kembu. Kaanagadeen Samaria prowins yonoo taongia monon mende kembu. ⁶ Iikanon mende kembuto, Israel kanagesowaa lama soogiti, mono iyonoonon kembu. Ii gawongia mutuya. ⁷ *Daen daen kembuti, iikanon mono Buja qaa kokaen injon jen asariwu, ‘Siwewaa bentotonon mono kosere kaja. Mono iikawaa uutanon keubu.’

⁸ “Ejemba jigiawo mono men qeangon onoma koomuya ii men gbilin onoma laligowu. Ejemba manimbagiawo ii mono men solanani onoma omejiilan ii konjoma onoma laligowu. Anutunon iwoi kalen ononoti, ii mono toroqen kalen onoma laligowu.

⁹ “Kana kembutiwajaan soojaakota goul me silwa me aen kopanon memeta ii mono irimun kasagianon mende somongowu. ¹⁰ *Ejembanon gawon meme ejemba onoo laaligogia nangowutiwaa so kolooju. Kawajaan kana kembuti, iwoi koi mende men kembu: geso mende, maleku samona mendeto, motoonngo mewu, kana esu mende ano taa gbaru mende mewu.

¹¹ “Kema taon me goman dakanon keubuti, iikanon mono moronon eja geria qabunayawo kolooji, iikawaajan qisigi miri onombuti, mono iikanondeen laligon gawon men taon ii mesan kana kembu. ¹² Miri monon uma luaenon yonowo ewaatiwaa jewu. ¹³ Kaen jegi luaegia angon kombutiwaa so koloojuti een, luaegianon mono iyonoo qagianon ubaato, ii angon kombutiwaa so mende koloojuti een, luaegianon mono eleema onoangiaanon kawaa.

¹⁴ * “Kema laligon miri monon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen gendeema onombu, ‘Nono onoo gomanon kanin sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono riin konjoratinin onoangiaanon eleema kemebaa.’ Kaen jen saanon goman me

* **10:4:** Nesenel paati Zelot yononon Room gawman tuarenjen ama iyanggiaa nanan mewombajaan tompe men laligogi. * **10:7:** Luuk 10.4-12 * **10:10:**

1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18 * **10:14:** Apo 13.51

taonj ii mesaonj toroqenj kembu. ¹⁵ *Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Anutunonj kambanj somatanonj qemasologengiaa ironja meleeno taonj iikawaa qaganonj ubaati, so iikanonj mono Sodom ano Gomora gomanj yonoo so uugunj toroqenj onombaa. (Sodom Gomora yonononj bologa kanjanjowo menj uugia mende meleenji Anutunonj gerenonj kondeema onjoro.) Kianj.

Kema gawonj megj sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.9-13; Luuk 21.12-17

¹⁶ **“Mobu, lama yonononj duuyaa kasu kawalia yonoo batugianonj kemegi lugunj injiwubo, niinonj onjo iikawaa tani kaanja wasinj onombe kembu. Kawaaonj mono mokolenj[†] kaanja momakooto qaganonj galenj menj aonj laligonj kewo kaanja ejemba bonjona koposowaa qaagia qaa laligowu.* ¹⁷ **Ejembanonj onjo horonj qaa jakegianonj ama onjoma qamakooli mirigianonj qaa gawongia menj ooli waayawononj onjootiwuya. Kawaaonj ejemba kaanja yonoojonj mono galenj menj aonj laligowu.*

¹⁸ **“Tosianonj noojona ama unjwangi kantria kantria yonoo eja ponj ano gawana yonoo jaasewangianonj nambuya. Kaenj nama noo kaniaana nanjonj jegi eja geria ii ano waba kantri kanageso yonononj ii mobuya.* ¹⁹ *Ii mobuto, qaa jakeyanonj ama onjongi nambuti, kambanj kanonj naa qaaga nomaenj jewonaga, iikawaa majakaka mende mobu. Qaa jewuyati, ii Unja Toroyanonj aua iikanondeen onombaa.* ²⁰ *Onjoangiaa uugiaajonga qaa mende jewuyato, Amagiaa Unja Toroyanonj mono uugia sololoooro qaa jewuya.*

²¹ **“Uumeleembaa gadokopa monjonj daremunjonj uuta meleenotiwaajonj ama ii memelolo mero qaa jakeyanonj anji qegi komuwaa. Kaanagadeen manj monjonj merab-orata memelolo mero komuwaa ano merabora yonononj nemunmanjurugia qetama onjoma jegi unjugi komuwuya.* ²² **Noo qanaajonj ama kantria kantria yonononj kuuya kazi ama onjongi laligowuto, monjonj kaparanj koma kambanj tegowaatiwaa so kotiinj bonj qenj nambaati, iinonj mono oyanjboyanj bunja qenj aowaa.*

²³ **“Taonj monjonj sisiwerowero ama onjombuti, ii mono kok koma taonj monjenj kembu. Niinonj qaa honja monj*

* **10:15:** Mat 11.24; Jen 19.24-28 * **10:16:** Luuk 10.3 † **10:16:** Mokolenj ano raskol yonononj asuganonj manja qegi uulanjowo mokoloonj somonjonj onjombuyaga. Iikawaa so bimoowabotiwaajonj gowoko nonononj maslim, komyunist ano tosaanja yonoo batugianonj qanana misinari ii asuganonj mende jenkejonj. Momakooto ii awaa.

* **10:17:** Maak 13.9-11; Luuk 12.11-12; 21.12-15 * **10:21:** Maak 13.12; Luuk 21.16

* **10:22:** Mat 24.9, 13; Maak 13.13; Luuk 21.17

kokaen injijowe mobu: Onjo Israel taonja taonja mende liligodaborogi Siwe gomambaa Eja honjanonj eleema kawaa. ²⁴*Gowoko monjonj boiya uugunj momoyawo mende kolooja ano welenqeqe monjonj somataya uugunj gawombaa momo mende menj laligoja.

²⁵*“Gowokononj boiya kaanja momoyawo kolooro sokombaa ano welenqeqenonj somataya kaanja gawombaa momo menj laligoro sokombaa. Miri uuta mombaa eja jenj bolinj qata Iimolanj‡ qajuti eenj, iwaa embameraanjuruta yonjo qagia mono afaanqadeenj iikaanj qamakebuya. Kianj.

Qaagiaajonj mono galen menj aonj laligowu.

Luuk 12.2-7

²⁶*“Ejembanonj iwoi ununj megij eji, ii kuuya mono kotunji asuganonj koloowaa. Kaanjadeenj qaa aasangoya eji, ii kuuya mono injisaanji moma kotowuya. Kawaaajonj ejemba yonjoonj toroko mende moma laligowu. ²⁷Niinonj qaa pangamanonj olonj jemaŋati, ii mono asasaganonj jewu. Qaa saŋe anji gejagianonj kemero mobuti, ii mono sombenonj asuganonj jewu. Kawaaajonj mono qaagiaajonj galen menj laligowu.

Morowaajonj toroko moninj sokombaa.

²⁸“Tosianonj selegia qen komuwuyagato, unagia qen komuwombaajonj amamaawuyati, iyonjoonj toroko mende moma laligowu. Ii qaagoto, iwoi jegenja koi: Monjonj ku-usunj menj unja ano sele kaanqadeenj tiwilaanj orono gere sianonj kemebaoti, iwaajonj mono toroko moma laligowu. ²⁹Tosianonj arionj (me wilisi) woi monen kota motoonjgodanonj sewanja mewutiwaajonj amakejuto, iridogi Manjanonj ‘Oonj!’ mende jero iyeroononja motoonjononj balononj mende kamaawaa.

³⁰“Anutunonj kalanj koma onoma wanj jugia kuuya kaanqadeenj weenjgodaboronj jangogia moja. ³¹Ejemba onjo sewanja ii arionj wilisi mamaga unjuugunj uuta kolooja. Kawaaajonj mono toroko mende moma laligowu. Kianj.

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Luuk 12.8-9

³²“Kaenj kolooro monjonj nii ejemba jaagianonj jokolonj nombaatij, niinonj mono kaanjadeenj ii Manja Siwe gomanonj laligojiwaa jaanonj jokoloomanja. ³³*Kaento, monjonj

* **10:24:** Luuk 6.40; Jon 13.16; 15.20 * **10:25:** Mat 9.34; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 ‡ **10:25:** Juuda yonjoononj Iimolanj qata Beelzebul. Ii omejiilanj yonjo somatagia. Matyuu 9.34 kanonj Jiisaswaaajonj qa bologa ii qagi. Iikawaa so Jiisaswaa alauruta ananaajonj qa bologa kania kania qamakebu. * **10:26:**

Maak 4.22; Luuk 8.17 * **10:33:** 2 Tim 2.12

nii ejemba jaagianon qakooma nombaa, niinon mono kaanjadeen ii Maḡna Siwe gomanon laligojiwaa jaanon qakoomaḡa.” Kianḡ.

Jiisaswaajon luae qaagoto, kazi koloowaa.

Luuk 12.51-53; Luuk 14.26-27

³⁴ Jiisasnon toroqen kokaen injjoro, “Kokaen mende romongowu: Jiisasnon luae qemambaajon ama namonon kamaaro. Niinon luae qemambaajon qaagoto, noojon ama juma deenḡ manjawaa soo somatanon aowuya.

³⁵ * “Ii kokaembaajon jejenḡ: Noo Buḡa qaananon ejemba uugia kuuro meleengitiwaajon ama kokaen koloowaa: ‘Maḡ mera yoronon juma kerekere ani nemuḡ bora yoronon riitama aori enaronon enaroya qetama aon deembaota. ³⁶ Ejemba iyanḡiaa sumanjurugianon mono kereurugia koloowuya.’

³⁷ “Moḡnon nii gogoraagen ama noma nemuḡa me maḡa jegenḡa ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa. Moḡnon nii gogoraagen ama noma meria me borata jegenḡa ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa. ³⁸ * Sisigia megḡ moḡnon nii notaanḡ siimbobolo moma maripoonon komumambaajon mende jojoriwaati, ii noonon mende sokombaa.

³⁹ * “Moḡnon iyanḡaa laaligo siiseweweya qaa ii mokoloowaati, iwaa laaligoyanon mono soowaa. Moḡnon noojon ama laaligoya qeleeno soowaati, iinon mono oyanḡboyanḡ laaligo mokoloowaa.” Kianḡ.

Anutunon ḡawonḡiaa tawaya onḡmbaa.

Maak 9.41

⁴⁰ * Jiisasnon jero, “Moḡnon onḡ mirianon koma horon kalan koma onḡmbaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Moḡnon nii koma horon nombaati, iinon wasiḡ nonoti, mono ii mirianon koma horon mubaa. ⁴¹ Moḡnon ḡejatootoo ejemba moḡ ḡejatootoo ḡawonḡaajon ama mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono ḡejatootoo ejembawaa tawaya buḡa qen aowaa. Moḡnon ejemba solanḡa moḡ solanḡa koloojiwaaajon ama mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono ejemba solanḡaa tawaya buḡa qen aowaa.

⁴² “Moḡnon merabora koi yonḡoononḡa mombaajon noo gowokona koloojiwaaajon ama apu sanḡonḡa qambiawo newaatiwaaajon mubaati, Anutunon mono iikawaa tawaya meleema mubaa. Niinon qaa honḡa moḡ kokaen injjowe

* **10:35:** Mai 7.6 * **10:38:** Mat 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23 * **10:39:** Mat 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33; Jon 12.25 * **10:40:** Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16; Jon 13.20

mobu: Nanjon onjombuti, iyononon mono tawa mewuya.”
Kian.

11

Jombaanon gowoko woi Jiisaswaanon kari.

Luuk 7.18-35

¹ Jiisasnon jenkooto qaaya kaan gowokouruta 12 onono tegoro goman ii mesaon toroqen Galili prowinswaa taon tosonian kema Buna qaa kuma onoma iikanon uugia kuun laligoro.

² Kamban kanon Jon Oomulu ejanon kapuare mirinon rama Kraistnon gawon kaen meroti, ii moma gowokowoita woi wasin orono Jiisaswaanon keni. ³ Kokaen qisin mubaati-waajon wasin orono kema jeri, “Menqeeango eja kawaati-waajon mambonin giinon ii kolojan me eja mon kanagen kawaatiwaajon mambombon?”

⁴ Kaen qisin muri kokaen meleeno, “Iwoi iima mojaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaen ijori moba: ⁵ *Jaagoo yononon jaagia uun iigi meendangoya yononon kana kema kagi manimbagiawo yononon solanangigejaduu yononon qaa mogi koomugiti yononon gbilin waagi kamaanqeqeta yonoojon Oligaa Buna jen asariwe momakeju. ⁶ Kaen kolooro iigi mombaa utanon mende boliro gema nuwaati, iinon mono simbawonawo kolooja.”

⁷ Kaen meleeno Jombaa gowoko yoronon keni Jiisasnon kanain Jombaa kania ejemba tuun yonoojon kokaen jen asariro, “Ono balon qararankonkonanon naama iibombaa-jon kenji? Haamonon bowo utugon metano wansan-wansan amakeji, onjo eja iikaana kaya iibombaa-jon kenji me? ⁸ Me naa iwoiga iibombaa-jon kenji? Eja malekuya akadamuyawo mouma laligoroti, ii iibombaa-jon me? Mobu, ejemba malekugia iimasiinsiinawo moumakejuti, iyononon mono kin yonoo jin-karon mirigianon laligoju. Ii balon qararankonkonanon qaago.

⁹ “Me naa iwoiga iibombaa-jon kenji? Gejatootoo eja mon iibombaa-jon me? Onanon, niinon kokaen injijowe mobu: Eja iigiti, iinon mono gejatootoo ejemba tosaana unjuugun qaita mon kolooja. ¹⁰ *Iwaa kania ii wala eenanondeen kokaen oogita eja, ‘Moba, niinon qelena gajoba mon wasiwe waladeen kema ejemba uugia mindingon goo kana meleuro giinon mono iwaa gematanon namonon emu kemebaga.’

¹¹ “Qaa kaen ejato, niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Embanonga merabora koloogiti, kuuya

iyonoo batugianon Jonon mono kuuya unjuugun qabunayawo nanja. Nanjato, Siwewaa bentoton uutanon keuma Anutuwaa qabunaya mokolonkejuti, iyonoo batugianon kamaanqeqeta konoga iinon mono Jon uuguja.

12 *¹²“Jon Oomulu ejanon Buja qaa jero kamban iikanondeen kanain Siwewaa bentotona geriawo tuarenjen ama manja qenkejuto, kilen uulanawo kema somariinkeja. Manja geregiawo qenkejuti, iyononon mono bentoton ii iyangiaajon horon buja qen aonkeju. ¹³ Bentotombaa kania ii Mooswaa Kana qaanon ano gejatotoo ejemba kuuya yonoo Buju Terenon oogi weengon laligon kounin Jonon koloon hona asuganon injisaano. ¹⁴ *¹⁴Qaa koi moma analin angon kombombajaan mojuti een, Elaija koloowaatiwaa so anoti, Jonon mono ii kolooja. ¹⁵ Mononon uugejiawo laligoji, iinon mono qaa ii geja ama moma kotowa.

16 “Ejemba kete namonon laligojuti, ii mono naa iwoiwo so ama onombenaga? Yononon naamade kaana kolooju. Yononon maaket sombenon rama qaa jomo menj tondu qama kokaen jenkeju,

¹⁷ ‘Nono rii gbawe menj awelo uunin onjo mende orogi. Nono jinjen qanin onjo mende saagi.’

18 “Iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon kan nene singi laligon wain apu mende nero iwaajon jenkeju, ‘Ome mononon uutanon kemero laligoja.’

19 “Siwe gomambaa Eja honanon kan nembanene nen korisoro ano iwaajon kokaen jenkeju, ‘Mobu, iinon baonon newageen nene qozozongon nen wain apu suulan nen takis eja tiliqiligiawo ano bologa meme yonoo alagiaga laligoja.’ Anutuwaa momakooto koma gbilinkejuti, iyonoo nanamemengiaa honanon mono momakootogianon sokonji, ii gendeemakeja.” Kian.

Jiisasnon taon 3 yonoojon ‘Yei wosobiri!’ jero.

Luuk 10.12-15

²⁰ Kawaa gematanon Jiisasnon kanain taon tosaana temboma onono. Taon tosaana iikanon angoletoya ku-usunawo seiseiya mero kolooroto, kilen uugia mende meleengi. Kawaaajon ii temboma kokaen jen onono, ²¹ *²¹“Oo Korazin toya, niinon onoojon ‘Yei!’ jen saajen ano Betsaida toya, onoojon kaanagadeen ‘Yei!’ jen saajen. Niinon yonoonon kema qaana jewe sasoniro angoletona ku-usunawo kolooroto, uugia kilen mende meleengi. Angoletonon ii waba gomanon Taia ano Saidon sitinon koloonagati

* **11:12:** Luuk 16.16 * **11:14:** Mal 4.5; Mat 17.10-13; Maak 9.11-13 * **11:21:** Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4

eenj, iyonononj mono kambanj koriga uugia meleembombaa kaisareya qendeema resa ano too ariņ saabuyaga.

²² “Saabuyagato, niinonj kokaenj injijowe mobu: Anutunonj kanagenj Korazin ano Betsaida yonoo qaagia jen tegonj ironja meleeno siimbobolo mobuti, kambanj somata kanonj ii mono Taia ano Saidon iyonoo siimbobolo soya uugunj mobuya.

²³ * “Ano Kaperneam toya, Anutunonj onjo saanonj metaama onono Siwe gomanonj ubuyaga me qaago? Qaago totoonj! Onjo mono koomuwaa senjonj gomanonj kemebuya. Niinonj yonoononj kema qaana jewe ssoniro angoletona kusunjawo mewe kolooroto, uugia kilenj mende meleengi. Angoleta ii Sodom taononj koloonagati eenj, taonj iikanonj mono kambanj kokaamba kaanagadeenj toroqenj nanaga.

²⁴ * “Nanagato, niinonj kokaenj injijowe mobu: Anutunonj kanagenj Kaperneam onoo qaagia jen tegonj ironja meleeno siimbobolo mobuti, kambanj somata kanonj mono Sodom yonononj siimbobolo iikawaa soya uugunj mobuya.” Kianj.

Lombogiawo onononj mono noononj kan haamo mewu.

Luuk 10.21-22

²⁵ Kambanj kanonj Jiisasnonj qaa kokaenj jero, “Oo Amana, giinonj Buņa qaaga momakooto ejemba momo somata megiti, iyonoononj mesanjonato, ejemba iyanjiaajonj moma kamaanj merabora kaanja poumapou laligojuti, ii mono iyonoononj injisaana moma asariju. Kawaajonj niinonj Siwe namowaa Ponja gii mepeseenj gonjenj. ²⁶ Oo Amana, gii geenjo kaenj koloowaatiwaaajonj mona sokono awaa kolooro.

²⁷ * “Amananonj mono iwoi kuuya jen kotoro noo buņa kolooro. Amananonj Meriaa kania anjodeenj moma yagoro moņnonj ii mende moja. Kaanagadeenj Merianonj Amayaa kania moma yagoro moņnonj ii mende moja. Kaanagadeenj moņnonj Amanaa kania mende moma yagoro Merianondeenj ii moja ano ejemba meweengonj onoma yonoojonj ii injisaambaati, iyonononj mono Ama moma mubuya.

²⁸ “Gawonj menj uulombogiawo laligojuti, onjo kuuya mono noononj kagi uugia menj afaanjonj onjombe haamo mewu.

²⁹ * Noononj qaqaņ ii mono sawinjanonj ama angowu ano niinonj nanamemena kuma onjombe ii mono moma sororogonj laligowu. Niinonj uuna menj kamaanj ama gumbonjonjonj ejaga koloojenjwaaajonj mono saanonj uugia menj afaanjonj onjombe haamo mokoloowuya. ³⁰ Noononj qaqaņ menj anggogi sogianonj kolooja ano lombo onjombe bosimbuti, iikanonj mono afaanja kolooja.” Kianj.

* **11:23:** Ais 14.13-15; Jen 19.24-28 * **11:24:** Mat 10.15; Luuk 10.12 * **11:27:** Jon 3.35; 1.18; 10.15 * **11:29:** Jer 6.16

12

Jiisasnoŋ Sabat kendombaa Poŋa kolooja.

Maak 2.23-28; Luuk 6.1-5

¹ *Kawaa gematanonŋ Sabat kendonŋ monŋonŋ Jiisasnoŋ wiit dumuŋ gawonŋ koria somata kotonŋ keno. Keno gowokourutanonŋ wosogia injiro wiit honŋa motomotoonŋ kanainŋ borogianonŋ kuma negi. ² Negito, Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋkonŋ) tosanonŋ ii iima Jiisas kokaenŋ ijogi, “Moba, goo gowokouruganonŋ mono Sabat kendombaa gawonŋ meme songoya uuguju?”

³ *Kaenŋ ijogi kokaenŋ meleeno, “Kinŋ Deiwidnonŋ manjaqeŋe ejauruta yoŋowo liligonŋ wosogia injiro iwoi anŋgiti, ii weenŋgogi me qaago? ⁴ *Iinonŋ Anutuwwa opo sel jigonoŋ uma bered kowoga Anutuwwa jaasewanonŋ alatanonŋ anŋgi raro esuŋanonŋ tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawonŋ galenŋ yoŋonondeenŋ neŋ laligogi. Iinonŋ ano iwaa kerasuru-urutanonŋ ii newubotiwaa songo eroto, ii kilenŋ negi. ⁵ *Kaanjadeenŋ jigo gawonŋ galenŋ yoŋononŋ Sabat kendononŋ jiwowonŋ jigonoŋ nama gawonŋ meŋ gawonŋ mewutiwaa songo uuguŋ kilenŋ qaagiawo mende koloonkeju. Qaa ii Kana qaanonŋ weenŋgogi me qaago?”

⁶ “Ii weenŋgogi, kaenŋ moŋento, niinonŋ kokaenŋ injjomaŋa: Koi nanji, iinonŋ mono jiwowonŋ jigo uuguŋ uuta kolooja.

⁷ *Buŋa Terewaa qaa moŋ kokaenŋ eja, “Niinonŋ siimolonŋ oowutiwaaŋonŋ qaagoto, batugianonŋ kiankomuŋ aowutiwaaŋonŋ moŋenŋ.” Onŋo qaa iikawaa kania mobuyagati eenŋ, ejemba koposowaa qaanana qaa nonoo qaanana mono tondu mende jeŋ tegowuyaga.

⁸ “Ii kokaembaaŋonŋ jeŋenŋ: Siwe gomambaa Eja honŋanonŋ mono Sabat kendombaa Poŋa kolooja.” Kianŋ.

Jiisasnoŋ eja boria sooronŋgoya meŋ qeaŋgoro.

Maak 3.1-6; Luuk 6.6-11

⁹ Jiisasnoŋ gomanŋ ii mesaonŋ qamakooli mirigianonŋ uro. ¹⁰ Iikanonŋ eja boria soosoolia moŋ raro. Ejembanonŋ Jiisas qaa jakeyanonŋ ama mubombaaŋonŋ kokaenŋ qisiŋ mugi, “Eja Sabat kendononŋ meagonŋ Kana qaa uuguwoŋa me qaago?”

¹¹ *Qisiŋ mugi kokaenŋ meleeno, “Onŋoonŋga morononŋ kokaenŋ kolooja: Eja mombaanonŋ lama motoonŋgononŋ Sabat kendononŋ roŋonŋ kemebaati eenŋ, iinonŋ ii mende meŋ hororo koubaa? ¹² Ejawaa sewanŋanonŋ mono lamawaa sewanŋa mamaga uuguji, mono ii romonŋgowu. Kawaaŋonŋ Sabat

* 12:1: Dut 23.25 * 12:3: 1 Sml 21.1-6 * 12:4: Lew 24.9 * 12:5: Jan

28.9-10 * 12:7: Mat 9.13; Hoos 6.6 * 12:11: Luuk 14.5

kendonon gawon awaa men kaanonon Kana qaa mende uuguwon.

¹³ Kaen meleema eja ii ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaen ijoro qetetereero wala anoti, iikawaa so awaa koloon boria alia kaan kolooro. ¹⁴ Kaen kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparanonon) yononon seleenjen kema ajoajoroo ama Jiisas nomaen ama qenin komuwaatiwaa qaa jen monganji. Kian.

Anutuwaa gawon meme eja tak-kootoya ii kokaen:

¹⁵ Jiisasnon qaagia ii iima koton iikanondeen goman ii mesaon monjen keno. Keno mamaganon iwaa gematanon otaan kenji yonoo batugianon ji ejemba kuuya men qeangon onono. ¹⁶ Ii men qeangon onoma kania asuganon jewubotiwaaon kotakota qotogon onono. ¹⁷ Kaen kolooro Anutunon gejatootoo eja Aisaia sololoo qaa mon jeroti, iikanon mono honawo kolooro. Qaa ii kokaen jerota eja,

¹⁸ **“Iibu, koi mono noo gawon ejana kolooro ii me-weengon mube.*

Niion wombo alana iwaajon mobe kerana qeangoro unanon iwaajon aisonkejen.

Niion Unana Toroya iwaa uuta sokombaatiwaajon wasiwe kemero iion qaa dindinagadeen jen tegonkejeniwaa Buna qaaya inisaama jen seiro kantria kantria yonoonon kembaa.

¹⁹ *Iion angowowo mende ama qaa tokoronkota mende gamakebaa.*

Ejemba monon iwaa qa otona ii roonqeqe kananon mende mobaa.

²⁰ *Bowo ologogiti, iion ii mende qosombaa.**

Lambewaa wikyanon jen koton sokoya kolooro bolanon jen bobo amakeji, iion ii mende qebugowaa. Gawon kaen men ejembanon qaa dindina otaawutiwaajon manja qen laligoro qaa iikanon haamo ano otokorian ambuya.

²¹ *Kantria kantria yononon mono iion ilaan onombaatiwaajon mamboma joronqorongia iwaa qatanon ama laligowuya.” Kian.*

Jiisasnon ome yonoo esungia uugun qero kamaaja.

Maak 3.20-30; Luuk 11.14-23

²² *Omenon eja mon qaamuun men muro jaaya gooro moto laligoroti, ii wama Jiisaswaanon kagi. Jiisasnon ii men*

* **12:18:** Ais 42.1-4 * **12:20:** Bowo ano lambewaa wik ii ejembawaajon jeja. Ejembanon mon qen jaabamagege ama mugi momalaarianon jangon qaomambaajon anji, Jiisasnon ii men qeangowaa.

qeaŋgoro omeya kouma keno neselana lolooro mombo qaa jen uuŋ iiro. ²³ Uuŋ iiro ejemba tuuŋ kuuya yoŋonoŋ ii iima aaruŋ jegi, “Eja koi kanon mono Deiwidwaa gbilia kolooja me?”

²⁴ *Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋon) yoŋonoŋ ii moma kokaen jegi, “Eja koi kanon mombaa ku-usunon qaagoto, omejiilan yoŋoo Pongia Iimolan iwaa esuŋon ome oŋotaanŋeja.”

²⁵ Kaen jegito, Jiisasnon uuroromonggia modaboron kokaen injoro, “Kantri daen yoŋoo galenurugianon batugianon angowowo ama jumbuti, iyoŋonoŋ mono tiwilaan aogi kantrigianon bolin saoyagadeen koloon qeqelalan ewaa. Kaanagadeen siti me gomaŋ mombaa kanageso yoŋonoŋ batugianon angowowo ama jumbuti, iyoŋonoŋ mono galenkonŋon gawongia meŋ nambombaajon amaawuya.

²⁶ “Mobu, Satanon mono alia Satan moŋ otaanagati een, iyoŋonoŋ mono batugianon angowowo ama jumbuyaga. Kaen kolooro galenkonŋon gawongia mewombaaajon amaagi ometotongianon mono nomaen nanaga?

²⁷ “Mobu, niinon Iimolambaa esuŋon omejiilan konjoma oŋombenagati een, oŋoo alaurugianon mono morowaa esuŋon ii konjoma oŋombuyaga? Kawaajon yoŋonoŋ mono qaagia hona me qaagoti, ii gosin jen tegowu.† ²⁸ Ii jen tegowuto, Anutuwaa ku-usunon noo boro susuna sololooro omejiilan oŋotaanŋejenj een, Anutuwaa bentotonon mono oŋoonon kan kuuja. ²⁹ Moŋnon eja kotiga Iimolambaa kana boria waladeen mende somongowaati een, iinon mono nomaen mirianon uma qeŋgama esuhinaya menaga? Waladeen ii somongoro rarogo mono saanon mirianonga ilawoilaya kuuya tagon meŋ kembaa. (Iikawaa so niinon kaanagadeen Satan somongon gematanon omeya oŋotaanŋejen.)

³⁰ * “Moŋnon niwo mende laligoji, iinon mono qetegon nomakeja. Moŋnon ejemba noo qanon ajoroowutiwaajon mende horon oŋomakeji, iinon mono mendeema oŋomakeja. ³¹ Kawaajon niinon qaa moŋ kokaen injomaŋa: Ejemba siŋgisongo ama mepaqepae kuuya amakejuti, ii Anutunon saanon mesaonŋejato, moŋnon Uŋa Toroya mepaegowaati, iikawaa siŋgisongoya Anutunon mono kamban moŋnon mende mesaowaa. Qaago toton!

* **12:24:** Mat 9.34; 10.25 † **12:27:** Iyanŋiaa sele galenurugianon Anutuwaa qata qama kilenj ome ii Iimolambaa esuŋon konjoma oŋonŋi niinon ii Anutuwaa ku-usunon konjoma oŋomakejen. Ororon mende nanjonjwaajon moronon hona ano moronon qaa qolonmologoya otaanŋeja? Yoŋonoŋ me niinon? * **12:30:** Maak 9.40

32 **“Moŋnoŋ Siwe gomambaa Eja hoŋa mepaegon qaa jewaati een, Anutunonŋ ii saanonŋ mesaowaato, moŋnoŋ Uŋa Toroya mepaegon qaa iwoi jewaati, iwaa siŋgisonŋgoya ii Anutunonŋ namononŋ laligowaatiwaa so me koomu gematanonŋ kanonŋ mende mesaowaa.*

Gerewaa kania ii hoŋa iima gosinŋ moma kotowu.

Luuk 6.43-45

33 **“Gerewaa kania ii hoŋa iima gosinŋ moŋonŋ. Kawaa-joŋ mono gere galeŋ konŋi awaa kolooro hoŋa awaa koloonŋkebaa me gere meŋ boligi hoŋa bologa koloonŋkebaa.*

34 **Eja uutanonŋ iwoi saa qeŋ eji, ii mono buutanonŋ asuganonŋ jeŋkeja. Kawaa-joŋ onŋoanŋio qatowaa merauruta kolooju. Bologa kaanŋ koloonŋ mono nomaenŋ qaa awaa jewuyaga?*

35 *Eja awaawaa uu kowianonŋ iwoi awaawaa moriaŋa eji, iinonŋ mono awaa ii asuganondeenŋ jeŋkeja. Eja bologaa uu kowianonŋ iwoi bologaa moriaŋa eji, iinonŋ mono bologa ii asuganonŋ jeŋkeja.*

36 *“Kaenŋ jeŋkejato, niinonŋ qaa hoŋa moŋ kokaenŋ injjowe mobu: Ejembanonŋ sonŋo waleema qaa je omaya omaya jewuti, iyonononŋ mono qaa jegia kuuyaa kania ii jentee-gowaa kambanŋ somatanonŋ Anutuwaajonŋ jeŋ asarigi gosi-waa. 37 Iikawaa kania ii kokaenŋ: Anutunonŋ mono qaa jega gosinŋ iikawaa so qaaga jeŋ tegoro solanŋaniwaga me qaagawo koloonŋ lombo mokoloowaga. Kiaŋ.*

Boi tosanonŋ anŋoletowaajonŋ kaparanŋ koma welenŋi.

Maak 8.11-12; Luuk 11.29-32

38 **Kambanŋ kanonŋ Farisii (Kana qaawaa kaparanŋkonŋonŋ) ano Kana qaawaa boi tosanonŋ Jiisaswaajonŋ kokaenŋ ijogi, “Boi, gii saanonŋ anŋoleto moŋ mena ii iibombaajonŋ moŋonŋ.”*

39 **Kaenŋ ijogi kokaenŋ meleema onŋono, “Ejemba kete namononŋ laligojuti, ii tuunŋ somata bologa koloonŋ serowilin amakeju. Yonononŋ Anutuwaa aiweseyaajonŋ kaparanŋ komakejuto, aiwese moŋ gejatootoo eja Joonawaanonŋ mono koloodabororo. Anutunonŋ aiwese morota moŋ mende ama onŋombaa. 40 *Joonanonŋ gomamboria karonŋ kowe osombaa (gajugaju) tomenanonŋ laligoroti, kawaa so Siwe gomambaa Eja hoŋanonŋ kaanŋagadeenŋ gomamboria karoombaa so balonŋ uutanonŋ ewaa.*

41 **“Joonanonŋ Niiniwe ejemba batugianonŋ kema Anutu-waa qaanonŋ uugia kuuro moma iikanondeenŋ uugia*

* 12:32: Luuk 12.10 * 12:33: Mat 7.20; Luuk 6.44 * 12:34: Mat 3.7; 23.33;

15.18; Luuk 3.7; 6.45 * 12:38: Mat 16.1; Maak 8.11; Luuk 11.16 * 12:39:

Mat 16.4; Maak 8.12 * 12:40: Jon 1.17 * 12:41: Jon 3.5

meleengito, mobu, niinon batugianon asugin nama Joon-awaa nanamemenja uugun amakejen. Kaen amakejento, onjo kilen telambelan ama nomakeju. Kawaajon Niiniwe ejembanon jentegowaa kamban somatanon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onjo koorongianon motoon nambu. Motoon nama Niiniwe yononon qaa kokaen onjo selegianon kuuwuya, 'Onjo Siwe gomambaa Eja honja telambelan ama mugi Anutunon ironja meleema onono siimbobolo uuta mobuya.' Niiniwe yononon kaen jegi nanamemenjianon onjoangiaa kaniagia injisaanji gamugia mobuya.

42 **"Kaniagiaa kaisareya mon ii kokaen: Anutunon kerugen momakooto uuta somata ii kin Solomon muro Saut waagenja kantri mombaa kwiin embanon Solomombaa momakootoya momambaajon siinja moro. Siinja moma goman goraayanonga waama kana koriga tintin kan laligon Solomombaa momoya moro.*

"Ii moroto, mobu, kamban kokaamba niinon batugianon koloon nama Anutuwaanon momakooto uuta men ka-jeni, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, onjo kilen telambelan ama noma tompin laligogi mende sokonja. Kawaajon Anutunon kanagen ejemba korebore horon onjoma qaagia jen tegowaatiwaaajon jaayanon keubuti, kamban iikanon Saut kantriwaa kwiin emba iikanon mono kaanagadeen keubaa. Iinon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onjo koorongianon motoon nambaa. Motoon nama qaa kokaen onjo selegianon kuuwaa, 'Onjo Jiisas telambelan ama mugi Anutunon ironja meleema onono siimbobolo uuta mobuya.' Iinon kaen jero ononon siligia gosin onjoangiaajon gamugia mobuya. Kian.

Ome yononon eja uutanon eleembombaajon kaparan konju.

Luuk 11.24-26

43 *"Omenon eja uutanonga kouma balon qararankonkonon kema lan liligon laligon haamo memambaajon miri mongama mon mende mokoloowaa.*

44 *Ii mende mokoloon mojoya tiiro kokaen jewaa, 'Mirina mesaon kaweti, iikanon mono mombo eleemana.' Kaen jen eleema miria usuma menjerengoro eroti, ii gbamenja ero mokoloowaa.*

45 *"Kaen mokoloon kema omejiilan tosaana 7 unjuambaa. Omejiilan 7 ii iyanja uugun bologa totoon kolooju. Iinon ii unjuano kan miri ii uma iikawaa uutanon laligowuya. Kaen kolooro eja iikawaa kania wala kilenkilen kolooroto, kanagen boliqolidaborowaa. Ejemba tuun somata bologa*

* 12:42: 1 Kin 10.1-10; 2 Hist 9.1-12

koi kete namonon laligojuti, onoonon kaanagadeen kaen koloowaa.” Kian.

Jiisaswaa nemunjkouruta

Maak 3.31-35; Luuk 8.19-21

⁴⁶ Jiisasnon toroqen ejemba tuun qaa injonon laligoro nemunjkoganon kan seleenjen nama iwo qaa jewombaajon mogi. ⁴⁷ Mogi mononon kokaen ijoro, “Moba, goo nemunjkoganon mono seleenjen nama giwo qaa jewombaajon moju.”

⁴⁸ Qaa ii ijoroto, iwaajon meleema kokaen jero, “Noo nemuna ii moronon? Noo kouruna ii moronon?” ⁴⁹ Kaen jen boria gowokouruta yonoonon baagen boraama jero, “Iibu, noo nemuna ano kouruna hona mono koi. ⁵⁰ Daen yononon noo Siwe Maɲnaa uusinja ten komakejuti, kuuya iyononon mono noo nemuna ano naanjkouruna kolooju.” Kian.

13

Qosomakororo ejawaa sareqaa.

Maak 4.1-9; Luuk 8.4-8

¹ Kamban iikanondeen Jiisasnon goman ii mesaon apu angon goraayanon kemen raro. ² *Raro ejemba tuunlembenon iwaanon kema ajoroogi wanonon uma raro. Raro ejemba tuun kuuya yononon angon goraayanon sakasinon ajoroogi.

³ Kaen ajoroogi sareqaa mamaga jen kokaen jero, “Mobu! Eja mononon nene kota qosoma kororoomambaajon gawonon keno. ⁴ Kema qosoma kororooro kota tosonian kana goraayanon kemen konji. Kemen konji (warawen) koonn koonn kouma ii nedaborogi.

⁵ “Kota tosonian jamo kowonjinon kemen konji. Kemen koma kanon namo mamaga mende mokoloogi. Namu dushi qaa erotiwaajon kuragagia uulanawo kougi. ⁶ Kougiito, weenonon kouma injiima jen koton onono tiigia qaagotiwaajon soolin gororongogi.

⁷ “Kota tosonian kumuntiri waayawonon kemen konji. Kemen konji iikanon kouma qen turun bibiloko men ononon. ⁸ Kaen jangon qaonoto, kota tosonian namo awaanon kemen konji. Kemen koma tosaan kogia 100 koloogi. Tosia kogia 60, tosia 30 iikawaa so koloon seigi. ⁹ Mononon uugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kowa.” Kian.

Jiisasnon naambaajon sareqaa jero.

Maak 4.10-12; Luuk 8.9-10

* **13:2:** Luuk 5.1-3

¹⁰ Kaen jero gowokourutanon kan Jiisas kokaen qisin mugi, “Gii mono naambaajon ejemba yonoo qaa jemanjen sareqaanon ama jenkejan?” ¹¹ Qisin mugi kokaen meleema injoro, “Ii kokaembaajon: Siwewaa bentotonon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii onjo asuganon injowe moma kotojuto, iyonoonon ii kaen qaago.

¹² * “Kawaa kania ii kokaen: Monon momakootoyawo laligoji, Anutunon mono ii toroqen muro koma gbilin morianawo laligowaato, monon momakootoya qaa laligoji, Anutunon mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegon wambaa.

¹³ “Ejemba yonoo qaa jemanjen kokaembaajon sareqaanon ama jenkejen: Yononon iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende iima kotowuya. Iyangiaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya. ¹⁴ * Gejatootoo eja Aisaianon waladeen qaa mon jen ooroti, iikanon ejemba kaanja yonoojon honawo koloonkeja. Qaa ii kokaen,

‘Qaa moma bimbimngongo kania kilen mende moma asariwuya.

Iwoi iima bimbimngongo kania kilen mende iima kotowuya.

¹⁵ Ejemba tuun somata koi yonoo uugianon mono kotakota gojoma eja.

Gejagianon qaa moma bimbimngongo jaagia komujulaan laligoju.

Kaen mende ambuyagati een, mono jaagianon iwoi iima koton gejagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleengi niinon ii saanon men qeangon onjombenaga.’

¹⁶ * “Qaa kaen ejato, onoo jaagianon iwoi iima kotojiwaa-jon mono simbawonawo kolooju. Gejagianon qaa moma kotojiwaaajon mono simbawonawo kolooju. ¹⁷ Niinon qaa hona toon mon kokaen injomanja: Gejatootoo ejemba ano Anutuwaanon ejemba solanja mamaganon onjo iwoi koi iijuti, ii iibombaajon awelegon laligogito, ii mende iigi. Onjo qaa koi mojuti, yononon ii mobombaajon uuqeeango somata moma laligogito, ii mende mogi. Kian.

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Maak 4.13-20; Luuk 8.11-15

¹⁸ “Qosomakororo ejawaa sareqaa jejenj, iikawaa kania ii mono geja ama mobu. ¹⁹ Nene kota qosoma kororooro kana goraayanon kemen konoti, ii kokaen: Monon bentotombaa

* **13:12:** Mat 25.29; Maak 4.25; Luuk 8.18; 19.26 * **13:14:** Ais 6.9-10 * **13:16:** Luuk 10.23-24

Buŋa qaaya moma kania mende moma asariro Kilenŋaa Toy-anonŋ kaŋ uutanonŋ kota komogiti, ii qetegowaa. ²⁰ Nene kota qosono jamo kowonjinonŋ kemenŋ konoti, ii ejemba sareya monŋ. Yoŋononŋ Buŋa qaa moma ii iikanondeenŋ uqeeanŋo qaganonŋ moma anŋonŋ komakeju.

²¹ “Kaenŋ amakejuto, uugianonŋ tiita mende enŋ onŋombaato, kambanŋ torodaamonŋgadeenŋ nama kotiinŋ laligowuya. Buŋa qaawaajonŋ ama kakasililinŋ me sisiwerowero kolooro kambanŋ iikanondeenŋ mono tama unjuwaa. ²² Nene kota qosono kumuntiri waayawononŋ kemenŋ koŋgiti, ii kokaenŋ: Yoŋononŋ Buŋa qaa mogi uugianonŋ kemejato, balononŋ laaligowaa majakakaya ano monenŋ hina memewaa uugereya koloonŋ bimoonŋ onŋomakeja. Qabuŋagiawo koloowombaajonŋ koposonŋgogi siinŋ kombombanŋa bologa tosianonŋ kaanŋagadeenŋ uugianonŋ dunŋunŋ Buŋa qaa bibiloko menŋ munŋkeja. Kaenŋ kolooro honŋgia qaa auta (gipeya) koloowuya.

²³ “Nene kota namo awaanonŋ qosono kemenŋ koŋgiti, ii ejemba koi kaanŋa: Yoŋononŋ Buŋa qaa geja ama moma moma asariŋ pondanŋ nama honŋgia mokoloonŋkeju. Tosianonŋ qaa je motoonŋgononŋga kota 30 mokoloonŋkeju. Tosianonŋ honŋgia 60, tosianonŋ qaa kota motomotoonŋ yoŋoo honŋgia 100 menŋ seinŋ mokoloonŋkeju.” Kianŋ.

Qinŋqiliwaa sareqaa

²⁴ Jiisasnonŋ sareqaa monŋ kokaenŋ jero, “Siwewaa bentotonŋaa kania ii eja kokaanŋaa so ama jemaŋa. Iinonŋ gawonŋanonŋ kema nene kota awaa qosoma kororooro. ²⁵ Qosoma kororooroto, gomantiinŋanonŋ egi kanonŋ kere ejanonŋ kaŋ wiit dumunŋ batugianonŋ kanonŋ qinŋqiliwaa kota qosoma kororoonŋ mesaonŋ keno. ²⁶ Wiit dumunŋ kotanonŋ juma waama uma honŋa asugiroti, kambanŋ iikanonŋ qinŋqilinonŋ kaanŋagadeenŋ asuganonŋ asugiro.

²⁷ “Asuganonŋ asugiro welenŋqeqeurutanonŋ ii iima gawonŋ toyaanonŋ kaŋ kokaenŋ ijogi, ‘Somatanana, gawonŋanonŋ nene kota awaa qosoma kororoona me qaago? Qinŋqiliwaa kota ii mono daanŋkaya iikanonŋ asugija?’

²⁸ “Kaenŋ ijogi kokaenŋ inijoro, ‘Kere ejanonŋ ii qosoma kororooro.’ Kaenŋ inijoro welenŋqeqe yoŋononŋ kokaenŋ jegi, ‘Nono saanonŋ kema qinŋqili ii qonjoma menŋ kululuuwoŋatiwaaajonŋ mojanŋ me qaago?’ ²⁹ Kaenŋ jegito, kokaenŋ inijoro, ‘Qaago! Onŋo qinŋqili qonjoma menŋ kululuunŋ iikanonŋ dumunŋ tosaanŋa ii kaanŋagadeenŋ qonjombubo.

³⁰ “Mono mesaogi motoonŋ somariinŋ honŋa memeyaa kambanŋa kaŋ kuuro niinonŋ kambanŋ iikanonŋ dumunŋ kunŋkunŋ

ejemba ii kokaen injjomaŋa: Mono wala qinqili menj kulu-luun anji jewaatiwaaŋon boranŋon kasanon somonŋowu. Ii somonŋonŋo mono wiit dumun honja ii menj kululuun menj kanj noo kowi mirinon ambu.” ’ Kianj.

Nejon kotaa sareqaa

Maak 4.30-32; Luuk 13.18-19

³¹ Jiisasnon sareqaa monj kokaen toroqen injjoro, “Siwe-waa bentotoŋa ii kokaen: Eja monjon nejon kota menj anŋaa gawon namoyanon kema ano. ³² Kota ii melaa kazupuleenda. Ii nene kota kuuya iyonoo kamaanqeqetagia kolojato, juma waama logoya kuuya unuugun somariin gere koloowaa. Kaen koloon nano kanakeewambaa koonja koonja kouma haigia gere iikawaa borianon amakeju.” Kianj.

Yiistwaa sareqaa

Luuk 13.20-21

³³ Jiisasnon dujanon mombo sareqaa monj kokaen jero: “Siwewaa bentotoŋa ii yiist me flaua menj somasomariiwaa so kokaen kolooja: Emba monjon bered oomanjen yiist menj flaua konde karonj kanon mindirin melenqeleen ama kema raro korebore somariiro.” Kianj.

Jiisasnon nomaembaajon sareqaaya qaaya jero?

Maak 4.33-34

³⁴ Jiisasnon qaa kuuya ii kanageso yonoojon sareqaanon jero. Sareqaaya qaa kaen qaa monj mende injjoro. ³⁵ *Kaen kolooro Anutunon gejatootoo eja monj sololoooro qaa monj jeroti, iikanon honawo kolooro. Iinon qaa ii kokaen jero eja, “Noo buunanon mono afaanŋoro sareqaaya qaaya jemaŋa.

Anutunon namo mokoloooro asugiroti, kambaŋ iikanondeen qaa aasanŋoyanon ero laligon kouniŋi, niinon mono qaa ii asuganon jen injisaamaŋa.” Kianj.

Qinqiliwaa sareqaawaa kania

³⁶ Jiisasnon sareqaa ii jedaboron ejemba tuun somata onomesaon miri uutanon uro. Uro gowokourutanon iwaanon kanj kokaen qisin mun ijogi, “Qinqili nene gawonon asugiroti, gii mono sareqaa iikawaa kania jen asarin nonomba.”

³⁷ Kaen ijogi kokaen meleema injjoro, “Siwe gomambaa Eja honanon mono nene kota awaa awaa qosoma kororoonkeja. ³⁸ Nene gawon ii namowaa kantri kuuya. Nene kota awaa ii bentotombaa meraboraana onoojon jejen ano qinqili ii eja bologaa meraboraana yonoojon jejen. ³⁹ Kerenon ii qosoma kororooroti, ii Kilenŋaa Toyaaŋon jejen.

* 13:35: Ond 78.2

Dumuŋ kuŋkuŋ kambaŋa ii namowaa kambaŋa tegowaati-waa kambaŋa somata ii. Dumuŋ kuŋkuŋ ejemba ii Siwe gajoba yoŋooŋoŋ jejen.

⁴⁰ “Qinŋqili meŋ kululuuŋ gerenonŋ anŋi jewaati, iikawaa so mono namowaa kambaŋa tegowaatiwaa kambaŋa somatanonŋ koloowaa. ⁴¹ Siwe gomambaa Eja honanonŋ mono gajobauruta wasinŋ onono kanŋ qaa arenŋ bologa Kraistwaa bentotonŋ uutanonŋ sinŋgisonŋgo ambombaaŋonŋ kondoonkeji, ii qewagonŋ mindinŋgowu ano ejemba jeulalanŋa kuuya ii kululuuŋ onombuya.*

⁴² “Kaenŋ mindinŋqindiŋ ama ejemba ii hagonŋ ononŋgi gere tombo tanururuŋ jeŋ eji, iikanonŋ kemebuya. Iikanonŋ kemebuti, iyonononŋ mono saama gigilaanŋ gobugia kigi qaro laligowuya. ⁴³ Kambanŋ iikanonŋ ejemba solanŋa yoŋononŋ mono weenŋ kaanŋa koloonŋ Manŋgiaa bentotonŋ uutanonŋ asarinŋ laligonŋ ubuya. Moŋnonŋ ugejiawo laligoji, iinonŋ mono qaa ii geja ama moma kotowa. Kianŋ.

Maa suanŋ mesamesanŋgoyaa sareqaa

⁴⁴ “Siwewaa bentotonŋa ii maa damandanŋ sewanŋa uuta iikawaa so kokaenŋ kolooja: Ii gawononŋ mesanŋgogi ero eja moŋnonŋ ii mokoloonŋ analinŋ anŋonŋ koma mombo namononŋ mesanŋgoro. Mesanŋonŋ iikawaanŋonŋ aisoonŋ kema esuhinaya kuuya sewanŋa mewutiwaanŋonŋ ano monenŋ karo iikanonŋ gawonŋ balonŋ ii sewanŋa mero.” Kianŋ.

Soronŋ kotaa sareqaa

⁴⁵ “Siwewaa bentotonŋa ii stua ejawaa so ama sareqaa moŋ kokaenŋ jemaŋa: Iinonŋ soronŋ kota moŋgama laligoro. ⁴⁶ Moŋgama laligonŋ soronŋ kota motoonŋgo sewanŋa somata ii mokoloonŋ kema esuhinaya kuuya sewanŋa mewutiwaanŋonŋ ano monenŋ karo iikanonŋ soronŋ kota ii sewanŋa mero.” Kianŋ.

Misa hoorowaa sareqaa

⁴⁷ “Siwewaa bentotonŋa ii misawaa so ama sareqaa moŋ kokaenŋ jemaŋa: Ii apu anŋononŋ giligi kemero sora tanigia kania kania kemegi onoma meŋ kululuuro. ⁴⁸ Meŋ kululuuro saa qero ejembanonŋ ii horogi goraayanonŋ kouro kamaanŋ rama sora awaa gosinŋ kondenonŋ meŋ kululuugito, soro bologa ii giligi keno. ⁴⁹ Qaa iikawaa so mono namowaa kambaŋa tegowaatiwaa kambaŋa somatanonŋ koloowaa. Siwe gajoba yoŋononŋ kanŋ ejemba bologa ii solanŋa yoŋoononŋga gosinŋ onombu. ⁵⁰ Gosinŋ onoma ejemba bologa ii giligi

* **13:41:** Qaa arenŋ (ideology) bologa ii ŋaa (yawenŋ) gawonŋ momo, komyunist, maslim ano momo arenŋ tosaanŋa ii ejemba somonŋonŋ ononŋgi osigi laaligogianonŋ bolinŋ soonkeji, gajoba yoŋononŋ mono ii kuuya qewagonŋ mindinŋgowuya.

gere tombo tanjururuj jen eji, iikanonj kemebuya. Kanonj kemebuti, iyonononj mono saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.” Kianj.

Qaa kota walaga ano gbilia

⁵¹ Jiisasnonj sareqaa ii jedaboronj kokaenj qisinj onono, “Qaa kuuya jejenji, ii moma asariju me qaago?” Qisinj onono meleema “Oonj!” ijogi. ⁵² “Oonj!” ijogi kokaenj injijoro, “Miri toyanonj miriaa kowianongga hina iwoi walaga ano gbilia unjuma amakeja. Iikawaa so Kana qaawaa boi kuuya Siwe bentotombaa gowokouruta koloogiti, iyonononj mono kaanagadeen uugiaa kowianongga qaa akadamugiawo donjgoga ano qaa awaa soro walaga unjuma jenkeju.” Kianj.

Nazaret yonononj Jiisas gema qegi.

Maak 6.1-6; Luuk 4.16-30

⁵³ Jiisasnonj sareqaa ii jedaboronj gomanj balonj ii mesaonj keno. ⁵⁴ Kema nensoomari taononj keuma qamakooli mirigianonj uma Buja qaa kuma onono. Kuma onono aarunj waliŋonj kokaenj jegi, “Yei, gejajuju! Iinonj momakooto koi ano angoletto ku-usunawo ii mono daenjkaya meja? ⁵⁵ Eja koi mono gomanj kokawaa motonqeŋe ejawaa meriaga. Nemunaa qata Maria ano kouruta Jeims, Joosef, Saimon ano Juuda. Ii saanonj mojonj. ⁵⁶ Naanurutanonj kuuya batunananonj koi laligoju. Kawaajonj iwoi kuuya koi mono daenjkaya menj kanj anja?”

⁵⁷ *Nazaret yonononj kaenj jegi uugianonj boliro iikanonj osigi. Osigito, Jiisasnonj kokaenj injijoro, “Gejatootoo eja ii iyanjaa taononj ano iyanjaa mirinonj jejewili ama munkejuto, gomanj tosianonj iikaanja qaago.” ⁵⁸ Kaenj injijoro momalaa-ri gianonj mende kolooro yangisenjgiaajonj ama angoletto ku-usunawo ii iikanonj mamaga mende mero. Kianj.

14

Jombaa aroya kotogi komuro.

Maak 6.14-29; Luuk 9.7-9

¹ Kambanj kanonj balonj bakayaa (Galili prowinswaa) kinj Herod iinonj Jiisaswaa bujuya moro. ² Ii moma welenj qeuruta ii kokaenj injijoro, “Ii mono Jon Oomulu ejaga. Iinonj mono koomunongga waama gawonj mero angoletto ku-usunawo koloonkeju.” Majakaka moma kaenj injijoro.

* 13:57: Jon 4.44

³ *Ii kokaembaajonɔ jero: Herodnonɔ koga Filipwaa embia Herodias oloɔ mero Jon Oomulu ejanonɔ kinɔ jeɔ muro opo-
toro wasinɔ onono kema Jon meɔ somonɔonɔ kapuare mirinonɔ
oonɔgi. ⁴ *Jononɔ Herodwaaonɔ qaa kokaenɔ jero, “Gii qamboga
meɔ laligonɔ Kana qaa uugujanɔ.” ⁵ Kaenɔ jero Herodnonɔ
Jon qegi komuwaatiwaa moroto, kanageso yonononɔ Jombaa-
jonɔ mogi gejatootoo ejaga laligoroti, iikawaaonɔ kanageso
yonoojonɔ toroko moro.

⁶ Toroko moroto, Herodwaa kolokoloo kambananonɔ
karo somataurutanonɔ ajoroonɔ ragi Herodiaswaa boratanonɔ
yonoo jaagianonɔ danis ano Herodnonɔ iikawaa iimasiinɔ ma-
maga moro. ⁷ Kawaajonɔ emba saranɔ iikanonɔ naa iwoiwaa-
jonɔ qisinaga, kinonɔ ii togonɔ mumambaajonɔ qaa somonɔonɔ
qaaya ii jojoponɔ qaanonɔ jeɔ kotiuro. ⁸ Kaenɔ jeɔ kotiuro
nemunanonɔ emba saranɔ ii kuunɔ muro kokaenɔ ijoro, “Mono
qisina Jon Oomulu ejawaa aroya kotonɔ wanɔ kondenonɔ ama
meɔ kanɔ nomba.”

⁹ Kaenɔ ijoro kimbaa uutanonɔ kobooro wosobiri moroto,
jojoponɔ qaaya jero somataurutanonɔ ii mogiti, iyonoo ja-
agianonɔ kamaanɔ qewabotiwaajonɔ ama Jombaa wanɔ mubu-
tiwaajonɔ jeɔ kotoro. ¹⁰ Kaenɔ jeɔ kotonɔ opotoroya monɔ wasinɔ
jero, “Gii mono kapuare mirinonɔ kema Jombaa aroya kotonɔ
wanɔ meɔ kawa.” ¹¹ Kaenɔ jero Jombaa wanɔ kondenonɔ
ama meɔ kanɔ emba saranɔ ii muro meɔ kema nemunɔ muro.
¹² Jombaa gowokourutanonɔ iikawaa bujuya moma kema
qamoya meɔ qasiriwaa jamo kobaanonɔ ama ronɔ konɔgi. Ronɔ
koma kema qaa ii Jiisas ijogi moro. Kianɔ.

Jiisasnonɔ eja 5,000 nene unuagiuro.

Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

¹³ Jiisasnonɔ Jombaa sunduya moma gomanɔ ii mesaonɔ
wanɔgononɔ uma balonɔ gbameɔna mononɔ iyangiodeenɔ
laligowombaaonɔ kenɔgi. Ejemba tuunɔ yonononɔ iikawaa
bujuya moma taonɔ ano gomangia mesaonɔ Jiisaswaa
gematanonɔ otaanɔ balonɔ kana kenɔgi. ¹⁴ Kenɔgi Jiisasnonɔ
wanɔgononɔna kamaanɔ ejemba tuunɔ somata iniima yonoojonɔ
wosoya moro. Wosoya moma batugianonɔ ji injiro laligogiti,
ii meɔ qeangonɔ onono.

¹⁵ Kaenɔ ama laligoro mare kolooro gowokourutanonɔ Ji-
isaswaanonɔ kanɔ kokaenɔ jegi, “Boi, nono balonɔ gbameɔna
kokanonɔ laligoninɔ weenɔ jaaya tegonɔ kememambaajonɔ anja.
Kawaajonɔ gii saanonɔ ejemba tuunɔ koi wasinɔ onona gomanɔ
gomanɔ kanonɔ kema nembanenegia sewanɔ meɔ newu.”

* **14:3:** Luuk 3.19-20 * **14:4:** Lew 18.16; 20.21

¹⁶ Kaen jegito, Jiisasnoŋ kokaen injiŋoro, “Yoŋonoŋ saanoŋ kokanoŋ rabu. Oŋonoŋ mono oŋoanŋio ii nene unuagiwu.”

¹⁷ Kaen injiŋoro jegi, “Nono bered 5 ano sora woi iikaan meŋ laligoŋoŋ.” ¹⁸ Kaen jegi injiŋoro, “Mono ii meŋ kaŋ nombu.”

¹⁹ Kaen injiŋoŋ ejemba tuuŋ somata ii jiŋiro lolonoŋ kamaan rabutiwaajoŋ jeŋ kotoŋ oŋono ragi. Ragi bered 5 ano sora woi ii meŋ Siwenonoŋ uuro uro kotuegoŋ bered moton gowokouruta oŋono ejemba tuuŋ so mendeema oŋoŋgi.

²⁰ Mendeema oŋoŋgi ejemba korebore neŋ neŋ timbiringogi. Neŋ timbiringoŋ nene kitia reremonoŋ mesaogiti, ii gowoko yoŋonoŋ meŋ kululuugi konde 12 kanoŋ kemen saa qero.

²¹ Eja bered negiti, iyoŋoo jaŋgogia ii 5,000. Emba merabora yoŋoo jaŋgogia ii mende megi. Kianŋ.

Jiisasnoŋ apu anŋoŋ qaganonŋ riinŋ riinŋ keno.

Maak 6.45-52; Jon 6.15-21

²² Negi tegoro Jiisasnoŋ iikanondeenŋ gowokouruta jeŋ kotoŋ oŋoma kokaen jero, “Oŋo mono waŋgonoŋ uma waladeenŋ apu anŋoŋ kotoŋ leegenŋ kembu. Niinoŋ saanoŋ kambaŋ biiwianoŋ ejemba tuuŋ koi oŋoombe keŋgigo kamaŋa.” ²³ Kaen jeŋ ejemba oŋoŋo keŋgi baananoŋ uma aŋodeenŋ laligoŋ qama kooliro. Qama koolinŋ laligoŋoŋ mare kolooro baananoŋ yaŋabuŋo raro. ²⁴ Raro waŋgogianoŋ apu anŋoŋ biiwianoŋ koriganoŋ keno haamonoŋ keŋgiti, iikaanŋ baagenŋa qeŋ karo sirinoŋ waŋgo kuunŋ giliro keqelanŋ kema karo.

²⁵ Kaen ano gomaŋ aworaŋgoro (3-6 kilok) iikanondeenŋ Jiisasnoŋ apu anŋoŋ qaganonŋ riinŋ riinŋ gowokouruta yoŋoonoŋ karo. ²⁶ Kaŋ apu anŋoŋ qaganonŋ riinŋ riinŋ karo gowokourutanoŋ ii iima aaruŋ toroko moma jeneŋgia ororo “Kowe Soŋgorinoŋ kaja,” jeŋ sombugia moma qama qa gigilaagi.

²⁷ Qama qa gigilaagito, Jiisasnoŋ iikanondeenŋ qaa jeŋ kokaen injiŋoro, “Alauruna, mono qaqaŋabuŋabuŋagiawo satiinŋ laligowu. Neeno kajeŋ. Toroko mende mobu.” ²⁸ Kaen injiŋoro moma Piitonoŋ meleema kokaen iŋoro, “Giinoŋ Ponga kolooŋaŋi eeŋ, mono saanoŋ jena niinoŋ apu qaganonŋ riinŋ riinŋ goonoŋ kamaŋa.”

²⁹ Jiisasnoŋ ii moma “Saanoŋ kawa,” iŋoro. Kaen iŋoro Piitonoŋ waŋgo mesaonŋ apu anŋoŋ qaganonŋ riinŋ riinŋ kanainŋ Jiisaswaanoŋ keno. ³⁰ Kanainŋ kenoto, haamonoŋ mamaga qeŋ siri karo iima toroko moma jeneŋa ororo kanainŋ apu uutanoŋ kemen kokaen qaro, “Poŋ, mono ilaanŋ nomba!” ³¹ Qaro Jiisasnoŋ iikanondeenŋ boria boraama Piitowaa borianonŋ meŋ kokaen iŋoro, “Momalaariga ii melaada. Mono naambaajoŋ uuwoi anjanŋ?”

³² Kaen ijon ilaan muro wanjonon uri haamonon goron qero sirinon non qero. ³³ Non qero eja wanjonon ragiti, iyononon waeya men mepeseen mun kokaen jegi, "Onanon, gii Anutuwa meriaga." Kian.

Jiisasnon Genesaret laligon menqeeango gawon mero.

Maak 6.53-56

³⁴ Apu anjon koton leegen Genesaret gomanon keuma wanjo mesaon sakasinon kemegi. ³⁵ Sakasinon kemegi goman iikawaa ejembaya Jiisas moma koton mug. Moma koton mun qaa anji goman kuuya kosianon ragiti, iikanon keno bujuya moma ji ejemba kuuya unuama Jiisaswaanon kagi. ³⁶ Kan nama Jiisaswaa maleku susuyanon oosiriwombaajon welema mun laligogi. Oosirigiti, kuuya iyononon mono qeangodaborogi. Kian.

15

Ambosakon yononon qaa kuma soogi.

Maak 7.1-13

¹ Kawaa gematanon Farisii (Kana qaawaa kaparanjonon) ano Kana qaawaa boi tosonian Jerusalem sitinon Jiisaswaanon kan kokaen qisin mug, ² "Goo gowokouruganon mono naambaajon kana uugun ambosakonurunana yononon sili mende otaaju? Yononon mono borogia songbama hamo mende qen kilen kanain nembanene neju?"

³ Kaen qisin mug kokaen injoro, "Onoangio mono naambaajon ambosakonana yononon sili otaawombaajon kana uugun Anutuwaanon jojopan qaa qenjeju? ⁴ *Kawaa qaaya mon ii kokaen: Anutunon kokaen jen kotoro, 'Nemun manja mono goda qen oromakeba,' ano 'Monon manja me nemun qasuaan orombaati, ii mono qegi komuwa.'

⁵ "Kaen jen kotoroto, onjo qaa ii uugun kokaen jenjeju, 'Monon manjaajon me nemunjaajon kokaen jewaa: Wosona mojen. Noo nanjonango iwoina bunja qen aonaga, ii mono Anutuwa mamatewoo nandumbaajon gosin ambeta eja. Monon kaen jen manja me nemun goda qen mubaatiwaa so mende kolooja.'

⁶ "Kaen jen siligia walagaajon ama Anutuwa jojopan qaaya itagogi omay koloon janjon qaomakeja. Ii mende sokonja. ⁷ Oo uumeleembaa ejemba selesele, gejatootoo eja Aisaianon onoo kaniagia tororo waladeen injisaama kokaen jerota eja,

* 15:4: Eks 20.12; 21.17; Dut 5.16; Lew 20.9

8 *Ejemba tuun̄ koi kanon̄ mono je buugianon̄ awaa-gadeen̄ goda qen̄ nomakejuto, uugianon̄ mono telambelan̄ ama noma mon̄gen̄ koriganon̄ anḡi eja.

9 “Kaen̄ ero noo waena een̄ toontoon̄ men̄ mepeseen̄ nomakeju. Kana qaa kuma on̄ombon̄jen̄ kitianon̄ ejemba yon̄oo jen̄kootogia ii gisomaso ama melokanj̄njeju.” ’ Kaen̄ meleema on̄ono.

Eja uuta ii nomaen̄ tilooja?

Maak 7.14-23

10 Jiisasnon̄ ejemba tuun̄ mombo on̄oono kagi kokaen̄ injoro, “On̄o mono qaa koi geja ama moma asariwu. 11 Ejanon̄ iwoi nero uutanon̄ kemen̄keji, iikanon̄ mende tiloon̄ mun̄kejato, iyan̄aa wombotanonḡa qaa kouma kamaan̄keji, iikanon̄ mono tiloon̄ mun̄keja.”

12 Kaen̄ injoro gowokourutanon̄ kan̄ kokaen̄ qisigi, “Farisii (Kana qaawaa kaparan̄kon̄kon̄) yon̄onon̄ qaa ii mogi un̄uro uugianon̄ boliji, ii mojan̄ me qaago?” 13 Qisigi kokaen̄ meleeno, “Niinon̄ waro kuuya noo Siwe Man̄nanon̄ mende komoroti, ii mono tiitawo qon̄jomaŋa. 14 *Kilen̄, ii mono on̄omesaowu. Yon̄onon̄ ‘Ejemba jaagoo un̄uambon̄a,’ jen̄kejuto, iyan̄giaa jaagianon̄ mono gooja. Jaagoo mon̄non̄ jaagoo alia mon̄ borianon̄ men̄ wambaati een̄, iyoronon̄ mono motoon̄ ron̄non̄ kemen̄ uruwaa.”

15 Kaen̄ meleeno Piitonon̄ ijoro, “Sareqaa iikawaa kania mono jen̄ asarina mobon̄.” 16 Kaen̄ ijoro Jiisasnon̄ jero, “Oo alauruna, on̄o kaan̄agadeen̄ toroqen̄ momogia awaa mende kolooja me? 17 Ejanon̄ iwoi kuuya nero uutanon̄ kemen̄keji, ii korojon̄anon̄ kemen̄ seleengen̄ kamaan̄keja. Ii moma kotoju me qaago?”

18 * “Ii kamaan̄kejato, qaa uu konon̄janonḡa kouma buutanonḡa kamaan̄keji, iikanon̄ mono tiloon̄ mun̄keja. 19 Ejemba uu konon̄gianonḡa iwoi koi kaan̄a koloon̄ koumakeja: Qaa bologa romon̄gon̄ owen̄ jen̄an̄ men̄ ejemba un̄ugi komuwutiwaajon̄ momakeju. Olon̄kalu ama serowilin̄ ambombaajon̄ momakeju. Iwoi yon̄goro mewombaajon̄ momakeju. Jenon̄kuukuu qaa qolon̄molonḡoya jewombaajon̄ momakeju. Gemageqe qaa jen̄ Anutu mepaegowombaajon̄ momakeju. 20 Iwoi kaan̄anon̄ mono ejemba tiloon̄ on̄omakejato, borogia mende son̄gbama nembanene nen̄kejuti, iikanon̄ eja mon̄ mende tiloon̄keja.” Kian̄.

Keinan̄ emba mon̄non̄ kaparan̄ koma qama kooliro.

Maak 7.24-30

* 15:8: Ais 29.13 * 15:14: Luuk 6.39 * 15:18: Mat 12.34

²¹ Jiisasnoŋ Genesaret gomaŋ mesaonŋ siti qagara Taia ano Saidon yoroo distrik qata Fonisia iikawaa uutanonŋ keno. ²² Keno Keinan emba, balonŋ iikawaa toya monŋonŋ kaŋ Jiisas welema kokaenŋ qama ijoro, “Poŋ, Deiwidwaa gbili, mono kiankomuŋ nomba! Omenonŋ borana kokojinjinŋ ama muro siimbobolo somata momakeja.”

²³ Qama ijoroto, Jiisasnoŋ qaa monŋ mende meleeno. Kaenŋ kolooro gowokourutanonŋ kaŋ kokaenŋ kuunŋ muŋ ijogi, “Emba ii saama qama kananananonŋ kajiwaajonŋ mono ilaanŋ muna kema.” ²⁴ Kaenŋ ijogi meleeno, “Amananonŋ Israel kanagesowaa lama soosooya iikayadeenŋ hamo qeŋ onjomambaajonŋ ama wasinŋ nonota kajeŋ.” ²⁵ Kaenŋ meleeno emba iikanonŋ kosianonŋ kaŋ siminŋ kuma muŋ ijoro, “Poŋ, mono ilaanŋ nomba!”

²⁶ Kaenŋ ijoroto, Jiisasnoŋ kokaenŋ meleema muro, “Qaago, merabora yoŋoo mirigianonŋa bered meŋ kasu onjonŋ mende sokombabo. Juuda nono wabaurunana onŋoo qagia kasu qamakejonŋ. Niinonŋ waladeenŋ Juuda ejemba ilaanŋ onjombe kantri tosaanŋa onjononŋ mono kasu kaanŋa mamboma laligowu.”

²⁷ Meleema muroto, embanonŋ ijoro, “Poŋ, ii saanonŋ mo-jento, kasu meria yoŋononŋ mono kaanŋagadeenŋ togiaa nene duŋnonŋa nene reemonŋa kamaaro nenkeju.” ²⁸ Kaenŋ ijoro Jiisasnoŋ kokaenŋ ijoro, “Oo emba, goo momalaariga ii somata. Kawaajonŋ welema nonjanjiwaa honŋa mono koloowaa.” Kaenŋ ijoro moma boratanonŋ aua iikanondeenŋ qeanŋoro. Kianŋ.

Jiisasnoŋ ji ejemba seiseiya mero qeanŋogi.

²⁹ Jiisasnoŋ gomaŋ ii mesaonŋ kaŋ Galili apu anŋombaa goraayanonŋ kouma baanŋanonŋ uma kamaanŋ raro. ³⁰ Raro ejemba tuunŋlembeyanonŋ iwaanonŋ kaŋ ejemba koi kaanŋa unŋuanŋi: Lokonŋ ano ejemba jaagia googa, tosaanŋa kana borogia eraqeeraŋgoya, tosaanŋa qaamuunŋ ano tosaanŋa ji mamaga injiro laligogiti, ii unŋuama Jiisaswaa kana banonŋ onŋoonŋi meŋ qeanŋonŋ onono.

³¹ Meŋ qeanŋonŋ onono qaamuunŋ ejemba yoŋononŋ qaa jegi kana borogia eraqeeraŋgoya yoŋononŋ qeanŋonŋ dinqogi lokonŋ yoŋononŋ kana riinŋ kema kagi jaagia doonŋoya yoŋononŋ jaa uunŋ iigi ejemba tuunŋ yoŋononŋ ii iima waliŋgon Israel ananaa Anutunana mepeseegi. Kianŋ.

Jiisasnoŋ eja 4,000 nene unŋuagi.

Maak 8.1-10

³² Jiisasnoŋ gowokouruta onŋono iwaanonŋ kagi kokaenŋ injoro, “Niinonŋ ejemba tuunŋleembe somata koi yoŋoonŋonŋ wosona mojeŋ. Yoŋononŋ noononŋ kaŋ weenŋ karoonŋ laligonŋ

waagi nenegia qaondabororo iijen. Kananonj kema laligon batuyanonj jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubotiwaajonj ii eenj wasinj onjomambaajonj togojenj. Kawaajonj ii nene unjuagimambaajonj mojenj.”

³³ Kaenj injijoro gowokourutanonj meleema kokaenj ijogi, “Balonj qararanjonkonjanonj kokanonj nonononj mono daenjkayaga nembanene mamaga mokoloonj ejemba tuunjeleembe koi unjuagiwonaga?” ³⁴ Ii moma Jiisasnonj kokaenj qisinj onono, “Onoononj bered dawi raja?” Qisinj onono “Bered 7 ano sora melaa tosaanja raja,” jenj ijogi. ³⁵ Ijogi Jiisasnonj ejemba tuunjeleembe ii namononj kemenj rabutiwaajonj jenj kotonj onono kemenj ragi.

³⁶ Kemenj ragi bered 7 ano sora ii menj Anutu qama koolinj dangisenj jenj motonj gowokouruta onono yonononj ii ejemba tuunj so toto qenj ononji. ³⁷ Toto qenj ononji nenj nenj timbiringogi. Nenj timbiringonj nene kitia mesaogi kemeroti, ii konde 7 kanonj menj kululuugi saa qero. ³⁸ Eja nene negiti, yonoo janjogia ii 4,000. Emba merabora yonoo janjogia ii mende megii. ³⁹ Jiisasnonj ejemba tuunjeleembe onoono kenji iyanja wanjononj uma Magadan gomanonj keno. Kianj.

16

*Boi tosianonj angoletu iibombaajonj kaparanj konji.
Maak 8.11-13; Luuk 12.54-56*

¹ *Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) tosianonj Jiisaswaanonj kanj qaawaa timbinonj horowaatiwaajonj anjobato menj munj kokaenj qisigi, “Mono jena Siwenonja angoletu monj asugiro iibonja.” ² Kaenj qisigi kokaenj meleeno, “Ono weenj kememambaajonj ano iikanonj kokaenj jenkeju, ‘Sombinonj ososaajiwaajonj woranj weenj awaa koloowaa.’

³ “Kaanagadeenj umugawodeenj kokaenj jenkeju, ‘Sombinonj ososaaro koosunonj totowijiwaajonj mono konj musu giliwaa.’ Kaenj kaenj jenj sombimbaa tania iima konj weembaa kania saanonj gosinkejuto, kambaanj laligojonji, iikawaa aiweseya gosiwombaajonj mende moju. Ii mende sokonja.

⁴ *Ejemba tuunj bologa namononj laligonj olonjkalu amakejuti, iyonononj Anutuwaawaa aiweseya asugiwaatiwaajonj kaparanj komakejuto, Anutunonj gejatootoo eja Joonawaa aiweseya onondabororo aiwese tosia mende toroqenj qendeema onjombaa.” Kaenj meleema onjomesaonj monjenj keno. Kianj.

*Farisii ano Sadusii yonononj wosokondunj kaanja koloaju.
Maak 8.14-21*

* 16:1: Mat 12.38; Luuk 11.16 * 16:4: Mat 12.39; Luuk 11.29

⁵ Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo apu aŋgoŋ kotoŋ leegen keuma samoŋ mewombaaŋoŋ duduugiti, ii iigi. ⁶ *Ii iigi Jiisasnoŋ kokaen injjoro, “Oŋo Farisii ano Sadusii paati woi yoŋoo wosokondungia ano riki sombaŋgia iikawaajoŋ mono galeŋgia meŋ laligowu. Ii awaagadeen mende gosin gema qegi yoŋonoŋ mono yiist kaanŋa somariin meŋ bolin oŋombuya.”

⁷ Injjoro qaa gemata ii mende moma asariŋ batugianon kokaen amin mogi, “Nono bered mende meŋ kajon. Kawaa-joŋ jeja me nomaen?” ⁸ Ii amin mogi gejianon kemero kokaen injjoro, “Oo oŋo momalaarigia melaada, naambaajoŋ ‘Bered mende mejoŋ,’ jeŋ oŋoangia amin moju? ⁹ *Noo kaniana ii naambaajoŋ mende moma kotoju? Niinoŋ bered 5 ii 5,000 yoŋoojoŋ motowe iikawaa kitia meŋ kululuugi konde dawinoŋ kemen saa qero? Ii duduuju me qaago?”

¹⁰ * “Kaanagadeen bered 7 ii 4,000 yoŋoojoŋ motowe iikawaa kitia meŋ kululuugi konde dawinoŋ kemen saa qero? Ii duduuju me qaago? ¹¹ Nii beredwaajoŋ qaa mende jejeŋi, ii nomaen ama mende moma kotoju? Niinoŋ beredwaajoŋ qaagoto, Farisii ano Sadusii paati yoŋoo wosokondungia ano riki sombaŋgia gosin gema qewutiwaajoŋ jejeŋ.” ¹² Kaen injjoro iikanondeen qaayaa kania kokaen moma asarigi, “Ahaa! Flaua meŋ somasomarii yiistwaa galeŋ meŋ aowombaaŋoŋ mende jejato, Farisii paati ano Sadusii paati yoŋoonoŋ qaa melokanjin gema qewombaaŋoŋ jeja.” Kian.

Piitonon Jiisaswaa kania jokolooro.

Maak 8.27-30; Luuk 9.18-21

¹³ Jiisasnoŋ Sisaria Filipai taombaa kosianon kema kanon gowokouruta kokaen qisin oŋono, “Ejembanoŋ Siwe gomambaa Eja hoŋa noojoŋ nomaen jeŋkeju? Nii moroga koloojen?” ¹⁴ *Qisin oŋono meleema kokaen ijogi, “Tosianon ‘Gii Jon Oomulu eja ga koloojan,’ jeŋkejuto, tosanon ‘Gii Elaija koloojan,’ jeŋkeju ano tosanon toroqen kokaen jeŋkeju, ‘Gii Jeremaia me gejatootoo eja walaga yoŋoonoŋga moŋ koloojan.’”

¹⁵ Kaen ijogi kokaen qisin oŋono, “Ano oŋoangio noojoŋ nomaen jeŋkeju? Nii moroga koloojen?” ¹⁶ *Qisin oŋono Saimon Piitonon meleema ijoro, “Gii Hamoqeŋe Toya Kraist ano laaligo Toya Anutuwaa Meria koloojan.”

¹⁷ Kaen ijoro Jiisasnoŋ meleema kokaen ijoro, “Oo Saimon Joonawaa meria, balon eja sa busuyawo moŋnoŋ qaagoto, noo Amana Siwe gomanon laligoji, iinoŋ mono

* **16:6:** Luuk 12.1 * **16:9:** Mat 14.17-21 * **16:10:** Mat 15.34-38 * **16:14:**

Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 * **16:16:** Jon 6.68-69

qaa ii gii gisaano. Kawaajon giinon mono simbawonawo koloojan. ¹⁸ Niinon kokaen gijowe moba: Gii Piito (ananaa qaanon karanjan) koloona niinon karanjan iikawaa qaganon uumeleen kanagesonaa tandoya ambe nanjon onona uugia meagon kotiin nambu. Giinon ii galen koma onona koomu Toyanon ii senjon gomambaa kiropo naguyanon horon onomambaaajon amamaawaa. Omejiilan tosaan yonoo ku-usungianon kaanagadeen ii kondeema haamo ama onombombaaajon amamaawuya.

¹⁹*“Niinon Siwe bentotonaa kii meria woi gomanja. Gii namonon singisonjo somonjona iikanon mono Siwe gomanon kaanagadeen soomonjoya ewaa. Gii namonon singisonjo mesaon isana iikanon mono Siwe gomanon kaanagadeen iisaña ewaa.” ²⁰ Kaen jen Hamoqeqe Toya Kraist kolooroti, ii asuganon jegi monjon mobubotiwaajon gowokouruta yonoojon songo kotakota ama onono. Kian.

Jiisasnon komumambaa qaaya jero.

Maak 8.31–9.1; Luuk 9.22–27

²¹ Kamban kanonja Jiisasnon kanain gowokouruta ii qaa kokaen inisaama jero, “Niinon Jerusalem kema siimbobolo mamaga momanja. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon nugi komumanja. Komuwe ween karon kolooro koomunonga waamanja.”

²² Jiisasnon kaen jero Piitonon horon mun goraayanon kema kanain qotogon kokaen jen muro, “Oo Pon, ii kamban monjon koloon gombabotiwaajon Anutunon mono sopa somonjon gomba.” ²³ Qotogon muro eleema Piito kokaen jen muro, “Gii qaa romonjojan, ii Anutuwaanon qaaga qaagoto, balon ejemba ano Satan siingiaga. Gii noo kana utumambaaajon mona uunanon bolija. Kawaajon Satan, gii mono keteda koi noo jaasewananonja togowa!” Kian.

Kraist otaawombaa sewanja

²⁴ *Kamban kanon Jiisasnon gowokouruta qaa kokaen injoro, “Monjon noo gemananon kamambaaajon moji, iinon mono iyanjaa uuselaa siin kombombanja bologa gema qero ‘Buna gbilia men kaja,’ jen sisia megii siimbobolo ii bosimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosinjon nii notaan kawa. ²⁵ *Monjon laaligoya iyanjaajon analin anjon koma anjaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somonjoro soowaa. Soowaato, monjon balombaa laaligoya noojon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokoloon kotiin laligowaa.

* **16:19:** Mat 18.18; Jon 20.23
Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25

* **16:24:** Mat 10.38; Luuk 14.27

* **16:25:**

26 “Moŋnoŋ gomaŋa gomaŋa yoŋoo ilawoilaya kuuya koma hororo buŋaya kendabororo uuta laaligoya men soon silemale laligoŋ komuro Anutunoŋ qaaya jeŋ tegoro uŋayanonŋ tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago totoon! Kuuya anana mono waŋnana somonŋon aowombaajon amamaawoŋa.

27 *“Siwe gomambaa Eja honanon kanagen Siwe gajoba toroya yoŋowo koi kamaagi Maŋaa asamararaŋa iima aaruwuya. Kambaŋ iikanon motomotoon anana nanamemenana gosin irona me tawaya iikawaa so nonombaa. 28 Niinon qaa hona moŋ kokaen injowebu: Koi nanjuti, onoo batugianonŋa tosanon Siwe gomambaa Eja honanon kin pon koloon asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligoŋ koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya.” Kian.

17

Jiisaswaa selianon letono.

Maak 9.2-13; Luuk 9.28-36

1 *Ween 6 tegoro Jiisanon Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon unuama iyangia siri baana koriga moŋnoŋ uma gbamenanon laligogi. 2 Laligogi jaasewanŋanon nano Jiisaswaa sele tanianon letoma qaita moŋ kolooro. Jaasewanon ween jaaya kaana asariro malekuyanon tualalakota koloon asasagawo kolooro.

3 Kaen kolooro iigi Mooses ano Elaija yoronon asugin onoma Jiisaswo qaa qaa amigi. 4 Amigi Piitonon kanain qaa jeŋ Jiisas kokaen ijoro, “Pon, nononon kokanon uukorisoro mojon. Kawaaon siinŋanon mojan eeŋ, niinon saanon kuun karoon memana. Goojon moŋ, Mooseswaaon moŋ ano Elaijawaajon moŋ.”

5 *Kaen ijon nano kokolo tualalakota asamararaŋawo moŋnoŋ kamaan aononon esuun onono iikawaa uutanonŋa qa aro moŋ kokaen kamaaro mogi, “Eja koi ii neenaa wombo meranaga. Noo uusiinŋa somatanon mono iwaanon eja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.” 6 Gowoko yoŋonon qaa ii moma jenenŋia ororo usugon namonon kamaan keegia mamaga mogi.

7 Kaen mogi Jiisanon yoŋoonon kan selegia oosirin kokaen injoro, “Mono waabu. Keegia mende mobu.” 8 Qaa ii moma

* 16:27: Mat 25.31; Ond 62.12; Room 2.6 * 17:1: 2 Piito 1.17-18 * 17:5: Jen 22.2; Dut 18.15; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 1.11; Luuk 3.22

uunj waama woi ii mende iriigito, Jiisasnondeen nano iigi. Kianj.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga koloaja.

⁹ Baananonga roganonj kamaanj Jiisasnonj kokaen jenj koton onono, “Ono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii ejemba monj mende injowu. Siwe gomambaa Eja honanonj koomunonga waaro iikawaa gematanonj ii saanonj jenj asarinj laligowu.”

¹⁰ *Kaen jenj koton onono gowokouruta karonj yonononj Jiisas kokaen qisinj mugi, “Kana qaawaa boi yonononj qaa kokaen ii naambaajonj jenjkeju, ‘Eja Elaijanonj mono waladeen Siwenonga kamaaro Hamoqeqe Toyanonj iikawaa gematanonj asugiwaa?’”

¹¹ Qisinj mugi meleema kokaen injjoro, “Elaijanonj waladeen kamaanj asuginj laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honagato, ¹² *niinonj kokaen injjomaŋa: Elaijanonj kamaanj asugiroto, ii iima kania mende moma kotogito, ejembanonj ii anŋiaa siinŋia otaanj lanj ama mugi. Kaanjadeen Siwe gomambaa Eja hona kaanagadeen lanj ama mugi Juuda jotamemeya sisiwerowerogiawo yonoo borogianonj kemenj siimbobolo mobaa.” ¹³ Elaijawaaajonj kaen jenj hona Jon Oomulu ejawaaajonj qaa injjoroti, gowoko yonononj ii kaen moma asarigi. Kianj.

Jiisasnonj ome otaaro meranonj qeangoro.

Maak 9.14-29; Luuk 9.37-43

¹⁴ Jiisas ano gowoko karonj yonononj baananonga kamaanj ejemba tuunj yonoononj kagi eja mononj Jiisaswaa kosianonj kanj siminj kuma munj kokaen ijoro, ¹⁵ “Ponj, giinonj mono merana kiankomunj muba. Ji kiro tama kamaanj qero semben aonj siimbobolo mamaga momakeja. Kambanj mamaga tama gerenonj me apunonj kemenkeja. ¹⁶ Niinonj ii wama gowokouruga yonoononj kajento, yonononj ii menj qeangonj mubombaaajonj amamaajuya.”

¹⁷ Kaen ijoro meleema munj jero, “Yei! Balombaa ejemba yangisenj ano irinjiringiawo, mono kambanj dawi onowo laligonj qato unjuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemaŋa? Ii mono wama noononj koi kawu.” ¹⁸ Wama kagi Jiisasnonj ome ii jenj muro mesaonj keno meranonj kambanj iikanondeen qeangoro.

¹⁹ Qeangoro gowokourutanonj ii iima anŋiodeen Jiisawaanonj kanj rama kokaen qisinj mugi, “Nonononj mono naambaajonj ii nononodeen otaawombaaajonj amamaajonj?”

* 17:10: Mal 4.5 * 17:12: Mat 11.14

20 * Qisij mugi kokaen injoro, “Momalaarigianon melaada koloojiwaajon ii otaawombaajon amamaaju. Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Momalaarigiaa hona ii nejon kotaa so enagati een, ononon saanon baanja kokawaa Toyaajon kokaen jej kotowuyaga, ‘Gii mono baanja ii metogon waama kema leegen endu amba.’ Kaen jej moma laarigi iikawaa so kolooro endu kembaa. Anutu moma laarigi inaan onono iwoi mombaajon mende osiwuyaga.” 21 (Ome tania kaanja ii mono qama koolin nene singi laligon otaawonja. Iwoi morota mon anin mende kouma kembaa. Kian.)

*Jiisasnon koomuyaa Buna jero indin woi kolooro.
Maak 9.30-32; Luuk 9.43b-45*

22 Jiisasnon gowokouruta yonowo motoon Galili prowins uutanon liligon kananon kenji Jiisasnon qaa kota kokaen injoro, “Anutunon Siwe gomambaa Eja hona ii balon ejemba yonoo borogianon ama muro kemebaa. 23 Kembro ii qegi komuwaa. Komuro ween karon kolooro mono koomunonga waabaa.” Gowokourutanon ii moma uugianon bimooro wosobiri mogi. Kian.

Jiisasnon jiwowon jigowaa takisya ano.

24 * Jiisasnon gowokouruta yonowo Kaperneam taanon kougi jiwowon jigowaa takis meme eja yononon Piitowaanon kan kokaen qisij mugi, “Onoo boigianon jiwowon jigowaa takisya ambaa me qaago?”

25 Qisij mugi “Oon!” jero. Kawaa gematanon Pitonon miri uutanon uro Jiisasnon qaa mutuya kokaen qisij muro, “Saimon, gii nomaen romonjojan? Daen yononon konkororowaa takis ano takis tosaanja (custom, revenue) ii balombaa kin eja pon yonoojon amakeju? Kantri toya anana me wabaya yononon ii anji men kululuunkeju?”

26 Kaen qisij muro meleema “Wabaya yononon,” jero. Kaen jero Jiisasnon kokaen ijoro, “Kaen amakejutiwaajon kantri toya anana ii ambombaa so mende koloojon. 27 Kaen koloojonto, takis mende anin eja iyonoo uugianon boliwabotiwaajon mono kema kasa uupanga apu angonon giliwa. Gilin sora mutuya horon mewaati, mono iikawaa qaa oota mesagon monen kota iikanon mokoloowaga. Monen kota ii eja woi anaraa takisnaraa so. Mono ii men onoma iikanon noojon ano geenaaajon takis amba.” Kian.

* 17:20: Mat 21.21; Maak 11.23; 1 Kor 13.2 * 17:24: Eks 30.13; 38.26

18

Gowoko batugianonj morononj uuta kolooja?

Maak 9.33-37; Luuk 9.46-48

¹ *Kamban kanonj gowoko yonononj Jiisaswaanonj kan kokaen ijogi, “Siwewaa bentotonj uutanonj morononj uuta kolooja?” ² Kaen ijogi merabora melaa monj qaro karo batugianonj ano nano. ³ *Nano kokaen jero, “Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Uugia mende meleema merabora kaanja mende koloowuti eenj, onjo mono kamban monjonj Siwewaa bentotononj mende keubuya.

⁴ “Kawaajonj monjonj iyanja menj kamaanj aonj merabora kokaanja koloowaati, iinonj mono Siwewaa bentotonj uutanonj uuta kolooja. ⁵ Monjonj merabora koi kaanja monj noo qananonj koma horonj kalanj kombaati, iinonj mono nii koma horonj nombaa.” Kianj.

Singisonjgowaa kongoro mono qotogowu.

Maak 9.42-48; Luuk 17.1-2

⁶ Jiisasnonj toroqenj kokaen jero, “Merabora koi kaanja moma laarinj nonjuti, monjonj iyonoononga monj kongoro ama muro singisonjo ambaati, eja iikanonj mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunonj lombo iikawaa ironja nomaenj muro soyanonj koloonaga? Kemunj kowonjinj aroyanonj somonjonj kowe biiwianonj giligi kemenagati, iikanonj mono afaanjkota koloonaga.

⁷ “Singisonjgowaa siipatitianonj mono afaanagadeen koloonkeja. Kawaajonj balonj ejemba onjojonj ‘Yei!’ wosobiri mojenj. Monjonj siipatiti anjonj komambaajonj amamaankejato, monj morononj tosaanja kongoro ama onono singisonjo ambuti, iwaajonj mono ‘Yei!’ qama wanjinjingonj saajenj. Siimbobolo uutanonj mono iwaa qaganonj ubaa.

⁸ * “Boroganonj me kanaganonj singisonjo ambaatiwaa kongoro ama gombaati eenj, ii mono kotonj giliwa. Kotonj gilingo borodomonj me kanadomonj laligonj laaligo kombombanja mokolonj oompelelenj mokoloowagato, kana boroga woiwo laligona kanagenj gere sianonj giligi kemebabo. Sia gereya ii tetegoya qaa jewaa.

⁹ * “Kaanjadeen jaaganonj singisonjo ambaatiwaa kongoro ama gombaati eenj, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaakoga motoonjgowo laligonj laaligo kombombananonj keuma oompelelenj mokoloowagato, jaaga woiwo laligona gere siawaa gerenonj giligi kemebabo. Kianj.

* **18:1:** Luuk 22.24 * **18:3:** Maak 10.15; Luuk 18.17 * **18:8:** Mat 5.30

* **18:9:** Mat 5.29

*Lamanonj soorotiwaa sareqaa**Luuk 15.3-7*

¹⁰ “Ejemba melaa koi yonoononga monj menj kamaan mububotiwaaajonj mono galengia mewu. Niinonj qaa kokaen injjowe mobu: Yonoo kokojiji gajobaurugianonj Siwe goman iikanonj noo Siwe Amanaa kosianonj laligonj jaasewanja suulanj iimakeju. Kawaajonj jejewili mono mende ama onjombu. ¹¹ (Siwe gomambaa Eja honjanonj mono ejemba soogiti, ii menj letoma onono oyanboyanj koloowutiwaaajonj kamaaro.)

¹² “Onjo qaa koi kawaajonj nomaenj romonjgoju? Eja mombaa lamauruta 100 laligogi yonoononga monjonj soonj jinjaunj keno toyanonj nomaenj ambaa? Iinonj mono 99 ii baanjanonj onjomesaonj kema motoonjgo jinjaunj kenoti, iikawaajonj monjgama kembaa. ¹³ Monjgama kema laligonj mokoloowaati eenj, niinonj qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Iinonj 99 jinjaunj mende kenjgiti, iyonoojonja kambanj iikanonj mamaga mende aisoowaato, motoonjgo iikawaajonj honombononjaga mende aisoonj laligowaa. ¹⁴ Iikawaa so onjoo Manjgia Siwe gomanonj laligoji, iinonj mono ejemba melaa koi yonoononga monjonj soonj gere sianonj mende kemebaatiwaaajonj momakeja.” Kianj.

Alaganonj singisonjgo ama gono kokaenj amba:

¹⁵ * “Uumeleenj alaganonj singisonjgo ama gombaati eenj, gii mono iwaanonj kema jaasewanj qenj munj kana songiroti, ii gendeema muba. Kaenj ana qaaga moma baatanonj kembaaati eenj, giinonj mono alaga haamo ama muna mombo uumotoonjgo ama laligowao. ¹⁶ *Kaenj ana qaaga moma iikawaa baatanonj mende kembaaati eenj, giinonj mono toroqenj ala motoonjgo me woi uruama iwaanonj kembu. Bunja Terewaa qaa kokawaa so mono kaenj amba, ‘Qaa kuuya ii ejemba woi karononj nanjonj jegi kotiiwaa.’

¹⁷ “Kaenj anji qaagia moma iikawaa baatanonj mende kembaaati eenj, giinonj mono uumeleenj kanagesowaa jotamemeya ii injjona iwo aminj mobu. Aminj mobuto, iyonoo qaa baatanonj kaanagadeenj mende kembaaati eenj, ii mono asuganonj jegi jawo kolooro uumelembaa gadokopa kaanja ama munj laligowa. Takis tiliqiligiawo megi sisigia menkejuti, iikawaa tani kaanja ii mono mesaona seleenjenj laligowaa.

Singisonjgowaa soomonjgoya ano iisana

¹⁸ * “Niinonj qaa honja toonj monj kokaen injjowe mobu: Onjononj singisonjgo namononj somonjgowuti, ii kuuya mono Siwe gomanonj kaanagadeenj soomonjgoya ewaa

* 18:15: Luuk 17.3 * 18:16: Dut 19.15 * 18:18: Mat 16.19; Jon 20.23

ano singisonjo balonjo mesaon isambuti, ii kuuya mono Anutunon mesaoro Siwe gomanon kaanagadeen ewaa.

19 “Toroqen qaa kokaen injowe mobu: Namonon onjoonnga woiyanon qaa ii me ii kawaajon uumotoon ama qama kooliwaotiwaa qaa somongowaoti, noo Maḡna Siwe gomanon laligoji, iinon mono ii orono buḡa qen aowaota. 20 Ii kokaembaajon: Ejemba woi me karonon noo qananon iikanon me kanon ajoroowuti, niinon mono iikanon yonoo batugianon laligomaḡa.” Kianḡ.

Welenqeḡe kiankomuya qaa iwaa sareqaa

21 *Kamban kanon Piitonon Jiisaswaanon kan qaa kokaen ijoro, “Poḡ, alananon singisonjo ama nomakeji, niinon ii indin dawiwaa so mesaowe sokombaa? Indinḡa 7 ii mamaga. Iikawaa so mesaowe sokombaa me qaago?” 22 Jiisasnon ii moma kokaen meleema muro, “Indinḡa 7 qaagoto, 70 taims 7 ii* mesaona sokombaa. Niinon kaen gijojen. 23 Iikawaa kania ii kokaen jen asarimaḡa. Siwewaa bentotonḡa ii kin eja pombaa so ambe kokaen kolooja: Kinon welenqeḡeuruta onjoono monenḡia galen konḡiti, iikawaa aren papiaya qen-deenḡi mindinḡowaatiwaaajon kaparanḡ kono.

24 “Kaen kanain monenḡa iikawaa sunduya gosin mindinḡogi kanon eja monḡ wama kagi iwaa jaanon nano. Tosaya ii 10 milyon Kina iwaanon ero. 25 Ii eroto, tosaya ii kumambaajon monenḡa mende sokono amamaarotiwaajon ama somatayanon nama kokaen jen kotoro, ‘Eshinaya eji, ii kuuya mono sewanḡa mewutiwaajon ambu. Ii ano embameraanḡa ii kaanagadeen mono sewanḡia mewutiwaajon anḡi monenḡ karo iikanon tosaya ii kumbu.

26 “Kaen jen kotoro welenqeḡeyanon batanon kamaan siminḡ kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono ugere mende ama mokosinḡon mamboma nona goonon tosaga kuuya ii saanon kuma gomaḡa.’ 27 Kaen welema muro somatayanon welenqeḡeyaajon wosomomo ama tosaya ii koton mesaon isano kamaaro. 28 Kamaaroto, seleenḡen kema kanon welenqeḡe alia monḡ mokolonḡ iiro. Iwaa tosaya ii weenḡ 100:waa tawaya (Kina 2,000) kawaa so iwaanon ero. Ii iima aroya kotakota meḡ mosoma kokaen ijoro, ‘Noonon tosa goonon eji, ii mono kuma nombaga me?’

29 “Kaen ijoro welenqeḡe alianon batanon kamaan siminḡ kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono ugere mende ama mokosinḡon mamboma nona goonon tosaga ii saanon kuma gomaḡa.’

* 18:21: Luuk 17.3-4 * 18:22: 70 taims 7 = 490. Kawaa so alagaa singisonḡoya ii mono suulanḡ mesaowa.

³⁰ “Kaen ijoroto, iinon ii togon kema jenteego eja majistreit ijoro men somonjon kapuare mirinon ongi raro tosaya kundaborogi kamaawaa. ³¹ Iwoi ii kolooro welenqege alaurutanon tani ii iima uugia kobooro wosobiri moma kema iikawaa sunduya kuuya ii somatagia ijogi moro.

³² “Ii moma somatagianon welenqege mutuya ii qaro jaayanon karo kokaen ijoro, ‘Gii gawon meme eja bologa! Gii tosaga koton mesaomambaajon qisin nona niinon ii kuuya mesaon gonjen. ³³ Niinon giima koboon kiankomun gombe giinon kaanagadeen iikawaa so welenqege alaga kiankomun muna sokonaga.’

³⁴ “Somatayanon kaen ijoro irina soono welenqege iikawaa qaaya jen tegon kasa miriwaa galen yonoo boronon ama muro siimbobolo mamaga moma rabaa. Iikanon rama tosaya kin pombaanon eroti, ii kuuya kundabororo kamaawaa. ³⁵ Sareqaa kokawaa hona ii kokaen: Ono motomotoon alagiaa singisongoya uugianon mende mesaowuti een, noo Siwe Mannanon mono kaanagadeen qaa iikawaa so ama onombaa.” Kian.

19

Loemba mesaon aowaa qaaya

Maak 10.1-12

¹ Jiisanon qaa ii jedaborongo Galili prowins mesaon Jordan apu koton leegen kema metetereen kamaan mombo apu ii koton Judia prowinsnon karo. ² Karo ejemba tuunlembenon otaan kagi iikanon men qeangon onono.

³ Men qeangon onono Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) tosanon iwaanon kan qaawaa timbinon horowaatiwaa angobato men mun kokaen qisin mugi, “Ejanon kania ii me woiwaaajon embia mesaowaati, ii Kana qaa uuguwaa me qaago?”

⁴ *Qisin mugi meleema kokaen injjoro, “Mokomokoloo Toyanon mono kakanaiyanonja ii ‘Eja ano emba laligowutiwaajon mokolon onono.’ Buna qaa ii weengogi me qaago?”

⁵ *Mokoloon kokaen jero, ‘Kawaajon ejanon mono nemunmanja oromesaon embiaanon kema qokotaaro yoronon sele motoongo koloon laligowao.’ Qaa ii weengogi me qaago?”

⁶ Kaen ama toroqen woi mende koloojaoto, sele motoongo koloon laligowao. Anutunon eja ano emba mindirin oronoti, ejemba mononon mono ii mende mendeema oromba.”

⁷ *Kaen injjoro kokaen ijogi, “Ejanon mesaon aoao papia onon embia saanon mesaowaa. Moosesnon mono naambaajon qaa kaen jen koton nononota eja?” ⁸ Kaen ijogi kokaen jen onono, “Moosesnon mono uugia kotiga koloorotiwaajon ama embia mesaowaatiwaa qaa kaen jen kotoroto, kanakanaiyanon kaen mende ero. ⁹ *Niinon kokaen injjowe mobu: Embianon olonkalu mende ano kilen otaan emba mon mewaati, iinon mono serowilin ambaa. Monnon emba mesamesaoya mewaati, iinon mono serowilin ambaa.”

¹⁰ Jiisasnon kaen injjoro gowoko yononon ijogi, “Loemba batugaranon mesaon aoaowaa songo kaen eji een, mono loemba mende kolooniin sokombaa.”

¹¹ Kaen jegito, Jiisasnon kokaen meleeno, “Iikawaa qaaya kuma ononjeni, ejemba kuuyanon ii iyangiaajon angon koma iikawaa so saanon mende ambuto, Anutunon qaa ii ejemba tosaan yonoojon ononoti, iyononondeen mono iikawaa so ambu. ¹² Kawaa kania ii kokaen: Tosianon nemun goron uutanon koloon iikanon kanain loemba koloowombaa mende moju. Tosianon ejembanon selegia koton* kondoon onongi loemba koloowombaa so mende koloaju. Tosianon Siwe bentotonaaajon ama loemba mende koloowombaa qaaya jen somongon qaagia ii otaankeju. Monnon qaa ii me ii moma angon koma otaamambaa so kolooji, iinon mono iikawaa so amba.” Kian.

Jiisasnon merabora kotuegon onono.

Maak 10.13-16; Luuk 18.15-17

¹³ Kamban kanon tosanon merabora busubuusu unuama Jiisasnon boria wangianon ama qama kooliwaatiwaajon iwaanon kagito, gowoko yononon ejemba ii jen qewagon onongi. ¹⁴ Kaen angi Jiisasnon kokaen jero, “Merabora melaa ii saanon onomesaogi noonon kawu. Siwewaa Toyanon ejemba kaan ii bentoton bun qen onombaa. Kawaaajon ii mende somongon onombu.” ¹⁵ Kaen jen boria wangianon ama onomesaon mongen keno. Kian.

Jiisasnon eja qabunayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Maak 10.17-31; Luuk 18.18-30

¹⁶ Kamban monnon eja monnon Jiisaswaanon kan kokaen qisin muro, “Boi, niinon nanamemen awaa nomaen ama laaligo kombomban bun qen aowenaga?” ¹⁷ Qisin muro kokaen ijoro, “Nanamemen awaa nomaen, naambaajon iikaen qisin nonjan? Motoongoyanon mono awaa kolooja.

* 19:7: Dut 24.1-4; Mat 5.31

* 19:9: Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

* 19:12: Eja tunja konkombaaajon jeja.

Laaligo kombombananon keumambaajon mobaati een, gii mono jojopan qaa tenj koma laligowa.”

18* Kaen ijoro moma kokaen jero, “Naa jojopan qaawaajon jejan?” Jero Jiisasnon ii moma ijoro, “Mono koi: ‘Monj mende gena komuwa. Serowilin mono mende amba. Iwoi monj mono yonjoro mende mewa. Jenonkuukuu mono mende ama muba. 19* Nemunmanja mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Geenja jopagon aonkejanj, iikawaa so mono ejemba kuuya jopagon onomakeba.’”

20 Kaen ijoro eja gbaworonon kokaen jero, “Ii kuuya mono tenj koma laligon waabe. Naambaajon mombo amamaajen?”

21 Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Gii akadamuwo laligomambaa-jon mobagati een, mono kema esuhinaga sewanja mewuti-waajon ana monen karo ejemba wanaya onjomba. Kaen ana esuhinaga somata (maa suanj, milyon Kina kaanja) ii Siwe gomanon enj gombaa. Kaen ama nii notaan kawa.”

22 Kaen jeroto, gbaworonon qaa ii moma esuhinaya ma-maga erotiwaajon ama wosobiri moma jaaya bosoleero een mesaon keno. 23 Mesaon keno Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Niinon qaa honja monj kokaen injjowe mobu: ‘Yei!’ Ejemba qabunagiawo yonjonon mono Siwewaa bentotonon keubombaajon bimoon kupukapa ambuya. 24 Ii kokaen jenj asarimanja: oro somata kamel ii sosoro ootanon saanon mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yonjonon Anutuwaa bentoton uutanon keubombaajon bi-moon osiwuya.”

25 Kaen injoro gowoko yonjonon aarunj tililingon kokaen jegi, “Oopopoon! Ejemba moronon mono Siwewaa bunja koloonaga?” 26 Kaen jegi Jiisasnon uunj injiima kokaen jero, “Ejembanon ii angobato menj amamaanj osinkejuto, Anutunon mono iwoi kuuya saanon amakeja. Iinon iwoi monj ama memambaajon mende amamaanj osinkeja.” Kianj.

Jiisaswaa gawonj memewaa tawaya

27 Piitonon qaa ii moma meleema kokaen ijoro, “Moba, nononon mono iwoinana kuuya mesaon gii gotaan kaninj. Iikawaa tawaya mono naa iwoiga mewonja?” 28* Kaen ijoro Jiisasnon kokaen injoro, “Niinon qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Iwoi kuuya gbilia kolooro Siwe gomambaa Eja honjonon jinjkaron dujanon raro asamararanjon asari-waati, kamban qaita monj iikanon nii notaan kagiti, onjonon mono kaanagadeen jinjkaron duj 12 kanon rama Israel tuun 12 yonjoo qaagia gosinj jenj tegowuya.

* 19:18: Eks 20.13-16; Dut 5.17-20

* 19:19: Eks 20.12; Dut 5.16; Lew 19.18

* 19:28: Mat 25.31; Luuk 22.30

29 “Moŋnoŋ noo qanaaŋoŋ ama iwoi moŋ mesaoroti, ii jigo miria, daremuŋa, naambeeta, nemuŋmaŋa, meraboraŋa me gawoŋ molaleŋa ii oŋomesaoro Anutunon mono iikawaa irona uugun meleema muro seiwaa. Kaen seiro laaligo kombombaŋa tetegoya qaa buŋa qeŋ aowaa. 30 *Kaen koloowaato, mutuya oŋoonoŋga mamaganon daaburuya koloogi daaburuya yoŋoonoŋga mamaganon mutuya koloowuya.” Kianj.

20

Wain gawoŋ meme ejemba yoŋoo sareqaa

1 Jiisasnoŋ jero, “Siwewaa bentotoŋa ii kokaen: Balon toya moŋnoŋ umugawodeen waama seleenŋen kema eja tosaŋa injiima wain gawoŋanoŋ monen gawoŋ mewutiwaajoŋ qisiŋ oŋono. 2 Qisiŋ oŋono ‘Saanoŋ,’ jegi ween motooŋgowaa tawaya (Kina 20) oŋombaatiwaajoŋ uumotooŋ anŋi wasiŋ oŋono wain gawoŋanoŋ keŋgi.

3 “Keŋgi 9 kilok kawaa so kolooro mombo toroqen kema eja tosaŋa maaket sombenanoŋ een nanŋi injiiro. 4 Injiima kokaen injiŋoro, ‘Oŋo mono kaanagadeen noo wain gawoŋanoŋ kema gawoŋ megi tawagia soyanondeen oŋomaŋa.’

5 “Kaen injiŋoro wain gawoŋanoŋ keŋgi. Keŋgi 12 kilok kolooro mombo keno ano mare 3 kilok kawaa so duŋanoŋ mombo seleenŋen kema kaanagadeen ano. 6 Kaen koloŋ mare 5 kilok kawaa so seleenŋen keno eja tosaŋa duŋanoŋ mombo een lan nanŋi injiiro. Injiima kokaen qisiŋ oŋono, ‘Oŋo mono naambaajoŋ ween koriga koi een laligoju?’

7 “Kaen qisiŋ oŋono kokaen meleenŋi, ‘Moŋnoŋ monen gawoŋ mewombaajoŋ mende qisiŋ nononja. Kawaaŋoŋ een koi nanjoŋ.’ Meleenŋi kokaen injiŋoro, ‘Oŋo mono kaanagadeen noo wain gawoŋanoŋ kema gawoŋ mewu.’

8 *Gawoŋ megi mare kolooro wain gawoŋ toyanon gawoŋ galeŋa horon kokaen iŋoro, ‘Gii mono gawoŋ meme eja oŋooma tawagia oŋomba. Tetegoya mare kolooro kajuyati, iyoŋoonoŋga kanaiŋ tawagia oŋoma kena gomaambadeen kajuyati, iyoŋoonon tegowa.’

9 “Kaen injiŋoro mare 5 kilok gawoŋanoŋ kagiti, iyoŋonon kougi ween motooŋgowaa tawaya (Kina 20) ii motomotooŋ oŋono. 10 Wala gawoŋanoŋ kagiti, iyoŋonon kouma tawagia uugun mewutiwaajoŋ romoŋgogito, ii motomotooŋ kaanagadeen ween motooŋgowaa tawaya oŋono. 11 Tawa motooŋgo iikayadeen meŋ kanaiŋ balon toyaajoŋ uugianoŋ

* 19:30: Mat 20.16; Luuk 13.30

* 20:8: Lew 19.13; Dut 24.15

ɲindin-ɲunduru jen jen mun kokaen jegi, ¹² ‘Nono ween gerawonon nogo arin gawombaa lombota bosinjonato, eja ii dologo kan gawon mewutiwaajon qisin ononjana. Yononon aua motoongowaa so gawon mejuyato, giinon kilen yonoojon moma onona nonowo ororon kolooju. Ii mende sokonja.’

¹³ “Kaen jegito, yonoononga mombaajon kokaen meleema jero, ‘Alana, nii giwo qaa jen ween motoongowaa tawa (Kina 20) gomambaajon uumotoon anjota. Kawaa so tawa iikayadeen gombe sokonja. Mono ii romongowa. ¹⁴ Uuga iikawaajon boliwaati een, mono geenгаа tawaga men kemba. Eja dologo gawon mewutiwaajon qisin ononjeni, ionoojon kaanagadeen tawa gonjeni, mono iikayadeen onomambaajon mojen.

¹⁵ ‘Neenaa moneɲon neenaa aihnaa so ambe sokonja me qaago? Niinon loloogendeen ononjenywaajon uuganon baagon jaaga bosoleeja me?’ ¹⁶ *Jiisasnon qaa ii jedaboron kokaen jero, “Iikawaa so konoga yononon mutuya koloogi mutuya yononon konoga koloowuya.” Kian.

Jiisasnon koomuyaa qaaya jero indin karon kolooro.

Maak 10.32-34; Luuk 18.31-34

¹⁷ Jiisasnon Jerusalem sitinon ubombaajon balon kana kenji gowokouruta 12 ii horon onoma goraayanon kema kokaen injoro, ¹⁸ “Mobu, anana Jerusalem ubonja. Iikanon monon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yonoo borogianon kembaa. Yononon komuwaatiwaa qaaya jedaboron ¹⁹ waba gawman yonoo borogianon ama mubuya. Ama mugi mepaegon ooli waayawonon qetaalin talungowuya. Qetaalin talungon maripoonon qegi komuwaa. Komun ween karon kolooro koomunonga waabaa.” Kian.

Jeims Jon yoroo nemungaranon iwoiwaajon weleno.

Maak 10.35-45

²⁰ Kamban kanon Zebediwaa merawoita yoroo nemungaranon merawoita yorowo Jiisaswaanon kan simin kuma mun iwoi qaita mombaa welemambaajon jero. ²¹ Kaen jero qisin muro, “Gii naa iwoiwaajon mojan?” Qisin muro kokaen ijoro, “Giinon saanon jen kotona noo merawoina koi yoronon mono goo bentotonon eu uma monon boro dindinganon ano monon boro qaniganon rama iwoi kuuya galen kombuyaga.”

²² Kaen ijoroto, Jiisasnon meleema kokaen jero, “Ono iikawaa kania mende moma yagon welenju. Niinon qambi aasonawo nemanati, oro ii saanon nen siimbobolo mobaota

* **20:16:** Mat 19.30; Maak 10.31; Luuk 13.30

me qaago?” Kaen jero moma “Saanon newota,” ijori.²³ Ijori kokaen irijoro, “Ii onanon! Niinon qambi aasonawo nemanjati, oro ii kaanjadeen newaoto, noo boro dindinanon me qaninanon moronon rabaati, niinon qaa ii jen kotomanjatiwaa so qaago. Noo Mannanon dun woi ii daen yoroojon mozozongoroti, ii mono yoroojon orono niwo rama iwoi kuuya galen komakebona.” Kian.

Galen honanon mono welenqeqeya koloaja.

²⁴ Daremun woi yoronon kaen welema muri alaurugara 10 yononon ii moma uugia boliro.²⁵ *Kaen boliroto, Jiisasnon onoono kagi kokaen injoro, “Namowaa kantria kantria yonoo jawinjurugianon mono eja pon kaana ama onomakeju. Yonoo somatagianon mono qaa jen koton ejemba mindingon onoma ku-usungia qendeemakeju. Ono yonoo kaniagia ii saanon moju.²⁶ *Onoo batugianon sili iikaana ewaboto, monon onoo batugianon somatagia koloomambaajon moji, iinon mono welen qen onoma laligowa.

²⁷ “Kaanagadeen monon onoo batugianon jetamemeya mutuya laligomambaajon moji, iinon mono onoo newo baagianon laligon welenqeqegia omaya koloowa.²⁸ Siwe gomambaa Eja honanon mono kaanagadeen sili kaana qendeema iyaana welen qen mubutiwaaajon ama mende karoto, mono welen qen onoma ejemba kuuya onoo dowegia memambaajon ama kamaan laaligoya qeleema mesaowaa.” Kian.

Jiisasnon eja jaagoo woi jaagara metooro.

Maak 10.46-52; Luuk 18.35-43

²⁹ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jeriko siti mesaowombaajon anji ejemba tuunlelembenon onotaan gemagianon kagi.³⁰ Kaen kagi eja jaagoo woi kana goraayanon rari. Rari “Jiisasnon urugumambaajon anja,” jegi moma kokaen qari, “Pon Deiwidwaa gbili, mono kiankomun noromba!”

³¹ Kaen qari ejemba tuun somata yononon bo rabaotiwaaajon qotogon orongito, iyoronon mono kaparan koma kokaen qari, “Pon Deiwidwaa gbili, mono kiankomun noromba!”

³² Kaen qari Jiisasnon doron ama iwaanon kawaotiwaaajon qaro kari kokaen qisin orono, “Alawoina, niinon naa iwoi ama oromambaajon moja?”

³³ Kaen qisin orono kokaen ijori, “Pon, noro jaanara mombo uwobaajon moju.”³⁴ Kaen ijori Jiisasnon yoroojon wosoya moma jaagara oosiroo iikanondeen tooro uun Jiisas otaan gematanon keni. Kian.

* **20:25:** Luuk 22.25-26 * **20:26:** Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

21

Jiisaswaajon mare kongi Jerusalem uro.

Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

¹ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jerusalem siti dodowin Oil gere baananon Betfage gomanon kagi. Kan gowokowoita woi wasin oromambaajon ama ² kokaen irijoro, “Goman jaasewansewan raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi embia kasanon somongogi nanji ano dongi melaa ii iikanondeen mokoloon orombaota. Ii mono isama oroma men noonon kawao.

³ “Aisni monon qaa mon jero kokaen ijowao, ‘Ponnananon mono iikawaajon amamaaja.’ Kaen ijori dongi ii uulanawo orono koi kawao.” ⁴ Anutunon qaa mon gejatootoo eja mombaa uutanon anota jeroti, iikanon honawo koloowaati-waajon kaen kolooro. Qaa ii kokaen,

⁵ * “Oo Jerusalem ejemba Zaion baanja liligon laligojuti, iyonoojon mono kokaen injigobi mobu,
‘Mobu, onoo kin pongianon mono onoonon asugiwaa.
Iinon gumbonjonjon ama dongi qaganon rama kawaa.
Dongi lombo bosimakejiwaa meriaa qaganon rama kawaa.’ ”

⁶ Jiisasnon gowokowoita wasin orono kema qaa irijoroti-waa so ani. ⁷ Yoronon dongi nemunmera uruama kari. Kari malekugia qetegon dongi qagaranon angi Jiisasnon meriaa qaganon uma raro.

⁸ Kaen rama keno ejemba tuunlelembenon goda qen malekugia qetegon kana somatanon tambongi tosonian gere uutanon kema boria memburaatin kana somatanon tambongi. ⁹ * Tambongi ejemba tuunlelembenon somata wala koma horon kengiti ano gematanon otaan kagiti, iyononon kokaen jen qagi,

“Hoosana! Anutu mepesejon.
Deiwidwaa gbili oowe oowe! Pombaa qatanon kawaati,
Anutunon mono ii kotuegowa.
Hoosana! Qabunaga mepeseenin eukanon uja! Oowe oowe!”

¹⁰ Kaen qagi Jerusalem sitinon uma sitiwaa ejemba kuyanon aarun gujumaju ama kokaen qisigi, “Eja koi mono moroga?”

¹¹ Qisigi ejemba tuunlelembenon yononon kokaen meleengi, “Iinon mono gejatootoo eja Jiisas, Galili prowinswaa gomanon Nazaretga.” Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Maak 11.15-19; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

¹² Jiisasnon jiwowon jigowaa toton utanon keno. Iikanon ejemba injiira hina sewana mewutiwaajon анги sewana megiti, iinon ii kuuya konjoma onono kamaagi. Monen utekute ejemba yonoo jakegia metaama meleeno kenji. Kaanagadeen kewo sewangia mewutiwaajon angiti, iyonoo dun raragia ii kaanideen riitano kenji. ¹³ *Kaen ama kokaen injiira, "Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, 'Noo jigonanon mono qamakooli miri koloowaatiwaajon qabu.' Qaa ii ejato, onjo ii utegogi kikekakasililin yonoo kobaa kaana koloaja."

¹⁴ Kaen kolooro jaagoo ama lokon ejemba ii jiwowon jigonanon iwaanon kagi men qeangon onono. ¹⁵ Kaen kolooroto, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon angoletto meroti, ii iigi ano merabora jiwowon jigonanon qama "Hoosana! Deiwidwaa gbili oowe oowe!" jegiti, ii injiima uubologa mogi.

¹⁶ *Uu bologa moma kokaen jen mugi, "Merabora qaa qajuti, ii mojan me qaago?" Jen mugi kokaen meleema onono, "Saanon mojen. Onjo kamban monjen Buja qaa koi weengogi me qaago,

'Giinon mono merabora ano mera sayawo aju nenkejuti, ii kuma onona geenga tororo mepeseen gomakeju.' "

¹⁷ Kaen meleema onoma onomesaon mare kolooro siti mesaon Betani kema ero. Kianj.

Jiisasnon fig gere mon qasuaaro gororongoro.

Maak 11.12-14, 20-24

¹⁸ Enj umugawodeen waama mombo sitinon kema nenewaajon komuro. ¹⁹ Nembanenewaa komun kana goraayanon fig gere* mon iima kawaa kanaanon keno. Kenoto, hona mende mokoloroto, qasenagadeen iiro. Kaen iima gere ii kokaen jen muro, "Giinon mono kamban monon honga mombo mende ewa." Kaen jen tegon muro fig gere iikanon mono iikanondeen gororongoro.

²⁰ Gororongoro gowokourutanon ii iima aarun kokaen jegi, "Fig gerenon mono nomaen ama alanzan pilitikon gororongoja?" ²¹ *Jegi Jiisasnon kokaen meleeno, "Niinon qaa hona mon kokaen injiira mobu: Momalaari pondan men uuwoi mende ambuyati een, fig gerewaanon iwoi kolooji, ononon iikayadeen mende ambuyato, koi mono

* **21:13:** Ais 56.7; Jer 7.11 * **21:16:** Ond 8.2 * **21:19:** Fig ii sambu gerewaa alia mon. Ii gawonjianon komogi hona naanawoga kolooro mama nengeju.

* **21:21:** Mat 17.20; 1 Kor 13.2

kaanagadeen saanon ambuyaga: Baanja kokawaa toyaajon kokaen jen kotowuyaga, 'Mono baanja koi qetegon wama waama kema kowenon amba.' Kaen jen koton Anutu moma laariro mono iikawaa so koloowaa. ²² Naa iwoiwaajon qisin gama kooliwuti, ii kuuya bunja qen aowombaajon moma laarigi mono bunjaga koloowaa." Kianj.

*Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunjaajon qisigi.
Maak 11.27-33; Luuk 20.1-8*

²³ Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon kema ejemba kuma onono jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya tosaanja yononon iwaanon kougi. Kouma kokaen qisin mugi, "Gii kokanon iwoi anjani, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Iikawaa ku-usunja ii mono moronon gono?"

²⁴ Qisin mugi kokaen meleema onono, "Niinon kaanagadeen qaa mon qisin onomanja. Ii meleema nombuti een, niinon kaanagadeen moronon ku-usun nono iwoi koi amakejeni, ii injjomanja. ²⁵ Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usunja ii daenkaya mero? Siwe Toyanon muro me balon toyanon mugi?" Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, "Ku-usunjon Siwenonga asugiro,' kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa, 'Ono mono naambaajon Jon mende moma laarin mugi?' Ii mende sokonja.

²⁶ Me 'Balon ejembanonga asugiro,' jewonati een, nononon mono ejemba tuun yonoojon toroko moma amamaawonja. Kanageso kuuya yononon Jombaajon 'Gejatootoo ejaga koloaja,' jen laligoju." ²⁷ Qaa kaen gosin Jiisaswaaajon kokaen meleengi, "Ii mende mojon." Kaen meleengi Jiisasnon kokaen injjoro, "Kaen kolooro niinon kaanagadeen iwoi koi amakejeniwaa ku-usunja moronon nonoti, ii mende injjomanja." Kianj.

Mombaa merawoita yoroo sareqaa

²⁸ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, "Ono qaa koi kawaajon nomaen romonjoju? Eja mon merawoita woi laligogi. Kamban monon mangaranon meria mombaanon kema kokaen ijoro, 'Merana, gii saanon kete noo wain kasa gawonon kema gawon mewa.'

²⁹ Kaen ijoro kokaen meleeno, 'Nii togojen.' Kaen ijoroto, kanagen qaaya iikawaajon moma bolin eleema kema gawon mero. ³⁰ Kawaa gematanon mangaranon meria mombaanon kema mutu meriaajon ijoroti, qaa iikayadeen ijoro. Ii ijoro qaa kokaen meleema jero, 'Somatana, saanon kema.' Kaen jeroto, kilen mende keno."

³¹ Jiisasnoŋ kaen jeŋ qisiŋ oŋono, “Woi yoroonoŋga moronoŋ maŋgaraa jeta teŋ kono?” Kaen qisiŋ oŋono kokaen meleenŋi, “Meria mutuya iinoŋ.” Kaen meleenŋi kokaen injoro, “Niinoŋ qaa hoŋa toon moŋ kokaen injowe mobu: Takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yoŋonoŋ mono oŋo unjuugun wala Anutuwaa bentotoŋ uutanoŋ ubuya.

³² **“Qaa iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon oŋoonon kan Anutuwaa jaanon solananiwoŋatiwaa kania qendeeno oŋo iwaa qaaya ii mende moma laarigito, takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yoŋonoŋ mono ii moma laariŋ mugi. Yoŋonoŋ ii moma laariŋ mugiti, oŋo ii iima kilen kanagen kaanagadeen oŋoanŋia mende moma bolin aon eleema ii mende moma laariŋ mugi.”* Kian.

*Wain kasa gawon galen bologa yoŋoo sareqaa
Maak 12.1-12; Luuk 20.9-19*

³³ *Jiisasnoŋ jero, “Sareqaa moŋ ii kokaen mobu: Balon toya moŋnoŋ wain kasa gawon moŋ koma komoro. Koma komoma sopaya meŋ liligoro. Meŋ liligon wain juu somata jamonoŋ mero. Iikanon waimbaa hoŋa ama kananon rijijaagi apuyanon lalanon kemero. Wain juu somata ii jamonoŋ meŋ wain yoŋoro mewubotiwaajon galen meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galen tosaanŋa mokolon oŋoma kokaen injoro, ‘Mono gawon meŋ hoŋaa bakaya oŋoanŋia meŋ bakaya toya nii nombu.’ Kaen jeŋ gawon ii borogianon ama oŋomesaon kantri moŋnoŋ kema laligoro.

³⁴ “Laligon laligoro hoŋa momogorotiwaa kambanŋa gbani 5 toriro kanon welenqequeuruta tosia wasiŋ oŋono galen yoŋoonon kema wain gawon hoŋaa bakaya mubutiwaajon jero. ³⁵ Jeroto, galen yoŋonoŋ ii unjuama somonon tosia koobinon sagorogoro unun tosia unugi komugi tosia jamonoŋ gilin unugi komugi. ³⁶ Kawaa gematanon welen eja tosaanŋa toroqen wasiŋ oŋono mamaga koloogito, ii kaanjadeen horon ureen meŋ oŋonŋi.

³⁷ “Kaen anŋi wain gawon toyanon qaa moŋgama jero, ‘Neeana merana mono goda qen mubuya me nomaen?’ Kaen jeŋ konoga ii anŋaa meria wasiro yoŋoonon keno. ³⁸ Kenoto, wain gawon galen yoŋonoŋ meria iima batugianon kokaen amin moma jegi, ‘Iinoŋ mono borosamoyaa toya kolooja. Ayo, mono meŋ qeniŋ komuro wain kasa gawonanon mono ananaa bunŋaga koloowaa.’

39 “Kaen jen qelanjin men somonjon giligi gawon seleenjen kemero qegi komuro. 40 Wain gawon toyanon ii moma kan gawon galen ii mono nomaen ama onjombaa?”

41 Jiisasnon kaen qisin onono kokaen ijogi, “Galen bologa ii mono kondeema japalelen men onjombaa ano gawon galen dologa mokolon onoma wain kasa gawon ya yonoo boronon ambaa. Yononon hona momogowaatiwaa kambananon bakaya tororo munkebuya.” 42 *Jiisasnon ii moma kokaen injoro, “Bunja Terewaa qaa koi kamban monjen weenjogi me qaago,

‘Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombanja kolooro mokoloogi.

Iikanon riiri mirinon mono gororonjon kamaan kombaa.

Ponjon tando ii kuuro jaanananon iinin qabunyawo kolooro walinjonkejon?’

43 “Kawaajon kokaen injowe mobu, Anutunon mono bentotonja ii unuama ejemba tuun mon onono yononon iikawaa gawonja megii hona saanon kolonkebaa. 44 Monjon tando wanja iikanon ritatanton kamaan qewaati, ii mono selia kotomotowaato, aen tando iikanon joloma tama mombaa qaganon kamaan kombaa, ii mono kuuya qenjanmenjanjowaa.”

45 Jiisasnon kaen jero moma jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon sareqaaya ii moma kania moma asarin kokaen jegi, “Ii mono nonoojonja jeja.”

46 Kawaajon ii men somonjowombaaajon mogito, ejemba tuun somata yonoonon toroko moma amamaagi. Ejemba tuun somata yononon Jiisaswaaajon mogi gejatootoo ejaga kolooro. Kianj.

22

Maran lombambaa sareqaa

Luuk 14.15-24

1 Jiisasnon mombo kanain sareqaanon qaa kokaen jero,
2 “Siwewaa bentotonja ii kokawaa so koloaja: Kin eja Ponjon meriaajon maran (agomin aao) lomban arenjon mozozonoro. 3 Mozozonjon welenqeuruta wasin onoma kokaen jero, ‘Niinon ejemba tosaanja maran lombanon kawutiwaaajon mojen. Ono mono yonoonon qele kema kawutiwaaajon injowu.’ Kaen jero kema injogito, ejemba yononon ii moma kawombaaajon togon silemale anji.

* 21:42: Ond 118.22-23

4 “Kawaa gematanon welenqequeuruta tosaanja mombo wasinj onoma kokaen jero, ‘Ejemba kawutiwaajon jeweti, mono iyonoonon kema kokaen injijowu: Mobu, niinon lombambaa nenena mozozongodaborojenja raja. Noo bulmakao ejia ano bulmakao tosaanja unuaginin kelegiawo koloogiti, ii unun oon qeragoninj iwoi kuuya mono jojorinj eja. Ono mono maranj lombanon kawu.’

5 “Kaen jero kenji ejemba yononon qaa iikawaa geja mende anjito, lolomoninj tondu kenji. Tosianon nene gawongianon kenji tosianon konkororo gawongianon kenji. 6 Tosianon kin pombaa welenqequeuruta qelanjin unuama horon ureen onoma unugi komugi. 7 Komugi kin pombaa irinja soono manjajeqe tuunja wasinj onono kema nama borosa meme eja ii kondeema onoma taon mirigia ii kuugi jero.

8 “Kawaa gematanon kinjon welenqequeuruta ii kokaen injijoro, ‘Maranj lombanj mozozongoninj jojorinj rajato, ejemba kawutiwaajon jeweti, iyononon mono korisoronon kakawaa so mende kolooju. 9 Kawaaajon onono kana aogaranon ano miri sombenja sombenja kanon kema ejemba ii me ii mokolon onombuti, ii mono maranj lombanon kawutiwaajon jen kaparanj koma kuun onombu.’

10 “Kaen injijoro welenqequeurutanon mesanjan kana en kengiti, iikanon kema ejemba ii me ii mokolon onongiti, ii korebore horon kululuun onoma kagi. Mende gosinj ononji ejemba awaa ano bologa kaanadeen kan maranj lombanj miri gojoma nene dun liligonj ragi. 11 Nene dun liligonj ragito, kinjon ii injiimambaaajon kan iikanon eja mon maranj lombambaa maleku taanja mende mouroti, ii iiro. 12 Eja ii iima kokaen ijoro, ‘Alana, gii maranj lombambaa malekuya mende mouma kilenj nomaembaajon miri koi kawaa uutanon kajaanja?’ Kaen ijoro eja iikanon qaaya bogoro olon raro.

13*“Kaen raro kin ponjon welenqequeuruta kokaen jen koton onono, ‘Mono eja ii menj kana boria somonjon seleengen giligi pangamanon kemeba.’ Iikanon laligowuti, iyononon mono saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya. 14 Qaa iikawaa so Anutunon ejemba seiseiyanon kawutiwaajon jeroto, afaangoya yononon qaa ii analinj moma anjonj koma kan Anutunon tuun somata meweengon ononoti, mono iyonoo batugianon koubuya.” Kianj.

*Takis aambaa Jiisas angobato menj mugi.
Maak 12.13-17; Luuk 20.20-26*

* 22:13: Mat 8.12; 25.30; Luuk 13.28

15 Kawaa gematanon Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon kema amin moma Jiisas qisin qaawaa timbinon hororo gbadoon mubombaajon arena анги. 16 Arej kaen ama gowokouruta ano gawana Herodwaa paati alauruta tosaana wasin onongi Jiisaswaanon kan kokaen qisin jegi, “Boi, giinon eja hona kolojana, nono ii mojon. Giinon ejemba tosaana mende inisosoroon tosaana mende sureen onomakejanto, so motoononon gosin nonomakejan. Kawaaajon kuun gongi mende dogon somata mende esuun onomakejanto, Anutuwaanon kana ii qaa honaa so kuma nonomakejan. Giinon Anutuwaanon qaa dindina iikanon uuta ano kamaanqeqeta motoondeen kuuya jen qindiin ama nonomakejan. 17 Kawaaajon qaa koi kawaaajon nomaen romonjojan, ii jena mobon. Nono Siisa-kimbaajon takis ama iikanon Mooseswaa Kana qaa songiwoja me qaago?”

18 Kaen qisigi arengia qolonmolongoya moma koton kokaen injoro, “Oo uumeleembaa eja seleseleya, onjo mono naambaajon qaawaa timbinon ama nombombaajon angobato men nonju? 19 Saanon takis aambaa monenja mon qendeema nongi iimanja.” Kaen injoro silwa monen mon men kagi.

20 Kagi kokaen qisin onono, “Morowaa unayaga ano qataga ii koi oogita eja?” 21 “Oo ii Siisa-kimbaanonja,” kaen meleema jegi. Jegi kokaen injoro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa bunja munkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo eji, ii mono Anutuwaa bunja qewu.” 22 Kaen injoro iwaajon mamaga waliwon mesaon seleengen kenji. Kian.

Koomunonga waawaataa Jiisas angobato men mugi.

Maak 12.18-27; Luuk 20.27-40

23 *Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) yononon ‘Komugiti, iyononon mende waabuya,’ jen laligogi. Kamban kanon yonoononga tosiannon Jiisaswaanon kan kokaen qisin mun jegi, 24 * “Boi, Moosesnon kokaen jen koton nononota eja, ‘Eja mon emba mero merabora mende koloogi komuro koganon saanon maloya men laligon gbili mekoloon muro dataa qa men laligowaa.’ 25 Moba, kamban mononon daremun 7 laligogi. Dagia mutuyanon emba men laligon gbilia qaa een laligon komuro. Komuro koganon maloya ii mero.

26 “Men laligon komuro koga mononon maloya ii mero. Mero kawaa gematanon koga mononon emba iikayadeen mero. Kaanondeen kaan daremun 7 kuuya yononon emba motoonngo iikayadeen men gbilia qaa laligon komudaborogi.

²⁷ Komudaborogi konoga malogia ii kaanagadeen komuro.
²⁸ Giinon 'Komugiti, iyononon gbilin waabuya,' jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoonjo ii embagiaga megilalig-
 orotiwaajon ama mono morowaa embiaga koloonaga?"

²⁹ Kaen qisigi Jiisasnon meleema kokaen injoro, "Onjo qaa jen soaju. Uumeleembaa Buja Tereya ano Anutuwaa kusuna mende moma kotojutiwaajon mono jinjaun amakeju.
³⁰ Onanon, koomunonga waama kamban iikanon loemba mende koloowuyato, gajoba yononon Siwe gomanon laligo-
 juti kaana koloon laligowuya.

³¹ "Mobu! Komugiti, iyononon gbilin waabutiwaa qaaya Anutunon onjojon jeroti, onjo ii mono weengogi me qaago? Qaa ii kokaen, ³² *Niinon Anutu Aabrahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Ponga laligon waama laligojen.' Anutunon koomuya yonoo Pongia qaagoto, laaligo kombom-
 bana laligojuti, mono iyonoo Pongia laligoja." ³³ Jiisasnon ejemba tuun somata kaen kuma onono moma walinjogi. Kian.

Jojopan qaa wana woi ii nomaen?

Maak 12.28-34; Luuk 10.25-28

³⁴ Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkon) yononon Jiisas qisin mugil meleema jen sororogoro qaagia bogoroti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon moma kan ajoroogi. ³⁵ *Yonoononga boi mon Kana qaa tororo moma kotoroti, iinon kan Jiisas timbi ama kokaen qisin muro,
³⁶ "Boi, Mooseswaa Kana qaa uutanon naa jojopan qaa ii wana somata kolooja?"

³⁷ *Qisin muro meleeno, "Wana somata ii kokaen, 'Gii uuga, unaga ano roromonogoga jumuna iikanon mono Pon Anutuga jopagon laligowa.' ³⁸ Iikanon mono jojopan qaa wana ano uuta kolooja. ³⁹ *Jojopan qaa iikawaa alia ii kokaen, 'Geenga jopagon aonkejan, iikaanideen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa.' ⁴⁰ Jojopan qaa woi ii mono Mooseswaa Kana qaa ano gejatotoo ejemba yononon Buju Tere kuuya iikawaa wanaga kolooja." Kian.

Kraist ii kin Deiwidwaa Pona ano gbiliga.

Maak 12.35-37; Luuk 20.41-44

⁴¹ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon kan ajoroogi Jiisasnon kokaen qisin onono, ⁴² "Onjo Kraistwaajon nomaen moju? Iinon mono morowaa meriaga kolooja?"

* 22:32: Eks 3.6 * 22:35: Luuk 10.25-28 * 22:37: Dut 6.5 * 22:39: Lew 19.18

Kaen qisin onono meleema ijogi, “Mono kin Deiwidwaa gbiliaga kolooja.”

⁴³ Ijogi moma injjoro, “Kaen koloojato, nomaen ama Unj Toroyanon Deiwid sololoon muro iwaajon ‘Neenaa Ponja,’ qama kokaen jero,

⁴⁴ *‘Anutunon nama noo Ponja kokaen ijoro, Giinon mono kan noo boro dindinanon rana niinon kambaan biiwianon kereuruga riinj riitama haamo ama onoma goo kana baaganon onoomanja.

Kambaan ii kan kuuwaatiwaa so mono asamararanon koi raba.’

⁴⁵ Deiwidnon ano kaen jen qata ‘Noo Ponja’ jeja. Ponja jen mono nomaen ama iwaa gbilia kaangadeen koloonaga?”

⁴⁶ Kaen injjoro iikawaa kitia monjon mon meleemambaa-jon amamaan qaagia bogoro nanji. Somanja iikanondeen kuuya yononon Jiisas mombo qaa mombaa qisin mubom-baajon kokodundun ama mesaogi. Kian.

23

*Uumeleembaa selesele laaligowaa galen meme qaa
Maak 12.38-39; Luuk 11.43, 46; 20.45-46*

¹ Kambaan kanon Jiisasnon ejemba tuunleembe ano gowokouruta ii kokaen injjoro, ² “Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon Mooseswaa jinjonon dun raranon rama Kana qaawaa kania ku-usun qaganon kuma onomakeju. ³ Kawaajon qaa kuuya jen koton onomakejuti, ii mono ten kombuto, nanamemengia ii mono mende otaawu. Yononon qaa jegianon jen asarinkejuto, iyangio ii mende otaankeju. Kawaajon mono ii kaanja mende amakebu.

⁴ “Yononon qaaya qaaya jen koton iikawaa qaqaq binawo ii ejemba sawingianon amago anji ii angowombaaajon bi-mooro jarambaran amakejuto, iyangio ii boro susugia melaa monjonon ilaan onombombaaajon wosomomia mon mende enkeja.

⁵ *‘Yononon nanamemengia kuuya ejembanon injibutiwaajon ama menkeju. Baibel qaa kota (memori jawo) irimun kasa bokisgia men somariinj asuganon qendeema Bunja momogiaajon awelegon aonkeju. Malekugiaa susuyanon akadamuwaa goubire somasomata

* 22:44: Ond 110.1 * 23:5: Mat 6.1; Jan 15.38; Dut 6.8

menj mondonkeju.* ⁶ Yononon jejelombanon dun rara mutuyanon jegenjegen rabombaajon momakeju ano qamakooli mirinon jaaqeqeyanon eu rabombaajon siina momakeju. ⁷ Maaketnon me kananon ejemba injigi jolongia jewutiwaajon moma 'Oo somatanana,' qagia kaan qabutiwaa siina momakeju.

⁸ "Yononon kaen amakejuto, motoongo iinon onoo Boigia kolooro onjo kuuyanon iwaa uumeleen alauruta koloaju. Kawaajon onoo qagia boinana qabutiwaajon mende mobu. ⁹ Motoongo iinon Mangia koloaja. Iinon Siwe gomanon laligojiwaajon balon eja mombaajon nonoo Manana qa kaen mende qabu. ¹⁰ Kraist motoongo niinon onoo somatagia kolojen. Kawaajon onoo qagia 'Somatanana,' qabutiwaajon mende mobu.

¹¹ *"Kaen qaagoto, onoo batugianon monnon wana koloaji, iinon mono welen qen onoma laligowa. ¹² *Kaen laligowaato, monnon iyanaa uuta menj ubaati, Anutunon mono ii menj kamaan mubaa. Monnon iyanaa uuta menj kamaawaati, Anutunon mono ii menj uma mubaa.

Jiisasnon Farisii yonoojon qama wanjinjigon 'Yei!' jero.

Maak 12.40; Luuk 11.39-42, 44, 52; 20.47

¹³ "Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkon ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjigon 'Yei!' jejen. Ejemba Siwewaa bentoton uutanon keububotiwaa naguya koma somonjonkeju. Onoangio iikawaa uutanon mende keuju ano tosonianon iikawaa uutanon keubombaajon anjuti, onjo ii somonjon anjon koma onomakeju. ¹⁴ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkon ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjigon 'Yei!' jejen. Onjo malo yonoonon miri iwoi bidaan baagon anjalij onomakeju ano qabunagia koloowaatiwaajon ama qamakooli koriga koriga qama koolin totogianon qenkeju. Kawaajon Anutunon qaagia jen tegon irona uuta meleeno onoo qagianon ubaa.

¹⁵ "Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkon ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjigon

* **23:5:** Baibel memori jawo irimun kasia ii Duteronomi 6.8 qaa iikawaa so oro selianon menj palapanjianon me qoi kaanja borogianon somonjon laligogi. Malekugiaa susuyanon akadamuwaa goubire bewesonon menj mondon laligogiti, ii Anutuwaaw ejemba hona toon koloogitiwaa aiweseya kolooro. * **23:11:**

Mat 20.26-27; Maak 9.35; 10.43-44; Luuk 22.26 * **23:12:** Luuk 14.11; 18.14

'Yei!' jejen. Ono monnon Juuda ejemba mon koloowaati-waajon kaparan koma koweya koweya koton balona balona lilionkeju. Kaen angi monnon Juuda ananaa nanamemenon qokotaawaati, ii mono kuma soon mugi gere siawaa bunja koloowaa. Onoangia kaanja qaagoto, indina woi onoangia unjuugun kileqileewaa.

16 "Jaagianon gooro ejemba borogianon men unjuamakejuti, lombo onoo qagianon ubaatiwaajon mono gama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono qaa kokaen jenkeju, 'Monnon jiwowon jigowaa qatanon qaaya jojopon qanon jen kotiiwaati een, iikanon mende kotiiwaato, monnon jiwowon jigowaa iwoi goulnon memeta iikawaa qatanon jojopon qaaya jewaati een, jojopon qaa iikanon mono somonjon mubaa.'

17 "Oo jaagoo ejemba nekonja! Iwoi goulnon memeta ano jiwowon jigo woi yoroononga naa iwoinon uuta kolooja? Goul yanjo kowoga mende koloojato, jiwowon jigonon angi iikanon mono ii men kobooja.

18 "Qaa mon kokaen jenkeju, 'Monnon alatawaa qata gama qaaya jojopon qanon jen kotiiwaati een, iikanon mende kotiiwaato, monnon nandun mamatewoo alatanon eji, iikawaa qata gama jojopon qaaya jewaati een, jojopon qaa iikanon mono somonjon mubaa.'

19 "Oo jaagoo ejemba! Nandun mamatewoo ano alata yoroononga naa iwoinon uuta kolooja? Nandun yanjo kamaanqeqeta koloojato, alatanon angi iikanon mono nandun men kobooja. 20 Kawaajon monnon alatawaa qanon qaaya jojopon qanon jen kotiiwaati, iinon alata ano iwoi kuuya alatanon eji, mono iikawaa qanon qaaya jen kotiiwaa.

21 "Monnon jiwowon jigowaa qanon qaaya jojopon qanon jen kotiiwaati, iinon mono jigo iikawaa ano iikanon kotiin laligoji, iwaa qanon qaaya jen kotiiwaa. 22 *Kaanadeen monnon Siwewaa qanon qaaya jojopon qanon jen kotiiwaati, iinon Anutuwaa jinkaron dun ano iikanon raji, iwaa qanon qaaya jen kotiiwaa.

23 *"Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono gama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono nembanene kuuya mendeema bakaya 10 iikanona motoonggo Anutuwaa bunja qenkeju. Dane, raki ano kiesopa ii kaanadeen mendeema tenonga motoonggo ii Anutuwaa bunja qenkeju. Nandun ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota waja koi mono uugun mesaonkeju: Gii ejemba

* 23:22: Ais 66.1; Mat 5.34 * 23:23: Lew 27.30

batugianon nanamemen dindiņa otaan kiankomun aon qaa pondan otaan laligowa. Qaa wana ii mono kaparan koma otaan laligowu ano qaa melamelaa ii kaanagadeen mende uugun mesaowu. ²⁴ Jaagia gooro ejemba borogianon men unuamakejuti, onjo jengeran apuwo newubotiwaajon apugia saianon gosinkejuto, oro somata kamel ii tondu gogonkeju. ²⁵ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparankonkon ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Onjo hamo qen aowombaajon qambi ano amanenewaa selia songbama yagonkejuto, onjoanğiaa dogo otokogia mende galen koma iwoi tondu goronjon nepaqepalo anđi iikanon uugia saa qero laligoju.

²⁶ "Oo jaagoo eja Kana qaawaajon kaparan komakejani, gii mono wala qambi waa uuta songbana selianon kaanagadeen tataankota koloowaa. ²⁷ *Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparankonkon ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Onjo qasiriwaa maripoonja songbanđi taan koloojuti, mono iikawaa so koloju. Selegianon iimasiinsiingiwawo kaan koloojuto, qasiriwaa uutanon qamo sii ano iwoi arokuukuuyawo eji, iikaananon mono onoo uugia saa qen eja.

²⁸ "Iikawaa so onjo kaanagadeen ejemba jaagianon onjon dindiņa tani kolonkejuto, uumeleembaa selesele tani ano gewolonon mono uugia saa qero laligoju.

Bologa memewaa ironja

Luuk 11.47-51

²⁹ "Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparankonkon ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Onjo gejatootoo ejemba yonoo qasirinon simen kuun menkeju ano ejemba solan yonoo jamo kobaagia menjerenjonkeju. ³⁰ Kaen ama kokaen jenkeju, 'Nononon ambosakonana yonoo kambanon laligowonagati een, mono yonowo mende toroqenin gejatootoo ejemba yonoo sagianon mono nonoo qanananon mende unaga.'

³¹ "Kaen jen iikanon onjoanđio gejatootoo ejemba unugiti, iyonoo esaurugia koloojuti, mono qaa ii nanjon jen dangunu kaan nanju. ³² Kawaajon ambosakongianon singisonjo kanain anđiti, iikawaa so onjo mono toroqen kuuya andaborowu.

* 23:27: Apo 23.3

33 **“Oo Farisii, onjo mono qato melaa kaanja koloaju. Anutunonj qaagia jen tegoro gere sianonj kemebubotiwaa-
jonj mono nomaenj umburatinj kembuyaga? Ii mono ama-
maawuya. 34 Kawaajonj mono mobu, niinonj gejatootoo ano
momakooto ejemba ano Kana qaawaa boi wasinj onjombe
onjoononj kawuya. Kagi yonjoononga tosaanja ii unugi ko-
muwuya ano tosaanja maripoononj unjuwuya. Tosaanja qa-
makooli mirigianonj ororaanj onjoma qaagia jen tegonj oolinonj
onjootinj konjoma onjongi taonja taonja kanonj kemakebuya.*

35 **“Eja solanja Aabelwaa sayanonj kamaaro iikanonja
kanainj unuj kouma laligonj Zekaraia jiwowonj jigo kowoga
ano siimolonj alata yoroo batugaranonj qegi saya kamaaro
iikanonj tegoro. Ejemba solanja yonoo sagia balononj molaanj
laligogiti, sa kuuya iikawaa ironja mono onoo qagianonj ubaa.
36 Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Sagiaa ironja
kuuya ii mono ejemba kete laligojuti, mono onoo qagianonj
uro Anutunonj ironja meleema onjono mobuya.”*

Jiisasnonj Jerusalem kanageso jopagonj onjono.

Luuk 13.34-35

37 Jiisasnonj jero, *“Oo Jerusalem Jerusalem, onjo geja-
tootoo ejemba unugi komugi Anutunonj ejemba wasinj onjono
onjoononj kankejuti, ii jamononj unugi komunkeju. Kuru
nemunanonj meraboraanja enganja baatanonj ama kojojooj
onjomakeji, niinonj mono iikawaa so kambanja kambanja
goo kanagesouruga kotama kololooj onjomambaajonj moma
laligoweto, onjo ii togonj laligonj kougi. 38 *Mobu, Anutunonj
mono jigo mirigia gema qero saoyagadeen ewaa.*

39 **“Kaenj ewaato, niinonj kokaenj injijowe mobu, Onjo nii
mombo mende niibuya. Kanagenj kambanj monj kanj ku-
uro iikanonj niima kokaenj jewuya, ‘Pombaa qatanonj kanj
nononji, Anutunonj mono ii kotuegonj muba.’ Kianj.”*

24

Jiwowonj jigononj kondemondeen koloowaa.

Maak 13.1-2; Luuk 21.5-6

1 Jiisasnonj jiwowonj jigo mesaonj kamaaro gowokouru-
tanonj iwaanonj kanj jiwowonj jigowaa totonj uutanonj miri
ragiti, ii Jiisas qendeema mugi. 2 Qendeema mugi meleema
kokaenj injijoro, *“Miri kuuya ii saanonj injijuto, niinonj qaa
honja monj kokaenj injijowe mobu: Ii mono kondeenji miriwaa
jamo monj ii jamo mombaa qaganonj mende ewaato, qeqelala
saoyagadeen ewaa.” Kianj.*

* 23:33: Mat 3.7; 12.34; Luuk 3.7 * 23:35: Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21 * 23:38:

Kakasililij ano sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.3-13; Luuk 21.7-19

³ Jiisasnoŋ Oil gere baananŋ kema raro gowokourutanonŋ iyanŋia siri iwaanonŋ kanŋ kokaenŋ qisinŋ mugi, “Boi, qaa jejani, iikawaa hoŋa mono naa kambanonŋ asugiwaa ano giinonŋ kana balombaa kambanŋa tegomambaajonŋ ambaati, iikawaa aiweseyanonŋ mono nomaenŋ asugiwaa? Ii saanonŋ ninijowa.”

⁴ Kaenŋ qisinŋ mugi meleema kokaenŋ jero: “Moŋnonŋ anŋomokolonŋ ano jinŋaunŋ kembubotiwaajonŋ mono galenŋia meŋ laligowu. ⁵ Ejemba mamaganonŋ asuginŋ noo qananonŋ kokaenŋ jewuya, ‘Niinonŋ Hamoqeŋe Toya Kraist koloojenŋ.’ Kaenŋ jeŋ ejemba mamaga tiligonŋ onŋombuya. ⁶ Onŋ manjawaa bujuya ano otonŋa koloonŋ kema karo momakebuya. Ii moma jenenŋia orowabotiwaajonŋ mono galenŋia mewu. Iwoi kaanŋa ii waladeenŋ koloowaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, balombaa kambananonŋ mono iikanondeenŋ uulanŋawo mende tegowaa.

⁷ “Kantri moŋnonŋ kantri moŋ unŋuwombaajonŋ waabuya. Ejemba tuunŋ moŋnonŋ tuunŋ moŋ yoŋowo aronŋ qenŋ aowombaajonŋ waabuya. Gomaŋa gomaŋa kanonŋ bodia bodia koloowaa ano nanŋ somasomata ii qonjoma meŋ namo meleeno kemenkebaa. ⁸ Iwoi kuuya ii emba korowononŋ masu kanainŋ unŋunkejiwaa so. Balombaa kambananonŋ mono iikawaa so kanainŋ tegomambaajonŋ ambaa.

⁹ * “Kaenŋ ambaato, kambanŋ kanonŋ toŋianonŋ onŋo uugia meleenŋgitiwaajonŋ ama gawman yoŋoo borononŋ onŋonŋgi siimbobolo ama onŋoma unŋugi komuwuya. Kantri kuuya yoŋononŋ nooŋonŋa ama kazi ama onŋomakebu. ¹⁰ Kambanŋ kanonŋ mamaganonŋ momalaarigia mesaonŋ anŋononŋ meŋ kazi ama aowuya. ¹¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganonŋ asuginŋ ejemba mamaga kilikalu meŋ onŋonŋgi jinŋaunŋ qenŋ kemakebuya.

¹² “Jeulalanŋ Toyanonŋ seiŋ ejemba galenŋ koma onŋombaatiwaajonŋ ama uumeleenŋ ejemba seiseiya yoŋoo uugianonŋ olomooro uujopagianonŋ loorinŋ zololonŋgowaa.

¹³ * Moŋnonŋ kaparanŋ koma kotiinŋ bonŋ qenŋ nama laligoro balombaa kambananonŋ tegowaati, iinonŋ mono oyanŋboyanŋ bunŋa qenŋ aowaa. ¹⁴ Anutuwaa bentotonŋaa Oligaa Bunŋa koi mono waladeenŋ namowaa kantria kantria kuuya kanonŋ jeŋ seigi kanageso so nanŋononŋgo qaaya mogigo balombaa kambananonŋ iikawaa gematanonŋ tegowaa. Kianŋ.

Jerusalem sitiwaa kondemondeenŋ uuduuduuyawo

Maak 13.14-23; Luuk 21.20-24

15 **“Gejatootoo eja Danielnon kondemondeen uudu-uduyawo kawaa qaaya jerota eja. Qaa iikawaa so tosonian kan kondemondeen ano iwoi anjonjayawo ii jiwowon jigo toroyanon angi nano iibuti, qaa koi weengowagati, iinon mono saanon geja ama moma kotowa. 16 Kamban iikanon Judia prowinsnon laligowuti, ononon mono misingon horon baananon kembu. 17 *Miri kosianon sombenon laligowaati, iinon mono kamaan geso iwoiya memambaajon miri uutanon mende uba. 18 Gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanagadeen malekuya memambaajon eleema mirinon mende kema.*

19 *“Ye! Emba korowo ano merabora ajunon yononon kamban iikanon nomaen uulanawo kembuya? 20 Kawaajon iwoi ii konuru me Sabat kendombaa kambananon mende koloowaatiwaaajon mono qama koolinkebu.*

21 **“Ii kokaembaajon: Kamban iikanon kakasililin jekania boorongoya koloowaa. Kakasililin soya kaana ii wala eenanon kamban mongen mende koloon ero. Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, kamban iikanondeen kanain kamban kokanon laligon kouma kamban biiwianon mon mende kolooro. Wala eenanon mende kolooro ano kanagen kamban monnon mombo mende koloowaa. Kawaajon mono qama koolin laligowu. 22 Ponnon kokojinjin kamban ii mende men torinagati een, ejemba kuuyanon mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyanajon meweenon ononoti, iyonoojon ama ween iikawaa jangoya ii men toriwaa.*

23 *“Kamban iikanon kokaen jewuya, ‘Mobu! Kraistnon koi laligoja,’ me ‘libu! Hamoqeqe Toyanon endu nanja.’ Monnon kaen jewaati een, ii mono mende moma laariwu. 24 Ii kokaembaajon: Hamoqeqe toya qolonmolongoya ano gejatootoo ejemba takapolakaya asugin angoletto ano aiwese somasomata megii letombuya. Kaen letongi Anutunon ejemba iyanajon meweenon ononoti, ii kaanagadeen enkalolon men onombutiwaaajon anjobato men kaparan kongi jinjaun qewubo. Ono galengia awaagadeen men aon laligogi ii amamaawuya. 25 Mobu! Niinon iwoi kuuya ii mende kolooro waladeen injiowe modaboroju.*

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

26 **“Kawaajon ‘Hamoqeqe Toyanon balon qararankonkonanon laligoja,’ kaen jegi mobuti een, iikanon mono mende kembu. Me ‘Mobu! Kraistnon miri kawaa*

* 24:15: Dan 9.27; 11.31; 12.11 * 24:17: Luuk 17.31 * 24:21: Dan 12.1;

uutanon asugin raja,' kaen injjogi ii mende moma laariwu.
 27 *ii kokaembaajon: Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaati, kamban ii mono oobiliwaa so kokaen koloowaa: Ii ween kookoutanon ga pilitik bilisik ama leegen ween kemekemetanon sokoma asarin keno iijoni, iinon mono iikawaa so asugiwaa.*

28 **“Oro gisaganon mongen ewaati, mambonkarara yononon iikanon horon ajoroonkejuti, mono iikawaa so koloowaa.” Kian*

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

29 **“Konajilin kamban iikanon tegoro iikanondeen ween jaayanon injan kono koinonon umun kombaa. Sengelao yononon sombinon ga tegon kamaawuya ano sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon angi soowaa.*

30 **Kamban iikanon Siwe gomambaa Eja honaa aiwe-seyanon sombinon asugiro iibuya. Kamban iikanon namowaa kanageso kuuya yononon jinjen qama saabuya. Saama Siwe gomambaa Eja hona iinon sombimbaa koosu qaganon karo iibuya. Ku-usuna somatanon sakondindinawo asuganon asugiro asamaranja iibuya. ³¹ Karo iigi romon qaita mon uugi otona kotakota mogi Siwe gajobauruta wasin onono yononon ejemba Anutunon iyanajon meweengon ononoti, ii balon goraaya teete eugen emugen iikanon a kopepereen onoma unjambuya. Kian*

Noron gerewaa sareqaa

Maak 13.28-31; Luuk 21.29-33

32 *“Ono noron gere iima tania romonon sareqaa koi mobu. Borianon apuyawo kolooro sengia longogi ii iima moma kokaen jenkeju, ‘Ween kambanja mono dodowija.’ ³³ Ononon kaanjadeen aiwese iikawaa so asugiro iima moma asarin kania kokaen jewu, ‘Jiisanon mono nagonon dodowija.’*

34 *“Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Ejemba koi kete namonon laligojuti, iyononon mende komugi iwoi kuuya jejeni, ii mono iyonoo laaligo kambanganon koloowaa. ³⁵ Sombinon namonon goron qewaoto, noo Buna qaananon mono kamban monon mende aliwaa. Kian.*

Jiisas kawaatiwaa kambanja ii monon mende moja.

Maak 13.32-37; Luuk 17.26-30, 34-36

* **24:28:** Luuk 17.37 * **24:29:** Ais 13.10; 34.4; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12-13 * **24:30:** Dan 7.13; Zek 12.10-14; Ais 1.7

36 “Siwe gomambaa Eja honanon kawaato, naa kambanon kan kuuwaati, iikawaa weenja me aua kambaŋa ii monon mon mende moja. Siwe gajobanon ii mende moju. Anutuwa Merianon kaanagadeen ii mende moja. Amanon anodeen ii moja. 37 *Wala eenanon Noowaa kambananon ejembanon laaligogia qemasolgen qaganon laligon men kileegiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaatiwaa kambananon koloowaa.

38 “Apu gboulu somatanon mende karo waladeen iikanon ejemba nene lomban ama apu kotiga nen embaqemba sewanajon angi kema karo agimin aon laligogi. Nanamemen kaen ama men qemasolgen laligogi Noonanon wanjo uutanon uroti, ween iikanon tegoro. 39 *Tegoro naa iwoi koloowaati, ii mende mogi apu gboulu somatanon kan jinoŋa qaa tiwilaan onono. Kanagen Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaati, kamban iikanon ejembanon kaanjadeen qemasolgen ama laligon tiwilaawuya.

40 “Kamban iikanon eja woi gawonon laligori yoroononga mon men mon mesaowuya. 41 Kaanjadeen emba woi tawen orasin rabaoti, iyoroononga mon men mon mesaowuya.

42 “Ponon kawaatiwaa kambaŋa me auaya mende moju-tiwaajon mono uugbiligbili laligowu. 43 *Gbili laligowombaa qaa koi mono moma kotowu: Gomantiinanon kikekakasililin ejanon naa kambanon me auanon kawaati, miri toyanon ii monagati een, iinon mono gbili rama miria awagadeen galen mero qosoma umambaajon amamaawaa. 44 Ono ‘Siwe gomambaa Eja honanon kamban kokanon mende koubaa,’ jen romongogi iinon mono kamban iikanondeen koubaa. Kian.

Gawon ejanon silemale laligon tiwilaaro.

Luuk 12.41-48

45 “Kaen kolooro gawon meme ejemba batugianon moronon tirin koton tosaŋa unuuguja? Tosianon zololongon gawon mesaogi monon momakooto awaawaa qaganon kaparan koma pondan menkeji, iinon mono simbawonawo kolooja. Miri toyanon nanamemenja gosin iima mongen kema miriaa ilawoilaya ii borianon ano galen koloowaa. Galen koloon welenqeuruta ijorotiwaa so kalan koma kamban dindinanon unuaginkebaa. 46 Kaen kalan koma onoma laligoro toyanon eleema kan iikaan iima ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jewaa.

47 “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Toyanon ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jen esuhinaya kuuyaa

* 24:37: Jen 6.5-8 * 24:39: Jen 7.6-24 * 24:43: Luuk 12.39-40

galeŋa kuun mubaa. ⁴⁸ Kuun mubaato, gawonj meme bibilokoya iinonj uutanonj romonjonj kokaenj jewaati eenj, 'Ponŋaa kaka kambanjonj mono koriga eja.' ⁴⁹ Kaenjenj kanainj gawonj meme ejembauruta ununj ureenj aonj jejelombanjanj ama aisoonj apu kotiga nenj uuta sooro enjalolonj silemale koloonj laligowaa.

⁵⁰ "Kaenj laligonj kambanjonj monjonj ponja koubaatiwaa-jonj mende mambombaati, mono iikanondeenj koubaa. Kambambaajonj imowamo ulumbulunj laligoro mono aua iikanondeenj kouma ⁵¹ qenj japalelenj menj munjenj kotooro uumeleembaa ejemba seleseleya kaanjanj gere sianonj kemenj siimbobolo mobaa. Kaenj moma saama gigilaanjanj gobugia kigi qaro laligowuya." Kianjanj.

25

Emba saraŋ 10 yonjonj sareqaa

¹ *Jiisanonj jero, "Mombo kamanjati, kambanjanj iikanonj Siwewaa bentotonjanj ii kokaenj koloowaa: Maranjanj lombanjanj kambanjonjanj emba saraŋ jumunjanj ten yonjononjanj 'Eja bunjanjwo aitonjanjgowonjanj,' jenjanj kiwagianjanj menjanj kananonjanj kenjanj. ² Yonjononjanjga 5 ii momakootogianjwo koloogito, tosaanjanj 5 ii nekonjanj. ³ Nekonjanj yonjononjanj kiwagianjanj megito, gere (koin sare) kelega* mende menjanj kenjanj. ⁴ Momakootogianjwo yonjononjanj kiwagianjanj ano koin sare kele kaarogianjanj kaanjanjagadeenjanj menjanj kenjanj. ⁵ Kenjanj eja bunjanjonjanj uulanjanjwo mende karo mambonjanjgi kambanjanj korirotiwaa-jonjanj kuuya yonjonj jaalologianjanj bombonjanj mero usugonjanj gaonjanj egi.

⁶ "Gaonjanj egito, gomantiinjanj biiwianonjanj monjonjanj romunjanj qero qo kokaenjanj mogi, 'Mobu, eja bunjanjonjanj mono kaja-oo! Mono iwaanonjanj kema aitonjanjgowu.' ⁷ Qa ii moma emba saraŋ ten ii kuuyanonjanj waama kiwagianjanj menjanj meagonjanj ootirigianj. ⁸ Ootirigianjanj nekonjanj yonjononjanj emba momakootogianjwo yonjononjanj kanjanj kokaenjanj jegi, 'Nonoononjanj kiwa bogojiwaa-jonjanj onjononjanj mono koin sare kelega tosia nonombu.'

⁹ "Kaenjanj jegi momakootogianjwo yonjononjanj meleema kokaenjanj jegi, 'Qaago! Ii onjo ano nono mende sokoma nonombaa. Kawaa-jonjanj mono sii mirinonjanj kema onjanjanjgiaa koin sare kelegianjanj sewanjanj mewu.'

* **25:1:** Luuk 12.35 * **25:3:** Gere (koin sare) kelega ii oil gerewaa kota mujugogi kelega ii kolooro. Gomanjanj tiiro gere susuyanonjanj opo kokosiinjanj kele iikanonjanj qendunjonjanj kiwa ootirinjanj kananonjanj kenjanj 15 minitwaa so jero. Kawaa gematanonjanj gere ii eenjanj bubu giliwubotiwaajanjanj ii mombo oil gere kelenonjanj qendunjonjanjgi.

10 “Kaen jegito, yoŋonoŋ koinsare kelega sewanja mewombaajon kema kananon laligogi eja bujanon mono iikanondeen kouro. Emba saran jojorin nangiti, iyoŋonoŋ kema iwo aitongon maran lomban miri uutanon ugi nagu konji.

11 *Emba saran stuanon kengiti, iyoŋonoŋ kaanagadeen kanagen kouma nagu qen kokaen qagi, ‘Poŋ Poŋ, mono nagu metaama nonomba!’

12 “Kaen qagito, kokaen meleema jero, ‘Qaago! Nii onjo mende moma onjonjen. Qaa ii honaga injojen.’” 13 Jiisanon sareqaa kaen jen gowokouruta ii qaa kokaen injoro, “Onjo nii kamambaa kambanja me auaya mende mojutivaajon mono uugbiligibili laligowu.” Kianj.

Moneŋ esu galen konjitiwaa sareqaa.

Luuk 19.11-27

14 * “Mono sareqaa kokawaa so koloowaa: Eja mon gomanja mesaon koriganon kantri monjen kemambaajon moma welenqegeuruta onoono kagi moneŋ esuhinaya galen koma onombutiwaajon jen koton onoma borogianon ano.

15 Gawon memegia gosin hona dawi koloowaatiwaa so moma gawon meme eja mombaajon moneŋ esu 5 (Kina 20,000) mun mon moneŋ esu woi (Kina 8,000) mun mon motoonjo (Kina 4,000) muro. Kaen galen kombutiwaajon mendeema onoma onomesaon keno.

16 “Eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon iikanondeen kema konkororo gawon mero moneŋ seiŋ esu 5 mombo mero. 17 Kaanjadeen esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kema konkororo gawon mero moneŋ seiŋ esu woi mombo mero.

18 “Kaen merito, eja moneŋ esu motoonjo (Kina 4,000) meroti, iinon mono mesaon kema balon onon eja poŋaa moneŋa ron koma mesanoro. 19 Kamban koriga tegoro welenqege yoŋoo eja poŋgianon eleema kan ‘Gawon megitiwaa sundugia moma gosimanja,’ jen koma horon onono kagi.

20 “Kaen kagi eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon jaayanon kouma esu 5 mombo toroqen menj kan kokaen ijoro, ‘Somatana moba, giinon moneŋ esu 5 nonati, niinon iikawaa konkororoya mewe seiŋ esu 5 mombo kolooro menj kajen.’

21 “Kaen ijoro eja poŋjanon kokaen meleema muro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaanja menj ii kaparan koma galen koma laligona seiŋ. Kawaaajon niinon iwoi mamaga goo boroganon ambe iikawaa galenaga laligowa. Saanon kan eja poŋga noo miri uutanon kouma motoon korisoro ama laligowan.’

22 Eja Kina esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kaanjadeen

* 25:11: Luuk 13.25 * 25:14: Luuk 19.11-27

kouma kokaen ijoro, 'Somatana moba, giinonj monenj esu woi nonati, niinonj iikawaa konkororoya mewe seiro esu woi mombo kolooro menj kajen.'

23 "Kaen ijoro eja ponanonj kokaen meleema muro, 'Ii awaa. Gii gawonj meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaana menj ii kaparanj koma galenj koma laligona seiro. Kawaajonj niinonj iwoi mamaga goo boroganonj ambe iikawaa galenaga laligowa. Saanonj kanj eja ponga noo miri uutanonj kouma motoonj korisoro ama laligowona.'

24 "Kawaa gematanonj eja monenj esu motoongo (Kina 4,000) meroti, iinonj kouma kokaen ijoro, 'Somatana moba, niinonj kaniaga kokaen moma yagowe: Eja Ponanonj mono eja kotakota geriawo koloaja. Geengo nene kota mende qosoma kororoona iikanonj mono kilenj honja soononj kotonj memambaajonj momakejanj. Dumunj kota mende osona kemero iikanonj mono kilenj honja menj kululumambaajonj momakejanj.

25 "Kaen moma yagonj keena moma kema goo monenj esuga ii namononj mesangowe ero. Iiba, monenj esu nonati, iikayadeenj mono tororo koi.' 26 Kaen ijonj ii muroto, eja ponanonj meleema kokaen jenj muro, 'Gii injarere koloonj welenqege bologa koloojanj! Gii kaniana moma yagona: Neeno nene kota mende qosoma kororoowe iikanonj mono kilenj honja soononj kotonj memambaajonj momakejenj. Neeno dumunj kota mende osowe kemero iikanonj kilenj honja menj kululumambaajonj momakejenj. Noo tanina kaanja moma yagonj mono naambaajonj ama soonj laligona?

27 "Gii noononj monenj ii benknonj ana sokonaga. Benknonj ana somariiro eleema kaweti, kambanj kokanonj ii saanonj susuyawo mewenaga.' 28 Toroqenj tosaanja ii injoro, 'Onj mono qezenj injarere eja kokawaa monenj esuya ii wama monj esu 10 mokoloroti, mono ii mubu.'

29 *"Sareqaa kokawaa kania ii kokaenj: Daenj yonoononj iwoi eji, kuuya iyonoojonj mono toroqenj ononji seiro kelemalelenj enj onombaa. Kaenj seiwaato, mombaanonj iwoi monj mende eji, iwaanonj iwoi ii mono kaanagadeenj wanji eenj toontoonj laligowaa. 30 *Ayo, welenqege eja omaya gawonjaa honja qaa ii mono seleengenj hagogi pangamanonj kemeba. Iikanonj kemenj saama gigilaanj gubugia kigi qaro laligowuya." Kianj.

Jenteegowaa kambanj somatanonj kokaenj koloowaa:

* 25:29: Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18
13.28

* 25:30: Mat 8.12; 22.13; Luuk

31 *³¹ “Siwe gomambaa Eja honjanon nama Siwe gajoba kuuya unuama motoon kawuti, kamban iikanon Siwe-waa asamararanon asugiro iinon Kin Pombaa jinaron dunon rabaa. ³² Rama jero namowaa ejemba tuun kuuya men kululuun onongi iwaa jaanon asugiwuya. Asugigi lama galenon lamauruta meme (nonin) yonoononga gosin mendeema ononji, iikawaa so ii mendenqendeen ama onombaa. ³³ Ii ama onoma jero lama ii boro dindinanon ano meme (nonin) ii qanianon ama onombuya.

³⁴ “Kaen ama onongi Kin Ponon boro dindinanon nambuti, ii kokaen injowaa, ‘Noo Amananon kotuegon onono laligogiti, ono mono kawu. Ama Anutunananon goman kuuya mokolon ononoti, kamban iikanondeen mono bentoton onoojon mozozongon merota jojorin en kouji, ono mono kan ii bunja qen aon laligowu.

³⁵ “Ii kokaembaajon jejen: Niinon nembanenena komun laligowe ono neneya noma laligogi. Niinon apuwaajon qenjen qen laligowe ono apu noma laligogi. Niinon waba kolon laligowe ono koma horon nongi mirigianon uma laligowe. ³⁶ Niinon sele esunaajon amamaan laligowe ono opo keren noma laligogi. Niinon ji niro laligowe ono galen koma noma laligogi. Niinon kapuare mirinon laligowe ono nii niibombaajon iikanon kan laligogi.’

³⁷ “Kaen injoro ejemba solana yononon kokaen meleema mun jewuya, ‘Pon, gii mono naa kambanon nembanenegaa-jon komuna giima guagin laligonin? Mono naa kambanon apuwaajon qenjen qen laligona giima apu goma laligonin? ³⁸ Mono naa kambanon wabaga laligona giima koma horon gonin mirinananon una laligonin? Mono naa kambanon sele esugaajon amamaan laligona giima opo keren goma laligonin?’

³⁹ “Mono naa kambanon ji giro ena giima me kapuare mirinon laligona moma gii giibombaajon goonon kan laligonin?’ ⁴⁰ Kaen jegi Kin Ponon meleema kokaen injowaa, ‘Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Ono neenaa uumeleen alauruna kamaanqeqeta koi yonoononga mombaajon iwoi mon angiti, ii kuuya mono nii ama noma laligogi.’

⁴¹ “Kaen jen kawaa gematanon boro qanianon nambuti, iyononon meleema kokaen injowaa, ‘Mannanon qasuaan onono laligogiti, ono mono nomesaon togowu. Gere sia tete-goya qaa jen ubaati, mono iikanon kema kemebu. Anutunon ii Kilenaa Toya ano iwaa gajobauruta yonoojon mozozongon merota jojorin en kouja. ⁴² Ii kokaembaajon injiojen: Niinon

* 25:31: Mat 16.27; 19.28

nembanenena komuŋ laligowe oŋo neneya mende noma laligogi. Niinon apuwaajon qenjen qen laligowe oŋo apu mende noma laligogi.

43 “Niinon waba koloon laligowe oŋo mende koma horon nonŋi mirigianon mende uma laligowe. Niinon sele esunaa-jon amamaan laligowe oŋo opo keren mende noma laligogi. Niinon ji niro ewe ano kapuare mirinon laligoweto, oŋo nii niibombaajon iikanon mende kaŋ laligogi.’

44 “Kaen injoro yononon kaanagadeen meleema mun kokaen jewuya, ‘Poŋ, gii mono naa kambanon nembanene-gaajon komuna me apuwaajon qenjen qen laligona me wabaga laligona me sele esugaajon amamaan laligona me ji giro ena me kapuare mirinon laligona nono gii mende welen qen goma laligon?’

45 “Kaen jegi meleema kokaen injowaa, ‘Niinon qaa hona kokaen injowe mobu: Oŋo uumeleen alauruna kamaanqegeta koi yonoononga mombaajon iwoi mon mende anŋiti, ii kuuya mono nii mende ama noma laligogi kolooja.’

46 * “Kaen injoro irona meleema onono qagianon uro hagon onono kemen siimbobolo kamban tetegoya qaa moma laligon ubuya. Kaen laligon ubuyato, solana yononon oyanboyon laaligo ii kamban tetegoya qaa laligon uma laligowuya.” Kian.

26

Jiisas qenin komuwaatiwaa angonan anŋi.

Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

1 Jiisasnon qaa kuuya ii jedaboron gowokouruta kokaen injoro, 2 * “Ween woi tegorogo pasowa kendona kaŋ ku-uwaa.* Oŋo ii saanon moju. Kaŋ kuuro Siwe gomambaa Eja hona ii waba gawman yonoo borogianon anŋi maripoonon qegi komuwaa.”

3 Kamban kanon jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon ajoroon jigo gawon galen wana qata Kaiafas iwaa jinŋkaron mirianon ragi. 4 Kanon rama nomaen mondonin Jiisas olon men qegi komunagati, iikawaa kania monŋama gosigi. 5 Monŋama gosin kokaen jegi, “Ejemba irinŋia soono kareŋa kareŋa aowubotiwaajon ii korisoro kendon kambananon ambombaajon amamaawona.” Kian.

Emba monnon Jiisas apu unkoowagawonon moriro.

Maak 14.3-9; Jon 12.1-8

* 25:46: Dan 12.2 * 26:2: Eks 12.1-27 * 26:2: Pasowa ii Kiankomu kendon. Qaa iikawaa kania ii Niniima koboon nunuuguro. Eksodus 12.15

⁶ Jiisasnoŋ Betani gomanonŋ laligonŋ Saimon moŋ manimbaya meŋ solananiroti, iwaa mirinoŋ uma raro. ⁷ *Iikanonŋ nene neŋ raro emba moŋnoŋ jamo kaaro moŋ meŋ iwaanonŋ karo. Kaaro ii lalu lanŋonŋawo qata alabasta iikanonŋ memetaga. Ii apu uunŋkoowagawo iikanonŋ saa qegetaga. Iinoŋ ii sewanŋ somatanonŋ meŋ kanŋ apuya Jiisaswaa wananoŋ qibibirinŋ moriro.

⁸ Moriro gowokourutanonŋ ii iima uugia boliro kokaenŋ jegi, “Ii mono naambaajonŋ kaenŋ tiwilaaja? ⁹ Apu kelegawo ii sewanŋ mewutiwaajonŋ ano moneŋ uuta kolooro ii ejemba wanaya onono sokonaga.”

¹⁰ Jiisasnoŋ uumomogia ii iima kotonŋ kokaenŋ injoro, “Emba kokawaa uuta ii mono naambaajonŋ meŋ boliju? Iinoŋ sili awaa ama sororogonŋ nono sokonja. ¹¹ *Ejemba wanaya ii kambaŋa kambaŋa batugianonŋ laligowuto, niinoŋ onŋoo batugianonŋ kambaŋ so mende laligomaŋa.

¹² Niinoŋ komuwe roŋ koma nombutiwaajonŋ ama kelenonŋ selena nomorija. ¹³ Niinoŋ qaa honŋa moŋ kokaenŋ injowe mobu: Oligaa Buŋa koi kantri kanonŋ me kanonŋ jeŋ seigi kambaati, iikanonŋ emba koi kanonŋ iwoi ama nonji, iikawaa bujuya kaanŋadeenŋ jegi seiwo iwaajonŋ romonŋonŋ laligowuya.” Kianŋ.

Jiudasnoŋ Jiisas memelolo meŋ mumambaajonŋ uumotoonŋo ano.

Maak 14.10-11; Luuk 22.3-6

¹⁴ Kambaŋ kanonŋ gowokouruta 12 yoŋoononŋa moŋ qata Jiudas Iskariot iinoŋ jigo gawonŋ galeŋ yoŋoononŋ kema ¹⁵ *kokaenŋ qisinŋ onono, “Niinoŋ Jiisas memelolo meŋ mun borogianonŋ ambe onononŋ naa tawaga nombuya?” Qisinŋ onono silwa moneŋ kota 30 weenŋonŋ borianonŋ anŋi. ¹⁶ Aua iikanondeenŋ kanainŋ Jiisas kambaŋ monŋenŋ memelolo meŋ mumambaa kana moma monŋama kokobimbinŋ koma laligoro. Kianŋ.

Jiisasnoŋ gowoko yoŋowo Pasowa lama negi.

Maak 14.12-21; Luuk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30

¹⁷ Bered yiistya qaa iikawaa kendonŋ weenŋ mutuyanonŋ (Sikunenenonŋ) gowoko woi yorononŋ Jiisaswaanonŋ kanŋ kokaenŋ qisinŋ muri, “Boi, nono miri dakanonŋ kema pasowa lama mozozonŋonŋ goni newaga? Ainŋa nomaenŋ eja?”

¹⁸ Qisinŋ muri kokaenŋ meleeno, “Oro Jerusalem sitinoŋ uma eja moŋ mojenji, ii mokolonŋ kokaenŋ ijowao, ‘Boinoŋ jeja: Noo kambaananonŋ mono[†] dodowija. Niinoŋ goo mirinoŋ kanŋ

* **26:7:** Luuk 7.37-38 * **26:11:** Dut 15.11 * **26:15:** Zek 11.12 † **26:18:** Anutunonŋ Jiisas komuwaatiwaa kambaŋa anoti, iikawaajonŋ jeja.

gowokouruna yonowo Pasowa lama newonja.”¹⁹ Gowoko yoronon Jisasnon jen koton oronoti, iikawaa so otaan Pasowa lama mozozongori.

²⁰ Mare kolooro goman tiiro Jisasnon gowokouruta 12 yonowo miri iikanon kouma uma dun kosianon rama nene mendeema negi. ²¹ Nene nej nej rama Jisasnon kokaen injoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Onoononga monon mono memelolo men nombaa.”²² Kaen injoro moma iikanondeen uugianon wosobiri somata kolooro kanain anja anja qisin mun ijogi, “Pon, mono noojona jewabo?”

²³ *Qisin mugi kokaen meleeno, “Niwo bered qaanon gendungoji, mono iinon. ²⁴ Siwe gomambaa Eja honanon mono iwaajon qaa oogita ejiwaa so onanon namo mesaon kemaato, monon ii memelolo men mubaati, iwaajon mono ‘Yei!’ jen qama wanjinjingojen. Iikawaa irona kanjanawonon mono iwaa qaganon ubaa. Eja ii nemun koro utanonga mende asuginagati, iikanon mono afaangon munaga.” Kian.

²⁵ Kaen meleeno Juudas memelolo men mubaati, iinon kokaen meleema ijoro, “Boi, ii mono noojona jewabo?” Jisasnon kokaen ijoro, “Jejanj, mono kian!” Kian.

Pombo samon konoga negi.

Maak 14.22-26; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

²⁶ Nene nej rama Jisasnon bered men kotuegon moton onoma kokaen injoro, “Koi neenaa busuna. Ii mono men newu.”

²⁷ Kaen injon wain qambi men qama koolin dangisen jen onoma kokaen injoro, “Ono kuuya mono qambi kokanona newu. ²⁸ *Koi neenaa sana. Ii Anutunon ejemba yonowo soomonjo aren ano kotiiwaatiwaajon sana molaagi kemero ejemba mamaga yonoo singisonggogia mesaowaa. ²⁹ Niinon qaa mon kokaen injowe mobu: Niinon wain kasawaa hona koi mombo toroqen mende nemanja. Kanagen Manja bentoton utanon eu ranin jejelomban ambaati, ween iikanon mono wain apu qaita mon ii onowo nemanja.”

³⁰ Kaen injon korisoro rii qama mesaon kema Oil gere baananon ugi.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaajon ijoro.

Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38

³¹ *Uma Jisasnon kokaen injoro, “Gejatootoo eja monon qaa mon kokaen oorota eja,

* 26:23: Ond 41.9 * 26:28: Eks 24.8; Jer 31.31-34 * 26:31: Zek 13.7

‘Niinon galengia qewe
lama tuunanon deembuya.’

Ikawaa so ononon kuuya kete gomantiinanon uugia noojon ama boliro nomesaon boratiwuya.

³² *Boratigi nuwuyato, niinon mono koomunonga waama waladeen Galili prowinsnon kema iikanon asugin onomaña

³³ Kaen injoro Piitonon meleema kokaen jero, “Yononon kuuya uugia goojon ama boliro gomesaon boratiwuti een, niinon mono kilen kambañ moñnon mende gomesaomaña.”

³⁴ Jero Jiisasnon ijoro, “Niinon qaa hona moñ kokaen gi-jomaña: Kurunon mende qaro giinon kete gomantiinanon qakooma nona indin karon koloowaa.”

³⁵ Kaen jeroto, Piitonon kokaen ijoro, “Boi, kaen qaagoto, nii nugi giwo motoon komuworagati, ii kilen niinon gii mende qakooma gomaña.” Gowoko tosaña kuuya kaanagadeen qaa iikayadeen jegi. Kian.

Jiisasnon Gezemane urukisinon qama kooliro.

Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46

³⁶ Kaen amin moma kema yonowo urukisi moñ qata Gezemane iikanon keugi. Keuma Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Niinon endu kema qama kooliwe onjo mono kambañ biwianon koi rabu.” ³⁷ Kaen injon Piito ano Zebedi-waa merawoita woi uruama kenji Jiisasnon kanain wosobiri moma konjilin kolooro kana boria qetegoro. ³⁸ Kambañ kanon kokaen injoro, “Noo uunanon mono kondun kondun koma koujiwaañon ama wosobiri mobe koomuya ama nonja. Onjo mono kokanon rama niwo gbili laligowonja.”

³⁹ Kaen injon yanodeen boronja moñ toroqen kema simin kuma usugon kokaen qama koolin jero, “Amana, gii iwoi moñ mende mololombijan. Kawaañon siingaa eji een, siimbobolowaa qambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaañon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago!”

⁴⁰ Kaen jen eleeno gowokouruta karon yononon gaon egi injiima Piito kokaen ijoro, “Onjo aua motoongoda niwo gbili laligowombaañon mende kotiiju me? ⁴¹ Uunananon gbili laligowombaa siña momakejonto, selenananon looloria kolooja. Kawaañon angobatonon kamaan unuwabotiwaañon mono qama koolin gbiligbili laligowu.”

⁴² Kaen ijoro mombo onomesaon kema indin woi kolooro kokaen qama koolin jero, “Amana, siimbobolowaa qambi koi kanon mende nuuguwaati een, ii saanon nemanato, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa.”

* 26:32: Mat 28.16

⁴³ Qama koolinj eleeno jaa lologia bombonj merotiwaajon mombo gaongadeen egi injiuro. ⁴⁴ Mombo onjomesaon leegen kema qaa iikayadeen mombo jen qama kooliro indinj karoon kolooro. ⁴⁵ Gowoko yonoononj eleema kanj kokaen injjoro, “Onj toroqen haamo menj gaongadeen ewombaajon moju me? Mobu! Mononj Siwe gomambaa Eja honj memelolo menj muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borogianonj ubaa. Iikawaa aua kambanjonj mono kanj kuuja. ⁴⁶ Mono waagi kembonj! Memelolo menj nombaati, iinonj mono kosere koi kaja.” Kianj.

Jiisas qelanjinj menj somongogi.

Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12

⁴⁷ Jiisasnonj kaen jenj nano iikanonj gowokouruta 12 yonoononga monj qata Juudas iinonj tuunj somata monj jeta menj onono kougi. Jigo gawonj galenj ano kantriwaa jotamemeya yonononj ii wasinj onongi manjawaa soo somata ano wasagia menj kagi. ⁴⁸ Memelolo memambaajonj anoti, iinonj waladeen yonowo aiwese qaa kokaen somongonj injjoro, “Niinonj eja buuta kitonj nemanjati, iinonj mono ii kolooja. Mono ii menj somongowu.”

⁴⁹ Kaen injjonj kanj iikanondeen Jiisaswaanonj keuma “Kokona (Boi), uubonjonj!” jenj buuta kitonj nero. ⁵⁰ Kitonj nero Jiisasnonj kokaen ijoro, “Alana, gii naambaajonj kajani, ii mono uulanjawa amba.” Kaen ijoro eja tuunj yonononj Jiisaswaanonj kouma qelanjinj menj somongogi. ⁵¹ Somongogi Jiisaswo laligogiti, iyonoononga monjonj borianonj manjawaa soo somata horonj jigo gawonj galenj wanjaa welenqeqeya qen geja kotogoro kamaaro.

⁵² Jiisasnonj ii iima kokaen ijoro, “Mono mesaowa! Manjawaa soo somata taanjen mewuti, ii mono kuuya manjawaa soo somatanonj unjuro komuwuya. Kawaajonj mono sooga kopinjonj qena kemeba! ⁵³ Niinonj Amana qama kooliwe saanonj ilaanj nombaati, ii mojanj me qaago? Qama koolinj mubenagati, iinonj mono iikanondeen gajoba manjajeqe tuunj[‡] 12 uugunj wasinj onono kanj ilaanj nombuyaga. ⁵⁴ Ilaanj nombuyagati eenj, Buja Terewaa qaayanonj mono nomaen honjawa koloonaga? Buja Tere qaawaa so iwoi koi kanonj mono asugiwaa jejetaga kolooja.”

⁵⁵ *Kambanj iikanondeen Jiisasnonj manjajeqe tuunj ii kokaen injjoro, “Nii kikekakasiliinj ejaga qaagoto, kilenj noojonj kaenj moma manjawaa soo somata ano wasa menj

[‡] **26:53:** Room yonoononj liijon me manjajeqe tuunj monj ii manjajeqe eja 6,000 kawaa so koloonj laligogi. Kawaajonj manjajeqe tuunj 12 yonoo janjogia ii Siwe

*** 26:55:** Luuk 19.47; 21.37

noma somongowombaajon kouju. Niinon ween so jiwowon jigonon onowo rama nama Buja qaa kuma onoma laligowe mende nongi. ⁵⁶ Kaento, iwoi kuuya koi mono gejatootoo ejembanon qaa oogiti, iikanon honawo koloowaatiwaajon asugija.”

Jiisas somongogi gowoko yononon kuuya Jiisas mesaon boratin umburatin kenji. Kian.

Jigowaa jotamemeya yononon Jiisaswaa qaa gawon meg.
Maak 14.53-65; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24

⁵⁷ Manjaqeqe eja Jiisas men somongogiti, iyononon ii wama jigo gawon galen waja qata Kaiafas iwaa mirinon kenji. Kenji Kana qaawaa boi ano kanriwaa jotamemeya yononon iikanon kan ajoroogi. ⁵⁸ Kenji Piitonon sigensigen onotaan iikanon keuma jinaron miriwaa kiropo uutanon uro. Uma tetegoyanon nomaen koloowaati, ii iimambaajon welenqeqe eja yonoo batugianon raro.

⁵⁹ Kaen raroto, jigo gawon galen ano jigo kaunsol tuun yononon Jiisaswaa selenon kuukuu qaa nomaen mondon nanjon jenin qegi komuwaatiwaajon mongangi. ⁶⁰ Mongama nama mamaganon waama nama qaa qolonmolongoya Jiisaswaa selianon kuun nanjon jegito, kilen kania mon mende mokoloogi. Mende mokoloogito, tetegoyanon eja woi kouma ⁶¹ *kokaen jeri, “Eja koi kanon mono kokaen jero mori, ‘Nii saanon Anutuwaa jiwowon jigoya kondeembe namonon kamaaro ween karoombaa uutanon ii mombo metaama kumaana.’”

⁶² Kaen jeri jigo gawon galen wajanon waama Jiisas qisin mun kokaen ijoro, “Yononon goo seleganon qaa kuun nanjojuti, iikawaa kitia mon jewaga me qaago?” ⁶³ Qisin muro Jiisasnon iwoi bologa mon mende anoto, kilen qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawon galen waja iinon kokaen ijoro, “Niinon Anutu laaligo Toyaa qatanon kokaen qisin kuun gonjen: Gii Anutuwaa Meria Kraist koloojan me qaago, ii tororo jen jojopan qaanon jen kotiina mobona.”

⁶⁴ *Kaen ijoro kokaen jero, “Jejani, mono ii. Iito, niinon kuuya onjo kokaen injijowe mobu: Kamban kokaambadeen kanain Siwe gomambaa Eja honanon mono ku-usun Toyaa boro dindinanon rama kanagen sombimbaa koosu qaganon kamaaro iibuya.”

⁶⁵ *Qaa ii jero jigo gawon galen waja iinon malekuya menjurama kokaen jero, “Yei, mangaa siita! Mono Anutu mepaejoja. Tosianon qaaya nangowutiwaajon mombo mende

* 26:61: Jon 2.19 * 26:64: Dan 7.13 * 26:65: Lew 24.16

qisiin onjombona. Anutu mepaegoji, ii keteda koi onjoangio modaboroju. ⁶⁶ Kawaajon onjo mono nomaen romonjoju?" Kaen qisiin onjono kokaen jen tegogi, "Iinon mono koomuwaa bunja koloowa."

⁶⁷ *Kaen jen tegon jaayanon sulaapan qen morin borigia kuma palapananon qegi. Tosianon urunanon qetalin ⁶⁸ kokaen ijogi, "Gii gejatootoo eja Kraist koloojanjwaajon moronon guji, mono iwaa qata qana mobona." Kianj.

Piitonon Jiisas qakoono.

Maak 14.66-72; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁹ Kaen kolooro Piitonon seleengen kiropo uutanon sombenon raro. Raro welenqege emba monon iwaanon kan kokaen jero, "Gii kaanagadeen Galili eja Jiisaswo moton laligona." ⁷⁰ Kaen jeroto, kuuya yonoo jaagianon qakooma kokaen jero, "Qaa jejani, ii mono kondanjen."

⁷¹ Kaen jen kiropo naguyanon kemero welenqege emba monon ii iima eja kosianon nangiti, ii kokaen injoro, "Eja koi kanon mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligoro."

⁷² Kaen injoro mombo qakooma jojopan qaanon jen kotiin kokaen jero, "Niinon eja ii mende moma mujen." ⁷³ Kamban borona mon tegoro eja kosianon nangiti, iyononon Piitowaanon kouma kokaen ijogi, "Onanon! Giinon kaanagadeen yonoononga mon koloojan! Galili qaa aro jejani, iikanon mono kaanagadeen ii qendeeno mojon." ⁷⁴ Ii moma kanain aja qasuaan aon jojopan qaanon jen kotiin jero, "Nii eja ii mende moma mujen! Qaa qolonmolongoya jewenagati een, Anutunon mono irona meleema nomba." Kaen jero iikanondeen kuru qaro.

⁷⁵ Kurunon qaro moma Jiisasnon qaa kokaen ijoroti, ii romongoro, "Giinon wala indin karoon qakooma nona kurunon qabaa." Qaa ii romongon wosoya jumambaajon ano seleengen kemenj meduqedu menj saaro. Kianj.

27

Jiisas wama Pailotwaa boronon angi.

Maak 15.1; Luuk 23.1-2; Jon 18.28-32

¹ Goman ano amandiinon jigo gawon galen kuuya ano kanriwaa jota meme (70) yononon ajoroon Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya aminj mogi. ² Aminj mogi tegoro Jiisas somonon wama Room gawana Pailotwaa boronon angi. Kianj.

Juudasnon aroya mosono.

Apo 1.18-19

* 26:67: Ais 50.6

3 *Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya jen tegogi Juudas memelolo muroti, iinon ii moma moma bolin aon silwa monej kota 30 mugiti, ii men jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yonoonon kema meleema onoma kokaen injoro, 4 “Niinon singisongo ama eja koposoya qaa ii memelolo men mube qegi komuwaa.” Kaen injoroto, yononon kokaen ijogi, “Ti nonoonon iwoiga qaago! Ii mono geenгаа majakakaga!” 5 Kaen ijogi moma silwa monej kota ii men giliro jiwowon jigo uutanon keno. Keno anj mesaon kema kasanon jegelaan aroya mosono.

6 Jigo gawon galen waja yononon monej kota ii men kokaen jegi, “Monej koi mono eja sayaa sewanaga. Kawaa-jon ii jiwowon jigowaa monej kowinon ambombaa soya qaago. Kaen ama Mooseswaa Kana qaa uuguwombo.”

7 Kaen jen amin moma monej iikanon gbakonon monjon meme eja mombaanon balon koria mon sewanja megii waba ejemba yonoo qasirigiaga kolooro. 8 Kawaa-jon ama balon koria iikawaa qata ii kamban kokaamba kaanagadeen toroqen ‘Balon koria sayawo,’ gamakeju.

9 *Gejatootoo eja Jeremaianon qaa waladeen jeroti, iikanon mono honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

“Yononon Israel kanagesowaa jotamemegia koloon eja ii sewanja mewutiwaa-jon gosin anji silwa monej 30 kolooroti, ii megii. Ii ejawaa sewanaga.

10 Yononon ii men iikanon gbakonon monjon meme eja mombaanon balon koria mon sewanja megii. Ii mono Pononon jen koton nonotiwaa so iikaan megii.” Kianj.

Pailotnon Jiisas qisin muro.

Maak 15.2-5; Luuk 23.3-5; Jon 18.33-38

11 Kamban kanon Jiisasnon Pailotwaa jaanon nano kokaen qisin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kin pongia koloojan me qaago?” Qisin muro Jiisasnon meleema ijoro, “Mono geenго jejani, iikaan.” 12 Jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya (70) yononon qaa mamaga Jiisaswaa selianon kuun jegito, kilen qaa kitia mon mende meleeno.

13 Qaaya bogoro nano Pailotnon Jiisas mombo qisin mun ijoro, “Moba! Yononon qaa mamaga goo seleganon kuun nanjon jejuti, ii mojan me qaago?” 14 Kaen ijoroto, Jiisasnon bologa mon mende anoto, kilen qaa iikawaa kitia mon mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananon mamaga waliingoro. Kianj.

Pailotnon Jiisas komuwaatiwaa-jon jen tegoro.

Maak 15.6-15; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

* 27:3: Apo 1.18-19 * 27:9: Zek 11.12-13

15 Room gawananoŋ gbani so Pasowa korisoro kam-
baŋanoŋ kapuare mirinonŋa eja motoonŋo siingiaa so qata
qama qisigiti, ii isama onjomakero. 16 Kambaŋ iikanonŋ eja
monŋ qata Barabas qagiti, iinonŋ kapuare mirinonŋ raro. Ii
kilenaaŋon meŋ biwiigi laligoro.

17 Kaen ano ajoroogi kokaenŋ qisinŋ onono, “Barabas me
Jiisas, qata Kraist qamakejuti, iyeroononŋa moroga isama
onjombe kamaawaatiwaajonŋ moju?” 18 Galenŋ yonononŋ Jiisas-
waajonŋ goroŋkiki mogitiwaajonŋ ama ii gawanawaa borononŋ
anŋi. Ii moma siingiaaŋon kaenŋ qisinŋ onono.

19 Ii moroto, jenteegowaa jinŋkaronŋ duŋ rarayanonŋ raro
embianonŋ buju qaa monŋ kokaenŋ ano karo, “Nii kete go-
mantiinonŋ gaonŋ monŋ iima iikanonŋ eja iikawaajonŋ ama
siimbobolo mamaga mojenŋ. Kawaajonŋ eja solanŋa ii mono
lombo mende muba.”

20 Qaa kaenŋ karoto, jigo gawonŋ galenŋ ano kantriwaa
jotamemeya yonononŋ ejemba tuunŋ uukuukuu meŋ onjoma
kokaenŋ injijogi, “Mono Barabas isama Jiisas maripoononŋ
qewutiwaajonŋ jewa. Kaenŋ qisinŋ mubu.”

21 Kaenŋ jegi gawananoŋ meleema qisinŋ onono, “Eja
woi yeroononŋa mono moroga isama mube onjoononŋ ka-
maawaatiwaajonŋ moju?” Kaenŋ qisinŋ onono “Barabas!” jegi.

22 Kaenŋ jegi Pailotnonŋ kokaenŋ qisinŋ onono, “Kaenŋ jejutiwaa-
jonŋ Jiisas, qata Kraist qamakejuti, niinonŋ ii mono nomaenŋ
ama mubenaga?” Kaenŋ qisinŋ onono yonononŋ kuuya qagi,
“Mono maripoononŋ qewu jewa!”

23 Kaenŋ qagi gawananoŋ jero, “Ii naambaajonŋ? Iinonŋ
mono naa bologa ano?” Kaenŋ jeroto, yonononŋ ii moma
kapananŋ koma toroqenŋ qa gigilaanŋ kokaenŋ qagi, “Mono
maripoononŋ qewu jewa!”

24 *Kaenŋ qagi gejajonŋ qegi
gujubajononŋ mombo somariiro Pailotnonŋ ii iima moma
manja karenŋ koloowabotiwaajonŋ apu meŋ boria ejemba
tuunŋ jaagianonŋ songbama kokaenŋ injijoro, “Eja kokawaa saya
molaagi kemebaati, iikanonŋ mono noo qananonŋ qaagoto,
mono onjoanŋgiaa qagianonŋ ubaa.”

25 Kaenŋ jero ejemba tuunŋ korebore yonononŋ kokaenŋ
meleenŋi, “Sayaa ironŋa mono nono ano meraboraurunana
nonoo qanananonŋ ubaa!” 26 Kaenŋ meleenŋi Pailotnonŋ
Barabas isama muro yonjoononŋ kamaaroto, Jiisasga jero
ooli waayawononŋ qeyayagonŋ qegi. Kaenŋ qegi maripoononŋ
qewutiwaajonŋ Room manjaqeqe eja yonoo borogianonŋ ano.
Kianŋ.

Jiisas kunŋgulolopo ama mug.
Maak 15.16-20; Jon 19.2-3

* 27:24: Dut 21.6-9

27 Borogianonj ano Room gawanawaa manjaqeqe eja yonononj Jiisas wama gawanawaa jinjaronj miriwaa kiropo uutanonj keugi. Keuma manjaqeqe tuun kuuya horonj ononjgi kan ajoroonj Jiisas liligonj mugi. 28 Liligonj munj iyanjaa sele esuya kotogonj maleku osoga nezongbala monj mouma mugi. 29 Mouma munj somanj kasa lipima ila kaanja wananonj kongi kemero. Kemero bowo monj boro dindinanonj ama siminj kuma munj gonjgeege ama munj kokaenj ijogi, "Oowe oowe! Juuda yonoo kinj ponjgia, oowe!"

30 Qaqatete kaanja ama sulaapanj qen morinj bowoya tagon iikanonj wananonj qegi. 31 Mepaqepae kaanja ama mudaboronj maleku osoga nezongbala ii qetegonj iyanjaa sele esu mombo mouma munj maripoononj qewombaajonj wama kenjgi. Kianj.

Jiisas maripoononj qegi.

Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27

32 Kema kana somatanonj eja monj qata Saimon mokoloogi. Inonj Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga. Mokoloonj kuun mugi Jiisaswaanonj maripoonj menj angoro. 33 Jiisas kaenj wama balonj monj qata Golgota ii ananaa qaanonj Wansii, iikanonj kema keugi. 34 *Keuma wain apu ano marasinj qata mor ii mindirinj melokanjinj menj newaatiwaaajonj mugito, Jiisasnonj ii batogonj nenj moma togoro.

35 *Togoro nama maripoononj qegi. Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaa kiawenj megij jangoya kolooro iikawaa so batugianonj mendeema megij. 36 Ii menj rama Jiisas jaagalenj menj mugi. 37 Wananonj eu qegitiwaa kania ii kokaenj oonj qegi nano, 'Juuda yonoo kinj ponjgiaga koi.' 38 Kikekakasililinj eja woi ii iwo maripoononj urugi. Monj boro dindinanonj, monj qanianonj leele kaanj urugi.

39 *Ejemba uugunj kema kanj kungulolopo ama lukukuun munj wambelaanj kokaenj jegi, 40 *"Yei! Gii mono jiwowonj jigo saanonj kondeena balonj kamaaro weenj karoombaa uutanonj mombo metaama kuumambaajonj jena. Oo, gii eja qabo! Gii Anutuwaa Meriaga koloojani eenj, mono saanonj geengga ilaanj aonj maripoonongga kamaawa."

41 Jigo gawonj galenj, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yonononj kaanagadeenj mepaqepae menj munj kokaenj jegi, 42 "Tosiaga ilaanj onjoma laligoroto, iyana ilaanj aomambaajonj amamaaja. Inonj Israelwaa kinj ponj kolooji eenj, mono keteda koi maripoonongga kamaaro iima ii moma laariwonaga. 43 *Iinonj Anutu moma laarinj munj

* 27:34: Ond 69.21 * 27:35: Ond 22.18 * 27:39: Ond 22.7; 109.25

* 27:40: Mat 26.61; Jon 2.19 * 27:43: Ond 22.8

qaqabunabunayawo laligon anaaon 'Anutuwaa meria koloojen,' jero monin. Ayo, Anutunon ii kambañ kokaamba metogon mumambaajon moja me qaagoti, ii saanon iibonja." Kaen jegi. ⁴⁴ Kikekakasililin eja iwo maripoonon urugiti, iyoronon kaanjadeen uuqe qaa tokoronkota jen muri. Kian.

Jiisasnon komuro.

Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30

⁴⁵ Ween biiwia 12 kilok kolooro iikanondeen pangamanon kamaan balon kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano. ⁴⁶ *Jiisasnon 3 kilok iikanon anaa qaanon kokaen qa somata qaro, "Eeli, eeli, lama sabaktani?" Ii ananaa qaanon: Anutuna, Anutuna, mono naambaajon gema nujan?

⁴⁷ Kaen qaro eja kosianon nangiti, iyonoononga tosonian ii moma jegi, "Mono Elaijawaajon qaja." ⁴⁸ *Iikanondeen yonoononga monon bobogarin kema momondo mon suun kaanja ii men wain apu aasonawonon qendunjon gere goron kitianon somonjon sulun Jiisaswaa buu susuyanon eu ano nero. ⁴⁹ Neroto, tosonian jegi, "Mono mesaogi anodeen namba. Elaijanon kan metogoro kamaawaa me qaagoti, mono ii iibonja."

⁵⁰ Kaen anji Jiisasnon mombo qa somata qama sewan aason konoga horon komuro. ⁵¹ *Komuro iikanondeen jiwowon jigowaa uutanon opo* nanoti, iikanon eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro. Kaen kamaaro nan somata mero jamo somasomata mesuno. ⁵² Qasiriwaa jamo kobaawaa qaa oota angiodeen aantangi ejembaya soraaya komugiti, iyonoononga mamaganon gbilin waagi. ⁵³ Waama qasiriwaa jamo kobaagia mesaon Jiisasnon koomunonga waaroti, iikawaa gematanon Jerusalem siti toroya iikanon kan ejemba mamaga asugin ononji injigi.

⁵⁴ Kawali galen ano manjaqe qe eja iwo Jiisaswaa jaagalen men laligogiti, iyononon nan mero iwoi tosia kuuya kolooroti, ii iima aarun jenengia mamaga ororo toroko ama kokaen jegi, "Iinon mono onanon Anutuwaa meriiga kolooja."

⁵⁵ *Emba mamaganon sigensigen nama iwoi ii kaanagadeen iigi. Yononon Jiisas otaan Galiliga kan welen qen mun laligogi. ⁵⁶ Yonoo batugianon Maria Magdalaga ano Maria Jeims ano Jooses yoroo nemungara ano Zebediwaa merawoita yoroo nemungara. Kian.

* 27:46: Ond 22.1 * 27:48: Ond 69.21 * 27:51: Eks 26.31-33

* 27:51: Opo ii jiwowon jigowaa uuta toroya ano uuta kowoga toton iikawaa batugaranon nano. * 27:55: Luuk 8.2-3

Jiisaswaa qamoya ron konji.

Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

⁵⁷ Mare kolooro Arimatia eja qabunayawo mon qata Joosef karo. Iinon kaanagadeen Jiisaswaa gowokoya mon kolooro. ⁵⁸ Iinon Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaa-
jon qisiro. Qisiro kawali ejanon ii Joosef mubutiwaajon jen koton onono.

⁵⁹ Jen koton onono Joosefnon kema Jiisaswaa qamoya men kamaan opo taananon esuuro. ⁶⁰ Esuun men qasirino kema anaa kobaa dologa jamonon uroroogi nanoti, qamoya ii iikanon ano. Kaen ama jamo somata mon metano jamo kobaawaa qaa oota kojanjiro mesaon keno. ⁶¹ Maria Magdalaga ano Maria alia mon yoronon iikanon jamo kobaa jaasewan qen rari.

Manjaqeje eja qasiri galen meg.

⁶² Sabat kendon rarawaajon iwoi mozozongon en waama iikanon jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon Pailotwaanon kema ajoroon kokaen jegi, ⁶³ **“Somatanana, enkalolombaa uukuuku eja iikanon jaawo laligoroti, kaban iikanon kokaen jero monin, ‘Niinon ween karoon tegoro mombo gbilin waaman.’ Nononon qaa ii romonjonon.*

⁶⁴ Kawaajon giinon saanon manjaqeje ejauruga injiona qasirino kema ii tororo jaagalen men laligogi ween karoon tegoro mesaowu. Kaen mende galen mewuyati een, gowokourutanon mono kema qamoya olon men mesanjon ejemba kokaen injowuya, ‘Jiisasnon mono koomunonga waaro.’ Kaen jegi tiliqili enkalolon qaa konoga iikanon mono enkalolon qaa mutuya uuguro kileqileewabo.” ⁶⁵ Kaen jegi kokaen injoro, “Manjaqeje eja koi mono saanon unuama kema kuun onongi qasiri jamo kobaawaa qaa oota ii tororo galen koma sororogowu.”

⁶⁶ Kaen injoro qasirino kema jamo kobaawaa qaa ootanon jamo somata anji kojanjin nanoti, ii aasoya ama manjaqeje eja kuun onongi jaagalen kotakota meg.

28

Jiisasnon koomunonga waaro.

Maak 16.1-10; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendon raji tegoro Sonda umugawodeen waama goman ano Maria Magdalaga ano alia Maria mon yoronon qasiriwaa jamo kobaa iibotiwaajon keni. ² Keni iikanondeen nan somata kokaembaajon mero: Pombaa gajoba monon

* **27:63:** Mat 16.21; 17.23; 20.19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

Siwenonŋa kamaan qasirinonŋ kan qaa ootanonŋ jamo somata qetano keno qaganonŋ raro. ³ Gajobawaa kaitania ii pilisik kaanŋa kolooro malekuya ii koosu kaanŋa tualalakota kolooro.

⁴ Kaen asugiro manjaqeqe eja qasiri galenŋ megiti, iyonononŋ iwaajonŋ awawalinŋ jenengia ororo komunŋ torigi. ⁵ Kaen anŋi gajobanonŋ emba woi ii qaa kokaenŋ irijoro, “Jiisas maripoononŋ qegiti, oro iwaajonŋ monŋanjaoti, ii mojenŋ. Kawaajonŋ mono toroko mende mobao. ⁶ Anŋo jerotiwaa so mono koomunonŋa waaja. Kawaajonŋ koi mende eja. Mono kanŋ dunŋ eroti, ii iibao.

⁷ Ii iima uulanawo gowokouruta yonŋoononŋ kema buju qaa koi injiowao, Jiisasnonŋ koomunonŋa waaja. Mobu, iinonŋ mono waladeenŋ Galili prowinsnonŋ kembaa. Onŋo saanonŋ iikanonŋ kema ii iibu. Mobu, niinonŋ ii mono injiowe mogi.”

⁸ Kaen irijoro uulanawodeenŋ qasiri mesaonŋ toroko moma kilenŋ honombononŋa mende aisoonŋ buju ii menŋ gowokouruta injiowaotiwaajonŋ uulanawo keni. ⁹ Uulanawo keni Jiisasnonŋ ii kananonŋ asuginŋ oroma “Gomaambagara!” irijoro. Kaen irijoro kosianonŋ kema usugonŋ kanianonŋ meragonŋ waeya menŋ mepeseenŋ muri. ¹⁰ Mepeseenŋ muri kokaenŋ irijoro, “Toroko mende mobao. Mono kema kourunanonŋ Galili kembutiwaa qaa injiori iikanonŋ kema nii niibuya.” Kianŋ.

Qasiri galenŋ meme yonŋononŋ sundugia jegi.

¹¹ Embawoi yorononŋ kana keni qasiriwaa jamo kobaawaa galenŋ meme manjaqeqe eja tosianonŋ sitinonŋ kanŋ jigo gawonŋ galenŋ injiima iwoi kuuya kolooroti, iikawaa sunduya injijogi. ¹² Yonŋononŋ ii moma Juuda yonŋoo jotamemeurugia horonŋ onŋonŋi motoonŋ ajoajoroo ama Jiisas waawaataa qaa mesanŋgowonŋatiwaa qaa arenŋ mokolonŋ monenŋ somata tootonŋ ii manjaqeqe eja onŋonŋi.

¹³ Ii onŋoma kokaenŋ jenŋ kotonŋ onŋonŋi, “Onŋo mono qaa kokaenŋ jewu: Nono gomantiinonŋonŋ gaonŋ eninŋ gowokourutanonŋ olonŋ kanŋ qamoya yonŋoro menŋ kenŋi. ¹⁴ Qaa kaenŋ jegi qaa iikanonŋ gawanawaa gejianonŋ kemero mobaati eenŋ, lombo onŋoo qagianonŋ ubabotiwaajonŋ nonononŋ mono uuta menŋ loorinŋ menŋ kamaanŋ aninŋ majakakaya qaa laligowu.”

¹⁵ Kaen jenŋ kotonŋ onŋonŋi iikawaa so otaanŋ monenŋ menŋ kema gawonŋ qaagia otaagi. Kaen anŋi Juuda yonŋononŋ qaa ii batugianonŋ jenŋ seigi moma laligogi kema kambanŋ kokaamba kaanŋagadeenŋ ii toroqenŋ jegi momakejonŋ. Kianŋ.

Misin gawonŋ mewonŋatiwaa jenŋkootoya

Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

16 *Gowokouruta 11 yoŋoŋoŋ Jerusalem mesaŋ Galili prowinsŋoŋ kema Jiisasŋoŋ baanŋoŋ kawutiwaajŋoŋ injijoroti, iikanŋoŋ ugi. 17 Iikanŋoŋ uma Jiisas iima waeya meŋ mepeseŋ mugito, toŋianŋoŋ iwaajŋoŋ uuwoi mogi. 18 Mepeseŋ mugi yoŋoŋoŋoŋ kaŋ kokaŋ injijoro, “Siwewaa ano namowaa ku-usuŋ kuuya ii Anutunŋoŋ nonota noonŋoŋ eja.

19 *Kawaajŋoŋ oŋo mono gomaŋ so kema ejemba tuuŋ kuuya kokaŋ injijŋoŋ oŋoŋgi noo gowokouruna koloowu: Ii mono Maŋ, Mera ano Uŋa Toroya nonoo qanŋoŋ oomulu meŋ oŋombu 20 ano niinŋoŋ qaa otaawutiwaajŋoŋ jeŋ kotoŋ oŋombeti, ii kuuya teŋ kombutiwaajŋoŋ mono kuma oŋoma laligowu. Mobu, niinŋoŋ mono kambaŋa kambaŋa oŋowo laligonŋ kema laligowe namowaa kambaŋanŋoŋ tegowaa.” Kiaŋ.

* 28:16: Mat 26.32; Maak 14.28 * 28:19: Apo 1.8

Maak Oligaa Buɗa Maaknoŋ ooro. Jeŋ-asa-asari

Maak nemuɗa qata Maria, maɗa qata mende moŋoŋ. Jerusalem siti toya laligogi. (Aposol 12.12) Aɗaa sunduya moŋ qata mende qama boŋ 14.51-52 iikanonŋ oorota eja. Piitononŋ ilaɗɗ muro uuta meleeno Buɗa qaa kuma muro. Muro niwita Barnabas ano Pool yorowo liligonŋ misin gawonŋ meŋ kema Pool mesaonŋ deeni. Deeni toroqenŋ gawonŋ meŋ laligonŋ Buɗa sundu motomotoonŋ meŋ kululuunŋ metulanŋonŋ waba kantri yoŋooŋonŋ Griik qaanonŋ ooro. Jiisaswaanonŋ qaa ii Arameik. Ii “Eeli eeli lama lama sabaktani,” iikawaa so.

Jiisasnoŋ uuwaa gawoŋa nomaenŋ meŋ Anutuwaa Meria koloonŋ ejemba ilaɗɗ onoma laligoroti, Maaknoŋ qaa ii jeŋ asariŋ ooro. Jiisaswaanonŋ gawoŋa waɗa ii karoonŋ: Buɗa kuma onono, omejiilanŋ konjoma onono ano siŋgisongŋo mesaonŋ jia jia meŋ qeaŋgoro.

Buk kokawaa bakaya waɗa 6 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya: Jon ano Jiisas 1.1-13

Qenjaaro gawonŋ Galili uutanonŋ mero 1.14-9.50

Galili mesaonŋ Jerusalem keno 10.1-52

Jerusalem Sonda motoonŋo laligonŋ komuro 11.1-15.47

Jiisasnoŋ koomunonŋga waaro 16.1-8

Waama koloonŋ Siwenonŋ uro 16.9-20

¹ Hamoqeqe Toya Jiisas Kraist ii Anutuwaa Meria kolooja. Niinonŋ iwaa Oligaa Buɗaya kanaiŋ oojenŋ.

Jononŋ Jiisaswaa kana meleuro.

Mat 3.1-12; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

² *Anutunonŋ Siwe uutanonŋ meriaaŋonŋ qaa moŋ ijoro ge-
jatootoo eja Aisaianonŋ ii oorota iwaa Buju Terenonŋ kokaenŋ
eja,

“Moba. Niinonŋ qele gajobana moŋ wasiwe waladeen
kema ejemba uugia mindinŋonŋ goo kanaga meleuro
giinonŋ iwaa gematanonŋ namononŋ kemeba.”

³ *“Qele gajoba moŋonŋ balonŋ qararanŋkonŋkonŋonŋ
qama laligoro kema qata kokaenŋ mobu, ‘Poŋonŋ
kawa-oo! Kawaajonŋ mono jojoriŋ kania meleuwu.
Mono uugia mindinŋonŋ kania qeleleewu.’”

⁴ Qaa iikawaa so eja moŋ qata Jon asugiro. qata moŋ
Oomulu eja. Asuginŋ balonŋ qararanŋkonŋkonŋonŋ laligonŋ

* 1:2: Mal 3.1 * 1:3: Ais 40.3

nama Buḡa qaa kokaen jen laligoro, “Oḡononj mono uu-gia meleengji niinonj oomulu menj oḡomaḡa. Kaen anḡi Anutunonj singisonḡogia songbama mesaowaa.”⁵ Kaen jen laligoro Judia prowinswaa gomaḡa kuuya ano Jerusalem siti yoḡononj tuunj tuunj koma horonj Jombaanonj kagi. Kanj kouma singisonḡogia jokoloogi Jononj ii Jordan apu berenanonj oomulu menj oḡono.

⁶ *Jombaanonj selekopaa ii kamel juyanonj memeta ano batuyanonj iinjkaoro selianonj memeta ii somonḡonj laligoro. Nembaneneya ii ḡaagiso borotaanj ano duuyaa moronj apuya, ii nenj laligoro. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija iwaa sogaa. ⁷ Jononj qaa kokaen jen asarinj laligoro, “Noo gemananonj eja ku-usuḡa kotakota monj kawaa. Iwaa ku-usuḡa uutanonj mono noononj uuguwaa. Iinonj eja uuta koloowaatiwaaajonj niinonj iwaa kana esuyaa kasia ilaan isamambaajonj gamugamu ama amamaamaḡa. ⁸ Niinonj apu toononj mulu menj oḡonjento, iinonj mono Uḡa Toroyanonj mulu menj oḡombaa.” Kianj.

Jononj Jiisas oomulu menj muro.

Mat 3.13-17; Luuk 3.21-22; 4.1-13

⁹ Kambanjanonj Jiisasnonj Galili prowinswaa gomaḡa qata Nazaret kanonj Jombaanonj karo Jordan apu berenanonj oomulu menj muro. ¹⁰ Menj muro apunonḡa kouro iikanondeen Siwenonj aantano Jiisasnonj uunj iiro Uḡa Toroyanonj meleema kewo koonj kaanḡa koloonj Jiisaswaa wanjanonj kamaanj mero. ¹¹ *Ii iiro Siwe gomanonḡa qaa monj kokaen kolooro, “Giinonj mono neenaa komunjua merana koloona kerana qeanḡoro giimasiinj moma gonjenj.” Kianj.

Satanonj Jiisas anḡobato menj munj laligoro.

Mat 4.1-11; Luuk 4.1-13

¹² Oomulu menj muro iikanondeen Uḡa Toroyanonj Jiisas kuunj wasinj muro balonj qararanḡonḡonjanonj keno. ¹³ Kema ween 40 kawaa so iikanonj laligoro omejiilanj wanḡia Satan iinonj anḡobato menj munj laligoro. Oro kawalia yoḡoo batugianonj laligoro Siwe gajoba yoḡononj ilaan munj laligogi. Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta mutuya oḡoono.

Mat 4.12-22; Luuk 4.14-15; 5.1-11

¹⁴ Kanagenj Jon kapuare mirinonj oonḡi raro Jiisasnonj kambanjanonj Galili prowinsnonj eleema keno. Kema Anutu-waa Oligaa Buḡa jen asarinj laligoro. ¹⁵ *Jen asarinj kokaen injjoro, “Anutunonj bentotonḡa ambaatiwaa kambanjanonj

* 1:6: 2 Kirj 1.8 * 1:11: Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 9.7;

Luuk 3.22 * 1:15: Mat 3.2

mono dodowija. Anutunonj kambaŋ ano laligonj kougiti, ii keteda koi kolooja. Kawaaŋonj mono uugia meleema Oligaa Buŋa moma laariwu.”¹⁶ Jiisasnonj kaen inijonj liligonj laligonj Galili apu anjgombaa goraayanonj metetereenj kema sora hooro eja woi iriiro. Qagara Saimon, koga qata Andruu. Yorononj misagara apu anjononj sora horowowaajonj gilinj laligori.¹⁷ Jiisasnonj iriima kokaen irijoro, “Ejawoi, oro mono nii notaanj kari kuma orombe ejemba sora kaanja horonj onjombao.”¹⁸ Kaen irijoro iikanondeen misagara mesaonj kanainj Jiisas otaanj keni.¹⁹ Jiisasnonj yorowo boronja monj toroŋen kema Zebediwaa meria Jeims ano koga Jon iri-iro. Yorononj kaanjadeen wanjgononj rama misagara meagonj somonjonj rari.²⁰ Rari iriima iikanonja oroono. Oroono manjara Zebedi ano monenj gawonj ejauruta wanjgononj onjomesaonj kanainj Jiisas otaanj gematanonj keni. Kianj.

Jiisasnonj ome monj otaaro.

Luuk 4.31-37

²¹ Kaenj motoonj kema Kaperneam taononj keugi Sabat kendonj kolooro Jiisasnonj iikanondeenj qamakooli mirigianonj uma Buŋa qaa kuma onjono.²² *Kana qaawaa boi kaanja qaagoto, ku-usunj enj murotiwaa so kuma onjoma nanamemenjaa so ambutiwaaŋonj jero. Kawaaŋonj kanageso yonjononj ii iima aarunj walinggogi.

²³ Qamakooli mirigia iikanonj kambaŋ iikanondeenj eja monj omeyawo raro ome iikanonj qata kokaen qaror,²⁴ “Oo Jiisas, Nazaret eja! Gii naama ama nonomambaa anjane? Mono menj kileenj nonomambaaŋonj kajanj me? Nii kaniaga moma kotojenj. Gii Anutuwaanonj eja Tak-kootoya koloojanj.”

²⁵ Kaen qaror Jiisasnonj temboma kokaen jenj muro, “Gii mono qaaga bogoro eja koi mesaonj togowa.”

²⁶ Kaen jenj muro omenonj eja ii utugonj orogonj munj qa bobolo qama kouma mesaonj keno.²⁷ Keno kuuyanonj newogia tegoro walingjonj qisinj aonj kokaen jegi, “Yei, manjaa siita! Koi mono naa iwoiga? Koi momo dologa ku-usunjawo. Iinonj omejiilanj kaanagadeen jenj kotonj onjono jeta tenj konju.”

²⁸ Kaen kolooro Jiisaswaa qabunayanonj uulanjawo seinj gomanj kosianonj rama kenjgiti, iikanonj kema kema Galili prowins kuuya sokono. Kianj.

Jiisasnonj ji ejemba mamaga menj qeangonj onjono.

Mat 8.14-17; Luuk 4.38-41

²⁹ Jiisasnonj Kaperneam onjoononj qamakooli miri mesaonj iikanondeenj Jeims Jon yorowo Saimon ano Andruu yoroo

* 1:22: Mat 7.28-29

mirinon ugi. ³⁰ Iikanon ugi Saimombaa seunanon selegere ji kiro ero. Ero bujuya ii uulanawo Jiisas ijogi. ³¹ Ijogi iwaanon kema borianon men kobibiuro waaro. Waaro selegereya mesaoro nene oon unuagiuro.

³² Unuagiuro mare kolooro ween jaaya kemero kanon Kaperneam toya yononon nama ejembaya ejembaya ji omegiawo ii kuuya unuama Jiisaswaanon kagi. ³³ Kaperneam taononga tuunjelembenon kan Saimombaa miri naguyanon ajoroogi. ³⁴ Ajoroogi nama ejemba ji kania kania injiroti, ii mamaga men qeangon onono. Kaanagadeen omejiilan yononon Jiisaswaa kania mogitiwaajon Jiisasnon buugia muungun mamaga onotaaro. Kian.

Hamoqeqe gawonja Galili kuuya sokono.

Luuk 4.42-44

³⁵ Jiisasnon gaon ero goman wengeran suluro waama goman goraayanon kema yanasiri tirin koton iikanon qama kooliro. ³⁶ Qama kooliro Saimon ano alauruta iwo laligogiti, yononon uulanawo kanianon kenji. ³⁷ Kema mokoloon kokaen ijogi, "Ejemba kuuyanon mono goojon monganju."

³⁸ Kaen ijogi kokaen injoro, "Goman tosia liligon rama kenjuti, ii iiju. Niinon Buja qaa goman so jen seimanatiwaajon kamaan laligojen. Kawaajon mono goman liligon kembonja."

³⁹ *Kaen injon Galili prowins kuuya liligon kema qamakooli mirigianon Buja qaa jen omeya omeya ii onotaan laligoro. Kian.

Jiisasnon manimba eja mon men solananiro.

Mat 8.1-4; Luuk 5.12-16

⁴⁰ Jiisasnon taon monon laligoro manimba eja monon kan simin kuma Jiisaswaa wosoyanon kemen kokaen qama koolin muro, "Giinon siinganon men qeangon nomambaajon mojanj eej, mono nii saanon men solanani nomba."

⁴¹ Kaen qama koolin muro iwaaajon wosoya moma boria boraama selia oosirin ijoro, "Niinon ii anuwaatiwaajon mojen. Gii mono solananiwa." ⁴² Kaen ijoro manimbaya ii iikanondeen solananiro. ⁴³ Solananiro galej meme qaa kotakota mun iikanondeen "Saanon kemba," ijoro.

⁴⁴ *Gejanono qaa ii kokaen ijoro, "Moba. Kokawaa buju qaaya ii mono monj mende jena mobu. Qaagoto, mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema muba ano Mooseswaanon jenkooto otaan solananijanijawaa mamatewooya ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu."

* 1:39: Mat 4.23; 9.35 * 1:44: Lew 14.1-32

⁴⁵ Jiisasnoŋ kaen ijoroto, iinon kema kilen kanain buju qaa ii mamaga jen laligoro seiro. Seiro Jiisasnoŋ taon taon kanon asuganon mombo kemambaajon amamaaro. Amamaan taon gemagianon goman gbameŋa iikanondeen laligoro. Iikanon laligoro goman so iikanonŋa ejembaya ejembaya iwaanon kagi. Kian.

2

Jiisasnoŋ eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Luuk 5.17-26

¹ Kaen liligoro kambaŋ tosia tegoro Jiisasnoŋ eleema mombo gomanon Kaperneam karo. Karo “Mirinon laligoja,” jegi mogi. ² Ejemba mamaganon ii moma ajoroon iwaa miri nagu atapanon eligon sombejanon saa qegi. Saa qegi Jiisasnoŋ nama Buŋa qaa injoro. ³ Injoro iikanon eja mon sele bakaya koomuya, ii wama iwaanon kagi. Eja 4:yanon ii demberunon ama angon kagi. ⁴ Kagi eligon nangitiwaajon ama Jiisaswaa kosianon kema ambombaa-jon amamaagi. Amamaan miri qaganon uma Jiisaswaa wanonŋa waaren onon luluungi. Luluungi oota kolooro iikanon ji eja ii demberuyawo kasanon somonon anŋi kemero. ⁵ Kaen kemero Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnoŋ iyonoo tanigia ii iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, “Merana, niinon goo singisonŋoga mesaojen.”

⁶ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosianon batugianon rama uugianon kokaen romonŋogi, ⁷ “Eja kokanon mono no-maembaajon kaen jeja. Mono Anutu mepaegoja. Anutu motoonŋonon singisonŋonana mesaonkejato, eja monon ii qaago.”

⁸ Uugianon kaen romonŋogi Jiisasnoŋ iikanondeen uutanon ii moma koton kokaen injoro, “Ono mono naambaajon qaa kaanŋa uugianon romonŋoju?” ⁹ Niinon ‘Singisonŋoga mesaojen,’ ji eja kaen ijojen, qaa iikanon mono afaanŋadeen jejeta. Monon kaen jero tosianon qaa iikawaa honŋa mende iibu. Kawaajon ii qaa afaanŋa so. Niinon qaa mon kokaen jemambaajon mojen, ‘Mono waama tambomaega men kamba.’ Qaa ii mono lombotawo jejeta koloaja. Kaen jewe honŋa koloowaa me qaagoti, iikanon mono asuganon asugiro iibu. ¹⁰ Mobu, namonon singisonŋo mesamesaowaa ku-usunŋa ii mono Siwe gomambaa Eja honŋanon eji, ono iikawaa kaniaajon tintuan laligowubo. Kawaajon qaa lombotawo ii eja koi ijowe honŋa iibu,” Kaen jen eja sele bakaya koomuyaa jaayanon iima ijoro, “Niinon gijojen: Gii mono waama tambomaega men miriganon kamba. Qaa binawo ii honawo koloowaati een, qaa afaanŋa

ii mono kaanagadeen nomaembaajon omay koloona?"
 11 Kaen jen eja sele bakaya koomuya kokaen ijoro, "Niinon gijojen: Gii mono waama tambomaeege men miriganon kema."

12 Ijoro mono waama iikanondeen tambomaeege men ejemba kuuya yonoo jaagianon seleejen keno. Kaen keno kuuyanon walingon Anutu mepeseen kokaen jegi, "Yei, mangaa siita! Tani koi kaanja ii wala eenanon kamba mongen mende iinin. Qaago! Keteda koi jaa morotaga iijon." Kian.

Jiisanon Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Luuk 5.27-32

13 Jiisanon mombo Kaperneam mesaon angonon keme sakasin kooronon kema laligoro. Laligoro ejemba tuunlembenon iwaanon kagi Bun qaa kuma onono.
 14 Kema takis ofis uugumambaajon ano iikanon eja qata Liwai Alfiuswaa meria raro iima ijoro, "Gii mono noo gemananon notaan kawa." Kaen ijoro waama takis gawon mesaon Jiisaswaa gematanon keno.

15 Kema Liwaiwaa mirinon kema nene nen ragiti, kamba iikanon takis meme eja tiliqiligiawo ano singisono eja mamaga yononon kan Jiisas ano iwaa gowokouruta yonowo rama nene motoon negi. Mamaganon Jiisas otaan laligogi.
 16 Jiisanon takis meme tiliqiligiawo ano singisono ejemba tosaan yonowo rama nene negiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) ano yononon boi tosanon iima Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen onongi, "Ae! Iinon mono naambaajon takis meme tiliqiligiawo ano singisono ejemba yonowo rama nene neja? Ii mende sokonja."

17 Kaen jen onongi Jiisanon kitia kokaen inijoro, "Ejemba jigia qaa yononon doktawaa siin mende amakejuto, ji ejembanon mono doktawaanon kemakeju. Niinon singisono ejemba onoomambaajon kan laligojento, ejemba iyanngiaajon mogi solanja koloojuti, ii qaago." Kian.

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Luuk 5.33-39

18 Kamba kanon Jombaanon gowokouruta ano Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon nene singi laligogi tosanon Jiisaswaanon kan kokaen qisigi, "Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nononon Anutuwaajon nene singi laligonkejon. Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yonoo gowokourugianon kaaniadeen ama laligoju. Geengaa gowokouruganon mono naambaajon Anutuwa nene singi mende laligoju?"

¹⁹ Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onanon! Nono naa kambanon nene singi laligonkejon? Emba meme kambanon ejawaa gemakootanjurutanon gereya angi embawaa saki-tiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja buja koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe yononon iikawaajon aisoon ainjolon rama singi laligowombaa amamaankeju. ²⁰ Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kamban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

²¹ “(Ono laaligo walaga ano korisoro Buja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Iikawaa qaa gemata ii kokaen injomanja.) Moumou walaga jurano monon opo gbilia mende soongbana moton iikanon opo jakaņa mende uun menj uumbinaankeja. Kaen anagati een, opo jakaņa gbilianon mono waziin moumou walaga ii hororo mombo riiro ootanon somariin boliqoliwabo.

²² Kaanjadeen monon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta iikanon mende koson maaro kemenkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qosono juma maaro namonon kamaan sooro taruyanon boliqoliwubo. Kawaaajon wain apu gbilia ii taru gbilianon maanin kemero sokombaa. (Kaanjadeen apu awaa ii konon ghamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nenin ji niniwabo. Kaen koloowaatiwaaajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanagadeen laaligo walaga ano Oligaa Buja gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya.) Kian.”

Jiisasnon Sabat kendombaa Ponja kolooja.

Mat 12.1-8; Luuk 6.1-5

²³ *Kawaa gematanon Sabat kendon monon Jiisasnon wiit gawon koria somata koton keno. Keno gowokourutanon wosogia injiro wiit honja motomotoon kanain borogianon mesuma negi. ²⁴ Kaen negitiwaaajon Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosanon Jiisas kokaen ijogi, “Moba, yononon mono naambaajon Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?”

²⁵ *Kaen ijogi kokaen meleeno, “Kin Deiwidnon manjajeqe ejauruta yonowo liligon wosogia injiro nenewaajon amamaan iwoi angiti, ii kamban monon weengogi me qaago? ²⁶ *Iinon mono Anutuwwa opo sel jigonon uma bered kowoga Anutuwwa jaasewanon alatanon angi raro esunanon tururo qetegogiti, ii menj nero. Bered kowoga

mesamesaoya ii jigo gawon galen yononondeen nen laligogi. Tosianon ii newubotiwaaajon songo ero kilen nero. Nen ejauruta kaanjadeen onono motoon negi. Kamban kanon eja qata Abiatar iinon jigo gawon galen wanaa gawon men laligoro.”

²⁷ Kaen meleema kokaen injoro, “Anutunon Sabat kendon ii ejemba qeangowutiwaajon ano eja. Ii ejembanon tondu jen kotowutiwaajon ama qaago! ²⁸ Kaen ano Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Ponja kaanagadeen kolooja.”

3

Jiisasnon eja boria soorongoya ii men qeangoro.

Mat 12.9-14; Luuk 6.6-11

¹ Jiisasnon mombo qamakooli mirinon uro iikanon eja boria soosolia mon raro. ² Ejembanon Jiisas qaa jakeyanon ama mubombaajon “Eja ii Sabat kendonon meagowaa me qaago?” kaen jen Jiisaswaa jaa galen men ragi. ³ Megi Jiisasnon eja boria soosolia ii kokaen ijoro, “Mono waama jaanananon namba.” ⁴ Kaen ijon kokaen injoro, “Kana qaa otaan Sabat kendonon iwoi awaa me bologa ambonaga? Saanon mombaa wana somongowonja me mesaonin komuwaa? Monja me monja menin sokombaa?” Kaen jero moma qaagia bogoro ragi.

⁵ Qaagia bogoro ragi eleema injiuro uugianon kotakota gojonotiwaajon wosobiri moma uugerenon injiuro. Kaen injiima eja ii kokaen ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaen ijoro boria qetetereero mombo awaa kolooro. ⁶ Awaa kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjon) yononon seleenjen kema iikanondeen gawana Herodwaa paati alauruta yonowo ajoajoroo ama “Jiisas nomaen qenin komunaga?” jen qaa gawon meg. Kianj.

Jiisasnon ji ejemba men qeangon onono.

⁷ Kaen meg Jiisasnon gowokouruta unuano apu anjon goraayanon kenji. Kenji Noot prowins qata Galili kanon ejemba tuunleembe yononon kanaanon otaan kenji. Judia prowins kanon kaanagadeen iwaanon kagi. ⁸ Siti wana qata Jerusalem, Saut prowins qata Aidumia ano Jordan apu leengenja ween koukoutanon yononon ano ween kemekemetanon baengenja taon qagara Taia ano Saidon liligon laligojuti, iyononon kaanagadeen tuunleembeyanon horon kagi. Jiisasnon angoletto somasomata men laligoroti, iikawaa bujuya moma mindirin kougi. ⁹ *Kaen kouma utama

* 3:9: Maak 4.1; Luuk 5.1-3

mububotiwaajon Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Ologon nombutiwaajon onjo mono wanjo mon mokoloon noojon kosere anji raba.”¹⁰ Kaen injoro ejemba seiseiya men qeangon onjoma laligoro. Kawaajon qenjenmanjen ano sele bimobimoogiawo kuuya yononon selianon oosiriwombaajon liligon mamaga aon memetan anji.¹¹ Omeya omeya yononon Jiisas iima jaasewanonon namonon kemen kokaen qagi, “Gii mono Anutuwaa Meria koloojan!”¹² Kaen qagi Jiisasnon qetegon onjoma kanianon asuganon asugiwabotiwaajon songo kotakota ama onono. Kian.

Jiisasnon gowokouruta meweengon onono.

Mat 10.1-4; Luuk 6.12-16

¹³ Kanagen Jiisasnon baananon uma iikanon iyanaa siina otaan eja onjono iwaanon kagi.¹⁴ Kagi eja 12 iwo laligowutiwaajon kuun onjoma Buna qaaya jen seiwutiwaajon wasin onono.¹⁵ Wasin onjoma omejiilan konjoma onombutiwaa kuusuna onono.

¹⁶ Kaen ama eja 12 ii kokaen kuun onono: Piito, Jiisasnon qa ii Saimon muro.¹⁷ Jeims ano koga Jon, mangara qata Zebedi. Jiisasnon yoroo qagara mon Boanerges qaro. Ii ananaa qaanon Gunparandambaa Merawoita.¹⁸ Andruu, Filip, Bartolomyuu, Matyuu, Tomas, Jeims Alfiuswaa meria, Tadius, Saimon Zelot-politik ejaga,*¹⁹ ano Juudas Iskariot. Kariot eja iikanon kanagen Jiisas memelolo men muro. Kian.

Jiisasnon ome yonoo esungia uugun qero kamaaja.

Mat 12.22-32; Luuk 11.14-23; 12.10

²⁰ Jiisasnon iikaan ama onjoma baananonga kamaan yanaa mirinon karo. Mirinon karo ejemba tuun somatanon mombo kouma ajoroogi nembanene newombaajon amamaagi.²¹ Amamaagi sakitiurutanon ii moma “Uuta soodaboroja!” jegi. Jen kemen wambombaajon kengi.

²²*Kengi Kana qaawaa boiya Jerusalemga kagiti, iyononon jegi, “Satambaa Iimolanon mono uutanon kemero laligoja. Iinon omejiilan yonoo wangia iwaa ku-usunanon ome konjoma onotaankeja.”

²³ Kaen jegitiwaajon Jiisasnon onjono kagi sareqaanon kokaen injoro, “Satanon mono nomaen alia Satan mon konjonaga?”²⁴ Kantri mombaa galenurugianon batugianon angowowo ama deembuti een, iyononon mono galenkonkon gawongia men nambombaajon amamaawuya.²⁵ Kaanagadeen miri mombaa kanageso yononon batugianon angowowo ama deembuti een,

* **3:18:** Nesenel paati zelot yononon Room gawman tompe ama iyanjiaa nanan mewombaajon tompe men laligogi. * **3:22:** Mat 9.34; 10.25

mono galenkonkon gawongia men nambombaajon amamaawuya. ²⁶ Kaaŋagadeen Satambaa kanageso yononon batugianon angowowo ama tuarenjen ama aowuyagati een, galenkonkongiaa esujanon kamaaro ometotonganon mono qaomambaa anja.

²⁷ “Monon eja kotiga Iimolambaa kana boria wala mende somongowaati een, iinon mono mirianon uma esuhinaya qengama memambaajon amamaawaa. Wala ii somongoro rarogo mono saanon mirianonga ilawoilaya kuya kopeperedaboron men kembaa. (Iikawaa so ninon kaaŋagadeen Satan somongon gematanon omeya onotaankejen.)” Kian.

Singisongo mesamesaoya qaa

²⁸ Niinon qaa hona mon kokaen injjomanja, “Ejemba somata melaa singisongo amakejuti, ii Anutunon mesaonkeja. Lobotawo me afaanja mepaqepae ambuyagati een, Anutunon ii saanon songbama onombaa. ²⁹ *Songbama onombaato, monon Uja Toroya mepaegowaati, iikawaa singisongoya Anutunon mono kamban monon mende mesaowaa. Qaago toton! Singisongo iikanon mono qaganon uro kamban tetegoya qaa Anutuwaa jaanon qaayawo laligowaa.” Kaen injjoro. ³⁰ “Omenon uutanon kemerota laligoja,” kaen jegitiwaajon ama kaen kuma onono. Kian.

Jiisaswaa nemunkoanuruta.

Mat 12.46-50; Luuk 8.19-21

³¹ Kaen amin mogi nemunkoanuruta yononon kan seleenjen nama yonoonon kamaawaatiwaa qaa angi iwaanon keno. ³² Keno ejemba tuun yononon liligon mun rama kokaen ijogi, “Moba! Goo nemunkoanuruganon mono seleenjen nama goojon qisiju.”

³³ Ijogi meleema kokaen injjoro, “Noo nemuna ii moronon ano noo kouruna ii daen yononon?” ³⁴ Jiisasnon kaen injjon ejemba liligon mun ragiti, ii uun injiima kokaen jero, “Iibu! Noo nemuna ano kouruna ii mono koi. ³⁵ Anutuwaa uusiina ten komakejuti, iyononon mono noo nemuna ano naanjoanuruna kolooju.” Kian.

4

Qosomakororo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Luuk 8.4-8

¹ *Jiisasnon mombo apu angon goraayanon kemen kanain kuma onono. Kuma onono ejemba tuunlembenon iwaanon

* 3:29: Luuk 12.10 * 4:1: Luuk 5.1-3

kema ajoroogi wanjononj uma apu anjonj qaganonj kema raro. Raro ejemba kuuya yonjononj anjonj goraayanonj sakasi-onj ajoroogi. ² Kaenj ajoroogi sareqaa mamaga jenj kuma onjononj. Kuma onjoma kokaenj jero:

³ “Mobu! Eja mojononj nene kota qosoma kororoomambaajonj gawononj keno. ⁴ Kema qosoma kororooro kota tosonianonj kana goraayanonj kemenj konji. Kemenj konji (warawenj) koonja koonja kouma ii nedaborogi. ⁵ Kota tosonianonj jamo kowonjinonj kemenj konji. Kemenj koma iikanonj namo mamaga mende mokoloogi. Namu dusiita mende erotiwaajonj kuragagia uulanawo kougi. ⁶ Kougito, weenjonj kouma onjoonj jenj kotonj onjononj tiigia qaagotiwaajonj soolinj gororonjgogi. ⁷ Kota tosonianonj kumuntiri waayawo iikanonj kemenj konji. Kemenj konji komuntirinonj kouma qenj turunj bibiloko menj onjonj. Kaenj kolooro honja mende kuugi. ⁸ Kota tosonianonj namo awaanonj kemenj konji. Kemenj koma kuragagia juma waama geregiaa honjia awaa asugigi. Tosianonj kogia 30, tosonianonj kogia 60, tosonianonj 100 iikawaa so koloonj seigi.” ⁹ Kaenj jenj jedabororo, “Mojononj uugeji-awo laligoji eenj, iinonj mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kianj.

Jiisasnonj naambaajonj sareqaa jero.

Mat 13.10-17; Luuk 8.9-10

¹⁰ Tuunj somata yonjononj deema kenji Jiisasnonj yanodeen raro. Yanodeenj raro gowokouruta 12 ano tosaanja liligonj mugiti, ii motoonj sareqaa koi kawaa kanagiaajonj qisinj mugij. ¹¹ Qisinj mugij kokaenj meleema injijoro, “Anutuwaawo bentotononj keuma laligowonjatiwaa qaa aasangoya ii onjo asuganonj injijowe moma kotojuto, seleengenj laligojuti, iyonjoonj ii kuuya sareqaanondeenj asuginjkeja. ¹² *Kaenj asugiro

‘Iyangiaa jaagianonj iwoi iimago kania kilenj mende moma kotowuya.

Iyangiaa gejagianonj qaa tororo momago kania kilenj mende moma asariwuya.

Ii moma asariwuyagati eenj, mono saanonj uugia meleengij Anutunonj singisonjgogia mesaonaga.’ ”

Jiisasnonj sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Luuk 8.11-15

¹³ Jiisasnonj toroqenj kokaenj injijoro, “Sareqaa iikawaa kania ii mende moma asarijuti eenj, sareqaa tosaanja kuuya jemanjati, ii mono nomaenj moma asariwuyaga? ¹⁴ Sareqaa iikawaa kania ii kokaenj: Qosomakororo ejanonj Bunja qaa qosoma kororoonjkeja. ¹⁵ Nene kota kana goraayanonj

* 4:12: Ais 6.9-10

kemenj kongiti, ii kokaen: Buja qaa qosoma kororoogi ejemba uugianonj kemenkejato, ii mogi Satanonj iikanondeen kanj qaa uugianonj qosongji kemeroti, ii qetegonj unjuamakeja. ¹⁶ Nene kota qosono jamo kowonjinonj kemenj kongiti, ii kaanagadeen ejemba saregia monj. Yonononj Buja qaa moma iikanondeen uuqeeango qaganonj moma anjonj komakeju. ¹⁷ Kaen amakejuto, uugianonj tiita mende en onombaato, kambanj torodaamonjadeen nama kotiinj laligowuya. Buja qaawaajonj ama kakasililinj me sisiwerowero kolooro kambanj iikanondeen mono tama unjuwaa. ¹⁸ Nene kota qosono kumuntiri waayawononj kemenj kongiti, ii kokaen: Yonononj Buja qaa mogi uugianonj kemenkeja. ¹⁹ Kemenkejato, namononj laaligowaa majakakaya ano monen hina hoorowaa uugereya koloonj bimoonj onomakeja. Qabunagiawo koloowombaa koposongogi siinj kombombanja bologa tosonianj kaanagadeen uugianonj dungunj Buja qaa bibiloko menj munkeju. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya. ²⁰ Nene kota namo awaanonj qosono kemenj kongiti, ii ejemba koi kaanja: Yonononj Buja qaa geja ama moma moma anjonj koma pondanj nama hongia mokoloonjkeju. Tosianonj qaa je motoonjononga kota 30 mokoloonjkeju. Tosianonj hongia 60, tosonianj qaa kota motomotoonj iikawaa hongia 100 menj seinj mokoloonjkeju.” Kianj.

Lambe ii asasaga nonombaajonj raja.

Luuk 8.16-18

²¹ *Jiisasnonj qaa monj kokaen jero, “Monjonj lambe me kiwa menj ootirinj monjonj me dunj baatanonj ambaa me qaago? Ii dakanonj ambaa? Ii mono iikawaa dunj rarayanonj asuganonj ambaa. ²² *Kaanjadeen iwoi monj mesangogi eji, ii mono asuganonj asugiwaatiwaajonj eja. Iwoi monj koma turugi eji, ii mono luluungi qetumbaatiwaajonj ama eja. ²³ Monjonj uugejiawo laligoji eenj, iinonj mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kianj.

Nomaen diwelopmen koloaja?

²⁴ *Jiisasnonj qaa kokaen injoro, “Qaa mojuti, ii mono moma anjonj koma uu wombogianonj ama koma gbilinj laligowu. (Kaen laligogi uugia dingoro roromonjogianonj somariiro moma komuwuya.) Ono tosaanja yonoo qaagia gosinj jenj tegowuti, Anutunonj mono jenjkootogia motoonjo iikawaa so onjanjiaa qaagia gosinj jenj tegowaa. So ii mono uugunj ironja meleema onomba. ²⁵ *Iikawaa kania ii

* 4:21: Mat 5.15; Luuk 11.33 * 4:22: Mat 10.26; Luuk 12.2 * 4:24: Mat 7.2; Luuk 6.38 * 4:25: Mat 13.12; 25.29; Luuk 19.26

kokaen: Monjon momakootoyawo laligoji, Anutunon mono ii toroqen muro laligowaato, monjon momakootoya qaa laligoji, Anutunon mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegon wambaa.” Kian.

Buŋa qaa kota ii kuragawo.

²⁶ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Anutuwaanon bentoton ii koi kaanŋa: Eja monjon gawonon kema nene kota qosoma kororoowaa. ²⁷ Qosoma kororon kema asaga goman-tiinŋa en waawaa ano nene kotaa kuraga juma koumakeju. Nomaen juma koumakejuti, ii aŋo mende moma kotoja. ²⁸ Namo aŋodeen nemun kono honŋa koloonkeja: Wala geria, kanagen honŋa ano iikawaa gematanon honŋa iikawaa kota ii kuuya koloon somariidaborowuya. ²⁹ *Honŋa somariidaboron momogoro honŋa memewaa kambanŋa kolooro welenqeuruta wasin onono soogia kaapengoya jetawo men honŋa mewombaajon gawononon kembuya.” Kian.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Luuk 13.18-19

³⁰ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, “Anutuwaa bentonŋa ii naamombo so ambonaga me naa sareqaanon jen asariwonaga? ³¹ Ii nejon kotaa so kokaen kolooja: Kota ii kazupuleenda. Ii namowaa nene kota kuuya iyonoo kamaanqeqegia kolooja. Kaen kolooro gawonon komomakeju. ³² Komomakejuto, juma waama logoya kuuya unjuugun somariin boria somasomata bororo kema kankeja. Kaen boron keno kanakeewambaa koonŋa koonŋa yononon haigia iikawaa umuganon amakeju.” Kian.

Jiisasnon sareqaa mamaga jero.

³³ Jiisasnon sareqaa kaanŋa kaanŋa ii mamaga jen laligon Buŋa qaa injoro. Moma kotogitiwaa so ii injoro moma laligogi. ³⁴ Kamban so qaaya kuuya ii sareqaanon jen laligoro. Qaaya mon een mende jeroto, gowokouruta yonowo iyanŋiodeen laligogi kamban kanon qaa kuuya kawaa kanagia ii jen asarin onoma laligoro. Kian.

Jiisasnon jero raidimbon goron qero.

Mat 8.23-27; Luuk 8.22-25

³⁵ Ween kanon mare kolooro Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Mono mesaon anŋon koton leegen keubonŋa.” ³⁶ Kaen injoro ejemba tuun onomesaon Jiisas wanŋi wanŋonon uma raro kenŋi. Wanŋo tosaanŋa ii kaanagadeen yonowo gemanon gemanon kenŋi. ³⁷ Kenŋi raidimbon somatanon obabanŋkota waaro sirinon wanŋo

* 4:29: Joel 3.13

uutanonj kemero wanjo saa qemambaajonj ano. ³⁸ Kaenj kolooro Jiisasnonj wanjo tetegoyanonj rama qembononj laarinj gaonj ero. Gaonj ero gowokourutanonj kema mindiinj ijogi, “Hei boi! Nono anjononj tiwilaawombaajonj anjonj. Iikawaa majakakaya monj mojanj me qaago?”

³⁹ Kaenj ijogi uuta tooro moma waama musu ano siri kokaenj jenj kotonj orono, “Mono bogonj eenj ewao!” Kaenj jero haamononj dongoro sirinonj goronj qenj ero. ⁴⁰ Kaenj ama kokaenj jenj onono, “Onjo naambaajonja toroko momo eja kolooju? Nomaembaajonj ama Anutu mende moma laariju? Sombugia mono eenj moju.”

⁴¹ Jenj onono awawalinj qarasombugia moma aminj mogi, “Yei, mangaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinonj musu ano kowe jenj kotonj orono jeta tenj konjao?” Kianj.

5

Omenonj bao uugianonj kemegi ejanonj qeangoro.
Mat 8.28-34; Luuk 8.26-39

¹ Kaenj asugiro anjonj kotonj leegenj Gerasin yonjoo gomanonj keugi. ² Keuma goraayanonj ugi Jiisasnonj wanjo mesaoro iikanondeenj eja omeyawo monj qasirinonja kan nama Jiisas mokolooro. ³ Eja ii qasirinonj laligonj qamo jamo kobaa osonj urooogi egiti, iikanonj enj laligoro. Eja kuuyanonj kanaboria gbado (tape):nonj somonjgowonjatiwaaajonj amamaanj laligogi. ⁴ Indiña indiña kania gbadononj somonjonj binenj qenj laligogito, boro bota qenkegiti, ii qesuma kana kasia ritoqitonj laligoro kuuyanonj ii galenj koma mubombaajonj amamaagi. ⁵ Amamaanj asaga gomantiinja suulanj qasiriwaa jamo kobaanonj me baanjonj lansanj enj laligoro. Kaenj laligonj qama silama selia jamononj qenj kotomotonj laligoro.

⁶ Jiisasnonj korikori karo iima bobogarinj kan balononj kosianonj kemenj siminj kuno. ⁷⁻⁸ Siminj kuno Jiisasnonj omeya ii kokaenj jenj mumambaajonj ano, “Ome bologa, gii mono eja koi mesaonj kamba!” Kaenj jemambaajonj ano qa jinjererenj somata qama jero, “Ae! Jiisas, gii Anutu uutaa Meria koloojanj. Gii nomaenj ama nomambaajonj kajanj? Niinonj Anutuwaa jaasewanjonj welema gonjenj: Gii qaa somonjonj jojopanj qaanonj jenj kotiinj siimbobolo geriawo mende ama nomba.”

⁹ Kaenj jero kokaenj qisiro, “Gii qaga moro?” Qisiro jegi, “Nono mamaga laligojonjwaaajonj qanana Liijon jejonj.” Ii ananaa qaanonj Kere tuunj somata. ¹⁰ Kaenj jenj kaparanj koma kokaenj welema mugi, “Gii nonotaawagati eenj, mono balonj kokanonja mende wasinj nonomba.”

¹¹ Kosogianon maronja kanonj bao tuunj somata monj gbo-joja uutanonj kuluuma nanji. ¹² Kawaaonj ome yonononj kokaen jej Jiisas welema mugi, “Giinonj wasinj nonona nono saanonj bao yonoo uugianonj kemebonja.” ¹³ Welema mugi “Mono kema kemebu!” jej kotonj onono eja uutanonja kouma kema bao uugianonj kemegi. Kemegi iikanondeenj bao tuunj 2,000 kawaa so ii mono lugun newonewononj kema jororonjonj apu anjononj kemenj nemotonj komugi.

¹⁴ Komugi bao galen yonononj kok koma taonj ano gomanj boleboole iikanonj kema buju qaa jegi. Jegi moma ejemba jaasoonjo yonononj iwoi kolooroti, ii iibombaajonj kagi. ¹⁵ Kanj Jiisaswaanonj kouma iigi eja ome tuunawononj laligoroti, iinonj mono opo selekopaaya tororo somonjonj rama uuta tooro roromonjgoya kuuya asugiro iima awawalinj nanji. ¹⁶ Nanji bao ii nomaenj kemenj komugiti ano eja omeyawo iwaanonj iwoi kolooroti, ii iigiti, iyonononj sundu woi ii injjogi.

¹⁷ Inijogi nama Jiisasnonj mindimindiri gomanj balongia mesaonj kemaatiwaaajonj welema mugi.

¹⁸ Welema mugi mesaonj wanjononj umambaajonj nano eja omeyawo laligoroti, iinonj kanj Jiisaswo motoonj kema laligomambaajonj qisiro.

¹⁹ Qisiroto, Jiisasnonj qotogonj munj kokaen ijoro, “Gii mono gomanjanonj kema tinitosauruga injiima Pononj angoletto somata menj kiankomunj gonji, iikawaa sunduya ii injiona mobu.”

²⁰ Kaen ijoro mesaonj kema Jiisasnonj angoletto somasomata menj muroti, iikawaa qaaya kanainj Ten-taonj distrik uutanonj jej seiroy kuuyanonj moma waliingogi. Kianj.

Jairusnonj borataajonj Jiisas qama kooliro.

Mat 9.18-26; Luuk 8.40-56

²¹ Jiisasnonj wanjononj uma eleema anjonj kotonj leegenj karo ejemba tuunj mamaganonj iwaanonj kanj ajoroogi anjonj goraayanonj nanji. ²² Nanji qamakooli miriwaa qaa galen monj qata Jairus iinonj kanj Jiisas iima batanonj kemenj siminj kuma muro. ²³ Siminj kuma munj kaparanj koma qama koolinj kokaen ijoro, “Borana melaanonj komumambaajonj anja. Mono kanj boroga qaganonj ana qeangonj toroqen laligowa.”

²⁴ Kaen ijonj Jiisas wano motoonj keni ejemba tuunjelembe yonononj gemagaranonj kema oloqologonj liligonj oroma kenji. Kianj.

Emba jiawononj Jiisaswaa malekuya oosiro.

²⁵ Kenji iikanonj batugianonj emba monj laligoro. Iinonj koinja gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro. ²⁶ Kaen

laligon siimbobolo mamaga moro selegalen mamaganon iwaa gawona megilailaila mon mende mokoloon laligoro. Iinon selegalen ejemba yonoo tawagiaajon monen hinaya kuuya gilin laligoroto, jia iikanon mono mombo momboga men bolin muro laligoro. ²⁷⁻²⁸ Kaen laligon Jiisaswaa bujuya moma kokaen jero, "Niinon ii oosirimambaajon moma bimoon malekuyagadeen borona mon oosiriwenagati een, mono saanon qeangomana." Kaen jen ejemba tuun batugianon Jiisaswaa gematanon kema malekuyanon oosiri.

²⁹ Oosiriro saya iikanondeen juguro qenjenmanjena ii qaono selianon qeangoro moro. ³⁰ Qeangoro Jiisasnon iikanondeen esuna mon koton kenoti, ii moma ejemba tuun batugianon eleema qisiro, "Moronon malekuna oosirija?"

³¹ Kaen qisiro gowokourutanon kokaen ijogi, "Ejemba tuunon ologon liligon goma goosiriju. Ii iima nomaen 'Moronon noosirija?' qisijan?"

³² Kaen ijogito, Jiisasnon mombo "Moronon ii anja?" jen qisin mokoloomambaajon eleema uun inji. ³³ Injiro emba selianon angoletokolooroti, iinon ii moma iikawaajon toroko moma jenenja ororo kan Jiisaswaa batanon kemen simin kuma kania kuuya ijoro. ³⁴ Jiisasnon ii moma kokaen ijoro, "Borana, momalaariganon mono men qeangon gonja. Qenjenmanjenganon mono qaono saanon uubonjonon kema." Kian.

Jiisasnon Jairuswaa borata men gbiliro.

³⁵ Qaa kaen ijon nano qamakooli miriwaa qaa galenaa mirinonga monon qele kan Jairus ijoro, "Boraga komuja! Kawaaajon mono boiwaa qaganon lombo toroqen mende amba."

³⁶ Ijoro Jiisasnon qaa iikawaa telambelan ama qamakooli miriwaa qaa galen kokaen ijoro, "Toroko mende moba. Mono nii moma laarin nomba." ³⁷ Kaen ijon ejemba tosaana onjomesaon Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon iigadeen unuano ii otaan kengi. ³⁸ Kema qamakooli miriwaa qaa galenaa mirinon keugi ejemba tuun guju megilailaila. Mamaganon jinjen qama kotakota saama amburere megilailaila. ³⁹ Injiima mirinon uma kokaen injoro, "Ono mono naambaajon guju men saaju? Bora iikanon mende komujato, gaonga eja."

⁴⁰ Kaen injoro jononsisi kaanja kolooro jomoma mugito, iinon ii kuuya onjotaan borawaa nemunmana ano tosaana iwo laligogiti, iigadeen unuano bora eroti, iikanon ugi. ⁴¹ Uma Jiisasnon bora ii borianon men ijoro, "Talita kuum." Ii ananaa qaanon Bora melaa, nii gijojen: Mono waaba!

⁴² Kaen ijoro bora gbania 12 iinonj mono iikanondeen waama nama kema karo. Kaen kolooro iima kosogia kiton walinggogi. ⁴³ Walinggogi iikawaa bujuya monj jegi mobuboti-waajonj jej songo kotakota ano. Ii ama bora melaa ii nembanene mugi newaatijonj injijoro. Kianj.

6

Nazaret yonononj Jiisas gema qegi.

Mat 13.53-58; Luuk 4.16-30

¹ Ii kolooro Jiisasnonj Jairuswaa gomanj balonj mesaoro gowokourutanonj otaanj iwo kema Jiisaswaa somasomarii taononj keugi. ² Sabat kendononj karo qamakooli mirinonj uma Buṅa qaa kanainj kuma onono. Kuma onono moma ejemba mamaganonj aarunj walingonj kokaenj jegi, “Yei, gejajuju! Iwoi kuuya koi mono daenkaya moma jeja? Momakootoya ii mono morononj kuma muro jeja? Ano angoletu ku-usunṅawo kaanṅa ii mono morononj inaanj muro borianonj mero asugija?” ³ Eja koi mono gomanj kokawaa motonj qe qe ejiaga. Mariawaa meria ano Jeims, Joosef, Juuda ano Saimon yonoo dagiaga. Naanurutanonj batunananonj koi laligoju.” Nazaret yonononj kaen jegi uugianonj boliro iikanonj amamaagi.

⁴* Amamaagi Jiisasnonj kokaenj injijoro, “Gejatootoo ejawaa sakiti ano tinitosaurutanonj mono iyanṅaa taononj jejewili ama munkejuto, gomanj tosaanṅa iikanonj kaen qaago.”

⁵ Kaen anḡitiwaajonj Jiisasnonj ji ejemba motomotoonḡo boria qagianonj ama menj qeanḡonj ononoto, angoletu ku-usunṅawo tosaanṅa memambaajonj amamaaro. ⁶ Kaen kolooro momalaaringianonj mende asugiro yangisenḡiaajonj ama aaruro. Aarunj onomesaonj Nazaretwaa kosianonj gomanṅa gomanṅa liligonj Buṅa qaa kuma onoma laligoro. Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta 12 wasinṅ onono.

Mat 10.5-15; Luuk 9.1-6

⁷ Jiisasnonj gowokouruta 12 ii onoono kagi kanainj woi woi kuuya wasinṅ onono. Wasinṅ onoma omejiilanj konjoma onombutiwaa ku-usunṅa onono. ⁸* Ii onoma kokaenj jej kotonj onono, “Kana kembutiwaajonj taa gbarugia menj kembu. Iwoi tosia monj mende mewu. Kana samonḡia qaago, gesogia qaago me soojaakota ii irimunṅ kasagianonj mende somonḡowu. ⁹ Kana esu saanonj kanagianonj somonḡowu. Maleku samonṅa qaagoto, maleku motoonḡo mewu.” ¹⁰ Kaen jej kokaenj injijoro, “Kema miri daen daen keubuti, mono iikanondeen laligonj gawonj menj taonj ii mesaonj kana kembu.

* 6:4: Jon 4.44 * 6:8: Luuk 10.4-11

11 *Kema laligon miri mononon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeema onombu, 'Nono onoo balonon kanin sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono riin qesaanin onjoangiaanon eleema kemebaa.' Kaen jegi kaniagia solana moma kotogi saanon goman me taon ii mesaon toroqen kumbu."

12 Kaen injjoro mesaon kema ejemba uugia meleembuti-waa Bunja qaaya ii jen sein laligogi. 13 *Laligon omejiilan mamaga onotaan ji ejemba mamaga kelenon onomorin men qeangon ononji. Kian.

Kin Herodnon toroko moro.

Mat 14.1-12; Luuk 9.7-9

14 *Jiisaswaa qabunayanon sein kin Herodwaa gejianon kemero moro. Ejembanon kokaen jegi, "Jon Oomulu ejanon mono koomunonga waama gawonja mero angoletu kusunawo asuginkeja."

15 Kaen jegito, tosianon kokaen jegi, "Ii mono Elaija." Tosianon toroqen jegi, "Ii gejatootoo eja walaga yonoononga mon."

16 Kaen jegito, kin Herodnon ii moma kokaen jero, "Jon Oomulu eja niinon jewe aroya kotogiti, iinon mono koomunonga waama laligoja." Majakaka moma kaen jero.

Jombaa aroya kotogi komuro.

17 *Ii kokaembaajonja jero: Herodnon koga Filipwaa embia Herodias olon mero Jon Oomulu ejanon kin pon jen muro kawaajon opotoro wasin onono kema Jon men somongon kapuare mirinon ononji. 18 Jonon Herodwaa qaa kokaen jero: "Gii qamboga olon men laligon Kana qaa uugujan."

19 Kaen jero Herodiasnon Jon kazi ama mun qegi komuwaatiwaajon moroto, iikawaa kania mon mende mokoloo. 20 Mende mokoloo Jonon eja solana ano soraaya toroya kolooroti, Herodnon ii moma sopa somongon kokojinjin koma reenreen sulun mun Jombaaajon toroko moma laligoro. Kaen laligon Herodnon Jombaa jetanonga qaa moroti, ii uuta kuugi qaa mamagaajon uuwoiwoi moro. Ii kilen Jombaa qaaya momambaa siin moro.

21 Kaen kolooro Herodiasnon Jon qemambaa kania mende mokolon laligoro iikawaa kambanja awaa ii kokaen kan kuuro: Kin pombaa kolokoloo kambananon karo jejelomban ama jawin ano kawali galenjuruta ano Galili prowinswaa jotamemeya waja ii koma horon onono kouma ragi. 22 Kouma

* 6:11: Apo 13.51 * 6:13: Jei 5.14 * 6:14: Mat 16.14; Maak 8.28; Luuk

9.19 * 6:17: Luuk 3.19-20

ragi Herodiaswaa boratanon miri iikawaa uutanon kouma danis ano Herod ano iwo nene dun liligon ragiti, iyononon iikawaa iimasiina mamaga mogi. Kaen mogi kinonon emba saran ii kokaen ijoro, “Borana, gii naa iwoiwaajon siina mobagati, ii saanon qisin nona togon gomaŋa.” ²³ Kaen ijon qaa ii jojopon qaanon jen kotiin kokaen ijoro, “Naa iwoiwaajon qisin nombagati, ii mono saanon gomaŋa. Iwoi ii me ii me prowins galen koma onomakejenj, ii kaanjadeen saanon mendeema bakaya mon gombe galengia koloowa.”

²⁴ Kaen ijoro seleengen kema nemuna kokaen qisin muro, “Nemuna, nii Kinonon naa iwoiga nombaatiwaajon qisin mubenaga?”

Kaen qisin muro nemunanon kokaen meleeno, “Mono kema jena Jon Oomulu ejawaa aroya kotogi waŋa men kan nomba.”

²⁵ Kaen meleeno iikanondeen miri uutanon bobogarin kimbaanon uma kokaen qisin ijoro, “Ama, niinon siin kokaen mojen: Giinon mono jen kotona Jon Oomulu ejawaa aroya koton waŋa kondenon ama men kan ii keteda koi nomba.”

²⁶ Kaen ijoro kimbaa uutanon kobooro wosoya moroto, jojopon qaaya somongoro somataurutanon ii mogiti, iyonoo jaagianon kamaan qewabotiwaajon qiqisiya gema qemambaajon moma bimoon mesaoro. ²⁷ Mesaon iikanondeen opotoroya mon wasin ijoro, “Gii mono kema Jombaa aroya koton waŋa men kawa.” ²⁸ Kaen ijon wasiro kapuare miri gbadeyanon kema aroya koton waŋa kondenon ama men kan emba saran ii muro nemuna muro. ²⁹ Jombaa gowokourutanon iikawaa bujuya moma kema qamoya men qasiriwaa jamo kobaanon ama ron kongi. Kaen koloorotiwaajon ama kin Herodnon kanagen Jiisaswaajon jero, “Jonon mono koomunonga gbilin waama laligoja.” Kian.

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagiŋo.

Mat 14.13-21; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

³⁰ Wasiwasi eja aposol yononon Jiisaswaanon kan ajoroon iwoi men ejemba kuma onongiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi. ³¹ Ijogi ejemba donon donon kan kema anŋi selegia ti-iroto, nene newuyatiwaa kambana mende kolooro. Kawaa-
jon Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro, “Ono mono niwo kagi gomaŋ gbamenanon anana siri kema laligon haamo melaada mewona.” ³² Kaen injoro ejemba onomesaon wanonon uma gomaŋ gbameŋa mongen iyanŋia siri laligowombaajon kenŋi.

33 Kenji ejembanonj ii iima mamaganonj iikawaa bujuya moma taonj ano gomanj so iikanonja balonj kana bobogarinj waladeenj kema iikanonj keugi. 34 ****Keugi Jiisasnonj wanjononga kamaanj ejemba tuunj somata injiira lama galengia qaa tani ilinwalinj qenj laligogi yonoojonj wosoya moro. Wosoya moma kanainj Buja qaa kania kania kuma onono. Kianj.**

Jiisasnonj eja 5,000 nene unuagiwo.

35 Kaenj ama laligoro weenj jaaya tegonj kememambaajonj ano gowokourutanonj Jiisaswaanonj kanj kokaenj ijogi, “Boi. Nono gomanj gbamenja kokanonj laligoninj gomanj tiimambaa anja. 36 Kawaajonj gii saanonj ejemba koi wasinj onona gomanj ano miri boleboole kosere rama kenjuti, iikanonj kema nembanengia sewanja menj newu.”

37 Kaenj ijogito, kokaenj meleema injjoro, “Onononj mono onoangio ii nene unuagiwu.” Kaenj injjoro qisinj mugij, “Nonononj mono nomaenj ambonaga? Gawonj meme kambanj 200:waa sewanja (Kina 2,000) eja. Monenj ii menj kema nene bered sewanja menj unuagiwombaajonj jejanj me?”

38 Kaenj qisinj mugij jero, “Onoangiaanonj nene bered dawij raja? Ii kema iibu.” Kaenj jero gesogia qengama jegij, “Bered 5 ano sora woi iikaanda menj laligojonj.”

39 Kaenj jegij Jiisasnonj ejemba tuunj kokaenj jenj kotonj onono, “Ejemba kuuya, onjo mono deema nene newombaajonj tuunj boleboole ajoroonj lolo tonjonononj kemenj rabu.” 40 Kaenj jenj kotonj onono kosere tuunja tuunja deema ragij. Tuunj tosia 100 ano tosia 50 kaanj kaanj kululuunj rama kenjij.

41 Rama kenjij bered 5 ano sora woi ii menj Siwenonj uuro uro kotuegonj bered motonj gowokouruta onono ejemba tuunj so mendeema batugianonj anjij. Sora woi ii kaanjadeenj tuunj kuuya yonoojonj mendeeno. 42 Mendeeno ejemba korebore nenjo nenj timbiriigi. 43 Nenj timbiriigi nene kitia kitia mesaogiti, ii gowoko yonononj menj kululuugi konde 12 kanonj kemenj saa qero. Kaanjagadeenj sora kitia ii menj kululuugi. Kianj. 44 Eja bered negiti, iyonoo jangogia ii 5,000. Kianj.

Jiisasnonj apu anjonj qaganonj riinj riinj keno.

Mat 14.22-33; Jon 6.15-21

45 Negij tegoro Jiisasnonj iikanondeenj gowokouruta jenj kotonj onoma kokaenj jero, “Onjo mono wanjononj uma waladeenj apu anjonj kotonj leegenj Betsaida gomanonj kembu. Niinonj saanonj kambanj biiwianonj ejemba tuunj koi

* **6:34:** Janj 27.17; 1 Kinj 22.17; 2 Hist 18.16; 34.5; Mat 9.36 * **6:34:** Janj 27.17; 1 Kinj 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Mat 9.36

wasin onomago kamaŋa.”⁴⁶ Kaen jen yeizozogia jen onooma baananon uma qama kooliro.⁴⁷ Qama koolin laligoro mare kolooro iyanodeen baananon laligoro wanngogianon angon biwianon keno.⁴⁸ Keno loqanon qen qen bimbimgon nanngogi keno haamonon kenngiti, iikaan baagenŋa qen karo bimooro majakaka somata mogi. Goman aananon (3-6 kilok) iikaananon Jiisasnon kaen injiima apu angon qaganon riin riin gowokouruta onoonon kan unuugumambaa ano.⁴⁹ Apu angon qaganon riin riin karo ii iima “Kowe Songorinon kaja!” jen kanain qama silangi.⁵⁰ Qama silama kuuyanon ii iima toroko mogito, Jiisasnon iikanondeen qaa bonjonda jen kokaen injoro,

“Alauruna, mono qaqabunabunagiawo satiin laligowu. Neeno kajeŋ. Toroko mende mobu.”⁵¹ Kaen jen yonoonon wanngonon uro haamonon goron qero. Goron qero jenengia ororo hononŋa mende aarugi.⁵² Wala bered men sein unuagiroti, iikawaa kania mende moma asarigito, ugianon gojono kaanjadeen aaruŋ ragi. Kian.

Jiisasnon Genesaret laligon menqeeanngo gawon mero.

Mat 14.34-36

⁵³ Apu angon koton leegen Genesaret gomanon keuma wanngo mesaon sakasinon kemegi.⁵⁴ Wanngo mesaon sakasinon kemegi ejembanon Jiisas iikanondeen moma koton mugi.⁵⁵ Moma koton mun qaa angi men bobogarin mindimindiropa gomanngianon goman so liligogi. Liligogi moma kanain ji ejemba demberunon angon onoma Jiisasnon goman daen laligorotiwaa so unuama kagi.⁵⁶ Goman so, taon, miri me kuun mombaa uutanon kenotiwaa so ji ejemba unuama sombenngianon ama onongi. Ama onoma Jiisaswaa selianon me malekuyaa susuyanon oosiriwombaajon welema mun laligogi. Oosirigiti, kuuya yononon mono qeangodaborogi. Kian.

7

Ambosakon yononon qaa kuma soogi.

Mat 15.1-9

¹ Kana qaawaa kaparanonkon ano iikawaa boi tosaan Jerusalem sitinonŋa kagiti, iyononon Jiisaswaanon kan ajoroogi.² Kamban iikanon Jiisaswaa gowokouruta tosaanon borogia mende songbama donhamo mende qen nembanene negi injiima uugia boliro.

³ Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) ano Juuda ejemba tosaan kuuya yononon ambosakon yonoo siligia otaan laligogi. Kawaaajon borogia wala songbama sororogonngo nembanene nen laligogi.⁴ Kaanagadeen gawononŋa me

maaketnonga kawuti, iikanon wala apu koson arinj konjoratingo nene oosirin laligogi. Kaanagadeen qambi, monjon ano komanene kuuya ii songbama hamo qen laligogi. Sili kaanja kaanja ii mamaga otaan laligogi.

⁵ Kawaajon Kana qaawaa kaparanjonkonjono ano iikawaa boi yononon Jiisas kokaen qisin mugi, “Goo gowokouruganon mono naambaajona ambosakonurunana yonoonon sili mende otaan borogia donhamo mende qen kilen nembanene men nenkeju.”

⁶ *Kaen qisin mugi kokaen injoro, “Oo uumeleembaa ejemba seleseleya, gejatootoo eja Aisaianon mono onoo kaniagia tororo luluuma Buju Tere monj kokaen oorota eja, ‘Ejemba tuun koi kanon mono je buugianon awaagadeen goda qen nomakejuto, uugianon telambelan ama noma mongen koriganon anji eja.

⁷ Kaen ero noo waena een toontoon men mepeseen nomakeju.

Kana qaa kuma onombonjen kitianon ejemba yonoo jenkootogia ii gisomaso ama melokanjinkeju.’

⁸ Aisaianon kaen ooro. Ono mono iikawaa so Anutuwaanon jojopan qaa gema qen ambosakonurugia yonoo siligia otaankeju. Ii mende sokonja.”

⁹ Kaen jen kokaen injoro, “Onoangiaa siligia walaga otaawombaaajon mono awaagadeen Anutuwaanon jojopan qaa qewagonkeju. ¹⁰ *Iikawaa qaaya monj ii kokaen: Mooseson kokaen jen koto, ‘Nemun manja mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Monjon manja me nemunja gasuaan mubaati, ii mono qegi komuwa.’ ¹¹ Kaen jen kotoroto, onoo qaa ii uugun kokaen jenkeju, ‘Monjon nemun manja ii kokaen irijowaa: Oo wosona mojen. Noo nanjonanngo iwoina bunja qen aowaoragati, ii Anutuwaa taha mamatewowaajon gosin andaborowe bunyaa nandunja koloowaa. ¹² Monjon kaen irijoro sokombaa jeju.’ Kaen jen somonjon mugi nemun manja yorojon ilailaa monj mende toroqen oromakebaa. Ii mende sokonja. ¹³ Yei! Kaen ama onoangiaa nanamemengiaa siligia jen koton iikanon Anutuwaanon jojopan qaa qewagogi omaya koloon jangon qaomakeja. Ono iwoi kaanja ii mamaga amakeju.” Kaen jen meleema onono. Kian.

Eja uu ii nomaen tiloon riisija?

Mat 15.10-20

¹⁴ Jiisasnon ejemba tuun mombo onoono kagi kokaen injoro, “Ono mono kuuya qaa koi geja ama moma asariwu.

¹⁵ Iwoi seleengenga eja uutanonj kemenkeji, iikanonj tiloon mumambaajonj amamaankejato, iyanḡaa uu wombotanongḡa qaa kouma kamaankeji, iikanonj mono tiloonj munkeja. ¹⁶ Moḡnonj gejiawo laligoji eenj, iinonj mono qaa koi geja ama moma kotowa.” Kianj.

¹⁷ Jiisasnonj kaen jej ejemba tuunj onjomesaonj kema miri moḡnonj uro. Uma raro gowokourutanonj sareqaa iikawaa kaniaajonj qisigi. ¹⁸ Qisigi kokaen injjoro, “Oo alauruna, onj kaanḡagadeen momogia awaa mende koloojamaen? Nembanene iwoi seleengenga eja uutanonj kemenkeji, ii tiloonj mumambaajonj amamaankeja. Ii moma kotoju me qaago? ¹⁹ Ii uu wombotanonj mende kemenkejato, korojonanonj kemenj seleengenj kamaankeja.” Jiisasnonj qaa kaen jej iikanonj nembanene kuuya ii menj soraidabororo.

²⁰ Jiisasnonj toroqenj kokaen jero, “Eja uu wombotanongḡa qaa kouma kamaankeji, iikanonj mono tiloonj munkeja. ²¹ Ejemba uu wombogianongḡa iwoi koi kaanḡa koloonj koumakeja: Qaa bologa romonḡonj serowilinj ambombaajonj momakeju. Iwoi yonḡoro menj owenjenanjenj ejemba unḡugi komuwutiwaajonj momakeju. ²² Olonḡkalu ambombaajonj momakeju. Menḡo mewombaa otoko amakeju. Bidaan jembooli ano anḡomokolonj ambombaajonj momakeju. Qaa saga jej uuduudu ambombaajonj momakeju. Gejajuju ama goronḡooso ambombaajonj momakeju. Sewanjiki laligonj gemaqeqe qaa jej Anutu mepaegowombaaajonj momakeju. Jaba-arambaranj ama sili uugia qaa amakeju. ²³ Iwoi bologa kuuya iikanonj mono ejemba uu wombogianongḡa kouma tiloonj onjmakeja.” Kianj.

Keinan emba moḡnonj kaparanj koma qama kooliro.

Mat 15.21-28

²⁴ Jiisasnonj waama Genesaret gomanj mesaonj siti qagara Taia ano Saidon iikawaa distrik qata Fonisia kawaa uutanonj keno. Kema gomanj moḡnonj uma bujuya moḡnonj mobabotiwaajonj buugia mejugoroto, kilenj aasangoya laligomambaajonj amamaaro. ²⁵ Amamaaro iikanondeen emba moḡ borata melaa ii omeyawo laligoro Jiisaswaa bujuya moma iwaanonj kanj batanonj kemenj siminj kuno. ²⁶ Emba ii Juudaga qaagoto, Griik qaa jej laligoro. Nemunj manḡa ii Foniisiaga Siria prowins kanonḡa. Iinonj borataa uutanongḡa ome konjombaatiwaajonj welema muro. ²⁷ Welema muro kokaen ijoro, “Juuda nono wala nononanaa meraboraana unḡugininj nenj timbirinj ambuya. Kawaajonj merabora yonḡoo mirigianongḡa bered menj kasu onḡoninj mende sokombabo. Juuda anana wabaurunana onḡoo qagia kasu qamakejonj.

Niinon wala Juuda ejemba ilaan onombe kantri tosaan ononon mono kasu kaan mamboma laligowu.”

²⁸ Kaen ijoro moma kokaen meleeno, “Pon, ii saanon mojento, kasu meria yononon mono kaanagadeen merab-ora yonoonon nene reemon nene dun baatanon kamaaro nenkeju.”

²⁹ Kaen meleeno Jiisasnon kokaen ijoro, “Qaa kaen j- janiwaajon saanon moma gonjen. Ome iikanon mono keteda koi boraga mesaon kenja. Kawaaon gii saanon kema.”

³⁰ Kaen ijoro moma mirianon keno omenon borata mesaoro dunanon ero iiro. Kian.

Jiisasnon eja mon meagoro.

³¹ Jiisasnon mombo Taia siti goman mesaon Saidon sitinon kema uugun misinon Ten-taon gomambaa biiwia uugun Galili apu angon kosianon karo. ³² Karo gejaduu eja mon qaaya qaomambaaon anoti, ii wama Jiisaswaanon kagi. Kan boria wananon ambaatiwaajon qisin mugi. ³³ Qisin mugi eja ii wama ejemba tuun ii onomesaon monjen keni. Kema Jiisasnon boro susuya gejianon ama nama mombo iyanaa boro susuyanon sulaan neselanon oosiro. ³⁴ Oosirin Siwenon uuro uro osongombo qama koolin iyanaa qaanon “Efata,” ananaa qaanon ‘Mono toowa,’ kaen jero.

³⁵ Kaen jero gejawoitanon toori neselanon lolooro qaaya awagadeen jero. ³⁶ Jero Jiisasnon iikawaa bujuya ejemba injowubotiwaajon qotogon onono. Qotogon onoma kaparan kono yononon ii kaparan koma jen sein laligogi. ³⁷ Jen sein laligogi ejembanon newogia tegoro waliinon kokaen jegi, “Iwoi kuuya awagadeen amakeja. Gejaduu gejagia metooro momakeju. Ejemba motoya yonoo neselangia isano qaa jenkeju.” Kian.

8

Jiisasnon ejemba 4,000 nene unuagi.

Mat 15.32-39

¹ Kamban kanon ejemba tuun somatanon mombo ajoroogi. Nembanenegia qaa laligogitiwaajon Jiisasnon gowokouruta onoono iwaanon kagi kokaen injoro, ² “Niinon ejemba tuun koi yonoonon wosona mojen. Yononon niwo kan ween karoon laligogi nembanenegia qaondabororo iijen. ³ Yonoononga tosonianon koriganonga kan laligogi niinon ‘Saanon gomanganon kembu,’ jemambo. Nene mende negi een wasin onombe kana batuyanon kema kema jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubo.”

⁴ Kaen injoro gowokourutanon meleema kokaen ijogi. “Balon qararanjonkononon kokanon mononon mono daenkaya nembanene kaanja mokolon tuunleembe koi unuaginaga?”

⁵ Kaen ijogi kokaen qisin onono, “Onoonon bered dawi raja?” Qisin onono “Bered 7 raja,” ijogi.

⁶ Ijogi Jiisanon ejemba tuunleembe ii namonon kemen rabutiwaajon jen koton onono kemen ragi. Kemen ragi bered 7 ii men Anutu qama koolin dangisen jen moton gowokouruta onoma ejemba tuun so batugianon ambutiwaajon jero. Kaen jero iikawaa so anji. ⁷ Yonoonon sora boleboole tosia kaanagadeen raro. Ii kaanjadeen men kotuegon ejemba tuun so batugianon toto qen onombutiwaajon jen koton onono. ⁸ Jen koton onono onongi nen nen timbiringogi. Nen timbiringon nene kitia mesaogi raroti, ii konde 7 men kululuugi saa qero. ⁹ Eja nene negiti, iyonoo jangogia ii 4,000. Negi wasin onono gomanjianon kenji. Kian.

Boi tosianon angoletu iibombaajon kaparan konji.

Mat 16.1-4

¹⁰ Kenji iikanondeen gowokouruta yonowo wanjonon uma distrik qata Dalmanuta kanon kenji. ¹¹ *Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) tosianon iikanon kan Jiisaswo kanain jenonkooli anji. Qaawaa timbinon horowombaajon angobato men mun kokaen kaparan koma qisigi, “Mono jena Siwenonga angoletu mon asugiro iibona.” ¹² *Kaen jegi uutanon bimooro osongonawo qero jero, “Oo ejemba kamba kokaamba namonon laligojuti, onono mono naambaajon Anutuwaa aiwese asugiwaatiwaajon kaparan komakeju? Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Anutunon aiwese kaanja ii mende men qendeema onombaa. Qaago awawi!”

¹³ Kaen jen onomesaon mombo gowokouruta yonowo wanjonon uma apu anjon koton leegen keugi. Kian.

Farisii ano Herod yononon woso kondun kaanja koloju.

Mat 16.5-12

¹⁴ Iikanon keuma samon mewombaajon duduugi bered motoongoda ii wanjonon men ragi. ¹⁵ *Ragi Jiisanon kokaen jen koton onono, “Ono Kana qaawaa kaparanjonkon (Farisii) yonoo tomembounboun qaagia ano Herodwaa riki somban iikawaajon mono galengia mewu. Ii awagadeen mende gosin gema qewuti een, yirononon mono yiist kaanja somariin men bolin onombaota.”

* **8:11:** Mat 12.38; Luuk 11.16 * **8:12:** Mat 12.39; Luuk 11.29 * **8:15:** Luuk 12.1

16 Jen koton onono qaa gemata ii mende moma asarin batugianon kokaen amin mogi. “Berednana qaawaajon jeja me nomaen?”

17 Ii amin mogi gejianon kemero kokaen injoro, “Naambaajon berednana qaa jen amin moju? Noo kaniaana ii naambaajon mende moma kotoju? Ii mende moma asariju me? Uugejagianon gojoma raja me? ¹⁸ *Jaagia rajaoto, kilen mende iima kotoju me? Gejagia rajaoto, kilen mende moma asariju me? Iwoi asugiroti, ii duduuju me qaago? ¹⁹ Niinon bered 5 ii ejemba 5,000 yonoojon motowe iikawaa kitia men kululuugi konde dawinon kemen saa qero?” Qisin onono “Konde 12,” ijogi.

²⁰ Ijogi toroqero, “Niinon bered 7 ii ejemba 4,000 yonoojon motowe iikawaa kitia men kululuugi konde dawinon kemen saa qero?” Qisin onono “Konde 7,” ijogi.

²¹ Ijogi moma jero, “Kawaajon kaniaana ii mono kaanjadeen mende moma asariju me?” Kian

Eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

²² Jiisasnon gowokouruta yonowo Betsaida taonon kagi. Kanon kan eja jaagoo mon wama Jiisaswaanon kouma borianon oosiriwaatiwaajon qama koolin mugi. ²³ Qama koolin mugi Jiisasnon eja jaagoo ii borianon men wama miri seleengen keni. Kema sulaaya sulaan jaayanon ama boria wananon ama qisin muro, “Iwoi mon iijan me qaago?”

²⁴ Qisin muro jaaya uuro uro jero, “Ejemba injijento, ii gere tanitani koloogi kokoosugadeen injiibe kema kan nanju.”

²⁵ Kaen jero mombo borianon jaawoita oosiro toori tororo uuro asarin kotooro iwoi kuuya awaagadeen iidabororo. ²⁶ Iidabororo wasin mun kokaen ijoro, “Gii goman mongen mende kembato, dindina geengaa gomanganon kamba.” Kian.

Piitonon Jiisaswaa kania jokolooro.

Mat 16.13-20; Luuk 9.18-21

²⁷ Jiisasnon Betsaida mesaon gowokouruta yonowo Sisaria Filipai taombaa kosianon kengi. Kananon kema gowokouruta kokaen qisin onono, “Ejembanon noojon nomaen jenkeju? Nii eja moroga koloojen?”

²⁸ *Qisin onono meleema kokaen jegi, “Tosianon ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jenkejuto, tosianon ‘Gii Elaija koloojan,’ ‘jenkeju ano tosianon toroqen kokaen jenkeju, ‘Gii gejatootoo eja walaga yonoononga mon koloojan.’ ” ²⁹ *Kaen jegi kokaen qisin onono, “Ano onongio noojon nomaen

* **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2; Maak 4.12

* **8:28:** Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8

* **8:29:** Jon 6.68-69

jeju? Nii moroga koloojen?” Qisin onono Piitonon kokaen meleeno,

“Gii Anutuwaanon Hamoqeqe Toya Kraist koloojan.”

³⁰ Kaen meleeno kania asuganon jegi monnon mobaboti-waajon songo kotakota ama onono.

Jiisasnon komumambaa qaaya jero.

Mat 16.21-28; Luuk 9.22-27

³¹ Jiisasnon gowokouruta kanain kokaen kuma onono, “Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga mobaa. Kanriwaa jotamemeya, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon mono gema qen qegi komuwaa. Komuro ween karon tegoro koomunonga waabaa.” ³² Jiisasnon qaa ii mende kolatin asuganon jero Piitonon iikanondeen horon mun goraayanon kema kanain qotogon muro. ³³ Qotogon muro eleema gowokouruta uun injiima Piito qotogon kokaen jen muro, “Gii qaa romonjojan, ii Anutuwaanon qaaga qaagoto, balon ejemba ano Satan siingiaga. Kawajon Satan, gii mono keteda koi noo jaase-wananonga togowa.” Kian.

Kraist otaawonatiwaa sewana.

³⁴ *Jiisasnon ejemba tuun ano gowokouruta onono kagi qaa kokaen injoro, “Monnon noo gemanon kamambajon moji, iinon mono iyanaa uuselaa siin kombombana bologa gema qero sisia megii siimbobolo ii bisi-makeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosinon nii notaan kawa. ³⁵ *Monnon laaligoya iyanajon anjon koma iyanaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somonoro soowaa. Soowaato, monnon balombaa laaligoya ii nii ano noo Oligaa Bunajon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokolon kotiin laligowaa. ³⁶ Monnon goman goman yonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uuwaa laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro unayanon tiwilaaro mende sokombaa. Eshinaya iikanon mono uukoisoro mende men mubaa. Qaago toton!
³⁷ Anana kuuyanon mono ananaa downana mewombajon amamaawon. ³⁸ Ejemba tuun tuun kamban kokanon balonon olonkalu ama singisongo tosaan ama laligonjeju. Monnon iyonoo batugianon noo qana ano noo Bun qana men kamaan ambaati, ii Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen iima tiwaa. Iinon kanagen Siwe gajoba toroya

* 8:34: Mat 10.38; Luuk 14.27 * 8:35: Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25

yoŋowo koi kamaagi Maŋaa asamararaŋa iima aarugi iinon eja me emba kaan̄a mono injiima tiin̄ onjombaa.” Kian̄.

9

¹ Kaen̄ injijon̄ kokaen̄ jero, “Niinon̄ qaa hon̄a mon̄ kokaen̄ injijowe mobu: Koi nanjuti, on̄oo batugianon̄ga tosiannon̄ Anutunon̄ bentoton̄a kuuro ku-usujanon̄ asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon̄ koomuwaa siimboboloya mende mogi ii koloon̄ asugiro iibuya.” Kian̄.

Jiisaswaa selianon̄ letono.

Mat 17.1-13; Luuk 9.28-36

² *Ween̄ 6 tegoro Jiisasnon̄ Piito, Jeims ano Jon un̄uama ejemba on̄omesaon̄ iyan̄gia siri baan̄a koriga mon̄non̄ uma gbamen̄anon̄ laligogi. Iikanon̄ laligogi jaasewan̄gianon̄ nano Jiisaswaa sele tanianon̄ letoma morota kolooro.

³ Malekuyanon̄ tualalakota asamararaŋawo kolooro. Balonon̄ opo taan̄a gbabulunon̄ (saife, omo) songbamakejuti, mono ii uugun̄ taaliro. ⁴ Kaen̄ kolooro Elaija ano Mooses yoronon̄ asugin̄ on̄oma Jiisaswo qaa amigi. ⁵ Amigi Piitonon̄ kanain̄ qaa jen̄ Jiisas kokaen̄ ijoro, “Somatanana, nononon̄ kokanon̄ uukorisoro mojon̄. Kawaajon̄ nononon̄ saanon̄ kuun̄ karoon̄ mewon̄a: Goojon̄ mon̄, Mooseswaaajon̄ mon̄ ano Elaijawaaajon̄ mon̄.” ⁶ Gowoko yoŋonon̄ jenengia mamaga ororo Piitonon̄ “Nomaen̄ jemaŋa?” jen̄ qaa mon̄gano.

⁷ *Qaa mon̄gama nano kokolo tualalakota asamararaŋawo mon̄non̄ kamaan̄ umugayanon̄ esuun̄ on̄ono iikawaa uutanon̄ga qa aro mon̄ kokaen̄ kolooro mogi, “Eja koi neenaa wombo merana kolooja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.”

⁸ Qaa ii moma uulan̄awo eleema uun̄ mon̄gama woi ii mombo mende iriigi Jiisasnondeen̄ yoŋowo nano. Kian̄.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga kolooja.

⁹ Baananon̄ga roganon̄ kamaan̄ Jiisasnon̄ kokaen̄ jen̄ koton̄ on̄ono, “On̄ono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii mono ejemba mon̄ mende injijowu. Siwe gomambaa Eja hon̄anon̄ koomunon̄ga waaro iikawaa gematanon̄ ii saanon̄ jen̄ asarin̄ laligowu.”

¹⁰ Kaen̄ jen̄ koton̄ on̄ono gowokouruta karoon̄ yoŋonon̄ qaa ii uugianon̄ an̄gon̄ koma koomunon̄ga waawaataa qaa iikawaa kania ii iyan̄gia qisin̄ aon̄ amin̄ mogi. ¹¹ *Amin̄ moma Jiisas kokaen̄ qisin̄ mugi, “Kana qaawaa boi yoŋonon̄

* 9:2: 2 Piito 1.17-18 * 9:7: Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 3.22 * 9:11: Mal 4.5; Mat 11.14

qaa kokaen jenkeju, 'Gejatootoo eja Elaijanon mono Siwenonga waladeen kamaan asugiwaa.' Ii nomaembaajon jenkeju?"

¹² Qisin mugi meleema kokaen injoro, "Elaijanon waladeen kamaan asugin laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honaga koloojato, qaa mon koi mono naambaajon oogi eja: 'Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga moro jejewili ama mubuya.' ¹³ Qaa woi ii ejaoto, niinon kokaen injomanja: Elaijanon mono kamaan asugiroto, iwaajon Buna qaa oogita ejiwaa so ejembanon ii iyangiaa siingia otaan tondu ama mugi." Kian.

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Mat 17.14-21; Luuk 9.37-43

¹⁴ Jiisas ano gowoko karoon yononon baananonga kamaan gowokouruta tosia yonoonon kan iwoi kokaen iigi: Kana qaawaa boi tosiannon nama yonowo jenonkooli ano niinongiinon qaa jegi ejemba tuunlembenon liligon injiima nanji. ¹⁵ Kaen nama ejemba tuun kuuya yononon Jiisas iima iikanondeen aarun bobogarin kosianon kema jolona jegi. ¹⁶ Jolona jegi kokaen qisin onono, "Ononon naambaajon yonowo jenonkooli ama niinongiinon qaa jeju?"

¹⁷ Qisin onono tuungianonga eja monon meleema kokaen ijoro, "Boi, noo merana omenon buuta muungun qaamuun men muro wama goonon kajej. ¹⁸ Iinon kanon me kanon men utugon horon giliro kamaan qen buutanonga kokopa kamaaro irina kijongon selianon mejugonkeja. Kaen kolooro kan goo gowokouruga welema onoma ome ii otaawutiwaa-jon injojento, yononon ii amamaajuya."

¹⁹ Kaen ijoro meleema mun jero, "Yei! Balombaa ejemba yangisenjiawo. Mono kaman dawi onowo qaton unun laligowe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemanja. Ii mono wama noonon kawu."

²⁰ Kaen jero wama iwaanon kagi. Kagi omenon Jiisas iima iikanondeen mera utugon orogon muro wolaza horon tama namonon qen poranporan itagon semben aon ero buutanonga kokopa kouma kamaaro. ²¹ Jiisasnon ii iima manja kokaen qisin muro, "Kaman dawiwaa so tani koi asugin mun kouro?" Qisin muro jero, "Ii mono melaayanondeen koloon muro."

²² "Ii men bolin mumambaajon indinja indinja gerenon me apunon metano kaman mamaga kemen qen qengadeen amakeja. Kaento, iikaanaa ku-usunja mon goonon eji een, mono kiankomun ilaan noromba."

²³ Kaen jero Jiisasnon ijoro, “‘Ku-usunja monj goononj eji eenj,’ jejanj. Anutuwaa ku-usunanonj mono ilawoila mombaa-jonj mende amamaankeja. Monjonj Anutu moma laariwaati, iwaanonj ilawoila kania kania saanonj koloonjkebaa.”

²⁴ Kaen ijoro mananonj iikanondeen qama jero, “Anutu moma laarijento, momalaarinanonj looloria koloaja. Momalaarina mono menj kotiiwa.”

²⁵ Jero ejemba jaasoonjgoyanonj bobogarij kagi injiima iikawaajonj ome ii kokaen jej muro, “Gii qaamuunj ano gejaduuwaa omeya, niinonj jej kotonj gonjenj: Gii mono eja koi mesaonj kouma kema mombo mende eleema kawa.”

²⁶ Jej muro qama silama mera ii utugonj uulanawo orogonj muro hororo utama kouma keno. Kouma keno qamo kaanja koloonj ero mamaganonj ii iima “Wosoya tegoja!” jegi. ²⁷ Kaen jegito, Jiisasnonj borianonj menj kobibiiro waama nano.

²⁸ Kaen nano Jiisasnonj miri uutanonj uro gowokourutanonj anjiodeen rama kokaen qisij mugi, “Nonononj mono naam-baajonj ii nononanodeenj otaawombaaajonj amamaajonja?”

²⁹ Qisij mugi kokaen injjoro, “Ome tania kaanja ii mono qama koolinj nene singi laligonj saanonj otaawonja. Iwoi morota monj anij mende kouma kembaa.” Kianj.

Jiisasnonj koomuyaa Bunja jero indij woi kolooro.

Mat 17.22-23; Luuk 9.43b-45

³⁰ Jiisasnonj gowokouruta yonowo gomanj balonj ii mesaonj kema Galili prowins uutanonj liligonj naa gomanonj laligogiti, ii monjonj mobaatiwaaajonj togoro. ³¹ Ii togonj gowokouruta kuma onjomambaaajonj olonj kenji. Kananonj kema qaa kota kokaen injjoro, “Anutunonj Siwe gomambaa Eja honja ii balonj ejemba yonoo borogianonj ano kemebaa. Kemero ii qegi komuwaa. Ii qegi komuro ronj konji weenj karoonj kolooro koomunonja waabaa.”

³² Qaa kota kaen injjoroto, ii mende moma asarigi ano kania nomaenj, ii qisiwombaaajonj kokodundunj anji. Kianj.

Gowoko batugianonj morononj uuta koloaja?

Mat 18.1-5; Luuk 9.46-48

³³ Kaen kema Kaperneam taanonj kougi. Kanonj kouma iyanjaa miri uutanonj uma gowokouruta kokaen qisij onono, “Onjo kananonj kanj naa qaaga aminj mojuya?”

³⁴ *Yonononj kananonj kanj ‘Morononj uuta koloaja?’ jenj ii anjiodeen aminj moma kagi. Kawaajonj qisij onono qaagia bogoro ragi. ³⁵ *Qaa bogoro ragi Jiisasnonj kemenj rama gowokouruta 12 onjono kagi kokaen injjoro, “Monjonj

* 9:34: Luuk 22.24 * 9:35: Mat 20.26-27; 23.11; Maak 10.43-44; Luuk 22.26

uuta laligomambaajon mobaati een, iinon mono kuuya onoo newo baagianon kamaanqeqeta koloon tosaan kuuya welen qer onomakeba.”³⁶ Kaen injijon naamade melaa mon men batugianon ano nano. Nano borianon men tawoyanon ama kokaen injoro,³⁷ **“Monjon naamade koi kaan mon noo qananon mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Monjon kaen ama nombaati, iinon niigadeen qaagoto, mon wasin nonoti, mono ii kaanqadeen koma horon mubaa.”* Kian.

Jiisasnon gowokouruta mindijon onono.

Luuk 9.49-50

³⁸ Jonon Jiisas kokaen ijoro, “Boi, nononon eja mon ananawo mende liligonkeji, iinon goo qanon omejiilan konjoma onono iinin. Iinon nonowo mende qokotaan laligonkejiwaajon ama nono ii qotogon munin.”

³⁹ Kaen ijoro Jiisasnon jero, “Ii mono mende qotogon mubu. Monjon noo qana qama angoletomeji, iinon mono iikawaa gematanon noo gemageqe qaa afaankota jemambaajon amamaawaa.⁴⁰ **“Monjon mende qotogon nonomakeji, iinon mono ananaa arenon laligoja. (Kawaajon noo alauruna tosia ii angojisiri mende men onombu.)*⁴¹ **Ii mono nanjon onongi Anutunon iikawaa turuna onombaa. Monjon Kraistwaa qatanon iwaa buja koloojutiwaajon ama apu qambi newutiwaa onombaati, Anutunon mono iikawaa turuna meleema mubaa. Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu: Nanjon onombuti, iyononon mono turuna mewuya.”* Kian.

Singisongowaa konjoroya mono qotogowu.

Mat 18.6-9; Luuk 17.1-2

⁴² Jiisasnon qaa kokaen jero, “Merabora koi kaan moma laarin nonjuti, monjon iyonononga mon konjoroya ama muro singisongo ambaati, eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon lombo iikawaa irona mono nomae men muro soyanon koloonaga? Kemun kowonjin aroyanon somonjon kowe biiwianon giligi mendungoro kemebabo, iikanon mono afaan koloon muro tani koloonaga.⁴³ **Kawaajon boroganon singisongo ambaatiwaa konjoroya ama gombaati een, ii mono koton giliwa. Koton gilingo borodomon laligon laaligo kombomban mokoloon oompelelen mokoloowagato, boroga woiwo laligon kanagen gere sianon kemebabo. Sia gereya ii kamban monjon mende bogowaa.*⁴⁴ *Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema*

* **9:37:** Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon 13.20

* **9:40:** Mat 12.30; Luuk 11.23

* **9:41:** Mat 10.42

* **9:43:** Mat 5.30

kougi mende komuwuya ano je geregianon kamban monnon mende bogowaa.’

45 “Kaanagadeen kanaganon singisonjo ambaatiwaa kongoroya ama gombaati een, ii mono koton giliwa. Koton gilingo kanadomon laligon laaligo kombombanja mokolon oompelelen mokoloowagato, kanaga woiwo laligona gere sianon giligi kemebabo. 46 Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kamban monnon mende bogowaa.’

47 * “Kaanjadeen jaaganon singisonjo ambaatiwaa kongoroya ama gombaati een, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaako motoongowo laligon Anutuwaabentotonon keema oompelelen mokoloowagato, jaakoga woiwo laligona gere sianon giligi kemebabo. 48 * Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kamban monnon mende bogowaa.’

49 “Gere sia iikanon ejemba kuuya ii sii kaanja gere bolanon dalasisi onooqi siimboboloya mobuya.

50 * “Sii ii awaa koloojato, siinon naanja mesaowaati een, ii mono nomaen meagogi naanja mombo koloonaga? Ono kaanjadeen uumotoonjo laaligowaa aina mesaowubo. Kawaajon Siwe siigia mesaowubotiwaajon mono galengia men batugianon luae qen aon laligowu.” Kian.

10

Loemba mesaon aoawaa qaaya

Mat 19.1-12; Luuk 16.18

1 Jiisanon waama Kaperneam goman mesaon Jordan apu koton leegen kema metetereen kamaan mombo apu ii koton Judia prowinsnon karo. Karo ejemba tuunlembenon mombo iwaanon ajoroogi ama laligoroti, iikawaa so mombo kuma onono.

2 Kuma onono Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosianon iwaanon kan qaawaa timbinon horowombaa angobato men mun kokaen qisin mugi, “Ejanon embia mesaowaati een, iikanon Kana qaa uuguwaa me qaago?”

3 Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Moosesnon iikawaa qaaya nomaen jen koton ononota eja?”

4 * Kaen injoro kokaen ijogi, “Ejanon mesaon aoao papia oonjo embia saanon mesaowaa. Moosesnon kaen jen kotorota eja.”

* 9:47: Mat 5.29 * 9:48: Ais 66.24 * 9:50: Mat 5.13; Luuk 14.34-35

* 10:4: Dut 24.1-4; Mat 5.31

⁵ Kaen ijogi kokaen jen onono, "Iinonj mono uugia kotigaa-
jonj ama jenkooto kaen onj onono. ⁶ *Oonj ononoto, Anu-
tunonj kanakanaiyanonj ilawoila kuuya mokoloroti, kam-
banj iikanondeen 'Eja ano emba laligowutiwaajonj mokoloon
onono. ⁷ *Kawaajonj ejanonj mono nemunmanja oromesaonj
embiaanonj kema qokotaaro ⁸ yorononj sele motoonggo koloonj
laligowao. Kaen koloonj toroqen woi mende koloojaoto,
sele motoonggo koloonj laligowao. ⁹ Anutunonj eja ano
emba mindirinj oronoti, ejemba mononj ii mono mende
mendeema oromba."

¹⁰ Jiisasnonj kaen jen onoma miri uutanonj uro gowok-
ourutanonj qaa iikawaajonj mombo qisinj mugi. ¹¹ *Qisinj
mugi kokaen injjoro, "Eja mononj embia otaanj emba
monj mewaati, iinonj mono olonkalu serowilinj ambaa.
¹² Kaanagadeen emba mononj loya otaanj eja monj mewaati,
iinonj mono olonkalu serowilinj ambaa." Kianj.

Jiisasnonj merabora kotuegonj onono.

Mat 19.13-15; Luuk 18.15-17

¹³ Ejemba tosiyanonj merabora boloboolo unjuama Jiisas-
nonj onjosiwaatiwaajonj iwaanonj kagito, gowoko yonononj
ejemba ii jen qewagonj ononji. ¹⁴ Kaen angito, Jiisasnonj
ii iima uuta boliro kokaen injjoro, "Merabora melaa mono
onjomesaogi noononj kawu. Anutunonj ejemba kaanja ii
bentotoña buña qen onombaa. Kawaajonj ii mende so-
monjonj onombu. ¹⁵ *Niinonj qaa honja monj kokaen injjowe
mobu: Mononj Anutuwaaw bentotoña ii merabora kaanja
buña mende qen aowaati, iinonj mono iikawaa uutanonj
keumambaa amamaawaa." ¹⁶ Kaen jen tawoyanonj ama
doonjonj onoma boria wangianonj ama kotuegonj onono.
Kianj.

*Jiisasnonj eja qabunjayawo mombaa qambanmamban qaa
jero.*

Mat 19.16-30; Luuk 18.18-30

¹⁷ Jiisasnonj kanainj kana kemambaa ano eja mononj
bobogarinj iwaanonj karo. Kanj batanonj kemenj siminj kuma
kokaen qisinj muro, "Boi awaa, niinonj mono nomaenj ama
laaligo kombombanja buña qen aowenaga?"

¹⁸ Qisinj muro kokaen ijoro, "Noojonj 'Boi awaa,' ii naam-
baajonj jejanj? Anutu motoongoyanonj awaa kolooja. Eja
mononj ii kaanja awaa mende kolooja. ¹⁹ *Giijojopan qaa
koi modaborojanj:

* **10:6:** Jen 1.27; 5.2 * **10:7:** Jen 2.24 * **10:11:** Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

* **10:15:** Mat 18.3 * **10:19:** Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

‘Moŋ mono mende qena komuwa. Serowilin mono mende amba. Iwoi mono yoŋgoro mende mewa. Jenonkuukuu mono mende ama muba. Mono kalugon yoŋgoro mende mewa. Nemun manŋa mono goda qen oromakeba.’

²⁰ Kaen ijoro moma kokaen jero, “Boi, ii kuuya mono gbaworonanongŋa teŋ koma laligoŋ waabe.”

²¹ Kaen jero Jiisasnoŋ uun iima uwomboyanoŋ jopagon mun kokaen ijoro, “Gii mono motoonŋonoŋ amamaajan: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewanŋa mewutiwaajon ana monen karo ejemba wanaya onomba. Kaen ana esuhinaga somata toton (milyon Kina kaanŋa) ii Siwe gomanon en gombaa. Kaen ama nii notaan kawa.” ²² Jiisasnoŋ kaen ijoroto, esuhinaya mamaga erotiwaajon ama qaa ii moma uuta bosoleero wosobiri moma een mesaon keno.

²³ Mesaon keno Jiisasnoŋ uuro kema karo gowokou-ruta kokaen injoro, “Oyei! Ejemba monen hinagiawo yoŋonoŋ mono Anutuwaa bentotonon keubombaajon bimoon kupukapa kombuya.”

²⁴ Kaen injoro gowoko yoŋonoŋ ii moma walingogito, Jiisasnoŋ toroqen kokaen injoro, “Guanuruna, ejemba daen yoŋonoŋ monen hinagia moma laarinkejuti, iyoŋonoŋ mono Anutuwaa bentoton uutanon keubombaajon bimoon kupukapa kombuya. ²⁵ Ii kokaen jen asarimanŋa: Oro somata kamel ii sosoro ootanon saanon mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yoŋonoŋ Anutuwaa bentoton uutanon keubombaajon bimoon amamaawuya.”

²⁶ Kaen injoro moma aarun tililingon iyanŋiaajon kokaen jegi, “Oopopoon! Ejemba moronoŋ mono Siwewaa bunŋa koloonaga?”

²⁷ Kaen jegi Jiisasnoŋ uun injiima kokaen jero, “Ejembanon ii angobato men osin amamaankejuto, Anutunon kaen mende amakeja. Anutunon mono iwoi kuuya saanon amakeja. Iinon iwoi moŋ ama memambaajon mende osin amamaankeja.” Kian.

Jiisaswaa gawon memewaa turunŋa

²⁸ Piitonon qaa ii moma meleema Jiisas kokaen ijoro, “Moba, nononoŋ ilawoila kuuya mesaon gii gotaan kanin.”

²⁹ Ii moma Jiisasnoŋ kokaen ijoro, “Niinon qaa honŋa moŋ kokaen injiijowe mobu: Moŋnoŋ noo ano Oligaa Bunawaajon ama iwoi moŋ mesaoroti, ii jigo miria, dakoga, naambeeta, nemunmanŋa, meraborata me gawon molalenŋa ii onomesaoro Anutunon mono iikawaa tawaya uugun meleema muro seiwaa. ³⁰ Moŋnoŋ iwoi ii mesaoroti, Anutunon mono tawaya ii 100:waa so toroqen muro iyanŋaa

bunja koloowaa. Balombaa laaligononj sisiwerowero uutanonj laligowaato, jigo miri, dako, naambee, nemunmanj, merabora ano gawonj molalenja ii mono kitianonj koloonj mubaa ano kambanjanonj laaligo kombonja tetegoya qaa bunja qen aowaa. ³¹ *Kaenj koloowaato, uuta onjononga mamaganonj kamakamaata koloowuya ano kamakamaata yonjononga mamaganonj uuta koloowuya.” Kianj.

Komuwaatiwaa qaaya jero karoonj kolooro.

Mat 20.17-19; Luuk 18.31-34

³² Jiisasnonj gowokouruta yonowo Jerusalem sitinonj ubombaajonj balonj kana kenji. Jiisasnonj wala keno gowokourutanonj gematanonj kema waliingogi ano ejemba gemagianonj kagiti iyonononj mono toroko mogi. Kaenj anji Jiisasnonj gowokouruta 12 ii mombo horonj onjoma kanainj kuma onjono. Iwaanonj iwoi koloowaati, qaa ii jenj asarinj kokaenjinjoro, ³³ “Mobu, anana mono Jerusalem ubonja. Iikanonj monjonj Siwe gomambaa Eja honja memelolo menj muro jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonoo borogianonj kemebaa. Yonjononj komuwaatiwaa qaaya jenj tegonj waba gawman yonoo borogianonj oombuya. ³⁴ Oonji mepaegonj sulaapanj qenj ooli waayawononj qetaalinj talungowuya. Qetaalinj talunjonj qegi komuwaa. Komunj weenj karoonanonj koomunonja waabaa.” Kianj.

Jeims Jon yorononj iwoiwaajonj weleni.

Mat 20.20-28

³⁵ Jiisasnonj kaenjinjoro Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon yorononj iwaanonj kema kokaenjinjori, “Boi, norononj iwoi mombaajonj welema gonjoti, ii norombagiwaajonj mojo.”

³⁶ Ijori qisinj orono, “Orononj naa iwoi ama oromanjatiwaajonj mojao?”

³⁷ Qisinj orono kokaenjinjori, “Giinonj saanonj jenj kotona noro goo asamararanonj eu uma monjonj boro dindinganonj ano monjonj boro qaniganonj rama iwoi kuuya galenj kombonaga.”

³⁸ *Kaenjinjoro, Jiisasnonj kokaenjinjoro, “Orononj iikawaa kania mende moma yagonj welenjao. Niinonj qambi aasonjowo nemanjati, orononj ii saanonj nenj siimbobolo mobaota me qaago? Jonkowororo nonjgbanonj mulu menj nombuti, orononj ii mewao me qaago?”

³⁹ Irijoro moma jeri, “Ii saanonj mewota.”

Jeri kokaenjinjoro, “Ii onjanonj. Niinonj qambi aasonjowo nemanjati, orononj ii kaanjadeen newaota ano jonkowororo nonjgbanonj mulu menj nombuti, iikanonj mono

* **10:31:** Mat 20.16; Luuk 13.30 * **10:38:** Luuk 12.50

oro kaanagadeen mulu menj orombuya. ⁴⁰ Menj orombuto, noo boro dindinanonj me qaninanonj morononj rabaati, ninonj qaa ii jenj kotomanjatiwaa so qaago. Anutunonj dunj woi ii daenj yoroojonj mozozonjgoroti, ii mono iyoroojonj orono niwo rama iwoi kuuya galej komakebonja.” Kianj.

Galej honjanonj mono welenqege koloaja.

⁴¹ Jeims Jon yorononj kaenj weleni alauruta 10 yonjononj ii moma kanainj uubologa mogi. ⁴² *Kaenj mogito, Jiisanonj onjono kagi kokaenj injoro, “Namowaa kantria kantria yonjoo jawingianonj galej koma onjombonjatiwaaajonj jejuti, iyonjononj mono eja ponj tanijaenj ama onjomakeju. Yonjoo somatagianonj mono qaa jenj kotonj ejemba mindingonj onjoma ku-usungia qendeemakeju. Onj kaniagia ii saanonj moju. ⁴³ *Onjoo batugianonj sili iikaanja koloowaboto, monjononj onjoo batugianonj somatagia koloomambaaajonj moji, iinonj mono welenj qenj onjoma laligowa. ⁴⁴ Kaanagadeenj monjononj onjoo batugianonj uuta laligomambaa moji, iinonj mono kuuya onjoo newo baagianonj laligonj welenqegegia omaya koloowa. ⁴⁵ Siwe gomambaa Eja honjanonj mono kaanagadeenj sili kaanja qendeema iyanja welenj qenj mubutiwaaajonj ama mende kamaaroto, welenj qenj onjoma ejemba kuuya onjoo dowegia memambaaajonj ama kamaarota laaligoya qeleema mesaowaa.”

Bartimeus jaaya gooro metooro.

Mat 20.29-34; Luuk 18.35-43

⁴⁶ Jiisanonj gowokouruta yonjowo Jeriko sitinonj kagi. Kanj siti ii mesaowombaaajonj anji ejemba tuunjelembenonj onjotaanj gemagianonj kagi. Kaenj kagi jaagoo eja qata Bartimeus, Timeuswaa meria iinonj monej ano nene mubutiwaaajonj welema onjoma kana goraayanonj raro. ⁴⁷ Raro “Nazaret eja Jiisas kaja,” jegi moma kanainj kokaenj qaro, “Jiisas Deiwidwaa gbilia, mono kianjkomunj nombal!”

⁴⁸ Kaenj qaro mamaganonj qaa bogoro rabaatiwaaajonj qotonj mugito, iinonj kaparanj koma qaro. “Deiwidwaa gbilia, giinonj mono kianjkomunj nombal!”

⁴⁹ Qaro Jiisanonj moma doronj ama kokaenj jero, “Saanonj qagi koi kawa.” Kaenj jero jaagoo eja ii qama kokaenj ijogi, “Goojonj qaja. Kawaajonj mono satiinj qena kamaaro waama kawa.”

⁵⁰ Ii moma malekuya qetegonj gilinj porasak waama nama Jiisaswaanonj keno.

* **10:42:** Luuk 22.25-26 * **10:43:** Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

⁵¹ Keno kokaen qisinj muro, “Alana, niinonj naa iwoiga ama gomanatiwaajonj mojanj?” Kaen qisinj muro jaagoo ejanonj jero, “Somatana, nii jaana mombo uumambaajonj mojenj.”

⁵² Kaen jero Jiisasnonj kokaen ijoro, “Momalaariganonj mono menj qeangonj gonja. Mono saanonj kemba.” Kaen ijoro jaa kota iikanondeenj tooro uuñ gemagianonj Jiisas otaanj keno. Kianj.

11

Jiisas Jerusalem uro mare konji.

Mat 21.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

¹ Jiisasnonj gowokouruta yonowo Jerusalem siti dodowin Betfage ano Betani gomanj woi kosogaranonj kanj Oil gere baananonj uma gowokowoita woi wasinj oromambaajonj ama ² kokaen irijoro, “Gomanj bagiaagenj raji, mono iikanonj kembao. Kema iikanonj keuma dongi melaa kasanonj somonggogi nanji, ii iikanondeenj mokoloowaota. Ii dongi sagbiliaga, eja mononj qaganonj mende rarataga. Ii mono isama menj koi kawao. ³ Aisni mononj ‘Naambaajonj kaen anjao?’ jenj qisinj orono kokaen ijowao, ‘Ponnananonj iikawaajonj amamaanj jero kajota kamanj mende koriro mombo meleeno kawaa.’”

⁴ Kaen irijonj wasinj orono kema dongi sagbilia kana goraayanonj miri mombaa nagu qaa ootanonj kasanonj somonggogi nano mokolonj isani. ⁵ Aisni eja tosia iikanonj nangiti, iyonononj iriima kokaen qisinj oronji, “Hei, nomaen nambojenj dongi melaa isanjao?”

⁶ Kaen qisinj oronji Jiisasnonj irijorotiwaa so jeri moma “Saanonj menj kembao,” jegi. ⁷ Jegi menj Jiisaswaanonj kari malekugia qetegonj dongi melaawaa qaganonj anji uma raro. ⁸ Kaen rama keno ejemba jaasongoyanonj goda qenj malekugia qetegonj kana somatanonj tambonji tosanonj balonj korianonj kema gere seña memburatinj tambonji. ⁹ *Tambonji ejemba wala koma horonj kengiti ano gematanonj otaanj kagiti, iyonononj kokaen jenj qagi, “Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepesejonj. Pombaa qatanonj kawaati, Anutunonj mono ii kotuegonj muba. ¹⁰ Ambonana Kinj Deiwidnonj kantri totonj koma galeñ koma ononoti, kamanj iikaananonj mono mombo kanj nononja. Oo Anutu mono kantri totonana kotuegowa. Hoosana! Qabunaga mepeseeninj euwaa euyanonj uja. Oowe oowe!”

¹¹ Kaen qagi Jerusalem sitinonj uma jiwowonj jigowaa totonj uutanonj keno. Iikanonj liligonj ilawoila kuuya iiro mare

* 11:9: Ond 118.25-26

kolooro kamaanj gowokouruta 12 yonowo jigo mesaonj Betani gomanonj kema egi. Kianj.

Jiisasnonj fig gere monj qasuaaro gororongoro.

Mat 21.18-19

¹² Enj umugawodeen waama gowokouruta yonowo Betani gomanj mesaonj kenji Jiisasnonj nenewaa komuro. ¹³ Nenewaa komunj uuro keno fig gere monj* senawo nano iiro. Iima “Senja uutanonj honja raro mokoloonj newenaga,” jenj fig gerewaa kanianonj keno. Kenoto, honjaa kambananonj mende torirotiwaajonj senagadeen nano iiro. ¹⁴ Kaenj iima gere ii kokaen jenj muro, “Monjonj mono honja mombo mende newa.”

Kaen jenj muro qaa ii gowokourutanonj mogi. Kianj.

Jiisasnonj jiwowonj jigo jenj kobooro.

Mat 21.12-17; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

¹⁵ Kema laligonj Jerusalem sitinonj ugi Jiisasnonj jiwowonj jigowaa totonj uutanonj keno. Iikanonj ejemba injiuro esuhina sewanja mewutiwaajonj anji sewanja megiti, ii kanainj konjoma onono kamaagi. Monenj utekute ejemba yonoo raragia metaama meleeno kenji. Kaanagadeen kewo sewangia mewutiwaajonj anjiti, iyonoo dunj raragia ii kaanjadeen riitano kenji. ¹⁶ Sombenj kowoga kotonj iwoi elaan keuma kaamawaa kania ii somongoro. ¹⁷*Iikaen ama kuma onoma kokaen injjoro, “Aisaiyanonj qaa monj kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanonj mono gomanja gomanja kuuya yonoo qamakooli miri koloowaatiwaajonj qabu.’ Qaa ii ejato, onononj ii utegogi kikekakasililinj eja yonoo kobaa kaanja kolooja.”

¹⁸ Kaenj injjoro ejemba tuunj kuuya yonononj iikawaajonj newogia tegoro walingogi. Kawaajonj jigo gawonj galenj ano kana qaawaa boi yonononj ii moma Jiisaswaajonj toroko moma aminj moma kokaen jegi, “Ii mono nomaen jeninj qegi komunaga?”

¹⁹ Mare kolooro Jiisasnonj gowokouruta yonowo siti mesaonj seleengenj kema egi. Kianj.

Fig gerenonj gororongoro iigi.

Mat 21.20-22

²⁰ Enj umugawodeen waama kananonj kema fig gere ii uuguwombaaajonj ama gere ii iigi tiitawo gororongonj nano. ²¹ Nano Piitononj Jiisaswaanonj qaa romonjonj kokaen ijoro, “Somatana iiba, fig gere qasuaanati, ii mono gororongonj nanja.”

* **11:13:** Fig ii jao gerewaa alia monj. Ii gawonjianonj komogi kota ainjawo kolooro mamaga nenj laligogi. * **11:17:** Ais 56.7; Jer 7.11

22 Ijoro Jiisasnon kokaen meleeno, “Anutu momalaarin ii mono pondan men laligowu.” 23 *Niinon qaa hona mon kokaen injijowe mobu, “Monon qaayaa hona koloowaati-waajon uuwoi mende moma baana kokawaa toyaajon kokaen jen kotonaga, ‘Mono baana koi qetegon waama kema kowenon amba.’ Kaen jen koton Anutu moma laariro hona mono iikawaa so koloowaa. 24 Kawaajon niinon kokaen injijowe mobu: Naa iwoiwaajon qisin qama kooliwuti, ii kuuya bunu qen aodaborojoni, iikaen moma laarigi mono bunagia koloowaa. 25 *Ono nama Anutu qama kooligi monon aliaa koposowaajon uubologa mobaati een, koposoya ii mono mesaowu. Kaen ambuti een, onoo Manjia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kaanjadeen onoo singisonjogia mesaowaa. 26 (Ono tosaana yonoonon singisonngo mende mesaowuti een, onoo Manjia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kaanjadeen onoo singisonjogia mende mesaowaa.)” Kian.

Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunjaajon qisigi.

Mat 21.23-27; Luuk 20.1-8

27 Jiisasnon gowokouruta yonowo mombo Jerusalem siti-non ugi. Uma jiwowon jigowaa toton uutanon kema karo jigo gawon galen, kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya tosaana yononon iwaanon kougi. 28 Kouma kokaen qisin mugi, “Gii kokanon iwoi anjani, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Ii mewagiwaa ku-usunja ii mono moronon gono?”

29 Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon kaanagadeen qaa mon qisin onoma. Ii meleema nongi niinon kaanagadeen moronon ku-usun nono ilawoila koi amakejeni, ii injjoma. 30 Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usunja ii dakaya mero? Siwe Toyanon muro me bolon toyanon mugi? Ii mono nijowu.”

31 Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, “‘Ku-usunanon Siwenonga asugiro,’ kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa: ‘Ononon mono naambaajon Jon mende moma laarin mugi?’ Ii mende sokonja. 32 Me ‘Balon ejemba yonoononga asugiro,’ jewonaga? Ii mende sokonja.” Ejemba kuuyanon Jombaajon ‘Onanon gejatootoo ejaga kolooja,’ jegitiwaajon ama ejemba tuun yonoojon toroko moma ii jewombaajon amamaagi. 33 Kawaajon “Ii mende mojon,” meleenji. Kaen meleenji Jiisasnon kokaen

* 11:23: Mat 17.20; 1 Kor 13.2 * 11:25: Mat 6.14-15

inijoro, “Kaen ano niinon kaanagadeen ilawoila koi amake-jeniwaa ku-usunja moronon nonoti, ii mende injjomaŋa.” Kian.

12

*Wain kasa gawon galeŋ bologa yonoo sareqaa
Mat 21.33-46; Luuk 20.9-19*

¹ *Jiisasnon kanain ejemba sareqaanon kokaen injjoro, “Eja monon wain kasa gawon mon koma komoro. Koma komoma sopaya men liligoro. Men liligon wain juu somata jamonon mero. Iikanon waimbaa hona ama kananon risuaagi apuyanon lalanon kemero. Wain juu somata ii men wain yonoro mewubotiwaajon galeŋ meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galeŋ tosaana mokolon onoma kokaen injjoro, ‘Mono gawon men honaa bakaya onoangia men bakaya toya nii nombu.’ Kaen jen somonon gawon ii borogianon ama onomesaon kantri monon kema laligoro. ² Laligon laligoro hona momogorotiwaa kambana (gbani 5) toriro iikanon welenqeqeya mon wasin muro galeŋ yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero. ³ Jeroto, galeŋ yononon ii men somonon koobinon qen otaagi bobora eleeno. ⁴ Kawaa gematanon welen eja mon wasiro yonoonon keno wana qosoma gamu qen mugi. ⁵ Kawaa gematanon welen eja mon mombo wasiro keno qegi komuro. Kaanjadeen eja tosaana mamaga wasin onono tosia koobinon sagorogoro unun tosia unugi komugi. ⁶ Kaen angi wain gawon toyanon qaa mongama jero, ‘Neenaa wombo merana motoongo iikayadeen laligoja. Ii mono goda qen mubuya me nomaen?’ Kaen jen konoga kian meria wasiro yonoonon keno. ⁷ Kenoto, karo iima batugianon kokaen jegi, ‘Iinon mono borosamoya kokawaa toya koloowaa. Ayo, mono men qenin komuro wain kasa gawon kokanon mono ananaa bunja koloowaa.’ ⁸ Kaen jen qelanjin men somonon qegi komuro qamoya gawon sopa seleenjen hagogi kemero.

⁹ “Wain gawon toyanon ii moma mono nomaen ambaa? Iinon mono ano kan gawon galeŋ ii kondeema onombaa ano gawon galeŋ dologa mokolon onoma wain kasa gawon ii yonoo borogianon ambaa. ¹⁰ *Bunja Terenon qaa koi weenjogi me qaago?

‘Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombana

kolooro mokoloogi. Iikanonj riiro mirinonj mono riima kamaanj kombaa.

11 Ponjonj tando ii kuuro jaanananonj iininj qabunayawo kolooro walingonjkejonj.” ’

12 Jiisasnonj kaen injijoro galenj yonononj qaa iikawaa kania moma asarinj kokaenj jegi. “Sareqaa ii mono nonoojona jeja.” Kawaajonj ii menj somongowombaaajonj mogito, ejemba tuunlelembenj yonoojonj toroko moma amamaan mesaonj kenji. Kianj.

Takis aambaa Jiisas angobato menj mugi.

Mat 22.15-22; Luuk 20.20-26

13 Juuda jotamemeya yonononj Farisii ano gawana Herodwaa paati alauruta tosia wasinj onoma kokaen injijogi, “Ono mono Jiisaswaanonj kema qisinj qaawaa timbinonj horonj gbadoonj mubu.” Kaen injijogi Jiisaswaanonj kagi.

14 Jiisaswaanonj kanj kokaen ijogi, “Boi, giinonj eja hona koloojanj, nono ii mojonj. Giinonj ejemba tosia mende inisosoroonj tosia mende qetama onomakejanto, so motoongononj gosinj nonomakejanj. Kawaajonj kuunj gonjgi mende dogonj somata mende esuunj onomakejanto, Anutuwaanonj kana ii qaa hona otaanj kuma nonomakejanj. Giinonj Anutuwaanonj qaa dindina iikanonj uuta ano kamaanjeqeta motoondeen kuuya jenj mindinonj nonomakejanj. Kawaajonj nono siisa-kimbaajonj takis ama iikanonj Mooseswaa Kana qaa songiwona me qaago? Ii aninj sokonja me qaago?”

15 Kaen ijogi arengia qolonjmolongoya ii moma kotonj kokaen injijoro, “Ono naambaajonj qaawaa timbinonj amambombaaajonj angobato menj nonju? Saanonj silwa monen monj menj kagi iimanj.”

16 Kaen injijoro ii menj kagi kokaen qisinj onono. “Morowaa unayaga ano qataga ii koi oogita eja?” “Ii Siisa-kimbaa.” Kaen meleema jegi.

17 Jegi kokaen injijoro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa bunja munkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo eji, ii mono Anutuwaa bunja qewu.” Kaen injijoro iwaajonj mamaga walingogi. Kianj.

Koomunonga waawaataa angobato menj mugi.

Mat 22.23-33; Luuk 20.27-40

18 *Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonjonj) yonononj “Kumugiti, iyonononj mende waabuya,” jenj laligogi. Yonoononga tosianonj Jiisaswaanonj kanj kokaen qisinj mugi, 19 * “Boi, Moosesnonj kokaen jenj kotonj nononota eja,

'Eja monj emba mero merabora mende koloogi komun maloya een mesaoro koganonj saanonj maloya ii menj gbili mekoloonj muro dataa qa menj laligowaa.'

20 "Moba! Kamban monjonj daremunj 7 laligogi. Daga mutuyanonj emba menj laligonj gbilia qaa eenj laligonj komuro. 21 Komuro koganonj maloya ii menj laligonj kaanagadeenj gbilia qaa eenj komuro. Komuro koga monj iwaa gematanonj iikanonj emba iikayadeenj menj laligonj eenj komuro. 22 Kaanagadeenj daremunj 7 kuuya yonononj emba motoonjgo iikayadeenj menj gbilia qaa laligonj komudaborogi. Kuuya komugi konoga malogia ii kaanjadeenj komuro. 23 Giinonj 'Komugiti, iyonononj gbilinj waabuya,' jejanto, nono ii mende moma laarijonj. Moba, eja 7 kuuya ii ororonj waabuyagati eenj, emba motoonjgo ii embagiaga megilaligorotiwaajonj ama mono morowaa embiaga koloonaga?"

24 Kaenj qisigi Jiisasnonj meleema kokaenj injjoro, "Onjo qaa jenj sooju. Uumeleembaa Bunja Tereya ano Anutuwaa kususnja mende moma kotojutiwaajonj mono jinjjaunj amakeju. 25 Onjanonj, koomunonjga waama kamban iikanonj loemba mende koloowuyato, gajoba yonononj Siwe gomanonj laligojuti kaanja koloonj laligowuya. 26 *Mobu! Komugiti, iyonononj gbilinj waabutiwaa qaaya ii Mooseswaa Buknonj kokaenj eja: Somanj bambanonj gere bolanj asuginj mende jenj kotoroti, onjo sundu ii weenjgogi me qaago? Anutunonj iikanonj Mooses kokaenj ijoro,

'Niinonj Anutu Aabrahambaa Ponj, Aisakwaa Ponj ano Jeikobwaa Pongja laligonj waama laligojenj.'

27 "Isi wanjale karonj yonononj Anutuwo laligonj kotiinj ubuya. Anutunonj koomuya yonoo Pongja qaagoto, laaligo kombombanja laligojuti, mono iyonoo Pongjiaga kolooja. Oo Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonjonj paati) onjo mono qaa mamaga moma soonkeju." Kaenj meleeno.

Jojopanj qaa wanj woi ii nomaenj?

Mat 22.34-40; Luuk 10.25-28

28 *Jiisasnonj Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonjonj) yonowo aminj moma jenj sororogonj meleema onjonoti, ii kana qaawaa boi eja monjonj moro. Iikaan moma jaasewananonj kouma kokaenj qisijn muro, "Jojopanj qaa kuuya iikanonjga wanj somata ii nomaenj?"

29 *Qisijn muro meleeno, "Wanj somata ii kokaenj,

'Israel kanageso mobu! Anutunonj motoonjgo ananaa Ponjana kolooja. Bensakonj iwoi monjonj qaago.

³⁰ Kawaajon uugabaga, unaga, roromongoga ano ku-usunga kuuya, iikanon mono Pon Anutuga uunon jopagon mun laligowa.’

³¹ * “Jojopon qaa iikawaa alia ii kokaen,
‘Geenga jopagon aonkejani, iikaanadeen mono ejemba
kuuya jopagon onoma laligowa,’

Jojopon qaa mononon mono qaa woi ii mende uruuguja.”

³² * Jiisasnon Kana qaawaa boiyajon kaen meleeno ijoro,
“Boi, gii qaa dindina jejan. Anutunon motoonngo kolooja.
Benesakon iwai mononon qaago. ³³ * Gii uugabaga, mo-
makootoga kuuya ano ku-usunga kuuya, iikanon mono Pon
Anutuga uujopagon mun laligowa. Ano geenga jopagon
aonkejani, iikaanadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma
laligowa. Jojopon qaa woi iikanon wana somata koloojao.
Ii ten kombagi, iikanon mono siimolon kuuya ano nan-
dun mamatewoo tosia unuuguja.” ³⁴ Kaen ijoro Jiisasnon
uuroromongoya moro sokono kokaen ijoro, “Gii Anutuwa
bentotonon keumambaa dodowijan.” Kaen amin mori
ejemba kuuya yononon Jiisas toroqen qisin mubombajon
kokodundun ama mesaogi. Kian.

Kraist ii kin Deiwidwaa Pon ano gbiliga.

Mat 22.41-46; Luuk 20.41-44

³⁵ Jiisasnon jiwowon jigonon nama Bun qaa kuma onoma
kokaen qisin onono, “Kraistnon kin Deiwidwaa gbiliga
kolooji, kana qaawaa boi yononon qaa ii nomaembaajon
jenkeju? ³⁶ * Deiwidnon ano Un Toroyanon sololon muro
kokaen jero,

‘Anutunon nama noo Pon kokaen ijoro: Giinon mono
kan noo boro dindinanon rana niinon kamban bi-
iwianon kereuruga riin riitama haamo ama onoma
goo kana baaganon ama onoman. Kamban ii kan
kuuwaatiwaa so mono asamararanon koi rabaga.’

³⁷ Deiwidnon ano kaen jen qata ‘noo Pon jeja.’ Pon jen
mono nomaen ama iwaa gbiliga kaanagadeen koloonaga?”
Kaen jero ejemba tuunleembe yononon Jiisaswaa qaayaa
siina moma geja anji. Kian.

Uumelembaa selesele laaligowaa galen meme qaa.

Mat 23.1-36; Luuk 20.45-47

³⁸ Jiisasnon kuma onoma toroqen kokaen injoro,
“Ono mono kana qaawaa boiya yonoojon galen men
laligowu. Yononon maleku koriga mouma kema kan
qendeema onombombajon momakeju ano maaketnon me

* 12:31: Lew 19.18 * 12:32: Dut 4.35 * 12:33: Hoos 6.6 * 12:36: Ond
110.1

kananon ejemba injiigi jolongia jewutiwaajon momakeju. ³⁹ Qamakooli miri jaaqeqeyanon eu rabombaajon siina momakeju ano jejelombanon dun jaaya iikanon jegenjegen rabombaajon momakeju. ⁴⁰ Yononon malo yonoonon miri iwoi bidaan baagon analin onomakeju ano qabuqagia koloowaatiwaajon qamakooli koriga koriga qama koolin togotianon qenkeju. Kawaaajon Anutunon qaagia jen tegon irona uutaga meleeno qagianon ubaa.” Kian.

Emba malo monon nandun hona ano.

Luuk 21.1-4

⁴¹ Jiisasnon jiwowon jigonon nandun katapa somataa gematanon raro ejembanon monen iikanon angi kemero uun injiira. Ejemba qabuqa ano esuhinagiawo mamaga yononon kouma kina monen mamaga angi kemero. ⁴² Angi kemero malo wanaya monon kouma soojaakota woi, ii toiya osoga kaana ano kemero. ⁴³ Jiisasnon ii iima gowokouruta koma horon onoma kokaen injoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Malo wanaya koi kanon nandun anji, ii mono tosaana kuuya yononon iwoi katanon angi kemeji, iikawaa soya uugun anja. ⁴⁴ Kuuya yononon monengia mamaga en onono kitiagadeen anjuto, emba koi kanon mono koroboro laligojiwaa so ilawoilaya kuuya andaboron een totoonkota laligowaa.” Kian.

13

Jiwowon jigonon kondemondéen koloowaa.

Mat 24.1-2; Luuk 21.5-6

¹ Jiisasnon jiwowon jigo mesaon kamaaro gowokouruta yonoononga monon kokaen ijoro, “Boi iiba! Jigowaa toton uutanon miria miria ii mono damuyawo. Ii jamo somasomatanon men kaiterenon menjerenogogita awaasari nanja.”

² Jiisasnon ii moma qaa kokaen meleeno, “Jigowaa toton uutanon miri somata waangiawo kuuya koi injijanto, ii mono kondeenji miriwaa jamo mon ii jamo mombaa qaganon mende ewaato, qeqelala qen saoyagadeen ewaa.”

Kakasililin ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Luuk 21.7-19

³ Kaen jero Oil gere baananon uma leegen endu jiwowon jigonon nanoti, ii iima ragi. Iikanon rama Piito, Jeims, Jon ano Andruu yononon Jiisas iyanagadeen horon kokaen qisin mugi, ⁴ “Boi, qaa jejani, iikawaa hona mono naa kambanon asugiawaa ano iwoi kuuya ii kanain asugidaborowaati, iikawaa aiweseyanon mono nomaen asugiawaa? Ii saanon jena mobona.”

⁵ Kaen qisin mugi kanain kokaen injjoro, “Moŋnon anjomokolon ano jinjauŋ qeŋ kembubotiwaajon mono galengia meŋ aon laligowu. ⁶ “Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen jewuya, ‘Niinon Kraist koloojen.’ Kaen jeŋ ejemba mamaga tiligon onombuya. ⁷ Ono manjawaa bujuya ano otona kolooro momakebuya. Ii moma jenengia mende oronkeba. Iwoi kaanŋa ii walagadeen koloowaati-waa jejeta. Ii koloowaato, namowaa kambaŋanon mono iikanondeen uulaŋawo mende tegowaa. ⁸ Kantri moŋnon kantri moŋ unuwombaajon waabuya. Ejemba tuuŋ moŋnon tuuŋ moŋ yonowo aron qeŋ aowombaajon waabuya. Balonŋa balonŋa kanon naŋ somasomata meŋ namo qonjoma meleeno kemenkebaa. Kaanagadeen bodi gomaŋa gomaŋa asugin eŋ ubaa. Iwoi kaanŋa ii emba korowonon masu kanain ununkejiwaa so. Namowaa kambaŋanon mono iikawaa so kanaidaboromambaajon ambaa.

⁹ * “Kaen koloowaato, onŋo galengia awaagadeen meŋ aon laligowu. Ejembanon onŋo horon qaa jakeyanon onjooma qamakooli mirigianon qaa gawon meŋ koobinon unuwuya. Tosianon noojon ama unuanŋi kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaasewanŋianon nambuya. Kaen nama noo kaniana naŋgon jegi mobuya. ¹⁰ Oligaa Buŋa koi mono waladeen namonon kantria kantria kuuya yonoojon jeŋ seidaborogigo namowaa kambaŋanon iikawaa gematanon tegowaa. ¹¹ Horon unuama qaa jakeyanon onjooŋi nambuti, kambaŋ iikanon qaa nomaen jewonagati, iikawaa majakakaya ii waladeen mende mobu. Unŋa Toroyanon aua iikanondeen qaa onombaati, mono ii jewu. Onoanŋiaa uugiaajon qaa mende jewuto, Unŋa Toroyanon mono uugia sololoooro qaa jewuya. ¹² Uumeleembaa motoya moŋnon daremuŋa uuta meleenotiwaajon ama ii memelolo mero qaa jakeyanon onŋi qegi komuwaa. Kaanagadeen ama moŋnon meraboraana memelolo mero komuwaa ano meraboraana yononon nemunmanjurugia qetama onoma jegi unugi komuwuya. ¹³ * Kantria kantria yononon noo qanaajon ama kazi ama ononŋi laligowuyato, moŋnon kaparaŋ koma kotiin bon qeŋ nama laligoro namowaa kambaŋanon tegowaati, iinon mono oyanboyan buŋa qeŋ aowaa.” Kianŋ.

Jerusalem sitiwaa kondemondéen uuduuduuyawo

Mat 24.15-28; Luuk 21.20-24

¹⁴ * “Kanagen tosanon kan kondemondéen ama iwoi anjonjorayawo jigonon mende aambaa so ii alatanon anŋi

* **13:9:** Mat 10.17-20; Luuk 12.11-12 * **13:13:** Mat 10.22 * **13:14:** Dan 9.27; 11.31; 12.11

nano iibuti, kamban iikanon Judia prowinsnon laligowuti, ononon mono misinjon horon baananon kumbu. Qaa koi weengowaati, iinon mono saanon geja ama moma kotowa. ¹⁵ *Miri kosianon sombenon laligowaati, iinon mono kamaan iwoiya memambaajon miri uutanon mende uba. ¹⁶ Gawonon kema laligowaati, iinon mono kaanagadeen malekuya memambaajon eleema mirinon mende kamba. ¹⁷ Yei! Emba korowo ano merabora ajunon yononon kamban iikanon nomaen uulanawo kembuyaga. ¹⁸ Kawaajon iwoi ii kon haamo kambanon mende koloowaatiwaajon gama koolinkebu. ¹⁹ *Kamban iikanon kakasililin jekania boorongia koloowaa. Kakasililin soya kaanja ii wala eenanon kamban mongen mende koloon ero. Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, kamban iikanondeen kanain kamban kokaamba laligon waama kamban biiwianon mon mende kolooro. Wala eenanon mende kolooro ano kanagen kamban monon mende koloowaa. Kawaajon mono gama koolin laligonkebu. ²⁰ Ponon konajilin kamban ii mende men torinagati een, ejemba kuuyanon mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyanajon meweengon ononoti, iyonoojon ama ween iikawaa jangoya ii men toriwaa.

²¹ “Kamban iikanon kokaen jewuya, ‘Mobu! Kraistnon koi laligoja,’ ano ‘Iibu! Hamoqeqe Toyanon endu nanja.’ Monon kaen jewaati een, ii mono mende moma laariwu. ²² Ii kokaembaajon: Hamoqeqe toya qolonmologoya ano gejatootoo ejemba takapolakaya asugin angoleto ano aiwese jaamorota megilombuya. Kaen letongi Anutunon ejemba iyanajon meweengon ononoti, ii kaanagadeen enkalolon men onombutiwaa angobato men kaparan kongi jinjaun qewubo. Ononon galengia awaagadeen men aon laligogi ii amamaawuyaga. ²³ Niinon iwoi kuuya ii mende kolooro waladeen kuuya injowewe moju. Ii wala jejeniwaaajon ii mono uuwombogianon ama galengia men aon laligowu.” Kian.

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Mat 24.29-31; Luuk 21.25-28

²⁴ *“Kakasililin ii tegoro kamban iikanondeen ween jaayanon injan kono koinon umun kombaa. ²⁵ *Sengelao yononon sombinonga tegon kamaawuya ano sombinon utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon enkalolon angi soowaa. ²⁶ *Kamban iikanon Siwe gomambaa Eja hona iinon koosu qaganon karo iibuya. Ku-usuna somatanon

* **13:15:** Luuk 17.31 * **13:19:** Dan 12.1; Ais 7.14 * **13:24:** Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12 * **13:25:** Ais 34.4; Joel 2.10; Ais 6.13 * **13:26:** Dan 7.13; Ais 1.7

sakondindinawo asuganonj asugiro asamararaja iibuya.
²⁷ Kanj Siwe gajobauruta wasinj onono yonononj ejemba Anutunonj iyanajonj meweengonj ononoti, ii balonj goraaya leelee, eugenj emugenj iikanondeenj kopepereenj onombuya.” Kianj.

Noronj gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Luuk 21.29-33

²⁸ “Onjo mono noronj gere iima tania romonjonj sareqaa koi mobu. Borianonj apuyawo kolooro sengia longgogi ii iima moma kokaenj jenkeju, ‘Weenj kambanj dodowija.’
²⁹ Onononj kaanjadeenj aiwese iikawaa so kolooro iima moma asarinj mono kania kokaenj jewu, ‘Jiisanonj mono nagunonj dodowija.’
³⁰ Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Ejemba koi kete namononj laligojuti, iyonononj mende komugi iwoi kuuya jejenj, ii mono iyonoo laaligo kambanganonj koloowaa
³¹ Sombinj ano namo yorononj goronj gewaotato, noo Bunja qaananonj mono mende aliwaa.” Kianj.

Jiisas kawaatiwaa kambanja ii monjonj mende moja.

Mat 24.36-44

³² *“Siwe gomambaa Eja honjanonj naa kambanonj kawaati, iikawaa weenja me aua kambanja ii monjonj monj mende moja. Siwenonj gajoba yonononj ii mende moju. Anutuwa Merianonj kaanjadeenj ii mende moja. Ama anjodeenj ii moja.
³³ Naa kambanonj asugiwaati, ii mende mojutiiwaajonj onononj mono galenj menj aonj uugbiligibili laligowu.
³⁴ *Ii sareqaa kokawaa so eja: Eja monjonj gomanja mesaonj kantri mongenj keno. Kemambaajonj ama galenjuruta iwoi kuuya jenj kotonj onoma naguwa kiiya meria borogianonj ama usunja onono. Ku-usunja onoma welenjeqeuruta motomotoonj gawonjgia onono. Onoma laligonj nagu galenja kaanagadeenj uugbiligibili laligowaatiwaajonj jenj kotonj muro.
³⁵ Miri toyanonj naa kambanonj eleema kawaati, ii mende moju. Mare me gomantiinja ruunanonj kawaa me? Wenjeran suluro kawaa me? Weenj kouro kawaa me? Iikawaa so onjo ii mende mojutiiwaajonj ama mono uugbiligibili laligowu.
³⁶ Onononj gaonj egi uulanawo kanj kaenj mokolonj onombabo.
³⁷ Onjo mono uugbiligibili laligowu. Qaa ii gowokouruna onoojonj jejenj, ii kaanagadeenj alauruna kuuya onoojonj motoonj jejenj: Onjo mono uugbiligibili laligowu.” Kianj.

* **13:32:** Mat 24.36 * **13:34:** Luuk 12.36-38

14

Jiisas qeninj komuwaatiwaajonj anjonan angji.

Mat 26.1-5; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

¹ *Pasowa kendonj* ano bered yiistya qaa iikawaa kendonja toriri. Weenj woi tegoro kanonj kanaiwombaa ani jigo gawonj galej ano Kana qaawaa boi yonononj ajoroogi. Ajoroon nomaenj mondoninj Jiisas oloj menj qegi komunaga, iikawaa kania mongama jenj gosigi. ² Mongama gosinj kokaenj jegi, “Ejemba iringia soono karenja karenja koloowabotiwaajonj ii korisoro kendonj kambañanonj ambombaajonj amamaawonja.” Kaenj jegi.

Emba monjonj Jiisas apu unkoowagawononj moriro.

Mat 26.6-13; Jon 12.1-8

³ *Jiisasnonj Betani gomanonj laligonj Saimon monj manimbaya menj solananiroti, iwaa mirinonj uma raro. Iikanonj nene nenj raro emba monjonj jamo kaaro monj menj iwaanonj karo. Kaaro ii lalu lanjonjowo qata alabasta iikanonj memeta. Ii apu unkoowagawo honja qata naad iikanonj saa qenj raro. Iinonj ii sewanja somatanonj menj kanj lalu aroya kotonj apuya Jiisaswaa wanjanonj qibibirinj moriro. ⁴ Moriro eja ragiti, iyonoononnga tosiannonj uugia boliro iyangiodeenj kokaenj aminj mogi, “Naad apu ii mono naambaajonj kaenj tiwilaaja? ⁵ Naad apu kelegawo ii sewanja mewutiwaajonj anagati eenj, saanonj weenj 300:waa tawaya uugunaga. Ii ejemba wanaya onono sokonaga.” Kaenj jenj emba ii jenj mugi.

⁶ Jenj mugi Jiisasnonj kokaenj injoro, “Emba koi mono mende jenj mubu. Naambaajonj uuta menj boliju? Iinonj sili awaa ama sororogonj nono sokonja. ⁷ *Ejemba wanaya ii kambaña kambaña batugianonj laligogi awaa ama onjombonjatiwaajonj moma ii saanonj kambañ so ambuyato, niinonj onjo batugianonj kambañ so mende laligomaña. ⁸ Iinonj ii iyanjaa nanamemenjaa so ama nonja. Niinonj komuwe ronj koma nombutiwaajonj saanonj waladeenj selena kelenonj nomorija. ⁹ Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Oligaa Bunja koi kantri kanonj me kanonj jenj seigi kemaati, iikanonj emba koi kanonj iwoi ama nonji, iikawaa bujuya ii kaangadeenj jegi seirowaajonj romonjonj laligowuya.” Kianj.

Juudasnonj Jiisas memelolo menj mumambaa uumotoon ano.

Mat 26.14-16; Luuk 22.3-6

* **14:1:** Eks 12.1-27 * **14:1:** Kantri qata Iijipt kanonj Pombaa gajobanonj sa iima koboonj unjuuguroti, kendonj iikawaa qata Koonj qaanonj Pasowa. Eks 12.15

* **14:3:** Luuk 7.37-38 * **14:7:** Dut 15.11

¹⁰ Gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas Iskariot iinon Jiisas memelolo men mumambaajon ama jigo gawon galej yonoonon keno. ¹¹ Yonoonon kema qaaya jero ii moma uugia qeangoro sewanja monej mubombaajon qaa somongogi. Qaa somongogi Jiisas kamban mongen memelolo men mumambaa kana mongama kokobimbin qen laligoro. Kian.

Jiisasnon gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Luuk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30

¹² Bered yiistya qaa iikawaa kendon ween mutuyanon (Siikunenenon) siligia otaan pasowa lama mon qen oonkegi. Kawaajon Jiisaswaa gowokourutanon ijogi, “Boi, nono miri dakanon kema pasowa lama goojon mozozongongo newona? Siinga nomaen eja?”

¹³ Kaen ijogi gowokowoita woi kokaen jen wasin orono, “Oro Jerusalem sitinon uri eja mon apu monjon qindiin karo mokoloowaota. Mokolon ii saanon otaan kembao. ¹⁴ Keni mirinon uro iikawaa toya kokaen ijowao, ‘Boinon kokaen jeja: Saanon miri uuta mon jen tegon nonona iikanon uma gowokouruna yonowo pasowa lama newona.’ ¹⁵ Kaen ijori toyanon miri qaganon eu uma uuta somata mon qendeema ormbaa. Iikanon duj rara iwoi mozozongogita raja. Ii qendeema orono iikanon mono lama qen oowao.”

¹⁶ Kaen jero gowokowoitanon mesaon sitinon uma Jiisasnon qaa jeroti, iikawaa so mokolon nama lama qen oon mozozongori.

¹⁷ Goman tiiro Jiisasnon gowokouruta 12 yonowo miri iikanon kougi. ¹⁸ *Kouma uma dujnon rama nene negi Jiisasnon kokaen injoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Onoononga mon niwo nene nen raji, iinon mono memelolo men nombaa.”

¹⁹ Kaen injoro moma uugianon wosobiri moma kanain anja anja qisin mun jegi, “Noojona jewabo?”

²⁰ Qisin mugi kokaen injoro, “12 onoononga mon niwo bered qaanon qendungoji, iinon. ²¹ Siwe gomambaa Eja honanon mono iwaajon qaa oogita ejiwaa so namo mesaon kembaa. Kambaato, memelolo men mubaati, iwaajon ‘Yei wosobiri!’ jen wanjinjingojen. Anutunon mono irona uuta meleema mubaa. Eja ii nemunaa goron utanonga mende koloonagati, iikanon mono afaangon munaga.” Kian.

Pombo samon konoga negi.

Mat 26.26-30; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

* 14:18: Ond 41.9

22 Nene nenj rama Jiisasnoj bered menj kotuegon moton onjoma kokaen jero, “Koi neenaa busuna. Ii mono menj newu.”

23 Kaen jenj wain qambi menj dangisenj jenj onono kuuyanon qambi iikanonja negi. 24 *Negi kokaen injjoro, “Koi neenaa sana. Koi Anutunonj ejemba yonowo soomongo arenj ano kotiiwaatiwaajonj sana maagi ejemba mamaga hamo qen onjombaa. 25 Niinonj qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Niinonj wain kasawaa honja kokanonj mombo toroqenj mende nemaņa. Kanagenj Anutuwaabentotonj uutanonj eu raninj jejelombanj ambaati, weenj iikanonj mono wain apu qaita monj ii nemaņa.”

26 Kaen jero korisoro rii qama mesaonj kema Oil gere baanjonj ugi. Kianj.

Piitononj Jiisas qakoombaatiwaa jero.

Mat 26.31-35; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38

27 *Uma Jiisasnoj kokaen injjoro, “Gejatootoo eja monjonj qaa monj kokaenj oorota eja,

‘Niinonj galengia qewe lama tuunjonj deembuya.’

Iikawaa so onjononj kuuya uugia boliro nomesaonj boratiwuya.

28 *Boratigi nuwuyato, niinonj mono koomunonja waama wala Galili prowinsnoj kema iikanonj asuginj onjomaņa.”

29 Kaen injjoro Piitononj kokaen ijoro, “Yonjononj kuuya uugia boliro gomesaonj boratiwuti eenj, niinonj mono kilen iikaanj mende amaņa.”

30 Ijoro Jiisasnoj jero, “Niinonj qaa honja monj kokaen gijowe moba: Kurunonj indinj woi mende qarogiiinonj kete gomantiinjononj qakooma nona indinj karoonj koloowaa.”

31 Kaen jeroto, Piitononj kaparanj koma kotikotii ano, “Boi, kaen qaagoto, nii nugi giwo motoonj komuworagati, ii kilen niinonj gii mende qakooma gomaņa.” Gowoko tosaņa kuuyanonj qaa iikayadeenj jegi. Kianj.

Jiisasnoj Gezemanerukisinonj qama kooliro.

Mat 26.36-46; Luuk 22.39-46

32 Kaen aminj moma kema urukisi monj qata Gezemaner iikanonj keugi. Keuma gowokouruta kokaen injjoro, “Niinonj endu kema qama kooliwe onj mono kambanj biiwianonj koi rabu.” 33 Kaen injjonj Piito, Jeims ano Jon unjuama kenji. Kenji Jiisasnoj kanainj konjilinj kanjanawo moro kana boria qetegoro. 34 Kaen ama kokaen injjoro, “Noo uunanonj mono

* 14:24: Eks 24.8; Jer 31.31-34 * 14:27: Zek 13.7 * 14:28: Mat 28.16

kondun̄kondun̄ koma waajiwaajon̄ ama wosobiri mobe komukomuyawo ama nonja. On̄onon̄ mono kokanon̄ rama niwo gbili laligowon̄a.”

³⁵ Kaen̄ injijon̄ an̄odeen̄ boron̄a mon̄ toroqen̄ kema simin̄ kuma usugon̄ siimbobolo kamban̄a ii Man̄aa jetaa so uuguwaatiwaajon̄ qama kooliro. ³⁶ Qama koolin̄ jero, “Aba Amana, gii iwoi mon̄ mende men̄ bimbiringon̄kejan̄. Kawaa-jon̄ siimbobolowaa qambia koi mono nuamba. Nuanagati, ii noo siimbaa so qaagoto, mono geengaa uusiinga otaan̄ koloowa.”

³⁷ Kaen̄ jen̄ eleeno gowokouruta karoon̄ yon̄onon̄ gaon̄ egi injiima Piito kokaen̄ ijoro, “Saimon, gii gaon̄ ejan̄ me? Gii aua motoongoda gbili laligomambaajon̄ mende kotiijan̄ me? ³⁸ Uunananon̄ gbili laligowombaa siina momakejonto, seleananon̄ looloria kolooja. Kawaajon̄ angobaton̄ kamaan̄ un̄uwabotiwaajon̄ mono qama koolin̄ uugbiligbili laligowu.”

³⁹ Kaen̄ ijoro mombo on̄omesaon̄ kema qaa iikayadeen̄ mombo jen̄ qama kooliro. ⁴⁰ Qama koolin̄ eleeno jaa logia bombon̄ mero mombo gaongadeen̄ egi injiuro. Gaonongga waama qaa meleembom-baajon̄ on̄opopo qegi.

⁴¹ Jiisanon̄ keno indin̄ karoon̄ kolooro eleema kan̄ kokaen̄ injiuro, “On̄o toroqen̄ haamo men̄ gaongadeen̄ ewombaajon̄ moju me? Mobu! Mon̄on̄ Siwe gomambaa Eja hon̄a memelolo men̄ muro gawman̄ eja sisiwerowerogiawo yon̄oo borogianon̄ ubaati, iikawaa aua kamban̄onon̄ mono kan̄ kuuja. On̄oo gaon̄ ee kambangia mono tegoja. ⁴² Mono waagi kembon̄. Mobu! Memelolo men̄ nombaati, iinon̄ mono kosere koi kaja.” Kian̄.

Jiisas qelanjin̄ men̄ somongogi.

Mat 26.47-56; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12

⁴³ Jiisanon̄ kaen̄ jen̄ nano iikanondeen̄ gowokouruta 12 yon̄oonongga mon̄ qata Juudas iinon̄ tuun̄ mon̄ jeta men̄ on̄ono kougi. Jigo gawon̄ galen̄, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yon̄onon̄ ii wasin̄ on̄on̄gi manjawaa soo somata ano wasagia men̄ kagi. ⁴⁴ Memelolo memambaa anoti, iinon̄ wala yon̄owo aiwese qaa kokaen̄ somongon̄ injiuro, “Niinon̄ eja buuta kiton̄ neman̄ati, ii iima ‘Mono ii!’ jen̄ men̄ somongon̄ tororo galen̄ koma kembu.”

⁴⁵ Kaen̄ jen̄ kan̄ iikanondeen̄ Jiisaswaanon̄ keuma “Oo kokona! (Boina!)” jen̄ buuta kiton̄ nero. ⁴⁶ Kiton̄ nero iima Jiisas qelanjin̄ men̄ somongogi. ⁴⁷ Somongogi kosianon̄ nangiti, iyon̄oonongga mon̄on̄ manjawaa soo somata horon̄ jigo gawon̄ galen̄ wan̄aa welen̄qeqeya qen̄ geja kotogoro kamaaro. ⁴⁸ Jiisas somongogi qaa kokaen̄ injiuro, “Nii

kikekakasililin ejaga qaagoto, kilenj noojonj kaenj moma manjawaa soo somata ano wasa menj noma somonjonj nombombaajonj kaju. ⁴⁹ *Niinonj weenj so jiwowonj jigononj onowo nama Buja qaa kuma onoma laligowe mende nonjgito, iwoi koi mono Buja Terewaa qaayanonj honjowo koloowaatiwaa-jonj kolooja. ⁵⁰ Jiisas somonjgogi gowoko yonjononj kuuya Jiisas mesaonj boratinj olonj koma kenji. Kianj.

Sagbili monjonj olonj koma keno.

⁵¹ Eja gbaworo monjonj opoqiisia taanja kokosiinj Jiisaswaa gematanonj otaanj keno. Opoya tosia mende mouma keno ii metaqetatanj megii. ⁵² Mewombaajonj amamaanj opoqiisia qetegogi lalanj olonj koma keno. Kianj.

Jigowaa jotamemeya yonjononj Jiisaswaa qaa gawonj megii.

Mat 26.57-68; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24

⁵³ Jiisas somonjonj wama jigo gawonj galenj wanjaa jinjaronj mirinonj kenji. Kenji jigo gawonj galenj kuuya, kantriwaa jotamemeya ano Kana qaawaa boi yonjononj iikanonj kema ajoroogi. ⁵⁴ Kenji Piitononj sigensigenj onjotaanj jigo gawonj galenj wanjaa jinjaronj mirinonj keuma miriaa kiropo uutanonj uro. Uma welenjeqe eja yonjoo batugianonj gere kosianonj rama konano. ⁵⁵ Kaenj raroto, jigo gawonj galenj ano jigo kaunsol tuunj yonjononj Jiisaswaa selenonj kuukuu qaa no-maenj jen nanjoninj qegi komuwaatiwaaajonj jen monjgango, iikawaa kania monj mende mokoloogi. ⁵⁶ Monjgama nama mamaganonj qaa qolonjmolongoya selianonj kuunj nanjonj jegito, qaagianonj kania motoonjgo mende kolooro.

⁵⁷ Kaenj anjgi tosiyanonj waama nama qaa qolonjmolongoya selianonj kuunj nanjonj kokaenj jegi, ⁵⁸ **“Iinonj kokaenj jero moninj, ‘Niinonj jiwowonj jigo borononj memeta koi kondeembe namononj kamaaro weenj karoombaa uutanonj jigo qaita monj borononj memeta qaago ii menj waama kuumanja.”*’ ⁵⁹ Kaenj jegito, kilenj qaagianonj kania motoonjgo mende kolooro.

⁶⁰ Kaenj mende kolooro jigo gawonj galenj wanjanonj waama jaasewanj qenj onjoma nama Jiisas qisinj munj kokaenj ijoro, *“Yonjononj goo seleganonj qaa kuunj nanjgojuti, iikawaa kitia monj jewaga me qaago?”*

⁶¹ Kaenj ijoro iwoi bologa monj mende anoto, kilenj kitia monj mende meleema qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawonj galenj wanjanonj mombo kokaenj qisinj muro, *“Anutu mepeseenj mumakejonj, gii iwaa Meria Kraist koloojanj me qaago?”*

* **14:49:** Luuk 19.47; 21.37 * **14:58:** Jon 2.19

62* Qisij muro “Oon” jen kokaen injjoro, “Siwe gomambaa Eja honanon mono ku-usun Toyaa boro dindinanon rama era sombimbaa koosu qaganon kamaaro iibuya.”

63 Qaa ii injjoro jigo gawon galen wananon malekuya menjurama kokaen jero, “Yei, mangaa siita! Tosianon qaaya nangowutiwaajon mombo mende qisij onjombona. 64* Anutu mepaegoji, ii mono onjoangio modaboroju. Kawaajon mono onjo nomaen moju?” Kaen jero yononon kuuya Jiisas koomuwaa buna koloowaatiwaajon jen tegogi.

65 Kaen jen tegon tosanon kanain sulaapan qen jaasewana esun boro kuma qen kokaen ijogi, “Moronon guji, ii saanon jena mobona.” Jigowaa kiropo galen (sikiriti) yononon kaanagadeen Jiisas menj urunanon qetaaligi. Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Mat 26.69-75; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

66 Kamban iikanon Piitonon kiropo utanon sombenon laligoro. Emu laligoro jigo gawon galen wanaa welenqeqe emba mononon iikanon kouro. 67 Kouma Piitonon gere konama nano iigigiin kokaen jero, “Gii mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligona.”

68 Kaen jeroto, Piitonon qakoona kokaen jero, “Qaa jejani, ii kondanjen.” Kaen jen kiropo naguyanon kemen nano kuru qaro.

69 Nagunon kemero welenqeqe emba mononon ii iikanon mombo iima eja kosianon nangiti, ii kanain kokaen injjoro, “Eja koi kanon mono yonoononga mon kolooja.”

70 Kaen injjoroto, iinon mombo qakoono. Qakoono kamban borona mon tegoro eja kosianon nangiti, iyononon mombo Piitowaajon kokaen jegi, “Giinon Galili ejaga mon koloojanjawaajon mono honanon iyonoononga mon koloojan.”

71 Ii moma kanain ana qasuaan aon jopangon jen kotiin jero, “Eja qaaya jejuti, niinon ii mende moma mujen. Qaa qolon-molonogoya jewenagati een, Anutunon mono irona meleema nomba.”

72 Kaen jen nano iikanondeen kurunon qaro indin woi kolooro. Kurunon qaro Jiisasnon qaa kokaen ijoroti, Piitonon ii romongoro, “Giinon indin karon qakoona nona kurunon qaro indin woi koloowaa.” Qaa ii romongon wosoya jumambaajon ano silama saaro. Kian.

15

Jiisasnoj gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Luuk 23.1-5; Jon 18.28-38

¹ Goman ano amandiinon jigo gawon galen, kantriwaa jotamemeya (70), ano Kana qaawaa boi ano jigo kaunsol kuuya yononon qaa jake uutaa ajoajoroo ama Jiisaswaa qaa jen tegogi. Jen tegogi Jiisas somonjon wama kema gawana Pailotwaa boronon angi. ² Room gawana iinon Jiisas kokaen qisin muro, “Onanon, gii Juuda yonoo kingia koloojan me qaago?” Qisin muro Jiisasnoj meleema ijoro, “Mono geenjo jejanj, kaen.”

³ Jigo gawon galen yononon qaa mamaga Jiisaswaa selianon kuun jegi. ⁴ Jegi Pailotnon Jiisas mombo qisin mun ijoro, “Moba! Yononon qaa mamaga goo seleganon kuun jejuti, giinon iikawaa kitia mon jewaga me qaago?”

⁵ Kaen ijoroto, Jiisasnoj bologa mon mende anoto, kilen qaa kitia mombo mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananon waliingoro. Kianj.

Pailotnon Jiisas komuwaatiwaa jen tegoro.

Mat 27.15-26; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

⁶ Gbani so pasowa kendon kambananon gawananon kapuare mirinonga eja mon qata qama qisigiti, ii silia otaan isama onomakegi. ⁷ Kamban iikanon eja mon qata Barabas ii kapuare mirinon raro. Iinon kikekakililin eja tosaan yonowo karen gilin eja mon qegi komuroti, iikawaajon kapuare mirinon onoonji. ⁸ Kaen angi kanageso yononon gawanawaa jinjaron miri sombenanon eu uma nama kanain ama laligorotiwaa so ambaatiwaaajon qisin mugi. ⁹ Qisin mugi meleema kokaen injoro, “Niinon Juuda onoo kingiaga isambe kamaawaatiwaaajon moju me?” ¹⁰ Jigo gawon galen yononon Jiisaswaaajon gorojoooso mogitiwaaajon ama ii gawanawaa boronon oonji. Ii moma siingia momambaajon kaen qisin onono.

¹¹ Qisin onono jigo gawon galen yononon ejemba tuun uukuuku men onoma kokaen jegi, “Jiisas mesaon Barabas isamba! Mono kaen qisin mubu.” ¹² Kaen jegi mombo meleema qisin onono, “Kaen jejutiwaaajon Juuda onoo kingia qata kaen qamakejuti, niinon mono ii nomaen ama mubena?”

¹³ Kaen qisin onono mombo qagi, “Mono maripoonon qewu jewa!”

¹⁴ Kaen qagi Pailotnon kokaen injoro, “Ii naambaajon? Iinon mono naa bologa ano?” Kaen jeroto, yononon ii moma

kaparanj koma toroqen qa gigilaanj kokaenj qagi, “Mono maripoononj qewu jewa!”

¹⁵ Kaenj qagi Pailotnonj ejemba tuunj somata siingiaa so amambaajonj moma Barabas isama onono kamaaroto, Jiisasga jero ooli waayawononj qeyayagonj qegi. Kaenj qegi maripoononj qewutiwaajonj ii Room manjaqeqe eja yonjoo borogianonj ano. Kianj.

Jiisas kungulolopo ama mugi.

Mat 27.27-31; Jon 19.2-3

¹⁶ Manjaqeqe eja yonononj Jiisas wama kema gawanawaa jinjaronj miriwaa kiropo uutanonj keugi. Keuma manjaqeqe tuunj somata kuuya horonj ononjgi iikanonj kagi. ¹⁷ Kanj maleku osoga nezonjbala ii Jiisaswaa selianonj mouma munj soman kasa lipima ila kaanja wananonj konjgi kemero. ¹⁸ Kaenj kemero kanainj waeya menj joloja jegi, “Oowe oowe! Juuda yonjoo kinj ponjgia, oowe!” ¹⁹ Qaqatete kaenj ama jegi bowononj wananonj qenj sulaapanj qenj siminj kuma munj usugonj mepeqepesee qolonjmolongoya menj mugi. ²⁰ Mepaqepae kaenj ama mudaboronj maleku osoga nezonjbala ii qetegonj iyanjaa sele esu mouma munj maripoononj qewombaajonj wama kenjgi. Kianj.

Jiisas maripoononj qegi.

Mat 27.32-44; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27

²¹ *Kema kana somatanonj eja monj qata Saimon mokoloogi. Iinonj Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga ano Aleksander ano Ruufus yoroo manjaraga. Iinonj gawononjga kouro kuun mugi Jiisaswaanonj maripoonj menj angoro. ²² Jiisas kaenj wama gomanj monj qata Golgota ii ananaa qaanonj Wansii, iikanonj kema keugi. ²³ Keuma wain apu ano marasinj qata mor ii mindirinj melokanjinj mugito, Jiisasnonj ii togoro. ²⁴ *Togoro nama maripoononj qegi. Qegi nano kiawenj megij janjgoya kolooro Jiisaswaa sele esuya motomotoonj batugianonj iikawaa so mendeema megij. ²⁵ Gomaamba 9 kilok iikanonj maripoononj qegi. ²⁶ Maripoononj qenj wananonj eu qegitiwaa kania kokaen onj qegi, “Juuda yonjoo kinj ponjgiaga koi.” ²⁷ Kikekakasililinj eja woi kaanagadeen iwo maripoononj urugi. Monj boro dindinanonj monj qanianonj leele kaenj urugi. ²⁸ *(Anutuwaa Buja Terenonj qaa kokaenj oogita eja, “Ii gosinj kikekakasililinj eja kaanja romonjonj yonjoo batugianonj anjgi.” Qaa iikaen kanonj honjowo kolooro.)

²⁹ *Ejemba uugunj kema kanj kungulolopo ama lukukuunj

mun wambelaan kokaen jegi, “Yei! Gii mono jiwowon jigo saanon kondeena namonon kamaaro ween karoombaa uutanon mombo metaama kuumambaaon jena. Oo, gii eja awaa soro! ³⁰ Mono geenga ilaan aon maripoononga kamaawa.”

³¹ Jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon kaanagadeen batugianon mepaqepae ama mun jegi, “Tosi-aga ilaan onoma laligoroto, iyanja ilaan aomambaaon amamaaja. ³² Iinon Hamoqeqe Toya Kraist ano Israelwaa kin kolooji een, mono keteda koi maripoononga kamaaro iima ii moma laariwonaga.” Kaen jegi.

Eja iwo maripoonon urugiti, iyoronon kaanagadeen uuqe qaa tokoronkota jen muri. Kian.

Jiisasnon komuro.

Mat 27.45-56; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30

³³ Ween biiwia 12 kilok kolooro iikanon goman kuya pangaman men sokoma ero kema aua karoombaa so kolooro. ³⁴ *Jiisasnon 3 kilok iikanon anaa qaanon kokaen qa somata qaro, “Eeli eeli lama sabaktani?” Ii ananaa qaanon: Anutuna, Anutuna mono naambaaon gema nujan?

³⁵ Kaen qaro eja kosianon nangiti, iyonoononga tosianon ii moma jegi, “Mobu! Mono Elaijawaajon qaja.”

³⁶ *Yonoononga monon bobogarin kema momondo mon suun taniheen ii men wain apu aasonawonon qendunon gere goron kitianon somonon sulun Jiisaswaa buu susuyanon eu ano nero jero, “Mono mesaogi anodeen namba. Elaijanon kan motogoro kamaawaa me qaago, mono ii iibonja.”

³⁷ Kaen angi Jiisasnon qa somata qama wosoya goron qero komuro.

³⁸ *Komuro iikanondeen jiwowon jigowaa uutanon opo nanoti, iikanon mono eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro. ³⁹ Kawali galenon maripoon jaasewan qen nama Jiisasnon wosoya goron qero komuroti, ii iima kokaen jero, “Eja koi kanon mono onanon Anutuwaa meriaga kolooja.”

⁴⁰ *Emba tosianon kaanagadeen sigensigen nama iwoi ii iigi. Yonoo batugianon Maria Magdalaga ano Maria Jeims dubaya ano Jooses yoroo nemungara ano Salome yononon motoon nanji. ⁴¹ Yononon Jiisasnon Galili prowinsnon laligoro iikanon ii otaan welen qen mun laligogi. Kaanagadeen emba tosaan mamaga Jiisaswo Jerusalem sitinon uma kagiti, iyononon kaaniadeen kosianon nanji. Kian.

* 15:34: Ond 22.1 * 15:36: Ond 69.21 * 15:38: Eks 26.31-33 * 15:40: Luuk 8.2-3

Jiisaswaa qamoya roŋ konŋi.

Mat 27.57-61; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

⁴² Sabat kendoŋ rarawaajoŋ iwoi mozoŋgogi Sabat kendoŋoŋ kanaimambaajoŋ dodowiro mare kolooŋ karo. ⁴³ Nemungawoŋ iikanoŋ Arimatia toya, eja waanawo qata Joosef iinoŋ karo. Iinoŋ kaanagadeeŋ Anutu bentotombaa hoŋa koloowaatiwaaajoŋ mamboma laligoro. Iinoŋ Juuda yoŋoo jigo kaunsol tuumbaa jotamemeya moŋ kolooŋ Sabat kendoŋoŋ kanaimambaa anotiwaajoŋ ama toroko yakariŋ Pailotwaanonŋ kema Jiisaswaa qamoya memambaa-joŋ qisiro. ⁴⁴ Qisiro “Onŋanoŋ komuja me qaago?” jeŋ romoŋgoŋ kawali galeŋa jero karo “Jiisasnoŋ kambanŋ koriga me toroga komuja,” jeŋ qisiŋ muro. ⁴⁵ Qisiŋ muro buju qaaya moma Jiisaswaa qamoya Joosef jeŋ tegoŋ muro. ⁴⁶ Jeŋ tegoŋ muro opo taanŋa sewanŋa meŋ kema qamoya maripoonoŋga qetegoŋ meŋ kamaanŋa oponoŋ esuuro. Esuunŋ meŋ qasiriŋoŋ kema jamo kobaa uroroogi duŋ eroti, iikanoŋ ano. Ama jamo somata moŋ metano kobaa qaa oota kojanŋgiro. ⁴⁷ Dakanonŋ anoti, ii Maria Magdalaga ano Maria Jooseswaa nemuŋa yorononŋ nama iiri. Kianŋ.

16

Jiisasnoŋ koomunonŋga waaro.

Mat 28.1-8; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendoŋ rafi tegoŋo iikanoŋ Maria Magdalaga, Maria Jeimswaa nemuŋa ano Salome yoŋonoŋ “Jiisaswaa qamoya kema moriwoŋa,” jeŋ jiniŋ marae unkoowagawo sewanŋa megi. ² Meŋ eŋ Sonda umugawodeeŋ waama gomanŋ ano weeŋ jilinŋolanŋ kouro qasiriŋoŋ keŋgi. ³ Kema aminŋ moma jegi, “Qasiriwaa qaa ootanoŋ jamo somata raji, ii mono moronoŋ qetambaa?” ⁴ Kaenŋ jeŋ uugi keno iigi: Jamo somata qatawo ii mono qetanŋi kema ero. ⁵ Qasiriwaa jamo qaa oota kaenŋ aantama nano uutanoŋ ugi. Ugi dindingiaageŋ eja gbaworo moŋ malekuya koriga taanŋa raro iigi. Kaenŋ iima mamaga awawaligi.

⁶ Awawaligito, kokaenŋ injoro, “Mono toroko mende mobu. Onŋo Nazaret eja Jiisaswaaajoŋ moŋganju. Ii maripoononŋ qegito, iinoŋ mono gbilinŋ waaja. Kawaajoŋ koi mende eja. Iibu! Duŋa koi, iikanoŋ sulugi ero. ⁷ *Kawaajoŋ mono kema Piito ano gowokouruta kuuya buju kokaenŋ injowu, ‘Iinoŋ mono jeta meŋ onŋoma waladeeŋ Galili prowinsnoŋ kembaa. Onŋo kaanagadeeŋ iikanoŋ kema qaaya jerotiwaa so ii iibu.’”

* 16:7: Mat 26.32; Maak 14.28

⁸ Kaen injjoro aaruj jenengia ororo jamo ootanonga kamaan bobogarin kenji. Sombugia mogitiwaajon qaa mon mende jegito, qaagia bogoro. Kian.

Jiisasnon Maria Magdalaga iwaanon asugiro.
Mat 28.9-10; Jon 20.11-18

⁹ Jiisasnon Maria Magdalaga iwaa uutanonga omejiilan 7 onjotaaro laligoro. Jiisasnon koomunonga waama Sonda go-maamba amandiinon wala Maria ii asugin muro. ¹⁰ Asugin muro alaurutanon Jiisaswo laligon kouma kamban iikanon jingen qama saagiti, Marianon mono iyonoonon kema bujuya injjoro. ¹¹ Injijoroto, Jiisasnon gbilin laligoro Marianon iiroti, ii mende moma laarigi. Kian.

Jiisasnon alawoita yoroonon asugiro.
Luuk 24.13-35

¹² Kawaa gematanon alawoitanon Jerusalem siti mesaon goman monjon kembojon kananon keni Jiisasnon kaitania meleema asugin orono. ¹³ Yoronon kaanagadeen kema bujuya ii alauruta injjorito, yononon ii kaanagadeen mende moma laarigi. Kian.

Jiisasnon gowokouruta asugin onono.

Mat 28.16-20; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

¹⁴ Kanagen gowokouruta 11 yononon ajoroon nene nen ragi yonoonon kaanagadeen asugiro. Asugin uugia koti-irotiwaajon temboma koomunonga waaro iigiti, iinon bujuya injjogi ii mende moma laarigitiwaajon ii jen onono. ¹⁵ *Jiisasnon kokaen injjoro, "Ono mono kantri so kema gomaña gomaña liligon ejemba laligon kenjutiwaa so Oli-gaa Bunana jen asarigi mobu. ¹⁶ Monjon Anutu moma laariro oomulu menj mugu uuta meleembaati, iinon mono letoma Siwewaa bunja koloowaa. Monjon mende moma laarin yangisen laligowaati, Anutunon mono iwaa qaa jen tegoro gere siawaa bunja koloowaa. ¹⁷ Moma laarin noma laligowuti, ii aiwese menj onombe kaniagia kokaen koloowaa: Yononon noo qanon omejiilan onjotaawuya. Kantri tosia yonoonon qaa jen laligowuya. ¹⁸ Mokolen borogianon menj metaambuya. Nomben warabe apu iwoi negi iikanon mono mende menj bolin onombaa. Borogia ji ejemba qagianon angi qeangowuya." Kian.

Jiisasnon Siwe gomanon uro.
Luuk 24.50-53; Apo 1.9-11

¹⁹ *Pon Jiisasnon qaaya kaen injjoro Anutunon wano Siwenon uma Anutuwaa boro dindinanon rama laligoja. ²⁰ Eu

* 16:15: Apo 1.8 * 16:19: Apo 1.9-11

laligojato, gowokourutanon mesaon goman balon so kema
Buŋa qaaya jen sein laligogi. Kaen laligogi Pononon yonowo
gawon men inaan onono angoletto asugiro qaagianon kotiiro.
Kian.

Luuk Oligaa Buṅa Luuknoṅ ooro. Jen-asa-asari

Uumeleen yoṅonoṅ miti dologa mende meṅ kajuti, dokta Luuknoṅ ii eja uuta Tiofiluswaajon qendeemambaajon ama Oligaa Buṅa koi ooro. Luuk ii Jiisaswaa gowokoya 12 yoṅoonoṅga moṅ qaagoto, Griik ejaga koloon ji ejemba meṅqeeṅgo gawonoṅ laligoro. Luuknoṅ Jiisaswaa kania woi ii kokaen qendeema nononja: 1) Anutunonṅ Hamoqeṅe Toya wasimambaa qaa somoṅgoroti, ii Israel iyoṅoononṅ kolooro, 2) Iinoṅ kantria kantria meṅ qeṅṅon nonomambaajon karo. Pombaa Uṅa Toroyanonṅ Jiisas oono “Ejemba kamaṅqeqeta yoṅoojonṅ Oligaa Buṅa” jen asariṅ laligoro. Ejemba iwoi kania kania kawaajon memeqemeṅ ama laligogiti, Jiisasnoṅ iyoṅoojonṅ majakaka moma ilaan oṅoma laligoro. Luuknoṅ sundu kaṅa seiseiya areṅṅon oodabororo. Luuknoṅ korisorowaa sunduya mamaga ooro. Jiisasnoṅ wala namonoṅ kamaaro ano tetegoyanonṅ namo mesaonṅ Siwenonṅ uro. Kawaajon korisoro seiseiya ii boṅ 1-2 ano boṅ 24 iikanonṅ eja. Jiisasnoṅ Siwenonṅ uro Buṅa gawonṅ meṅ seigi momalaari tuuṅṅonṅ somariinṅ somariinṅ keno. Luuknoṅ iikawaa sunduya ii buk qata “Aposol gawonṅ meme,” iikanonṅ oorota eja.

Luuknoṅ Oligaa Buṅa ooroti, iikawaa qaa waṅa ii kokaen sokoma ano eja: Qamakooli gawonṅ megi hoṅa kolooro. Uṅa Toroyanonṅ ejemba sololoonṅ oṅono laligogi. Emba yoṅonoṅ Jiisaswo gawonṅ mamaga nanṅonṅ megi. Anutunonṅ siṅgisonṅgogia mesaonṅ laligoro.

Buk kokawaa bakaya waṅa 8 ii kokaenṅ:

Buk kokawaa kania Luuknoṅ ooro boṅ 1.1-4

Jon Oomulu eja ano Jiisas koloonṅ somariiri 1.5-2.52

Jon Oomulu ejanonṅ Anutuwwa gawonṅ mero 3.11-20

Jiisas oomulu meṅ muro ṅṅobato mokolooro 3.21-4.13

Jiisasnoṅ qenjaaro gawonṅ Galili prowinsnoṅ mero 4.14-9.50

Galili mesaonṅ kana kema Jerusalem keuro 9.51-19.27

Jerusalem keuma sonda konoga laligoro 19.28-23.56

Waama asuginṅ oṅoma Siwenonṅ uro 24.1-53

Matyuu, Maak, Jon yoṅonoṅ sundu tosia mende oogiti, ii Luuknoṅ iyaṅodeenṅ ooro bakaya 2 ano 6 iikanonṅ eja. Sundu tosia ii kokaenṅ: Gajoba yoṅonoṅ rii qagi. Lama galeṅ yoṅonoṅ Jiisas kolooro kaṅ iigi. Jiisasnoṅ melaadianonṅ jiwowonṅ jigonoṅ uro. Samaria ejanonṅ gbilibuurunṅ eja

kiankomun muro ano gewolon ejanon singisongonon kemen sooroti, iikawaa sareqaaya.

Luuknon tere Tiofiluswaa ooro.

¹ Gejatootoo ejembanon Hamoqeqe Toya koloowaatiwaa qaa jegi iikawaa hona batunananon asugiroti, ejemba magananon kawaa sunduya kanain oogi. ² Iwoi hona ii batunananon asugiro tosonianon ii kakananaiyanonga kanain kouma iyangiaa jaagianon iima moma yagogiti, yononon iikawaa so kawaa bujuya toroqen jen seigi gejanananon kemen ananaa buja kolooro. Ejemba kaanja yononon Buja ii kanain papianon oon arengogita eja.

³ Niinon kaanagadeen iwoi kuuya asugin kouroti, ii tororo qisin onombe kanaanoga kanain jegi moma kotojen. Oo Tiofilus niinon goojon mobe uuta koloojan. Niinon giwo qaa amin mobotiwaajon mobe awaa kolooro Jiisaswaa sunduya ii kuuyagadeen arengon oojen. ⁴ Buja qaa hona kuma gonji mojanj, giinon iikawaa kania weengon korebore moma komuwa. Kian.

Jon koloowaatiwaa qaaya Geibrielnon jero.

⁵* Judia prowinswaa kin qata Herod iwaa kambananon eja mon qata Zekaraia laligoro. Iinon jigo gawon galen laligon Abaiawaa gawon arenon nano. Embia qata Elisabet iinon kaanagadeen jigo gawon galen Aarombaa gbili mon kolooro. ⁶ Yoronon Anutuwaa jaanon laaligo dindija laligon Pombaa jopopon qaa ano jenkooto ii kuuya tororo otaan koposowaa qaagara qaa laligori. ⁷ Laligorito, Elisabetnon kopimbaajon gbiligara qaa laligon ejemba wana koloori.

⁸ Kamban monnon Abaiawaa gawon aren kambananon karo Zekaraianon jigonon galen gawon mewaatiwaajon Anutuwaa jaasewanon kouro. ⁹ Kouro jigo gawon galen yononon kaiyakagia otaan batugianon gawon mendeema Zekaraia metogogi Pombaa alatanon uma jinin moronawo ooro. ¹⁰ Jinin marae onoon kambananon kan kuuro iinon iwoi moronawo ii ooro ejemba tuun kuuya yononon jiwowon jigo seleengen mamboma Anutu qama koolin raji.

¹¹ Jinin ooro morononon pumpunjon miri uuta sokono kanon Pombaa gajoba monnon alatanon eu asugin mun boria dindijaagen nano. ¹² Nano Zekaraianon iima aarun toroko moro. ¹³ Toroko moroto, gajobanon kokaen ijoro moro, "Zekaraia, gii toroko mende moba. Anutunon qamakooliga modaboroja. Kawaaajon embaganon koro ama koko meraga mewaa. Ii mero giinon qata Jon qaba.

* 1:5: 1 Hist 24.10

14 Meraga kolooro uuganon iwaajon qeangoro aisoona ejemba mamaganon korisoro mobuya. 15 *Ii nemunaa goron uutanon raro Unja Toroyanon iikanondeen kanain uuta saa qero somariin wain me apu kotiga ii mende neŋ Pombaa kooronanon eja uuta koloon laligowaa.

16 Kaen laligon Israel ejemba mamaga uugia meleeno Pongia Anutuwaanon eleembuya. 17 *Anutuwaa Unanon gejatootoo eja Elaija inaaro ku-usun qaganon gawon meroti, iinon mono iikawaa so waladeen keno Ponon gematanon kawaa. Iinon kema kanageso uu kuun onono Ponon kawaatiwaajon jojorin nambuya. Man ano merabora juma deenŋi uukuukuu meŋ onono mombo metulanŋon aowuya ano qootogo ejemba ii dindiŋa yonoo momo arenon keubuya.”

18 Siwe gajobanon kaen ijoro Zekaraianon jero, “Embanawo noronon ejemba waŋa koloojotiwaajon qaaganon mono nomaen honawo koloonaga?”

19 *Kaen jero meleeno, “Nii Geibriel. Niinon Anutuwaa wambu-soonanon nambe wasin nono buju awaa koi meŋ kan gijowe mojan. 20 Noo qaa jena honawo koloowaati, giinon ii jewe mende moma laarijanjwaajon qaaga mono muunŋoro nekon laligowa. Kaen laligona buju qaa kokawaa hona koloowaatiwaa kambanjan kan kuuro iikanon neselanŋa lolooro qaa mombo jewaga.”

21 Kamban biiwianon kanon ejembanon mamboma rama Zekaraianon jiwowon jigonon eu kamban koriga nanotiwaaajon uugianon motoqoto mogi. 22 Kaen ama raga seleenŋen kamaan qaa jemambaajon amamaaro moma asarin kokaen jega, “Iinon jiwowon jigonon nama jaaya meleeno Siwenonŋa unja mon iija.” Kaen jega borianondeen kaisare ama onoma nekon koloon laligoro.

23 Kaen laligon jigo gawon meme kambananon tegoro eleema mirianon keno. 24 Ween tosia tegoro Elisabetnon koro ama koin 5 kawaa so mirinon asanŋon kokaen jen rama laligoro, 25 “Merana qaawaajon ejembanon meŋ kamaan nonŋi Ponon wambusoon qen noma iikawaa lombota meŋ gilin kiankomun nonja.” Kian.

Jiisas koloowaatiwaa qaaya Geibrielnon jero.

26 Elisabetnon koro anotiwaa koina 6 kolooro Anutunon gajobaya qata Geibriel wasiro Galili prowinswaa gomanjan mon qata Nazaret kanon kamaaro. 27 *Kamaan emba saran jumunja qata Maria iwaanon keno. Iinon eja qata Joosef iwaa

* 1:15: Jan 6.3 * 1:17: Mal 4.5-6 * 1:19: Dan 8.16; 9.21 * 1:27: Mat 1.18

emba bunaga laligoro. Joosefnon kin Deiwidwaa gbilia mon kolooro. ²⁸ Gajobanon Mariawaanon kema kokaen ijoro, “Oo Maria, weenga awaa. Ponon kalenmorian goma giwo namba.”

²⁹ Kaen ijoroto, Marianon jolon iikawaajon mamaga aarun kania mongama motoqoto moro. ³⁰ Motoqoto moro kokaen ijoro, “Maria, Anutunon kalenmorian gono iwaa jaanon sokonjan. Kawaajon toroko mende moba. ³¹ *Moba, giinon koro ama koko meraga mewaga. Men qata Jiisas qaba. ³² *Jiisas iinon somariin eja qabunayawo kolooro qata ‘Uuta somataa Meria,’ qagi laligowaa. Kaen laligoro Pon Anutunon amboya kin Deiwidwaa jinaron dun muro ejemba galen koma onoma laligowaa. ³³ Jeikobwaa kanageso yonoo kingia kolon tetegoya qaa galen koma onoma laligowaa. Bontonan iikanon mono kamban monon mende qaombaa.”

³⁴ Gajobanon kaen ijoro Marianon jero moro, “Yei! Nii ejawaa kania mende mojen. Kawaajon qaa jejani, iikawaa hona mono nomaen koloowaa?”

³⁵ Kaen jero moma meleeno, “Un Toroyanon mono angon koma gono Anutu uuta somataa esunanon sokoma turun gombaa. Kawaajon mera mewagati, iinon toroya kolooro ejembanon qata ‘Anutuwaa Meria,’ jen qamakebuya. ³⁶ Moba. Tinitosaga Elisabet iinon kaanagadeen ‘Kopin laligon mera memambaajon amamaaja,’ jegito, kilen emba wana kolon kamban kokaamba koko merawaa koroyawo kolooro koina 6 kolooja. ³⁷ *Anutunon iwoi mon amambaajon jen ii mende amamaanjeja.”

³⁸ Kaen jero Marianon ijoro, “Moba, niinon Pombaa welenqeqe emba koloojen. Kawaajon qaa jejani, iikawaa so saanon kolon nombaa.” Kaen ijoro Siwe gajobanon mesaon keno. Kian.

Marianon Elisabetwaanon kusu kema iiro.

³⁹ Marianon ii moma kamban koriga mende kolooro waama uulanawo jojin goman baananon uma Judia prowinswaa taona monon keno. ⁴⁰ Kema Zekaraiawaa mirinon uma embia Elisabet iima aisoon jolon jero. ⁴¹ Jolona jero iikanondeen moro koko meranon goron uutanon lugun uma kamaaro Un Toroyanon Elisabetwaa uuta saa qero.

⁴² Saa qero qa somata qama kokaen jero, “Oo alana, Anutunon kotumotueya uuta ama gono emba batunananon laligowaga ano mera mewagati, ii kaanjadeen kotuegon mubaa. ⁴³ Nomaambaajon Ponnaa nemunanon kan niiro

* 1:31: Mat 1.21 * 1:32: 2 Sml 7.12, 13, 16; Ais 9.7 * 1:37: Jen 18.14

kaen koloon nonja? ⁴⁴ Moba, gii jolona jena qaa aroga ge-jananon kemero meranon goronanon kaanagadeen korisoro qaganon lugun uma kamaaja. ⁴⁵ Pononon buju qaaya jero moma iikawaa hona asugiwaati, ii moma laarijanjwaajon goojon mobe simbawonawo koloojan.” Kianj.

Marianon korisoro rii qaro.

⁴⁶ *Marianon qaa ii moma kokaen jero,
“Ii-ia! Noo uu kononanon mono jinonja qaa Pon mepe-seeja.

⁴⁷ Noo unjananon Anutu, Hamoqeqe Tonaajon aisoon korian maaja.

⁴⁸ *Niinon welenqeqe emba kamaanqeeta laligojento, Anutunon kilenj ba koma kiankomun nonja.

Moba, ejemba tuunja tuunja kete kanainj koloowuti, yononon mono noojonja ‘Simbawonawo!’ jenj mepe-seej noma laligowuya.

⁴⁹ Ku-usunj Toyanon mono angoletto uuta menj nono laligojenj.

Iwaa qata ii Toroya.

⁵⁰ Ejemba kete namonon laligojuti ano kanagenj koloon seiwuti, iyonoo batugianon isi daenj yononon Anutuwaa jeta uuguwubotiwaa toroko mobuti, iwaa kiankomuyanon mono yonowo pondanj ewaa.

⁵¹ Anutunon borianon angoletto menj iikanon usunja qendeema nonono iininj.

Ejemba iyanjia menj biwiinj aonj sewanpirinj laligojuti, Anutunon mono ii kondeema onono simbirinsambaranj koloon laligoju.

⁵² *Kinj ponja ponja jinjaronj dungianon rama ejemba galenj koma onoma laligogiti, Anutunon ii iikanonja qetegon utama onono kamaagi.

Kamaagito, kamaanqeeta iiga mono menj uma onono.

⁵³ Ejemba iwoiwaa memeqemeyanj ama laligogiti, iyonoo uugia mono

iwoi awaa awaanonj saa qeroto,

ejemba qaqabunagiawo ii wasinj onono borogia bobora eenj kenji.

⁵⁴⁻⁵⁵ *Anutunon ambosakonjurunana metogon unjuano Israel koloogi nono

toroqenj Anutuwaa welenqequeuruta laligojonj.

Anutunon wala eenanonj jojopanj qaaya kokaenj jenj somonjonj nonono, ‘Niinon Abram ano iwaa gbiliuruta

* 1:46: 1 Sml 2.1-10 * 1:48: 1 Sml 1.11 * 1:52: Job 5.11; 12.19 * 1:54-55:

tetegoya qaa laligon uma laligowuti, ii kiankomun onoma laligomaŋa.'

Kaen jen qaaya ii mende duduun laligon kouro.

Qaagoto, iinon mono qaa jeta ii otaan laligon kete baagon nonomambaajon kaja."

Marianon kaen jero.

⁵⁶ Marianon koin karon kawaa so Elisabetwo laligon mombo mirianon eleeno. Kian.

Jon Oomulu ejanon kolooro.

⁵⁷ Elisabetwaa mera meme kambaanon kan kuuro koko meraga mero. ⁵⁸ Koko meraga mero miri kosianon laligogiti ano tinitosauruta yononon Ponon kiankomu uuta qendeema muroti, ii moma asarin iwo motoon korisoro angi.

⁵⁹ *Korisoro ama ween 7 tegoro waama kema Anutuwaa aiweseya mera selianon kotowutiwaajon ajoroogi. Ajoroon maŋaa qata Zekaraia ii wase men muwombaajon jegi. ⁶⁰ Jegito, nemunanon jero, "Ii qaagoto, qata mono Jon qabon."

⁶¹ Jero kokaen ijogi moro, "Jon qajanto, goo tinitosaga yonoononga mombaa qata kaen mende eja." ⁶² Kaen ijogi nama maŋanon iwaa qata qabaatiwaa qisin borogianon kaisare angi.

⁶³ Kaisare angi tafewaajon qisiro mugi iikanon tere kokaen ooro, "Qata ii Jon." Kaen ooro iikawaajon kuuya aarun tililingogi. ⁶⁴ Aarun tililingogi iikanondeen buuta afaangoro neselana lolooro qaa jen Anutu mepeseero. ⁶⁵ Mepeseero alaurugia kuuya yononon qarasombugia mamaga mogi. Mogi iwoi kolooroti, iikawaa bujuya amin mogi sein Judia baana goman kuuya sokono.

⁶⁶ Bujuya amin mogi kuuyanon ii moma uu konongianon ama anjon kongi. Ponon ku-usun kokosaposapo qaganon maaro laligoroti, iikawaa kania moma asarin kokaen jegi, "Mera koi kanon somariin mono naa iwoiga mon nomaen ama menaga?" Kian.

Zekarianon gejatootoo qaa jero.

⁶⁷ Kaen jegi Un Toroyanon maŋa Zekaraiawaa uuta saa qero gejatootoo qaa kokaen jero,

⁶⁸ "Nono Israel nonoonon Pon Anutu mepeseewon. Ii-ia!

Iinon mono kanagesouruta ba koma nonoma downana memambaajon jojorin kawaa.

⁶⁹ Anutunon welen ejia kin Deiwidwaa kanageso nonoo batunananonga

eja ku-usunawo kuuro waama Hamoqeqe Tonanaga koloowaa.

70 Monowaa monoyanonga gejatootoo ejembauruta takkootoya

ii sololoon onono qaa je kokaen jen laligogi,

71 'Niinon mono kereurugia yonoo esungia qewe kamaaro onoo sewangia somongomaŋa.

Daen yononon kazi ama onombuti, niinon mono kuuya iyonoo borogianonga metogon sopa somongon onomaŋa.'

72 Qaa kaen jen benurunana kiankomun onoma yonowo soomongo

aren tania mon somongoroti, ii romongon otaaro hamoqegewaa hona asugiwaa.

73 Soomongo qaa ii benana Aabrahambaajon jen jopon qanon jen kotiirota eja.

74 Soomongo qaa iikawaa hona kokaen:

Iinon nono kereurunana yonoo borogianonga metogon nonono yonoojon toroko mende moma welenja qen mun laligowonja.

75 Iinon qaanana jen tegoro solananin iwaa jaanon soraaya koloon

laaligonana hona dindiŋa kaen laligon komuwonja.

76 *Oo kokona Jon, giinon somariin laligon waladeen kema ejemba uugia mindingon iikaan ama Pombaa kania meleuna kawaa.

Kawaajon qaga 'Anutu uuta somataa gejatootoo ejaga,' kaen qagi laligowaga.

77 Kaen laligon hamoqeqe Toyaa kania ii Anutuwaa kanagesouruta kuma

onona ii moma koton uugia meleengi Anutunon singisonogia songbama mesaowaa.

78 Anutunananon uutanon jopagon kiankomun nonomakeja.

Kaen ama ba koma nonoma widia eukanonja ano bilik-bilik anja.

Kawaajon nononon mono wengeran suluro asuganon asariwombaa anjon.

79 *Nono pangamanon tintuan ranin koomuwaa kondomondo Toyanon anjon koma nonomakejato, ween jilinjolon kouma qanananon kuun men asarin nonombaa.

Men asarin nonono luaewaa kania asuganon asugiro iima iikanon keuma riin nambonja." Zekaraianon kaen jero.

⁸⁰ Mera Jon iinon somariin waaro Unja Toroyanon inaan muro Anutuwaa qele eja kotakota kolooro. Kaen koloon balon qararankonkonanon laligoro kambaanon kan kuuro Israel kanageso yonoo jaagianon asuganon asugin qenjaaro gawon kanain mero. Kian.

2

Jiisas Betlehem taonon kolooro.

Mat 1.18-25

¹ Jon Oomulu ejanon kolooro kamba kanon Siisa-kin Oogastus iinon Room sitinon gomaña gomaña galeñ koma onono. Galeñ koma onoma takis kanain mewutiwaajon gawmambaa jenkooto ano gomaña gomaña kuuya yononon ajoroogi kuskus (sensus eja) yononon qagia papianon oon arengogi.

² Aren gawon ii kambañ mutuyaga megii. Megiti, kambañ iikanon eja qata Kwirinius iinon Siria prowinswaa gawana laligon galeñ koma onono. ³ Oogastusnon jenkooto ano ejemba korebore horon keuma qagia arenon oowutiwaajon iyangiaa kolokoloo gomañgia waja so kenji.

⁴ Galili prowinswaa taon qata Nazaret iikanon eja qata Joosef laligoro. Iwaa amboya ii kin Deiwid. Kin Deiwidwaanon taon qata Betlehem ii Judia prowinsnon ero. Kawaajon Joosefnon Nazaret mesaon uma kemen Betlehem keno. ⁵ Kemañ jero kambañ kanon emba bunaya qata Maria ii koroyawo laligoro. Laligoro ii aima naon qagara oowutiwaajon motoon keni.

⁶ Kema Betlehem keuri Mariawaa mera meme kambañanon kan kuuro. ⁷ Kan kuuro qenjaaro ee mirinon keuma iikawaa uutanon tintiña mon mende mokolori. Kawaajon bao bulmakao mirianon uma rari. Rama iikanon mutu meria men oponon esuun bulmakao juuyanon ano kemen ero. Kian.

Lama galeñ yononon Siwe gajoba injiji.

⁸ Betlehem taon gomañ kanon eja tosanon gomantiña so balon koria iikanon kema lama tuungia galeñ koma onoma laligogi. ⁹ Kaen laligogi gomantiña kanon Pombaa gajoba monon kosogianon asugin onono. Asugin onono Pombaa asamararanon liligon onoma asariro sombugia moma jenenjia ororo. ¹⁰ Jenenjia ororoto, Siwe gajobanon injjoro, “Mono geja ambu! Niinon korisoro Buna somata ejemba korebore yonoojon men kajeñ, ii injisaama onomaña. Kawaajon jenenjia mono mende orowa. ¹¹ Buna ii kokaen: Onoo Hamoqeqe Togianon keteda koi kolooja. Iinon kin Deiwidwaa taonon koloon Pon qata Kraist kolooja. ¹² Qaa

iikawaa aiweseya ii kokaen: Ono mono kema mera sayawo oponon esuun bulmakao juuyanon angi eji, ii mokoloowu.”

¹³ Gajobanon kaen jero iikanondeen gajoba tuun somatanon Siwenonga asugin iwo aitonon Anutuwaa mepesees rii qama kokaen jegi,

¹⁴ “Anutuwaa qabunaya mepeseenin Siwenon eukanon uja.

Iinon ejemba iyanajon meweengon ononoti, iyonoojon uuqeeango moma balonon luae ama ononja.” Kian.

Lama galen yononon kema Jiisas iigi.

¹⁵ Gajoba yononon onomesaon Siwenon eleema ugi lama galen yononon angio kokaen jegi, “Ayo, Betlehem kanon iwoi kolooro Pononon iikawaa qaaya jero mojon, nono mono ii kema iibonja.”

¹⁶ Kaen jen esungiagadeen kema Maria Joosef ano mera sayawo bulmakao juuyanon eroti, mokolon iigi. ¹⁷ Iima nama gajobanon merawaa qaa jero moma kagiti, ii inisaama jen asarigi. ¹⁸ Jen asarigi mogiti, iyononon korebore aarun walingogi.

¹⁹ Walingogito, Marianon qaa kuuya ii uu konojanon ama dunun somonon kania romonon laligoro. ²⁰ Walingogito, iwoi kuuya Siwe gajobanon jerotiwaa so asugiroti, ii lama galen yononon iima moma kawajon Anutuwaa korisoro rii qama mepeseegi. Mepeseen mesaon eleema kenji. Kian.

Mera qata Jiisas qagi.

²¹ *Jiisas kolooro Sonda motoongo kawaa so tegoro Anutuwaa aiweseya selianon kotowombaa kamban karo qata Jiisas qagi. Siwe gajobanon qa ii waladeen qama murogo kamban iikanondeen nemunaa goron uutanon kolooro. Kian.

Jiisas wama Anutuwaa bunan angi.

²² *Mooseswaa Kana qanon qaa kokaen eja, “Embanon koko meria mutuya men ween 40 kuunanon laligoro tegoro suru guluga koma konjoratin mun ono mono jiwonon jigonon uma mera ii Pombaa jaanon angi iwaa bunan koloowaa.” Kawajon kamban ii kan kuuro Joosef Maria yoronon qaa ii ten koma Jiisas wama Pombaa bunan koloowaatiwajon Jerusalem uri.

²³ *Pombaa Kana qanon qaa kokaen oogita eja, “Mera mutuya kuuya ii mono qegi Pombaa bunan soraaya koloowuya.” Yoronon qaa ii otaari. ²⁴ Kaanagadeen Pombaa Kana qanon jenkooto qaa ejiwaa so kewo me kewosusu

koon woi ii siimolonj oowaotiwaaajon Jerusalem sitinonj uma kenj.

²⁵ Kamban iikanonj eja monj qata Simeon Jerusalem laligoro. Iinonj uuta jumuna Anutuwaanonj qokotaan uumeleembaa komagbiligbili ano Unj Toroyanonj iwo nano Hamoqeqe Toyanonj Israel uutanonj asugiwaatiwaaajon mam-boma laligoro. ²⁶ Mamboma laligoro Unj Toroyanonj qaa kokaen isaano, “Gii Pombaa Hamoqeqe Toya Kraist asu-giro wala iimago koomuwagatiwaa siimboboloya mobaga.” ²⁷ Nemunmananonj Mooseswaa Kana qaa otaan Jiisas wama jiwowonj jigononj uri. Uri Unj Toroyanonj Simeon sololoo kamban iikanondeen kaanagadeen jigononj uro. ²⁸ Uma mera ii iima menj doonjonj Anutu mepeseenj kokaen jero,

Simeombaa korisoro rii

²⁹ “Oo Ponj, kete welenj ejaganonj saanonj kema uuluaenonj laligonj komuwaa.

³⁰ Goo qaaga eji so Hamoqeqe Toya wasina asugiro ii neenaa jaananonj

iima simbawonjowo mojenj.

Kawaajonj saanonj kema komumana.

³¹ Giinonj hamoqeqe gawombaa kania mozozonjonj kantri kuuya yonoojonj injisaama onona ii iima moma kotowu.

³² *Giinonj Hamoqeqe Toyaa asasaga injisaana waba kantri jonoo

uugia kuuro asariwu

ano qabunaganonj geenjaa kanagesoga Israel nonoo batunananonj kaanjadeen somariiwaa.”

Simeombaanonj gejatootoo qaa

³³ Simeononj merawaajonj qaa kaen jero nemunmananonj moma kiko ama waliqori. ³⁴ Waliqori kotuegonj onoma nemuna Maria kokaen ijoro,

“Moba, Anutunonj mera koi kuunj ano Israel ejemba seiseyanonj ii gema qenj kamaanj unjuro mamaganonj uugia meleema qeangowuya.

Anutu anj ii ano aiwese kolooro mamaganonj ii toropere jenj mubuya.

³⁵ Toropere jenj mugi uumomogia aasangoya ii kaen asuganonj asugiwaa.

Geenjaa uuganonj kaanagadeen wosobiri kolooro iikanonj soo sulutuk aanja kaanja uuga kuunj qosombaa.” Kianj.

Ana embawaanonj gejatootoo qaa

* 2:32: Ais 42.6; 49.6; 52.10

³⁶ Jerusalem kanon gejatootoo emba waŋa mon qata Ana laligoro. Iwaa isia qata Aser, maŋa qata Fanuel. Emba kanon saraŋanon eja meŋ laligoro gbani 7 motoon laligori. ³⁷ Laligori loya komuro malo koloon laligon kouro kambaŋ iikanon gbania 84 kolooro. Iinon kambaŋ so jiwowon jigonon uma ii ween mon mende mesaoroto, gomantiŋa asasaga Anutuwaajon nene singŋ laligon qama koolŋ waeya meŋ mepeseen laligoro.

³⁸ Iinon kambaŋ iikanondeen kouma mera ii iima Anutu mepeseero. Anutunon Jerusalem ejemba dowegia mewaati-waajon mamboma laligogiti, kuuya iyonoojon mera iikawaa kania jeŋ asariro mogi. Kiaŋ.

Jiisaswo Nazaret eleenŋi.

³⁹ *Jooset Maria yoronon Ponon areŋa jeŋ kotooro Kana qaanon eji, ii kuuya ani tegoro Galili prowinsnon eleema taonŋara Nazaret kanon keni. ⁴⁰ Meranon somariŋ waama kotiiŋ momakootoyanon asuŋŋ saa qero Anutuwaawaa kalenmoriaŋanon turuŋ muro laligoro.

Jiisas gbania 12 kolooro jiwowon jigonon ugi.

⁴¹ *Jiisaswaa nemuŋmaŋanon gbani so kiankomu* kendon kambaŋanon Jerusalem sitinon uma kemakegi. ⁴² Kaen laligon Jiisas gbania 12 kolooro siligia amakejutiwaa so kambaŋa kaŋ kuuro kaanagadeen uma kenŋi. ⁴³ Kema laligon kendon kambaŋ iikanon tegoro eleema mirigaranon keni. Kenito, mera gbaworo Jiisasnon Jerusalem raro nemuŋmaŋanon ii mende moma kotori. ⁴⁴ “Iinon ejemba tuunleembe yonowo kenja,” jeŋ ween motoonŋowaa so kana kema sakiti ano alaurugara yonoo uugianon qama monŋani. ⁴⁵ Qama monŋanito, mende mokolon mombo eleema Jerusalem kema monŋani.

⁴⁶ Monŋama laligori ween karoon tegoro jiwowon jigonon uma iikanon mokolori. Mokolori eja somata yonoo batugianon raro. Raro kuma mugiti, ii moma qisin onoma raro. ⁴⁷ Rama Buŋa qaawaa kania tororo moma asariŋ dindinagadeen meleeno korebore yononon ii moma waliŋgogi. ⁴⁸ Nemuŋmaŋanon iima aaruŋ nemuŋanon ijoro, “Merana, gii nomaembaajon kaen ama noronjan? Moba, manŋawo noro goojon majakaka moma qama monŋama laligori.”

⁴⁹ Kaen ijoro kokaen meleema orono, “Oro mono naam-baajon nii monŋama nonjao? Nii neenaa Amanaa mirinon

* 2:39: Mat 2.23 * 2:41: Eks 12.1-27; Dut 16.1-8 * 2:41: Anutunon Iijipt kanon Israel ejemba injiima koboon unuuguroti, kiankomu kendon iikawaa qata mon Pasowa.

rabe sokonji, ii mojado me qaago?”⁵⁰ Kaen meleema oronoto, yoronon qaa jeroti, iikawaa kania ii mende moma asariri.

⁵¹ Mende moma asaririto, kilen waama yorowo eleema Nazaret taonon kema nemunmanja ten koma oroma laligoro. Jiisasnon qaa jeroti, nemunanon ii kuuya moma uu konojanon ama somonon anon kono. ⁵² *Jiisasnon laligon somariiro gbania uro momakootoya asarin seiro Anutunon kalenmoriana muro kotiin ejemba ano Anutu yonoo jaagianon sokoma onono. Kian.

3

Jon Oomulu ejanon Buja qaa jero.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Jon 1.19-28

¹ Zekaraiawaa meria Jon iinon gawonja kanairo. Kamban kanon Siisa-kin qata Taiberius iinon Room sitinon laligon gomanja gomanja mindirin gbani 15 eja pon koloon toroqen galen koma onono laligogi. Galen koma onomambaajon gomanja gomanja Israel liligon ejuti, ii mosongi bakaya 4 kolooro yonoo kingia 4 ii kokaen kuun onongi:

Pontius Pailot, Herod, Filip ano Lisantias. Pontius Pailot ii Judia prowinswaa gawanagia laligoro. Kin Herodnon Galili prowins galen koma onono ano data Filipnon Ituria ano Trakonitis prowins woi yonoo pongiaga laligoro ano Lisantias iinon Abilene goman men laligoro.

² Jigo gawon galen wanja woi laligori, qagara Anas ano Kaiafas. Kamban kanon Zekaraiawaa meria Jon iinon balon qararanon-kononon laligoro Anutuwaanon Buja qaa kolooro moro. ³ Anutuwaa Buja moma kema Jordan apu berenaa kosianon goman so liligon laligoro. Liligon laligon Buja qanon uugia kuun kokaen jen laligoro, “Ono mono uugia meleengi niinon oomulu men onomana. Kaen angi Anutunon singisonogogia songbama mesaowaa.”

⁴ *Kawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianon oorota iwaa Buju Terenon kokaen eja,

“Qele gajoba monon balon qararanonkononon qama laligoro kema qata kokaen mobu,

‘Ponon kawa-oo! Kawajon mono jorin kania meleuwu. Mono uugia mindinon kania qeleleewu.

⁵ Kana dondoonja kuuya mono qen riigi dindina koloowa.

Banja wanjaleya kuuya ii mono qetegon koma qeleleegi koria koloowa.

Kana misiqisiawo ii mono meagogi dingowa.

Haamonon kana kuno simbirinsambaran eji, ii mono koton meleugi solananiwa.

* **2:52:** 1 Sml 2.26; Gba 3.4 * **3:4:** Ais 40.3-5

⁶ Anutunonj oyanboyanj Toya wasiro karo gomaña gomaña kuuya

yoñononj ii iima moma kotowuya.”

⁷ *Jononj kawaa so uugia kuuro ejemba tuuñja tuuñja yoñononj oomulu menj onombaatiwaajonj iwaanonj kagi injiima kokaen injjoro, “Oo qato mokolembaa gbiliuruta, onj uugia mende meleengi Anutuwaa iriña soono ironja meleema onjomambaajonj anja. Ii olonj kombombaa gejanono qaaya ii mono morononj injjoro sombugia moma koi kaju?

⁸ *“Kawaajonj mono onanonj uugia meleembu. Kilenagianonja eleengi honja kolooro ii mono nanamemengianonj asuganonj qendeema laligowu. Ugianonj mondomondo qaa kokaen mende romongowu, ‘Nonononj Aabrambaa gbiliga laligoninj Anutunonj mende tiwilaan nonombaa.’ Kaenj totogianonj qenkejuto, honja ii mende amakeju. Niinonj kawaajonj kokaen injjomaña: Anutunonj jamo koi saanonj jenj kotonj onono letoma Aabrambaa gbiliuruta koloonj Anutu mepeseenkebuto, onj mono nomaenj?

⁹ *“Uugia mende meleembuti eenj, Anutunonj mono onj gere kaanja kono kamaawombaajonj anju. Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono kono kamaagi gere gagirionj giliro kemebuya. Gere kaanja komambaa wenja mono jeta sunja ama gere kanianonj ano jojorinj eja. Anutunonj mono kilenagaa ironja meleema onjombaa.”

¹⁰ Kaenj injjoro ejemba tuuñja tuuñja yoñononj kokaen qisinj mugi, “Kawaajonj nono mono nomaenj aninj sokombaa?”

¹¹ Qisinj mugi kokaen meleeno, “Monjonj maleku woi menj laligoji, iinonj mono yoroononja monj ii malekuya qaa ii mubaa ano daenj yoñononj nenegiawo laligojuti, iyonononj mono kaanagadeenj nenegia qaa yonoojonj mendeema onjombu.”

¹² *Takis meme eja tosianonj kaanagadeenj oomulu menj onombaatiwaajonj kanj qisinj mugi, “Boi, nonononj mono nomaenj aninj sokombaa?” ¹³ Qisinj mugi injjoro, “Gawmanonj takiswaa janjgoja jenj kotonj ononota eji, so ii mono mende uugunj mewu.”

¹⁴ Manjaqeje eja tosianonj kaanagadeenj qisinj mugi, “Nonoto? Nonononj nomaenj aninj sokombaa?” Qisinj mugi kokaen injjoro, “Mombaanonj monembaajonj kuunj ubeqube ama luluuma mende ambuto, onjonganjaa tawagia menkejuti, iikawo mono uumotoonj ama bonjonj laligowu.” ¹⁵ Ejemba kuuya yoñononj “Jononj Hamoqeje Toya Kraist koloowabo,”

* **3:7:** Mat 12.34; 23.33 * **3:8:** Jon 8.33 * **3:9:** Mat 7.19 * **3:12:** Luuk 7.29

kaen jen uugianon romongogi. Kawaa kania mobombaajon geja qen qen laligogi.

¹⁶ Kaen anji Jonon ii kuuya kokaen injjoro, “Niinon apu toonon mulu men ononjento, eja ku-usuna kotakota mon kawaa. Iwaa ku-usuna uutanon mono noonon uuguwaa. Iinon eja uuta koloowaatiwaaajon niinon iwaa kana esuyaa kasia ilaan isamambaajon amamaama. Iinon mono Un Toroya uugianon ano gere bolananon koma konjoratin onono iikaana kanon mulu men onombaa. ¹⁷ Iinon hona ano kaawoya mendeema oromambaa saraya men kouma koson koreregonon gosiwaa. Gosin wiit kota men kululuun kowianon ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirininon kemen tetegoya qaa jewaa.”

¹⁸ Qaa kaana kaana mamaga toroqen jen uugia kuun Oligaa Buna ejemba tuunlelemba ii jen asarin onoma laligoro. ¹⁹ *Laligoroto, goman bakayaa kin pon Herodnon dataa embia qata Herodias ii oloj mero ano bologa kania kania ama laligoroti, ii Jonon inisaama asuganon jen muro. ²⁰ Jen muro kilenaya mon toroqen ama Jombaanon gawona riijugon kawali galaena jero Jon men kapuare mirinon anji. Kian.

Jonon Jiisas oomulu men muro.

Mat 3.13-17; Maak 1.9-11

²¹ Jonon ejemba kuuya oomulu men onoma Jiisas kaanagadeen oomulu men muro. Men muro qama kooliro iikanondeen sombinon aantano. ²² *Aantano Un Toroyanon meleema kewo koon kaana koloon Jiisaswaa qaganon kamaaro. Kaen kamaaro Siwenonga qa aro mon kokaen kolooro, “Giinon neenaa komunjua meranaga koloona kerana qeangoro giimasiin moma gonjen.” Kian.

Jiisaswaa ambosakona yonoo qa arenja

Mat 1.1-17

²³ Jonon Jiisas oomulu men muroti, ii gbania 30 kawaa so kolooro hamoqege gawona kanain men laligoro. Men laligoro Joosefwaa meriaga kolooji, ejembanon kaen romongogi. Jiisas manja Joosef, asaya qata Heli. ²⁴ Jiisas amboya qata Matat, jariria qata Liwai. Liwai manja Melki, asia Janai, amboya Joosef, ²⁵ jariria Matatias. Matatias manja Aamos, asia Naahum, amboya Esli, jariria Nagai. ²⁶ Nagai manja Mat, asia Matatias, amboya Semen, jariria Joosek. Joosek manja Jooda, ²⁷ asia Joanan, amboya Reesa, jariria Zerubaabel. Zerubaabel manja Sealtiel, asia Neeri.

* **3:19:** Mat 14.3-4; Maak 6.17-18
3.17; Maak 1.11; Luuk 9.35

* **3:22:** Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat

²⁸ Amboya Melki, jariria Adi. Adi maņa Koosam, asia Elmadam, amboya Eer, ²⁹ jariria Joosua. Joosua maņa Eliezer, asia Joorim, amboya Matat, jariria Liwai. ³⁰ Liwai maņa Simeon, asia Juuda, amboya Joosef, jariria Joonam. Joonam maņa Eliakim, ³¹ asia Melea, amboya Mena, jariria Matata. Matata maņa Naatan, asia Deiwid, ³² amboya Jesi, jariria Oobed. Oobed maņa Boaz, asia Salmon, amboya Naason.

³³ Jariria Aminadab. Aminadab maņa Admin, asia Arni, amboya Hezron, jariria Perez. Perez maņa Juuda, ³⁴ asia Jeikob, amboya Aisak, jariria Aabraham. Aabraham maņa Teera, asia Naahor, ³⁵ amboya Seruk, jariria Reu. Reu maņa Pelek, asia Eber, amboya Seela, ³⁶ jariria Kainan. Kainan maņa Arpaksad, asia Siem, amboya Nooa, jariria Laamek. ³⁷ Laamek maņa Metusela, asia Eenok, amboya Jared, jariria Mahalalel. Mahalalel maņa Keenan ³⁸ asia Enos, amboya Seet, jariria Aadam. Aadam ii Anutunonj mero kolooro. Kianj.

4

Satanonj Jiisas angobato menj munj laligoro.

Mat 4.1-11; Maak 1.12-13

¹ Jononj Jiisas oomulu menj muro Unja Toroyanon uuta saa qero Jordan apunonga eleeno wama balon qararanjonkonjononj keno. ² Kema kanonj laligoro Kilenaa Toyanonj angobato menj munj laligoro weenj 40 tegoro. Kambanj 40 kanonj nene monj mende neņ laligoro tegoro neneyaaonj komuro.

³ Neneyaa komuro Kilenaa Toyanonj kokaenj ijoro, “Gii Anutuwaa meriaga koloojani eenj, ii mono qendeema jamo koi jeņ kotona letoma bered kolooro newa.”

⁴ *Ijoro meleeno, “Qaago! Buņa Terenonj qaa kokaenj oogita eja, ‘Nenenondeenj ejemba laaligo mende nono-makeja.’”

⁵ Meleeno Satanonj wama baņa koriga monjonj uma namowaa kantria kantria kuuya ii uulanawo qendeema muro. ⁶ Qendeema munj kokaenj ijoro, “Niinonj kantri kuuya ii galenj koma onomambaa ku-usunja ano esuhina iwoiyaa akadamuya ii noo boronanonj aņaga eja. Kawaajonj ii neenaa aijnanonj moroga mumanjenj saanonj ii mumanja. Kawaajonj iwoi kuuya koi mono goo boroganonj amanja. ⁷ Kawaajonj gii waena menj mepeseenj nombaati eenj, ii kuuya mono goo buņaga koloodaborowaa.”

* 4:4: Dut 8.3

8 *Kaen ijoro kokaen meleeno, “Qaago! Buḡa Terenon qaa kokaen oogita eja, ‘Gii mono Pon Anutugaa waeya men mepeseen ii motoonḡo welen qen mun laligowa.’ ”

9 Meleeno Satanon Jiisas mombo wama Jerusalem sitinon kema jiwowon jigowaa waarenanon eu uma kokaen ijoro, “Gii Anutuwaaw meria koloojan eeḡ, mono kokainonḡa lugun emu kemeba. 10 *Buḡa Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Anutunon gajobauruta jen koton onono saanon galen koma sopa somonḡon gombu,’ 11 *ano qaa mon ii kokaen, ‘Yononon borogianon ama nononḡolin ḡonḡi kemen jamonon kanaganon ḡun mijimiji mende ambaa.’ ” Kawaaḡon saanon kemen mende tiwilaan ḡombaa.

12 *Kaen ijoroto, Jiisasnon kokaen meleema muro, “Qaago! Anutunon jeja, ‘Gii mono Pon Anutuga anḡobato mende men muba.’ ”

13 Kilenḡaa Toyanon anḡobato kuuya ii Jiisas ama muro tegoro mesaon keno. Kianḡ.

Jiisasnon kanain hamoqeḡe ḡawon mero

Mat 4.12-17; Maak 1.14-15

14 Jiisasnon balon qararanḡonḡon mesaoro Unḡa Toroyaa ku-usunonon iwo nano Galili prowinsnon eleeno. Eleeno qaa bujuyanon sein ḡoman miri liligon rama kenḡiti, ii kuuya sokoma keno. 15 Sokono ḡomaḡa ḡomaḡa liligon ḡamakooli mirigianon uma Buḡa qaa kuma onono. Kuma onono mogiti, kuuya iyononon aisoon mepeseen mugi. Kianḡ.

Nazaret yononon Jiisas ḡema qeḡi.

Mat 13.53-58; Maak 6.1-6

16 Jiisasnon eleema somasomarii taonḡa Nazaret kanon keno. Sonda kendonon karo amakejiwaa so ḡamakooli mirinon uma Buḡa Tere weenḡon onomambaḡon waaro. 17 Waaro ḡejatootoo eja Aisaiwaa Buju Tere mugi metuma qaa batuya kokaen oogita eji, ii mokolooro:

18 **“Pombaa Unḡa Toroyanon noo uunanon kemen ḡawon memewaḡon bedu men noma ejemba*

kamaanḡeḡeta yonooḡon Oligaa Buḡa jen asarinḡejen.

Iinon wasin nono qaa kokaen jen seinḡejen:

Bologanon ḡbadoon onono laligojuti, Anutunon mono ii isama metoḡon onono laligowu.

Anutunon jaḡoo ejemba jaḡia metooro mombo uun iibuya.

* 4:8: Dut 6.13 * 4:10: Ond 91.11 * 4:11: Ond 91.12 * 4:12: Dut 6.16

* 4:18: Ais 61.1-2

Kike taribari ama mendungon menj kamaan anggi laligo-juti, Anutunon mono ii metogon onono siiseweweya qaa laligowuya.

¹⁹ Pononon hamoqeqewaa gbani awaa ano kan kuuwaati, niinon iikawaa qeleyaga kan ii jen asarinkejen.”

²⁰ Qaa kaen weengon tere pipipiiya ii pipiin galaṅa mun kamaan raro. Raro qamakooli mirinon ragiti, iyononon kuuya dorondon ama jaasapo iigigiigi. ²¹ Iigigiigi kanain kokaen injjoro, “Buju Terewaa qaa koi weengowe gejagianon kemero mojuti, iikawaa hona mono kete koi asugija.”

²² Kaen injjoro kalenmorian qaaya qaaya buutanonga kamaaro kuuyanon ii moma walingon jen sororogon mun qaa iikawaa jenkelekeleya ii kokaen jegi, “Eja koi Joosefwaa meriaga me?”

²³ Jegi kokaen injjoro, “Ono kambana kambana gbaqooson qaa koi jenkeju, ‘Menqeeango eja gii mono geenga menj qeangon aowa.’ Ono gbaqooson qaa ii keteda koi ni-jowombaajon mojuti, ii mojen. Ii jen kokaen jewuyaga, ‘Gii Kaperneam taonon kema angoletto uuta mena bujuya monini, iikawaa so mono geengaa gomanon koi kaanagadeen mewa.’” ²⁴ *Kaen jen injjoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injjomaṅa: Gejatootoo ejemba mon iyanṅa somasomarii taonon mende moma uma mubuya.

²⁵ * “Niinon qaa honabona mon kokaen injjomaṅa: Elaijawaa kambanon Anutunon Siwe naguya kono gbani karoon ano koin 6 kawaa uutanon kon mende kiro bodi somata kolooro namo kuuya sokono. Kamban kanon emba malo mamaga Israel uutanon laligogi. ²⁶ *Mamaga laligogito, Anutunon Elaija yonoononga mombaanon kemaatiwaajon mende wasiroto, waba balon Saidombaa goman qata Sarefat iikanon emba malo motoongoya iwaanon wasiro keno. ²⁷ *Gejatootoo eja Elisawaa kambanon manimbanon Israel eja mamaga turun onono laligogito, iyonoononga monon mon mende solananiro. Qaagoto, waba balon Siriaga eja qata Naeman ii motoongonon mono Elisawaa qaaya moma laarin solanani qeangoro.”

²⁸ Jiisasnon kaen injjoro qamakooli mirinon ragiti, iyononon kuuya qaa ii moma iringia soono uuduudu koloon onono. ²⁹ Uuduudu koloon onono waama Jiisas konjoma otaagi taon seleengen keno. Taongia ii baanṅa sia kosianon megii nanoti, mono iikanon hagogi kemaatiwaajon kenji. ³⁰ Kenjito, batugianon qendeema onomesaon keno. Kian.

* 4:24: Jon 4.44 * 4:25: 1 Kin 17.1 * 4:26: 1 Kin 17.8-16 * 4:27: 2 Kin 5.1-14

Kaperneam taanonj ome monj konjono.

Maak 1.21-28

³¹ Jiisasnoj Galili prowins uutanonj Kaperneam taanonj kamaanj keuma Sabat kendononj ejemba tuunj kuma onono.

³² *Kuma onono qaayanonj ku-usunjawo kolooro jero. Kawaa-
jonj kanageso yonononj ii iima aarunj walingogi.

³³ Qamakooli miri iikanonj eja monj omeyawo raro. Raro omeyanonj terenonj silama qa kokaenj qaro, ³⁴ "Ae! Jiisas, Nazaret eja! Gii nomaenj ama nonomambaajonj anjane? Mono tiwilaan nonomambaajonj kajan me? Nii kaniaga moma kotojenj. Gii Anutuwaanonj eja Tak-kootoya koloojanj."

³⁵ Kaen qaro Jiisasnoj temboma kokaenj jenj muro, "Gii mono qaaga bogoro eja koi mesaonj togowa." Kaen jenj muro omenonj eja ii menj giliro tama batugianonj namononj kemero qen mizimizi mende totonj koloonj kouma mesaonj keno.

³⁶ Keno kuuyanonj newogia tegoro walingonj batugianonj aminj moma kokaenj jegi, "Yei! Qaa koi naa qaaga? Iinonj mono esunmumu qaganonj ome jenj kotonj onono tenj koma kouma kenju." ³⁷ Kaen kolooro Jiisaswaa qabunayanonj seinj gomanj kuuya kosere rama kenjiti, iikanonj kema sokono. Kianj.

Jiisasnoj ji ejemba mamaga menj qeangonj onono.

Mat 8.14-17; Maak 1.29-34

³⁸ Jiisasnoj waama Kaperneam qamakooli miri ii mesaonj Saimon Piitowaa mirinonj uro. Uro Saimombaa seujanonj selegere ji uuta kiro ero. Ero iwaajonj ama Jiisas qama koolinj mugi. ³⁹ Qama koolinj mugi kema usugonj kemenj selegere jenj kotonj muro mesaoro iikanondeenj waama nene ononj unjuagiro.

⁴⁰ Ween jaaya tegonj kemero kanonj ejemba daen yonononj alaurugia ji kania kania kanonj injiro egiti, ii kuuya unjuama Jiisaswaanonj kagi. Kagi boria kuuya yonoo qagianonj anj anj ano qeangodaborogi. ⁴¹ Ome yonononj kaangadeenj ejemba mamaga yonoo uugianonga kouma silama kokaenj qagi, "Gii Anutuwaa meria koloojanj."

Jiisasnoj Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, iyonononj ii mog-
itiwaaajonj Jiisasnoj jenj onjoma buugia muungunj onjotaro. Kianj.

Hamoqeqe gawonja ii Galili sokono.

Maak 1.35-39

⁴² Jiisasnoj gaonj ero gomanj wenjeran suluro waama iyanj tirinj kotonj kemenj goria monjonj keno. Kenoto, ejemba yonononj iwaanj munj kema mokolonj mende onjomesaonj kemaatiwaaajonj batogonj anjonj koma mugi. ⁴³ Anjonj koma

* 4:32: Mat 7.28-29

mugito, kokaen injoro, “Niinon Anutu bentotoŋaa Oligaa Buŋa ii taon tosia yoŋoojon kaanagadeen jen asariŋ onombe sokombaa. Anutunon mono iikawaajon wasiŋ nono.”

⁴⁴ Kaen jen kema Galili prowins liligon qamakooli mirigianon Buŋa qaanon uu kuun onoma laligoro. Kaen.

5

Jiisasnon gowokouruta mutuya onoono.

Mat 4.18-22; Maak 1.16-20

¹ *Kamban monon Jiisasnon Genesaret apu anjon goraayanon nano ejembanon kan tuun tuun koma Anutuwaan Buŋa qaa mobombaajon oloqologon liligon mugi.

² Liligon mugi nama wanjo woi kowe goraayanon rari iriuro. Sora hooro yoŋonon wanjo ii mesaon kemen misagia qeesaan songbanji. ³ Wanjo mon ii Saimombaanon. Jiisasnon iikanon uma toya kokaen qisiŋ muro, “Giinon mono nanŋona boronja mon nuama apunon baagen kema.” Qisiŋ muro nanŋoro keno wanjonon rama ejemba tuunleembe kuma onono.

⁴ Kuma onono tegoro Saimon ijoro, “Giinon mono wanjo koi nanŋona apu anjon biiwianon keno alauruga yoŋowo misagia sorawaajon giligi kema.”

⁵ *Ijoro Saimonon meleeno, “Somatana, nono gomantiina koriga misa gilin bimbimjon honja mon mende mejonja. Qaagoto, giinon jen kotojanjwaajon mono kilen kema giliniŋ kemebaa.”

⁶ *Kaen meleeno jerotiwaa so anji sora ambembo misagianon kemegi misanon boratiwombaa anji. ⁷ Kaen anji alaurugia wanjo monon laligogiti, iyoŋoojon kan ilaan onombutiwaa boro kaka konji kagi. Kagi wanjo woi ii soranon saa qegi nemoton tagori.

⁸⁻⁹ Sora honombonja mende men iima iikawaajon kuyanon walingogi. Walingon Saimon Piitonon ii iima Jiisaswaa batanon kemen simin kuma ijoro, “Oo Pon, nii singisonjo ejaga koloojeni-waajon mono nomesaon kema.”

¹⁰ Saimombaa alawoita Jeims ano Jon Zebediwaa merawoita yoronon kaanagadeen newogara tegoro walingori. Saimonon qaa ii ijoroto, Jiisasnon kokaen meleeno, “Mono keega mende moba. Gii kokawaa gematanon ejemba ii sora kaanja horon onona giwo toroqegi laligowuya.”

¹¹ Kaen ijoro wanjogia horon kouma sakasinon ama ilawoiligia kuuya mesaon Jiisaswaa gematanon otaan kenji. Kian.

* 5:1: Mat 13.1-2; Maak 3.9-10; 4.1 * 5:5: Jon 21.3 * 5:6: Jon 21.6

Jiisasnoŋ eja manimbayawo moŋ meŋ solananiro.

Mat 8.1-4; Maak 1.40-45

¹² Jiisasnoŋ taon moŋnoŋ laligoro kanon eja moŋ selia manimbanon meŋ bolidabororo raro. Rama Jiisas iima kosianon simin kuma kemeŋ kokaen qama koolin muro, “Oo Pon, giinon siinganon meŋ qeangon nomambaajon mojan eeŋ, mono nii saanon meŋ solananiŋ nomba.”

¹³ Kaen jero boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii amambaajon mojen. Gii mono solananiwa.” Kaen jero manimbaya ii iikanondeen solananiro. ¹⁴ *Solananiro kokaen jen koton muro, “Moba, kokawaa buju qaaya ii moŋ mende jena mobu. Qaagoto, gii mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema mun Mooseswaanon jenkootoya otaan solananijaniiwaa dangisen nandunŋ ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.”

¹⁵ Kaen ijoroto, ii kilen Jiisaswaa qabuŋaya jen seiroman so asarin keno. Kenotiwaa so ejemba tuunŋ tuunŋ yoŋonon qaaya mobombaajon ano jigia meŋ qeangowaatiwaaajon iwaanon kan ajoroogi. ¹⁶ Kagito, Jiisasnoŋ onomesaon balon qararanon-kononon kema laligon qama kooliro. Kian.

Jiisasnoŋ eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Maak 2.1-12

¹⁷ Jiisasnoŋ ween moŋnoŋ Buŋa qaa kuma onono Farisii (Kana qaawaa kaparanonkonon) ano Kana qaawaa boi tosanon Galili ano Judia prowinswaa gomaŋa gomaŋa ano Jerusalemga kan ejemba tuunlelemba batugianon ragi. Pombaa ku-usunanon Jiisas nemun koma muro ejemba jigia mero qeangogi.

¹⁸ Kamban kanon eja tosanon alagia sele batuya koomuya ii demberunon ama angon kagi. Kan koton Jiisaswaa kosianon miri uutanon uma ambombaajon batogogi. ¹⁹ Batogogito, ejemba tuunlelembenon ologon nangitiwaaajon kuun papanon miri uutanon ubombaa kana moŋ mende mokolon meŋ miri qaganon ugi. Uma waaren jamonon memeta ii oson luluunŋi oota kolooro ji eja demberuyawo kasanon somonon iikanon anŋi ejemba batugianon Jiisaswaa batanon kemero. ²⁰ Kaen kemero Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnoŋ iyonoo tanigia ii iiro sokono ji eja kokaen ijoro, “Alana, niinon singisonogoga mesaojen.”

²¹ Kaen ijoro Kana qaawaa boi ano Farisii yoŋonon ii moma kanain kokaen jen romonogogi, “Eja koi moroga? Iinon mono Anutu mepaegon mepaqepae anja. Anutu

* 5:14: Lew 14.1-32

motoonjononj singisonjonana mesaonjkejato, eja monjonj ii qaago.”

²² Kaenj romonjogito, Jiisasnonj uugia iima kotonj kokaenj injjoro, “Tosaanja onjo uugianonj naambaajonj qaa jejenj, iikawaajonj mamaga romonjgoju? Ii mende sokonja. ²³ ‘Niinonj singisonjgoga mesaonj,’ jejenj, qaa iikanonj mono afaanagadeenj jejetaga. Monjonj kaenj jero tosonianj qaa iikawaa honja mende iibu. Kawaajonj ii qaa afaanja so. Niinonj qaa monj kokaenj jemambaajonj mojenj, ‘Mono waama kemba.’ Qaa ii mono lombotawo jejetaga kolooja. Kaenj jewe honja koloowaa me qaagoti, iikanonj mono asuganonj asugiro iibu.

²⁴ Mobu, balononj singisonjgo mesamesaowaa ku-usunja ii Siwe gomambaa Eja honjaanonj eji, onjo iikawaa kaniaajonj tinjtuanj laligowubo. Kawaajonj qaa lombotawo ii eja koi ijowe honja iibu.” Kaenj jenj eja sele batuya koomuya ii ijoro, “Niinonj gijojenj: Gii mono waama tambomaeega menj miriganonj kemba. Qaa binjowo ii honjowo koloowaati eenj, qaa afaanja ii mono kaanagadeenj nomaembaajonj omaya koloonaga?”

²⁵ Kaenj ijoro iikanondeenj jaagianonj waama tambomaeeya eroti, ii menj Anutu mepeseenj mesaonj mirianonj keno. ²⁶ Kaenj kolooro ejemba kuuyanonj waliingonj sombugia moma Anutu mepeseenj jegi, “Yei! Kete iwoi awaa soroga iijonj.” Kianj.

Jiisasnonj Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Maak 2.13-17

²⁷ Kawaa gematanonj Jiisasnonj Kaperneam mesaonj kema takis ofis uugumambaajonj ano kanonj takis meme eja qata Liwai raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananonj kawa.”

²⁸ Kaenj ijoro gawonja kuuya mesaonj waama Jiisaswaa gematanonj keno.

²⁹ Kema Jiisas mirianonj koma horonj iwaajonj jejelomban somata mozozonjgoro. Mozozonjonj takis meme tiliqiligiawo ano alauruta tosaanja horonj onono tuunj somatanonj yonjowo rama nembanene negi. ³⁰ *Kaenj negi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) ano yonjononj boi yonjononj ii iima njindinjunduru jenj Jiisaswaa gowokouruta kokaenj jenj onjngi, “Ae! Onjo mono naambaajonj takis meme tiliqiligiawo ano singisonjgo ejemba yonjowo rama nene apu neju? Ii mende sokonja.”

³¹ Kaenj jenj onjngi Jiisasnonj kitia kokaenj injjoro, “Ejemba jigia qaa yonjononj doktawaa siinj mende amakejuto, ji ejembanonj mono doktawaanonj kemakeju. ³² Niinonj singisonjgo

* 5:30: Luuk 15.1-2

ejemba uugia meleembuti onoomambaajon kan laligojento, ejemba iyangiaajon mogi solana koloojuti, ii qaago.”

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Maak 2.18-22

³³ Ejemba tosonian Jiiisaswaanon kan qisigi, “Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nononon kambañ mamaga Anutuwaajon nene singi laligon qamakooli ajoajoroo koriga amakejon. Farisii (Kana qaawaa kaparañkonkon) yonoo gowokourugianon kaanjadeen ama laligojuto, geengaa gowokouruganon mono pondan nene apu nenkeju.”

³⁴ Kaen qisigi kokaen meleeno, “Onanon! Nono naa kambanon nene singi laligonkejon? Emba meme kambananon ejawaa gemakootanjurutanon gereya angi embawaa saktiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja buña koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe nene singi laligowombaajon jegi yononon ainjolon aisonon rama singi laligowombaajon amamaankeju. ³⁵ Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kamban iikanon saanon nene singi laligonkebuya.

³⁶ “Ono laaligo walaga ano korisoro Buña gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Iikawaa sareqaa gemata mon ii kokaen injjomaña: Moumou walaga jurano monon moumou gbilia moton opo jakaña kanon mende ama uumbinaankeja. Kaen anagati een, opo jakaña gbilianon mono walagawo ororon mende koloon ii horon menjurano boliqoliwabo.

³⁷ “Kaanjadeen monon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta iikanon mende koson maaro kemeñkeja. Kaen anagati een, wain apu gbilianon mono somariin taru qenjumenjurama molaaro namonon kamaaro taruyanon kileqilewubo.

³⁸ “Kawaajon wain apu gbilia ii taru gbilianondeen molaanin kemero sokombaa. (Kaanjadeen monon apu awaa ii konon qamoganon mende kosonkejon. Kaen kosowonagati een, iikanon mono juma siisororo kamaaro nen ji niniwabo. Kaen koloowaboti-waajon apu awaa ii konon awaanon kosonkejon. Ono kaanagadeen laaligo walaga ano Oligaa Buña gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya.) ³⁹ Monon wain apu walaga mepeseen nen laligonkeji, iinon wain apu gbilia nemambaajon siin mende moma mojotiiti amakeja.” Kian.

6

Jiisasnoŋ Sabat kendombaa Poŋa koloŋja.

Mat 12.1-8; Maak 2.23-28

1 *Kawaa gematanon Sabat kendon monon Jiisasnoŋ wiit dumun gawon koria somata koton keno. Keno gowokourutanon wosogia injiro wiit hona motomotoon borogianon kuma osasaan negi. 2 Kaen negitiwaajon Farisii (Kana qaawaa kaparan-konkon) tosanon ii iima kokaen injjogi, "Ono mono naambaajon Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?"

3 *Kaen injjogito, Jiisasnoŋ kokaen meleeno, "Kin Deiwidnon manjaqeqe ejauruta yonowo liligon wosogia injiro iwoi anjiti, ii weenjogi me qaago? 4 *Iinon Anutuwaa opo sel jigonon uma bered kowoga Anutuwaa jaasewananon alatanon anji raro esujanon tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galen yonondeen nej laligogi. Iinon ano iwaa kerasururutanon ii newubotiwaajon songo eroto, ii kilen negi."

5 Kaen jen kokaen injjoro, "Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Poŋa koloŋja." Kianj.

Jiisasnoŋ eja boria soorongoya men qeangoro.

Mat 12.9-14; Maak 3.1-6

6 Jiisasnoŋ Sabat kendon monon qamakooli mirinon uma Buŋa qaa kuma onono. Iikanon eja mon boria dindiŋa sooliro raro. 7 Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparan-konkon) yononon Jiisas iima qaa jakeyanon ama mubombaa kania mongama "Eja ii Sabat kendonon meagowaa me qaago?" kaen jen jaa galen men raji. 8 Ragito, Jiisasnoŋ roromongogia ii moma koton eja boria soosoolia ii kokaen ijoro, "Mono waama jaanananon namba." Kaen ijoro waama nano.

9 Nano Jiisasnoŋ kaen jero, "Kana qaa otaan Sabat kendonon iwai awaa me bologa ambona? Saanon mombaa wana somon-gowona me mesaonin tiwilaawaa. Nomaen anin sokombaa? Ii qisin onombe jewu." 10 Kaen jen eleqeleema korebore injidaboron eja ii ijoro, "Gii mono boroga qeteterewa." Kaen ijoro boria qeteterero mombo awaa kolooro.

11 Awaa kolooroto, galen yononon iringia mamaga soono "Jiisas nomaen ama mubona?" jen iyangia amin mogi. Kianj.

Gowokouruta 12 meweengon onono.

Mat 10.1-4; Maak 3.13-19

¹² Kamban kanon Jiisasnon baananon qama koolimambaajon uma gomantiina koriga ii Anutu qama koolin mun laligoro goman ano. ¹³ Goman ano gowokouruta onjooma yonjooononga 12 meweengon onjoma wasiwasi eja aposol qa ii onjono.

¹⁴ Qagia ii kokaen qaro: Saimon, Jiisasnon qata Piito muro, iwaa koga Andruu ano Jeims, Jon, Filip, Bartolomyuu, ¹⁵ Matyuu, Tomas, Jeims Alfiuswaa meria ano Saimon qata mon Tompe eja qagi.* ¹⁶ Juudas Jeimswaa meria ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanon kanagen memelolo ejaga kolooro.

Jiisasnon ji ejemba men qeangon onjono.

Mat 4.23-25

¹⁷ Jiisasnon aposoluruta yonowo baanononga kamaan balon korianon kema nanji. Nanji gowoko tuun somata ano ejemba tuunlelemba yononon iwaaajon ajoroon mambongi. Yononon "Bunaya jero monin jinana men qeangowaa," jen iikawaajon Judia prowins kuuya, Jerusalem siti ano kowe goraayanonga Taia ano Saidon taon iikanonja kan ajoroogi. ¹⁸ Omejiilanon kokojinjin men onjototi, iyononon kaanagadeen kan qeangogi. ¹⁹ Ku-usunanon iwaanonga koton yonjooonon uro kuuya men qeangon onjono. Kawaaajon ejemba kuuyanon Jiisas oosiriwombaajon janjarin riigi. Kian.

Simbawonawo ano gejajuju aambaa qaaya

Mat 5.1-12

- ²⁰ Jiisasnon gowokouruta otaama injiima kokaen injoro, "Anutuwaa bentoton ii wanaya onjo bunaga. Kawaaajon wanaya onjo mono simbawonawo kolooju.
- ²¹ Kamban kokaamba nenewaa kaanja komun qenjen qen laligojuti, Anutunon mono siingia ii unjuagiwaa. Kawaaajon onjo mono simbawonawo kolooju. Kamban kokaamba saajuti, onjono mono korisoro ama jomo jomowu. Kawaaajon wosobiri laligojuti, onjo mono simbawonawo kolooju.
- ²² *"Ejembanon onjo Siwe gomambaa Eja honjaajon ama kazi ama yakarin selianon kuun uuqeqe qaa tokoronkota jen onjoma kasu seibolo kaanja qagia koton kondeembuti, onjo mono simbawonawo kolooju.
- ²³ *Ambosakonurugianon iikawaa so gejatootoo ejemba yonjooonon ama onjoma laligogi. Mobu! Anutunon tawagia uuta Siwe gomanon anota eja. Kawaaajon kaen

* **6:15:** Nesenel paati zelot yononon Room gawman tuarenjen ama iyangiaa nanan mewombaajon tompe men laligogi. * **6:22:** 1 Piito 4.14 * **6:23:** 2 Hist 36.16; Apo 7.52

- ama onjongi kambaŋ iikanonj mono aisoonj otokorian maabu.
- 24 Onjo simbawonjowo laligojuto, qabuŋa esuhinagiawo onjo laaligo siiseweweya qaa laligojuti, ii mono tegowaa. Kawaajonj niinonj onjoonj qama wanjinjingonj ‘Oo yei!’ jejenj.
- 25 Kambaŋ kokaamba nenj timbirinj ama laligojuti, onjo mono wosogia injiro bodi laligowuya. Kawaajonj niinonj onjoonj qama wanjinjingonj ‘Oo yei!’ jejenj. Kambaŋ kokaamba korisoro ama jomo jomojuti, onjo mono amburereŋ meŋ saabuya. Kawaajonj niinonj onjoonj qama wanjinjingonj ‘Oo yei!’ jejenj.
- 26 “Ambosakonjurugianonj gejatootoo ejemba takapolakaya jenj mepeseenj onjoma laligogi. Ejemba kuuya iikawaa so ama onjongi niinonj onjoonj qama wanjinjingonj ‘Oo yei!’ jejenj.” Kiaŋ.

Kereuruga mono jopagonj onjomba.

Mat 5.38-48; 7.12a

27 “Bologa ama onjombuyato, onjo qaana moma laligojuti, niinonj onjoonj kokaenj injiowe mobu: Mono kereurugia uugianonj jopagonj onjoma laligowu. Daenj yonjononj kazi ama onjonjuti, ii mono awaagadeenj ama onjoma laligowu.

28 “Daenj yonjononj qasuaanj jiringonj onjonjuti, ii mono kobibiinj kotuegonj onjombu. Horonj ureenj ama onjonjuti, iyonjoonj mono Anutuwaa qama kooliwu.

29 “Monjonj urunja lee qetaaliro leegenj kaanagadeenj meleema muba. Monjonj malekuga qaga guama opoga duta kaanagadeenj memambaajonj moro giinonj mono ii mende anjonj komba.

30 “Iwoiwaa welema gonji ii mono kuuya onjomba. Monjonj goo hina iwoiga mero ii mono meleema gombaatiwaaajonj mende kaparanj koma qisiwa. 31 *Ejembanonj onjo iwoi ama onjombutiwaa momakejuti, iikawaa so mono yonjoonj kaanagadeenj ama onjomakebu.

32 “Namowaa singisonjo ejembanonj alaurugianonj jopagonj onjongi kitia meleema jopagonj onjoma mepeseenj aonkeju. Onjo iikawaa so balombaa tania otaankejuti eenj, Anutuwaanonj tosa mende kolooro mono nomaenj onjo mepeseenj onjonaga? Alaurugia ano kereurugia ii mono motoonj jopagonj onjongi tawa onjono oyanboyonj koloowuya.

33 “Namowaa singisonjo ejembanonj alaurugianonj iwoi awaa ama onjongi kitia meleema onjoma ala meŋ aonj mepeseenj aonkeju. Onjo iikawaa so ama balombaa tania

* 6:31: Mat 7.12

otaankejuti eenj, Anutuwaanonj tosa mende kolooro onj mende mepeseen onjombaa.

³⁴ “Namowaa singisonjgo ejembanonj monenj iwoi ii singisonjgo ejemba tosaanj yonoojonj onjoma kitia iikayadeen meleema onjombutiwaajonj kaparanj komakeju. Ii balombaa nanamemenj. Onj tosanonj tosgagia meleema onjombutiwaa mambonji Anutunonj mono nomaenj mepeseen onjona? Tosianonj tosgagia mende meleema onjngi Anutunonj mono kitia ii meleema tawa onjombaa.

³⁵ “Onj mono Siwe Toyaa nanamemenj ama menj laligowu. Balonj ejembanonj bologa ama dangisenj mende jenkejuto, Anutunonj kilenj ii awaa ama onjmakeja. Kawaa-jonj onj mono kereurugia uugianonj jopagonj awaagadeen ama onjoma monenj iwoi onjoma iikawaa kitia monj meleema onjombutiwaajonj mende moma mambombu. Kaenj ama laligogi tawagianonj seinj uuta kolooro Anutu uutaa merab-oraanjanj koloonj laligowuya.

³⁶ “Siwe Manjanonj korebore kiankomunj onjomambaajonj moji, onj mono iikawaa so ejemba kuuya kiankomunj onjoma laligowu.” Kianj.

Jenteego toya kaanja mende koloowu.

Mat 7.1-5

³⁷ “Ejemba tosia yonoo qaagia ii mende gosinj jenj tegowu. Ii mende jenj tegonj onjngi Anutunonj mono onjoanjanj kaanagadeen mende jenj tegonj onjombaa. Onj tosia yonoo singisonjgogiaa ironjanj ii mende meleema onjombu. Ii mende meleema onjngi Anutunonj mono onjoanjanj singisonjgogiaa ironjanj ii kaanagadeen mende meleema onjombaa. Onj mono tosia yonoo singisonjgogia mesaowu. Ii mesaogi Anutunonj onjoanjanj singisonjgogia kaanagadeen songbama mesaowaa.

³⁸ “Onj ejemba tosia yonoo iwoi ama onjngi Anutunonj mono iikawaa so gosinj iwoi ii meleema onj kaanjadeen ama onjombaa. Kawaajonj onj mono iwoi kalenj onjmakebu. Kaenj onjngi Anutunonj mono kaanjadeen kalenj onjmakebaa. Onjanonj, Anutunonj ii kalembone mende moma ilaan onjmakebaa. Anutunonj gosinj onj iwoi onjngiti, iikawaa soya kuuya menj qambinonj maaro qaa ootanonj kouro utu-goro ororonj kolooro mendunjgoro kemero toroqenj qaganonj maaro soya uugunj qeqelalanj kamaaro ii mono gesogianonj mouma onjombaa.” Anutuwaa kania ii kaanja.

Ejembanonj anjanj kananja iima mobu.

³⁹ *Jiisanonj sareqaa monj kokaenj injijoro, “Jaagoo ejemba monjonj jaagoo alia monj saanonj borianonj menj wambaa

* 6:39: Mat 15.14

me qaago? Kaen kembraora mono motoon ronon kemen urunaga. ⁴⁰ *Gowokonon boiya mende uuguja. Boigianon momo kuuya tororo kuma onono moma komuwuti, kuuya iyononon mono boigia kaana koloowuya.

⁴¹ “Gii naambaajon alagaa jaayanon godomaruru melaada iijanto, geengaa jaaganon gere tapia somata eji, ii nomaen mende iima kotojan? ⁴² Geengaa jaaganon gere tapia somata eji, ii mende iima koton nomaembaajon alagaajon kokaen jenaga, ‘Alana moba! Jaaganon eugen godomaruru kemen raji, ii saanon itagowe kamaawaa.’ Oo uumeleembaa selesele eja, gii mono wala geengaa jaaganonga gere tapia somata ii men giliwa. Ii men gilingo tororo iima koton alagaa jaayanon godomaruru kemen raji, ii saanon itagona kamaawaa.” Kian.

Gerewaa kania ii hona iima gosin moma kotowu.

Mat 7.16-20; 12.33-35

⁴³ “Gere awaa monon hona bologa mende kuunkeja. Kaanjadeen gere bologa monon hona awaa mende kuunkeja. ⁴⁴ *Jao kota ii kasuneselanon kolooro mewombaajon amamaankejon ano muli hona ii kowororonon kolooro qetegowombaajon amamaankejon. Iikawaa so gerewaa hona iima gosin mono kania moma kotowu.

⁴⁵ * “Eja uutanon iwoi saa qero eji, ii mono buutanon asuganon jenkeja. Kawaaajon eja awaawaa uu kowianon iwoi awaawaa moriana eji, iinon mono awaa ii asuganondeen jenkeja. Eja bologaa uu kowianon iwoi bologa eji, iinon mono bologa ii asuganon jenkeja.” Kian.

Miri tando kotakota ano looloria

Mat 7.24-27

⁴⁶ “Ono noojon ‘Pon Pon!’ qa ii mono naambaajon qa-makejuto, niinon iwoi mewutiwaaajon jenkejeni, ii mende ten koma menkeju.

⁴⁷ “Daen yononon noonon kan qaana moma ten koma mejuti, niinon iyonoo kaniagia qendeema sareqaanon jema. ⁴⁸ Iinon motonqeqe eja kokawaa so koloaja: Eja iikanon miri memanjen ron koriga oson kemen tandoya jamo kowonjin (simen) qaganon kuun men kotiuro nano. Kaen nano konuru kabanon apu gboulu somata qen miri batuyanon kuuroto, awaagadeen men mejugoro nanotiwaaajon kumambaajon qen bimbimgoro kotiun nano. ⁴⁹ Qen bimbimgoroto, monon qaana moma mende ten koma meji, iinon mono motonqeqe eja kokawaa so koloaja: Iinon miri

* **6:40:** Mat 10.24-25; Jon 13.16; 15.20 * **6:44:** Mat 12.33 * **6:45:** Mat 12.34

memanjen tandoya mende oson komoma namo qaganon teku manjagadeen ama mero. Mero nano konjuru kambanon apu gboulu somata qen miri batuyanon kuuro miri ii iikanondeen kuno ororonjon kamaaro.” Kianj.

7

Jiisasnon kawali galej mombaa gawon ejia men qeangoro.
Mat 8.5-13

¹ Jiisasnon ejemba tuunjeleembe batugianon laligon Buna qaaya kuuya ii injion onomesaon Kaperneam taonon kouro. ² Iikanon Room kawali galej mombaa gawon ejianon ji kiro komumambaa ano. Galejanon iwaajon moro uuta kolooro.

³ Kawaajon Jiisaswaa bujuya moma Juuda yonoo jotamemeya tosaanj wasinj onono Jiisaswaanon kema kokaen qisigi, “Mono kan welen ejia men qeangowa.” ⁴ Kema Jiisaswaanon keuma kaparanj koma qama koolinj jegi, “Somatanana, kawali galej iikanon mono ilaaj mubaatiwaa so awaa soro kolooja. Kawaajon mono kawa.” ⁵ Moba, iionon Juuda ejemba tuun somata nonoojon siinj ano ‘Qamakooli mirinana mewonj,’ jeninj waba iionon monen ano megj.”

⁶ Kaen jegi moma yonowo keno. Kenoto, kawali galembaa miria dodowiro iionon alauruta wasinj onoma Jiisaswaaajon qaa kokaen ano, “Oo Ponj, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenanjon gualeembaatiwaaajon gamuna mojen. Kawaajon mono mende aonj komunj kawa. ⁷ Nii neenaa mobe kamaanqegeta koloojiwaaajon goonon kamambaa so mende mojento, qaa jegagadeen jena welen ejananon qeangowaa. ⁸ Ii kokaembaajon: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usunj baatanon ama nonji laligojen. Noo baananon manjajeqe eja laligogi ii jenj kotonj onomakejen. Yonoononga mombaaajon ‘Kemba!’ jenj kotowe iionon kembaa. Mombaaajon ‘Kawa!’ jenj kotowe iionon kawaa ano welen ejana mombaaajon ‘Gawonj koi mewa!’ jewe iionon ii mewaa.”

⁹ Jiisasnon qaa ii moma kawali galembaaajon walingon ejemba tuunj otaanj kagiti, iyonoononj eleema kokaen jero, “Niionon kokaen injijowe mobu: Israel kanageso batugianon kaanagadeen momalaari somata kaanja ii mombaa uutanon mende mokoloowe.”

¹⁰ Kaen jero kawali galembaa qele ejaurutanon eleema mirinonj keuma welenj eja mokolonj iigi qeangonj raro. Kianj.

Jiisasnon malo mombaa meria men gbiliro.

¹¹ Kawaa gematanon Jiisasnon taonj qata Nain kanon keno gowokouruta ano ejemba tuunjelembenonj otaanj kenji. ¹² Iikanon taonj kiropo naguya dodowiro qamo monj anjon

kagi. Malo mombaa meriaga motoonjonon komuro taombaa ejemba tuun somatanon ajoroon ron kombombaaon kagi.

¹³ Ponon malo ii iima wosoya moma ijoro, “Mende saaba.” ¹⁴ Kaen jen kema bokis anjon kagiti, ii jero doron anji bokis oosirin kokaen jero, “Eja gbaworo, mono waaba. Niinon gii kaen gijojen.” ¹⁵ Kaen jero qamo kanon gbilin waama kanain qaa jero. Qaa jero Jiisasnon ii nemunja mun kemaotiwaajon jero.

¹⁶ Ejemba kuuya yononon ii iima qarasombugia moma Anutu mepeseen jegi, “Gejatootoo eja somata monon mono batunananon asugin laligoja.” Tosianon jegi, “Anutunon kanagesoya ba koma nonono laligojon.”

¹⁷ Iwaa buju qaa ii sein Judia prowins kuuya so koma gomaña gomaña leele kanon kema tegoro. Kian.

Jombaa gowokowoita Jiisaswaanon kari.

Mat 11.2-19

¹⁸ Jon Oomulu ejanon kapuare mirinon raro gowokourutanon iwoi kuuya ii kolooroti, iikawaa sunduya ijogi. ¹⁹ Ijogi moma gowokowoita woi orono kari Pombaanon kema kokaen qisin mubaotiwaajon wasin orono, “Menqeeango eja kawaatiwaajon mambonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaajon mambombona.”

²⁰ Wasin orono Jiisaswaanon keuma ijori, “Jon Oomulu ejanon kokaen qisin gombojon wasin norono kajo, ‘Menqeeango eja kawaatiwaajon mambonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaajon mambombona.’”

²¹ Jiisasnon kambañ iikanondeen ejemba mamaga ji wiji lokon ano omejiilangiawo (isinabisina) ii men qeangon onono ano ejemba jaagia googa mamaga jaagia metooro uun iigi. ²² *Jombaa gowokowoitanon keuma qisin muri kokaen meleeno, “Iwoi iima mojaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaen ijowao: Jaagia googa yononon uun iiju. Meendangoya yononon kana kema kaju. Manimbagiawo yononon solanijiu. Gejadu yononon qaa moju. Koomuya yononon gbilin waaju. Kamaanqeqeta yonoojon Oligaa Buña jen asariwe momakeju. ²³ Kaen kolooro iigi mombaa uutanon mende boliro gema mende nuwaati, iinon mono simbawonawo kolooja.”

²⁴ Kaen meleeno Jombaa gowoko yoronon keni Jiisasnon kanain Jombaa kania ejemba tuunleembe yonoojon kokaen jen asariro, “Ono balon qararanjonkononon kanon naa

* 7:22: Ais 35.5-6; 61.1

iwoiga iibombaajon kenji? Haamonon bowo utitiin metano kema kankeji, onjo eja iikaanja iibombaajon kenji me?

²⁵ “Me naa iwoiga iibombaajon kenji? Eja malekuya akadamyawo mouma laligoroti, ii iibombaajon me? Mobu, ejemba malekugia tereya iimasiinsiinawo mouma kema kan siiseweweya qaa laligojuti, iyononon mono kin yonoo jinjaron mirigianon laligoju. Ii balon qararanjonkononon qaago.

²⁶ “Me naa iwoiga iibombaajon kenji? Gejatootoo eja mon iibombaajon me? Onanon, niinon kokaen injiowe mobu: Eja iigiti, iinon mono gejatootoo ejemba tosaanja unuugun qaita mon kolooja. ²⁷ *Iwaa kania ii waladeen kokaen oogita eja, ‘Moba, niinon qelena gajoba mon wasiwe waladeen kema ejemba uugia mindingon goo kana meleuro giinon mono iwaa gematanon namonon emu kemeba.’ ²⁸ Qaa kaen ejato, niinon kokaen injiowe mobu: Embanonga meraurugia kuyaya megiti, iyonoo batugianon Jonon mono kuuya unuugun qabunayawo nanja. Nanjato, Anutuwaa bentoton uutanon keuma Anutuwaa qabunaya mokolonkejuti, iyonoo batugianon kamaanqeqeta konoga iinon mono Jon uuguja.

²⁹ * “Ejemba kanageso kuuya ano yonoo batugianon takis meme yononon kaangadeen Jombaa Bunja qaaya mogi oomulu men ononotiwaajon Jiisaswaa Bunja qaaya moma jen qeleema jegi, “Ahaa! Anutuwaa kana dindiña jen asarija.” Kaen jen uugia meleengi. ³⁰ Kaen meleengito, Jonon Farisii ano Kana qaawaa boi oomulu mende men ononotiwaajon yononon Anutuwaa arenja mende ten koma Bunjaya gema qen silemale анги.

³¹ “Ejemba kete namonon laligojuti, ii mono naamombo so ama onombenaga? Yonoo siligia ii nomaen? ³² Yononon naamade kaanja kolooju. Yononon maaket sombenon rama qaa jomo men tondu qama kokaen jenkeju, ‘Nono awelo uunin onjo rii gbawe mende orogi. Nono jinjen qanin onjo mende toroqen saagi.’ ³³ Iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon kan nene singin laligon wain apu mende nero onjo iwaajon jenkeju, ‘Ome mononon uutanon kemerota laligoja.’

³⁴ “Siwe gomambaa Eja honanon kan nene nen korisoro анги ononon jenkeju, ‘Mobu, iinon baonon newageen nene qozozongon nen wain apu mamaga nen takis eja tiliqiligiawo ano kilenja meme yonoo alagiaga laligoja.’ ³⁵ Korebore Anutuwaa momakooto koma gbilinkejuti, iyonoo nanamemengiaa honanon mono momakooto-gianon sokonji, ii qendemadeja.” Kianj.

* 7:27: Mal 3.1 * 7:29: Mat 21.32; Luuk 3.12

Singisongo embanon Jiiisaswaa kania kele moriro.

³⁶ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) eja yonoononga monon Jiiisas ii iyanaa mirianon kan nene newaatiwaa koma hororo. Koma hororo kema mirianon uma nene dunon raro. ³⁷ *Tanon kanon singisongo emba mon laligoro. Iinon Jiiisas Farisii ejawaa mirinon uma rama nene neroti, iikawaa bujuya moma kele unkoowayawo maaro jamo kaaro mon saa qeroti, ii menj uma karo. Kaaro ii lalu lanjonawo qata alabasta iikanon memetaga.

³⁸ Uma kan Jiiisaswaa kanianon kemej rama kanain saaro jaunonon riima kemej kanianon moriro. Moriro waj juyanon kerej, selemooto menj kotooro toboriro kania buutanon kiton nej kele unkoowayawonon moriro. ³⁹ Moriroto, Farisii ejanon Jiiisas koma hororoti, iinon ii iima uutanon kokaen romongoro, “Emba koi singisongoyawoga. Eja koi kanon gejatootoo ejaga laligonagati een, iinon mono emba kanianon oosirijiwaa kania moma kotonaga.”

⁴⁰ Jiiisasnon ii moma koton kokaen meleema jero, “Saimon, niinon qaa mon jemambaajon mojen.” Jero ijoro, “Boi, saanon jena momanja.”

⁴¹ Ijoro Jiiisasnon kokaen ijoro, “Ejemba woinon benkon kema kiti ambowaa monej galenaa qisiri. Monon ween 500:waa tawaya (Kina 5,000), monon ween 50:waa tawaya (Kina 500) kawaa so kiti ambotiwaa qisiri. Qisiri iikawaa so orono. ⁴² Oroma kanagen kitigara kumbao jero monengara qaono amamaari. Amamaari benk galenanon kitigara qetegon koton mesaon orono. Mesaon orono iyeroononga moronon ii uutanon mamaga jopagon munkeja?”

⁴³ Kaen qisiro Saimonon kokaen meleeno, “Noo momonon kiti somata koton mesaon muroti, iinon.” Kaen meleeno jero, “Gii qaa tororo gosin jejan.”

⁴⁴ Kaen jen embawaanon eleema kokaen ijoro, “Emba koi iiba. Niinon miriganon koube giinon kanana songbamambaajon apu mon mende nonjanto, emba koi kanon mono kanana jaunonon morin waj juyanon selemooto menj kotooro toborija. ⁴⁵ Giinon buuna mende kiton nejanto, emba koi kanon mono mirinon koube iikanondeen kaparan koma kanana kiton nej laligoja.

⁴⁶ Giinon wajna kele mende morijanto, emba koi kanon mono kele unkoowayawonon kanaanon nomorija.

⁴⁷ Kawaaajon niinon kokaen jewe moba: Anutunon emba kokawaa singisongoya mamaga ii mesaon songbano kawaaajon uutanon nii mamaga jopagon nonja. Monon singisongo melaada mon ano Anutunon singisongoya

* **7:37:** Mat 26.7; Maak 14.3; Jon 12.3

melaada mesaoro iinonj uutanonj boronja monj iigadeen jopagonj nomakeja.”

⁴⁸ Kaen jen emba ii kokaen ijoro, “Niinonj goo singisonjgoga songbama mesaojen.”

⁴⁹ Kaen jero eja motoonj nene nenj ragiti, iyonononj kanain iyangiodeen kokaen jegi, “Singisonjo songbama mesaoji, iinonj mono moro ejaga koloomambaa moja?”

⁵⁰ Kaen jegito, Jiisasnonj embawaajonj jero, “Momalaariganonj mono hamo qen gonja. Saanonj luaenonj kemba.” Kianj.

8

Emba tosonianj Jiisas nanjonj kenji.

¹ Kawaa gematanonj Jiisasnonj liligonj taonja taonja ano gomaņa gomaņa kanonj kema Anutuwaa bentotombaa kania jen asarinj Oligaa Buņa qaanonj ejemba uugia kuunj laligoro. Gowokouruta 12 yonononj iwo motoonj kenji.

² *Kaanagadeen emba tosonianj iwo kenji. Emba ii wala ji injiro omenonj kokojinjinj menj onono laligogi Jiisasnonj menj qeangonj onono. Emba ii kokaen: Magdalaga emba monj qata Maria qagi. Jiisasnonj iwaa uutanonja ome 7 onjotaaro kouma kenji. ³ Emba monj qata Joana. Iwaa loya qata Kuza iinonj kinj Herodwaa jinjononj miri kanonj gawmambaa monenj galenaga laligoro. Emba monj qata Susana. Yonononj ano emba tosaanja mamaga yonononj iyangiaa monenj esuhinagianonj Jiisas ano gowokouruta kananonj galen koma nanjonj onjonj. Kianj.

Qosomakororo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Maak 4.1-9

⁴ Ejembanonj taonj so kanonja horonj Jiisaswaanonj kan tuunjelebenonj ajoroogi Jiisasnonj sareqaa monj kokaen jero:

⁵ “Eja monjonj nene kota qosoma kororoomambaaonj keno. Kema qosono kota tosonianj kana goraayanonj kemen konji. Kemen konji ejembanonj riinj rikotaagi kanakeewanjaa (warawen) koonja koonja kouma ii nedaborogi. ⁶ Kota tosonianj jamo kowonjinonj kemen konji. Kemen koma kanonj namo apuyawo mende mokolonj kuragagia kouma soolinj gororonjgogi.

⁷ “Kota tosonianj komuntiri waayawononj kemen konji. Kemen konji iikanonj ororonj kouma unjuugun qen turunj bibiloko menj onjonj. ⁸ Kota tosonianj namo awaanonj kemen konji. Kemen koma juma waama honjia awaa koloonj handewaa so koloonj seigi.”

* 8:2: Mat 27.55-56; Maak 15.40-41; Luuk 23.49

Qaa ii jedaboron qa somata kokaen qaró, “Monjon uugejiawo laligóji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

Jiisasnon nomaembaajon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.10-17; Maak 4.10-12

⁹ Kaen jero gowokourutanon sareqaa kokawaa kaniaajon Jiisas qisin mugi. ¹⁰ *Qisin mugi jero, “Anutuwaa bentotonon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii on asuganon injowe moma kotojuto, tosaana yonoonon ii sareqaanon jewe momakeju. Kaen moma iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende iima kotowuya. Iyangiaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya.”

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Maak 4.13-20

¹¹ “Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: Kota qosoma kororoóji, ii Anutuwaanon Buja qaa. ¹² Nene kota kana goraayanon kemen kongiti, ii kokaen: Ejemba tosonian Buja qaa mojuto, ii mogi Kilenaa Toyanon kan uugia meleema Siwewaa buja koloowubotiwaajon qaa kota ii uugianonga qetegon unuamakeja. ¹³ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen kongiti, ii ejemba sareya mon. Yononon Buja qaa moma ii uuqeeango qaganon moma angon komakejuto, uugianon kemen tiigia mende megitiwaajon kamban torodaamo-nadeen moma laarin laligogi angobatowaa kambananon mono tama unuwaa.

¹⁴ “Nene kota qosono kumuntiri waayawonon kemen kongiti, ii kokaen: Yononon Buja qaa mogi uugianon kemenkejato, balonon laaligowaa majakakaya ano moner hina memewaa uugereya koloon bimoon onomakeja. Qabunagiawo koloowombaajon koposongogi siin kombomana bologa tosonian kaanagadeen uugianon dungun Buja qaa bibiloko men munkeju. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya. ¹⁵ Kaento, nene kota namo awaanon kemen kongiti, ii ejemba koi kaana: Yononon Buja qaa geja ama mogi uugia awaa gbingbaona qaa iikanon kemero soowabotiwaajon mokosingon kaparan koma galen kongi hongia awaa awaa mokolonkeju.” Kian.

Iwoi aasangoya kuuya ii asuganon koloowaa.

Maak 4.21-25

¹⁶ * “Monjon lambe me kiwa ootirin monjonon mende koma turuwaa me dun baatanon mende ambaa. Ii qaagoto,

* **8:10:** Ais 6.9-10 * **8:16:** Mat 5.15; Luuk 11.33

ii iikawaa dun qaganonj ano rabaa. Rama asariro tosonianj miri uutanonj ubombaajonj mojuti, yonononj iikawaa asasaga iima saanonj ubuya.

17 **“Kaanjideenj uunananonj iwoi monj mesanjoninj aasanjgoyanonj eji, ii mono asuganonj koloowaa. Iwoi monj koma turuninj eji, ii mono luluunji asuganonj ewaa.*

18 **“Kawaajonj Anutuwaa qaa mojuti, ii mono uu wombogianonj ama romonjonj koma gbilinj laligowu. Monjonj momakootoyawo laligoji, Anutunonj mono ii toroqenj muro somariywaato, monjonj momakootoya qaa laligojato, ‘Kawo laligojenj,’ jeji, Anutunonj mono momoya melaa ii kaanagadeenj qetegonj wambaa.” Kianj.*

Jiisaswaa nemunjkouruta.

Mat 12.46-50; Maak 3.31-35

19 Jiisasnonj kaen jenj laligoro nemunj kourutanonj ii iibombaajonj kagito, ejemba tuunj somatanonj ologonj eligogitiwaaajonj kosianonj kembombaajonj amamaagi. ²⁰ Amamaanj nanji monjonj kokaen ijoro, “Goo nemunjkoannga mono seleengenj nama gii giibombaajonj moju.”

²¹ Ijoroto, Jiisasnonj kokaen meleema injjoro, “Ejemba koi Anutuwaa Buᅇa qaa moma tenj koma koma gbilinjekuti, iyonononj mono noo nemuna ano kouruna kolooju.” Kianj.

Jiisasnonj jero raidimbonj goronj qero.

Mat 8.23-27; Maak 4.35-41

²² Ween monjonj Jiisasnonj gowokouruta kokaen injjoro, “Mono mesaonj apu anjonj kotonj leegenj keubonja.” Kaen jero wanjononj motoonj uma apu anjonj qaganonj kenji. ²³ Kema opo sel mororonjgogi haamononj nanjoro kenji Jiisasnonj gaonj ero. Ero haamo raidimbonj apu anjononj gilinj siri qindiiro wanjo uutanonj kemero. Kemenj saa qemambaajonj ano tiwilaawombaajonj anji.

²⁴ Tiwilaawombaajonj ama gowokourutanonj kema mindiinj ijogi, “Ponj Somatanana, mono nono anjononj tiwilaawombaajonj anjonj.” Kaen ijogi uuta tooro musu ano apu anjombaa siria kokaen jenj kotonj orono esunjaranonj kamaaro goronj qenj ero.

²⁵ Kaen kolooro injjoro, “Onoo momalaarigia ii dakanonj?” Kaen injjoroto, yonononj awawalinj qarasombugia moma jegi, “Yei! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinonj musu ano kowe siri jenj kotonj orono jeta tenj konjao.” Kianj.

Omenonj bao uugianonj kemegi ejanonj qeangoro.

Mat 8.28-34; Maak 5.1-20

* **8:17:** Mat 10.26; Luuk 12.2 * **8:18:** Mat 25.29; Luuk 19.26

²⁶ Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo toroqen opo sel moro-ronŋogi haamonon nanŋoro kema apu anŋon koton Galili prowins leegen Gerasa gomanon keugi. ²⁷ Iikanon keuma sakasinon uro eja omeyawo mon taononŋa kan Jiisas mokolooro. Eja ii qasirinoŋ laligon qamowaa jamo kobaa oson uroroogi egiti, iikanon en laligoro. Kamban koriga opo maleku mende mouma miri mombaa uutanon mende en laligoro.

²⁸⁻²⁹ Omenon kamban koriga horon ureen muro eja mamaganon boria bota qen kania gbadonon (tapenon) somonŋon galeŋ koma laligogito, tapeya ii hororo riiqiuro omenon kuuro balon qararanŋonŋonŋon kema lan laligoro. Kawaajon Jiisasnoŋ omeya ii kokaen jen koton mumambaajon ano, "Ome bologa, gii mono kouma eja koi mesaon kema." Kaen jemambaajon ano Jiisas iima silama namonon kosianon kemen qa gigilaan kokaen qaro, "Ae Jiisas, gii Anutu uutaa meria koloojan. Gii mono nomaen ama nomambaajon koi kajan? Niinon welema gonjen: Gii siimbobolo geriawo mende ama nomba."

³⁰ Kaen qaro kokaen qisiro, "Gii qaga moro?" Omejiilan mamaga uutanon kemen laligogitiwaaajon "Qanana Liijon jejon," jegi. Ii ananaa qaanon Kere tuun somata. ³¹ Kaen jen Jiisas kokaen welema mugi, "Gii nonotaan ome ron dusiita qaa iikanon kemebombaajon mende jen koton nonomba."

³² Kosogianon maronŋa kanon bao tuun somata mon gbojjoja uutanon kuluuma laligogi. Kawaajon ome yoŋonon kokaen jen welema mugi, "Gii saanon jena nono bao yoŋoo uugianon kemebonŋa." Welema mugi "Mono kema kemebu," jen koton onono. ³³ Jen koton onono eja uutanonŋa kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi bao tuun yoŋonon lugun newonewonon kema jororonŋon apu anŋonon kemen nemoton komugi.

³⁴ Iikaen kolooro bao galeŋ yoŋonon ii iima taon ano goman boleboole kanon kok koma unjurama kema buju qaa ii jegi. ³⁵ Jegi moma ejemba jaasoonŋo yoŋonon iwoi kolooroti, ii iibombaajon kagi. Kan Jiisaswaanon kouma eja uutanonŋa omenon kougiti, iinon Jiisaswaa kanianon raro mokoloogi. Opo selekopaaya tororo somonŋon uuta tooro roromonŋoya kuuya asugiro iima awawaligi. ³⁶ Eja omeyawo iinon nomaen qeangoroti, ii iigitinon injjogi.

³⁷ Injjogi moma mamaganon awawalin qarasombugia mogi. Kawaajon Gerasa gomambaa ejemba tuun kuuya yoŋonon Jiisasnoŋ onomesaowaatiwaaajon welema mugi. Welema mugi eleema kemambaajon wanŋonon umambaa ano. ³⁸ Umambaa ano eja uutanonŋa ome kougiti, iinon

kan Jiiisaswo mootonj kema laligomambaaonj qisiro. Kaen qisiroto, Jiiisasnonj qotogonj wasinj munj kokaen ijoro,

³⁹ “Gii mono eleema miriganonj kema Anutunonj angoletosomasomata menj gonoti, iikawaa sunduya jena mobu.” Kaen ijoro kema Jiiisasnonj angoletosomasomata menj muroti, iikawaa qaaya ii taonj uutanonj liligonj gomanj so jen seiro. Kianj.

Jairusnonj borataaonj Jiiisas qama kooliro.

Mat 9.18-26; Maak 5.21-43

⁴⁰ Ejemba kuuya Jiiisaswaaonj mambonji eleema karo tuunja tuunja koma aisoonj horonj mugi. ⁴¹ Qamakooli miriwaa qaa galenj monj qata Jairus iinonj kanj Jiiisaswaa batanonj kemenj siminj kuma mirianonj kawaatiwaaonj qama koolinj muro. ⁴² Merauruta qaato, borata guanj mootonjgo gbania 12:waa so laligonj komumambaaonj ano. Jiiisas koma horonj mugi keno ejembanonj leeleo ologonj utama mugi. Kianj.

Emba jiawononj Jiiisaswaa malekuya oosiro.

⁴³ Utama munj kenji kanonj batugianonj emba monj laligoro. Iinonj koinjsa gbani 12 kawaa so iima ji kiro laligoro. Iinonj selegalenj yonjoo tawagia monen hinaya kuuya gilinj laligoro selegalenj kuuyanonj menj qeangowombaaonj amamaagi. ⁴⁴ Emba kanonj Jiiisaswaa gematanonj kema malekuyaa kiti susuya oosiroo iikanondeen saya juguro.

⁴⁵ Jiiisasnonj qisinj jero, “Morononj noosirija?” Kaen jeroto, ejemba kuuyanonj ii qakoongji Piitononj ijoro, “Somatana, ejemba tuunjonj ologonj utama aonj kanj goosiriju.”

⁴⁶ Ijoro Jiiisasnonj jero, “Qaago, monjonj noosiroo esunja monj keno mojenj.” ⁴⁷ Kaen jero embanonj “Kiania mokooloja,” jen jenenja ororo kanj Jiiisaswaa batanonj siminj kuma jiaa kania ano oosirinj iikanondeen qeangoroti, iikawaa kania asuganonj jero ejemba tuunj kuuyanonj mogi. ⁴⁸ Mogi Jiiisasnonj kokaen ijoro, “Borana, momalaariganonj mono menj qeangonj gonja. Saanonj uubonjononj kema.” Kianj.

Jiiisasnonj Jairuswaa borata menj gbiliro.

⁴⁹ Qaa kaen ijonj nano qamakooli miriwaa qaa galenja mirinonja monjonj welejen kanj Jairus ijoro, “Boraganonj komuja! Kawaaonj mono boiwaa qaganonj lombo toroqen mende amba.”

⁵⁰ Ijoroto, Jiiisasnonj qaa ii moma qamakooli miriwaa qaa galenj kokaen ijoro, “Toroko mende moba. Mono uumotoonj ama nii moma laarinj nona boraganonj qeangowaa.”

⁵¹ Kaen ijonj iwaa mirinonj kema ejemba tosaanja onjomesaonj Piito, Jon, Jeims ano borawaa nemunjanja

iigadeen unuano iyangiodeen miri uutanon ugi. ⁵² Ugi ejemba kuuyanon jinjen qama saama ambureren megito, Jiisasnon jero, "Inon mende komujato, gaonga eja. Kawaajon mono saa mesaowu."

⁵³ Kaen jero jononsisi kaanja kolooro "Mono komuja!" qaa ii moma jomoma mugi. ⁵⁴ Jomoma mugito, bora ii borianon men qama ijoro, "Borana, mono waaba." ⁵⁵ Kaen ijoro kokoosuyanon eleeno iikanondeen waama nano. Nano nene mugi newaatiwaaajon jero. ⁵⁶ Nemunmananon ii iima walingorito, Jiisasnon iwoi kolooroti, iikawaa bujuya mon jegi mobubotiwaajon songo ama onono. Kian.

9

Jiisasnon gowokouruta 12 wasin onono.

Mat 10.5-15; Maak 6.7-13

¹ Jiisasnon gowokouruta 12 ii onono ajoroogi omejiilan kuuya konjoma onombutiwaajon ama ji wiji men qeangowutiwaajon ku-usuna esunmumuyawo onono. ² Kusun onoma kokaen jen wasin onono, "Ono mono kema Anutuwaabentotombaa kania ejemba jen asarin onoma ji ejemba men qeangon onoma laligowu." ³ *Wasin onoma injoro, "Ono kana kembutiwaajon iwoi mon mende men kembu, taa gbaru mende, geso mende, kana samon mende ano soojaakota mende. Maleku samon mendeto, motoongo mewu.

⁴ "Kema mirinon daen daen keubuti, mono iikanondeen laligon gawon men taon ii mesaon kana kembu. ⁵ Kema laligon miri monon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeema onombu, 'Nono onoo balonon kanin sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono qesaanin onoangiaanon eleema kemebaa.' Kaen jegi kaniagia solana moma kotogi saanon taon ii mesaon toroqen kembu."

⁶ Kaen injoro mesaon kema gomanan gomanan liligon miri so Oligaa Bunan jen asarin ji ejemba men qeangon onoma laligogi. Kian.

Herodnon Jiisaswaaajon sisau ano.

Mat 14.1-12; Maak 6.14-29

⁷ *Iwoi kuuya kolooroti, iikawaa qabunayanon sein balon bakayaa (Galili prowinswaa) kin Herodwaa gejianon kero moro. Ejemba tosanon kokaen jegi, "Jon Oomulu ejanon mono koomunonga waama laligoja." Kawaajon kinon qaawaa mongama sisau ano. ⁸ Anoto, tosanon jegi,

* 9:3: Luuk 10.4-11; Apo 13.51 * 9:7: Mat 16.14; Maak 8.28; Luuk 9.19

“Elaijanonj mombo asuginj laligoja.” Tosianonj toroqenj jegi, “Gejatootoo eja walaga yonoononga mononj mono gbilin waama laligoja.” ⁹ Kaenj jegito, kinj Herodnonj kokaenj jero, “Jon Oomulu eja ii niinonj jewe aroya kotogito, mombaa qaaya kaenj jegi mojenj, ii mono morononj?” Kaenj jenj Jiisas iimambaajonj kaparanj koma jejeromonjromonj ano. Kianj.

Jiisasnonj eja 5,000 nene unuagiwo.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Jon 6.1-14

¹⁰ Wasiwasi eja aposol yonononj Jiisaswaanonj eleema iwoi ama megiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi. Ijogi unuama ejemba qenjaaro sombenjia mesaonj taonj qata Betsaida kawaa kosianonj iyanjia siri gbamenjanonj laligowombaajonj kenji. ¹¹ Kenjito, ejemba tuunj yonononj ii moma Jiisas gematanonj otaanj kenji. Kema Jiisas-waanonj kagi koma horonj onjoma Anutu bentotombaa kania jenj asarinj ji ejemba menj qeangonj onjono.

¹² Kaenj ama laligoro weenj jaaya tegonj kememambaajonj ano. Kaenj kolooro gowoko 12 yonononj kanj Jiisas kokaenj ijogi, “Nono balonj gbameja koi kanonj laligojonjwaajonj gii saanonj ejemba tuunj koi wasinj onjona gomanj miri kosere kosere rama kenjuti, iikanonj kema eemiri ano nembanene mokoloowu.”

¹³ Kaenj ijogito, kokaenj injjoro, “Onononj mono onjanganj ii nene unuagiwu.” Kaenj injjoro meleengi, “Nono bered 5 ano sora woi iikayadeenj menj laligojonj. Kawaaajonj nomaenj ambonaga? Nono saanonj kema ejemba tuunj koi kuuya yonoojonj nene sewanja mewonaga me? ¹⁴ (Yonononj eja 5,000:baa so laligoju.)” Kaenj meleengi gowokouruta kokaenj injjoro, “Onononj mono ejemba injjonj mendeema onjngi tuunj so 50:waa so nene newombaajonj ajoroonj kamaanj rabu.”

¹⁵ Injjoro iikaenj ama mendeema onjngi ejemba kuuyanonj kamaanj tuunja tuunja rama kenji. ¹⁶ Rama kenji bered 5 ano sora woi ii menj Siwenonj uuro uro kotuegoro. Kotuegonj bered motonj gowokouruta onjono ejemba tuunj so mendeema batugianonj anji. ¹⁷ Batugianonj anji korebore nenj nenj timbiringogi. Nene kitia reemonja mesaogiti, ii gowoko yonononj menj kululuugi konde 12 kanonj kemenj saa qero. Kianj.

Piitononj Jiisaswaa kania jokolooro.

Mat 16.13-20; Maak 8.27-30

¹⁸ Kambanj mononj Jiisasnonj iyanjodeenj gomanj monjenj gama kooliro gowokourutanonj iwo laligogi qisinj onjoma kokaenj injjoro, “Ejembanonj noojonj nomaenj jenjkeju? Nii moroga koloojenj?”

19 *Injoro meleema kokaen jegi, “Tosianon ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jenkejuto, tosonianon ‘Gii Elaija koloojan,’ jenkeju ano tosonianon toroqen kokaen jenkeju, ‘Gii geja-tootoo eja walaga yonoononga monnon koomunonga waama laligojan.’ ”

20 *Kaen jegi kokaen qisin onono, “Ano onoangio noojon nomaen jeju? Nii moroga koloojen?” Qisin onono Piitonon meleema ijoro, “Gii Anutuwaanon Hamoqeqe Toya Kraist koloojan.” Kian.

Jiisasnon komumambaa qaaya jero.

Mat 16.20-28; Maak 8.30-9.1

21 Kaen qisin onono kania asuganon jegi monnon mobuti-waajon songo kotakota ama onono. 22 Jiisasnon jero, “Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga mobaa. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon mono gema qen qegi komuwaa. Komun ween karonon kolooro koomunonga waabaa.” Kian.

Kraist otaawombaa sewana.

23 *Jiisasnon ejemba kuuya ii qaa kokaen injoro, “Monnon noo gemananon notaan kamambajaan moji, iinon mono iyanaa uuseliaa siin kombombanja bologa gema qero ‘Bunja gbilia men kaja,’ jen sisia megii siimbobolo ii bisimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosingon nii notaan kawa.

24 * “Monnon laaligoya iyanajaan angon koma iyanaa jaa-jaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, monnon balombaa laaligoya noojon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokoloon kotiin laligowaa.

25 “Monnon balona balona iyonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunaya kendabororo uuta laaligoya men soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jen tegoro gere sianon kemen unyanon tiwilaaro mende sokombaa. Eshinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago toton!

26 “Monnon noo qana ano Bunja qaana men kamaan anji, ii Siwe gomambaa Eja honanon kaanagadeen iima tiwaa. Iinon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi iyonoonon, anaa ano Manaa asamararangia iima aaruwuya. Kamban iikanon eja me emba kaanja mono iima tiin mubaa. 27 Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosonianon Anutuwaa bentotonaa honanon

* 9:19: Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 * 9:20: Jon 6.68-69 * 9:23:

Mat 10.38; Luuk 14.27 * 9:24: Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25

koloowaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya.” Kianj.

Jiisaswaa selianonj letono.

Mat 17.1-8; Maak 9.2-13

²⁸ *Qaa ii injoro weenj 8:waa so tegoro Jiisasnonj Piito, Jon ano Jeims unuama baananonj uma Anutu qama kooliro. ²⁹ Qama kooliro iikanonj jaasewanaa kaitanianonj letoma qaita monj kolooro. Malekuyanonj tualalakota koloonj kokobilibiliawo asariro. ³⁰ Iikanondeen iigi eja woinonj asuginj Jiisaswo qaa qaa amigi. Ii Mooses ano Elaija. ³¹ Asamararanj uutanonj asuginj Jiisaswo qaa kokaenj aminj mogi, “Anutunonj Jiisas siimbobolo moma komuwaati-waajonj wasiro kamaanj uulanjawo Jerusalem sitinonj keno arenj iikanonj honjawo koloodaborowaa.”

³² Kaenj aminj mogito, Piitononj alawoita yorowo jaagianonj bimooro gaonj egi. Egito, gaonongga uugia tooro jaagia uunj Jiisaswaa asamararanja ano eja woi iwo naniti, ii injiigi. ³³ Injiigi nama Jiisas mesaowotiwaajonj ani Piitononj Jiisas ijoro, “Somatanana, nonononj koi kanonj keraqeeanggo monj. Kawaajonj nonononj saanonj kuunj karoonj mewonja: Goojonj monj, Mooseswaajonj monj ano Elaijawaajonj monj.” Piitononj kaenj ijoroto, iyanjaa qaayaa kania ii mende moma kotoro.

³⁴ Kaenj jenj nano kokolo monjonj kamaanj aonjanonj esuunj onono koosu uutanonj laligonj awawalinj jenengia ororo.

³⁵ *Jenengia ororo nanji koosu uutanongga qa aro monj kokaenj kamaaro mogi, “Eja koi ii neenaa meranaga. Ii ejemba hamo qenj onjomambaajonj meweengonj mube. Mono iwaa qaaya moma laligowu.”

³⁶ Qa aro iikanonj kamaaro moma gowoko yonononj iikanondeenj uunj Jiisasnondeenj nano iigi. Baananonj iwoi iigiti, iikawaa bujuya ii kambanj iikanonj mende jenj qaagia bogoro laligogi monjonj monj mende moro. Kianj.

Jiisasnonj ome otaaro meranonj qeangoro.

Mat 17.14-21; Maak 9.14-29

³⁷ Enj waagi Jiisasnonj gowokouruta karoonj yonowo baananongga kamaanj roganonj ejemba tuunjelemebe injiigi.

³⁸ Injiigi ejemba tuunjonnga eja monjonj qama kokaenj ijoro, “Boi, noo merana guannga koloojiwaajonj mono kanj ii iiba. Kawaajonj qama koolinj gonjenj. ³⁹ Moba, ome monjonj ii mendungoro iikanondeenj qa gigilaaro utugonj muro wolaza hororo buutanongga kokopa kamaanjeja. Ome iikanonj horonj ureenj munj kambanj mamaga mende mesaonjeja.

⁴⁰ Kaen kolooro goo gowokouruga ome ii otaawutiwaajon welema onjonjento, yonjononj ii amamaaju.”

⁴¹ Kaen ijoro Jiisasnonj meleema munj jero, “Yei, balombaa ejemba yangisenj ano irinqiringiawo, niinonj mono kamban dawi onowo laligonj qatonj unjuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemaŋa? Meraga mono wama koi kawao.”

⁴² Mera ii wama karo kamban iikanonj kaanagadeen omenonj mera utugonj orogonj muro wolaza hororo. Kaen kolooroto, Jiisasnonj ome ii jenj muro mesaoro mera menj qeangonj maŋa muro. ⁴³ Anutuwaa ku-usuŋa somatanonj kaen asugiro kuuyanonj ii iima newogia tegoro walingogi. Kianj.

Jiisasnonj koomuyaa Buŋa jero indinj woi kolooro.

Mat 17.22-23; Maak 9.30-32

Jiisasnonj iwoi kuuya ii meroti, iikawaajonj ejemba kuuyanonj walingogi Jiisasnonj kamban iikanonj gowokouruta qaa kota kokaen injoro, ⁴⁴ “Qaa koi mono geja ama mobu: Anutunonj Siwe gomambaa Eja honj ii balonj ejemba sisiwerowerogiawo yonoo borogianonj ama muro kemebaa.”

⁴⁵ Qaa kota ii injoroto, ii mende moma kotogi. Anutunonj ii koma tururo aasanjgoyanonj ero ii mende moma asarigi ano kania nomaenj, ii qisiwombaajonj kokodundunj anjgi. Kianj.

Gowoko batugianonj morononj uuta kolooja?

Mat 18.1-5; Maak 9.33-37

⁴⁶ *Gowoko nonoononjga ‘Morononj uuta kolooja?’ jenj qaa ii romonjgogi. ⁴⁷ Ii romonjgogito, Jiisasnonj uuroromonjgogia moma kotonj naamade melaa monj menj kooronjanonj ano nano. ⁴⁸ *Nano kokaen injoro, “Kuuya onjoononjga monjonj kamaanjeqeta konoga kolooji, iinonj mono uuta kolooja. Kawaajonj monjonj naamade koi noo qananonj mirianonj koma horonj kalanj kombaati, iinonj mono nii koma horonj nombaa. Monjonj nii koma horonj nombaati, iinonj wasinj nonoti, mono ii kaanagadeenj koma horonj mubaa.” Kianj.

Monjonj kerega qaago, iinonj mono alaga kolooja.

Maak 9.38-40

⁴⁹ Kamban kanonj Jononj kanainj qaa kokaen ijoro, “Somatana, eja monjonj goo qanonj omejiilanj konjoma onono iininj. Iinonj nonowo mende liligonj laligojiwaajonj nono ii qotogonj muninj.”

⁵⁰ Kaen ijoroto, Jiisasnonj kokaen ijoro, “Ii mende qotogonj mubu. Monjonj mende qotogonj onjmakeji, iinonj mono

* 9:46: Luuk 22.24 * 9:48: Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon 13.20

onjoangiaa arennon laligoja. (Kawaajon onjo mono noo alauruna tosaan ii anjosisiri men onjombubo.)” Kianj.

Samaria goman mon yononon Jiisas gema qegi.

⁵¹ Jiisasnon Siwenon umambaaajon ano. Kawaa kambaŋa torijiwaajon Jiisasnon nama “Jerusalem sitinon kemaŋa,” jen jen kotiin kanain kananon keno. ⁵² Kema qele waladeen ano wala kenji. Kananon kema laligon Samaria prowinswaa goman monnon keuma “Jiisas kawaatiwaajon mozoqozojon ambonatiwaajon kajon,” jegi. ⁵³ Jegito, Samaria yononon Juuda ano Jerusalem jejewili ama onjomakegitiwaajon Jiisasnon “Nii Judia prowinsnon Jerusalem jigo waagen kemaŋa,” jerotiwaajon miri anjon koma yeizozogia mende injjogi. ⁵⁴ *Kaen anji gowokowoita Jeims ano Jon yoronon ii iima jeri, “Oo Pon, sombinonga gere kamaan onjoro qaom-buyaga, kaen qama kooliwombaaajon mojan me qaago?”

⁵⁵ Kaen jerito, Jiisasnon eleema temboma jen orono. ⁵⁶ Kananon toroqen goman monnon kenji. Kianj.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya.

Mat 8.18-22

⁵⁷ Kananon kenji eja monnon kan Jiisas ijoro, “Gii daen daen kemaŋa, niinon mono iikanon gii gotaan kemaŋa.”

⁵⁸ Ii moma Jiisasnon kokaen ijoro, “Duuyaa kasu yononon jamo diingianon egi kanakeewan koon yononon haigia men laligonkejuto, Siwe gomambaa Eja honanon mono daengen kema wan naa qembonon laarin haamo menaga?”

⁵⁹ Jiisasnon eja mombaaajon ijoro, “Gii mono kan nii notaawa.” Ijoroto, kokaen meleeno, “Pon, ii saanonto, mannanon komumambaaajon anja. Kawaaajon mono wala jena kema galej kombe komuro ron kombego.”

⁶⁰ Kaen meleenoto, Jiisasnon qaaya meleema ijoro, “Mesaowa! Koomuya yononon qamogia koomuya ii saanon ron kombuto, giinon mono kema Anutu bentotombaa kania jen asarin onjoma laligowa.”

⁶¹ *Mombo eja monnon kouma ijoro, “Pon, niinon gii gotaamambaa siin movento, moba, gii saanon jena wala mirinon kema tinitosauruna yeizozogia jewego.”

⁶² Ijoroto, Jiisasnon meleeno, “Monnon balon meen-jangowaa kinon ii hoos gematanon somonjon borianon kinon maayanon men nano keno mombo eleema gematanon uuji, iinon mono Anutuwaaw bentotonon keuma gawonja mewaatiwaa so mende kolooja.” Kianj.

10

Jiisasnoŋ gowoko 72 wasiŋ oŋono kenŋi.
Mat 9.37-38; 10.7-16

¹ Kawaa gematanonŋ Poŋnoŋ gowoko tosaana 72* ii me-weeŋonŋ oŋono. Anŋo “Taona taona gomaŋa gomaŋa kemaŋa,” jeŋ kanonŋ woi woi metogonŋ wala wasiŋ oŋono. ² * “Wasiŋ oŋomaŋa,” jeŋ kokaenŋ injiŋoro mogi, “Anutuwaaw gawononŋ nene honŋa mamaga momogonŋ ejato, ii meŋ kululuuwombaaonŋ gawonŋ meme ejemba anana afaaŋanonŋ laligoŋonŋ. Kawaaonŋ mono nene honŋa masuqeqetaa Poŋa qama kooliŋ mugi gawonŋ meme ejemba wasiŋ oŋono honŋa meŋ kululuuwu.

³ * “Oŋo mono kembu. Mobu, lama yoŋononŋ duuyaa kasu kawalia yoŋoo batugianonŋ kemegi lugunŋ injiwuboti, niinonŋ oŋo iikawaa tani kaana wasiŋ oŋombe kembu. ⁴ * Oŋo monenŋ irimunŋ kasa me geso moŋ me kana esu ii mende meŋ kembu. Kema kananonŋ ejemba injiima jeŋkelekele ama yeizozogia mende jewu.

⁵ “Kema miri moŋnoŋ uma wala kokaenŋ injiŋowu, ‘Anutunonŋ mono miri koi kanonŋ luae qero bonjonŋ laligowu.’ ⁶ Kaenŋ jegi moŋnoŋ luae anŋonŋ komambaa so kolooji eenŋ, luaegianonŋ mono iwaa qaganonŋ ubaato, moŋnoŋ ii mende anŋonŋ kombaati eenŋ, luaegianonŋ mono eleema oŋoanŋgiaa qagianonŋ ubaa. ⁷ * Miri ubuti, mono iikanondeenŋ laligonŋ gawonŋ mewu. Ejembanonŋ gawonŋ meme ejemba laaligogia nanŋgowutiwaa so kolooju. Kawaaonŋ yoŋononŋ nene ano apu oŋombuti, ii mono newu. Miri tosanonŋ lansanŋ mende ewu. Miri suenŋ mende kema kawu.

⁸ “Taonŋ iikanonŋ me iikanonŋ keugi koma horonŋ nene oŋombuti, ii mono newu. ⁹ Neŋ tosanonŋ kanonŋ ji injiro ewuti, ii mono meŋ qeaŋonŋ oŋombu. Kaenŋ ama kokaenŋ jegi mobu, ‘Anutuwaaw bentotonanonŋ mono kosere karo iikawaa uutanonŋ keubu.’ ¹⁰ * Kaenŋ ambuto, taonŋ moŋnoŋ keugi gema unŋuwuti, iikanonŋ mono maaketonŋ me sombenonŋ kema kokaenŋ jegi mobu,

¹¹ ‘Nono oŋoo taononŋ kaniŋ sububunŋ iwoi kana tambonananonŋ mokotaaji, ii mono riinŋ konjoratininŋ oŋoanŋgianonŋ eleema kemebaa. Kemebaato, qaa koi mono moma yagowu: Anutuwaaw bentotonanonŋ mono kosogianonŋ asugija.’ ¹² * Niinonŋ kokaenŋ injiŋowe mobu: Anutunonŋ kamban

* **10:1:** Tosianonŋ weeŋonŋ 70 jeju. Tosianonŋ 72 jeju. * **10:2:** Mat 9.37-38

* **10:3:** Mat 10.16 * **10:4:** Mat 10.7-14; Maak 6.8-11; Luuk 9.3-5 * **10:7:** 1

Kor 9.14; 1 Tim 5.18 * **10:10:** Apo 13.51 * **10:12:** Jen 19.24-28; Mat 10.15; 11.24

somatanon qemasologengiaa irona meleeno taon iikawaa qaganon ubaati, so iikanon mono Sodom yonoo siimbobolo soya uugun toroqen onombaa.”†

*Jiisanon taon 3 yonoojon ‘Yei wosobiri!’ jero.
Mat 11.20-24*

13 * “Oo Korazin toya, niinon onoojon ‘Yei!’ jen saajen ano Betsaida toya, onoojon kaanagadeen ‘Yei!’ jen saajen. Niinon yonoonon kembe qaana jewe sostono angoletona ku-usunawo asugiroto, uugia kilen mende meleengi. Angoleta ii waba balonon Taia ano Saidon sitinon asuginagati een, iyononon mono kamban koriga uugia meleembombajaan kaisareya qendeema resanon lumu aon too ariñ saabuyaga.

14 “Saabuyagato, Anutunon kanagen Korazin ano Betsaida yonoo qaagia jen tegon irona meleeno siimbobolo mobuti, kamban somata iikanon ii mono Taia ano Saidon yonoo siimbobolo soya uugun mobuya. 15 * Ano Kaperneam toya, Anutunon onoo saanon metaama onono Siwe gomanon ubuyaga me qaago? Qaago totoon! Ono mono koomuwaa senjon gomanon kemebuya.

16 * “Mononon qaagia mobaati, iinon mono noo qaana mobaa. Mononon gema unjuwaati, iinon mono nii gema nuwaato, mononon nii gema nuwaati, iinon wasin nonoti, mono ii gema qewaa.” Kian.

Gowoko 72 yononon eleema aisoogi.

17 Gowoko 72‡ yononon laligon eleema kan aisoon kokaen jegi, “Pon, nono goo qaganon omejiilan jen koton ononin yononon kaanagadeen qaanana baatanon kema togon kenji.”

18 Kaen jegi Jiisanon meleeno, “Niinon Satan aagogi Siwenonga lugun oobili kaan hagon kemero iibe. 19 * Mobu, niinon ku-usun onombe onoo saanon mokolen, soromaan, kuanquan ano kerenanaa esunmumuya jetawo kuuya riigi kamaaro haamo ambuya. Kawaajon iwoi mononon unun mizimizi mende mewaa.

20 “Kawaajon omejiilan yononon qaagia baatanon kenjuto, kilen onoonon korisoro wanja ii iikawaajon mende aisoowu. Onoo qagia Siwe gomanon oogi Anutuwaabuknon eji, iikawaajon mono honombononga qaa aisoowu.” Kian.

† **10:12:** Sodom yononon bologa kanjanawo men laligon uugia mende meleengi Anutunon gerenon kondeema onono. * **10:13:** Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26;

Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4 * **10:15:** Ais 14.13-15 * **10:16:** Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; Jon 13.20 ‡ **10:17:** Tosianon weengon 70 jeju. Tosianon

72 jeju. * **10:19:** Ond 91.13

Jiisasnonj aisoonj Anutu mepeseero.

Mat 11.25-27; 13.16-17

²¹ Kamban kanonj Unj Toroyanonj Jiisas inaanj muro aisoon qaa kokaen jero, “Oo Amana, giinonj Bunj qaaga momakooto ejemba momo somata megiti, iyonoononj mesanjonato, ejemba merabora kaanja iyangiaajonj mogi poumapou kolooji, ii mono ii injisaana moma asariju. Kawaajonj niinonj Siwe gomambaa Ponj gii mepeseen gonjen. Oo Amana, gii geenggo kaen koloowaatiwaaajonj mona sokono awaa kolooro.

²² * “Amananonj mono iwoi kuuya jenj kotoro noo bunjaga kolooro. Amananonj meriaa kania anodeenj moma yagoro mononj ii mende moja. Kaanagadeenj mononj Amayaa kania mende moma yagoro Merianondeenj ii moja ano ejemba meweengonj onoma yonoojonj ii injisaambaati, iyonononj mono Ama moma mubuya.”

²³ Jiisasnonj kaen jenj gowokouruta yonoononj eleema iyangiodeenj olonj kokaen injoro, “Daen yonononj onj iwoi iijuti, ii iima mono jaagiaajonj ama simbawonj koloouju.

²⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Niinonj qaa kokaen injjowe mobu, Gejatootoo ejemba ano kinj eja ponj mamaganonj onj iwoi koi iijuti, ii iibombaaajonj awelegonj laligogito, ii mende iigi. Onj qaa koi moju, iyonononj ii mobombaaajonj awelegonj laligogito, ii mende mogi.” Kianj.

Jojopanj qaa wanj woi ii nomaenj?

Mat 22.34-40; Maak 12.28-31

²⁵ * Kana qaawaa boi mononj waama Jiisas timbi ama kokaen qisij munj ijoro, “Boi, niinonj mono nomaenj ama laaligo kombombanja tetegoya qaa bunj qen aowenaga?”

²⁶ Ijoro Jiisasnonj kokaen meleema qisiro, “Mooseswaa Kana qaanonj qaa nomaenj oogita eja? Iikawaa kania ii nomaenj?”

²⁷ * Qisiro meleema jero, “ ‘Gii uugabaga, unjaga, ku-usungga ano roromongoga jumunja iikanonj mono Ponj Anutuga jopagonj laligowa,’ ano ‘Geengga jopagonj aonkejanj, iikaanjadeenj mono ejemba kuuya jopagonj onjoma laligowa.’”

²⁸ * Jero Jiisasnonj meleeno, “Dindinja meleenjanj. Ii tenj koma laaligo kombombanja bunj koloowaga.” ²⁹ Kaen meleenoto, Kana qaawaa boinonj ‘Ii tenj koma solanja koloojen,’ kaen romonjonj kaniaya qendeemambaaajonj moma Jiisas ijoro, “Ejemba batugianonj laligonj koubeti, iyonoononja mono morowaajonj jejanj? Nii mono moroga mende jopagonj mubenaga?”

Samaria ejanonj gbilibuurunj eja kiankomunj muro.

* **10:22:** Jon 3.35; 10.15 * **10:25:** Mat 22.35-40; Maak 12.28-34 * **10:27:**

Lew 19.18; Dut 6.5 * **10:28:** Lew 18.5

30 Kaen jero Jiisasnon meleema jero, “Eja moŋnon Jerusalem siti mesaon Jeriko gomanon kemen kananon kikekakililin yoŋoo borogianon kemero megī. Men hina iwoiya wama opoya qetegon gbilibuurun qen gilin kenji komumambaajon ama ero. 31 En mambono jigo gawon galeŋ moŋnon kana iikayadeen kema iima iima sisiriin kana leengenɡa kema uugun keno. 32 Keno mambono jigo gawon eja (Liwait) moŋnon iikanon kouma iima kaanjadeen iima sisiriin uugun keno. 33 *Kenoto, Samaria prowinswaa eja§ moŋnon kana iikayadeen kema eroti, iikanon keuma iima wosoya moma iima kobooro.

34 “Iima koboon kosianon kemen wijia kele ano wain apuyanon morin esuuro. Wijia esuun men kobibiin dongiya qaganon ama wama qenjaaro ee mirinon kema ama kalan koma muro. 35 Kalan koma mun en waama umugawodeen ween woiwaa tawaya (Kina 20) unjuma qenjaaro miriwaa toya mun ijoro, ‘Eja koi mono kalan koma mun laligona monen gonjeni, ii mende sokoma uuguwaati een, ii mono eleema kan kanon toroqen gomaŋa.’ 36 Eja karon kaniagia kaen qendeengi. Eja kikekakililin yoŋoo borogianon kemeroti, iwaa alia moronon kolooro? Yoŋoononga morowaa-jon mona, ii uukalen muro?”

37 Qisin muro meleeno, “Kiankomun muroti, iinon.” Kian meleeno Jiisasnon ijoro moro, “Gii mono kema kaanjadeen ama laligowa.” Kian.

Jiisasnon Marta Maria yorowo kusu raro.

38 *Jiisasnon gowokouruta yoŋowo kananon kenji Poŋgianon gomaŋ moŋnon keuro. Keuro emba moŋ qata Marta iinon koma horon muro mirianon uro. 39 Martawaa koga qata Maria laligoro. Iinon Poŋ iima kosianon kamaan rama Buŋa qaa jeroti, ii geja ama awutambaŋa koma moro. 40 Moroto, Martanon lomban gawonon hororo kema kan amaqamamaa ama Jiisaswaaajon ijoro, “Poŋ, konanon nomesaoro neenodeen welen gawon mewe mona sokonja me qaago? Kawaajon mono Maria jena kan ilaan nomba.” 41 Ijoro Poŋnon meleema ijoro, “Marta Marta, gii iwoi kania kania kawaajon majakaka ano motoqoto moma koroboro laligon geriawo ama nanjan. 42 Kaen nanjanto, majakaka motoonɡo moŋ men men kotiiniŋ sokombaa. Nono iwoi seiseiya kawaajon mende amamaajon. Marianon gosin

* 10:33: 2 Hist 28.15 § 10:33: Juuda yoŋonon Samaria ejemba jejewili ama onoma laligogi. * 10:38: Jon 11.1

uuwaa teeya meagon aomambaajon meweengon simba-wonawo koloaja. Laaligowaa bakaya awaa ii monjon mon mende wambaa.” Kianj.

11

Jiisasnon qamakooliwaa kania kuma onono.

Mat 6.9-13; 7.7-11

¹ Jiisasnon goman monjon qama koolinj laligoro tegoro gowokouruta yonoononga monjon kokaen ijoro, “Pon, Jon Oomulu ejanon gowokouruta qamakooliwaa kania kuma ononoti, gii mono kaanjadeen nono kuma nonomba.”

² Ijoro Jiisasnon kokaen injjoro, “Ono mono qama kooli-wonjen kokaen jewu:

Ama, geengaa qaganon mono toroya ewa. Mono galen koma nonona bentotonga hona koloowa. (Goo uusiinga Siwenon ten komakejuti, ii mono namonon kaanagadeen koloowa.)

³ Gii mono ween so nembanene sonananon nonomba.

⁴ Tosianon singisongo ama nonongiti, nono kuuya iyonoo singisongogia ii mesajonji een, gii mono iikawaa so nonoonon singisongo songbama nonomba.

Anjobatonon kamaan nunuwabotiwaajon mono angon koma nonoma Kilenaa Toyaa borianonga metogon nonomba.”*

⁵ Jiisasnon torogon kokaen injjoro, “Onoononga monjon gomantiinga ruujanon aliaa mirinon kema mindiin kokaen ijowaa, ‘Alana, bered karoon nona kitia era meleema gomanja. ⁶ Alana monjon kananon laligon noonon kouro nenena qaagotiwaajon wagimambaajon monganjen.’ ⁷ Kaen ijoro alianon miri uutanonga kokaen meleema ijowaa, ‘Gii gaon gbili qen nononjan. Nii nagu koma qaqaq suluwe meraboraurunanon niwo tambomaeenana tamboma gaon ejon. Kawaajon waama ii gomambaajon amamaajen.’

⁸ Kaen jewaato, niinon injjowe mobu: Miri toyanon alia koloojiwaajon ama mende waama mubaato, ii kilen kaparan koma jen nanjiwaajon ii saanon waama qisijiwaa so kuuya mubaa.

⁹ “Niinon iikawaa bakaya ii kokaen injjowe mobu: Mono Anutu qama kooliwu. Qama kooligi iwoi onombaa. Anutuwaanon mono iwoiwaa borojan men mongambu. Ii monganji qendeen mokoloowuya. Nama nagunon qewu. Qegi nagu tama onombaa. ¹⁰ Monjon Anutu qama koolinkeji, iinon mono iikawaa kitia bunja qen aowaa. Iwoiwaa

* **11:4:** Tosianon qaa ii kokaen meleema jenkeju: kilenanonga metogon nonomba.

monɔgamakeji, iinonj mono iwoi mokoloowaa. Nagunonj qeŋkejiwaajonj mono nagu horonj mubaa.

¹¹ “Maŋuruna oŋoonoŋga morononj kokaenj kolooja: Merianonj sorawaajonj qisiro kitianonj qato mubaa ¹² me kuru kotaajonj qisiro kuanjkuanj mubaa? ¹³ Kawaajonj oŋo ejemba bologa kolooju ano kilenj kalenj awaa awaa ii meraboraurugia oŋombombaaajonj mojuuti eenj, Siwe Maŋnananonj mono kalenja nomaenj anɔonj konaga? Iwaa uutaa nanamemenja ii nunuugunj qaita monj kolooja. Kawaajonj Uŋa Toroyaaajonj qama koolinj qisinj mubuti eenj, iinonj mono siinanonj Uŋa ii wasiro uugianonj kemebaa.” Kianj.

Jiisasnonj ome yoŋoo esungia uugunj qero kamaaja.

Mat 12.22-32; Maak 3.20-27

¹⁴ Omenonj eja monj qaamuunj menj muro moto laligoro Jiisasnonj omeya ii otaaro kouma keno neselanj lolooro mombo qaa jero. Qaa jero ejemba tuunj yoŋononj ii iima walingogi. ¹⁵ *Walingogito, yoŋoonoŋga tosanonj kokaenj jegi, “Iinonj mono omejiilanj yoŋoo poŋgia Iimolanj iwaa kuusunonj ome oŋotaanjenja.”

¹⁶ *Kaenj jegi tosanonj Jiisas qaawaa timbinonj horowombaajonj iijonɔonj kokaenj qisigi, “Gii mono jenj kotona sombinonja angoletonj monj asugiro iibonja.” ¹⁷ Qisigito, iinonj uu roromonɔgogia modaboronj kokaenj injjoro, “Kantri daenj yoŋoo galenjurugianonj batugianonj anɔowowo ama jumbuti, iyonononj mono tiwilaanj aogi kantrigianonj bolinj saoyagadeen ewaa. Kaanagadeen miri mombaa kanageso yoŋononj jumbuti, mirigianonj mono qeqelalan ewaa.

¹⁸ “Mobu! Satambaa kanageso yoŋononj kaanagadeen batugianonj anɔowowo ama jumbuyagati eenj, iyonononj mono galenkonjonj gawonja mewombaajonj amamaagi ometotonɔgianonj mono nomaenj nanaga? Oŋo noojonj kokaenj jeju: Iinonj Iimolambaa esunonj omejiilanj oŋotaanjenja. ¹⁹ Kaenj jejuto, mobu, niinonj Iimolambaa esunonj omejiilanj konjoma oŋombenagati eenj, oŋoo alaurugianonj mono morowaa esunonj ii konjoma oŋombuyaga? Kawaajonj yoŋononj mono qaagia honja me qaago, ii gosinj jenj tegowu.† ²⁰ Ii jenj tegowuto, Anutuwwa ku-usunononj noo boro susuna sololooro ome oŋotaanjenjeji eenj, Anutuwwa bentotonanonj mono oŋoononj kanj kuuja.

* **11:15:** Mat 9.34; 10.25 * **11:16:** Mat 12.38; 16.1; Maak 8.11 † **11:19:**

Iyanjiaa sele galenjurugianonj Anutuwwa qata qama kilenj ome ii Iimolambaa ku-usunonj konjoma oŋonɔgi niinonj ii Anutuwwa ku-usunonj konjoma oŋomakejen. Ororonj mende nanjonjiwaajonj morononj honja ano morononj qaa qolonjmolonjgoya otaanjenja, ii ejembanonj gosinj jenj tegowu.

21 “Eja kotiga Iimolan iinon[‡] tiwo wasayawo goman miria agokayan kono esuhinayanon mono saanon ewaa. 22 Kaen ewaato, eja kotakota totoon Unja Toroya iinon lugun kan qen haamo ama mun tiwo wasaya qirinaaroti, ii kuuya tagon esuhinaya qengama men kema alauruta mendeema onjombaa.

23 * “Monon niwo mende laligoji, iinon mono qetegon nomakeja. Monon ejemba noo qananon ajoroowuti-waajon mende horon onjmakeji, iinon mono mendeema onjmakeja.” Kian.

Omejiilanon eja uutanon eleembombaajon kaparan konju.

Mat 12.43-45

24 * “Omenon eja uutanonga kouma balon qararanonkononon kema lan liligon laligon haamo memambaajon miri mongama mon mende mokolon mojoya tiro kokaen jewaa, ‘Mirina mesaon kajeji, iikanon mono mombo eleemaŋa.’ 25 Kaen jen eleema miria usuma menjeregoro eroti, ii kaanjadeen ero mokoloowaa. 26 Kaen mokolon kema omejiilan tosaŋa 7 unjumbaa. Omejiilan 7 ii iyaŋa uugun bologa totoon koloju. Iinon ii unjano kan miri ii uma iikawaa uutanon laligowuya. Kaen kolooro eja iikawaa kania wala kilenken kolooro, kanagen bolidaborowaa.” Kian.

Daen yononon simbawonawo koloju?

27 Jiisanon qaa kaen jen laligoro ejemba tuun batugianonga emba monon qama Jiisas kokaen ijoro moro, “Kokona, embanon koro ama men goma aju guagiroti, niinon iwaa mobe simbawonawo koloju.” 28 Kaen ijoroto, Jiisanon kokaen meleeno, “Ii jejanto, niinon kokaen jemaŋa: Ejemba Anutuwa qawaajon geja ama moma ten koma koma gbilinkejuti, iyononon mono simbawonawo koloju.” Kian.

Boi tosianon angoletowaajon kaparan koma welenji.

Maak 8.11-12; Mat 12.38-42

29 * Ejemba tuunon ajoroogi somariiro Jiisanon toroqen qaa kokaen jero, “Ejemba kete namonon laligojuti, ii kanageso tuun bologa. Yononon Anutuwa aiweseyaajon kaparan komakejuto, aiwese mon gejatootoo eja Joonawaanon kolodabororo. Anutunon aiwese morota mon mende ama onjombaa. 30 * Qaa iikawaa kania ii kokaen: Anutunon wala eenanon Jona wasiro Niiniwe yonoo batugianon kema Anutuwa aiweseya ano. Iikawaa so Siwe gomambaa Eja

‡ 11:21: Eja kotiga ii Satan. * 11:23: Maak 9.40 * 11:29: Mat 16.4; Maak 8.12 * 11:30: Jona 3.4

honjon kaanagadeen ejemba tuun kokawaa batugianon asugin uugia meleembutiwaajon kuun onoma aiwesegiaga koloowaa.

31 **“Kaniagiaa kaisareya mon ii kokaen: Anutunon wala eenjon momakooto uuta somata ii kin Solomon muro Saut waagenja kantri mombaa kwiin embanon Solomombaa momakootoya momambaajon siija moro. Siija moma namo goraayanonja waama kana koriga tintin kan laligon Solomombaa momoya moro. Ii moroto, mobu, kamba kokaamba niinon batugianon asugin nama Anutuwaanon momakooto uuta men kajeji, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, onjo kilen telambelan ama noma tompin nanji mende sokonja.*

“Kawaajon Anutunon kanagen ejemba korebore horon onono qaagia jen tegowaatiwaajon jaayanon keubuti, kamba iikanon Saut kantriwaa kwiin emba iikanon mono kaanagadeen keubaa. Iinon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonja waama onoo kooronjianon motoon nambaa. Motoon nama qaa kokaen onoo selegianon kuuwaa, ‘Onjo Jiisas telambelan ama mugi Anutunon ironja meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Iinon kaen injjoro silia gosin onoongiaajon gamugia mobuya.

32 **“Joonanon Niiniwe ejemba batugianon kema Anutuwa qaanon uugia kuuro moma iikanondeen uugia meeleengito, mobu, niinon batugianon asugin nama Joonawaa nanamemenja uugun amakejen. Kaen amakejento, onjo kilen telambelan ama nomakeju.*

Kawaajon Niiniwe ejembanon jentegowaa kamba somatanon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonja waama onoo kooronjianon motoon nambu. Motoon nama Niiniwe yononon qaa kokaen onoo selegianon kuuwu, ‘Onjo Siwe gomambaa Eja honja telambelan ama mugi Anutunon ironja meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Niiniwe yononon kaen jegi nanamemen-gianon onoongiaa kaniagia injisaangi gamugia mobuya.” Kianj.

Kiwa ii asasaga nonombaatiwaajon eja.

Mat 5.15; 6.22-23; Maak 4.21-23

33 **“Monjon lambe me kiwa ootirin kowi wanjonon me monjonon mende ambaato, ii mono kawaa dun raronon ambaa. Kaen ano tosonianon miri uutanon ubombaa-jon mojuti, yononon iikawaa asasaga iima saanon ubu.*
34 *Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya koloaja. Kawaajon ji monjonon jaaga mende men boliji een, iikanon mono toon*

* **11:31:** 1 Kin 10.1-10; 2 Hist 9.1-12

* **11:32:** Joona 3.5

* **11:33:** Mat 5.15;

Maak 4.21; Luuk 8.16

asaridabororo Anutuwaa asasaganon saanon uuganon men asariro laaligoga kuuya asasaganon laligowaa. Asasaganon laligowaato, siin kombombana bologanon me iwoi monon jaaga men bolin asasaga kolangiji een, iikanon selewaa laaligoga kaanagadeen men tiro pangaman utanon tintuan laligowaa.

³⁵ “Kaen kolooro moba, pangamanon uugaa asasaga kolangiro tiwabotiwaaajon mono tooga moma galen men aowa. ³⁶ Kaen ana Anutuwaa asasaganon uuga kuuya sokono wanona mon mende tiiji een, goo seleganon mono kaanagadeen asombilibiliawo koloon jaasewanganon asarija. Kiwa somatanon seleganon kuun kokobilibiliawo men asarin gonji, laaligoga mono iikawaa so Anutuwaa asasaganon andaboron laligowaa.” Kian.

Uumelembaa selesele taniwaaajon ‘Yei!’ jero indin 6 kolooro.

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 20.45-47

³⁷ Jiisanon qaa ii jedabororo Farisii (Kana qaawaa kaparan-konkon) eja monon kokaen jen koma horon muro, “Gii saanon noo mirinon uma rama nene newona.” Kaen jero kema uma nene nembaaajon raro. ³⁸ Wala boria mende songbama kamaan raroto, Farisii ejanon sili ii iima walingoro. ³⁹ Walingoro Ponon kokaen ijoro, “Oo Farisii onjo mono onanon hamo qen aowombaaajon qambi ano amanenewaa selia songbama yagonkejuto, ononganua uuganon mono tilooja. Ii mono dogo, otoko ano nepaqepalo iikanon saa qero laligoju.

⁴⁰ “Oo onjo, uugia qaa. Monon selia kuuya mokoloroti, iinon mono uuta kaanagadeen mokoloro me qaago? Onjo mono naambaajon uugiaa gawombaaajon ataqatan anju? Ii mende sokonja. ⁴¹ Kawaaajon iwoi qambi, amanenenon raji, ii mono kalengia ejemba wanaya onombu. Kaen angi Anutunon hamo qen onono onoonon iwoi kuuya mono soraaya ewaa.” Kian.

⁴² *“Oo Farisii ejemba, lombo qagianon ubaatiwaaajon mono qama wanjinjonon ‘Yei!’ jejen. Onjo nembanene kuuya mendeema bakaya 10:nonnga motoonjo Anutuwaa bunja qenkeju. Dane, supe ano logoya kania kania ii kaanagadeen mendeema tenonga motoonjo ii Anutuwaa bunja qenkeju. Nandun ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota wana koi mono uugun mesaonkeju: Gii Anutu uu kononganon jopagon munkeba ano ejemba batugianon nanamemen dindina otaan laligowa. Qaa wana ii mono kaparan koma otaan

* 11:42: Lew 27.30

lalogowu ano qaa melamelaa ii kaanagadeen mende uugun mesaowu.

⁴³ “Oo Farisii, lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon ‘Yei!’ jejen. Ono qamakooli mirinon dun rara mutuyanon jegenjegen rabombaa siina momakeju. Maaketnon me kananon ejemba injigi jolongia jewutiwaajon momakeju. ⁴⁴ Oo ono, lombo qagianon ubaatiwaajon qama wanjinjingon ‘Yei!’ jejen. Ono qasiri qagia qaa iikawaa so kolooju. Ejembanon qamo moronawo dakanon eji, ii mende moma qagianon lansan riin iwoi donqizizinao oosirin tiloonkeju.” Kian.

⁴⁵ Jiisasnon qaa kaen jero Kana qaawaa boi yonoononga mononon moma meleema kokaen ijoro, “Boi, gii qaa kaen jen nono kaanagadeen gamu qen nononjan.”

⁴⁶ Kaen jeroto, Jiisasnon qaa kokaen jero, “Oo Kana qaawaa boi, onoo qagianon kaanagadeen lombo ubaatiwaajon qama wanjinjingon ‘Yei!’ jejen. Ono qaawaa qaa jen koton iikawaa qaqaq lombotawo ii ejemba qagianon amago ama angi ii angowombaajon bimoon onono aonoronkejuto, onoangio ii boro susugianon borona mon ilaan onombombaajon wosomomia mon mende enkeja.

⁴⁷ “Oo ono, lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon ‘Yei!’ jejen. Ono gejatootoo ejemba yonoo qasirinon simen kuun men menjerenjonkejuto, onoangiaa ambosakonuru-gianon mono ii unugi komugi. ⁴⁸ Onoangiaa ambosakonurugianon gejatootoo ejemba unugi komugi ononon iyonoo qasirigianon kuun men simen menkeju. Kaen men iikanon ambosakonurugia yonoo nanamembaajon wambelaan qaagia nangon jen dangunu kaana nanju.

⁴⁹ “Kawaajon Anutu, momakooto Toya iinon kokaen jeja, ‘Niinon gejatootoo ejemba ano aposol wasin onombe onoonon kawuya. Kagi iyonoononga tosaana ii unugi komuwuya ano tosaana sisiwerowero ama onombuya.’

⁵⁰ “Anutunon Siwe namo mokolon oronoti, kaman iikanonadeen kanain gejatootoo ejemba unugi sagia molaagi kamaaroti, iikawaa sa irona kuuya ii ejemba kete laligojuti, mono onoo qagianon uro siimbobolo mobuya. ⁵¹ *Aabelwaa sayanon kamaaro iikanonadeen kanain unun kouma laligon Zekaraia siimolon alata ano jiwowon jigo kowoga yoroo batugaranon qegi saya kamaaro iikanon tegoro. Niinon qaa kokaen injiowe mobu: Sagiaa ironanon mono ejemba kete laligojuti, onoo qagianon uro siimbobolo mobuya.

* 11:51: Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21

52 “Oo Kana qaawaa boi onjo, lombo qagianonj ubaati-waajonj mono qama wanjinjinjonj ‘Yei!’ jejenj. Onjo Anu-tuwaa momo mewombaa nagu kii meria ii ejemba unjuama anjonj koma onjomakeju. Onjoanjo iikawaa uutanonj mende keugi ano tosanonj iikawaa uutanonj keubombaajonj anjuti, onjononj ii somonjonj anjonj koma onjoma laligogi.”

53 Jiisasnonj qaa kaen jej mesaonj keno Kana qaawaa boi ano Farisii yonjononj kanainj qaa geriawo jej munj qaa kania kania jewaatiwaajonj mamaga qisinj mugi. 54 Qisinj mugi buutanonjga qaa monj qiwitigoro iikanonj kokosiiro qaawaa timbinonj horowombaajonj embonji. Kianj.

12

Uumeleembaa selesele laaligowaa galenj meme qaa

Mat 10.26-27

1 *Jiisasnonj qaaya jero kamban biiwianonj kanonj ejemba tausenja tausenja iwaanonj ajoroonj oloqologonj utaqutama aonj nanji. Kaen ama nanji kanainj gowokouruta kokaen injijoro, “Iwoi jegenja koi: Onjo mono Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonjo uumeleembaa selesele nanamemengiaajonj galengia mewu. Ii wosokondunj kaanja koloaja. Ii mende mesaowuti eenj, iikanonj mono yiist kaanja somariinj menj bolinj onjombaa.

2 * “Ejembanonj iwoi ununj megij eji, ii kuuya mono kotunji asuganonj koloowaa. Kaanjadeen qaa mesanjoji eji, ii kuuya mono injisaanji moma kotowuya. 3 Kawaajonj onjo mono qaagiaajonj galenj menj aonj laligowu. Onjo qaa pangamanonj olonj jewuti, ii mono asasaganonj jegi mobu. Onjo miri uutanonj wanjonja monjenj sanjonj gejagianonj jewuti, ii mono sombenonj asuganonj menj asariwu.” Kianj.

Morowaajonj toroko moninj sokombaa.

Mat 10.28-31

4 “Alauruna niinonj onjo kokaen injijowe mobu: Tosianonj selegia qen komunj iikawaa gematanonj iwoi monj toroqen ambombaajonj amamaawuti, iyonjoonjonj mono toroko mende moma laligowu. 5 Ii qaagoto, morowaajonj toroko mogi sokombaati, niinonj ii qendeema onjomanja. Monj morononj ku-usunj menj unjuro komugi riitama onjono gere sianonj kemebuti, iwaajonj mono toroko moma laligowu. Onjoonjonj qaa ii mombo jejenj: Iwaajonj mono toroko moma laligowu.

6 “Tosianonj (arionj, wilisi) 5 ii toiya woinonj sewanja mewutiwaajonj amakejuto, Anutunonj iyonjoonjonjga mo-tonjgowaajonj mende duduuro. 7 Anutunonj kalanj koma

* 12:1: Mat 16.6; Maak 8.15 * 12:2: Maak 4.22; Luuk 8.17

onoma wan jugia kuuya kaanagadeen weengodaboron jangogia moja. Ejemba onoo sewangia ii wilisi mamaga unuugun uuta kolooja. Kawaajon toroko mono mende moma laligowu.” Kian.

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Mat 10.32-33; 12.32; 10.19-20

⁸ “Niinon qaa mon injijowe mobu: Monon nii ejemba jaagianon jokolon nombaati, Siwe gomambaa Eja honanon mono kaanideen ii Anutuwaa gajobauruta yonoo jaagianon jokoloowaa. ⁹ Kaento, monon nii ejemba jaagianon qakooma nombaati, niinon mono kaanideen ii Anutuwaa gajobauruta yonoo jaagianon qakooma.

¹⁰ * “Monon Siwe gomambaa Eja hona qetama qaa jewaati, Anutunon singisonogoya ii saanon mesaowaato, monon Un Toroya mepaegowaati, iwaa singisonogoya ii Anutunon mende mesaowaa.

¹¹ * “Ejemanon ono horon qaa jakegianon onongi qamakooli mirigianon me kiap gawana ano kantria kantria yonoo eja pon yonoo jaanon nambutu, kaman iikanon qaagiaa kitia naa qaaga nomaen meleema jewonati, iikawaa majakakaya mono mende mobu. ¹² Ii kokaembaajon: Ono qaa jewuti, ii Un Toroyanon aua iikanondeen kuma onono jewuya.” Kian.

Eja otokoyaa sareqaa

¹³ Ejemba tuun batugianonga eja monon Jiisaswaa jero, “Boi, mannanon komuro gii mono danaa jena mannaanon borosamoya mendeema nomba.”

¹⁴ Kaen jeroto, Jiisasnon kokaen meleema muro, “Oo eja, moronon oroo jenteego togara koloomambaaon kuun nonota balongara mendeembenaga?” ¹⁵ Kaen jen qaa kokaen toroqero, “Eshina tiwomalekugianon afaanagadeen me kelemalelen enagati een, kilen laaligogiaa kania ii iikanon mende eja. Laaligogia mende gosin monen esuhinanon mondowuti een, mono tiwilaawu. Kawaajon menngo mewombaa otoko (greed) kuuyawaajon mono galengia men laligowu.”

¹⁶ Kaen jen sareqaa mon kokaen injijoro, “Eja qaqabunayawo mon laligoro. Iinon balonanon nene gawon mero toomorian somata kolooro. ¹⁷ Ii kolooro uutanon kokaen romonon jero, ‘Noo kowi mirina ii melaada. Kawaajon dumun gesoya gesoya, amu tuun tuun, yagon boran boran ii mono dakanon men kululuuwenaga?

* **12:10:** Mat 12.32; Maak 3.29
21.14-15

* **12:11:** Mat 10.19-20; Maak 13.11; Luuk

Mono nomaen amañamaen?’¹⁸ Kaen jen jero, ‘Mono kokaen amaņa: Nii kowi mirina kondeema kitianon kowi miri somasomata memaņa. Ii men nene toomorianano esuhinana kuuya mono iikanon men kululuuwe rabaa.¹⁹ Kanon raro neenaajon kokaen jemaņa: Oo gii simbawonawo! Toomorianga mono afaņa qaa en gonja. Kawaaajon mono nene nen aisoon gbania gbania siiseweweya qaa haamo men oson laligowa.’²⁰ Kaen jeroto, Anutunon kokaen ijoro moro, ‘Oo gii, uuga qaa! Niinon kambaņa ama jen tegon unj kokoosoga gomantiņa kokanon guambe komuwaga. Komuna ilawoila kuuya bunj qen aon laligonati, ii mono morowaa bunjaya koloowaamaen?’

²¹ “Mononon iyanajon tiwomaleku maa suanj iwoi men kululuunkejato, Anutuwa kooronon uuwa toomorianga mende en muji, iwaajon mono lombo somata kaen koloowaa.” Kiaņ.

Anutu moma laarin majakaka mende mobu.

Mat 6.25-34

²² Jiiasnon gowokouruta kokaen injoro, “Kaen koloowaato, niinon onj kokaen injowebu: Onj balonon laligowutiwaa majakakaya ii kokaen jen mende mobu: Nono mono naa iwoiga men newonaga ano naa iwoinon selenana esuuwonaga?²³ Selegiawo laligojuti, iikanon iwoi honj kolooro opo selekopaanon mono iikawaa qerewenja kolooja. Jaagiawo laligojuti, iikanon iwoi honj kolooro nenenon mono iikawaa qerewenja kolooja.

²⁴ “Mono aoa koon injibu: Yononon nene kota mende qosoma kororonkeju. Dumun honj mende koton kowi mirigianon mende men kululuunkeju. Sii solongia ii qetegon (stua) nene mirinon mende amakeju ano Anutunon ii kilen unuaginkeja. Ejemba onoo sewangia ii koon sewangia unuugun uma eja. Mono ii romongogi kema.

²⁵ “Onoononga mononon majakaka moma iikaņa kanon namonon laligowaatiwaa kambaņa ii ween motoongowaa so men torogewaa me qaago? Ii qaago toton!”*

²⁶ “Iwoi melaada kaņa ambombaajon amamaawuti een, iwoi tosaņa kuuyaajon mono nomaembaajon majakaka mobuyaga?²⁷ *Onj mono japu jarin juraya akadamiawo ii injibu: Yononon opo surugiaajon beweso mende longbamakeju. Gawon iwoi tosaņa mende menkeju ano ii kilen kokaen injowebu: Kin Solomonon goul silwaya

* **12:25:** Tosianon kokaen meleema jeju: Onoononga mononon majakaka moma iikaņa kanon selia wan fiitwaa so torogon men korimambaajon amamaawaa.

* **12:27:** 1 Kin 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

qeragon malekuya asombilibiliawo mouma laligoroto, iwaa malekuya ii taalimba lein firinduawaa so iimasiinjiinawo mende kolooro.

²⁸ “Japu jarin juraya toon ii kete namonon kosonananon raro woran konji kamaaro gilin men kululuun kuugi je-waa. Ii kilen Anutunon juraya kaanja mon ii kaanjadeen awaagadeen menjerengonkeja. Kawaaon iinon mono onjo kaanagadeen saanon esuun onjombaa. Onjo japu jarin jurayaa so mende koloaju. Anutunon kalan koma onjomambaajon moji, siina iikanon mono iwoi kuuya unjuugun uja. Oo ejemba, momalaarigianon mono naambaajon melaada koloaja?

²⁹ “Kaen kolooro onjo kaanagadeen laaligogiaajon majakaka mende mobu. Ii moma bimonon kokaen jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ Kaen jen uugia iikanon mende ama uukamakamaa koloon uugere mokoloowubo. ³⁰ Kantri so uumeleembaa gadokopa yononon iwoi kaanja kuuya bunja qen aowombaajon kaparan koma uugere amakeju. Ii amakejuto, onjo nene opo iwoi-waajon memegemean men amamaajuti, Mangianon mono ii modaboroja. ³¹ Iikawaa uugereya mende ambuto, mono Anutuwaa bentotonon keubombaajon kaparan komakebu. Uugia iikanon anji ero iinon mono galen koma onjoma iwoi kaanja ii kaanjadeen toroqen onjombaa.” Kianj.

Bunanana Siwenon me namonon men kululuunin sokonja?
Mat 6.19-21

³² “Oo noonon tuun melaada, Mangianon bentoton onjomambaajon mojiwaajon mono toroko mende moma laligowu. ³³ Balombaa monej hinaya ii kaparan koma qeragowubo. Kawaaon iwoi en ononji, ii mono sewanaajon ama monej horon bakaya ejemba wanaya kalengiaajon onjombu. Kaen anji qabunagia maa suan kaanja ii Siwe gomanon en sein mende qaombaa. Monej gesogia qaita mon ii Siwe gomanon mende boliwu. Gurenj dumunjan ano yongoro meme yononon mono eu uma iwoi men boliwom-baajon amamaawuya.

³⁴ “Iwoiwaajon akadamuya men mona uji, iikanon miri mongen ero giinon mono uuga kaanagadeen iikanon qokotan laligowaga.” Kianj.

Ugbili laligon gawon megi sokombaa.

³⁵ * “Onjo mono Anutuwaa gawon mewombaajon jorin opo surugia somonon yagon akadamugiawo nama uugiaa kiwayanon ootirigi jero laligowu. ³⁶ * Ii kokawaa so: Miri

toya mon ii ejemba maran (agomin aao) lombanon kan aisoowombaaon horon mugi keno. Kanon keno merauranon mirinon rama eleembaatiwaaon jaagianon seleenjen uun kisi-kasu jen kaparan koma mambonju. Mamboma laligogi iinon kamban kanon me kanon kouma nagunon qenaga, yononon mono iikanondeen nagu horogi koubaa. Ono mono mera iyonoo so koloon jojorin laligowu.

37 “Ponon eleema karo gawon memeuruta tosanon uugbili laligogi kaen mokolon onombaati, iyononon mono simbawonawo kolooju. Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Iinon kouma ajoron onoma nene dujonon ano ragi nene unuagi mambaaon jojoron aon welen qen onomaa. 38 Iinon ruunanon me goman aworanoro kanon eleeno tosanon uugbili laligogi mokolon onombaati, iyononon mono simbawonawo kolooju.

39 **“Gbili laligowombaaon qaa koi mono saanon romongowu: gomantiina ano kikekakasililin ejanon naa kambanon me auanon kawaati, miri toyanon ii monagati een, iinon mono gbili laligon miria saanon galen mero qosoma umambaaon amamaawaa. 40 Ono ‘Siwe gomambaa Eja honanon kamban kokaamba mende koubaa,’ jen romongowuti, iinon mono kamban iikanondeen koubaa. Kawaajon on kaangadeen jojorin laligowu.”* Kian.

Gawon ejanon silemale laligon tiwilaaro.

Mat 24.45-51

41 Jiisanon qaa kaen jero Piitonon qisiro, “Pon, gii sareqaa koi ii nonoojon me ejemba tosaan kuuya yonoojon kaangadeen jejan?”

42 Kaen qisiro Ponon jero, “Gawon meme ejemba batugianon moronon tirin koton tosaan unuuguja? Tosianon zololonon gawon mesaogi monon momakooto awaawaa qaganon kaparan koma pondan menkeji, iinon mono simbawonawo kolooja. Miri toyanon nanamemenja gosin iima monjen kema miriaa ilawoilaya ii iwaa borianon ano galen kolowaa. Galen koloon welenqeuruta ijorotiwaa so kalan koma kamban dindinanon unuaginkebaa. 43 Kaen kalan koma onoma laligoro toyanon eleema kan kaan iima ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jewaa.

44 “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Toyanon simbawonawo ijon esuhinaya kuuyaa galen kuun mubaa. 45 Kuun mubaato, gawon meme bibilokoya iinon uutanon romonon kokaen jewaati een, ‘Ponnaa kaka kambananon koriga eja.’ Kaen jen kanain gawon meme ejembauruta unun ureen jejelomban ama aisoon apu kotiga nen uuta

* 12:39: Mat 24.43-44

sooro enkalolon silemale ama laligowaa. ⁴⁶ Kaen laligon kambaŋ moŋŋon Poŋa koubatiwaajon mende mambombaati, mono iikanondeen koubaa. Kambaŋaajon imowamo ulumbulun laligoro mono aua iikanondeen kouma qen japalelen meŋ muŋ jeŋ kotoro qaaqootogo ejemba kaŋa gere sianon kemeŋ siimbobolo mobaa.

⁴⁷ “Gawon meme moŋŋon Poŋaa uusiŋa moma yagoroto, qaa areŋa ijorotiwaa so joronqoron mende meŋ aon gawonja meŋ laligoroti, Poŋanon iikawaa ironja jero somonjon oolinon indiŋ mamaga qeyayagon qewuya. ⁴⁸ Kaen qewuyato, gawon meme eja moŋŋon Poŋaa uusiŋa mende moma yagon iwoi ama mero ironja saanon jegi oolinon qewutiwaa so kolooji, Poŋon iikawaa ironja jero afaaŋa qewuya. Anutunon mombaajon iwoi mamaga muroti, iinon mono ii meŋ seiro hoŋa mamaga koloowaatiwaajon mambombaa. Anutunon mombaajon iwoiwaa waroga seiseiya muroti, iinon mono ii meŋ seiro hoŋa seiseiya kolooro meleema mubaatiwaajon qisiwaa.” Kiaŋ.

Jiisasnon gere bolan meŋ kamaaro deeno.

Mat 10.34-36

⁴⁹ “Niinon namonon gere ama uulangowe jeŋ kema kawaatiwaajon kamaawe uusiŋa mono iikawaa bolananon jedaborowaatiwaajon eja. ⁵⁰ *Ejato, ii ‘Gere ama uulangomaŋa,’ jewe siimbobolo mamaga jon kowororo kaŋa ii noo qananon uma turuŋ nomambaajon ambaa. Anutunon iikaŋa kanon mulu qaita moŋ meŋ nombaa. Oo nii konjilin somata moma laligowe mulu meŋ nono iikanon tegowaa. ⁵¹ Kokaen romonjowubo: Jiisasnon luae qemambaajon ama namonon kamaaro. Niinon kokaen injjowe mobu: Niinon luae qemambaajon qaagoto, noojon ama juma deenji boŋ jawo koloowaa.

⁵² “Ii kokaembaajon jejeŋ: Noo Buŋa qaananon ejemba uugia kuuro meleengitiwaajon kambaŋ kokaamba kanain kokaen koloowaa: Miri mombaa uutanon ejemba 5 yononon batugianon angowowo ama jumbuya. Leegen karoon yononon woi yorowo angowowo anji leegen woi yoronon karoon yonowo deendeen ama laligowuya. ⁵³ *Maŋmera yoronon juma kerekere ani nemumbora yoronon riitama aori enaroyanon enaroya qetama aon deembaota.” Kiaŋ.

Kambaŋ laligojoni, ii moma gosiwu.

Mat 16.2-3

⁵⁴ Jiisasnon toroqen ejemba tuuŋ ii kokaen injjoro, “Ween kemekemetanon gomaŋ bulugon koosu umuŋ kono onjo ii

iima iikanondeen ‘Konj kawaa,’ jenkeju. Kaen jegi konj kawaa. ⁵⁵ Saut waagennga haamo giliro iima moma kokaen jenkeju, ‘Gomanj geriawo koloowaa.’ Kaen jegi iikawaa so koloowaa. ⁵⁶ Oo uumeleembaa ejemba seleseleya, onjo sombinj namowaa tanigara iima konj weembaa kanagara saanonj gosinkejuto, kambanj koi laligojonj, iikawaa kania mende gosinj moma kotogi mende sokonja.” Kianj.

Anggowowogia mindingogi solananiwaa.

Mat 5.25-26

⁵⁷ “Onjo ‘Iwoi dindiņa ii nomaen ambonja,’ jenj kawaa kania ii nomaembaajonj ama onjoangio mende gosinj jenj tegonkeju? Ii mende sokonja. ⁵⁸ Kereganonj seleganonj qaa ama qaa jakeyanonj horonj gomambaajonj ano jenteego galembaanonj kema kana nemujanonj iikanonj mono kaparanj koma uumotoonngo ama qaagara jenj solananiwao. Kaen mende ambaoti eenj, kereganonj saanonj ororaan gono (jas, majistreit) jenteego toyaa jaanonj keuna moma jero opotorowaa borianonj kemena kapuare mirinonj goombabo. ⁵⁹ Niinonj kokaen jewe moba, Gii kanonj tawaga kuuya ambaatiwaa so osinj rabaga. Toiyaga konoga kaanagadeen andaboronngo mono wantaaga menj kamaawaga.” Kianj.

13

Uugia meleemba me komunj tiwilaawu.

¹ Kambanj iikanondeen tosonianonj kouma Jiisas sundu kokaen ijogi moro, “Galili ejemba tosonianonj Jerusalem jigononj siimolonj oogi gawana Pailotnonj jero kawali galejurutanonj kanonj uma unun komugi sagia kamaan lama bulmakao sagiawo melokanjij ero.”

² Kaen jegi meleema kokaen injjoro, “Onjo iikawaajonj kokaen romongowubo: Galili ejemba yonononj Galili ejemba tosaanja kuuya unjuugunj sinjisonngo ama laligogitiwaaajonj siimbobolo ii mogi. ³ Kaen qaagoto, niinonj kokaen injjowe mobu: Onjo uugia mende meleembuti eenj, onjo kuuyanonj mono kaanagadeen tiwilaadaborowu. ⁴ Me gomanj qata Siloam kanonj miri koriga monjonj kamaanj koma ejemba 18 turun onono komugiti, onjo iyonoojonj kokaen romongowubo: Yonononj Jerusalem kanageso tosaanja kuuya unjuugunj sinjisonngo ama qaagiawo laligogi. ⁵ Qaagoto, niinonj kokaen injjowe mobu: Onjo uugia mende meleembuti eenj, onjo kuuyanonj mono kaanagadeen tiwilaadaborowuya.” Kianj.

Muli gere gorosonaa sareqaa

⁶ Jiisasnonj sareqaa monj kokaen jero, “Eja monjonj muli gere komoro gawonjonj kouma nano kawaa honja

mongamambaajon kenoto, mon mende mokolooro. ⁷ Mende mokoloon gawon galenaaajon jero, 'Moba, niinon muli gere kokawaa hona gbani karoombaa so kan mongambeto, mon mende mokoloowe. Kawaajon ii mono naambaajon toroqen namowaa kelega een horowabo. Kawaajon ii mono koma gilina kamba.' ⁸ Toyanon kaen jeroto, galenon meleema ijoro moro, 'Oo eja ponna, ii saanon mesaona gbani koi mombo namba. Niinon kamba biiwianon kokaamba kanon kinononon namo oson qidigon isombason ama liligowe kelegawo koloowaa. ⁹ Niinon kaen ambe gbani gematanon iikawaa hona saanon koloonaga. Ii mende koloowaati een, ii saanon komba.' " Kian.

Jiisasnon Sabat kendonon emba mon men qeangoro.

¹⁰ Jiisasnon Sabat kendonon qamakooli miri mononon uma Buja qaa kuma onono. ¹¹ Kanon emba mon raro. Omenon gbani 18 kawaa so men loorin muro gemata miligoro qetetereemambaajon amamaan rama laligoro. ¹² Jiisasnon emba ii iima oono karo kokaen ijoro, "Emba, isinabisina jiganon mono gomesaoro awaa koloojan." ¹³ Kaen jen boria wananon ano iikanondeen qetetereen Anutu mepeseen muro.

¹⁴ *Mepeseen muroto, Jiisasnon Sabat kendonon emba ii men qeangoroti, qamakooli miriwaa galenonon ii iima kawaajon moro boliro qaa kanain ejemba tuun yonoojon jero, "Gawon memewaa kamba 6 eji, iikanon mono kan men qeangon onombaatiwaaajon jewu. Ii Sabat kendonon qaago."

¹⁵ Kaen jeroto, Pononon meleema kokaen jero, "Oo uumeleembaa selesele ejemba, ono kuuya bulmakao ejiaga me dongigiaga ii Sabat kendonon mirinonga isama unuangi apunon kema nenkeju me qaago? Onoononga mononon ii mende angon koma onomakeja. ¹⁶ Mobu! Emba koi kanon Aabrahambaa gbiliga kolooro Satanon somononon muro gbani 18:baa so laligoro niinon kasia ii Sabat kendonon isambe sokoma ononja me qaago?" ¹⁷ Kaen jero tuarenjenjuruta kuuya yononon gamugia mogi ano ejemba tuun kuuya yononon angoletto damuyawo meroti, ii kuuya iima moma aisooigi. Kian.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Maak 4.30-32

¹⁸ Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, "Anutuwaa bentonaa kania ii nomaen? Ii naamombo so ambenaga? ¹⁹ Ii nejon kotaa so kokaen koloaja: Eja mononon ii men

* 13:14: Eks 20.9-10; Dut 5.13-14

gawononon kema komoro waama somariin gere kolooro. Gere kolooro kanakeewan koonja koonja yononon haigia gere iikawaa borianon anji.” Kian.

Yiistwaa sareqaa

Mat 13.33

²⁰ Jiisasnon mombo sareqaa mon kokaen jero, “Anutuwaa bentotonja ii naa iwoiwo so ambenaga? ²¹ Ii yiist me flaua men somasomariiwaa so kokaen kolooja: Emba monon ‘Bered oomaña,’ jen yiist men flaua konde karon kanon mindirin melenqeleen ama ano rama korebore somariiro.” Kian.

Mono nagu gongonon janjarin riin keubu.

Mat 7.13-14, 21-23

²² Jiisasnon kema taonja taonja ano gomaña gomaña kanon Buña qaa kuma onoma kema laligon Jerusalem sitinon baagen keno. ²³ Keno monon kokaen qisin muro, “Pon, uugia meleenji Anutunon hamo qen onono letombuti, ii ejemba afaangoya me nomaen?” Qisin muro kokaen injoro,

²⁴ “Ono mono nagu gongonon keubombajaan janjarin riin aonorowu. Niinon kokaen injowome mobu: Ejemba mamaganon Anutuwaa bentoton uutanon keubombajaan batogowuto, ii amamaawuya. ²⁵ Kanagen miri toyanon waama nagu konogo on kambañ iikanon kanain seleengen nama nagunon qen kokaen jewuya, ‘Pon, mono nagu horon nonomba.’ Kaen jegi meleema kokaen injowaa, ‘Nii mende moma ononjen. Ono daanjaya, ii mende mojen.’ ²⁶ Kaen injoro on iikanondeen kanain kokaen jewuya, ‘Nononon mono giwo ainjolon rama nene nenin. Giinon mono liligon nonoo sombenon Buña kuma nonona.’ ²⁷ *Kaen jewuyato, iinon qaa kokaen injowaa, ‘Ono mono dakaya, nii mende moma ononjen. Kawajaan kokaen injowome mobu: Bologna meme kuuya, on mono nomesaon togowu.’

²⁸ ***“Togogi iikanon Aabraham, Aisak, Jeikob ano gejatootoo ejemba kuuya yononon Anutuwaa bentoton uutanon nanji injibuto, ononangia hagon onongi seleengen nambuya. Kaniagia kaen mokolon saama gigilañ gobugia kigi qaro laligowuya. ²⁹ Ejembaya ejembaya ii ween koukoutanonga ano kemekemetanonga ano leelee Noot Saut iikanonja kan Anutuwaa bentotonon keuma dun raragia men nembanene nen korisoro ama laligowuya. ³⁰ *Kaen laligowuto, mobu! Konoga yonononga tosanon mutuya koloowuya ano mutuya yonononga tosanon konoga koloowuya.” Kian.

* 13:27: Ond 6.8 * 13:28: Mat 22.13; 25.30 * 13:28: Mat 8.11-12 * 13:30: Mat 19.30; 20.16; Maak 10.31

Kin Herodnon kasu soona kawaa so kolooja.

Mat 23.37-39

³¹ Kamban iikanondeen Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosonian Jiisaswaanon kan kokaen jegi, “Kin Herodnon guro komuwaatiwaajon moja. Kawaaon mono goman koi mesaon kema.”

³² Jegi kokaen meleema onono, “Ono mono duuyaa kasu soona ii kokaen jegi moba, ‘Moba! Niinon kete ano woran ome onotaamaña ano ji ejemba men qeangon onoma laligomaña. Kemañati, indigen mono iikanon keuma gawona metogomaña.’ ³³ “Gejatootoo ejemba seiseiya ii Jerusalem sitinon unugi komugi. Goman tosonian mende toroqen unugi komunkeju, iikawaa tanitani eja iijen. Kawaaon niinon kete ano woran indigen kana kema laligomaña. Jerusalem keube nugi komumañati een, mono iyonoonon kaiyakagiaga ii toroqen ambu.” Kian.

Jiisasnon Jerusalem sitiwaajon saaro.

Mat 23.37-39

³⁴ Jiisasnon jero, “Oo Jerusalem Jerusalem, ono gejatootoo ejemba unugi komugi Anutunon ejemba wasin onono onoonon kankejuti, ii jamonon unugi komunkeju. Kuru nemunanon merauruta engaña baatanon ama koojoon onomakeji, niinon iikawaa so kambaña kambaña goo kanagesouruga suunqon kololon onomambaajon moma laligoweto, ono ii togon laligon kougi. ³⁵ *Mobu! ‘Anutunon mono jigo mirigia gema qero saoyagadeen ewaa.’ Kaen ewaato, niinon kokaen injjowe mobu, Ono nii mombo mende niibuyato, kanagen kamban mon kan kuuro iikanon niima kokaen jewuya, ‘Pombaa qatanon kan nononji, Anutunon mono ii kotuegon muba.’ Kian.”

14

Jiisasnon ji eja mon men qeangoro.

¹ Jiisasnon Sabat kendon monnon Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yonoo jotamemeya mombaa mirianon uma nene nero. Nen raro tosonian galen men itiigi. ² Iikanon iwaa jaasewananon ji eja mon kana boria apunon ologon somariiro raro. ³ Jiisasnon ii iima kanain Kana qaawaa boi ano Farisii ii qisin onoma kokaen jero, “Sabat kendonon eja men qeangon mun iikaanja kanon Kana qaa uuguwonja me qaago?”

⁴ Kaen jeroto, yononon goron qen ragi. Ragi borianon eja ii oosirin men qeangon wasiro keno. ⁵ *Keno kokaen injjoro,

* 13:35: Ond 118.26; Jer 22.5 * 14:5: Mat 12.11

“Onjoononga mombaanonj mera me bulmakao ejia ii Sabat kendononj apu roñnonj kemebaati eenj, ii mono uulañawo horogi koubaa. Morononj ii mende hororo kounaga?” ⁶ Kaenj qisinj onono kawaa kitia meleembombaa bimoonj qaagia bogoro ragi. Kianj.

Jiisasnonj sele meñ-uu ii qetano.

⁷ Farisii (Kana qaawaa kaparañkonjkonj) ejanonj ejemba nenuwaajonj koma horonj onjonoti, iyonjononj duñ jaayanonj eu metogonj ragiti, Jiisasnonj ii iima kawaañonj sareqaa monj kokaenj injijoro, ⁸ *⁸“Moñnonj gii marañ (agominj aoao) lombambaanonj koma horonj gono iikanonj kema duñ jegenja mende meñ raba. Kaenj ambagati eenj, tosaañja koma horonj onjonoti, iyonjoononga moñnonj gii guugunj qabuñayawo koloowabo.

⁹“Iinonj kouro lombañ toyanonj goononj kañ kokaenj jenaga, ‘Gii duñ koi mesaona uuta iinonj raba.’ Kaenj jewaati eenj, gii mono waama baatanonj emu kamaanj duñ meñ rama gamuga senjombo mobabo. ¹⁰ Kaenj qaagoto, moñnonj koma horonj gombaati, gii saanonj duñ simiñanonj emu kema raba. Kaenj rana lombañ toyanonj kouma giima jewaa, ‘Alana, gii saanonj kañ duñ jegenañonj eu kema raba’. Kaenj jero giinonj ejemba giwo rama nene nejuti, mono kuuya iyonjoonj jaagianonj qabuñagawo koloowaa. ¹¹ *¹¹“Ii kokaembaañonja: Iyañgiaa uugia meñ ubuti, Anutunonj ii kuuya meñ kamaanj onjombaa. Moñnonj iyañja uuta meñ kamaawaati, Anutunonj mono ii meñ uma mubaa.”

¹² Farisii (Kana qaawaa kaparañkonjkonj) ejanonj ejemba koma horonj onono lombanonj ragi Jiisasnonj lombañ toya eleema iima kokaenj ijoro, “Gii weembaa me gomantiinjaa lombañ monj onj iikanonj geengaa alauruga me daremunjuruga ii mende koma horonj onjomba. Tinitosauruga me miri ejemba qabuñagiawo ii mende koma horonj onjomba. Kaañja lombambaañonj koma horonj onjonati, ii kaañjadeenj koma horonj goma tosaga ii metogonj gonji tegowaa. Kaenj ambaati eenj, Anutunonj mono iikawaa tawaya mende gombaa.

¹³“Kaenj qaagoto, lombañ mozozonjonj oowagati, gii mono ejemba kamaanjeqeta ii koma horonj onjomba. Ejemba wanaya, lokonj ano jaagoo koloojuti, mono ii onjoona sokombaa. ¹⁴ Ii koma horonj onjona yonjononj tosa metogonj gombambaañonj amamaagi gii iikawaañonj simbawonj koloonj laligowaa. Tosagia ii eenj ero laligona solañja yonjononj

* **14:8:** Gba 25.6-7 * **14:11:** Mat 23.12; Luuk 18.14

koomunonŋa waagi kamban iikanonŋ Anutunonŋ ano ii goojon metogon gombaa.” Kianŋ.

Lomban ano mondomondo qaa jen togogi.

Mat 22.1-10

¹⁵ Jiisasnon kaen jero nene neŋ ragi yoŋoononŋa moŋnon ii moma kokaen ijoro, “Moŋnonŋ Anutuwaaw bentoton uutanon keuma nene neŋ rabaati, niinon iwaajon simbawonawo jejen.”

¹⁶ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Eja moŋnon gomantiinŋaa lomban somata mozozonŋon onŋ ejemba mamaga horon onŋonŋi kawutiwaajon jero. ¹⁷ Lomban kambanŋa kan kuuro welenŋeqeya moŋ wasiro koma horon onŋomambaajon ijoroti, iinon yoŋoononŋ kema jero mogi, ‘Twei kuuya mozozonŋgodaboroniŋ eja. Kawaajon mono saanon kawu.’ ¹⁸ Kaen injoroto, ii moma yoŋononŋ korebore kanain iwoi tosonian mondon togogi. Eja mutuyanon jero, ‘Nii molalen moŋ sewanŋa mewetiwaajon iikanonŋ kema iimambaajon mojen. Iikanon somonŋon nonja. Kawaajon saanon kema ijona mende moma bolin nomba.’ ¹⁹ Eja moŋnon jero, ‘Nii bulmakao ejia 10 sewanŋia meweti, ii qaqaŋon somonŋowe kinon horogi kema gawon batogon menjanŋomanŋa. Iikanon somonŋon nonjiwaajon saanon ijona mende moma bolin nomba.’ ²⁰ Moŋnonŋ toroŋen kokaen jero, ‘Nii emba woranda koi sewanŋa mewetiwaajon kamambaajon amamaajen.’

²¹ “Kaen jegi welenŋeqeŋonŋ eleema eja poŋa buju ii ijoro. Ijoro moma uuta gere jero welenŋeqeya kokaen jen koton muro, ‘Gii mono alanzanŋ qenjaaro sombenonŋ ano kananonŋ kema ejemba kamaanŋeqeta, wanaya, kana borogia riiriita, jaagoo ano lokon ejemba ii mono unuana lomban miri uutanonŋ koi kawu.’ ²² Jen koton murotiwaa so andaboronŋ kan kokaen ijoro, ‘Poŋna, jen koton nonjanjiwaa so anjento, duŋ tintinŋa mombo kaanŋiadeen raja.’

²³ “Kaen ijoro eja poŋnonŋ jero, ‘Gii mono roonŋeqe ano kuunŋianonŋ kema ejemba rama kenjuti, ii kaparanŋ koma kuunŋ onŋona lomban miri uutanonŋ kouma saa qewu. ²⁴ Niinonŋ kokaen injiowe mobu: Ejemba wala koma horon onŋomambaajon jeweti, iyoŋoononŋa moŋnonŋ noo lombanonŋ mende kouma nembanene neŋ naanŋa mobaa.’” Kianŋ.

Jiisawaa gowoko laaligowaa kania

Mat 10.37-38

²⁵ Jiisasnon keno ejemba tuunŋlembenŋ yoŋononŋ otaanŋ kenŋi eleema kokaen injioro, ²⁶ * “Moŋnonŋ niwo kanŋ laligomanjen

* 14:26: Mat 10.37

nii gogoraagenj ama noma nemunmanja, embameria, daremunja, naambeeta ano iyanjaa laaligoya kaanagadeenj jegenj ama jopagonkeji, iinonj mono noo gowokona koloomambaajonj amamaawaa. ²⁷ *Sisigia megij monnonj nii notaanj siimbobolo moma maripoononj komumambaajonj mende jajariwaati, iinonj mono noo gowokona koloomambaajonj amamaawaa.

²⁸ “Onjoononga monnonj miri koriga memambaajonj moji eenj, iinonj mono wala kamaanj rama moneja miri medaborowaatiwaa so kolooja me qaagoti, iikawaa kania gosinj iima kotowaa. ²⁹ Kaenj mende ama miri tandoya komoma medaboromambaajonj kotikotiiya mende enj muro mesaoro eenj nano ejemba kuuya ii iima kanainj jenj mepaqepae ama mububo. ³⁰ Kaenj ama munj kokaenj jewubo, ‘Eja ii kanainj miria meroto, ii medaboromambaajonj mende kotiiro.’ Iikawaa so gii Jiisas otaawaa me qaagoti, ii tororo gosinj moma kotowa.” Kianj.

³¹ Jiisasnonj qaa ii toroqenj kokaenj jero, “Kaanagadeenj kinj eja ponj monnonj kinj mombo aronj qenj ‘Manja qewonja,’ jenj nomaenj ambaa? Iinonj uulanawogadeenj kere mende ama mubaato, wala jawinuruta horonj onono ajoroonj rama qambanmamban qaa kokaenj aminj mobuya, ‘Ananaanonj ejaurunana 10,000 laligojonj ano leegenj kereurunana ii 20,000 laligoju. Eja ponjianonj ii unuama kagi injiima saanonj kotiin unuwonja me qaago?’ ³² ‘Mende kotiiwonja,’ jewuti eenj, iinonj kere kinjonj koriganonj karo iikanondeenj jotamemeuruta wasinj onono iwaanonj kema luae qewombaajonj gejanono aminj mobuya. ³³ Kaanagadeenj onjoononga monnonj iwoi kuuya enj muji, ii jegenja ambaati, iinonj mono noo gowokona koloomambaajonj amamaawaa. Kawaajonj mono niiga jegenja noonji sokombaa.” Kianj.

Sii naanja qaa ii iwoi omayo totoonj.

Mat 5.13; Maak 9.50

³⁴ “Sii ii awaa koloojato, siinja mesaowaati eenj, ii mono nomaenj meagoninj mombo siinjawo koloonaga? ³⁵ Kikisi omayo ii balonj kelegawo koloowaatiwaaajonj menj kululuun isombasonj amakejonto, sii naanja qaa ii iwoi mombaajonj mende sokombaa. Qaago! Ii mono eenj namononj gilininj kemenj eenj toontoonj ewaa. (Gii kaanjadeenj noo gowokona koloonj batuyanonj kotonj nomesaowagati eenj, mono iwoi omayo koloowaga.) Monnonj gejiawo laligoji eenj, iinonj mono qaa ii moma kotowa.” Kianj.

* **14:27:** Mat 10.38; 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23

15

*Lamanonj soorotiwaa sareqaa**Mat 18.12-14*

¹ *Takis tiliqili ama megiti ano singisonjo ejemba tosaanja ii jaasoonjgoyanonj Jiisaswaa Bunja qaaya mobombaaajonj kagi. ² Kaenj kagito, Farisii ano Kana qaawaa boi yonjononj Jiisaswaaajonj uugia boliro njindin-jundururu qaa kokaenj jegi, “Eja kanonj singisonjo ejemba unjuama yonjowo rama nene neja.” ³ Kaenj jegitiwaaajonj Jiisasnonj sareqaa monj kokaenj injjoro, ⁴ “Onoononga mombaa lamauruta 100 laligogi yonoononga monjonj soonj jinjaunj keno toyanonj nomaenj ambaa? Iinonj mono 99 ii balonj qararanjkonjkonjanonj onjomesaonj kema motoonjo jinjaunj kenoti, iikawaaajonj monjgama kema laligonj mokoloooro tegowaa. ⁵ Mokoloonj uukoisoro ama sawinanonj ama bosima kawaa. ⁶ Mirinonj kanj alauruta ano tosaanja kosere laligojuti, ii onjono ajoroogi kokaenj injjowaa, ‘Lamana sooroti, ii mokoloojenatiwaaajonj mono kagi niwo korisoro ambonja.’ ⁷ Niinonj kokaenj injjowe mobu: Iikawaa so singisonjo eja motoonjononj uuta meleembaati, iwaaajonj Siwe gomanonj korisoro somata koloowaa. Ejemba 99 iyanjiaa jaagianonj solanja dindinja koloonj uugia meleembombaaajonj mende moma laligojuti, iyonjoojonj korisoro kaanja mende koloowaa.” Kianj.

Monej kota soorotiwaa sareqaa

⁸ “Kaanagadeenj emba monjonj silwa monej kota 10 menj laligoro yonoononga motoonjononj kemenj sooro nomaenj ambaa? Iinonj mono kiwa ootirinj kaparanj koma miri usuma monjgambaa. Monjgama laligonj mokoloooro tegowaa. ⁹ Ii mokoloonj emba alauruta ano emba tosaanja kosere laligojuti, ii onjono ajoroogi kokaenj injjowaa, ‘Noononj silwa monej kota motoonjononj sooroti, ii mokoloojenatiwaaajonj mono kagi niwo korisoro ambonja.’ ¹⁰ Iikawaa so niinonj kokaenj injjowe mobu: Singisonjo ejemba monjonj uuta meleeno Anutuwaa gajobauruta yonjononj iwaaajonj korisoro uuta ambuya.” Kianj.

Qewolonj ejanonj uunjonjanj ama uuta meleeno.

¹¹ Jiisasnonj toroqenj kokaenj jero, “Eja mombaa merawoita woi laligori. ¹² Koganonj manjaajonj kokaenj ijoro, ‘Amana, gii mono monej esuhinaga mendeema bakaya nomba.’ Kaenj ijoro manjaranonj ilawoilaya kuuya sogaranonj mendeema orono. ¹³ Ii orono meria melaanonj gomanj boria woi karoonj laligonj hina iwoiya kuuya ii kololoonj menj kantri monjenj keno. Iikanonj kema iyanjaa jaajaa kana somata emba

* 15:1: Luuk 5.29-30

yoŋowo bao kasu kaanja pangamanj laaligo laligonj monen hinaya gilidabororo.

¹⁴ “Iwoi kuuya gilidabororo bodi somata kolooŋ baloŋ kuuya ii sokono. Iinoŋ kambanj kanonj kanainj tapekokoro kolooŋ memeqemeanj ama amamaaro. ¹⁵ Amamaanj kantri iikawaa toya mombaanoŋ kema gawombaajoŋ qisiŋ muro wasiro iwaa bao sopanoŋ kemenj bao galengiaga laligoro. ¹⁶ Iikanonj laligoro bao yoŋonoŋ sako kota negi iima ‘Saanoŋ ii newe tomena sokonaga,’ jeroto, ii kaanjaadeenj moŋnoŋ mende muro.

¹⁷ “Kaenj laligonj uuta tooro kokaenj jero, ‘Maŋnaa gawoŋ ejemba naa afaanja yoŋonoŋ gawoŋ megj sewanja oŋono nene neŋ timbiringoŋ laligojuto, niinoŋ kokanoŋ koŋkorara bodi laligonj komumambaajoŋ anjenj. ¹⁸ Nii mono waama maŋnaanoŋ eleema kema kokaenj ijomaŋa, ‘Ama, nii siŋgisoŋgo ama iikanonj gii ano Siwe Toya qaagara qotogoŋ qagara meŋ boliwe. ¹⁹ Kawaajoŋ giinoŋ mombo noojoŋ ‘Merana,’ jewagatiwaa so mende koloojenj. Gii saanoŋ jena welenjeqeqega moŋ koloomaŋa.’

²⁰ “Kaenj jenj waama maŋnaanoŋ keno. Kema miri dodowiro maŋanoŋ korikori endu nama iiro karo bata pororogoro iima kobooŋ esuŋagadeenj qiqigoŋ kema kema aroyanoŋ giliro kemero buuta kitoŋ neŋ ‘Merana, oowe oowe!’ jero. ²¹ Kaenj anoto, merianoŋ ijoro, ‘Maŋna, nii siŋgisoŋgo ama iikanonj gii ano Siwe Toya qaagara qotogoŋ qagara meŋ boliwe. Kawaajoŋ giinoŋ mombo noojoŋ ‘Merana,’ jewagatiwaa so mende koloojenj.’

²² “Kaenj ijoro maŋanoŋ iikanondeenj welenjeqeQuruta kokaenj injoro, ‘Oŋo mono uulaŋawo maleku akadamyawo moŋ meŋ kaŋ mouma mubu. Ilawage aroyanoŋ koma menjereŋgoŋ muŋ kana esu kianoŋ moŋma mubu. ²³ Kaanjaadeenj sopanoŋ kema bulmakao doŋa kelegawo moŋ meŋ kaŋ qeŋ oogi neŋ korisoro amboŋa. ²⁴ Merana koi komuŋ tagoroti, iinoŋ mono mombo gbiliŋ kaja. Iinoŋ mono soorogo Anutunoŋ mombo mokolooŋ asugija.’ Kaenj injoro kanainj korisoro anji.

²⁵ “Korisoro anjito, datanoŋ gawonoŋ laligonj eleema miri dodowiŋ kanonj rii gbawe qama oroŋ aisoogiti, iikawaa otoŋa moro. ²⁶ Ii moma welenj mera moŋ qaro karo ‘Ii nomaembaajoŋ anju?’ jenj qisiŋ muro. ²⁷ Qisiŋ muro kokaenj ijoro, ‘Koganoŋ luluuŋkota eleema karo maŋanoŋ ii mombo anjaliŋ ba koma muŋ iikawaajoŋ injoro bulmakao doŋa kelegawo qeŋ ooŋ aisoouju.’

²⁸ “Kaenj ijoro iriŋa soono mirinoŋ umambaajoŋ togoro. Togoroto, maŋanoŋ ii moma seleenjenj kamaanj uuluae qaa

bonjononon jen men loorin muro. ²⁹ Men loorin muroto, iinon meleema kokaen ijoro, 'Maɲna, niinon gbani mamaga welenɲa qen laligon jenkootoga kamban moɲnon mende uugun laligoweto, kilen giinon kamban moɲnon meme (nonin) melaa mon alauruna yonowo korisoro ambombaaon mende nona. ³⁰ Mende nonato, meraga koi kanon kana somata emba yonowo laligon monen hinaga tiwilaan kouro giinon mono iwaajon ama injiona bulmakao donɲa kelegawo qen ooju.'

³¹ "Ijoro maɲanon kokaen meleema jero, 'Merana, gii kamban so neenawo laligonkejan. Kawaajon neenaa buɲana kuuya ii mono goo buɲaga kaanɲadeen kolooja. ³² Kaanɲadeen koloojato, koga koi kanon komun tagoroto, mombo gbilin eleema kaja. Iinon soodabororoto, Anutunon ii mombo mokolooja. Kawaajon keteda koi nene korisoro anin sokonja.'" Kian.

16

Eshina galen tiliqiliawowaa sareqaa

¹ Jiisasnon gowokouruta qaa mon kokaen injoro mogi, "Eja qabuɲayawo mombaa esuhina galenɲa mon laligoro. Tosianon kan eja qabuɲayawo ii qaa kiisan ijogi, 'Iinon goonon monen hinaga kondeema tondu gilin laligoja.' ² Ii moma galen ii jero karo jen muro, 'Nii goojon buɲa bologa jegi mojen. Gii noo miri ano esuhinana mombo galen kombagatiwaa so mende koloojan. Kawaajon ii nomaen galen koma laligona, iikawaa lopoya jen asarin nomba.'

³ Kaen jero uutanon kokaen romonoro, 'Miri toyanon galenkonkon gawona nuano nomaen amanamaen? Esuɲna mende sokonjiwaajon balon osomambaaon amamaajen ano jejewelenwelen eja laligomambaaon gamuna mojen.'

⁴ Iinon galenkonkon gawona nuambaati, niinon kamban iikanon nomaen ambe tosianon mirigianon koma horon kalan koma nombuyaga? Ahaa! Kana mon romongojen.'

⁵ "Kaen jen ejemba toyanon tosa ama ononoti, ii kuuya anɲa anɲa horon onono kagi. Mutuyanon karo ii kokaen ijoro, 'Tonaanon tosa goonon dawi eja?' ⁶ Kaen qisiro jero, 'Oil dram 100 mewe.' Kaen jero kokaen meleeno, 'Gii tosa papiaga men koi rama uulanawo utegon 50 oona ewa.'

⁷ Kaen jen eja mon qisin muro, 'Ano gii? Goonon tosa dawi eja?' Qisiro kokaen jero, 'Wiit flaua ii 21,000 kilogram mewe.' Kaen jero ijoro, 'Gii tosa papiaga men iikanon 16,800 kilogram kaen oona ewa.'

⁸ "Kaen kolooro miri toyanon moma jenqeeango qaa kokaen jero, 'Galenanon tiliqili qaganon iwoi anoti, ii

momakooto awaa qendeenja.’” Pon Jiisasnon sundu kaen jen toroqen jero, “Pangamambaa nanamemen otaankejuti, iyonoo momakootogia ii ejemba tosaanja kete laligojuti, ii tiliqili ama onjombutiwaa so ejato, Anutuwaa asasaganon laligojuti, yonoo momakootogia ii iikawaa baatanon kolooja.

⁹ “Kawaajon kokaen jewe mogi: Tosianon balombaa monen hinanon ejemba tiligon onomakejuto, ononon mono iikanon men alaurugia mokoloon onombu. Ii mokoloon ononggi balombaa iwoinon qaombaati, Anutunon mono kamban iikanon koma horon onono laaligo kombombanjaa gomanon keuma tetegoya qaa laligowu.

¹⁰ “Monnon iwoi melaada men kaparan koma tororo galen konji, iinon mono iwoi somata kaanagadeen tororo galen kombaa. Monnon iwoi melaada galen koma gijigaju anji, iinon mono iwoi somata ii kaanagadeen galen kombaati-waajon jenin gijigaju ambaa. ¹¹ Balombaa monen hinaya borogianon anji ii pondan mende galen kongi honja mende kolooroti een, monnon mono iwoi bunaya uuta honja ii borogianon mende ambaa. ¹² Ono tosaanja yonoonon iwoi ii pondan mende galen kongi honja mende kolooroti een, onoanngiaa uugiaa bunja honja ii moronon mon ononaga?

¹³ *“Welenqege monnon pon woi welen qen oromambaajon amamaankeja. Monnon kaen amambaajon moji, iinon mono mon kazi ama mun mon uutanon jopagowaa. Mombaanon qokotaan mon jejewili ama mubaa. Kawaajon ononon Anutu ano monen hina ii mindirin welen qen orombambaajon amamaawu.” Kian.

*Monembaa uugere ambubotiwaa qambanmamban qaa
Mat 11.12-13; 5.31-32; Maak 10.11-12*

¹⁴ Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon monembaa naan mamaga en onono laligogitiwaajon Jiisasnon qaa kuuya ii jeroti, ii moma jaa kuma mepaegon mugi. ¹⁵ Mepaegon mugi kokaen injoro, “Farisii ononon mono ejemba jaagianon solanja kaanja qendeema onombambaajon geriawo amakejuto, Anutunon uugiaa kania moma kotodaboroja. Ejemba jaagianon iwoi mombaajon mogi uuta kolooji, ii Anutunon iiro arokuukuuyawo koloonkeja.

¹⁶ *“Bentotombaa kania ii Mooseswaanon Kana qanon ano gejatootoo ejemba yonoo Buju Terenon oogi weengon laligon waanin Jonon asugin honja asuganon injisaano. Kamban iikanonja kanain qaa ii jen sein Anutuwaa bentotonon kebutiwaajon ejemba uugia kuunkejon. Ejemba kuuyanon mono janjarin riin kaparan koma bentoton iikawaa uutanon

keubombaajon amakeju. ¹⁷ *Siwe balonon goron qewaoti-waa so anjaoto, Kana qaawaa tere jimbolaŋa motoonŋo ii kambaŋ monŋen mende totoon aliwaa. Kianŋ.

¹⁸ *“Eja mononon embia mesaon emba mon mewaati, iinon mono olonkalu ambaa. Eja mononon emba loyanon mesaoroti, ii mewaati, iinon mono kaanagadeen olonkalu ambaa.” Kianŋ.

Eja qaqaɓunɓayawo ano Lazarus

¹⁹ “Eja qaɓunɓayawo mon laligoro. Iinon opo maleku nezonŋbala osoga akadamuyawo mouma laligon kambaŋ so nenkorisoro ama siiseweweya qaa laligoro. ²⁰ Kaen laligoroto, iwaa miri naguya kosianon eja wanaya mon qata Lazarus en laligoro. Wiji nombonon selia so koma raro. ²¹ Wosoya ano gbadonon en eja pon qerewenaa nene duŋnonŋa nene kera reemonŋa kamaaro ii nemambaajon moro. Moma ero kasu yononon kouma wiji nombonŋa bojon laligogi.

²² “Kaen laligon wanaya iinon komuro. Komuro Siwe gajoba yononon wama uma oyanboyan gomanon anŋi Aabrahambaa koorononon raro. Eja qaɓunɓayawo iinon kaanɓadeen komuro ron konŋi. ²³ Ron konŋi koomuwaa senjon gomanon kemero jeŋ sorogoro siimbobolo somata moma uuro uro Lazarus Aabrahambaa koorononon koriganon endu raro iriuro. ²⁴ Iriima silama qama jero, ‘Oo amana Abraham, mono wosoga moma nomba. Nii gere bolanon nooro kokanon konɓajilin uuta moma nanjen. Kawaajon mono Lazarus wasina kema koso susuyanon apunon qeesaan kan neselananon moriro olomoowa.’

²⁵ “Kaen jeroto, Abrahamnon meleeno, ‘Merana, mono koi romonŋona keno. Giinon namonon laaligo korisoroyawo mono laligona tegoroto, Lazarusnon namonon laaligoya qenjenmanjen ama laligoro. Kaen laligoroto, kambaŋ kokaamba ulunŋolen ama munin rajato, giinon siimbobolo moma konɓajilin qaganon nanjan. ²⁶ Kaen laligojon ano toroqen kokaen jejen: Anutunon nono ano onŋo batunananon mendeema jawo ama kotiuro eja. Kawaajon tosonian jawo qisigon nonoononŋa onoonon koubombaajon mobuyaga, ii mono amamaawuya. Kaanagadeen leegen endu laligojuti, ononon kaanagadeen nonoonon koubombaajon osiwuya.’ ²⁷ Kaen jero kokaen ijoro, ‘Amana, kaen kolooro kokaen welema gonjen: Giinon mono Lazarus wasina mannaa mirinon kamba. ²⁸ Miri iikanon daremunuruna 5 laligojuti, iyononon kaanɓadeen senjon goman koi kanon kamaan

* 16:17: Mat 5.18 * 16:18: Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

siimbobolo somata mobubo. Kawaajon mono jena kema gejatootoo qaa injoro mobu.'

²⁹ "Kaen welenoto, Aabrahamnon jero, 'Qaago! Moos-
eswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju
Tere ii yonoo bunaga eja. Qaa ii mono geja ama mobu!'
³⁰ Kaen jero kokaen jero, 'Oo ama Aabraham, kaen qaagoto,
koomuya nonoononga monon yonoonon kenagati een,
yononon mono uugia meleembuyaga.' ³¹ Jero Aabrahamnon
kokaen ijoro, 'Yononon Mooses ano gejatootoo ejemba yonoo
qaawaajon geja mende anjuti een, kaanjiadeen koomuya
nonoononga monon waama qaa jenagati een, iyononon
mono kilen Anutu mende moma laarin mubuyaga.'" Kian.

17

Singisongowaa kongoro mono qotogowu.

Mat 18.6-7, 21-22; Maak 9.42

¹ Jiisasnon gowokouruta qaa kokaen injoro, "Bologaa
siipatitanon mono afaanjota koloonkeja. Monon si-
ipatiti angon komambajaan amamaankejato, mon moronon
tosaana kongoro ama onono singisongo ambuti, iwaajon
mono terenon 'Ye!' qama wanjinjingojen. Siimbobolo
uutanon mono iwaa qaganon ubaa. ² Iinon ejemba melaa
iyonoononga mon kongoro ama muro singisongo ambaati,
eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon
lombo iikawaa irona nomaen muro soyanon koloonaga?
Kemun kowonjin aroyanon somonon kowe biiwianon giligi
kemenagati, iikanon mono afaanjota koloonaga.

³ * "Kawaajon mono onongia galengia men aon laligowu.
Alaga monon singisongo anji, ii mono jen mindingon muba.
Jen mindingon muna moma bolin aon wosoya mobaati een,
gii mono singisongoya mesaon muba. ⁴ Ween mombaa
uutanon singisongo 7 ama bolin goma ambenja 7 goonon
eleema kokaen jewaa, 'Alana, nii singisongo anjenywaajon
moma bolin aojen.' Kaen jewaati een, gii mono singisongoya
ii mesaon muba." Kaen.

Momalaariwaa honja ii ku-usunawo.

Mat 17.20; 21.21; Maak 11.23

⁵ Aposol yononon Pombaajon jegi, "Momalaarinana mono
toroqen men kotiiwa." ⁶ Kaen jegi Ponon meleeno, "Moma-
laarigaa honja ii nejon kotaa so enagati een, ononon saanon
numuzu gere* koi kawaajon kokaen jen kotowuyaga, 'Gii
mono tiigawo joloma waama lugun kowenon kemen geenga

* **17:3:** Mat 18.15 * **17:6:** Jiisasnon mulberi gere mon qendeenon. Gere ii numuzu kaanaga, kota kowororo kota kaanja neneyaga.

komoma aon namba.' Kaen jen moma laarigi gere iikanon mono qaagia ten kombaa." Kian.

Welenqege awaa ii nomaen?

⁷ "Onoononga mombaa gawon ejanon bulmakao men gawonon kema kinon hororo balon mosombaa me lama galengiaga laligowaa. Laligon mirinon kouro iikanon toyanon kokaen jero mobaa me qaago, 'Gii mono mirinon kouma rama nenega newa.' ⁸ Kaen qaago! Iinon mono kokaen jewaa: 'Gii mono apu arin meagon aon goman-tiinaa nenena onon ama nona nemanja. Kawaa gematanon geenгаа nenega onon newa.' ⁹ Kaen jen koton muro gawon ejianon jerotiwaa so gawonja medabororo sokono galenanon kawajon mepeseen mubaa me qaago? Qaago! ¹⁰ Onoo kanagia ii kaanjadeen eja. Galengianon iwoi kuuya jen koton ononoti, ononon ii andaboron kanon mono kokaen jewu, 'Nono gawon ejemba toonja laligojon. Galenananon iwoiwaa-jon jeroti, mono iigadeen men kajanjwaajon mepemepese mongambombaajon amamaajon.'" Kian.

Jiisasnon eja 10 selegia men solananiro.

¹¹ Jiisasnon Jerusalem sitinon kemambaajon Galili ano Samaria prowins woi yoroo batugaranon kana eroti, iikanon keno. ¹² Kananon kema goman monnon keuro eja 10 selegia manimbayawo yononon mokolon iima korikori endu nanji. ¹³ Nama kotakota qama silama jegi, "Somatanana Jiisas, mono kiankomon nonomba!"

¹⁴ *Qama jegi injiima kokaen injoro mogi, "Onon mono jigo gawon galen yonoonon kema selegia qendeema onombu." Kaen injoro ten koma kananon kengi selegianon iikanon solanani awaa kolooro. ¹⁵ Awaa kolooroto, 10 yonoononga monnon selia solananiro iima eleema kan Anutu kotakotagadeen qama mepeseero. ¹⁶ Mepeseen Jiisaswaa kani-anon kemen usugon simin kuma 'Dangisen!' jero. Eja ii Samaria ejaga. Juuda yononon Samaria prowinswaa ejemba yonoojon mogi kamaanqegeta kolooro laligogi.

¹⁷ Dangisen jero Jiisasnon meleema ijoro, "Ii saanon anjanto, eja kuuya 10 onon selegianon mono solananiabororo me? Eja 9 yononon mono daen laligoju? ¹⁸ Eja wabaya giinon geenгodeen eleema kan Anutu mepeseejanto, eja 9 yononon mono kema lolomonin kenju." ¹⁹ Kaen jen kokaen ijoro moro, "Momalaariganon mono men qeangon gonja. Kawajon saanon waama kema." Kian.

* 17:14: Lew 14.1-32

*Anutuwaa bentotoŋa ii nomaen koloowaa?**Mat 24.23-28, 37-41*

²⁰ Farisii (Kana qaawaa kaparanŋonŋon) yoŋonon Jiisas kokaen qisin muŋ jegi, “Anutuwaa bentotoŋ ii mono naa kambanon asugiwaa?” Jegi moma meleema kokaen jero, “Anutuwaa bentotoŋanon mono jaanananon iibombaa so mende asugiwaa. ²¹ Mobu! Anutuwaa bentotoŋa ii batugianon uugianon asugin eja. Kawaajon ii kokanon me endukanon eji, kaen jewombaajon amamaankejon.”

²² Jiisasnon gowokouruta kokaen injoro mogi, “Kanagen kamban mon kan kuuwaati, iikanon Siwe gomambaa Eja honaa gawon meme weenŋa yoŋoononŋa mon iibombaa siinŋa mobuto, ii mombo iibombaajon amamaawuya. ²³ Kamban iikanon kokaen jegi mobu, ‘Mobu! Hamoqeŋe Toyanon mono endu laligoja. Mobu! Mono koi asugija.’ Kaan kaan jegi ii iibombaajon iikanon uulanawo mende lugun kembu. ²⁴ Ii kokaembaajon: Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaati, kamban ii oobiliwaa so kokaen koloowaa: Ii siwe leengenŋa uulanawo bilisik ama asarin leegen sokoma kenji, iinon mono iikawaa so asugiwaa. ²⁵ Kanagen kaen koloowaato, wala ejemba kamban kokaamba namonon laligojuti, iyoŋonon eja ii yakarin gema qen mugi siimbobolo somata mobaa.

²⁶ * “Wala eenanon Nooawaa kambananon ejembanon laaligogia qemasologen qaganon laligon tiwilaagiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaatiwaa kambananon kaanagadeen asugiwaa. ²⁷ * Nooawaa kambananon nene lomban ama apu kotiga neŋ embaqemba sewanaa anŋi kema karo agimin aogi. Nanamemen kaen ama meŋ qemasologen laligogi Nooanon wanŋo uutanon uroti, ween iikanon tegoro. Tegoro apu gboulu somatanon kan ejemba qaa ron koma onono apu nemoton komugi.

²⁸ * “Lootwaa kambananon kaanagadeen qemasologen laligogi kaanjadeen kolooro. Ejembanon nene lomban ama apu gisi neŋ gawon koma komoma jigo mirigia meŋ qetegon nene sii miri ama iwoi sewana mewutiwaajon anŋi iwoi tosia sewana meŋ laligonkegi. ²⁹ Kaen ama meŋ laligogito, Lootnon Sodom goman mesaon keno ween iikanondeen gere ano jamo qara geriawo ii mono kon kaanŋa sombinonŋa kamaan ejemba jinonŋa qaa onoro komugi. ³⁰ Kanagen Siwe gomambaa Eja honanon mombo asugiwaati, kamban iikanon ejembanon kaanjadeen qemasologen ama laligon tiwilaawuya.

* 17:26: Jen 6.5-8 * 17:27: Jen 7.6-24 * 17:28: Jen 18.20-19.25

31 “Ween iikanonj sombenonj laligowaati, iinonj mono hina iwoiya memambaajonj miri uutanonj mende uba me gawononj kema laligowaati, iinonj mono kaanjadien miri-anonj mende eleema kawa. 32 Loot embianonj meleema gematanonj uunj komunj jamo karanjanj kolooroti, mono ii romonjowu. 33* Monjonj laaligoya siiseweweya qaa iyanjaajonj anjonj koma iyanjaa jaajaa laligomambaajonj moji, iwaa laaligoyanonj mono soowaato, monjonj laaligoya noojonj ama qeleema mesaowaati, iinonj mono laaligo honjaa kania mokoloonj oyanboyonj laligowaa.

34 “Niinonj kokaen injiowe mobu: gomantiinja iikanonj eja woi dunjonj motoonj ewaoti, iyeroononga monj wama monj mesaowuya. 35 Kaanagadeen emba woi ii motoonj tawen orasinj rabaoti, iyeroononga monj wama monj mesaowuya.” 36 (Eja woi nene gawononj laligowaoti, iyeroononga monj wama monj mesaowuya.)

37 Jiisasnonj kaen jero gowokourutanonj meleema ijogi, “Oo Ponj, ii dakanonj koloowaa?” Kaen ijogi kokaen injiwo mogi, “Oro gisaganonj mongenj baagenj ero mambonjkararanonj mono iikanonj horonj ajoroonkejuti, mono iikawaa so koloowaa.” Kianj.

18

Malononj kaparanj koma weleno eja somatanonj ilaaro.

1 “Onjo mono kambanj so Anutu qama koolinj qelokoli mende ama laligowu.” Jiisasnonj kaen jenj iikawaa sareqaaya kokaen injiwo mogi, 2 “Taanj monjonj qaa jenteego eja monj laligoro. Iinonj ejemba yonjononj qaa jenj mubutiwaajonj gamuya mende moma iyanjaa jaajaa laligonj Anutuwaajeta uugumambotiwaajonj toroko mende moro. 3 Taanj kanonj malo emba monj laligoro. Iinonj suulanj qaa jenteego eja iikanonj kema kokaen jenj laligoro, ‘Monjonj niwo angowowo anjiwaajonj giinonj mono ilaanj nonaga.’

4 “Kaen jero kambanj koriga ii moma gema qenj laligoroto, kanagenj uutanonj kokaen jero, ‘Niinonj ejemba yonjoo qaa-giaajonj gamuna mende moma neenaa jaajaa laligonj Anutuwaajeta uugumambotiwaajonj toroko mende momakejenj. 5 Kaen laligojento, malo koi kanonj mono qaasoso pondanj jenj noma kanjekiwaajonj mojona tiiro saanonj ilaanj mube qaaya tegowaa. Mende ilaanj mubenagati eenj, iinonj mono kanasoso karo mojtitiitiya momambo.’”

6 Ponjonj sundu ii medaboronj jero, “Jenteego eja doogoyanonj qaa jeroti, mono iikawaajonj geja ama

* 17:33: Mat 10.39; 16.25; Maak 8.25; Luuk 9.24; Jon 12.25

kania romongowu. ⁷ Anutunonj ejemba iyanjaajon meweenjon ononoti, iyonononj gomantiina اساسا ilaan onjombaatiwaajon qama kooligi Anutunonj mono yonjo qaagia gosinj jen tegoro awaa koloowu. Ilaan onjomambaajon jen silemale mende ama kamban mende konjoratiro ubaa. Ii qaago totonj! ⁸ Niinonj kokaenj injjowe mogi: Anutunonj mono kamban mende koriro qaagia gosinj jen tegoro awaa koloowuya. Mono alanzañ ilaan onjomaakejato, ii kilen Siwe gomambaa Eja honanonj eleema kanj ejemba gosinj onjombaati, kamban iikanonj momalaari hona mokoloowaa me qaago?” Kianj.

Farisii ano takis meme yoroo qamakooligara

⁹ Ejemba tosonianj iyanjiaajonj mogi uro solanja dindina koloojon jen tosaanja mogi kamaanqeqeta kolooro. Jiisanonj ii injiima sareqaa monj kokaenj injjoro mogi, ¹⁰ “Eja woiyanonj jiwowonj jigononj uma qama kooliri. Monjonj Farisii ano monjonj takis meme ejaga.

¹¹ “Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) iinonj nama anodeen kokaenj qama kooliro, ‘Oo Anutu, ejemba tosonianj uugia dogoro kalugonj serowilinj amakejuti, nii ii kaanja mende laligojenj me takis meme endu nanji, nii iwaa so kaanagadeenj mende laligojenj. Kawaaajonj dangisenj jen gonjenj. ¹² Niinonj sonda so somaña woi nenewaa singi laligonjkejenj. Niinonj monenj hinana kuuya mendeema 10:nonga motoonjo Anutuwaaw bunaya qenkejenj.’

¹³ “Kaenj qama kooliroto, takis meme iinonj wanjonja monjonj nama Siwenonj eu uumambaajonj gamuya moma borianonj jaaya esuunj kokaenj qama kooliro, ‘Oo Anutu, singisonjo eja nii mono kiankomunj nomba.’ ¹⁴ *Niinonj kokaenj injjowe mobu: Iinonj mono Anutuwaaw jaanonj solananinj mirianonj eleenoto, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) iinonj kaenj qaago. Daenj yonononj iyanjiaa uugia menj ubuti, Anutunonj mono ii kuuya menj kamaan onjombaato, monjonj iyanjaa uuta menj kamaawaati, Anutunonj mono ii menj uma mubaa.” Kianj.

Jiisanonj merabora kotuegonj onono.

Mat 19.13-15; Maak 10.13-16

¹⁵ Ejemba tosonianj merabora busubuusu kaanagadeenj unuama Jiisanonj borianonj oosirinj onjombaatiwaajonj iwaanonj kagi. Kagito, gowoko yonononj ii iima jen qotogonj onongi. ¹⁶ Kaenj angito, Jiisanonj merabora ii koma horonj onono kagi kokaenj jero, “Merabora melaa ii saanonj onjomesaogi noononj kawu. Anutunonj ejemba

* 18:14: Mat 23.12; Luuk 14.11

kaanja ii bentotoŋa buŋa qeŋ oŋombaa. Kawaajon ii mende somonŋon oŋombu. ¹⁷ Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Monŋon Anutuwaa bentotoŋa ii merabora kaanja buŋa mende qeŋ aowaati, iinon mono iikawaa uutanon keumambaajon amamaawaa.” Kian.

Jiisasnon eja qabuŋayawo mombaa qambaŋmambaŋ qaa jero.

Mat 19.16-30; Maak 10.17-31

¹⁸ Galenkonkon eja monŋon Jiisaswaanon kan kokaen qisin muro, “Boi awaa, niinon mono nomaen ama laaligo kombombaŋa buŋa qeŋ aowenaga?”

¹⁹ Qisin muro kokaen ijoro, “Gii noojon ‘Boi awaa’, ii naambaajon jejan? Anutu motoonŋonon awaa kolooja. Eja monŋon ii kaanja awaa mende kolooja. ^{20*} Gii jojopon qaa koi modaborojan: ‘Serowilin mono mende amba. Mon mono mende qena komuwa. Iwoi mono yonŋoro mende mewa. Mon jenonkuukuu mono mende ama muba. Nemunmanŋa mono goda qeŋ oromakeba.’”

²¹ Kaen jeroto, galenkonkon ejanon kokaen ijoro, “Ii kuuya mono gbaworonanonga ten koma laligon waabe.”

²² Ijoro Jiisasnon moma kokaen ijoro, “Gii tani motoonŋonon amamaajan: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewana mewutiwaajon ana monen karo mendeema ejemba wanaya oŋomba. Kaen ana esuhinaga somata (maa suan, milyon kina kaanja) ii Siwe gomanon en gombaa. Kaen ama nii notaan kawa.” ²³ Kaen ijoroto, eja iikanon kindimbiri laligorotiwaajon ama qaa ii moma wosobiri mokolon jaaya bosoleero een mesaon keno.

²⁴ Wosobiri mokolooro Jiisasnon ii iima kokaen jero, “Yei! Ejemba monen hinagiawo yononon Anutuwaa bentotonon keubombaajon bimoon kupukapa ambuya. ²⁵ Ii kokaen jen asariman: Oro somata kamel ii sosoro ootanon saanon mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabuŋagiawo yononon Anutuwaa bentoton uutanon keubombaajon bimoon osiwuya.”

²⁶ Qaa ii jeroti, iyononon kokaen jegi, “Oopopoon! Ejemba moronon mono Siwewaa buŋa koloonaga?” ²⁷ Kaen jegi kokaen meleeno, “Ejembanon ii anŋobato men amamaan osinkejuto, Anutunon mono iwoi kuuya saanon amakeja. Iinon iwoi mon ama memambaajon mende amamaan osinkeja.”

Jiisaswaa gawon memewaa tawaya

* **18:20:** Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

28 Piitonon qaa ii moma meleema kokaen jero, “Moba, nononon mono miri balonana mesaon gii gotaan kaniŋ.”
 29 Kaen jero Jiisasnon kokaen injjoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Monon Anutuwaa bentotonajon ama iwoi mon mesaoroti, —ii miri balona, embameria, daremunja me nemunmanja —ii onomesaoro³⁰ Anutunon mono kitia torogon uugun tawaya meleema muro ii namowaa laaligonon mewaa ano laaligo kanagenanon laaligo kombompana tetegoya qaa bunja qen aon laligowaa.”

Jiisasnon komuwaatiwaa qaaya jero karon kolooro.

Mat 20.17-19; Maak 10.32-34

31 Jiisasnon gowokouruta 12 ii horon onono kagi kokaen injjoro, “Mobu, nono Jerusalem ubona. Gejatootoo ejembanon Siwe gomambaa Eja honajon qaa kuuya oogiti, ii mono honawo koloodaborowaa.³² Monon ii memelolo men muro waba gawman yonoo borogianon kemebaa. Yononon jejewili ama mepaegon qaa tokoronkota jen mun sulaapan gewuya.³³ Sulaapan qen ooli waayawonon ootin talungon qegi komuwaa. Komun ween karon kolooro koomunonga waabaa.”

34 Kaen injjoroto, gowoko yononon qaa ii mende totoon moma asarigi. Qaa injjoroti, ii aasangoyanon ero ii mende moma kotogi. Kian.

Jiisasnon eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

Mat 20.29-34; Maak 10.46-52

35 Jiisasnon kema Jeriko goman dodowiro eja jaagoo monon nene monej mubutiwaajon welema kana goraayanon raro.³⁶ Raro ejemba tuunlelemba kananon uugun kengi otongia moma “Naa iwoi kolooja?” jen qisin onono.

37 Qisin onono kokaen jegi, “Jiisas, Nazaret ejanon mono kananon kan guugumambaaajon anja.”

38 Jegi kokaen qaro, “Jiisas, Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomun nombal!”

39 Kaen qaro ejemba wala kengiti, iyononon bo rabaatiwaajon qotogon mugito, inon kaparan koma qa gigilaaro, “Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomun nombal!”

40 Qa gigilaaro Jiisasnon doron ama kokaen jen kotoro, “Ii mono borianon men noonon kawu.” Jen kotoro men kosere kougi kokaen qisin muro,

41 “Alana, gii mono naa iwoi gomanatiwaajon mojan?” Qisin muro ijoro, “Pon! Nii jaana mombo uumambaaajon mojen.”

42 Ijoro Jiisasnon moma kokaen ijoro, “Mono jaaga uuwa. Momalaarikanon mono men qeangon gonja.”

⁴³ Kaen ijoro iikanondeen jaaya tooro tororo uun Anutu mepeseen Jiisas otaan gematanon keno. Ejemba kuuya yononon iwoi ii iima Anutu mepeseegi. Kian.

19

Zakiusnon uuta meleeno.

¹ Jiisas Jeriko taonon kouma koton kemambaajon ano. ² Iikanon eja mon qata Zakius laligoro. Iinon eja qabunayawo koloon takis meme yonoo jotamemegiaga laligoro. ³ Iinon Jiisaswaa kaitania iimambaa siina moroto, eja torodaamombaajon ejemba tuun batugianon nama akakarın amamaaro. ⁴ "Jiisasnon koi kan nunuuguwaa," jegi moma iimambaajon bobogarin kema ejemba unuugun Sikamore gere* qaganon uma raro. ⁵ Raro Jiisasnon kanon keuma jaayanon uuro uro iima kokaen ijoro, "Zakius, gii mono uulanawo kamaawa. Nii kete goo mirinon kawe motoon rabota."

⁶ Kaen jero uulanawo kamaan aisonon koma horon muro mirianon keni. ⁷ Keni ejemba kuuyanon ii iima njindin-jundururu ama kokaen jegi, "Mono naambaajon singisongo eja kaanaa mirinon uma raja?"

⁸ Kaen jegito, Zakiusnon ejemba batugianon asuganon waama nama Pon kokaen ijoro, "Pon moba, niinon tiwomalekuna biiwianon mendeema leeya ejemba wanaya yonoojon onomaņa ano daen yonoonon ilawoila mon so uugun tiliqili ama wambeti, ii mono ambenja 4:waa so toroqen meleema onomaņa."

⁹ Kaen ijoro Jiisasnon iwaa kaniaajon kokaen jero, "Anutunon kete miri kokawaa toya hamo qen muro letonja. Iinon kaanagadeen Aabrahambaa gbiliuruta yonoo batugianon laligoja. ¹⁰ *Siwe gomambaa Eja honanon mono ejemba soogiti, ii mongama hamo qen onomambaajon ama kamaaro." Kian.

Monej esu 10 mendeema ononotiwaa sareqaa.

Mat 25.14-30

¹¹ *Jiisasnon kan Jerusalem siti dodowin qaaya jero ejemba ii mogiti, iyononon kokaen romongogi, "Anutu waa bentotonaa honanon mono uulanawo asugi waa." Kaen romongogitiwaaajon Jiisasnon sareqaa mon kokaen jero, ¹² "Eja qabunayawo monon kokaen jero, 'Nii mirina mesaon kantri monon koriganon kembe iikanon nii eja pon kuun nonji

* **19:4:** Sikamore ii kowa kaanaya, kota neneyaga. * **19:10:** Mat 18.11

* **19:11:** Mat 25.14-30

laligon eleema kamaŋa.’¹³ Kaen gomaŋ koriganon kemambaajon jen gawon ejauruta 10 onoono kagi monen esu 10 mendeema onoma kokaen injoro, ‘Niinon kema laligon kanagen eleema kamaŋa. Ononon kamban biiwianon monen kokanon konkororo gawon men ii men seiwu.’¹⁴ Kaen jen kenoto, kanagesourutanon kazi ama mun kokaen jegi, ‘Nono eja koi kanon ananaanon eja pon koloon galen koma nonombaatiwaaajon togojon.’ Kaen jen welen eja tosaŋa wasin ononŋi gematanon kema buju ii ijogi.

¹⁵ “Kaen ijogito, kilen kantri kenoti, iyononon ii eja pon kuun mug iyanŋa prowinsnon mombo eleema karo. Kan gawon ejauruta monen esu ononoti, ii jero iwaa jaanon kougi. Motomotoon yononon konkororo gawon men monen men seigi dawi kolooroti, ii qendeenŋi iimambaajon qisin onono.¹⁶ Gawon eja mutuyanon jaanon kouma jero, ‘Pon, niinon monen esuga men seiwe toroqen mombo esu 10 mokoloowe.’

¹⁷ “Kaen jero kokaen ijoro, ‘Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga. Gii iwoi melaada men ii kaparan koma galen koma laligona seiuro. Kawaaajon niinon taon gomaŋ 10 mindirin goo boroganon ambe iyonoo galenŋiaga laligowa.’¹⁸ Kaen ijoro gawon eja alianon jaayanon kouma kokaen ijoro, ‘Pon, niinon goonon monen esuga men seiwe toroqen mombo esu 5 mokoloowe.’¹⁹ Kaen ijoro ii kaanagadeen kokaen ijoro, ‘Ii awaa. Niinon taon gomaŋ 5 mindirin goo boroganon ambe iyonoo galenŋiaga laligowa.’

²⁰ “Mombo mononon kouma ijoro, ‘Pon iiba. Goo monen esuga koi. Ii oponon esuun lolongowe ero.²¹ Giinon eja geriawo koloojanjwaaajon ama goojon keena moma laligowe. Gii geenŋo hina iwoi kowinon mende anati, ii kilen memambaajon momakejan. Gii geenŋo nene kota mende komona kolooroti, iikawaa honŋa ii kilen koton memambaajon momakejan.’

²² “Kaen ijoro meleema kokaen jen muro, ‘Gii gawon eja bologa. Geenŋo qaa jejani, niinon iikawaa so gosin goma ironŋa meleema gomaŋa. Nii eja geriawo koloojen. Neeno iwoi kowinon mende ama ii memambaajon momakejen. Neeno nene kota mende komoma iikawaa honŋa ii kilen koton memambaajon momakejen. Ii saanon moma laligona.²³ Gii kaniana kaen momago mono naambaajon monen esuna ii benknon mende ana somariiro. Ii konkororo gawonon anagati een, iikanon mono seiuro niinon kan susuyawo mewenaga.’

²⁴ “Kaen jen mun eja kosianon nanŋiti, ii kokaen injoro, ‘Ono mono iwaa borianonŋa monen esuya ii wama esu 10

mokoloroti, ii mubu.’ ²⁵ Inijoro moma kokaen ijogi, ‘Pon, iwaanon monen esu 10 ii edaboroja.’ ²⁶ *Kaen ijogi meleema jero, ‘Niinon kokaen injowen mobu: Ejemba iwoi en onono gawona menkejuti, kuuya iyonoojon Anutunon ii torogon onono seiwaato, mombaanon iwoi melaada mon ero gawona mende menkeji, Anutunon mono ii kaanagadeen wano een toontoon laligowaa.’ ²⁷ Kaen jejento, kereurunanon niinon eja pon koloon galen koma onomanatiwaajon togogiti, ii mono unuama kagi injiima jen kotowe unugi komuwuya.’ ” Kian.

Jiisaswaajon mare kongi Jerusalem uro.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Jon 12.12-19

²⁸ Jiisasnon qaa ii jedaboron mesaon Jerusalem siti-non umambaaion wala keno. ²⁹ Kema Betfage ano Betani goman woi kosogaranon kan baana qata Oil gere baana qamakejuti, iikanon uma gowokowoita woi wasin orono. Wasin oromambaaion ama ³⁰ kokaen irijoro, “Goman jaasewanganon raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi melaa kasanon somongogi nanji, ii mokoloowao. Dongi ii dologaga, eja monnon qaganon mende rarayaga. Ii mono isama men koi kawao. ³¹ Aisni monnon ‘Ii naambaaion isanjao?’ jen qisij orono kokaen ijowao, ‘Ponnanon iikawaajon amamaaja.’ ”

³² Kaen wasin orono kema iJOROTIWAA so mokolori. ³³ Mokoloon dongi melaa isambowaaion ani toya yononon irijogi, “Hei! Dongi melaa ii naambaaion isanjao?”

³⁴ Irijogi kokaen meleeni, “Ponnanon iikawaajon amamaaja.” ³⁵ Kaen meleema men Jiisaswaanon kan malekugia qetegon dongi qaganon tamboma jegi Jiisasnon uma raro. ³⁶ Kaen rama keno ejemba tuunjeleembe yononon goda qen opo malekugia qetegon kana somatanon tambongi.

³⁷ Tambongi kema Jerusalem dodowin Oil gere baana roganon kemero gowoko tuun kuuyanon kanain aisoon angoletu kuuya ku-usun qaganon mero iigiti, iikawaajona qa somata qama Anutu mepeseen mun ³⁸ *kokaen jen qagi, “Anutu mepeseenon. Kin Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegowa. Luaega ano qabunaga mepeseenin Siwe eukanon uja. Oowe oowe!”

³⁹ Kaen qagi Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) tosianon ejemba tuun batugianon nama kokaen jen mugi, “Boi, mono gowokouruga jen onomba.” ⁴⁰ Kaen jen mugi kokaen meleeno, “Niinon kokaen injowen mobu: Yononon

* **19:26:** Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18 * **19:38:** Ond 118.26

goron nambuyagati een, jamo yononon mono silama qabuyaga.” Kian.

Jiisasnon Jerusalem sitiwaajon saaro.

⁴¹ Jiisasnon Jerusalem dodowin siti ii iima saaro. ⁴² Saama kokaen jero, “Onoonon luae mono nomaen koloonaga! Ono iikawaa kania ween kokanon moma kotogi sokonagato, kambañ kokaamba ii jaagia mende toojiwaajon ama aasangoyanon eja. ⁴³ Iikawaa kania ii kokaen: Kambañ mon kan kuuwaati, iikanon kere yononon kouma kiropo kotakotanon siti koi kuun liligon leelee eu emu gban ama emboma kakasililin ama onombuya. ⁴⁴ Anutunon wambusoon koma onoono ono kambañ waja ii mende moma koton telambelan ama Anutu gema qen tondu laligon koujuti, iikawaajon kere yononon kondemondoen onongi miriwaa jamo mon ii jamo mombaa qaganon mende nambaato, siti koi kanon mono qeqelalan ewaa. Yononon jigo mirigia kondeema meraboraurugia siti uutanon laligojuti, ii unun ureewuya.” Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Mat 21.12-17; Maak 11.15-19; Jon 2.13-22

⁴⁵ Jiisasnon qaa ii jedaboron jiwowon jigowaa toton uutanon kema hina sewanja mewutiwaajon angiti, ii kanain konjoma onono kamaagi. ⁴⁶ *Konjoma onoma kokaen injoro, “Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono qamakooli mirigiaga koloowa.’ Qaa ii ejato, ono ii utegogi kikekakasililin yonoo kobaa kaanja kolooja.”

⁴⁷ *Jiisasnon kambañ so jiwowon jigonon uma Buña qaa kuma onoma laligoro. Kaen laligoroto, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroon kantri jigo kaunsol yonowo amin moma kokaen jegi, “Ii mono nomaen jenin qegi komunaga?” ⁴⁸ Kaen jegito, ejemba tuun somata kuuya yononon iwo qokotaan Buñaya geja ama momakegi. Kawaajon “Mono nomaen ambonato?” jen kana mon mende mokoloogi. Kian.

20

Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunjaajon qisigi.

Mat 21.23-27; Maak 11.27-33

¹ Jiisasnon jiwowon jigonon uma ejemba tuun kuma onoma Oligaa Buña jen asarin onoma laligoro. Kambañ mononon kaen ano jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon kantriwaa jotamemeya tosaanja yonowo Jiisaswaa

* 19:46: Ais 56.7; Jer 7.11 * 19:47: Luuk 21.37

jaanon koughi. ² Kouma kokaen qisin mugi, “Gii koi kanon iwoi anjani, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Iikawaa ku-usunja ii mono moronon gono? Ii mono jena mobon.”

³ Qisin mugi kokaen meleema onono, “Niinon kaanagadeen qisin onombe ii meleema nijowu. ⁴ Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usunja ii daenkaya mero? Siwe Toyanon muro me balon toyanon mugi?”

⁵ Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, “‘Ku-usunanon Siwenonga asugiro,’ kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa, ‘Kaen kolooro ononon ii mono naambaajon mende moma laarin mugi? Ii mende sokonja.’

⁶ Kanageso kuuya yononon Jombaajon ‘Gejatootoo ejaga koloaja,’ jen ii kotakota moma laarin laligoju. Kawaajon ‘Balon ejembanon asugiro,’ jewonati een, yononon mono iringia soono jamonon nunuwuya.” ⁷ Qaa kaen gosin kokaen meleengi, “Ku-usunanon daenkaya asugiroti, nono ii mende mojon.”

⁸ Kaen meleengi Jiisanon kokaen injoro, “Kaen kolooro niinon kaanagadeen iwoi koi amakejeniwaa ku-usunja moronon nonoti, ii mende injijomana.” Kian.

*Wain kasa gawon galej bologa, yonoo sareqaa
Mat 21.33-46; Maak 12.1-12*

⁹ *Jiisanon kanain ejemba sareqaanon kokaen injoro, “Eja monon wain kasa gawon koma komoro. Koma komoma gawon galej tosaanja mokolon onoma jero gawon men honaa bakaya iyangia men bakaya toya mubutiwaajon borogianon ano. Borogianon ama onomesaon kantri monon kema kamban koriga laligoro.

¹⁰ “Laligon laligoro hona momogorotiwaa kambana (gbani 5) toriro kanon welenqeqeya mon wasin muro galej yononon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero. Jeroto, gawon galej yononon ii koobinon qen otaagi boria bobora eleeno. ¹¹ Kawaa gematanon welen eja mon wasin muro kenoto, ii kaanagadeen koobinon qen gamu qen mun otaagi boria bobora eleeno. ¹² Eleeno gawon toyanon welen eja mon mombo wasiro keno amben karoon kolooroto, ii kaanagadeen sagorogoro qen gawon sopa seleenjen hagogi kemero.

¹³ “Kaen angi wain gawon toyanon qaa mongama jero, ‘Mono nomaen amanato? Neenaa komunjua merana mono wasiwe keno ii iima goda qewuya me nomaen?’ ¹⁴ Kaen

* 20:9: Ais 5.1

jen meria wasiro kenoto, wain gawon galen yononon ii iima batugianon kokaen amin moma jegi, 'Iinon mono borosamoyaa toya koloowaa. Ayo, ii mono qenin ko-muro wain kasa gawon koi kanon mono ananaa bunaga koloowaa.' ¹⁵ Kaen jen hagogi gawon seleenjen kemero qegi komuro. Wain gawon toyanon ii moma mono nomaen ama onombaa?

¹⁶ Iinon mono ano kan gawon galen ii kondeema onombaa ano gawon galen dologa mokolon onoma wain kasa gawon yonoo borogianon ambaa." Jiisasnon sareqaa kaen injoro moma jegi, "Ii mende sokonja. Yamagen (kozigen)!" ¹⁷ *Jegito, Jiisasnon ii tororo injiima koton kokaen jero, "Buna Terenon qaa mon ii kokaen eja,

'Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombompana kolooro mokoloogi.

Iikanon riiro mirinon mono gororongon kamaan komba-
baa.' Qaa iikawaa kania ii nomaen?

¹⁸ Kawaajon kokaen jema: Monon tando wanja iikanon ritatngon kamaan qewaati, ii mono selia kotomotowaato, aen tando iikanon joloma tama mombaa qaganon kamaan kombaati, ii mono kuuya qenjanmenjangowaa."

¹⁹ Jiisasnon kaen jero Kana qaawaa boi ano jigo gawon galen yononon qaa iikawaa kania moma asarin kokaen jegi, "Sareqaa ii mono ananaojon jeja." Kawaajon ii kamban iikanondeen men somongowombaaajon mogito, ejemba tuunleembe yonoojon toroko moma amamaagi. Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mugi.

Mat 22.15-22; Maak 12.13-17

²⁰ Juuda jotamemeya yononon Jiisaswaa jaagalen megii. Kaen men qaaya mon qiwitigoro qaawaa timbinon hororo gbadoon mubutiwaajon ama eja tosaan wasin onongi iwaanon kagi. Oporoto ano gawana yonoo borogianon ama mubombaaajon moma Buna qaa awaa jeje tanijan ama qisin qaayaajon geja anji.

²¹ Aren kaen ama qisin mun kokaen jegi, "Boi, nono goo kanaga mojon. Giinon qaa dindina jen kuma nonomakejan. Giinon ejemba tosaan mende inisosoron tosaan mende suren onomakejanto, so motoongonon gosin nonomakejan. Kaen ama Anutuwaanon kana ii qaa hona otaan kuma nonomakejan. ²² Kawaajon nono Siisa-kimbaajon takis ama kaen Mooseswaa Kana qaa songiwonja me qaago?"

²³ Kaen jegito, Jiisasnon angomokolon arenjia moma koton kokaen injoro, ²⁴ "Saanon silwa monen mon qendeema

nonggi iimana. Morowaa unyayaga ano qataga ii kanon oogita eja?" "Oo, ii Siisa-kimbaanon," kaen meleema jegi.

²⁵ Jegi kokaen injjoro, "Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unyayawo ii mono iwaa bunja munkebu. Iwoi Anutuwaa unyayawo ii mono Anutuwaa bunja qewu." ²⁶ Jiisasnon kaen jerotiwaaajon ejemba tuun somata yonoo jaagianon qaawaa timbinon ama mubombaajon amamaan qaayaajon walingon qaagia bogoro nanji. Kian.

Koomunonga waawaataa Jiisas angobato menj mugi.

Mat 22.23-33; Maak 12.18-27

²⁷ *Sadusii boi paati yononon "Komugiti, iyononon mende waabuya," jen laligogi. Yonoononga tosianon Jiisaswaa jaanon kouma kokaen qisin mun ²⁸ *jegi, "Boi, Moosesnon kokaen jen koton nononota eja, 'Eja mon emba mero merabora mende koloogi komuro koganon saanon maloya menj laligon gbili mekoloon muro dataa qa menj laligowa.'

²⁹ "Moba! Kamban mononon daremun 7 laligogi. Daga mutuyanon emba menj laligon gbilia qaa een laligon komuro. ³⁰ Komuro koganon maloya ii mero. ³¹ Kawaa gematanon koga mononon emba iikayadeen mero. Kaandeen kaan daremun 7 kuuya yononon emba motoonoo iikayadeen menj gbilia qaa laligon komudaborogi. ³² Komudaborogi konoga malogia ii kaanagadeen komuro. ³³ Giinon 'Komugiti, iyononon gbilin waabuya,' jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoondeen ii embagiaga megilaligorotiwaajon ama mono morowaa embiaga koloonaga?"

³⁴ Kaen jegi Jiisasnon kokaen meleeno, "Kamban kokaamba namo koi kanon ejemba loemba koloon laligonkeju. ³⁵ Laligonkejuto, ejemba uugia meleenji Anutunon iima moro sokono koomunonga waama goman balon qaita mon eukanon keuma laligowuti, iyononon iikanon mende agimin aowuya.

³⁶ "Kawaa kania ii kokaen: Uumeleen ejemba gbilin koomunonga waabuti, iyononon Anutuwaa meraboraana kolooju. Yononon Siwe gajoba kaana koloon mombo mende komuwuto, tetegoya qaa laligon ubuya. ³⁷ *Mobu! Komugiti, iyononon gbilin waabutiwaa qaaya ii Moosesnon kaanagadeen nanjon jero. Soman bambanon gere bolan koloon mende jen kotoroti, iinon ii iima sunduya ooro iikanon qaa kokaen eja, 'Niinon Anutu Aabrahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Ponga laligon kouma laligon jen.' ³⁸ Isi wanjale karoon yononon Anutuwo laligon

* 20:27: Apo 23.8 * 20:28: Dut 25.5 * 20:37: Eks 3.6

kotiin ubuya. Kuuya kotiin laligojuti, iyononon mono laaligogia Anutuwaajon laligoju. Kawaajon Anutunon koomuya yonoo Ponjia qaagoto, laaligo kombombaņa laligojuti, mono iyonoo Ponjiaga kolooja.”

³⁹ Jiisasnon kaen meleeno Kana qaawaa boi tosonian meleema kokaen ijogi, “Boi, ii qaa dindinņa jejan.” ⁴⁰ Kaen jen qaa mon mombo qisin mubombaajon kokobimbin ama mesaogi. Kian.

Kraist ii kin Deiwidwaa Ponņa ano gbiliga.

Mat 22.41-46; Maak 12.35-37

⁴¹ Jiisasnon qaa mon kokaen injoro, “Kraistnon Kin Deiwidwaa gbiliga kolooji, tosonian qaa ii nomaembaajon jenkeju? ⁴² *Deiwidnon ano qaa kokaen jero Ondino Terenon (Buk song, Psalm) eja,

‘Anutunon nama noo Ponņa kokaen injoro, Giinon mono kan noo boro dindinanon rana

⁴³ niinon kamban biiwianon kereuruga riin riitama haamo ama onoma goo kana baaganon ama onomaņa.

Kamban ii kan kuuwaatiwaa so mono asamararanon koi raba.’

⁴⁴ Deiwidnon kaen jen qata ‘Noo Ponņa’ jeja. ‘Ponņa’ jen mono nomaen ama iwaa gbiliga kaanğadeen koloonaga?” Kian.

Uumeleembaa selesele laaligowaa galenj meme qaa

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 11.43

⁴⁵ Jiisasnon gowokouruta ii qaa kokaen injoro ejemba tuun somata kuuya ii mogi, ⁴⁶ “Kana qaawaa boi yonoojon mono galengia men aon laligowu. Yononon maleku koriga mouma kema kan qendeema onombombaajon momakeju. Maaketnon me kananon ejemba injigi jolonjia jewutiwaajon momakeju. Kaanğadeen qamakooli mirinon jaaqeqeyanon eu rabombaajon siinņa momakeju ano jejelombanon duņ rara mutuyanon jegenjegen rabombaajon momakeju. ⁴⁷ Yononon malo yonoonon miri iwoi bidaan baagon anjalın onomaķeju ano qabunğia koloowaatiwaajon qamakooli koriga koriga qama koolın totogianon qenkeju. Kawaajon Anutunon qaaģia jen tegon ironņa uuta meleeno qagianon ubaa.” Kian.

21

Emba malo monjon nandun honņa ano.

Maak 12.41-44

¹ Jiisasnon nama uuro keno ejemba qabunğia wo yononon nandunğia ii nandun katapanon anjı kemero. ² Anjı kemero

* 20:42: Ond 110.1

emba malo wanaya moŋnoŋ kaŋ soojaakota osoga woi ano kemeroti, ii kaanagadeeŋ iiro. ³ Ii iima kokaeŋ jero, “Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaeŋ injjowe mobu: Malo wanaya koi kanonŋ nanduŋ anji, ii mono tosaana kuuya unjuugun anja. ⁴ Kawaa kania ii kokaeŋ: Kuuya yoŋonoŋ moneŋ somata eŋ oŋono kitiagadeeŋ anjuto, emba koi kanonŋ eŋ laligojiwaa so iwoiya kuuya andaboronŋ een toontoonŋ laligowaa.” Kiaŋ.

Jiwowonŋ jigonoŋ kondemondeneŋ koloowaa.

Mat 24.1-2; Maak 13.1-2

⁵ Jerusalem jiwowonŋ jigo ii jamo iimasiinsiiŋawo ano kalena kalena Anutuwaajonŋ anŋiti, iikanonŋ menjereŋgogi akadamyawo eroti, gowoko tosiaŋonŋ ii iima aminŋ mogi Jiisanonŋ qaa kokaeŋ injjoro, ⁶ “Miri koi iijuti, ii mono kondeŋgi miriwaa jamo moŋ ii jamo mombaa qaganonŋ mende ewaato, qeqelalanŋ saoyagadeeŋ ewaa.”

Kakasililinŋ ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Maak 13.3-13

⁷ Kaenŋ injjoro qisiŋ mugi, “Boi, qaa jejaŋi, iikawaa hoŋa mono naa kambanonŋ koloowaa ano koloomambaajonŋ ambaati, iikawaa aiweseyanonŋ mono nomaenŋ asugiwaa?”

⁸ Qisiŋ mugi kokaeŋ injjoro, “Moŋnoŋ anŋomokolonŋ ano jinjaunŋ qeŋ kembutiwaajonŋ mono galengia meŋ aonŋ laligowu. Ejemba mamaganonŋ asuginŋ noo qananonŋ kokaeŋ injjowuya, ‘Niinoŋ Kraist koloojeŋ,’ ano, ‘Kambanŋ mono torija.’ Kaenŋ injjowuyato, oŋonoŋ mono iyonoo gemagianonŋ mende kembu. ⁹ Manja kareŋa kareŋa koloonŋ kema karo otona mobuyato, jeneŋgia mono mende orowa. Iwoi ii waladeeŋ koloowaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, namowaa kambanjonŋ mono iikanondeeŋ uulanawo mende tegowaa.”

¹⁰ Kaenŋ injjonŋ toroqenŋ kokaeŋ jero mogi, “Kantri moŋnoŋ kantri moŋ unjuwombaajonŋ waabuya. Ejemba tuunŋ moŋnoŋ tuunŋ moŋ yoŋowo aroŋ qeŋ aowombaajonŋ waabuya.

¹¹ Balona balona kanonŋ naŋ somasomata qonjoma meŋ namo meleeno kemenkebaa. Kaanagadeeŋ bodia bodia koloonŋ uma ewaa. Ji kotiga kotiga ii koloogi jaasoŋgo komunkebu. Sombinoŋ aiwese somata jaamorota morota iijiima aaruŋ toroko momakebuya.” Kiaŋ.

Oligaa Bunawaajonŋ kere koloowaa.

Mat 24.9-14; Maak 13.9-13

¹² “Iwoi kuuya ii koloowaato, wala kozigeŋ tosiaŋonŋ oŋo uugia meleengitiwaajonŋ ama unuama somonŋonŋ sisiwerowero ama oŋombu. Tosiaŋonŋ horonŋ oŋoma qamakooli mirigianonŋ qaa gawonŋgia meŋ jeŋ tegogi kapuare miria

miria kanon onjoombuya. Tosianon noo qanaajon ama unjungi kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaasewangianon nambuya. ¹³ Kaen nama noo kaniaana saanon nanjon injowu. ¹⁴ *Qaa jakeyanon onjoongi nambuti, kaban iikanon qaa nomaen jewonaga, iikawaa majakakaya waladeen mende mobu. Qaa ii mono uu wombo-gianon anji ewa.

¹⁵ “Ii kokaembaajon: Niinon onjowo nama momakooto onjoma buugia men afaangomanja. Uuafaangadeen laligogi tuarenjenurugia yonoononga monon momakooto ii qotogon qaagia qewagon men kamaan onjombombaaajon amamaawaa. ¹⁶ Onjoangiaa nemunman, daremun, tinitosa ano alaurugia yononon kaangagadeen anjonan men onjoni onjoononga tosaan unjugi komuwuya. ¹⁷ Kantri kuuya yononon noo qanaajon ama kazi ama onjoni laligowuya.

¹⁸ “Kaen laligowuyato, niinon kalan koma onjombe wangiaa juya monon mende soowaa. ¹⁹ Onjo kaparan koma kotiin bon qen nama iikanon mono haamo ama oyanboyan laaligo bunja qen aowuya.” Kian.

Jerusalem sitiwaa kondemondéen uuduuduuyawo
Mat 24.15-21; Maak 13.14-19

²⁰ “Kanagen manjaqeqe tuun yononon kouma Jerusalem siti liligon gban ambuti, onjo ii iima kaban iikanon mono kokaen romongowu, ‘Siti wanja kondemondeembuti-waa kambananon mono kan kuuja.’ ²¹ Kaban iikanon Judia prowinsnon laligowuti, onjonon mono misingon horon baanjon kumbu. Sitinon laligowuti, onjonon mono siti mesaowu. Siti seleenjanon laligowuti, onjonon mono sitinon mende kembuya.

²² * “Ii kokaembaajon: Bunja Terenon gejatootoo qaa oogita eji, ii kuuya mono honjowo koloowaa. Qaa iikawaa so Anutunon kaban iikanon singisongogiaa ironja meleema qagianon ano ubaa. ²³ Anutunon Israel kanageso singisongogiaajon irinja soono kazia qendeema onono namonon kakasililin jekania boorongoya asugiwaa. Emba korowo ano merabora ajunon yononon mono kaban iikanon nomaen uulanjowo kembuyaga? Kawaaajon ‘Yei!’ qama wanjinjingojen.

²⁴ “Kondenmondeen iikanon ejemba tosaan ii manjawaa soo somatanon unjugi komuwuya. Tosaanja kasa gbadoon onjoma unjungi kantri kuuya yonoo batugianon keubuya. Keugi waba kantri yononon kouma Jerusalem riimemeaan

* **21:14:** Luuk 12.11-12 * **21:22:** Hoos 9.7

lalogowuya. Kaen laligogi Anutunonj kambangia toonj qero raji, iikanonj kanj kuuro mesaowuya.” Kianj.

Siwe gomambaa Eja honanonj asugiwaa.

Mat 24.29-31; Maak 13.24-27

25 * “Weenj ano koinj jaagaranonj ano senjelao iikanonj aiwese morota morota asugiwaa. Kowenonj siri qegi otonj somata koloonjkejiwaajonj namowaa kantri kuuya yonononj doomorongia keno konajilinj moma lalogowuya. 26 Kaen laligogi sombinonj utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaonj enkalolonj anji soowaa. Kawaajonj gomaņa gomaņa kanonj lombo bologa totoonj koloowaatiwaajonj laligonj toroko moma uugia duuro jaagiili ambuya.

27 * “Kambanj iikanonj Siwe gomambaa Eja hona iinonj koosu qaganonj karo iibuya. Ku-usuņa somatanonj sakondindinjawo asuganonj asugiro asamararaņa iibuya. 28 Kaenj kawaato, iwoi ii kanainj koloowaati, onononj mono kambanj iikanonj Siwenonj ubombaa kambangianonj toriwaatiwaajonj mono wanjia menj waama uugia menj kululuunj awasankaka nambu.” Kianj.

Taonj gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Maak 13.28-31

29 Jiisanonj sareqaa monj kokaenj injjoro, “Ono mono taonj ano gere tosaņa ii injiima tanigia mobu. 30 Gere ii senjia longogi ii iima iikawaa kania onjoangio moma asarinj kokaenj jenkeju, ‘Weenj kambaņa mono dodowija.’ 31 Onononj kaanjiadeenj qaa jejenj, iikawaa honanonj kolooro iima moma asarinj mono kania kokaenj jewu, ‘Anutuwaaw bentotonjaa Eja honanonj mono uulanjawo dodowinj kawaa.’

32 “Niinonj qaa hona monj kokaenj injjowe mobu: Ejemba kete namononj laligojuti, iyonononj mende komugi iwoi kuuya jejenj, ii mono iyonoo laaligo kambangianonj asugiwaa. 33 Siwe namononj goronj qewaato, noo Buņa qaananonj mono mende aliwaa.” Kianj.

Uugbili mesaonj koomuya laligowombo.

Mat 24.42-44; Maak 13.33-37

34-35 “Kambanj somata iikawaa lombotanonj ejemba kuuya namononj laligowuti, iyonoo qagianonj kaenj koloonj ubaa. Kawaajonj iikanonj pilitik kanj siwa kaņa qeragonj onjombabo. Kawaajonj namononj laaligowaa majakakayanonj qagianonj uro jejelombanj ama apu kotiga nenj enkalolonj ama uugia bimoowabotiwaajonj mono galengia menj aonj laligowu.

* **21:25:** Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.31; Ais 6.12-13 * **21:27:** Dan 7.13; Ais 1.7

³⁶ “Kawaajon mono kambañ so uugbili laligon qama kooliñ laligowu. Kaerñ laligogi esun onono iwoi kuuya ii koloowaati, iikawaa uutanonga kok koma mono Siwe gomambaa Eja honaa jaasewananon awasankaka nambuya.” Kian.

³⁷ *Kambañ iikanon Jiisasnon ween so jiwowon jigonon nama Buña qaa kuma onono goman mare kolooro mesaon baña qata Oil gere baña qamakejoni, iikanon uma en laligoro. ³⁸ Kaerñ laligoro ejemba tuun kuuya yononon ween so umugawodeen jiwowon jigonon uma Buñaya jero mobombaajon iwaanon kan laligogi. Kian.

22

Jiisas qenin komuwaa jen angonan анги.

Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Jon 11.45-53

¹ *Kaerñ laligogito, bered yiistya qaa iikawaa korisoroya, qata Pasowa kendon jenkejoni, ii toriro.* ² Toriro iikanon jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ejemba tuun yonoojon toroko mogitiwaaajon ama iyangiodeen ajoroon “Nomaen anin qegi komunaga?” jen kana mongama amigi.

Juudasnon Jiisas memelolo men mumambaajon uumotoon ano.

Mat 26.14-16; Maak 14.10-11

³ Kambañ kanon Satanon Juudaswaa uutanon kemero. Judas ii Jiisaswaa gowokouruta 12 yonoononga mon. Kariot gomanonga karotiwaaajon qata mon Iskariot qagi. ⁴ Iinon jigo gawon galen ano jigowaa kiropo galen waña yonoonon kema Jiisas memelolo men borogianon amambaa qaaya injoro. ⁵ Yononon ii moma “Ayo!” jen uugianon qeangoro sewana moneñ mubombaajon qaa somongogi. ⁶ Qaa somongogi Juudasnon Jiisas olon memelolo men borogianon amambaa kana mongama kokobimbin koma laligoro. Kian.

Jiisasnon gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Maak 14.12-21; Jon 13.21-30

⁷ Bered yiistya qaa iikawaa kendon ween monnon Pasowa lama qen onkegiti, kambañ iikanon kan kuuro. ⁸ Jiisasnon Piito ano Jon kokaen irijon wasin orono, “Oro mono kema Pasowa lama mozozongori newoja.”

⁹ Kaerñ irijon wasin orono qisin muri, “Ii dakanon kema mozozongowota?”

¹⁰ Qisin muri kokaen meleeno, “Mobao, oro sitinon keuri eja mon apu monjon qindiima karo mokoloowaota.

* **21:37:** Luuk 19.47 * **22:1:** Eks 12.1-27 * **22:1:** Pasowa ii ananaa qaanon niniima koboon nunuuguro. Eksodus 12.15

Mokoloon ii otaan kema miri ubaati, mono iikanon ubao. ¹¹ Uma miri toya kokaen ijowao, 'Boinon goojon jeja: Ala miriga daen? Nononon saanon iikawaa uutanon kan gowokouruna yonowo Pasowa lama newon?' ¹² Kaen ijori moma miri qaganon eu uma uuta somata mon qendeema orombaa. Iikanon dun rara iwoi mozozongogita raja. Ii qendeema orono iikanon mono lama qen oowao."

¹³ Kaen jen wasin orono kema Jiisasnon qaa jeroti, iikawaa so mokoloon nama lama qen oon mozozongori. Kian.

Pombo samon konoga negi.

Mat 26.26-30; Maak 14.22-26; Jon 13.21-30; 1 Kor 11.23-25

¹⁴ Nene kambananon karo Jiisasnon aposoluruta yonowo nene newombaajon kamaan ragi. ¹⁵ Ragi kokaen injoro, "Niinon Pasowa lama koi onowo newombaajon siin mamaga moma laligowe. Nene koi nenjo mono siimbobolo moman. Iikawaa kambananon torija. ¹⁶ Ii torijiwaajon kokaen injowe mobu: Niinon Pasowa lama namonon koi kanon toroqen mende neman. Kanagen nene samon kokawaa hona qaita mon asugiwaati, ii Anutuwaanon bentoton uutanon eukanon neman."

¹⁷ Kaen injon wain qambi men kotuegon kokaen jero, "Mono koi men onogio angun aon newu. ¹⁸ Niinon kokaen injowe mobu: Nii wain kasawaa hona koi kanon mombo toroqen mende neman. Mombo nemanati, ii Anutuwaanon bentoton asugidabororo iikanon neman."

¹⁹ Kaen jen bered men kotuegon moton onoma kokaen jero, "Koi neena busunaga. Ii onoon ama togon ononjen. Ii nen mono nii romonjon nomakebu." ²⁰ *Ii onono negi wain qambi kaanideen men kokaen jero, "Qambi koi ii soomonjo aren donogoga qambiaga kolooja. Niinon hamo qen onomambaajon ama sana molaama komunan. Sa iikanon mono Anutuwaanon soomonjo aren ii men kotiiwaa.

²¹ *"Kaen koloojato, mobu, memelolo men nombaati, iinon mono moton koi nene nen rajon. ²² Onanon, Anutunon jen kotorotiwaa so Siwe gomambaa Eja honanon mono namo mesaon kembaa. Kembato, memelolo men mubaati, iwaajon mono qama wanjinjinjon 'Oo yei!' jejen. Anutunon mono irona uutaga meleema mubaa."

²³ Kaen jero gowokourutanon kanain batugianon amin qisin aon jegi, "Nonoonoga mono moronon memelolo men munaga?" Kian.

* 22:20: Jer 31.31-34 * 22:21: Ond 41.9

*Gowoko yononon batugianon niinonjiinon angi.
Mat 20.25-27; Maak 10.42-44*

24 **“Gowoko nonoononga moronon jotamemeya waja kolooja?”* kaen jegi kawaajon kaanagadeen batugianon jenonkooli angi. 25 **“Iikaen angi Jiisanon kokaen injoro, ‘Namowaa kantria kantria yonoo kingianon mono eja pon kaanja koloon galen koma onomakeju. Yonoo pon qerewenja jawingianon mono qaa jen koton kanagesogia mindingon onongi welen qen onoma ‘Eja awaa!’ jen mepeseen onomakeju. 26 *Kaen amakejuto, ononon mono iikawaa so mende ambu. Onoo batugianon mononon so matagia kolooji, iinon mono kamaanqeeta kaanja koloon laligowa. Jotamemeya wananon mono welenqeeta kaanja koloon laligowa.*

27 **“Mononon rama nene nero mononon nene koma mun kema kankeji, iyeroononga uuta ii moronon? Onanon, ‘Rama nene neji, iinon mono uuta kolooja.’ Kaen injonkejuto, niinon onoo batugianon welenqeeta kaanja koloon laligojen.*

28 *“Kaen laligowe angobato men nongi konjilin qarason-buyawowaa uutanon keube onjo kilen kaparan koma niwo qokotaan laligon kouju. 29 Mannanon jen koton nono niinon iwaa bentotonja ku-usun qaganon galen komakejen. Kawaa-jon niinon toroqen jen koton onombe onjo kaanagadeen ku-usun qaganon ejemba kin kaanja galen koma onomakebuya. 30 *Kawaajon onjo saanon noo bentotonanon keuma nene dunja liligon rama apu ano nene nen laligowuya ano eja pon raranon rama Israel kanageso tuun 12 yonoo qaagia gosin jen tegon onombuya.”* Kian.

*Piitonon Jiisas qakoombaatiwajaan ijoro.
Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Jon 13.36-38*

31 Jiisanon jero, *“Oo Saimon Saimon, moba! Komakoomo ejanon wiit dumun kota juunon ama utugoro kaawoya deema kamaankeji, Satanon mono iikawaa so ononon loorin iwaa borianon kemebutiwajaan utugon angobato men onomambajaan kaparan koma jojorija. 32 Jojorijato, goo momalaariganon zololonon jangon qaombabotiwajaan niinon goojon qama koolin laligowe. Kawaa-jon kamban mongen uuga mombo meleema noonon kawagati, iikanon mono uumeleen alauruga nanjon men kotiin onomba.”*

* 22:24: Mat 18.1; Maak 9.34; Luuk 9.46 * 22:25: Mat 20.25-27; Maak 10.42-44

* 22:26: Mat 23.11; Maak 9.35 * 22:27: Jon 13.12-15 * 22:30: Mat 19.28

³³ Kaen jero Saimonon meleeno, "Pon, niinon mono giwo kapuare mirinon kembotiwaajon ano motoon komuwotiwaajon jojorin laligojen."

³⁴ Kaen meleenoto, Jiisasnon ijoro, "Piito, niinon kokaen gijowe moba: Kurunon kete mende qaro giinon waladeen "Ii mende moma mujen," jen nii qakooma nona indin karoon koloowaa.

Geso ano manjawaa soo somata iikayadeen menj kembu.

³⁵ *Jiisasnon gowokouruta kokaen qisin onono, "Niinon onjo wala gesogia qaa, monen gesogia qaa, kana esugia qaa kaen wasin onombe kenngiti, kamban iikanon iwoi mombaajon amamaagi me qaago?" Qisin onono "Iwoi mombaajon mende amamaanin," ijogi.

³⁶ Ijogi kokaen toroqen injoro, "Wala kaen anngito, kamban kokaamba mombaanon geso ano monen geso qanja eji, ii mono menj besaan laligowa. Manjawaa soo somata ii mombaanon mende eji, iinon mono malekuya sewanja mewutiwaajon ama monen mokoloon soo ii sewanja mewa.

³⁷ *Niinon kawaajon kokaen injowe mobu: Anutuwaa qaanon noojon jegita eji, qaa kuuya ii mono honjowo koloodaborowaa. Iikawaa kambanjon mono kan kuumambaajon anja. Bunja qaa mon ii kokaen oogita eja, 'Iinon bologa meme yonoo tuunon ewaa, jegi.' Kawaajon jejen: Qaa iikawaa honja ii noonon koloodaborowaa."

³⁸ Kaen injoro gowokourutanon ijogi, "Pon iiba, manjawaa soo somata woi koi rajao." Kaen ijogi "Ii sokonja," jen meleema onono. Kian.

Jiisasnon Gezemane urukisinon qama kooliro.

Mat 26.36-46; Maak 14.32-42

³⁹ Jiisasnon miri mesaon silia otaan Oil gere baanjon uro gowokourutanon gematanon kenngi. ⁴⁰ Uma iikanon keuma kokaen injoro, "Anngobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qamakooli gawon mewu."

⁴¹ Kaen injon onomesaon jamo gilinin kemakeji, iikawaa so kema simin kuma qama kooliro ⁴² Qama koolin kokaen jero, "Amana, giinon uusiinga mojan ee, siimbobolowaa qambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaajon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geenngaa uusiingaa so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago." ⁴³ Kaen qama kooliro gajoba monon Siwenonga asugin menj kotiin muro. ⁴⁴ Menj kotiin muro konjilin uuta moma mono kaparan koma uuta menj kululuun qama kooliro. Qama kooliro nogoya ii sa lalan kaanja riin namonon kamaaro.

* 22:35: Mat 10.9-10; Maak 6.8-9; Luuk 9.3; 10.4 * 22:37: Ais 53.12

⁴⁵ Qama koolidaboron waama gowokouruta yonoonon keno. Kema mokoloon injiuro wosobirinon men kamaan onono gaon egi. ⁴⁶ Egi injiuro, “Mono naambaajon gaongadeen eju? Mono waama angobatonon kamaan unjuwobotiwaajon mono qama kooligi.” Kian.

Jiisas qelanjin men somonjogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Jon 18.3-11

⁴⁷ Jiisasnon kaen jen nano iikanondeen eja tuun kougi. Gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas iinon jeta men onoma Jiisaswaanon kouma buuta kiton nero. ⁴⁸ Kiton neroto, Jiisasnon kokaen ijoro, “Juudas, gii buuna kiton nen iikaanja kanon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men mujan me?”

⁴⁹ Kaen kolooro tosanon Jiisas liligon mun nangiti, iyononon iwoi koloomambaaajon ano ii iima jegi, “Pon, nono manjawaa soo somatanon unuwona me?” ⁵⁰ Kaen jen yonoononga mononon jigo gawon galen wanaa welenqeqeya qen geja dindina kotogoro kamaaro.

⁵¹ Kamaaroto, Jiisasnon meleema “Mono mesaowu!” jen welenqeqewaa geja kotoroti, ii oosiro qeangoro.

⁵² Qeangoro nama jigo gawon galenurugia, jigowaa kiropo galen (sikiriti) wana ano kantriwaa jotamemeya yononon Jiisas mewombaajon kougiti, ii kokaen injiuro, “Nii kikekakasililin ejaga qaagoto, kilen noojon kaen moma manjawaa soo somata ano wasa men kouju. ⁵³ *Niinon ween so jiwowon jigonon onowo laligowe ononon borigia boraama nii mende nongi. Ii qaagoto, keteda koi pangamambaa ku-usunanon haamo ama asuganon kolooro onoo kambangianon kan kuuja.” Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Mat 26.57-58, 69-75; Maak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27

⁵⁴ Kaen kolooro manjageqe eja yononon Jiisas men somonjon wama jigo gawon galen wanaa mirinon kengi. Kengi Piitonon gemagianon sigensigen onotaan keno. ⁵⁵ Iikanon kema jinjaron miriwaa kiropo uutanon kemen somben biiwianon gere onon motoon ragi. Piitonon kaanjadeen yonoo batugianon raro. ⁵⁶ Raro welenqeqe emba mononon Piitonon gere kosianon raro iigigiin kokaen jero, “Eja koi kanon mono kaanagadeen iwo laligoro.”

⁵⁷ Kaen jeroto, Piitonon qakooma kokaen ijoro, “Embada, niinon ii mende moma mujan.”

* 22:53: Luuk 19.47; 21.37

⁵⁸ Kaen ijon raro mende koriro eja monnon ii iima ijoro, “Gii kaanagadeen iyonoononga mon koloojan.” Kaen ijoroto, Piitonon meleeno, “Alana, nii qaago.”

⁵⁹ Aua motoongowaa so tegoro monnon qaa ii mombo kaparan koma jero, “Eja koi kanon kaanagadeen onanon iwo laligoro. Iinon mono Galili ejaga kolooja.”

⁶⁰ Kaen jeroto, Piitonon meleeno, “Ejada, qaa jejani, ninon ii kondanjen.” Kaen meleema jen nano iikanondeen kurunon qaro.

⁶¹ Qaro Ponnon eleema Piito uun iiro iikanondeen qaaya kokaen jeroti, ii romongoro, ‘Gii kete indin karoon qakooma nona kurunon qabaa.’ ⁶² Qaa ii romongon wosoya jumambaajon ano seleenjen kemen meduqedu men saaro. Kian.

Jiisas jen jononsisi ama mug.

Mat 26.67-68; Maak 14.63-65

⁶³ Manjaqeqe eja Jiisas men somongogiti, iyononon mepaqepae ama mun nama qewagogi. ⁶⁴ Qewagon jaasewana esun qisin ijogi, “Gii gejatootoo ejaga koloojaniwaajon moronon guji, mono iwaa qata qaba!” ⁶⁵ Kaen jen mamaga terenjon mepaegon jen qetama mug. Kian.

Jigowaa jotamemeya yononon Jiisaswaa qaa gawon meg.

Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Jon 18.19-24

⁶⁶ Jen qetama mun laligogi goman ano kantriwaa jotamemeya ano jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroon Jiisas wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon angi.

⁶⁷ Iikanon angi ijogi, “Giinon Hamoqeqe Toya Kraist koloojani een, ii mono asuganon pan jena mobona.” Kaen ijogi meleeno, “Ii injowenagato, ii mono mende moma laariwuya. ⁶⁸ Me qisin onombenagato, ii mono mende meleema nombuya. ⁶⁹ Kaen mojento, kamban kokaambadeen kanain Siwe gomambaa Eja hona iinon mono Anutu, ku-usun Toyaa boro dindinanon rama laligowaa.”

⁷⁰ Kaen meleeno iikanondeen korebore yononon kokaen jen qisigi, “Onanon, gii Anutuwaa meriaga koloojan me qaago?” Kaen qisigi kokaen meleema onono, “Ii koloojeniwaa qaaya mono onoangio jeju.” ⁷¹ Meleema onono jegi, “Ano kuakua qen komuwaatiwaa nanjonango qaaya mono iyanaa jetanon jero modaborojon. Kawaajon tosianon qaaya nangowutiwaajon mono naambaajon mombo qisin onombonaga?” Kian.

23

Jiisasnoj gawana Pailotwaa jaanonj nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Jon 18.28-38

¹ Kaen jen tuun kuuya yonononj waama Jiisas wama kema gawana Pailotwaanonj kenji. ² Iwaanonj kema kanain selianonj qaa kuunj kokaen jegi, “Eja kokawaa kania ii kokaen iima monij: Iinonj ejemba kuunj onono enkalolonj kolooro karenj aonkeju. Nono Siisa-kimbaa takis mende ambonatiwaajonj songo amakeja. Iyanjaajonj ‘Nii Hamoqeqe Toya Kraist ano kinj koloojen,’ kaen jenkeja.”

³ Kaen jegi Pailotnoj kokaen qisij muro, “Onanonj, gii Juuda yonoo kinj ponjiaga koloojanj me qaago?” Qisij muro Jiisasnoj meleema jero, “Mono geengo jejanj, kianj.”

⁴ Pailotnoj jigo gawonj galenj ano ejemba tuunj ii kokaen injjoro, “Niinonj eja kokawaa qinjita monj mende mokoloojenj.”

⁵ Kaen injjoro mombo kaparanj koma kuunj jegi, “Iinonj mono ejemba tuunj kuunj onoma Buja qaaya Galili prowinsnoj kanain kuma onoma balonj sokoma kanj Judia prowins kokanonj kaanagadeenj ii jenj seinkeja.”

⁶ Kaen jegi moma qisij onoma jero, “I Galili ejaga kolooja me qaago?” ⁷ Kaen jero “Mono ii!” jegi moma Herodnoj Galili ano prowins tosaanja mindirinj galenj koma onoma kambanj iikanondeenj Jerusalem sitinonj kanj lalig-oro, iikawaajonj Pailotnoj jero Jiisas Herodwaanonj wama kenji. Kianj.

Jiisasnoj kinj Herodwaa jaanonj nano.

⁸ Herodnoj Jiisaswaa sunduya moma mono kambanj koriga iimambaajonj siinj moma laligorotiwaajonj ii iima uutanonj mamaga qeangoro. Jiisasnoj angoletoj monj mero iimambaajonj ama mamboma laligoro. ⁹ Kawaajonj qiqisi mamaga Jiisas qisij muro. Ii qisij muroto, Jiisasnoj kitia monj mende meleeno.

¹⁰ Jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonononj nama selenonj kuukuu qaa geriawo jenj mugij. ¹¹ Herodnoj manjaqeqe ejauruta yonowo Jiisas menj kamaanj ama jejewili ama mepaqepae menj mugij. Kaenj ama maleku akadamyawo monj mouma mugij nano wasiro mombo gawana Pailotwaa jaanonj keno. ¹² Wala Pailotj ano Herod yorononj kerekere ama aonj laligorita kambanj iikanonj ala-ala koloori. Kaenj.

Pailotnoj Jiisas komuwaatiwaajonj jenj tegoro.

Mat 27.15-26; Maak 15.6-15; Jon 18.39-19.16

¹³ Jiisasnoj karo gawana Pailotnoj jigo gawonj galenj ano galenkonjonj ejauruta ano ejemba tuunj horonj onono

ajoroogi. ¹⁴ Ajoroogi kokaen injoro, “Onjo eja koi kokaen jen noonon wama kaju, ‘Iinon ejemba tuunja tuunja kuun onono enkalolon amakeju.’ Mobu! Onjo qaa selianon kujuti, niinon iikawaa kania onoo jaagianon gosin kokaen mokoolojen: Onjo eja kokawaa selianon qaa kuuya kuujuti, ii niinon koposoya mon mende mokoolojen. ¹⁵ Herodnon qaa kaanjadeen jen wasiro mombo nonoonon kaja. Mobu, iinon iwoi qinjitawo mon mende ano. Kawaajon koomuwaa bunja koloowaatiwaaajon amamaaya koloowaa. ¹⁶ Kawaajon niinon jewe manjaqege eja yononon oolinondeen qegi isambe kamaawaa.” ¹⁷ (Pailotnon gbani so Pasowa korisoro kambanjon kapuare mirinon ga eja motoonjo isama onjomakero.)

¹⁸ Kaen injoro koreboreyanon silama qama jegi, “Liga mono yamagen (kozigen)! Barabas mono isama nonomba!” ¹⁹ Barabason sitinon karen moton laligogiti, iyonoo galengiaga koloon eja mon qero komuroti, iikawaajon kapuare mirinon ongi raro.

²⁰ Pailotnon Jiisas isamambaajon moma qaa mombo jero. ²¹ Jeroto, yononon qetama qaa siita kuma qa gigilaagi, “Maripoonon qewu! Mono maripoonon qewu!”

²² Qa gigilaagi iinon qaa indin karoon kokaen injoro, “Iinon mono naa bologaga ano? Niinon iwaanon koposo mon mende mokoloowe koomuwaa bunja koloowaatiwaa so mende kolooja. Kaen kolooro niinon jewe manjaqege eja yononon oolinondeen qegi isama mube kamaawaa.”

²³ Kaen injoroto, yononon jaba ama kaparan koma toroqen qa gigilaan qagi, ‘Jiisas mono maripoonon qegi komuwa.’ Kaen qama Pailotwaanon qaa ii qewagogi. ²⁴ Qewagogi Pailotnon qaagiaa baatanon kema qaa kaparan koma jegiti, iikawaa honja koloowaatiwaaajon jen tegoro. ²⁵ Jen tegon “Barabas kamaawa!” jen kaparan kongitiwaaajon ii isama muro kamaaro. Ii karen moton laligogiti, iyonoo galengiaga koloon eja mon qero komurotiwaaajon kasa mirinon ongi raro. Ii isano kamaaroto, Jiisas siingia otaan ama mubutiwaaajon borogianon ano. Kianj.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Jon 19.17-27

²⁶ Pailotnon Jiisas borogianon ano wama kana somatanon kema Afrika siti qata Sairini iikawaa eja mon qata Saimon mokoloogi. Iinon gawononga kouro jen koton mun Jiisaswaa maripoonon men iwaa sawinjon ongi anjon otaan keno.

27 Kaen keno ejemba tuun somata yononon luluuma gematanon otaan kenji. Yonoo batugianon emba tosonian kaanagadeen jinjen qama saama kenji.

28 Saama kenji Jiisasnon eleema injiima kokaen injjoro, "Oo Jerusalem emba, onjo mono noojon mende saabu. Noojon qaagoto, onjoangia ano meraboraurugia yonoojon mono saabu. 29 Mobu! Kanagen kambañ mon karo iikanon kokaen jewuya, 'Emba aruna ii simbawonawo. Koro mende ama merabora mende megiti, ii simbawonawo kolooju. Merabora aju onoma mende doongogiti, ii simbawonawo.' 30 *Kambañ iikanon ejembanon kanain baanja Toya ii kokaen welema onombuya, 'Onjo mono baanja ii jegi bagon qanananon ubu.' Ano sen sia Toya ii kokaen welema onombuya, 'Onjo mono kobaagianon mesangon nonombu.'

31 "Niinon Anutuwaanon gere gbiligibili koloojen ano noojon kilen kokaen ama nonju. Onjo gere koomuya singisonoggiawo eja sii qen nanju. Kawaajon Anutunon irona meleema onono gerenon onjoro siimbobolo uuta mobuya."

32 Bologna meme woi ii kaanagadeen Jiisaswo motoon uruwombaajon uruama kenji. 33 Kema goman qata Wansii qajuti, iikanon keuma Jiisas maripoonon qegi. Qen bologa meme woi ii motoon mon dindinanon mon qanianon leele kaen urugi. 34 *Kaen anjito, Jiisasnon jero, "Amana, yononon iwoi anjuti, iikawaa kania mende moma kotojuti-waajon mono singisonoggia mesaon onomba."

Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaajon kiawen megii jangoya kolooro iikawaa so ii mendeema megii.

35 *Kaen anji ejemba tuun yononon nama ii uun iigi. Iigito, Juuda jotamemeya yononon kaanagadeen mepaqepae men mun kokaen jegi, "Anutunon meweengon muro Hamoqeqe Toya Kraist kolooji een, tosaan ilaan onoma laligoroti, iinon mono iyan ilaan aowa."

36 *Manjaqeqe eja yononon kaanagadeen qaa gonjeegee jen mepaegon kosianon kema wain apu aasonawo qeesaan men uma mun 37 kokaen ijogi, "Gii Juuda yonoonon kin ponga koloojani een, mono saanon geennga ilaan aowa."

38 Wanjanon eu tere mon kokaen onon qegi nano, "Juuda yonoo kin pongiaga koi."

39 Kikekakililin eja woi motoon mondon oroni naniti, iyorononga monnon uuqeqe qaa tokoronkota Jiisas jen mun kokaen ijoro, "Gii Hamoqeqe Toya Kraist koloojani een, mono geennga ilaan aon noro kaanagadeen ilaan noromba."

* 23:30: Hoos 10.8; Isa 6.16

* 23:34: Ond 22.18

* 23:35: Ond 22.7

* 23:36: Ond 69.21

⁴⁰ Kaen ijoroto, alianon jen mun kokaen ijoro, “Gii godaqegega qaa. Gii Anutuwaajon kaanagadeen keega mende mojan me? Yojonon jen tegon siimbobolo ororon nononji bosinjon. ⁴¹ Anara onanon koposo anitiwaajon irona soyanon meleema ama noronji siimbobolo mojo. Ii mojoto, eja koi kanon bologa mon mende ano ii kilen tiwilaaju.” ⁴² Kaen jen ijoro, “Jiisas, gii bentotongaa uutanon keubagati, iikanon mono nii romonjon nomba.”

⁴³ Ijoro ii kokaen ijoro, “Niinon qaa hona gijowe moba: Giinon mono kete niwo oyanboyan gomanon uma laligowa.” Kian.

Jiisasnon komuro.

Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Jon 19.28-30

⁴⁴ Ween biiwia 12 kilok kolooro ween jaaya bulugoro pangamanon kamaan goman kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano. ⁴⁵ *Kamban iikanon jiwowon jigo uutanon opo nanoti, iikanon mono eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro. ⁴⁶ *Jiisasnon kamban iikanon kotakota qama kokaen jero, “Amana, nii kokoosuna goo borongan anjen.” Kaen jen sewan aason konoga horon komuro.

⁴⁷ Komuro iwoi kolooroti, kawali galenon ii iima Anutu mepeseen kokaen jero, “Iinon mono onanon eja solanaga koloora.”

⁴⁸ Ejemba tuun kuuya ii iibombaajon kan ajoroogiti, iyononon iwoi ii kolooro iima wosogia juno wan gilin motomotoon mirigianon kenji. ⁴⁹ *Kenjito, ejemba kuuya Jiisas moma mugiti, iyononon sigensigen nama ii uun iigi. Emba tosanon Jiisas otaan Galiliga kagiti, iyononon kaanagadeen nama ii iigi. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron konji.

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Jon 19.38-42

⁵⁰⁻⁵¹ Juuda yononon taon qata Arimatia iikanona eja awaa qabunayawo qata Joosef iinon kaanagadeen karo. Iinon Anutu bentotombaa hona koloowaatiwaajon mam-boma laligoro. Iinon Juuda yonoo jigo kaunsol tuumbaa jotamemeya laligon Jiisaswaa qaa jen somonjon anjiti, iikawaa uumotoon mende ano.

⁵² Iinon Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaajon qisiro. ⁵³ Qisin uma qamoya maripoononga metegon menj kamaan opo taananon esuuro. Esuun menj qasirinon kema jamo kobaa mon uroroon qamo mon kanon mende anjiti, iikanon Jiisaswaa qamoya ii ano. ⁵⁴ Sabat kendon

* 23:45: Eks 26.31-33 * 23:46: Ond 31.5 * 23:49: Luuk 8.2-3

rarawaa iwoiya mozozongogiti, (nemungawon) iikawaa weenja jaayanon kememambaa ano.

⁵⁵ Kememambajaan ano emba Jiisaswo Galiliga kagiti, iyononon Joosefwaa kanaanon qasirinon kema iinon Jiisaswaa qamoya men jamo kobaanon anoti, ii iigi. ⁵⁶ *Iikanonja eleema mirinon kema jinin sambori unkoowagawo ano kele gawasuyawo Jiisaswaa qamoyanon moriwombajaan mozozongogi. Mozozongogito, Mooseson Kana qaanon Sabat kendombajaan jen kotoero eroti, ii otaan haamo men een ragi. Kian.

24

Jiisasnon koomunonga waaro.

Mat 28.1-10; Maak 16.1-8; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendon ragi tegoro Sonda umugawodeen goman ano emba yononon waama jinin marae unkoowagawo mozozongogiti, ii men qasirinon kengi. ² Kema mononon qasiriwaa qaa ootanon jamo somata qetano kenoti, ii iigi. ³ Ii iima jamo kobaawaa uutanon ugito, Pon Jiisaswaa qamoya mende mokoloogi. ⁴ Kawajaan uugia uma kamaaro moma nanji eja woi malekugara taanja kokobilibiliawo yoronon bagianon nani iriigi.

⁵ Ii iriima awawalin balonon kemen adaragogi kokaen injori, "Jaawo kotiin laligoji, ii mono nomaembaajan koomuya yonoo batugianon monganju? ⁶ *Iinon koi mende ejato, mono gbilin waaja. Galili prowinsnon laligon qaa injoroti, ii mono romongowu: ⁷ Iinon kokaen jero, 'Monon Siwe gomambaa Eja honja memelolo men muro gawman eja sisiwerowero giawo yonoo boronon keno maripoonon qegi komun ween karoon kolooro gbilin waabaa.' "

⁸ Kaen jeri qaaya ii momogianon keuro romongogi. ⁹ Kaen romongon qasirionga eleema kan iwoi kuuya kolooroti, iikawaa buju qaaya ii gowoko 11 ano tosaan kuuya ii injogi. ¹⁰ Qaa ii injogiti, ii Maria Magdalaga, Joana ano Maria Jeimswaa nemunja ano emba tosaan yonowo laligogiti, iyononon ii kan aposol ii injogi.

¹¹ Buju qaa ii injogito, ii mogi qaa omayaan kolooro ii mende moma laarigi. ¹² Mende moma laarigito, Piitonon waama bobogarin qasirinon kema jamo kobaawaa uutanon uuro keno opo taanja esuugiti, iikayadeen raro iiro. Ii iima iwoi kolooroti, ii anodeen romongon walingon mirinon eleeno. Kian.

* **23:56:** Eks 20.10; Dut 5.14 * **24:6:** Mat 16.21; 17.22-23; 20.18-19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

Gowoko woiyanonj Emeus kananonj keni.

Maak 16.12-13

¹³ Weenj iikanondeenj Jiisaswaa gowokouruta yonoononga woiyanonj Jerusalem siti mesaonj gomanj qata Emeus sewen mail kanonj kembojonj keni. ¹⁴ Kananonj kema iwoi kolooroti, ii kuuya iyanjarodeenj aminj mori. ¹⁵ Ii aminj moma kania jenj bimoonj keni Jiisasnonj anoj kosogaranonj keuro motoonj kengji. ¹⁶ Kengito, jaagara kojangiro ii mende iima kotori. ¹⁷ Mende iima kotori kokaenj irijoro, “Oro anjarodeenj naa qaaga kananonj aminj moma kajao?” Kaenj irijoro doronj ama wosobiri jaajaa uunj iima nani.

¹⁸ Iima nama yoroononga monj qata Kliopas iinonj kokaenj qisinj muro, “Pasowa kendononj iwoi kolooroti, ii Jerusalem ejemba kuuyanonj moju. Gii motoonjononj wabaga koloonj ii mende mojanj me?”

¹⁹ Qisinj muro “Ii naama?” jero moma kokaenj ijori, “Nazaret eja Jiisaswaanonj iwoi kolooroti, mono ii. Iinonj gejatootoo ejaga laligonj Anutu ano ejemba kuuya yonoo jaagianonj nanamemenj ku-usunjawo ama qaa kotakota jenj laligoro. ²⁰ Kaenj laligoro ananaa jigo gawonj galenana ano galenkonjonj ejaurunananonj ii wama gawanawaa borononj anji komuwaatiwaajonj jenj tegoro maripoononj qegi komuro. ²¹ Iinonj Israel kanagesonana kasanonga isama downana mewaatiwaajonj mamboma jejeromonromonj ama laligonjinto, ‘Yei!’ Ii mono qegi komujaa. Iwoi ii kolooro laligonj kouninj kete somanjanj karoonj koloodaboroja.

²² “Ii mende sokono kete nonoononga emba tosianonj qaanonj kuunj walinjonj nononji laligojonj. Yonononj go-maamba amandiinonj qasirinoj kema ²³ qamoya mende mokoloonj eleema kokaenj jejuya, ‘Nono Siwe gajoba woiwaa jaameleenj unjanj iininj yorononj ‘Jiisasnonj gbilinj laligoja,’ jeri mojonj. ²⁴ Qaa ii moma eja nonowo laligojuti, iyonoononga tosianonj qasirinoj kema emba yonononj qaa jejuyati, iikawaa so ero iijuya. Ronj gbamenjanj iijuyato, iyanjanj mende iijuya.”

²⁵ Qaa ii moma kokaenj irijoro, “Yei! Onoj gejatootoo yonononj qaa jegiti, ii kuuya mono naambaajonj ataqtanjanj ama ajojooonj gaonjaajaa laligonj mende moma laariju? ²⁶ Hamogeqe Toya Kraistnonj siimbobolo kaanja momago iyanjaa asamararanj uutanonj ubaa. Iikawaa so oogita eja me qaago?” ²⁷ Kaenj irijonj Mooses ano gejatootoo ejemba kuuya yonononj qaa jegiti, iikanonjanj kanainj iyanjaa qaa kuuya oogita eji, iikawaa kania jenj asarinj orono.

²⁸ Jenj asarinj oroma kema gomanj kembojonj jenj keniti, ii dodowinj kanonj toroqenjanj kemambaajonj moro. ²⁹ Kaenj

moroto, yoronon kaparan koma kokaen ijori, “Goman mare kolooro ween jaayanon kememambaajon anja. Kawaajon saanon norowo rama ewa.” Kian ijori yorowo mirinon uma ragi. ³⁰ Rama yorowo nene newombaajon ama bered men kotuegon moton oromambaajon ano iwoi kokaen kolooro:

³¹ Iikanondeen jaagaranon tooro iima kotori ayayooga kono mombo mende iiri. ³² Kaen kolooro angarodeen kokaen amin mori, “Kana somatanon Buṅa Terewaa qaa jen kania jen asarin noronji, kaban ijikanondeen mono uunaranon gere jejiwaa so mojo.”

³³ Kaen jen ijikanondeen waama Jerusalem sitinon eleema keuma gowokouruta 11 ano alaurugia yonowo ajoroon ragiti, ii mokolon ononi. ³⁴ Mokolon ononi kokaen injjori, “Poṅon mono hona waama Saimombaanon asugijaa.”

³⁵ Kaen injjori iyanḡoro kananon iwoi kolooro ano bered motoroti, kaban iikanon uugara tooro moma kotori, iikawaa sunduya men ononi. Kian.

Jiisasnon gowoko tuṅa asugin onono.

Mat 28.16-20; Maak 16.14-18; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

³⁶ Gowokouruta yononon qaa ii amin moma ragi ijikanondeen Jiisas ano batugianon asugin nama kokaen injjoro, “Alauruna, luaenon mono onowo ewa!”

³⁷ Kaen injjoro toroko moma jenengia ororo “Ome kokoosuga iijon,” iikaan romongogi. ³⁸ Kaen romongogito, kokaen injjoro, “Ono nomaembaajon aaruṅ momo kaṅa uugianon kolooja? ³⁹ Nii neeno koi laligojen. Ii mono angio kana borona uuṅ iima mobu. Ome kokoosu ii siibusugia qaa. Nii siibusunawo nambe niiju. Mono noosirin niima kotowu.”

⁴⁰ Kaen iijon kana boria qendeema onono. ⁴¹ Qendeema ononoto, ii kisorogiaajon kilen mende moma laarin walingon ragi kokaen qisin injjoro, “Nembanenegia mon koi raja me qaago?” ⁴² Kaen qisin injjoro sora jejetaa kitia mon mug. ⁴³ Mugi men nero iigi.

⁴⁴ Nero iigi kokaen injjoro, “Nii onowo laligon kaban kanon qaa injjowe mogiti, iikawaa hona ii kaban kokanon kolooro iiju. Niinon kokaen jen laligowe: Noo qaa ii Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo eja yonoo Buju Tere ano Ondino (Buṅa rii) buknon oogita eji, ii kuuya mono honawo koloodaborowaa.”

⁴⁵ Kaen iijon ijikanondeen Buṅa Terewaa kania moma kotowutiwaajon uugia metooro. ⁴⁶ Metoon kokaen injjoro, “Qaa kokaen oogita eja: Kraistnon siimbobolo moma komun somaṅa karoon kolooro koomunonga waabaa. ⁴⁷ Kawaajon ononon mono Jerusalem sitinon kanain Buṅa qaa noo

qananon jen asarin kantri kuuya sokoma kema uukuukuu men onomakebu. Daen yononon uugia melembuti, Anutunon mono iyonoo singisonogogia songbama mesaowaa.

⁴⁸ “Qaa ii honawo kolooro ano koloowaati, onjo ii kolooro iima nanjon jen dangunu kaanja nambu. ⁴⁹ *Mobu! Manjanon kalen onombaatiwaa qaa somongoroti, niinon ii wasiwe uugianon kemebaa. Eukanonja ku-usun ambe qagianon ubaa. Onjo mono siti koi kanon iikawaajon mam-boma rama laligowu.” Kianj.

Jiisasnon Siwe gomanon uro.

Mat 16.19-20; Apo 1.9-11

⁵⁰ *Jiisasnon qaaya jedaboron gowokouruta unjuama kema Betani goman kosianon keuma iikanon boria metaama kotuegon onono. ⁵¹ Kotuegon onono iikanondeen Anutunon wano onomesaon Siwenon uro. ⁵² Uro korisoro somata moma usugon waeya men mepeseen mun Jerusalem eleengi. ⁵³ Eleema suulan jiwowon jigonon laligon Anutu mepeseen mun laligogi. Kianj.

* 24:49: Apo 1.4 * 24:50: Apo 1.9-11

Jon Oligaa Buŋa Jononj Ooro. Jen-asa-asari

Jononj iyanŋaa qata Oligaa Buŋa kokanonj asuganonj mende ooroto, iyanŋaajonj kokaen jeja, “Gowoko Jiisasnonj uutanonj jopagonj muroti.” (19.26) Jononj uujopa uukalembaa qaaya ii kaparanj koma jenkeja. Jononj Oligaa Buŋa koi ii ejembanonj qaa kokaen moma kotowutiwaajonj (20.31) ooro, “Jiisas Kraist ii balonj ejagadeenj mende laligoroto, onjanonj Anutuwaa Meria ano Hamoqeŋe Toya kolooja. Onjo mono ii moma laarinj iikanonj laaligo kombombanŋa mokoloowu.” Jiisasnonj wala Maŋaa kosianonj laligonj qaa jetaga laligoro. (1.1) Kaenj laligonj namo ejaga koloonj esunmumuya ano momoya ii aiwese angoletto menj iikanonj qendeeno. Ii qendeema bentotombaa kania jenj asariro tosianonj uugia meleenji tosianonj kilenj yanggisenj anji.

Jiisasnonj kokaenj kolooja, jero: Hamoqeŋe Toya (4.26), laaligowaa nene wota (6.35), Siwe gomanj eukawaa buŋaga (8.23), bensakonj tetegoya qaa (8.58), namowaa asasaga (9.5), nagu (10.7), lama galenj awaa (10.11), Anutuwaa Meria (10.36), Ponj ano Boi (13.13), koomunonŋa waawaataa Toya ano laaligo kombombanŋa Toya (11.25), kana honŋa, qaa honŋa ano laaligo kombombanŋa (14.6), wain gere honŋa (15.1), tere waŋa mutuya ano tetegoya A ano Z (Ais 1.8), Mutuya ano Konoga (Ais 1.17) ano kaanŋ kaanŋa.

Jiisasnonj gowokouruta onjanonj jopagonj onoma laligoroti, gejanono qaa konoganonj (Bonj 13-17) ii tororo qendeenja. Qaa ii naanawo. Koomunonŋa waamago Piito menj kotii-waatiwaajonj kokaenj qisiro: “Nii jopagonj nonjanj me qaago? Kaenj koloojani, kianj mono alauruna kalanj koma onomba.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 6 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1-18

Jon Oomulu eja ano gowokouruta mutuya 1.19-51

Jiisasnonj qenjaaro gawonj mero 2.1-12.50

Tetegoyanonj Jerusalem kanj laligonj komuro 13.1-19.42

Gbiliŋ waama alauruta koloonj onono 20.1-31

Galili kanj gowokouruta koloonj onono 21.1-25

Anutuwaa qaa jeta laaligoyawo.

¹ Kakananaiyanonj monowaa monoyanonŋa qaa je laligoro. Iinonj laaligowaa kania nanŋonj jenj waama laligoro. Qaa je iinonj Anutuwaa kooronjanonj laligonj waaro

ano aŋo bensakon Anutugadeen kolooja. ² Qaa je iinon kanakanaiyanon Anutuwaa koorononon laligoro. ³ Iwaa koorononon laligon ilaan muro iwoi kuuya kolooro. Iwoi mon mende ilaan munaga, ii mende koloona. ⁴ Qaa je iinon laaligowaa bemunjaleya kolooja. Iwaanon laaligo kombompana iikanon ejemba men asarin onono iima laligon waagi. ⁵ Asasagayanon pangaman uutanon asarinkejato, pangamanon laligogiti, iyononon asasagaa kania ii mende moma asarin laligon kougi. Kian.

⁶⁻⁷ *Anutunon ejemba kuuya asasagaya moma laariwu-tiwaajon moma qele eja qata Jon wasiro asugiro. Asugin kan asasagaa kania inisaama nanjon jen laligoro. ⁸ Jon aŋo asasaga ii mende koloon laligoroto, iinon asasagaa kania ii nanjon jen laligoro. ⁹ Asasaga onabona iinon ejemba goman so men asarin nonomakeji, iinon namonon asugimambaa-jon ano.

¹⁰ Iinon kanakanaiyanon goman goman iikawaa ilawoila kuuya ii nemun koma onono koloogi. Koloogi aŋo batugianon laligon kouroto, balon ejembanon kilen ii mende moma koton mun tompin laligogi. ¹¹ Kaen tompiririn laligogi iyanaa goman mirianon karo kanagesourutanon zizi togon telambelan ama gema qen mug. ¹² Kaen angito, daen yononon koma horon mun qabunaya moma moma laarigiti, iinon mono kuuya iyonoojon kana meleuro kokaen kolooro: Aŋo nemun koma ku-usun onono kolokoloo dongoga koloon Anutuwaa meraboraana koloogi. ¹³ Anutuwaa uusiinanon nemun koma onono koloogi. Namo ejanon siina otaan embi-awo qaa somonoro koro ama mera mero koloogi, iyononon kana kaana iikanon Anutuwaa meraboraana mende koloogi. Kian.

¹⁴ Qaa je iinon eja sele busuwo koloon batunananon kema kan laligoro. Kaen laligoro akadamuya un iima laligonin. Mananon Meria motoongowaajon akadamuya kuuya ama aon koma muro qaita mon laligoji, iinon mono iikawaa so kalenmoriananon uuta saa qero akadamuyawo koloon kaman so qaa hon toontoona jen laligoro.

¹⁵ Jonon eja iikawaa kania nanjon kokaen qama jen laligoro, "Niinon mombaajon qaa jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Kokaen jen laligowe: Noo gemananon eja mon kawaati, niinon mende koloowe iinon wala laligoro. Kawaa-jon iwaa qabunayanon mono nii nuugun uuta kolooja." Jon Oomulu ejanon kaen jen laligoro.

¹⁶ Kalenmoriananon eja iikawaa uuta saa qero akadamuyawo laligoroti, iinon mono iikawaa so kotuegon

* 1:6-7: Mat 3.1; Maak 1.4; Luuk 3.1-2

nonoma laligoro. Kotumotueya ii kambanja kambanja maaro kuuya nonoo qanananonj uro laligonij. ¹⁷ Moosesnoj Kana qaanana nemunj kono kolooroto, Jiisas Kraistnoj qaa honja ninisaama Anutuwaawaa kalenmoriajja nemunj kono asuganonj kolooro. ¹⁸ Namu eja monjonj Anutu kambanj monjonj mende iiro. Meria motoongononj Manjaa wosoyanonj laligonj kouma laligoroti, iinonj mono namononj kamaanj kania ninisaano monij. Kiaj.

Jon Oomulu ejanonj iyanjaa kania jej asariro.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18

¹⁹ Juuda jotamemeya yonononj jigo gawonj galenj ano jiwowonj jigowaa welenqeqe tosaanja Jerusalem sitinonjga wasinj ononjgi Jombaanonj kagi. Kanj qisinj munj jegi, “Gii naa ejaga koloojanj? Kaniaga nomaenj?” Kaenj jegi kaniaya injisaama injjoro.

²⁰ Kaniaya mende qakoonoto, asuganonj kokaenj jokolooro, “Niinonj Hamoqeqe Toya Kraist mende koloojenj.”

²¹ *Kaenj jokolooro kaparanj koma qisinj mugi, “Gii mono eja moroga koloojanj? Gii Elaija koloojanj me qaago?” Qisinj mugi “Qaago!” jero. “Gii gejatootoo eja monj koloojanj me qaago?” Kaenj qisigi “Kaanj qaago!” meleeno.

²² Meleeno qisigi, “Gii moroga koloojanj? Wasinj nononjgi kajonj, iyonoojonj mono nomaenj meleema injijowonaga? Gii geenjaa kaniaga nomaenj jej asariwaga?”

²³ *Qisigi kokaenj injjoro,

“Gejatootoo eja Aisaianonj qaa monj kokaenj jerota eja, ‘Nii gajoba koloonj balonj qararanjkonjkonjanonj laligonj kokaenj qamakejenj: Ponjonj kawa-oo!

Kawaajonj onjo mono uugia mindingonj kania meleun meagowu.’ Nii kawaa qele gajobaya koloojenj.”

²⁴ Eja wasinj ononjgi Jombaanonj kagiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjkonjkonj) ejaga kolooji. ²⁵ Yonononj mombo kokaenj jej qisinj mugi, “Gii Hamoqeqe Toya Kraist mende koloojanj ano Elaija me gejatootoo eja yonoononjga monj mende koloojanj, iikawaajonj mono naambaajonj ejemba oomulu menj onjmakejanj?”

²⁶ Qisinj mugi kokaenj meleema onono, “Niinonj apu toonjonj onjmorinjkejento, eja monj onjo mende moma kotojuti, iinonj koi batugianonj nanja. ²⁷ Eja monj noo gemananonj kawaatiwaaajonj jej laligoweti, iinonj mono ii kolooja. Iinonj kanj nii nuugunj somatana koloonj laligowaatiwaaajonj niinonj iwaa kosianonj kema wayangesoya besaanj kana esuyaa kasia isamambaa amaqqamamaa amanja.” ²⁸ Jononj Jordan

* 1:21: Dut 18.15, 18; Mal 4.5

* 1:23: Ais 40.3

apu leegenanon goman qata Betani iikanon laligon ejemba oomulu men onoma laligoro. Iwoi ii iikanon kolooro. Kian.

Jonon Jiisaswaajon "Anutuwaanon lama meriaga," jero.

²⁹ Ii kolooro goman ano Jonon Jiisas sigensigen karo iima jero, "Iigi, eja ii Anutuwaanon lama meriaga. Iinon mono balonja balonja ananaa singisonjonana koma konjoratiro solananiwonja. ³⁰ Niinon mombaajon qaa jen laligoweti, iinon mono ii kolooja. Kokaen jen laligowe: Noo gemananon eja mon kawaati, niinon mende koloowe iinon walagadeen laligon waaro. Kawaajon iwaa qabunayanon mono nii nuugun uuta kolooja. ³¹ Niinon ii wala mende moma kotoweto, Anutunon kaniaya Israel ejemba nono ninisaano mbonatiwaajon moja. Ii moma nii wasin nono kan oomulu men onomakejen."

³² Jonon kaen jen dangunu kaanja nama nanjon kokaen injoro, "Unja Toroyanon mono Siwenonja kamaan kewo koon kaanja iwaa wanjon kamaan koma raro iibe. ³³ Niinon ii wala mende moma koton laligoweto, monon ejemba oomulu men onomanatiwaajon wasin nonoti, iinon kokaen nijoro, 'Unja Toroyanon mombaa wanjon kamaan koma raro iibagati, iinon mono Unja Toroya ejemba uugianon ama iikanon mulu men onombaa.' ³⁴ Niinon ii iibetiwaajon ama kaniaya kokaen nanjon jejen, 'Iinon Anutuwa Meria kolooja.' " Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onoono.

³⁵ Kaen injoro goman ano Jonon mombo apu goraayanon iikanondeen keno gowokouruta yonoononga woinon iwo motoon nanji. ³⁶ Nanji Jiisasnon iikanon unuugun kenoti, ii tororo uun iigigiin jero, "Eja ii mono iibao. Iinon Anutuwaanon lama meriaga kolooja."

³⁷ Kaen jero gowoko woi yoronon qaa ii moma Jiisaswaa gematanon keni. ³⁸ Keni Jiisasnon eleema gematanon kariti, ii iriima kokaen qisin orono, "Oro moroga mongama kajao?" Iikaen moma meleema ijori, "Somatanara, gii miri dakanon en laligojan?" (Juuda yononon 'Somatanana' qaa ii boiwaa-jon jenkegi.)

³⁹ Kaen ijori meleeno, "Mono kan iibao!" Kaen meleeno ween jaaya eleeno 4 kilok kawaa so kolooro. Ween jaaya meleeno iikanon motoon kema miri dakanon en laligoroti, ii iigi. Ii iima kanon iwo laligori goman sinjonon tiro mesaon kari.

⁴⁰ Jonon qaa jero gowoko woita moma Jiisaswaa gematanon keniti, iyoronononga mombaa qata Andruu, dataa qata Saimon Piito. ⁴¹ Andruu iinon wala data Saimon

mokolooj kokaen ijoro moro, “Noro mono Hamoqeqe Toya mokoloojota.” Hamoqeqe Toya ii Griik qaanon Kraist.⁴² Kaen jen data wama Jiisaswaanon keni. Keni Jiisasnon Saimon tororo uun iigigiin jero, “Gii Saimon, Jombaa meria koloojanto, niinon qaga Siifas qabe ewaa.”* Kian.

Jiisasnon Filip ano Natanael oroono.

⁴³ Goman ano Jiisasnon Galili prowinsnon kemambaajon kema kananon eja qata Filip mokolooj kokaen ijoro, “Gii mono nii notaan kawa!”⁴⁴ Filipnon Andruu ano Piito yorowo gomanjia motoonja. Taonjia qata Betsaida.

⁴⁵ Filipnon eja qata Natanael mokolooj kokaen ijoro, “Moosesnon eja mombaajon Kana qaanon oorota gejatootoo yononon toroqen oogita eji, nono mono eja ii mokoloojona. Eja ii qata Jiisas, manaa qata Joosef, gomanja qata Nazaret.”

⁴⁶ Natanaelnon ii moma waliingon jero, “Oo Nazaret! Ii goman qandayaga. Iikanonja iwoi awaa mon koloowaatiwaa so qaago.” Kaen jero Filipnon ijoro, “Mono kan geenjo iima kotowa!”

⁴⁷ Kaen ijoro moma Jiisaswaanon kan kouro iima iwaajon qaa kokaen jero, “Iibu! Eja koi kanon mono Israel eja honja kolooja. Uutanon gbingbaon qolomolonjogya qaa.”

⁴⁸ Kaen jero Natanaelnon qisin mun jero, “Gii mono nomaenjanon nii moma koton nonjan?” Kaen jero Jiisasnon meleema ijoro, “Gii fig gere† umuganon rana giima kotowe. Wala giima kotowego Filipnon kawaa gematanon giima goono.”

⁴⁹ Kaen ijoro Natanaelnon meleema ijoro, “Oo Somatana, gii mono onanon Anutuwaa Meria koloojan. Gii Israel nonoonon eja Pongga laligojan.”

⁵⁰ Kaen jero moma Jiisasnon meleema ijoro, “Nii wala kokaen jejen, ‘Gii fig umuganon rana giibe.’ Kaen jen asugijeniwaajon moma laarin nonjan. Anutuwaanon kususon koi iima mojanji, ii mono iwoi melaada kolooja. Honja somata ii mono kanagen iima moma laligowaga.”

⁵¹ *Kaen ijon toroqen ijoro, “Niinon qaa honj toonja mon kokaen jewe moba: Kanagen noo gowokouruna koloogi koton kondoon onombe jaameleen unja kokaen iibuya: Siwe nagunon tano Anutuwaa gajobaurutanon asugin Siwe gombaa Eja Honjaanon uma kamaan angji injiibuya.” Kian.

* **1:42:** Siifas ii Griik qaanon Piito, ananaa qaanon jamo karanjan. † **1:48:** Fig ii sambu kaanaya. Ii gawonjianon komogi kota naanjawo kolooro kamban mamaga nen laligoju. * **1:51:** Jen 28.12

2

Jiisasnoj apu menj letono wain kolooro.

¹ Jiisasnoj Filip ano Natanael oroono ween karoon tegoro laligogi moŋnoŋ agominŋ aoawaa maraŋ lombaŋ ano ajoroogi. Ii Galili prowinswaa gomaŋ qata Kaana iikanonŋ anŋi. Jiisaswaa nemuŋanonŋ kanoŋ motoonŋ kema ragi. ² Jiisas ano iwaa gowokouruta ii kaanagadeenŋ horonŋ onŋonŋi lombaŋonŋ motoonŋ ragi. ³ Iikanonŋ ragi wain apunonŋ qaono Jiisaswaa nemuŋanonŋ meria ijoro, “Yonŋoononŋ wain apu qaonja.”

⁴ Kaenŋ ijoro kokaenŋ ijoro, “Nemuna, ii nomaenŋ amanatiwaaŋonŋ jejanŋ? Jenŋ kotonŋ nonjanŋ me? Noo angoletoto meme kambananonŋ mende kaŋ kuuro laligojenŋ.”

⁵ Kaenŋ jero moma welenŋqeqeuruta kokaenŋ inijoro, “Iinonŋ iwoi mombaajonŋ jenŋ kotonŋ onŋombaati, ii mono otaanŋ ambu.”

⁶ Juuda yonŋononŋ hamo qeŋ aowombaajonŋ Kana qaa-gia otaanŋ borogia songbama laligoŋkegi. Iikawaa so miri iikanonŋ koworaŋenŋ somata 6 raro. Koworaŋenŋ motomotoonŋ ii apu konoŋ 8 me 12 iikanonŋ kemeŋ saa qenagiwaa soga ragi.

⁷ Jiisasnoj ii iima kokaenŋ inijoro, “Onŋo mono apu kosonŋ kaŋ maagi koworaŋenŋ koi saa qewa.” Kaenŋ jero moma jerotiwaa so anŋi. ⁸ Koworaŋenŋ ii saa qegi kokaenŋ jenŋ kotonŋ onŋono, “Mono apu qaga kosonŋ meŋ kema lombaŋ galenŋ mubu.” Jenŋ kotonŋ onŋono meŋ kenŋi.

⁹ Kosonŋ kenŋgito, galenonŋ apu letoma wain kolooroti, ii neŋ naanŋa moma daenŋkaya meŋ kagiti, ii mende moma asariŋ aaruro. Aaruroto, welenŋqeqe apu kosogiti, iyonŋononŋ ii moma jegi galenonŋ maraŋ lombaŋ toya oono karo. ¹⁰ Karo kokaenŋ ijoro, “Maraŋ kambananonŋ kuuya yonŋononŋ wain apu awaa ii wala meŋ kaŋ onŋomakeju ano ii neŋ enŋkalolonŋ meŋ aogigo wain apu naanŋa qaa ii kanagenŋ onŋomakeju. Giinonŋ wain apu awaa ii wala anŋonŋ koma mende onŋoma ketego koi kambaŋ ugunŋ meŋ kajanŋ. Ii sili morota moŋ anjanŋ.”

¹¹ Jiisasnoj angoletoto mutuya koi ii Galili prowinswaa gomaŋa qata Kaana iikanonŋ mero. Ii meŋ iikanonŋ ku-usuŋa asuganonŋ inisaano. Kaenŋ inisaano gowokourutanonŋ moma laariŋ mugi.

¹² *Jejelombaŋonŋ laligogi tegoro Jiisaswaa nemuŋkoaanŋa ano gowokouruta yonŋononŋ gomaŋgianonŋ Kaperneam kenŋi. Iikanonŋ kema somaŋa tosia toroqenŋ laligogi. Kianŋ.

Jiisasnoj jiwowonŋ jigo jenŋ kobooro.

Mat 21.12-13; Maak 11.15-17; Luuk 19.45-46

* 2:12: Mat 4.13

13 *Kamban kanon Juuda nonoonon kiankomu kendon kambanja dodowiro. Anutunon wala eenanon niniima koboon nunuuguroti,* iikawaajon aisoowombaajon angi Jiisasnon kaanagadeen gomaña mesaon Jerusalem sitinon uro. 14 Sitinon uma jiwowon jigowaa toton uutanon keuma iwoi kokaen mokoloro: Ejemba bulmakao ejia, lama ano kewo koon ii sewanja mewutiwaajon angi ano tosianon monen utekute ambombaajon ragiti, ii injiuro.

15 Ii injiima kasanon tape (qoilomu) miziziin iikanon onjootin unjuro. Unjajon ejemba ii kuuya konjoma onjoma lama bulmakaogiawo jiwowon jigononga onjotaaro. Utekute ejemba yonoonon soojaakota qewagoro kamaaro peragia metama maaro keno. 16 Kewo sewanjia mewutiwaajon angiti, ejemba ii kokaen jen onono, “Iwoi ii mono men togon seleenjen kembu. Ono noo Manña jiwowon jigo koi mono naambaajon utegogi konkororo miri kaanja kolooja?”

17 *Kaen jen onono Bunja qaa mon gowoko yonoo mोगianon kouro romongogi. Qaa ii kokaen oogita eja, “Noo uunanon goonon jigo ii kowoga ewaatiwaajon kaparan kombe iikanon uunanon neqan gere kaanja jero majakaka iikanon ji mokolonkejen.”

18 Ii konjoma onono Juuda jotamemeya yononon temboma waama Jiisaswaanon kouma kokaen qisin mugi, “Gii mono naa angoletoto mon ana ku-usunja iinin sokoma nononogo tere kaanja anaga?”

19 *Kaen qisin mugi kokaen meleema onono, “Ononon jiwowon jigo koi kondeenji namonon kamaaro niinon ii ween karoombaa uutanon metaama kumaña.”

20 Meleema onono kokaen ijogi, “Gbani 46:waa uutanon jiwowon jigo koi men laligon medaborogita nanja ano giinon ii ween karoombaa uutanon mono nomaen ama metaama kuunaga?”

21 Kaen ijogito, Jiisasnon jigowaa qaa ii iyanjaa seliaa sareaga jero. 22 Jiisasnon kanagen koomunonga waaro sareqaa jeroti, ii kamban iikanon gowokouruta yonoo roromongogianon kan kono moma asarigi. Ii romongon Jiisasnon qaa jeroti, ii ano Bunja qaa oogiti, ii kuuya moma laarigi. Kian.

Jiisasnon ejemba kananana modaboroja.

23 Jiisasnon Jerusalem sitinon kiankomu kendombaa kambananon laligon angoletoto ku-usunjawo meroti, ii ejemba

* 2:13: Eks 12.1-27 * 2:13: Anutunon Iijipt kanon Israel ejemba niniima koboon nunuuguroti, iikawaa korisoroya ii Koon qaanon Pasowa. Eksodus, Mootogo 12.15 * 2:17: Ond 69.9 * 2:19: Mat 26.61; 27.40; Maak 14.58; 15.29

mamaganonj iima qata moma laarinj iwaanonj rapingogi.
 24 Rapingogito, Jiisasnonj ejemba kuuya yonoo kanagia
 moma kotodabororo. Kawaajonj ejemba kuuya mende
 moma laaridaboronj onoma qaagiaa baatanonj mende kema
 laligoro. 25 Ejemba uugianonj qaa iwoi eroti, Jiisas mononj
 ejemba uugiaa kania ii isaama qendeema mubaatiwaa so
 mende kolooro. Mono anjo ii moma kotoro. Kianj.

3

Jiisasnonj Nikodeemus uumeleembaa kania kuma muro.

1 Juuda kanagesowaa jigo kaunsol batugianonj
 jotamemeya eja monj qata Nikodeemus laligoro. Iinonj
 Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) tuunonj nano.
 2 Iinonj gomantiinja mononj Jiisaswaanonj kouma kokaenj
 ijoro, “Somatana, gii angoletto menkejanj, ii eja mononj
 Anutu iwo mende nano anodeenj memambaa amamaankeja.
 Kawaajonj gii Anutunonj nemunj koma gono boi koloojanj,
 iikaenj mojonj.”

3 Kaenj jero kokaenj jenj meleema muro, “Niinonj qaa honja
 toonj monj kokaenj jewe moba: Mononj Anutuwaanonga
 kolokoloo donggoga mende koloowaati eenj, iinonj mono Anu-
 tuwaa bentotononj keuma iimambaa amamaawaa.”

4 Meleema muro kokaenj ijoro, “Mononj ejemba wana
 koloonj laligonjo kolokoloo donggoga ii mono nomaenj koloon-
 aga? Iinonj mono nemunj goronj uutanonj keuro mombo koro
 ama memambaa amamaawaa.”

5 Kaenj ijoro kokaenj meleeno, “Niinonj qaa honja toonj
 monj kokaenj jewe moba: Mononj oomulu menj mugi Unja
 Toroyanonj uutanonj kemero iikanonj kolokoloo donggoga
 mende kolooji eenj, iikaanjonj mono Anutuwwa benton-
 tonj uutanonj keumambaa amamaawaa. 6 Balombaa ne-
 munmanj onoononga merabora koloojuti, ii balombaa mer-
 aboraanaga. Unja Toroyanonj inaanj nemunj kono merabora
 koloonkejuti, ii mono Siwewaa meraboraanaga.

7 “Kawaajonj onjo kolokoloo donggoga Anutuwaanonga
 mende koloowuyati, ii mono mende sokonja. Qaa ii jewe
 iikawaajonj mono mende aaruwa. 8 Haamononj anjaa jaajaa
 lanj giliro otonja momakejanto, ii dakaya qen kankeji ano
 dakaanj baagenj qen kemakeji, giinonj iikawaa kania mende
 moma asarijanj. Unja Toroyanonj ejemba nemunj koma onono
 kolokoloo donggoga koloogiti, kuuya iyonoo kaniagia mono
 haamo kawaa so kolooja.”

9 Kaenj meleeno Nikodeemusnonj kiko qen kokaenj jero, “Ii
 mono nomaenj koloonaga?”

¹⁰ Kaen jero Jiisasnoŋ ijoro, “Gii Israel kanageso kuma nonomakejaŋ ano kilenŋ qaa iikawaa kania mende moma asarijaŋ. Ii mende sokonja. ¹¹ Niinoŋ qaa honŋa tooŋ moŋ kokaenŋ jewe moba: Nononoŋ naama moma kotojoni, ii jeŋ inisaamakejoŋ ano naama jaanananoŋ iima mojoni, ii nanŋonŋ jenkejoŋ. Kaenŋ amakejonto, oŋonoŋ kilenŋ Buŋa qaanana ii mende moma anŋonŋ komakeju.

¹² “Balombaa iwoiya jaanoŋ ii-iita kawaa qaaya jewe moma mende moma laariŋ nonjuti eenŋ, niinoŋ Siwewaa iwoiya mende ii-iita kawaa kania injjowe ii mono nomaenŋ moma laariwuya? ¹³ Balombaa eja moŋnoŋ Siwenonŋ mende uroto, Siwe gomambaa Eja honŋonŋ Siwe gomanonŋ laligonŋ kamaanŋ koloonŋ asugiroti, iinoŋ mono eleema Siwenonŋ ubaa.

¹⁴ *¹⁴ “Anutunonŋ Mooses balonŋ qararaŋkonŋkonŋonŋ jeŋ koto-ro kopa aenoŋ mokoleŋ unŋaya meŋ toonoŋ kosigoro nantoti, iikawaa so Siwe gomambaa Eja Honŋa ii kosigogi uma nambaa. ¹⁵ Ejemba ii moma laariŋ mujuti, iyoŋonoŋ kuuya laaligo kombombaŋa mokoloonŋ laligowutiwaajonŋ ama eu ubaa.

¹⁶ “Iikawaa kania ii kokaenŋ: Ejemba ii moma laariŋ munkejuti, iyoŋoonoŋga moŋnoŋ tiwilaawaabotiwaajonŋ Anutunonŋ balonŋ so jinoŋa qaa jopagoŋ nonono. Anana kuuya letoma laaligo kotigaa buŋa koloowonatiwaajonŋ ama Meria motooŋgo soro ii nonono. ¹⁷ Ejemba gomanŋ so laligonŋ kenjoni, Anutunonŋ Meria ananaa qaanana jeŋ tegowaatiwaajonŋa qaagoto, Merianoŋ hamo nunuro kantri so letoma oyanboyanŋ koloowonatiwaajonŋ ama wasiro namonoŋ kamaaro.

¹⁸ “Ejemba moŋnoŋ Meria moma laariji, Anutunonŋ iwaa qaa jeŋ tegoro mende tiwilaawaato, moŋnoŋ Jiisas mende moma laariŋ muji, Anutunonŋ iwaa qaa jeŋ tegoro laligoja. Anutuwaaw Meria motooŋgowaa qata mende moma laarijiwaajonŋ ama gere siawaa buŋa koloowaa. ¹⁹ Anutunonŋ balonŋ ejemba qaanana jeŋ tegonkeji, iikawaa kania ii kokaenŋ: Asasaganonŋ namonoŋ kamaanŋ kolooroto, ejembanonŋ nanamemenŋ bologa bologa ama meŋ laligogi. Kaenŋ laligonŋ Anutuwaaw asasaga togoŋ uugia pangamambaa nanamemenonŋ lanŋ somoŋgoŋ laligonŋ kougi.

²⁰ “Kuuya nanamemenŋ bologa amakejuti, iyoŋonoŋ Anutuwaaw asasaga togoŋ gema qenkeju. Anutunonŋ nanamemenŋgia bologa bologa ii inisaama jeŋ oŋono gamugia mobobotiwaajonŋ toroko momakeju. Ii moma asasagaa uutanonŋ mende keumakeju. ²¹ Mende keumakejuto, moŋnoŋ qaa honŋa otaanŋ laligoji, iinoŋ saanonŋ asasagayaa uutanonŋ keubaa. Anutunonŋ sololoonŋ muro nanamemenŋa

* 3:14: Jan 21.9

ama menj laligoroti, iikawaaajon nanamemeja iikanon asuganon koloowaatiwaaajon moja.” Kianj.

Jon Oomulu ejanon Jiisaswaa kania jokolooro.

²² Jiisasnon kaen jedaboron nama gowokouruta unjuama Jerusalem siti mesaon Judia prowinswaa gomanj gematanon kenji. Iikanon kema gowokouruta yonowo sonda tosia torogon laligon ejemba oomulu menj onoma laligoro. ²³ Jiisasnon kaen laligoroto, Jonon kaanagadeen gomanj qata Salim kawaa kosianon laligoro. Gomanj qata Ainon kanon apu mamaga ero ano ejembanon Jombaanon kouma oomulu menj onombatiwaaajon qisigi afaangon menj onoma laligoro. ²⁴ *Kambanj iikanon Jon ii kapuare mirinon mende oongji raro.

²⁵ Juuda yononon hamo qen aowombaaajon borogia songbama laligonkegi. Kawaaajon Jombaa gowokouruta yononon Juuda eja mombo qaa iikawaa niinonjiinon jen kanain jenonkooli anji. ²⁶ Kaen anji bimooro Jombaanon kanj kokaen ijogi, “Somatanana moba, eja Jordan apu leegenanon giwo laligoro geengon kaniaya nanjon jenati, iinon ejemba oomulu menj onono tuunj somasomatanon mono iwaanon kemakeju.”

²⁷ Jonon ii moma kokaen meleeno, “Anutunon eja mombaajon iwoi monj Siwenonga mende ama munagati eenj, iinon mono ii bunja qen aomambaa amamaawaa. ²⁸ *Iwo laligon kokaen jewe, ‘Nii Hamoqeqe Toya Kraist mende kolojento, Anutunon wasinj nono wala kajeja iinon gemananon kawaa.’ Niinon qaa ii jeweti, onjo ii saanon onjoangio nanjon jen laligowuyatiwaa so kolooju. ²⁹ Iikawaa sareya ama kokaen jemaŋa: Eja monjon emba bunjayawo koloon emba memambaaajon korisoro qaa jen seinj laligoja. Kaen laligoro eja alianon kosianon nama korisoro qaayaa aroya moma iwaaajon jinonja qaa aisoonkeja. Kawaa so niinon Jiisaswaa alia koloon iwaaajon aisoowe korisoro iikanon keteda koi uuna saa qero laligojen. ³⁰ Jiisaswaa qabunyanon somariinj seiro Jon noonon waziiro sokom-baa.” Kianj.

Jiisasnon Siwenonga kamaarotiwaa kania jero.

³¹ “Moronon eukanonja kamaaroti, iinon ejemba kuuya unjuugunj uuta kolooja. Monjon namonon asuginj namowaa bunja kolooja ano namonon laaligowaa qaaya jenkeja. Siwenonga kamaan karoti, iinon mono kuuya unjuugunj uuta kolooja. ³² Iinon iwoi iima moma kotonj laligoroti, iikawaa kania jen nanjon dangunu kaanjanja. Kaen nanjato,

* **3:24:** Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20 * **3:28:** Jon 1.20

nanjonango qaaya ii ejemba monnon mon mende moma angon konja.

³³ “Ejemba monnon nanjonango qaaya moma angon konji, iinon Anutu onabonja koloojiwaa qaaya menj koti-iro powowon koloowaa. ³⁴ Anutunon qele ejia wasin Unaya Toroya dogo qaganon qaagoto, kelemalelen munkeja. Kawaajon qele ejianon mono Anutuwaanon qaa honja ii injisaama jenkeja. ³⁵ *Mananon Meria uunon jopagon munkejiwaaajon ama iwoi kuuya bunja qen mun borianon ano eja.

³⁶ “Ejemba monnon Meria moma laarin uuta meleenji, iinon mono mombo letoma laaligo kotigaa bunja kolooja. Monnon Meriaa qaaya mende tenj komakeji, Anutuwaan irinjonsoonanon mono iwaa qaganon uma pondan nano laaligo kotigaa kania mende iima koton een lanj laligoja.” Kian

4

Jiisasnon Samaria emba mombo qaa amiri.

¹ Jiisasnon ejemba kaen kuma onono gowokouruta koloogi oomulu menj onoma iikanon Jon Oomulu eja uugun haamo ama laligoroti, qaa ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonoo gejagianon kemero mogi. Yononon ii mogiti, buju ii jegi seinj Pombaa gejianon kemero moro. ² Jiisasnon anjo ejemba mende oomulu menj ononoto, iinon jero gowokourutanon ii angji. ³ Ii moma Judia prowins mesaon eleema mombo Galili prowins waagenj kenji. ⁴ Kana kaen kema Samaria prowinsnonj keuma uugun kenji.

⁵ *Uugun kema Samaria prowinswaa taon mon qata Sikar iikanon keuro. Sikar taon ii Jeikobnon balon bakaya mon meria Joosef muroti, iikawaa kosianon eja. ⁶ Jeikobwaanon apu ron koriga ii Sikar taonon nanja. Jiisasnon kana karotiwaajon ama selia bimooro ween jiji kolooro apu ron iikanon keuma kosianon kamaan raro.

⁷ Apu ron kosianon raro Samaria emba monnon apu kosomambaajon karo. Karo Jiisasnon iima kokaen ijoro, “Gii saanon apu nona newenaga.” ⁸ Kamban kanon gowokourutanon nene sewanja mewombaajon ii mesaon taonon kenji iyanjarodeen nani.

⁹ *Juuda ejembanon Samaria prowins sureen onoma yonowo ainjolon mende laligonkegi ano pake motoonjonon apu mende koson laligonkegi. Kawaajon iyanjarodeen nani

* 3:35: Mat 11.27; Luuk 10.22 * 4:5: Jen 33.19; Joos 24.32 * 4:9: Esr 4.1-5; Neh 4.1-2

kanonj emba iinonj kokaen ijoro, “Gii Juuda ejaga ano nii Samaria embagato, nomaembaajonj ‘Apu nona newenaga,’ jenj qisinj nonjanj?”

¹⁰ Jiisasnonj qiqisi ii moma kokaenj meleema muro, “Gii Anutu kalenaa kania moma kotona sokonaga. Morononj ‘Apu nona newenaga,’ jenj qisinj gonji, iwaa kania moma asarinagati eenj, ii mono qisina laaligowaa apuya gonaga.”

¹¹ Kaenj ijoro kokaenj ijoro, “Oo somatana, apu kosomantiwaa pakeya monj mende raja ano apu ronj koi kanonj mono koriga kolooja. Kawaajonj laaligowaa apuwaajonj jejanj, ii mono daanjkaa mokolonaga? ¹² Benj isinana Jeikobnonj apu ronja koi nonono. Iinonj wala anj ano iwaa gematanonj meraurutanonj koi kanj apu kosonj nenj laligonkegi ano bulmakao tuunja tuunja apu ononji nenj laligonkegi. Gii Jeikob uugunj uuta koloonj ejemba apu menj seinj onomambaajonj jejanj me?”

¹³ Kaenj jero moma Jiisasnonj kokaenj meleeno, “Ejemba kuuyanonj apu koi nenjo mombo apuwaa newombaajonj momakebuya. ¹⁴ Kaenj laligowuto, niinonj mombaajonj apu mumanati, iinonj ii nenjo kambanj monjonj apuwaa mombo mende mobaa. Kaenj qaagoto, apu mumanati, ii mono iwaa uutanonj letoma laaligowaa apu jaaya jujukuya qaa kolooro laligowaa. Ujungonj kouma laaligo kombombanja tetegoya qaa ii munkebaa.”

¹⁵ Kaenj meleeno embanonj jero, “Oo somatana, gii mono apu ii nona nemanj. Ii nenjo kambanja kambanja mombo apuwaa moma apu kosomambaajonj koi kanasoso mende riiwenaga.”

¹⁶ Kaenj jero kokaenj jenj kotonj muro, “Gii mono kema loga wama koi kawao.”

¹⁷ Kaenj jenj kotonj muro “Nii lona qaa,” jenj meleeno. Meleeno kokaenj ijoro, “Gii ‘Lona qaa,’ qaa ii onanonj jejanj. ¹⁸ Gii wala eja 5 onoma laligona ano kete monj mena rajaoti, iinonj goo loga mende kolooja. Qaa jejanj, ii honj toonaga.”

¹⁹ Embanonj ii moma kokaenj ijoro, “Somatana, gii mono gejatootoo eja qaita monj koloojanj. Niinonj taniga kaenj giima kotojenj. ²⁰ Nonoo ambosakonjurunananonj baanja qendeema kokanonj uma siminj kuma qama koolinj laligogito, Juuda onononj kokaenj jenkeju, ‘Samaria onjo mono Jerusalem siti-nonj uma jiwowonj jigononj usugonj qama kooligi sokombaa.’

²¹ Ii moma Jiisasnonj kokaenj jenj kotoro, “Oo emba, kambanj monj kanj kuuwaati, onjo kambanj iikanonj Ama waeya menj mepesee-wombaajonj baanja kokanonj me Jerusalem kanonj mende uma laligowuya. Gii qaa ii moma laarina sokombaa. ²² Samaria onjo Anutuwaa kania tororo mende moma kotonj

kilen iwaa waeya tondū menj mepeseenkeju. Hamoqeqewaa kania ii Juuda nonoo batunananonj asuganonj koloonj eja. Kawaajonj Juuda nonononj Anutunanaa kania moma kotonj waeya menj mepeseeninj sokonja.

²³ “Kilenj kambanj monj kokaenj koloowaa: Kambanj iikanonj Unja Toroyanonj ejemba sololoonj inaanj onono qaa honja otaanj Ama waeya menj onanonj mepeseenj laligowu. Manjananonj ejemba kaanja monjgama onoma asugiwutiwaaajonj siinja moma laligoja. Kambanj morota iikanonj mono kanj kuunj kete koi eja. ²⁴ Anutunonj Unjaga kolooja. Kawaajonj Unja iikawaa waeya menj mepeseenkejuti, iyonononj mono Unja Toroyanonj sololoonj inaanj onono qaa honja otaanj mepeseenj laligowu.”

²⁵ Jiisasnonj kaen jenj kotoro embanonj ijoro, “Hamoqeqe Toya qata Kraist qajuti, iinonj asugimambaajonj anja, ii mojenj. Iinonj kawaati, kambanj iikanonj mono qaa kuuya ninisaano iima mobonja.”

²⁶ Jiisasnonj qaa ii moma kania kokaenj isaano, “Giwo koi nama qaa aminj mojoti, niinonj mono iikaya koloojenj.” Kianj.

Gowoko yonononj kanj yorowo toroqegi.

²⁷ Kaniaya isaano gowoko yonononj iikanondeenj eleema kagi. Kanj embawo qaa aminj mori, ii iima walingogito, mononj kokaenj mende qisiro, “Gii nomaembaajonj iwo qaa qaa anjao?” me “Gii naama gombaatiwaaajonj mojanj?” Kaenj qisiwombaajonj mogito, kuuyanonj kokodundunj koma ragi.

²⁸ Kaenj ragi embanonj apu pakeya mesaonj eleema taononj kema ejemba kokaenj injjoro mogi, ²⁹ “Mobu! Niinonj eja monj mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iikawaa kania nisaama jero mojenj. Kawaajonj iinonj Hamoqeqe Toya Kraist koloowabo. Mono onjonganjo kanj eja ii iibu.” ³⁰ Qaa ii moma taonj mesaonj luluuma horonj Jiisaswaanonj kenji.

³¹ Gowoko yonononj kambanj biiwianonj kanonj Jiisas kuun munj kokaenj ijogi, “Somatanana, nene newa.”

³² Kaenj ijogito, kokaenj injjoro, “Niinonj nenena qaita monj menj laligojenj, onononj iikawaa kania mende moma kotoju. Qaago.”

³³ Kaenj injjoro iyangia qisinj aonj kokaenj jegi, “Mononj nene monj menj kanj mujaa me nomaenj?”

³⁴ Kaenj jegi kokaenj injjoro, “Wasinj nono kaweti, niinonj iwaa jeta tenj koma gawonja menj sororogonkejenj, iinonj noo neneana kolooja. ³⁵ Onononj qaa kokaenj jewubo, ‘Koinj 4 tegoro olinj-izizii kambananonj toriwaa.’ Mobu, niinonj iikawaajonj kokaenj jejenj, moma geja ambu: Gawonj bonja bonja yonoo hongianonj mumugodabororo qenmemetaa kambananonj mono kanj kuuja. Onjo mono uugiaa jaayanonj

meleeno uugi keno ii iima kotowu. ³⁶ Tosianonj wala qaa kota qosoma kororoonj laligogi honjanonj kambanj kokaamba asugiro tosonianj ii menj kululuunj tawagia megij ejembaya ejembaya laaligo kotigaa bunja koloonkeju. Kaenj kolooro honja qenjmeme yonononj qosomakororo ejemba yonowo ajoroonj motoonj jejelombanj ama aisoonj oyanboyanawo mobuya.

³⁷ 'Monjonj kota qosoma kororooro monjonj honja qenj meji,' qaa kaenj jenkejuti, ii qaa honjaga. Ii Anutuwaa gawonj memewaa kania inisaanja. ³⁸ Niinonj onjo wasinj onjombe gawonj qaita monjonj onjoangio iwoi kota mende komogiti, mono gawonj iikanonj kema honja qenj mewu. Tosianonj wala selegia qenj gawonj menj laligogi onononj yonoo gemagianonj kema gawonj megitiwaa honja mokoloonj qenj menjkebu. Niinonj kaenj wasinj onjonjen." Kianj

Samaria ejemba mamaganonj uugia meleengij.

³⁹ Samaria embanonj qaa kokaenj nanjonj jero, "Niinonj eja monj mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iinonj iikawaa kania nisaama jero mojenj." Kaenj jerotiwaajonj ama Samaria ejemba mamaganonj Sikar taonj kanonj uugia meleema Jiisas moma laarinj mugij. ⁴⁰ Moma laarinj munj iwaanonj kanj yonowo toroqenj laligowaatiwaajonj kaparanj koma qisigij weenj woiwaa so toroqenj kanonj laligoro.

⁴¹ Kaenj laligonj qaa jenj laligorotiwaajonj ama mamaganonj Jiisas moma laarinj toroqegi tuungia somariiro. ⁴² Toroqenj emba ii kokaenj ijogij, "Eja koi kanonj onjanonj gomanja gomanja ananaa Hamoqeqe Tonanaga kolooja. Nonononj ii goo qaawaajonjadeenj mende toroqenj moma laarijonto, ii nononano geja ama moma moma kotojonj." Kianj.

Jiisasnonj kawali galenj mombaa meria menj qeangoro.

⁴³ Jiisasnonj Samaria laligoro weenj woi tegoro onjomesaonj Galili prowinsnonj keno. ⁴⁴ *Jiisas anjo kambanj monjonj qaa monj kokaenj nanjonj jero, "Gejatootoo ejemba monjonj iyanjaa gomanj balononj laligoro iwaajonj mende mogij uro goda mende qenj munjkeju."

⁴⁵ *Kaenj jeroto, kilenj kambanj kanonj anjaa prowinsnonj Galili kouro iikanonj kaanagadeenj tosonianj jolonja jegij. Yonononj kiankomu kendombaajonj Jerusalem sitinonj uma Jiisasnonj kendonj kambananonj angoletto meroti, ii kuuya iima mogij. Kawaaajonj kambanj iikanonj saanonja koma horonj mugij.

⁴⁶ *Galili prowins yonononj koma horonj mugij gomanj qata Kaana wala kanonj apu menj letono wain kolooroti, iikanonj

* 4:44: Mat 13.57; Maak 6.4; Luuk 4.24 * 4:45: Jon 2.23 * 4:46: Jon 2.1-11

mombo karo. Taon qata Kaperneam kanon kimbaa kawali galen mon laligoro. Iwaa merianon ji kiro ero.

⁴⁷ En komumambaajon ano. Kawaajon Jiisasnon Judia prowins mesaon Galili uutanon karoti, iinon iikawaa bujuya moma Jiisawaanon kema kokaen qisin muro, “Gii saanon kan merana menj qeangon mubaga.” ⁴⁸ Qisin muro kokaen ijoro, “Ono nii een mende moma laarin nombutiwaa so koloojuti, ii mende sokonja. Niinon angoletto aiwese mewe iimago mono afaangon nii moma laarin noma uugia meleembuyaga.”

⁴⁹ Kaen ijoroto, kawali galenon kokaen ijoro, “Somatana, merananon komuwabotiwaajon mono uulanawo kawa.”

⁵⁰ Kaen ijoro meleema muro, “Meraganon mono qeangon laligowaa. Kawaajon mono saanon eleema kema.” Kaen meleema muro iinon ii moma laarin eleema keno. ⁵¹ Kananon keno welenqeaturutanon kan mokolon kokaen ijogi, “Meraganon mono qeangojaa.”

⁵² Kaen ijogi qisin onoma jero, “Naa kambanon kanain qeangojaa?” Kaen jero ijogi, “Woran mare wan kilok kanon sele gereya mesaojaa.” ⁵³ Ijogi momoya kokaen kolon asariro: Ahaa! Jiisasnon “Meraganon mono qeangon laligowaa,” jeroti, mono aua iikanondeen qeangojaa. Qaa ii moma asarin ii ano sumanjuruta kuuya yononon uugia meleema Jiisas moma laarin mug.

⁵⁴ Jiisasnon Judia mesaon Galili prowins uutanon kan angoletto mon koi mero indina woi kolooro. Kian.

5

Jiisasnon Betesda angon teru goraayanon eja mon menj qeangoro.

¹ Kanagen kamban monnon Juuda yonoo kendon somata mon toriro Jiisasnon Jerusalem sitinon uro. ² Jerusalem sitiwaa kiriponon nagu mon ii lama onoojon ero. Kawaa kosianon angon teru mon qata Hibruu qaanon Betesda qagiti, ii ero. Iikawaa goraayanon haamo miri koriga somata 5 nanji. ³ Haamo miri 5 iikawaa uutanon ji ejemba tuun somata enkegi. Tosianon jaagia gooro ragi. Tosianon kanaborogia meendangoyaga egi. Tosianon bakagia koomuyaga egi.*

⁴ Kamban tosaanon Pombaanon gajoba monnon kamaan angon terunon rinjanjgoro oronkero. Apunon ororo kamban iikanondeen monnon wala angon terunon kemenkero jia ii me ii iikanon mono qeangonkero. Kawaajon

* **5:3:** Yononon apu angonon eligon orowaajon mamboma ramakegi. Tosianon qaa ii jawo 3:waa tetegoyanon ama ooju.

mamboma ragi. ⁵ Iikanonj eja monj gbani 38:waa so ji kiro enjero. ⁶ Iikanonj ero Jiisasnonj kouma iima kambanj koriga totoonj ji kiro enj laligoroti, ii moma kokaenj qisinj muro, “Gii qeangomambaajonj mojanj me qaago?”

⁷ Qisinj muro kokaenj meleeno, “Oo Ponj, apunonj oronj otonj aoro alana morononj mono anjonj terunonj noma noonaga? Alana kaanja monj mende laligoja. Neeno kemambaajonj moma batogonj laligoweti, kambanj iikanondeenj tosaanja yonoononga monjonj nii nuugunj kemenkeju.”

⁸ Meleema muro Jiisasnonj ijoro, “Gii mono waama tambomaeega menj kamba.” ⁹ Kaenj ijoro moma iikanondeenj qeangonj tambomaeeya menj keno. Kenoto, iwoi ii Sabat kendononj kolooro. ¹⁰ *Iikawaajonj Juuda yonononj eja qeangoroti, ii kokaenj ijogi, “Kete Sabat kendonj kolooja. Kawaajonj tambomaeega menj anjonj kana mende sokonja.”

¹¹ Ijogi kokaenj meleeno mogi, “Meagonj nonji, iinonj kokaenj jenj tegonj nonja, ‘Gii mono waama tambomaeega menj kamba.’”

¹² Ii moma kokaenj qisinj mugi, “Eja morononj goojonj ‘Tambomaeega menj kamba,’ jejaa?”

¹³ Qisinj mugito, Jiisasnonj menj qeangoro ejemba tuun somatanonj ologogi yonoo batugianonga ilinjolonj koma keno. Kawaajonj morononj ii ama muroti, ii mende moma tompiririnj qenj nano.

¹⁴ Iikawaa gematanonj jiwowonj jigo totonj uutanonj uro Jiisasnonj iikanonj mokolonj munj qambanjmambanj qaa kokaenj ijoro, “Moba, gii qeangojana. Kawaajonj tiwitiwilaa seiyawo bologa monj koloonj gombabotiwaaajonj mono singisonjo mombo mende toroqenj ama laligowa.”

¹⁵ Eja qeangoroti, iinonj Jiisas iima kotonj kema Juuda jotamemeya ii kokaenj injoro, “Eja menj qeangonj nonoti, iwaa qata Jiisas.” ¹⁶ Ii moma Jiisasnonj Sabat kendononj gawonj kaanja meroti, Juuda jotamemeya yonononj iikawaajonj ama sisiwerowero ama munj laligogi. ¹⁷ Kaenj laligogito, Jiisasnonj kokaenj meleema onono, “Noo Amananonj suulanj gawonj menkeja ano niinonj kaanjadeenj ii menkejen.”

¹⁸ Kaenj meleema onoma ejemba Sabat kendorbaa qaa tosaanja toroqenj anji Jiisasnonj ii nanamemenanonj qewagonj yonoo jaagianonj singisonjo ano. Singisonjo ii toroqenj Anutuwaajonj ‘Amana!’ jenj Anutu tani kaanja laligojiwaa so koloonj iyanja menj uma aoro. Juuda ejemba yonononj iwoi woi iikawaajonj ama moma koboonj kaparanj koma Jiisas qewombaajonj jenj kotiigi. Kianj.

* 5:10: Neh 13.19; Jer 17.21

Laaligo gbiliwaatiwaa ku-usunja ii Jiisaswaanonj eja.

¹⁹ Kaen angito, Jiisasnon qaa kokaen injjoro, “Niinon qaa honja toonj monj kokaen injjowe mobu: Meranon iyanjaa uutaajon iwoi monj mende menkejato, Mananon iwoi menkeji, Merianon mono ii kaanjiadeen menkeja. Kawaa-jon Mananon iwoi mero iimakeji, iinon mono iikayadeen menkeja. ²⁰ Mananon Meria uunon jopagon munj laligon anjo gawonj menkeji, ii kuuya qendeema munkeja. Kawaa-jon angoletto iima laligojuti, ii iwoi kamaanqegeta. Iikawaa honja ii kanagen qendeema onono iima newogia tegoro walingon laligowuya.

²¹ “Monj kokaembaajon walingowu: Amanon ejemba koomuya onomindiiro gbilinkeju. Merianon mono iikawaa so kaanjiadeen ejemba koomuya moroga gbiliwutiwaa moji, ii mono onomindiiro gbilinkeju. ²² Kaanjiadeen Amanon mombaa qaaya mende jenj tegonkejato, jenteego gawombaa ku-usunja kuuya ii kokaembaajon Meriaa borianon anota eja:

²³ “Ejemba Ama goda qenj munkejuti, iikawaa so kuuyanon Meria goda qenj mubutiwaajon moja. Amanon Meria wasinj muro. Kawaa-jon monjon Meria mende goda qenj muji, iinon mono Ama kaanagadeen goda mende qenj muja. ²⁴ Kawaa-jon niinon qaa honja toonj monj kokaen injjowe mobu: Monjon noo Bunja qaana moma nii wasinj nonoti, ii moma laarinj muji eenj, iinon mono laaligo kotigaa bunja kolooja. Niinon qaaya jenj tegowe gere siawaa bunja mende koloowaa. Koomu kotigaa leeya mesaon jawo waleema laaligo kotigaa leegen keuma laligon ubaa.

²⁵ “Niinon qaa honja toonj monj kokaen injjowe mobu: Kamban qaita monj kawaati, ii mono noojon ama kanj kuud-aboroja. Kamban iikanonj singisonjo ama uunonj koomuya koloojuti, iyonononj Anutuwaa Merianonj qaro qaa aroya mobu. Ii moma tenj kombuyati, iyonononj mono gbilinj kotiinj laligowu. ²⁶ Ii kokaembaajon: Ama anjo laaligo kombom-banja kondoonkeji, iikawaa so laaligo gbilinj kotiiwaatiwaa ku-usunja ii Meria muro iinonj kaanagadeen ejemba menj gbilinj onomakeja. ²⁷ Iinonj Siwe gomambaa Eja Honja laligo-jiwaajon ama Amanonj ejemba qaagia jenj tegowaatiwaa ku-usunja kaanagadeen iwaa borononj ano iwaa bunja kolooro.

²⁸ “Niinon qaa kota jejenj, iikawaajon mono mende aaruwu. Kamban monj kanj kuuwaati, iikanonj kuuya qasirinonj ejuti, yonononj kaanagadeen qa qabaati, ii mobuya. ²⁹ *Qata ii moma waama asuganonj asugigi nanamemen awaa ama laligogiti, iyonononj laaligo kotiganonj keubuto,

* 5:29: Dan 12.2

nanamemenj bologa ama laligogiti, niinonj iyonoo qaagia jen tegowe koomu kotigaa bunja koloowuya. ³⁰ Niinon neenaa uunaajon iwoi monj neeno ama memambaajon amaamaankejen. Nii Amawaa jetanonga qaa momakejenj, mono iikawaa so ejemba qaagia jen tegonj onomakejenj. Neenaa uunaajon tondu mende menkejento, wasinj nonoti, mono iwaa qaaya otaankejenj. Kawaaajon jenteego qaana jenkejenj, ii mono soyanongadeen koloonkeja.” Kianj.

Tosianonj Jiisaswaa kaniaya nanjonj jegi.

³¹ “Niinonj neenaa kaniiana nanjonj jewenagati eenj, qaana iikanonj saanonj mende kotiinaga. ³² Alana monjonj noo kaniiana nanjonj jenkeja. Iinonj noojonj qaa jenkeji, iikanonj mono kotiinj honawo kolooja, ii mojenj. ³³ *Onj jotamemeya wasinj ononji Jombaanonj kagi qaa honaa so noo kaniiana inisaama jen nangoro.

³⁴ “Jen nanjoroto, niinonj namo ejawaa nanjonanjo qaaya ii moma mende mobe uja. Mende ujato, Jombaa nanjonanjo qaawaajon jenkejenj, ii mono onj kamba nj kokaamba letonji Anutunonj wangia somongowaatiwaajonj ama jenkejenj. ³⁵ Jononj kiwa somata koloonj awaagadeen jen asarioto, onj kamba nj koriga qaagoto, kamba nj torodaamonj iwaa asasaganonj tondu aisoowombaajonj siinja mogi.

³⁶ “Jononj noo kaniiana torodaamonj injoro mogito, monjonj ii nanjonj jenkeji, iwaa qaayanonj mono Jombaanonj nanjonanjo qaa uuguja. Neenaa Amananonj gawonja nono mewe hona koloonkeja. Honja iikanonj mono kaniiana kokaen nanjonj inisaamakeja: Amanonj wasinj nono iwaa jeta memeya koloojenj. ³⁷ *Amanonj wasinj nono kamaaweti, iinonj kaniiana nanjonj jen laligoro. Onj kamba nj monjonj iwaa qaa aroya mende mogi ano kaitania mende iigi. ³⁸ Iinonj moroga wasiro kamaaroti, onj ii mende moma laarinj muju. Kawaaajonj iwaa qaayanonj mono onoo uugianonj mende eja.

³⁹ “Onj laaligo kotigaa kania ii Bunja Terenonj enj ononja, iikaen romonjonj ii weenjonj uu kononjianonj ama Siwewaa bunja koloowombaajonj moju. Kaen mojuto, tereya tereya kuuya yonononj mono noo kaniiana nanjonj inisaamakeju. Ii moma yagoju me qaago? ⁴⁰ Nanjonanjo qaa mamaga ejato, onj laaligo kombomba nj bunja qen aowombaajonj noononj kawombaajonj togonkeju.

⁴¹ Balononj ejemba yonononj qabunja nonji somariywaatiwaajonj mende mambonjenj. Ii nonji mobe mende uro laligojenj. ⁴² Kaen laligojento, onoo kaniagia ii kokaen eji, ii mojenj: Onj uugia Anutuwaanonj qaago totoonj somonjonj

* 5:33: Jon 1.19-27; 3.27-30 * 5:37: Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 3.22

uujopa mende ama mun laligoju. ⁴³ Niinon Amanaa qata qama kawe onjo gema nunkejuto, monnon iyanaa qata qama kawaati, onjo mono ii saanon moma angon koma horon mubu.

⁴⁴ “Oo onjo onjonga mepeseen aon qabunagia somari-iwaatiwaa mogi umakeja. Umakejato, ben motoongonon Anutu hona kolooji, iinon qabuja onjombaatiwajaan kaparan mende komakeju. Kaen ama akadamiugawo koloowutiwajaan mende janjarin riin nanju. Kawaajon nomaen nii moma laarin nombuyaga? Ii mono amamaawuyaga.

⁴⁵ “Niinon onjo ‘Amawaa jaasewanon qaa jakeyanon ama onoma,’ kaen mobubo. Onjo Mooseswaa qaawaa jejeromonromon ama Siwe gomanon ubombaajon mamboma laligojuto, Anutuwaa jaanon keugi Mooses anjo Anutuwaa qaa jakeyanon onooma qaa selegianon kuun onono gamugia mobuya.

⁴⁶ “Ii kokaembaajon: Moosesnon noo kaniana jen asarin Buja Terenon oorota eja. Kawaajon Mooses moma laarin mubuyagati een, mono nii moma laarin nombuyaga. ⁴⁷ Kaanto, Mooseswaanon tere ii mende moma laarin ten konjutiwajaan mono noonon qaa ii nomaen moma laariwuyaga? Ii kupukapayawo koloowabo.” Kian.

6

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagi.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17

¹ Kawaa gematanon Jiisasnon Galili apu angon, qata mon Taiberias apu angon ii koton leegen keuro. ² Ji ejemba men qeangon onono angoletto kolooro iigitiwajaan ama ejemba tuunleembe jaasongoyanon Jiisaswaa gematanon otaan kagi. ³ Jiisasnon gowokouruta unuama baananon uma ragi.

⁴ Kamban kanon Juuda nonoonon kiankomu kendonon toriro.* ⁵ Jiisasnon jaa uuro keno ejemba tuunleembe jaasongoyanon iwaanon kougiti, ii injiima Filipwajaan jero, “Nono nembanene daenkaya sewanja menin tuun somata kaanja nen timbiringogi sokonaga?” ⁶ Iwoi amambaa anoti, ii anjo moroto, qaa ii Filip angotete ama mun ijoro.

⁷ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Nene bered ween 200:waa tawaya (Kina 4,000) iikanon sewanja men mendeenin kuuya yononon kitiagadeen negi kilen mende sokoma ononaga.”

⁸ Kaen meleeno gowokouruta yonoononga mon qata Andruu, Saimon Piitowaa konganon kokaen ijoro, ⁹ “Mera melaa

* **6:4:** Anutunon wala eenanon injiima koboon unuuguroti, Juuda yononon kawaajon gbani so kamban ama aisoonkeju. Koon qaanon qata Pasowa jeju. Eksodus 12.15

monj koi kanonj raja. Iwaanonj baali† bered 5 ano sora woi rajato, ejemba ambembo kokaanja ii mende sokombuya.”

¹⁰ Kaenj ijoro Jiisasnonj injjoro, “Onjo mono ejemba tuunj koi jenj mendeema onjongi nene newombaajonj kamaanj rabu.” Balonj kanonj kegbanj lolo mamaga ero. Kawaajonj eja janggogia 5,000:waa so yonjononj namononj kamaanj ragi.

¹¹ Kamaanj ragi Jiisasnonj bered ii menj dangisenj jenj gama koolinj ejemba ragiti, ii mendeema onono ano sora ii kaanagadeenj mendeema siingianonj jegitiwaa so onono.

¹² Mendeema onono nenj timbiringgogi Jiisasnonj gowokouruta kokaenj injjoro, “Nene kitia tiwilaawabotiwaajonj ii mono menj kululuuwu.” ¹³ Kaenj injjoro baali bered 5 iikanonja nenj kitia reremonja mesaogi raroti, ii menj kululuugi konde 12 kanonj kemenj saa qero.

¹⁴ Jiisasnonj angoletto kaenj mero ejembanonj iima walingonj jegi, “Gejatootoo eja namononj asugiwaatiwaajonj jegiti, iinonj mono onjanonj ii kolooja.” ¹⁵ Kaenj jenj Jiisaswaajonj otokorianj maama kinj ponggia koloowaatiwaajonj romonggogi. Romongonj kanj liligonj muunj walingonj kinj kuunj mubombaaajonj angi. Kaenj angi moma kotonj injiima togonj onjomesaonj mombo baanjanonj uma anjodeenj laligoro. Kianj.

Jiisasnonj apu anjonj qaganonj riinj riinj keno.

Mat 14.22-33; Maak 6.45-52

¹⁶ Negi tegoro mare kolooro Jiisaswaa gowokouruta yonjononj apu anjonj goraayanonj kemegi. ¹⁷ Kemenj wanjononj uma gomanj ii mesaonj apu anjonj kotonj leegenj Kaperneam gomanj baagenj kenji. Kenji gomanj tiiro Jiisasnonj kilenj yonjononj mende asugiro. ¹⁸ Kenji haamo kotakota qero apu anjononj geriawo qindiima uma kamaaro.

¹⁹ Uma kamaaro loqanonj qenj nanjonj 5 me 6 kilomiita kawaa so kenji Jiisasnonj apu anjonj qaganonj riinj riinj wanjo kosianonj karo iima aarunj toroko mogi. ²⁰ Kaenj mogi kokaenj injjoro, “Neeno kajenj. Toroko mende mobu.”

²¹ Kaenj injjoro Jiisasnonj wanjononj ubaatiwaajonj ijogi uro. Uro wanjogianonj iikanondeenj uulanawo unuama balonj goraayanonj kembombaa anjiti, iikanonj keugi. Kianj.

Ejemba yonjononj Jiisaswaajonj uunj monjgama bimbimgogi.

²² Iikanonj keugi gomanj ano ejemba tuunj somata yonjononj apu anjonj leegenj toroqenj laligonj kokaenj romonggogi, “Woranj wanjo motoonjononj raro iininj Jiisasnonj gowokouruta yonjowo wanjo iikanonj mende uma kenjaa. Jiisasooma anjiodeenj kenji. Wanjo morota monj mende iininj. Kawaajonj Jiisasnonj mombo koi laligoja.”

† 6:9: Baali ii dumun, wiit, out ano yagonj yonjoo alagia monj.

23 Kaen romonjon tosanon kokaen jegi, “Wango mo-tongonon kengito, onanon, Taiberias taonona wango tosaanja kagi. Wango ii Ponjon beredwaajon dangisen jen gama kooliro nen raniji, mono goman iikawaa kosianon kagita Jiisanon wango iyonoononga monjon uma keno me nomaen?” 24 Ejemba tuun yonjon kaen jen Jiisas ano gowokouruta kanon mende mokolon onongi. Kaen iima moma kaanjadeen wanjonon uma Kaperneam taonon kema Jiisas monganji. Kianj.

Jiisanon laaligo kotigaa neneya koloaja.

25 Ejembanon Jiisas mongama apu anjon leegen luangen baagen mokolon iima kokaen ijogi moro, “Oo Somatanana, gii mono naa kambanon koi kajaña?”

26 Kaen ijogi kokaen meleema onono, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu: Ono angoletu mewe iig-itiwaajon ama nii mende mongama nonjuto, nene bered kotuegowe nen timbiringogiti, mono iikawaajon nii notaan koi kaju. 27 Nene aliwaati, ii mokoloowombaajon janjarin mende riinj laligowuto, uuwaa neneya laaligo kombombara onomakeji, mono ii buña qen aowombaajon kaparan koma laligowu. Ama Anutunon munjen silimbara Siwe gomambaa Eja Hona muro ku-usujanon tururo uuwaa nene onono oyanboyon mokoloowu. Kaen ama laligon kotiinj komun toroqen tetegoya qaa laligowu.”

28 Kaen meleema onono kokaen qisij mugi, “Anutuwaa uusiña otaan nanamemen tania mono nomaen aninj sokonaga?”

29 Qisij mugi kokaen meleeno, “Anutunon eja wasinj muroti, ono ii moma laarin mun laligowu. Nanamemen iikanon mono Anutuwaa uusiña otaan koloaja.”

30 Kaen meleeno kokaen qisij mugi, “Kaen kolooro gii mombo naa angoletoga esujawo mon mena iima moma laarin gombonaga? Gii mono naa iwoi mon Mooseson ano, iikawaa so ama mewaga? 31 *Buña Tere mon kokaen oogita eja, ‘Iinon Siwenonga nene bered onono negi.’ Qaa iikawaa so ananaa ambosakon yonjon balon qararankonkonon kema laligon nene qata “mana” nen laligogi ano gii mono kaniaga Mooses uugun nomaen qendeenaga?‡

32 Qisij mugi Jiisanon kokaen injjoro, “Ono iikawaa kania saanon mende moma kotoju. Niinon qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu: Mooseson angoletu Toya mende

* 6:31: Eks 16.4, 15; Ond 78.24 ‡ 6:31: Balon qararankonkonon Anutunon gomaamba so gomaambawaa iwoi jokanja taanja ano afaanja aju paora kaanja ano namonon ero iima seleengen sombenon kema menj kululuun kuungianon kan bered looloria menj nenkegi. Eks 16.13-36

kolooro. Iinonj nene bered ii Siwenonja mende onono negito, neenaa Amananonj mono Siwenonja bered onabonja ii onomakeja. ³³ Anutuwaanonj nene bered ii Siwenonja kamaanj asuginj gomanj so ejemba laaligo kombombanja onomakeja.”

³⁴ Kaenj injijoro kokaenj jegi moro, “Oo Ponj, gii kambanj so nene bered ii nonona nenj laligowonja.”

³⁵ Jiisasnonj ii moma kokaenj injijoro, “Niinonj laaligo kombom-banjaa neneya koloojenj. Monjonj noononj kaji, iinonj nenj timbiringonj wosoya kambanj monjonj mende kiwaa. Monjonj nii moma laarinj nomakeji, iinonj apuwaajonj mende mobaa. ³⁶ Kaenj anogo onjo nii niima kotojuto, kilenj mende moma laarinj nonju. Ii jewe moju. ³⁷ Ano kilenj Amanonj ejemba tosaanja nomakeji, iyonononj kuuya noononj kawu. Monjonj noononj kawaati, niinonj mono ii mende yakarimanja.

³⁸ “Niinonj Siwenonja kamaanj neenaa siinanonj iwoi lanj ama menj laligomambaaajonj mende asugiwe. Kaenj qaago. Wasinj nonoti, mono iwaa uusiinja otaanj gawonj menj laligomambaaajonj kamaawe.

³⁹ “Wasinj nonoti, iwaa uusiinja ii kokaenj eja: Iinonj ejemba noo boronanonj ama onono laligojuti, niinonj ii kuuya kalanj koma onoma laligowe iyonononja monjonj monj mende soonj tiwilaawaa. Mende tiwilaagi niinonj ii kambanj somatanonj onjomindiinj menj gbilinj onomanja.

⁴⁰ “Amanaa uusiinanonj kokaenj eja: Tosianonj Meria iima moma laarinj mujuti, iyonononj kuuya kambanj kokaamba letoma laaligo kombombanja bunja qenj aonj laligowuya. Kaenj laligonj komugi niinonj ii kambanj somatanonj onjomindiinj menj gbilinj onomanja.”

⁴¹ Jiisasnonj kaenj injijonj qaa kota monj kokaenj jero, “Niinonj laaligowaa nene honja koloonj Siwenonja kamaanj asugiwe.” Kaenj jerotiwaaajonj ama Juuda jotamemeya yonononj moma bolinj uugianonj njindinj-njunduru jenj jenj mugi. ⁴² Jenj munj jegi, “Eja koi Jiisas, Joosefwaa meriaga. Iwaa nemunjanja ii saanonj moma oronjonto, mono nomaembaajonj ‘Siwenonja kamaanj asugiwe,’ jeja?”

⁴³ Kaenj jegi moma kokaenj meleeno, “Uugianonj mono mende njindinj-njunduru jenj jenj nombu. ⁴⁴ Ama nii wasinj nonoti, iinonj ejemba mende horonj ononji eenj, onoononja monjonj noononj kamambaaajonj amamaawaa. Hororo kanagi eenj, niinonj ii mono kambanj somatanonj onjomindiinj menj gbilinj mumanja.

45 *⁴⁵ “Gejatootoo yoŋoo Buju Terenonj qaa moŋ kokaen oogita eja, ‘Anutunonj ii kuuya kuma oŋono mobu.’ Amanonj ejemba kuma oŋono qaa moma uu kononjgianonj ama laligojuti, iyonononj mono korebore noononj kawuya. ⁴⁶ Ejemba moŋnonj Ama mende iima laligoja. Amawaanonja kamaaroti, ii motoonjgononj mono ii iima laligoja. ⁴⁷ Niinonj qaa hoŋa toonj moŋ kokaen injjowe mobu: Moŋnonj nii moma laarin nonji, iinonj mono laaligo kombombanja buŋa qeŋ aon laligonj ubaa.

⁴⁸ “Niinonj laaligo kombombanjaa nene hoŋa koloojen. ⁴⁹ Mobu! Oŋoo ambosakonjurugianonj balonj qararanjkonjkonjanonj kema laligonj nene qata mana neŋ laligogito, kilenj komunj gisaagi. ⁵⁰ Yoŋononj komugito, nene bered kambanj kokaamba Siwenonja kamaanj laligoji, moŋnonj ii neŋ laligonj koomu kombombanja mende komuwaa.

⁵¹ “Nene bered laaligoyawo Siwenonja kamaaroti, ii niinonj koloojen. Moŋnonj nene ii neŋ laligowaati, iinonj mono tetegoya qaa kotiinj laligowaa. Nene munj laligomanjati, ii noo busuna. Gomaŋa gomaŋa yoŋononj kotiinj laligowutiwaajonj ii ama oŋomaŋa.”

⁵² Jiisanonj kaenj meleeno Juuda jotamemeya yoŋononj batugianonj ugerenonj jeŋ qisiŋ aonj jegi, “Yei! Eja koi kanonj mono nomaenj ama busuya nonono newonaga?”

⁵³ Ii moma jegi kokaen injjoro, “Niinonj qaa hoŋa toonj moŋ kokaen injjowe mobu: Oŋo Siwe gomambaa Eja Hoŋaa saya ano busuya mende newuyati eenj, laaligo kombombanja iikanonj mono oŋoo uugianonj mende ewaa. ⁵⁴⁻⁵⁵ Noo sananonj apu hoŋa kolooja ano noo busunanonj nene hoŋa kolooja. Kawaaajonj moŋnonj noo sa busuna neŋkeji, iinonj mono letoma laaligo kombombanjaa buŋa koloonj laligonj ubaa. Kaenj laligonj komuro niinonj ii kambanj somatanonj mindiinj meŋ gbiliŋ mumaŋa.

⁵⁶ “Moŋnonj noo sa busuna neŋkeji, iinonj mono niwo gokotaanj namakeja ano niinonj iwo namakejenj. ⁵⁷ Amanonj Laaligo Toya koloonj wasiŋ noma wona koloonj nemunj koma nono kotiinj laligojenj. Kaanjiadeenj moŋnonj nii neŋ nomakeji, niinonj mono kaanjiadeenj iwaa wota koloonj nemunj koma mube saanonj kotiinj laligowaa. ⁵⁸ Nene hoŋa Siwenonja kamaaroti, ii niinonj koloojenj. Oŋoo ambosakonjurugianonj Anutuwaanonj nene neŋ laligonj komugito, kambanj kokaamba oŋoononja moŋnonj bered koi neŋ laligowaati, iinonj mono tetegoya qaa kotiinj laligowaa.”

* 6:45: Ais 54.13

59 Jiisasnoŋ Kaperneam taombaa qamakooli mirianon nama qaa ii jeŋ kuma oŋono. Kianŋ.

Gowoko mamaganon uugia boliro Jiisas mesaogi.

60 Jiisaswaa gowokouruta yoŋoonoŋga mamaganon qaa ii moma jegi, “Qaa je jeji, iikanon mono qaa kota lombotawo kolooja. Ii moniŋ uunananon bimoŋ bolidaboroja. Kawaa-joŋ ii mombo mobombaajoŋ mojonana tiijiwaaajoŋ ii mono mesaowoŋa.”

61 Gowoko yoŋonon Jiisaswaa qaawaajoŋ moma bolin uugianon ŋindiŋ-ŋunduru jeŋ jeŋ mugi Jiisasnoŋ ii uutanon moma kokaen jero mogi, “Qaa jejeŋi, ii moma boliju me qaago? 62 Qaa iikawaajoŋ moma bolijuti een, kanagen mono nomaen koloonaga? Siwe gomambaa Eja hoŋanon wala gomaŋ laligoŋ kouroti, eukanon mombo eleema uro iibuti een, kambaŋ iikanon mono nomaen mobuya?”

63 “Uŋa Toroya iinon ejemba meŋ gbilin oŋomakeja. Oŋo namo embawaanoŋa koloon busugiawo koloojuto, kolokoloo doŋgoganon mende koloon oŋoanŋiaa esungianon een letoma Siwewaa buŋa mende kolooju. Ii qaago totoŋ. Uŋa Toroyanon laaligo kombombaŋa oŋonji, niinon qaa kota ii jeŋ asariwe moma laligogi. 64 Kaen moma laligogito, oŋoonoŋga tosianon kilen nii mende moma laariŋ noma laligoju.” Daen yoŋonon mende moma laariŋ mugiti ano moronon kanagen memelolo meŋ mubaati, Jiisasnoŋ ii kakanaiyanonŋa moma kouro. Iikawaajoŋ qaa kaen jero.

65 Kaen jeŋ toroŋen jero, “Kawaajoŋ niinon kokaen injiowe mobu: Noo Amananon ejemba moŋ mende inaan muji een, iinon mono noonon kamambaajoŋ amamaawaa.”

66 Qaa iikawaajoŋ ama gowoko iyoŋoonoŋga mamaganon piriri ama ziriŋziriŋ koloon mesaon iwo mende toroŋen kema kagi. 67 Kawaaajoŋ Jiisasnoŋ gowoko 12 ii kokaen injioro, “Oŋonon mono kaanjadeen nomesaon kembombaajoŋ moju me qaago?”

68 *Kaen jero Saimon Piitonon meleeno, “Oo Poŋ, nononon mono morowaanon kembonaga? Laaligo kombombaŋa Buŋa qaaya ii mono goonon eja. 69 Giinon Anutuwaanon eja soraaya koloojaŋi, nononon ii moma laariŋ moma asariŋ laligojoŋ.”

70 Kaen meleeno Jiisasnoŋ moma injioro, “Niinon eja 12 oŋo meweŋgoŋ oŋombe ano oŋoonoŋga moŋnon bologaa waŋa kolooja.” 71 Juudas Saimon Iskariotwaa meria iinon gowoko 12 yoŋoo batugianon laligoŋ kanagen memelolo meŋ muro. Jiisasnoŋ qaa ii iwaajoŋ moma injioro. Kianŋ.

* 6:68: Mat 16.16; Maak 8.29; Luuk 9.20

7

Jiisasnoj kouruta yoŋowo qaa amin mogi.

¹ Juuda jotamemeya yoŋonon Jiisas qewombaajon kaparan konŋitiwaajon Judia prowins uutanon kema kamambaajon togoro. Kawaajon Judia mesaon Galili prowins uutanon kema liligon laligoro koin tosaana tegoro. ² *² *Ii tegoro Juuda yoŋoonon kendon mon qata teuteuhalihali kawaa kambanjon toriro.*

³ Kawaajon Jiisaswaa kourutanon kokaen ijogi, “Gii kokanon laligon angoletto menkejani, ii gowokouruganon kaanagadeen iima kotowutiwaajon gii mono goman koi mesaon Judia kena sokombaa. ⁴ Monjon anjo asuganon asugimambaajon momakeji, iinon iwoi mon aasangoyanon mende menkeja. Angoletto kaana menkejani-waajon mono ejemba tuuna tuuna yoŋoo jaagianon kema asugin kaniaga injisaamba.” ⁵ Kourutanon mende moma laarin mun tompin laligogitiwaajon ama kaen lan ijogi.

⁶ Kaen ijogi kokaen injoro, “Niinon uuwaa gawon asuganon memanjatiwaa kambanjon mende kan kuuro laligojento, onoo kambangianon mono suulan kembutiwaa so eja. ⁷ Balon ejembanon kazi ama onombombaajon amaankejuto, niinon iyonoo nana-memengia bologa injisaama nanjon jewe mojutiwaajon mono nii kazi ama nomakeju. ⁸ Kemanjatiwaa kambananon mende kan kuuja. Kawaajon niinon korisoro kendon kokanon mende umaŋa. Niinon mirinon rabe ononon saanon kema uma aisowu.” ⁹ Qaa kaen injion Galili prowins uutanon toroqen laligoro. Kian.

Jiisasnoj teuteuhalihali korisoronon laligoro.

¹⁰ Jiisaswaa kourutanon teuteuhalihali kendorbaajon kenŋito, anjo mirinon rama kanagen asuganon qaagoto, asanjon kema Jerusalem uro. ¹¹ Juuda yoŋoo jotamemeurugianon korisoro kambanjon Jiisaswaa jaaya monŋama qisiqisi ama kokaen jegi, “Eja ii dakanon raja?”

¹² Ejemba tuun yoŋonon batugianon Jiisaswaaajon sane qaa mamaga jegi. Tosianon “Eja ii awaa soro,” jegito, tosanon kokaen jegi, “Qaago! Iinon mono ejemba tuunleembe enkalolon ama men onono kaamaa kolonkeju.” ¹³ Kaan kaen lan jegito, Juuda jotamemeya yoŋoojon toroko moma

* **7:2:** Lew 23.34; Dut 16.13 * **7:2:** Teuteuhalihali ii kokaen: Wain gawonjianon kema gere seŋa men kuun qen iikanon en ween 8 aisoon kendon rama laligogi. Ween konoganon korisoro uuta anŋi. Wala eerjanon balon qararanonkonjanon gbani 40 kawaa so opo kuunŋianon en kan laligogiti, ii romonjon aisooŋi. Lew 23.33-36, 39-43; Dut 16.13-15

liligogitiwaaajon monjon iwaa qaaya asuganon mende jero. Kian.

Jiisasnon anaa kania ejemba kuma onono.

¹⁴ Kendon korisoro biiwianon liligogi Jiisasnon jiwowon jigo toton uutanon uma kanain ejemba kuma onono. ¹⁵ Kuma onono Juuda yononon walingon kokaen jegi, “Eja koi momo jake uutanon mende uma kilen Buna Terewaa kania nomaen moma sororogaja?” Kaen jen walingogi.

¹⁶ Walingogi kokaen injoro mogi, “Momo Buna jenkejen, niinon iikawaa Toya mende koloojen. Neeno qaagoto, wasin nonoti, niinon mono iwaa momoya men kan jenkejen. ¹⁷ Ejemba monjon Anutuwaa uusiina otaan ama memambaajon moji, iinon momo qaa jewe iikawaa Toya moronon kolooji, ii moma kotowaa. Anutunon Bunaya noo uunanon ano asugija me neenaa uunaajon qaa lan jenkejen?”

¹⁸ “Monjon iyanaa uutaanon romonjon qaa jenkeji, iinon anjo qabunayawo koloomambaajon moja. Kaen mojato, wasiwasi eja mon toyanon qabunayawo koloowaatiwaaajon kaparan konji, iinon mono jotamemeya honabonja gbingbaonja qaa kolooja. ¹⁹ Moosesnon Kana qaa ama ononota ii eja me qaago? Ii ejato, onoononga monjon ii mende ten koma otaankeja. Ono mono naambaajon kaparan koma nii nuwambaajon romonjoju?”

²⁰ Kaen injoro moma ejemba tuun yononon kokaen meleengi, “Omejiilanon mono uuganon kemen nanja. Moronon kaparan koma gii gumambaajon romonjoja?”

²¹ Kaen meleengi injoro mogi, “Niinon angoletoto motoonjo mewe ono korebore aarun kiko qeju. ²² *Moosesnon selegianon Anutuwaa aiwese kotowambaajon jen koton ononoti, oo Moosesnon ii wala mende jen kotoroto, ambosakonurunana yononon ii kanain men liligogi sili ii nonoonon karo Sabat kendonon kaanagadeen eja selegia kotonkeju.

²³ * “Anana Mooseswaa Kana qaa waleenin singisonjo koloowa-botiwaaajon kotakota mojon. Ii mojonto, qaa ii qetama Sabat kendonon kaanagadeen eja selegia koton kilen onoangia mende jen aon silemale ligoju. Kaen ligojuto, niinon eja jumunja Sabat kendonon men qeangon mubeti, iikawaajon mono naambaajon nii yon jen nonju? ²⁴ Ono ejemba selegia iikayadeen iima iikaanja kanon bakasasan gosin qaa lan jen tegonkejuti, ii mono mesaowu. Ii mesaon uugia tororo moma gosin qaa honagadeen jen tegowu.” Kian.

* 7:22: Jen 17.10; Lew 12.3 * 7:23: Jon 5.9

Jiisasnon Hamoqeqe Toya kolooja me qaago?

²⁵ Jerusalem toya yonoononga tosianon kokaen jegi, “Eja kaparan koma qewombaajon romonjojuti, iinon mono ii me? ²⁶ Ibu, iinon ejemba jaagianon asuganon qaa jero mende jen muju. Kawaajon eja koi kanon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, qaa ii hona galenkonkon eja yonoo geagianon kemero moju me qaago? ²⁷ Hamoqeqe Toya Kraistnon kawaatiwaaajon jen kouma laligogiti, iinon ‘Daenkaya koloowaati, ii mononon mon mende mobaa,’ jejuto, eja koi kanon daenkaya kolooroti, ii saanon mojon.”

²⁸ Kaen amin mogi Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon nama aroya men metaama kuma onoma qaa kokaen jero, “Ono noojon kokaen jeju, ‘Eja ii moma mun gomanja dakanonga ii saanon mojon.’ Neenaa ku-usun qaganon mende koloon nanjen. Wasin nonoti, iinon wasiwasi Toya hona kolooro ii mende moma koton mun laligoju. ²⁹ Iinon wasin nono iwaanonga kamaawetiwaaajon ii saanon moma mujen.”

³⁰ Kaen jero ii men somongowombaajon mogito, kambananon mende kan kuurotiwaaajon ama mononon selianon mende mero. ³¹ Kaen mogito, ejemba tuun somata yonoononga mamaganon moma laarin mun kokaen jegi, “Kraistnon kawaati, iinon mono eja koi uugun angoletto men laligowaa me nomaen? Kaen tanijaan kolooja.” Kian.

Jiisas men somongowutiwaaajon nagu galen wasin onongi kagi.

³² Ejemba tuun yononon Jiisaswaaajon kaen niinongiinon jen jenonkooli anjiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon mogi. Ii moma jigo gawon galen yonowo nama kiropo galen (sikiriti) tosaan wasin onongi men somongowombaa kagi. ³³ Kagi Jiisasnon kokaen jero, “Niinon onowo kamban torodaamon toroqen laligomanja. Ii laligongo onomesaon wasin nono kamaawetiwaanon eleema umanja. ³⁴ Ube iwaan noma laligowuto, nii mende mokoloon nombuya. Niinon goman laligomanjati, onjo iikanon kawombaajon amamaawuya.”

³⁵ Kaen jero Juuda jotamemeya yononon batugianon kokaen amigi, “‘Nono mokoloon mubombaajon amamaawonja,’ jeja. Iikawaajon mono dakanon umambaajon jeja? Juuda ejemba tosianon deema kantri tosianon kema Griik yonoo batugianon laligojuti, mono iyonoonon kema Griik ejemba kuma onomambaajon moma jeja me? ³⁶ Qaa kokaen jeja, ‘Iwaan noma laligowuto, nii mende mokoloon nombu,’ ano qaa mon kokaen jeja, ‘Niinon goman laligomanjati,

onjo iikanonj kawombaajonj amamaawuya.' Qaa woi yoroo kanagara nomaen?"

Laaligo kotigaa apuyanonj mono jaaya toonj koubaa.

³⁷ *Kaen amigito, kendonj aisoogiti, iikawaa weenj konoga somata kanonj kanj kuuro Jiisasnonj nama kotakotagadeen qama kokaen jero, "Monjonj apuwaajonj moji, iinonj mono noononj kanj newa. ³⁸ *Buŋa Terenonj qaa monj kokaen oogita eja, 'Monjonj nii moma laarinj nonji, iwaa uutanonjga laaligo kotigaa apuyanonj mono toonj sasagonj koumake-baa.' "³⁹ Kaen jeroto, qaa ii Uŋa Toroyaajonj sare ama kokaen jero, "Daen onjononj nii moma laarinj nonjuti, onjononj mono Uŋa Toroya buŋa qen aonj laligowuya." Anutunonj Jiisas namononj laligorotiwaa so Siwewaa asamararanga mende muro laligoro. Iikawaajonj Uŋa Toroya mende wasiro kamaan uugianonj kemero eenj laligogi. Kianj.

Ejemba batugianonj deendeej kolooro laligogi.

⁴⁰ Jiisasnonj kaen jero ejemba tuunj somata yonoononga tosianonj qaa ii moma kokaen jegi, "Eja koi kanonj mono onjaga gejatootoo eja asugiwaatiwaajonj jegiti, mono ii kolooja."

⁴¹ Tosianonj jegi, "Iinonj Hamoqege Toya Kraist kolooja." Kaen jegito, tosianonj qewagonj jegi, "Kraistnonj mono nomaen Galili prowinsnonjga kanaga? Ii mende sokonja.

⁴² *Buŋa Terenonj kokaen jeja, 'Kinj Deiwidnonj Judia prowinswaa taonj melaa Betlehem kanonj laligoroti, Kraistnonj iikanonjga koloonj Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga monj koloowaa.'" ⁴³ Kaanj kaanjanj jegi ejemba tuunj yonjononj Jiisaswaaajonj ama juma deenji. ⁴⁴ Yonoononga tosianonj menj somonjgowombaajonj mogito, monjonj selianonj mende mero. Kianj.

Juuda galenj yonjononj Jiisas mende moma laarinj mug.

⁴⁵ Jiwowonj jigowaa kiropo galenj (sikiriti) yonjononj eleema jigo gawonj galenj ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonjononj kagi kokaen jenj onjonji, "Onjo naambaajonj ii mende menj kaju?"

⁴⁶ Jenj onjonji kokaen meleengi, "Eja iikanonj qaa jenkeji, monjonj kamban monjonj qaa tania kaanja mende jero."

⁴⁷ Kaen meleengi Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonjononj qisinj jenj onjonji, "Onjo kaanjiadeenj enkalolonj menj onjono laligoju me? ⁴⁸ Galenjonjonj eja nonoononjga monjonj mono ii mende moma laarinj muro. Ano Farisii (Kana

qaawaa kaparaŋkonkon) nonoononga moŋnon moŋ uuta iwaanon baagen meleeno me qaago? ⁴⁹Kaen qaago totoonto, ejemba tuunjeleme Mooseswaa Kana qaa mende moma koton Jiisaswaa qaa moma gadokopa qaa lan jenkejuti, iyoŋoonon qaa seŋa ii mesaowon! Anutunon mono ii qasuaan onono tiwilaawuya.”

⁵⁰ *Kaen jen onongi eja qata Nikodeemus wala Jiisawaanon karo qambanmaban qaa muroti, iinon kaanagadeen iyoŋoononga moŋ koloon batugianon rama kokaen injjoro, ⁵¹ “Eja moŋnon singisongo anoti, ii mende qisinin jero momago kilen gosinin sokonja me qaago? Mende gosin qaaya een lan jen tegowonati een, mono anono Kana qaanana qewonja me? Ii mende sokombaa.”

⁵² Kaen jero moma kokaen meleema mugi, “Gii kaanagadeen Jiisas kaanja meleema Galili qanda ejaga koloojan me? Galili prowinsnonga gejatootoo eja moŋ mende kolooaati, ii mojon. Kaya ii geenjo Buŋa Tere weenjon kania moŋgama moma kotowa.” ⁵³ Kaen jenonkooli ama juma deema mirigianon kenji. Kian.

8

Emba moŋnon serowilin ano mokoloogi.

¹ Mirigianon kengito, Jiisasnon kema Oil gere baananon uro. ² Uma en goman ano umugawodeen mombo eleema jiwowon jigonon uro ejemba tuun kuuya kan liligon mugi kamaan rama kuma onono.

³ Kuma onono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonkon) yoŋnonon emba moŋ wama iwaanon kagi. Emba iinon serowilin mero iikawaajon men somongogiti, ii wama tuun jaagianon anji. ⁴ Jaagianon ama Jiisaswaajon jegi, “Boi, emba koi kanon olonkalu ama mero mono iikanondeen mokoloon men kajon. ⁵ *Mooseswaa Kana qaanon emba kaanja ii jamonon gilin qenin komuwaatiwaajon jen koton nononota eja. Kaen ejato, giinon iwaajon nomaen jewaga?”

⁶ Kaen jen iikanon mondon Jiisas qaawaa timbinon horonin amamaaro kania mokoloon qaa jakeyanon ama qewombaajon jegi. Kaen jegi usugon kamaan borianon tere moŋ namonon ooro.

⁷ Ooroto, toroqen kaparaŋ koma qisin mugi hak otaama waama dindina nama kokaen injjoro mogi, “Onoononga moŋnon singisongo moŋ mende ama laligoji, iinon mono

* 7:50: Jon 3.1-2 * 8:5: Lew 20.10; Dut 22.22-24

saanon jamo mutuya menj gilin qewaa.”⁸ Kaen injoro mogi mombo usugon kamaan tere mombo namonon ooro.

⁹ Jiisasnon qaa jeroti, iikanon onjoma somonjoro iyangia singisonjogia gamuyawo anjiti, ii Anutunon qendeema iyangiaa uugianon nanjon jero isinonjogia qaono. Iikanon qaono qaa bok nanji wangianon wala onjomesaon keno iwaa qerewenanon gematanon keno tosaana motomotoon yononon kokomomola menj kuuya kendaborogi. Konoganon keno Jiisasnon penjon kuun raro embanon yanodeen iwo nano. ¹⁰ Jiisasnon otaama waama dindina nama emba ii iima kokaen ijoro, “Emba, gii qaa jakeyanon ama gombombaajon jejuti, iyononon mono daenjen gii geenja nii neena kenju? Yonoononga monjon nama gii komuwagatiwaa qaaya mende jen tegoja me?”

¹¹ Ijoro moma meleeno, “Oo Pon, monjon mende jen tegon nonja.” Kaen meleeno ijoro, “Niinon kaanagadeen gii mende jen tegon gonjen. Gii mono keteda koi kanain singisonjog mombo mende ama laligowa.” Kian.

Goman so ananaa asasaganana ii Jiisas.

¹² *Jiisasnon qaa mombo toroqen kokaen injoro mogi, “Niinon ejemba gomaña gomaña rama kenjuti, onoo asasagia koloojen. Monjon nii notaan kawaati, iinon mono pangamanon umbuqumbulan mende kuun laligowaato, laaligo kotigaa asasaga iikawaa uutanon laligowaa.”

¹³ *Kaen injoro Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonjon) yononon kokaen ijogi, “Geengodeen kaniaga nanjon jen asarinkejanj, iikaana ii mende sokonja. Qaago.”

¹⁴ Kaen ijogi kokaen injoro, “Niinon daakaya kamaan kaweti ano dakanon kema umanati, ii modaborojen. Kawaajon neeno kaniaa nanjon jen asarinkejenj, qaa ii mono saanon sokonja. Ii sokonjato, onjoo noo kaniaa ii onjanon mende moma kotoju. ¹⁵ Ononon ejemba selegia iikayadeen iima iikaana kanon bakasasan gosin onjoma qaagia tondu jen tegonkejuto, niinon ejemba mombaa qaaya mende jen tegonkejen.

¹⁶ “Nii neenodeen mende laligojento, Ama wasin nono kaweti, iinon mono niwo nano laligojo. Iikawaajon mombaa qaaya jen tegowenagati eenj, ii mono dindinagadeen gosin soyanon jen tegowenaga. ¹⁷ *Woinon qaa monj uumotoon ama nanjon jeri kotiinkeja. Qaa ii onjoo Kana qaanon kaanagadeen oogita eja.

¹⁸ “Niinon neenaa kaniaa nanjon jenkejen ano Ama wasin nonoti, iinon kaanagadeen noo kaniaa nanjon

* 8:12: Mat 5.14; Jon 9.5 * 8:13: Jon 5.31 * 8:17: Dut 19.15

jenkeja. Kawaajon woi koloojo iikanon saanon kotiin sokondaboroja.”

¹⁹ Jiisasnon kaen jero moma kokaen qisin mugi, “Goo Manga ii dakanon laligoja?” Qisin mugi meleeno, “Ono nii ano Manga noroo kania nara mende moma laligoju. Ono noo kania moma kotowuyagati een, mono noo Manga kaanagadeen moma mubuyaga.”

²⁰ Jiisasnon jiwowon jigowaa nandun dun kosianon nama ejemba kuma onoma qaa ii jero. Ii jeroto, kambananon mende kan kuurotiwaaajon ama mononon ii mende men somongoro. Kian.

“Dakanon umañati, ono iikanon ubombaajon amamaawuya.”

²¹ Jiisasnon qaa mon kokaen toroqen injoro, “Niinon onomesaon kema laligowe ono nii mongama noma laligowuya ano singisongo angiti, iikanon qokotaan nama koomu kombompana komuwu. Iikawaajon dakanon umañati, ono iikanon ubombaajon amamaawuya.”

²² Juuda jotamemeya yononon ii moma jegi, “Kokaen jeja, ‘Dakanon umañati, ono iikanon ubombaajon amamaawuya.’ Qaa ii nomaen? Aro aomambaajon jeja me?”

²³ Kaen jegi injoro, “Ono namo kokawaa toya koloon laligojuto, niinon goman balon eukawaa bunaga koloojen. Ononon balonon koloon namo kokawaa bunaga koloon laligojuto, niinon waladeen namo koi kanon mende koloowe.

²⁴ Mende koloon laaligowaa kania kamban so laligon koubeti, niinon mono ii koloojen. Noojon kaen mende moma laarijuti een, mono singisongo angiti, ii mende mesaon iikanon qokotaan nama koomu kombompana komuwuya. Kania iikawaajon ama kokaen injowe moju, ‘Ono singisongo angiti, mono iikanon qokotaan nama koomu kombompana komuwuya’. Qaa ii onanon.”

²⁵ Qaa ii moma kokaen qisin mugi, “Gii mono moroga koloojan?” Qisin mugi meleeno, “Kania inisaambe modaborojuti, niinon mono ii koloojen. ²⁶ Niinon onoojon qaa mamaga saanon toroqen jewenaga ano singisongo mamaga angiti, iikawaa qaaya saanon jen tegowenagato, wasin nonoti, iinon mono noo wasiwasi Tona hona kolooja. Iinon qaa jero iwaanonga moma kouma laligojeni, niinon mono qaa ii asuganon jewe goman goman yononon momakebua.”

²⁷ Kaen meleenoto, Amawaajon qaa toroqen jeroti, iyononon ii mende moma asarigi. ²⁸ Jiisasnon toroqen kokaen injoro, “Niinon laaligowaa kania kamban so laligon koubeti, mono ii koloojen. Iikawaa kania ii kanagen saanon

moma asariwuya. Niinon iwoi mon neenaa esunanon me neenaa uunaajon mende amakejento, Amananon qaa kuma noma laligoroti, mono iikawaa so qaa jena koi jenkejen. Qaa kota woi iikawaa kania ii kanagen moma asariwuya. Ono Siwe gomambaa Eja Honja kosigogi eu uma komuwaati, kamban iikanon ii saanon moma asariwuya.

²⁹ Wasin nonoti, iinon mono niwo nano laligojo. Nanamemen moro sokoma munkeji, niinon mono suulan ii amakejen. Kawaajon iinon mende nomesaoro neenodeen mende laligojen.”

³⁰ Qaa kaen jerotiwaaajon ama ejemba mamaganon uugia meleema Jiisas moma laarin mugi. Kian.

Aabahambaa gbiliuruta qolonmolongoya ano Jiisas.

³¹ Jiisasnon Juuda ejemba tosanon moma laarin mugiti, iyonoojon qaa kokaen injoro, “Noo Buja qaananon uugianon kemero kanon qokotaan silia qen nanjuti een, mono onanon noo gowokouruna kolooju. ³² Kaen laligon qaa honaa kania moma kotogi Buja qaa honanon ono bologagiaa kasanonga isama onono solanja (frie) koloon laligowuya.”

³³ *Kaen jero moma meleema kokaen jegi, “Nono Aabahambaa gbiliuruta laligon kanageso walaga koloojon. Kawaajona eja monon kasa gbado men nonono laligojoniwaaajon jejan, ii qaago. Nono mono kamban monon kamaanqeqeta kaana mende koloon laligonin. Ano gii nomaembaajon ama kokaen jejan, ‘Kasanonga isama onono solanja koloon laligowuya’? Qaa ii mende sokonja.”

³⁴ Kaen jegi kokaen meleema onono, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Singisongo anjuti, kuya iyononon singisongowaa welenqeqe omaya tawagia qaa laligogi iikawaa kasanon kokosiin onomakeja. ³⁵ Kokosiin onomakejato, welenqeqenon toyaa miri uutanon kamban so mende laligon ubaa. Iyanaa Merianon saanon mirianon kamban tetegoya qaa laligowaa.

³⁶ “Merianon bologaa kasanonga isama onono solananiwuti een, ononon mono onanon kasa gbadoya qaa solanja (frie) koloon laligowuya. ³⁷ Ono Aabahambaa gbiliuruta laligojuti, mojento, bologanon uugia gojonjiwaaajon noo Buja qaananon qososonin onoma kondondonon kamaankeja. Kania kawaajon mono kaparan koma nii nuwombaaajon moju. ³⁸ Niinon Amanaa kooronon laligon iwoi iima laligon koubeti, iikawaa qaayaga jenkejen. Ononon kaanagadeen manjianon qaa injoroti, iikawaa so amakeju.”

* 8:33: Mat 3.9; Luuk 3.8

³⁹ Jiisasnoŋ kaen meleema oŋono kokaen jegi moro, “Aabrahamnoŋ mono ananaa asa-ambonana kolooja.” Kaen jegi moma jero, “Oŋo Aabrahambaa gbiliuruta koloowuyagati een, mono iwaanonŋ nanamemenŋ otaagi sokonaga. ⁴⁰ Iikawaa tania kokaen kolooja: Niinonŋ Anutuwaa jentanonŋa qaa moma iikawaa so qaa oŋabonŋa ii jewe momakeju. Kambanŋ kokaamba oŋo kaparanŋ koma eja nii nuwombaajonŋ mojuto, Aabrahamnoŋ kaenŋa mende ano. ⁴¹ Oŋoanŋgiaa manŋurugiaa nanamemenŋgia iikayadeenŋ otaanŋ laligoju.” Kaen jero ijogi, “Serowilinŋ kananonŋ koloon manŋana qaa (gua mera) mende koloojonto, Manŋnanawo laligojonŋ. Anutu iyanŋa motoonŋgononŋ mono manŋ koma nononja.” Kianŋ.

“Oŋo Kilenŋaa Toyaa buŋa kolooju,” jero.

⁴² Jiisasnoŋ kokaen injoro, “Anutunonŋ anŋo manŋ koma oŋonagati een, niinonŋ iwaanonŋa kamaanŋ koloowetiwaajonŋ mono saanonŋ nii uu jopagonŋ nombuyaga. Neenaa esunonŋ nemunŋ kono mende kolooweto, Anutunonŋ wasinŋ nono kamaanŋ laligojenŋ. ⁴³ Qaa jenkejenŋ, ii naambaajonŋ moma asariwombaajonŋ bimoonkeju? Noo qaananonŋ uugia undeenjiwaajonŋ ii moma kotowombaajonŋ mojogia tiiro zizi togonkeju. Kawaaonŋa ii moma asariwombaajonŋ amaamaankeju?

⁴⁴ “Mono manŋgia Bologa Toyaa buŋa kolooju. Siingia kombombanŋanonŋ mono manŋgiaa siinŋa bologa otaawutiwaajonŋ eja. Iinonŋ kanakanaiyanonŋa ejemba unugi koomu ejaga koloonŋ kouma laligoja. Qaa honŋanonŋ uutanonŋ mende nanjiwaajonŋ ama qaa honŋa uugunŋ siliqalu nanja. Qolomolonŋ jeje ejaga koloonŋ qolomolonŋ jejewaa wanŋ koloojiwaajonŋ qolomolonŋ jenkeji, ii mono anŋaa uutaajonŋ jenkeja.

⁴⁵ “Iinonŋ qolomolonŋ jenkejato, niinonŋ qaa honŋa jenkejenŋ, oŋo iikawaajonŋ nii mende moma laarinŋ nomakeju. ⁴⁶ Oŋo kuuyanonŋ noo kaniaana kokaenŋ qendeembombaa amaamaankeju: Iinonŋ singisonŋgo ano qaayawo laligoja. Kaniaana iikaya monŋanŋjuto, niinonŋ qaa honŋa jenkejenŋ, ii mono naambaajonŋ mende moma laarinŋ nonju?

⁴⁷ “Moŋnonŋ Anutuwaa buŋa kolooji, iinonŋ mono Anutuwaanonŋ qaa geja ama momakeja. Oŋo Anutuwaa buŋa mende koloojutiwaajonŋ ama qaa ii mende moma asarinkeju.” Kianŋ.

Jiisasnoŋ iyanŋaajonŋ nomaenŋ jokolooro?

⁴⁸ Jiisasnoŋ Juuda ejemba yonŋoo kanagia inŋisaano kitia meleema kokaenŋ ijogi, “Gii Samaria prowinswaa siliqalu

ejaga koloona omenon uuganon kemero laligojan. Kaen jenin sokonja me qolonjojon, ii saanon geenjo jena mobon.”

⁴⁹ Kaen ijogi kokaen meleeno, “Omenon uunanon mende kemero laligojen. Nii Amanagadeen goda qen mun laligowe ononon kilen nii gamu qen nomakeju. ⁵⁰ Kaen amakejuto, neeno qabuwanawo koloomambaajon janjarin mende riinkejen. Motoonjonon kaan koloomambaajon manjaya qen laligoja. Eja iinon motoonjo gosin noma ‘sokonjan,’ jen jen tegon nomakeja. ⁵¹ Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Monjon noo Buja qaana ten koma otaankeji, iinon mono kaban monjon koomu kotigaa buja mende koloowaa.”

⁵² Kaen meleeno Juuda jotamemeya yononon Jiisas kokaen jegi moro, “Aabraham ano gejatotoo ejemba yononon komugi ano giinon kilen kokaen jena sisau kolooja, ‘Monjon noo Buja qaana ten koma otaankeji, iinon kaban monjon koomu kotigaa buja mende koloowaa.’ Kaen jejanwaajon gii ome monjon uuganon kemero laligojan. Ii keteda koi saanon moma asarijon. ⁵³ Nonoo benjana Aabraham komuroti, giinon mono ii uugun iwaa somataya koloojan me? Gejatotoo yononon kaanagadeen komugi. Gii geenjaajon mona uro ‘Somata moroga koloojen?’ jen mojan?”

⁵⁴ Kaen jegi moma kokaen meleeno, “Neenaajon mobe uro Anutuwaa akadamuya ii neeno buja qen aowenagati een, qabuwana ii mono kikisi kaana koloonaga. Amananon iyanaa akadamuya nonotiwaajon ama qabuwanawo koloon laligojen. Ononon iwaajon ‘Nonoo benjana Anutu kolooja,’ jeju. ⁵⁵ Ononon kania ii saanon mende moma kotonkejuto, niinon ii saanon moma mujen. ‘Ii mende moma mujen,’ jebenagati een, mono onjo kaana tiliqili eja koloowenaga. Nii eja kaana mende koloojento, ii saanon moma mujen ano iwaa qaaya ten komakejen. ⁵⁶ Onoo bengia Aabrahamnon nii namonon kamaan laligomanatiwaajon mamboma kaban ii iimambaajon uu korisoro moma laligoro. Kaban kokaamba Siwenon laligon kotiiro niinon asugiwe noo kabanana ii iima kawaajon aisooro.”

⁵⁷ Kaen meleeno Juuda jotamemeya yononon kokaen jegi moro, “Gbaniga 50 mende uugun iikawaa baatanon laligojan ano ‘Aabraham iibe,’ jena mende sokonja.”

⁵⁸ Ii moma injoro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injiowe mobu: Aabrahamnon mende kolooro niinon mono kaban kanon laligowe.”

⁵⁹ Kaen jero moma jamonon gilin qewombaajon jamo amboranjon megito, Jiisasnon asanjon jiwowon jigowaa toonja mesaon olon koma keno. Kian.

9

Jiisasnon eja jaagoo monj menj qeangoro.

¹ Jiisasnon toroqen kana kema eja monj nemunjaa goronj uutanonja jaagoo kolooroti, ii iiro. ² Ii iiro gowokourutanonj qisinj munj jegi, “Somatanana, iinonj mono morowaa singisonjgo-waajonj ama jaagoo kaanja kolooro? Iyanjaa singisonjgowaajonja me nemunmanja yoroo singisonjgowaajonja?”

³ Jegi kokaenj meleeno, “Ano singisonjgo monj mende ano nemunmanjanonj singisonjgo mende anito, Anutuwaa kusujanonj iwaa laaligoyanonj asuganonj asugiwaatiwaajonj kaanja kolooro. ⁴ Weenj asarinj ejiwaa so mono wasinj nonoti, iwaanonj gawonj pondanj menj laligowonja. Gomanj ti-iwaati, iikanonj kuuya gawonj mewombaaajonj amamaawonja. ⁵ *Niinonj namononj laligomanjatiwaa so gomanja gomanja onoo asasagagia koloonj asarinj laligomanja.”

⁶ Kaenj jenj balononj sulaaro kemero gbakonj meleema eja jaagoowaa jaayanonj timimearo. ⁷ Timimeanj kokaenj jenj kotoro, “Gii mono Siloam apu anjononj kema jaaga songbambaa.” (Siloam qa ii ananaa qaanonj Wasiwasi eja.) Kaenj jenj kotoro kema jaaya songbano tooro uuro asariro eleema mirianonj karo.

⁸ Kaenj karo alauruta kosianonj laligogiti ano tosonianonj wala nene iwoiwaajonj welema onoma laligoro iigiti, iyonjononj ii iima jegi, “Jaagoo eja nenewaa welema rama laligoroti, eja iinonj me?”

⁹ Tosianonj jegi, “Eja inaa ii.” Tosianonj jegi, “Qaago, kaitania ii kaanja koloojato, iinonj qaago.” Kaandeenj kaanj jegi anj jero, “Niinonj mono iiga koloojenj.”

¹⁰ Kaenj jero kokaenj qisigi, “Jaaga mono nomaenj ana tooja?”

¹¹ Qisigi kokaenj meleema injijoro, “Eja qata Jiisas qamakejuti, iinonj sulaaro balonj gurujuyanonj kemero meleema jaananonj timimeanj jenj kotonj kokaenj jero, ‘Gii mono Siloam apu anjononj kema jaaga songbambaa.’ Kaenj jero apu iikanonj kema jaana songbambe tooro uuwe asariro.”

¹² Kaenj meleema onono kokaenj qisigi, “Eja ii dakanonj laligoja?” Qisinj mugi “Mende mojenj,” jero. Kianj.

Farisii yonjononj jaaya toorotiwaajonj qiqisi anji.

¹³ Eja jaagoo laligoroti, iinonj “Mende mojenj,” jero ejembanonj ii wama Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonjononj kenji. ¹⁴ Jiisasnonj sulaayanonj balonj gurujuyawononj meleema jaayanonj timimeanj metooroti, ii mono

* 9:5: Mat 5.14; Jon 8.12

Sabat kendorŋ kambananŋ mero. ¹⁵ Kawaajonŋ Farisii yonononŋ kaanagadeenŋ kokaenŋ qisinŋ mugi, “Jaaga mono nomaenŋ ana tooja?” Qisinŋ mugi kokaenŋ meleema onono, “Eja iikanonŋ mono sulaayanonŋ balonŋ gurujuyawononŋ meleema jaananonŋ timimearo kema jaasewana sonŋbama jaana uuwe asarija.”

¹⁶ Kaenŋ meleema onono Farisii yonoononŋga tosonianŋ jegi, “Eja iikanonŋ Sabat kendorŋ kotogoji, iikawaajonŋ mono Anutuwaanonŋ ejaga mende kolooja.” Tosianonŋ jegi, “Kaanŋ qaago! Eja doogoya mononŋ mono nomaenŋ ama angoletokaanŋa memambaajonŋ kotiinaga?” Kaanŋ kaanŋ jenŋ iyanŋgia juma deenŋgi.

¹⁷ Kaenŋ deema eja jaagoo iikawanonŋ mombo eleema kanŋ jegi, “Jaaga metooroti, iwaajonŋ mono nomaenŋ jewaga?” Kaenŋ jegi “Gejatootoo ejaga kolooja,” jero.

¹⁸ Kaenŋ jero jaaya honŋaga goorota tooro uuroti, Juuda jotamemeya yonononŋ ii mende moma laarigi. Mende moma laarinŋ uuwoi nama nemunŋmanŋa horonŋ oronŋgi kari. ¹⁹ Kari kokaenŋ qisinŋ oronŋgi, “Eja koi oroo meragaraga me qaago? ‘Jaagoo kolooro,’ jejaoto, nomaenŋ ama keteda koi jaaya uunŋ iija?”

²⁰ Qisinŋ oronŋgi kokaenŋ meleeni, “Eja koi noroo meranaraga kolooja ano jaagoo kolooroti, ii saanonŋ mojo. ²¹ Ii mojoto, nomaenŋ ama keteda koi jaaya tooro uunŋ iiji, ii mende mojo. Morononŋ jaaya metooro uuji, noro kaanagadeenŋ mende mojo. Kokoga qaago, mono somariinŋ gowia jorakaanŋaga ano momakootoyawo kolooja. Kawaajonŋ mono iyanŋaajonŋ qisigi kaniaya saanonŋ jewaa.”

²² Juuda jotamemeya yonoojonŋ toroko moma kaenŋ injjori. Yonononŋ batugianonŋ qaa kokaenŋ somonŋonŋ uumotoonŋgo ama nanŋgi, “Mononŋ ‘Jiisas Hamoqeŋe Toya Kraist kolooji,’ kaenŋ jenŋ asugiwaati eenŋ, ii mono qamakooli miri tuunŋ somatanonŋga konjoma mubonŋa.” ²³ Qaa kawaajonŋ ama kokaenŋ injjori, “Kokoga qaago, ii uugejiawo. Kawaajonŋ mono iyanŋa qisinŋ mubu.”

²⁴ Kawaajonŋ eja jaagoo laligoroti, ii mombo horogi karo kokaenŋ jegi moro, “Eja ii singisonŋgo ejaga kolooja, ii monŋonŋ. Iikawaajonŋ mono Anutuwaa qabunŋaya mepeseena akademuyawo kolooro sokombaa.”

²⁵ Ii moma kokaenŋ meleeno, “Singisonŋgo ejaga kolooja me qaago, niinonŋ ii mende mojenŋ. Motoonŋgo kokaenŋa kaya mojenŋ: Niinonŋ jaagoo laligoweto, keteda koi kanonŋ saanonŋ uunŋ iijenŋ.”

²⁶ Kaenŋ meleeno kokaenŋ qisinŋ mugi, “Naa iwoiga ama gonja? Jaaga mono nomaenŋ metooja?”

²⁷ Qisiin mugi kokaen meleema onono, “Niinonj mono meleema ononjento, onononj qaa jejenjati, ii mende mojuya. Naambaajonj ii onja kosiga mombo jewe mobombaajonj kaparanj konju? Onononj mono kaanagadeen iwaa gowokouruta koloowombaajonj moju me qaago?”

²⁸ Kaen meleema onono mepaqepae ama uuqeqe qaa tokoronkota kokaen jenj mugi, “Gii mono iwaa gowokoyaga koloojanto, nonononj Mooseswaa gowokourutaga laligojonj. ²⁹ Anutunonj Mooses Bunja qaa muroti mojonto, eja iikanonj mono iikanonja me kanonja kolooroti, ii mende mojonj.”

³⁰ Kaen jegi qaa kokaen injjoro, “Iinonj dakaya kolooroti, onjo iikawaajonj kaanjadeenj tompiririnj ama kiko qejuti-waajonj moma walingojenj. Onjanonj walingojento, kilen noo jaana metooro saanonj uunj iijenj. ³¹ Ejemba doogoya yonononj Anutu qama kooligi mende moma onjmakeja, ii mojonj. Ii mojonto, mojononj Anutu goda qenj munj uusiinja otaankeji, iwaanonj qamakooli mono geja ama momakeja. ³² Monj jaagoo kolooro mojononj kanj jaaya metooroti, sundu kaanja ii walagadeenj mende moma laligojinj. Siwe balononj koloori, kambanj iikanonja kanainj kouma kete laligojonj, iikanonj sundu kaanja monj mende moninj. ³³ Anutuwaanonja mende kanagati eenj, iinonj mono iwoi kaanja memambaajonj amamaanaga.”

³⁴ Kaen jero moma kokaen jenj mugi, “Nemunmanganonj singisonjgowo laligori gii singisonjgo kuuya kawo koloonj somariina ano giinonj kete nono kuma nonomambaajonj mojanj. Ii mende sokonja.” Kaen jenj munj konjonji seleengenj kamaaro. Kianj.

Uuwaa jaanonj gooro kematou-kantou ama laaligo.

³⁵ Konjonji seleengenj kamaaroti, qaa iikanonj Jiisaswaa gejianonj kemero moma eja ii mokoloonj kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa Meria moma laarinj mujanj me qaago?”

³⁶ Kaen ijoro kokaen meleema qisiro, “Oo Somatana, eja ii morononj? Ii jena momago ii saanonj moma laarinj mumanja.”

³⁷ Meleeno kokaen jenj kotonj muro, “Gii kokaen uunj niiba. Giwo qaa jejenj, eja ii mono niinonj koloojenj.”

³⁸ Ii moma jero, “Oo Ponj, nii moma laarinj gonjenj.” Kaen jenj usugonj qama koolinj muro.

³⁹ Jiisasnonj jero, “Niinonj ejemba gosinj qaagia jenj tego-mambaajonj ama kamaanj namononj koloowe. Noojonj ama tosianonj jaagoo koloojuti, yonoo jaagia tooro saanonj uunj iima kotowuya. Tosaanja jaagia awaa laligojuti, yonononj noojonj ama bao jaagoo koloonj laligowuya.”

⁴⁰ Kaen jero Farisii tosonianon kosianon iikanon nama qaa ii moma kokaen qisigi, “Wae! Nono kaanjadeen jaagoo ejaga koloojon me? Nonoojonja jejan me?”

⁴¹ Kaen qisigi kokaen injoro, “Ono ‘Jaagoo koloojon,’ jewuyagati een, mono singisongo mende en ononagato, kamba kokaamba ‘Saanon iima kotojon,’ kaen jenkejutiwaajon ama singisonogianon mono en alin en onombaa.” Kian.

10

Lama ano galengia awaa.

¹ Jiisanon galen meme qaa kokaen jero, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Tosianon lama toton uutanon keubombaajon nagonon qaagoto, sopa waleema kemejuti, yononon mono kikekakasililin ano yongoro meme ejemba kolooju. ² Mononon nagonon keuji, iinon lama yonoo galengia kolooja. ³ Iinon kouro nagu galenonon ii iima nagu horon muro kamaan qaro lama yononon qaa aroya saanon moma kotonkeju. Galengianon anaa lamauruta onooma qagia qama unuano totongia mesaon saanon seleengen kemakeju.

⁴ “Anaanon lamauruta kuuya unuano totongia mesaon seleengen kengi iinon jotamemegia koloon wala keno qaa aroya moma kotojutiwaajon gematanon otaan kemakeju. ⁵ Iyangiaa galengia saanon otaankejuto, waba mononon kan qaro ii mende toton otaawuya. Waba yonoo qaa arogia mende moma kotojutiwaajon mono jirinjin ama iwaajon keeta togon deembuya.”

⁶ Jiisanon qaa aasangoya ii injoroto, qaa iikawaa kania mende moma asarin kiko qegi. Kian.

Jiisanon lama galen awaa kolooja.

⁷ Kiko qegi toroqen yonoojon kokaen jero, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Niinon lama totombaa naguya koloojen. ⁸ Noo gemananon tuun galen kuuya wala kagiti, iyononon kike ano yongoro meme ejembaga koloogi. Kaen koloogitiwaajon lama yononon ii mende moma koton onoma laligogi.

⁹ “Niinon motoongo lama totombaa naguya koloojen. Daen ononon Anutuwo kotiin laligowombaajon jen niwo qokotaan laligojuti, niinon mono hamo qen onombe letombuya. Kaen koloon lama toton uutanon uma kamaan seleengen kema nene gomanan morianawo mokolonkebuya. ¹⁰ Yonoro meme yononon naambaajon kankeju? Yononon yonoro men nunun tiwilaan nonombombaajon kankeju. Iwoi morota ambombaajon qaago. Niinon iikaanja mende

koloojen. Niinonj onjo laaligo kombombanja mokoloon oyanboyaj laligowutiwaajonj kanj laligojenj.

¹¹ Niinonj lama galenj awaa koloojen. Lama galenj awaanonj mono lamauruta yonoojonj ama laaligoya qeleema onjombaa. ¹² Mononj lama toya mende koloonj tawaya mewutiwaajongadeenj kanj tondu galenj koma onjmakeji, ii kokaenj: Kasu kawalianonj karo iima lama onjomesaonj unjurama keno kasu kawalianonj lama kisiyaenj menj injinj unuj mendeema onjombaa. ¹³ Iinonj seleenjengga kanj sewanj memewaa-jonjadeenj ‘Lama galenj koma onjomaŋa,’ ii jetanonj jenj lama onjoojonj majakaka mende moma telambelanj qaganonj tondu laligonj unjurama kembaa.

¹⁴⁻¹⁵ *“Niinonj lama galenj awaa koloojen. Amananonj nii moma nono niinonj Amana moma munj laligojenj. Iikawaa so niinonj neenaa lamauruna moma onjombe yonononj nii moma nomakeju. Niinonj laaligona lamauruna onjoojonj ama qeleema mesaomaŋa. ¹⁶ Noononj lama tuunj tosia ii kaanagadeenj koloonj laligowuya. Yonononj lama totonj kokawaa toya mende laligojuto, kilenj noo qaa arona momakebuya. Niinonj ii kaanagadeenj unjuambe kawaa so kema kanjkebuya. Kanagenj tuunja tuunja yonononj kululuunj tuunj somata motoonjgo koloogi galenj motoonjononj galenj koma onjono laligowuya.

¹⁷ Amanonj kokaembaajonja ama nii uutanonj jopagonj nomakeja: Niinonj laaligona mesaonj mombo gbilinj laligonj umaŋa. Ii Amawaa jaanonj sokonja. ¹⁸ Laaligona mononj mende nuambaato, ii neeno qeleema mesaomaŋa. Amananonj jenj kotonj nono neeno laaligona qeleema mesaomaŋa ano iikawaa gematanonj mombo gbilinj laligonj umaŋa. Ku-usunj kaanja ii noononj eja.”

¹⁹ Jiisanonj qaa ii jerotiwaaajonj ama Juuda jotamemeya yonoo batugianonj niinonjgiinonj mombo kolooro. ²⁰ Yonoononjga mamaganonj kokaenj jegi, “Omenonj uutanonj kemerota laligonj kaamaa anja. Mono naambaajonj qaaya mobonaga? Mono mesaowonja.”

²¹ Tosianonj jegi, “Qaa kaanja ii kokojinjinj ejawaa qaa kaanja qaago. Omenonj mono jaagoo ejemba yonoo jaagia nomaenj metoonaga?” Kaenj amigi.

Juuda jotamemeya yonononj Jiisas gema qegi.

²² Wala eenjanonj jiwowonj jigo koma konjoratinj naguya horogi. Ii gbani so romonjonj kendombaa aisoowombaaajonj*

* **10:14-15:** Mat 11.27; Luuk 10.22 * **10:22:** Kendonj gata Hanuka ii Disemba 25 kanainj weenj 8 kawaa so rama aisoogi. Miri kuuyanonj kiwa ootirigi asariro gere senja kululuunj rii qama korisoro anji.

Jerusalem ajoroogi. Kamban iikanon kan kuuro konjuru kamban sanjonaa uutanon laligogi.

²³ Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon kin Solomom-baa somben saranawo qagiti, kanon kema liligoro. ²⁴ Kema liligoro Juuda jotamemeya yononon kan liligon mun kokaen qisin mugi, “Kaniaga kolatina mono kamban dawitoroqen mambombom-baajon mojan? Gii Hamoqege Toya koloojan me qaago, ii mono asuganon jena mobon.”

²⁵ Kaen jen qisin mugi Jiisasnon kokaen meleema onono, “Nii jewe mogito, onono noo qaana ii mende moma laariju. Niinon Amanaa qatanon angoletto amakejenji, iikanon mono kaniana injisaama nanjon qendeema onomakeja. ²⁶ Ii nanjon qendeema onomakejato, onono noo lama tuun uutanon mende laligojutiwaajon ama qaana mende moma laarinkeju.

²⁷ “Niinon lamauruna moma onombe yononon kaanagadeen noo qaa arona moma nii notaankeju. ²⁸ Niinon laaligo kombombanja onombe letoma kamban monon mende toton tiwilaawuya. Monon mon ii noo boronanonga mende horon kondeema onombaa. ²⁹ Noo Amananon ii noo boronanon onoonoti, iinon kuuya unjuugun uuta kolooja. Kawaajon kuuyanon ii noo Amanaa borianonga horon kondeema onombombaaajon amamaawuya. ³⁰ Nii ano Ama noronon mono motoonjo koloon laligojo.”

³¹ Jiisasnon kaen jero Juuda jotamemeya yononon mombo namononga jamo amboranon iikanon gilin qewombaaajon anji. ³² Kaen angito, kokaen jen onono, “Amanon nemun koma nono angoletto somata mamaga ama mewe iigiti, iyonoononga mono naa mombaaajona romonjon nii jamonon gilin nuwombaaajon moju?”

³³ *Jen onono Juuda yononon meleema jegi, “Nononon angoletto somata anatiwaajon ama mende jamonon gilin guwombaaajon anjonto, Anutu mepaqepae ama mujaniwaa irona ama gombona. Gii balon ejaga ano selega een men uma Anutu kaanja koloombaajon jejan.”

³⁴ *Kaen jegi Jiisasnon meleema onono, “Bunja Terenon Kana qaa mon kokaen oogita eja, ‘Anutu niinon jewe: Ono mono noo bensakonjurunna kolooju.’ ³⁵ Bunja Terewaa qaa ii mono mende janjon qaombaato, powowon ewaa. Kawaajon Anutunon qaaya ano kan ejemba bunagiaga kolooroti, Anutunon yonoo qagia ‘bensakonjurunna’ kaen qama onono. ³⁶ Ejemba omaya kaen qama ononoto, Amanon eja men

sorainj wasiro namononj kamaaroti, onjononj mono nomaen ama iwaajonj kokaen jeju, 'Gii Anutu mepaqepae ama mun laligojan.' Niinonj 'Anutuwaa meria koloojen,' qaa kaen jewe onjononj mono naambaajonj ii mogi mende sokonja? Onjo Anutuwaanonj Buŋa qaa ii qeju me?

³⁷ "Gawonj menkejenj, ii iigi Amanaa nanamemembaa so mende amakeji eenj, mono mende moma laarinj nombu. ³⁸ Amanaa nanamemembaa so ama menj laligojenj eenj, kaniana kaen iima mono moma laarinj nombu. Ii qaanaajonj ama mende moma laariwuyagati eenj, mono angoletonaajonj ama kilenj moma laarinj nombuya. Amanonj niwo qokotaan nanja ano niinonj Amawo qokotaan nanjenj, onjo iikawaa kania moma sorogonj asariwuti-waajonj koi jejenj."

³⁹ Jiisasnonj kaen jero mombo menj somonjgowombaajonj mogito, boro baagianonjga qosoma kamaanj keno.

⁴⁰ *Onjomesaonj Jordan apu gowoya kotonj mombo leegen kema Jononj wala oomulu menj onjoma laligoroti, kanonj keuma kambaŋ tosaanja toroqenj iikanonj laligoro. ⁴¹ Iikanonj laligoro ejemba mamaganonj iwaanonj kouma iima kokaen jegi, "Jononj angoletoto motoonjgo monj mende meroto, qaa kuya eja koi kawaajonj jeroti, ii mono qaa honja jenj laligoro." ⁴² Kougiti, iyonjnoonjga mamaganonj uugia meleema moma laarinj mugj. Kianj.

11

Jiisaswaa alia Lazarusnonj komuro.

¹ *Betani taononja eja monj qata Lazarus iikanonj jii kiro ero. Maria ano Marta daremunj yorononj Betani taonj iikanonj laligori. ² *Maria iikanonj Ponj apu koowayawononj morinj wanj juyanonj kania kerenj mero. Lazarus jii kiro eroti, ii iwaa naanaga. ³ Lazarusnonj jii kiro ero naanwoitanonj buju qaa kokaen ani Jiisaswaanonj keno, "Ponj moba, wombo alaganonj mono jii kiro eja."

⁴ Buju ii kenoto, Jiisasnonj ii moma kokaen jero, "Jii iikanonj eja alana komuwaatiwaajonj ama mende koloonj muro eja. Iikawaajonj qaagoto, Anutuwaa Merianonj ii menj qeangoro ejembanonj kania ii iima kotonj Anutu mepe-seegi qabuŋayanonj asarinj seiwo Siwewaa akadamuyawo koloojaa. Jii ii iikawaajonj ama koloonj muro."

⁵ Jiisasnonj Marta, iwaa koga ano naangara Lazarus yonoojonj uuta ero laligoro. ⁶ Kaen laligoroto, kilenj jiaa bujuya moma gomanj laligoroti, iikanondeenj weenj woi toroqenj laligoro. ⁷ Ii laligoro kambaŋ ii tegoro gowokouruta

yoŋoojoŋ kokaen injjoro, “Anana mono Judia prowinsnon eleema kemboŋa.”

⁸ Kaen jero meleengi, “Somatanana, Juuda yoŋonoŋ indigen kaparan koma jamonoŋ gilin guwombaaŋoŋ anŋi. Kawaajoŋ mombo Judia eleema kemambaaŋoŋ jejanj, ii mende sokonja.”

⁹ Kaen meleengi Jiisasnoŋ qaa kokaen jero, “Weembaa auaya 12 ejuti, moŋnoŋ kawaa asasaganon kana kambaati, ii mono iwoi moŋnoŋ geŋ mizimizi mende meŋ mubaa. Balombaa asasaganon asariŋ muro saanon iima kembaa. ¹⁰ Saanon kambaato, moŋnoŋ kiwaya mende eŋ muro gomantiŋanoŋ kematou-kantou kambaati, iinoŋ mono kema geŋ mizimizi mewaa.” ¹¹ Qaa ii jenŋo kokaen injjoro, “Alanana Lazarusnoŋ gaon ejato, niinoŋ kema gaononga mindiwe waabaa.”

¹² Qaa ii moma kokaen jegi moro, “Poŋ, oŋanoŋ gaon eji een, mono saanon eŋ qeaŋgowaa.”

¹³ Jiisasnoŋ Lazarus komurotiwaa qaa saanjeroto, gowoko yoŋonoŋ ‘Gaonga eja,’ jeroti, iikawaa moma bimbigoŋ qaa kania mende moma kotogi. ¹⁴ Mende moma kotogitiwaaŋoŋ Jiisasnoŋ asuganoŋ jokolooŋ jero, “Lazarusnoŋ komurota eja. ¹⁵ Niinoŋ iwo mende laligowe komurotiwaaŋoŋ niinoŋ kema meŋ gbiliwe waaro iigi momalaaringianon kotiiwaa. Kaen kolooro oŋooŋoŋ aisoŋ oyanboyanawo moma jejen. Mono waagi iwaanon kemboŋa.”

¹⁶ Kaen jokoloooro Tomas qata moŋ Sunesune qagiti, iinoŋ gowoko alauruta yoŋooŋoŋ kokaen injjoro, “Anana saanon motoon iikanon kemboŋa. Kemago iwo komuwoŋa.” Kianj.

Laaligo Toyanon naanwoita uugara meŋ saoliro.

¹⁷ Lazarusnoŋ komun ween 4 mono qasirinoŋ ero tegoro Jiisasnoŋ kouro bujuya kaen jegi moro. ¹⁸ Betani taon ii Jerusalem siti mesaon 3 kilomiita kekenaa so kosere ero. ¹⁹ Kawaajoŋ Juuda ejemba mamaganon Marta Maria naanŋara komurotiwaaŋoŋ ‘Soŋgoŋ iriiboŋa,’ jen kan ragi.

²⁰ Ragi Martanoŋ “Jiisas kaja,” jegi moma miri mesaon kananon kema mokoloroto, Marianon mirinoŋ raro. ²¹ Kananon mokolooŋ kokaen ijoro, “Poŋ, gii kokanon laligonagati een, naanŋanoŋ mono mende komunaga. ²² Mende komunagato, giinoŋ kamban kokaamba kaanjadeen Anutuwaaŋoŋ iwoi mombaaŋoŋ qama kooliwaati een, ii kuuya saanon moma gono mokoloowaga, iikaan mojen.”

²³ Qaa ii moma Jiisasnoŋ ijoro, “Goo naanŋanoŋ mono gbilin waabaa.”

24 Ii moma Martanon jero, “Balombaa kamban tetegoyanon koomuya yononon waabuti, iinon mono kamban somata iikanon gbilin waabaati, ii moma yagojen.”

25 Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Koomunonga waawaataa Toya ii niinon koloojen. Neeno Laaligo kotigaa Toya koloojen. Iikawaajon mononon nii moma laarin nonji, iinon komuwaato, kilen toroqen laligon kotiin laligowaa. 26 Mononon mon namonon laligon moma laarin nombaati een, iinon mono kamban mononon koomu kom-bomban mendende komuwaa. Qaago. Qaa ii moma laarijan me qaago?”

27 Martanon qaa ii moma jero, “Oo Pon, ii moma laarijen. Giinon Anutuwaa Meria koloojan. Hamoqeqe Toya Kraist namonon asugiwaatiwaa jegiti, giinon mono ii koloojan. Kaen moma laarijen.” Kian.

Jiisasnon saaro jaunanon kamaaro.

28 Martanon qaa kaen jen mirianon eleema kema koga Mariawaajon oloj jero goraayanon karo ijoro, “Boinon kan kananon nama goojon endu kema iibagiwaajon jeja.”

29 Kaen jero Marianon qaa ii moma iikanondeen ii mesaon Jiisaswaanon keno. 30 Kenoto, Jiisasnon miri sombenon mendende kouro endu Martanon kana somatanon mokolon iiroti, iikanondeen nano. 31 Juuda ejemba yononon Mariawo miri uutanon uuta men saoliwombaaajon raji Marianon uulanawo waama seleenjen kamaan keno iima kokaen romonon jegi, “Iinon mono qasironon kema saabaa.” Kaen jen iwaa gematanon otaan kenji.

32 Marianon kema Jiisas nanotinon keuma iima kanianon usugon kamaan kokaen ijoro, “Oo Pon, giinon koi laligonagati een, naananon mono mendende komunaga.”

33 Kaen jen silama qama saaro Juuda ejemba iwo kan nanon motoon saagiti, Jiisasnon ii iima basusuya kolaano jaaya kalilingoro kana boria jenenawo ororo. 34 Jenenawo ororo qisin onono, “Ii dakanon анги eja?” Qisin onono jegi moro, “Pon, kokaen kan iiba!”

35 Kaen jegi Jiisasnon saaro. 36 Saaro Juuda ejemba yononon iima jegi, “Yei! Mono aliaajon siin mamaga en muro laligonkeja’

37 Kaen jegito, tosonianon qaa ii qen kokaen jegi, “Jaagoo ejemba jaagia metoon laligoroti een, mono saanon Lazarus jero mendende komunaga me?” Kian.

Jiisasnon Lazarus men gbiliro koomunonga waaro.

38 Kaen tondu jegi Jiisaswaa wosoya mombo popoliuro jaaya kalilingoro qasironon keno. Qasironon kema iwoi kokaen iiro: Jamo oota uroroon qamoya iikawaa uutanon

ama naguya jamo somatanon koma kolangigi raro. ³⁹ Ii iima kokaen jero, “Mono jamo qizizingogi kema.” Kaen jero eja komurotiwaa naanja Marta iinon kokaen ijoro, “Oo Pona, ween 4 ejiwaajon mono moronawo kolooja.”

⁴⁰ Jiisasnon ii moma Martawaajon kokaen jero, “Gii moma laarin nonagati een, Anutuwaa ku-usunanon akadamuyawo asugiro iinaga. Wala qaa kaen gijowe me qaago?”

⁴¹ Kaen jero jamo qizizingogi keno Jiisasnon eu uuro uro kokaen jero, “Ama, gii qamakoolina mojanjwaajon ama ‘Keraqeeango awaa!’ jen gonjen. ⁴² Gii kamba so qamakoolina momakejani, mojento, giinon wasin nona namonon kamaaweti, ejemba tuun somata liligon noma koi nanjuti, iyononon ii moma moma laariwutiwaajon ama qaa koi jejen.”

⁴³ Kaen jen aroya men waama kotakota qama kokaen jero, “Lazarus, gii mono waama kawa!” ⁴⁴ Kaen qaro eja koomuya iinon gbilin waama kaaro. Kana boria opo jakaņa taananon esuun jaasewanja sibenon pipiin somongogi ero. Erola waama opo dundunawo karo. Kaen karo Jiisasnon jero, “Mono dundunja isangi saanon kema.” Kian.

*Juuda galen yononon Jiisas komuwaatiwaa angonan angi.
Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2*

⁴⁵ Juuda ejemba Mariawaanon kouma Jiisasnon iwoi ano iigiti, iyonoononga mamaganon uugia meleema Jiisas moma laarin mugi. ⁴⁶ Moma laarin mugito, tosianon Farisii (Kana qaawaa kaparan-konkon) yononon kema Jiisasnon iwoi anoti, iikawaa sunduya injjogi.

⁴⁷ Ii injjogi jigo gawon galen ano Farisii yononon jigo kaunsol jotamemeya horon onongi ajoroogi kokaen jegi, “Eja iikanon angoletto ku-usunawo ambembo menkejiwaajon ii mono nomaen ama munin sokonaga? ⁴⁸ Kondiangon iwoi mon mende ama munin toroqen kaen ama laligowaati een, mono ejemba korebore ii moma laarin mubuyaga. Kaen angi Rom gawman yonoo iringia soono kan nononana jiwowon jigonana ano ejemba tuun somata koi nunuangi een totoon laligowombo.”

⁴⁹ Kaen jen ragi yonoononga mon qata Kaiafas iinon gbani iikanon jigo gawon galen wana koloon gawon ii men laligoro. Iinon waama gejatootoo qaa kokaen injjoro, “Ono uu momogiaa oota kaaniadeen mende tooja. ⁵⁰ Ono qaa koi saanon mende gosiju: Nono ejemba tuun somata korebore tiwilaanin lombo somata qatawo koloowabo. Kawaajon eja motoongonon Juuda tuun somata nonoo aisenana men downana komuro sokombaa.”

⁵¹ Iinon qaa ii iyanqaa aroyanon mende kolooro jeroto, gbani iikanon jigo gawon galej waja laligorotiwaajon ama anjo qaayaa kania mende moma gejatootoo qaa jero, “Jiisasnon ejemba tuun somata nonoojon ama komuro sokombaa.” Qaa ii honqaga jero. ⁵² Juuda ejemba tuun somata nonoojonadeen mende komuroto, Anutuwaanon uumeleen kanageso balon so deenqeema laligojoni, anana kaanagadeen mindirin nonono uumeleen tuun motoonggo koloon laligowombaajon komuro. Komuwaatiwaa qaaya ii waladeen jero.

⁵³ Ween iikanondeen kanain jotamemeya yononon ajoroon kaen aminj moma Jiisas komuwaatiwaa qaaya jen kotiin arenja anji. ⁵⁴ Kawaajon Jiisasnon toroqen Juuda yonoo batugianon asuganon mende kema kan laligoro. Kaen qaagoto, onomesaon balon qararankonkonqaa goraayanon keno. Iikanon kema taon qata Efraim kanon keuma gowokouruta yonowo iyanqiodeen laligogi.

⁵⁵ Juuda nonoonon kiankomu kendonon toriro.* Kawaajon Juuda ejemba mamaganon goman so mirigia mesaon koma konjoratin aowombaajon moma Jerusalem sitinon ugi. ⁵⁶ Jiisas monqama laligon jiwowon jigowaa toton uutanon nama aminj moma kokaen qisin aogi, “Jiisasnon korisoro kendombaajon koi kanaga me qaago? Nomaen moju?”

⁵⁷ Kaen qisin aogito, jigo gawon galej ano Farisii yononon jenkooto qaa kokaen anji seiro, “Mononon Jiisaswaa en raraya iima mobaati, iinon mono nonoonon kan bujuya jero moma kema menj somonqowonja.” Kianj.

12

Marianon Jiisas kowu unkoowayawonon moriro.

Mat 26.6-13; Maak 14.3-9

¹ Anutunon wala eenanon niniima koboon nunuuguroti, iikawaa kiankomu kendonon torin ween 6 tegoro kanon kan kuumambaajon ano. Jiisasnon kamban kanon goman qata Betani kanon keno. Wala eja qata Lazarus menj gbiliro koomunonga waama laliguroti, mono iwaa mirinon keuro. ² Iikanon keuro Jiisas goda qen mubombaajon miri mononon nene onj mozozongogi. Martanon onj rindeema koma ononoto, eja Jiisaswo motoon rama nene negiti, Lazarusnon iyonoo batugianon raro.

³ *Kaen raji Marianon kele kaaro mon binja 500 gram ii menj Jiisaswaanon karo. Kaaro ii apu unkoowagawo honja

* **11:55:** Kendon qata Koon qaanon Pasowa jeju. Anutunon wala eenanon Israel ejemba niniima koboon nunuuguroti, iikawaaajon gbani so kamban ama aisoonkegi. Eksodus 12.15 * **12:3:** Luuk 7.37-38; Dut 15.11

gata naad sewan̄a uuta somataga iikanon̄j saa qegetaga. Iinon̄j ii men̄j kan̄j simin̄j kuma Jiisas kanianon̄j qibibirin̄j morin̄j wan̄j juyanon̄j motoro toboriro. Kaen̄j kolooro miri uutanon̄j ragiti, ii apuwaa moron̄janon̄j pumpun̄gon̄j sokoma ero mogi.

⁴ Kaen̄j kolooro Jiisaswaa gowokouruta yon̄oonon̄ga mon̄j gata Juudas Iskariot, kanagen̄j Jiisas memelolo meroti, eja iikanon̄j qotogon̄j mun̄j kokaen̄j jero, ⁵ “Apu un̄koowagawo ii mono naambaajon̄j sewan̄a mewutiwaajon̄j mende anja? Yei, man̄gaa siita! Ii anagati een̄j, mono ween̄j 300:waa tawaya (Kina 6,000) kawaa so kitonaga. Ii ejemba wanaya on̄onin̄j sokonaga.” ⁶ Kaen̄j jeroto, qaa ii ejemba wanaya yon̄oojon̄j majakaka morotiwaajon̄j ama mende jero. Yon̄oojon̄j ama qaagoto, yon̄goro meme ejaga laligon̄j kulukululuu monen̄j gesogia galeñ kono monen̄j an̄gi kemero iikanon̄ja kitia iyan̄aajon̄j men̄j laligoro. Mono kawaajon̄j ama ii jero.

⁷ Kaen̄j jero Jiisasnon̄j in̄ijoro, “On̄o emba koi mono mende jen̄j mubu. Niinon̄j komuwe ron̄j koma nombutiwaa kamban̄ja torijiwaajon̄j saanon̄j selen̄a apu un̄koowayawonon̄j nomorija. ⁸ Ejemba wanaya ii mono kamban̄j so batugianon̄j laligon̄jkejuto, niinon̄j on̄owo kamban̄ja kamban̄ja mende laligoman̄ja.” Kian̄j.

Lazarus qewombaa qaa somon̄gon̄j an̄gonan̄j an̄gi.

⁹ Jiisasnon̄j Betani gomanon̄j laligoroti, ii Juuda ejemba tuun̄j mamaganon̄j moma kanon̄j kagi. Jiisaswaaon̄jgadeen̄j mende kagito, Lazarus koomunon̄ga men̄j gbiliro waaroti, ii motoon̄j iibombaajon̄j leeleen̄j mujon̄j horon̄j kougi. ¹⁰ Kaen̄j kougito, jigo gawon̄j galeñ yon̄onon̄j “Lazarus kaan̄agadeen̄j genin̄j komuwa,” jen̄j qaa somon̄gogi. ¹¹ Juuda ejemba mamaganon̄j Lazaruswaaajon̄j ama Betani kema uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kawaaajon̄j qaa kaen̄j somon̄gogi. Kian̄j.

Jiisas Jerusalem uro mare kon̄gi.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40

¹² Kaen̄j an̄gi en̄j waama iikanon̄j ejemba tuun̄jlembenon̄j kian̄komu kendombaajon̄j Jerusalem sitinon̄j kouma laligogiti, iyon̄onon̄j buju qaa kokaen̄j mogi, “Jiisasnon̄j Jerusalem kamambaajon̄j kananon̄j kaja.” ¹³* Qaa kaen̄j moma tombi boria sen̄awo men̄j kananon̄j mokolon̄j iibombaajon̄j kema kokaen̄j jen̄j qagi,

“Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepesejon̄j. Pombaa qanon̄j kaji, Anutunon̄j mono ii kotuegowa! Israel nonoo Kin̄j Poñnana oowe oowe!”

* 12:13: Ond 118.25, 26; Zek 9.9

¹⁴ Jiisasnon dongi melaa mon mokoloon kawaa qaganon uma raro. Ii gejatootoo qaa mon kokaen oogita ejiwaa so kolooro,

¹⁵ “Oo Jerusalem ejemba Zaion baanja liligon rajuti, onjo mono mobu, onoo Kin Ponjianon mono kawaa.

Dongi melaawaa qaganon rama kawaa. Kawaajon keegia mono mende mobu.”

¹⁶ Jiisaswaa gowokourutanon iwoi kolooroti, iikawaa kania wala mende moma kotogito, kanagen saanon moma asarigi. Jiisasnon Siwenon uma asamararanawo laligoroti, qaa ii kambañ iikanon romonjon kokaen jegi, “Ahaa! Qaa ii mono Jiisaswajaanogita eja ano ejembanon qaa iikawaa so ama mugi honawo kolooro.”

¹⁷ Ejemba Jiisaswo Betani laligogiti, iyononon dangunu kaanja nama bujuya jen seigi. Jiisasnon Lazarus qaro koomunonga gbilin waama qasiriwaa jamo kobaa mesaon kouro ejemba tuunon iigiti, iyononon Jiisaswaa kania nanjon jen jen asarigi. ¹⁸ Jiisasnon angoletto ii meroti, qaa ii mogitiwajaan ama ejemba tuun somatanon luluuma koma horon mubombaajon kenji.

¹⁹ Kaen kenji Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjon) yononon iyangiodeen amin moma kokaen jegi, “Mobu. Balon balon ejemba yononon mono luluuma horon iwaa gematanon kemakeju ano nono qaa gawon iikayadeen men bimbimnon hona mon mende kolooja.” Kian.

Griik ejemba tosonian Jiisas monganji.

²⁰ Juuda ejemba kiankomu kendombaajon Jerusalem siti-non uma Anutu waeya men mepeseegiti, iyonoo batugianon Griik ejemba tosaan motoon laligogi. ²¹ Yononon gowoko qata Filip iwaanon kagi. Filipnon Galili prowinswaa taon qata Betsaida kawaa ejaga laligoro. Griik yononon iwaanon kan qisin kokaen ijogi moro, “Somatanana, nono aijnananon Jiisas iibombaajon mojon.”

²² Kaen ijogi moma Andruuwaanon kema qaa ii ijoro. Jero moma motoon kema Jiisas jeri moro. ²³ Qaa ii moma meleema kokaen jero, “Siwewaa asamararanon Siwe gomambaa Eja Honon iwaanon mombo asugin kotooro asariwaati, iikawaa kambananon mono torija. ²⁴ Niinon koomunaa sare qaa hona toon mon kokaen injowe mobu: Yagon kota namonon mende kemen jumbaati een, mono een iikayadeen ewaa. Kaen een ewaato, kemen jumbaati een, kuragayanon mono juma ondonbondon waaro hona mamaga sogowaa.

25 **“Kawaa so daen yononon laaligogia iyangiaajon angon koma iyangiaa jaajaa siiseweweya qaa laligowombaaajon siija momakeji, iyonoo laaligogianon mono soowaa. Kaen soowaato, mononon mon iyanjaa laaligoya goragora ama niijegenja ama nombaati, iinon mono laaligo honja ondonbondonawo mokoloon tetegoya qaa kotiinj laligon ubaa.* 26 *Mononon nii welen qen nomambaaajon jeji, iinon mono nii notaan laligoro sokombaa. Welena qenjeji, mono nii kema kan laligomanjati, iikanon kaanagadeen niwo laligowaa. Mononon niwo laligon welena qen nomakeji, Amanon mono ii goda qen muro laligowaa.”* Kian.

Jiisanon komun gbiliwaatiwaa qaa saanja jero.

27 *Jiisanon jero, “Wosona keteda koi kouma gojono bana kuuro laligojen. Mono nomaen jewenaga? Qaa monganjen. Oo Ama, gii saanon konjilin aua kambañ kokanona metogon nomba. Kilen kokaembaajon kaen mende qama koolimaja: Aua koi kawaa siimboboloya ii mokosingon bosimanjwaajon ama geenjo qananon anjan. 28 Oo Ama, gii mono geenjaa akadamuga ama noma qabunaga menj somariwaa.”* Kaen qama kooliro Siwenonga qaa kokaen kolooro, “Niinon akadamuna ama goma kanon qabunana menj somariwe ano toroqen menj somariwe sein kembaa.”

29 *Qaa ii kolooro ejemba tuun nanji yononon ii moma jegi, “Pilisik qendan qaja.”* Tosianon jegi, “Siwe gajoba mononon iwaajon qaa ijoro otona mojon.”

30 *Kaen kaen jegi kokaen injoro, “Oton ii noojon ama mende koloojato, ii onoojon ama kolooja. 31 Kambañ kokaamba gomanja gomanja ejemba nanamemen bologa otañkejuti, iyonoo gosigosi kambangianon mono ba koma ononja. Anutunon yonoo qaagia jen tegon ironja meleema onono qagianon ubaatiwaajon anja. Kambañ kokaamba Anutunon Kilenjaa Ponja goman so galeñ koma onomakeji, mono ii konjono seleengen kamaawaatiwaajon anja. 32 Iinon kamaawaato, noojona kokaen koloowaa: Ejembanon balononga noma kanakeewan kosigogi uma nambe kana kolooro ejemba goman so horon onombe luluuma noonon kan tuun menj nambuya.”* 33 *Ii koomu nomaanja komuwaati, iikawaa qaa saanja kaen injoro mogi.*

34 **Ejemba tuun yononon ii moma kokaen ijogi, “Nono Kana qaa weenjon kokaen mojon, ‘Kraistnon mende komun tetegoya qaa laligon uma laligowaa.’* Giinon naambaaajona kokaen ninijojan, ‘Siwe gomambaa Eja Honja namononga

* 12:25: Mat 10.39; 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33 * 12:34: Ond 110.4; Ais 9.7; Eze 37.25; Dan 7.14

menj kosigogi kanakeewanj uma nambaa.' Siwe gomambaa Eja Honj ii morononj?"

³⁵ Ii moma meleema onjono, "Asasaganonj kambanj torodaamonj mombo batugianonj asarinj laligowaa. Pangamanonj qagianonj uma turunj onjono kawaa bunj koloowubotiwaaonj mono asasaganonj kema kanj laligowu. Asasaganonj enj onjombaatiwaa so mono asasaganonj laligowuya. Morononj pangamanonj jibujabu kema kanjeji, mono dakanonj keubaati, ii mende moja. ³⁶ Kawaaonj asasaganonj kambanj dawi onjowo laligowaati, kambanj iikanonj ii mono uutanonj moma anjonj koma laligowu. Asasagaa kanageso koloonj laligowutiwaaonj mono asasaga ii moma laarinj laligowu." Jiisasnonj qaa kaen jen onjomesaonj asanjonj keno. Kianj.

Juuda somata yonoo ukotiigianonj mende looriro.

³⁷ Jiisasnonj angoletto mamaga menj laligoro Juuda galen yonononj ii jaagianonj iigito, kilenj ii mende moma laarinj munj silemale laligogi. ³⁸ *Kaenj laligogi gejatootoo eja Aisaiawaanonj qaa monj ii honjowo kolooro. Iinonj qaa ii kokaenj oorota eja,

"Oo Ponj, nonononj Bunj qaa jenj asarinj uugia kuunj onjomakejonto, morononj ii moma laarinaga?

Ponjonj ku-usunja ii mono morowaajonja isaano moma asariwaa?"

³⁹ Hamoqeqe Toya moma laarinj mubombaajonj bimoon amamaagiti, Aisaianonj iikawaa kania moma qaa monj waladeenj kokaenj jenj oorota eja,

⁴⁰ "Iyangiaa jaagianonj iwoi iima kania iima kotowubo me uugianonj qaa kania moma asariwubo. Ii moma asarinj uugia meleembubo.

Uugia meleengi menj qeangonj onjomambo. Iinonj kaenj koloowabotiwaaajonj ejemba jaagia menj goonj uugia gojono laligoju."

⁴¹ Jiisasnonj Siwewaa asamararanonj asarinj laligoro Aisaianonj kaenj iima kania jenj asarinj qaa ii jero.

⁴² Jotamemeya ano galenkonjonj eja yonoononga mamaganonj kaanagadeenj Jiisas moma laarigito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonononj qamakooli miri tuunononga konjoma onjombubotiwaaajonj ii asuganonj mende jokoloogi. ⁴³ Ejembanonj mepeseenj onjombutiwaaajonj kaparanj kongito, Anutunonj mepeseenj onjombaatiwaaajonj ii qemasolonenj angi. Kianj.

Jiisaswaa qaayanonj ejemba gosinj qaanana jenj tegowaa.

* 12:38: Ais 53.1; 6.10

⁴⁴ Tosianonj kaen angito, Jiisasnonj qama kokaen jero, “Moŋnonj moma laarinj nonji, iinonj niigadeenj mende moma laarinj nonjato, morononj wasinj nonoti, ii kaanagadeen moma laarinj muja. ⁴⁵ Moŋnonj nii niima mono wasinj nonoti, ii kaanagadeenj iimakeja. ⁴⁶ Ejemba moŋ nii moma laarinj nonji, iinonj mono pangamanonj qokotaan laligowabo. Kawaajonj niinonj kamaanj asuginj gomaŋa gomaŋa onoo asasagagiaga kolooweta laligojenj.

⁴⁷ “Niinonj kamaanj asuginj gomaŋa gomaŋa onoo qaagia jenj tegomambaajonj ama mende kaweto, ejemba balonj so hamo qenj onombe kambaŋ kokaamba letoma Siwewaa buŋa koloowuti-waajonj ama kaweta laligojenj. Kawaajonj ejemba noo Buŋa qaana moma mende tenj koma otaankejuti eenj, niinonj iyonoo qaagia mende jenj tegomaŋa. ⁴⁸ Daenj yonononj jejewili ama noma Buŋa qaana mende moma angonj konjuti, iyonoo jenj teegogianonj mono kokaenj koloowaa: Niinonj Buŋa qaa jewe mogiti, qaa iikanonj mono kambaŋ somatanonj qaagia jenj tegoro siimbobolo iikawaa so mobuya.

⁴⁹ “Kania kokaembaajonj kaenj koloowaa: Niinonj Buŋa qaa jenj laligoweti, ii qaa omaya qaagoto, ii neenaa ainanonjga mende kolooro jenj laligonj koube. Kaenj qaagoto, Ama wasinj nonoti, ii aŋo qaa je nomaenj jemaŋati, iikawaa jenj kotonj nono jenj laligonj koujenj. ⁵⁰ Amawaanonj jenkooto iikanonj mono onjo laaligo kotakotanonj ama onjomaŋeja, ii mojenj. Kawaajonj Amananonj ii jemaŋatiwaajonj jenj kotonj nonoti, mono iikawaa so Buŋa qaa jenkejenj.” Kianj.

13

Jiisasnonj gowoko yonoo kanagia songbano.

¹ Kianjkomu kendononj* toriro Jiisasnonj kania kokaen moma yagoro, ‘Namo mesaonj Amanaanonj umambaa kambaŋanonj mono torija.’ Kaenj moma yagonj iyanŋaa alauruta namononj laligogiti, ii uutanonj jopagonj onoma laligonj tetegoyanonj iikanonj kaanagadeenj uujopaya ii qendeema onono.

² Komuwaatiwaa kambaŋanonj kanj kuumambaajonj ano kambaŋ moŋnonj gomantiinŋaa nene newombaajonj ajoroonj motoonj ragi iwoi kokaenj kolooro: Saimon Iskariotwaa meria qata Juudas ii Satanonj sololoodabororo. Jiisas memelolo menj mubaatiwaa qaaya ii saŋe anota uutanonj kemero moma raro. ³ Jiisasnonj iyanŋaa kania ii kokaen moma kotoro, ‘Amanonj iwoi kuuyaa ku-usuŋa ii noo

* **13:1:** Anutunonj wala eenjanonj Israel ejemba niniima koboonj nunuuguroti, kendonj iikawaa qata Koonj qaanonj Pasowa jeju. Eksodus 12.15

boronanon ano Anutuwaanonga kamaan laligon mombo iwaanon umambajaan anjen.’

⁴ Kania kaen moma koton nene neŋ ragitononga waama malekuya kotogon gawombaa opo jokaŋa moŋ meŋ batuyanon kokosiin somongoro. ⁵ Ii somongon apu juunon molaaro kemero kanain gowokouruta yonoo kanagia songbano. Songbandaboron keren jokaŋa (selemooto) batuyanon kokosiin somongoroti, iikanon kanagia motoro. ⁶ Songbama kema Saimon Piitowaa kanianon kouro kokaen ijoro, “Oo Pon gii welenqeŋe kamaanqeŋeta qaago. Giinon noo kanana songbana mende sokombaa.”

⁷ Kaen jero moma kokaen meleeno, “Iwoi keteda koi anjeni, giinon iikawaa kania kambaŋ kokaamba mende moma kotojanto, kanagenon ii saanon moma asarin laligowaga.”

⁸ Meleeno kokaen kaparaŋ koma jero, “Gii mono noo kanana kambaŋ moŋnon qaago toton songbambaga.” Kaen jero kokaen ijoro, “Niinon gii mende songbama gomanati een, gii mono noo gowokona toroŋen laligomambajaan amamaawaga.”

⁹ Kaen ijoro Saimon Piitonon birindin aaruŋ meleeno, “Pon, kawaajon gii kanagadeen qaagoto, borona ano waŋna ii motoon songbamba.”

¹⁰ Kaen meleeno kokaen ijoro, “Moŋnon apu arin karo kania kaanjadeen songbanin jewonŋa qaa tataanŋkota koloowaa. Ono kuuya soraaya kolodaborojuto, motoonŋoyanon soraaya mende kolooja.” ¹¹ Moronon memelolo meŋ mumambajaan anoti, Jiisanon ii moma kawaajon kokaen jero, “Ono kuuya soraaya mende kolooju.”

¹² *Kanagia songbandaboron malekuya mombo mouma kamaan raro nene negi kokaen qisin onoma jero, “Niinon iwoi ama ononjeni, ono iikawaa kania moma asariju me qaago? ¹³ Ono noojon ‘Boi!’ ano ‘Pon!’ kaan noomakeju ano niinon ii honŋa kolooŋen. Kawaajon ii soyanon jenkeju. ¹⁴ Niinon onoo Pon Boigia koloon welenqeŋe kamaanqeŋetaa sili meŋ kanagia songbanjeni een, ononon mono kaanjadeen meŋ kamaan aon welenqeŋe koloon kanagia songbama aon laligogi sokombaa. Ii mono gawonŋiaga.

¹⁵ “Niinon ama qendeema ononjeni, ono mono iikawaa so nanon welen qen aon laligowu. Kaen laligowutiwaajon iikawaa silia niinon kete qendeema onombe iiju. Ii romongon iikawaa tania otaagi sokombaa. ¹⁶ *Niinon qaa honŋa toon moŋ kokaen injowe mobu: Welenqeqenon kamaanqeŋeta kolooro toyanon uuta kolooja. Gowokonon

boiya uugun uuta koloomambaajon amamaawaa. Kaanagadeen eja pon monon gajobaya wasiro qele kema gawon menkeji, iinon mono ponaa baatanon laligonkeja. ¹⁷ Ono qaa kota ii kete moma kotoju. Kawaajon selememe mesaon alaurugia yonoo newo baagianon kema laligowuti een, niinon mono onjojon 'Iia simbawonawo!' jemaŋa." Kiaŋ.

Monon memelolo men mubaatiwaa qaa waladeen jero.
Mat 26.20-25; Maak 14.17-21; Luuk 22.21-23

¹⁸ * "Qaa jejeni, ii mono ono kuuya mende unuanja. Niinon moroga meweengon unuambeti, yonoo kaniagia ii saanon moma kotojen. Kaen laligojento, Buŋa Tere mon iikanon honawo kolooro sokombaa. Qaa ii kokaen, 'Monon niwo nene motoon nejoti, iinon mono kelebele ama gbakoyanon riitama noma numambaajon jojoriija.' †

¹⁹ "Nii hona kanagen koloowaatiwaa qaayaga wala jejen. Kawaajon hona koloowaati, ono kamban iikanon noo kanana moma asarin kokaen jewuya, 'Aha! Laaligowaa kania kamban so laligon kouma laligoroti, iinon mono ii koloaja.' Kaen jen moma laarin nombutiwaajon niinon qaa ii waladeen asuganon jewe moju.

²⁰ * "Niinon qaa hona toon mon kokaen injijowe mobu: Niinon ejemba mon wasiwe gawon memambaajon karo monon ii koma horoji, iinon mono nii kaanjadeen koma horon nombaa. Kaanjadeen nii koma horon nonji, iinon moronon wasin nonoti, mono ii kaanagadeen koma horon mubaa."

²¹ Jiisasnon qaa kaen jen wosia kouma gojoma jumambaajon ano qaa inisaama kokaen injiŋoro, "Niinon qaa hona toon mon kokaen injijowe mobu: Onoononga monon nii memelolo men nombaa."

²² Kaen injiŋoro gowokourutanon iyanŋia kunjalilin uun aigigiin ana ana kokaen romongogi, 'Mono morowaajona jeja?' Kaen romongon uuwoi tompiririn ragi. ²³ Tompiririn rama nene negi Jiisaswaa wombo gowokoyanon iwaa kooronon raro. ²⁴ Iinon raro Saimon Piitonon wanonondeen gowoko ii sare ama mun kokaen iŋoro moro, "Qaa ii morowaajon jeji, ii qisij mun jena moman."

²⁵ Kaen iŋoro moma rapinon Jiisaswaa totoyanon nanon kokaen qisiro, "Pon, eja ii moronon?"

* **13:18:** Ond 41.9 † **13:18:** Gbakoyanon riitama noma numambaajon jojoriija, qaa ii Israel yonoonon sareqaa mon. Kania kokaen: Iinon uutanon qetama nonja.

* **13:20:** Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16

26 Kaen qisiro meleema muro, “Bered kitia qaajnon qendunjon monj mumajati, iinonj mono ii.” Meleema munj bered kitia menj qaajnonj qendunjonj Juudas muro. Juudaswaa manja qata Saimon Iskariot. 27 Bered kitia ii muro Satanonj iikanondeenj Juudaswaa uutanonj kemero. Kawaajonj Jiisasnonj ii jenj kotonj munj kokaen ijoro, “Iwoi ambagati, ii mono uulanawo amba.” 28 Qaa kaen ijoroto, ii naambaajonj ijoroti, ii gowoko tosanonj motoonj rama nene negiti, iyonoononga monjonj monj mende moma asariro. 29 Gowoko tosanonj iikawaajonj kokaen romongogi, “Juudasnonj monen gesowaa galenaga laligoroti, iikawaajonj kendon kambaanonj iwoi amamaawonjati, ii sewanja mewaatiwaa-jonj wasija me ejemba wanaya monen iwoi monj menj onjombaatiwaaajonj jeja.”

30 Juudasnonj qaa ii saanonj moma asarinj bered kitia ii menj iikanondeenj mesaonj seleenjenj keno gomanj tiiro. Kianj.

Jiisasnonj jojopanj qaa dongoga jenj koto-ro.

31 Juudasnonj mesaonj seleenjenj keno Jiisasnonj kokaen injjoro, “Keteda koi Anutunonj akadamyua Siwe gomambaa Eja Honja ama tegonj muro iinonj Anutuwaa qabunajaya menj somariiro asugija. 32 Iinonj Anutuwaa qabunajaya menj somariinj Anutuwo qokotaaji-waaajonj Anutunonj mono kaanjadeenj iwaa qabunajaya menj somariiwaa. Ii kambanj mende koriro menj somariiro asamararanjonj asugiro laligonj ubaa.

33 **“Oo kokouruna, niinonj kambanj torodaamonj mombo onjowo laligomanja. Ii laligonj onjomesaowe kanagenj mongama noma laligowuya. Juuda yonjoojonj kokaen injjowe mobu, ‘Nii gomanj kemaajati, onj iikanonj kawombaajonj amamaawuya.’ Qaa iikayadeenj keteda koi onjoojonj kaanagadeenj jejenj.*

34 **“Niinonj jojopanj qaa gbilia jenj kotonj onjonjenj: Onj mono uugianonj jopagonj aonj laligowu. Niinonj jopagonj onjoma laligoweti, onj mono iikawaa so jopagonj aonj laligowu. 35 Batugianonj uugianonj jopagonj aonj laligowuti eenj, ejemba kuuya yonjononj injiima kaniagia moma kotonj kokaen jenj laligowuya, ‘Ahaa! Mono Jiisaswaa gowokouruta kolooju.’” Kianj.*

Piitononj Jiisas qakoombaatiwaa qaa waladeenj jero.

Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34

36 Saimon Piitononj Jiisas kokaen qisinj muro, “Ponj, gii daen kembaga?” Qisinj muro meleeno, “Nii dakanonj kemaajati,

* 13:33: Jon 7.34 * 13:34: Jon 15.12, 17; 1 Jon 3.23; 2 Jon 5

gii iikanonj notaanj kamambaajonj amamaawaga. Kamban kokaamba amamaawagato, kanagenj ii saanonj notaan kawaga.”

³⁷ Meleeno kokaenj qisiro, “Ponj, nii mono naambaajonj kamban kokaamba gii gotaanj kamambaajonj amamaamanja? Niinonj mono laaligona goojonj ama qeleema mesaomanja.”

³⁸ Qisiro kokaenj meleeno, “Gii honaga laaligoga noojonj ama qeleema mesaomambaajonj jejanj me? Qaa ii jeganondeenj jejanj. Niinonj qaa hona toonj monj kokaenj gijowe moba: Kete kurunonj qamambaajonj dodowiro giinonj kamban iikanonj qakooma nona indinjan karoonj koloowaa.” Kianj.

14

Jiisasnonj gowokouruta ulunjkolej menj onono.

¹ “Ugianonj mono majakaka qaganonj wosobiri mende moma laligowu. Mono Anutu moma laariwu ano nii kaangadeenj moma laarinj noma laligowu. ² Noo Amanaa gomanj wananonj miri uuta seiseiya raja. Ii mende ranagati eenj, mono onoojonj qaa kokaenj jewenaga: Niinonj mono iikanonj uma onoo duj miri menj meagomanja.

³ “Niinonj wala kema uma onoo duj mirigia menj meagomanjato, niinonj gomanj laligomanjati, onononj kaangadeenj niwo iikanonj motoonj laligowombaa siinjan mojenj. Kawaajonj niinonj mono mombo eleema kanj unjuambe eukanonj ubuya.

⁴ Niinonj gomanj daengenj kemanjati, onononj iikawaa kania moma kotodaboroju.” Kianj.

Amawaanonj kekenjaa kana ii Jiisas.

⁵ Jiisasnonj kaenj injijoro gowoko qata Tomas iinonj kokaenj jero, “Oo Ponj, gii gomanj dakanonj kambaati, nonononj ii mende mojonj. Kawaajonj iikawaa kania ii mono nomaenj moma kotowonaga?”

⁶ Ii moma kokaenj ijoro, “Niinonj Kana koloojenj. Niinonj Qaa hona ano Laaligo kotakota koloojenj. Monjonj Amawaanonj keumambaajonj moma noononj kawaati eenj, iinonj mono kana mokoloowaa. Kana morota monj mende raja. ⁷ Onononj nii onanonj moma kotonj nombuyagati eenj, mono neenaa Amanaa kaanjadeenj moma kotonj mubuyaga. Onononj kamban kokaamba kanainj noo Amanaa iima modaboroju.”

⁸ Kaenj jero Filipnonj kokaenj ijoro moro, “Oo Ponj, gii Ama gendeema nonona nonononj ii uunj iininj sokoma nonombaa.”

⁹ Ii moma Jiisasnonj ijoro moro, “Oo Filip, nii kamban koriga totoonj onowo pondanj laligowego niima kilej kanana mende moma kotojanj me? Monjonj nii niima kotoroti, iinonj

mono Amana kaanagadeen iima koton laligoja. Kawaajon gii mono nomaembaajon Ama qendeema nonona iibombaajon jejan?

¹⁰ “Niinon Amawo qokotaan nambe Amanon niwo qokotaan nanji, ii moma laarijan me qaago? Qaa Buja jewe momakejuti, niinon qaa ii neenaa uunanonga mende menjenkejen. Qaago! Gawon menkejeni, ii kaanagadeen Amananon niwo qokotaan nanji, iinon nemun koma nono hona koloonkeja. Kawaajon gawon menkejeni, ii mono iwaa gawonga menkejen.

¹¹ “Niinon Amawo qokotaan nambe Amanon niwo qokotaan nanja. Ononon mono kaen moma laarin nombu. Qaa ii jenanon jewe moma mende moma laarin nombuyagati een, ii mono angoletona ijutiwaajon ama moma laarin nombuya. ¹² Niinon qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu: Daen yononon nii moma laarin nonjuti, yononon kaanagadeen nii angoletu men laligoweti, iikayadeen menkebuya. Iikaanadeen menkebuya ano kamban tosaanonon niinon meweti, iikawaa soya uugun ii menkebuya. Niinon Amawaanon uma laligomanatiwaajon ama angoletu uuta somata megii asugiwuya.

¹³ “Amananon noojon ama qabunayawo koloowaatiwaajon mojen. Kawaajon ama ononon noo qananon naa iwoiwaajon qama kooliwuyati, niinon mono ii amana. Kaen ambego iikanon Amanaa qabunaya jegi somariinkebaa. ¹⁴ Ononon iwoi mombaajon noo qananon qama koolin qisin nombuyati een, niinon mono ii amana. ¹⁵ Ononon nii uugianon jopagon nomakejuti een, mono noo jojopan qaana ten koma otaan laligowu.” Kian.

Jiiasnon Unja Toroya wasimambaajon jen somongoro.

¹⁶ “Niinon Ama qama koolin mube iinon nemun koipu Toya mon onono kamaan noo kitina tetegoya qaa onowo laligon ubaa. ¹⁷ Nemun koipu Toya ii Unja Toroya. Iinon qaa honaa Toya kolooja. Uugia mende meleengiti, iyononon ii mende iima koton mende moma muju. Kawaajon yononon ii koma horon mun angon kombombaajon amamaankejuto, Unja iinon mono onowo laligoja ano kanagen uugianon keme onowo nambaa. Kawaajon ii wabaga qaagoto, ii saanon moma koton muju.

¹⁸ “Niinon onomesaowe guar mera kaana mende koloon laligowu. Nii mono onoonon eleema kama. ¹⁹ Kamban torodaamon tegorogo balon ejemba omaya yononon nii mombo mende niima laligowuya. Yononon qaagoto, uugia meleengiti, ononon nii saanon niimakebuya. Niinon kotiin laligojenywaajon ononon kaanideen gbilin kotiin

liligowuya. ²⁰ Ama, nii ano oŋo, anono motoŋgo koloon laligojon. Niinon Amanawo qokotaan nambe oŋonon niwo qokotaan nanŋi niinon oŋowo qokotaan nanjen. Iikawaa kania ii Uŋa Toroyanon uugianon kemebaatiwaa kamban kanon saanon moma asariwuya.

²¹ “Moŋnon noonon jopopan qaana kuuya moma aŋgon koma teŋ komakeji, iinon mono uutanon nii jopagon nomakeja. Moŋnon nii jopagon nono noo Amananon mono ii jopagon munkeja ano niinon ii jopagon munkejen. Niinon ii jopagon kaniana isaambe moma kotowaa.”

²² Jiisanon kaen jero Juudas Iskariotwaa wakanja Juudas iinon kokaen ijoro, “Poŋ, gii nomaembaajon kaniaga nonogadeen ninisaambaga ano ejemba uugia mende meleengiti, yoŋoojon ii kolatin oŋomambaajon jejan?”

²³ Kaen ijoro kokaen meleema muro, “Moŋnon uutanon jopagon nomakeji een, iinon mono noo Buŋa qaana teŋ koma otaan laligowaa. Kaen laligoro Amananon ii jopagon muro Amawo noronon mono iwaa uutanon kemen pondan iwo motoon laligowonja. ²⁴ Moŋnon nii uutanon mende jopagon nomakeji een, ii mono noo Buŋa qaana mende teŋ koma otaan laligowaa. Qaa jewe momakejuti, ii neenaa Buŋaga qaagoto, Ama wasin nonoti, iinon ii nono jenkejen.

²⁵ “Niinon qaa kuuya ii oŋowo pondan laligoweti, kamban iikanon kuma oŋoma laligowe. ²⁶ Kaen laligoweto, Amanon Uŋa Toroya noo qananon wasiro kamaan nemun koipu Togia koloon rijojon oŋomakebaa. Iinon qaa kuuya kuma oŋoma niinon qambanmamban qaa kuuya oŋombeti, ii duduuwubotiwaajon koma gbilin oŋomakebaa.

²⁷ “Niinon luae oŋonjen. Neenaa luae soro qaita moŋ ii ambe uugianon ewaa. Balonon ejemba yoŋonon luae qeŋ aonkejuti, niinon iikawaa tani kaanja mende qeŋ oŋomakejento, ii uugun luae qaita moŋ oŋomakemaŋa. Kawaajon uugianon mono wosobiri qaganon keegia mende moma laligowu.

²⁸ “Niinon qaa kokaen injiowe mobu, ‘Niinon oŋomesaon uma laligon mombo oŋoonon eleema kamaŋa.’ Oŋonon uugianon nii hoŋaga jopagon nombuyagati een, qaa jejenj, iikawaajon saanon aisoowuyaga. Amanon noo somatana koloaja. Kawaajon nii ‘Amananon umaŋa,’ jejenj, oŋonon ii moma saanon uukoisoro mokoloogi sokonaga. ²⁹ Qaa keteda koi jewe moju, iikawaa hoŋa era koloowaa. Hoŋa koloowaati, oŋonon kamban iikanon ii saanon romonjon moma laariwuya. Kawaajon ii waladeen injiowe moju.

³⁰ “Kambana torijiwaajon oŋowo qaa mamaga mombo jemambaajon mende mojen. Kilenaa Poŋanon goman

so galeŋ koma oŋomakeji, iinonŋ mono kamambaajonŋ jorija. Iwaa esuŋanonŋ mono haamo mende ama noma kondondonŋowaa. Noononŋ kana ii iinonŋ jeŋ kotowaati-waa so mende eja. ³¹ Mende ejato, niinonŋ Ama jopagonŋ munkejeŋiwaajonŋ iwoi kuuya qaa jeŋ kotonŋ nomakejiwaa so amakejeŋ. Balonŋ ejembanonŋ noo kaniana kaya jeŋ kuma oŋonŋgi moma asariwutiwaajonŋ mojeŋ. Kawaajonŋ mono mesaonŋ waama kagi kembonŋa.” Kiaŋ.

15

Jiisasnonŋ wain gere wanjaleya, anono boria koloojonŋ.

¹ Jiisasnonŋ gowokouruta ii kokaenŋ injjoro, “Niinonŋ wain gere honŋa koloowe noo Marŋanonŋ wain gawombaa toya kolooja. ² Niinonŋ gere kaanŋa qa boronawo koloojeŋ. Gere boria kuuya honŋgia mende mokoloonŋ gorosonŋa koloojuti, Amananonŋ ii kotonŋ gilinŋ oŋombaa. Gere boria kuuya noononŋ ragi honŋgia koloonŋ elaanŋkejuti, Amananonŋ ii mono koma konjoratiŋ oŋombaa. Nanamemembaa honŋa somariinŋ qe-bulugonŋ seiseiyawo koloowuti-waajonŋ mono meŋ solanŋaninŋ oŋombaa.

³ “Oŋo Buŋa qaa injjowe iikanonŋ mono meŋ solanŋaninŋ koma konjoratiŋ oŋono soraaya koloonŋ laligoju. ⁴ Kawaajonŋ oŋononŋ mono niwo qokotaanŋ nambu. Kaenŋ nanŋi niinonŋ oŋowo namaŋa. Wain boria moŋnonŋ gere batuyanonŋ mende rama tama kamaaji eenŋ, ii mono iyanŋa nemuŋ koma aonŋ honŋa koloomambaajonŋ amamaawaa. Iikawaa so oŋononŋ kaanŋiadeenŋ niwo mende qokotaanŋ nanjuti eenŋ, mono oŋoanŋgiodeenŋ nanamemembaa honŋa eenŋ mokoloowombaaajonŋ amamaawuya.

⁵ “Nii wain gere koloowe oŋononŋ iikawaa boria koloju. Oŋononŋ nomesaonŋ oŋoanŋgiodeenŋ nama iwoi moŋ ambombaaajonŋ amamaa-wuya. Kawaajonŋ moŋnonŋ niwo qokotaanŋ nano niinonŋ iwo qokotaanŋ nambe iinonŋ mono nanamemembaa honŋa honombonŋga mende mokoloonŋ laligowaa. ⁶ Daenŋ yoŋononŋ niwo mende qokotaanŋ nanjuti eenŋ, wain gere toyanonŋ mono ii gere boria kaanŋa kotonŋ oŋoma giliro seleenŋenŋ kembuya. Kema sooligi meŋ kululuunŋ gerenonŋ giliro kemeŋ jewuya.

⁷ “Yoŋononŋ jewuto, leegenŋ oŋononŋ mono niwo qokotaanŋ nambu. Kaenŋ nanŋi noo Buŋa qaananonŋ oŋoo uugianonŋ qokotaanŋ nanji eenŋ, oŋononŋ ii me woi buŋa qeŋ aowombaaajonŋ mojuŋti, ii mono Ama qama koolinŋ mugi oŋombaa. ⁸ Oŋononŋ noo gowokouruna koloonŋ nanŋi nanamemengiaa honŋa honombonŋga qaa koloonŋ kamaanŋ ragi laligowuya. Kaenŋ meŋ laligowuyatiwaajonŋ Amanaa qatanonŋ mono

akadamuyawo koloon ewaa. ⁹ Amananonj nii jopagonj noma laligoroti, niinonj mono iikawaa so kaangadeenj jopagon onjoma laligowe. Onjo mono noo uujopa uutanonj nambu. ¹⁰ Niinonj Amanaanonj jojopanj qaa tej koma laligonj kouma iwaa uujopa uutanonj nanjenj. Kawaa so onjo noononj jojopanj qaana menj tej koma laligowuti eenj, mono saanonj noo uujopa uutanonj nanji jopagonj onjoma laligomanja.

¹¹ “Niinonj uu korisoro onjooonj ambe kotonj uugia saa qenj ero honombonoja qaa aisoonj laligowutiwaajonj qaa ii injiowe moju. ¹² *Noononj Kana qaa ii kokaenj: Niinonj uunanonj jopagonj onjoma laligoweti, onjo mono iikawaa so onjoangia jopagonj aonj laligowu. ¹³ Mojononj alauruta yonjoojonj ama anjaa laaligoya togonj mesaowaati, iikanonj mono uujopa uuta somata kolooja. Mojononj ii uugunj jopagonj onjomabaajonj amamaawaa. Uujopa tosaanja ii iikawaa kamakamaaya.

¹⁴ “Niinonj iwoi ambutiwaajonj jenj kotonj onjmakejenj, onjononj iikawaa so amakejuti eenj, mono noo alauruna kolooju. ¹⁵ Welenjqeqewaa kania kokaenj: Galenjanonj gawonja nomaenj ama menjeji, ii welenjqeqeyanonj mende momakeja. Kawaaajonj onjoo qagia ‘Welenjqeqeuruna,’ kaenj mende torogenj jenj onjoomanjato, Amanaanonja Bunja qaa mobeti, ii kuuya mono onjoojonj injisaambe moju. Kawaaajonj qagia ‘Alauruna,’ kaenj onjoombe sokonja.

¹⁶ “Oo alauruna, onjononj nii mende meweenjonj nongito, niinonj onjo meweenjonj kuunj onjombe nanju. Kawaaajonj onjononj liligonj kema honja kokaenj mokoloonj pondanj elaagi enj uro sokombaa: Noo qana qama iwoi ii me ii kawaaajonj Ama qama kooliwuti, ii mono onjono bunjagia koloojaa. ¹⁷ Onjo mono batugianonj jopagonj aonj laligowu. Niinonj jojopanj qaana kaenj jenj kotonj onjonjenj.” Kianj.

Uumeleembaa gadokopaya yonjononj onjo kazi ama onjombu.

¹⁸ “Balononj uugia mende meleengi yonjononj kazi ama onjombuti eenj, mono qaa kokaenj moma kotowu: Yonjononj wala nii kaanjiadeenj kazi ama noma laligogi. ¹⁹ Onjo uumeleembaa gadokopa tuunjonj laligowuyagati eenj, tuunjurugia yonjononj mono iyanjiaa alaurugia uukalenj ama onjombuyaga. Ii ama onjombuyagato, niinonj onjo meweenjonj yonjoo arenjonja unjuambe morota koloonj laligoju. Yonjooonj nanamemenj bologa ii gema qenj laligowutiwaajonj ama kazi ama onjmakeju.

* 15:12: Jon 13.34; 15.17; 1 Jon 3.23; 2 Jon 5

20 **“Niinonj qaa monj kokaen injowe mogiti, ii mono uu wombogianonj ama romonjowu, ‘Welenqeqenonj kamaanqeqeta kolooro toyanonj somataya kolooja. Gowokononj boiya uugunj uuta koloomambaajonj amamaawaa.’ Kawaa so tosianonj nii sisiwerowero ama noma laligonj kougiti eenj, tosaanj yonononj mono noo mundunuruna onj kaanjadeen sisiwerowero ama onjoma laligowuya. Yonononj noononj Buja qaa moma anjonj koma laligogiti eenj, onononj noo qaana jenj seinj laligogi mono kaanjadeen saanonj moma anjonj koma laligowuya. 21 Kaen laligowuyato, nii wasinj nonoti, iyonononj ii mende moma muju. Kawaaajonj silemale qaganonj iwoi kania kania tondu ama onjombuti, ii mono noo qabunanaajonj ama koloonj onjombaa.*

22 *“Niinonj yonoononj mende kamaanj Buja qaa injowe mobuyagati eenj, iyonononj mono singisonjogiaa gamuya mende moma laligowuyaga. Kaen eenj laligowuyagato, kambanj kokaamba singisonjogia modaboronj koma turuwombaaajonj amamaawuya. Mondomondo qaagia mono nomaen mokoloowuyaga? 23 Monjonj nii kazi ama nonji, iinonj mono Amana kaanjadeen kazi ama muja. 24 Anjoleto uuta somata meweti, ii monjonj monj onjoo batugianonj mende menj laligoro. Niinonj ii mende mewenagati eenj, iyonononj mono singisonjogiaa gamuya ii mende moma laligowuyaga. Tompiririnj qenj laligowuyagato, kambanj kokaamba niinonj ii mewe iidaboronjgo kilenj nii ano Amana kaanjadeen eenj totoonj kazi ama noroma laligoju.*

25 **“Kaen ama noroma laligogi Buja qaa monjonj honjowo kolooro. Moosesonj kana qaa onjnoti, iikanonj qaa ii kokaen oogita eja, ‘Yonononj eenj toontoonj kazi ama noma laligogi.’ Qaa iikanonj mono honjowo kolooro.*

26 *Niinonj Amawaanonj uma koipu Toya wasiwe onjoononj kanj uugianonj kemenj nanjonj onjombaa. Unj Toroya iinonj qaa honjaa Toya kolooja. Iinonj Amawaanonjga kamaanj noo kaniana nanjonj jenj asarinj onjoma laligowaa. 27 Iinonj kaen laligowaa ano onjnonj kaanjadeen noo kaniana nanjonj jenj asarinj laligowuya. Niinonj kanainj uuwaa qenjaaro gawonj menj laligoweti, onjnonj mono kanakanaiyanonjga niwo laligonj waagi. Kawaaajonj onj mono ii saanonj jenj asarinj laligowu. Kianj.*

16

Jiisaswaa gowokouruta manja kigi utama onjombu.

* 15:20: Mat 10.24; Luuk 6.40; Jon 13.16 * 15:25: Ond 35.19; 69.4

¹ Jiisasnoŋ toroŋeŋ kokaen jero, “Oŋo kamaan uŋuro jinjaun qewubo. Kawaajoŋ niinoŋ qaa ii waladeen jewe moju. ² Uugia mende meleengi iyoŋonoŋ mono qa-makooli miri tuuŋgianoŋa utama oŋoŋgi seleenŋen kamaan laligowuya. Kanagen kambaŋ moŋ kaŋ kuuwaati, iikanoŋ oŋo nooŋoŋa ama uŋugi komuwuya. Kaen uŋuŋ kokaen jewuya, ‘Iikaanŋa kanonŋ Anutuwaa welenŋa qeniŋ Anutuwaa uutanonŋ qeaŋgoja.’ Kuuyanonŋ kaen moma soonŋ jewuya. ³ Yoŋonoŋ Ama ano nii noroo kaniaanara mende moma asariŋkejutiwaaŋonŋ ama iikaanŋ ama oŋoma laligowuya.

⁴ “Kaen tompiririŋ qeŋ laligowuyato, niinoŋ qaa ii waladeen injiŋowe moju. Kawaajoŋ kambaŋ ii kaŋ kuuro qaa iikawaa honŋa koloowaati, oŋo kambaŋ iikanoŋ saanonŋ kokaen jewuya, ‘Kraistnoŋ kokawaa buju qaaya mono waladeen ninijoro moniŋ.’ Neeno oŋowo laligowetiwaaŋonŋ ama qaa ii kambaŋ koriga ero wala mende jewe moma kougi.” Kianŋ.

Uŋa Toroyanonŋ gawoŋa kokaen menkeja:

⁵ “Niinoŋ kambaŋ kokaamba wasiŋ nono kamaaweti, mono iwaanonŋ umambaajoŋ ambe oŋoonoŋga moŋnoŋ moŋ kokaen mende qisiŋ nonja, ‘Gii daen kembaga?’ ⁶ Qaa kaen jejeŋi, oŋonoŋ ii moma kawaajoŋ wosobirinoŋ uugia saa qero laligoju.

⁷ “Kaen laligojuto, kilenŋ niinoŋ iikawaa kitia qaa honŋa moŋ kokaen injiŋowe mobu: Niinoŋ oŋomesaonŋ eleema umaŋati, iikawaa honŋanonŋ koloonŋ mono kokaen menŋ qeaŋgoŋ oŋombaa: Niinoŋ uma koipu Toya wasiwe oŋoononŋ kamaan uugianoŋ kemebaa. Niinoŋ mende oŋomesaonŋ ubenagati eenŋ, Toya iinoŋ mono oŋoononŋ kamaamambaajoŋ amamaanaga.

⁸ “Koipu Toya iinoŋ kamaanŋ laaligowaa kania kokaen qendeema oŋoma laligowaa: Gomaŋ so singisoŋgogia inŋisaano Anutunonŋ qaagia jeŋ tegoro solanŋaniwu me uugia mende meleengi qaagia jeŋ teŋonŋ ironŋa meleema oŋombaa. Ejembanonŋ kaniagia kaen iima moma kotowuya. ⁹ Nii mende moma laariŋ nonjutiwaaŋonŋ singisoŋgowaa kania inŋisaano moma kotowuya.

¹⁰ “Anutuwaanonŋ kana solanŋa ii moma soonŋ nooŋoŋa qaa lanŋ jeŋkeju. Kawaajoŋ iinoŋ noo kaniaan inŋisaama qendeema oŋono kokaen moma kotonŋ nombuya: Niinoŋ solanŋa laligoŋ Amanaanonŋ eleema ube nii mombo mende niima laligowuya. ¹¹ Kilegaa Poŋa gomaŋ so galenŋ koma oŋomakejato, Anutunonŋ iwaa qaaya mono jeŋ tegorota gere siawaa Toya koloowaa. Kawaa so kuuya ananaa qaanana kaanŋagadeen jeŋ tegowaa.

12 “Niinon saanon qaa mamaga toroqen jebenagato, ii kambañ kokaamba jewe otonomborañ ama koma gbiliwombaajon amamaawubo. 13 Ii amamaawuboto, qaa honaa Toya, Uña Toroya iinon kamaan uugianon kemen qaa sanje qero mobuya. Ii iyanaa uutaajon tondu mende jen laligowaato, Anutuwaanon qaa geja ama moji, iinon mono iikayadeen jenkebaa ano kanagen iwoi koloowaati, ii waladeen injisaama jewaa. Iikawaajon iinon onoma qaa hona kuuya iikawaa apu angonanon mendungon onono qaa honaa kaniagadeen riin kembu.

14 “Iinon mono neenaa kowinonaa qaa men jen asarin uu kuun onoma laligowaa. Kawaaajon mono noo kanana injisaano niinon qabunanawo koloonkemaña. 15 Amanaanon iwoi kuuya eji, ii mono noo boronanon anota eja. Iikawaajon jejen, ‘Iinon mono neenaa kowinonaa qaa men jen asarin uugia kuun onoma laligowaa.’ Qaa ii kian.”

Wosobiri laligogi meleeno uukoisoro mobuya.

16 “Kambañ torodaamon tegoro onjo nii mombo mende niibuya. Kawaa gematanon kambañ torodaamon tegorogo mono koloon onombe saanon mombo niibu.”

17 Kaen jero gowokouruta yonoononga tosianon iyangiodeen kokaen amin mogi, “Qaa kokaen jeja, ‘Kambañ torodaamon tegoro onjo nii mende niibuya. Kawaa gematanon kambañ torodaamon tegorogo mono koloon onombe saanon mombo niibuya,’ ano qaa mon kokaen jeja, ‘Nii Amanaanon umaña.’ Kaen jero mojon, qaa woi iikawaa kania ii nomaen?” 18 Kaen amin moma qejejaan jegi, “Iinon ‘Kambañ toroga tegorogo,’ jejato, qaa iikawaa kania nomaen? Ii naambaajonaa jegi, ii mende moma asarijon.”

19 Kaen jen qisin mubombaajon mogi Jiisanon injiima koton kokaen injoro, “Qaa kokaen jejen, ‘Kambañ torodaamon tegoro onjo nii mende niibuya. Kawaa gematanon kambañ torodaamon tegorogo mono koloon onombe saanon mombo niibuya,’ Onjo mono qaa iikawaa kaniaga mongama amin moju me?”

20 “Niinon qaa hona toon mon kokaen injowebu: Niinon kembe onjo jinjen qama saabuyato, uugia mende meleenigiti, yononon tondu borun men korisoro ama laligowuya. Onjo wosobiri ama laligowuyato, wosobirigia iikanon mono noojon ama meleema korisoro ama laligowuya. 21 Embanon merabora memambaa kambañ kan kuuro masu qero qenjen qaganon merabora mejato, merabora dongoga men nama ii iima korisoroyaaajon mono siimboboloya ii duduunkeja. 22 Iikawaa so onjo kaanagadeen kambañ kokaamba wosobiriwo laligojuto, niinon kanagen

mombo koloon injiibe onjo saanon uukoisorowo laligowuya. Uukoisorogia ii monnon mon mende unjuambaa.

²³ “Kamban iikanon iwoi mombaajon nii mende qisin nombuto, qamakooligia Amawaanon анги диндэгэдеен keno afaangoro laligowuya. Niinon qaa hona toon mon kokaen injijowe mobu: Onjo noo qanon iwoi mombaajon Ama gama koolin mubuti een, iinon ii mono togon onombaa. ²⁴ Niwo laligon kagiti, onjo kamban iikanon iwoi mombaajon noo qananon mende qama koolin laligogi. Mono Ama gama koolin laligowu. Qama kooligi saanon meleema onombaa. Ii onono korisorogianon koloon sein uugia saa qero laligowuya.” Kian.

Jiisasnon balombaa nanamemen bologa ii haamo amakeja.

²⁵ “Qaa injijowe moma kankejuti, ii qaa seiyawo jewe moma laligogi. Kanagen kamban mon kan kuuwaati, iikanon qaa saan a ii mombo mende qen injijowe mobuya. Qaagoto, Amanaa kania ii asuganon jen asarin laligoman a. ²⁶ Kamban kanon onjo noo qana qama Ama gama koolin laligowu. Kawaa kania ii kokaen: Onjo qamakooligia Amawaanon ambombaajon noonon mombo mende kankebuto, onjoangio Amawaanon dinda qama koolin laligowu. Niinon onoo je men Amawaa mende qama kooliman a.

²⁷ “Amanon anjo uutanon jopagon onjoma qamakooligia kokaembaajon a moma laligowaa: Niinon Anutuwaanonga kamaaweti, onjo noo kanana kaen moma laarin pondan uugianon jopagon noma laligon kougi kana kaen kolooro qamakooligia moma laligowaa. ²⁸ Niinon Ama mesaon namonon kamaan laligon namo mesaon mombo eleema Amanaanon uman a.”

²⁹ Kaen jero gowokourutanon jegi, “Moba, qaa kete koi jejan i, ii saan a mende qen jejan. Ii mono asuganon gadeen jena saanon moma asarion. ³⁰ Nono kete kaniaga kokaen moma yagojon: Giinon mono geengodeen iwoi kuuya moma tegona monnon mon qisin kuma gombaatiwaajon mende amamaajan. Kawaaajon gii Anutuwaanonga kamaanati, nono ii moma laarion.”

³¹ Kaen jegi Jiisasnon meleema jero, “Kete saanon moma laarin nonjuto, ³² mobu, kamban tania mon kawaa ano iikanon mono jaasewan qen nagunon nanja. Kamban iikanon kan kuuro ononon toroko moma nomesaon deenqeen gi neenodeen laligoman a. Kilen neenodeen totomin mende laligoman a, Amananon niwo laligowaa. Amanon niwo laligowaatiwaajon ama neenodeen totoonkota mende laligoman a. ³³ Ononon toroqen balonon laligon kakasilin qaganon laligowuyato, niwo qokotaan

luaenon laligowutiwaajon moma qaa konoga koi jewe moju. Qaagadeen mende jejento, niinon balombaa nanamemen bologa ii mono haamo ama waajambaranja kundaborowe kamaaro. Iikawaajon mono qaqabunabunagiawo satiin laligowu.” Kian.

17

Jiisasnon iyanjaajon Ama qama kooliro.

¹⁻² Jiisasnon qaa kaen jen tegon Siwenon baagen uuro uro kokaen qama kooliro, “Amana, giinon goman so ejemba kuuya Meraga noo baananon ama onona ku-usun qaganon Pon koma ononjen. Ejembanon Meraga noo qaana saanon mende gema qen uugun laligowuya. Giinon ejemba batugianonga tosaanja metogon noo boronanon onooma kokaen jen koton nona, ‘Gii mono ii kuuya kuma onona laaligo kombombaranja mokolon laligowu.’ Gawon ii medaborowe Meraganon qabunaga men somariwaati-waajon mono akadamura nomba. Noo kambana ii keteda koi kan kuuro nama kaen qama koolijen.

³ “Laaligo kotigaa kania ii kokaen: Giinon motoongo Anutu hona koloojan ano eja Jiisas Kraist nii wasin nona kamaaweti, ejembanon anaraa kaniaanara kaen moma kotowuya. Laaligo kombombaranja kaen mokoloowuya. ⁴Gawon noma ‘Mewa,’ jen jen koton nonati, niinon ii ten koma men laligon metogojen. Akadamugawo laligon qabunaga namonon inisaama jen seiwe akadamura kolooro.

⁵ “Oo Ama, niinon balon mende kolooro Siwe gomanon kanon goo kooronganon asamararambo asarin laligowe. Asamararan iikayadeen mono kete koi mombo ama nona asugin koton nono mombo goo kooronganon asamararambo asarin laligoman.” Kian.

Jiisasnon gowokouruta yonoojon ama qama kooliro.

⁶ “Oo Amana, giinon balon ejemba tosaanja gosin noo boronanon ama ononati, niinon goo qabunaga ii yonoojon inisaama qendeema laligowe. Yononon goo bunaga koloogi giinon ii noo boronanon ama onona yononon goo Bunja qaaga ii moma anjon koma laligoju. ⁷ Giinon iwoi nonagi, ii kuuya goononga kankeji, iyononon ii kamban kokaamba mono moma kotoju. ⁸ Giinon qaa Bunja nonati, niinon ii gowokouruna kuma onombe moma anjon koma laligoju. Nii gomesaon namonon kamaaweti, iyononon ii onanon moma yagoju. Giinon wasin nona asugiweti, iyononon ii kaanagadeen moma laariju.

⁹ “Nii yonoojon ama qama koolinj gonjen. Uumeleem-baa ejemba motoya yonoojon mende qama koolijento, kanageso noo boronanon ama onona uugia meleema goo buņa koloojuti, mono iyonoojon ama qama koolinj gonjen. ¹⁰ Ejemba kuuya noo buņa koloojuti, iyononon mono goo buņa kolooju ano ejemba goo buņa koloojuti, iyononon mono noo buņa kaanagadeen kolooju. Neenaa akadamuna ama onombe iikawaa qaganon nama nanamemengia angi noo qabuņananon somariinj seinkebaa. ¹¹ Nii namonon laaligona tegoro goonon koumambaajon anjento, iyononon toroqen namonon laligowuya. Oo Ama Toroya, giinon qaga nona iikawaa esuņanon mono sopa somonjon onona mende jumbu. Anoro motoonjo koloon laligojoti, iyononon iikawaa so motoonjo koloon laligowu-tiwaajon qama koolijen.

¹² *¹² “Niinon yonowo namonon laligon koubeti, kamban iikanon qabuņaga nona iikanon sopa somonjon onoma laligowe. Buņa Terewaa qaa monjon honawo koloowaatiwaajon eja motoonjonon soon gere siawaa buņa koloon siimbobolo moma laligowaa. Niinon galen koma onombetiwaajon yonoononga tosiannon mende jinjaun ama soogi. ¹³ Tosianon mende soogito, niinon keteda koi namonon laligon goonon kamambaajon kan qaa koi jejen: Noo uukori-soronanon mono yonoonon koto ro megi uugia saa qero aisoon laligowuya. Kaen koloowaatiwaajon qama koolijen. ¹⁴ Niinon goo Buņa qaa kuma onombe moma laligoju. Niinon balombaa nanamemen bologa ii mende otaankejenji, iyononon mono kaanagadeen ii mende otaan gema qenkeju. Iikawaajon namonon uugia mende meleenjiti, yononon kazi ama onomakeju.

¹⁵ “Niinon namononga unuamambaajon mende qisinj gonjento, Kilenaa Toyaanonga anjon koma sopa somonjon onoma laligo-wagatiwaajon qama koolijen. ¹⁶ Niinon balombaa nanamemen bologa gema qen ii mende otaawe yononon kaanagadeen ii gema qen mende otaankeju. ¹⁷ Qaa hona iikanon mono men sorain onono laligowu. Goo Buņa qaaganon mono qaa hona toontoon kolooja. ¹⁸ Giinon wasinj nona balon ejemba batugianon kamaan gawon men laligoweti, niinon kaanjadeen ii wasinj onombe balon ejemba yonoo batugianon deema kembuya. ¹⁹ Oo Amana, iyononon qaa honaa so laaligogia kuuya togon gombutiwaajon ama ilaan onoma neenaa laaligona kuuya togon gonjen.” Kian.

Jiisasonj uumeleen ejemba kuuya ananaajon qama kooliro.

* 17:12: Ond 41.9; Jon 13.18

20 “Oo Amana, niinon gowokouruna yonoojonadeen ama mende qama koolijento, Buja qaa jen seigi ejemba moma laarin nombuti, iyonoojon ama kaanagadeen qama koolijen. 21 Ama giinon niwo qokotaan nana niinon kaanagadeen giwo qokotaan nanjen. Iikawaa so yononon kaanagadeen anarawo qokotaan nambutiwaajon mojen. Geengo wasin nona kamaaweti, namo ejembanon ii moma laariwutiwaajon ama yononon korebore motoonggo koloon laligowutiwaajon qama koolijen. 22 Anara motoonggo koloon laligojoti, iyononon kaanjadeen motoonggo koloon laligowutiwaajon ama akadamuga ama nonati, niinon ii iyonoojon ama onondaborowe.

23 “Niinon iyonowo qokotaan nambe giinon niwo qokotaan nanjan. Iikawaa so yononon qaagia jen somonjon aon motoonggo koloon laligowutiwaajon qama koolijen. Motoonggo koloon nangi balon ejembanon kania kokaen moma asariwuya: Giinon jopagon noma laligonati, iikawaa so ii kaanagadeen jopagon onoma laligon nii wasin nona kamaawe.

24 “Oo Amana, giinon namo mende mokoloonati, waladeen kaman iikanon uuganon jopagon noma asamararan ama nona laligon koube. Kanagen alauruna nonati, niinon iyononon kaanagadeen asamararan ii iibutiwaajon mojen. Kawaajon niinon goman laligo-manati, yononon kanon niwo motoon laligowutiwaajon siin mojen.

25 “Oo Ama solana, balon ejemba uugia mende meleengiti, yononon gii mende moma koton goma laligon kougito, niinon gii saanongadeen moma koton gonjen. Geengo wasin nonati, noo uumeleen alaurunanon ii modaboroju. 26 Niinon goo qaga ii jen asarin onombe moma laligogi. Giinon uuganon jopagon noma laligonati, uujopa iikanon uugianon ero mogi niinon yonowo qokotaan nambe laligowutiwaajon mono toroqen qaga jen asarin onoma laligomanja.” Kian.

18

Jiisas men somongogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53

1 Jiisasnon qaa ii jedaboron gowokouruta unuano siti mesaon kemen apu qata Kidron koton leegen keuma urukisi mon eroti, iikanon kenji. 2 Jiisas ano iwaa gowokouruta yononon suulan iikanon ajoroon laligonkegi. Kawaajon Juudas memelolo men mumambaajon anoti, iinon kaanagadeen urukisi ii saanon moro.

3 Jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yononon jiwowon jigowaa kiropo

galeŋ (sikiriti) tosaana wasiŋ oŋoŋgi Juudasnoŋ ii ano gawmambaa manjaqeŋe eja tuuŋ moŋ ujuano motooŋ kagi. Yoŋonoŋ kiwa lambe ano tiwo wasagia meŋ kaŋ urukisiŋoŋ kougi. ⁴ Kougi Jiisasnoŋ iwoi kuuya kaen koloŋ mubaati, ii saanoŋ morotiwaajoŋ ama waama asuganoŋ kaŋ kokaen qisiŋ oŋono, “Oŋo morowaajoŋa moŋganju?”

⁵ Qisiŋ oŋono kokaen meleengi, “Nono Jiisas Nazaret toya ii moŋganjoŋ.” Meleengi kokaen injoro, “Nii kian koi.” Juudas memelolo meme eja iinoŋ kaŋagadeen yoŋowo nano.

⁶ “Nii kian koi.” Jiisasnoŋ qaa kaen injoro gemagama kema namonoŋ tama kamaaŋ ujuuro. ⁷ Kaen aŋgi mombo qisiŋ oŋono, “Oŋo mono morowaajoŋ moŋganju?” Qisiŋ oŋono jegi, “Nono Jiisas Nazaret toya iiga moŋganjoŋ.”

⁸ Kaen jegi meleeno, “Nii kian koi, injowe mojuya. Oŋo ni-iga moŋgama nonjuti een, mono eja koi saanoŋ oŋomesaogi kembu.” ⁹ Wala qama kooliŋ gowokouruta yoŋoojoŋ qaa moŋ kokaen injoro, “Ejemba noo boronanoŋ ama oŋona laligojuti, niinoŋ ii kalaŋ koma oŋoma laligowe yoŋoonoŋga moŋnoŋ moŋ mende soŋ aliro.” Qaa iikanonoŋ hoŋawo koloowaatiwaajoŋ Jiisasnoŋ jotamemeya yoŋoojoŋ qaa kaen jero.

¹⁰ Kaen jero Saimon Piitonoŋ manjawaa soo somata meŋ laligoroti, iinoŋ ii kopinanoŋga horoŋ jigo gawoŋ galeŋ waŋaa welen ejia qeŋ geŋia dindiŋaagen kotogoro kamaaro. Welenqeŋe eja ii qata Malkus. ¹¹ *Kaaŋ ano Jiisasnoŋ Piito kokaen jeŋ kotoŋ muro, “Gii manjawaa soo somata ii mono mombo ana kopinanoŋ kemeba. Amananoŋ siim-bobolowaa qambi apu kokonoŋawo noo buŋa qeroti, ii saanoŋ moma mokosiŋoŋ wambusoŋ qemaŋa.” Kiaŋ.

Jiisas kuugi Anaswaa jaanoŋ nano.

¹² Kawali galengiŋanoŋ jero manjaqeŋe eja tuuŋ ano Juuda yoŋoo nagu galeŋ (sikiriti) yoŋonoŋ Jiisas meŋ somoŋgogi. ¹³ Somoŋgoŋ wama wala jigo gawoŋ galeŋ qata Anas iwaa mirinoŋ kenŋi. Anaswaa qegaya qata Kaiafas iinoŋ jigo gawoŋ galeŋ waŋa koloŋ gbani iikanonoŋ gawoŋ ii meŋ laligoro. ¹⁴ *Kaiafasnoŋ wala Juuda ejemba yoŋoojoŋ qambaŋmambaŋ qaa kokaen jero, “Ejemba tuuŋ kuuya alidaborowombotiwaajoŋ eja motooŋgoŋoŋ nonooŋoŋ ama komuro sokombaa.” Kiaŋ.

Piitonoŋ Jiisas kanaiŋ qakoono.

Mat 26.69-70; Maak 14.66-68; Luuk 22.55-57

* **18:11:** Mat 26.39; Maak 14.36; Luuk 22.42 * **18:14:** Jon 11.49-50

15 Jiisas menj kenji Saimon Piito ano gowoko alia mon yoronon gemagianon keni. Kema alia iikanon jigo gawon galen waŋa moma murotiwaajon ama saanon afaanƙota Jiisas otaan jinƙaron miri sopa uutanon kemero.

16 Iinon kemeroto, Piitonon sopa seleengen nagonon nano. Kaen nano gowoko alianon jigo gawon galen waŋa moma muroti, iinon seleengen kemen nagu galen emba iwo qaa ijoro nagu hororo Piito wama sopa uutanon kemeri. 17 Kemebotiwaajon ani iikanon welenqeƙe emba sopa naguya galen konoti, iinon Piito iima kokaen qisin muro, “Gii onanon kaanagadeen eja iikawaa gowoko yonoononnga mon koloojan me?” Kaen qisin muro moma “Nii qaago!” jero.

18 Welen eja ano nagu galen (sikiriti) yononon sanjonaaƙon ama gere anji jen uroronon ero konama nanji. Kaen nanji Piitonon kaanagadeen yonoo batugianon kema gere konama nano. Kian.

Jigo gawon galen waŋanon Jiisas qisin muro.

Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Luuk 22.66-71

19 Jigo gawon galen waŋa Anas iinon Jiisas qisin mun kokaen jero, “Gii ejemba nomaen kuma onoma gowokouruga moro moro unuama laligonƙejan?”

20 Kaen jero kokaen meleema muro, “Nii kamban so asuganon ejembaya ejembaya kuma onoma laligowe. Juuda kanageso kuuya nononon jiwowon jigonon uma qamakooli mirinana so ajoroonƙejonni, nii mono iikanon nama kuma onoma laligowe. Buŋa qaa aasangoya mon mende jewe. 21 Niinon qaa nomaen ejemba kuma onoma laligoweti, naambaajon nii iikaen qisin nonjan? Niinon qaa jewe ejemba moma laligogiti, iyononon mono qaanaa kota modaboroju. Kawaaƙon ii qisin onona sokombaa.”

22 Kaen meleema muroto, jigowaa kiropo galen (sikiriti) monon kosianon nama Jiisas urunanon qetaalin jero, “Jigo gawon galen waŋanon qisin gono gii qaa silia kaan mono naambaajon meleema mujan? Godaqeqega qaa.”

23 Kaen jero kokaen meleema muro, “Qaa bologaga jew-enagati, ii nisaana sokombaato, qaa hona jejenji een, mono naambaajon nii een nujan?”

24 Kaen meleema muro Anasnon Jiisas wasin jero gbadoya kaanjadeen borianon raro wama jigo gawon galen waŋa Kaiafas iwaanon kenji. Kian.

Piitonon Jiisas qakoono indin woi karoon kolooro.

Mat 26.71-75; Maak 14.69-72; Luuk 22.58-62

25 Saimon Piitonon gere konama nano tosianon qisin kokaen ijogi, “Gii onanon kaanagadeen iwaa gowokouruta

yoŋoonoŋga moŋ koloojan me qaago?” Kaen ijogi qakooma “Nii qaago!” jero.

²⁶ Piitonon jigo gawon galeŋ wanŋaa welen ejia qeŋ gejia kotegoro kamaaroti, iwaa tinitosaya welenqeqe alia moŋnon ii moma qisiŋ ijoro, “Oo gii mono urukisiŋon iwo motoon laligori giijenŋa me nomaen?”

²⁷ Kaen ijoro Piitonon mombo qakoono kamban iikanondeen kurunon kanain qaro moro. Kian.

Jiisasnon gawana Pailotwaa jaanon nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Luuk 23.1-5

²⁸ Goman ano umugawodeen Jiisas Kaiafaswaa mirinonŋa wama kamaan Room gawanawaa jinŋkaron mirinon kenŋi. Juuda yoŋonon uugia tiloon kokojinjin koloo wombota waaŋon majakaka moma kokaen jegi,* “Kiankomu kendombaa lama newombaajon amamaa-wombo.” Kaen jeŋ moma bimoon gawanawaa jinŋkaron miri uutanon mende ugi. ²⁹ Kawaajon gawana Pailotnon seleenŋen kamaan injiima kokaen qisiŋ onono, “Eja koi kanon mono naa qinjitaga ano qaa jeŋ mun wama kaju?”

³⁰ Qisiŋ onono meleenŋi, “Eja iikanon kikekakasililin me bologa meme eja moŋ mende koloonagati een, nononon mono een toontoon ii wama goonon mende kawonaga.”

³¹ Kaen meleenŋi Pailotnon injoro, “Ono mono onoanŋio qaa jakeyanon ama mun Kana qaagiaa so gosin qaaya jeŋ tegowu.” Kaen injoro moma ijogi, “Nononon eja moŋ komuwaatiwaa qaaya jeŋ tegowombaajon soŋgo ero amamaajon.” ³² *Juuda yoŋonon kaen ijogi Jiisas ano koomu nomaanŋa komuwaatiwaa qaaya ii injisaama jeroti, iikaanŋa kanon hoŋawo kolooro.

³³ Pailotnon Juuda yoŋoo qaagia moma mombo jinŋkaron miri uutanon uma Jiisas oono karo kokaen qisiŋ muro, “Gii Juuda yoŋoonon kin poŋgiaga koloojan me qaago?”

³⁴ Kaen qisiŋ muro meleema kokaen qisiro, “Qaa ii mono geenŋaa uuganonŋa jejan me tosianon nooŋonŋa qaa kaen jeŋ jeganon anŋi jejan?”

³⁵ Kaen qisiro Pailotnon meleeno, “Yei! Nii Juuda ejaga koloon Juuda onoo qaagia nanŋonkejen me? Qaago totoon! Nii Room gawana laligowe geenŋaa ejembauruga ano jigo gawon galeŋ yoŋonon mono guama kan noo boronon ama gonju. Giinon mono naa iwoiga ana?”

* **18:28:** Room gawman yoŋooŋon Juuda yoŋonon kokaen moma laarigi: Nono Room yoŋoo jinŋkaron mirinon unin uunana tilooro esuŋnana kamaaro kokojinjinanawo koloon kiankomu kendombaa lama toroya newombaajon amamaawonŋa.

Kawaajon sombenon seleenŋen laligogi. * **18:32:** Jon 3.14; 12.32

³⁶ Kaen meleeno jero, “Noo bentotona kania ii balon kokoinon mende eja. Niinon balombaa kin-toton mombaa kin ponja koloowenagati een, noo kerasuru-urunanon mono saanon waama noojon ama manja qewuyaga. Manja qen niinon Juuda jotamemeya yonoo borogianon kememamboti-waajon kaparan koma manja qegi nombombaaajon amamaawuyaga. Ii amamaawuyagato, noo kin-totona kania ii goman mongen eja. Nii balon eja pon mende koloojen.”

³⁷ Qaa ii jero Jiisas kokaen qisin muro, “Gii kilen eja pon qaita mon koloojan, ii onanon me qaago?” Kaen qisin muro meleeno, “Nii eja pon qaita mon koloojen, ii geenjo jejan. Niinon qaa hona nanjon jen asarimambaaajon ama namonon kamaan asugiwe. Kuuya yononon qaa honaa leegen laligo-juti, iyononon mono noo qaana geja ama momakeju.”

Jiisas komuwaatiwaaajon jen tegogi.

Mat 27.15-31; Maak 15.6-20; Luuk 23.13-25

³⁸ Kaen meleeno Pailotnon mepaqepae ama qisiro, “Qaa hona ii mono naama?” Kaen qisin mombo Juuda yonoonon kemej atapanon nama kokaen injoro, “Niinon eja iikawaa qinjita mongama mon mende mokoloojen. ³⁹ “Mon mende mokoloojento, noo nanamemena mon kokaen ero moju: Gbani so kiankomu kendon kambaanon kapuare mirinonga eja motoonjo onoojon isambe kamaankeji, ii moju. Kawaajon Juuda onoo kin ponjia saanon onoojon isambe kamaanaga me qaago? Kawaajon onjo siingianon nomaen moju?”

⁴⁰ Kaen injoro meleema kokaen qagi, “Qaago, ii qaagoto, Barabas isana nonoonon kamaawa!” Kaen qagito, Barabas iinon kikekakasililin ejaga koloon manja karen mon qegiti, iikawaa wan kolooro. Kian.

19

Pailotnon Jiisas maripoonon komuwaa jen jen tegoro.

¹ Silama qagi Pailotnon Jiisas wama kema jero manjaqeqe eja yononon ooli waayawonon molaankota ootigi.

² Manjaqeqe eja yononon talunjon mepaqepae kokaen ama mugi: yononon Jiisas qen kasa waayawo men pipiin ila meagon wananon kongi kemero maleku osoga nezongbalawo ii koma mugi kemero. ³ Kaen ama kosia-non arenjon nama jegi, “Oowe oowe! Juuda yonoo Kin Ponjia, oowe!” Kaen jen urunanon mamaga qetaaligi.

⁴ Kaen mepaqepae ama mugi Pailotnon mombo seleengen kemej kokaen injoro, “Mobu! Niinon eja ii gosin qinjita mon mende mokoloojen. Kawaajon ii mombo wama

onoo jaagianon kamaawe kania kaen moma koton iibuya.”
⁵ Kaen injjoro Jiisasnon kamaan atapananon nano kokaen iigi: Tosianon kasa waawonon ila pipiin wananon koma maleku osoga nezongbalayawo koma mugi nano Pailotnon kokaen injjoro, “Mono eja hona koi iibu!”

⁶ Kaen injjoro jigo gawon galen ano nagu galen (sikiriti) yononon ii iima qaa wowombo qama jegi, “Maripoonon qegi komuwa. Maripoonon qegi komuwa.” Kaen jegi Pailotnon jegianon men kokaen injjoro, “Niinon qinjita mon mende mokoolojen. Kawaaon onj mono onjoniodeen ii men maripoonon qegi komunaga.”

⁷ Juuda jotamemeya yononon qaa ii moma kaparan koma kokaen jegi, “Nonoonon Kana qaa eja. Qaa iikawaa so gosinin komuwaatiwaa so kolooja. Iyanj menj uma ‘Anutuwaa meria koloojen,’ jenkeja. Kawaaonj mono koomuwaa bunj kolooro sokombaa.”

⁸ Kaen kaparan koma jegi Pailotnon moma bombongaoya waaro jenenj ororo toroko moro. ⁹ Kaen moma Jiisas wama mombo jinjonon miri uutanon uma kokaen qisin muro, “Gii daakaya?” Qisin muroto, iinon kitia mon mende meleema qaaya bogoro nano. ¹⁰ Qaaya bogoro nano kokaen ijoro, “Gii noonon qaa kitia mon meleembaga me qaago? Niinon jen tegowe isama gombuya me maripoonon gugi komuwaga. Iikawaa ku-usunj ii noonon eja. Kawaa kania mojan me qaago?”

¹¹ Kaen jero moma kokaen meleema muro, “Monjon eu-kanonj ku-usunj mende ama gonoti een, gii mono eja omaya laligon iwoi ama nomambaaon amamaanaga. Kawaaonj eja mon moronon nii goo boronon noonji, iwaa singisonjgoyanon mono goonon qinji uugun somata kolooja.”

¹² Kaen meleema murotiwaaon ama Pailotnon Jiisas isano kamaawaatiwaa kaparan kono. Kaen kaparan konoto, Juuda yononon qa gigilaan kokaen jegi, “Aisna kamaawaati een, mono Siisa-kimbaa alia mende toroqen koloon laligowa. Monjon neenaajon moro uro ‘Kin pon koloojen’ jeji, iinon mono Siisa-kin tuarenjen ama muja.”

¹³ Kaen jegi qaa ii moma jen kotoro Jiisas wama seleengen kamaagi. Kamaagi gawana Pailotnon jake mon jamonon ama tambonji eroti, iikanon uma qaa jentegowaa dun rarayanon kamaan raro. Jake kawaa qata Hibruu qanon Gabata jen laligogi. Ii ananaa qanon Jake Jamonon menj taambonj. ¹⁴ Kamaan raroti, Juuda ejembanon ween iikanon kiankomu kendon rabombaaon jojorigi. Ween ii kolooro ween biiwia dodowiro Pailotnon dun rarayanon

rama Juuda yonoojon kokaen injjoro, "Igi, onoo kin pongia koi!"

¹⁵ Kaen jero moma qa gigilaagi, "Qaomba! Qaomba! Maripoonon qegi komuwa!" Qa gigilaagi kokaen jero, "Onoo kin pongiaa qaa jen tegowe maripoonon ubaatiwaajon jeju me?" Kaen jero jigo gawon galen yononon meleema jegi, "Siisa-kinjon motoongo kin ponnana kolooja. Nonoonon eja pon morota mon mende raja."

¹⁶ Kaen meleema jegi Pailotnon Jiisaswaa qaa jen tegon maripoonon qegi komuwaatiwaajon borogianon ano. Borogianon ano manjaqege eja yononon Jiisas men galen konji.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43

¹⁷ Galen konji iyanaa maripoonon ano anjon siti koton seleenjen kemen goman mon qata Wansii qamakejuti, kanon kengi. Wansii qa ii Hibruu qaanon Golgota qamakeju. ¹⁸ Iikanon kema maripoonon qegi ano iwo eja woi teete motoon urun Jiisas batugaranon anji nanji.

¹⁹ Kaen qegi Pailotnon tere on jero maripoonon Jiisaswaa wananon eu ama qegi. Tere ii kokaen ooro nano, "Jiisas Nazaret toya, Juuda yonoo kin pongiaga koi." ²⁰ Jiisas maripoonon qegiti, goman ii siti kosianon ero ano tere ii qaa karoon, Hibruu, Latin ano Griik qaanon oogi nano. Kawaaon Juuda ejemba mamaganon uugun kema kan eu un tere ii weenjogi. ²¹ Kaen ooro Juuda yonoo jigo gawon galen yononon Pailot kokaen ijogi, " 'Juuda yonoo kin pongiaga koi,' kaen mende oowato, kokaen oowa, 'Iyanajaan Juuda kin Pongiaga koloojen, jero.' " ²² Ii moma Pailotnon qaa kokaen meleeno, "Qaa oodaborojeniwaajon ii mono kaen ewaa."

²³ Manjaqege eja yononon Jiisas maripoonon qenjo opo selekopaa ilawoilaya men eja 4 batugianon mendeema 4 kolooro totogianon meggi. Kaen meggi malekuya ero megito, ii kokaembaajon saanon mende mendeengi: Ii kuuyagadeen opo jakana motoongonon memetaga. Opo kitia kitia mende mindirin eukaya lililili un meggi emu kemekemeta ero. Kawaaon ii boliwabotiwaajon mendeembombaaon amamaagi. ²⁴ *Amamaan amin moma kokaen jegi, "Ii motonin mende sokombaa. Kawaaon saanon iikawaa unju qenin toya koloowaa." Kaen jen unju qegi Bunja qaa mon honawo kolooro. Qaa ii kokaen oogita eja,

"Yononon opo selekopaana men batugianon mendeema totogianon men malekunaa unju aangole anji monjon haamo ambaa."

* 19:24: Ond 22.18

Manjaqeqe eja yononon qaa iikawaa so angi.

²⁵ Jiisas maripoonon qegi nano emba kokaananon kani-anon nanji: Jiisaswaa nemun naseya ano Kloopaswaa em-bia qata Maria ano Maria Magdalaga. ²⁶ Jiisasnon nemun ano wombo gowokoya kosianon nani iriima nemunajon kokaen jero, "Nemuna, mono meraga koi iima kalan koma rijojoon laligowa."

²⁷ Kaen jen gowoko ii kokaen ijoro, "Mono nemunga koi iima kalan koma rijojoon laligowa." Kaen jero moma Jiisaswaa nemun kamban iikanondeen wano mirianon kema mooton laligori. Kian.

Jiisasnon maripoonon nama komuro.

Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49

²⁸ *Jiisasnon gawona kuuya medabororoti, ii moma iikanon Bunja Terewaa qaaya monon honawo koloowaati-waajon kokaen jero, "Nii apuwaajon mojen."

²⁹ Kanon jua mon wain apu aasonawo iikanon saa qen raro. Ii raro kowe momondo mon suun tanihaen ii men wain apunon qendunon sepere susuyanon qesanon megii uro buutanon angi. ³⁰ Anji wain apu aasonawo ii nen jero, "Mono tegoja." Kaen jen laaligoya mesao-mambaajon aroya sigon kamaaro kokoosuya kouro non qero. Kian.

Jiisaswaa maronja wasanon utoogi.

³¹ Jiisasnon non qero Juuda ejembanon ween iikanon kiankomu kendon rabombaajon jojorigi. Kiankomu Sabat kendon ii kendon kamban somata kolooro. Kawaaajon Juuda jotamemeya yononon majakaka moma kokaen jegi, "Qamo yononon Sabat kendon kambananon maripoonon nanji mende sokonja." Kaen jen gawana Pailotwaanon kema kokaen qisin mugii, "Gii saanon jen tegona kema maripoonon unjuyati, iyonoo tawo siigia kunji qamogia metogonin kamaawuya?" ³² Qisin mugii jen tegoro manjaqeqe ejanon kougi. Kouma Jiisaswo maripoonon urugiti, ii uulanawo komuwaotiwaajon wala yoroonga mombaa tawo siita kuma leegen kema mombaanon kaanideen anji.

³³ Kaen anjito, Jiisaswaanon kouma iigi mono komuro. Kaen iima siita mende kunji. ³⁴ Mende kungito, manjaqeqe eja yonoo-nonga monon wasa men maronja utooro iikanondeen sa ano apu kamaaro.

³⁵ Kaen anji monon iwoi ii jaayanon iiroti, iinon ii nanjon jen koi oorota ero keteda koi weenjoju. Qaa nanjon jen oorota eji, ii mono qaa hona koloaja. Ono kaanagadeen ii moma laariwuti-waajon moma qaa hona mojiwaa so jeja.

* 19:28: Ond 69.21; 22.15

36 *Iwoi ii kolooroti, ii Buŋa Terewaa qaa moŋnoŋ hoŋawo koloowaatiwaaŋoŋ kolooro. Qaa ii kokaen,
 “Iwaa siita mono mende kumbu.”

37 *Ano Buŋa Terewaa qaa moŋ kokaen eja,
 “Eja utoogiti, iyoŋonoŋ mono iwaagen jaagia uun iibu.”
 Oŋo qaa woi iikawaajon ama ii moma laariwu. Kian.

Jiisaswaa qamoya jamo kobaanon roŋ konŋi.

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56

38 Kawaa gematanon Arimatia taon toya qata Joosef karo. Iinon Jiisaswaa gowokoya koloon laligoro, Juuda jotamemeya yoŋoojon ama toroko moma momalaaria kolatin laligoro. Iinon kan gawana Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya metogomambaajon qisin muro. Qisin muro moma jen tegoro kan metogoro.

39 *Eja qata Nikodeemus wala Jiisaswaanon goman-tiinanon karoti, iinon kaŋagadeen karo. Kan qamo morimambaajon kele koowagawo qata mor ii repa apuyawo meleengiti, ii esu moŋ binja 30 kilowaa so sewanjan men kan Joosef ilaan muro. 40 Ilaan mun motoon Jiisaswaa qamoya metogori. Metogon jinin moronjan awaa men qamo selianon ama opo taanja iikanon momosiiri. Juuda ejemba nononon qamonana kaan ama mozozonjon roŋ koma onjomakejon.

41 Jiisas maripoonon qegiti, goman iikawaa leegenanon urukisi moŋ ero. Urukisi iikanon qasiriwaa jamo kobaa dologa moŋ uroroogi nano. Iikanon qamo moŋ mende anŋi gbamenjan ero. 42 Gbamenjan koloon kosianon ero Juuda ejembanon kiankomu kendon rabombaajon jojorigi kambangia toriro. Kawaaŋon Jiisaswaa qamoya men iikanon ama roŋ koni. Kian.

20

Jiisaswaa kobaa qasirianon gbamenjan ero.

Mat 28.1-8; Maak 16.1-8; Luuk 24.1-12

1 Sabat kendon ragi tegoro Maria Magdala emba iinon Sonda umugawodeen wengeran suluro qasirinoŋ keno. Kema jaaya uuro keno jamo somata iiro iikanon mono kobaa urorooya iikawaa qaa ootanonga qetangi kan ero. 2 Kaen iima iikanondeen mesaon uulanawo kema Saimon Piito ano Jiisaswaa wombo gowokoya yoroonon kan kokaen irijoro, “Mono Pombaa qamoya qasirinoŋga men kema dakanon anŋi eji, ii mende mojon.”

3 Kaen irijoro mesaon qasirinoŋ keni. 4 Motoon bobogarin kenito, gowoko alianon bobogarin kema Piito uugun wala

qasirinoj keuro. ⁵ Keuma jamo kobaa urorooya iikawaa uutanonj mende uma qaa ootanonj eenj akakarinj uuro keno opoya momosigiti, iikayadeenj ero iiro. ⁶ Ii iiro Saimon Pitononj kaanagadeenj gematanonj kouma jamo kobaa uutanonj uma opoya momosigiti, iikayadeenj ero iiro. ⁷ Ii iiro ano wana opo jakaņa monjonj momosiinj esuugiti, ii tosonianj kuma selewaa opoya kawo mende mindirinj anjaso anji raro iiro.

⁸ Kaenj iiro gowoko alianonj wala qasirinoj kouroti, iinonj kaanagadeenj jamo kobaa uutanonj uma iwoi ii iima moma laariro. ⁹ Jiisas gbilinj koomunonja waabaati, iyorononj Buņa Terewaa qaa kaanja ii waladeenj mende moma asarinj tompiririnj laligonj kouri. Kianj.

Jiisasnoņ Magdala emba Mariawaanonj asugiro.

Mat 28.9-10; Maak 16.9-11

¹⁰ Rama kouma iikanondeenj moma laarinj eleema mirigaranonj keni. ¹¹ Yorononj kenito, Marianonj anodeenj qasiriwaa jamo kobaa qaa ootanonj nama saaro. Kaenj samaa kobaa urorooya iikawaa uutanonj akakarinj uuro keno. ¹² Uuro keno Siwe gajoba woi malekugara tualalakota iriuro. Yorononj Jiisaswaa qamoya eroti, iikanonj rari. Monjonj wana eroti, iikanonj raro monjonj kanaanonj raro.

¹³ Kaenj rama kokaenj ijori, “Emba, gii naambaajonja saajanj?” Ijori moma jero, “Ponnaa qamoya menj kema dakanonj anji eji, ii mende mojenj.”

¹⁴ Kaenj jenj eleema Jiisasnoņ kosianonj nano iiroto, kaitania ii mende iima kotonj hanqan qen nano. ¹⁵ Hanqan qen nano Jiisasnoņ kokaenj qisinj muro, “Emba, gii naambaajonja saajanj? Morowaajonja monganjanj?” Kaenj qisinj muro urukisi galejanonj nanja me nomaenj, iikaenj romonjonj kokaenj ijoro, “Oo somatana, gii qamoya menj anjonj mongenj kema anjanati eenj, mono nijona kema memanja.”

¹⁶ Kaenj ijoro Jiisasnoņ qata qama “Maria!” jero. Ii qama jero iwaanonj eleema Hibruu qaanonj qama “Raboni!” jero. Ii ananaa qaanonj “Boina!”

¹⁷ Kaenj jero kokaenj ijoro, “Nii Amanaanonj mende uma koi nanjenj. Kawaajonj nii mende noosiriwato, noo kouruna yonoononj kema buju kokaenj injijowa: Niinonj mono Manja Anutu ano onoo Manja Anutuwaanonj eleema umanja.”

¹⁸ Kaenj ijoro Magdalaga emba Maria iinonj eleema kema gowo-kouruta kokaenj injijoro, “Niinonj Ponj iibe qaa kaan kaan nijojaa.” Kianj.

Jiisasnoņ gowokouruta asuginj onono.

Mat 28.16-20; Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49

19 Sonda iikanondeen gomanj tiiro gowoko yononon ruunanonj ajoroonj Juuda yonoojonj toroko moma miri naguya koma kii menj ragi. Kaenj ragi Jiisasnonj asuginj batugianonj nama kokaenj injijoro, “Alauruna, luae mono onjowo raba!”²⁰ Kaenj jenj borowoita ano maronja qendeema onono iima korisorononj uugia saa qero. ²¹ Saa qero mombo kokaenj injijoro, “Alauruna, luae mono onjowo raba! Amanonj nii wasinj nono kaanjadeen niinonj onjo wasinj onjonjenj.”

²² Kaenj jenj buu aasonja uulanjonj jero, “Mono Unja Toroya mewu. ²³ *Onjo ejemba singisonjogogia mesaowuyati eenj, ii mono Anutuwaawaa jaanonj solanjanidaborowaa. Ejemba singisonjogogia mende mesaowuti eenj, ii mono Anutuwaawaa jaanonj mende solanjaniwuya.” Kianj.

Jiisasnonj Tomas asuginj muro.

²⁴ Jiisasnonj gowokouruta kaenj asuginj onjoto, gowoko 12 yonoononja monj qata Tomas, qata monj Didimus qagiti, iinonj kamanj kanonj batugianonj mende laligoro. ²⁵ Tomasnonj karo gowoko tosianonj “Nono Ponj iijonja,” jegi moma kokaenj jero, “Jaananonj birinj lopoya borianonj iima boro susunanonj maronjanonj oosirimanjati eenj, ii saanonj moma laarimanja. Nii neeno ii mende oosirimanjati eenj, mono qaagadeen nijogi ii mende moma laarimanja.”

²⁶ Kaenj jero sonda motoonjgo tegoro gowoko yonononj Sonda iikanonj mombo mirinonj kululuunj nagu koma kii menj Tomaswo motoonj ragi. Motoonj ragi Jiisasnonj mombo asuginj batugianonj nama kokaenj jero, “Alauruna, luae mono onjowo raba!” ²⁷ Kaenj jenj Tomas ijoro, “Gii mono boroga boraama borowoina menj iima boro susuganonj maronanonj oosiriwa. Kaenj ama yangisenj mesaonj uuwoiga yakarinj nii moma laarinj nomba.”

²⁸ Kaenj ijoro kokaenj meleeno, “Oo, gii noo Ponj Anutunaga!”

²⁹ Kaenj meleeno kokaenj ijoro, “Gii niijanjiwaajonj nii saanonj moma laarinj nonjanto, ejemba mende niima kilenj nii moma laarinj nomakejuti, iyonononj mono simbawonjowo kolooju.” Kianj.

Jononj Oligaa Bunja koi kokaembaajonja ooro:

³⁰ Jiisasnonj gawonj esunjmumuyawo menj laligoro anjoleto seiseiya tosaanja ii gowoko yonoo jaagia qaganonj asugiroto, ii buk koi kanonj mende oowe. ³¹ Qaa tosaanja ooweti, ii kokaembaajonja oowe: Jiisasnonj Anutuwaawaa Meria koloonj Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, onjo qaa ii moma laarinj

* 20:23: Mat 16.19; 18.18

iikaana kanon Jiisaswaa qabunayaaajon ama laaligo kom-bombara buna qen aowuya. Kaen ama laligowutiwaajon niinon Oligaa Buna tere koi oowe onoonon kaja. Kian.

21

Jiisasnon gowoko 7 yonoonon asugiro sora ambembo horogi.

¹ Kanagen Jiisasnon mombo gowoko tosaana yonoonon asugiro. Taiberias apu angon goraayanon kanon kokaen asugin onono: ² Gowoko eja kokaananon mooton laligogi: Saimon Piito, Tomas qata mon Sunesune (Didimus) qagiti, Natanael eja ii Galili prowinswaa taona Kaanaga ano Zebedi-waa merawoita woi ano gowoko tosaana yonoononga woi.

³ *Mooton laligogi Saimon Piitonon injoro, “Nii mono sora horomambaajon kema.” Kaen jero tosanon jegi, “Nono saanon giwo mooton kembona.” Kaen jen mesaon wanjonon uma kema gomantiina iikanon sora mon mende horogi. ⁴ Sora mende horon een laligogi goman ano Jiisasnon sakasinon nano. Nanoto, iwaa kaitania ii mende iima kotogi. ⁵ Jiisasnon nama onooma qaro, “Alauruna, sora mon horoju me qaago?” Jero meleema “Qaago!” jegi.

⁶ *“Qaago!” jegi kokaen jen koton onono, “Ono mono misagia wango dindinaagen giligi kemero saanon sora mokoloowuya.” Ii moma misagia giligi sora seiseiya kemen ologogitiwaajon horonin koubajen amamaan horon susu-gogi.

⁷ Kaen kolooro Jiisaswaa wombo gowokoya iikanon Saimon Piito kokaen ijoro, “Ii mono Ponga!” Kaen jero Pombaa qata moma opoqiisiagadeen somonjon laligorotiwaajon selekopaaya kokosiin iikanondeen apu angonon lugun kemero. ⁸ Yononon sakasin koorononon 100 miita kawaa so kosianon kema laligogi. Kawaaajon Piitonon kemen keno gowoko tosaana yononon wango loqanon qen nanjon kema misa sorayawo horogi wango gematanon karo.

⁹ Kaen kan sakasinon riin iikanon iwoi kokaen iigi: Gere jero lokotanon sora jejeta ano bered raro. ¹⁰ Ii iigi Jiisasnon kokaen injoro, “Ono keteda koi sora horojuti, mono iikanona tosaana men koi kawu.”

¹¹ Ii jero Saimon Piitonon moma wanjonon uma misa hororo sakasinon uro. Uro hona 153 iigi. Misa ii sora somata seiseiya yononon saa qegito, misanon kilen mende riiro. ¹² Hona ii iigi Jiisasnon kokaen injoro, “Mono kan gomaambawaa neneya newu.” Kaen jero moma kan “Ii Ponnanaga,”

kaen moma kotogito, gowoko yonoononga monon “Gii moronon?” kaen qisimambaaon uulombo moma mende qisiro. ¹³ Mende qisiroto, Jiisasnon kema bered men onoma sora kaenagadeen mendeema onono.

¹⁴ Jiisasnon koomunonga waama gowokouruta asugin onono indin karoon kolooro. Kian.

Jiisasnon Piito mombo kuun men kotiuro.

¹⁵ Gomaambawaa neneya negi tegoro Jiisasnon Saimon Piito-waajon kokaen ijoro, “Saimon Jombaa meria, alauruga koi yononon nii uugianon jopagon nomakejuti, giinon ii unuugun mamaga jopagon nomakejan me qaago?” Ii moma kokaen meleeno, “Oo Pon, nii uunanon jopagon gomakejen. Gii noo wombo alana koloojan. Ii geenjo saanon mojan.” Kaen meleeno Jiisasnon ijoro, “Gii mono noo lamauruna melaa unuagin laligowa.”

¹⁶ Kaen ijoro indina woi qisin muro, “Saimon Jombaa meria, gii onanon jopagon nomakejan me qaago?” Ii moma kokaen meleeno, “Oo Pon, nii gojon ama nomakeja. Gii noo wombo alana koloojan. Ii geenjo saanon mojan.” Kaen meleeno Jiisasnon ijoro, “Gii mono noo lamauruna galen koma onoma laligowa.”

¹⁷ Kaen ijoro indina karoon qisin muro, “Saimon Jombaa meria, gii mono onanon womboganon noojon ama gomakeja me qaago?” Kaen qisin muro uujopawaa qiqisia motoonjo iikayadeen qisiro indina karoon koloorotiwaajon Piitonon wosobiri moma meleema kokaen jero, “Oo Pon, gii iwoi kuuya saanon modaborojan. Gii wombo alana koloojan. Giinon mono geenjo ii awaagadeen mojan.” Kaen jero Jiisasnon ijoro, “Gii mono noo lamauruna unuagin laligowa.”

¹⁸ “Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Gii sagbili laligon geenjo selekopaaga somonjon kana kanon me kanon kemanjen siin mobagatiwaa so saanon kema kan laligona. Kaen laligon waanato, eja wana koloowagati, kamban iikanon boroga boraana monon kan opo selekopaaga somonjon goma kana monjen mende kemambaaon mobagati, mono iikanon guama kembaa.”

¹⁹ Jiisasnon gejatootoo qaa kaen jen Piito komuwaatiwaa qaa saana inisaano. Iinon koomu tania mon komuro Anutuwaa qabunaya somariwaatiwaajon romonjon ii jero. Qaa ii jen iwaajon ijoro, “Gii mono kan nii notaan laligowa!” Kian.

Jiisasnon Piitowo gowoko mombaa qaaya amin mori.

²⁰ Piitonon Jiisaswo kema eleema Jiisaswaa wombo gowokoyanon gemagaranon karo iiro. Gowoko iikanon

kiankomu lama negiti, iikanonj wananonj Jiisaswaa totoy-anonj laarinj jero, 'Ponj, goononj memelolo eja ii morononj?'
²¹ Gowoko iikanonj kanagaranonj karo Piitononj ii iima Jiisas kokaenj qisinj muro, "Ponj, gowoko koi kawaanonj mono nomaenj koloowaa?"

²² Qisinj muro kokaenj ijoro, "Niinonj iwaa laaligo arenja kaen me kaen ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinonj kokaenj moma jewenaga, 'Iinonj mende koomu laligonj uro niinonj namononj mombo kamanjatiwaa kambananonj toroqen jaawo laligonj unaga,' qaa ii iwaa qaaga koloona. Gii mono iwaa qaa mesaonj geengaa laaligoga meagonj galen koma aonj noo gemananonj kanj nii notaanj laligowa."

²³ Qaa kaenj jero tosianonj tondu moma jenj seigi uumeleenj alaurunana yonoo batugianonj qaa ii kokaenj jenj soogi, "Gowoko iikanonj mende komuwaa." Kaen jenj soogito, Jiisasnonj jaawo tetegoya qaa laligonj ubaatiwaaajonj mende jeroto, qaa kokaenj jero, "Niinonj iwaa laaligo arenja kaen me kaen ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinonj kokaenj moma jewenaga, 'Iinonj mende koomu laligoro niinonj namononj mombo kamanjatiwaa kamba-nanonj toroqen jaawo laligonj unaga,' qaa ii iwaa qaaga koloona. Gii mono iwaa qaaya mesaonj geengaa laaligoga meagonj galen koma aonj laligowa." Kianj.

Neeno ii kuuya jaananonj iima nanjonj oonj onjonjen.

²⁴ Gowoko iikanonj iwoi ii jaayanonj iima laligonj iikawaa so ii nanjonj jenj asarinj Oligaa Bunja koi ooro. Korebore onjononj gowoko iikawaa kania mojutiwaaajonj ama saanonj nanjonj kokaenj jenj laligowu, "Iinonj qaa nanjonj jeroti, iikanonj mono qaa honja toonj kolooja."

²⁵ Jiisasnonj gawonj menj angoletoto saanja seiseiya ii kaanja-gadeen ama menj laligoro. Iikawaa sundugia motomotoonj ii kuuya tororo oowonagati eenj, mono buk papia boranja boranja seiseiya koloogi kantri so papia kowi miri (laibreri) kuuya kanonj aninj saa qenj ologoro tintinja monj mende sokonaga. Kaen romonjojenj.

Aposol Gawonj Meme Unja Toroyanon aposol inaan onono gawonj megj. Jen-asa-asari

Dokta Luuknonj buk qata “Kraistwaa Oligaa Buja” oonj sunduya toroqenj buk qata “Aposol gawonj meme” ooro. Jiisanonj gowokouruta mutuya kuma onono Unja Toroyanonj sololoonj onono Kraistwaa buju qaa jenj seigiti, Luuknonj iikawaa sunduya asuganonj amambaaajonj moma kokaenj (1.8) ooro, ‘Yonononj ii Jerusalem sitinonj kanainj Judia prowins sokoma Samaria prowinsnonj kema toroqenj balonj goraayanonj eu emu leeleenj kenji sokondaboronj keno.’ Wala Juuda kanageso uutanonj gawonj megj uugia meleema gbiligi Kraistwaa qemburunj kanainj qenj seinj kema kema kantria kantria sokono uumeleenj kanageso yonoo wanjiaga kolooro. Sunduya weengojuti, Luuknonj iyonoo uugia menj kamaamambaaajonj kaparanj koma qaa kota woi kokaenj oonj asariro,

1) ‘Kraistwaa alaurutanonj Room mindimindiri gawman ii tuarenjenj mende ama onoma laligoju. Yonononj ii menj kamaanj ambutiwaajonj toropere mende anju. Tosianonj kaenj mobuyagati, ii bombongaoya eenj waababo.’

2) ‘Juuda yonononj jigo gawonj megj qerewenja kolooro honja asugiwaatiwaajonj mamboma laligogiti, Jiisanonj mono honja ii menj kanj onono.’ Qaa kota ii.

Jiisaswaa Buja qaaya kuunj jenj seinj zioz kanainj menj kotiigi toroqenj keno uumeleenj yonoo tuungianonj somariiro. Iikawaa so “Aposol gawonj meme,” sundu ii juno qaa bakaya waja karoonj kokaenj kolooju: 1) Jiisanonj Siwe gomanonj uro gowoko yonononj Jerusalem laligogi Kraistwaa Buja qaayanonj kanainj qemburunj qero. 2) Enj somariinj Palestin balombaa prowins tosanonj keno. 3) Mombo somariinj kantria kantria Batugaranonj Kowe liligonj rama kenjuti, ii sokoma tetegoyanonj siti waja Room kanonj keno.

“Aposol gawonj meme” iikawaa qaa waja ii Unja Toroyaa kania ano gawonj meme. Aposol ano momalaari ejemba yonononj Yambuyambu dologaa (Pentekost) kambananonj Jerusalem qama kooligi Unja Toroyanonj ku-usunawo uugianonj kemero. Uugianonj kemenj sololoonj menj kotiinj onono deema kantri liligonj gawonj megj honja kania kania kolooro. Zioz ejemba ano yonoo jotamemeya yonononj Kraistwaa

Buŋa qaa ii kanakanaiyanon nomaen jen laligogiti, Luuknon iikawaa qaaya ooro ii saanon buk kokanon weenŋon mobonŋa. Ejemba uugia meleema mindirin nanŋon aon laligogiti, iyononon Buŋa qaawaa ku-usuŋa moma kotogi goman so asugiro. Nomaen asugiroti, Luuknon iikawaa sunduya onŋ Uŋa Toroyaa ku-usuŋa qendeema nononja.

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaen:

1. Buŋa qaa nanŋon jiwombaaŋon jojorigi 1.1-26
 - a) Jiisasnon jenkooto ama Uŋa onomambaaŋon jero 1.1-14
 - b) Juudas Iskariotwaa kitia Matias metogogi 1.15-26
2. Jerusalem sitinon Buŋa qaa nanŋon jegi 2.1-8.3
3. Judia ano Samaria Buŋa qaa nanŋon jegi 8.4-12.25
4. Poolnon misin gawon men laligoro 13.1-28.31
 - a) Misin gawon liligon megi indin 1 kolooro 13.1-14.28
 - b) Jerusalem ajoajoroo ama qaa somonngogi 15.1-35
 - c) Misin gawon liligon megi indin 2 kolooro 15.36-18.22
 - d) Misin gawon liligon megi indin 3 kolooro 18.23-21.16
 - e) Pool Jerusalem, Sisaria ano Room kapuare mirinon raro 21.17-28.31

Jiisasnon zioz kanairo.

¹ *Oo Tiofilus, Luuk niinon sunduna mutuya ooweti, iikanon Jiisasnon gawon kanain men liligon ejemba kuma onoma laligoroti, iikawaa sunduya kuuya arenŋon ambe iina. ² Jiisasnon gawon men wasiwasi eja aposoluruta meweenŋon kuma onoma laligon Uŋa Toroyaa ku-usuŋ qaganon gawon mewutiwaajon jen koton onono. Ii onono Anutunon wano Siwenon uro. Niinon sunduna ooweti, ii iikanon oodaborowe. Kete iikanonŋa sundu ii toroŋen oomanŋa.

³ Jiisasnon siimbobolo moma komunonŋa waama ween 40 namonon toroŋen laligoro. Laligon kamban iikanon aposoluruta indinŋa mamaga asugin onoma Anutu bentotonŋa kania toroŋen jen asarin onoma laligoro. Kaen laligon aiwese tani kania kania men qendeema onono. Yononon ii iima Jiisasnon gbilin laligoji, ii saanon moma yagogi. Aiwese iigiti, iyononon ii nanŋon jen dangunu kaanŋ nanju ano mononon ii qewagomambaaŋon amamaawaa.

⁴ *Kamban mononon yonowo motoon laligon kokaen jen koton onoma injoro, "Ono Jerusalem siti koi uulanawo mende mesaowu. Mannanon 'Kalen uugianon ama onomanŋa,' jen qaaya somongoro injoweti, ii mono honawo koloowaa. Ononon mono iikawaajon mamboma laligowu. ⁵ *Wala

* 1:1: Luuk 1.14 * 1:4: Luuk 24.49 * 1:5: Mat 3.11; Maak 1.8; Luuk 3.16; Jon 1.33

Jonon ejemba oo toonon mulu men onoma laligoroto, Anutunon kaban mende koriro Un Toroya uugianon ama iikanon mulu men onombaa.” Kian.

Jiisasnon Siwenon uro.

⁶ Aposol yononon kaban monon ajoroogi Jiisasnon batugianon asugiro kokaen qisin mugi, “Pon, giinon kaban kokaamba me naa kabanon Israel kantriwaa toton ii mombo kuun men kotiiwaga?”

⁷ Qisin mugi kokaen injoro, “Amanon iyanaa ku-usun qaganon gbani ano aua kaban arengon anota eji, ii ononon mobutiwaa so qaago. ⁸ *⁸ Ii qaagoto, Un Toroyanon kamaan uugianon kemebaati, iinon mono ku-usun onono letoma noo kaniana nanon jen laligowu. Ii Jerusalem sitinon kanain Judia prowins sokoma Samaria prowinsnon kema liligon torogon balon goraayanon eu emu leelee kenji sokondaboron kema.” ⁹ *⁹ Jiisasnon qaa ii injondabororo Anutunon jaagia qaganon men waaro koosunon kamaan esuuro eukanon uro iibombaajon uugi uro ayayoogagadeen kono monngama nanji.

¹⁰ Kaen uro sombinon eu iigigiin nanji iikanondeen eja woi malekugara tualalakota yoronon kosogianon asugin nani. ¹¹ Nama kokaen injori, “Galili eja onono mono naambaajon sombinon eu uungadeen nanju? Anutunon Jiisas koi onoo batugianonga wama Siwe gomanon eu uro iijuti, iinon mono tani kaanjadeen mombo eleema kamaawaa.” Kian.

Juudas Iskariotwaa kitia Matias meweengogi.

¹² Kaen injori aposol yononon Jerusalem siti kosianon baanja qata Oil gere baanja kanon eleema kamaan 1 kilomita waa so kan sitinon kougi* ¹³ *¹³ Jerusalem kouma miri uuta mon qaganon kanon rama laligogiti, iikanon kema ugi. Ugiti, iyonoo qagia ii kokaen: Piito, Jon, Jeims ano Andruu; Filip, Tomas, Bartolomyuu ano Matyuu, Jeims Alfiuswaa meria, Saimon Zelot politik ejaga ano Juudas Jeimswaa meria† ¹⁴ Eja kuuya yononon uumotoon ama emba yonowo kaparan koma qama koolin laligogi. Yonoo batugianon Jiisas kouruta ano nemunja Maria yononon kaanagadeen laligogi.

¹⁵ Qama koolin laligon ween monon momalaari ejemba jangogia 120 kawaa so ajoroogi Piitonon batugianon waama qaa kokaen jero, ¹⁶ “Eja alauruna, Jiisas men somongogiti,

* **1:8:** Mat 28.19; Maak 16.15; Luuk 24.47-48 * **1:9:** Maak 16.19; Luuk 24.50-51 * **1:12:** Juuda yononon 1,100 miita ii Sabat kendonon mende uugun kemakegi. Kawaaon Kana qaa mende uugun kagi. * **1:13:** Mat 10.2-4; Maak 3.16-19; Luuk 6.14-16 † **1:13:** Zelot paati yononon angiaa nanan mewombaajon Room mindimindiri gawmambo toropere ano uugere ama laligogi.

Juudasnoŋ iyoŋoojoŋ kana qendeeno. Uŋa Toroyanoŋ Juudaswaa qaa ii waladeeŋ kiŋ Deiwidwaa uutanonoŋ saŋe ano jetanoŋ jero Ondino buk (Buk Song) kanonoŋ oogita eji, iikanonoŋ mono hoŋawo kolooro. ¹⁷ Jiisasnoŋ Juudas meweengoro ananaa tuuŋonoŋ moŋ laligoro gawoŋa mewaatiwaaajoŋ kuuro wasiwasi eja waŋa aposol kolooro.

¹⁸ * “Juudasnoŋ nanamemeŋ bologa ano sewana mugi meŋ iikanonoŋ baloŋ korია moŋ sewana mero. Ii meŋ iikanonoŋ aro aonoŋ waŋanoŋ meleema balonoŋ kuuro tomena juno kera korojoŋa data koga ii kuuya ujuŋonoŋ kouma kamaaro. ¹⁹ Kaen kolooro Jerusalem ejemba kuuya iikawaa bujuya modaboronoŋ baloŋ iikawaa qata iyaŋgiaa qaanoŋ Akeldama qagi. Ii ananaa qaanoŋ Sa Baloŋ korია.”

²⁰ * Piitonoŋ toroqen kokaen injoro, “Ondino (Buk Song) kanonoŋ qaa moŋ kokaen oogita eja,

‘Miria mono bemeŋa kolooŋ gbameŋa namba. Ii moŋonoŋ toya mende kolooŋ laligoro mirigadeen namba,’

ano qaa moŋ kokaen eja,

‘Moŋonoŋ saanoŋ iwaa dunduŋanoŋ galen gawoŋ meŋ namba.’

²¹⁻²² * “Kawaajoŋ ama nono eja moŋ meweengonoŋ kuuniŋ nonowo jotamemeya kolooŋ dangunu kaŋa nama Jiisasnoŋ koomuŋga waaroti, iikawaa Buŋaya naŋonoŋ jeŋ laligoro sokombaa. Jononoŋ Jiisas oomulu meŋ muro Poŋonoŋ kambaŋ iikanondeeŋ qenjaarononoŋ kema gawoŋa kanain meŋ nonoo balonoŋ liligoŋ kema kaŋ laligoro Anutunonoŋ batunananondeeŋ wama uro. Eja kambaŋ kuuya iikanonoŋ tuuŋnananoŋ motooŋ laligoŋ kouniŋi, mono iyoŋoonoŋga moŋ meweengoniŋ sokombaa.”

²³ Piitonoŋ kaen injoro ejawaa moŋgama eja woi qagara qagi. Moŋ qata Joosef, qata moŋ Barsabas ano qata moŋ Jastus. Eja mombaa qata Matias. ²⁴ Qagara qama kokaen qama kooliŋ jegi, “Oo Poŋ, gii ejemba uunana korebore moma kotojaŋ. Kawaajoŋ gii eja koi yoroononga moroga meweengojani, ii mono qendeema nonomba. ²⁵ Juudasnoŋ gbiŋgbaonoŋ ama dogonoŋ kamaan aposol gawoŋ mesaonoŋ kilenaa so tiwilaan kemeroti, iwaa dunduŋanoŋ eja moŋonoŋ mono aposol kolooŋ nama wasiwasi ejawaa gawoŋ meŋ laligowaa. Qaa ii oŋanoŋ.”

²⁶ Kaen jeŋ yoroo unju (kaas, lot) kuugi Matias asugiro. Asugiro aposol 11 yoŋoo batugianoŋ duŋ moŋ mugi tuuŋgianoŋ toroqero. Kiaŋ.

* **1:18:** Mat 27.3-8 * **1:20:** Ond 69.25; 109.8 * **1:21-22:** Mat 3.16; Maak 1.9; 16.19; Luuk 3.21; 24.51

2

Uŋa Toroyanonŋ kamaanŋ gowoko uugianonŋ kemero.

¹ *Jiisanonŋ komuroti, kambaŋ iikanonŋa sonda 7 tegoro weenŋ 50* iikanonŋ yambuyambu kambaŋa kaŋ kuuro uumeleenŋ ejemba kuuya yonononŋ ajoroonŋ kendonŋ ragi. ² Ragi Sombinonŋga iwoi monŋ obabaŋ bilisik kaanŋa kamaaro otonŋ somata asugiro mogi. Raidimbononŋ qenŋkeji, mono iikawaa tani kaanŋa asuginŋ kamaanŋ miri ragiti, ii kuuya saa qero. ³ Miri saa qenŋ iwoi iikanonŋ deenŋqeema seinŋ gere bolanŋ kaanŋa wanŋia qaganonŋ uro iigi.

⁴ Kaenŋ asugiro Uŋa Toroyanonŋ kuuya yonoo uugia saa qero kantri tosia yonoononŋ qaa kanainŋ jegi. Uŋa Toroyanonŋ sololoonŋ qaa saŋe anotiwaawaa so asuganonŋ jegi.

⁵ Juuda ejemba tosianonŋ Anutu goda qenŋ kantri kania kania sombinŋ baatanonŋ rama kenjuti, iikanonŋ deema kema laligonŋ Jerusalem eleema kagiti, tosia iikaanŋa ii sitinonŋ laligogi. ⁶ Kaenŋ laligonŋ otonŋ somata ii moma ejemba tuunŋ mamaganonŋ kouma ajoroogi. Ajoroonŋ nanŋi momalaari ejembanonŋ qaa morota morota jegiti, ii kuuya moma ano ano moma asarinŋ iikawaajonŋ aaruŋ kiko anŋi.

⁷ Kiko ama walinŋonŋ kokaenŋ jegi, “Mobu! Eja koi qaaya qaaya jejuti, iyonononŋ mono kuuya Galili ejembaga kolooju me? ⁸ Nono kantri morota morota kanonŋ koloonŋ kouma laligininŋ yonononŋ mono nomaenŋ ama laligonŋ somariinŋ kantrinanaa so qaanana anŋa anŋa jegi mojonŋ? ⁹ Nono Partia ejemba, Midia ejemba ano Eelam ejemba koi nanjonŋ. Nono tosianonŋ Mesopotemia laligininŋ. Tosianonŋ Judia laligoju ano tosianonŋ Kapadosia gomanonŋ laligogi. Ejemba tosianonŋ Pontuswaajonŋ, tosianonŋ Eisia prowinswaajonŋ koloojonŋ ano yonononŋ ananaa qaanonŋ qaa jegi mojonŋ.

¹⁰ “Tosianonŋ Frigia gomanŋ mesaonŋ koi kaŋ laligoju. Tosianonŋ Pamfilia taonŋ mesaogi. Tosianonŋ Iijipt kantrinonŋ laligogi. Tosianonŋ Sairini gomanŋ leegenŋ Libia kantrinonŋ laligogi. Tosaanŋa nono Room sitiga tawatawaga koi kaŋ laligojonŋ. ¹¹ Nono tosianonŋ Juuda ejemba koloonŋ laligojonŋ ano tosianonŋ kantri tosianonŋ koloonŋ kanagenŋ Juuda ejemba kolooninŋ. Kaanŋa nanjonŋ ano yonononŋ qaa jegi nono qaanana motomotoonŋ ii saanonŋ moma kotojonŋ. Nonoononŋga tosianonŋ wato qata Kriit mesaonŋ kowe kotonŋ kagi. Tosianonŋ Arebia qaa jenŋkeju. Nono kaanŋanonŋ laligojonto, yonononŋ aisoonŋ Anutunonŋ angoletto uuta anoti, iikawaa kania ii ananaa qaanonŋ anŋa anŋa jegi mojonŋ.” ¹² Kaenŋ jenŋ kuuya yonononŋ aaruŋ mogi sooboo kono iyanŋia kokaenŋ

* 2:1: Lew 23.15-21; Dut 16.9-11

* 2:1: 50 ii Griik qaanonŋ Pentekost.

jen qisiin aogi, “Koi kawaa kania mono nomaen?” Kaen qisiin aon qaa mongama tompin nanji.

¹³ Tompin nanjito, tosonian mepaqepae ama kokaen jegi, “Yononon wain apu naanawo mamaga nen enkalolon koloaju.” Kaen.

Piitonon Un̄a Toroyaa kania jen asariro.

¹⁴ Kaen jegi Piitonon aposol 11 yonowo motoon waama nama kotakota qama ejemba tuun ii kokaen injoro, “Alauruna, Juuda ejemba ano ejemba kuuya Jerusalem laligojuti, niinon iwoi koloojiwaa kania jewe mono geja ama mobu. ¹⁵ Ono tosonian nonoojon kokaen jeju, ‘Yononon apu kotiga negi uugianon enkalolon kolooja.’ Kaen romonjojuto, nononon iikaanja mende koloojon. Koi gomaambawaa 9 kilok kolooja. Gomaamba ii apu nene kambanja qaago. ¹⁶ Qaagoto, gejatootoo eja Joelnon Bun̄a qaa kokaen jeroti, iikanon mono honawo kolooja,

¹⁷ *‘Anutunon jeja: Pombaa kaka kambananon toriwaati, niinon kamban iikanon Un̄ana Toroya maabe ejemba kuuya yonoo qagianon ubaa. Uma sololoon koton kondoon onono kokaen koloowaa:

Onoo meraboraurugianon gejatootoo qaaya qaaya jenkebuya.

Onoo gbaworo sarañurugianon jaagia meleeno un̄aya un̄aya iimakebuya.

Onoo ejemba wana yononon gaon kuukuu iimakebuya.

¹⁸ Un̄ana Toroya maaman̄ati, ii eja ano emba noo welen qen laligowuti, iyonoo qagianon kaan̄agadeen uro gejatootoo qaa jenkebuya.

¹⁹ Niinon angoletto sombinon ambe uugi eu uro iibuya ano namonon aiwese ii kokaen iibuya:

Iwoi sayawo, gere bolan uuta ano kaaso kondunawo ii asugiwuya.

²⁰ Ween jaayanon pangaman mero koinon ososaan sa kaanja koloowaa.

Kaen kolooro iikawaa gematanon Pombaa kamban somatanon mono kan̄ kuuwaa.

Ween ii akadamu ano qabun̄ayawo.

²¹ Daen yonoononga monon Pombaa qata qama kooliwaati, Anutunon mono ii hamo qen muro letombaa.’ Joelnon kaen oorota eja.

²² “Oo Israel ejemba, ono mono geja ama qaa koi mobu: Anutunon Jiisaswaa laaligo kambananon sololoon muro laligoro angoletto, aiwese ano kaiyaka esun̄mumuyawo ii

* 2:17: Joel 2.28-32

onoo batugianon balonon asuganon asugiro. Ono ii saanon moju. Anutunon iwoi ii koloon muj iikaana kanon Nazaret eja iikawaa kania nanjon jen qendeema onoma laligoro.

23 * “Anutunon wala eenanon Jiisaswaa qaa waladeen somonjon moma koton kokaen jerota eja, ‘Hamoqege Toyanon mono eja jotamemeya onoo borogianon kamaawaa.’

Qaa iikawaa so Anutunon Jiisas mende anjon kono onoo borogianon kamaaro. Kaen kamaaro onjo komuwaatiwaajon qagi waba kantri gawman yononon Mooseswaanon Kana qaa mende moma kilen jen kotogi borogianon Jiisas qelanjin men maripoonon qegi komuro. Komuroto, sayanon mono onoo qagianon urota eja. 24 * Jiisasnon komuroto, koomuwaa kasa gbadoyanon kamaaro koomu Toyanon ii somonjon kamba koriga galen koma mumambaajon amamaaro. Ii Anutuwaanon mende sokono. Kawaaajon iinon ii men gbilin koomuwaa siimboboloyanonga metogoro waaro. 25 * Kin Deiwidnon Jiisaswaaajon kokaen jerota eja,

‘Niinon taraturu ama tama nuwabotiwaajon Ponjon boro dindinanon laligoja.

Iinon kamba so kooronanon nano unana kaana iima laligojen.

26-27 Kaen laligon komunanato, koomuwaa gomanon kemebe gema mende nuwaa.

Giinon geenгаа wombo eja soraaya tak-kootoya nii mono metogon nona qasirionon en mende gisaamaana.

Kawaaajon uunanon korisoro moma buunanon rendun rii qama laligojen.

Selenanon kaanagadeen gbilin waabaatiwaajon ama mamboma jejeromonromon ama haamo men ewaa.

28 Giinon laaligo kotigaa kania qendeema nona moma kotomana.

Niinon goo jaasewanganon pondan laligowe giinon uuna korisoronon men saa qewaa.’ Deiwidnon Jiisaswaaajon kaen jerota eja.

29 “Oo alauruna, Piito niinon ben ambonana kin Deiwidwaa kania ii awasanaka qaganon asuganon kokaen jen asarimana: Deiwidnon komuro ron kongi qasirianon kete batunananon koi eja. 30 * Deiwidnon gejatootoo ejaga koloon laligoroti, iinon kokaen moro: Anutunon gbiliuruta yonoononga mon meweenjon kuuro iyanana kaana eja pombaa dun rarayanon rabaa. Anutunon qaa ii somonjon jojopon qaanon jen kotiin laligoro. 31 Monjon rabaati,

* 2:23: Mat 27.35; Maak 15.24; Luuk 23.33; Jon 19.18 * 2:24: Mat 28.5-6;

Maak 16.6; Luuk 24.5 * 2:25: Ond 16.8-11 * 2:30: Ond 132.11; 2 Sml 7.12-13

ii waladeen iima moro. Hamoqeqe Toya Kraist iinon koomunonga waabaati, Deiwidnon ii moma kokaen jero, 'Kraistnon laligon komuwaato, koomuwaa gomanon kemero Anutunon ii gema mende qero ewaa.

Iwaa sele busuya ii mende mesaoro qamoyanon qasirion mende gisaawaa.'

³² Anutunon Jiisas men gbiliro waaro iikaanja kanon qaa ii honawo kolooro. Nono kuuya ii jaa konananon iima nanjon jen dangunu kaanja nanjon. ³³ Jiisasnon waama laligon Anutunon wano uma boro dindinanon raja. Iikanon rama Mananon Unja Toroya wasiwaatiwaajon jen somongoroti, iinon (promis) ii moma ii maaro kamaaro honja kete koi asugiro iima moju. ³⁴ *Deiwidnon Siwenon mende uro. Iinon ano qaa kokaen jerota eja,

'Anutunon Siwe goman uutanon neenaa Ponnaajon kokaen jen kotooro moro:

Giinon mono kan boro dindinanon asamararan koi kanon kamaan rama laligowa.

³⁵ Kaen rama laligona niinon kaman biiwianon koi kanon tuarenjenuruga riin riitama haamo ama onomanja.

Haamo ama onombe yononon tama kemen siimbobolo moma sama kana dogaa kaanja koloowuya.

Kaanja koloogi giinon saanon waama yonoo qagianon riin aisoon laligowa.'

³⁶ "Oo Israel ejemba, onjo Jiisas maripoonon qegi komuroto, Anutunon Jiisas ii kuuro Pon ano Hamoqeqe Toya Kraist koloon nonoma laligoja. Israel tuun kuuya onjo mono iikawaa kania moma yagowu."

³⁷ Piitonon kaen jero ejemba tuunnon moma uugia qosono Piito ano aposol tosaanja ii kokaen injijogi, "Eja alaurunana, nono mono nomanomaen anin sokombaa?"

³⁸ Inijjogi Piitonon kokaen injijoro mogi, "Onjo mono uugia melembu. Motomotoon uugia meleengitiwaa so nononon mono Jiisas Kraistwaa qatanon oo mulu men onombonja. Ii ononin Anutunon singisongogia songbama mesaon Unja Toroyaa kalenja ii bunja qen onombaa. ³⁹ Anutunon Unja ii onomambaaon jen somongoroti, qaa ii mono onoangia ano onoo gbiliurugia onoojon ama jero. Onoojon ama tosaanja koriganon kema laligogi Anutu Ponnananon onoombaati, iinon soomonjo qaa (promis) ii mono kuuya onoojon ama kaanagadeen jen somongorota eja."

⁴⁰ Piitonon kaen injijon toroqen qambanmamban qaa tosaanja mamaga iikanon uugia kuun kokaen jero, "Ejemba

* 2:34: Ond 110.1

irinqiriŋa koi namonon laligojuti, Anutunon ii hamo qeŋ onono letombutiwaajon moja. Yoŋowo siimbobolo mokoloowubotiwaajon mono uugia meleema ejemba doogoya ii jawo ama onjomesaowu.”⁴¹ Piitonon kaen jero ejemba jaasoonŋoyanon qaaya moma anŋon konŋi oomulu meŋ ononŋi. Ii meŋ ononŋi kanagesogianon toroqegi janŋogianon ween iikanonadeen 3,000 kawaa so somariiro. Kian.

Momalaari yoŋonon uugia somonŋon aon laligogi.

⁴² Uugia meleenŋiti, iyoŋonon uumotoon ama uugia somonŋon aon kambaŋ so aima ajoroogi aposol yoŋonon Buŋa qaa kuma ononŋi samon kowoga ano nembanene moton neŋ qamakooli gawon meŋ laligogi. Pondan laaligo kaanŋa laligogi.

⁴³ Kaen nama Anutuwaa qatanon boliwabotiwaajon jenenooro ama laligogi. Kaanŋa laligogi Anutunon sololoon onono aposol yoŋonon jetamemegia koloon gawon meŋ angoletto aiwese morota morota asugiro. ⁴⁴ *Anutu moma laarigiti, iyoŋonon kuuya laaligogia motoon laligon esuhina (tiwomaleku) iwoigia kuuya mindirin motoon meŋ laligogi.

⁴⁵ Kaen meŋ laligon balon esuhina iwoigia sewanŋa mewutiwaajon anŋi sewanŋa ononŋi karoti, ii batugianon mojqojoron ama amamaagitiwaa so mendeema anŋun laligogi.

⁴⁶ Kaen mindirin laligon suulan uumotoon ama kambaŋ so jiwowon jigonon ajoroon laligogi. Bered ii miri so moton neŋ laligogi ano nembanenegia ii gbingbaonŋia qaa korisoro qaganon rama neŋ laligogi. ⁴⁷ Kaiyakagia kaen ama Anutu mepeseen laligogi ejemba kuuya yoŋonon ii injisosoroon laligogi. Injisosoroon laligogi tuunŋianon somariiro Ponon kambaŋ so ejemba tosaanŋa meŋ letoma onono uugia meleema mindimindiri arenŋianon toroqegi. Kian.

3

Piitonon eja meendanŋoya mon meŋ qeanŋoro.

¹ Juuda yoŋonon mare so 3 kilok qama koolinkegi. Mare monon Piito Jon yoronon qamakooli kambaŋ iikanon jiwowon jigonon uri. ² Uri iikanon eja mon nemun goron uutanonŋa meendanŋoya koloon rama laligoroti, ii anŋon kan jiwowon jigowaa kiropo naguyanon anŋi. Alaurutanon ween so kan demberunon anŋon kiropo nagu qata Nagu Iimasiinŋiŋawo qagiti, iikanon anŋi raro. Rama ejemba jigo goranon ugiti, iyoŋonon moneŋ kalen mubutiwaajon welema onoma laligoro.

* 2:44: Apo 4.32-35

³ Kaen anggi raro Piito ano Jon yoronon jiwowon jigonon ubo jeri dodobobo iriima ii kaanadeen kalembaajon welema orono. ⁴ Welema orono jaasewananon uun iima Piitonon kokaen ijoro, “Mono noro niriiba.”

⁵ Kaen ijoro jaa suana irigigiin iwoi mon borogaranonga nombaotiwaajon mambono. ⁶ Irigigiuro Piitonon kokaen ijoro, “Noonon silwa me goul monej mende ejato, noonon iwoi mon eji, ii saanon gomaña: Gii mono Nazaret eja Jiisas, Hamoqege Toya Kraistwaa qatanon waama kemba!”

⁷ Kaen ijon boria dindinanon men kobibiuro waaro. Waaro kania ano gbako siita mono iikanondeen kotiuro. ⁸ Kotiuro waama lugun yorowo jiwowon jigonon uma iikanon kema kan torin qen oron Anutu mepeseero. ⁹ Kaen kema kan Anutu mepeseen muro ejemba tuun kuuya yononon ii iigi. ¹⁰ Ii iima kokaen jegi, “Eja koi kalen mubonjwaajon jigowaa kiropo Nagu Iimasiinsiina-wowaa kosianon rama welema laligoroti, mono ii.” Kaen jen moma mun “Selianon naa iwoiga kolooja?” jen aarun newogia tegoro waliingogi. Kian.

Piitonon jiwowon jigonon Buna qaa jero mogi.

¹¹ Waliingogi jejewelenwelen eja iikanon suulan Piito Jon yorowo motoon kema karo ejemba tuun korebore yononon uulanawo kosogianon kan jiwowon jigowaa toton uutanon uma kin Solomombaa somben sarañawonon ajoroon nama iigigiigi.

¹² Kaen iigigiigi Piitonon injiima kanain kokaen injoro, “Oo Israel alauruna, onjo mono naambaajon iwoi koi iima aaruju? Naambaajon noro uun norigigiiju? Eja koi kanon qeangon kana kema kaji, ii noroo esunon me Anutuwaaw Buna qaa tororo moma otaankejotiwaajon ama qaago. Kaen mende romongowu. ¹³ *Ananaa ambosakonana Aabraham, Aisak ano Jeikob yonoo ben Anutunon mono Meria Jiisas asamararan muro jotamemeya uuta kolooro hona asugiro iiju. Onjo Jiisas ii men balon galen yonoo borogianon anggi gawana Pailotnon isamambaa qaaya somongon jeroto, ononon Jiisas ii iwaa jaanon qakooma gema qen mugi.

¹⁴ * “Onjo eja dindina ano soraaya ii gema qen mun borosa meme eja mon isambaatiwaajon kaparan koma qama sil-ama qisigi. ¹⁵ Kaen qama qisin iikaana kanon laaligowaa Toyanon komuwaatiwaa qaaya jegi komuro. Komuroto, Anutunon ii men gbiluro koomunonga waaro. Noronon ii jaanaranon iima nanjon jen iwaa dangunu kaana nanjo. ¹⁶ Kaen nama Jiisaswaa qata moma laarin mun laligojo. Eja koi iima moma mujuti, ii mono qa iikawaa ku-usunanon men

* **3:13:** Eks 3.15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Maak 15.6-14; Luuk 23.13-23; Jon 19.12-15

kotiiro nanja. Jiisasnon sololoon norono momalaarinaranon kolooro iikawaa qaganon nama jen kotori kana gbakoyanon qeangoro onjo kuuya ii iiju.

¹⁷ “Oo alauruna, Jiisas komumambaajon kaparan kongiti, ononon ii mono poumapou qaganon анги, ii mojen. Onoangia ano galenurugianon kaanagadeen iwoi ama mugiti, iikawaa kania mende moma koton lan анги. ¹⁸ Kaen angito, iikawaa kitia Anutunon kokaen ano: Anutunon qaaya wala eenanon gejatootoo ejembauruta kuuya sololoon onono waladeen kokaen jen oogi, ‘Anutuwa Hamoqeqe Toya Kraistnon mono siimbobolo mobaa.’ Kawaajon onjo kaen анги Anutuwaanon qaa iikanon mono honawo kolooro. ¹⁹ Kawaajon mono uugia meleema Anutuwaanon eleema kagi singisongogia koton songbambaa.

²⁰ “Anutunon oyanboyan Toya kolooja. Onjo een lan laligowubotiwaajon Anutunon Jiisas waladeen meweengoro. Kawaajon onjo mono uugia meleengi Hamoqeqe Toya Kraist wasiro onoonon karo iwo qokotaagi laaligogianon gbiliro oyanboyan kambangia kan kuuwaa. ²¹ Anutunon monowaa monoyanon kanain qaaya gejatootoo ejembauruta tak-kootoya kuuya ii sololoon onono waladeen kokaen jen laligogi,

‘Anutunon Hamoqeqe Toya angon koma muro Siwe gomanon rama laligoro iwoi kuuya mombo arengon kolonaniwaati, mono kamban iikanonadeen wasiro Siwe mesaon kamaawaa.’

Jiisasnon qaa iikawaa so kamaan nonoonon karo.

²² *Moosesnon kokaen injjoro,

‘Pon Anutunon Juuda tuun onoo batugianonga gejatootoo eja mon men gbiliro waama Mooses nii kaanja koloowaa.

Iinon geregiaga nama qaa injjowaati, mono ii kuuya geja ama moma ten koma laligowu.

²³ *Mononon gejatootoo eja iikawaa qaaya mende ten kombaati,

Anutuwaanon kanageso ononon mono iwaa qaaya jen tegon tiwilaan mubu.’

²⁴ Gejatootoo ejemba Samuelwaanona kanain kouma qaa jegiti, iyononon mono korebore kaanagadeen gejatootoo qaa kamban kokaamba honawo kolooji, ii waladeen jen laligogi.

²⁵ *Anutunon ambosakonjurunana yonowo soomonngo arena ama Abraham kokaen ijoro,

‘Goo gbiliuruga yonoononga mononon koloon waabaati, Anutu niinon mono iwaajon ama namowaa ejemba

tuunja tuunja kuuya kotuegon onjombe oyanboyan koloowuya.’

Anutunon soomonjo qaaya ninisaano gejatootoo ejembanon ii toroqen jen kotiin laligogiti, ii mono onjoonon ama anota eja. ²⁶ Anutunon Meria men gbiliro waaro kotuegon onjombaatiwaajon wasiro wala onjoonon kamaaro. Kawaajon mono keteda koi uugia meleema anja anja laaligogiaa kana bologa gema qewu. Kaen ama oyanboyan koloowuya.” Kaen jero.

4

Piito Jon yoronon jigo kaunsol tuunjon nani.

¹ Piito ano Jon yoronon ejemba tuun ii qaa kaen injjori jigo gawon galen yononon, jigowaa kiropo galen wanja ano Sadiusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) yononon waama jaagaranon kougii. ² Gowokowoiyanon ejemba tuun kuma onjoma kokaen jeri, “Jiisasnon koomunonga waaro. Kawaa so komugiti, iyononon kaanadeen gbilin waabuya.” Kaen jeri uugia boliro yoronon kougii. ³ Kouma uruama goman tirotiwaajon ama kapuare mirinon orooma jegi, “Goman anogo qaa jakeyanon oroombona.”

⁴ Kaen jegito, Buja qaagara mogiti, iyonoononga kelemelenanon uugia meleema Jiisas moma laarigi. Moma laarigiti, iyonoo jangogianon somariiro 5,000:baa so koloon laligogi.

⁵ Goman ano galenkonkon ejaurugia, Juuda yonoo jettamemeurugia ano Kana qaawaa boi yononon Jerusalem ajoroogi. ⁶ Ajoroon jigo gawon galen wanja qata Anas iinon batugianon raro. Kaanagadeen Kaiafas, Jon, Aleksander ano jigo gawon galen wanjaa sumanjuruta tosaanja kuuya ii motoon ragi. ⁷ Ragi Piito Jon uruama jaagianon oroonji nani kokaen qisin oronji, “Oronon mono nomaen anjaota? Morowaa qataga qari esujanon turun muro letonjaa?”

⁸ Qisin oronji Unja Toroyanon Piitowaa uuta saa qero nama kokaen injjoro, “Kantriwaa galenkonkon eja ano jettamemeurunana, mobu. ⁹ Noro eja meendangoya nomaen ala ilailaa ama muri kania gbilin qeangoro, kete kaen qisin noronju. ¹⁰ Kawaajon iikawaa kitia ii saanon jewe onjo ano Israel ejemba kanageso kuuya mobu. Onjonon Nazaret eja Jiisas, Hamoqeqe Tonana maripoonon qegito, Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro. Jiisaswaa qataa kusujanon mono eja koi meagoro onjo jaagianon qeangon nanja. ¹¹ *Qaa mon ii kokaen,

* 4:11: Ond 118.22

‘Miri meme eja yonononj kowonjinj tando monj gema qen mesaogito,
Anutunonj ii komoro aenj tando kombombaņa waņa kolooja.’

Aenj tando waņa ii Jiisas. ¹² “Jiisas motoonjononj mono hamo qen nononja. Qa monj qama kooliniņ ii amamaawuto, Jiisaswaa qatanonj mono sokonja. Anutunonj qa monj Sombimbaa baatanonj mende nononota eja. Qaago! Qa motoonjo ii qama letoma Siwewaa buņa koloowonja.”

¹³ Kaenj jendabororo kaitanigara iima kokaenj jegi, “Eja woi koi yorononj momo mirinonj mende uma kilenj qaa kotiga kotiga jenj awasankaka nama kawali kaņa koloojao.” Kaenj jenj kiko ama walinjonj kaniagara moma kotonj jegi, “Onanonj! Eja woi yorononj mono Jiisaswo laligonj letoni.” ¹⁴ Kanagara moma kotonj eja meendanjononj qeangonj yorowo nanoti, ii iima qaagara qewagowombaajonj amamaagi. ¹⁵ Ii amamaanj jigo kaunsol tuunj onjomesaonj seleenjenj kemebaotiwaajonj jenj kotogi kemeri angiodeen qaa monjgama gejanonogia amigi.

¹⁶ Gejanonogia amigi, “Nono eja woi koi mono nomaen ama orombonaga? Yorononj jenj kotori angoletto qaita monj asugiroti, ii Jerusalem korebore yonononj modaboroju ano nono ii kaanagadeen qakoombombaajonj amamaajonj. ¹⁷ Ii amamaajonto, iikawaa qaaya ejemba batugianonj mombo seinj kembabotiwaajonj mono saanonj kokaenj jenj kotonj oroninj sokombaa, ‘Oro mono Jiisaswaa qatanonj qaa mombo mende jewao.’ Kaenj jenj kotakota jenj qetegonj oroninj sologori monjonj monj ii mende mobaa.”

¹⁸ Kaenj jenj somonjonj oroongi uri kokaenj jenj kotonj oroongi, “Oro mono Jiisaswaa qatanonj qaa monj mende toroqen jenj ejemba kuma onjombao.” Kaenj jenj songo kotakota ama oroongi. ¹⁹ Kaenj jenj kotonj oroongito, Pito Jon yorononj meleema kokaenj injjori, “Norononj onjoo jenjkootogia tenj kombojonj Anutuwaanonj qaa menj kamaan ani omaya koloowabo. Ii Anutuwaa jaasewanjononj sokonja me qaagoti, ii mono onjoo gosiņ jenj somonjowu. ²⁰ Kaenj me kaenj jenj somonjowuyagato, norononj iwoi iima moriti, ii kolatinj qaa bogoro laligowotiwaaw so qaago.”

²¹ Kaenj injjori mogi ejemba kuuyanonj angoletto asugiroti, iikawaajonj Anutu mepeseegi. Kaenj mepeseegitiwaajonj ama “Kitia nomaen ama orombonaga?” jenj kana monj mende mokoloogi. Mende mokolonj galenj meme qaa kotiņ jenj oroma oromesaogi kamaari. ²² Angoletto asugiro eja meendanjonj qeangoroti, ii gbania 40 uugunj laligoro. Kawaajonj mono Anutu mamaga mepeseen laligogi. Kianj.

Uumeleen yononon qama koolinj nama kotiigi.

²³ Jigo gawon galej waŋa ano jotamemeya yononon Piito ano Jon galej meme qaa jen oroma oromesaogi iyangaraa alaurugara yonoonon eleema keni. Kema qaa kuuya jegiti, ii injjori mogi. ²⁴ *Ii injjori moma uumotoon ama uugia men kululuun arogia men waama Anutu kokaen qama koolinj mugi, “Oo Pon uuta somata, giinon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanon eji, ii mokoloon onoma Togia koloojan.

²⁵ *Giinon eenanon geengaa Uŋa Toroya wasina kamaan gawon ejaga Deiwid, nonoo ambonana iwaa buutanon qaaga ana goo jega men kokaen jero,

‘Uumeleembaa gadokopa yononon mono naambaajon guju mamaga menkeju?’

Kantria kantria yononon mono nomaembaajon ama momo omaya omaya romonjonkeju?’

²⁶ Namowaa kin ponja ponja yononon balongiaa so waa-makeju.

Pon jawina jawina yononon mindirin ajoroonkeju. Kaen qemburun ero Pon ano iwaa Hamoqege Toya qetama oromakeju.’

²⁷ *Onanon, qaa iikawaa so siti kokanon kolooro. Gii Meraga Toroya Jiisas kuuna Hamoqege Tonana kolooja. Iinon asugiro eja pon woi Herod ano Pontius Pailot yoronon Room gawman galej koloon ananaa Israel isiurunana yonowo mindirin ajoajoroo ama tuarenjen ama mugi. ²⁸ Gii geengo ku-usunga ano jegaa so iwaajon iwoi koloowaatiwaa qaaya jen waladeen somonjon arengona. Yononon iwoi ii ama mugi qaa aren kuuya ii kaen honawo kolooro.

²⁹ “Oo Pon, nono gii welen qen gonin kete galej meme qaa nononjuti, gii mono ii iima nanjon nonona saanon goo Buŋa qaaga kawali kaanŋa awasankaka nama jen laligowonja.

³⁰ Giinon mono boroga suluna ji ejemba ii Meraga Toroya Jiisaswaa qa ku-usunanon qeangowu ano angoletto aiwese morota morota asuginkebu. Qaa ii onanon.”

³¹ Kaen qama kooligi miri ajoroon ragiti, balon ii memenjalin utugoro Uŋa Toroyanon korebore uugia saa qero kema kawali kaanŋa awasankaka nama Anutuwaa Buŋa qaa jen laligogi. Kianj.

Uumeleen ejembanon uugia somonjon aogi.

³² *Uumeleen tuun somata yononon uuroromonjo mo-tonjo ama laligogi. Iwoi kuuya en ononoti, ii goononga

* 4:24: Eks 20.11; Neh 9.6; Ond 146.6 * 4:25: Ond 2.1-2 * 4:27: Mat 27.1-2; Maak 15.1; Luuk 23.1, 7-11; Jon 18.28-29 * 4:32: Apo 2.44-45

me noononga, iikaen mende jegito, iwoigia kuuya ii metu-
langogi motoongia kolooro laligogi. ³³ Kaen laligogi Anu-
tuwaa ku-usuŋanon turuŋ oŋono kotiigi aposol yononon jeta
meŋ dangunu kaana nama Poŋ Jiisanon koomunonga gbilin
waaroti, qaa ii nanŋon jen laligogi. Kaen laligogi Anutunon
kalemorianŋa somata maama oŋono ejembanon goda qeŋ
oŋonŋi.

³⁴ Kaana laligogi iikawaa so batugianon monon iwoi
mombaajon mende memeqemeaŋ meŋ amamaan laligoro.
Korebore nene gawonŋa gawonŋa ano miria miria yonoo toya
koloogiti, iyononon ii sewanŋa mewutiwaajon anŋi. Kaen
anŋi sewanŋa megi monen karo ii meŋ kagi. ³⁵ Meŋ kaŋ
aposol yonoo borogianon anŋi korebore memeqemeaŋ meŋ
amamaagitiwaa so ii batugianon mendeema oŋoma laligogi.

³⁶ Eja mon qata Joosef, aposol yononon qata Barnabas
qagiti, ii ananaa qanon: Uu-nanŋonanŋo eja, iinon wato
qata Saiprus kanon koloon somariin jigo gawon ejaga (Li-
wait) laligoro. ³⁷ Iinon kaanagadeen nene gawon balonŋa
sewanŋa mewutiwaajon ano monen karo sewanŋa ii meŋ
aposol yonoonon kaŋ borogianon ano. Kianŋ.

5

Ananias Safaira yoroonon tiliqili

¹ Kaen ama laligogito, eja mon qata Ananias embia
qata Safaira yoronon gawon balongaraa bakaya sewanŋa
mewutiwaajon ani. ² Ani sewanŋa karo ejanon monen bakaya
iyanŋaajon anŋon koma mesanŋoro embianon ii modabororo
bakaya mon meŋ kaŋ aposol yonoo borogianon ano.

³ Borogianon anoto, Piitonon kokaen ijoro, “Oo Ananias,
gii mono naambaajon Satan mende qetana uuga saa qeja?
Iinon uuga saa qero giinon batogon Unŋa Toroya anŋomokolon
ama muŋ geenŋaa balombaa monen bakaya anŋon koma
mesanŋoŋan? ⁴ Gii iikawaa toya koloonati, kambaŋ iikanon
ii geenŋaa buŋaga kolooro me? Geenŋaa balonŋa sewanŋa
megi sewanŋa karoti, monen ii mono goo buŋaga kolooro
me qaago? Gii mono naambaajon uuganon qaa somonŋon
iwoi koi anjan? Gii qaa qolonmolongoya jen iikaana kanon
ejemba mende tiligon nononjanto, Anutu iyanŋa mono tiligon
mujaŋ!”

⁵ Kaen ijoro qaa ii moma tama kamaan namonon kemen
komuro. Kaen komuro ejemba kuuya iikawaa bujuya moma
sombugia mamaga mogi. ⁶ Komuro eja gbaworo yononon
kouma qamoya meŋ esuun anŋon kema ron konŋi.

⁷ Aua karon tegoro embianon iwoi kolooroti, ii mende
moma karo. ⁸ Karo Piitonon embia Safaira kokaen qisin

muro, “Oro gawonj meme balongara bakaya sewanja mewu-tiwaajonj ani monen karoti, ii iikawaa so me qaago? Ii mono nijona momanj!”

Qisij muro kokaenj meleeno, “Monenj ii onjanonj iikawaa so karo.”

⁹ Kaenj meleeno jenj muro, “Oro mono naambaajonj uumotoonj ama Pombaa Unja Toroya tiligonj mujaota? Moba, loganonj komuro ejanonj menj kema ronj konjuti, iyonononj mono nagu koi dodowigi otonja mojanj. Yonononj gii kaanagadeenj esuunj angonj goma kembuya.” ¹⁰ Kaenj jenj muro iikanondeenj tama Piitowaa batanonj kemenj komuro. Komuro eja gbaworo yonononj kouma qamoya mokoloonj menj angonj kema loyaa kooronononj ronj konji. ¹¹ Ronj konji uumeleenj tuunj kuuya yonononj moma awawaligi bujuya sei-ro korebore moma sombugia mamaga mogi. Kianj.

Aposol yonononj ejemba mamaga menj qeangonj ononji.

¹² Kaenj angij Anutu-waa ku-usunanonj aposol inaanj onono gawonj menj borogia ejemba qagianonj angij Anutunonj aiwese angoletto kania kania mero batugianonj mamaga kolooro. Ejemba Jiisas moma laarigiti, kuuya iyonononj jiwowonj jigowaa totonj uutanonj uma kinj Solomombaa sombenj saranawononj ajoroonj tuunj motoonjgo koloonj laligogi.

¹³ Kaenj ajoroonj laligogi ejemba tosianonj keegia moma jirinjinjinj ama monononj iyonoononj mende toroqero. Kaenj qaagoto, ejemba tuunj yonononj goda mamaga qen onoma laligogi. ¹⁴ Kaenj ajoroonj laligogito, kilenj ejemba seiseiya yonononj tuungia toroqen onoma laligogi. Eja ano emba tuunja tuunja yonononj Jiisas moma laarinj uugia meleenjgi tuungianonj somariinj sei-ro. ¹⁵ Aposol yonononj gawonj kaenj megij ejemba seiseiyanonj qeangogi. Kaenj qeangogitiwaajonj ama tosianonj jii ejemba unjuama demberu koma angonj kana goraayanonj kaanagadeenj dunj meagonj maki tamboma kanonj onooma kokaenj jegi, “Piitononj kanj nunuuguwaati, unjanayanonj mono kambanj iikanonj yonoononjga mombaa qaganonj uro qeangonaga.”

¹⁶ Kaanagadeenj taonj ano gomanj Jerusalem siti liligonj rama kenjuti, iyonoononjga ejemba tuunj mamaganonj horonj kagi. Kaenj kanj ejemba jii injiroti ano omenonj qaamuunj menj* kokojinjinjinj ama ononjgiti, ii unjuama kanj kougi. Kougi kuuya yonononj qeangogi. Kianj.

Gajobanonj aposol kapuare mirinonjga unjuano kamaagi.

¹⁷ Kaenj ama laligogi jigoo gawonj galenj wanjanonj ano iwaa alauruta Sadusii (Jigoo gawombaa kaparanjonkonj) paati

* 5:16: Qaamuunj ii kokaenj: Omenonj buuta muunjgoro qaa bogoro laligoja.

nanḡon mugiti, kuuya iyonḡoo iringia soono uuduuduu anḡi. ¹⁸ Uuduuduu ama aposol onḡoma somonḡonḡon ḡawmambaa kapuare mirinonḡon onḡonḡi. ¹⁹ Onḡonḡito, gomantiina kanonḡon egi Pombaanonḡon ḡajoba monḡonḡon kapuare miri naguya naguya horonḡon unḡuama seleenḡenḡon kamaanḡon kokaenḡon inḡijoro, ²⁰ “Mobu, onḡo mono kema jiwowonḡon jigononḡon uma ejemba jaagianonḡon nama laaligo ḡbiliala kania kuuya asuganonḡon inḡijowu.”

²¹ Kaenḡon inḡijoro gomanḡon ano jiwowonḡon jigononḡon uma nama Buḡa qaa kuma onḡonḡi. Kaenḡon nama kuma onḡonḡi jigo ḡawonḡon ḡalenḡon waḡa ano alauruta nanḡon mugiti, iyonḡononḡon keuma jigo kaunsol tuunḡon ano Israel jotamemEURUGIA koma horonḡon onḡonḡi motoonḡon ajoroogi. Ajoroonḡon nama opotoro tosaana aposol unḡuambombaaḡon wasinḡon onḡonḡi kapuare mirinonḡon kenḡi. ²² Kenḡito, ii iikanonḡon mende mokolonḡon onḡoma eenḡon eleema sundugia kokaenḡon anḡi, ²³ “Nono onḡanonḡon kapuare mirinonḡon keuma nagu kotakota konḡi nangi eja waagiawo yonḡononḡon nagu so nanḡi inḡiijonḡon. Ii inḡiijonto, naguya horonḡon uma kanonḡon eja monḡon mende mokolonḡonḡon.”

²⁴ Kaenḡon sundugia anḡi jigowaa kiropo ḡalenḡon waḡa ano jigo ḡawonḡon ḡalenḡon waḡa yonḡononḡon qaa ii moma uugia sooboo kono jegi, “Oopopoonḡon! Kete kaenḡon koloonḡon kanagenḡon mombo sipasipa kono mono nomaenḡon koloowabo?” ²⁵ Kaenḡon jegi monḡonḡon kouma kokaenḡon inḡijoro, “Mobu, eja kapuare mirinonḡon onḡonḡiti, iyonḡononḡon mono jiwowonḡon jigononḡon nama ejemba Buḡa qaa kuma onḡonju!” ²⁶ Kaenḡon inḡijoro jigowaa kiropo ḡalenḡon waḡanonḡon opotoro unḡuano kenḡi. Kema “Ejembanonḡon jamo gilinḡon nunuwubo,” jenḡon toroko moma loloonḡonkotagadeenḡon jiwowonḡon jigononḡon uma aposol unḡuama kagi.

²⁷ Kaenḡon unḡuama kanḡon jigo kaunsol tuunḡon yonḡoo jaagianonḡon onḡonḡi nanḡi jigo ḡawonḡon ḡalenḡon waḡanonḡon kokaenḡon qisinḡon onḡono, ²⁸ * “Onḡo Jiisaswaa qatanonḡon qaa monḡon mende kuma onḡombu. Nonononḡon kaenḡon jenḡon sonḡo kotakota ama onḡoninto, qaa iikawaa onḡanonḡon mono nomaenḡon kolooro? Onḡononḡon mono kilenḡon toroqenḡon Jiisaswaa sundu kuma onḡonḡi Jerusalem siti kuuya sokoma waḡḡia menḡon saa qero laligoḡonḡon. Ano eja iikanonḡon komunḡon saya maaro onḡononḡon kokaenḡon ninijonḡonkeju, ‘Iwaa qaayanonḡon mono Juuda nonoo qanananonḡon urota eja.’ ”

²⁹ Kaenḡon qisinḡon onḡonoto, Piito ano aposol tosianonḡon kokaenḡon meleenḡi, “Nonononḡon ejemba onḡoo jenḡonkootogia tenḡon kombombaaḡon ama Anutuwaanonḡon qaa uuguninḡon mende sokombaa. Qaago! ³⁰ Anutunonḡon ananaa ambosakonḡonurunanaa benḡiiga kolooja. Onḡo Jiisas gere batuyanonḡon mondonḡon qegi komuroto, Anutunonḡon ii menḡon ḡbiliro waaro. ³¹ Anutunonḡon ii menḡon ḡbilinḡon wama uma iyanḡaa boro dindinanonḡon anota raja. Eukanonḡon

* 5:28: Mat 27.25

raro Anutunonj singisonjonana mesaonj nonomambaajonj kuro Ponjana ano Hamoqeqe Tonana kolooja. Iikaanja koloon Israel kanageso menj letoma nonono uunana meleembombaajonj moja. ³² Nono iwoi ii iima qaa kuuya ii nanjonj jen dangunuya koloon nanjonj. Unja Toroyanonj kaanagadeen qaa ii nanjonj jenkeja. Anutunonj Unja Toroya ejemba jeta tej koma munkejuti, mono iyonoo uugianonj ama bunja qen onnja.”

³³ Piitononj qaa kaen meleeno jigo kaunsol tuun yonononj mogi uugia soononj kotowageen kaanja kotoro. Kotoro uugia gere jero aposol unjugi komuwutiwaajonj mogi. Kianj.

Gamalielnonj alauruta jenj menj loorinj onono.

³⁴ Kaen mogito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) eja monj qata Gamaliel iinonj jigo kaunsol tuun yonoo batugianonj raro. Iinonj Kana qaawaa boi ejaga laligoro ejemba kuuya goda qen mugi jotamemegiaga kolooro. Kaen koloon waama aposol unjungi seleengenj kemenj boronja monj mambutiwaajonj jenj kotoro.

³⁵ Kaen jenj kotoro kemegi jotameme alauruta kokaen injjoro, “Israel ejauruna, onjo eja koi nomaen ama onjombuyaga, iikawaajonj mono awaagadeen toogia moma galen menj aowu. ³⁶ Wala emukanonj eja monj qata Teudas iinonj waama ‘Niinonj somatagiaga koloojen,’ jero kete gbani tosaanja tegoro laligojonj. Teudasnonj kaen jero eja 400:waa so iwo toroqenj somonjonj aonj laligogito, monjonj ii qero komuro tosianonj ejauruta wambelaan mugiti, ii kuun onjonji boratigi qemburunganonj janjonj qaondabororo.

³⁷ “Iwaa gematanonj Galili eja monj qata Juudas asugiro. Iinonj takis mewutiwaajonj ejemba qagia onj arengogiti, (sensus) kambaan iikanonj asugiro. Asuginj ejemba tutugon menj loorinj onono karenj ambutiwaajonj ala ilailaauruta koloogi. Kaen koloogito, ii kaanagadeen qegi komuro ano alauruta wambelaan mugiti, tosianonj ii kuugi toroko moma boratigi. ³⁸ Kaen kolooro niinonj kokaen injjowe mobu: Onjo mono eja koi yonoo selegianonj iwoi lanj mende ambu. Yonononj gawonj koi megiji qemburunj kolooji, ii balonj ejemba yonoo momo arenjianondeen kolooji eenj, ii mono soonj janjonj qaombaa. Kawaajonj ii mono onjomesaogi kamaawu. ³⁹ Ii qaombaato, Anutuwaa momo arenjonnga koloonagati eenj, onjononj mono qemburunj ii somonjgowombaajonj amamaawuya. Onjo Anutu iyanja qetama tuarenjenj ama munj laligowubo. Onjoangiaa kaniagia kaanja mokoloowubotiwaajonj mono toogia moma galengia menj aowu.”

⁴⁰ Gamalielnonj kaen injjoro gejanono qaaya anjalinj anjonj koma otaagi. Ii otaanj aposol onjoni kougiji opotorowaajonj

jegi raunakapanj menj onjongi. Raunakapanj menj onjongi jigo kaunsol tuunj yonononj aposol ii Jiisaswaa qatanonj qaa mon toroqen jewubotiwaa sonjgo kotakota ama onjoma “Kamaan kembu,” jegi.

⁴¹ Kaenj jegi jigo kaunsol tuunj mesaonj kenji. Kananonj kema kokaenj jegi, “Jiisaswaa qataajonj ama qabunanana kaenj menj soojuti, ii Anutunonj moja. Inonj nono siimbobolo iikaanja mobombaa so moma niniiro saanonj sokonja.” Kaenj jenj uugianonj kawaaajonj qeangoro aisoogi. ⁴² Aisoonj gawonj toroqen menj weenj so jiwowonj jigononj ugi ano miria miria kanonj kema Buja qaa kuma onjoma laligogi. Jiisasnonj Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, yonononj iikawaa Oligaa Bunjaya jenj iikanonj ejemba uugia kuunj laligogi. Kianj.

6

Gawonj ilailaa eja (diikon) 7 metogonj onjongi.

¹ Gowoko jangogianonj somariinj uro Juuda ejemba tuunj woi koloonj laligogi. Tosianonj kantri tosonianjga kanj Griik qaa jegi ano tosonianj iyangiaa balongianonj laligonj kouma Arameik ano Hibruu qaa jenjkegi. Kaenj laligogi kambanj iikanonj niinonjgiononj kolooro. Griik qaa jegiti, iyonononj kokaenj jegi boliro, “Aposol yonononj kambanj so nene hina mendeema nonomakejuto, Griik qaa jeje emba malo nonoo nene hina bakaya ii bakasasanj nonomakeju. Ororonj mende mendeenji mende sokonja.”

² Kaenj jegitiwaaajonj ama aposol 12 yonononj gowoko tuunj ii koma horonj onjongi ajoroogi kokaenj injijogi, “Nonononj selewaa gawonj menj nembanene mendeema onjoma Anutuwaawaa Buja gawombaaajonj kambanana saanonj mende sokono uuwaa gawonananonj kamaawabo. Ii mende sokonja.

³ Kawaaajonj alaurunana, mobu! Onjononj mono onjoangiaa batugianonjga gawonj ilailaa mokoloonj onjombu. Unj Toroyanonj eja uugia saa qero Anutunonj momakootoya qaita monj onjono qabunja awaa menj nanjuti, mono eja iikaanja 7 meweengonj onjombu. Ii meweengonj onjongi gawonj ii onjoninj ii galenj koma menj laligowuya. ⁴ Yonononj kaenj laligowuyato, nononano kambanj so pondanj qama koolinj Anutuwaanonj Buja qaa jegenja nama jenj seinj laligowonja. Gawonj iikanonj mono pondanj nambonja.”

⁵ Kaenj injijogi tuunj kuuya yonononj “Saanonj sokonja,” jegi. Kaenj jenj eja qata Stiiwen meweengogi. Stiiwen ii Anutu kotakota moma laarinj muro Unj Toroyanonj uuta saa qero laligoro. Toroqenj eja kokaanj meweengonj onjongi: Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas ano Nikolas. Nikolas ii waba kantriwaa siti qata Antiokia kanonj koloonj

kanagen Juuda ejaga koloon uuta Kraistwaanon meleen. ⁶ Ii mweengon onongi aposol yonoo jaasewanganon uma kenji borogia wangianon ama qama koolij kotuegon onongi.

⁷ Anutuwaanon qaa jen seigi toomorianawo kolooro gowoko yonoo jangogianon Jerusalem sitinon somariin seiro. Jigo gawon galen yonoo tuunonga seiseiya yononon kaanagadeen uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kian.

Stiiwen qelanjin menj somongogi.

⁸ Anutuwaa kalenmoriaña ano ku-usuña kanon gawon ilailaa eja Stiiwembaa uuta saa qero nama aiwese angoletto somasomata ii ejemba batugianon mero asugiro. ⁹ Ii asugiroto, Juuda tosianon waama Stiiwen tuarenjen ama mugi. “Loloon kagiti, iyonoo qamakooli miri tuun”* yonoo batugianon Juuda tosianon Sairini ano Aleksandria Iijipt siti woi kanon eleema kan nanji. Eja kaanjanon mindirin waama Silisia ano Eisia prowinsnonga kagiti, iyonoo tuunonga Juuda eja tosaña unuama motoon Stiiwembo mondon ninongiinon ama jenonkooli amigi.

¹⁰ Kaen amigito, Unja Toroyanon Stiiwen sololooro momakotoo somataa qaganon qaaya meleema injjoroti, ii Juuda yononon qewagowombajon amamaan kamaagi. ¹¹ Amamaan kamaan kokomomola menj kema eja tosaña mokolon kuun onoma kan kokaen jegi, “Inon mepaqepae qaa jen iikanon Mooses ano Anutu qetama orono monij.”

¹² Kaen menj kema ejemba tuun, iyonoo jotamemeyagia ano Kana qaawaa boi yonoo uunonkeeme qaa jegi uugia gere jero. Gere jero tililuaan kan Stiiwen horon qelanjin menj jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon kenji. ¹³ Kema eja tosaña unuanji kouma Stiiwembaa selianon qaa qolonmolongoya kuun kokaen nanjon jegi, “Eja koi kanon mono jiwowon jig-onana ano Mooseswaanon Kana qaa tuarenjen ama mende mesaonkejato, ii toroqen jenkeja. ¹⁴ Tuarenjen ama kokaen jero monij, ‘Jiisas, Nazaret ejanon mono jiwowon jigo koi kondeeno qeqlalan ewaa ano Moosesnon Kana qaa nononota eji, ii utegowaa.’”

¹⁵ Kaen jegi jigo kaunsol tuumbaa ajoajoroonon ragiti, ii kuuyanon Stiiwen tororo uugi kaitanianon Siwe gajoba tani kaanja kolooro iima mogi. Kian.

7

Stiiwenon qaa kitia meleema jero mogi.

* **6:9:** Qamakooli miri tuun mombaa qata ii kokaen kolooro qagi: Ejemba qabunagiawo yononon tosaña sewangia megii bunagia koloon togiaa welen een qen laligon (sleiw) borogianonga loloon kagiti, iyononon iyanjiaa qamakooli miri tuunjia ama qagia kaen qagi.

¹ Stiiwen qaa jakeyanon ongi nano jigo galen wajanon kokaen qisin muro, “Qaa ii honja me qolonmolongoyaga?”

Stiiwenon Aabrahambaa sunduya jero.

² *Qisin muro kitia kokaen meleeno, “Ejauruna, man daremuna, niinon kokaen injiowe mobu: Ananaa ambonana Aabrahamon Mesopotemia balonon laligoro asamararan Toya Anutu iinon asugin muro Mesopotemia mesaon Haran gomanon kema laligoro. ³ Anutunon kokaen ijoro,

‘Gii geengaa goman balonga ano tinitosauruga onomesaon balon mon qendeema gomanati, mono iikanon kema laligowa.’

⁴ *Kaen ijoro moma Kaldia goman mesaon Haran gomanon kema laligoro. Iikanon laligoro mananon komuro Anutunon wasin murota onjo kamba kokaamba koi laligojuti, mono balon kokanon kan kanain rama laligoro. ⁵ *Balon kokanon rama laligoro Anutunon balon kitia boronja mon kana tambooya so ii mende bunja qen muro. Balon koi kawaa toya mende toton kolooro, Aabrahambaa gbilia mende kolooro Anutunon kamba iikanondeen iwaa qaa waladeen kokaen jen somongoro,

‘Niinon goman koi ii gii ano goo gemaganon gbiliuruga koloowuti, mono iyonoojon onombe iikawaa toya koloowuya.’

⁶ *Kaen jen toroqen qaa kokaen jero,

‘Goo gbiliuruganon goman mongen kema wabaya koloon laligowuya. Wabaya koloon laligogi goman iikawaa toya yononon somongon onongi togiaa welen een qen laligowuya. Kaen laligogi ama riin onongi gawon binawo binawo een meg sewana mende onongi gbani 400:waa so konajilin qaganon laligowuya.

⁷ Kaen laligowuyato, niinon kanagen balon ejemba welengia qen laligowuyati, ii qanon ama jen tegon onomanja.’

Anutunon toroqen kokaen jero,

‘Kaen kolooro gbiliuruganon goman ii mesaon goman kokanon eleema kan waena menj mepeseen noma laligowuya.’ Kian.

Aisak, Jeikob ano Joosef yonoo sundugia jero.

* 7:2: Jen 12.1 * 7:4: Jen 11.31; 12.4 * 7:5: Jen 12.7; 13.15; 15.18; 17.8

* 7:6: Jen 15.13-14; Eks 3.12

8 *⁸“Anutunonj Aabraham kaen ijon aiwese kokaen ambutiwaajon jero moro, ‘Ono niwo soomongo ambutiwaajon mono noo aiwese asa koma eja selegia koton laligowu.’ Iikawaa so Aabrahamnonj meria Aisak kolooro ween 8 tegoro kanonj Anutuwaa aiweseya menj selia koto. Aisaknonj meria Jeikob mekoloonj aiwese ii kotooro ano Jeikobnonj merauruta mekoloonj onoma iikawaa so koton onono. Jeikobwaa merauruta 12 yonononj Israel nonoo ambosakonjurunanaga koloogi.

9 *⁹“Ambosakonjurunananonj kogia Joosef ii gema qen mun sewanja mewutiwaajon anji tosanonj sewanja menj wama Iijipt kantrinonj kema oonji laligoro. Iikanonj laligoroto, Anutunonj iwo laligoro. 10 *¹⁰Iwo laligoro konajilinj kania kania qaganonj uro moroti, kuuya iikanonga mono metogonj muro. Metogonj munj kalenjmoriana muro momakootoya awaa kolooro. Ii kolooro Iijipt kantriwaa faarao kinj iwaa jaanonj keuro iiro sokono eja ponj kuunj muro Iijipt kantri ano faarao kimbaa jinjaronj miri iwoiya galenj koma onoma laligoro. 11 *¹¹Galenj koma onono bodi kambaña kanj kuro Iijipt kuuya ano Keinan gomanj ii sokono. Kawaajonj ejemba yonononj majakaka somata moma koroweborowe laligogi. Kaenj laligonj ananaa ambourunananonj nembanene mokoloowombaaajonj memeanjgogi.

12 “Kaenj memeanjgogi ‘Iijipt gomanonj dumunj kota eja,’ kaenj jegi Jeikobnonj moro. Kaenj moma merauruta, ananaa ambourunana ii indinj mutuya wasinj onono kanonj kenji. 13 *¹³Kaenj kema laligonj eleema manjiaanonj kagi. Kanagenj indinja monj mombo kenji Joosefnonj kaniaya injisaano mogi. Mogi faarao kinjonj kaanjadeen tinitosaya injiima kaniagia moma kotooro. 14 *¹⁴Moma kotooro Joosefnonj qaa ama manja Jeikob ano tinitosauruta kuuya ii koma horonj onono iwaanonj kenji. Ejemba kenjiti, iyonoo jangogia ii 75 kolooro.

15 *¹⁵“Jeikob kaenj wanji Iijipt gomanonj keno. Kema laligonj iikanonj komuro. Ambourunananonj kaanjagadeen komudaborogi. 16 *¹⁶Komodaborogi qamogia menj anjonj Keinan gomanonj eleema Sekem gomanonj kanj ronj koma ononji. Wala eenjanonj Aabrahamnonj Sekem (Sikem) laligonj balonj monj eja qata Haamor iwaa gbiliuruta yonoononga monejnonj sewanja meroti, mono iikawaa qasirianonj jamo kobaa uroroonj kanonj ama ononji.” Kianj.

* 7:8: Jen 17.10-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-35.18 * 7:9: Jen 37.11, 28; 39.2, 21

* 7:10: Jen 41.39-41 * 7:11: Jen 42.1-2 * 7:13: Jen 45.1, 16 * 7:14: Jen

45.9-10, 17-18; 46.27 * 7:15: Jen 46.1-7; 49.33 * 7:16: Jen 23.3-16; 33.19;

50.7-13; Joos 24.32

Moosesnoj Iijipt kantrinoj koloj laligoj kouro.

17 *Stiiwenoj toroqej kokaen jero, "Anutunoj wala eenjanoj soomonjo qaa Aabraham muroti, ii honawo koloowaatiwaa kambanja torin dodowiro. Dodowiroti, iikawaa so Israel yononon Iijipt gomanon koloj sein laligogi tuungianon somariin uro. 18 Somariin uro faarao kin mononon waama kanain Iijipt galen koma onono. Faarao kin gbilia iinon Joosefwaa kania mende moma laligoro. 19 *Iwaa kania mende moma ananaa kanageso ii angomokolon qaganon tiligon ambourunana ama riin onono laligogi. Kaen laligogi kinonon Israel yonoo jenkooto kotakota kokaen ano, 'Ono mono meraurugia bubuga ii onoma yamagen kema apunon giligi kemen komuwu.'

20 *"Jenkooto kaen ano kamban iikanonadeen mera mon qata Mooses kolooro. Anutunon ii iima moro sokono. Mooses kolooro nemunmananon ii koin karoombaa so mirigaranon galen koma laligori. 21 *Koin karoon ii tegoro nemunanon men yamagen kema kondenon apu qaganon ama mesangoro. Mesangon keno faarao kimbaa boratanon mokolon mero meria kolooro galen koma muro laligoro. 22 Kaen laligoro Iijipt yonoonon momo ano kaiyaka kuuya ii kuma mugitiwaa so Iijipt yonoonon momakooto eja somata kolooro. Iinon qaaya ano nanamemenja ii esunmumu qaganon jen ama laligoro.

23 *"Mooses gbania 40 tegoro kanon Israel daremunuruta yonoo prowinsnon kema injimambaajon romonjon qaaya somonjon keno. 24 Kema Iijipt ejanon Israel eja mon iwo een toontoon angowowo ama horon ureen ama mun qero iiro. Iima kema Israel eja ii ilaan mun gematanon kema irona meleema Iijipt eja ii qen qero komuro. 25 Qero komuro Anutunon Mooseswaanon laarin Israel ejemba faarao kimbaa borononga metogon onomambaajon ku-usun muro karo. Yononon Mooses iima kaniaya iikaen saanon moma asariju, iikaen romongoroto, yononon ii mende moma asarin een tompin laligogi.

26 "Goman ano mombo yonoonon keno Israel eja woiyanon aori iriuro. Iriima batogon batugaranon luae koloowaatiwaaajon moma kokaen irijoro, 'Eja woi, oro daremunja. Oroangara motoonon mono naambaajon kaen tiwilaan aojao?' 27 Kaen irijoroto, ejanon alia men bolin muroti, iinon mono Mooses geriawo utama mun kokaen jen muro, 'Gii nonoonon galenkonkon ano jenteego ejaga kolojan me?'

* 7:17: Eks 1.7-8 * 7:19: Eks 1.10-11, 22 * 7:20: Eks 2.2 * 7:21: Eks 2.3-10 * 7:23: Eks 2.11-15

Moronon kuun gonota nanjan? ²⁸ Gii woran Iijipt eja gena komuroti, mono kaanadeen nii numambaajon jejan me?’

²⁹ *Kaen qisin muro qaa kawaajon ama Iijipt kantri mesaon olon koma Midian gomanon kema wabaga laligoro. Iikanon laligon emba men merawoita woi mekoloon orono laligogi.” Kian.

Moosesnon balon qararankonkonan g bani 40 laligoro.

³⁰ *Stiiwenon qaa toroqen kokaen jero, “Kaan laligogi gbani 40 tegoro kanon Moosesnon balon qararankonkonan laligon baan qata Sainai iikawaa kanianon laligoro Siwe gajoba monon asugiro. Ii gere jerenden batuyanon gere bolan koloon mende jen kotoroti, iikanon asugin muro. ³¹ Kaen asugin muro tani iikawaajon waligon kania iima moma kotomambaajon kosianon keno Anutuwaanona qaa mon kokaen kolooro moro, ³² ‘Niinon goo ambosakonuruga yonoo Anutugiaga koloijen. Niinon Abraham, Aisak, Jeikob yonoo Ponjiaga laligon kouma laligojen.’ Qaa kaen kolooro moma jenen kanain ororo iikaan baagen uun iimambaajon toroko moro.

³³ “Toroko moroto, Ponon kokaen ijoro, ‘Balon riin nanjani, ii balon kowogaga. Kawaajon gii mono kana esuga qetegowa. ³⁴ Noo ejemba tuunuruna Iijipt laligojuti, ii ama riin onongi siisiiwaewae qaganon aon oron laligoju. Niinon ii iima koton laligojen. Yononon ononon unuro saama welenjuti, niinon ii modaborojen. Niinon yonoo borogianonga metogon onomambaajon kamaajen. Kawaajon gii mono keteda koi waama kana wasin gombe Iijipt kamba!’ Kaen ijoro.”

Moosesnon Israel unuano gbani 40 kanaan laligogi.

³⁵ *Stiiwenon qaa toroqen kokaen jero, “Yononon Mooses qakooma kondama mun kokaen ijogi, ‘Gii galenkonkon ano jenteego ejaga kolojan me? Moronon kuun gonota kaya nanjan?’ Kaen qakooma ijogito, Anutunon Mooses ii wasin muro yonoo eja ponji kolooro. Siwe gajobanon gere jerendenon bolan jero kanon asugin muroti, iinon mono Anutuwaanon buju qaa ii men kan uuta kuuro mootogo eja-giaga kolooro. ³⁶ *Israel mootogo ejagia koloon ejembauruta ii aiwese angoletto kania kania men Iijipt kantrinonga metogon unuano mesaon Kowe Osoga iikanon kagi. Emu kagi kanon ano balon qararankonkonan kaanadeen toroqen aiwese angoletto morota morota ii gbani 40:waa utanon

* 7:29: Eks 18.3-4 * 7:30: Eks 3.1-10 * 7:35: Eks 2.14 * 7:36: Eks 7.5; 14.21; Jan 14.33

menj qendeeno iima laligogi. ³⁷ *Moosesnoj eja pongia laligon Israel kanageso ii kokaen injoro, 'Anutunon Juuda tuun onoo batugianonga gejatootoo eja mon mweengon kuuro nii kaanja koloowaa.'

³⁸ *"Israel yononon balon qararankonkonanon kan laligogi eja pongia koloon ananaa ambosakonurunana yonowo laligon kanagesogia galej koma onono. Galej koma onoma baanja qata Sainai iikanon uro Siwe gajoba mononon qaa ijoro moma iwo laligoro. Kaen laligon Anutunon laaligo kotigaa qaaya suulan ijoro moma laligoroti, iinon qaa ii iikawaa so jero nonoo Buja kolooro.

³⁹ "Iinon eja pongia laligoroto, ananaa ambosakonurunana yononon qaaya tenj koma mubombaajon mojogia tiiro gema qegi. Gema qenj utama munj uugia meleeno Iijipt kantrinon mombo eleembombaa siija mogi. ⁴⁰ *Kaen moma Mooseswaa data Aaron ii kokaen ijogi, 'Moosesnoj eja Ponjana koloon Iijipt kantrinonga metogon nunuano kaniji, iinon baananon uma tani nomaen kolooji, nono ii mende mojon. Ii mende mojonjwaajon giinon saanon tando lopion mena iikanon jotamemenana koloogi kanagianon toroqen kemonja.'

⁴¹ *"Kaen ijon iikanondeen goul menj kanon lopion mon bulmakao meriaa tani meggi. Ii menj siimolon menj kan ama munj lomban onj iwoi borogianon megiti, iikawaa korisoro ama mepeseegi. ⁴² *Kaen angito, Anutunon ii iima mojoya tiiro gema unuro Sombimbaa sengelao Toya waegia menj mepeseen onombutiwaajon onomesaoro. Gejatootoo eja Aamosnoj qaa monj ooro Buju Terenon eji, mono iikawaa so kokaen anji,

'Oo Israel ejemba, onjo balon qararankonkonanon kan gbani 40:waa so laligon kamban iikanon oro siimolon onj nandunj tosaanja menj kanj noma laligogi me qaago?

⁴³ Ii qaagoto, ononon mono benj qata Moolek iwaa opo sel kuunja ii angogi ano benj qata Refan iwaa sengelao unjaya ii angon kanj laligogi.

Ononon unja lopion ii waegara menj mepeseen orombombaajon meggi bunjagia kolooro.

Kawaajon ama niinon mono konjoma onombe kereurugianon kanj unjanganj kema laligon koriganon Babilon kantriwaa gematanon uma laligowu.' " Kian.

Stiiwenonj opo sel jigowaa qaaya jero.

* 7:37: Dut 18.15, 18 * 7:38: Eks 19.1-20.17; Dut 5.1-33 * 7:40: Eks 32.1

* 7:41: Eks 32.2-6 * 7:42: Aam 5.25-27

44 **“Ambosakonjurunana yononon balon qararankonkonon kan laligon Anutuwaan dangunu kuun opo sel jigo men angon laligogi. Ii men angon Anutunon jigoya mewutiwaajon Mooses jen koton mun unj sareya qendeema muro iiroti, mono iikawaa so megii nano.*

45 **Moosesnon ambosakonjurunana galen koma onono yononon opo sel jigo ii angon laligogi. Kanagen Joosuanon waama galen koma onono gbiliurugianon jigo ii bunj qen angon toroqen kan laligon kantri kokanon kougi. Kantri kokanon kougi Anutunon balon toya tuunja tuunja onjotaaro kenji gomangia angon koma megii. Men rama laligogi kin Deiwid kolooro.*

46 **“Iinon koloon Anutu jaasewananon kalenmorianj mokoloon kokaen qisinj muro, ‘Anutu Jeikobwaa benj, ginon saanon jena niinon jen kotowe nono goojon jiwowon jigo wanj mewonj.’* 47 **Kaen qisinj muroto, Solomonon jen kotooro Anutuwaajon jiwowon jigo megii.* 48 *Ii megito, Uuta Somata iinon ejanon miri borogianon megiti, iikanon mende laligoja. Kawaa qaaya gejatootoo eja monjon kokaen oorota eja,*

49 **“Ponjon jeja: Noonon jinjaron dun rarana ii Siwenon ero namo ii kananaa doya kolooro iikanon riinj rajen. Ono mono noojon miri tania nomaen megii sokonaga? Me miri dakanon mokoloon nonji iikanon uma haamo men laligowenaga?*

50 *Iwoi kuuya ii mono neeno neenaa boronanon mokoloon onjombeti, ii moju.’”* Kianj.

Stiiwenonj kaunsol yonoo uugia kuuro.

51 **“Oo qaageqe ejemba, onoo uugianon mono duuro gadokopa kolooju. Gejagianon honjon mende totoon tooja! Ii duujiwaajon Anutuwaanon qaa qotogon gejajojomban amakeju. Ambosakonjurugianon Unj Toroya tuarenjen ama mun laligogi ononon mono yonoo so toroqen kaanjadeen Unj Toroya suulan gema qenkeju!* 52 *Onoo ambosakonjurugianon gejatootoo ejemba afaanj qaago sisiwerowero ama onoma laligogi. Yonoononga moronon kakasililinj mende mokolooro? Yononon Eja Solananon asugiwaatiwaa gejatootoo qaaya jegi ii unugi komugi. Yononon komugi Eja Solananon anj asugiro ononon ii memelolo men mun qegi komuro.* 53 *Anutunon gajobauruta wasinj onono Siwenonga kamaan Kana qaa ononji Bunjagia kolooro, ononon ii mende tenj koma otaanj laligogi.”* Kianj.

* 7:44: Eks 25.9, 40 * 7:45: Joos 3.14-17 * 7:46: 2 Sml 7.1-16; 1 Hist 17.1-14 * 7:47: 1 Kinj 6.1-38; 2 Hist 3.1-17 * 7:49: Ais 66.1-2 * 7:51: Ais 63.10

Stiiwen jamonon qegi komuro.

⁵⁴ Stiiwenon qaa kaen jero jigo kaunsol yononon mogiti, ii uugia soonon kootoya kaana koto. Koto uugia gere jero ambari kin waama nanji. ⁵⁵ Kaen angito, Unja Toroyanon Stiiwembaa uuta saa qero jaaya Siwenon uuro uro Jiisas Anutuwaas asamararan uutanon eukanon Anutuwaas boro dindinanon nano iiro. ⁵⁶ Jiisas iima jero, “Mobu! Siwe aantano Siwe gomambaa Eja honanon mono Anutuwaas boro dindinanon nano iijen.”

⁵⁷ Kaen jero moma qa gigilaagi guju somata waaro gejagia borogianon gojoma kuuyanon lugun kema qelanjin megii. ⁵⁸ Kaen men taon goraayanon ororaan kema seleenjen ama jamonon kanain gilin qegi. Kaen qegi tosanon ii iima nama malekugia qetegon melolon eja gbaworo Soolwaa kosianon anji. ⁵⁹ Kaen ama jamonon gilin qengadeen nanji Stiiwenon Anutuwaas qama koolin kokaen jero, “Oo Pon Jiisas, gii mono kokoosona men anjon komba!” ⁶⁰ Kaen jen kemen simin kuma qa gigilaan jero, “Pon, singisongo koi anjuti, iikawaa lombota mono yonoo qagianon mende amba!” Kaen jen goron qen komuro. Kian.

8

Soolnon uumeleen tuun sisiwerowero ama onono deengi.

¹ Stiiwen qegi komuroti, ii Soolnon kaanagadeen moro sokono. Kamban iikanonadeen sisiwerowero somata kolooro Jerusalem sitiwaas uumeleen tuun kazi ama ononji. Kawaajon yononon korebore siti mesaon deema Judia ano Samaria prowins woi ii sokoma kenji aposol yononondeen kaparan koma sitinon laligogi. ² Ejemba Anutu goda qen waeya men laligogiti, iyonoononga tosanon Stiiwen komurotiwaajon jinjen qama mamaga saama qamoya men kema ron konji.

³ *Ron konjito, Soolnon uumeleen kanageso jaabamagege men onoma miria miria liligon uma uumeleen eja ano emba ororaan unuama gilin onono kamaagi jero kapuare mirinon ononji. Kian.

Filipnon Samaria sitinon Buja gawon mero.

⁴ Uumeleen ejembanon deema goman so kema kan liligon laligogiti, iyononon Oligaa Buja jen iikanon ejemba uugia kuun laligogi. ⁵ Filipnon Samaria prowinswaa siti monon kemen Hamoqeqe Toya Kraistwaa kania jen asarin onono mogi. ⁶ Ii jen asarin onoma angoletto mero letono ejemba

* 8:3: Apo 22.4-5; 26.9-11

tuun yononon ii iima qaa jeroti, ii uumotoon ama geja ama moma anjon konji.

⁷ Filipnon gawon mero Anutuwaa ku-usunanon omejilan mamaga ii ejemba uugianonga onotaaro. Onotaaro qa bobolo qama kouma kenji. Gawon mero ejemba sei-seiya bakagia koomuya koloon meendangoya laligogiti, ii qeangogi. ⁸ Kaen kolooro Samaria sitinon korisoro uuta koloon ero. Kian.

Sele galej eja Saimonon umbuqumbulin ano.

⁹ Korisoro eroto, Samaria siti kanon owen jenan eja mon gata Saimon laligoro. Iinon gbani tosaan suuqanoron hamoqege gawon men Samaria ejemba waliŋgon onono laligogi. Kaen laligogi “Eja uuta koloojen,” jen iyanajon moro uro. ¹⁰ Ejemba uuta ano kamaanqegeta yononon korebore Saimombaa qaawaajon geja ama moma kokaen jen laligogi, “Anutuwaa esuna qata ‘Ku-usun somata,’ qajuti, iikanon mono eja kawaa uutanon kemerota eja.” ¹¹ Saimonon suuqanoron hamoqege gawon ii kaban koriga mero ejembanon waliŋgon laligogi. Kaen ano waliŋgon laligotiwaajon ama iwaanon qokotaan laligogi.

¹² Kaen laligogito, Filipnon kan Anutuwaa bentotonon keubombaa Oligaa Buŋa ano Jiisas Kraist qataa kania ii jen asarin onono. Ii jen asarin onono ejemba mamaganon Buŋa qaa moma laarin uugia meleenji oomulu men onono. ¹³ Kaen anji Saimonon kaanagadeen qaa ii moma laariro oomulu men mugi Filipwaa kosianon kan laligon otaaro. Kaen kolooro Filipnon angoletto aiwese somasomata mero asugiro ii iima waliŋgon laligoro. Kian.

Uŋa Toroyanon Samaria yonoo uugianon kemero.

¹⁴ Samaria ejembanon Anutuwaanon Buŋa qaa kaen moma anjalij anjon konjiti, iikawaa bujuyanon sein Jerusalem sitinon keno aposol yononon mogi. Yononon ii moma Piito ano Jon meweengon wasin orongi yonoonon keni. ¹⁵ Kema keuma yonoojon ama qama koolij Uŋa Toroyanon uugianon kemebaatiwaajon Pon qisiri. ¹⁶ Kania kokaembaajon qisin qama kooliri: Yononon Pon Jiisaswaa qatanon oomulu men onongito, Uŋa Toroyanon yonoononga mombaa uutanon mende kemero een laligogi. ¹⁷ Kawaaajon qama koolij borogara wanjianon ani Uŋa Toroyanon uugianon kemero megii. Kian.

Saimonon Uŋa Toroya sewan memambaajon jero.

¹⁸ Aposol yoronon borogara ejemba wanjianon ani Anuntunon iikawaa so Uŋa Toroya yonoo uugianon ano Saimonon ii iima monen men kan kokaen irijoro, ¹⁹ “Oro mono ku-usun

kaanja ii nii monj noni menj borona daen yonoo wangianon amanati, Unj Toroyanon mono iyonoo uugianon kemebaa.”

²⁰ Kaen irijoroto, Piitonon kokaen jen muro, “Ae! Yamagen! Giinon Anutuwaaw kalenja ii monejnon sewanja memambaaon jejan. Kawaajon gii mono monejgawo gere sianon kemeba. ²¹ Goo uuganon Anutuwaaw jaanon mende dingoja. Kawaajon gii Bunja qaa kokawaa honja monj mende totoon mewaga. ²² Kilenaganonga mono uuga meleema Pon gama koolina iinon uumomogaa singisonogoya ii mesaonaga. ²³ Goo uuganon kobooro tomembombombon kaanja juma saa qen gonja. Singisonogonganon mono kasa kaanja kokosiin gono osijan.”

²⁴ Piitonon kaen jen muro owen jenan eja Saimonon kokaen meleema orono, “Oro mono noojon ama Pombaajon gama kooliri qaa jejaoti, iikawaa honja monj mende koloon nonaga.”

²⁵ Aposol yoronon Pombaa Bunja qaa ii siti iikanon nanjon jen jen asarin onomesaon keni. Kananon kema Samaria prowinswaa gomanja gomanja liligon ejemba uugia Oligaa Bunja qaanon kuun onoma laligon Jerusalem sitinon eleema keni. Kianj.

Filipnonj Afrika eja monj ii Bunja qaa ijoro.

²⁶ Pombaanon gajoba monjon Filip qaa kokaen ijoro, “Gii mono Jerusalem siti mesaon Saut waagen kemba. Balon qararanjonjonon kana isia (walaga) Gaza taonon kemenkejuti, mono iikanon kemba.” ²⁷ Kaen ijoro Filipnonj afaanjon mesaon keno. Kema Afrika eja monjon gomanjon eleema keno kananon mokolooro. Iinon Etiopia kantriwaa kandasi kwiimbaa jawina uuta koloon emba pombaa jinjaron mirianon monej ano esuhina iwoiya galej koma laligoro. Seliaa iwoiwaajon ama Juuda eja koloomambaaon amamaaroto, kilen Anutuwaaw waeya menj mepeseemambaaon Jerusalem sitinon karo.

²⁸ Kanj gomanjon eleemambaaon hoos karenon uro hoosnon horogi kananon keno. Iikanon kema gejatootoo eja Aisaiawaa buk kotuma weenjon raro. ²⁹ Kaen kolooro Unj Toroyanon Filip sane qen munj qaa kokaen ijoro, “Gii mono hoos kare iikawaa korojonon kema metetereen kemba.” ³⁰ Unj Toroyanon kaen ijoro iikanondeen bobogarinj kosianon keno. Kema ejanon gejatootoo eja Aisaiawaa buk iikanonja Bunja qaaya weengoro moro. Moma kokaen qisin muro, “Qaa weenjojanj, ii saanon moma asarijan me qaago?”

³¹ Qisiñ muro ijoro, “Moñnoñ mende jeñ asariro neeno ii nomañ moma asariwenaga?” Kaen ijoro hoos karenonj uro motoonj rari. ³² *Buña Tere weengoroti, ii kokaen,

“Ejanonj lama qeñ kotowombaajonj meñ wanjuti, ii mono iikawaa so osonj sororonjonj ero.

Galenanonj lama meriaa juya biankatinonj motoro kooronanonj goronj qeñ otona qaa nanji, iwaa so mono mende qama waungoro.

³³ Meñ kamaanj mugi moñnoñ qaa jakeyanonj qaayaa kitia mende nanjonj jero een lañ jeñ tegogi. Namononj laaligoya kaen wanji komuro.

Gbiliuruta qaa komuro. Kawaajonj moñnoñ qa areña kanagenj mende weengonj jewaa.”

³⁴ Jawinonj ii weengonj Filip kokaen qisiñ muro, “Gejatootoo ejanonj qaa ii morowaajonj jeja? Ii iyañaajonj me eja mombaajonj jeja? Gii saanonj iikawaa kania nijowa.”

³⁵ Kaen qisiñ muro gejatootoo yonoononj Buju Terenonga kanainj Jiisaswaa Oligaa Buña ii kaniawo jeñ asariro moro.

³⁶ Kaen aminj moma kananonj kema apu kosianonj keuri kwiin jawinanonj ijoro, “Iiba, apu berena koi eja. Kawaajonj gii saanonj oomulu meñ nomba. Qaa moñnoñ angonj koma gonja me qaago?” ³⁷ (Kaen ijoro Filipnonj jero, “Gii qaa gijojenji, ii uuga kuuya Anutuwaanonj ama moma laarijanj eenj, ii saanonj amaña.” Jero qaa kokaen meleeno, “Jiisas Kraistnonj Anutuwaa Meria kolooja, niinonj ii moma laarijenj.”

³⁸ Kaen meleema jeñ kotooro hoos kare somongogi angarakunj apunonj kemenj Filipnonj oomulu meñ muro. ³⁹ Ii meñ muro apunonga kouri Pombaa Unja Toroyanonj Filip wano uma alirow kwiin jawinanonj ii mombo mende iiro. Mende iiroto, toroqenj korisoro qaganonj gomanj balonanonj Etiopia keno. ⁴⁰ Filipnonj alinj kema taonj qata Asdod kanonj asugiro mokoloogi. Iikanonj adeenj toroqenj taonja taonja liligonj kanonj Oligaa Buña qaanonj ejemba uugia kuunj kema laligonj Sisaria taononj kouro. Kianj.

9

Ponjonj Sool asuginj muro uuta meleeno.

Apo 22.6-16; 26.12-18

¹ Kambanj biiwia kanonj Soolnonj uugere qaganonj nama uu selia bolanj qetano Pombaa gowokouruta ununj ureen onjoma laligoro. Kaen laligonj jigo gawonj galenj wana iwaanonj keno. ² Iwaanonj kema kokaen kuunj qisiro, “Kana gbilial otaanj laligojuti, iyonoononga tosianonj koriganonj Damaskas sitinonj laligoju. Kawaajonj niinonj saanonj endu kema

* 8:32: Ais 53.7-8

mongama onoma mon mokoloomanati, ii mono somongon wama Jerusalem sitinon kamaña. Damaskas sitinon Juuda nonoo qamakooli miri galen komakejuti, iyononon ii angon koma onjombubotiwaaajon mono jenteego tere oon nona men kema qendeema onomaña.” Kaen jero ooro men keno.

³ Kananon kema kema Damaskas siti dodowimambaaajon ano iwoi mon uulanawo kokaen kolooro: Asamararan mon Siwenonga oobili kaanja asugin kamaan liligon muro.

⁴ Liligon muro tama namonon kemen en oton mon moro qaa kokaen ijoro, “Sool Sool, gii mono naambaajon sisiwerowero qaganon ama nonjan?”

⁵ Kaen ijoro Soolnon qisin jero, “Pon, gii moronon?” Kaen jero meleeno, “Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejani, nii mono ii. ⁶ Ii kolojento, saanon waama sitinon kema. Iikanon kema naa iwoiga ambagati, monnon iikawaa bujuya gijowaa.”

⁷ Eja iwo kenngiti, iyononon qaagia bogoro totomin nanngi. Yononon qaa oton onanon mogito, eja mon mende iigi. ⁸ Qaa meleeno Soolnon namononga waaroto, jaaya uun iwoi mon mende iima titou kuun nano. Kaen nano borianon men Damaskas sitinon wama kenngi. ⁹ Kenngi ween karoon kawaa so titou rama apu me nene mon mende nen een raro. Kian.

Ananiasnon Sool oomulu men muro.

¹⁰ Damaskas sitinon Jiisaswaa gowoko mon qata Ananias laligoro. Ponon koton kondooro jaameleen unja iiro “Ananias!” qaro. Qata qaro jero, “Oo Pon, nii koi rajen.”

¹¹ Kaen jero Ponon kokaen ijoro, “Gii mono waama kana qata Kana Dindina jenkejuti, iikanon kema. Iikanon kema Juudaswaa mirinon uma Tarsus eja qata Soolwaaajon qisiwa. Moba, iinon nii qama koolin noma raja. ¹² Qama koolin rama uutanon jaameleen unja mon kokaen iiro: Eja qata Ananiasnon miria uutanon kouma jaaya mombo toowaatiwaaajon boria wanjon ambaa.”

¹³ Ponon qaa kaen ijoro kokaen meleeno, “Oo Pon, ejemba mamaganon eja iikawaa sunduya jedaborogi mobe. Iinon Jerusalem sitinon goonon kanagesouruga soraaya ii mamaga unun ureen onoma laligoro. ¹⁴ Jigo gawon galen wana yononon nemun koma ku-usun mugi Damaskas siti kokanon kaanagadeen gawon iikayadeen memambaaajon karo. Ejemba goo qaga qama koolinkejoni, iinon mono nono korebore nonoma somongon nonomambaaajon moja.”

¹⁵ Kaen meleenoto, Ponon kokaen ijoro, “Niinon eja ii mweengon mube qana bosima noo manja qen laligowaa. Kaen laligon gomaña gomaña liligon noo Bunana jen seiro Israel ano waba kantri ejembanon momakebuya. Qaa jakeya

jakeya kanon horogi eja pon mamaga yonoo jaagianon keuma noo Bujana injoro mobuya. Kawajaan mono kilen kamba. ¹⁶ Iinon qana bosima kawajaan siimbobolo mamaga mobaa. Niinon iikawaa arena qendeema mumambaajon mojen.”

¹⁷ Kaen ijoro Ananiasnon kema miri iikawaa uutanon uma borowoita Soolwaa wananon ama ijoro, “Sool alana, kana somatanon kana Jiisasnon asugin gonoti, Pon iikanon mono wasin nono kajej. Goo jaaganon mombo tooro Unj Toroyanon uuga saa qewaatiwaajon nijoro kajej.” ¹⁸ Kaen ijoro iikanondeen iwoi sunuyawo tani kanon jaayanonga tama kamaadabororo jaaya tooro. Jaaya tooro uuro asariro waaro. Waama jero oomulu menj muro. ¹⁹ Oomulu menj muro nene nen kotiiro. Soolnon kotiin gowoko yonoo batugianon Damaskas sitinon ween tosaana laligoro. Kian.

Soolnon Damaskas sitinon Buja gawon mero.

²⁰ Laligon iikanonga waama Juuda yonoo qamakooli miria miria kanon uma Jiisaswaa kania jen asarin ejemba uugia kuun kokaen injoro, “Jiisasnon Anutuwaa meria kolooja.”

²¹ Kaen injoro moma kuuya yononon aarun walingon jegi, “Jerusalem sitinon qa ii qama kooligiti, eja koi kanon ii unun ureen onoma laligoro me qaago? Kaanjadeen koi kanon karoti, ii mono nono somongon nunuama jigo gawon galen waja yonoo borogianon nonoomambaajon karo. Kawajaan mono nomaen letoma anjo Anutuwaa qaa iikayadeen nanjon jenkeja?”

²² Kaen jegito, Anutunon Sool esunmumu muro mombo kotiin laligoro. Kotiin laligon Juuda ejemba Damaskas sitinon laligogiti, iyonoo uugia kuun kokaen jen laligoro, “Jiisasnon onanon Anutuwaanon Hamoqege Toya Kraist kolooja.” Qaa ii jen kotiin kania qendeema laligoro yononon kiko qen qaa ii qewagowombaajon amamaan laligogi.

²³ *Ween mamaga tegoro Juuda yononon ajoroon qaa gawon menj Sool qegi komuwaatiwaajon angonan angi.

²⁴ Angonan angito, iikawaa bujuya ii Soolwaa gejianon kemero moro. Soolnon Damaskas siti mesaomambaajon ano iikanon qegi komuwaatiwaajon siti kiropo naguyanon iwaajon asaga gomantiina jaa galen menj laligogi. ²⁵ Kaen menj laligogito, gowokourutanon gomantiina monnon konde (misa) somata menj kasanon somongon Sool kondenon ama siti sopawaa ootanonga angi kemen keno. Kian.

Soolnon Jerusalem tatawaga kema laligoro.

* 9:23: 2 Kor 11.32-33

²⁶ Soolnoŋ kema Jerusalem sitinoŋ keuma Jiisaswaa gowokouruta yoŋowo batogoŋ toroqeroto, kuuya yoŋonoŋ Sool gowoko kolooŋ laligoroti, ii mende moma laarigi-tiwaajoŋ ama iwaajoŋ toroko mogi. ²⁷ Toroko mogito, eja qata Barnabas iinoŋ ala meŋ muŋ kalaŋ koma wama aposol yoŋonoŋ kema qendeema sunduya kokaen jeŋ asariŋ oŋono, “Sool eja koi kanoŋ kanoŋ karo Poŋnoŋ asugiŋ muro iiro qaaya ijoro ano kanagen Jiisaswaa qata ii Damaskas sitinoŋ jeŋ asariŋ uugia kotakota kuuŋ laligoro.”

²⁸ Sunduya kaen jeŋ asariŋ oŋono yoŋowo toroqen Jerusalem siti uutanonŋ liligoŋ awasaŋkaka nama Pom-baa qata asuganoŋ qama ejemba uukuukuu kotakota ama oŋoma laligoro. ²⁹ Ii ama oŋoma laligoŋ Juuda ejemba Griik qaa moma laligogiti, iyoŋowo amiŋ moma mon-dongoŋ qaa melenqeleen anoto, yoŋonoŋ Sool kaparaŋ koma qegi komuwaatiwaajoŋ mogi. ³⁰ Ii batogi alaurutanonŋ Sool mokoloŋ wama Sisaria taonoŋ kema nama wasigi yaŋodeen toroqen kolokoloo taonja qata Tarsus kanoŋ keno. Kian.

Uumeleen tuuŋ yoŋonoŋ luaenoŋ laligogi.

³¹ Soolnoŋ uuta meleeno iikawaa gematanonŋ uumeleen kanageso kuuya Judia, Galili ano Samaria prowins sokoma laligogiti, iyoŋonoŋ luae mokoloogi Unja Toroyanoŋ ii meŋ kotiŋ naŋgoŋ oŋono laligogi. Kaen metulaŋgoŋ Pom-baa qaaya uuguwombotiwaa keegia moma gawoŋ megi uumeleen kanagesoŋanoŋ somariŋ seiro laligogi. Kian.

Piitononŋ Lida eja moŋ meŋ qeaŋgoro.

³² Piitononŋ gomaŋa gomaŋa liligoŋ Jiisaswaanonŋ kanageso soraaya injiima kema laligoŋ kambaŋ moŋnoŋ taon qata Lida kanoŋ keuro. ³³ Keuma kanoŋ eja moŋ qata Ainiyas mokoloro. Bakaya koomuya koloro duŋnondeen en laligoro gbani 8 tegoro. ³⁴ Piitononŋ ii mokoloŋ kokaen ijoro, “Ainiyas, Jiisas Kraistnoŋ gii meŋ qeaŋgoŋ gonja. Kawaajoŋ mono waama tambomaeega meŋ kululuuwa.” Kaen ijoro iikanondeen waaro. ³⁵ Kaen koloro Lida ano Saaron ejemba kuuya yoŋonoŋ ii iima uugia meleema Pombaanonŋ qokotaagi. Kian.

Piitononŋ Jopa kema Tabita meŋ gbiliro.

³⁶ Jopa taonoŋ gowoko emba moŋ qata Tabita laligoro. (Qa ii Griik qaanoŋ Dorkas, ananaa qaanoŋ nembro, Inŋlis qaanoŋ deer.) Iinoŋ kambaŋ so gawoŋ awaa awaa meŋ kalaŋ seiseiya mendeema ejemba kamaanqegeta ilaŋ oŋoma laligoro. ³⁷ Piitononŋ gomaŋ kanoŋ laligoro Tabitanonŋ

kamban iikanon jii koloon muro komuro. Komuro qamoya songbama men miri uuta monon uma anji.

³⁸ Lida ii Jopa taon kosianon raro. Kawaajon Piitonon Lida laligoroti, gowoko yononon ii moma eja woi wasin orongi kema Piito kokaen qisin muri, “Gii mono uulanawo kana norowo Jopa taonon kembona.” ³⁹ Qisin muri iikanondeen afaanjon yorowo kenji. Kema keugi qamo miri uutanon erotiwaanon wama ugi. Ugi emba malo kuuya Piito liligon saama Dorkasnon yonowo laligon opo maleku uun men ononoti, ii qendeema mugi. ⁴⁰ Qendeema mugito, Piitonon jero kuuya yononon kemedaborogi simin kuma qama kooliro. Qama koolindaboron qamo jaasewan qen kokaen ijoro, “Tabita, mono waaba.” Kaen ijoro jaaya uun Piito iima waama raro.

⁴¹ Raro Piitonon borianon men kobibiuro waama nano. Nano uumeleen alauruta ano emba malo onoono ugi. Ugi koomunonga gbilin waaroti, emba ii jaasewanganon ano iigi. ⁴² Iikawaa buju qaa ii Jopa uutanon miri so keno moma ejemba mamaganon kanain Pon moma laarin mugi. ⁴³ Piitonon Jopa kanon soman tosaan toroqen laligon Saimombaa mirinon rama ero. Eja ii kana esu mewutiwaanon bulmakao selia orasin songbama meagon laligoro. Kian.

10

Korniliusnon Piito qaro karo uuta meleeno.

¹ Taon qata Sisaria kanon kawali galen wabaya mon qata Kornilius laligoro. Iinon manjaqeqe tuun bakaya mon qata “Italiwaa manjaqeqe tuun” qagiti, iikanon manjaqeqe eja 100 yonoo galengia laligoro. ² Iinon sumanjuruta kuuya yonowo Anutu goda qen waeya men mepeseen laligogi. Kaen laligogi Juuda ejemba wanaya yonoonon kalen seiseiya onoma Anutu pororo qama koolin laligoro. ³ Mare monon 3 kilok kawaa so kolooro Ponon Kornilius koton kondoro jaameleen un mon iiro. Un ii tororo iima iikanon Anutuwaanon gajoba monon mirianon uro iiro. Gajoba kanon uma “Kornilius!” jen qata qaro.

⁴ Kaen qaro gajoba iigigiin sombuya moma ijoro, “Somatana, naambaajon koi kajan?” Kaen ijoro meleeno, “Gii qama koolin laligona qaaga Anutuwaanon uro moro awaa kolooja. Gii ejemba wanaya kalen kalen mendeema onomakejani, ii Anutunon moma anjon koma gojon romonon wasin nono kajej. ⁵ Kawaajon mono keteda koi qele ana Jopa taonon keno eja qata Saimon, qata mon Piito qajuti, iiga wama kawu. ⁶ Iinon oro selianon gawon meme eja qata Saimon iwaa mirinon kowe gorayaanon laligoja.”

⁷ Siwe gajobanon Kornilius qaa kaen ijon mesaon keno. Mesaon keno welenqeqeya woi oroono kari. Kari koipuya manjaqeqe eja mon kosianon kaparan koma Anutu motoongara goda qen laligoriti, ii kaanagadeen oono karo. ⁸ Kagi gajobawaanon qaa ii kuuya injoro wasin onono Jopa taonon kenji. Kian.

Ponon Piito koton kondooro jaameleen unja iiro.

⁹ Eja yononon kananon kenji goman ano taon dodowigi ween biiwia kanon Piitonon miri uuta mon eu kanon uma nama qama kooliro. ¹⁰ Nama qama koolin nenewaa komun iwoi nemambaajon moma jero oogi. Oogi kamba kanon Pombaa umbeumbenanon qero rama jaameleen unja mon kokaen iiro: ¹¹ Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taanja somataa tani kaanja kolooro. Gajoba yononon iwoi iikawaa wanjon 4 iikanon men nangowuyaga, iikawaa tani kaanja balonon kamaaro. ¹² Iwoi iikawaa uutanon oro kania kania ragi. Oro tosianon kana 4:yanon riin kemakeju. Tosianon wosogianon kondondongon kemakeju. Kaanagadeen koonja koonja kanakeewan elelaon kemakejuti, iwoi kaanja kaanja ii opo iikawaa uutanon motoon kamaagi. ¹³ Kamaagi iikanon qa mon koloon qaa kokaen ijoro, “Piito, gii mono waama iwoi koi qen oon newa.”

¹⁴ Kaen ijoroto, Piitonon jero, “Oo Pon, kaen qaago toton! Ii qizimizinawo. Nii kamba monon iwoi anjonjayawo ii mende newe. Nii iikawaajon arokuuku mojen.”

¹⁵ Kaen ijoro qa iikanon mombo koloon iwaajon jero, “Anutunon iwoi jen konjoratiro eji, giinon iikawaa qata anjonjayawo kaen mende qaba.” ¹⁶ Iwoi kaanja ii mombo asugiro indiņa karoon kolooro. Indiņa karoon kolooro iikanondeen opo ii mombo horogi Siwenon uro.

¹⁷ Piitonon jaameleen unja ii iima iikawaa kaniaajon kiko qen momambaajon moma bimbimbon raro. Kaen raro kamba iikanondeen Korniliuson eja wasin onono kan Saimombaa miri mongama kawaajon qiqisi ama mokoloon kouma miri naguyanon nanji. ¹⁸ Miri naguyanon nama kokaen qama qisigi, “Saimon qata mon Piito qajuti, iinon miri koi kanon laligoja me qaago?”

¹⁹ Piitonon toroqen jaameleen unja iikawaa kaniaajon moma bimbimbon raro Unja Toroyanon kokaen ijoro, “Moba, eja karoonon kan gii mongama gonju. ²⁰ Niinon eja ii wasin onombe koi kaju. Kawaajon mono keteda koi waama kemen uuwoi ezelobezelo mesaon yonowo kema.” ²¹ Kaen ijoro Piitonon eja iyononon kemen injoro, “Mobu, onjo eja monjanjuti, niinon ii koloojen. Mono naambaajon kaju?”

²² Injoro meleengi, “Kawali galen Kornilius ii eja dindiŋa kolooja. Iinoŋ Anutu waeya meŋ mepeseen laligoro Juuda ejemba tuuŋ kuuya yoŋonoŋ goda uuta qeŋ munkeju. Anutu waa gajoba toroya moŋnoŋ asugin muŋ kokaen jeŋ koto ro moro, ‘Gii mono qele ama Piito koma horoŋ muna miriganonŋ uma qaa uutanonŋa jewaati, ii geja ama moba.’” ²³ Kaen meleengi horoŋ oŋono miri uutanonŋ ugi kalaŋ koma oŋono ainjoloŋ rama egi. Egi gomaŋ ano Piitononŋ waama yoŋowo keno. Jopa taonŋ kanoŋa ala tosaŋa unuano iwo motoon kenŋi. Kiaŋ.

Piitononŋ waba ejemba yoŋowo ajoroogi.

²⁴ Motoonŋ kema somaŋa motoonŋo en kema laligoŋ Sisaria taononŋ keugi. Keugi Korniliusnoŋ yoŋoojonŋ mamboma laligoro. Kaen laligoŋ tinitosa ano alauruta awaa ii koma horoŋ oŋono mirianonŋ ajoroonŋ ragi. ²⁵ Keuma Piitononŋ mirinoŋ umambaajonŋ ano Korniliusnoŋ waama kamaanŋ joloŋa jeŋ kanaanonŋ kemeŋ usugoŋ muro. ²⁶ Usugoŋ muroto, Piitononŋ borianonŋ meŋ kobibiuro waaro kokaen ijoro, “Mono waaba, nii kaanjadeenŋ balonŋ ejaga koloojen.”

²⁷ Kaen ijoro iwo amiŋ moma miri uutanonŋ uri ejemba mamaganonŋ ajoroonŋ ragiti, ii injiuro. ²⁸ Injiima kokaen injiuro mogi, “Oŋo Juuda ejemba nonoo kanaanana moju. Juuda nono ejemba wabaya oŋoo mirinoŋ uma oŋowo ainjoloŋ rarawaa soŋgo ero amamaankejonŋ. Ii amamaankejonto, Anutunonŋ qaaya moŋ qendeema noma kokaen nijoro, ‘Ginoŋ ejemba ii me woi yoŋoo qagia ii anŋonjora arokuukuuyawo kaen mende qaba.’” ²⁹ Kawaajonŋ oŋo qele ama koma horoŋ noŋgi niinoŋ mende qotogonŋ kaŋ koujen. Kouma kokaen qisijen: Oŋo mono naambaajonŋ qele ama koma horoŋ noŋgi? Ii saanonŋ jegi momaŋa.”

³⁰ Kaen injiuro moma Korniliusnoŋ meleeno, “Nii mare moŋnoŋ kambaŋ kokaamba 3 kilok kanonŋ mirinanonŋ rama qamakooli gawonŋ meŋ laligoŋ koube kete somaŋa 4 kolooja. Qamakooli gawonŋ meŋ laligowe iikanonjadeenŋ eja moŋ selekopaaya asamararaŋawo kanonŋ asugin bananonŋ nano. ³¹ “Bananonŋ nama kokaen nijoro, ‘Kornilius, gii qama koolinŋ laligona qaaga Anutuwaanonŋ uro moro awaa kolooja. Gii kalaŋa kalaŋa ejemba wanaya mendeema oŋomakejani, ii Anutunonŋ moma anŋonŋ koma goojonŋ romonŋonŋ wasinŋ nono kajeŋ. ³² Kawaajonŋ mono keteda koi qele ana Jopa taononŋ keno eja qata Saimon, qata moŋ Piito qajuti, iiga wama kawu. Iinoŋ oro selianonŋ gawonŋ meme eja Saimon iwaa mirinoŋ kowe goraayanonŋ laligoja.’”

³³ “Kaen nijorotiwaajonŋ ama niinoŋ iikanondeenŋ qele ambe goononŋ kagi. Giinoŋ qaana moma kajaŋiwaajonŋ uuna

qeaŋgoja. Poŋnon qaa kuuya jewagiwaajon jen koton gonoti, giinon ii saanon jena mobonja. Nono kuuya keteda koi iikawaajon ajoroon Anutuwaa jaasewarjanon koi rajon.” Kian.

Piitonon Korniliuswaa mirinon Buŋa qaa jero.

³⁴ *Korniliusnon kaen jero Piitonon kanain kokaen jero, “Ahaa! Anutunon ejemba tosaanja mende injiisosoroon tosaanja mende sureen onomakejato, so motoonononon gosin nonomakeja. Iwaa jaanon mononon angonjorayawo mende kolooja. Niinon ii keteda koi onanon moma kotojen.

³⁵ “Kaen qaagoto, ejemba tuunja tuunja kuuya nonoo batunananon daen yonoononga mononon Anutu waeya men mepeseen kaiyakayanon kana dindina otaaji, iinon mono Anutuwaa jaanon sokonja. ³⁶ Jiisas Kraistnon ejemba kuuya ananaa Poŋnana koloon luae qen nonomakeji, Anutunon Buŋa qaaya ii Israel kanageso nonoonon ano karo. Buŋa iikanon karo nono iikawaa Oligaa Buŋaya jen asarin laligojon. ³⁷ Jonon ejemba uugia kuun kokaen jero, ‘Ono mono uugia meleenji niinon oomulu men onomanja.’ Kaen jero kawaa gematanon qaa ii Galili prowinsnon kanain jegi sein kema Judia prowinsnon keuma kuuya sokono. Ono ii modaboroju.

³⁸ “Anutunon Unja Toroya Nazaret eja Jiisaswaa uutanon maaro ku-usun buŋa qen aon goman so liligon laligoroti, ii iwo nano kema ejemba kiankomun onono. Kilenaa Toyanon ejemba esujanon somononon horon onono kemegiti, iinon ii kuuya men qeaŋgon onondabororo. ³⁹ Iwoi ii Juuda nonoo gomanon ano Jerusalem sitinon ama men laligoro gere batuyanon mononon qegi komuro. Nono ii kuuya iima nanonon jen dangunuya koloon nanjon. ⁴⁰ Komun ero somanjan karonon kolooro Anutunon men gbiliro waaro. Waama indina mamaga ejemba asugin onono.

⁴¹ “Inon ejemba tuun kuuya yonoonon mende asugiroto, Anutunon waladeen nono meweengon nonono Jiisasnon koomu-nonga waama laligoroti, kaman iikanon iwo qaa amin moma nembanene angon nen laligoninji, mono nonoonon asugiro nono iikawaa qaaya nanonon jen namakejon.

⁴² Kaen nanin Jiisasnon kokaen jen koton nonono, ‘Anutunon kuun nono niinon ejemba laligojuti ano komugiti, iyonoo jenteeo Togiaga koloojen. Kawaaon ononon mono noo kaniana ii ejemba tuun so yonoonon nanonon jen asarin laligowu.’ ⁴³ Ejemba daen yononon Jiisas moma laarin mun qata qamakejuti, Anutunon mono qa ii moma yonoo singisonogogia mesaon songbamakeja. Iwaa kania kaen eji, ii

gejatootoo ejemba kuuya yoŋonon nanŋon jen asarin oogita eja.” Kian

Uŋa Toroyanon waba ejemba yoŋoonon kamaaro.

⁴⁴ Piitonon qaa kaen jengadeen nano Uŋa Toroyanon ejemba geja ama mogiti, iyoŋoo uugianon kemero. ⁴⁵ Anutunon Uŋa Toroya kalena ii waba ejemba yoŋoo uugianon kaanagadeen maaro kemeroti, ii Piitowaa alaurutanon iima aarugi. Juuda ejemba selegianon Anutuwaa aiwese men kotogi uugia meleema Jiisas moma laarin Piito otaan kan ragiti, iyoŋonon mono aarun kokaembaajon waliŋgogi: ⁴⁶ Yoŋonon kantri tosaan yoŋoo qaagia morota morota kanain jen Anutu mepeseegi. Kawaajon waliŋgogi Piitonon kokaen qisin onoma jero, ⁴⁷ “Yoŋonon Uŋa Toroya ii nononon anin kaan anŋon koma bun qen aojuti, ii mojon. Kawaajon ii saanon oomulu men ononin sokombaa. Ii anin moronon qotogon nononaga?”

⁴⁸ Kaen jen jen koton onono Piitowaa alaurutanon nama Jiisas Kraistwaa qatanon Kornilius sumanuruta oomulu men onongi. Oomulu men onongi Piito anŋon koma mugi toroqen ween tosaan yoŋowo laligoro. Kian.

11

Piitonon Jerusalem kema gawonaa sunduya jero.

¹ Waba kantri yoŋonon kaanagadeen Anutuwaanon qaa men anŋon kongiti, iikawaa bujuya ii aposol ano uumeleen alaurugia Judia prowins sokoma laligon mogi. ² Kawaajon Piitonon Jerusalem sitinon eleema uro Juuda selegianon Anutuwaa aiwese men kotogi uugia meleengiti, iyoŋonon jejewili (jaaliki) ama jen mugi. ³ Jen mun kokaen ijogi, “Waba kantri eja Anutuwaa aiwesewo mende laligojuti, gii mono naambaajon kema yoŋowo ainjolon rama nembanene nena? Ii mende sokonja.” ⁴ Kaen ijogi kakananai-yanonga kanain iwoi kolooroti, ii korebore arenawo jen asarin onoma kokaen injoro,

⁵ “Niinon Jopa sitinon laligon qama kooliwe Pombaa umbeumbenonon nuro rama jaameleen uŋa mon kokaen iibe: Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taan somataa tani kaan kolooro. Gajoba yoŋonon iwoi iikawaa wanŋon 4 iikanon men nanŋowuyaga, iikawaa tani kaan noo kosonanondeen kamaan ero. ⁶ Kamaan ero iwoi iikawaa uutanon tororo iibe oro kania kanianon ragi. Oro tosaan ii namonon kana 4:yanon riin kemakeju. Tosaan

kawalia geregiawo koloaju. Tosianon wosogianon kondondonon kemakeju. Kaanagadeen koon kania kania kanakeewan elelaon kemakejuti, iwoi iikaanja ii opo iikawaa uutanon motoon kamaagi injiibe. ⁷ Injiibe qa mon kaanagadeen koloon kokaen nijoro mobe, 'Piito, mono waama iwoi koi qen oon newa.'

⁸ "Kaen mobeto, niinon kokaen jewe, 'Oo Pon, nii iikawaaon arokuuku mojen. Iwoi qizimizin anjonjorayawo kaanja ii kamban mongen noo buunanon mende oosiro. Kawaaon ii mono mende totoon nemaña.' ⁹ Kaen jewe qa iikanon mombo Siwenonga koloon kokaen nijoro, 'Anutunon iwoi jen konjoratiro eji, giinon iikawaa qata anjonjorayawo kaen mende qaba.' ¹⁰ Iwoi kaanja ii indinja karoon kolooro. Kaen kolooro iwoi kuuya ii mombo horogi Siwenon eleema uro. ¹¹ Uma ayayooga kono kamban iikanonadeen Korniliusnon Sisaria taononga eja karoon wasin onono noonon kagiti, iyononon miri raniji, iikawaa naguyanon nanji.

¹² "Naguyanon nanji Unja Toroyanon kokaen jen koton nono mobe, 'Gii mono uuwoi ezelobezelo yakarin yonowo kamba.' Qaa ii mobe uumeleen alauruna 6 yononon kaanagadeen Jopa mesaon niwo Sisaria taonon kenin. Sisaria keuma kawali galen iikawaa mirinon unin. ¹³ Unin qaa sundu kokaen men nonono, 'Gajoba mononon noo mirinon asugiro iibe nama kokaen nijoro: Gii mono Jopa gomanon qele ama eja qata Saimon, qata mon Piito ii wama kawu. ¹⁴ Iinon kan Buña qaa jero gii ano sumanjuruganon ii moma laarin uugia meleengi kuuya hamo qen onono letombu.'

¹⁵ "Sundu ii men nonono niinon kanain Buña qaa jewe. Ii jewe mogi Unja Toroyanon kanakanaiyanon nonoo uunananon kemeroti, mono iikawaa so geja ama mogi iyonoo uugianon kaanagadeen kemero. ¹⁶ *Iinon kemero iibe iikanondeen Pombaa qaa mon noo momonon kouro romongowe. Qaa ii kokaen, 'Jonon oo toonon mulu men ononoto, niinon Unja Toroya uugianon ama iikanon mulu men onomaña.' ¹⁷ Nononon Pon Jiisas Kraist moma laarin munin Anutunon kalaña nononoti, ano yononon moma laarigi Anutunon kalaña iigadeen yonoo uugianon kaanagadeen ano. Kawaaon ama nii kaananon mono nomaen Anutu ku-usun Toya batogon qetama mubenaga? Iinon kaen ama ononota niinon anjon koma mumambaajon amamaawe."

¹⁸ Piitonon sunduya kaen jero moma uugia olomooro bonjon kolooro Anutu mepeseen kokaen jegi, "Onanon, nono uunana meleema laaligo kotigaa bunaya koloojon mojonto,

* 11:16: Apo 1.5

Anutunon kana motoonggo ii waba kantri ejemba yonoojon kaanagadeen ama ononota eja. Ii mono keteda koi asarin moma kotojon.” Kian.

Waba kantrinoŋ uumeleen tuuŋ mutuya kolooro.

¹⁹ *Stiiwen qegi komurotiwaajon ama kakasililin kolooro uumeleen ejembanon deema liligon kema kagi. Kema kagi tosianon kowe goraayanon Fonisia gomanon kenŋi. Tosianon kowe koton wato qata Saiprus kanon kenŋi. Tosianon Siria prowinswaa sitia qata Antiokia kenŋi. Kaen deema kenŋito, ejemba batugianon Jiisaswaa Buŋa qaa ii Juuda ejembagadeen injjogi mogi. Waba kantri ii mende injjogi. ²⁰ Mende injjogito, Saiprus ano Sairini eja tosianon yonoo batugianon laligogi. Yononon waba balonon somariin Antiokia sitinon kouma balon toya yonowo Griik qanon amin moma Pon Jiisaswaa Oligaa Buŋa ii kaen Juuda qaago yonoojon kaanagadeen jen asarin ononŋi. ²¹ Ii jen asarin ononŋi Pononon yonowo laligoro ku-usunanon ejemba uugia kuun onono mamaga yononon Pon Jiisas moma laarin uugia meleema iwaanon qokotaagi tuunŋia somariin somata kolooro.

²² Kaen kolooro iikawaa bujuyanon kema Jerusalem kanageso yonoo gejagianon kemero mogi. Ii moma Barnabas wasigi Antiokia sitinon keno. ²³ Kema keuma Anutunon kalenmorianŋa ejemba onono qeangogiti, ii jaayanon iima moro uro aisoon qambanmambanŋa kokaen jero, “Ono mono korebore uugia men kululuun kotiin Pombo qokotaan nambu.” ²⁴ Barnabasnon eja awaa kolooro Unŋa Toroyanon uuta saa qero uuwoi yakarin gema qen uuta kuuya kanon Jiisas moma laarin mun laligoro. Kawaajon ejemba mamaganon uugia meleema Pombaa tuunon toroqegi somariiro.

²⁵ Barnabasnon Antiokia mesaon Sool mongamabaajon Tarsus taonon keno. ²⁶ Kema mokolon wano Antiokia sitinon kari. Kan iikanon motoongara gbani motoonggo kuuya laligon zioz gawon men uugia meleengiti, ii tuunŋa tuunŋa kuma ononi ejemba mamaganon momo men uu wombogianon anŋi. Antiokia ejembanon mutuya kanain gowoko qagia Kraistwaa ejemba (kristen, Kraistwaa buŋa) qama laligogi. Kian.

Waba kantriwaa uumeleen yononon Juuda nanŋon ononŋi.

²⁷ Kamban kanon gejatootoo ejemba tosianon Jerusalem mesaon Antiokia sitinon kamaan kougi. ²⁸ *Yonoononŋa mon qata Agabus ii waama Unŋa Toroyanon sololoooro buju

qaa kokaen injjoro, “Bodi somatanon koloon gomanja gomanja sokoma ewaa.” Kaen jero iikawaa so Siisakin qata Klodius iwaa galejkonkon kambaanan kolooro. ²⁹ Ii kolooro gowoko yononon mindirin uumeleen alaurugia Judia prowinsnon laligogiti, ii nanjon onoma kulukululuun nandun somata angi kemaatiwaa qaa somongogi. ³⁰ Qaa ii somongogi ano iikawaa so onanon angi. Yononon monen ano iwoi men kululuun Barnabas Sool yoroo borogaranon ama wasin onngi Jerusalem kema uumeleen kanageso yonoo jotamemeurugia injiima ononi. Kian.

12

Herodnon Jeims qen Piito kapuare mirinon ano.

¹ Kamban iikanon kin Herodnon* uumeleen kanageso sisiwerowero men onomabaajon moma jero uumeleen ejemba tosaana onoma somongon onngi. ² Kinon jen kotooro Jombaa data Jeims ii manjawaa soo somatanon kiangi.

³ Kaen jen kotooro qegi komuro Juuda ejemba tosanon ii mogi awaa kolooro iiro. Ii iima kawaajon toroqen jero Piito kaanagadeen men somongogi. Iwoi ii bered yiistya qaawaa kendon kambaanan jero kolooro. ⁴ *Kawaajon kinon kokaen jero, “Niinon kiankomu kendon† tegoro Juuda yonoo qaa jakeyanon oomaña.” Kaen jen jen kotono kapuare mirinon onngi. Onngi manjageqe eja 16 yononon batugianon tuun 4 koma kamban utekute angita eja 4:yanon asaga gomantiinja suulan nama galej men mun laligogi. ⁵ Piito kaen galej men mun laligogi kapuare mirinon eroto, uumeleen kanageso yononon suulan iwaaajon ama Anutu kaparan koma qama koolin laligogi. Kian.

Siwe gajobanon Piito isama wama kamaaro.

⁶ Qama koolin laligogi kiankomu (Passover) kendon tegoro gomantiinja kanon manjageqe eja woiyanon Piito gbado (tape) woinon kotakota somongori batugaranon gaon ero ano eja waagiawo tosanon nagu gematanon nama kapuare miri galej meg. Kin Herodnon goman ano Piito wama qaa jakeyanon oomabaajon romongon aren ano gaon egi. ⁷ Gaon egito, Pombaa gajoba monjon uulanawo asugin Pitowaa kooronon nano kasa miriwaa uuta asaridabororo Pitowaa maronon qen ijoro, “Mono uulanawo waaba.”

* **12:1:** Kin Herod Agripa I (mutuya) iinon gbani 37-44 kanon Palestain kuuya galej koma onoma laligoro. * **12:4:** Eks 12.1-27 † **12:4:** Kiankomu kendon ii Inglis qaanon Passover. Ananaa qaanon qata mon ii goukonkon kendon. Israel ejemba yononon Iijipt laligon nagugia sanon morigi Anutuwaa gajobanon injiima koboon unjuugun mutu meragia mende unjuro komugi.

Kaen ijoro gbado (tape) woiyanon ijkanondeen Piitowaa borianonga een suni. ⁸ Suni gajobanon ijoro, “Mono opoga somonjon kana esuga mouba.” Ijoro moma iikaen ano. Ii ano toroqen ijoro moro, “Mono malekuga mouma nii notaan kawa.”

⁹ Kaen ijoro moma miri uuta mesaon otaaro. Ii otaan kenoto, gajobanon iwoi anoti, ii onjon kolooro me qaagoti, Piitonon iikawaajon moro sisau kolooro. Iinon gaon en gaon iiroti, iikawaa tanitani moro kolooro. ¹⁰ Miri uuta mesaon nagu mutuyanon galen men naniti, ii uruugun nagu monjon keuma uruugun koton kema kapuare miri seliaa aen kiropoyanon keuri. Keuri nagu somata kotakota iikanon mono anodeen een tano seleenjen siti kana qaa ootanon kemeri. Kemen kana somata striit mon toroqen keni gajobanon uulanawo Piito mesaon aliho.

¹¹ Aliho Piitowaa uuta tooro kokaen jero, “Oo Ponjon mono gajobaya wasiro kan Herodwaa borononga metogon nonja, ii mojen. Juuda ejembanon noo selenanon iwoi koloowaatiwaajon mambonjuti, iinon mono iwoi kuuya iikanona noo wanja somonjoja. Niinon keteda koi ii onjon moma kotojen.”

¹² Kaen moma kotooro asariro Jombaa nemunja Mariawaa mirinon baagen keno. Jon iikawaa qata mon Maak qagi. Miri iikanon ejemba mamaganon ajoron Anutu qama koolin laligogi. ¹³ Kaen laligogi Piitonon kan toomaanon nama nagunon qero. Nagunon qero welenqeqe emba qata Roda iinon kan “Gii moronon?” jen qisiro. ¹⁴ Qisin nama Piitowaa aroya moma koton “Ii-ia kajan!” jen aisoon lugun nagu mende horon uulanawo miri uutanon uma injoro, “Piitonon kan nagunon nanja.” ¹⁵ Injoro moma iwaajon “Uuga sooro jejan,” jegi. Jegito, iinon wan qen “Qaa onja jejen!” injoro. Kaen injoro jegi, “Ii mono Piitowaa gajobayanon nanja.”

¹⁶ Kaen amin mogito, Piitonon nagu qengadeen nano horon iima aarugi. ¹⁷ Aarugi borianon sare ama olon ambutiwaajon jero. Jen Ponjon kapuare mirinonga wama seleenjen kamaaroti, sundu ii injoro, “Ono buju koi mono bisop Jeims ano uumeleen alaurunana tosaanja ii injogi mobu.” Kaen injon onomesaon goman monjen keno. Kian.

Piitonon kapuare miri mesaoro kin Herodwaa irinja soono.

¹⁸ Goman ano manjaqeqe eja yonjon Piito monjama “Daen ilinolon koma alin kenja?” jen kawaajon konjilin ano majakaka somata mogi. ¹⁹ Herodnon kaanagadeen

‡ **12:18:** Room gawman gawombaa areja kokaen: Kapuare ejanon olon konagati een, eja waagiawo ii mono unugi komunkegi. Kawaajon konjilin ama majakaka somata mogi.

Piito mokoloowutiwaajon jero mongama bimbington mende mokoloogi eja waagiawo Piitowaa galen megiti, ii qaa jakeyanon onjooma mamaga qisij onjoma jen tegon unjuama unjugi komuwutiwaajon jen koton onono. Kawaa gematanon Judia prowins mesaon Sisaria taonon kemen kanon laligoro. Kian.

Anutunon kin Herod irona muro komuro.

²⁰ Fonisia prowinswaa taon qagara Taia ano Saidon yononon nene gawongia mewombaaajon amamaan kin Herodwaa kantri yonoononga nene iwoigia sewanja men laligogi. Kaanja laligogi Herodwaa irinja soono Taia Saidon kere ama onjoma nembanene onombutiwaa songo ano. Kawaajon yononon kululuun jotamemeurugia wasin onongi tuun men kin Herod iibombaaajon kenji. Kenji jawinja qata Blastus jinjaron miriaa galenonon ii wala injiuro. Injiuro ijogi, “Nono qaa jen solananinin luae koloowaatiwaa qisiwombaaajon kajan.” Kaen ijon jen men loorin mugi injiuro, “Saanon qaagia kotingon gemagianon namaña.”

²¹ Kaen injiuro kinon qaa meleema onjombaajon kamban men onono kanon ajoroogi iyanaa selia menjerengon kin eja pon malekuya mouma jinjaron dun rarayanon rama korisoro qaa injiuro. ²² Injiuro ejemba tuun yononon moma kokaen jen qagi, “Qaa ii Anutuwaanon qaaga. Ii balon ejawaa qaaya qaago.” ²³ Kaen qagito, kinon kaen ama Anutuwaa qabunjaya qakooma mende mepeseen iyanajaan moro uro. Kawaajon Pombaanon Siwe gajoba monon iikanondeen qero doonon kin kin kema kiro komuro. ²⁴ Kaen kolooroto, Anutuwaanon Buña qaa ii jen laligogi toomorawo koloon seiro.

²⁵ Antiokia siti yononon Barnabas ano Sool nanjonango misin gawon mon§ orongiti, iyoronon ii Jerusalem laligon metogori. Ii metegon Jon qata mon Maak qagiti, ii wama motoon Jerusalem mesaon Antiokia sitinon eleema kagi. Kian.

13

Barnabas Sool yoronon misin gawon kanain men keni.

¹ Antiokia sitinon tosanon uugia meleema uumeleen kanageso koloogi jotamemegia kokaananon gejatootoo qaa jen kuma onjoma laligogi: Qagia Barnabas ano Simeon qata mon Injanja (Griik qaanon Naija) ano Lusius (Sairini

§ 12:25: Antiokia yonoonon nanjonango monen ii men kema Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yonoo borogianon ani. Kawaajon qata nanjonango misin gawon mon jejon. Apo 11.30

gomambaajon), Manainj (ii ponj gawana Herod* iwo motoon laligon somariiri) ano Sool. ² Uumeleenj kanageso yonjonon Pombaa waeya menj mepeseen nene singi laligogi iikanon Uŋa Toroyanonj kokaen injijoro, “Niinonj Barnabas ano Sool gawonj qaita monj mewaotiwaajonj meweengonj oroombe. Kawaajonj onjononj mono ii jenj tegonj wasinj oronji kembao.”

³ Kaen injijoro qama kooliwombaajonj nene singi laligon borogia wanjaranonj anji Pombaa ku-usunjononj turunj orono wasinj oronji keni. Kianj.

Saiprus watononj kema gawonj megj.

⁴ Uŋa Toroyanonj kaenj wasinj orono gomanj qata Selusia kanonj kemeri. Kanonj kemenj wanjononj uri opo sel horonj mororongogi haamononj nanjoro kema wato Saiprus kawaa weenj koukoutanonj keugi. ⁵ Keugi siti qata Salamis kanonj kema Juuda ejemba yonjoo qamakooli miria miria kanonj uma Anutuwaaw Buŋa qaa jenj uu kuunj onjoni. Eja qata Jonj ii kaanagadeenj wani yorowo kema kanj ala ilailaagaraga laligoro. ⁶ Kaenj laligonj wato kuuya liligonj kotonj leegenj weenj kemekemetanonj Pafos sitinonj keugi. Kanonj keuma Juuda eja qata Barjiisas mokoloogi. Iinonj owenj jenanj ejaga koloonj gejatootoo eja takapolakaya laligoro.

⁷ Oweenj eja ii wato kawaa kiapya qata Sergius Pool iwaa mirinonj rama laligoro. Kiap iikanonj momakooto ejaga laligoro. Kaanja laligonj Anutuwaanonj Buŋa qaa momambaa siinja enj muro Barnabas Sool koma horonj orono iwaanonj kari. ⁸ Karito, Elimas, (owenj memewaajonj qata Griik qaanonj kaenj jenjkegiti,) iinonj kiapnonj Anutu moma laarinj mubabotiwaajonj tuarenjenj ama oroma kiap uuta qaanonj enjkalolonj memambaajonj angobato mero. ⁹ Angobato mero Sool, qata monj Pool qagiti, Uŋa Toroyanonj iwaa uuta saa qero Elimas tororo iima kotoro.

¹⁰ Iima kotonj kokaenj jenj muro, “Yei! Umbuqumbulinj eja, gii mono Kilenjaa Toyaa mera koloojanj. Satanonj uuga osonjakale ambembo menj gono selenonj kuukuu kania kania ama laligonjkejanj. Qaa dindinja kuuyaa kereya koloonj Pombaanonj kana dindinja meeranjonona dogonjkeji, ii mono mesaowaga me? ¹¹ Kawaajonj moba! Ponjononj mono borria qaganonj ano esunjononj turunj gono jaaga gooro weenj asasaga iimambaajonj amamaawaga. Iinonj kambanj merotiwaa so mono jinjaunj qenj laligowa.” Jenj muro iikanondeen panjgamanonj qaganonj kamaanj tururo umunj koma titou kuunj ilinjwalinj qenj kema kanj borianonj mewutiwaajonj qisinj borianonj koromojoronj ano. ¹² Iwoi ii kolooro kiapnonj ii

* **13:1:** Herod Antipas iinonj gbani 4 B. C. – 39 A. D. kanonj Galili ano Perea prowins woi ii galenj koma onjoma laligoro.

iima Pombaa Buᅇa qaa momoyaaᅇon walingonᅇ moma laarin muro. Kianᅇ.

Pisidiawaa Antiokia taononᅇ misin gawonᅇ megᅇ.

¹³ Poolnonᅇ neᅇauruta yonowᅇ Pafos gomanᅇ mesaonᅇ wanᅇononᅇ uᅇi opo sel horonᅇ mororonᅇgogi haamononᅇ nanᅇoro kema laligonᅇ Pamfilia prowinswaa siti qata Perga kanonᅇ keugi. Kanonᅇ keuma nama Jononᅇ oromesaonᅇ eleema Jerusalem sitinonᅇ karo. ¹⁴ Eleema karoto, yorononᅇ Perga siti mesaonᅇ toroᅇenᅇ kema Pisidia prowinswaa taonᅇ qata Antiokia kanonᅇ keuri. Kanonᅇ keuma Sabat kendononᅇ qamakooli mirigianonᅇ uma rari. ¹⁵ Rari qamakooli miriwaa galeᅇ yonononᅇ Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo yonoononᅇ Bujᅇ Tere weenᅇonᅇ welenᅇ anᅇi kamaanᅇ kokaenᅇ qisinᅇ oronᅇi, “Alawoinana, oroononᅇ qaa monᅇ kanageso uunana kuuwaotiwaajonᅇ eᅇi eenᅇ, ii mono saanonᅇ jeri mobonᅇa.”

¹⁶ Kaenᅇ qisinᅇ oronᅇi Poolnonᅇ waama boro kuma kokaenᅇ jero, “Israel wabaurunana ano balonᅇ toya nonowo Anutu waeya menᅇ mepeseenᅇkejuti, onᅇ mono geᅇa ama mobu. ¹⁷ *Israel eᅇemba tuunᅇ ananaa beᅇnana ii Anutu. Iinonᅇ be-munjaleurunana meweenᅇonᅇ onᅇono ambosakonᅇjuronananonᅇ Iijipt gomanonᅇ kema waba koloonᅇ laligogi. Anutunonᅇ kambaᅇ kanonᅇ Israel eᅇemba tuunᅇ ii toomorianᅇ onᅇono seinᅇ qabunᅇagiawo koloogi. Kaenᅇ koloogi Anutunonᅇ anᅇoleto menᅇ ku-usunᅇa qendeema iikanonᅇ unᅇuano Iijipt kantri mesaonᅇ seleenᅇenᅇ kagi.

¹⁸ * “Kanᅇ laligonᅇ balonᅇ qararanᅇkonᅇkonanonᅇ kotonᅇ kanᅇ nanamemenᅇ bologa ama menᅇ laligogi Anutuwaa irinᅇa soono gbani 40:waa so uubooli moma laligoro. ¹⁹ *Moma laligoroto, kilenᅇ kanᅇ laligonᅇ Keinan gomanonᅇ kougi. Kougi iikanonᅇ kanageso tuunᅇ 7 konᅇjoma kondeema onᅇoma balonᅇia menᅇ mendeema isiurunana toya toya koloowutiwaajonᅇ buᅇa qenᅇ onᅇono. ²⁰ * “Kaenᅇ kolooro gbani 450 kawaa so keno. Iikawaa gematanonᅇ Anutunonᅇ jenteegowaa eᅇa ponᅇa ponᅇa (Judge) kuunᅇ onᅇono. Ii kuunᅇ onᅇono laligonᅇ kougi Samuelnonᅇ kolooro. Iinonᅇ jenteegowaa eᅇa ponᅇ konoga koloonᅇ gejatootoo eᅇaga laligoro.

²¹ * “Samuelnonᅇ koloonᅇ laligoro kambaᅇ iikanonᅇ kinᅇ pombaajonᅇ Anutu welema mugi eᅇa qata Sool onᅇono. Sool iinonᅇ Benjamin isi yonoononᅇga eᅇa qata Kiis iwaa meriaga kolooro ano gbani 40:waa so kinᅇ ponᅇia laligoro. ²² *Ii

* **13:17:** Eks 1.7; 12.51 * **13:18:** Jan 14.34; Dut 1.31 * **13:19:** Dut 7.1; Joos 14.1 * **13:20:** Pon 2.16; 1 Sml 3.20 * **13:21:** 1 Sml 8.5; 10.21 * **13:22:** 1 Sml 13.14; 16.12; Ond 89.20

laligoroto, Anutunonj Sool utegonj kitianonj eja qata Deiwid kinj eja ponjgia koloowaatiwaajonj meweengonj kuuro. Kuunj kania jenj asarinj kokaenj jero, 'Niinonj Jesiwaa meria Deiwid mokoolojenj. Iwaa uuta gosinj mobe saanonj sokoma nonja. Iinonj nanamemenja kuuya kanonj noo jena tenj koma laligowaa.' ²³ Anutunonj wala eenanonj Hamoqeqe Toya wasinj nonombaatiwaajonj jeroti, soomonggo qaa iikawaa onjononj mono kokaenj kolooro: Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga eja qata Jiisas kolooro Anutunonj ii Israel tuunj nonoo Hamoqeqe Tonana koloonj laligowaatiwaajonj kuuro.

²⁴* "Jiisasnonj mende asugiro waladeenj iikanonj Jononj kanj kokaenj jenj laligoro, 'Onjo mono uugia meleembu. Uugia meleengi niinonj oomulu menj onomanja.' Kaenj jenj Israel ejemba tuunj kuuya uu kuunj onoma laligoro. ²⁵* Kaenj laligoro, iinonj gomanlili gawonja mendaboromambaajonj ama iikanonj kokaenj injjoro, 'Onjo noojonj nomaenj romonggoju? Iwoi romonggojuti, niinonj ii qaagoto, mobu, noo gemananonj eja monj kawaa. Iinonj karo niinonj iwaa kooronjononj kamaanqegeta laligojenjiwaajonj wayangesoya besaanj kana esu kasia isamambaajonj moma bimbingomanja.'

²⁶ "Oo alauruna, Aabrahambaa gbiliuruta ano balonj toya onjononj nonowo Anutu waeya menj mepeseenkejuti, Anutunonj hamo qenj nonombaatiwaa Bunaya ii ano nonoononj kaja. ²⁷ Iikawaa kania ii kokaenj: Jerusalem toya ano galenurunana yonjononj Jiisaswaa kania mende moma kotogi. Gejatootoo yonjononj Buju Tere Sabat kendonj so weengonkejuto, iikawaa kania ii mende moma asarinkeju. Kaanja tompinj laligojuto, kilenj galenkonkonj ejaurunananonj Jiisas komuwaatiwaa qaaya jenj tegogi gejatootoo ejemba yonjononj qaa ii iikaanja kanonj honjowo kolooro. ²⁸* Yonjononj Jiisas koomuwaa bunja koloowaatiwaa so qaa kania monjgama monj mende mokoolonj kilenj "Kozigenj!" qagi. Qama Pailotnonj jenj tegoro komuwaatiwaajonj qama welenji.

²⁹* "Iwaajonj qaa kuuya oogita eji, yonjononj mono iikawaa so anji honja koloodabororo Jiisas gerenonga metogonj kamaanj qasirinonj kema jamo kobaa uutanonj anji. ³⁰ Angito, Anutunonj ii koomu-nongga menj gbiliro waaro. ³¹* Waaro iwo Galili prowinsnongga Jerusalem sitinonj kagiti, ii mono weenj boria mamaga asuginj onjono. Alauruta asuginj onjototi,

* **13:24:** Maak 1.4; Luuk 3.3 * **13:25:** Mat 3.11; Maak 1.7; Luuk 3.16; Jon 1.20,

²⁷ * **13:28:** Mat 27.22-23; Maak 15.13-14; Luuk 23.21-23; Jon 19.15 * **13:29:**

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42 * **13:31:** Apo 1.3

iyononon kambaŋ kokaamba ejemba batugianon dangunu kaanŋa nama kania nanŋon jen asarin laligoju. ³² Anutunon Juuda ambosakonurunana yonowo iwoi amambaa qaa jen somonŋorota nono iyonoo gbiliurugia kolooniŋ qaa walaga iikawaa onanon mono kambaŋ kokaamba nonoojon kokaen kolooro: Inon Jiiŋas meŋ gbiliro waama laligoja. Kawaajon nononon iikawaa Oligaa Buŋa ii jen asarin ononjon.

³³ *“Anutunon Jiiŋaswaajon qaa jero Deiwidnon moro Ondino (Buk song) janŋo woi kanon kokaen oorota eja,
‘Giinon neenaa meranaga koloojanj, ii kete ejemba qendeema onombe iima kotoju.’

Inon qaa iikawaa so Jiiŋas meŋ gbiliro waaro. ³⁴ *Jiiŋas meŋ gbiliro koomunonŋa waama kotiin laligon kanagen mombo mende komuwaa. Iikawaa qaaya Anutunon kokaen jerota eja,

‘Nii kalenmorianana kin Deiwid mun laligowe soraaya koloon powowon kotiin nanoti, iikawaa so ii mono onoojon togon onomanŋa.’

³⁵ *Deiwidnon iikawaa qaaya ii Ondino (Buk song) monon kaanagadeen kokaen anota eja,

‘Geenŋaa wombo ejaga soraaya ii mende mesaona koomuwaa ronon mende gisaawaa.’

³⁶ Nono kin Deiwidwaa kania mojon: Inon laaligoya laligon Anutuwwa jeta otaan gawon muroti, ii medaboron goron ren komuro. Komuro ambosakonuruta yonoo kosogianon ron konŋi qamoyanon en gisaan qaono. ³⁷ Deiwidnon gisaan qaonoto, Anutunon eja meŋ gbiliro waaroti, iinon mende gisaaro.

³⁸ “Eja alauruna, kawaajon qaa koi mono mobu: Anutunon Jiiŋaswaajon ama sinŋisonŋogia mesaon songbambaa. Nononon iikawaa Buŋaya jen asarin ononjon. ³⁹ Wala ‘Mooseswaanon Kana qaa otaan iikaanŋa kanon solanŋa koloowonŋa,’ jeninto, iikanon iinon woinon osin amaan laligonin. Kaen laligoninto, kambaŋ kokaamba daen yononon Jiiŋas moma laarin iwo qokotaawuti, Anutunon mono kuuya yonoo qaagia jen tegoro solananiwuya. ⁴⁰ Gejatootoo ejembanon qaa jen oogita eji, Anutunon iikawaa so ironŋa meleeno qagianon ubabotiwaajon mono toogia moma galenŋia meŋ aowu. Qaa kaanŋa mon ii kokaen,

⁴¹ *‘Niinon onoo laaligo kambananon angoletto qaita mon memanŋa.

Mononon iikawaa buju qaa jero mobuyaga, ii qaa honŋa koloowaatiwaajon mende moma laariwuyaga.

* 13:33: Ond 2.7 * 13:34: Ais 55.3 * 13:35: Ond 16.10 * 13:41: Hab 1.5

Kawaajon qaa ii menj kamaanj ama jejewili amakejuti, onjo mono eenj uunj iima walingonj tiwilaawu.’ ”

⁴² Poolnonj kaenj jero Barnabaswo qamakooli miri mesaonj kamaari tosianonj kokaenj qisinj oronji, “Nono qaa koi mombo mobombaajonj mojonj. Kawaajonj ii Sabat kendonj monj eukanonj saanonj toroqenj jeri mobonaga.” ⁴³ Qamakooli mirinonjga kamaanj deenjgi ejemba mamaganonj Pool ano Barnabas kanagaranonj orotaagi. Tosianonj Juudaga koloogi ano tosianonj waba kantrinonja koloogito, Juuda yonjowo toroqenj laligogi. Yonjononj orotaagi aminj moma qambanmamban qaa kokaenj onjoni, “Anutunonj kalenmorianj onjonoti, iikanonj mono bonj qenj nambu.”

⁴⁴ Sabat kendonj monj kanj kuuroti, iikanonj taonj balonj iikawaa ejembaya ii kololonj “Anutuwaa Bunja qaa mobonja,” jenj kouma ajoroogi. ⁴⁵ Kouma ajoroogi Juuda yonjononj ejemba tuunja tuunja injiima iringia soondabororo. Soondabororo Poolwaanonj qaa qewombaajonj jenonjkooli ama niinonjginonj jenj mepaqepae ama oronji. ⁴⁶ Kaenj ama oronji Pool Barnabas yorononj awasanjkaka kotiinj nama qaa kokaenj jeri, “Anutunonj gawonj noronotiwaa so Bunjaya wala Juuda ejemba injijoninj sokonagato, onjo ii gema qenj lanj kokaenj jeju, ‘Nono laaligo kotiga uutanonj keubonjatiwaa so qaago.’ Kawaajonj mobu, norononj mono onjomesaonj waba kantria kantria yonjononj eleema kembota. ⁴⁷ *Ponjononj iikawaa qaaya kokaenj jenj kotonj nonono,

‘Niinonj kuunj gombe waba kantri yonjoo asasagiaga kolonj hamoqeqewaa kania jenj asarinj laligona balonj goraaya kuuya sokondabororo leelee eu emu yonjononj letoma Siwewaa bunja koloowuya.’ ”

⁴⁸ Kaenj jeri balonj toya Juuda mende laligogiti, iyonjononj moma uugia qeangoro Pombaa Bunjaya mepeseegi. Mepe-seenj laaligo kotigaa bunja koloowutiwaajonj Anutunonj moma gosinj onjonoti, iyonjononj iikawaa so uugia meleema Jiisaswaa Bunjaya moma laarigi.

⁴⁹ Moma laarigi Pombaa Bunja qaa jenj seigi prowins kuuya sokoma keno. ⁵⁰ Saanonj kenoto, Juuda yonjononj taombaa eja geria ano emba uuta Anutu goda qenj laligogiti, iyonjoo uugia qaanonj osonj kuunj Pool Barnabas motoonj sisiwerowero ama oroma gomanj mirigianonjga orotaagi. ⁵¹ *Kembaotiwaajonj ama telambelangia qendeema kokaenj injijori, “Noro onjoo balononj kari sububunj kana tambonaranonj mokotaaji, ii mono qesaari onjoanjiagaagenj eleema kemebaa.” Kaenj injijori

* **13:47:** Ais 42.6; 49.6 * **13:51:** Mat 10.14; Maak 6.11; Luuk 9.5; 10.11

kaniagara solaja moma kotogi kema Galesia prowins uutanonj siti qata Aikoniam kanonj keuri. ⁵² Keurito, gowok-ourunana Antiokia taononj laligogiti, Unja Toroyanonj iyonjoo uugia saa qero hononja mende aisoonj laligogi. Kianj.

14

Aikoniam sitinonj uugia kuuri.

¹ Pool Barnabas yorononj Aikoniam sitinonj keuma kaanjadienj Juuda yonjoo qamakooli mirinonj uma Bunja qaa jeri. Jeri Juuda ano waba kantri ejemba yonjooonjga tuunj seiseiya yonjooonj uugia meleema Jiisas moma laarigi. ² Moma laarigito, Juuda ejemba mende moma laarigiti, iyonjooonj balonj toya Juuda mende laligogiti, iyonjoo uugia osonj aposol uunonjkeeme ama orombutiwaajonj uugia kuugi. ³ Kuugi kilenj kambanj koriga kanonj laligonj Ponj moma laarinj awasanjkaka nama Bunjaya jenj laligori. Ponj kalenj morianjga qaaya jenj asariri qaagara nanjonj ku-usunja borogaranonj ano aiwese angoletto meri asugiro. ⁴ Kaenj asugiro taombaa kanagesoyanonj juma deenjgi. Tosianonj Juuda jotamemeya yonjowo motoonj somonjgogi tosianonj aposol yorowo toroqen nanjgi.

⁵ Kaenj aronj qen nanjgi balonj toya ano Juuda ejemba wabaya yonjooonj waama jotamemeurugia yonjowo uumotoonj ama wasiwasi eja aposol ii “Jamononj gilinj uruwonja!” jenj romonjgogi. ⁶ Kaenj romonjgogi moma olonj koma togonj Likaonia prowinsnonj keni. Kanonj kema taonj qagara Listra ano Derbe ano gomanj liligonj oroma rama kenjgiti, iikanonj keuri. ⁷ Kanonj keuma Oligaa Bunja jenj asarinj uukuukuu menj onjoma laligori. Kianj.

Listra taononj Pool Barnabaswaajonj benj qagi.

⁸ Listra taononj eja monj kanawoita koomuya laligoro. Ii nemunj goronj uutanonjga meendanjgoya koloonj kambanj monjenj kana mende riinj eenj ramakero. ⁹ Poolnonj Bunja qaa jero moma raro unj kania kokaenj iima romonjgoro, “Iwaa uutanonj momalaaria enj murotiwaajonj ama saanonj qeangowaa,” kaenj jero. ¹⁰ Kaenj romonjonj qa somata qama ijoro, “Mono waama namba.” Kaenj ijoro porazak waama kema kanj nano.

¹¹ Poolnonj kaenj ano ejemba tuunj yonjooonj ii iima Likaoonia qaagianonj kokaenj silama qagi, “Benj yorononj letoma eja selewo koloonj batunananonj asuginj nonoononj kamaanj laligojao.” ¹² Kaenj jenj Barnabas qata benj wanjgia qata Zuus qagi ano Poolnonj jetanonj menj qaa jerotiwaajonj ama benj qata Hermes qagi. ¹³ Kaenj qagi benj Zuus iwaa jiwowonj

jigoya taon batanon eroti, iikawaa jigo gawon galenanon bulmakao ejia unuama karo. Kaen kan ila kasasoron men kan taon kiropo naguyanon nama ejemba tuun yonowo jakenon ama siimolon oon orombombaaon анги.

¹⁴ Kaen анги aposolwoi yoronon ii moma “Mende sokonja,” jen qotogon selekopaagara menjurama uulanawo ejemba tuun uutanon kema qari. ¹⁵ *Qama kokaen jeri, “Ejaurunara, onjo mono nomaembaaon ama iwoi kaanja anju? Noro kaanagadeen onjo kaanja balon eja toonga koloojo. Noro Anutuwaaw Oligaa Buja jen asarin ononjo. Kawaaon onjo mono ben omaya gema unuwu ano uugia meleema Anutu laaligo Toyaanon qokotaawu. Anutu laaligo Toyanon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikawaa uutanon eji, ii mokolon ononota laligoju. ¹⁶ Gomanja gomanja kuuya yononon wala eenanon laligon kougiti, Anutunon ii mende angon koma onono iyangiaa jaajaa ilinwalin laligogi.

¹⁷ “Mende angon koma ononoto, kilen tompin mende laligogi. Qaagoto, Anutunon iwoi awaa awaa ama onoma laligoro. Iinon jero kon kiro ween qero toomoriananon kambaņa kambaņa kolooro nenkorisoro ama iikaanja kanon uugia kuun onono laligogi. Kaen laligogi anaa kania mobutiwaajon kalenja ii qendeema onoma iikaanja kanon dangunuya ano laligogi.” ¹⁸ Yoronon kaen jen ejemba tuun siimolon oon orombutiwaajon jarambaran riin jen susugon ononi loorin mesaogi. Kian.

¹⁹ Listra yononon Pool Barnabas oromesaogito, Juuda ejemba tosonian Antiokia taon ano Aikoniam siti woi iikanonja kouma ejemba tuun uunonkeeme ama onongi. Ama onoma yonowo ororon lugun Pool jamonon qen “Mono komuja!” jegi. Kaen jen ororaan taon gematanon kamaan mesaogi ero. ²⁰ Eroto, gowoko yononon kouma liligon mugu waama kema taanon uro. Kanon uro eri goman ano Barnabaswo Derbe sitinon keni.

Siriawaa Antiokia sitinon eleema kari.

²¹ Derbe sitinon Oligaa Buja jen asarin uugia kuun ononi mamaganon uugia meleema Jiisaswaa gowokouruta koloogi. Kaen koloogi Derbe taon mesaon Listra, Aikoniam ano Antiokia taon iikanon eleema kema injiri. ²² Injiima rama goman so liligon Jiisaswaa gowokouruta yonoo uugia nanjon men kotiiri. Pon moma laarigiti, iwo qokotaan nambutiwaa qambanmaban qaaya onoma kokaen injiori, “Nono mono konajilin qaganon (lombo kania kania mokolon) laligon papangon Anutuwaaw bentotonon

* 14:15: Eks 20.11; Ond 146.6

eu keubonja.”²³ Uumeleen kanageso so jotamemeurgia meweenjon galen laligowutiwaa kania kuma onoma kuun ononi. Kuun onoma Anutuwaajon nene singi laligon gowoko tuun yonoojon qama koolin Pon moma laarigiti, iwaa boronon onooni.

²⁴ Onooma onomesaon Pisidia prowins koton kema Pamfilia prowinsnon keuri. ²⁵ Kanon keuma Perga sitinon rama Buna qaa jen uugia kuun onoma Atalia taonon kemberi. ²⁶ Kanon kemen wangonon uri opo sel horon moronogogi haamonon nangoro kema laligon Antiokia sitinon keuri. Antiokia uumeleen kanageso yononon ii Anutuwaa kalenmorian uutanon misin gawon mewaotiwaaajon wala Anutuwaa boronon ama orongi onomesaon keni. Kema liligon gawongara ii medaboron mombo iyangaraa sitinon eleema kari.

²⁷ Kanon kan uumeleen kanageso koma horon ononi. Koma horon ononi ajoroogi qaa sundugara kokaen injori, “Anutunon norowo laligon angoletto somasomata ama men laligoro. Iinon nemun koma norono gawon meri waba kantria kantria yononon Jiisas moma laariwutiwaa nagu horon onono uugia meleenji.”²⁸ Sundugara kaen injijon gowoko tuun yonowo kaban koriga qen korin rama laligori. Kian.

15

Waba kantri yonoojon ama zioznon deemambaajon ano.

1 *Antiokia laligorito, Judia prowinsnonnga ejemba tosanon kamaan kan kanain uumeleen ejemba kokaen kuma onongi, “Ono Mooseswaanon Kana qaawaa so Anutuwaa aiwese men selegia mende kotowuti een, iikaana mono Siwewaa buna koloowombaaajon amamaawuya.”

² Kaen kuma onongitiwaaajon ama angowowo kolooro Pool Barnabas yoronon tuarenjen ama onoma geriawo jen ononi. Jen ononi uumotoon mende ama qaa kokaen somonjon jegi, “Nono mono Pool, Barnabas ano jotamemeya tosaan wasin ononin Jerusalem sitinon uma qaa ii men aposol ano Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon kema injowu.”

³ Qaa kaen somonjon jegi uumeleen kanageso yononon ii wasin onongi kanaan kenji. Kema laligon Fonisia ano Samaria prowins woi ii koton kanaan kanagesoya kanagesoya injigi. Injiima waba kantri tosaan yononon uugia meleenjitiwaa bujuya jen uumeleen tuun yonoojon korisoro somata ama onongi. ⁴ Ama onoma kema kema Jerusalem sitinon keugi. Keugi aposol ano jotamemeya yononon

* 15:1: Lew 12.3

uumeleen kanageso yonowo koma horon onongi. Koma horon onongi sundugia kokaen jegi, “Anutunon nemun koma nonono misin gawon menin nonowo laligon angoletu somasomata ama men laligoro.”⁵ Sundu ii jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanakonkon) tuunonga uumeleen eja tosanon waama kokaen jegi, “Waba kantri yononon uugia meleengiti, iyonoojon mono kokaen jen kotowona: Yononon mono Anutuwaaw aiwese men selegia koton Mooseswaanon Kana qaa kuuya otaan laligowu.” Kian.

Jerusalem ajoajoroo ama angowowo qaa mindingogi.

⁶ Kaen jegi aposol ano jotamemeya yononon qaa ii jen gosiwombaajon ajoroogi. ⁷ *Ajoroon niinongiinon qaa maha jen jenonkooli angi. Ii angi Piitonon waama kokaen injoro, “Alauruna, Anutunon wala batunananon gawon mendeema meweengon noma noojon kokaen jero, ‘Gii mono waba kantrinon kema Oligaa Bunja qaa jen asarin onona yononon uugia meleema Pon moma laariwu.’ Ono qaa ii moju. ⁸ *Anutunon ejemba kuuya uunana moma kotoji, iinon kania qendeema Unja Toroya Juuda ejemba nonoojon wasiro kamaaroti, iikawaa so mono waba kantri ejemba yonoojon kaanjadeen ii wasiro uugianon kemero.

⁹ “Wasiro kemero iikaanja kanon Juuda ejemba mende inisosoroon kantri tosia mende sureen onono. Qaagoto, yononon Anutu moma laarigi singisongogia mesaon uugia songbano soraaya koloogi. ¹⁰ Kawaaajon onono mono naambaajon Anutu angobato men mubuyaga? Naambaajon gowoko gbilia yonoo arogianon qaqaq toroqen anin angowuyaga? Qaqaq kaanja ii ananaa ambosakonananon me nononano kaanagadeen angowombaa so mende koloon laliginon. ¹¹ Kaen qaagoto, kokaen moma laarijon: Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono Anutu nemun koma muro hamo qen nonono Siwewaa bunja koloowona. Waba kantri yononon kaanagadeen kana motoonggo iikayadeen otaan letoma Siwewaa bunja koloowombaajon moma laarinkeju.”

¹² Kaen injoro tuun yononon kuuya qaa mongama qaa bo ragi. Ragi Pool Barnabas yoronon qaa sundugara kokaen jeri, “Anutunon nemun koma norono waba kantrinon kema batugianon misin gawon meri aiwese angoletu somasomata asugiro.” Kaen jeri geja ama mogi. Kian. *

Bisop Jeimsnon qaa injoro.

* **15:7:** Apo 10.1-43 * **15:8:** Apo 2.4; 10.44 * **15:12:** Bisop, Griik qaanon episkopos, ananaa qaanon jaagalen me inspekta. Iinon zioz gawon kuuyaa mindimindiri galanja koloaja. Jeims koi kanon Jiisaswaa gowokoya qaagoto, Jiisaswaa koga.

13 Pool Barnabas yorononj sundugara jedaborori mogi Jeimsnonj qaa kokaenj jero, “Alauruna, niinonj qaa jewe mono geja ama mobu. 14 Anutunonj kamban mutuya waba kantri ejemba jaasewanj qen onjoma batugianongga ejemba iyanjaajonj meweengonj onjono qata bosima kanagesoya toro-qegi. Anutunonj kaenj ama kaniaya qendeema nononoti, Saimon Piitononj iikawaa qaaya ninijoro. 15 Qaa kaanja ii gejatootoo ejemba yonononj kaanagadeen nanjonj jenkeju. Yonononj qaa monj kokaenj oogita eja,

16 *‘Kawaa gematanonj niinonj eleema kanj kinj Deiwid-waa kantri totonja mombo menj waamanja.

Ilinonj wala jinjaronj kuunja qen ambosakonana galenj koma onjono kuunanonj boratinj riinj kamaaroto, niinonj ii mombo meagonj kuuwe kantrinonj qeangonj nambaa.

17 Ii kokaenj koloowaatiwaaajonj amanja: Ejemba tuunj tosaanja kuuya yonononj Ponj monjgambuya.

Waba kantri kuuya neenaa bunjana koloowutiwaaajonj onjombeti, iyonononj Ponj nii monjgama nombuya.

Ponj niinonj kaenj jejenj ano iikawaa so kantrigia menj qeangomanja.

18 Kaenj amakejenj, ii mono monowaa monoyanongga moma kouma laligoju.’

19 “Kawaaajonj Jeims niinonj qaa ii gosinj momonanonj kokaenj romonjonj jejenj: Waba kantri ejemba uugia Anutuwaanonj meleenjuti, nonononj mono lombo qaqaqj so-mata iyonoo qagianonj aninj mende sokombaa. 20 *Kaenj qaagoto, iyonoojonj tere kokaenj ooninj sokombaa: Yonononj oro busuya benj lopiombaa nandunj bunja qen kanagianonj anjgi esungianonj tururoti, ii mende newu. Serowilinj mende ambu. Oro aroya qoosonjaa busuya ano sa ii mende newu. Iwoi 4 ii mesaowutiwaaajonj jenj kotiiwonaga. 21 Mooseswaa Kana qaa ii monowaa monoyanongga gomanj so jenj asarinj kouma laligojonj. Ii Sabat kendonj so qamakooli mirinananonj weengonj momakejonj. Kawaaajonj qaa 4 ii saanonj mende mesaowonja.” Kianj.

Jerusalem ajoajoroononj waba kantri yonoojonj tere oogi.

22 Jeimsnonj kaenj jero aposol ano jotameme yonononj kanageso kuuya yonowo qaa ii mogi sokono. Mogi sokono batugianongga eja tosaanja meweengonj onjoma Pool Barnabas yorowo motoonj Antiokia sitinonj wasinj onjombombaaajonj jegi. Kaenj jenj eja qata Juudas qata monj Barsabas ano Sailas meweengonj oronjgi. Eja woi ii uumeleenj tuumbaa jotameme

* 15:16: Aam 9.11-12 * 15:20: Eks 34.15-17; Lew 17.10-16; 18.6-23

ejaga koloori. ²³ “Eja ii wasin orombona,” jen tere mon kokaen on borogaranon anji,

“Momalaariwaa waba alaurunana, Antiokia siti ano Siria ano Silisia balonon laligojuti, nononon onoo jolongia jejon. Aposol nononon momalaari kanagesowaa jotamemeya yonowo onoo uumeleen alaurugiaga koloojon. Kaen onowo qaa amin mobombaajon tere ama ononjon.

²⁴ Ananaa ejemba tosaana mende jen koton ononin angio nonomesaon onoonon kan uugia kuun qaa morotanon lolowawa men onongi uu momogia sisau kolooro monin.

²⁵ Kawaajon nono korebore ajoajoroo ama uumotoon anin sokono. Sokono eja woi meweengon wasin oronin wombo alawoinana Barnabas Pool yorowo onoonon kawuya.

²⁶ Barnabas Pool yoronon ananaa Pon Jiisas Kraistwaa qataajon ama laaligogara qeleeni tosianon urugi komuwowaajon ani.

²⁷ Nono Juudas Sailas wasin oronin kan qaa iikayadeen toroqen jegeranon jeri mobuya.

²⁸ Unja Toroya ano nononon qaa kokaembaajon uumotoon anin sokonja: Onoo qagianon lombo qaqan mende toroqen ambona. Qaa wana 4 iikayadeen mono otaawu. Ii uugugi juma deembombo.

²⁹ Qaa 4 ii kokaen: Oro busuya ben lopiombaa nandun bunja qen kanagianon anji esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro aroya goosona busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi 4 ii mesaon gema qegi uumotoon anin Anutunon kotuegon onono qeangon laligowu. Mono uu bonjon laligowu.” Kian.

Qaa men kenji Antiokia siti yononon aisoogi.

³⁰ Tere kaen on wasin onongi kenji. Kana kema kemen Antiokia sitinon keugi. Keuma uumeleen kanageso koma horon onongi ajoroogi. Ajoroogi tere ii onongi weengogi.

³¹ Ii weengogi iikawaajon afaangon ulunkolen qaganon moma aisoogi. ³² Juudas Sailas yoronon iyanoro gejatootoo ejaga laligon qambanmaban qaa mamaga onoma uuwaa nanonganoo qaa jen men kotiin ononi. ³³ Men kotiin onoma kaban tosaana kanon toroqen laligori. Laligori tegoro uumeleen alaurugara yononon “Luwewo kembao,”

jen wasin oronji. Jerusalem laligori wasin oronjiti, Juudasnon yononon eleeno.† 34 (-)

35 Pool ano Barnabas yoronon toroqen Antiokia sitinon laligon ejemba tosaana mamaga yonowo Pombaanon Buja qaa kuma onoma uugia kuun onoma laligogi. Kian.

Pool ano Barnabas yoronon deeni.

36 Kaen laligogito, kambañ tosaana tegoro Poolnon Barnabas kokaen ijoro, “Anara taon ano goman kuuya liligon Pombaanon Buja qaa jen asarin laligoriti, mono iikanon eleema uumeleen alaurunaranon nomaen laligojuti, ii saanon kema injiima mobota.” 37 Kaen ijoro Barnabasnon Jon qata mon Maak qagiti, ii kaanagadeen wama motoon kembombaajon moro.

38 *Kaen moroto, Jonon wala Pamfilia taonon loorin oromesaon yorowo toroqen gawon mende mero. Kawaaajon Poolnon ii wama kembombaajon moro mende sokono. 39 Mende sokono angowowo ama uugara gere jero deeni. Deema Barnabasnon Maak wama kemen wanjonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nanoro Saiprus watonon keni. 40 Kenito, Poolnon eja qata Sailas meweengoro uumeleen alaurugara yononon Pombaa boronon ama oroma kalenmoriananon sopa somonjon orombaati-waajon jegi mesaon keni. 41 Kema laligon Siria ano Silisia prowins woi ii koton liligori. Liligon Poolnon uumeleen kanagesoya kanagesoya injiima men kotiin onoma laligoro. Kian.

16

Timotinon Pool ano Sailas yorowo toroqero.

1 Poolnon liligon kema laligon taon qagara Derbe ano Listra kanon keuro. Listra keuma kanon gowoko mon qata Timoti mokoloro. Nemunanon Juuda uumeleen embaga koloroto, mananon Griik ejaga. 2 Poolwaa eja alaurutanon Listra ano Aikoniam laligogiti, iyononon Timotiwaa kania jen qeangogi moro. 3 Kaen jegi moma wama motoon kemambaajon moro. Ii moroto, Timotiwaa mananon Griik ejaga laligoroti, ii kuayanon modaborogi ano miri goman kanon Juuda ejemba mamaga laligogi. Kawaaajon yononon Pool jen mububotiwaajon Timoti wama Anutuwaa aiwese men selia kotoro. 4 Kotoro kema taon ano goman so keugiti, iikanon Jerusalem mindimindiri ajoajoroowaa qaaya jegi. Aposol ano Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeya

† 15:33: Tosianon toroqen jawo 34 kokaen anju: Eelenoto, Sailasnon qaaya somonjon toroqen kanon laligoro. * 15:38: Apo 13.13

yoŋonoŋ qaa somoŋgoŋ kotiigiti, ii otaawutiwaajon jen koton oŋoŋgi. ⁵ Kaen liligogi Jiisaswaanon kanagesoya kanagesoya goman so laligogiti, iyoŋoo momalaarigianon kotiuro. Kaen kotiin Buŋa qaa jegi toŋianon uugia meleema ween so kan toroqegi tuuŋgiaa jangoyanon somariin uro. Kian.

Anutunon Pool gaonon koton kondooro Yurop kenŋi.

⁶ Liligon laligon “Eisia prowinsnon kema Buŋa qaa jen asariwoŋa,” jegito, Uŋa Toroyanon soŋgo ama aŋgoŋ koma oŋono. Kawaajon yoŋonoŋ toroqen kema Frigia ano Galeŋsia prowins woi ii een koton uruugun kenŋi. ⁷ Kema laligon Misia goman goraayanon keuma Bitinia prowinsnon keubombaaŋon mogito, Jiisaswaa Uŋa Toroyanon iikanon kembutiwaajon uumotoon mende ano. ⁸ Uumotoon mende ano mesaon kema Misia goman een koton kowe goraayanon kemen Troas taonon keugi. ⁹ Troas keuma gomantiinanon gaon egi Anutunon Pool koton kondooro jaameleen uŋa moŋ kokaen iiro: Yurop eja moŋnon Masedonia leegen nama ooma kokaen jen qama koolin muro, “Gii mono kowe koton Masedonia gomanon kan ilaan nonomba.”

¹⁰ Poolnon jaameleen uŋa ii iiro nono iikawaa kania kokaen moma koton jenin, “Anutunon mono nonooma kowe koton Yurop uutanon kema Oligaa Buŋa Masedonia prowinsnon jen asarin oŋombaaŋon jeja.” Kaen jen iikanondeen mesaon kembombaaŋon romoŋgoŋ afaanŋonin. Kian.

Filipai emba Lidianon uuta meleeno.

¹¹ Nononon afaanŋon kemen wanŋonon unin opo sel horon mororoŋgogi haamonon nanŋoro Troas siti mesaon kema dindiŋagadeen Samotres watonon keunin. Keuma en goman ano toroqen kema Neapolis sitinon keunin. ¹² Kanon keuma wanŋononŋa kamaan kana kema Filipai sitinon keunin. Room ejemba yoŋonoŋ eenanon kan Filipai siti ii meŋ kanon laaligo raragia anŋi Masedonia prowinswaa siti somata kolooro.* Nono Filipai keuma ween tosaŋa kanon laligonin.

¹³ Kanon laligon Sabat kendonon siti kiropo seleenŋen kenin. Kanon kema ‘Juuda yoŋonoŋ apu sakasiŋanon ajoroŋ Anutu qama koolinkejuti,’ kaen romoŋgoŋ kemen rooŋqeqe moŋnon kenin. Kema emba ajoroŋ ragiti, ii inŋiima rama amin moma Anutuwaanon Buŋa qaa ii jenin mogi.

* **16:12:** Masedonia prowinswaa siti waŋa ii Tesalonaika. Distrik mutuyaa siti waŋa ii Amfipolis ano siti somata qatawo moŋ Filipai. Room yoŋonoŋ Filipai ii Itali kaanŋa galeŋ koma oŋoŋgi. Griik goman toya yoŋonoŋ iyanŋiaa balonon waba kaanŋa koloon laligogi.

¹⁴ Mogiti, iyonoo batugianon emba mon qata Lidia raro. Iinon Taiataira sitinonga Filipai kan opo osoga nezongbala akadamuyawo men kululuun sewana mewutiwaajon ama laligoro ano Anutu waeya men mepeseen laligoro. Ponon uuta men afaangoro Poolnon qaa jeroti, iikawaajon siina kolooro geja ama moma anjon kono. ¹⁵ Anjon kono iyanan ano sumanjuruta oomulu men ononin qisin nonoma kokaen ninijoro, "Ono noojon 'Pon moma laarija,' jejuti een, mono saanon kan noo mirinon uma rama nene nen ewu." Kaen jen kaparan koma qisin nonono. Kian.

Pool Sailas yoronon kapuare mirinon rari.

¹⁶ Nono kaban monon qamakooli roonqeqeyanon kemebombaajon kana somatanon kenin welenqeqe emba monon mokolon nonono. Emba ii andoleinawo laligon ejemba kaniagia asuganon jen mokoloomambaajon moro. Ii moma gejatootoo qaa aasangoya jen kolon iikaana kanon monej iwoi ii mamaga horon laligoro touruta yonoo borogianon kemero. ¹⁷ Iinon Pool ano nono niniima nonoo gemananon kan kokaen jen qaro, "Eja koi yononon Anutu uuta somataa welen qen Siwewaa bunaya koloowombaa kania jen asarin onomakeju." ¹⁸ Kaen jen somana mamaga qama laligoro. Ii laligoroto, Poolnon togon iikawaajon siimbobolo moro. Ii moma kaban monon eleema omeya kokaen jen koton muro, "Nii Jiisas Kraistwaa qatanon gijojen: Gii mono emba kokawaa uutanonga kouma kema!" Kaen jen koton muro iikanondeen kouma mesaon keno.

¹⁹ Ii kenoto, emba tourutanon ii moma monej iwoi horowombaa kania juguroti, ii mokolon iringia soono. Iringia soono Pool Sailas oroma somonjon maaket sombenanon horon orongi galen eja yonoo jaagianon kenji. ²⁰ Kema qaa jake galen yonoo jaagianon orooma selegaranon qaa kokaen kuun jegi, "Nono siti koi kanon luaenon laligojonto, eja woi koi yoronon kan enkalolon ama nonomakejao. Yoronon Juuda ejaga koloojao ²¹ ano Juuda siligia kuma nonomakejao. Nono Room mindimindiri kanriwaa toton toya koloojon. Kawaajon nono siligia ii saanon mende moma anjon kombona. Ii men otaawombaa songo ero amamaajon."

²² Selegaranon qaa kaen kuun jen orongi ejemba tuun yononon kaanagadeen waama mindirin kotiin qotogon orongi. Qotogon orongi galen yononon kuun onongi selekopaagara horon menjujen-juranji ano jen koton onongi arawambunon urugi. ²³ Mamaga urugi tegoro kapuare mirinon oroombombaajon uruama eja waayawonon awaagadeen galen men orombaatiwaajon jen koton mugi. ²⁴ Kaen

jenj kotonj mugi moma uruama kapuare miri biiwianonj miri uuta monjonj kema kanawoigara gere ozozopanj[†] batugara-
nonj ama kasanonj somonjonj miri uuta iikawaa naguya woi
ii kii kunjgi kiro rari. Kianj.

Kapuare miri galejanonj uuta meleeno.

²⁵ Pool Sailas yorononj kaenj rari. Rama gomanj ruujanonj
kolooro kanonj Anutu qama koolinj rii qama mepeseenj rari
kasa eja kuuyanonj geja ama mogi.

²⁶ Kaenj anjgi iikanondeenj uulanawo nanj somata menj
giliro kapuare miriwaa tandoya kuuya wanjanwanjanj qegi.
Kaenj qegi iikanondeenj nagu kuuya tanjgi kasa eja kuuya
yonoo aenj gbadogianonj (tape) loloonj kamaaro. ²⁷ Kaenj
kolooro kapuare miri galej iinonj gaonj uutanonjga waaro.
Waama kapuare miriwaa naguya kuuya tandaborogiti, ii
iima jero, “Yei! Kasa ejanonj togonj kendaboroju me no-
maenj?” Kaenj jenj romonjonj jenenja ororo manjawaa soo
somata ii kopinanonjga horonj iyanja aomambaajonj ano.[‡]
²⁸ Anja aomambaajonj anoto, Poolnonj gbanjbanj terenjonj
kokaenj jero, “Nono korebore koi rajonj. Mono geengaa
selega eenj mende tiwilaawa.”

²⁹ Kaenj jero moma kiwa mubutiwaajonj qisiro mugi uu-
lanawo kapuare miri uutanonj kema jenenja ororo Pool Sailas
yoroos kosoga-ranonj kema siminj kuma orono. ³⁰ Siminj kuma
orama kapuare mirinonjga uruama kamaanj kokaenj qisinj
orono, “Eja somata woi, nii mono nomaenj ambe Anutunonj
hamo qenj nono letombenaga?”

³¹ Qisinj orono ijori, “Mono uuga meleema Ponj Jiisas moma
laarinj muna gii ano sumanjuruganonj kaanjagadeenj letoma
Siwewaa bunja koloowu.” ³² Kaenj ijori mirianonj kenjgi
kanagesouruta kuuya yonowo ajoroogi Anutuwaanonj Bunja
qaa jeri mogi. ³³ Jeri moma gomantiinjaa aua iikanondeenj
uruama kema wijigara songbano. Songbano iikanondeenj ii
ano sumanjuruta kuuya ii oomulu menj onjoni. ³⁴ Oomulu
menj onjoni uruano nene mirinonj uma nene oonj ama orono.
Orama iyanja ano sumanjuruta yonononj kuuya Anutu moma
laarigitiwaajonj korisoro anjgi. Kianj.

Kapuare mirinonjga konjoma oronjgi kamaari.

³⁵ Gomanj ano qaa jake galej (majistreit) yonononj opotoro
wasinj onjonjgi kapuare mirinonj kanj kokaenj jegi, “Eja woi ii
mono isama orona kamaawao.”

[†] 16:24: Gere ozozopanonj kanagara melanjiro amamaanj rari. Unjaya iiba.

[‡] 16:27: Kasa ejanonj oloj kono galeja ii qaa jakeyanonj ama qegi ironja
siimbobolo moma komunjegi. Iyanja gamuya moma aonaga, kaenj afaanjonj
komunaga.

³⁶ Kaen jegi eja waayawonon kan buju ii Pool kokaen ijoro, “Majistreit galen yononon qaa kokaen angita kaja: Oro mono kasagara isambe kamaawao. Kawaajon oronon mono keteda koi mesaon kamaan luaenon kembao.”

³⁷ Kaen ijoroto, Poolnon opototo ii kokaen injoro, “Room mindimindiri gawmanon sopa somonjon noroma kawaa (jenkoto) paaspoot norongi laligojo. Kawaajon yononon qaanara mende gosin jen tegon kilen asuganon ejemba jaagianon een lan arawambu koobinon nurun kapuare mirinon noronon. Ii gamuyawo. Kaen noronon rari keteda koi nomaembaajon wasin noronon een oloj kamaaworaga? Ii mende sokonja. Noro qaago totoon kamaawoto, yononon mono angio kan nuruanon kamaaworaga.”

³⁸ Poolnon opototo ii kaen injoro qaa ii men majistreit galen yononon kema injogi. Ii moma Room gawmambaa (jenkoto) paaspoot men laligoriti, ii moma aarun sombugia mogi. ³⁹ Sombugia moma kapuare mirinon kan bonjon susugon kele ama kuun oronon kemeri. Kemeru Filipai siti mesaowaotiwaaajon welema oronon. ⁴⁰ Welema oronon Pool Sailas yoronon kapuare miri mesaon Lidiawaa mirinon keni. Kanon kema uumelejen alaurugara injiima uuwaa nanjonanjo qaa jen onomeson keni. Kian.

17

Tesalonaika gawon megii sisiwerowero angii.

¹ Kema laligon Amfipolis ano Apolonia siti woi ii koton Tesalonaika sitinon keugi. Siti wana iikanon Juuda yononon gamakooli mirigia megii nano. ² Poolnon nanamemenja ama laligoroti, iikawaa so gamakooli mirigianon uma Sabat kendon karoon kanon yonowo Uumeleembaa Buna Tere weenjon kania amin moma laligogi. ³ Kaen laligon Buna Terewaa kania jen asarin kokaen jero, “Anutunon aren ama Hamoqeqe Toyanon siimbobolo moma komunonga waabaatiwaaajon jero.” Kaen jen iikawaa kania Buna Terenonga qendeema uugia kuun kokaen injoro, “Eja Jiisas jen asarin ononjeni, iinon mono Hamoqeqe Toya Kraist koloja.”

⁴ Kaen injoro Juuda kanageso yonononga tosianon moma laarin uugia meleema Pool Sailas yorowo toroqen nanon. Griik ejemba tosianon Anutu waeya men mepeseegiti, iyonononga kaanagadeen tuun somatanon yonowo toroqegi ano emba uuta qabunagiawo yonononga mamaganon uugia meleengi.

⁵ Uugia meleengito, Juuda eja geria yononon uugia soono unon motoqoto moma gemaqeqe qaa jegi. Kaen jegi

injarere ejemba roonqeqenon lan laligogiti, iyonoonon kema eja doogoya tosaana ononji. Ii onoma mindirin ejemba tuun uugia kuun horon ononji ajoroogi. Ajoroon lan qagi qemburun gujubaju kolooro siti sokonda-bororo. Lan qama lugun eja qata Jeison iwaa miri rijugon Pool Sailas ejemba tuun jaagianon ama orombombaajon mongama oronji.

⁶ Mongama oronjito, mende mokoloon oroma Jeison ano uumeleen alauruta tosaana somonjon horon onoma sitiwaa galenkonkon eja yonoo jaagianon keuma kokaen qagi, “Yei! Eja balona balona liligon goman so uu kuun ononji kaamaa qen soonkejuti, iyononon mono koi kanon kaanagadeen kari.

⁷ Koi kanon kari Jeisonon ii oroma anjon koma orono. Ejemba kaanja kuuya yononon kokaen jenkeju, ‘Eja mon qata Jiisas iinon kin Ponana koloaja.’ Kaen jen Room Siisa-kimbaa jenkootoya qotogon men kamaan amakeju.”

⁸ Kaen qagi ejemba tuun ano galenkonkon eja yononon mogi uugianon kamaan raidimbon kaanja sisau kolooro.

⁹ Sisau kolooro Jeison ano uumeleen alauruta tosaana kuun qisin ononji monej ama wan taraagara megii kamaan kenji. Kian.

Berea kenji Baibel stadi ama qaagara gosigi.

¹⁰ Kamaan kenjito, uumeleen alaurugara yononon Pool ano Sailas iikanondeen wasin oronji mesaon gomantiina kana goman qata Berea kanon kenii. Kema keuma Juuda yonoo qamakooli mirigianon uri. ¹¹ Qamakooli mirigianon uma Buna qaa jeriti, ii siina somata moma analin anjon konji. Juuda kanageso Berea laligogiti, iyononon Tesalonaika kanageso unuugun awaa soro koloogi. Qaa tororo jeri me qaago, ii ween so Buna Terewaa qanon gosin weenjon amin moma laligogi.* Sili awaa kaanja otaan Juuda ejemba Tesalonaika laligogiti, ii haamo ama ononji. ¹² Buna qaa jeri Juuda yonoononga kelemalelenanon moma laarin uugia meleengi. Griik ejemba yonoononga kaanagadeen mamaganon Jiisas moma laarigi batugianon emba uuta qabunagiawo ii mamaga laligogi.

¹³ Jiisas moma laarigito, Poolnon Berea kanon kaanagadeen Anutuwaanon Buna qaa jen asarin laligoroti, iikawaa bujukanon sein Tesalonaika kema Juuda jotamemeya yonoo gejagianon kemero. Gejagianon kemero moma waama Berea kan kaanijadeen ejemba uugia oson kuugi. ¹⁴ Kuugi uumeleen alaurugara yononon ii moma iikanondeen Pool wasigi kowe goraayanon kemero. Kemeroto, Sailas Timoti yoronon toroqen Berea laligori.

* 17:11: Berea yononon Baibel stadi awaa anji.

15 Eja Pool oonḡiti, iyononon toroqen wama kema Atens sitinon keugi. Keugi kokaen jen koton onono mogi, “Ono mono eleema Sailas ano Timoti jegi uulanawo noonon kawao.” Qaa ii moma mesaon kenḡi. Kianḡ.

Poolnon Atens sitinon gawon mero.

16 Poolnon Atens sitinon rama Sailas Timoti yoroojon mamboma laligon liligoro. Liligon siti ii tando lopionḡa lopionḡa kanon saa qegi kana goraaya goraaya nanḡi inḡiima awawalinḡ temboma uuta gere jero. 17 Poolnon Juuda yonoo qamakooli mirigianon uma Juuda waba ejemba ano balon toya Anutu waeya menḡ mepeseegiti, iyonowo nama aminḡ mogi. Poolnon weenḡ so roonḡqeqe sombenḡia so kema ejemba mokoloon onoma yonowo aitongon aminḡ mogi.

18 Aminḡ mogi Epikuros ano Stoik momo jake woi kanonḡa boi tosonianḡ kanḡ Poolwo qaa silia siliaa jenḡ niinonḡiinonḡ ama jenonḡkooli amigi.† Tosianon toroqen Poolwaa qaaya moma kokaenḡ jegi, “Momo kitia kitia zezenḡo kaanḡa usuma uunḡ monḡama lanḡ menḡ kululuunḡ motoonḡo woi mokoloonḡ bimbimḡonḡ menḡ kaja. Ii menḡ kanḡ sosenḡae kaanḡa lanḡ jejato, qaayaa honḡa naama jemambaajonḡ moji, ii mende mojonḡ.”

Poolnon Jiisaswaa Bunaya jenḡ asarinḡ uugia kuunḡ koomunonḡa waaro‡ jero. Kawaajonḡ tosonianḡ toroqen kokaenḡ jegi, “Benḡ wabaya menḡ kanḡ yoroo kanagara jenḡ asarija, iikawaa tania kaanḡ kolooro iijonḡ.”

19 Kaenḡ lansanḡ jegi Pool wama maaket sombenḡ somata qata Areopagus§ iikanonḡ uma kaunsol yonoo jaagianonḡ anḡi nano kokaenḡ jegi, “Gii momo arenḡ gbilia asuganonḡ kuma nonomakejanḡi, iikawaa kania ii nomaenḡ? Ii saanonḡ jena mobonḡa. 20 Giinonḡ waba kantri yonoononḡ qaa morota menḡ kanḡ jena gejanananonḡ kemero mojonḡ. Kawaajonḡ goo qaa arenḡaa kania ii tororo mobombaajonḡ mojonḡ.” 21 Atens toya ano waba iikanonḡ laligogiti, iyonononḡ kuuya eenḡ lansanḡ laligonḡ momo qaa dologa dologa nuuguna guuguwe ama jenḡ moma uugia iikanonḡ ama kambanḡia tiwilaanḡ laligogi. Kianḡ.

Poolnon Areopagus sombenonḡ nama qaa jero.

22 Poolnonḡ waama Areopagus sombenḡ biiwianonḡ kema kaunsol yonoo jaagianonḡ nama kokaenḡ jero, “Atens ejauruna, niinonḡ koi kanḡ iwoi kuuya iima kaniagia kokaenḡ ero

† 17:18: Momakooto boi qata Epikuros iinonḡ keraqeeanḡo mobombaa kania kuma onono. Stoik momo jake (akademi) kawaa boiya qata Zeno iinonḡ siinḡ awaa ano bologa qowogonḡ bonḡ qenḡ kotiinḡ nambombaa kania kuma onono. ‡ 17:18: Jiisas ano Koomunonḡa waawaataa qaa woi ii mende moma asarinḡ tompinḡ nama kokaenḡ jegi, ‘Iinonḡ mono benḡ eja ano emba yoroo qagara kaenḡ qaja.’ § 17:19: Areopagus qaa iikawaa kania ii manjaqeqewaa benḡa qata Ares iwaa baanḡa.

mojen: Ono benjurugia goda awaa qen mepeseen onoma laligoju. ²³ Niinon liligon onoonon miri kowoga kowoga iima iikawaa batuyanon alata tereyawo mon mokoloowe. Iikanon kokaen oogita ero iibe, 'Ben kania mende mojon, iwaajon koi menin.' Kawaajon ono ben mon kania mende moma kilen waeya men mepeseenkejuti, niinon mono iwaa kania inisaama jewe mobu.

²⁴ * "Ben Anutunon Siwe namo ano iwoi kuuya iikawaa uugaranon eji, ii mokolon onono. Iinon Siwe namowaa Ponaga kolooja. Iinon jiwowon jigo boronon memeta kanon mende rama laligoja. ²⁵ Iyano laaligowaa kania kolooja. Ii ano anana balonon laligowonatiwaajon sele, kokooso ano iwoi tosaana kuuya nonono sewan aason horonkejon. Kaen nonomakejiwaajon ama ano nembanene me iwoi mombaa-jon mende amamaankeja. Kawaajon ejemba anana ii wagi-wombaa-jon amamaajon. Anana boronananon iwoi mende men nandun ama munini een, iinon mende komuwaa. Iinon balon eja kaana mende laligoja. Qaago.

²⁶ "Iinon wala eja motoonggo mokolooro iwaanonga sein deema gbala injana ano sele tosaana koloon balona balona kuuya sokoma laligojon. Iinon kambanana kuuya tororo arengon nonono iikawaa so laligojon ano miri goman daengen daengen en rama laligojoni, iikawaa goraaya ano aasoya ama jen koto iikawaa so laligojon. ²⁷ Anana mono Anutu iyana moma mongama mubombaa-jon iwoi kuuya ii arengon nonono. Iinon korebore kosonananondeen laligojato, kilen koromojoron ama Anutu mongama laligon mokoloowonaga me qaago? ²⁸ Onoangiaa Griik momo ejembanon qaa kota arengon oogiti, iyonoononga woiyanon kaanagadeen qaa kota mon kokaen jeri,

'Nono kaanagadeen iwaa gbiliuruta koloon laligojon.'

Eja kaana monon qaa kota mon kokaen ooro,

'Iinon mono men letoma nonono iwaa aonanon laalig-onana laligonkejon, kanana kema kankejon ano en waawaanana amakejon.'**

²⁹ Qaa iikawaa so anana Anutu waa gbiliuruta koloon laligon kosianon nanjon. Kosianon nanjonto, kilen iwaa kania moma soon jinjan qewombo. Unu meme eja (artist) yononon momo qaganon nama ben mombaa tania romongon goul, silwa me jamo kowonjin men uroron tando lopiona sogon menjeregon menkejuti, iinon mono iikawaa tani mende kolooja. ³⁰ Ejembanon poumapou ama jibijabu

* **17:24:** 1 Kin 8.27; Ais 42.5; Apo 7.48 ** **17:28:** Momo eja somata Pool iinon momo jakeya jakeya uma Griik yonoonon buk morota morota weengon moma koton iikanondeen qaa kota kota afaangon men asuganon jero.

laligon kougi Anutunon kamban kanon nanamemengiaajon moma bolin irona mende meleema laligoroto, kamban kokaamba qaaya injisaama kokaen injijoja, 'Ejemba korebore gomanja so rama kenjuti, onjo mono uugia meleema noonon kawu.'

³¹ "Anutunon kamban somata ano kan kuuwaa. Iinon kamban iikanon ejemba gomanja gomanja kuuya laligon kenjuti, ii men kululuun nonoma qaanana gosin tororo jen tegowaa. Iinon eja mon qaanana jen tegowaatiwaajon meweengon jenteegowaa ku-usunja borianon ano. Iinon eja ii men gbiliro koomunonga waaro iikaanja kanon ku-usunja somata ii ejemba kuuya qendeema nonono iima mojon. Eja koomunonga waaroti, iinon mono jenteego Tonanaga koloaja."

³² 'Anutunon eja mon koomunonga men gbiliro waaroti,' tosianon qaa ii moma mepaqepae anji. Kaen anjito, tosianon kokaen jegi, "Qaa jejani, nono ii mombo mobombaajon mojon. Kawaajon gi saanon kamban monon qaa ii toroqen jen asariwa." ³³ Kaen anji Poolnon yonoo batugianonga waama onomesaon keno. ³⁴ Kenoto, tosianon kan Jiisas moma laarin iwo toroqegi. Moma laarigiti, iyonoo batugianon Areopagus kaunsol tuun yonoo jotamemeya eja mon qata Dionisius laligoro. Kaanagadeen emba somata mon qata Damaris ano tosianon yorowo toroqen moma laarin uugia meleengi. Kian.

18

Poolnon Korint sitinon keno uugia meleengi.

¹ Iwoi ii kolooro Poolnon Atens siti mesaon Griik siti mon qata Korint kanon keno. ² Korint kema Juuda eja mon gaya Akwila mokolooro. Akwila iinon Eisiawaa prowinsya qata Pontus kanon koloon kanagen mindimindiri siti Room kema laligoro. Kanon laligoro Siisakin qata Kloodius iinon jenkootoya kokaen ano, "Juuda ejemba onjo mono korebore Room siti mesaon deembu." Kaen jenkooto anotiwaajon ama Itali kantri mesaon Griik kemen kamban kanon Korint kouro. Kouro Poolnon mokoloon ii ano embia qata Prisila yoroonon keno. ³ Laaligogara nanjowaotiwaajon opo kuunja kuunja meri. Poolnon kaanagadeen opo sel kuun meme ejaga. Kawaajon yoroonon keno gawongia ororon ero yorowo laligon en opo sel kuun gawon motoon meg. ⁴ Men laligogi Sabat kendon so qamakooli mirinon uma Juuda ano Griik ejemba yonowo Jiisaswaa kania amin mosoma uugia meleembutiwaajon kuun onoma laligoro.

⁵ Kuun laligoro alawoita Sailas Timoti yoronon Masedonia prowinsnonga kouri Jiisaswaa Bunaya kambañ so jen asarin laligoro. Kaen laligon Jiisasnon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, iikawaa kania asuganon qendeema qaa iikanon Juuda ejemba uugia kuuro. ⁶ Uugia kuuroto, Pool tuarenjen ama uqeqe qaa tokoronkota jen mug borianon jaagianon kuun sububun qesaaro kamaaro kokaen injoro, “Niinon koposo mende ambe onjo tiwilaan iikawaa irona ii mono noo qananon ambombaajon amamaawuya. Ii onjoangio bosimbu. Onjo Buna qaa qotogogi niinon saanon onjomesaon kete nama ubaati, iikanon waba kantri ejemba yonoonon eleema kemañ.”

⁷ Kaen injion onjomesaon qamakooli miri goraayanon eja mon qata Titius Jastus iwaa mirinon uma laligoro. Iinon Juuda ejaga qaagoto, kilen Anutuwaa waeya men mepeseen laligoro. ⁸ Goraayanon kenoto, qamakooli miriwaa galen qata Krispus ano iwaa embameria yononon kuuya uugia meleema Pon moma laarigi. Kaanjadeen Korint ejemba tosaan Poolwaanon qaa mogiti, iyonoononga mamaganon Jiisas moma laarin uugia meleengi oomulu men onongi.

⁹ Poolnon gomantiina monnon gaon ero Ponnon koton kondooro jaameleen unj iiro kokaen ijoro, “Gii toroko mende mobato, Buna qaa mono kotiin jen laligowa. ¹⁰ Siti kokanon ejemba tuun mamaga yononon noo buna kolooju. Kawaajon niinon giwo laligowe monnon iwoi mon mende kanain men bolin gombaa.” ¹¹ Kawaajon Poolnon kambanja men korin yonoo batugianon gbani motoonjo ano koin 6 kawaa so laligon Anutuwaanon Buna qaa kuma onjoma laligoro.

¹² Kuma onjoma laligoroto, Room yononon eja Galio kuugi Akaia prowinswaa kiap gawana laligoroti, kambañ iikanon Juuda jotamemeya yononon mindirin Pool tuarenjen ama mun horon qaa jakeyanon ongi. ¹³ Qaa kokaembaajon ongi, “Eja koi kanon ejemba enkalolon men onjoma. Room yononon jen kootogia angi eji, iinon ejemba kana ii uugun Anutuwaa waeya men mepeseewuti-waajon uukuuku men nonjoma.”

¹⁴ Qaa kaen selianon kuun jegi Poolnon qaa kitia jemambaajon ano kiap gawana Galio iinon Juuda ejemba ii kokaen injoro, “Juuda ejemba onoo batugianon monnon eja qero komunaga me qinji bologa toton mon anagati een, iikawaajon niinon saanon qaagia geja ama mobenaga. ¹⁵ Kaanto, onoo batugianon momalaariwaa qaa kolooro qa morota morota qama angowowo ama jen kootogia nomaen ambuti, ii mono onjoangiaa lombogiaga. Niinon iwoi kaan ii gosin jen tegomanatiwaa so qaago.” ¹⁶ Kaen injion qaa jakeyanonga

onjotaaro kamaagi. ¹⁷ Kamaan iyangiodeen mindirin motoon lugun qamakooli miriwaa galen qata Soostenes ii qelanjin men kan qaa jakeyaa kana qaa ootanon ama qegi. Qegi kiap gawana Galionon ii iima kawaajon jaaya soongoro honja mon mende kolooro. Kian.

Poolnon anaa gomanon Antiokia sitinon eleeno.

¹⁸ *Poolnon kilen toroqen Korint sitinon ween mamaga laligoro. Laligodaboron uumeleen alauruta yeizozogia jen onjomesaon Prisila ano Akwila uruama kowenon kemen wangowaajon mamboma ragi. Wala Anutuwaa jaanon kokaen jero, “Niinon Anutuwaa gawonja pondan kaparan koma memanja.” Qaa kaen jen ii jojopan qaanon somongon laligoro. Kamban ii tegoro kowenon goman qata Senkria kanon kemen jojopan qaayaajon jero wan juya motogi. Wango mon Siria prowinsnon kemambaajon anoti, ii mokolonon iikanon uma opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kenji.

¹⁹ Kema Efesus taonon keuma Poolnon Prisila ano Akwila oromesaoroto, anja qamakooli mirinon uma Juuda yonowo Jiisaswaa kania amin mogi. ²⁰ Amin moma kokaen qisin mugi, “Gii saanon kamban koriga nonowo laligowa.” Kaen qisin mugito, Poolnon iikawaa uumotoon mende ano. ²¹ Kawaajon yeizozo kokaen injoro, “Anutunon iikawaajon ‘Oon,’ jewaati een, mono saanon eleema onjooonon kamanja.” Kaen injonon wango monjonon ugi opo sel horon mororongogi haamonon nangoro Efesus mesaon kenji.

²² Kema taon mon qata Sisaria kanon keuma wango mesaon balon kana Jerusalem uro. Uma eleema uumeleen kanageso jolongia injoro. Ii injon rama waama kemen Antiokia sitinon keno. ²³ Antiokia sitinon kema laligoro sonda tosaanja tegoro onjomesaon kananon keno. Kananon kema Galesia ano Frigia prowins woi ii uugun goman so liligon gowoko kuuya injiima koma gbilin onono kotiigi. Kian.

Apolosnon Efesus ano Korint gawon mero.

²⁴ Kamban kanon Juuda eja mon qata Apolos ii Efesus karo. Apolos iinon Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanon koloon laligon momo mirinon uro tegoro Bunja Tere Walagaa qaaya awaagadeen moma kotoro. Ii moma koton kania jero qaayaa tania kawaajon ejemba goman so ainja mamaga moma aisoogi. ²⁵ Pombaa kania otaawombaa kania kuma mugi Anutuwaanon gere bolananon uutanon jero. Jiisaswaa kania tororo dindija kuma onjoma Jonon oomulu men onjototi, iikawaa kania saanon moma sorogon jero. Ii jeroto, iikawaa

* 18:18: Jan 6.18

batuya monj mesaoro. Uña Toroyanonj mulu menj nononji, ii mende moro.

²⁶ Iinonj kanj qamakooli miri uutanonj kanainj qaa esunmumu-yawo jero. Jero Prisila Akwila yorononj qaaya moma nama wani yoroo mirinonj kenji. Kema Anutuwaa kania awaagadeenj toroqen jenj asarinj ijori moro. ²⁷ Apolosnonj Griik kantriwaa bakaya qata Akaia kanonj kemambaajonj moro Efesus uumeleenj ala yonjononj kotinjonj mugi. Kotinjonj munj Akaia gowokourugia yonoojonj tere kokaenj oogi, “Eja koi mono koma horonj mubu.” Apolosnonj tere ii menj Akaia prowinsnonj kema ejemba Anutuwaa kalenmorianja moma asarinj uugia meleengiti, ii mamaga ilaanj onono. ²⁸ Ilaanj onoma “Jiisasnonj Hamoqeqe Toya kolooja,” jenj iikawaa kania ii Bunja Terewaa qaaya qaaya weenjonj kanonj qendeema onono mogi. Juuda yonjononj qaa ii moma jenonjkooli anji niinonjginonj kolooroto, Apolosnonj Anutuwaa ku-usunj qaganonj nama qaagia asuganonj gewagoro kamaagi. Kianj.

19

Poolnonj Efesus laligonj gawonj mero.

¹ Apolosnonj Korint sitinonj laligoro Poolnonj Antiokia siti mesaonj prowins tosaanja* uugunj kema kema kowe goraayanonj Efesus sitinonj keuro. Keuma kanonj gowoko tosaanja mokoloonj injiuro. ² Injiima kokaenj qisinj onono, “Onjo moma laarinj uugia meleengiti, Uña Toroyanonj mono kambanj iikanonj uugianonj kemero me qaago?” Kaenj qisinj onono kokaenj meleema jegi, “Uña Toroyanonj laligoji, nono iikawaa qaaya ii mende totoonj moninj.”

³ Meleema jegi kokaenj injijoro, “Onjo mono naa oomuluga menj onongita laligoju?” Kaenj injijoro meleengi, “Nono Jononj oomuluwaaajonj jenj laligoroti, mono iikaya menj nononj meninj.”

⁴ *Kaenj meleengi Poolnonj jero, “Jononj Jiisaswaaajonj qaa jenj ejemba tuunj uugia kuuro kokaenj mogi, ‘Noo gemananonj eja monj kawaati, onjo mono ii moma laarinj uugia meleembu.’ Kaenj jero moma uugia meleengiti, Jononj ii oomulu menj onoma laligoro.”

⁵ Kaenj jero mogi Poolnonj Ponj Jiisaswaa qatanonj oomulu menj onono. ⁶ Menj onoma boria wangianonj ano Uña Toroyanonj uugianonj kemero kantri tosiaa qaa morota morota

* **19:1:** Balonj ii kambanj kokaamba kantri qata Tooki (Turkey) kawaa uutanonj eja. * **19:4:** Mat 3.11; Maak 1.4, 7-8; Luuk 3.4, 16; Jon 1.26-27

kanain jen gejatootoo qaa jegi. ⁷ Eja ii mindirin 12 kawaa so laligogi.

⁸ Poolnon qamakooli mirinon uma nama Anutuwaa bento-tombaa kania amin moma awasan kaka nama kawali kaanja uugia kuuro qaaya qewagowombaajon amamaan laligogi. Kaen laligogi koin karon tegoro. ⁹ Qewagowombaajon amamaagito, tosanon yangisen ama mende moma laarin Pombaanon kania asuganon jen bolin ejemba jaagianon qaa kisma jen nanji. Kaen jen nanji Poolnon gosin mendeema onoma onomesaon gowokouruta unuano korikori kenji. Korikori kema eja qata Tiranus iwaa qenjaaro momo jakenon ween so (aua 5 ajoroon) kuma onono amin momo ama laligogi. ¹⁰ Kaen ama laligogi Pombaa Buja qaayanon sei ro gbani woi tegoro. Ii tegoro Buja qaa ii Eisia prowins uutanon goman toya ano Juuda ejemba kuuya yonoo geja-gianon kemero modaborogi. Kianj.

Sewa meraurutanon omejiilan konjombombaaajon amamaagi.

¹¹ Anutuwaa ku-usunanon Poolwaanon keuro gawon men boria ejemba wanjianon ano Anutunon angoletto morota morota mero asugiro. ¹² Kaen laligoro ejemba ji injiro laligogiti, tosanon Poolwaa selianonga nogo motomoto ano opo jokanja tosaanja kaanagadeen men kema kan qagianon anji jigia onomesaoro omejiilanjurugia kouma kenji qeangogi. ¹³ Juuda sele galen tosanon liligon omejiilan onotaan kema kan laligogiti, iyononon kaanjadeen kanain omenon kokojin-jin men onongiti, iyonoo qagianon Pon Jiisaswaa qata qama esuna koma horowombaajon angobato meggi. Angobato men kokaen jegi, "Poolnon Jiisaswaa qata qama uukuukuu men nonomakeji, niinon mono Pon iikawaa qatanon omejiilan kouma togowutiwaajon jen koton ononjen." ¹⁴ Jiisaswaa qata kaen qagiti, iyonoo batugianon Juuda jigo gawon galen wana qata Sewa iwaa merauruta 7 yononon kaanagadeen laligogi.

¹⁵ Yononon ome mon kaen jen koton mugito, iinon meleema kokaen jen onono, "Nii Jiisas moma mujen ano Pool moma mujento, onjo mono moroga?"

¹⁶ Kaen jen onoma eja uutanon nanoti, iinon mono lugun qagianon uma qelanjin onono. Kaen korebore haamo ama japalelen men onoma selegia motoqoton opo malekugia menjugenjurano. Menjugenjurano anja anja selegianon sagorogoro kamaan nano togon kesagia men miri uuta ii mesaon selegia tomanja kamaan kemaligi. ¹⁷ Kaen kolooro Juuda waba ano balon toya Efesus laligogiti, kuuya yononon iikawaa bujuya moma mamaga aarun awawaligi.

Awawaligi tosonianj Pon Jiisaswaa qata kaparanj koma mepeseegi akadamyawo kolooro. ¹⁸ Moma laarinj uugia meleenjiti, iyonoononjga mamaganonj kema singisonjgogia injisaama jenj koloogi. ¹⁹ Tosianonj suuqanjonj hamoqeqe menj laligogiti, iyonoononjga mamaganonj buk papiagia menj kanj menj kululuunj ejemba kuuya yonoo jaagianonj nama asuganonj gerenonj giligi jero. Buk papia iikawaa sewanjia weenjonj kululuugi mindimindiri jangogia ii silwa monenj (Kina) 50,000 kawaa so kolooro. ²⁰ Tani kaenj anjgi Pombaa Buja qaaya ii esunmumuyawo seinj kotiinj keno. Kianj.

Poolnonj gawonja arena ano.

²¹ Iwoi kuuya ii koloodabororo Unj Toroyanonj Pool sololonj muro qaaya somonjonj kokaenj jero, “Nii kowe kotonj Griik kantriwaa leegenj woi Masedonia ano Akaia kanonj liligowe tegoro mesaonj Jerusalem sitinonj kemaŋa.” Kaenj jenj toroqero, “Kanonj kema rama Jerusalem mesaonj Room siti kaanjadienj kema iimaŋa.” ²² Kaenj jenj nenjowoita Timoti ano Erastus wasinj orono Masedonia keni anj toroqen kambanj tosaŋa Eisia prowins uutanonj laligoro. Kianj.

Efesus yonononj manja karenj aogi.

²³ Efesus sitinonj Pombaanonj kana otaagitiwaaonj kambanj kanonj enjkalolonj gujubaju somata qatawo kolooro. ²⁴ Silwa gawonj meme eja monj qata Demitrius iinonj silwa ooro bolbolgoro qokotaanjenj emba qata Artemis iwaa jiwowonj jigowaa so unj busubuusu menj laligoro. Ii mero sewanjia menj laligogi monenj uuta hororo konkororo alaurutanonj mendeema megij. ²⁵ Megij Demitrius ano tuunj tosonianj gawonj kaanjanj menj laligogiti, ii motoonj onoono kanj ajoroogi kokaenjinjoro, “Alauruna, nono gawonj koi meninj sewanjia awaa koloonj kankeji, ii mojonj. ²⁶ Ii mojonjto, Pool eja iikanonj Efesus koi kanonj kouma ejemba uugia osonj ii ano Eisia prowins kuuya sokoma ejemba tuunjanj tuunjanj kuunj onono jinjanj koloojuti, ii kambanj kokaamba saanonj iima kotoju. Iinonj kokaenjenjkeja, ‘Benj borononj memeta ii benj honjanj qaago.’

²⁷ “Kaenjenjenj laligoro nono komahooro gawonana menjkejonj, iikawaa qata menj boliro jejewili ambubotiwaa uulombo kolooja. Ano iikayadienjenj qaagoto, uulombo monjenj kokaenjenjenj eja: Ejemba kuuya Eisia prowins uutanonj ano balonjanj balonjanj kuuya kanonjenjenj emba uuta Artemis waeyanjenjenj menj mepeseenjenjkejuti, iwaa benjenjenj qabunjanjanj somatanonjenjenj tiwilaanjenjenj esunanonjenjenj kamaawabo ano jiwowonjenjenj jigoyaa qatanonjenjenj bolinjenjenj ejemba jaagianonjenjenj kamaanjenjenj omayanjenjenj koloojwabo.

Uulombo kaen eja. Kawaajon majakaka moma qaa koi jejen.”

²⁸ Demitriusnon kaen jero gawon alaurutanon ii moma iringia soono kokaen jen qa gigilaagi, “Efesus nonoonon Artemis ii uuta!” ²⁹ Qa gigilaagi enkalolon gujubaju kanon sein kema siti kuuya sokono. Kaen kolooro Masedonia eja woi qagara Gaius ano Aristarkus Poolwaa nenawoita ii qelanjin uruama ororaan oroma kulukululuu mirinon kema ajoajoroo megii. ³⁰ Ajoajoroo megii Poolnon kaanagadeen ejemba tuunlelemba yonoo batugianon kemambaajon moroto, uumeleen ejembanon ii angon koma mugi.

³¹ Eisia prowinswaa galenkonkon eja tosianon Poolwaa alauruta koloogiti, iyononon kaanagadeen qele ama kokaen welema mugi, “Kulukululuu mirinon ajoajoroo mejuti, gii mono geenga iikanon mende asugina giibu.” ³² Ajoajoroo megiti, iikanon ejemba mamaganon nama ajoroogitiwaa kania mon mende mogitiwaaajon anan lansan qa gigilaan sisau enkalolon somata megii sein keno. ³³ Kaen keno Juuda yononon eja qata Aleksander kuun nangogi tuun yononon horon kana megii qaitanon eu uma nano. Uma nama ejemba jaasewanganon qaa kitia metogon jemambaajon moma boro aran kuma aiwese men onono.

³⁴ Aiwese men ononoto, Juuda ejaga kolooji, iikaya moma koton iikanondeen buugia mindirin kuuyanon kanain qaa kokaen qagi, “Efesus nonoonon Artemis ii uuta!” Kaen qama silama nangi aua woiwaa so keno.

³⁵ Qama nangi siti (klaak) pon qerewenanon ejemba tuun uugia men kamaaro goron qegi nama kokaen injoro, “Efesus ejemba, nono ananaa siti kokanon Artemis uuta ii mepeseen laligojon. Nono iwaanon jiwowon jigo ano jamo unaya kowoga Siwenonga kamaaroti, ii galen koma laligojon. Qaa ii onjo kuuya saanon moju. ³⁶ Ii monnon qakoombaatiwaa so qaago. Kawaajon onjo mono uugia oson men kamaan ama bonjon laligowu. Gejajojomban iwoi mon mende ambu. ³⁷ Eja woi koi jiwowon jigonon uma iwoi mon mende luluuma qen men boliri. Ben embanana mende mepaegon muri. Onjo kilen ii uruangi koi nanjao.

³⁸ “Demitrius ano iwaa komahooro alaurutanon tosia yonowo angowowo ama qaa jen aowuyagati een, kiap mono raju ano qaa jakewaa ajoajorooya ajoajorooya ii qaa mindingowombaaajon amakeju. Kawaajon mono saanon iikanon kema qaa jakeyanon ama aon aron qen nangi sokombaa. ³⁹ Onjo iwoi mon toroqen jewombaaajon mobuyagati een, siti kokawaa toya tosianon saanon kanageso horon onongi qenjaaro sombenon ajoroon qaa gosin jen tegowona.

⁴⁰ Kete enkalolon gujubaju somata koi kania qaato, kilen tondu kolooji, ii Room gawman yononon moma kokaen jewubo, 'Efesus yononon Room mindimindiri gawman qe-tama manja karen anju.' Kaen jen qaa jakeyanon nonoombubo. Kawaa uulombota kolooji, ii mojen. Qaa jakeyanon nonooma karen koi kawaa kaniaajon qisin nonombuyagati een, nono mono kitia meleema anjon koma jewombaa so mende mojon." ⁴¹ Efesus siti pon qerewenanon qaa kaen jen ejemba tuun kondeema onono zololonjon deema kenji. Kian.

20

Poolnon Masedonia ano Griik kema gawon mero.

¹ Efesus kanon gujubaju kanon zololongodabororo Poolnon gowokouruta onono kagi uuwaa nanjonon qaa qambanmaban onoma yeizozo jen onomesaon Masedonia prowinsnon keno. ² Masedonia kema gomanja gomanja koton liligon kanon qambanmaban qaa mamaga jen laligon Griik kantrinon karo. ³ Griik kan koin karon laligoro. Ii laligoro tegoro wanjo men kowe koton Siria kemambaajon moro. Kaanja moroto, Juuda jotamemeya yononon kananon qewombaa anjonan anji gejianon kemero moro. Ii moma kawaajon Masedonia prowins koton balon kana gomanjonon eleemambaa qaaya uutanon somonjoro.

⁴ Qaaya somonjoro nenauruta kokaananon iwo kenji: Berea eja qata Soopater Piruswaa meria, Tesalonaika eja woi qagara Aristarkus ano Sekundus, Derbe eja qata Gaius, Timoti ano Eisia prowinsga eja woi qagara Tikikus ano Trofimus. ⁵ Yononon waladeen Troas kema kanon nonoojon mamboma laligogi. ⁶ Troas kema laligogito, Luuk nii ano tosaanon nononon bered yiistya qaawaa kendon ii Filipai sitinon rani. Ii rani tegoro wanjonon unij opo sel horon mororonjogi haamonon nanjoro kema ween 5 kolooro Troas yonononon keunij. Troas keuma kanon ween 7 toroqen laligonij. Kian.

Poolnon kamban konoga Troas laligoro.

⁷ Ween 7 laligonij tegoro Poolnon ween 8 kanon onomesaon kemambaajon moro. Ii moma gomantiina konoga Sondameraanon ajoron Jiisas romonjon samon kowoga motowombaaon rani. Kaen rani Poolnon yonowo amin moma qaaya jen raro raro goman ruunanon keno. ⁸ Nono miri uuta mombaa qaganon eu uma ajoron rani lambe mamaganon jen asarigi. ⁹ Ajoron rani eja gbaworo mon qata Yutikus iinon jenjenanon raro. Raro

Poolnoŋ qaa jeŋ raro moro kambaŋ koriro gaonjaajon moma eŋ gbororo moton kanakeewanonŋa tama uuta mende moma miri uuta karoon uugun balonon kemeŋ qero. Kemeŋ qero lugun kemeŋ meŋ waaniŋ komuroti, iiniŋ.

¹⁰ Kaen iininto, Poolnoŋ kemeŋ kepelaan muŋ jero, “Mombo sewan aason ama gbilija. Kawaajon mende awawaliwu.” ¹¹ Kaen jeŋ mombo eleema miri uutanon eu uma samon kowoga moton nero. Neŋ yoŋowo kambaŋ koriga qaa jeŋ raro goman anogo onomesaon kananon keno. ¹² Keno eja gbaworo ii wanŋi gbiliŋ laligoroti, ii iima ulunŋkoleŋ somata moma keŋgi. Kian.

Poolnoŋ Troas mesaon Miletus keno.

¹³ Yoŋonon keŋgito, Poolnoŋ aŋa balon kana kemambaa-
jon moma kokaen Luuk nii ano tosia jeŋ koton nonono, “Ono mono waladeen kowe kana goman qata Asos kanon keŋgi aitonŋon nuanŋi wanŋonon ubonŋa.” Kawaajon nononon mesaon wanŋonon unŋ opo sel horon mororonŋogi haamonon nanŋoro kema Asos kanon keunŋ. ¹⁴ Asos keuma nonowo aitonŋon Pool waniŋ wanŋonon uma goman qata Mitilini kanon keŋgi. ¹⁵ Mitilini kema kanon opo sel mombo horon mororonŋogi haamonon nanŋoro kema laligon eŋ waama wato qata Kios kawaa kosianon keunŋ. Keuma toroŋen koton kema eŋ waamago goman qata Samos kanon kemeŋ mombo kema eŋ waama goman qata Miletus kanon kokaembaajon keunŋ; ¹⁶ Poolnoŋ “Yambuyambu dologa (Pentekost) ii batogon kema Jerusalem sitinon ramaŋa,” jeŋ kambaŋ tiwilaawombotiwaajon uulanawo kembombaa-
jon moro. Kawaajon Eisia prowinsnon kambaŋ koriga tiwilaawombotiwaajon moma wanŋonon uma Efesus siti uuguwombaa qaaya somonŋoro laligonŋ. Kian.

Poolnoŋ Efesus yoŋoojon qaa konoga jero.

¹⁷ Miletus keunŋ Poolnoŋ Efesus yoŋoojon qele ama uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yoŋonon kamaan kawutiwaajon koma horon onono. ¹⁸ Koma horon onono goman qata Miletus kanon kougi injiima kokaen injoro, “Niinon kambaŋ mutuya Eisia prowinsnon kaweti, iikanonadeen kanaiŋ kambaŋ kuuya onowo laligon kouma gawon meweti, onŋ iikawaa tania saanon moma yagoju. ¹⁹ Niinon Pombaa jaanon uuna meŋ kamaan aodaboron gawonŋa nomaen meŋ kouma laligoweti, onŋ ii saanon moju. Gawonŋa meŋ ejemba onoojon sama jaunna kamaaro laligowe. Juuda yoŋonon uugia mende meleŋgiti, iyoŋonon kambaŋ tosaanŋa kanon selenon kuukuu ama nuwombaaajon anŋonŋa ama laligogi.

Kaen ama laligogitiwaajon ama angobato morota morota mokoloon siimbobolo moma laligowe.

²⁰ “Niinon Buja qaa men qeangon onomakeji, ii jen asarin onoma laligowe. Ii qenjaaronon ajoroon ano miria miria kanon uma kuma onoma laligowe. Niinon kawaajon kokodundun koma gawon mende mesaowe. ²¹ Gawon mende mesaoweto, Juuda waba ano balon toya onoojon kaanagadeen qaa kota kokaen nanjon jen laligowe, ‘Ono mono uugia meleema Anutuwaanon qokotaan Ponjana Jisas Kraist moma laarin mubu.’ Ono ii kuuya saanon modaboroju.

²² “Mobu, kete Unja Toroyanon nii Jerusalem sitinon kemambaajon kuun nonja. Kanon kembe naa iwoiga koloon nombaati, ii mende mojen. ²³ Mon kokaen mojen: Niinon taon daen daen kema laligoweti, Unja Toroyanon iikanon sane nun kokaen nanjon nijoro moma laligowe, ‘Gii kakasililin moma laligona kapuare mirinon goongi rabaga.’

²⁴ *Kaen nijoro moma laligoweto, ii kilen. Niinon toroqen laligowenaga me komuwenaga, ii qaa mon mende koloon nonja. Ii qaago totoonto, Pon Jiisanon gawon nonoti, niinon mono ii men yagomambaajon moma kotiijen. Iinon kokaen nijoro, ‘Anutunon kalenmorianja ejemba onomambaajon moji, gii mono iikawaa Oligaa Bunaya jen asarin laligowa.’ Kawaajon balonon laligomanati me komumanati, ii iwoi omaya totoon koloon nonja. Ejemba aangolenon kuuwaaajon kenjuti, mononon iikanon batuyanon koton haamo mende ambaa. Niinon mono iikawaa so gawonja men batuyanon koton mesaomambotiwaajon esunna kuuyanon kaparan koma kema laligomanja.

²⁵ “Kaen laligomanato, mobu, niinon onoo batugianon kema kan Anutu bentotonaa kania jen asariwe mogiti, onoo noo jaasewana ii mombo mende iibuya. Onoononga mononon mon mende niibaati, kete kaen mojen. ²⁶⁻²⁷ Kawaajon niinon onoo Anutuwaawaa jeta kuuya otaawutiwaajon jen uukuukuu men onoma laligowe. Ii mende kokodundun koma mesaowe. Kawaajon onoononga mononon mon singisonogoyaajon ama soon komun gere sianon kemebaati een, onoo nii jen nombambaajon amamaawuya. Niinon ii kete onoojon asuganon nanjon jen kotiijen.

²⁸ “Ponjon iyanaa saya maama iikanon kanagesouruta sewangia mero bunaya koloodaborojuti, onoo mono ii lama kaanja galen koma kalan koma onoma laligowu. Unja Toroya anjo gawon ii onono. Kawaajon onoo mono onoangia ano Pombaanon lama tuun yonoojon galengia men aon laligowu.

* 20:24: 2 Tim 4.7

²⁹ Niinon kembe iikawaa gematanon ejemba kanjanjiawo ii kasu kawalia kaana onoo batugianon asugiwuya. Yononon asugin lama tuun onoojon mende moma titiikota koloon lan kan injiwuyati, ii mojen. ³⁰ Onoangiaa batugianonga eja tosonian waama nama Jiisas gowokourutanon goraayanon kembutiwaajon horon onoma qaa qolonmolongoya jen laligowuya. ³¹ Kawaajon on mono uugbiligbili laligon qaa koi uu konongianon ama romongowu: Niinon gbani karoombaa so asaga gomantiina qambanmamban qaaya qaaya ii on motomotoon pororo kuma onoma laligowe jaunna kamaanjero.

³² “Niinon kete on Anutuwaa boronon onooma kokaen injiyojen: Iwaa Buja qaayanon mono kalenmoriaja injisaama kalan koma onomakeba. Anutunon kotiin uugia nanjon meagoro saanon kotikotii mokoloon metulanjonkebu. On Anutuwo rapingogi alauruta kuuya tak koton onono soraaya kolojuti, mono iyonoo batugianon keuma dun raragia men oyanboyan koloon laligowu. ³³ Nii onoononga mombaa maa suan me monej opo ii mende buja qen aomambaajon moma laligowe. ³⁴ Nii ano nenauruna iwoiwaajon amamaan laligonini, ii neenaa borona koi kanon gawon men mokoloon laligowe.

³⁵ “Ii kuuya ama men sili awaa qendeema onoma laligowe. On mono kaanjadeen gawon men laligowu. Kaen laligon ejemba loorin gawon mewombaajon amamaawuti, ii saanon kalan koma onoma laligowu. Gawon megii hona kolooro Pon Jiisaswaanon qaa koi mono romongowu: Iinon an qaa mon kokaen jero, ‘Hina iwoi buja qen aogi jangon qaono een laligowuyato, tosaana yonoojon iwoi kalenjiaga onongi Anutunon kitia meleeno oyanboyan mokoloowuya.’ Kian.”

³⁶ Poolnon qaa kaen jen kamaan simin kuma kuuya yonowo Anutu qama kooliro. ³⁷ Qama kooliro kuuya yononon amburerej men urusaan qen angon mun buuta kiton negi. ³⁸ Poolnon wala qaa mon kokaen injoro, “Ono noo jaasewana mombo mende iibuya.” Qaa kaen moma kawaajon wosobiri uuta moma nama wama wangonon uma yeizozo jen oongi. Kian.

21

Poolnon Jerusalem keno.

¹ Yeizozo jen nonomesaagi opo sel horon mororonogoi haamonon nangoro kema wato qata Koos iikaan baagen dindinagadeen kema keunin. Keuma en waama toroqen wato qata Rodos kanon kenin. Iikanona toroqen Lisia prowinswaa gomanon mon qata Patara kanon keunin.

² Keuma nama wanjo mon Fonisia gomanonj kemambaajon anoti, ii mokoloonj kanonj uninj opo sel horonj mororonjgogi haamononj nanjoro keninj.

³ Kema laligonj wato mon qata Saiprus iikawaa kosianonj kanj iima misinjonj Saut waagenga uugunj toroqenj haamononj nanjoro Siria prowins waagenj keninj. Kema "Wangowaa hinaya ii Taia taononj kema wanjononga menj ambona," jegitiwaaajonj iikanonj keninj. Iikanonj kema wanjo mesaonj kemeninj. ⁴ Kemenj gowoko tosia mokoloonj onjoma yonjowo toroqenj weenj 7 laligoninj. Kanonj laligoninj Unj Toroyanonj sololoonj onjono Pool Jerusalem sitinonj kembabotiwaajonj galej meme qaa jegi. ⁵ Ii jegito, nono weenj 7 ii yonjowo laligoninj tegoro onjomesaonj kana keninj. Kana kembona jeninj yonjononj korebore embamerauru-giawo nonoombonjenj taonj mesaonj seleengenj kagi. Taonj seleengenj kanj kowe sakasinjononj kamaanj siminj kuma Anutu qama koolininj. ⁶ Qama koolinj yeizozonana jenj aoninj Jerusalem kembombaajonj wanjononj uninj yonjononj mirigianonj eleengi.

⁷ Pool ano nenjauruta nono kaenj Taia mesaonj toroqenj kema gomanj qata Tolemes kanonj keuma wanjo mesaoninj. Wanjo mesaonj uumeleenj alaurunana jolongia jeninj ano yonjowo weenj motoonjgo laligoninj. ⁸ *Laligonj enj waama onjomesaonj balonj kana kema Sisaria taononj kouninj. Jerusalem uumeleenj tuunj uutanonj uukuukuu eja (ewanjelis) sewen metogonj onjngiti,* yonjononga monj qata Filip iinonj Sisaria laligoro. Nonononj Sisaria kouma iwaa mirinonj kema rama eninj. ⁹ Filipwaa borauruta 4 laligogi. Anutunonj emba sara nj yonjoo uugianonj gejatootoo qaa jejewaa momo kalenj ano laligogi.

¹⁰ *Nonononj Sisaria taonj kanonj weenj mamaga toroqenj laligoninj. Kanonj laligoninj Juuda prowinsnonga gejatootoo eja monj qata Agabus kamaaro. ¹¹ Nonoononj kamaanj Poolwaanonj iinkasa menj kanonj anaa kana boria somonjonj kokaenj jero, "Unj Toroyanonj kokaenj jeja, 'Juuda jotamemeya yonjononj iinkasa kokawaa toya ii Jerusalem sitinonj kokaenj somonjonj waba kantriwaa galej† yonjoo borogianonj ambuya.'" ¹² Kaenj jero moma nono ano uumeleenj alaurunana kanonj laligogiti, iyonjononj kaangadeenj Poolnonj Jerusalem kembabotiwaajonj welema qotogonj muninj.

* **21:8:** Apo 6.5; 8.5 * **21:8:** Aposol gawonj meme bonj 6 kanonj eja 7 ii meweengonj onjngi nanjonanjo gawonj ano ewanjelis gawonj ii mindirinj megj.

* **21:10:** Apo 11.28 † **21:11:** Waba kantri yonjoo borogianonj ambuya, ii Room gawman yonjoonj jeja.

¹³ Qotogon munin kokaen meleema jero, “Ono mono nomaen anju? Saama qaa jen iikaanja kanon noo uuna men-juranju. Niinon Jerusalem kembe gbadoon nombutiwaajon jojorijen ano iikayadeen qaagoto, Pon Jiisas qataajon ama nugi komuwenagati, niinon mono iikawaajon kaanagadeen jojorin nanjen.”

¹⁴ Kaen jero men loorin mubombaajon amamaan uunana bonjon kono kokaen jenin, “Ii mono Pombaa uusiina so koloowa.”

¹⁵ Sisaria taonon laligonin kamban ii tegoro afaangon mozozongon onomesaon kema Jerusalem sitinon unin. ¹⁶ Sisaria iikanonja gowoko tosanon kaanagadeen nonoo koipunana kagi. Kagiti, yononon kokaen jegi, “Ono Saiprus eja qata Naason iwaa mirinon en laligowu.” Kaen jen nunuangi iwaa mirinon kenin. Naasonon waladeen uuta meleema Jiisaswaa gowokoya koloon laligon kouro. Kian.

Poolnon Jerusalem sitinon kouro.

¹⁷ Nononon Jerusalem keunin uumeleen alaurunana yononon nunuama aisoon jolonana jegi. ¹⁸ Jolonana jegi en waama Poolnon nonowo bisop Jeims iibombaajon moma kenin. Kenin uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon korebore iikanon kouma ragi.

¹⁹ Ragi Poolnon jolonja jen sunduya ano. Anutunon koipu koloon nemun koma nonono waba kantri yonoo batugianon kema liligon misin gawon menin honja kolooroti, iikawaa sunduya kaniawo motogon motomotoon ii korebore injoro.

²⁰ Ii injoro moma Anutu mepeseegi eja geria mononon kokaen jero, “Pool alanana, Juuda ejemba tausenja tausenja yononon Jiisas moma laarin uugia meleema kilen korebore toroqen Mooseswaa Kana qaa ii tororo otaawombaajon kaparan komakeju. ²¹ Kaen kaparan komakejuto, goo bujuga ii kokaen lan jegi mogi, ‘Juuda ejemba deema waba kantri yonoo batugianon kema laligojuti, giinon liligon ii kokaen kuma onoma laligojan, jenkeju, “Ono mono Mooseswaa kana qaa gema qen Anutuwaanon aiwese ii mende men merasisi selegia mende kotowu ano Juuda nanamemen tosaan ii mende otaawu.” ’

²² “Kaen jenkejutiwaajon ama giinon kajan, iyononon ii moma iikanondeen horon tuun somata men ajoroowuyaga. Kawaajon nono majakaka moma mono nomaen anin sokon-aga? ²³ *Kawaajon nononon keteda koi qaa goojon jewonati, giinon mono iikawaa so amba. Eja 4:yanon iwoi ambombaa qaagia Anutuwaanon jen jojopan qaanon somongogi. ²⁴ Ii qaanon somongogito, monembaajon amamaan mamboma

* 21:23: Jan 6.13-21

batunananon koi laligoju. Kawaajon giinon mono ii unuama yonowo koma konjoratin aon yonoojon ama nandun ana sokono saanon wan jugia motogi qaagia kotiiwaa. Giinon kaen ama Mooseswaa Kana qaa ten koma otaan laligojani, koreboreyanon goo kanaga ii tororo iima moma asariwuya. Ii moma asarin goojon qaa jegi mogiti, ii hona mon mende mokoloogi omaya kolooro komuwaa. ²⁵ *Goonon qaa komuwaato, waba kantri yononon Jiisas moma laarin uugia meleengiti, nononon iyonoojon qaa kokaen somonjon tere on anin keno, 'Oro busuya ben lopion yonoo nandun bun qen kanagianon angi esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro arogia qoosona iikawaa busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi kanjanawo 4 ii mono mesaon gema qegi sokombaa.' "

²⁶ Jotamemeya yononon kaen jegi Poolnon eja 4 ii unuama en waama yonowo koma konjoratin aogi. Aogi jiwowon jigonon uma eja motomotoon yonoojon nandun ama simolon oogi koma konjoratin kambangia tegowaati, iikawaa kamban bujuya injoro. Kian.

Jiwowon jigowaa toton uutanon Pool men somongogi.

²⁷ Poolnon ii injoroto, ween 7 ii tegomambaajon ano Juuda tosaana Eisia prowinsnonga kagiti, iyononon Pool jiwowon jigonon uro iigi. Iima ejemba tuun kuuya uugia kuun ononji waaro Pool qelanjin megii. ²⁸ Qelanjin men kokaen qagi, "Israel ejemba, mono ilaan nonombu! Eja koi kanon balona balona liligon goman so kuma onoma uugia kokaen kuun onomakeja: Ono kuuya mono Israel ejemba tuun qotogon men bolin nonombu. Ananaanon Kana qaa mesaon jiwowon jigonananon lan uma jeulalan ama laligowu. Kaen kuma onoma laligoro ano kete Griik eja Anutuwaa aiweseya qaa ii kaaniadeen wama jiwowon jigonon uro miri kowoga koi kanon mono totowin kokojinjanawo koloowabo." ²⁹ *Ii kokaembaajon qagi: Efesus eja Trofimius iinon wala siti kananon Poolwo keno iriima kokaen romongogi: Poolnon ii wano motoon jiwowon jigonon ubaobo.

³⁰ Kaen qagi ejembanon enkalolon ama esungigadeen lu-luuma kan ajoroon qemburun somata men guju megii siti kuuya sokono. Kaen kolooro Pool qelanjin somonjon jiwowon jigononga horon seleengen kamaan iikanondeen jigowaa kiropo naguya kuuya ii uulanawo koma somongogi. ³¹ Pool somonjon qewombaajon kaparan kongi bujuya sein Room manjagege tuumbaa kawali galen wana iwaa gejianon qaa kokaen kemero moro, "Jerusalem kuuya yononon karen

* 21:25: Apo 15.29 * 21:29: Apo 20.4

ama manja qeju.”³² Kaen moma iikanondeen manjaqeqe eja tuun tosia kawali galenjiawo unuama lugun yonoonon kemegi. Kemegi ii injiima Pool qegiti, ii mesaogi.

³³ Mesaogi kawali galen wanjonon batugianon kema jen koto Pool men gbado (tape) woinon somongogi. Somongogi kokaen jen qisin onono, “Eja koi moroga?” ano “Nomaen ano qeju?”³⁴ Qisin ononoto, ejemba tuunnonga qaa morota morota meleema lansan qagi. Kaen lansan qama guju megitiwaajon ama kania tororo momambaajon amamaaro. Ii amamaan kawaajon jen koto Pool wama manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon kenji. ³⁵⁻³⁶ Wama kenji ejemba tuun somata yononon kanagianon onotaan kan kokaen qagi, “Mono qegi komuwa. Yamagen!” Kaen qagi manjaqeqe eja yonoo aen kiropo naguyanon keuro uulanawo kema kan gujubaju somata megitiwaajon bimooro. Kawaajon manjaqeqe eja yononon Pool men anjon kenji. Kian.

Poolnon qaayaa kitia kanain meleema jero.

³⁷ Anjon kan manjaqeqe eja yonoo kiripo uutanon ubombaajon anji Poolnon kawali galen wana kokaen qisin muro, “Nii qaa mon saanon gijomana me qaago?” Qisin muro moma kiko ama ijoro, “Oo, gii Griik qaa mojan me?”³⁸ Kawaajon gii Iijipt ejaga koloojan me qaago? Iijipt eja mononon indigen tuarenjen eja tiwogiawo 4,000 ii enkalolon men onoma Room gawman tuarenjen ama manja karen kanain unun unuama balon qararanjonkononon kenji. Gii galen eja ii koloojan me qaago?”

³⁹ Kaen ijoro Poolnon jero, “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus mojan, mono iikanon koloon laligon koube. Kawaajon qisin gomana: Gii saanon jena niinon ejemba tuun koi yonoojon qaa jewe mobu.”

⁴⁰ Kaen jero “Saanon jewa,” ijoro Poolnon donon nama ejemba onoojon boro kuno. Boro kuno guju mesaon qaagia bogoro nanji Hibruu qaanon qaa kokaen jero,

22

¹ Poolnon nama kokaen jero, “Eja alauruna, niinon qaa kitia jemanjati, ii mono geja ama mobu.”² Hibruu qaanon qaa jero moma qaagia kuuya bogodabororo nanji toroqen jero,

³ * “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus kanon koloowe Jerusalem siti kokanon galen koma nonji laligon somariwe. Laligon somariin kouma boi qata Gamaliel iwaa qaa baatanon rabe iinon Juuda ambosakonurunana yonoonon Kana qaa ano nanamemen ii

* 22:3: Apo 5.34-39

tororo kuma nono iikawaa momoya moma laligowe. Kete ononon korebore Anutuwaa qaa baatanon keuma kaparan koma iwaajon manja qen laligojuti, niinon mono iikawaa so koloon laligowe. ⁴ *Kaen laligon ejemba Pombaa kania otaan laligogiti, ii unun kondeema sisiwerowero ama onombe siimbobolo moma tosanon komugi. Niinon ejembaya ejembaya unuama gbadonon (tape) somonon kapuare mirinon onoombe. ⁵ Jigo gawon galen wana ano jotamemeya kuuya yononon ii saanon moju ano yononon kema qisin ononon ii saanon nanon jewuyaga. Yononon Juuda eja geria Damaskas sitinon laligojuti, iyononon tere onon nongi men laligowe. Iikanon ejemba Pombaa kania otaan laligogiti, niinon ii kaanjadeen 'Irona meleema onombutiwaajon gbadonon onoma Jerusalem koi unuama kamaña, 'jen kanaanon kembe."

Poolnon anaa uumeleenaa kania jero.

⁶ "Kanaanon kembeto, Damaskas siti dodowiwe kanon iwoi mon kokaen kolooro: Ween biiwia kanon asamararan somata mon Siwenonga oobili kaanja asugin uulanawo kamaan turun nono. ⁷ Turun nono tama balonon kamaan ewe Siwenonga qaa mon kokaen kolooro mobe, 'Sool Sool, gii mono naambaajon sisiwerowero qaganon ama nomakejan?' ⁸ Ii moma meleembe, 'Pon, gii moronon?' Kaen meleembe nijoro, 'Nii Nazaret eja Jiisas, sisiwerowero men nomakejani, nii mono ii.' ⁹ Eja niwo kan nanngiti, iyononon asamararan ii iigito, qaa nijoroti, qaa ii zoobooya mon mende mogi. ¹⁰ Kaen nijoro niinon qisin jewe, 'Pon, nii mono nomaen amana?' Jewe nijoro, 'Gii mono keteda koi waama Damaskas sitinon kena Anutunon naa iwoiga ambaagiwaajon jewaati, ii mononon gijowaa.' ¹¹ Asamararan iikanon jaana kuuro titou kuun nambe eja niwo kagiti, iyononon boronanon men nuangi Damaskas sitinon kenin.

¹² "Iikanon eja mon qata Ananias laligoro. Iinon Anutu goda qen Mooseswaanon Kana qaa tororo otaan laligoro. Kawaajon Juuda ejemba Damaskas laligogiti, iyononon kuuya godaya awaa qen mun laligogi. ¹³ Iinon noonon kan kotonon nama kokaen nijoro, 'Sool alana, jaaga mono mombo toowa.' Kaen nijoro aua kamban iikanondeen jaana tooro unun iibe. ¹⁴ Iibe Ananiasnon nijoro, 'Giinon nanamemen dindina solanja Toyaga iina qaa jetanon gijoro aro konoña mona. Ananaa ambosakonana yononon Anutu iinon gii mweengon gono iwaa uusiña moma kotowa. ¹⁵ Gii naa iwoi iima mojanj, mono ii nanon jen iwaa jotamemeya

* 22:4: Apo 8.3; 26.9-11; 9.1-19; 26.12-18

koloon baloŋa baloŋa ejemba jaagianon dangunu kaŋa nama laligowa. ¹⁶ Kawaajon gii naambaajon ezelobezelo ama mambonjan? Mono waama iwaa qata qama qama koolin jena oomulu men gonin singisonogoga songbano solananiwa.' Ananiasnon kaen nijoro."

Misin gawon waba kantri yonowo memambaajon noono.

¹⁷ "Damaskas siti mesaon Jerusalem sitinon eleema jiwowon jigonon qama kooliwe Pombaa umbeumbenanon turun nono nama jaameleen unŋa mon iibe. ¹⁸ Unŋa iikanon Jiisas iibe noonon kaŋ kokaen nijoro, 'Gii kantri kokanon noo kaniana ano Bunŋa qaana ii pondan mende jen laligowa. Ii nanŋon jena telambelan ama gema qewuya. Kawaajon Jerusalem siti koi mono uulanawo mesaon kemba.'

¹⁹ "Kaen nijoro jewe, 'Pon, yononon noo kanana moju. Niinon wala liligon ejemba gii moma laarin gongiti, ii qamakooli miria miria kanon uma mokoloon onoma somonŋon ooli waayawonon onootin tosaanŋa kapuare mirinon onooma laligowe. ²⁰ *Goonon gawon ilailaa eja Stiiwenon kaniaga nanŋon jero qegi saya kamaaro niinon kamban kanon kaanagadeen kosogianon nama wambelaan malekugia galen koma nambe qegi komuro.' ²¹ Kaen jewe Ponon nijoro, 'Niinon wasin gonjenŋa gii mono koriganon waba kantri ejemba yononon kemba.' Kianj."

Room gawmambaa manjaqeqe eja yononon Pool galen konŋi.

²² Poolnon qaa kitia jeroti, ii ejemba tuun yononon geja ama mogito, (Ponon waba kantri ejemba yononon kemambaajon jeroti,) qaa ii moma iikanondeen kotigagadeen silama qagi, "Yamagen! Eja kaŋa ii mono qegi komuwa. Ii balonon nonowo laligowaatiwaa so qaago." ²³ Kaen silama qama opo kereŋ qetegon gilin (kanagianon rimbombonŋon riin) sonŋon orasin kanakeewan lansan giligi. ²⁴ Kaen anŋi Room yonoo kawali galen wananon jen kotoo manjaqeqe eja yononon Pool wama kema manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon anŋi. Kiropo uutanon anŋi Juuda yononon ii naambaajon ama guju men qajuti, iikawaa kania momambaajon kokaen jen kotoo, "Ono mono Pool men ooli waayawonon qen qisin mugu kania asuganon jero mobonŋa."

²⁵ Kaen jen kotoo, Pool men somonŋon ooli waayawonon qewombaajon anŋi Room kawali galen monon kosianon nano Poolnon kokaen ijoro, "Room mindimindiri gawman yononon sopa somonŋon nongi borogianon laligojen. Niinon iikawaa (jenkotoo) paaspoot men laligojen. Kawaajon onŋo

* 22:20: Apo 7.58

noo qaana mende moma gosinj lan jen tegon een ooli waaya-wonon nuwuti, ii mono Room jenkooto toya yonoo jaagianon sokombaa me qaago?”

²⁶ Poolnon kaen ijoro kawali galenon moma iikanondeen kawali galen wana iwaanon kema buju qaa kokaen ijoro, “Eja iikanon Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligoja. Kawaajon gii mono nomaen ambaga?”

²⁷ Kaen ijoro kawali galen wananon Poolwaanon kema qisin muro, “Gii onanon Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligojan me qaago? Ii jena moman.” Qisin muro Poolnon meleeno, “Onanon, niinon ii men laligojen.”

²⁸ Kaen meleeno ijoro, “Nii monej somata gilin Room mindimindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot sewana mewe nongi laligojen.” Ijoro Poolnon jero, “Ii awaato, noo mannanon Room gawmambaanon paaspoot men laligojen niinon iwaa meria koloon iikanonja qa ii men laligojen.”

²⁹ Kaen jero eja qisin mubombaajon angiti, iyononon iikanondeen mesaon eleema kenji. Poolnon “Nii Room gawmambaa paaspoot men laligojen,” jero kawali galen wananon ii moma Room ejaga gbadoon murotiwaaajon ama awawalin sombuya moro.* Kian.

Poolnon jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon nano.

³⁰ Goman ano kawali galen wananon waama Juuda yononon naambaajon Pool qaanon ama mun jegiti, iikawaa kania tororo momambaajon moma jigo gawon galen wana ano jigo kaunsol tuun kuuya yononon ajoroowutiwaaajon jen koton onono. Kaen ajoroogi jero Poolwaa gbadoya (tape) isangi wama kamaan yonoo jaasewangianon ano nano. Kian.

23

¹ Poolnon nama jigo kaunsol tuun ii uun injiima kokaen jero, “Alauruna, niinon nanamemena kuuya ii Anutuwaawaa jaasewanon ama men laligowe iinon iima ‘Sokonja,’ jero uunaa gejananon moma qeangon kouma laligon kete koi nanjen.” ² Poolnon kaen jeroto, jigo gawon galen wana qata Ananias iinon kosianon nangiti, ii jen koton onono uruna getaaligi. ³ *Qetaaligi Poolnon ijoro, “Anutunon mono gii getaalij gomba. Giinon miri sopa taana kaana koloojan. Selia mundanon oogi taana koloojato, uuta jewon men injana kolooja. Giinon Mooseswaa Kana qaa men kanon

* **22:29:** Mon Room gawmambaa paaspoot men laligoroti, ii kasanon gbadoon mububotiwaajon songo ero. Monon songo ii waleenoti een, ii mono qaa jakeyanon oomakegi. Kawaajon sombuya moro. * **23:3:** Mat 23.27-28

gosinj noma qaana jen tegomambaajon rajanto, kilen geengo Mooseswaa Kana qaa iikayadeen qen jen koton onona nuju. Ii mende sokonja.”

⁴ Poolnon kaen ijoro kosianon nangiti, iyononon ijogi, “Gii Anutuwaanon jigo gawon galen waŋa mepaqepae men gamu qen mujan me?”

⁵ *Kaen ijogi jero, “Oo alauruna, iinon jigo gawon galen waŋa kolooji, ii mende moma jejen. Buŋa Terewaa qaa mon kokaen eja, ‘Gii mono kanageso tuungaa eja poŋa mende qasuaawa.’”

⁶ *Kaen jeroto, jigo kaunsol tuun yonoononga tosianon Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) paati qokotaagi tosianon Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) paati ejaga laligogi. Poolnon ii moma kawaajon jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon qaa kokaen qama jero, “Alauruna, niinon Farisii ejaga koloojen. Mannanon kaanagadeen Farisii paati ejaga. Koomuya yononon gbilin waabuyati, niinon iikaen koloowaatiwaaajon mamboma jejeromonromon ama laligojen. Kaen laligojeniwaaajon ama qaa jakeyanon noongi gosinj noma jeju.”

⁷ Kaen jero iikanondeen Farisii ano Sadusii paati yonoo batugianon angowowo kolooro jigo kaunsol tuun yononon juma tuun woi koloogi. ⁸ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) yononon kokaen jenkegi, “Ejemba koomuya yononon mende gbilin waabuya. Siwe gajoba mende laligoju. Omejiilan ano uŋa ii mende laligoju.” Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) paati yononon qaa karonon iikanon qokotaan iikawaa so moma laarin namakegi. ⁹ Tuun woi kaen koloon qagi guju somata kolooro Kana qaawaa boi tosianon Farisii tuun yonoo batugianonga waama geriawo terenonon kokaen jegi, “Nono eja kokawaa qinjita mon mende mokoloojon. Siwe gajoba me uŋa mononon qaa koton kondoon iwaa uutanon ano jenaga, ii mono nomaen sokoma ononaga?”

¹⁰ Kaen jegi angowowo iikanon mombo gere toon somariiro. Somariiro aworanon Pool leele horogi kema karo mosoma tagogi. Tani kaen kolooro. Kaen kolooro kawali galen waŋanon iikawaa toroko moma manjaqeje tuun mon jen koton onono kemen Pool batugianonga horon wama manjaqeje eja yonoo aen kiropo uutanon anji.

¹¹ Anjito, gomantiina kanon gaon ero Pononon Poolwaa koorononon nama kokaen ijoro, “Mono qaqabunabunagawo koloon satiinj laligowa. Noo kanana Jerusalem kokanon

* 23:5: Eks 22.28 * 23:6: Apo 26.5; Fil 3.5 * 23:8: Mat 22.23; Maak 12.18; Luuk 20.27

nanjon jen laligonati, iikawaa so mono Room sitinon kaanagadeen kema ii nanjon jen asarin laligowa.” Kianj.

Pool qewombaajon angonan meg.

¹² Ponjon kaen ijoroto, goman ano kanon Juuda eja tosonian olon ajoroon Pool komuwaatiwaa angonan meg. Yononon aren ii anji ano ii jojopan qaanon somongon kotiin kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaajon mamboma kamban biiwia kokanon nene singi laligowona. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newona.” ¹³ Eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin jojopan qaa ii somongon kotiin jegi.

¹⁴ Ii jengo jotamemeya ano jigo gawon galen yonoonon kema kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowona. Poolnon mende komuwaati een, ejembanon mono onanon qasuaan nonongi sokombaa. Kawaajon nono mono ajoroon jojopan qaa kokaen somongon kotiin laligojon: Pool qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mon mombo nen laligowona. ¹⁵ Kawaajon ama on mono keteda koi jigo kaunsol tuun yonowo motoon mindirin kawali galen wanaan kema qaa kokaen jen qisiwu, ‘Nono Poolwaanon qaa kania mombo qisinin jero hona mobombaajon mojon.’ Tani kaen kolooro qisigi saanon Pool wama onoonon kamaawaa. Kamaanagato, kananon kan onoonon koumbaajon ambaati, iikanon mono ii qenin komuwaatiwaaajon jojorin laligowona.”

¹⁶ Kaen jegito, qenin komuwaatiwaa angonan angitiwaa bujuya ii Poolwaa beetaa gejianon kemero moro. Ii moma manjagege eja yonoo aen kiropo uutanon kema Pool raroti, iikanon uma ijoro. ¹⁷ Jero moma kawali galen mon qaro karo kokaen ijoro, “Eja gbaworo koi kanon qaa mon men kajiwaajon giinon ii saanon wama kawali galen wanaan kena qaa ii ijowaa.” ¹⁸ Kaen ijoro ii wama kawali galen wanaan keni jero, “Kasa eja Poolnon nono iwaanon kembe eja gbaworo koi wama goonon kawaatiwaaajon qisin nonja. Iinon goojon qaa mon men kaja.”

¹⁹ Kaen jen keno galen wanaan borianon men wama goraayanon kema qisin muro, “Gii naa qaaga men kajan?”

²⁰ Qisin muro ijoro, “Juuda jotamemeya yononon qaa mon qisin gombombaajon somongon goonon kan kokaen jewuya: Nono Poolwaa qaa kania tororo mende moma komujon. Kawaajon gii saanon Pool woran wana jigo kaunsol tuun yonoonon kamaaro mombo qisin muna jero kaniyaa hona mobona. Yononon kaen koloowaatiwaaajon moju. ²¹ Kaen kan jewuyato, giinon qaa iikawaajon mende wambelaawa.

Juuda kanageso yonoo batugianonja eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin Poolwaajon kokaen jen ii jopon qaanon somonjon kotiigi, 'Nono Pool komuwaatiwaajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowonja. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newonja.' Kaen jen giinon wambelaawagatiwaajon mamboma jorinj embonju."

²² Kaen jero eja gbaworo ii wasinj kokaen ijoro, "Buju koi jena mojeni, ii mono mon mende jena moba." Kian.

Pool wangi Sisaria taonon keno.

²³ Kawali galen wananon ii moma kawali galenwoita orono kari kokaen irijoro mori, "Oro mono tiwo eja 200, hoos manjaqege eja 70 ano wasa manjaqege eja 200 ii jen koton ononi kete gomantiinja 9 kilok kanon Sisaria kembutiwaajon joririwu. ²⁴ Kaanagadeen hoos tosaanja meweenjon meagon onoma Pool mombaa qaganon ama kalan kongi gomantiinja kokanon gawana Fiilikswaanon kamba."

²⁵ Kaen irijoro mori gawanawaajon tere mon kokaen ooro,

²⁶ "Oo Uuta sorona gawana Fiiliks! Kloodius Lisias, niinon jolonja jejen.

²⁷ "Juuda yononon eja koi men somonjon qegi komuwaatiwaajon anggi. Kaen angito, Room mindi-mindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligoji, niinon ii moma iikanondeen manjaqege tuun yonowo kouma sopa somonjon mun metogon wana somonjowe.

²⁸ Naa qaawaajon qaa jakeyanon anjuti, niinon iikawaa kania momambaajon moma wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon oombe.

²⁹ Oombe qaa jakeyanon uma iyangiaa Kana qaawaa kesaawaran qaaya qaaya kawaajon angowowo ano tuarenjen ama jen mugi mokoloowe. Iikaan mokolooweto, iwoi bologa komuwaatiwaa so me kapuare mirinon aninj rabaatiwaa so ii mende kolooro. Yononon qaa kaanaga mon mende jegi mobe.

³⁰ Ii mende mobeto, monjon iwaa buju qaaya ii kokaen nijoro mobe: Tosianon 'Eja ii qenin komuwaa,' jen angonan angita eja. Buju qaa ii moma keteda koi kanonga wasiwe goonon kaja. Qaa jakeyanon ama mubombaajon mojuti, niinon ii kaanagadeen jen koton onombe goo jaasewanganon kouma qaagia kuuya asuganon jen mokoloogi moba."

³¹ Tere kaen ooro manjaqege eja jen koton onongiti, iyononon qaa ii otaan Pool men wama pangamanon goman

qata Antipatris kanonj kenji. ³² Kema gomanj ano manjaqeqe eja hoosgiawo yonononj Pool wama kana toroqenj kengito, tiwo eja yonononj iyangio eleema manjaqeqe eja yonoo aenj kiropo uutanonj kagi. ³³ Manjaqeqe eja hoosgiawo yonononj Sisaria taononj keuma tere ii gawana munj Pool kaanagadeenj iwaa jaanonj oonji. ³⁴ Oonji tere weenjonj “Pool ii naa prowinswaaajonj?” jenj qisinj onono. Qisinj onono “Silisia prowins ejaga,” kaenj ijogi. ³⁵ Kaenj jegi moma ijoro, “Qaa jakeyanonj ama gombombaaajonj mojudi, iyonononj kaanagadeenj kougi iikanonj saanonj qisinj gomanja.” Kaenj ijonj jenj kotoro Pool wama kinj Herodwaa jinkaronj miriwaa kiropo uutanonj ama jaagalenj menj mugi. Kianj.

24

Pool qaanonj anji gawana Fiilikswaa jaanonj nano.

¹ Gawonj memeya 5 tegoro jigo gawonj galenj wanja qata Ananias iinonj jotamemeya tosaanja ano Kana qaawaa momo eja (looya) qata Tertulus yonowo aitonjonj Sisaria taononj kemenj gawana Fiilikswaa jaanonj uma Pool qaa jakeyanonj ambombaa qaaya jegi moro.

² Ii moma Pool koma hororo kouro Kana qaawaa momo eja Tertulusnonj kanainj Poolwaa selianonj qaa kuunj gawanawaa jaasewanonj qaa kokaenj jero, “Oo Fiiliks, giinonj galenj koma nonoma laligonati, nono kambanj iikanonj luae somata moma gumbonjonjonj laligoninj. Giinonj awaagadeenj kalanj koma jenj kotonj nonona laaligo raranana leelee meagogi kantri koi kanonj utegonj waaro qeangojonj. ³ Oo somatanana Fiiliks, nono ii gomanj so awaagadeenj moma kotonj goojonj aisoonj kilikaluya monj mende moma dangisenj jenj gonjonj.

⁴ Dangisenj jenj gonjonto, niinonj qaa koriga jewe mojoga tiwabotiwaajonj kokaenj qisinj gonjenj: Nono qaa menj kaninj toroga jemanjati, ii monoj awutambanj koma nonoma geja ama moba.

⁵ “Nono eja kokawaa kania ii kokaenj iima mokolooninj: Iinonj kikekakasililinj eja torokoyawo kolooja. Iinonj balonja balonja liligonj Juuda ejemba uugia osonj kuunj onono karenja karenja gomanj so kolooro gujubaju qama amakeju. Tosianonj toropere menj Nazaret eja mombaa qatanonj paati anjuti, iinonj mono iyonoo somatagia kolooja. ⁶ Iinonj jiwowonj jigo ii kaanagadeenj kaparanj koma menj totowinj menj kamaanj amambaaajonj ano. Kawaaajonj nono ii menj somonjoninj. Nono qaaya gosinj ananaanonj Kana qaa otaanj jenj tegowombaaajonj moninj. ⁷ (Ii moninto, kawali galenj wanja Lisias iinonj manjaqeqe eja yonowo kanj ku-usunj somata kanonj geriawo boronananonja metogonj wanji. ⁸ Wama qaa selianonj kuunj

jen mujuti, ii goo jaasewanganon koubutiwaajon jen koton nonono.) Gii geenjo qisin muna kania ninisaama jewa. Ii jero qaa men kajoni, iikawaa hona kuuya saanon asugiro moba.”⁹ Kaen jero Juuda ejemba yononon kaanagadeen “Qaa kuuya ii onanon,” jen wambelaan ii nanjon toroqen selianon kuun jen mugi. Kian.

Poolnon qaa kitia meleeno Fiiliksnon moro.

¹⁰ Pool jen mugi gawananon qaa jewaatiwaajon borojulan kuuro kokaen meleema jero, “Giinon gbani mamaga ejemba tuun koi kawaa jenteego toya koloon laligona mojen. Kawaaajon niinon qaanaa kitia ii goo jaaganon awasankaka jema. ¹¹ Niinon indigen Anutu waeya men mepeseemambaajon Jerusalem sitinon ube. Ii ween 12 iikayadeen tegoro kete koi nanjen. Geenjo qisin ononagati een, ii saanon nanjon jewuya. ¹² Niinon jiwowon jigono me qamakooli miri monjen uma eja me emba mombo niinongiinon qaa jen jenonkooli ambe iikaana mende mokoloon nonji. Siti uutanon kana me somben monnon ejemba uugia kuuwe orogon liligon nonjiti, iikaana mende niigi.

¹³ “Kaen mende niima keteda koi qaa selenanon kuun jen nonjuti, yononon iikawaa hona qendeema gombombaajon amamaaju. Qaa omaya jeju. ¹⁴ Ii amamaajuto, qaa mon ii onanon jokoloon goma: Yononon Nazaret paati qata qajuti, niinon mono iikawaa kana otaan laligon ananaa ambosakonurunana yonoonon ben Anutu ii waeya men mepeesenkejen ano Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo yonoonon Buju Tere iikanon qaa oogita eji, ii kuuya moma laarin kotiijen. ¹⁵ Anutunon ejemba dindina ano doogoya ii korebore men gbilin onono koomunonga waabuti, Juuda eja koi yononon iikawaaajon mambonju. Niinon yonowo toroqen ororon nama kaen kolooawaatiwaajon jejeromonromon ama mamboma laligojen. ¹⁶ Kaen laligon Anutu ano ejemba jaagianon dindina nambe Anutunon qaana nanjon jero uunaa gejianon momakejen. Jenejna mende oroja. Mono soraaya koloon laligomambaajon kamba so kaparan koma kotiin laligonkejen.

¹⁷ * “Niinon monjen laligowe gbani tosaana tegoro eleema goman tosaana yonoononga kalen men indigen kawe. Kaen kan ‘Ii neenaa kanagesourunana wanaya yonoojon mendeema onoma,’ jen Anutuwa siimolon on nandun ama mumambaajon Jerusalem ube. ¹⁸ Kanon uma koma konjoratin aon solana laligon jiwowon jigono ube. Iwoi ii on Anutu mube mokoloon nonji. Mokoloon nonjiti,

* 24:17: Apo 21.17-28

iikanonj ejemba tosonianj mende kanj liligonj orogonj noma guju megj. ¹⁹ Juuda ejemba tosonianj Eisia prowinsnonjga kanj jigononj uma niigiti, iyonononj mono keteda koi goo jaaganonj koi kanonj kouma nama qaa monj enj ononagati, ii asuganonj selenanonj kuunj jenj nonjgi sokonaga.

²⁰ “Me jigo kaunsol tuunj yonoo jaagianonj nama qaa jeweti, kambanj iikanonj naa Kana qaaga uugunj qinji ambeta qaa jakeyanonj noombombaa qaaya mokoloogi? Eja koi rajuti, iyonononj mono ii jegi sokombaa. ²¹ *Niinonj yonoo batugianonj nama qaa motoonjgo jenj qaa tokoronkota qabe bimooro. Koposo monj kaenj ambe me qaago? Ii nomaenj gosigita eja? Qaa kokaenj qama jewe, ‘Koomuya yonononj gbilinj waabuyati, niinonj iikaya moma laarijenjwaajonj ama qaa jakeyanonj noonjgi kete qaana gosinj jenj tegonj nombombaaajonj anju.’” Kianj.

Poolwaa qaaya mende jenj tegonj kapuare mirinonj oonjgi.

²² Poolnonj kaenj jero gawana Fiiliksnonj Jiisaswaa kania otaanj laligojuti, iikawaa kania saanonj moma sororogonj Poolwaa qaaya batuyanonj kotonj kokaenj jero, “Kawali galenj wanj Lisiasnonj kouro kambanj iikanonj Poolwaa qaa ii jenj tegomanja.” ²³ Kaenj jenj kawali galenj jenj kotoro Pool mende somonjonj eenj jaagalenj mero kasa mirinonj raro. Tinitosaurutanonj Pool kalanj koma iwoi amamaaroti, ii menj mubutiwaajonj mende qotogonj onono.

Poolnonj qaaya jero Fiiliks ano Drusila mori.

²⁴ Weenj tosaanja tegoro Fiiliksnonj embia qata Drusila, Juuda emba somata ii wama kari Poolwaajonj qaa ano karo qaayaajonj geja ano Kraist Jiisas moma laarinj mubombaa kania jenj asariro moro. ²⁵ Ii moroto, Anutuwaa qaa tosia toroqenj aminj mogi bimooro. Poolnonj Anutuwaa jaanonj solanjaniwombaa kania jenj asarinj ananaa nanamemenana galenj koma aowombaaajonj jero ano Anutunonj kambanj monj ano iikanonj gosinj nonoma qaanana jenj tegowaati, qaa karoonj iikanonj uuta kuuro. Poolnonj qaa iikaanj jero aarunj lalanjaninj bo qosoma jero, “Yamagenj! Mono ii mesaowa. Keteda koi saanonj mesaonj kena kambanj monj mobe sokombaati, iikanonj saanonj mombo koma horonj gombe kawa.” ²⁶ Kaenj jenj kilenj toroqenj Poolnonj anja wantaaya monenj mubaatiwaa romonjgoro. Kaenj mamboma jejeromonjromonj ama indinj mamaga koma horonj muro karo qaa qaa jenj rari.

²⁷ Poolnonj kapuare mirinonj raro gbani woi tegoro. Ii tegoro eja qata Porsius Festus iinonj Fiilikswaa mundanaga gawana koloomambaaajonj ano. Kaenj ano Fiiliksnonj Juuda

* 24:21: Apo 23.6

ejembanon nisosoroowutiwaajon moma Pool mende isano kapuare mirinon toroqen raro. Kian.

25

Poolnon gawana Festuswaa jaanon qaa kitia jero.

¹ Festusnon gawana koloon prowins uutanon keuma raro ween karoon tegoro Sisaria taon mesaon Jerusalem sitinon uro. ² Uro jigo gawon galen waja ano Juuda jotamemeya yononon jaasewananon kouma Pool qaa jakeyanon ambombaajon jen aroq qen nangi. ³ Aroq qen nama kokaen jen welenji, “Oo gawana, giinon saanon nononon monin sokombaatiwaajon jen tegona qaa anji Pool wama Jerusalem sitinon koi kawu.” Yononon wala qaa kokaen somonjon jegi, “Poolnon kananon karo iikanon mono qenin komuwaa.” Kaen jen jojorin embongitiwaajon ama kan kaen welenji. ⁴ Kaen welenjito, Festusnon kokaen meleema onono, “Pool ii Sisaria taombaa kasa mirinon raro galen komakeju. Nii neeno kambaq mende koriro iikanon eleema kemambaajon mojen.” ⁵ Kaen jen toroqero, “Kawaajon eja iikanon qinjita mon anagati een, saanon onoo jotamemeurugia tosonian niwo Sisaria kemen kanon qaa selianon kuun jen mug momaqa.”

⁶ Kaen jen ween 8 me 10 kawaa so Jerusalem sitinon yonowo laligoro tegoro eleema Sisaria taonon kemero. Kemen en waama iikanondeen qaa jenteegowaa dun rarayanon rama jen kotooro Pool wama kagi jaayanon kouma nano. ⁷ Poolnon kouma nano Juuda jotamemeya Jerusalem sitinonqa kagiti, iyononon liligon mun nama kazi qaganon qaa bologa mamaga selianon kuun jegi. Ii jegito, qaagiaa hona ii qendeembombaajon amamaagi. ⁸ Kazi qaa een jen nangito, Poolnon ii qewagon kokaen jero, “Niinon iwoi bologa mon mende ambe. Juuda nonoonon Kana qaa mende qotogowe. Jiwowon jigo mende menj totowiwe ano Room Siisakimbaanon qaawaajon tuarenjen mende ambe.”

⁹ Kaen jero Festusnon Juuda yononon iyanajon mogi ubaatiwaajon moma Pool kokaen qisin muro, “Selenon kuukuu qaa koi jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon noo jaasewananon nama jewaga me qaago?”

¹⁰ Qisin muroto, Poolnon jero, “Room Siisakinon jen kotooro qaa jake koi kuugita koi nambe gosin noma qaana jen tegona sokombaa. Nii Juuda ejemba bologa mon mende ama onombe. Ii geenjo saanon moma yagojan. Mono naambaajon mombo yonoonon kembenaga? ¹¹ Bologa mon mende ambeto, Kana qaa mon uugun iwoi mon ama bolin

kawaajon koomuwaa bunja koloowenagati een, 'Niinon koomambo,' jen mende olon koma kemaŋa. Ii qaagoto, yononon kazi qaa een toontoon jen qaagiaa kania qendeembombaajon amamaajuti een, qaa omayaajon ama monon nuama yonoo boronon amambaajon amamaawaa. Room Siisakinon mono qaana mindingon jen tegoro dingowaa. Kawaajon niinon mono iwaa jaanon kemambaajon kotiin qisijen."

¹² Kaen jero Festuson jawinuruta yonowo qambanmaban qaa mongama gosin kokaen meleema muro, "Gii Siisakimbaanon kemambaajon moma qisijani, iikawaajon mono saanon Room kema iwaa jaanon namba." Kian.

Poolnon kin Agripawaa jaanon nano.

¹³ Ween tosaŋa tegoro kin Agripa ano naŋa Bernaisi yoronon Festus iima godagara qendeembaotiwaajon Sisaria taanon kari. ¹⁴ Kan kanon ween mamaga laligori Festuson Poolwaanon qaa ii kin pombo amin moma kokaen jero, "Fiilikson eja mon mende isano kapuare mirinon kokanon rama laligoja. ¹⁵ Niinon Jerusalem kembe Juuda yonoo jigo gawon galengia waŋa ano jotamemeurugianon noonon kouma kokaen qisin nongi, 'Nono eja iikawaa qaa men kanin giinon mono saanon iwaa kania gosin qaaya jen tegowa.'

¹⁶ "Kaen qisin nongito, niinon kokaen injiowe mogi, 'Room gawman nonoonon kana ii kokaen: Mombaa selianon qaa bologa kuun jejuti, nono ejemba mombaa qaa ii lan mende jen tegonkejon. Wala horon qaa jakeyanon anin kaziurutanon kagi leele ororon aron qen nanji qaa selianon kuun jen mug kitia saanon jewaa. Qaa kitia jero ii gosin hona kolooro iikawaa so saanon qaaya jen tegonkejon.' ¹⁷ Yononon koi kan ajoroogi niinon kaban mende koriro en waama iikanondeen jentegowaa dun rarayanon rama jen kotowe eja ii wama kagi noo jaananon kouro.

¹⁸ "Kouroto, qaa men kagiti, iyononon liligon mun aron qen nama qaa selianon kuun jen mug. Kaen anji iwoi bologa totoon mon anagati, kaen jewuyatiwaajon mambombeto, qaa iikaŋa mon mende jegi mobe. ¹⁹ Ii mende jegi mobeto, kitianon eja ii qetama iyangiaa momalaarigiaa qaa batuya tosaŋa ano eja mon qata Jiisas iwaajon angowowo meg. 'Jiisasnon komuro,' jegito, Poolnon 'Gbilin laligoja,' jen kaparan koma kotiuro. ²⁰ Kaen jen kazi anji niinon 'Qaa kaŋa ii nomaen gosiwenaga?' jen kana mongama uuwoi mobe. Ii moma nama kokaen qisin mube, 'Selenon kuukuu qaa jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon jenaga me qaago?' ²¹ Qisin mubeto, Poolnon

Uutananaa jaanon kemambaaon kaparan koma kokaen qisiro, 'Mono jena galen koma nongi Siisakimbaanon kembe qaana mindingoro dingowaa.' Kaen qisiro eja waagiawo jen koton onombe galen kongi raja. Era wasin mube Siisakimbaa jaasewananon kembaa."

²² Festusnon kaen jero Agripanon ijoro, "Niida mon eja iikanon qaaya jero momambaa siina mojen." Ijoro kokaen meleeno, "Woranjo saanon qaaya mobaga."

²³ Kaen meleeno en waagi kantriwaa jawin, kawali galen somata ano jotamemeya uuta yononon kan Agripa ano Bernaisi yorojon jura soron arogaranon mouma korisoro rii qama koma horon orongi qaawaa jake miri uuta iikawaa uutanon keugi. Festusnon jen koto Pool wangi iikanon kouro. ²⁴ Poolnon kouro Festusnon waama nama kokaen jero, "Kin Agripa ano eja somata kuuya nonowo koi rajuti, onjo mono eja koi iibu. Juuda ejemba tuun kuuya yononon iwaajon ama noo uuna kuugi. Sisaria taon kokanon ano Jerusalem sitinon onanon qaanon kuun noma qa gigilaan kokaen jen laligogi, 'Eja koi kanon mono balonon laligowaatiwaa so qaago. Mono yamagen!'

²⁵ "Kaen qama laligogito, niinon gosiwe iwoi mon koomuwaa bunja koloowaatiwaa so ii mende ano. Niinon kania kaen mokolon iibeto, anjo Room Uutananaa jaanon keno qaaya mindingoro dingowaatiwaaon kaparan koma qisiro. Kawaajon qaa somonjon wasiwe Room kembaa. ²⁶ Room sitinon kemaato, iwaanon qaa ii nomaen on Room eja Ponnaajon ambe kenaga? Iwaajon qaa lan jejuto, qaa kaniawo mon ii tororo mende moma asarijen. Kawaajon jewe wama kan kin Agripa goo jaaganon ano onjo tosaan kin pombaa gematanon koi rajuti, onjo jaasewanganon angi nanja. Onjo saanon borojan men qaaya gosigi hona kolooro mono ii moma saanon terenon oowenaga. ²⁷ Eja mon kasanon somonjon qaa jakeyanon oombombaa qaaya nomaen jejuti, ii asuganon jewombaajon amamaan kilen een wasiwombo. Sili ii noo momonon gejojomban tani kaan koloaja." Kian.

26

Poolnon qaayaa kitia kin Agripawaa jaanon jero.

¹ Kaen ragi kin Agripanon Pool ijoro, "Gii saanon geengaa qaa kitia jena moman." Kaen ijoro Poolnon nama boro koton mun iyanaa qaaya nanjon kokaen kanain jero,

² "Oo kin Agripa, Juuda jotamemeya yononon qaa seleanon kuun jen nonjuti, niinon qaa kuuya iikawaa kitia ii

kete saanonḡ goo jaaganonḡ asuganonḡ jemambaajonḡ simba-wonḡawo mojenḡ. ³ Giinonḡ Juuda nonoononḡ nanamemenḡ ano anḡgowowo qaanaana kuuya ii tororo moma yagojanḡ. Kawaa-jonḡ niinonḡ onḡanonḡ simba-wonḡawo mojenḡ. Kaenḡ kolooro qisinḡ gonjenḡ: Qaa jemaḡati, ii saanonḡ moma mokosinḡonḡ geja amba.

⁴ “Niinonḡ Juuda ejemba tuunḡ uutanonḡ koloonḡ kanakanaiyanonḡga kanainḡ neenaa kantri koi ano sitinana Jerusalem kanonḡ laligonḡ koube. Kawaajonḡ Juuda ejemba kuuya yonḡononḡ laaligona gbaworonanonḡga nomaenḡ kouma laligoweti, ii saanonḡ moma kotoju. ⁵ *Yonḡononḡ kaniana kambaḡ koriga moma kotoju. Siingia ero ii saanonḡ kokaenḡ nanḡonḡ jewuyaga: Ananaa jigo gawonḡ uutanonḡ Farisii paati nonononḡ asa yonḡononḡ jigo momo ii tororo toontoonḡ otaanḡ laligonḡkejonḡ. Niinonḡ wala yonḡoo tuunḡ paatinonḡ keuma Kana qaa kaparaḡ koma otaanḡ laligowe. ⁶ Anutunonḡ ambosakonḡurunana yonḡoojonḡ soomonḡgo qaa anoti, niinonḡ iikawaa honḡa koloowaatiwaajonḡ mamboma jejeromonḡromonḡ ama laligojenḡ. Kawaajonḡ ama kete qaa Jakeyanonḡ noonḡgi nanjenḡ.

⁷ “Ananaa Israel ejemba tuunḡ 12 nonononḡ korebore soomonḡgo qaa iikawaa honḡa koloowaatiwaajonḡ mambo-makejonḡ. Ii mamboma jejeromonḡromonḡ ama asaga goman-tiinḡa pororo Anutu waeya menḡ mepeseenḡkejonḡ. Oo Uu-tana, niinonḡ jejeromonḡromonḡ kaanḡ amakejenḡiwaajonḡ Juuda jotamemeya yonḡononḡ qaa bologa bologa selenanonḡ kuunḡ jenḡ nomakeju. ⁸ Anutunonḡ ejemba koomuya menḡ gbilinḡ onḡono waabuyati, onḡo ii mono nomaembaajonḡ ama mende moma laariju?

⁹ * “Neeno kaanḡagadeenḡ kokaenḡ romonḡonḡ laligowe, ‘Nii Ji-isas Nazaret ejawaa qabunḡaya sonḡgbambe qaombaatiwaajonḡ manja mamaga qemaḡatiwaa so koloojenḡ’ Kaenḡ romonḡonḡ kazi ama laligowe. ¹⁰ Kazi ama Jerusalem kanonḡ onḡanonḡ manja qenḡ laligowe. Jigo gawonḡ galenḡ wanḡa yonḡononḡ nemunḡ koma nonḡgi jenḡ kotowe Anutu-waa ejemba soraaya ii mamaga unḡuama kapuare mirinonḡ onḡoomakegi ano tosaanḡa komuwutiwaa qaa jegi niinonḡ kaanḡagadeenḡ qaa ii kotingonḡ wambelaanḡ (wout ama) laligonḡkebe. ¹¹ Kambaḡa kambaḡa liligonḡ qamakooli miri so borojanḡ menḡ onḡombe uu-gia meleenḡgiti, iyonḡononḡ asugigi. Asugigi Jiisas qakooma mepaegonḡ mubutiwaajonḡ kuunḡ qaa tokoronḡkota jenḡ horonḡ ureenḡ onḡombe. Kaenḡ ama onḡombe oolinonḡ geriawo talunḡonḡ unḡugi siimbobolo moma laligogi. Uunanonḡ gere jenḡ sorogoro

* 26:5: Apo 23.6; Fil 3.5 * 26:9: Apo 8.3; 22.4-5

sisiwerowero ama oŋomambaajon koriganon waba kantriwaa sitia sitia kanon kema laligowe.” Kiaŋ.

Poolnon uuta meleenotiwaasunduya jero.

Apo 9.1-19; 22.6-16

¹² “Kaiyaka kaen ama laligowe kamban mononon jigo gawon galen waŋa yononon niwo uumotoon ama nemun koma nonŋi Damaskas sitinon kemambaajon kananon kembe. ¹³ Oo Uutana, niinon kananon kembe ween biiwia kanon Siwenonŋa asamararan mon uulanawo kamaaro. Kamaan oobili kaanŋa asugin ween jaaya uugun asariro iibe. Asasaga iikanon mono nii ano eja niwo keninŋi, nono turun nonono. ¹⁴ Turun nonono kuuya tama namonon kamaan koninŋ. Kamaan koma enin noojon qaa mon kolooro Hibruu qaanon kokaen nijoro mobe, ‘Sool, Sool, gii naambaajon sisiwerowero ama nomakejan? Gii mono bulmakao eja kaanŋa koloowabo. Toyanon balon mozozonŋowaatiwaajon bulmakao eja kinononon somonŋoro sosooda hororo sokonjato, lan horon geriawo yakarin horon ureero oolinon qero siimbobolo momakeja. Gii mono iikawaa so lan lugun geenŋaa gemaga een toontoon kotowabo.’

¹⁵ “Ii moma qisiwe, ‘Oo Pon, gii moronon?’ Qisiwe nijoro, ‘Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejanŋi, mono ii koloojen. ¹⁶ Ii koloojento, gii saanon waama namba. Nii ano iwoi iijanŋi ano kanagen toroqen asugin goma qendeemanŋati, ii mono nanŋon jej dangunu kaanŋa nama noo jotamemena koloon welena qen laligowa. Gii gawon ii men laligowa. Niinon kawaajon ama asugin gonjen. ¹⁷ Niinon mono geenŋaa Israel kanageso tuun yonoo borogianonŋa metogon gomanŋa ano waba kantri ejemba yonoonon wasin gombe kembagati, iyononon guwubotiwaajon kaanŋagadeen reenreen koma gomanŋa. ¹⁸ Niinon wasin gombe kema ejemba jaagia metoona uugia meleema pangamanonŋa asasaganon koubuya. Jaagia tooro uugia meleema Satambaa ku-usunonŋa loloon Anutuwaasopa uutanon kawuya. Kaen kan moma laarin nonŋi sinŋisonŋogogia sonŋbama mesaomanŋa. Mesaowe Anutunon alauruta tak koton onono soraaya koloojuti, mono iyonoo batugianon keuma dun raragia men oyanboyan koloon laligowuya.’ Jiisasnon kaen koton kondoon noma nijoro.”

Poolnon uuwaas gawonŋaasunduya jero.

¹⁹ “Oo kin Agripa, Jiisasnon kaen nijoro niinon Siwenonŋa jaameleen unŋa iima kania moma ii kolatin laligomambaajon moma osiwe. Kawaajon niinon jaameleen unŋa iikawaa qaaya ii ten koma gawon men laligowe. ²⁰ *Ii ten koma

* 26:20: Apo 9.20, 28-29

liligon Buḡa qaa kokaen jen sein laligowe: Onjo mono uugia meleema Anutuwaanon eleema kanj uumeleenḡitiwaa hona ii nanamemengianon qendeema laligowu. Buḡa qaa ii wala Damaskas ano Jerusalem siti woi iikanon laligojuti, iyonoojon jen asarin laligowe. Iikawaa gematanon Juuda kantri kuuya yonoojon jewe ano waba kantri yonoojon jen uugia kuun laligowe. ²¹ Kania kawaajon ama Juuda ejemba tosanon jiwowon jigonon uma iikanon qelanjin noma kaparan koma koomuya nuwombaajon anḡi.

²² “Kaen anḡito, uuna meleembeti, iikanonḡa laligon koube Anutunon ilaan noma laligoro kamban kokaamba toroḡen saanon laligojen. Ilailaan kawaajon ano koi nama uuta ano kamaanqeḡeta onoo jaanon nama qaana koi jejen. Mooses ano gejatootoo ejemba yononon iwoi koloowaatiwaaajon jegiti, niinon mono yonoonon qaa iikayadeen tororo otaan qaa kokaen nanḡon jejen: ²³ *Anutunon aren ano Hamoḡeḡe Toya Kraist iinon siimbobolo moma komun eja mutuya koomunonḡa waabaa. Waama Anutu asasagaa kania ii Juuda tuun ano waba kantri ii inisaama jen asarin onoma laligomambaajon nijoro.”

²⁴ Poolnon qaayaa kitia kaen jero gawana Festusnon terenḡon qaa batuyanon koton jero, “Pool, gii kaamaa anjan. Papia miria miria kanon una momoganon sein wanḡa men soorota laligojan.”

²⁵ Kaen jeroto, Poolnon meleeno, “Oo pon sorona Festus, niinon wanḡa soosooya mende koloojen. Qaa jejeni, ii momakooto qaa honḡa koloaja. ²⁶ Kin Agripanon qaa kokawaa kania moma yagoja, kaen mojen. Iwoi kuuya ii aasanḡoyanon wanḡon monon mende kolooro. Kawaajon buju qaa kuuya ii mono kin pombaa gejianon kemero modaboroji, iikaen moma kotiijen. Kawaajon niinon qaana koi saanon awasanḡaka qaganon nama jewe mojan. ²⁷ Oo kin Agripa, Juuda eja gii gejatootoo yonoonon Buju Terewaa qaaya moma laarijan me qaago? Ii moma laarijani, iikaen mojen.”

²⁸ Poolnon kaen jero Agripanon meleema jero, “Oo Pool, giinon kamban torodaamon kokaamba uuna kuuna niinon uuna meleema Kraistwaa alia koloowenagatiwaaajon mojan me? Kaen romonḡojan me?”

²⁹ Kaen jero Poolnon meleeno, “Oo kin, qaa koriga me toroga jewenagati, ii kilen. Giinondeen qaagoto, keteda koi qaana geja ama mojuti, kuuya ononon kaanḡadeen Kraistwaa alauruta koloowutiwaaajon uusiiḡnanon moma kokaen qama koolijen: Oo Anutu, uugia meleema onona

* 26:23: Ais 42.6; 49.6; 1 Kor 15.20

niinonj koi laligojenj, mono iikawaa so koloowu. Gbado (tape) iikayadeen onoo borogianonj ubaatiwaajonj mende mojenj.”

³⁰ Kaenj meleeno kinjonj waaro gawana ano Bernaisi yorononj kaanagadeen waari ano yonowo ragiti, iyonononj kuuya waagi. ³¹ Waama mesaonj kenji eja geria yonononj iyangiodeen aminj moma kokaenj jegi, “Eja koi kanonj bologa monj mende ano naambaajonj eenj toonj gbadoonj mugi? Iinonj koomuwaa bunja koloowaatiwaa so mende kolooja, kaenj mojonj.” ³² Kaenj jenj aminj moma Agripanonj Festus ijoro, “Siisakimbaanonj kembe qaana mindingoro dingowaatiwaajonj mende kaparanj koma qisij jenagati eenj, mono saanonj isaninj kemenaga.” Kianj.

27

Pool wanjononj oonji kanainj Room keno.

¹ Eja geria yonononj nonoojonj qaa kokaenj somongogi: “Nono wanjononj uninj haamononj nanjoro Itali kantrinionj kembonja.” Qaa kaenj somongogi Pool ano kapuare eja tosaanja ii kawali galej monj qata Julius iwaa borononj nonoonji. Julius iinonj manjajeqe tuunj bakaya monj qata “Room Siisakimbaa manjajeqe tuunj” qagiti, iikanonj manjajeqe eja 100 yonoo galengiaga laligoro. ² Gomanj monj qata Adramitium iikanonja wanjo monj kanj Eisia prowinswaa kowe goraaya metetereenj wanjo doya motomotoonj kanonj kambaatiwaajonj ama jojoriroti, iikanonj uninj. Uninj opo sel horonj mororongogi haamononj nanjoro kowenonj keninj. Masedonia prowinswaa siti qata Tesalonaika iikanonja eja monj qata Aristarkus iinonj koipunana kolooro motoonj keninj.

³ Kema enj waama kanonj Saidon gomanonj keuninj. Keuninj Juliusnonj Pool ala menj munj jenj tegoro wanjo mesaonj alauruta yonoononj kema injiira naa iwoiwaajonj amamaaroti, ii ilaanj mugi. ⁴ Iikanonja mombo kowenonj keninj haamononj kana kembonj jeniinj, iikaanjanj baagenja qenj gilirotiwaajonj bimooro toroqenj wato qata Saiprus kawaa aasangoyanonj kemenj kooronjonj metetereenj keninj. ⁵ Keninj haamononj nanjoro kowe kotonj Silisia ano Pamfilia prowins woi ii uruugunj Lisia prowinswaa siti qata Maira kanonj keuninj. ⁶ Keuma kanonj kawali galenananonj wanjo monj mokolooro. Wanjo iikanonj Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanonja kanj Itali kantrinionj kemambaajonj ama jojoriro. Ii mokolonj jenj kotonj nonono iikanonj uninj.

⁷ Uma kowenonj keninj haamononj saanonj mende nanjoro weenj mamaga ii osonjonj keninj. Kaenj keninj tegoro kanonj

kupukapa koma kowe kanonj Nidas taonj kosianonj keuninj. Kosianonj keuninj haamo kotakota qenj kaanj baagenj toroqenj kembombaa kania somonjgoro. Somonjgoro bimooro Kriit watowaa masuya qata Salmone ii uugunj kema wato gematanonj kemenj kooronjgonj metetereenj keninj. ⁸ Kowe goraaya kosere metetereenj osiqosiwo kema laligonj Lasea taonj kosianonj gomanj qata “Wanjo suuluya iimasiinjinjowo, Fair Hafens” qamakejuti, iikanonj keuninj.

⁹ Iikanonj keuma kambanj koriga mesoqesoonj laligoninj. Kaenj laligoninj singisonjgo soonjgbambaa kendonja qata Yom Kippur* iikawaa kambananonj tegoro haamoqege kambananonj mono kanj kuuro keuninj. Haamoqege kambananonj ejemba kowenonj kema “Tiwilaawombo,” jenj wanjgogia somonjgonj laligonjkegi. Kawaajonj Poolnonj galenj meme qaa monj kokaenj injjoro, ¹⁰ “Ejauruna, anana kowe qaganonj toroqenj kembombo. Kupukapa qaganonj kema tiwitiwilaa mokoloowombo. Raidimbononj qero wanjonana janjgoro esuhinaya sooro nononano kaanjagadeenj komuwombo. Gomanj tanianonj kaenj kolooro iijenj.”

¹¹ Galenj meme qaa kaenj jeroto, kawali galenananonj Poolwaanonj qaa ii qotogonj wanjo toya ano melenjqueleen loqa (steer) galenja yorononj “Saanonj kembonja,” jeriti, kawali galenananonj qaagara ii moma laariro. ¹² Gomanj qata “Wanjo suuluya iimasiinjinjowo” iikawaa wanjo doya ii haamoqege kambanj rarawaa so mende kolooro. Kawaajonj ama eja mamaganonj kembombaa qaa kotingonj kokaenj jegi, “Koi rabombaajonj mojonana tiija. Saanonj opo sel horonj mororonjgogi kowenonj kembonja. Kema kaparanj koma laligonj kana kolooro Fiiniks wanjo dononj keubonaga. Iikanonj keuma haamoqege kambanj koi saanonj rama laligoninj tegowaa.” Wanjo do qata Fiiniks ii Kriit wato kawaa goraayanonj weenj kemekemetaagenj eja. Kianj.

Raidimbononj kowe mero boliro.

¹³ Kembombaa qaa kaenj jegi haamononj osonj osonj kanainj Saut waagenjga qero. Qero “Saanonj kema arenjana otaanj Fiiniks iibonja,” jenj romonjgonj nama wanjgowaa kasa mindanja mesunji kouro. Kouro wanjononj lolooro haamononj nanjgoro sosooda nunuano Kriit watowaa goraaya metetereenj kosere keninj. ¹⁴ Kaenj keninto, kambanj mende koriro haamo esunja kotakota qata yoware, Noot Iistwaa raidimbonj (momosia) kanonj mono wato iikawaa qaganonjga qenj gilinj nununj karo.

* **27:9:** Yom Kippur korisoro kendonj ii Septembe tetegoyanonj me Oktobe kanakanaiyanonj amakeju.

15 Nunun̄ karo wan̄gonana galen̄ kombombaajon̄ men̄ bimbimgogi haamo qen̄ karotiwaaḡen̄ kemambaajon̄ ama-maaro. Amamaaro mesaogi haamonondeen̄ wan̄go kuun̄ men̄ wano aḡo een̄ keno utugon̄ nonono lan̄ kenin̄. 16 Utugon̄ nonono laligon̄ wato melaa mon̄ qata Kauda kawaa gematanon̄ Saut waagen̄ kenin̄. Iikanon̄ kema gomba kasanon̄ somon̄gogi wan̄go gematanon̄ apu koton̄ karoti, ii aon̄ oron̄ kowenon̄ḡa horonin̄ mamaga bimooro kilen̄ kaparan̄ koma horonin̄ kouro.

17 Gomba ii horonin̄ kouro wan̄go somatanon̄ anin̄. Wan̄gonon̄ utugon̄ jaḡḡowabotiwaajon̄ monin̄ kasa men̄ wan̄go kokosiin̄ somon̄ḡon̄ kotiigi. Kaen̄ kema kema sakasin̄ bambaana qata Sirtis† iikanon̄ kowe korია koriga mende eja. Nono iikanon̄ kuun̄ osiwombotiwaajon̄ toroko monin̄. Kaen̄ monin̄iwaajon̄ ama wan̄ḡowaa opo sel iwoiya ii metogon̄ kamaan̄ ama wan̄go galen̄kon̄kon̄ mesaogi. Ii mesaogi haamonon̄ wan̄go kuun̄ nan̄goro een̄ lan̄ kenin̄. 18 Een̄ lan̄ keninto, raidimbon̄ iikanon̄ mono geriawo toroḡen̄ qen̄ utugon̄ nonono. Kaen̄ utugon̄ nonono gomān̄ ano iikanon̄ kanain̄ wan̄ḡowaa esuhina tosaan̄a men̄ kowenon̄ giligi kemero. 19 Ween̄ karoon̄ kolooro kanon̄ wan̄ḡowaa ilawoila akadamuyawo ii an̄ḡio men̄ giligi kowenon̄ kemero. 20 Kaen̄ memenjalin̄ kema kema gomantiin̄a ween̄ mamaga iikanon̄ ween̄ me sen̄gelao mon̄ mende iinin̄. Raidimbon̄ kanon̄ kaan̄ḡadeen̄ kotakota toroḡen̄ qen̄ ero. Qen̄ḡadeen̄ ero bimooro “Mono qaombona!” jen̄ laaligo soomon̄ḡowaajon̄ moma uunananon̄ kamaaro titiboronana tegoro ranin̄.

21 Raidimbon̄ uutanon̄ kambaḡ koriga kaḡ laligon̄ nembanene mon̄ mende nenin̄. Kawaajon̄ ama Poolnon̄ batugianon̄ waama nama kokaen̄ injoro, “Ejauruna, niinon̄ Kriit wato mende mesaowombaa gejanono injoweti, on̄ noonon̄ qaa ii otaagi sokonaga. Kaen̄ anin̄ tiwitiwilaa koi kanon̄ mono qanananon̄ mende unaga. 22 Gejanonona mesaogito, keteda koi qambaḡmambaḡ qaa kokaen̄ on̄on̄jen̄: On̄oonon̄ḡa mon̄non̄ laaligoya mende tiwilaawaa. Ii qaagoto, wan̄ḡogadeen̄ tiwilaawaa. Kawaajon̄ on̄o mono qaqaḡabun̄abun̄ḡaḡa moma rabu.

23 “Niinon̄ ben̄ qata Anutu iwaa bun̄a koloon̄ welen̄a qen̄ laligojen̄. Gomantiin̄a gaon̄ ewe iinon̄ Siwe gajobaya mon̄ wasiro noo kosonanon̄ kaḡ nan̄ja. 24 Nama kokaen̄ nijoja, ‘Pool, gii toroko mende moba! Gii saanon̄ Room Siisakimbaa jaasewan̄anon̄ kena gosin̄ gombaa. Moba! Anutunon̄ keraqeean̄ḡoya qendeema goma ejemba kuuya

† 27:17: Sirtis ii Afrika kantri qata Libia iikaan̄ baagen̄ eja. Sirtis kanon̄ kowe dutanon̄ sakasin̄ bambaana bambaana eja.

giwo wanjononj motoonj laligojuti, iyonoo laaligogia mono goo boroganonj ano giwo nama monjonj mende komuwaa.’²⁵ Siwe gajobanonj qaa nijoji, mono iikawaa so koloowaa. Niinonj Anutu kaenj moma laarinj mujenj. Kawaajonj ejauruna, onjo mono qaqabunjabunagia moma rabu.²⁶ Kaenj koloowaato, haamononj qenj utitiinj nonono wato mombaa goraayanonj keubonjatiwaa so kolooja.” Kianj.

Gomantiinja 14 kolooro balonj dodowigi.

²⁷ Wanjonananonj Kowe Balonj Batugaranonj (Mediterranean Sea) iikawaa bakaya qata Adria Kowe iikanonj een laj keno gomantiinja 14 kolooro. Ii kolooro gomantiinja biiwia kanonj wanjo gawonj meme eja yonjononj “Mono balonj monj dodowijonj,” jen uugianonj kaenj mogi.²⁸ Kaenj moma nama keda kasa monj aenj kitiawo somonjonj giligi kemenj kowe dusiita oosiro. Oosiro kowe koriaa jangoya kolooroti, ii 40 miita (120 fiit) kawaa so. Boronja monj toroqenj kema tani motoonj ii kaanjiadeenj angj jangoya iikanonj 30 miita (90 fiit) kawaa so kolooro mokoloogi.²⁹ Ii mokolonj wanjonananonj jamo toronj batuyanonj kuuwabotiwaajonj toroko mogi. Kaenj moma wanjowaa kasa mindanja 4 ii wanjo gematanonja isama osonj menj kamaanj angj ano gomanj asariwaa-tiwaajonj mamboma qama koolinj ragi.

³⁰ Kaenj ragito, wanjowaa gawonj meme eja yonjononj mondomondo qaa kokaenj jegi, “Nono wanjo wanaagenj wanjowaa kasa mindanja tosaanja gilininj kemebaa.” Kaenj mondonj jenj wanjo melaa, gomba monj wanjononja metogonj menj kamaanj angj kowenonj kamaaro wanjo mesaonj anjobato menj aasangoyanonj oloj koma kembombaajonj angj.³¹ Kaenj anjito, Poolnonj kawali galenj ano manjaqeqe eja ii kokaenj irijoro, “Yonjononj wanjononj mende meselatinj nambutu eenj, onoo laaligo soomonjgowaa kania monj mende koloowaa.”³² Kaenj irijoro manjaqeqe eja yonjononj kema gombaa kasia kotogi anjodeenj keno gawonj meme eja yonjononj oloj koma kembombaajonj amamaagi.

³³ Wengerañ suluro kanonj Poolnonj korebore nene newutiwaa qambanmamban qaa jenj kotonj onjoma kokaenj jero, “Onjo mono kamban koriga uuwoi mamboma nembanene monj mende kisiriinj laligogi kete weenj 14:ña kolooja.³⁴ Kawaajonj nii kokaenj jenj kotonj onjonjenj: Anana laaligonana somonjgowombaajonj aonj orowonjati, iikanonj esunjana kamaawabotiwaajonj mono kotiinj nama qeangoninj sokombaa. Kawaajonj onjo mono nembanene newu. Onjononja monjonj monj selia mende tiwilaawaa. Wanj jugia melaa monj ii mende totoonj soowaa.”³⁵ Kaenj jenj Poolnonj bered menj korebore yonoo jaasewanjanonj Anutuwaa dangisenj jenj

motonj kanainj nero. ³⁶ Kaenj nero iima kuuya yonononj awasanjia kamaaro kaanagadeenj nene menj negi. ³⁷ Nono wanjo uutanonj mindirinj janjo 276 kawaa so laligoninj. ³⁸ Yonononj korebore nene nenj nenj timbiringogi. Kaenj ama wanjononj afaangowaatiwaajonj wiit dumunj kota taruyawo menj giligi kowenonj kemero. Kianj.

Wanjononj kowe torononj kuuj osinj janjoro.

³⁹ Gomanj ano balonj iima ii mende moma kotogi. Mende moma kotogito, kowe wanjona (bay) sakasinjawo monj mokoloonj iigi. Ii iima “Mono wanjo meleema batogonj iikanonj keubonaga,” jenj qaa somonjgogi. ⁴⁰ Qaa kaenj somonjonj nama wanjowaa kasa mindanjaa kasia kotogi suno mesaogi kowe dutanonj ero. Ii kotonj iikanondeenj leelee melenjeleenj (steer) loqa woi eroti, iyoroo kasagara isanj lolooro. Ii isama wanjo bataa opo selya horonj mororongogi haamononj nanjoro wanjo meleengi sakasinonj baagenj keninj. ⁴¹ Kaenj keninto, wanjononj kowe torononj kembabotiwaajonj somonjgowombaajonj amamaanj mesaonj giligi kema kuuro. Iikanonj kuuj wanjo wanjanonj torononj qenj osinj kema kamambaajonj amamaanj raro. Kaenj raro kowe sirinonj wanjo goonjanonj kotakota gilinj qenj qosomoso.

⁴² Kaenj kolooro jegi, “Kapuare eja yonoononga mononj apu qenj kotonj oloj koma kembabo.” Kaenj jegi manjaqeqe eja yonononj kapuare eja nono kuuya nunuwombaajonj mogi. ⁴³ Kaenj mogito, kawali galenananonj Poolwaa laaligoya somonjgomambaajonj moma manjaqeqe ejaurutanonj kaenj ambubotiwaajonj anjonj koma onono. Anjonj koma onoma kokaenj jenj kotonj nonono, “Daenj onononj kowe aotinj kekembaa kania mojuti, onjo mono wala lugunj kemenj kowe aotinj kema goraayanonj ubu. ⁴⁴ Yonononj wala kenji tosianonj gemagianonj palanj tapia qelanjinj mewu me wanjowaa kitia kania kania mokoloonj iikawaa qaganonj enj kowe aotinj kembu.” Kaenj jenj kotonj nonono tani kaenj ama kuuyanonj laaligonana somonjonj kowe goraayanonj keudaboroninj. Kianj.

28

Malta watononj mamboma laligoninj.

¹ Laaligonana somonjonj kowe goraayanonj kouma kanonj wato qata Malta qagi moninj. ² Kouninj konjonj kanainj kamaaro gomanj olomooroto, Malta ejemba yonononj ala awaa toontoonj koloonj nonoma gere anji jero nunuanji korebore gere kosianonj kema konama raninj. ³ Poolnonj gere akado menj kululuunj boranjonj gerenonj ano. Ii ano

jero qato monjon gere kukanon kosuro kouma borianon somonjon kiro. ⁴ Mokolenon kaen somonjon borianon monjon kamaan nano watowaa toya yononon iima iyanngiodeen aminj moma kokaen jegi, “Eja koi kowenonga laaligoya somonjon kouroto, Songorinon kilen irona meleema laaligoya koton muro komuwaa. Kawaajon mono unjuro koomu ejaga koloaja. Kaen moma kotijon.”

⁵ Kaen jegito, Poolnon soromaan utugon nama giliro gere uutanon kemero Poolwaa selianon tiwitiwilaa monj mende kolooro. ⁶ Kaen jen iigigiin “Selia somariin osaawaa me uulanawo komun balonon tama kamaan kombaa,” kaen jen akakarinj iima mamboma nanji. Kambanj koriga mamboma nangito, Poolwaa selianon iwoi bologa monj mende kolooro. Kaen kolooro roromonjia meleeno jegi, “Oo, eja koi mono ben ejaga koloaja.”

⁷ Malta sakasinon kouma lanj uunj kosianon nene gawon balonj koria koria ano bao bulmakao tuunja tuunja egi iininj. Ii watowaa eja pongia qata Publius iwaanona ero. Balonj toya iikanonj koma horonj nonono mirianonj uninj uukalenj qaganonj kalanj koma nonono iwo ainjolonj raniinj weenj karoombaa so keno. ⁸ Raniinj Publiuswaa manjanonj selegere ano kerauru sayawo ji (dysentery) kanonj kiro dunnondeenj ero. Ero Poolnonj iwaanonj kema qama koolinj boria wanjanonj ama menj qangoro. ⁹ Kaen kolooro iikanondeenj ji ejemba tosaanja kuuya wato iikanonj egiti, iyonononj kaanagadeenj kougi Poolnonj Anutu qama kooliro qangogi. ¹⁰ Yonononj kalenj kania kania mamaga nonoma iikaanja kanonj goda qen nonoma laligogi. Kanagenj wanjononj ubombaajonj aninj, kambanj iikanonj kowe qaganonj kana laaligowaa iwoiyajaanj amamaaninj, ii menj nonoojonj wanjononj anji. Kianj.

Malta mesaonj kema Room sitinonj keuninj.

¹¹ Koinj karoonj tegoro wanjo monj qata “Ben Sunesune” mokoloogi. Wanjo iikawaa wanjanonj sunesune benwoi qagara Kastor ano Poluks yoroo unagara menjerengonj anjinani. Wanjo kanonj Iijipt kantriwaa siti qata Aleksandria iikanonja karo wato kanonj somonjonj haamoqege kambanja ii raji. Ii raji tegoro uninj opo sel horonj mororonjgogi haamononj nanjoro mesaonj keninj. ¹² Kema kema siti qata Sairakyus kanonj keuma balononj kamaanj weenj karoonj raniinj. ¹³ Rama wanjononj uninj opo sel horonj mororonjgogi kema Regium sitinonj keuninj. Keuma enj waama haamo Saut waangenja kanainj qero. Qero kema weenj boria woi kolooro kanonj Room leegenj Puteoli taombaa wanjo dononj keuninj.

¹⁴ Keuma kanonj uumeleenj alaurunana tosaanja mokoloonj injininj. Injininj kokaenj qisinj nononjgi, “Onjo saanonj

nonowo sonda motoongo laligowuyaga me qaago?” Qisin nonongi “Saanoj,” jen yonowo laligonij. Laligonij tegoro onjomesaon Room sitinonj uninj. ¹⁵ Uumeleen alaurunananonj Room siti laligogiti, iyonononj kaninjwaa buju qaa mogi. Ii moma mokoloonj nonombombaajonj tosanonj waama (kana 43 mail kanj) gomanj qata Apius Forum maaket iikanonj kagi. Tosianonj (33 mail kanj) gomanj qata Ala miri karonj, iikanonj kanj mokoloonj nonongi aitonjonij. Aitonjonj Poolnonj “Anutu dangisen!” jen mepeseenj uuta qeangoro. Kianj.

Poolnonj Room rama Juuda ejemba uugia kuuro.

¹⁶ Room sitinonj kouma kanonj Poolnonj miri monjonj anjodeenj rabaatiwaaajonj jen tegonj mugi manjajeqe eja monjonj galej menj munj laligoro.

¹⁷ Kaenj jen tegonj mugi miri iikanonj raro weenj karonj tegoro Juuda ejemba geria koma horonj onono kanj ajoroogi. Ajoroogi Poolnonj kokaenj injjoro, “Alauruna, niinonj ananaa Juuda ejemba tuunjanana mende qetama kazi ama onombe me ambosakonjurunana yonoononga nanamemenj moma laligojoni, ii mende menj boliwe. Kaenj qaagoto, kilenj Jerusalem sitinonj qelanijj noma somonjonj noma kapuare mirinonj noonji rabe Room gawman yonoo borogianonj noonji. ¹⁸ Noonji borojanj menj kaniaana qisinj gosigi qeangoro. Niinonj iwoi bologa monj mende ama koomuwaa bunj koloowenagatiwaa so mende kolooro. Yonononj kaenj iima kotonj isama nombombaajonj mogi.

¹⁹* “Kaenj mogito, Juuda jotamemeya yonononj Judia kanonj qaa ii qewagonj tuarenjenj anji. Kaenj anji sisau koloonj bi-mooro niinonj kana monjgama monj mende mokoloonj kokaenj kaparanj koma qisiwe, ‘Niinonj saanonj Room sitinonj kembe Siisakinjonj qaana mindingoro dingowaa.’ Kaenj qisiwe wasinj nonji koi kawe. Neenaa Juuda tuun yonononj kazi ama nonjgito, kilenj yonoo selegianonj qaa bologa monj kuunj jen onjomambaajonj mende mojenj. Kaenj qaago. ²⁰ Anutunonj eja monj koloowaatiwaa soomonjgo qaa nonono Israel nonononj qaa iikawaa honj koloowaatiwaaajonj mamboma jejero-monjromonj amakejoni, niinonj mono eja soro iwaajonj ama gbadoonj nonji gbado (tape) koi bosinjenj. Kaniaana kaenj. Kawaaajonj ama kete injiima qaa qaa ama aminj mobombaajonj koma horonj onombe koi kagi ajoroojonj.”

²¹ Kaenj injjoro moma jegi, “Judia balononj goojonj qaa jenj laligogito, nonoojonj tere monj mende anji karo iininj. Kaanagadeenj alaurunananonj iikanonja koi kagiti, iyonoononga monjonj goo qaa buju me sundu bologa monj

* 28:19: Apo 25.11

mende jegi moninj. ²² Ii monj mende jegi moninto, uuganon qaa eji, nono ii saanonj mobombaajonj mojonj. Goononj Nazaret paati tuunj iikawaa qaaya ii balonj so jegi ejembanonj qotogogi leelele iikanonj niinonjgiinonj qaa mamaga jenj kazi amakeju. Paati tuunj iikawaa bujuya ii gejanananonj kaenj kemero mojonj.”

²³ Kaenj jenj Poolnonj qaa mombo jewaatiwaa kambanj monj arengogi. Ii arengogi Juuda ejemba jaasoongononj kambanj iikanonj kanj Pool miri raroti, iikanonj ajoroogi. Ajoroogi umugawodeenj kanainj Anutu bentotonjaa kania jenj asarinj laligoro gomanj tiiro. Jiisaswaa kania moma yagonj moma laarinj uuwoi mesaowutiwaajonj kaparanj koma uukuukuu menj onoma laligoro. Wala Mooseswaanonj Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoononj Buju Tere weenjonj qaa iikanonjadeenj kanainj Jiisaswaa kania injisaama iikanonj gendeema nanjonj jenj laligoro. ²⁴ Bunja qaa kaenj jenj laligoro tosonianonj uuwoi mesaonj moma laarigito, tosonianonj ii mende moma laarinj tompinj laligogi. ²⁵ Angia uumotoonj mende ama aonj batugianonj roromonjgo tuunj woi koloonj deembombaajonj anji. Deembombaajonj anji Poolnonj qaa kokaanagadeenj injijoro, “Unja Toroyanonj qaa monj gejatootoo eja Aisaiawaa uutanonj sane qero ambosakonjurugia injijoroti, ii mono onjoo saregiaga tororo jero. ²⁶ *Aisaianonj qaa ii kokaenj jerota eja,

‘Gii mono ejemba tuunj koi yonoononj kema kokaenj injijona mobu:

Onjo gejagia ama qaa onjanonj momago kania moma bimbimjonj kilenj mende moma asariwuya.

Jaagianonj suunj iwoi onjanonj iimago kania iima bimbimjonj kilenj mende iima kotowuya.

²⁷ Ejemba tuunj koi yonjoo uugianonj mono kotiinj gojoma eja.

Geagianonj qaa moma bimbimjonj jaagia komujulaan laligoju.

Kaenj mende koloowuyagati eenj, mono jaagianonj iwoi saanonj iima kotonj gejagianonj qaa moma uugianonj kania moma asarinj uugia meleenji niinonj ii saanonj menj qeangonj onjombenaga.’ ”

²⁸ Poolnonj qaa ii jendaboronj kokaenj injijoro, “Kawaajonj onjo mono qaa kota koi saanonj moma yagowu: Anutunonj hamoqeqewaa Bunja qaaya ii mono waba kantri yonoononj ano kembaa. Yonoononj keno yonjononj ii saanonj geja ama mobuya.” ²⁹ (Poolnonj kaenj jendabororo Juuda yonjononj

* 28:26: Ais 6.9-10

anjiodeen geriawo jenonkooli ama niinonjiinon amigi uma kamaan ano mesaon kenji.)

³⁰ Poolnon iyanajaan miri mon tatawaga sewana men iikawaa uutanon gbani woi kuuyagadeen en laligoro. Iikanon laligon ejemba daen yononon iibombaajon kagiti, iinon ii kuuya saanon koma horon onoma laligoro.

³¹ Awasankaka qaganon nama Anutu bentotonaa kania jen asarin uukuukuu men onoma laligoro. Pon Jiisas Kraist moma mubutiwaajon Anutu hamoqeqewaa kania kuma onoma laligoro. Kaen laligoro monon mende qotogon muro laligon kouma laligoro. Kian.

Room Tere Poolnoŋ Room yoŋoo Tere ano. Jeŋ-asa-asari

Room sitinoŋ gadokopa laligogi uumeleen tuuŋa tuuŋa yoŋonoŋ batugianoŋ siinŋserereŋ qeŋ deema laligogi. Juuda toŋianoŋ uugia meleema Juuda nanamemenonŋ ano Kana qaanonŋ qokotaanŋ Anutuwaa aiweseya selegianoŋ kotonŋ oro mende neŋ laligogi. Waba kantriwaa uumeleen tuuŋ yoŋonoŋ Anutuwaa kalenŋmoriaŋanoŋ qokotaanŋ Anutuwaa Kana qaa baatanonŋ mende kema sewanŋqaari qaganonŋ ŋiŋgiŋgo afaanŋonŋ ambombaajonŋ mogi. (6.15) Anutunonŋ Juuda kanageso honŋa gema unuŋ kitigianoŋ waba ejemba onŋono bunŋaya koloogiti, iikawaajonŋ jomoma mepaegonŋ onŋonŋi. (11.18-20) Kaenŋ ama Juuda uumeleen yoŋonoŋ siligia walaga kaanŋagadeenŋ otaagitiwaaajonŋ ama jejewili ama onŋoma laligogi. Juuda tuuŋ yoŋonoŋ waba kantriwaa uumeleenŋ alaurugia sureenŋ onŋoma Juuda siligia mende otaagitiwaaajonŋ ama qaagia totoronŋkota jeŋ teŋonŋ sewanŋqaari laligogi. (2.17-20; 14.3)

Mindirinŋ onŋomambaajonŋ Poolnoŋ tuuŋ woi yoŋoojonŋ gejanono qaa aŋa aŋa onŋ onŋomakeja. Juuda yoŋoo kanagia inŋisaano (2.21-27) waba kantri yoŋonoŋ aisoogi. Qaa waŋa kokaenŋ inŋijoro, “Jiisas moma laariniŋ Anutunonŋ momalaarinana iima qaanana jeŋ tegoro solanŋaniwona. Kana morota monŋ mende eja.” (1.17) Waba kantri ejemba sewanŋpiriŋgia qetegowaatiwaaajonŋ kanagia inŋisaama kokaenŋ inŋijoro: “Anutunonŋ onŋoanŋgia awaagiaajonŋ ama qaagoto, iyanŋaa kianŋkomuyaajonŋ ama onŋo meweŋgonŋ onŋono. (11.30-32) Kawaajonŋ mono kaparaŋ koma Kana qaa teŋ koma laligowu. (7.12-24) Korebore ŋiŋgiŋgowaa kasa gbadononŋ laligonŋ tiwilaawombaajonŋ anŋonto, (3.23; 5.12) Anutunonŋ iyanŋaa irinŋonŋsoonŋanoŋ kamaawaatiwaaajonŋ ama Kraist wasiro. (5.8-9) Unŋa Toroyanoŋ metogonŋ ŋiŋgiŋgo kianŋkoomuwaa ku-usunonŋga isama nonombaa. Kawaajonŋ ŋiŋgiŋgo nanamemenŋ mesaonŋ (6.11-14) mindirinŋ jopagonŋ aonŋ gadokopa yoŋoo batugianoŋ gadokopa kaanŋa mende laligowu.” Gejanono kaanŋa onŋono onŋonŋ onŋonŋ teŋ koma mindirinŋ laligogi. Poolnoŋ kambarŋ mutuya Room keno nanŋonŋ mugŋi toroqenŋ Spein kantrinonŋ kemambaajonŋ moma kaenŋ ooro.

Buk kokawaa bakaya waŋa 7 ii kokaenŋ:

Jeŋ-asa-asari qaa ano qaa waŋa 1.1-17

Kuuyanonj singisonjgowaa hamoqeqewaajonj amamaajonj
1.18–3.20

Anutunonj hamo qeñ nonomakejiwaa kania 3.21–4.25

Kraistwo laaligo dologaa kania 5.1–8.39

Israel yonononj Anutuwaa roromonjo areñnonj laligoju
9.1–11.36

Uumeleenj nonoo sili nanamemembaa qaa 12.1–15.13

Qaa tetegoya ano añaq yeizozo qaaya 15.14–16.27

¹ Pool nii Jiisas Kraistwaa gawonj meme ejaga ano Room uumeleenj ejemba onjowo qaa aminj mobombaajonj kanj tere koi oojen. Anutunonj noono wasiwasi eja aposol koloojen. Anutunonj Oligaa Bunjaya jen seimambaajonj meweengonj nonota laligojen.

² Anutunonj oyamboyanj laligowombaa Oligaa Bunjaya ninisaambaatiwaa qaaya ii waladeenj somonjonj jero gejatootoo ejembanonj moma Bunja Tere toroya iikanonj oogita eja. ³ Oligaa Bunjawaa kania ii iyanña meria Jiisas Kraist. Iinonj balonj eja kaanja kinj Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga kolooro.

⁴ Siwe eja kaanja Unjayanonj solanja toroya kolooro. Anutunonj ii menj gbiliro koomononga waaro ku-usunononj asuganonj asugiro. Anutunonj iikaanja kanonj iyanña Meria koloojiwaa qaaya ii jenj kotiinj kuunj muro. Ponjanaa kania kian. ⁵ Kraistnonj gawombaa honja kokaenj koloowaatiwaaajonj moro: Nonononj waba kantria kantria liligonj Jiisaswaa qata batugianonj jenj seininj moma uugia meleema moma laarinj munj qaaya tenj koma laligowu. Kawaajonj aposol gawonja ano kalenmorianja ii nonono menj laligojonj. ⁶ Anutunonj ejemba Jiisas Kraistwaa bunja koloonj laligowutiwaaajonj onoonoti, Room onjo kaanagadeenj iyonoo batugianonj laligoju.

⁷ Uugia meleema Room sitinonj laligojuti, niinonj kuuya onjojonj tere koi oojen. Anutunonj onjo iyanña ejemba so-raaya laligowutiwaaajonj onooma jopagonj onomakeja. Anutu Manjana ano Ponj Jiisas Kraist yorononj mono kalenmorian onjoni luaenonj laligowu. Kaenq qama koolinjejen.

Poolnonj Anutu mepeseenj kokaenq qama kooliro:

⁸ Gomaña gomaña kuuya yonononj Room onjoo momalaa-rigiala sunduya jegi momakejen. Kawaajonj qaana kanainj Jiisas Kraistnonj nemunj koma nono kuuya onjojonj ama Anutuna dangisenj jenkejen. ⁹ Niinonj uusiinna kuuya Anutuwaa gawononj ama welenja qeñ Meriala Oligaa Bunja jenj asarinjejen. Iikanonj suulanj onjo romonjonj onomakejenj, ii Anutunonj nanjonj jenkeja.

¹⁰ Kamban so kokaen jen qama koolinjejen, “Oo Anutu, niinon Room yonoonon kemambaajon moma kamban koriga mambonjen. Kawaajon mono siingaa so jena kana kolooro kamban kokaamba saanon kemaŋa.” ¹¹ Injiima momalaa-rigianon kotiiwaatiwaajon moma saanon gawon memewaa momo kalen mon onomaŋa. Kawaajon kamban mutuya onoonon kan injimambaajon awelegon laligojen. ¹² Kokaen ambombaajon awelegonjejen: Niinon injibe metulangon nii ano onon nomaen moma laarinjejon, ii amin moma uunon nanjon keraqeeanjo qen aowonja.

¹³ *Oo uumeleen alauruna, onon mono kokaen romonjon laligowu: Niinon waba kantri tosia yonoo batugianon liligon uugia kuun onombe meleengiti, iikawaa so onoo batugianon kaanagadeen hona kolooro iimambaajon mojen. Kawaajon kamban mamaga onoonon kusu kamambaajon aren ama laligoweto, iwoi tosianon mono kambaŋa kambaŋa somonjon nono amamaawe. ¹⁴ Anutuwaa jaanon tosa kokaen en nonja: Ejemba tuun kania kania ilaan onomambaa qaayanon mono noo qananon eja. Ejemba momogiawo ano lalabubuya yonoo welenqeqegia mujon koloojen. Mindimindiri qaa Griik mojuti ano qanda* laligon iyanjiaa qaagianon irikawaraka jenkejuti, ii kuuya ilaan onomambaajon mojen. ¹⁵ Kaen moma Oligaa Buŋa ii Room siti onoonon kaanagadeen jen asarimambaajon afaanjon geregere amakejen. Kian.

Oligaa Buŋawaa ku-usuŋa kokaen:

¹⁶ *Anutuwaa ku-usuŋanon anana kuuya men letoma nonono kamban kokaamba Siwewaa buŋa koloojon. Ju-uda nononon wala uunana meleema ii moma laarinin ano nonoo gemanananon kantri tosaŋa yononon kaanagadeen ii moma laarin uugia meleengi. Kawaajon Anutunon ku-usuŋa Oligaa Buŋanon ano ejiwaajon ii gamugamu mende amakejen. ¹⁷ *Oligaa Buŋanon mono solan koloowombaa kania ninisaamakeja. Buŋa qaa mon kokaen oogita eja, “Solana kolooji, iinon mono momalaarinanon nemun kono kotiin laligon ubaa. Qaa iikawaa kania ii kokaen: Nono Anutu kanain moma laarinin momalaarinana iima qaanana jen tegoro solananinin ano namonon laligowonatiwaa so toroqen moma laarin mun jaayanon solananinkebonja.” Kian.

Ananaa sinjisongonanaajon Anutuwaa irinja soomakeja.

* **1:13:** Apo 19.21 * **1:14:** Qanda, Koon qaanon bus kanaka, ejemba duuyanon iyanjiodeen tompin laligon momo mirigia qaa lalabubu laligogi.

* **1:16:** Maak 8.38 * **1:17:** Hab 2.4

18 Saanon solananiwonagato, ejemba qaa hona nanamemengianon kojangin sisau menkejuti, Anutunon ii Siwenon eukanonja uun iiro mende sokono irinja soomakeja. Ejemba iikaanja kuuya injiima angonjoragia qetama siligia bologaajon ama kazia injisaamakeja. ¹⁹ Ii kokaembaajon: Anutuwaa kania moma kotowombaa so kolooji, ii mono anjo injisaama onono batunananon asuganondeen erota momakeju.

²⁰ Anutuwaa laaligoya mende iimakejonto, ku-usunja ii Siwe namo mokolon oroma iikanonja kanain qendeema laligon kouro kamban tetegoya qaa asugin enkeja. Kawaa-jon Anutuwaa borotereya tororo iinin ben akadamyawo koloojiwaa kanaanon mono saanon moma kotowonatiwaa so kolooja. Kawaaajon ejembanon iwoi mononon mondon iyangiaa qaagiaa kitia nanjon jewombaaajon amamaankeju.

²¹ *Anutuwaa kania moma koton laligogito, kilen "iinon bennanaga," kaen mende jen ii mende mepeseegi qabunaya batugianon mende kolooro. Kaen mende kolooroto, qaa omaya lansan romongogi momogianon looriro moto koloogi. Uu momakootogia qaa iikanon mono umun koma pangaman mero tintuan laligoju. Kawaaajon "Anutuwaa kania mende mojon," jen mondomondo lan анги mende sokonja.

²² "Momakooto ejemba laligojon," jen selegia men uma laligogito, iikaanja kanon ejemba uugia qaa kolooju.

²³ *Anutu qabunaya asamararanawo kamban tetegoya qaa laligon ubaati, ii mende mepeseen waeya mende men laligogito, ii mesaon tando lopion ano borosowo unja tosaanja kuugi. Tando lopion sogogi kaitanigianon eja koomuyaa so kolooju. Unja tosaanja megii koon, oro ano namonon bagianon koma kondondonjonkejuti, iyonoo so kolooju. Yononon ii usugon ben kaanja mepeseen onoma laligogi.

²⁴ Kaen ama laligogitiwaaajon Anutunon ii gema unuro iyangiaa uugiaa siin kombombanja tondu otaan serow-ilin ama iyangiaa selegia gamu qen men kamaan aon laligoju.

²⁵ Anutuwaa qaa hona mesaon kitianon qaa qolonmolongoyanon qokotaagi. Mokomokoloo Toya onanon mende goda qen welenja mende qen laligogito, iwoi mokoloroti me iyangiaa borogianon megiti, iikawaa siinja kolooro moma borotere yonoo waegia men mepeseen onoma laligogi. Iikaanja laligogito, nononon mokomokoloo Tonana ii kamban tetegoya qaa mepeseenkebonja. Qaa ii onanon.

²⁶ Kaen ama laligogitiwaaajon Anutunon ii gema unuro iyangiaa siingia kombombanja gamuyawo ii tondu otaan kokaen анги: Yonoo embaurugianon loemba kana dindinja

* 1:21: Ef 4.17-18 * 1:23: Dut 4.16-18

mesaon iyanjiodeen meleema agimin aon laligogi. ²⁷ Eja yononon kaanagadeen embawo agimin aon laaligo mesaon dogogi. Serowilin ambutiwaa siingia kombombanja ii eja batugianon horon aon mogi geriawo kolooro anjiodeen meleema agimin aon anjonjoragiawo koloon laligogi. Dogon jeubaba laligogitiwaa ironja ii Anutunon sogianon meleema onono qagianon uro boligi.

²⁸ Anutuwaa kania moma kotowombaajon mogi kamaanqeqeta kolooro mesaogi Anutunon mono kaanjadeen ii gema unuro iyanjiaa roromonggia doogoyanon galen koma onono nanamemen gamuyawo ama men laligogi. ²⁹ Nanamemen doogoya ano sili bologa kania kania iikanon uugia saa qero kokaen amakeju: Iwoi otoko ama nen mewombaajon koposonon anjomokolon amakeju. Tosaanja yonoonon iwoiwaajon goroŋkiki amakeju. Ejemba unugi komunkeju. Anjowowo ama tosaanja tiligon onomakeju. Ejemba tosaanja konjilin qaganon bologa ama onombombaaajon momakeju. Ejemba gejagianon qaa sane anji kemero dimbonawo juma kemakeja.

³⁰ Gemaqeqe qaa jenkeju. Anutuwaa yon jenkeju. Sili bologa geriawo ten koma otaankeju. Jaba-arambaran ama selegia men umakeju. Selenon kuukuu ano sili bologa morota morota mokolonkeju. Nemunman qaagia mende ten komakeju.

³¹ Momogia mende tooro uugia qaa laligon qaa lan somonon mende otaankeju. Ala-ala mende ama tosaanja yonoonon wosomomo mende moma kere men onomakeju. ³² Anutunon kana dindiŋa kokaen jen kotorota eja: Ejemba bologa kaanja amakejuti, iyononon mono koomu kotakotaa bunja koloowutiwaa so koloaju. Yononon jenkooto ii moma asarijuto, kilen iyanjio bologa ii amakeju ano iikayadeen qaagoto, tosanon kaanja anji ii "Saanon!" jen wambelaan nanjon onomakeju. Kian.

2

Anutunon qaanana gosin dindiŋagadeen jen tegonkeja.

¹ *Oo alana, gii tosia yonoo qaagia jen tegonkejan me qaago? Gii tosaanja yonoo qaagia jen tegon geengo nanamemen iikayadeen amakejan. Kawaajon alagaa qaaya mon jen tegojani een, mono geengaa qaa kaanagadeen jen tegona iikawaa ironanon mono geengaa qaganon ubaa. Kawaajon uuta me kamaanqeqeta koloojani, ii kilen mono iwoi monon monon geengaa qaawaa kitia nanjon jemaanbaajon amamaankejan. ² Ejemba nanamemen bologa kaanja

* 2:1: Mat 7.1; Luuk 6.37

amakejuti, Anutunon̄ iyon̄oo qaagia qaa hon̄aa so gosin̄ jen tegon̄keja, ii mojon̄.

³ Kawaajon̄ nomaen̄ romon̄gojan̄? Gii namo ejaga ano kilen̄ iwoi kaan̄a amakejuti, iyon̄oo qaagia jen̄ tegon̄ geen̄go nanamemen̄ iikayadeen̄ ana sokon̄ja me qaago? Anutunon̄ qaaga gosin̄ jen̄ tegon̄ iron̄a meleema gono hon̄a goo qaganon̄ ubaa. Anutuwaawaa jaanon̄ mende kokomomola men̄ asan̄gowaga.

⁴ Anutunon̄ n̄ala men̄ nonoma kilen̄ananaa iron̄a uulan̄awo mende meleembaato, mamboma moma mokosin̄gon̄keji, qaa iikawaajon̄ jejewili anjan̄ me? Anutunon̄ uuawagaya qendeema uuga meleembagatiwaaajon̄ horon̄ gomakeji, iikawaajon̄ tompin̄ laligowabo. ⁵ Gii gejajuju ama uuga mende meleembagati een̄, iikaan̄a kanon̄ Anutuwaawaa jaanon̄ kokomomola mende mewagato, irin̄son̄soon̄anon̄ mono goo qaganon̄ sein̄ ubaa. Kazi kambañanon̄ kan̄ kuuro qaanana dindin̄agadeen̄ jen̄ tegowaa. Iron̄a meleema nonombaati, kambañ iikanon̄ irin̄son̄soon̄a mono asuganon̄ ninisaano iima mobon̄a.

⁶ *Anutunon̄ mono “Nanamemenanaa so motomotoon̄ ananaajon̄ kitia meleema nonombaati,” ii kokaen̄:

⁷ Anutunon̄ qabuñaya nonombaatiwaaajon̄ mamboma akadamunanawo koloowombaaajon̄ kaparañ koma pondan̄ nama gawon̄ awaa awaa men̄ laligojon̄i, ananaajon̄ laaligo kombombañ nonombaa. Ii nonono kambañ tetegoya qaa oyan̄boyan̄ laligon̄ ubon̄a. ⁸ Iikaan̄a laligon̄ ubon̄ato, ejemba iyan̄giaajon̄adeen̄ romon̄gon̄ kirin̄jaba men̄ Buñ qaa hon̄a gema qen̄ qaa bologa otaan̄kejuti, Anutuwaawaa irin̄anon̄ mono iikawaajon̄ soono uugereya ano qagianon̄ ubaa. ⁹ Uugereya ii wala Juuda nonoo qanananon̄ uro nonoo gemanananon̄ kantri tosaan̄a kaiyaka bologa amakejuti, kuuya iyon̄oo qagianon̄ kaan̄agadeen̄ uro siimbobolo kakasililin̄ moma laligowuya.

¹⁰ Kaen̄ laligowuyato, Juuda ano nonoo gemanananon̄ kantri tosanon̄ kaan̄agadeen̄ uugia meleema kaiyaka awaa amakejuti, Anutuwaawaa akadamuyanon̄ mono kuuya ananaa qanananon̄ uro qabuñ nonono luaenon̄ laligowon̄a.

¹¹ *Anutunon̄ ejemba tosaan̄a mende ninisoron̄ tosaan̄a mende sureen̄ on̄omakejato, so motoon̄gonon̄ gosin̄ nonomakeja.

¹² Iikawaa kania ii kokaen̄: Kantri tosaan̄a yon̄onon̄ Anutuwaanon̄ Kana qaa mende ween̄gon̄ moma singison̄go lan̄ amakejuti, iyon̄onon̄ mono korebore tompin̄ laligon̄ tiwilaawuya. Juuda nononon̄ Anutuwaanon̄ Kana qaa

* 2:6: Ond 62.12; Gba 24.12 * 2:11: Dut 10.17

weengon moma kilen singisongo amakejoni, Anutunon mono qaa iikawaa so kuuya gosin nonoma qaanana jen tegowaa. ¹³ Ejemba Anutuwaanon Kana qaa een momakejuti, iyononon Anutuwa jaanon solanja mende kolooju. Qaagoto, Kana qaa ten koma otaankejuti, Anutunon mono iyonoo qaagia jen tegoro solananiwuya. ¹⁴ Kantri tosonian Anutuwaanon Kana qaa mende men laligojuto, tosonian kilen tondu iyangiaa aingiaa so romongon amakeju. Anutuwa kana qaaya mende mojuto, kilen momogianon jen koton onono Anutuwa kana qaawaa so ama iikawaa baatanon laligoju.

¹⁵ Kaanja laligojutiwaa kania ii asuganon asugin kokaen eja: Anutunon ejemba mokolon nonoma iikanon Kana qaayaa jenkootoya ii kuuya ananaa uunananon anota eja. Kawajaan Anutunon qaaya jen saje amakeji, ii waba kantri yononon kaanagadeen momakeju. Ii uugiaa gejianon mogi qaagia injoro Anutuwo ororon momakeju. Anutunon uumomo ononoti, iikanon kamban tosaanon qaa jakeyanon ama kuun onono moma bolinkeju ano kamban tosaanon qaagia nangon jero moma qeangonkeju. ¹⁶ Oligaa Buna jen asarinkejeni, iikawaa so kamban somatanon kokaen koloowaa: Kraist Jiisanon Anutu ilaan muro ejemba ananaanon qaa aasangoya aasangoya gosin jen tegon nonombaa. Kian.

Kana qaa iikanon kania nomaen ninisaanja?

¹⁷ Gii geenгаа qaga Juuda ejaga qama Kana qanon hamo qen gombaatiwaanon moma laarin "Anutuwa buna koloojen," jen selega mepeseena sokonja me qaago? ¹⁸ Gii Anutuwa jetaa so laaligowaa qaaya moma sorogon laligojan. Anutuwa Kana qaa kuma gonjitiwaanon ama kana awaa soro otaamambaanon jen qaa kuuya gosin hona ano qolonmolongoya mendeemakejan. ¹⁹ Gii "Saanon jaago ejemba ala ilailaagia koloon unuamaņa," jen awelegon aonkejan. Pangamanon laligojuti, ii men asarin onombagatiwaa so awasankaka koloojan.

²⁰ Kaen koloon kokaen jenkejan, "Kana qaa kuma nongita momakooto mokolon qaa honaa kania modaborojen." Kaen jen afaangon kokaen jenkejan, "Nii saanon ejemba momogia qaa yonoo boigia koloomaņa. Saanon naambora yonoo qaazugia koloon kuma onomakemaņa." ²¹ Kaen jen tosaan kuma onoma naambaanon geenга mende kuma aonkejan? "Yongoro mende mewa," jen ejemba uugia kuun onomakejanto, geenго yongoro meme koloon mende sokonja.

22 “Serowiliŋ mende amba,” kaen injijona mogito, geenŋo serowiliŋ anjaŋ me qaago? Tando lopion sisi meŋ oŋomakejanto, kileŋ geenŋo jiwowon jigononj uma iwoi anŋonj koma leiŋ qeŋ meŋkejaŋ. Ii mende sokonja.

23 Anutuwaanonj Kana qaawo laligojaniwaajonj selega tondu meŋ umakejanto, geenŋo ii waleema iikaanja kanonj Anutuwaa qabunŋaya meŋ kamaanj ama laligona gamuyawo koloonkeja. 24 *Iikawaa qaaya ii Buŋa Terenonj kokaen oogita eja, “Oŋoo siligiaajonj ama waba kantri kanageso yonjononj Anutuwaa qata mepaegonj batugianonj mepaqepae amakeju.”

25 Anutuwaanonj Kana qaa otaanj laligojani eenj, Anutuwaa aiweseya seleganonj kotogiti, iikanonj mono ilaan gono sokonja. Ii sokonjato, kana qaa waleema siŋgisonŋo amakejani eenj, mono aiweseya mende memetaa taninjaen koloonj eenj tondu laligojanj. 26 Tosianonj Anutuwaa aiweseya selegianonj mende kotogi kileŋ kana qaawaa jeŋkootoya otaanjkejuti eenj, Anutunonj aiwese ii selegianonj ejiwaa so kaanja injiuro sokonja.

27 Iikaanja injiuro yonoononŋga mononj saanonj Kana qaawaa so goo qaaga toonj gosin jeŋ tegoro kamaawaa. Anutuwaa aiweseya seleganonj kotogi Kana qaawaa waŋa motomotoonj moma anŋonj koma laligojanto, ii waleema siŋgisonŋo amakejaniwaajonj ama kamaawaa. 28 Eja mononj selenondeen Juuda ejaŋa kolooji eenj, iinonj mono Juuda eja honja mende kolooja. Kaanŋagadeen Anutuwaa aiweseya selianondeen kotogi yanŋisen amakejuti eenj, ii mono aiwese ometa, honja qaa.

29 *Honja qaagoto, eja monj uutanonj Juuda ejaŋa kolooji, iinonj mono Juuda eja honja kolooja. Kaanŋiadeen Anutunonj uunana qosoma Unŋaya Toroya iikanonj ano laligoji, iikanonj mono aiwese honja kolooja. Kana qaawaa waŋa otaanj eja selia kotogi balonj ejembanonj mogi umakejato, Anutunonj aiweseya uunananonj nanjiwaajonj moro uro mepeseen nonomakeja. Kianj.

3

Anutunonj qaaya pondan otaankeja.

1 Kaen ero Juuda ejemba laligojonj, iikanonj mono nomaen ilaan nononaga? Anutuwaa aiweseya selenananonj kotogiti, iikawaa honjanonj mono nomaen koloonj nononja? 2 Honjanonj mono laaligo kuuya kanonj mamaga koloonj oŋanonj ilaan

* 2:24: Ais 52.5 * 2:29: Dut 30.6

nonomakeja. Iikawaa qaaya mutuya ii kokaen: Anutunon Buja qaaya nonono ananaa buja kolooro laligojon.

³ Kaen laligojonto, ananaanonga tosianon Anutu mende moma laarin mun laligogi nomaen ama onombaa? Yangisen laligogitiwaa irona meleema mono nomaen ama nonombaa? Uujopaya somonjon anjon kono omaya koloowaa me nomaen? ⁴ *Ii qaago toton! Anana koreboreyanon ejemba qoolongoya kolojonto, Anutunon hona toontoona kolooja. Anutuwa kania ii Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Qaa jakeyanon ama qisin gonji qaagaa kitia jen asarin iikanon dindina koloon haamo ama onoma namba. Goo kaniaga kaana mokolon nanjon jewuya.”

⁵ Anana nanamemen doogoya otaanin Anutunon qindingon nonono iikanon nanamemen dindinanon asuganon asugiji een, anana qaa iikawaajon mono nomaen jewonaga? Nii qaa ii namo ejemba momonanaa so kokaen jejen: Anutunon irona meleeno irinjonsoonanon qanananon uji, iwaa momoyanon kaen dogoja me qaago? ⁶ Qaago, ii mono kozigen! Anutunon doogoya koloonagati een, iinon gomaña gomaña ananaa qaanana mono nomaen gosin tororo jen tegonaga?

⁷ Niinon eja qolonmolongoya koloowe Anutunon qaaya hona iikanon mindinon nono iwaa qabunayanon iikaen asuganon kolooja. Kaen kolooro niinon singisongo ambeti, Anutunon iikawaa qaaya mono nomaembaajon jen tegoja? Nomesaoro neenaa jaajaa laligowe sokonaga me qaago? Qaayanon mono mende loorin kamaawaa. ⁸ Mono kokaen jenin sokonaga, “Nono saanon bologa toroqen anin Anutunon ii mindinoro sili awagaa honanon asugiro qaayanon qabunayawo koloowaa.” Tosianon nonoojon qaa sologen kaen jen toroqen kokaen jenkeju, “Poolnon qaa kaen jen iikawaa so lan amakeja.” Kaen ama jegitiwaa qaaya ii Anutunon gosin sogianon jen tegon onombaa, ii mojen. Kian.

Ejemba monjon solana mende kolooja.

⁹ Qaa kaen amin moma ii nomaen jen tegowonaga? Juuda nononon kantri tosaana unjuugun Anutuwa jaanon dindina kolojon me qaago? Qaago toton! Iikawaa qaaya mono waladeen kokaen jen kotiinin: Juuda me kantri tosaana koloowonagati, anana korebore singisongo anin kokosiin nonono laligojon. Kawaajon selenana men ubombaajon amamaankejon. ¹⁰ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Monjon mon solana dindina mende toton kolooja.

- 11 Mombaa uutanonj momo mende koloonj asariro tondu laligoju. Monjonj monj Anutu mokoloomambaajonj mende kaparanj komakeja.
- 12 Qaagoto, kuuyanonj mono kana uugunj sisau laligoju. Koreborenonj mono bolinj Anutuwaa jaanonj anjonjoragiawo kolooju. Awaa koloonkeji, motoondago monj ii mende totoonj mokoloojenj.
- 13 *Neselangianonj anjomokolonj amakeju. Nenjgbaogbaogianonj qasiriwaa ronj kaanja aantama nano koomuwaa kanjaruga kaanja iikanonj ejemba lanj tiwilaan onjmakeju. Qaa bologa ii qatowaa jeta nombenj warabe kaanja buugianonj saa qenj ero jeganonj ejemba tondu injinjeju.
- 14 *Qaa kowoga seiyawononj mono buugia saa qero ejemba tondu qasuaanj onjmakeju.
- 15 *Ejemba tondu ununj sagia molaawutiwaaajonj kanganonj kike uulanawo kema kanjeju.
- 16 Nanamemengiaa kania dogoro laligojutiwaa aiwesegia kokaenj kolooja: Daenj daenj liligonjejuti, iikanonj mono kondemondeenj анги ejemba uugianonj bolinj koboonyeja.
- 17 Luaenonj laaligowaa kania ii mende moma kotonj yagoju.
- 18 *Anutu goda qewombaa qaaya ii uugianonj mende eja. Jeta uuguwubotiwaajonj keegia mende moma eenj lanj laligoju.”

Anutuwaanonj qaa kaenj eja.

19 Anutunonj Kana qaa kokaembaajonj nonono, ii mojonj: Kana qaa kuuya kanonj gomanj so somonjonj nonomakeja. Anana qaa kawaa baatanonj kema tenj koma laligoninj sokombaa. Mende tenj kombonjati eenj, Anutunonj mono ironja meleema nonono tiwilaawonja. Kawaaajonj sombunana moma mondomondonana mesaonj qaanana bogoro laligonj tenj koma muninj sokombaa. Anutunonj ejemba kananana kaenj ninisaanota eja.

20 *Kana qaanonj somonjonj nonomakejato, nono kuuya ii otaa-wombaaajonj amamaanjejonj. Anutuwaanonj Kana qaanonj singisonjgo-nana menj asugiro iima saanonj moma kotowonjato, kana iikanonj Anutuwaa jaanonj solanja koloowombaaajonj amamaawonja. Kianj.

Solana koloowonjatiwaa kania ii momalaari.

* 3:13: Ond 5.9; 140.3 * 3:14: Ond 10.7 * 3:15: Ais 59.7-8 * 3:18: Ond 36.1 * 3:20: Ond 143.2; Gal 2.16

²¹ Nononano amamaankejonto, Anutunonj Kana qaa otaan solanja koloowonatiwaajonj ii mende jeroto, kana morota kokaenj arenjonj jerota eja: Anutunonj anjo qaanana jen tegoro iwaa jaanonj solananiwonja. Anutunonj qaa ii Mooses ano gejatootoo ejemba yonjoojonj injisaano nangonj jen Buja Terenonj oogita kambanj kokaamba asuganonj asugiro mojonj.

²² *Kawaajonj kanonja me kanonja anana Jiisas Kraist moma laarijoni, Anutunonj mono kuuya ananaa qaanana jen tegoro solananiwonja. Ejemba tuunj morota morota anana Anutuwaawaa jaanonj ororonj koloojonj. ²³ Ejemba kuuya anana sijgisonjgo ama Anutuwaawaa asamararanjaajonj amamaajonj.

²⁴ Ii amamaajonto, Anutuwaawaa kalenjmorijananonj kolooro Kraist Jiisasnonj downana mero. Anutunonj kalenj iikawaaajonj ama qaanana jen tegoro solananiwonja. ²⁵ Wala sijgisonjgo ama laligogiti, Anutunonj ii moma mokosijgonj ironja uulanawo mende meleema onono. Ii mende meleema onoma iyanjaa nanamemenj solananonj asuganonj asugiwaatiwaajonj moma Kraist Jiisas siimolonj oro kaanja kolooro qegi komuro Anutuwaawaa jaanonj koma konjoratinj nonombaatiwaawaa kania kolooro. Saya molaaroti, ii moma laarininj iikaanja kanonj sijgisonjgonana songbama mesaoro solananiwonja. ²⁶ Kania ii kambanj kokaamba asuganonj asugiwaatiwaajonj moma Jiisas kaenj ama muro. Anutuwaawaa nanamemenj solanja ii kokaenj: Anjo solanja kolooja ano monjonj Jiisas moma laariji, mono iwaa qaaya jen tegoro solananiinkeja.

²⁷ Kaenj kolooro mono naambaajonja selenana menj ubonaga? Iwoi mombaajonja ama qaago totoonj. Kana qaa otaan solanja koloowombaajonj ii amamaajonj. Kaanja kanonj solanja mende koloowonjato, Jiisas moma laarininj Anutunonj niniima qaanana jen tegoro solananiinkebonja. ²⁸ Qaa koi jen tegonj kota kokaenj jen kotiijonj: Kana qaa otaankejonjiwaajonj qaagoto, Jiisas moma laarinj mujonjiwaajonj ama Anutunonj qaanana jen tegoro solananiinkebonja. ²⁹ Anutunonj Juuda nonoo Anutunanagadeenj mende kolooja. Mono kantri tosaanja yonjoo Anutugia kaanagadeenj kolooja me qaago? Mono yonjoo Anutugia kaanagadeenj kolooja.

³⁰ *Anutunonj motoonjgo kolooja. Kawaajonj selenana kotogi laligojonj, nonononj moma laarinj muninj menj solananiinj nonomakeja ano selegia mende kotogi laligojuti, ii kaanagadeenj moma laarinj mugitiwaajonj ama menj solananiinj onomakeja. ³¹ Moma laariwutiwaawaa qaa jen kanonj kuunj onoma iikaanja kanonj Kana qaa menj kamaanj aninj

* **3:22:** Gal 2.16 * **3:30:** Dut 6.4; Gal 3.20

omaya koloowaa me qaago? Ii kozigenj qaagoto, Anutuwaanonj Kana qaa ii mende qewagonjkejonto, ii menj kotiinjkejonj. Kianj.

4

Abrahimnonj Anutu moma laarinj solanja kolooro.

¹ Nono bemunjalenana Aabrahambaa kaniaajonj nomaen jewonja? Iinonj Anutuwaa kania nomaenj mokoloonj iwaa jaanonj solanja kolooro? ² Onjanonj, Anutunonj iwaa qaaya ii nanamemenja awagaajonj ama jenj tegoro solananinaga eenj, iinonj iikawaaajonj saanonj selia menj unagato, ii Anutuwaa jaanonj qaago. ³ *Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja, “Aabrahamnonj Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solananiro.” Qaa kaenj eja.

⁴ Qaaya ii mono kalengga jenj tegoro solananiroto, monjonj gawonj mero galenanonj tawaya kalengga qaagoto, gawonj menjkejiwaa so iima gosinj tawaya munjeja. ⁵ Balonj galenonj kaenj munkejato, Anutunonj anjonjora ejemba ananaa qaanana jenj tegoro solananinkebonja. Kawaaajonj monjonj oyanboyonj koloomambaaajonj gawonj mende menj Anutu eenj moma laarinj muji, Anutunonj mono momalaaria ii iiro sokono qaaya jenj tegoro solananiwaa.

⁶ Deiwidnonj kaanagadeen qaa kawaa kania nanjonj qaa kokaenj ninisaama jero, “monjonj oyanboyonj koloomambaaajonj gawonj mende mero Anutunonj momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solananiji, iinonj mono simbawonjowo kolooja.” ⁷ *Kaenj jero qaaya ii kokaenj oogita eja,

“Ejemba Kana qaa waleengi Anutunonj singisonjgogia mesaonj koma konjoratiro laligojuti, iyonjononj mono simbawonjowo koloju.

⁸ Ponjonj mombaa singisonjgoya songbama iiro sokono ironja qaganonj mende ano ubaati, iinonj mono oyanboyonjowo koloja.”

Qaa kaenj eja.

⁹ Anutunonj oyanboyonj koloowombaa kania kaenj ninisaama Anutuwaa aiwesenanawo nonoojonjadeen jerota eja me qaago? Kianj qaago. Ii mono kantri tosaanja aiwesegia qaa yonjoonj kaanagadeen eja. Nonononj kokaenj jenj oodaborojonj, “Aabrahamnonj Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solananiro.”

¹⁰ Mono naa kambanonj iiro sokono qaaya jenj tegoro solananiro? Anutuwaa aiweseya selianonj kotogi laligoroti, kambanjan iikanonj qaagoto, wala eenj laligoroti, Anutunonj

* 4:3: Jen 15.6; Gal 3.6 * 4:7: Ond 32.1-2

mono kambaŋ iikanon̄ momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solan̄aniro.

11 *Wala een̄ laligon̄ Anutu moma laairo qaaya jen tegoro solan̄aniro. Kawaa gematanon̄ sokonotiwaa aiweseya ii selianon̄ kotowutiwaajon̄ jero mungen̄ aasoya kaan̄a kolooro. Kaen̄ kolooro iwaa gematanon̄ Anutuwaa aiwese-nanawo mende laligon̄ moma laarin̄ munin̄ momalaarinana iiro sokono qaanana jen tegoro solan̄aniwon̄ati, Aabrahamon̄ kuuya ananaa wanjalenanaga kolooro. 12 Wanjalenanana iinon̄ een̄ laligon̄ kambaŋ iikanon̄ uuta meleema Anutu moma laarin̄ laligoroti, nono aiwese-nanawo iwaa so ama laligojon̄. Anutuwaa aiwese-nanawo laligon̄ uunana meleema laligojon̄i, mono nonoo wanjalenanana kaan̄agadeen̄ kolooro. Aiwese koton̄ nonon̄gi een̄ lan̄ mende laligojonto, Aabrahambaa kana lasuya otaan̄ moma laarin̄kejon̄. Kian̄.

Anutuwaanon̄ soomon̄go qaa moma laarin̄in̄ hon̄awo koloowaa.

13 *Anutunon̄ Aabraham balon̄ buŋa qen̄ muro toya kolooro gbiliurutanon̄ iwaa gematanon̄ iikaan̄ laligon̄ ubutiwaa qaaya jen somon̄goro. Qaa ii Kana qaa otaarotiwaa-
jon̄ ama mende ijoroto, Anutunon̄ momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solan̄a koloorotiwaaajon̄ qaa ii ijoro.

14 *Tosianon̄ oyan̄boyan̄ koloowombaaajon̄ Kana qaanon̄ qokotaan̄ iikaan̄a kanon̄ Anutuwaanon̄ iwoi ii buŋa qen̄ aowuyagati een̄, iyon̄onon̄ mono momalaariwaa qaaya qewagogi omaya koloonaga. Kaen̄ Anutuwaanon̄ soomon̄go qaawaajon̄ mende amamaanin̄ qaa iikanon̄ mono omaya koloowabo. 15 Anutuwaanon̄ Kana qaa waleenin̄ irin̄a soono kazianon̄ qanananon̄ umakejato, Kana qaa mende enaga, ii sin̄gison̄gowaa qaaya mende jewonaga.

16 *Aabrahamon̄ kaen̄ mindirin̄ nonoma kuuya ananaa wanjalenanana kolooja. Kawaaajon̄ soomon̄go qaaya nononoti, ii Kana qaanon̄ qokotaan̄kejuti, iyon̄oojon̄adeen̄ qaagoto, Aabrahamon̄ moma laariroti, iikaan̄a moma laarinin̄ ananaanon̄ kaan̄agadeen̄ hon̄awo koloowaatiwaaajon̄ moro. Kawaaajon̄ Anutunon̄ soomon̄go qaaya ii kokaen̄ aren̄gon̄ ano: Ii moma laarinin̄ hon̄a kuuya ananaajon̄ kalen̄ga nonono kalen̄morianan̄on̄ asuganon̄ asugin̄keja.

17 *Aabrahambaa qaa mon̄ ii Buŋa Terenon̄ kokaen̄ oogita eja, “Niinon̄ gii kuun̄ gombe ejemba kanageso mamaga yon̄oo man̄giaga koloowaga.” Qaa kawaa so Aabrahamon̄ Anutuwaawaa jaanon̄ man̄ koma nonomakeja. Anutunon̄

* 4:11: Jen 17.10 * 4:13: Jen 17.4-6; 22.17-18; Gal 3.29 * 4:14: Gal 3.18

* 4:16: Gal 3.7 * 4:17: Jen 17.5

koomuya menj gbiliŋ onjmakeja. Kanageso laaligogia qaa, ii jaawo laligojutiwaa tani kaanja onjono asuginkeju. Aabrahamnonj mono Anutu kaanja moma laarinj muro.

18 *Anutunonj wala Aabrahambaajonj kokaenj ijoro, “Goo gbiliuruganonj koloonj seigi jangogia sengelao kaanja kolooro laligowuya.” Soomongo qaa ii moma nomaenj honjowo koloonaga, ii mende moroto, ii kilenj jejeromonjromonj ama ejemba kanageso mamaga yonjoo mangia koloomambaajonj mamboma laligoro. Soomongo qaa mutuyaa so koloowaatiwaaajonj mono Anutu moma laarinj munj laligoro.

19 *Saarawaa gorojanonj merabora memewaa so mende kolooro anj gbania 100:waa so laligonj waaro. Kawaajonj iyanj romongoro mono eja wanj selia waziinj soosolia kolooroto, kilenj Anutu waa qaanonj honjowo koloowaatiwaaajonj moma laarinj munj laligoro Aabrahambaa momalaarianonj mende sologonj looriro.

20 Mende looriroto, qaayanonj honjowo koloowaatiwaaajonj moma laarinj iikanonj kotiinj nano. Anutu waa soomongo qaawaajonj uutanonj kema qen kanj qen mende anoto, momalaarianonj kotihiro Anutu mepeseenj laligoro Anutu waa qabunyanonj seiho. 21 Anutunonj iwoi asugiwaatiwaa qaaya jenj somongonj ii andaboromambaajonj kotiinkeji, ii moma kotiidaboronj uuwoi monj mende ama laligoro. 22 Kaenj ama laligorotiwaajonj Anutunonj Aabrahambaa momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjiro. 23 Momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjiroti, qaa ii Aabrahambaajonjadeen mende oogita eja.

24 Aabrahambaajonjadeen qaagoto, ananaajonj ama kaanagadeen ii oogita eja. Anana Ponjana Jiisas menj gbiliro koomunonga waaroti, Anutu iikaenj moma laarinj munj momalaarinana iiro sokono jenj tegonj nonono solanjiwonja.

25 *Anutunonj ananaa singisonjonanaajonj ama Jiisas mende anjonj kono komuro ano solanja koloowombaaajonj ama menj gbiliro koomunonga waama laligoja. Kianj.

5

Anutu waa jaanonj solanjinj aisoonj luaenonj laligojonj.

1 Anana Anutu moma laarininj qaanana jenj tegoro solanjinjonj. Kawaajonj Ponjana Jiisas Kraistnonj mono nemunj koma nonono Anutuwo luae mokolonj laligojonj. 2 Kaanagadeen Jiisas Kraist moma laarininj nemunj koma nonono kalenmorianj bunja qen aowombaa kania

mokolooj kambaŋ kokaamba kalenmorianaŋ uutanonj laligojonj. Anutuwaa asamararaŋ uutanonj keubombaajonj jejeromonjromonj ama aisoonkejonj.

³ Kawaajonjadeenj mende aisoonkejonto, konjajilinj moma kawaajonj kaanagadeenj aisoonkejonj. Konjajilinj moma mokosinjonj iikaanja kanonj kaparaŋkonjonj mokoloowonja. Ii moma iikawaajonj aisoonkejonj. ⁴ Kaparaŋ koma anjgobatononj kotiinj nambonja. Anjgobatononj kotiinj naninj jejeromonjromonananonj kotiinjkebaa. ⁵ Anutunonj Uŋa Toroya ama nonono kana kolooro uujopaa molaaro uunananonj kemero laligojonj. Kawaajonj jejeromonjromonj ama oyanboyonj koloowombaajonj ama mamboma gamugamu mende mokoloowonja.

⁶ Iikawaa kania ii kokaenj: Anana wala looloria esunana qaa laligoninji, Kraistnonj mono kambaŋ dindinja iikanondeenj komunj ejemba anjonjoranawo ananaa downana mero. ⁷ Monjonj Kana qaa tororo otaanj dindinja kolooji, alia iikaanjaajonj monjonj saanonj mende komunaga? Ii moro amamaaya koloonagato, monjonj uujopa mamaga ejemba ama onjmakeji, alia monjonj iwaajonj ama saanonj selia geleema komumambaajonj monaga.

⁸ Ejembanonj iikaanja amakejonto, Anutunonj uutanonj jopagonj nonomakeji, iinonj ii kokaenj qendeeno: Iinonj Kraist wasiro kamaanj wala anjonjora ejemba laligoninji, kambaŋ iikanondeenj mono ananaajonj ama komuro. ⁹ Komuro kambaŋ kokaamba sayanonj songbama jenj tegonj nonono solaninj laligojonj. Kilenj ii qerewenja kaanja kolooro honjanonj mono kanagenj kokaenj koloowaa: Anutunonj singisongowaa uugereya asuganonj qendeeno iwoi kanjanawo namononj asugiwaa. Ii asugiro Anutuwaa jaanonj solanja koloojoniwaajonj Jiisasnonj mono irinjonsoonj iikanonja metogonj nonono oyanboyonj mokoloowonja.

¹⁰ Anana wala Anutuwaa kereuruta laligoninji, kambaŋ iikanonj iyanja Meria wasiro komunj iinonj tawanana kolooro Anutuwo ala-ala kolooninj. Kolooninj, iikanonj qerewenja koloojato, honjanonj kanagenj kokaenj asugiwaa: Tawanana ano Anutuwaa alauruta laligininj Jiisasnonj kotiinj laligojiwaajonj mono afaanjonj metogonj nonono oyanboyonj mokoloowonja. ¹¹ Ponjana Jiisasnonj Anutuwaa hamoqeqe gawonja mero Anutunonj tawanana ano iwo ala-ala kolooninj, iikayadeenj qaagoto, onjanonj Anutuwo jopagonj aonj nama otokorianj maama aisoonkejonj. Kianj.

Aadambaajonj ama komuninto, Kraistwaajonj ama gbiliwonja.

12 *Eja motoongononj singisonjo namononj kondooro kolooro. Anutunonj singisonjowaa ironja ano koomu asugiro. Iikawaa so ejemba kuuyanonj singisonjo ama laligoninj koomunonj iikawaajonj ejemba korebore sokoma nonono laligojonj. 13 Wala Kana qaa mende kolooro kamban iikanonj kaanagadeenj singisonjo asuganonj asuginj edaboro-roto, Kana qaa mende ero singisonjowaa qaaya ii mende jen gosinj lanj laligogi.

14 Aadambaa kambananonga kanainj lanj laligonj kougi Mooseswaa kambananonj Kana qaa asugiro. Ejemba kamban biiwianonj iikanonj singisonjo angito, Adamnonj kana waleenoti, iikawaa sogadeenj mende waleema laligogito, koomunonj kilenj ii kaanagadeenj galenj koma onono laligogi.

Aadam, eja mutuya iinonj mono eja monj kawaatiwaa sareyaga kolooro.

15 Sareyaga kolooroto, kanagara ii ororonj mende koloojao. Adamnonj Kana qaa waleema kamaaro singisonjo asuginj seinj ejemba mamaga sokoma onono komunj laligogi. Ii koomuwaa kania koloojato, oyanboyanj kolooombaa kania ii monj. Ii kokaenj: Eja motoongjo Jiisas Kraist iinonj nemunj koma nonoma kalenmorianja ninisaano Anutuwaawaa kalenjanonj asuganonj asuginj ejemba mamaga sokoma qepalugonj nonono. 16 Toroqenj kokaenj jemaaja: Kana woi ii ororonj mende koloojao. Eja motoongononj singisonjo ano Anutunonj qaaya jenj tegoro singisonjo ejemba kuuya anana gere siawaa bunja kolooninj. Ii balonj ejawaa kania koloojato, Siwe ejawaa kania ii monj. Ii kokaenj: Kamban mamaga Anutuwaawaa Kana qaa waleeninj kalenja qendeema jenj tegon nonono solanjaninkejonj.

17 Ii mombo jemaaja: Eja motoongononj Kana qaa waleema koomu kondooro ejemba korebore komunj laligojonj. Aadambaa singisonjowaaajonj ama koomunonj kuuya sokoma galenj koma nonono tondu laligoninj. Ii kana kamaanqegeta koloojato, Anutu esunmumuyaa kania ii kokaenj: Ejemba anana solanja kolooombaa kalenja ii kelemalelenj bunja qenj aonj kalenmorianjaa uutanonj laligojoni, anana mono oyanboyanj mokoloowonja. Eja motoongjo Jiisas Kraist iinonj nanjonj inaanj nonono kawali kaanja kotiinj laligonj ubonja.

18 Mombo toroqenj jemaaja: Eja motoongononj Anutuwaawaa Kana qaa waleema kamaaro Anutunonj qaaya jenj tegoro ejemba kuuya anana gere siawaa bunja kolooninj. Kaanjadeenj eja monjonj solanja kolooombaaajonj kondooro uunana meleeninj Anutunonj saanonj ejemba kuuya

* 5:12: Jen 3.6

ananaa qaanana jen tegoro solananiñ kotiiñ laligon uboña. ¹⁹ Iikayadeen mombo jemaña: Eja motoonxonon qootogo ama singisonxo wañ kono seirow ejemba seiseiya anana meleema singisonxo ejemba kolooniñ. Kaanjadeen eja monxon Anutuwaaw jeta ten koma singisonxonanaaw tawaya mero kana kolooro Anutunon ejemba seiseiya ananaa qaanana jen tegoro solananiwoña.

²⁰ Wala een lañ laligon kougito, Mooseswaa kambanon Anutunon Kana qaa ejemba singisonxogoo moma kotowutiwaajon toroqen onono. Ii toroqen ononoto, ii mogi singisonxogoo sein asuganon asugiro. Iikaen kolooro Anutunon mono kalenmoriaña kaanagadeen men seirow singisonxo uugun asugiro. ²¹ Singisonxowaa ku-usuñ ii somata. Kawaaajon singisonxo anin iikanon galen koma nonono koomuya koloon laligon kouniñ. Anutuwaaw kalenmoriaña iikanon mono kaanjadeen ku-usuñawo kolooja. Jiisas Kraist Ponnananon solananiwombaaajon kondooro Anutunon qaanana jen tegoro dingoñ laaligo kombobaña mokoloon kamban tetegoya qaa laligon uboña. Kian.

6

Singisonxo gema qen Kraistwo gbilin laligowu.

¹ Anutunon kalenmoriaña nonono seiwaatiwaajon singisonxo toroqen ama laligowonña me qaago? Kawaaajon mono nomaen jeniñ sokombaa? ² Singisonxo mono kozigen! Nono singisonxowaa kasanonga loloon uunana walaganon qamo kaanña kolooro singisonxo ambombaaajon togon laligojoni een, mono nomaembaajon singisonxonon toroqen galen koma nonono laligowonaga?

³ Qaa koi moju me qaago: Anana kuuya Kraistwaanon qokotaawonatiwaajon ama oomulu men nonongi. Iikanon uunana walaganon mono Jiisas qegi komurotiwaa tani komuro laligowombaaajon oomulu ii men nonongi.

⁴ *Amanon asamararaña qendeema Kraist men gbiliro koomunonga waaroti, ananaa uunananon kaanagadeen gbiliro dologa koloon laligoniñ sokombaa. Mannananon anana Kraistwaa tani kaanña gbilin waama nanamemen dologa ama men laligowonatiwaajon moja. Kawaaajon oomulu ii kokaembaajon men nonongi: Uunana walaganon Jiisaswo motoon komun ewaatiwaajon uunana walaga ii kaanña ron konji.

⁵ Uunana walaganon Kraistwo ororon komuro iikanon iwo qokotaan laligojoni een, Mannananon anana kaanagadeen

* 6:4: Kol 2.12

Kraistwo namboŋatiwaajon moja. Kraistnon koomunonga waaroti, mono iwaa tani ororon gbilin laligonin sokombaa. ⁶ Uuselewaa siinana kombombanja bologanon singisonjo ambonatiwaajon koposonjonkeji, Anutunon siin ii kondeeno kemebaatiwaajon momakeja. Anutunon singisongonon toroqen galen koma nonono welenja qen laligowonatiwaajon mende moja. Kawaajon uunana walaga ii Kraistwo maripoonon qero komuro. Iikawaa so laligojon, ii mojon.

⁷ Mombaa uuta walaganon komuro iinon mono singisongowaa kasanonga loloon laligoja. ⁸ Uunana walaganon Kraistwo komuroti een, kaanjadeen iwo gbilin laligon kotiiwombaajon moma laarijon.

⁹ Kaen moma laarin Kraistwaa kania kokaen ero moma yagojon: Anutunon ii men gbiliro koomunonga waama laligon kotiin mombo mende komuwaa. Koomunon ii mende toroqen galen kono laligon ubaa. ¹⁰ Koomu komuroti, iikaanja kanon mono kamban motoonjo iikanon singisongowaa ku-usunja kondeeno kamban tetegoya qaa looloria en ubaa. Laaligo kombombanja laligoji, ii mono Anutuwaajon laligon ubaa. ¹¹ Qamo yononon singisonjo ambombaajon amamaawuya. Ono mono kaanjadeen ononjanjaajon mogi qamo kaanja kolooro Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaajon kotiin laligowu.

¹² Selegia komuwaati, iikawaa siin kombombanja bologanon galen koma onono ii ten koma mun singisonjo ambubotiwaajon ii mono somonjon laligowu. ¹³ Kawaajon sele kitigia kuuya ii mono singisonjo Toyaa boronon mende ambu. Kema kaen anji bunaya kolooro wan kono anjonjora koloowabo. Iikaanja qaagoto, koomuyanonga gbilingo mono ononjanja Anutuwaab boronon ama aowu. Sele kitigia kuuya ii Anutuwaab borianon anji bunaya kolooro nemun kono nanamemen solanja koloonkebaa. ¹⁴ Ono Kana qaa baatanon qaagoto, kalenmorian uutanon laligoju. Kawaajon singisongonon mono een somonjon galen koma onono laligowubo. Kian.

Solanja laaligowaa Toyaa mono welen qen laligowu.

¹⁵ Kawaajon nomaen jewonaga? Anana Kana qaa baatanon qaagoto, kalenmorian uutanon laligon singisonjo anin sokonja me qaago? Ii kozigen! ¹⁶ To woi koloojao. Ononjanja yoroononga mombaa boronon ama aon jeta ten koma welenja qenkejuti, iikawaajon mono qaa koi moma yagowu: Ono mon jeta ten komakejuti, mono iwaa welenqeqeuruta kolooju. Singisonjo Toyaa welenqeqeuruta koloojuti een, iinon mono unuano koomu kotiga komuwuya.

Anutuwaa jeta tenj koma welenja qenkejuti eenj, iinonj mono qaagia jenj tegoro solanja koloonj laligonj ubuya.

¹⁷ Onjo wala singisonjo Toyaa welenjqequeuruta koloonj laligogi. Kaanja laligogi Bunja qaanonj mindingonj onjomakebaatiwaajonj kuma onjonji mogi. Ii moma iikawaa so uugia meleema kambanj kokaamba Bunja qaa tororo tenj koma Anutuwaa kania otaankeju. Kaenj moma onjoonj “Anutu dangisen!” jenj laligojonj. ¹⁸ Ii otaanj singisonjowaa kasanonja loloonj Anutuwaa welenj qenj nanamemenj solanja ama menj laligoju.

¹⁹ Uuselegianonj looloria koloojiwaajonj ama qaa iikawaa kania ii mono balonj ejemba ananaa qaa jejewaa so niinonj kokaenj jemaņa: Onjo wala sele kitigia kuuya togonj jeulalanj Toyaa (Satambaa) borononj ama welenj qenj laligogi. Kaanja laligogi nanamemenj anjonjorayawo asuginj uugia menj tilooro laligogi. Kaanja laligogito, kambanj kokaamba sele busu kitigia kuuya ii mono togonj Anutuwaa borononj ambu. Kaenj ama welenj qegi nanamemenj solanja asugiro soraaya koloonjkebu.

²⁰ Onjo singisonjo Toyaa welenjqequeuruta laligogiti, kambanj iikanonj nanamemenj solanja ii mende otaagito, onjoangiaa jaajaa tondu laligogi. ²¹ Kambanj kokaamba nanamemenj iikawaajonj gamugia mojuto, kambanj iikanonj iikaenj ama laligonj honja mono nomaenj mokoloogi? Nanamemenj gamuyawo kawaa honja ii koomu kotiga.

²² Kambanj kokaamba Anutunonj singisonjowaa kasanonja isama onono loloonj Anutuwaa welenjqequeuruta koloogi honja asugiro soraaya koloonjkeju. Kaanj ama laaligo kombombanja laligonj tetegoyanonj oyanboyanj mokolonj laligonj ubuya. ²³ Singisonjo aninj Toyanonj tawa nonono koomu kotiga mokoloowonjato, Anutuwaa kalenja ii oyanboyanj laaligo. Kraist Jiisas Ponnanawo qokotaanj nambonjati eenj, mono kotiinj tetegoya qaa laligonj ubonja. Kianj.

7

Loemba laaligowaa sareqaaya

¹ Oo uumeleenj alauruna, onjo Kana qaa mojutiwaa so onjoonj kokaenj jemaņa: Kana qaanonj ejemba somonjonj nononja. Namononj laligonj ubonjatiwaa so mono kawaa baatanonj laligowonja, onjo ii moju me qaago? ² Kawaa sareya monj ii kokaenj: Kana qaanonj emba loyawo somonjoro ejanonj laligowaatiwaa so loemba laligowaato, loyanonj komuwaati eenj, embianonj mono loemba laaligowaa Kana qaanonja loloojaa.

³ Kawaajon loyanon jaawo laligoro eja mombaajon Oon jero mewaati een, iwaa qata mono olonkalu embaga jenkejon. Kaen jenkejonto, loyanon komuwaati een, Kana qaa iikanon mende toroqen somongoro laligowaa. Kaaja laligon eja mon mewaati, iinon mono olonkalu embaga mende koloowaa.

⁴ Kawaajon uumeleen alauruna, onoo kanagianon mono kaanjadeen eja. Ono kaanagadeen eja mombaa bunja koloowutiwaajon Kraistwo qokotaagi. Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro laaligonananon hona Anutuwaajon mokoloo asugiwaatiwaajon momakeja. Kraistonon komuro uugia walaganon iwo komuro qamo kaaja koloon Kana qaawaa bunja mende laligoju. ⁵ Wala uuseleewaa siinj kombombanja bologanon galen koma nonono tondu laligoninj. Kamban kanon Kana qaanon sololoon kuuj nonono singisonngo ambombaa siijnana kombombanja bologanon koloon galen koma nonongi. Kawaajon uuselenananon waaro laaligonananon koomu kotigaa hona mokoloon tondu laligoninj.

⁶ Kaaja laligoninto, wala qaa iikanon somonjon nonono gbadoyanon laligon kana qaawaa waja motomotoon otaawombaaajon kaparan koma gawonja men laligoninj. Kraistwo qokotaan naninj uunana walaganon iwo komuro kamban kokaamba kana qaawaa bunja kolooninjonja loloon mombo welenja mende qenjejon. Kamban kokaamba kananananon gbiliro Unja Toroyanon inaan nonono afaanjon Anutuwaaw gawonja menkejon. Kian.

Singisonngo ambombotiwaajon kaparan koma aonjoronkejon.

⁷ *Kawaajon nomaen jewonaga? Kana qaa anjo singisonngoyawo kolooja me qaago? Ii kozigen! Kana qaanon mono singisonngowaa kania qendeema nono mobe. Kana qaa mon kokaen eja, "Mombaanon iwoiwaajon mende koposongowa." Kaen mende jenagati een, niinon iwoiwaa koposongonkejenj, iikawaa kania mende moma kotowenaga. Kawaajon Kana qaa mende moma kotowenaga, iikianj singisonngo mende moma yagowenaga.

⁸ Kana qaa mende enaga, singisongonon mono qaa omaya ano koomuya koloonaga. Kaaja koloonagato, jenkooto qaa mobe sopa somonjon nono ii waleemambaa kania kolooro singisonngo ambe asugiro. Jenkooto qaanon mono kuuj nono uuna waaro siijnana kombombanja bologa kania kania ii tororo asugigi bologaaajon tondu koposongonkejenj. ⁹ Wala Kana qaa mende moma tompinj laligoweto, jenkooto qaa

* 7:7: Eks 20.17; Dut 5.21

mobe iikanonj anjonj koma nonotiwaajonj singisonjgowaa siinjanonj gbiliro uuna waaro ii ambe. Singisonjgo ambe menj komunj nono koomuya koloowe.

¹⁰ Anutunonj jenjkooto qaa ii otaanj laligonj kotiimambaajonj moma nonoto, qaa ii otaamambaajonj batogowe menj komunj nono koomuya koloowe. Koomuya kolooweti, iikanonj mono asuganonj asugiro mokoloowe. ¹¹ *Jenjkooto qaa moma kotowe sopa somonjonj nono ii waleemambaa kania kolooro jenjkooto qaanonj kuunj nono singisonjononj tiligonj nono ii ambe. Singisonjgo ama qaanawo koloowe. Iikaanja kanonj Anutuwaawo jenjkooto qaa iikanonj singisonjgo nemunj kono ambe menj komunj nono koomuya koloowe.

¹² Kaanja kolooweto, kilenj Kana qaa iikanonj mono kowoga ano soraaya kolooja. Iikawaa jenjkooto qaayanonj mono dindinja ano awaa kolooja. ¹³ Kaanja kolooro jenjkooto qaa awaa iikanonj menj komunj nono koomuya koloowe me qaago? Ii kozigenj! Qaa awaanonj qaagoto, Kana qaanonj mono neenaa singisonjgonaa kania nisaano moma kotowe. Singisonjgowaa gamuya asuganonj asugiro kanjanawo momambaajonj ama jenjkooto qaa iikanonj singisonjgowaa so-paya somonjgoro uunanonj waaro waleema singisonjgo ambe. Neenaa singisonjgona iikanonj mono menj komunj nono koomuya koloowe. Kianj.

Unanonj singisonjgowaa manjaqeqe ero laligojenj.

¹⁴ Unja Toroyanonj Kana qaa nonono dindinja kolooji, ii mo-jonto, niinonj singisonjgo ejaga koloonj siinja kombombanja bologawo koloojenj. Kamaanj kombe singisonjononj galenj koma nono tenj koma welenja qenj singisonjgo amakejenj.

¹⁵ *Kawaajonj iwoi awaa amambaajonj momakejenj, ii mende amakejenj. Iito, iwoi bologa amambaajonj togonj sisia menjejenj, mono ii amakejenj. Kawaajonj iwoi amakejenj, niinonj kawaa kania saanonj mende moma kotonjejenj. ¹⁶ Kawaajonj iwoi bologa amambaajonj mojtitiiti ama ii amakejenj eenj, Kana qaanonj mono kilenj awaa kolooja. Kana qaawaajonj mono uumotoonj anjenj.

¹⁷ Kaenj kolooro niinonj neeno ii mende toroqenj amakejento, singisonjgo uunanonj eji, iinonj mono kuunj nono ii amakejenj. ¹⁸ Nanamemenj awaa amambaa siinja onjanonj momakejento, ii amambaa esunanonj mende koloonj nomakeja. Kawaajonj noo uunanonj iwoi awaa monj mende ejato, uuselenanonj mono singisonjgo amambaajonj kuunj nomakeja, iikaya mojenj. ¹⁹ Kawaajonj iwoi awaa amambaa siinja momakejenj, ii mende amakejento, iwoi bologa mende

amambaaʒon momakejeŋi, mono ii amakejeŋ. ²⁰ Kaen kolooro iwoi amambaaʒon togoŋkejeŋi, ii kilen amakejeŋi een, ii neeno mende toroqen amakejento, singisonʒo uunanon eji, iikanon mono kuun nono ii amakejeŋ.

²¹ Kawaajon neenaa kanana kokaen ero mokolonkejeŋ: Iwoi awaa amambaa siinʒa mobe bologaa siinʒanon mono uuna somonʒoro osinkejeŋ. ²² Kawaa kania ii kokaen: Uunanon Anutuwaanon Kana qaawaajon uumotoon ama teŋ komambaaʒon momakejeŋ.

²³ Kaen momakejento, sele busunanon neenaa kaniana kokaen ero mokolonkejeŋ: sele busunaa kitia yononon singisonʒowaa waŋa koloogi amambaaʒon momakejeŋ. Singisonʒo amambaa siinʒanon mono uusiinʒa awaa ii meŋ kamaan amambaaʒon moro aon onkejae. Singisonʒo amambaa siinʒa kombombanʒon mono sele busunaa kitia kitia sololon onoma somonʒon nono kasa gbadonon laligojeŋ. ²⁴ Oo niinon bolin tegon anʒonʒoranawo koloojeŋ. Uuselenaa siinʒa bologanon nuano koomu kotiga komumambotiwaajon mono moronon dowena meŋ hamo qen nonaga?

²⁵ Oo Jiisas Kraist Poŋna, iinon nemun koma nono “Anutu dangisen!” jejeŋ. Kaniananon kaanʒa kolooro neeno uunanondeen Anutuwaanon Kana qaawaa baatanon kema welenʒa qenkejento, sele busuna singisonʒoyawo iikaanʒanon singisonʒo amambaa siinʒa kombombanʒon somonʒon nono iikawaa kasa gbadonon laligojeŋ. Kianʒ.

8

Uŋa Toroyanon riindanʒonana kolooro kotiin laligojeŋ.

¹ Kawaajon ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nanʒoni, Anutunon mono ananaa qaanana jeŋ tegoro kamban kokaamba gere siawaa bunʒa mende koloon laligojeŋ. ² Kawaa kania kokaen: Gii singisonʒowaa siinʒa teŋ koma laligonatiwaajon ama koomu kotigaa bunʒa koloon laligona. Kaanʒa laligonato, Kraist Jiisaswo qokotaan nana laaligo kotigaa Uŋayanon mono koomu kotigaa kasanʒa isama gono laligojanʒ.

³ Ejemba uuselenananon siinʒana kombombanʒa bologa ii eja. Ii otaanin Kana qaawaa esunʒanon loorin laaligo kombombanʒa nonombaatiwaajon amamaaro osin qagonin. Qagonin uuselenananon singisonʒo ama laligonin, Anutunon singisonʒo iikawaa qaaya jeŋ tegon kitia kokaen meleeno: Iinon iyanʒaa Meria wasiro namonon kamaan singisonʒo ejawaa sele kaanʒa kolooro. Toroqen singisonʒowaa siimolon tani kaanʒa kolooro oogi komuro. Anutunon laaligo kotigaa kania kaen meleuro.

⁴ Anutunon kania ii kokaembaajon meleuro: Kana qaanon anana solana ano dindina laligowombaaajon jej koton nonomakeji, Anutunon qaa iikawaa honanon ananaanon koloodaborowaatiwaajon moro. Kawaajon uuseleenanaa siina kombombaņa bologanon mende galen koma nonombiwaajon togon Unā Toroyaa uusiņa ten kombombaajon namakejon. ⁵ Ejemba uuselegiaa siin kombombaņa bologa otaankejuti, iyonoo uugianon mono singisongo ambombaaajon eja. Ejemba Unā Toroyaanon siin otaan amakejoni, ananaa uunananon mono Unā Toroyaanon nanamemen amboniwaajon eja. ⁶ Uuseleenanaa siin kombombaņa bologanon mono horon nonono koomu kotigaagen kembombaaajon ejato, Unā Toroyanon uunananon luae qero kotiin laligowombaa siina momakeja.

⁷ Anutunon Kana qaa nonono singisongo ambombaa siin kombombaņanon mono qaa iikawaa baatanon mende kemakeja. Ii kemambaajon amamaaja. Ii amamaaro tondu laligon uunananon Anutu qetama kere ama munkejon. ⁸ Ejemba uuselewaa siingia kombombaņanon galen koma onongi tondu laligojuti, iyononon mono Anutuwaajon jaanon sokombombaaajon osiwuya.

⁹ Yononon osiwuyato, Anutuwaajon Unā Toroyanon onoo uugianon laligoji een, iinon mono galen koma onono laligoju. Uuselewaa siingia kombombaņa bologa yononon mono onjo mende galen koma onomakeju. Kraistwaa Unā Toroyanon mombaa uutanon mende kemero een laligoji, iinon Kraistwaa bunā mende kolooja. ¹⁰ Mende koloojato, Kraistnon onoo uugianon laligoji een, sele busugianon singisongowaaajon ama komuwuyato, unagianon solana koloojutiwaajon ama kotiin laligon ubuya. ¹¹ *Anutunon Kraist Jiisas men gbiliro koomunonga waaroti, iwaa Unayanon uugianon laligoji een, iyoronon onjo Anutuwo qokotaan nanqi selegia koomuya ii kaanagadeen men gbiliwaota.

¹² Oo uumeleen alauruna, gbilin laligojoniwaajon nononon mono Anutuwaanon tosawo laligojon. Uuselewaa siinana kombombaņa bologa otaawombaa tosaga qaagoto, Unā Toroyaa jeta ten koma laligowombaa tosayanon mono en nononja. Kawaajon ananaa aijnananon lan laligowombo. ¹³ Uuselewaa siingia kombombaņa bologa otaan laligojuti een, onjo mono koomu kotigaa bunā koloowuya. Kaana koloowuyato, Anutu qama kooligi Unā Toroyanon uuselegiaa nanamemen bologa men komunkebaati een, iikaana kanon mono gbilin kotiin laligon ubuya. ¹⁴ Anutuwaajon

* 8:11: 1 Kor 3:16

Uḡayanon ejemba qindingon ujuano laligojuti, iyononon kuuya Anutuwa meraboraana kolooju.

15 **Omejiilan yononon ejemba sololoon onongi jenengia ororo welenqege omaya koloon laligojuto, ono ome kaana ii mon qaagoto, Uḡa Toroya ii buḡa qeḡ aon laligoju. Kawaajon onono mombo toroqen toroko qaganon laligowubo. Uḡa Toroya iinon mono meḡ letoma onono Anutuwa meraboraana kolooju. Uḡa iikanon sololoon nonono Anutuwaajon “Aba* Ama!” qamakejon. 16 Anutuwa meraboraana koloojoni, qaa ii Uḡa Toroyan onono ananaa unananawo wambelaan motoon nanḡon jenkeja.

17 Anutuwa meraboraana koloojoni een, iinon iyanaa ejembauruta ananaajon oyanboyan mozozongoro eji, ii kaanagadeen buḡa qeḡ aowona. Anutunon Kraistwaajon iwoi mozozongoro eji, ii mono kaanagadeen Kraistwaa koorononon nama buḡa qeḡ aowona. Kraistwo motoon siimbobolo momakejon een, mono kaanagadeen Kraistwaa asamararanon uma iwo motoon asarin laligowona. Kian.

Laaligo asamararanawonon uma laligowona.

18 Kamban kokaamba siimbobolo moma laligojoni, iikanon laaligo kamaanqegeta kolooja. Kanagen Kraistwaa asamararanon uma asarin oyanboyan laligowonati, iikanon mono laaligo uuta akadamyawo koloowaa. Laaligo woi ii leelee ama gosiwonatiwaa so qaago. Kaan romonḡojen. 19 Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyononon mono mamboma Kraistnon kan Anutuwa meraboraana metogon qendeema onono asamararan asugin onombaatiwaajon awelegonkeju.

20 *Anutunon oro ano iwoi kuuya mokoloroto, yononon laligon komun qaombuya. Iyanḡiaa siinḡiaa so qaagoto, Anutunon mono iyanaa siinḡaa so kaen arengoro. Iwoi kuuya qaombuyato, kilen jejeromonromon onono oyanboyan kokaen asugiwaatiwaajon mambomakeju: 21 Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyononon mono kaanagadeen kokaembaajon mambomakeju: Anutunon ii kaanagadeen anḡonjora laaligowaa kasayanonḡa isama onono mende komun gisaan qaombuyato, Anutuwa merabora kaana loloon asamaranḡiawo asarin en ubuya.

22 Kawaa kania ii kokaen: Anutunon oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyononon korebore mono motoon osongon horon merabora memewaa masu unḡkeji, iikaana moma en kouma kamban kokaamba kaanagadeen

* 8:15: Maak 14.36; Gal 4.6 * 8:15: Gal 4.5-7 * 8:15: Aba ii Arameik qanon ama. * 8:20: Jen 3.17-19

amakeju, ii mojon. ²³ *Anutunonj oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonoononga qaagoto, Anutuwaa yambuyambu kolooninj Unjaya Toroya kalenja nonono laligojonj, anana mono kaanagadeenj uunananonj osongonj horonj laligonkejonj. Anutunonj nunuano meraboraanja qaita monj koloowombaajonj mamboma laligonj osongonj amakejonj. Nunuama downana mero selenana qaita monj bunja qen aonj Siwenonj uma qeangowaatiwaaajonj awelegonj laligojonj.

²⁴ Kaanja letombombaajonj jejeromonromonj ama uunana meleema Siwewaa bunja koloowonja. Iwoiwaajonj jejeromonromonj amakejonj, iikawaa honja kolooro iininj jejeromonromonana iikaanja kanonj tegowaa. Monjonj iwoiwaa honja kolooro iima iikawaa jejeromonromonja ii mende toroqen ama mambomakeja. Ii qaago. ²⁵ Iwoiwaa honjonj mende kolooro iimakejonj, iikawaajonj jejeromonromonj anjonj eenj, ii mono kaparanj koma koloowaatiwaaajonj mamboninj uunana mende kamaankeja.

²⁶ Kaanjadeenj loorininj Unja Toroyanonj ilaanj nonomakeja. Nomaenj qama koolininj sokonaga, ii mende mojonto, Unja Toroyanonj mono anjo qamakooli gawonananonj ilaanj nonoma ananaajonj ama qama koolinj qaa jeta asuganonj jejewaa so qaagoto, osongonjbooro qaganonj sarjenonj jenkeja. ²⁷ Sarjenonj jenj Anutuwaa siinja so ejemba soraaya ananaajonj ama qama koolinkeja. Anutunonj ejemba uunana iima gosinkeji, iinonj mono afaangonj Unja Toroyaa uumomoya momakeja.

²⁸ Anutunonj qamakoolia moma ilawoila kuuya galenj kono kawaa mindimindiri honjonj mono iyanjaa alaurutanonj qeangowutiwaaajonj koloonkeja. Ii mojonj. Honja iikanonj ejemba hamoqeqe arenjaa so onjoono jopagonj munkejuti, mono ii kaenj me kaenj ilaanj onjomakeja. ²⁹ Anutuwaa arenjaa kania ii kokaenj: Iyanjaa Merianonj uumeleenj ala seiseiya ananaa batunananonj jeta menj nonombaatiwaaajonj momakeja. Kawaajonj waladeenj arenj ama nonono taninananonj Meriaa so koloowombaajonj moro. Iikawaajonj ejemba waladeenj moma nononoti, nono kaanagadeenj koloowombaajonj jenj meweengonj nonono. ³⁰ Waladeenj jenj meweengonj nononoti, anana kaanagadeenj nonoono. Nonoonoti, ananaa qaanana kaanagadeenj jenj tegoro solanjanininj. Solanjanininji, ananaajonj kaanagadeenj kana qendeeno iyanjaa asamararanonj uma oyanboyanj laligowonja. Kianj.

Anutuwaa uujopayaa mepemepesee rii.

* 8:23: 2 Kor 5.2-4

³¹ Qaa ii moma kawaajon nomaen jewonaga? Anutunon sopa somonjon nonoma leegenananon laligoji een, moronon mono qotogon nononaga? ³² Anutunon iyanaa Meria kaanjadeen mende anjon konoto, ii jen tegoro laaligoya kuuya ananaajon ama qeleeno. Ii qeleeno Anutunon iwo kalen qerewenja tosaanja kuuya ii kaanagadeen afaanjon nonombaa.

³³ Anutunon ejemba iyanajon meweenjon nonoma qaanana jen tegoro solananinkejoni, iikawaajon moronon mono qaa jakeyanon ama nononaga? ³⁴ Kraist Jiisasnon komuro Anutunon mombo men gbiliro Siwenon uma Anutuwa boro dindinanon rama toroqen ananaajon ama qama koolinkeja. Kawaajon monjon mon qaanana gosin gere sianon kembombaajon jen tegon nonomambaajon amaawaa.

³⁵ Kraistwaa uujopa utanon laligonin moronon mono iikanonja mendeema nonono kamaawonaga? Kakasililin ama nonongi konajilin mobonagato, Kraistwaa uujopayanonga saanon mende kamaawonja. Sisiwerowero ama nonombuyagato, iikanonja saanon mende kamaawonja. Bodi mokoloowonaga me opo surunananon qaono laligowonaga, mono saanon mende kamaawonja. Komuwombotiwaa toroko qaganon laligowonaga me manja qegi kazi koloonagato, mono saanon mende kamaawonja.

³⁶ *Iikawaa qaaya ii Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Goo qagaajon ama umugawodeen kanain nunugi komuwonatiwajon mogi kema goman tiinkeja. Lama unun nenkejuti, iikaanjadeen nonoojon romonjonkeju.”

³⁷ Qaa iikawaa so ama nonombuyagato, Kraistnon uujopaya ninisaano monini, iionon nanjon nonono lombo kuuya iikanon mono haamo ama otokorian maama laligowonja.

³⁸ Iwoi monjon mono Kraistwaa uujopayanonga mendeema nonomambaajon amamaawaa. Ii honja toonaga moma yagojen. Koomunon me laaligowaa iwoiya monjon mono mendeema nonomambaajon amamaawaa. Siwe gajoba me omejiilan yononon mono kamban kokaamba me kagenon nono mendeema nonombombaajon amamaawuya. Benjakon kawali ku-usunjiawo yononon ii amamaawuya.

³⁹ Euwaa euyanon me emuwaa emuyanon laligojuti, iyononon mono mendeema nonombombaajon amaawuya. Anutunon ilawoila tosaanja mon mokolorota ejuti, iyononon mono kaanagadeen Anutuwa uujopaya iikanonja mendeema nonombombaajon amamaawuya.

* 8:36: Ond 44.22

Anutuwaa uujopaya iikanonj mono Kraist Jiisas Ponjana iwaanonj asugiro ninisaano ii mojonj. Kianj.

9

Anutunonj siijaa so Israel meweengonj onono.

¹ Niinonj Kraistwo qokotaanj nama qaa qolonjmolongoya qaagoto, qaa honja toonj monj jemaña. Unja Toroyaa qaawaa-jonj geja ambe qaana nanjonj jenj kotiin uunanonj sane nuro kokaenj moma jejenj: ² Niinonj Juuda ejemba tosaanja yonjoo wosobirinonj nuro uunanonj siimbobolo somata tetegoya qaa kokaembaajonj momakejenj:

³ Yonjononj niwo balonj selenonj Israel kanagesoga mo-tonjgo koloojonto, uugianonj Kraistwo mende qokotaanj lanj laligoju. Niinonj Israel njalaurunanonj uugia meleembutiwaa-jonj aonjoronjkejenj. Anutunonj yonjoo qaagia gosiro neeno yonjoo kitigia koloowe ironja meleema noo qananonj kokaenj ubaatiwaaajonj mojenj: Iinonj nii Kraistwaanongga mendeema nono gere siawaa bunja koloomambaajonj mojenj.

⁴ *Yonjononj Israel tuunj uutanonj laligogi Anutunonj unjuano bunjaya kolooju. Anutuwaa qabunjaya bosima akadamu-giawo kolooju. Anutunonj yonjowo oyanjboyanj koloowuti-waa soomonggo walaga ano gbilia ama Kana qaa onono. Kawaaajonj jiwowonj jigononj uma Anutuwaa waeya menj mepeseenjeju. Anutunonj kotumotueya seiwaatiwaa qaa somonjgoroti, iikawaa honjanonj koloowaatiwaaajonj mambo-makeju. ⁵ Yonjononj wanjalenana Aabrahambaa gbiliuruta yonjoo esa meraurugiaga laligoju. Kraistnonj yonjooonjga balonj sele busu menj eja kolooro. Kraistnonj Anutunana koloonj iwoi kuuya galenj kono qata kambanj tetegoya qaa mepeseenjekebonja. Qaa ii onjanonj.

⁶ Iikaanja laligojuto, Israel kanagesonongga koloonj seinj laligojoni, anana kuuya mono kilenj Israel ejemba honja mende koloojonj. Kawaaajonj Anutuwaa qaayanonj songiro esunjanonj kamakamaata koloonjkeja me? Kaenj jewonaga, ii qaa honja qaago. ⁷ *Aabrahambaa gbiliuruta yonjooonjga koloojonjwaaajonj ama kuuya anana mono Anutuwaa mer-aboraanja mende koloojonj. Kaenj qaagoto, Anutunonj Aabrahambaaajonj kokaenj ijoro, "Aisakwaa esamerauranonj mono goononj toroqenj qaga bosima laligonj ubuya."

⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaenj: Aabrahambaa gbiliuruta balonj ejemba silinonj merabora koloonjkejonj, kuuya anono mono Anutuwaa meraboraanja mende koloojonj. Kaenj

* 9:4: Eks 9.4 * 9:7: Jen 21.12

qaagoto, Anutunon qaa somongoro ejiwaa so kolooniŋi, Anutunon mono nonoga moma nonono Aabrahambaa gbiliuruta hona koloonon. ⁹ *Soomonngo qaa iikanon Aabrahambaanon kokaen karo moro, “Gbani motoonngo tegoro kanon mombo kan giibe Saaranon mono meriawo koloowaa.”

¹⁰ Qaa kaen moro iwaanon iikaya kolooroto, iikanon mende tegoro. Iwaa gematanon Rebekawaanon kaanjadeen Anutu waa qaayaa so kolooro. Benana Aisak iinon embia ii koro muro merawoigara sunesune koloori. ¹¹ Sunesune yoronon goron uutanon rama mende koloon iwoi awaa me bologa mon mende aniti, Anutunon mono kambaŋ iikanon mera iyorononnga mon iyaŋaajon meweengoro. Iyaŋa momo arenanon kotiin honawo koloon tegowaatiwaajon ama koga meweengoro.

¹² *Iyaŋa uusiinanon honawo koloowaatiwaajon Rebeka kokaen ijoro, “Datanon mono kogaa welenqeqe koloon newo baatanon laligowaa.” Anutunon kaen ijon nanamemengara ambaoraga iikawaa soyanon ii mende gosin oronoto, iyaŋa siŋagadeen otaan koga oono dataa somataya kolooro. ¹³ *Iikawaa qaaya ii Buŋa Terenon kokaen oogita eja, “Jeikob uunanon jopagon laligoweto, Iisoo (Esau) ii togon kazi ama mun laligowe.”

¹⁴ Qaa kawaajon mono nomaen jewonaga? Anutunon dindina mende kolooja me? Iikaŋa qaago totoon! ¹⁵ *Anutunon Mooseswaajon qaa kokaen ijorota eja, “Ninon mono neenaa siŋa otaan mon moroga iima koboŋ kiankomumambaajon mojenŋi, iiga mono kiankomun munkejen. Mon morowaajon wosomomo ama mumambaajon jejenŋi, iwaajon mono wosona momakejen.” ¹⁶ Qaa kawaajon ama namo ejanon Anutu mende galen komakejato, iwoiwaa siŋa moma amambaajon batogon bimbingonagato, ii kilen Anutu mende uuguwaa. Anutu anjo kalenmoriaŋa so iwoi kuuya galen kono iwaa borianon eja.

¹⁷ *Anutunon faarao kimbaajon qaa ijoro Buŋa Terenon kokaen eja, “Neenaa qabuŋana jen seigi goman korebore sokombaatiwaajon mojen. Kaen moma ku-usuna qendeembe asuganon asugiwaatiwaajon kuun gombe giinon asugina. Asugin laligon tuarenjen ama noma laligona mono haamo ama gombe.” ¹⁸ Qaa iikawaa so Anutunon iyaŋa siŋa otaan mon iima koboŋ kiankomumambaajon moji, ii mono kiankomun munkebaa ano mombaa uuta

* 9:9: Jen 18.10 * 9:12: Jen 25.23 * 9:13: Mal 1.2-3 * 9:15: Eks 33.19

* 9:17: Eks 9.16

menj gojomambaajon moji, ii mono menj gojono yangisen koloonkebaa. Kianj.

Anutuwaanonj irinjonsoonj ano kianjkomu

¹⁹ Onoononga monjonj noojona kokaen jenaga, “Kaen kolooro kuuya anana mono Anutuwaa uusiina tuarenjenj ama mubombaajonj amamaankejonj. Kaen koloorogo Anutunonj mono naambaajonj toroqen jenj nonomakeja?”

²⁰ *Monjonj kaen jenagato, balonj eja gii mono moroga koloon Anutu tuarenjenj ano angowowo ama munaga? Boroterenonj mono iyanjaa mokomokoloo Toya kokaen saanonj mende jenj mubaa, “Gii mono naambaajonja tani koi kaanja mokoloon nona?” ²¹ Monjonj meme ejanonj mono iyanjaa ku-usunj qaganonj siinjaa so gbakonj meleema meweengonj gbakonj motonngo kanonja koworanenj morota morota menkeja. Tosia kamban so menj gawonj munkejonj ano tosia akadamugiawo ii mono korisoro kambananonjadeen gawonj munkejonj.

²² Anutu mokomokoloo Tonananonj mono kaanjadeen ama nonomakeja. Iinonj irinjonsoonja ejemba qendeema nonono ku-usunja iima mobombaajonj momakeja. Kaen moma irinja soono kazianonj ejemba tosaanja yonoo qagianonj uro jorinj kondeema onjomambaajonj ama laligoro. Ii kilenj ironja uulanjawodeen mende meleema ononoto, yonoojonj ama siimbobolo mamaga moma mokosingonj uugia meleembutiwaa-jonj mamboma laligoro.

²³ Kaanjadeen kalerjmoriana inisaano kelemalelen koloowaatiwaaajonj momakeja. Kaen moma ejemba akadamyua bunja qen aowombaajonj meweengonj nononoti, anana mono niniima kobooro akadamyuawo asarinkejonj.

²⁴ Anana kaanagadeen kaanja koloowombaajonj nonono. Juuda ejembagadeen qaagoto, waba kantria kantria ii kaanagadeen kaanja koloowutiwaaajonj onoono. ²⁵ *Anutunonj iikawaa qaaya jerota gejatootoo eja Hooseawaa terenonj kokaen eja,

“Ejemba neenaa kanagesouruna mende koloonj laligogiti, niinonj mono ii onoombe neenaa kanagesona koloowuya. Tosianonj neenaa wombo alana mende laligogiti, iyonoojonj mono ‘Neenaa wombo alauruna,’ kaen jenj laligomanja.

²⁶ *Niinonj gomanj mombaa ejembaya yonoojonj kokaen jenj laligowe,

‘Ono neenaa kanagesouruna mende laligoju.’ Kaen jenj laligoweto, ii mono balonjianonj iikanonja onooma

qagia kokaen qamaņa: Oņo mono Anutu laaligo Toyaa meraboraana kolooju. Utequte kaanja koloojaa.”

27 *Aisaianon kaanagadeen Israel kanageso nonoojon ama kokaen saama jero, “Israel ejemba janjonana kowe sakasin kaanja koloonagati een, ii kilen nonoononga afaananon mono uunana meleenin hamo qen nonombaa. 28 Poņnon gomaņa gomaņa kuuya ananaa qaanana ilin alan gosin jen tegon kitia kuuya meleema nonondaborowaa.”

29 *Aisaianon kaen jen waladeen qaa mon jeroti, iikawaa onanon mono nonoonon kokaen kolooja, “Poņ ku-usun kuuyaa Tonananon gbiliurunana tosaņa mende injiima kobooro uugia meleembuyagati een, balonananon mono Sodom kaanja meleeno kemero gere jenaga. Nononon mono Gomora ejemba kaanja tiwilaawonaga. Anutunon mono kaanja ama nononaga.” Kaen jero.

Israel kelemalelenanon Anutu yangisen ama munkeju.

30 Kawaajon mono nomaen jewonaga? Kantri tosonian Anutuwaajaanon solanja koloowombaa gawonja mende kaparan koma megiti, iyononon Anutuwaajaanon solananigi. Uugia meleema Anutuwoma laarigi iikawaajon qaagia jen tegoro solananin laligoju. 31 Kaen laligojuto, Israel nononon solanja koloowombaa Kana qaa otaawombaaajon kaparan koma laligon kouma ii kilen Anutuwaajaanon mende solananin.

32 Iikawaa kania ii kokaen: Iyanjiodeen batogon nanamemen dindina ama iikaanja kanon solanja koloowombaaajon kaparan koma Jiisas mende moma laarin mugi. Iinon jamo powowon kaanja kolooji, mono iwaanon ritatagon unuro osin gema qegi. Iikawaajon solanja mende koloogi. 33 *Iikawaa qaaya ii Buņa Terenon kokaen oogita eja,

“Iibu, Anutu niinon mono aen jamo mon Zaion baananon Israel tuun uugianon komowe yononon iikanon ritatagon kamaan unuro gema qenkebu. Mononon eja gereya powowon kotakota ii moma laarin mubaati, iinon mono kamban mononon iwaajon nama gamu mende mokoloowaa.” Kian.

10

1 Oo uumeleen alauruna, niinon neenaa Juuda kanagesouruna uugia meleembutiwaajon awelegonkejen. Anutunon hamo qen onombaatiwaajon uuna men kululuun yonoojon ama Anutu qama koolin munkejen. 2 Yonoo kanagianon

kokaen eja: Yononon Anutuwaajon uugere amakejuto, ii poumapou qaganon amakeju. Yonoo qaagia kaen nanjon jejen.

³ Anutunon qaanana jen tegoro solananijon, iikawaa kania mende moma yagon iyangiodeen batogon solana koloowombaaon kaparan komakeju. Kaen ama Anutunon qaanana jen tegoro solananiwombaaon jenkeji, qaa iikawaa baatanon mende kema osin een tondu laligoju. ⁴ Kraistnon anodeen Kana qaa otaadabororo. Nono tosanon ii amaan Kraist moma laarin uunana meleenon, iikaya mono Kraistwaajon ama Anutuwaajaanon solananijon. Kian.

Anutunon anana kuuya hamo qen nonomambaaon moja.

⁵ *Moosesnon Kana qaa otaan iikaana kanon solana koloowombaa qaaya ii kokaen oorota eja, “Kana qaa otaadaborowaati, iinon mono kawaajon ama laaligo kotiga mokoloowaa.” ⁶ *Qaa kaen ejato, uunana meleema moma laarin Anutunon qaanana jen tegoro solananikejon, Moosesnon kawaajon qaa kokaen jerota eja, “Uganon kokaen romonjon jewabo: Eja moronon mono Siwe gomanon unaga?” Ejembanon ii Kraist wama kamaawaati-waaon lan jegi. ⁷ Me “Eja moronon koomu gomambaa dutanon kemenaga?” Ejembanon ii Kraist wama koomunonga waabaatiwaaon lan jegi.

⁸ Kaen jen toroqen kokaen jero, “Buja qaa ii koriganon qaagoto, mono goo buuganon ano uuganon eja.” Buja qaa ii moma laariwombaaon eja. Nononon qaa iikanon ejemba uukuuku men onoma kokaen jen asarin onomakejon: ⁹ Anutunon Jiisas men gbiliro koomunonga waaro. Giinon qaa ii uuwomboganon moma laarin je buu susuganon “Jiisasnon Porja kolooja,” kaen jen asugijani een, mono hamo qen gono letomba.

¹⁰ Gii uuwomboganon Buja qaa moma laarina Anutunon qaaga jen tegoro solananiwa ano je buu susuganon Jiisas jen asugina hamo qen gono letomba.

¹¹ *Buja Terewaa qaa mon kokaen jegita eja, “Moronon ii moma laarin mubaati, iinon mono gamuya mende mobaa.” ¹² Anutunon Juuda ejemba mende ninisoron kantri tosaana mende sureen onomakeja. Pon motoonngo iinon mono kuuya ananaa Porjana koloon so motoongonon gosin nonomakeja. Ejemba ii qama koolinkejon, anana kuuya mono kotumotueya kelemaleen nonomakeja.

13 *Iikawaa qaaya ii Buḅa Terenoḅ kokaen eja, “Ejemba dakaya yoḅonoḅ Pombaa qata qama kooliwuyati, iionoḅ mono ii kuuya hamo qen oḅono letombuya.”

14 Ejembanonḅ Poḅ mende moma laarinḅ muḅ iwaa qata mono nomaenḅ qama kooliwuyaga? Iwaa kania mende jegi mogiti, ii mono nomaenḅ moma laarinḅ mubuyaga? Monḅonḅ Buḅa qaa mende jeḅ asariwaati eenḅ, yoḅonoḅ ii mono nomaenḅ mobuyaga? 15 *Ejemba monḅ Buḅa qaawaajonḅ mende wasiwonḅati eenḅ, iionoḅ mono nomaenḅ kema ii jeḅ asarinaga? Iikawaa qaaya ii Buḅa Terenoḅ kokaenḅ oogita eja, “Ejemba Buḅa qaa awaa meḅ kanḅejuti, iyoḅoo kana otongia moninḅ awaa soro kolooja.”

16 *Kaenḅ oogita ejato, noo Israel kanageso honḅa yoḅonoḅ Oligaa Buḅa mende teḅ koma laligoju. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianonḅ kokaenḅ ninijorota eja, “Oo Poḅ, nono Buḅa qaa jeḅ seininḅ moronoḅ mono uuta meleema ii moma laarinagato?” 17 Qaa iikawaa so Kraistwaa qaaya jeḅ seininḅ gejagianonḅ kemero mogi momalaarigianonḅ mono iikaanḅ koloowaa.

18 *Momalaari kaanḅ koloowaato, kokaenḅ qisinḅ oḅonjenḅ: Buḅa qaa iikanonḅ mono Juuda yoḅoo gejagianonḅ mende kemero mogi me? Qaago, ii mono mogi. Kawaa qaaya ii kokaenḅ jegita Buḅa Terenoḅ eja,

“Qaa jegi qaagianonḅ mono kema kanḅ gomanḅ kuuya sokono. Ii gomanḅa gomanḅa eu emu leelee iikanonḅ mogi.”

19 *Qaa iikawaa so Buḅa qaa mono mogito, mombo toroqenḅ kokaenḅ qisinḅ oḅonjenḅ: Israel ejembanonḅ ii moma asarigi me qaago? Moosesonḅ wala qaa kokaenḅ jero,

“Ejemba kanageso uumeleengiaa honḅa qaa niionoḅ ii hamo qenḅ oḅombe oḅoo uugianonḅ mono iikawaajonḅ ama motoqoto koloowaa. Waba tuunḅ poumapou laligojuti, iyoḅonoḅ oḅo unuugugi sili iikanonḅ mono Juuda oḅoo uugia kuuwe iringia soono uugianonḅ waabaa.”

20 *Aisaianonḅ mono kotiinḅ nama kokaenḅ jerota eja, “Ejemba nii mende monḅgama noma lanḅ laligogiti, iyoḅonoḅ mono nii mokolonḅ nonḅgi.

Ejemba noo kananaajonḅ mende qisinḅ laligogiti, niionoḅ kaniana mono yoḅoojonḅ inḅsaambe iima mogi.”

21 *Yoḅoojonḅ kaenḅ jeroto, Israel nonoojonḅ qaa kokaenḅ ninijorota eja, “Weenḅ so umugawodeenḅ kanainḅ qootogo

* 10:13: Joel 2.32 * 10:15: Ais 52.7 * 10:16: Ais 53.1 * 10:18: Ond

19.4 * 10:19: Dut 32.21 * 10:20: Ais 65.1 * 10:21: Ais 65.2

kanageso gejajuju koloŋkejuti, oŋo noonŋ kawutiwaajon oŋooma boro kaka koma laligowe goman tiinjeja.” Kianj.

11

Israel uutanŋ uumeleenj tuuj melaa eja.

¹*Kawaajonj kokaenj qisijen: Anutunonj iyanŋaa kanagesoya gema qeŋ nonono me qaago? Ii qaago totoonj! Niinonj kaanŋagadeenj Aabahambaa gbilia monj koloojenj. Neeno Israel kanagesowaa tuuj qata Benjamin iwaa uutanonj laligojenj. ²Anutunonj waladeenj iyanŋaa kanagesoya meweengonj nononoti, nono mono mende gema qeŋ nonono laligojenj. Gejatootoo eja Elaijawaa (Eliawaa) sunduya ii Buŋa Terenonj oogita eja. Iinonj Anutuwwa jaanonj Israel ejemba jenj oŋoma qama kooliroti, oŋo qaa batuya ii moju me qaago? Qaa ii kokaenj, ³*“Oo Poŋ, yoŋononj mono goo gejatootoo ejembauruga unugi komugi goononj siimolonj oonŋonj alataya alataya kondemondeenji. Nii motoonŋo nomesaogilaligowe kokomomola menj emboma nuwombaaajonj jojoriju.”

⁴*Kaenj jeroto, Anutunonj ii moma mono kokaenj meleema munj ijoro, “Gii geenŋodeenj mende laligojantonj, niinonj eja 7,000 kaanŋiadeenj sopa somonŋonj oŋombe neenaa bujana koloŋ beŋ qolonmolonŋoya Baal ii mende siminj kuma munj giwo toroqenj laligoju.” ⁵Qaa iikawaa so kamban kokaamba kaanŋiadeenj Anutuwwa tuuj melaa eja. Anutunonj kalenŋmorianŋaa so ejemba afaanŋa meweengonj nonono laligojenj.

⁶Kalenŋmorianŋanonj mono nemunj koma muro meweengonj nonono. Nono nanamemenj awaa ama menj laligowonagati, iikawaajonj ama mende meweengonj nonono. Balonj ejemba nanamemenananonj nemunj koma muro meweengonj nononagati eenj, iwaa kalenŋmorianŋanonj mono iwoi omaya koloonaga.

⁷Kawaajonj mono nomaenj jewonaga? Israel kanagesononj solanŋa koloowombaaajonj kaparanj koma laligogito, solanŋaniwombaa kania ii mende mokoloogi. Yoŋononj qaagoto, Anutunonj tuuj melaa meweengonj nononoti, nonononj kalenŋa ii mokoloŋ solanŋa kolooninj. Tosianonj momo bologanonj uugia gojono eenj tondu laligoju.

⁸*Iikawaa qaaya ii Buŋa Terenonj kokaenj oogita eja, “Gaonjaajaa laligogi Anutunonj ome mende somonŋoro uugianonj kemero koomuya koloogi. Iwoi iima kania iima kotowubotiwaajonj jaagia menj gooro umunj kono.

* **11:1:** Fil 3.5 * **11:3:** 1 Kirj 19.10, 14 * **11:4:** 1 Kirj 19.18 * **11:8:** Dut 29.4; Ais 29.10

Qaa gejagianon moma moma asariwubotiwaajon ii men gojono. Kaen tompin laligon kouma kamban kokaamba kaanagadeen een tondu laligoju.”⁹ *Kin Deiwidnon iikawaa qaaya kokaen jerota eja,

“Oo Anutu, yononon jejelomban oon ama nen lan aisoonkeju. Iikanon mono mokoloon injiima singisonogogiaajon moto ama onomba.

Mono iyangiaa dungianon ritatanjon kamaan unjuro irona meleema onona siimbobolo mobu.

¹⁰ Oo Anutu, gii mono jaagia men goona uun iibombaa-jon amamaawu.

Mono irona meleema onona qagianon uma bimooro suulan uunjon laligowuya.”

Deiwidnon kaen qama kooliro.

Waba kantri yononon Anutuwaa geria hona koloogi.

¹¹ Toroqen kokaen qisijen: Juuda kanageso hona yononon ritatanjon kamaan unjuro uugianon gojono awaa koloowom-baajon amamaawuya me qaago? Ii mende amamaawuya! Kamaan unjuroti, iikanon mono Anutu moma kotowom-baajon awelegowutiwaajon kolooro. Juuda kanageso hona yononon kana uugun kamaan unjuro waba kantri yononon kitigia koloon uugia meleema Anutuwaa bunaya koloogi. Kaen koloogiti, iikanon uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembutiwaa siinanon koloowaatiwaajon ama kaen kolooro.

¹² Juuda kanageso hona yononon kana songin kamaan unjuro kawaajon waba gomaña gomaña yononon oyanboyan koloowombaa kania mokoloogi. Ii mokoloon uugia meleema kotumotue uutanon laligojuto, Juuda kanageso hona yononon tompin laligon Anutuwaa jaanon mende sokonju. Kanagen Juuda yononon kaanagadeen kuuya uugia meleembuya. Kaen kolooro Anutuwaa kotumotueyanon sein kelemalelen asuganon asugiwaa.

¹³ Niinon qaana koi Juuda onoojon qaagoto, waba kantri kanageso onoojon jejen. Niinon waba kantri onoonon wasiwasi eja aposol koloojenwaajon “Gawona qabunayawo kolooja,” jen kaen romonjojen. ¹⁴ Gawona ii mewe hona kolooro uugia meleemakejuti, neenaa Israel kanage-sourunanon iikawaa bujuya mobutiwaajon kaparan koma awelegonkejen. Buju qaa iikanon motomotoon yonoo uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembombaa siinanon kolooro meleengi Anutunon hamo qen onombaa. Gawona qabunayawo ii mono kawaajon ama waba kantri onoo batugianon menkejen.

* 11:9: Ond 69.22-23

¹⁵ Anutunon Juuda tuun gema nunuro iikawaa honanon mono kokaen kolooro: Waba kantria kantria ononon kiti-gianon koloogi Anutunon tawagia men unuano alauruta koloogi. Juuda kanageso hona yononon uugia meleenji Anutunon hamo qen onoma moma angon koma analin onombaati, iikawaa honanon mono koomunonga gbilin laligon kotiiwutiwaa so koloowaa.

¹⁶ Gbani jaayaqeqe gbilianon nene Anutuwaajon gosin ama korisoro anin soraaya kolooji een, gawombaa nem-baneneya kuuya mono kaanagadeen soraaya kolooja. Gere tiitanon toroya kolooji een, borianon mono kaanagadeen toroya kolooju. ¹⁷ Juuda tuun ii Anutu iyaananon oil gerega kolooja. Anutunon iyaananon oil gere ii honabona men boria tosaana motoro kamaagi ano duuyaa oil gere boria men kan batugianon ano toroqen somariinkeju. Kantri tosaana onjo duuyaa oil gere kawaa so koloojuto, Anutunon kilen unuano kamba kokaamba gere boria qaita mon yonoo batugianon laligon kotiiinkeju. Onjo mono Juuda tuumbaa oil gere tiitanonga nene apuya horon nen somariinkeju.

¹⁸ Onjo Juuda nonowo nanjuto, kilen Juuda nunuugun selegia men ububo. Selegia men ubuyagati een, mono qaa koi mobu: Kantri tosaana onjo gere boriagadeen kaana kolooju. Onjo tiinana mende bosimakejuto, nonoonon gere tiitanon mono onombosino nanju.

¹⁹ Qaa kokaen jewuyaga, "Anutunon anana iyaana gere batuyanon ama nonombaatiwaajon ama gere boria ii kotooro kamaaro tintina kolooro." ²⁰ Qaa ii honaga. Anutunon Juuda ejemba uugia mende meleema moma laarigitiwaajon ama koton onono kamaagito, onjo mono momalaarigianon rindanon onono zen nanju. Kaen nama jaba-arambaran mende men awelegon laligowuto, mono kokaen kamaan unuwabotiwaajon sombugia moma laligowu: ²¹ Anutunon anaa geriaa boria hona mende injiima koboon Juuda kanageso koton ononoti een, onjo mono "Saanon niniima koboowaa," kaen jewubo. Een kaana romongon tondu laligowubo. ²² Kawaajon waba kantri onjo Anutuwa kania romongon kokaen jewuya, "Juuda ejemba kana songin kamaan unuroti, Anutunon iikawaa irona meleema mono onanon geriawo ama onomakejato, anana qeeango Toyawo qokotaan nanin men qeangon nonomakeja. Iwo mende toroqen nambonati een, mono kantri tosaana nono kaanagadeen koton nonono kamaawona."

²³ Kaen saanon jewuyato, Anutunon ejemba kana songigiti, ii kaanagadeen saanon kotiin gere batuyanon mombo toroqen onomba. Kawaajon Juuda kanageso

yoŋonoŋ yangisenŋia mesaonŋ uugia meleembuti eenŋ, ii mono saanonŋ Jiisaswo toroqenŋ oŋombaa. ²⁴ Anutunonŋ onŋ duuyaa oil gere kanonŋa kotonŋ oŋoma komakoomowaa kania uugunŋ oil gere qaita mombaa batuyanonŋ ama toroqenŋ oŋono. Kantri tosaanŋa onŋ kaanŋa ama oŋonoti eenŋ, iikawaajonŋ iyanŋaa gere boria honŋa Juuda kanageso honŋa ii mono afaanŋonŋ unjuama siinanonŋ iyanŋaa oil geriaa batuyanonŋ ama oŋono mombo toroqewuya. Kianŋ.

Anutunonŋ Israel kuuya kiankomunŋ nonomambaaŋonŋ moja.

²⁵ Oo uumeleenŋ alauruna, oŋoanŋiaa momakooto qaganonŋ lanŋ laligowubotiwaajonŋ mono qaa aasanŋoya monŋ inŋisaambe moma asariwutiwaajonŋ mojenŋ. Qaa ii kokaenŋ: Momo bologanonŋ Israel kanagesowaa bakaya monŋ yoŋoo uugia gojono laligojuto, kambanŋ tetegoya qaa yangisenŋ mende toroqenŋ laligowuya. Qaagoto, wala waba kantri yoŋoononŋga kelemalelenŋ yoŋonoŋ uugia meleema Anutuwaa bentotonŋ uutanonŋ koubuya. Kaenŋ anŋi Anutunonŋ jangogia iiro sokombaati, kambanŋ iikanonŋ Juuda kanageso nonoo yangisenŋ kambanananonŋ tegoro kuuya uugia meleembuya. ²⁶ *Uugia meleenŋi Anutunonŋ Israel kanageso kuuya hamo qenŋ oŋono letombuya. Iikawaa qaaya ii Bunŋa Terenonŋ kokaenŋ oogita eja,

“Hamoqeŋe Toyanonŋ mono Zaion baananonŋga asuginŋ Jeikob tuunŋ nonoo nanamemenana anŋonjorayawo ii koma konjoratiwaa.

²⁷ *Anutu niinonŋ singisonŋgogia koma konjoratinŋ oyanboyonŋ mokoloowutiwaajonŋ soomonŋgo arenŋa ii yoŋowo ambe motoonŋ laligowonŋa.”

Qaa kaenŋ eja.

²⁸ Juuda kanageso honŋa yoŋonoŋ Oligaa Bunŋa gema qenŋ Anutuwaa kereuruta koloogitiwaajonŋ kantri tosaanŋa oŋononŋ kitigianonŋ Anutuwaa alauruta kolooju. Kaenŋ koloojuto, Anutunonŋ Israel wanjaleurunana meweenŋonŋ oŋonotiwaajonŋ Juuda nonononŋ mono toroqenŋ wombo alauruta honabonŋa koloojonŋ. ²⁹ Anutunonŋ ejemba moroga meweenŋonŋ oŋooma kalenŋ oŋomakeji, qaa ii mono mombo uuta meleenŋo utegowaatiwaa so qaago. ³⁰ Waba kantri onŋ kaanŋagadeenŋ wala Anutuwaa jeta mende tenŋ koma tondu laligogito, Juuda kanageso honŋa yoŋonoŋ yangisenŋ koloogitiwaajonŋ ama Anutunonŋ onŋ kiankomunŋ oŋono letonŋi.

³¹ Juuda kanageso honŋa yoŋonoŋ kambanŋ kokaamba Anutuwaa jeta qotogonŋ tondu laligonŋ koujuto, oŋononŋ letonŋgitiwaajonŋ ama Anutunonŋ Juuda kanageso nono

* 11:26: Ais 59.20 * 11:27: Jer 31.33-34

kaanjadeen kambaŋ kokaamba kiankomuŋ nonomambaajon moja. Waba kantri ononon uugia meleema letonji kawaa silianon uugia kuunkeji, iikawaajon yononon mono kaanjadeen afaanjon uugia meleema kiankomuya bunja qen aowuya.

³² Ejemba kuuya anana Anutu qotogon lan laligonin qaa qootogonana mokolon gbadoon nonono. Korebore kiankomuŋ nonombaatiwaaajon ama kasanon gbadoon nonono. Kian.

Anutu mepeseen onjsaa rii kokaen qamakejon:

³³ *Anutu kalenmoriana kowianon mono somata qatawo kolooja. Manjaa siita, momoya mono kemekemeta tetegoya qaa. Momakootoyanon nunuugun uuta somata kolooja. Iinon qaanana gosin jen tegonkeji, nononon ii kuuya jen asarin tegowombaajon amamaawonja. Laaligonana kana arengonkeji, iikawaa kania mono moma gosin mokolon tegowonatiwaa so qaago.

³⁴ *“Pombaa uu konoŋaa areŋa ii ejemba kuuyanon moma yagowombaajon amamaan laligon kounin. Mononon gejanono qaa mubaatiwaa so qaago.”

³⁵ *“Balon ejemba kalen angunkejonto, iwo kaen ambombaajon amamaan laligon kounin.

Iwoi munin kitia mende meleema nonono saanon sokoma muja. Iwoi mon era nonombaatiwaa kiti mubombaajon amamaankejon.”

³⁶ *Ii kokaembaajon amamaankejon: Iinon iwoi kuuyaa Toya koloon wanjaleya kolooja. Iinon iwoi kuuya nemun kono kolooro. Ii iyanjaa akadamuya mokolon mubaatiwaaajon ama kolooro. Kawaaajon anana qabunaya mepeseenin tetegoya qaa akadamuyawo en uma ewaa. Qaa ii onanon.

12

Laaligonana nomaen laligonin Anutuwaanon sokombaa?

¹ Oo uumeleen alauruna, Anutunon kaen kiankomuŋ nononotiwaajon niinon mono uugia kokaen kuun ononjen: Ono mono kiankomuya ii uu konoŋianon romonjon kawaa so kitia meleema mun waeya men mepeseen laligowu. Kaanagadeen onoanjsaa sele busugia ii Anutuwaa kotin nandunga ambu. Kaen ambuti een, ono mono gbilin soraaya koloogi Anutunon nandungia ii iiro sokono siin momakebaa.

² Wala namowaa nanamemen bologaa areŋa otaan laligogito, kambaŋ kokaamba iikaan mono mende toroqen

amakebu. Kaen qaagoto, mono uumomogianon gbiliro letoma laligowu. Kaen laligon Anutunon onjoon siin no-maen moji, ii mongama saanon kotiin gosin mokoloowuya. Ii mokoloon iikawaa so amakebuti een, mono kana awaa otaagi sokoma muro akadamiagiawo koloonkebuya.

³ Sisau tondu laligowubotiwaajon qaa mon jemaŋa. Anutunon kalenmorian nono iikawaa qaganon nama kuuya onjoon kokaen injojen: Ono mono onjoangiaajon mogi uuta mende koloowato, motomotoon ono mono tororo moma koton aon laligowu. Anutunon momalaari nonono iikawaa hona koloonkejiwaa so mono onjoangia gosin aon iikawaa so qaa jen laligowu.

⁴ *Iikawaa kania ii kokaen: Sele busunananon motoongo koloojato, sele busu kitinana ii mamaga. Kitia kuuya yononon gawon motoongo iikayadeen mende menkeju. ⁵ Iikawaa so uumeleen ejemba anana kaanagadeen mamaga laligojonto, kilen Kraistwo qokotaan nama sele busu kaan hona motoongo koloojon. Motoongo koloojonto, ana ana nononon mono toroqen aon motoon gawon menin sokono nanjon.

⁶ *Anutunon kalenmorian nononotiwaa so gawon memewaa momo kalen morota morota bunŋa qen aon laligojon. Mononon gejatootoo gawombaa momo kalenŋa bunŋa qen aoji een, iinon ii mono gawonon amakeba. Momalaarianon rindanon munkejiwaa so gawonon ama Anutuwa qaya jen laligowa. ⁷ Mombaajon welenqeqe gawombaa momo kalenŋa muroti een, iikawaa so mono tosaanŋa pondan ilaan onoma laligowa. Mombaajon boi qaqazu gawon mewaatiwaa momo kalenŋa muroti een, iinon mono membiriqembiria qaa pondan tosaanŋa kuma onoma laligowa.

⁸ Mombaajon uu nanjonango gawombaa momo kalenŋa muroti een, iinon mono pondan kaparan koma ejemba uugia kuun nanjon onoma laligowa. Tosianon iwoiwaa-jon memeqemean men amamaagi mombaajon ii nanjon onombaatiwaa momo kalenŋa muroti een, iinon mono konŋbaraya qaa pondan nanjon ilaan onoma laligowa. Mombaajon galenkonkon gawombaa momo kalenŋa muroti een, iinon mono zen nama tosaanŋa galen koma onoma laligowa. Mombaajon uujopa gawombaa momo kalenŋa muroti, iinon gawon ii mono korisoro qaganon men laligowa. Kiaŋ.

Uujopawaa kania ii tororo otaawu.

⁹ Mono gbingbaon mesaon tororo uujopa ama aon laligowu. Bologna sisia menj gema qen laligowu. Awaawaajon ama onono iikanonj mono qokotaan laligowu. ¹⁰ Uumeleen alaurugia ii mono gumbonjonjon qaganonj ama onoma tororo jopagonj aon laligowu. Goda qen aowombaajon kaparanj komakejuti, iikanonj mono awelegonj mepeseen aon laligowu.

¹¹ Uugianonj mono mende sologonj looriwato, qama kooligi Unj Toroyanonj inaan onono geregerenonj nama Pombaa gawonj menj laligowu. ¹² Mono oyanboyanj mokoloowonjatiwaaajonj mamboma jejeromonjromonj ama korisoro qaganonj laligowu. Kakasililinj moma mono mokosinjgonj laligowu. Mono pondanj nama Anutu qama koolinj laligowu. ¹³ Anutuwaa ejemba soraayanonj iwoiwaajonj amamaajuti, ii mono ilaan onoma laligowu. Mono ejemba koma horonj onoma motoonj rama nembanene nenj korisoro amakebu.

¹⁴ *Sisiwerowero ama onomakejuti, ejemba ii mono mende qasuaan onombuto, mono Anutu qama kooligi kotuegonj onomakeba. ¹⁵ Aisoojuti, iyonowo mono ilaan onoma aisoowu. Saajuti, iyonowo mono ilaan onoma saabu. ¹⁶ *Mono uumotoonj ama aonj luaenonj laligowu. Onoangiaajonj mono mende mogi uba. Jaba-arambaranj mende ambuto, ejemba kamaanqeqeta mono ala menj onoma laligowu. Onoangiaajonj mogi momakooto ejembaga laligowu. Onoangiaajonj mogi momakooto ejembaga laligowu.

¹⁷ Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii mono mombaajonj mende ambu. Ejemba kuuyanonj sili tosaanj yonoojonj mogi nanamemenj awaa koloojuti, ii mono kaparanj koma menj laligowu. ¹⁸ Iwoi mombaajonj osiqosi mende anjuti, mono kotikotii enj ononjiwaa so kaparanj koma ejemba kuuya yonowo luaenonj laligowu.

¹⁹ *Qaa monj ii Bunj Terenonj kokaenj oogita eja, “Niinonj mono bologaa kitia meleembe qagianonj ubaa. Ii noo gawonga. Ponj niinonj kaenj jejenj.” Kawaajonj wombo alauruna, onoangio mono bologaa ironj mende meleembuto, ii Anutuwaajonj mesaogi irinj soono iwaa kitia meleema metogonj onombaa.

²⁰ *Kawaajonj ii onoangio mende meleembuto, Bunj qaa koi mono otaanj laligowu, “Kereganonj nenewaa komuji eenj, ii mono nene wagiwa. Goo kereganonj apuwaajonj moji eenj, ii mono apu muna newa. Kaenj ama goononj sili awaa iikanonj mono uu kuunj muna gamuya moma mesaonaga.” Qaa ii

* 12:14: Mat 5.44; Luuk 6.28 * 12:16: Gba 3.7 * 12:19: Dut 32.35

* 12:20: Gba 25.21-22

mono otaan laligowu. ²¹ Monnon sili bologa iikanon haamo ama gombaboto, geenjo mono sili awaa ama iikanon haamo ama mun silia bologa ii kolonaniwaga. Kian.

13

Gawman yonoo qaa baagianon kema ten koma laligowu.

¹ Gawman mon ii anodeen mende kolooroto, Anutu, ku-usun Toya iinon mono gawman kuuro iikawaa so Somatananaa ku-usun qaganon nama galen koma nono-makeju. Jenkooto gawombaa kondomondooya ii Anutu. Kawaajon onjo kuuya mono ononganjaa gawman yonoo qaa baatanon kema laligowu. ² Kania kaen mojutiwaajon ama monnon jenkooto galen yonoo ku-usungia qetanji, iinon Anutunon laaligowaa arenja anoti, mono ii qetanja. Jenkooto Toya qetanjuti, Anutunon iyonoo qaagia jen tegon ironja meleema onono lombo mokoloowuya.

³ Galenkonkon yononon ejemba nanamemen bologa amakejuti, ii kee momo ama onomakejuto, awaa amakejuti, ii iikaanja mende ama onomakeju. Kawaajon galen ku-usungiawo yonoo keega momambaajon mojan me qaago? Ii mende momambaajon mojan ee, mono nanamemen awaa ama men laligona mepeseen gomakebuya.

⁴ Gawman yononon mono Anutu welenja qen mun men qeangon gombombaajon moju. Kaen mojutiwaajon ejemba bologa kolojuti, mono iikawaa ironja meleengi qagianon uro lombo mobutiwaajon nanju. Anutuwaa welenjeqeuruta koloogi goondomombaa soo somata ononoti, ii een totoon mende men laligoju. Kawaajon iwoi bologa anjani ee, mono toroko moma laligowa. ⁵ Lombo qagianon ubabotiwaaajon mono gawman jegia ten koma laligowu. Kawaajonadeen qaagoto, Anutuwaa jaanon kaangadeen sokombaatiwaajon mono kaen amakebu. Mende ten kongi Anutuwaa irinja soono jero uu kononganon kaen mogi uugianon boliwabotiwaaajon mono kaangadeen gawman yonoo qaa baatanon kema laligowu.

⁶ *Gawman yononon mono Anutuwaa gawon bakaya mon men iikanon zen nama galen koma onomakeju. Gawongia ii mewutiwaajon ononon mono ilaan onoma takis kaangadeen amakeju. ⁷ Gawmambaa takis ama kotin kania kania daw i onobutiwaajon jenkejuti, ii mono kuuya iikawaa so onomakebu. Gawmambaa takis kania kania kuuya onoma komuniti gawon ii mono tororo

* 13:6: Mat 22.21; Maak 12.17; Luuk 20.25

menjkebu. Gawmambaa gawonj meme ejemba yonoojonj mono qaqabunjabunja ama goda qen onjomakebu. Kianj.

Kambanj somatanonj dodowiro mono jopagonj aonj laligowu.

⁸ Kaenj ama mombaanonj tosa monj onjowo mende ero laligowu. Kilenj onjo tosagia motoonjo ii kambanj so kokaenj eja: Onjo mono uunonj jopagonj aonj laligowu. Monjonj tosaanja jopagonj uukalenj ama onjomakeji, iinonj mono Kana qaa otaadaboronjeja.

⁹ *Jenkooto qaa wanj ii kokaenj, “Geengga jopagonj aonjejanj, iikawaa so mono tosaanja kuuya jopagonj onjomakeba.” Qaa kawaa uutanonj jenjkooto qaa koi kaanja eju, “Serowilinj mende amba,” “Ejemba monj mende gena komuwa,” “Yongoro mende mewa,” “Iwoiwaajonj mono mende koposongowa.” Ii ano jenjkooto qaa tosia kuuya ii mono qaa wanj iikawaa newoyanonj kolooju.

¹⁰ Ejemba monj jopagonj mujanji eenj, iwaajonj mono iwoi bologa monj mende ama muba. Kawaaajonj uujopa ama iikaanja kanonj mono jenjkooto qaa korebore tenj koma otaanjejanj.

¹¹ Kambanj kokawaa kania moma kotojutiwaajonj mono nanamemenj kaanja ama menj laligowu. Wala Kraist moma laarinj uunana meleeninj, kambanj iikanondeenj kanainj laligonj kouninj Ponjonj metogonj nonono Siwenonj ubonjati, iikawaa kambanjonj mono kosere kadaboroja. Kawaaajonj onjo gaonj ejuti, iikanonja uugia tooro waabutiwaa kambanja mono kaja. ¹² Gomantiinja koriga laligoninj weenj jaaya jililingonj kouro asarimambaaajonj anja. Kawaaajonj pangamambaa nanamemenj ii mono koma konjoratigi kamaaro asasagaa manja qewonjwaa akadamyua ii mono menj konji kemero nambonja.

¹³ Asasagaa uutanonj laligojonjwaa so mono nanamemenj soraaya ama menj laligowonja. Tosianonj jejelombanj paati ama baononj nenkejuti, iikaanja nenj apu kotiga nenj elonkalonj amakeju. Sero nambonjambonj ama lanj emba yongoro horonjeju. Juma deema angowowo ama kisooma aonj uunonj junjunj moma gema qen aonjeju. Nanamemenj kaanja ii mende sokonja. ¹⁴ Uuselewaa siingara kombombanja bologanonj gbilinj waagi yoroo siingara tenj koma onjombubutiwaajonj ii mono geja mende ama romonjonj onjomakebu. Kaenj qaagoto, Ponj Jiisas Kraistwaa nanamemenjanonj mono tiwo sumangia kolooro ii maleku kaanja mouma aonj laligowu. Kianj.

* **13:9:** Eks 20.13-15, 17; Dut 5.17-19, 21; Lew 19.18

14

Ala looloria ii mende jen onjoma laligowu.

¹ *Mombaa momalaarianon looloria kolooro ii mono kalan koma koma horon mun laligowu. Iwo amin moma jenonkooli qaa kolooro kawaajon kesa-awaran mende amakebu. ² Tosianon momalaarigaa so nembanene kuuya saanon nenkejuto, tosaanja yonoo momalaarigianon looloria kolooro nene piapiyagadeen nenkeju. Uugianon tiloowabotiwaaajon uuwoi ama oro tando lopiombaa nandun aanja ii sisia men logoyagadeen iyanja onon nenkeju. ³ Nembanene kuuya nenkejuti, iinon mono alaurugia logoyagadeen nenkejuti, ii jejewili mende ama onjmakebu. Anutunon alaurugia nembanene kuuya nenkejuti, ii kaanagadeen "Sokonju," jen kalan koma onjmakeja. Kawaajon logoyagadeen nenkejuti, ononon mono alaurugia yonoo qaagia mende jen tegowu.

⁴ Giinon mono moroga koloon mombaa welenqeqeya jen tegon munaga? Iinon mono anjaa toyaa jaanon qaayaa kitia jero gosin jen tegoro sokono nambaa me lombo qaganon uro kamaawaa. Ponjon mono kotiin bon qen nambaatiwaaajon nanjon munkebaa. Kawaajon mono saanon bon qen nambaa.

⁵ Tosianon ween kuuyaajon romongogi tanigia ororon ejuto, tosanon weenja weenja gosin ween mombaaajon mogi uro qaita mon kolooro ween tosanon iikawaa newoyanon kolooju. Ono motomotoon mono onjooangiaa momogianon qokotaan iikanon uuwoi kuuya yakarin awasankaka nama laligowu. ⁶ Tosianon weenja weenja gosin uma kamaan amakejuti, iyononon ii mono Pon qabunja mubaatiwaaajon moma amakeju. Tosianon oro kuuya nenkejuti, iyononon mono Anutu mepeseen Ponjon kaen qabunayawo koloowaatiwaaajon nenkeju. Tosianon oro tosiaa singi laligonkejuti, iyononon mono Ponjon qabunayawo koloowaatiwaaajon moma ii amakeju ano kaen laligon Anutu mepeseenkeju. ⁷ Ananaanonga monjon mono iyanjaajonadeen mende laligoja ano iyanjaajonadeen mende komuwaa.

⁸ Kawaa kania ii kokaen: Jaawo laligowonati een, mono laaligonana Pombaaajon qeleema laligowonja. Komuwonati een, mono Pombaaajon komuwonja. Kawaajon laligowonja me komuwonati een, mono Pombaa bunja koloojon. ⁹ Kraistnon mono komugiti ano jaawo laligojonji, kuuya ananaa Ponjana koloon laligowaatiwaaajon komun gbiliro. ¹⁰ *Anutunon mono kuuya nunuama anjaa qaa jakeyanon

* 14:1: Kol 2.16 * 14:10: 2 Kor 5.10

nonoono nambonja. Kawaaajon tosaanja ononon mono moroga koloon uumeleen alaurugia jen tegon onomakeju? Kaanagadeen alauruna tosaanja ononon mono naambaajon uumeleen alaurugia tosaanja ii jejewili ama onomakeju? Juma deendeen анги siligia iikanon mono mende sokonja.

¹¹ *Kawaa qaaya ii Buja Terenon kokaen oogita eja, "Pon niinon laligon kotiijenji, iikawaa so qaa honja toon-tonja kokaen injojen: Ejemba korebore onjo mono noo jaasewananon siminj kuma jegianon Anutu nii mepeseen nombu."

¹² Qaa kawaa so anana kuuyanon mono iyanja iyanja nanamemenanaa sundunana ii Anutu ijon jen asarinij gosinj nonombaa. Kiaj.

Monjon ritatangon kamaan gewaatiwaaajon romongowu.

¹³ Kawaaajon mono mende toroqen jen bolinj aon qaagia mende jen tegowu. Uumeleen alaurugia yonoo kananon ritatangon kamaan unuwabotiwaajon iwoi mon mono mende amakebu. Kawaa qaaya mono kaparan koma jen somongowu. ¹⁴ Nembanene iwoi monjon anja siri anjonjayawo mende koloojato, ejembanon iwoi-waaajon mogi anjonjayawo kolooji, iyonoojonadeen ii anjonjayawo kolooja. Niinon Pon Jiisaswo nama qaa ii moma kawaaajon uuwoi mon mende mojen. ¹⁵ Anutunon nembanene kuuya hamo qen tegoro soraaya koloojuto, kilen alaurunana tosianon qizimizingia ama oro tosia mende nenkeju. Kraistnon yonoojon ama komuroto, tosaanja ononon mono naambaajon oro nen iikaanja kanon yonoo uugia men bolinkeju? Iikaanjon onoangiaa aingia otaagi uumeleen alaurugianon kawaaajon wosobiri mokolonkejuti, iikaanjon uujopawaa kana ii mende toroqen otaankeju.

¹⁶ Momo awaa en ononjato, iikawaa qaganon nanamemengianon tondu анги tosianon kawaaajon qaa sologen jen jen onomakeju. Kaen ambubotiwaajon mono galen men aon laligowu. ¹⁷ Naa nenega newonati ano naa apuga newonati, iikanon Anutu waa bentotonaa aiweseya mende kolooja. Iwoi iikanon mono kamaanqeqeta kolooja. Iwaa bentoton uutanon laaligowaa honja ii kokaen: Unja Toroyanon inaan nonono nanamemen dindija otaaninj luae qen nonono aisoon laligojon. Iikanon mono mungena kolooja. ¹⁸ Daen yononon kaen ama Kraistwaa welen qenkejuti, iyononon mono Anutu waa jaanon sokonji ejembanon qaagia mogi sokoma onomakeja.

* 14:11: Ais 45.23

19 Kawaajon mono luae qeñ aonin uumotoonjonon sei-waatiwaajon kaparan kombonja. Iikaanja kanon mono unana meagon meñ kotiin aowonja. 20 Anutunon nembanene kuuya hamo qeñ tegoro soraaya kolooju, ii mojonon, moñonon oro me nene moñ nero aliaa uutanon kawaajon boliro uugereya asugiro singisonjowo kolooji, iikanon mono mende sokonja. Moñonon tosaanja yonoojon mende romonjon iyanjaajonadeen moma tondu neji, iinon mono kaanagadeen singisonjowo koloowaa. Kawaajon Anutunon yonoo uugianon gawon meroti, tosaanja ononon mono gawonja awaa ii nenewaajon ama mende meñ boliwu.

21 Kawaajon uumeleen alaurugia yonoojon ama orowaa singi laligon wain apu ii mende neñ laligowu. Iikaanja kanon mono motoon meñ qeangon aowuya. Kaanagadeen uugianon iwoiwaajon boliro singisonjowo koloon loorinaga, ononon ii mende ambu. Kaen mono motoon meñ qeangon aowu. 22 Kesa-awaran qaawaa momalaaria kaen me kaen en gonji, ii mono Anutuwaa jaasewananon anjon koma laligowa. Moñonon qaa mombaajon “sokonja,” jeñ iikanon qokotaan moma kotiin kawaajon iyanja mende jeñ tegon aoji, iinon mono simbawonjowo kolooja.

23 Ii me woi momalaari qaganon mende nama amakejoni, ii kuuya mono singisonjowo kolooja. Kawaajon moñonon nene mombaajon uuwoi ama kileñ ii neji, iinon mono singisonjowo ambaa. Momalaari qaganon mende nama nejiwaajon Anutunon mono iwaa qaaya jeñ tegoro osin lombo mokoloowaa. Kiañ.

15

Mono Kraistwaa roromonjogoya otaan laligowu.

1 Momalaarinananon kotakota kolooji, anono mono ananaajonadeen lan aison ananaa ainananon laligowombo. Tosaanja yonoo momalaarigianon looloria kolooro kokobimbinon kana uugun tororo mende otaankejuti, anana ii uujopa ama onoma lombogia bosimbutiwaajon ilaan onombonja. 2 Anana motomotoon mono alaurunananon qeangowutiwaa so romonjon ilaan onomakebonja. Kaen ama onoma uugia meagogi kotikotii mokoloowuya. 3 *Kraistnon kaanagadeen iyanjaajonadeen iyanjaa ainon mende aisooroto, Bunja qaa kokawaa so ama mugi laligoro, “Ejemba qaa tokoronkota jeñ gii jeñ gomakejuti, iyonoo qaagianon mono nuro siimboboloya momakejen.” Qaa kaen eja.

* 15:3: Ond 69.9

⁴ Anutunonj ananaajonj siija kokaenj momakeja: Anana kaparanj koma kotiin nama Buja Tere weenjonij uunana nanjoro iikaanja kanonj oyanboyonj koloowombaajonj mam-boma jejeromonromonj ama laligowonj. Kawaajonj Buja qaa kuuya eenanonj oogiti, Anutunonj mono iikawaa so kuma nonomambaajonj moja. Iikawaajonj ii oogita eja. ⁵ Anutunonj mono iyanj uugia nanjoro saanonj kaparanj koma kotiin nambu. Iinonj mono Ujaya onjono inaanj onjono batugianonj uunonj somonjonj aonj Kraist Jiisaswaa roromongoya otaan laligowu.

⁶ Kaen laligonj saanonj uumotoonj qaganonj buugia mindirin Anutu, Ponjana Jiisas Kraistwaa Manja ii mepeseen laligowu. Anutunonj onjononj kaanj ama laligowutiwaajonj momakeja. Kianj.

Oligaa Bunjanonj kantri tosonianj kema karo.

⁷ Kraistnonj onj moma anjonj koma kalanj koma onjmakeji, iikawaa so onj mono kaanagadeenj kalanj koma aonj laligowu. Anutuwaa qabunaganonj seiwaatiwaajonj mono kaenj ama laligowu. ⁸ Niinonj qaa honja koi jemaaja: Anutunonj qaaya qaaya Juuda kanageso nonoo wanjaleurunana yonjoojonj jenj somonjoroti, iikanonj honjowo koloowaatiwaajonj moro. Kawaajonj Kraist wasiro Anutuwaa Buja qaa onjanonj kotiiwaatiwaajonj ama Juuda nonoo batunananonj kamaanj welenj qenj nonoma laligoro. ⁹ *Juuda nono welenj qenj nonoma laligoro, kantri tosaanja yonjononj kaanagadeenj iwaa kiankomuya moma kawaajonj Anutu mepeseen laligoju. Kawaa qaaya ii Buja Terenonj kokaenj oogita eja,

“Kawaajonj niinonj kantri tosaanja yonjoo batugianonj laligonj mepeseenj goma qabunaganonj seiwaatiwaa rii gamakemaaja.”

¹⁰ *Kawaa qaaya monj ii kokaenj jenj oogita eja,

“Anutunonj Juuda nono meweenjonj nonono kanageso koloonj aisoonkejonj. Kantri tosaanja onj mono nonowo toroqenj aisoonj otokorianj maama laligowu.”

¹¹ *Kawaa qaaya monj ii kokaenj,

“Waba kantriwaa tuunj kuuya onj mono Ponj mepeseen laligowu. Gomanj so laligojuti, onj mono kuuya ‘Anutu dangisen!’ jenj rii qama laligowu.”

¹² *Gejatootoo eja Aisaia iinonj kaanagadeenj kawaa qaaya kokaenj jerota eja,

* 15:9: 2 Sml 22.50; Ond 18.49 * 15:10: Dut 32.43 * 15:11: Ond 117.1

* 15:12: Ais 11.10

“Gere tiitanonja unjuta juma waaji, iikaanja eja qata Jesi iwaa gbilinonja monj koloonj ejemba gomanj so galen koma onjombaa.

Kaenj ama onjono namowaa kanageso kuuya yonjonon ilaan onjombaatiwaajonj mamboma jejeromonjromonj ama laligowuya.”

Qaa walaga kanonj mono kambanj kokaamba honjawo koloonkeja.

¹³ Unja Toroyaa esujanonj mono nanjonj onjono jejeromonjromonjgianonj kotiinj powowonj koloowaatiwaajonj mojenj. Kawaaajonj jejeromonjromonj Toya Anutu iinonj mono luae qenj onjoma korisoro kuuya kanonj uugia menj saa gewaa. Kaenj qama kooliwe saanonj Anutu moma laarinj munj oyanboyanj mokoloowombaaajonj mamboma jejeromonjromonj ama laligowuya. Kianj.

Qaa kotakota ii nomaembaajonj oojenj?

¹⁴ Oo uumeleenj alauruna, neeno onjoojonj kokaenj moma kotiijenj: Onjo mono tompinj mende laligojuto, Anutunonj iwoi kuuya awaa ii uugianonj ano saa qero momo kania kania mokoloonj iikanonj saanonj qambanjmambanj qaa kuma aowonjatiwaa so kolooju. ¹⁵ Kaenj koloojuto, kilenj qaa ii duduuwubotiwaajonj moma yonjoo kanagia ii mombo koma gbilinj onjonjenj. Anutunonj kalenjmorianj nono iikawaa qaganonj nanjenjwaajonj mono awasankaka qaganonj qaa kotakota tosaanja onj onjonjenj.

¹⁶ Kawaa kania kokaenj: Anutunonj waba kantri onjononj uugia meleengji Unja Toroyanonj menj sorainj onjono soraaya koloowutiwaajonj momakeja. Wala siimolonj oogi kaasoyanonj uro Anutunonj aisoonkero, iikawaa so kambanj kokaamba Anutunonj ejemba gomanj so bunjaya koloogi injiima aisoomambaaajonj awelegonkeja. Kawaaajonj Oligaa Bunjaya kantri tosaanja yonjoo batugianonj jenj seimambaaajonj jenj gawonja qananonj ano iikawaa so uuwaa gawonj galen koloonj Kraist Jiisaswaa welenj qenkejenj.

¹⁷ Kawaaajonj Kraist Jiisaswo qokotaanj nama Anutuwaanonj gawonj mewe qabunja nono selena menj uma awasankaka nanjenj. ¹⁸ Kraistnonj kantri tosaanja yonjononj Anutuwaawaa jeta tej kombutiwaajonj moma sololoonj kuunj nomakeji, iikanonj mono nemunj koma nono qaana jenj nanamemena amakejenj. Qaa tosia lanj jenj seiseiwaa awasankakaya ii mende enj nonja.

¹⁹ Unja Toroyaa ku-usujanonj mono nemunj koma nono angoletoto aiwese ku-usunjiawo asugigi. Niinonj Jerusalem siti mesaonj kantria kantria liligonj kema kema Yuropwaa sitia monj qata Iirikum kanonj keube. Kaenj balonj so liligonj Kraistwaa Oligaa Bunja ii jenj asarinj onjondaborowe.

²⁰ Monjon tando komoro monjon kan anaa miria iikawaa qaganon menj mono qaayawo koloowaa. Iikawaa so monjon Kraistwaa qaayanon momalaariwaa tando komodabororo nanoti, niinon mono kan iwaa tando qaganon rindangon nama uugia toroqen meagon menj kotiinj onjomambaaon togon laligowe. Uuwaa gawon mutuya menj kanon akademuna mokoloomambaaon kaparanj koma laligowe. Kawaaon ejemba daen yononon Kraistwaa qata mende moma tompinj laligogiti, niinon Oligaa Buja iyonoojon jen asarimambaaon awelegon laligowe. ²¹ *Kawaa qaaya Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Daen yononon qaaya mende injjogi mogiti, iyononon mono laligon ii iibuya. Daen yononon kania wala mende moma tompinj laligogiti, iyononon mono laligon ii moma asariwuya.”

²² *Gawon kaanon somonjon nonotiwaajon mono kamban so onoonon kamambaaon amamaanj laligowe. Kianj.

Poolnon Room kemambaa areja ano.

²³ Kaan laligoweto, liligon uukuukuu gawon mutuya menj gomanj kuuya moma ononjoni, iikanon ii medaboron laligowe. Uuwaa gawon mutuya memanjatiwaa gomanj ii kamban kokaamba mombo mende eja. Kaanagadeen onj injimambaa siija moma laligowe gbani mamaga tegoro.

²⁴ Kawaaon kantri qata Spein kemañati, iikawaa gematanon mono onoonon kamambaa areja ama injimambaaon jejeromonromon ama kokaen mojen: Injiima onowo korisoro ama boronja monj ainjolon rabe ilaan nongj saanon kana toroqen Spein kemañati.

²⁵ *Kaen mojento, kamban kokaamba Jerusalem sitiwaa kanageso soraaya nanjon onombonatiwaajon iikanon kemañati. Iikanon kemago onoonon kemañati. ²⁶ Masedonia ano Akaia prowins woi yoroo uumeleen kanageso tuuna tuuna yononon mono Jerusalem sitiwaa ejemba soraaya ilaan onombombaa qaa somonjogi. Anutuwaa ejemba soraaya wanaya laligojuti, mono iyonoojon qaa somonjon nandun mamaga somata ama mindirigi ii menjgo kema onomañati.

²⁷ *Kaen ambombaa ukorisoroya moma qaa somonjon kulukululuu nandun somata ii anji. Kaen ambutiwaa tosa enj onono anji saanon sokonja. Anutunon Juuda kanageso kotuegon nonomambaa qaaya jero ero kotumotue iikanon waba kantria kantria sokoma qagianon uro laligoju. Kawaaon waba kantri onoonon tosa ero kitia meleema kalengianon

* 15:21: Ais 52.15 * 15:22: Room 1.13 * 15:25: 1 Kor 16.1-4 * 15:27: 1 Kor 9.11

Juuda kanagesowaa wanaya ilaaj oŋoŋgi sokonja. ²⁸ Niinon kalen ii menj kema borogianon ambe gawona iikanon tegoro iikawaa gematanon ii oŋomesaon kusudeen oŋoonon kan injimago toroqen Spein kantrinon kemaŋa. ²⁹ Oŋoonon kamaŋati, kambaŋ iikanon mono Kraistwaanon kotumotue ii kuuya menj kan oŋomaŋa. Kian moma yagojen.

³⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon Pon Jiisas Kraistwo gokotaan nama kokaen uu kuun oŋonjen: Unja Toroyanon jopagon nanŋon oŋomakejiwaa so mono noojon Anutu qama koolin laligowu. Aonoronkejenj, iikanon mono uujopagianon ilaaj noma laligowu.

³¹ Judia prowinsnon kema ejemba Kraistwaajon yangisen amakejuti, iyonoo borogianon umambotiwaajon mono Anutu waa qama kooligi sopa somonjon nonaga. Kaanagadeen nandun kalen somata menj Jerusalem kema ejemba soraaya yonoo borogianon ambe sokono siinja mobutiwaajon mono qama koolin laligowu. ³² Kaen qama kooligi Anutunon siin kaen moji een, niinon mono korisoro qaganon oŋoonon kan oŋowo ainjolon rama keraqeeanŋo qen nongi laligomaŋa. ³³ Luae Toya Anutu iinon mono kuuya oŋowo namba. Qaa ii oŋanon.

16

Yeizozo qaa tetegoya

¹ Alanana Fiibi (Foibe) iinon Senkria uumeleen kanagesowaa gawon meme embaga kolooja. Iinon Room oŋoonon kawaati, ii kalaŋ kombutiwaajon mono qisin oŋoma borogianon anjen. ² Iinon ejemba mamaga ano nii kaanagadeen ilaaj nonoma laligoro. Kawaaŋon Anutu waa ejemba soraayanon alaurunana koma horon oŋomakejoni, iikawaa so Fiibinon karo ii mono Pombaa qatanon qama koolin koma horon mubu. Oŋoonon kan iwoi mombaajon amamaaro iikawaa so mono ilaaj mubu.

³ *Loembawoi Prisila ano Akwila Kraist Jiisaswo nanjaoti, nenawoina ii mono noonon yeizozona jegi mobao. ⁴ Yoronon mono noojon ama laaligogara qeleema komuwaotiwaajon koloori. Niinonadeen mende mepeseen oronjento, kantri tosonianon uumeleen kanageso tuunja tuunja yononon mono kaanagadeen yoroojon dangisen jenkeju.

⁵ Uumeleen kanageso mirigaranon ajoroonkejuti, ii mono kaanagadeen noonon yeizozona jegi mobu. Eisia prowinsnon gawon mewe honja mutuyanon kolooro Epainetus iinon uuta meleema Kraistwaa bunja kolooroti, wombo alana ii mono noonon yeizozona jegi moba. ⁶ Marianon

* 16:3: Apo 18.2

onjoonj ama gawonj somata menj laligoroti, iwaajonj mono noononj yeizozona jegi moba. ⁷ Andronikus ano Junias tinitosawoina yorononj wala Kraistwaanonj qokotaari niinonj yoroo gemagaranonj uuna meleembe iikawaa gematanonj niwo kapuare mirinonj laligonij. Aposol yonononj oroojonj mogi batugianonj uuta koloojao. Ii mono noononj yeizozona jegi mobao.

⁸ Wombo alana Ampliatus Pombo nanji, iwaajonj mono noononj yeizozona jegi moba. ⁹ Nejanana Urbanus Kraistwo nanji ano wombo alana Stakis yoroojonj mono noononj yeizozona jegi mobao. ¹⁰ Apeles Anutunonj anjgobato muro sokono Kraistwo qokotaanj nanji, iwaajonj mono noononj yeizozona jegi moba. Aristobuluswo miri motoonj laligojuti, iyonjoojonj mono noononj yeizozona jegi mobu. ¹¹ Tinitosana Herodion iwaajonj mono noononj yeizozona jegi moba. Narsisuswo Pombo qokotaanj miri motoonjgo laligojuti, iyonjoojonj mono noononj yeizozona jegi mobu.

¹² Trifina ano Trifosa emba woi yorononj gawonj somata menj Pombo nanjaoti, iyoroojonj mono noononj yeizozona jegi mobao. Wombo emba alana Persis iinonj Pombaajonj gawonj somata qatawo menj laligoji, iwaajonj mono noononj yeizozona jegi moba. ¹³ *Rufus iinonj Pombaa gawonj awaa totoonj menkeji ano iwaa nemunja kambañ so nii kaanjadeen meria kaanja kalañ koma noma laligoroti, iyoroojonj mono noononj yeizozona jegi mobao.

¹⁴ Asinjkritus, Flegon, Hermes, Patrobas, Hermas ano uumeleenj ala tosaanja yonowo nama laligojuti, iyonjoojonj mono noononj yeizozona jegi mobu. ¹⁵ Filologus, Julia, Nereus naanjawo ano Olimpas ano ejemba soraaya tosaanja kuuya yonowo laligojuti, iyonjoojonj mono noononj yeizozona jegi mobu.

¹⁶ Uumeleenj alaurunana yonoo batugianonj mono anjonj aonj newogia kososoonj jolonjia jenj laligowu. Kraistwaa uumeleenj kana-geso kuuya yonononj mono yeizozogia anj onjooononj kaja. Kianj.

Qambañmambañ qaa tetegoya

¹⁷ Oo uumeleenj alauruna, niinonj uugia kokaen kuun injiyojenj: Ejemba tosanonj uu mendemendeenj koloowaati-waajonj wanj qenkejuti, iyonjoojonj mono galen menj aonj laligowu. Uumotoonjgowaa silia awaa kuma onjngi mo-juto, qaa ii qotogonj kesa-awaranj qaa tosaanja kanonj uugia kuugi boliro osinj kamaankeju. Ejemba kaanja ii mono onjomesaonj korikori laligowu. ¹⁸ Ejemba kaanjaonj mono

* 16:13: Maak 15.21

ananaa Poŋnana Kraistwaanonŋ gawonŋ mende menŋkejuto, iyanŋgiaa siinŋgiaa so koloowaatiwaajonŋ tompe jenŋ iyanŋgia welenŋ qeŋ aonŋkeju. Kele qaa awaa awaa ainŋawo jenŋ ejemba gbŋnŋgbaonŋgia qaa yonŋoo uugia kuunŋ tiligonŋ onŋomakeju.

¹⁹ Onŋo Oligaa Buŋa teŋ koma otaanŋkejuti, qaa ii kuuya nonoo gejanananonŋ kemero mojonŋ. Kawaajonŋ niinonŋ onŋoojonŋ ama honombononŋa qaa aisoonŋkejenŋ. Kaenŋ anjento, onŋo kokaenŋ ama laligowutiwaajonŋ mojenŋ: Mono bologa ambombaajonŋ momakootogia mesaogi kamaawaa. Awaa ambombaajonŋ momakootogia ii mono pondanŋ koma gbilinŋ meŋ somariiwu. ²⁰ Luae Toya Anutu iinonŋ mono Satan uulanŋawo rinjanŋgoro onŋoo baagianonŋ kamaaro otokorian maama aisoonŋ laligowu.

Poŋnana Jiisaswaa kalenŋmorianonŋ mono onŋowo ewa.

²¹ *Noo neŋana Timoti iinonŋ mono yeizozoya ano onŋoononŋ kaja. Noo tinitosauruna Lusius, Jeison ano Soosipater yonŋononŋ kaanŋagadeenŋ yeizozogia anŋi onŋoononŋ kaja.

²² Tertius niinonŋ Poolwaa qaaya moma tere koi oojeni, niinonŋ kaanŋagadeenŋ Pombo nama yeizozona ambe onŋoononŋ kaja.

²³ *Gaiusonŋ miria jenŋ tegoro laligowe uumeleenŋ kanageso kuuya yonŋononŋ kaanŋagadeenŋ koi kanŋ ajoroogi nene ainŋolonŋ ama nonomakeji, iinonŋ mono yeizozoya ano onŋoononŋ kaja. Erastus iinonŋ siti poŋ qerewenŋaa ofis uutanonŋ takis monenŋ galenŋ komakeji ano uumeleenŋ alanana Kwartus yorononŋ mono yeizozogara ani onŋoononŋ kaja. ²⁴ Poŋnana Jiisas Kraistwaa kalenŋmorianonŋ mono onŋowo ewa. Qaa ii onŋanonŋ.

Poŋ mepeseenŋ kokaenŋ qama koolinŋkejenŋ:

²⁵ Oligaa Buŋa qaa honŋa ii monowaa monoyanonŋga laligonŋ kougiti, iikanonŋ aasanŋgoyanonŋ ero. Kaenŋ ero Jiisasnonŋ kamaanŋ ninisaama jenŋ asariro moma jenŋ seinŋkejenŋ. Buŋa qaa kawaa so Anutunonŋ mono kotiinŋ momalaarigia meŋ kotiiro saanonŋ zeŋ nama kotiiwu. Kawaajonŋ anana mono Anutuwwa qabunŋaya mepeseeninŋ seinŋkebaa.

²⁶ Wala Buŋa qaa onŋanonŋ aasanŋgoyanonŋ eŋ kouroto, kambarŋ kokaamba gejatootoo ejemba tere oogita ejiwaa so mono asuganonŋ asugiro. Anutunonŋ kambarŋ so laligonŋ kouma tetegoya qaa laligonŋ ubaati, iinonŋ ejemba tuunŋa tuunŋa anana uunana meleema Buŋa qaa moma laarinŋ teŋ koma laligowombaajonŋ moja. Kawaajonŋ gawonŋ kokaenŋ mewombaajonŋ jenŋ kotonŋ nonono, “Onŋo mono kema gomanŋ so liligonŋ Buŋa qaa jenŋ asarinŋ laligowu.” Qaa iikawaa so

nononon Buṅa qaa ii ejemba tuun kuuya mobutiwaajon jen asarin laligonin.

²⁷ Anutu iyanodeen momakooto Toya kolooji, anana mono Jiisas Kraistwaa qatanon iwaa qabunaya mepeseenin kamban tetegoya qaa akadamuyawo en uma ewaa. Qaa ii onanon.

Korint Tere 1

Poolnoŋ Korint yoŋoo Tere mutuya ano.

Jen-asa-asari

Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoro indiŋa woi kolooro Griik siti Korint kanonŋ keno. Korint ii Akaia prowinswaa siti waŋa. Kawaa sunduya ii (Apo 18.1-6) iima weengowu. Kambaŋ kanonŋ Korint ii siti somata qatawo. Bisnisgia kania kania mamaga ama meŋkegi. Korint yoŋonoŋ tando lopiŋoŋ ano beŋ kania kania waegia meŋ mepeseŋ laligogi. Aaŋgolegia kania kania ama aisoŋkegi. Mamaganonŋ serowiliŋ ama laligogi.

Tere koi kokaembaaŋoŋ ooro: Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoro indiŋa karoŋ kolooro Efesus sitinoŋ laligoro tosiانوŋ Korintnoŋga kaŋ batugianoŋ lombo kolooroti, iikawaa bujuya ijogi moro. Lombo tosaŋa kokaen: Uumeleenŋ tuuŋ yoŋonoŋ deema siinŋserereŋ qeŋ laligogi (1.10-4.21), serowiliŋ laŋ amakegi (5.1-13), loemba laaligowaa kianoŋ sooro (Boŋ 7), tando lopiŋmbaa bao newombaa niinonŋiinoŋ amakegi (Boŋ 8), samonŋ toroya newombaa eŋkalolonŋ amakegi (11.17-34), zioz laaligowaa areŋ mende otaŋ ilinoŋ koosonŋ laligogi, kantri tosiaa qaaya qaaya jena jewe ama jeŋkegi (12-14). Tosianoŋ qaa kokaen jeŋkegi: “Komugiti, iyoŋonoŋ mombo mende waabuya.” (15.12-33) Korint yoŋonoŋ tere moŋ kaŋagadeenŋ oogi Poolwaanonŋ karoti, iikanoŋ qiqisi tosaŋa ama mugi, (ii 7.1, 8.1, 12.1, 16.1 iikanoŋ weengowa).

Poolnoŋ qiqisigia ii meleema lombogiaa qambaŋmambaŋ qaa oŋoma tere koi ooro. Uujopawaa qaa (Boŋ 13 ii awaa soro. Kanagenŋ aŋo Korint kema inŋimambaa qaaya jeŋ ooro (16.5-7).

Buk kokawaa bakaya waŋa 8 ii kokaen:

Jen-asa-asari qaa 1.19

Deema tuuŋa tuuŋa laligogi 1.10-4.21

Serowiliŋ ano loemba laaligo 5.1-7.40

Uumeleembaa ano uumeleembaa gadokopa laaligo 8.1-11.1

Uumeleenŋ laaligo ano mepemepese areŋ 11.2-14.40

Kraist ano kuuya anana koomonoŋga waabonŋa 15.1-58

Judia uumeleenŋ tuuŋ yoŋooŋoŋ nandunŋ aŋgi 16.1-4

Poolwaa areŋa ano yeizozo qaaya tetegoya 16.5-24

¹ Kraist Jiisasnoŋ Pool nii noono Anutuwaa jetaa so wasi-wasi eja aposol koloŋeŋ. Niinoŋ uumeleenŋ alana Soostenes

iwo rajo.

² *Anutuwaanon kanageso Korint sitinon laligojuti, niinon onjowo Buṅa qaa amin mobombaajon kajen. Kraist Jiisasnon onjo onjono iwo qokotaagi tak koton onjono soraaya kolooju. Kaanagadeen ejemba daen yononon balon so Poṅnana Jiisas Kraistwaa qata qama qama kooligi ii ano nono kaanagadeen pon koma nonomakeji, mono kuuya onjoojon Buṅa Tere koi oojo.

³ Anutu Maṅnana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian onjoni luaenon laligowu. Kian.

Poolnon Korint yonjoojon Anutu kokaen mepeseja:

⁴ Onjo Kraist Jiisaswo qokotaan nanji Anutunon kalenmorian onjoni, iikawaaon mono kambaṅ so onjoojon Anutuna dangisen jen mepeseenkejen. ⁵ Onjo Kraistwo qokotaan nanji gawon memewaa momo kalen kelemaelen onjono momo kania kania buṅa qen aon saanon Buṅa qaawaa kania kuuya jenkeju.

⁶ Nono Kraistwaa kania nanjon jenin qaa iikawaa honanon koloon kotiiro nanjutiwaa so momo kalen kuuya ii onjono. Kawaaon Anutu mepeseenkejen. ⁷ Kawaaon gawon memewaa momo kalen mombaajon mende amamaan nama Poṅnana Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaaon mambo-makeju.

⁸ Poṅnana Jiisas Kraistnon men kotiin onjoma kambaṅ tategoyanon asuganon asugiwaati, kambaṅ iikanon onjo solan koloon qaagia qaa nama ii iibuya. ⁹ Anutunon qaaya tororo otaan ilaan onjomaakebaa. Iinon onjo iyanṅaa Meria Jiisas Kraist Poṅnanawo toroqen laligowutiwaaon onjono. Kian.

Korint kanagesonon deema tuunṅa tuunṅa nanju.

¹⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon Poṅnana Jiisas Kraistwaa qatanon kokaen uukuuku men onjonjen: Onjo mono korebore uumo-toonṅo ama batugianon deenden mende ama laligowuto, uugia kululuugi motoonṅo kolooro momo motoonṅo otaan laligowu. ¹¹ Oo uumeleen alauruna, onjo batugianon anṅowowo mamaga ama laligojuti, iikawaa buju qaaya ii emba Kloewaa sumanjuruta tosianon nijogi.

¹² *Kokaembaajonṅa ii jejen: Onjooonṅa tosianon kokaen jenkeju, “Nononon Poolwaanon qaa otaankejon.” Tosianon “Nononon Apoloswaanon qaa otaankejon,” jenkeju. Toroqen tosianon kokaen jenkeju, “Nononon Piitowaanon qaa otaankejon.” Duṅanon mombo tosianon kokaen jenkeju, “Nononon Kraistwaanon qaa otaankejon.” ¹³ Kraistnon juma mamaga kolooro me? Pool niinon mono onjoojon ama

* 1:2: Apo 18.1 * 1:12: Apo 18.24

maripoonon komuwe me? Pool noo qananon oomulu men ononji me? Kaen moma soowubo?

14 *Niinon onoononga Gaius ano Krispus oomulu men orombeto, tosaanja ii mende men onombetiwaajon “Anutu dangisen!” jejen. 15 Kawaajon “Poolwaa qatanon oomulu men nononji,” mononon qaa omaya kaen jewabo.

16 *Oo onanon, Stefanas ano iwaa sumanjuruta ii kaanagadeen oomulu men onombeto, iyonoo gemagianon mon oomulu men mube me qaago, ii tororo mende mojen. 17 Kraistnon nii ejemba oomulu men onomambaajon ama mende wasin nonoto, Oligaa Buna jen seimambaajon nijoro kema kankejen. Kraistnon ananaajon ama maripoonon komuroti, gawon iikawaa esujanon kamaan omaya koloowabo. Kawaajon Buna qaa ii balon ejawaa momakooto qaganon lan mende jenkejen. Kian.

Kraistnon Anutuwa ku-usunja ano momo arena ninisaano.

18 Ejemba gere siawaa buna koloowuti, iyononon maripoonaa Buna qaaya moma iikawaajon mogi uugia qaa yonoo qaa tanijaan kolooja. Kaen koloojato, Siwewaa buna koloojoni, nonoojon qaa iikanon mono Anutuwa ku-usunja ninisaano momakejon. 19 *Iikawaa qaaya Buna Terenon kokaen oogita eja,

“Niinon momo ejemba yonoo momakootogia kondeembe soowaa.

‘Moma asarin yagonkejon,’ jenkejuti, iyonoo momogia mono men soowe zololonon omaya koloowaa.”

20 *Momakooto ejemba honja ii dakanon laligoju? Buk weenon momowaa kania mokoloogiti, ii dakanon? Balonon jenonkooliwaa boi koloon qaa melenqeleema jenkejuti, ii mono onanon qagiawo kolooju me? Balonon momakooto somata eji, Anutunon mono iyonoo momogia men kokowiro uugia qaa taniaan kolooja. Qaa ii onja.

21 Anutunon iyanja momakootoyaa so namonon laaligowaa arena anoto, ejembanon iyanjiaa momakootogia nanon iikaanja kanon Anutuwa kania moma kotowombaajon amamaan tompin laligogi. Amamaan laligon Kraistnon maripoonon komuroti, iikawaajon “Uugia qaa yonoo qaaga!” jegito, Anutunon Buna qaa ii nononon jen seiwonjwaajon ninijoro. Ii jen asarinin daen yononon uugia meleema moma laariwuti, ii donhamo qen onomambaajon moro sokono. 22 Juuda yononon aiwese angoletto asugiwutiwaajon kaparan komakejuto, Griik kantri

* 1:14: Apo 18.8; 19.29; Room 16.23 * 1:16: 1 Kor 16.15 * 1:19: Ais 29.14

* 1:20: Job 12.17; Ais 19.12; 33.18; 44.25

yoŋonoŋ momakootogianonŋ somariwaatiwaajonŋ moma janjarinŋ riinŋkeju.

²³ Ii janjarinŋ riinŋkejuto, nonononŋ Kraist maripoononŋ qegi komurotiwaa Buŋa qaaya jen seinŋkejonŋ. Juuda yoŋonoŋ qaa ii mogi uugia boliro iikanonŋ osinŋ uugia mende meleemakeju. Waba kantri yoŋonoŋ iikawaajonŋ mogi qaa motoya kolooja.

²⁴ Mamaganonŋ kaenŋ romonŋgojuto, Anutunonŋ nonoono uunana meleeninŋi, Kraistnonŋ mono nonoojonŋ Anutuwaawaa momakootoya ninisaama iyanŋo Anutuwaawaa ku-usuŋa koloonŋ nonoma nanja. Juuda me kantri tosaanŋa koloojonŋi, ii kilenŋ Kraistwo qokotaanŋ nama motoonŋgo koloojonŋ.

²⁵ Ejemba ananaa momakootonana ano esunana ii kamaanŋqeqeta. Anutunonŋ uuta qaa koloonagati eenŋ, iikanonŋ mono kilenŋ ejemba momakootonana uugunŋ uuta somata koloonaga. Anutunonŋ looloria koloonagati eenŋ, iikanonŋ mono kilenŋ ejemba esunana uugunŋ kotakota totoonŋ koloonaga.

²⁶ Uumeleenŋ alauruna, onŋoanŋgiaa kanagia nomaenŋ ero Anutunonŋ onŋoonoti, mono ii romonŋgowu? Onŋo mamaganonŋ balombaa momakooto somata mende menŋ laligogi. Mamaganonŋ ku-usuŋ qaganonŋ esuhinagiawo mende laligogi. Manŋurugia mamaganonŋ qabuŋagiawo mende laligogi.

²⁷ Kaenŋ qaagoto, balonŋ ejembanonŋ onŋoojonŋ mogi uugia qaa ejemba omaya koloojuti, Anutunonŋ mono onŋo iikaanŋia meweŋgonŋ onŋono. Balombaa momo ejemba geria ii gamu qenŋ onŋono. Balonŋ ejembanonŋ onŋoojonŋ mogi looloria koloojuti, Anutunonŋ mono onŋo iikaanŋa meweŋgonŋ onŋono. Balombaa ku-usuŋ ejemba geria ii gamu qenŋ onŋono.

²⁸ Balonŋ ejembanonŋ jejewili ama onŋoma kanagiaaajonŋ mogi kamaanŋqeqeta koloojuti, Anutunonŋ mono onŋo iikaanŋia meweŋgonŋ onŋono. Balonŋ ejemba yoŋoo jaagianonŋ somata koloojuti, iyonŋoo qabuŋagia menŋ kamaanŋ ano qaombaatiwaajonŋ kamakamaata koloojuti, mono ii meweŋgonŋ onŋono.

²⁹ Monŋnonŋ Anutuwaawaa jaasewanŋanonŋ selia menŋ ubabotiwaajonŋ mono kaenŋ meweŋgonŋ onŋono. ³⁰ Anutunonŋ nemunŋ koma onŋoma unjuano Kraist Jiisaswo qokotaanŋ laligonŋ kotiinŋkeju. Iinonŋ Anutuwaawaa momakootoya qaita monŋ ninisaano momakejonŋ. Kraistnonŋ downenana menŋ qaanana jen tegoro solanŋaninŋ laligojonŋ ano tak kotonŋ nonono soraaya koloojonŋ. ³¹ *Buŋa Terenonŋ qaa monŋ kokaenŋ oogita eja, “Monŋnonŋ selia menŋ ubaati, iinonŋ mono Ponŋ moma mujiwaajonŋ ama selia menŋ uba.” Qaa iikawaa so aninŋ sokombaa. Kianŋ.

* 1:31: Jer 9.24

2

Kraist maripoonoj komurotiwaa qaaya jewe.

1 Uumeleen alauruna, niinonj onjoononj kanj Anutuwaa kania nanjonj jenj asarinj onjombeti, ii qaana naanj siinjsiinjawo koloowaatiwaaajonj mende jenj laligowe me balombaa momakooto uuta qendeema iikanonj selena mende menj uma laligowe. 2 Niinonj onjoo batugianonj momo morota kuuya goraayanonj ama Jiisas Kraistwaa qaaya ano maripoononj komurotiwaa kania iikayadeen moma kotonj ii jenj seimambaajonj qaa somonjgowe.

3 *Qaa kaenj somonjgonj onjoononj kaweti, kambanj iikanonj eja looloria koloonj jenena mamaga ororo keena moma laligowe. 4 Niinonj Bunja qaa jenj asarinj onjombeti, ii momakooto somataa kele qaa kanonj mende injijonj laligowe. Ii qaagoto, Unja Toroyanonj sololoonj onjono esunjmumuyanonj uugianonj inaawaatiwaaajonj kaparanj koma qaa injijonj laligowe. 5 Balonj ejembawaa momakootogianonj qaagoto, Anutuwaa ku-usunjanonj nemunj koma onjono moma laariwutiwaaajonj kaparanj koma laligowe. Kianj.

Unja Toroyaanonj momakooto ii qaita monj.

6 Niinonj kilenj uumeleen alauruna akadamugiawo laligojuti, iyonjoo batugianonj rabe Anutuwaa momakootoya keemeya ii saanonj aminj momakejonj. Balombaa momakootoyaga mende aminj momakejonj. Balonja balonja galenj koma onjoma laligogi ku-usunjanonj qaombaati, iyonjoo momakootogia ii kaanjagadeenj mende aminj momakejonj.

7 Ii qaagoto, Anutuwaa momakooto aasangoya mono ii aminj momakejonj. Anutunonj Siwe namo mende mokoloonj orono iikanonj waladeenj arenja kokaenj ama somonjgoro, "Ejembanonj kanagenj koloonj akadamu mokoloowutiwaaajonj mono momakootona qaita monj ii injisaamanja." Kaenj jenj ii aasangoyanonj ano ero. 8 Balombaa eja ponja ponja laligonj kougiti, iyonjooonjga monjnonj momakooto ii mende moma kotooro. Ii moma kotowuyagati eenj, Ponjana asamararanjawo ii maripoononj mende qegi komunaga.

9 *Momakooto qaita monj kawaajonj qaa kokaenj oogita eja, "Monjnonj iwoi ii jaa gejianonj mende iima moro. Iikawaa momoyanonj mombaa uutanonj mende kolooro moroto, ejemba Anutu uugianonj jopagonj munjkejuti, iyonjoojonj ii mono mozozonjgonj anota eja."

10 Balonj ejemba iwoi ii mende moma titou laligogito, Anutunonj ii mono Unjaya wasiro nonoojonj ninisaano moninj. Iinonj qaa kuuyaa kania monjgama mokoloonjkeja. Anutuwaa

momo keemeya kaanagadeen modaboroji, iinon mono ii sololoon nonono monin.

¹¹ Mombaa uuta mononon mende moja. Uutaa unyaya iinondeen mono ii moma yagoja. Kaanjadeen Anutuwaa uuta ii mononon mende mojato, Anutu iyanjaa Unja Toroya iinondeen ii moma yagoja. ¹² Nononon balombaa nanamemen bologaa omeya mon mende buja qen aoninto, Anutunon iwoi kalen nononoti, iikawaa kania mobombaajon mono iyanjaa Unyaya wasiro uunananon kemerota laligojon.

¹³ Iikawaa kania keemeya ii ajoroon amin momakejon. Balon ejembanon momakootogiaa qaganon qaa kuma nononon iikawaa so ii mende amin momakejon. Kaen qaagoto, Unja Toroyanon qaa kuma nononoti, iikawaa so mono uuwaa qaa hona gosinin sololoon nonono jen asarinkejon. ¹⁴ Unja Toroyanon sololoon nonono qaa ii kaen gosijon ee, kania mono kokoloon moma asariwonatiwaa so kolooja. Kawaajon Unja Toroyanon daen yonoo uugianon mende laligoro ee lan laligojuti, iyononon Anutu Unyaaa buja ii moma angon kombombaajon amamaankeju. Yononon Buja iikawaajon mogi qaa motoya kaanja koloo kania moma asariwombaajon amamaaju.

¹⁵ Yononon amamaajuto, Unja Toroyanon sololoon nononon ee, mono qaa kuuyaa kania gosin jen tegowonatiwaa so koloojon. Kaen koloojonto, uumeleen ejemba mombaa kania ii balon ejemba kuuyanon tororo jen tegowombaajon amamaankeju. ¹⁶ *Iikawaa kania ii Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Pombaa uumomoya ii eja mononon mon mende moro.

Kawaajon mononon ii qambanmamban mubaatiwaa so qaago.”

Mononon ii mende moroto, nononon Kraistwaa uumomoya men laligojon. Kian.

3

Anutuwaa gawon meme ejemba

¹ Oo uumeleen alauruna, onon naamade kaanja Kraistwo gokotaan nangi. Kawaajon niinon onon balombaa nanamemen metetereenkejutiwaa tani Buja qaa jen asarin onoma batugianon laligowe. Unja Toroyanon sololoon onono laligojutiwaa tani kaanja injiomambaajon amamaan laligowe. ² *Niinon qaa moma asariwutiwaa so aju apuya kaanja unuagin laligowe. Nene hona nenetaa so mende koloogitiwaaajon qaakeemeyaii mende onombe. Kamban

* 2:16: Ais 40.13 * 3:2: Hib 5.12-13

iikanonj nene honja newombaa amamaagi ano kamban kokaamba kaanagadeenj ii saanonj mende nenkeju.

³ Onjo toroqenj balombaa nanamemenj bologa metetereenjaligoju. Onjo uugianonj uunonj junjunj moma angowowo ama qaa jejegianonj nuuguna guuguwe amakeju. Kaenj angj uu selewaa siingia kombombanja bologanonj galenj koma onono uumeleembaa gadokopa ejemba omaya yonoo tanigiaen koloonkeju. ⁴ *Tosaanja onononj kokaenj jenkeju, “Nono Poolwaanonj qaa otaankejonj.” Tosianonj kokaenj jenkeju, “Nono Apoloswaanonj qaa otaankejonj.” Kaenj kaenj jenj mono balonj ejemba omaya koloonkejutiwaa tani kaanja laligoju.

⁵ Apolosnonj moroga kolooja ano Pool niinonj moroga koloojen? Norononj mono Anutuwaa gawonja menj laligojo. Ponjonj noroojonj gawonj anja anja noronoti, iikawaa so ilaan onjonj uugia meleema Ponj moma laarinj laligoju.

⁶ *Niinonj kota komowe Apolosnonj apu menj kanj iikanonj maaroto, Anutunonj mono kondooro toomorianj kolooro. ⁷ Kawaajonj komoroti, iinonj qatawo mende kolooja. Apu maaroti, iinonj kaanagadeenj qatawo mende koloojato, Anutunonj kotuegoro toomorianja kouma somariinkejuti, iinondeenj mono qabunayawo kolooja. ⁸ Kaenj koloojato, komomakejenj ano apu maamakeji, norononj mono so motoonjo koloajo. Motoonjo koloojato, ii kilenj tawanara ii mono gawonara menkejotiwaa so anja anja mewota.

⁹ Norononj Anutuwaa gawombaa nenawoita koloonj iwo gawonj menkejo. Onoo uugia ii Anutuwaanonj molalenj kaanja kolooro komakoomo gawonja kanonj menkeja. Anutunonj miri kaanja uugia inaanj mindirinj onono kotiinj waamakeju. ¹⁰ Anutunonj kalenmorianj nonoti, niinonj iikawaa so miri memewaa momo eja kaanja koloonj Anutuwaa tando kombombanja uugianonj kuunj komowe monjonj iikawaa qaganonj miri menkeja. Saanonj menkejato, motomotoonj nonononj miriwaa gawonja awaagadeenj mewonatiwaa so koloojonj. Iima kotonj mewonatiwaajonj mono jaa galenj menj aowonja. ¹¹ Uuwaa tandoya ii Jiisas Kraist. Niinonj ii mono uugianonj komowe monjonj momalaariwaa tando monj mokoloomambaajonj amamaawaa.

¹² Tando motoonjo koloojato, iikawaa qaganonj tosianonj mirigia goul silwanonj me jamo hongiwawo tosaanja kanonj menkeju. Tosianonj mirigia gere kasanonj, towo boonj senanonj me ganonj menkeju. Silinana kaenj me kaenj nama menkejonj eenj, ¹³ uuwaa gawonanaa honjanonj mono iyanja iyanja asuganonj asugiwaa. Ponjonj kambananonj kanj kuuro

iikanonj mono miri merotiwaa esuya luluumbaa. Miri esunananonj mono Anutuwaaw gere bolanonj asugiro jen kamaaro honjonj asuganonj iibombaa so koloowaa. Gere iikanonj mono motomotoonj nonoo mirinanaa tania honja ii angotetenonj ama gosiwaa.

¹⁴ Gerenonj jen miri kuuya gosinj onono megij hongianonj kotiinj nambuyati eenj, iyonononj mono gawongiaa tawaya bunja qenj aowuya. ¹⁵ Tosianonj mirigia megij hongianonj jen kamaawuti eenj, iyonononj mono tawa qaagoto, tiwitiwilaa mokoloowuya. Ii mokoloowuyato, iyangio kilenj Siwewaa bunjaya laligowuya. Gere bolanonj jen onjoro iikawaa tani uuguwombaaonj janjarinj riinj kok konji Anutunonj metogon onono Siwenonj ubuya.

¹⁶ *Onjanganj Anutuwaaw Bunja jigo (tempel) koloogi Anutuwaaw Unjayanonj uugianonj laligoji, ii moju me qaago? ¹⁷ Anutuwaaw Bunja jigoya ii kowoga kolooji, iikawaa so onononj soraaya kolooji. Kawaajonj monjonj Anutuwaaw jigo menj boliji eenj, Anutunonj mono iyanja menj bolinj mubaa.

¹⁸ Monjonj anjaa balonj momoya otaanj tiligonj aowabo. Onjoo batugianonj monjonj iyanjaajonj moro “Balombaa momakooto uuta menj laligojenj,” jeji eenj, iinonj mono wala uuta qaa koloonj iikaanja kanonj momakooto honja mokoloonaga.

¹⁹ *Anutunonj balombaa momakooto uuta iikawaajonj moro uugia qaa yonjoo qaaga kolooja. Iikawaa qaaya Bunja Terenonj kokaenj oogita eja, “Anutunonj momakooto uuta menj laligojuti, ii gbadoonj onono iyangiaa momo aingianonj sipasipa koma osiwuya.” ²⁰ *Kawaa qaaya monj ii kokaenj eja, “Ponjonj momakooto ejemba yonjoo momo arengiaajonj moro omaya kolooja.” ²¹ Kawaajonj onjooonjga monjonj mono ejemba nonoojonj ama selia menj ubabo. Kuuya nonononj mono onjoo bunjaga koloojonj.

²² Pool, Apolos, Piito* nonononj mono onjoo bunjaga koloojonj. Ejemba balonj so laligojonj, nonononj mono kuuya onjoo bunja koloojonj. Kawaajonj saanonj qaa ii me ii gosinj menj iikaanja kanonj laaligogia laligowuya ano koomugia komuwuya. Kambanj kokaamba laligojonj, kuuya nonononj mono onjoo bunja koloojonj ano kanagenj gawonj meme ejemba laligowuyati, iyonononj mono kaanagadeenj onjoo bunja koloowuya. ²³ Kaenj koloonj onjonjonto, onononj Kraistwaa bunja koloogi Kraistnonj Anutuwaaw bunja kolooja. Kianj.

4

Nono Kraistwaa aposoluruta koloojonj.

* **3:16:** 1 Kor 6.19; 2 Kor 6.16 * **3:19:** Job 5.13 * **3:20:** Ond 94.11 * **3:22:** Piito qata monj Siifas

¹ Kawaajon ejemba kuuyanon mono nonoojon kokaen mogi sokombaa: Kraistnon jen koton onono gawona menkeju. Anutunon qaaya aasangoya nonono bujanana kolooro galen komakejon. Nononon miri galenaa tani kaanja koloojon. ² Galen yonoo togianon miri iwoiya galen kombutiwaajon borogianon anji, iinon mono qaa waja kokaen kaparan koma jen koton onomakeja, “Gawongia mono meteqetetan qaa nama pondan men laligowu. Membirigembiri mende ambu. Kaen mokolon onombe sokombaa.” ³ Korint ononon me balombaa qaa jake mombaa galenanon nii gosin jen tegon nombuyagati een, niinon mono qaa iikawaajon mobe kamaanqegeta totoon kolooja. Neeno kaanagadeen neenaa qaana mende jen tegojen. ⁴ Uuna gosin qaa mon mende mobe men bimoon nonjato, iikawaajon kilen solana mende koloojen. Ejembanon qaagoto, Pononon mono noo qaana gosin jen tegon nomakeja.

⁵ Kawaajon onono mono kamban kokaamba mombaa qaaya mon ii mende jen tegowu. Pononon kambana ano kan kuuwaatiwaajon mono mambombu. Mamboma laligogi iikanon kan qaa iwoi mesangogita eji, ii mono asasaganon isaano asuganon asugiwaa. Iinon kan ejemba uunana men asariro nanamemenanaa kanianon asuganon asugiro iibaa. Nanamemenanaa kania iima motomotoon gosin nonono Anutunon mono iikawaa so kamban iikanon mepeseen nononaga.

⁶ Oo uumeleen alauruna, onono juma jaba-arambaran ama lan leele aron qen nama utama aonkeju. Kaen laligowubotiwaajon mono Apoloswo noro romonjon noroma ononganiaa aingia mesaon qaa kokawaa kania moma kotowu, “Buna qaa oogita eji, ii mono mende uuguwu.” Qaa ii moma kotogi uugianon ero ten koma qeangowutiwaajon sundunara kaen oojen. Ii neena ano Apolos noroo kananara gosin romonjon moma asariwutiwaajon oojen. Deendeenganon kaen tegowaa.

⁷ Balombaa iwoi monjonon mono mende men letoma gono tosaana unuugun qaita mon koloona me qaago? Ii qaago. Iwoi kuuya en gonji, ii mono Anutunon kalen gono buna qen aona me qaago? Ii kalenga buna qen aonati een, mono naambaajon kalen ii qakooma selega een men umakejan? Ii mende sokonja.

⁸ Iwoi kuuya men laligowombaa siina mojudi, ii en onondaboroja. Anutunon Siwe kowianonga kalena kalena maama onono simbawonawo kolooju. Nononon mende ilaan ononin ononganio kilen momalaariwaa kin pon kaanja kolooju. Ononganiaajon kaen romonjon aaju. Oo onanon

onjo kin koloogi sokonaga. Kaen koloogi nononon mono kaanagadeen eja ponjurugia koloon onoo kooronjianon saanon motoon selenana menj uma awelegon aowonaga. Niinon kaen ambombaa siija mojen.

⁹ Niinon kaen mojento, ananaa kanianana iibe tani kokaen koloaja: Anutunon aposol nono kuun nonono ejemba jaagianon kamaanqeeta toon koloon laligojon. Ejemba unugi komuwutiwaajon jen tegogitiwaa tania asuganon kema kanin lan qama gamu qen nonomakeju. Iwoi ii-iita qaita mon koloonin balon so yonoo toya ano Siwe jakeya jakeya yonoo pon qerewenja gajoba yononon mono jaagianon nini-ima koton niniigigiinjeju.

¹⁰ “Kraistwaajon nama uuta sooro laligoji,” noojon kaen jenkejuto, ononon Kraistwo nama momo ejemba akadamu-giawo koloojutiwaa tani kolooju. Niinon looloria koloojento, ononon “Ejemba kotiga koloojon,” jenkeju. Ejembanon onjo goda qen onomakejuto, noojon mogi kamaaro jeejwili ama nomakeju. ¹¹ Kamban koi kaananon kaanagadeen nembanewaa komun apuwaajon moma opo walaga junjuranja mouma laligonin manjanon lan nunugi dun mirinana qaa laligon toroqen kema kankejon.

¹² *Ananaa boronananon seleqege gawon menkejon. Ejembanon lan qasuaan nonomakejuto, nononon mono kotuegon onoma yonoojon qama koolinkejon. Sisiwerowero ama nonomakejuto, nononon mono ii moma mokosingon kaparan koma laligojon. ¹³ Uuqege qaa tokoronkota jen nonomakejuto, nononon mono gumbonjonjon qaganon sosooda meleemakejon. Nononon balombaa gojejera ronaa kaanja koloonin balonja balonja yononon sisinana menj gema nununkeju. Kaanja laligon kouma kamban koi kaananon kaen toroqen laligojon.

¹⁴ Gamu qen onomambaajon qaa koi mende oojento, wombo meraborauruna kaanja mono qambanmambangia onomambaajon mojen. ¹⁵ Momalaariwaa boi 10,000 yononon Kraistwo qokotaan kalan koma kuma onombuyagati een, ii kilen niinon mono Kraist Jiisaswo qokotaan Oligaa Bunja jen asarin mangia kolooewe uugia meleengi. Kawaajon manjurugia mamaga mende laligoju.

¹⁶ *Kawaajon uugia kokaen kuun ononjen: Niinon sili amakejenji, iikawaa so ononon mono noo silina ii otaan laligowu. ¹⁷ Niinon silina Kraist Jiisaswo qokotaan ama menj balonja balonja liligon uumeleen kanageso so kuma onomakejenji, iikawaajon mono duduuwubo. Niinon kawaajon ama wombo merana Timoti wasiwe onoonon kawaa.

* 4:12: Apo 18.3 * 4:16: 1 Kor 11.1; Fil 3.17

linonj niwo pondanj laligonj Pombo qokotaan nama kan kanana jen koma gbilin onjombaa.

¹⁸ Onjoononga tosia yonjononj niinonj onjoononj mende kawenaga, kaanja moma selegia mepeseen jaba-arambaranj ama lanj laligoju. ¹⁹ Kaenj laligojuto, Pombaa siinjononj noojonj "Kemba!" jewaati eenj, mono uulanawo onjoononj kamaña. Kamañati, kambanj iikanonj jaba-arambaranj ejemba yonjoo ku-usungiaajonj qisinj onjombe jokoloogi momaña. Selegia menj uma qaa somasomata lanj jenkejuti, ii niinonj mobe kamaanqeqeta koloonkeja. ²⁰ Anutuwaa bentotonj ii qaagadeen jejetaa iwoiga qaagoto, honja ii Anutuwaa ku-usunja. Iikanonj mono nemunj koma nononja.

²¹ Kawaajonj uugia mende meleema lanj laligowuyati eenj, niinonj mono koobinj menj kan qaanonj onjootimaña. Uugia meleembuti eenj, mono uubonjonj qaganonj uujopa ama onjomambaaajonj kamaña? Qaa woi ii gosinj noojonj siingia nomaenj mojuti, ii mono moma gosinj nijowu. Kianj.

5

Moñnonj serowilinj anoti, ii mono batugianonga konjombu.

¹ *Qaa monj kokaenj jegi noo gejananonj kemero: Tosianonj uumeleenj kanageso batugianonj serowilinj amakeju. Moñnonj manjaa embia menj laligoja. Serowilinj kaanja ii uumelembaa gadokopa ejemba yonjoo batugianonj kaanqagadeen monj mende eja. ² Moñnonj kaenj ano onjo kilenj selegia menj uma lanj jaba-arambaranj amakeju. Ii mende sokonjato, siliaa wosobirinonj mono menj komunj onjono sokonaga. Kaenj ama saanonj eja singisonjo kaanja anoti, ii mono batugianonga konjongi seleengenj kamaabaa. Ii nomaenj ama mende otaaju?

³ Niinonj onjanonj onjoononga koriganonj laligowe selena mende iimakejuto, kilenj unjananonj mono onjowo laligoja. Moñnonj nanamemenj jekania boorongoya anoti, niinonj mono iwaa qaaya gosinj batugianonj laligojeniwaa tani moma jen tegonj kokaenj jejen: ⁴ Onjo mono Ponjana Jiisaswaa qatanonj ajoajoroo angi noo unjananonj onjowo toroqero Ponjana Jiisaswaa ku-usunjanonj nemunj koma onjono ororonj nama qaaya jenj mono kokaenj somongowu: ⁵ Satanonj seliaa siinj kombombanja bologa qero kamaawaatiwaaajonj mono gema qenj munj iwaa borianonj angi mindingonj mubaa. Mindingonj muro loorinj uuta meleeno Anutunonj hamo qenj munj Pombaa kambananonj unjaya metogoro Siwewaa bunja koloonaga.

⁶ *Selegia menj umakejuti, ii awaa qaago. Onjo qaa woi koi

moma yagowu, “Yiist kitia melaa apuwo mindirin flauanon anin men somariiro dis saa qenkeja. Kaanagadeen bao woosoya kaambogawo kanon jumakeji, iikanon mono busia kuuya men bolinkeja.”

⁷ *Qaa iikawaa so onjo flaua dis soraaya kaanja koloog-ito, singisongowaa yiistya mon ii qaron kaanja batugianon kouma injinkeja. Kuuya boliwubotiwaajon mono yiistgia walaga ii gosin utegowu. Eja ii wooso kaambogawo kaanja otaan mono dunanon mombo yambu gbiliaa flaua dis soraaya kaanja koloon laligowu. Kiankomu kendon kambananon lama siimolon on bered yiistya qaa nenkejuti, iikawaa so Kraistnon ananaa kiankomu lamanana kolooro qegi komuro. Kawaaajon on saanon flaua dis soraaya yiistya qaa kaanja koloowu ano mombo oyanboyan uutanon kouma laligowu.

⁸ *Kraist komurotiwaajon mono korisoro kendon ama laligowona. Yiist me wooso kaambogawo ii nanamemen bologa umagenkamaanqenawo. Iikawaa qaganon mono korisoro kendon mende ambona. Kawaaajon mono gbingbaon mesaon qaa hona otaan bered yiistya qaa kaanja koloon iikawaa qaganon korisoro kendon ama laligowona.

⁹ Niinon Buja Tere on onoma kokaen injjowe: On serowilin amakejuti, iyonowo mono ainjolon mende rama amin mobu. ¹⁰ Balonon uugia mende meleema nanamemen bologa amakejuti, iyonoojon qaa ii mende oowe. Yononon serowilin ama iwoiwaa dogo koloon menjo mewombaajon koposongonkeju. Iwoi kalugon yongoro menkeju ano tando lopion waegia men mepeseen onomakeju. Yonoojon ama kaen on onombenagati een, on mono balonon laligowombaajon amamaawuyaga.

¹¹ Yonoojona qaagoto, kania kokaembaajon qaa ii on onombe: Monon anaa qata uumeleen ala jen kilen serowilin anja me iwoiwaa dogo koloon menjo memambaajon koposongonkeja me tando lopion waeya men mepeseenkeji, iwo mono ainjolon mende rama amin mobu. Momalaari tuun onoo batugianon monon mepaqepae amakeja me apu kotiga nen enkalolon amakeja me iwoi kalugon yongoro menkeji een, iwo rama nembanene mon mende newu.

¹² Seleengen laligojuti, niinon iyonoo qaagia mende jen tegonkejen. Ii noo gawonga qaago. On kaanagadeen kanageso kuuya yonoo qaagia qaagoto, uugia meleema sopa uutanon laligojuti, mono iyonoo qaagia iikayadeen gosin jen tegonkeju. ¹³ *Seleengen lan laligojuti, Anutunon mono

iyonoo qaagia gosinj jen tegowaa. Kawaajonj mono Buna qaa kokawaa so ambu, “Eja bologa ii mono batugianonga konjombu.” Kianj.

6

Uumeleenj alagia ii seleengenj yonoo qaa jakeyanonj mende ambu.

¹ Uumeleenj ejemba batugianonj monononj alia qaa jakeyanonj amambaajonj moji eenj, iinonj Anutuwaa ejemba soraaya unuugunj ejemba doogoya yonoo jaagianonj keno mende sokonja. Qaago! Uumeleembaa gadokopa ejemba ilaanj mubutiwaajonj qisinj onono gamuyawo kolooja.

² Anutuwaa ejemba soraaya nonononj kantria kantria yonoo qaagia gosinj jen tegowonjati, ii modaboroju. Ono balonj kuuya yonoo qaagia jen tegowombaa so koloojuti eenj, mono nomaenj ama qaa melamelaa gosinj jen tegowutiwaa so mende koloowuyaga? Ono mono onanonj iikawaa so koloojuti.

³ Uumeleenj ejemba nonononj Siwe gajobaurunana yonoo qaagia gosinj jen tegowonjati, ii modaboroju. Iikawaa so koloojonj eenj, balononj laaligowaa qaaya ii mono afaanjonj gosinj saanonj jenj tegonjkebonja.

⁴ Kawaajonj balononj laaligowaa qaaya batugianonj koloonjkeji, qaagia ii mono naambaajonj seleengenj yonoo qaa jakeyanonj uma jenj tegowutiwaajonj qisinj onjmakeju? Uumeleembaa gadokopa ejemba batugianonj jejewili ama onjmakejuti, iyonoojonj kilenj qaa kambanjonj mogi umakeja. Ii mende sokonja.

⁵ Qaa ii gamu qen onjomambaajonj jejenj. Momalaari ejemba onoo batugianonj qaa eji, onoononga mombaa momakootoya sokono qaa ii saanonj jenj tegowaatiwaa so kolooja me qaago? Mono saanonj batugianonga eja kaanja mokoloowu. ⁶ Qaago tani kolooro uumeleenj ala monononj alia seleengenj yonoo qaa jakeyanonj amakeja. Kaenj ama ejemba Anutu mende moma laarijuti, mono iyonoo jaagianonj kema qaa gawombaaajonj qisinj onjmakeja. Ii mende sokonja.

⁷ Batugianonj qaa jakeyanonj ama aonjkejuti, iikaanja kanonj mono onjonganja kamaanj unjuro Kraistwaa qabunyanonj mono kamaanj qegeta kolooro laligoju. Ejembanonj menj bolinj onjngi uugia kawaajonj waaro qaanonj ama onjngi Anutuwaa jaanonj mende sokonja. Tiliqili ama iwoigia horonj megij onj kitia mende meleema onjngi iikaanja kanonj Kraistwaa kanianonj mono akadamyawo koloowaa.

⁸ Ono Kraistwaa qata kokaen menj bolinjkeju: Mono onjonganj tiliqili ama ejemba menj bolinj onjoma iwoigia horonj

menkeju. Uumeleen alaurugia yonoojon kaanagadeen ama onmakeju.

⁹ Ejemba irinqirina yononon mono Anutu bentotonaa uutanon uma dun mende mewuyati, ii moju. Nanamengianon mono tiligon aon jinjaun ambubo. Tosianon serowilin ama tando lopion waegia men mepeseenjeju. Tosianon loemba laaligo uugun olonkalo amakeju. Tosianon monembaajon lan agimin aon laligoju ano eja iyanarodeen emba iyanarodeen agimin aon laligoju. Kaaja yononon mono Anutuwaaw bentotonaa bunja mende koloaju.

¹⁰ Tosianon yongoro men iwoiwaa dogo koloon mengo mewombaajon koposongonkeju. Tosianon apu kotiga nen enkalolon ama lan mepaqepae amakeju. Tosianon iwoi kalugon yongoro menkeju. Ejemba kaananon mono Anutuwaaw bentotonaa bunja mende qen aowuya. ¹¹ Onoononga tosanon wala iikaana laligogito, kanagen Ponana Jiisas Kraist bunja qen aogi sayanon songbama tak koton onoma iwaa qatanon soraaya koloogi. Men solananin onono Anutunanaa Unayanon mono inaan onono dingon laligoju. Kian.

Sele busugianon Anutuwaaw jigo kowoga koloaja.

¹² *Niinon iwoi kuuya saanon memanjatiwaa so koloojento, iwoi kuuyanon mono mende men qeangon nombaa. Iwoi kuuya saanon memanjatiwaa so koloojento, iwoi monon ponna koloon nombabotiwaajon galen men aonkejen. ¹³ “Nene ii nenegadeen. Ii korojonanaajon raja. Korojonana ii nembanene nenin kemebaatiwaajon raja.” Monon kaen jenagato, Anutunon mono nene ano korojon ii motoon jen tegoro qaombaota. Sele busunana ii serowilin ambombaajon qaagoto, Pombaa gawona mewombaajon ama raja. Kaen raro ano sele busunana qeangowaatiwaajon nene iwoi nonomakeja. ¹⁴ Anutu iyanaa ku-usunanon Pon men gbiliro koomunonga waaroti, iinon mono nono kaanagadeen men gbilin nonono waabona.

¹⁵ Onoo sele busugianon Kraistwo toroqen iwaa sele kitia koloajuti, ii moju me qaago? Kawaajon niinon Kraistwaa sele busu kitia mon men kana somata embawo qokotaamaña me qaago? Ii qaago totoon! Mono yamagen! ¹⁶ *Anutunon qaaya kokaen jerota eja, “Yoronon mono sele busu motoongo koloowao.” Kawaajon monon kana somata embawo qokotaaji, iinon mono iwo sele busu motoongo koloowaota. Ii moju me qaago? ¹⁷ Motoongo koloowaota, monon Pombo

* 6:12: 1 Kor 10.23 * 6:16: Jen 2.24

qokotaaji, iwaa unʻayanon mono Pombaa Unʻayawo mindiriro motoonʻgo koloon laligowaota.

¹⁸ Serowilin ii mono misinʻon mesaowu. Singisonʻgo tosaana ii me ii amakejoni, ii kuuya mono selenanaa seleenʻgenanʻon koloonʻkeja. Monʻon serowilin amakeji, iinʻon mono iyanʻaa selia meʻn bolin singisonʻgo amakeja. ¹⁹ *Sele busugianʻon mono Unʻa Toroyaa Bunʻa jigoya (tempel) kolooja. Anutunʻon Unʻaya onono bunʻa qen aogi uugianʻon laligoja. Kawaajon onʻoanʻgiaa bunʻa mende koloojuti, ii moju me qaago?

²⁰ Onʻoanʻgiaa bunʻaga qaagoto, Kraistnʻon iwoi somatanʻon sewanʻgia mero iwaa bunʻa kolooji. Kawaajon selegianʻon mono nanamemen soraaya anʻgi Anutuwaa qabunʻayanʻon sein kembaa. Kianʻ.

7

Loemba ano gbaworo saraʻn laaligo rara

¹ Onʻo qaa tosaana onʻon qisigiti, ii jen asarimana. Ejanʻon emba mende meʻn gbaworoga laligoji, ii saanonʻ. ² Ii awaa koloojato, sele busuwaa siinanʻon serowilin ambuboti-waajon onʻo motomotoon mono anʻa anʻa loemba agiminʻ aon laligowu. ³ Ejanʻon mono embiaa siinʻaa so loemba laaligowaa arenʻa otaawa. Embianʻon kaanʻagadeen mono loyaa siinʻa otaanʻ laligowa.

⁴ Embiaa selianʻon mono anʻaa bunʻaga mende kolooro anʻa ii mende galen komakejato, loyanʻon ii galen komakeja. Loyaa selianʻon kaanʻagadeen anʻaa bunʻaga mende kolooro anʻasiri mende galen komakejato, embianʻon ii galen komakeja. ⁵ Kawaajon oroanʻgara mono mende anʻgon koma aon laligowao. Yanʻgorodeen uumotoon ama pondan qamakooli gawon mewojon saanon anʻa anʻa laligowaoto, kamban tosaana kaen laligonʻgo mono mombo mindirin motoon laligowao. Ugara saanon mende galen koni Satanʻon anʻgobato meʻn orono singisonʻgonon kamaan uruwabotiwaajon mono iikaen ama laligowao.

⁶ Kaen ambaotiwaajon saanon jejento, jojopan qaa kaanʻa ii mende ama onʻonjen. ⁷ Niinʻon ejemba korebore nii kaanʻa masaranʻa laligowutiwaajon mojento, onʻo tosaana Anutuwaa gawon memewaa momo kalen kaanʻa ii mende meʻn laligoju. Anutunʻon momo kalenʻa mendeeno motomotoon nononon ii me ii anʻa anʻa bunʻa qen aon laligojon.

⁸ Loemba mende koloon malo laligojuti, onʻoojon kokaen jejen: Onʻonon nii kaanʻa toroqen loemba mende koloon

* 6:19: 1 Kor 3.16; 2 Kor 6.16

solana laligowuti, ii mono awaa kolooja. ⁹ Awaa koloojato, loemba koloowombaa uugia gere jero laligowubotiwaaajon mono saanon loemba koloogi afaangowaa. Kawaaajon yononon uugia galej kombombaaajon amamaajuti een, mono saanon loemba koloowu.

¹⁰ *Loemba laligojuti, onjoonj kokaen jen kotojen, niinondeen qaagoto, Pononj anjo mono qaa koi jeja: Embianon loya mende mesaowa. ¹¹ Kaen jejato, kilen loya mesaowaati een, mono eja monj mende menj een laligowa me loyawo mombo aminj moma somonjon aon laligowao. Kaanagadeen loyanon embia mende mesaowa.

¹² Ii Pombaa qaagato, loemba tosaana onjo gejanonogia ii Pononj mende jejato, neeno ii kokaen jejen: Uumeleenj eja mombaa embianonj uuta mende meleema kilen iwo laligomambaaajon moji, iinonj mono embia ii mende mesaowa. ¹³ Kaanjadeen uumeleenj emba mombaa loyanonj uuta mende meleema kilen iwo laligomambaaajon moji, iinonj mono loya ii mende mesaowa. ¹⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Mombaa loyanonj uumeleembaa gadokopa ejaga kolooro Anutunonj ii kilen uumeleenj embiawo qokotaajiwaajon ama tak kotonj muro soraaya kolooja. Kaanjadeen mombaa embianonj momalaaria qaagoto, uumeleenj loyawo qokotaajiwaajon ama Anutunonj ii tak kotonj muro soraaya kolooja. Mononj soraaya mende koloonagati een, meraboragaranonj mono Anutuwaasopa seleenjenj laligowuyaga. Kaen laligowuyagato, Anutunonj motoonj tak kotonj onjonotiwaajonj mono soraaya kolooj.

¹⁵ Soraaya koloojuto, mononj mende moma laarinj loya me embia mesaomambaaajonj mojati een, mono saanonj mesaowa. Kaen kolooro noo qaananonj uumeleenj alanana ii mende somongowaa. Anutunonj onjo luaenonj laligowutiwaajonj onjoono. ¹⁶ Emba, gii loga uu kuunj muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaenj monaga? Me eja, gii embaga uu kuunj muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaenj monaga? Kawaaajonj mono luaenonj laligowu. Kianj.

Anutunonj onjonotiwaa so mono toroqen laligowu.

¹⁷ Pononj motomotoonj onjo laaligogiaa arenj ano loemba me masarana laligogi Anutunonj onjonoti, iikawaa so mono toroqen laligonj laaligogiaa kania mende utegowu. Uumeleenj kanagesoya kanagesoya liligonj gomanj so kaen jenj kotonj onjomakejenj.

* **7:10:** Mat 5.32; 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18

18 Anutuwaa aiweseya eja mombaa selianonj kotogi laligoro kaan̄a oonoti eenj, ii mono kotomambaajonj mende kaparanj komba. Anutuwaa aiweseya mombaa selianonj mende kotogi laligoro kaan̄a oonoti eenj, mono ii kotowutiwaajonj mende kaparanj komba. 19 Anutuwaa aiweseya selenananonj kotogita eja me mende eji, iikanonj Anutuwaa jaanonj iwoi omaya koloojato, jojopanj qaaya tenj koma otaaninj iikanonj mono hon̄awo kolooja.

20 Anutunonj on̄oono kambanj iikanonj loemba me masaran̄a laligogiti, on̄o motomotoonj mono iikawaa so toroqen̄ laligowu. 21 Mombaa welen̄qeqe omaya koloona Anutunonj goonoti eenj, iikawaajonj mono majakaka mende ama laligowa. Uuga meleema saanonj solan̄a koloonj gawonj monj mokoloonagati eenj, ii mono saanonj mokoloowa me uuga afaan̄goro saanonj toroqen̄ welen̄qeqe omaya laligowa.*

22 Ii kokaembaajonj: Mon̄nonj welen̄qeqe omaya kolooro Pon̄nonj kaen̄ oono uuta meleeno singison̄goyaa kasia isano solan̄a koloonj laligoja. Kaan̄iadeen̄ mon̄nonj solan̄a kolooro Pon̄nonj kaan̄a oono uuta meleeno iyan̄aa ain̄a qaagoto, Kraistwaa jeta tenj kombaatiwaa kasanonj nama welen̄qen̄ laligoja. 23 Kraistnonj tawa somatanonj sewan̄gia mero laligojutiwaajonj mono balonj ejemba yon̄oo qaa baatanonj kema keegia moma welen̄qeqegia omaya koloonj laligowubo. 24 Kawaaajonj uumeleen̄ alauruna, Anutunonj on̄oono kambanj iikanonj solan̄a kasagia qaa me welen̄qeqe togiaa kasa gbadononj laligogiti, on̄o motomotoonj mono iikawaa so Anutuwaa jaanonj toroqen̄ laligowu. Kian̄.

Gbaworo sarañ ano malo yon̄oo gejanono qaagia

25 Emba sarañ jumun̄a† on̄oo gejanonogia ii Pon̄nonj mende jen̄ kotoro mojen̄. Kawaaajonj Pon̄nonj kian̄komun̄ nono qaana lan̄ qaagoto, moma laarin̄ non̄gi sokon̄jiwaa so jen̄kejen̄i, mono iikawaa so gosin̄ neenaa momonanonj kokaen̄ jemañ:

26 Kakasilin̄i kamban̄a dodowijiwaajonj eja gbaworo emba sarañ laligojuti, kuuya on̄ononj mono iikawaa so toroqen̄ laligogi awaa koloowaa. Kaen̄ romon̄gojen̄. 27 Emba men̄ laligojan̄i eenj, embaga mesaomambaajonj mende jan̄jarin̄ ri-iwa. Embaga qaa masaran̄a laligojan̄i eenj, mono embawaa-jonj mende mon̄gamba. 28 Kilen̄ emba mewaati, iikanonj mono singison̄goyawo mende koloowaa. Kaan̄iadeen̄ emba sarañonj eja mewaati, iinonj singison̄go mende ambaa.

* 7:21: Qaa kawaa kania monj ii kokaen̄: Uuga meleema saanonj solan̄a koloonj gawonj monj mokoloojan̄i eenj, gii saanonj toroqen̄ welen̄qeqe omaya laligowa.

† 7:25: Olon̄kalu mende qeqeta

Singisonjo qaagoto, iikaana ambuti, iyonononj mono selegianonj kakasililij mamaga mokoloowuya. Onononj ii mokoloowubotiwaaajonj mono anjonj koma onjomambaajonj mojenj.

²⁹ Kaenj moma gejanonogia jejento, kilenj qaa monj kokaenj injjomanja: Uumeleenj alauruna, Ponj kawaatiwaa kambananonj torijiwaaajonj ama emba menj laligojuti, onononj mono kaanagadeenj kambanj kokainonga kanainj embagia qaa tani kaana koloonj laligowu. ³⁰ Wosobiri moma saajuti, onononj mono mende saabutiwaa tani kaana koloonj laligowu. Uugia qeangoro aisoojuti, onononj mono mende aisowutiwaa tani kaana koloonj laligowu. Iwoi sewanja mejuti, onononj mono ii mende bunja qenj aowutiwaa tani kaana koloonj laligowu.

³¹ Namononj kambanj kokaamba arenj otaanj laligonkejuti, iikanonj mono aliwaatiwaa so kolooja. Kawaajonj balombaa ilawoilaya konkororo ama gawombaajonj amakejuti, onononj mono iikanonj uugia somonjonkejiwaa tani kaana mende koloonj laligowu.

³² Onjo balombaa lombotaajonj majakakagia qaa laligowutiwaaajonj mojenj. Ejemba masaraja laligoji, iinonj mono Pombaa ilawoilawaajonj majakaka momakeja. Ii moma “Nomaenj ambe Pombaa uutanonj qeangoro sokonaga,” anjaajonj kaenj jenkeja. ³³ Kaenj jenkejato, emba menj laligoji, iinonj mono balombaa ilawoilawaajonj majakaka momakeja. Ii moma “Nomaenj ambe embanaa uutanonj qeangoro sokonaga,” anjaajonj kaenj jenkeja.

³⁴ Ponjonj leegenj embianonj leegenj awarajonj momoya horori uutanonj deeno laligoja. Kaanjadeenj emba loya qaa ano emba saranj masaraja laligojaoti, iyorononj mono Pombaa ilawoilawaajonj majakaka momakejao. Ii moma “Nomaenj ambe unana ano sele busuna soraaya kolooro Pombaaajonj sokonaga,” iyangaraajonj kaenj jenkejao. Kaenj jenkejaoto, eja menj laligoji, iinonj mono balombaa ilawoilawaajonj majakaka momakeja. Ii moma “Nomaenj ambe lonaa uutanonj qeangoro sokonaga,” anjaajonj kaenj jenkeja.

³⁵ Onjoangia ilaanj onjomambaajonj moma gejanono qaa ii onjonjenj. Ii tosaana kasa kaana somonjonj onjombe lombo mokoloowutiwaaajonj qaagoto, kania kokaembaajonj ii onjonjenj: Niinonj onjo nanamemenj dindinja otaanj uudendeenj qaagoto, pondanj Pombo qokotaanj nama kotiiwutiwaaajonj mojenj. Kawaajonj gejanono qaagia ii injjojenj. Kianj.

³⁶ Eja monjonj emba sarambo bunja qenj aonj laligonjo mesaomambaajonj romonjoji, iwaa goro qaa ii kokaenj jemanja: Eja iikanonj kokaenj romonjonj jeja, “Emba ii menj sili

awaa mende ama mumambo.” Kaen jero emba mewaatiwaa siija moma kotiuro embawaa gbania eja memewaa so kolooji een, iinonj mono saanonj siija otaanj agimij aori sokombaa. Iikaanja kanonj singisonjgoyawo mende koloowaa. ³⁷ Mende koloowaato, ejanonj emba ii mende mewaatiwaa qaaya anjaa uutanonj somonjonj moma kotijji, iikawaajonj kokaen jemaŋa: Moŋnonj eja ii qaanonj mende kuuro osijato, saanonj anjaa siija otaaro qaa moŋnonj mende somonjgoji, een, iinonj mono saanonj anjaa siija otaanj emba ii mende mewa.

³⁸ Kaen kolooro emba saranj mewaati, iwaa silianonj mono dindiŋa koloowaato, ii mende mewaati, iinonj mono kana awaa soro otaawaa. Kian.‡

³⁹ Embanonj loyanonj jaawo laligowaatiwaa so menj aoaowaa qaayanonj somonjoro laligojato, loyanonj komuwaati een, qaa iikanonj kaanjadeen komuro saanonj eja siijanonj jewaatiwaa so mewaa. Uumeleembaa gadokopa ejaga qaagoto, eja Pombo qokotaaji, iigadeen mewaa. ⁴⁰ Saanonj eja menj korisoro qerewenja mokoloowaato, toroqen masaraja laligowaati een, mono uukoisoro honja mokolonj aisoonkebaa. Niinonj qaa ii gosinj kaen jejen. Anutuwwa Unyanonj noo uunanonj kaanagadeen laligoji, iikawaajonj mono kaen romonjonj jejen. Kian.

8

Nene tando lopiombaa nandunj aanja ii newonja me qaago?

¹ Onjo nene tando lopiombaa nandunj aanja kawaa tere oogi gejanono kokaen jemaŋa: Uujopanonj mono ilaanj onjombaa. Niinonjiinonj jegi tosanonj kokaen jenkeju, “Kuuya nonononj tando lopiombaa kanagia moma yagonij omaya kolooja.” Qaa ii honabonjaga kolooji, ii mojonj. Onjo momo kaanja jenj laligogi uugianonj waaro konjainj kaanja terereen awelejonkeju. Kaenj ama deema sisau laligoju. Kana qaa wanja ii uujopa. Kana iikaanja kanonj mono ananaa uunana meagonj menj kotiiŋ aowonja. ² Moŋnonj “Qaa mombaa kania moma yagojenj,” ii jetanonj jeji, iwaa momakootoya honjanonj mono

‡ 7:38: 36b Eja moŋnonj borata eja mumambaajonj uuwoi moji, niinonj iwaa gejanono qaa kokaen jemaŋa: Maŋanonj kokaen romonjonj jeja, “Borana munj sili awaa mende ama mumambo.” Kaen jero borataa gbania eja memewaa so kolooro eja mumambaa siija moma kotijji een, iinonj mono saanonj siija otaanj eja muro mero sokombaa. Maŋanonj iikaanja kanonj singisonjgo mende ambaa. 37b Mende ambaato, maŋanonj borata eja mende mubaatiwaa qaaya anjaa uutanonj somonjonj moma kotijji, iikawaajonj kokaen jemaŋa: Moŋnonj maŋa ii mende kuuro osijato, saanonj anjaa siija otaaro qaa moŋnonj mende somonjgoji een, iinonj mono saanonj siija otaanj borata anjonj komba. 38b Kaenj kolooro bora saranja eja mubaati, iwaa silianonj mono dindiŋa koloowaato, ii mende mubaati, iinonj mono kana awaa soro otaawaa. Kian.

mende kolooro toroqen tompin laligoja. ³ Ii qaanondeen jejato, moŋnoŋ Anutu uutanon jopagonkeji, Anutunon mono iwaajon moro honja kolooja.

⁴ Nene tando lopion yonoojon nandun angiti, ii newonja me qaago? Qaa kokaen jenkeju, “Tando lopion ii beŋ honja mende laligojutiwaa kaisaregia koloaju,” ano qaa moŋ ii kokaen, “Anutu motoononon laligoja. Alia moŋ qaago.” Qaa woi ii onjaga koloajaoti, ii mojon. ⁵ Qaa iikawaa kania ii kokaen, “Ome beŋa beŋa,” qagia kaen qamakejuti, ii mamaga laligoju. Sombinon me balonon laligojuti, ii saanon mende mojon. Onanon omejiilan, beŋ ano eja pon ii mamaga laligoju.

⁶ Ii laligojuto, ii kilen Anutu motoonngo iinondeen ananaa beŋnana ano Manana kolooja. Iinon iwoi kuuya mokolooro asugiro. Laaligonana iwaajon laligowombaajon ama nonono laligojon. Kaanagadeen Pon motoonngo Jiisas Kraist laligoja. Iinon Anutu ilaaro iwoi kuuya mokolori. Nono kaanagadeen ilaan nonono laligon kotiinkejon.

⁷ Kaen moma laarijonto, ejemba kuuyanon momakooto kaanja ii mende meŋ laligoju. Ii qaagoto, tosanon wala tando lopion waegia meŋ moma kotiigitiwaajon ama koi kaananon kaanagadeen toroqen nene tando lopiombaa nandun aanja ii neŋ iikaanja kanon afaanjon beŋurugia ii romonjon laligoju. Uugianon looloria kolooro uuwoi ama negi uugia iikanon menjerenjonkeja. ⁸ Menjerenjonkejato, nenenon nunuama Anutu waa kosianon mende nonoomakeja. Nene singi laligowonati, iikanon tiwitiwilaa mende mokoloowonja. Nene neŋ laligowonati, qabunanananon iikanon mende somariwaa.

⁹ Ii kilen nene kuuya newombaajon afaanjojuti, ononon mono jeubaba lan laligowubotiwaajon galen meŋ aon laligowu. Jeubaba kaen laligogi tosanon injiima uugia looloria kanon boliro kamaan unuwabo. ¹⁰ Kawaa kania ii kokaen: Giinon momakooto honja meŋ laligon afaanjon tando lopion jigoyanon kema rama nembanene nena alaga moŋnoŋ giiro kokaen bimoowaa: Uutanon looloria kolooro uuwoi anji, iinon kaen giima uutanon waaro afaanjon nene tando lopiombaa nandun aanja ii neŋ kamaan qenaga.

¹¹ Goo momakootoga honja kanon mono geengaa uumeleen alaga kuuro uuwoi qaganon looloria koloojiwaajon mono afaanjon neŋ kamaan qenaga. Kraistnon iwaajon ama komuroto, nene ii neŋ kaen kamaan qen tiwilaaro mende sokombaa.

¹² Tiwilaawaato, uumeleen alaurugia kaen meŋ bolin onoma uugia looloria ii qen kondeema singisonjo amake-

juti, iikaanja kanonj mono Kraist iyana qotogonj singisonjo amakeju. ¹³ Kawaajonj niinonj nene monj newe iikanonj uumeleenj alana konjgoro muro kamaanj qenj singisonjo anji eenj, niinonj mono kambanj monjonj nene ii mende toroqenj nemanja. Niinonj alana jolonjonj konjgoro mumambotiwaa-jonj kaparanj koma nanjenj. Kianj.

9

Aposol nomaenj koloowe sokonaga?

¹ Naa kasanonj somonjonj nono solanja mende koloowenaga? Onjononj gosinj nonji aposol koloojenj me qaago? Ponjana Jiisanonj asuginj nono iibe me qaago? Niinonj Pombaanonj nanjonj gawonj mewe onjo mono gawonj iikawaa honja kolooju. ² Ponjonj anjo aposol gawonj nono iwo nama mewe onjo uugia meleema noo munjenj aasona kolooju. Kawaajonj tosianonj gosinj nonji aposol mende koloowenagati eenj, onjononj mono kanana iikaanja moma yagoju. Ii mono afaanjonj nanjonj jegi sokombaa.

³ Ejemba tosianonj noojonj “Aposol mende kolooja,” jen ajoroonj gemanonj qeqe ama nomakejuto, niinonj mono onjoononj sundu jen iikanonj neenaa kanana nanjonj jenkejenj.

⁴ Kawaajonj gere ano nembanene nononji nenjauruna yonowo menj nej laligowonaga, iikanonj mono soyanonj koloonaga. ⁵ Piito, aposol tosaanja ano Pon Jiisaswaa kouruta yonjononj embaurugia momalaarigiawo unjuama motoonj kema kankeju. Niinonj kaanagadeenj iikawaa so ambenagati eenj, sili iikanonj mono kana waleema qetetanowenaga me qaago? Ii qaago totoonj.

⁶ Selewaa laaligoyanonj onjo ejemba geria nanjonj onjomakejuto, nii ano Barnabas qaago. Noro gawombaa tawaya mende noronji eenj laligonkejo. Ii mogi sokonja me qaago? Tosianonj uuwaa gawonj megii tawa onjonji selegiaa gawonj mende menkejuto, noroojonagadeenj mono nanjonanjononara noronaro mokoloowotiwaaajonj jeju me?

⁷ Gawmambaa manjaqeqe gawonj menkejuti, yonjoononga monjonj anjaa laaligoya nanjonj aonj menkeja me qaago? Wain gawonj komomakejuti, yonjononj kuuya iikawaa honja menj nenkeju me qaago? Kaanjadeenj bulmakao galenj komakejuti, yonjononj kuuya iikawaa aju apuya nenkeju me qaago?

⁸ Qaa ii balonj ejemba ananaa momonana iikayadeenj mondama otaanj mende jejento, Anutunonj kaanagadeenj qaa iikayadeenj Mooseswaa Kana qaanonj jeja. ⁹ *Mooseswaa Kana qaanonj Juuda nonjoo gawonj meme silinana ii jen

* 9:9: Dut 25.4; 1 Tim 5.18

asarij kokaen oogita eja, “Wiit dumun kota ano kaawoya gosiwombaajon bulmakao eja wama kan oonji dumun tuun qaganon riin rijijaankeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu. Kaen wagigi saanon nene kitia nero sokombaa.” Kawaa so kasunon tiwojun men oro metogoro qen nene kitia mugi nero sokombaa. Anutunon kasu bulmakao yonoojon majakaka mende moma kaen jeja. Ii qaago.

¹⁰ Orowaajon qaagoto, qaa ii mono nonoojon jero eja. Qaa ii nononon kokaen ambombaajon ama oogita eja: Kinonon gawon tetebaro meji, iinon mono hona koloowaatiwaajon jejeromonromon qaganon gawona menkeba. Kaanagadeen dumun ton-tonon qen hona ano kaawoya gosiji, iinon mono bakaya men newaatiwaa mamboma gawona menkeba. ¹¹ *Nononon uuwaa qaa kota batugianon qosoma kororoon laligonin ononon laaaligowaa nanjonango iwoi mende nononji gamuyawo koloonkeja. Niinon men qeangon onombe ononon iikawaa kitia meleema nonji soyanon koloowaa.

¹² Tosianon batugianon uuwaa gawon megii nanjon ononji soyanon kolooji een, nii mono so ii uugun nanjon nonji sokombaa. Kitia ononin iikawaa kitia nononji so konagato, niinon iikaan ambutiwaajon mende qisin onombe. Kraistwaa Oligaa Bunja qaa seiwaatiwaa kania somongowombotiwaajon mono iwoi nonombutiwaajon mende qisin ononin. Qaagoto, nononodeen mono kaparan koma kotiin lombo kuuya bosima laligonin.

¹³ *Qaa koi mono romongowu: Jiwowon jigonon gawon menkejuti, iyononon mono jigo iikanona nembanenegia men nenkeju. Siimolon on alatawaa gere bolana galen kombutiwaajon kuun ononji nanjuti, iyononon ejemba nene nandungia alatanon anji nene iikawaa kitia tosia ii iikanona bunja qen aonkeju. ¹⁴ *Qaa iikawaa so Pononon kaanagadeen jen koton qaa kokaen jero, “Oligaa Bunja jen seigi ejembanon mobuti, iyononon mono Oligaa Bunawaa kitia kotin nandun anji laaligogia nanjonangogia mokolon laligowu.”

¹⁵ Niinon saanon qaa iikawaa so romongon uuwaa gawon men tawa nombutiwaajon qisin onombenagato, kotin nandun ambutiwaa qaa kuuya ii mesaowe. Monen ambutiwaa qaa oojeni, ii ononon kaen ama nombutiwaajon mende oojen. Tawa memambaajon romongowe bimooro koomuwaa-jon mobe afaangoja. Neenaajon ii qaa omayaa qaagoto, tawa mende nombutiwaa qaaya ii mono selenaa mepeseen jejen.

Noonon qaa ii monnon me monnon qewagomambaajon amamaaro laligomaŋa.

¹⁶ Oligaa Buŋa jeŋ seiŋkejeŋi, iikawaajon selena mepe-seemambaa so mende koloojen. Niinon Anutuwaaw jeŋkooto baatanon laligon ii jeŋ seimambaa so koloojen. Gawon ii mono mesaomambaajon amamaajen. Oligaa Buŋa mende jeŋ seiwenagati een, iikawaajon lombonon qananon uro niima ilipizi jewutiwaa so koloowenaga.

¹⁷ Neenaa siinŋaajon gawon ii meweengon mewenagati een, mono saanon tawa nombutiwaajon mambombenaga. Kaento, Anutunon kuun nono neenaa aiŋna mende otaan Buŋaya galeŋ komakejeŋi een, ii mono Anutunon moma laariŋ noma gawon nono laligojeŋiwaa so meŋkejeŋ. ¹⁸ Kaen kolooro naa iwoinon mono tawana koloonkeja? Oligaa Buŋa jeŋ seiŋ ii sewanŋa qaa amakejeŋi, iikanon mono noo tawana koloonkeja. Anutunon gawonaa kitia nombutiwaajon jeŋ kotoro Buŋa Terenon eji, qaa iikawaa so tawawaajon mende kaparan komakejeŋ.

¹⁹ Ejemba monnon me monnon mende somonŋon nono saanon neenaa aiŋnon laligowenagato, ii kileŋ neena meŋ kamaan aon laligojeŋ. Ejemba kuuyanon uugia meleembutiwaajon kaparan komakejeŋ. Kaen ambutiwaajon ejemba kuuya welenŋia qeŋ laligojento, seiseiya yononon kileŋ Kraistwaa buŋaya mende koloowutiwaa so koloaju. ²⁰ Juuda yononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma batugianon Juuda tani koloon laligowe. Mooseswaa Kana qaa baatanon laligojuti, iyononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma neeno Kana qaa kawaa baatanon mende laligon kileŋ qaa iikawaa gbadonon somonŋon nonjiwaa tani koloon batugianon laligowe.

²¹ Mooseswaa Kana qaa mende moma laligojuti, iyononon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma batugianon Kana qaa mende moma laligojeŋiwaa tani koloon laligowe. Neeno Anutuwaaw Kana qaawaajon tompiŋ mende laligojento, Kraistwaa Kana qaa baatanon kema ii teŋ komakejeŋ. Ii kileŋ yonoo batugianon Anutuwaaw Kana qaa mende mojeŋ tani koloon laligowe. Ejemba seiseiyanon uugia meleembutiwaajon kaen ama laligowe.

²² Momalaarigianon looloria laligojuti, iyononon uugia meleema kotiiwutiwaajon ilaan onoma batugianon looloria tani koloon laligowe. Ejemba tosaanŋa naa afaanaga kana iinon me iinon uugia meleembutiwaajon ilaan onoma ejemba kania kania yonoo batugianon tani kania kania ama laligowe.

²³ Tani kuuya ii Oligaa Bunjanon seiwaatiwaajon amakejen. Seiro kotumotueyanon neenaa qananon uro neeno kaanagadeen oyanboyan koloomambaajon ama kaen amakejen. ²⁴ Qaa koi mono romongowu: Kuu aambaa kambanjon kuuya yononon haamo ambutiwaajon esungia menj kululuun kemakejuto, motoonggo monjon mono haamo ama tawa mewaa. Onjo mono motoonggo iikawaa so bobogarin kema tawa mewombaajon kaparan koma laligowu. Mono iikawaa so momalaari koma gbilin laligowu.

²⁵ Ejemba anjolenon haamo ambombaajon kemakejuti, iyononon mono kuuyanon iyangia tororo galen koma aowombaajon koma gbilinjeju. Yononon kasaronon juquma gororongowaati, iikayadeen mewombaajon kaparan komakejuto, nononon ila wage mende aliwaati, mono tawa ii mewombaajon kaparan komakejon. ²⁶ Kawaajon niinon lansan kema koma kan koma mende bobogarin kemakejen. Borona kuma manja lansan mende qenjejento, kuu aan alauruna haamo ama onjomambaajon mono dindinagadeen tororo qenjejen.

²⁷ Niinon ejemba tosaan Bunja qaanon uugia kuun laligowe tegoro Anutunon mono gema nuro neeno ilawage mende memambo. Kawaajon mono neenaa sele busuna mindinjon tororo koma gbilin galen komakejen. Kian.

10

Israel wala laligogiti, iyonoonon galen meme qaa

¹ *Oo uumeleen alauruna, Israel nonoo ambosakananon Mooseswaa gematanon otaan kagi iwoi kolooroti, iika-waajon poumapou laligowubo. Kawaajon Israel nonoo kananana kokaen toroqen oomanan: Yononon kuuya koosu baatanon kan laligon Kowe Osoga kotogi yonoononga monjon mon mende tiwilaaro. ² Anutunon oomuluya koosunon ano kowenon ano ii koton kan kuuyanon uugia meleema Mooseswaanon kanageso koloogi. ³ *Kaen koloon kuuya yononon uuwaa nene iikayadeen mokoloon nen laligogi.

⁴ *Kaanagadeen kuuya yononon uuwaa apuya iikayadeen mokoloon nen laligogi. Uuwaa apuya ii jamo somata monjon onotaan kanagianon karoti, mono iikanonja mokoloogi. Jamo somata ii Kraistwaa sareya. ⁵ *Kaen laligogito, ii kilen Anutunon kanageso honja yonoononja

* **10:1:** Eks 13.21-22; 14.22-29 * **10:3:** Eks 16.35 * **10:4:** Eks 17.6; Jan

20.11 * **10:5:** Jan 14.29-30

uukorisoro mende moma laligoro balon qararanꝑkonꝑkonꝑanon tiwilaagi qamogianon qeqelalan en gisaagi.

⁶ *Kaen kolooroti, ii ananaa gejatootoonanaga kolooja. Anutunon mono sare ii nonoojon ama ano galen meme qaananaga kokaen kolooja: Yoꝑonon uugia mende galen koma bologa mewombaajon koposongogiti, nononon mono iikawaa so ama tiwilaawombo. ⁷ *Kaanagadeen Israel yoꝑoononꝑga tosianon tando lopion waegia men mepe-seen laligogiti, ononon mono iikawaa so ama laligowubo. Yoꝑoojon Buna Terenon qaa kokaen oogita eja, “Kanageso yoꝑonon nen kisoro ama ajoroon ragi uugianon waaro iikanon meleema gejajojomban kokaen kolooro: Yoꝑonon rii gbawe oron apu kotiga nen serowilin lan anꝑi.” Qaa kaen eja.

⁸ *Yoꝑoononꝑga tosianon serowilin anꝑi Anutuwaaw irinꝑonꝑsoonꝑaajon ama ejemba 23,000 kawaa so ween motoongowaa uutanon komun kamaagi. Nononon mono tosaanꝑa yoꝑoo so serowilin ambombo. ⁹ *Kaanagadeen Israel yoꝑoononꝑga tosianon Pon iijonꝑgogi mokolen yoꝑonon inꝑigi komugi. Nononon mono tosaanꝑa yoꝑoo so Pon iijonꝑgo wombo. ¹⁰ *Yoꝑoononꝑga tosianon galenurugia njindinꝑnduru jenmeesan ama gema unꝑun laligogi men tiwitiwilaa gajobanon mono unꝑuro komugi. Nononon mono tosaanꝑa yoꝑoo so njindinꝑnduru jenmeesan lan ama laligowombo.

¹¹ Kaen koloon ononoti, sareqaa ii mono ananaa gejatootoonanaga kolooja. Namonon laaligowaa kamban tetegoyanon kan kuun nonono laligojonꝑi, sundu ii mono nonoojon ama oogi galen meme qaananaga kolooja. ¹² Kawaajon nama kotiimambaajon jejani, gii mono kamaan guwabotiwaaajon ama galen men aon laligowa.

¹³ Anꝑobato qagianon umakejuti, iikayadeen mono balon ejemba kuuya nonoo qanananon umakeju. Anꝑobato tania mon mokoloowuyaga, iikanon esunꝑgianon mende sokombaatiwaaajon kamaawuyagato, Anutunon qaaya somonꝑgorotiwaa so ii pondan otaanꝑ amakeja. Iinon anꝑobato Toya anꝑon kono anꝑobato esunꝑgia mende sokombaatiwaa so ii ama onomambaajon amamaanꝑkeja. Kawaajon anꝑobato mogi Anutunon esunꝑa onoma iikaanꝑa kanon olon kombombaa kana kaanagadeen meleun onono koloonꝑkeja. Kawaajon ononon balombaa anꝑobatoya iikanon saanon kotiin haamo ambutiwaa so kolooju. Kianꝑ.

Tando lopiombaa lomban ano Pombaa samonꝑ kowoga

* **10:6:** Jan 11.4 * **10:7:** Eks 32.6 * **10:8:** Jan 25.1-18 * **10:9:** Jan 21.5-6

* **10:10:** Jan 16.41-49

14 Kawaajon wombo alauruna, tosianon tando lopion waegia men mepeseen onjomakejuto, ononon ii kok koma mesaowu. 15 Niinon momo ejemba akadamugiawo koloojutiwaa so qaa jemanjati, ii mono onjoangio gosin iikawaa hona mokoloowu.

16 **“Pombaanon samon newona,”* kaen jen kotumotuwaa qambiwaajon Anutu dangisen jen qama koolin qambi iikanona nenkejon, iikanon mono Kraistwaanon toroqen saya nenkejon. Bered moton iikanona nenkejon, iikanon mono Kraistwaanon toroqen busuya nenkejon. Iikawaajon mono duduuwubo. 17 Kuuya nononon bered motoonggo iikanona nenkejon. Bered ii motoonggo koloojiwaajon ama mamaga nononon Kraistwaa hona motoonggo koloojon.

18 **“Ono mono Israel kanagesowaa laaligoya romongowu. Ejemba siimolon oowutiwaajon nene анги tosianon iikawaa kitia nenkejuti, iyononon alatanon toroqen gawona Anutuwaajon menkeju.* 19 Qaa iikawaa kania hona ii mono nomaen jewanaga? Tando lopion onjojon bao qegi saya kamaaro siimolon onkejuti, iikanon honawo koloojiwaajon jeja me qaago? Tando lopion ii hona koloojutiwaajon jeja me qaago? Qaa kawaa kania ii nomaen?”

20 **Tando lopion ii hona qaagoto, uumeleembaa gadokopa yononon kilen siimolongia omejiilan yonjojon onkeju. Ii Anutuwaajon qaago. Niinon ono ome yonowo toroqen laligowubotiwaajon majakaka mojen.* 21 *Ono Pombaa qambinonga ano omejiilan yonoo qambinonga ororon newombaajon amamaawuya. Kaanagadeen Pombaa nene dun ano omejiilan yonoonon nene dun ii ororon toroqewombaajon amamaawuya.* 22 **Nanamemen kaananon mono Pombaa uuta mero boliro irina soombaatiwaajon mojon me? Kusunananon mono Pon uugun uma laligojon me?*

Nononana ainana mesaon Pon mepeseewona.

23 **Tosianon kokaen jenkeju, “Nono saanon nononana jaajaa ainana otaan iwoi kuuya amakebona.”* Qaa ii honagato, nanamemen kuuya kanon mono mende ilaan nonomakebaa. *“Nono saanon nononana jaajaa ainana otaan iwoi kuuya amakebona,”* kaen jenkejuto, nanamemen kuuyanon mono uunana mende nanjon men kotiin nonomakebaa. 24 *Monjon mon iyanjaajonadeen romongon qeangomambaajon kaparan kombaboto, alaurutanon qeangowutiwaajon kaparan kono sokombaa.*

* **10:16:** Mat 26.26-28; Maak 14.22-24; Luuk 22.19-20 * **10:18:** Lew 7.6

* **10:20:** Dut 32.17 * **10:22:** Dut 32.21 * **10:23:** 1 Kor 6.12

²⁵ Oro ii me ii maaketnon ama qetegon nene mirinon (sii mirinon) sewanja mewutiwaajon amakejuti, ii mono uuwoi mesaon nenkebu. Orowaajon ama uugianon menjerenjowabotiwaa qisiqisia mon mono mende ambu. Qaago!

²⁶ *Qaa iikawaa kania ii Buja Terenon kokaen oogita eja, "Balon ano iwoi kuuya kanon eji, ii Pombaa bujaga kolooja."

²⁷ Mon Kraist mende moma laariji, iinon onoono iwaanon kembombaajon moma kema ragi nembanene ii me ii jaagianon ama onombuti, ii mono uuwoi mesaon newu. Nene waajon ama uugianon menjerenjowabotiwaa qisiqisia ii mono mende ambu. Qaago! ²⁸ Onoangiaajon qaagoto, "Nene koi tando lopion yonoo nandun aaja kolooja," monon kaen injjoroti een, ii injjoroti, iwaa uutanon boliwabotiwaajon mono galen men aon mende newu.

²⁹ Geengaa uugianon menjerenjowabotiwaajon mende jento, alagaa uutanon boliwabotiwaajon ii jejen. Niinon neenaa aijnon iwoi ambe alanaa uutanon boliro gosin noma Anutunon qaana jen tegon kitia meleema nombabo. Een kaen mendeema aonin jawo kolooro mende sokonja.

³⁰ Niinon ejemba yonowo toroqen rama nenegiaajon "Anutu dangisen!" jen oro nemanati, tosianon iikaan ambe niima iikawaajon gema nugi mende sokombaa. Orowaajon Anutu mepesejenji, iikawaajon mono qaa tokoronkota jen nonji mende sokonja.

³¹ Kawaajon nene apu newuti, ano ii me ii ambuti, ii kuuya mono Anutuwaqaabunayanon seiwaatiwaajon ama amakebu. ³² Iwoi mon mende anji mombaa uutanon iikawaajon boliro momalaarianon zololongon kamaawabo. Juuda me kantri tosiaa ejemba me Anutuwaanon kanageso yonoo batugianon mombaa uutanon mono onoojon ama boliwabo. ³³ Niinon kaanagadeen iwoi kuuya amakejenji, iikanon mono ejemba korebore uugianon qeangowaatiwaajon kaparan koma laligojen. Neenodeen qeangomambaajon mende nanjento, ejemba seiseiyanon qeangowutiwaajon janjarin riwe mombo letoma Siwewaa buja koloowutiwaajon kaparan komakejen. Kian.

11

¹ *Niinon Kraistwaa sili kaanja amakejenji, iikawaa so ononon mono noo silina otaan laligowu. Kian.

Emba ononon mono wangia esuun Pon mepeseewu.

² Niinon iwoi kuuya amakejenji, onon iikanon romonjon nomakejutiwaajon dangisen jen ononjen. Onon kuma

onombetiwaa so qaana ten koma otaankejuti, iikawaa-
 jon mono mepeseen ononjen. ³ Niinon onjo qaa koi
 moma kotowutiwaajon mojen: Kraistnon eja kuuya nonoo
 wanana kolooja. Ejanon embawaa wana kolooja ano
 Anutunon Kraistwaa wana kolooja. ⁴ Kawaajon eja onjo
 mono wanjkougia qetegon qama koolin Anutuwaa qaa jegi
 sokombaa. Eja kuuyanon wangia turun qama koolijuti,
 me Anutuwaa gejatootoo qaa jen asarijuti, Anutunon mono
 iyonoo momogiaajon moro gamuyawo kolooro iyangia men
 kamaan onkeju.

⁵ Kaento, emba monnon wana mende esuun qenjaaro
 ajojoroanon qama kooliji me Anutuwaa gejatootoo qaa jen
 asariji, iinon mono loya wan kolooji, ii gamu qen mun iyan
 men kamaan aowaa. Kaen ama wan juya kuuya motogi
 asuganon een laligowaatiwaa so koloowaa. ⁶ Embanon wana
 mende esuui een, iinon mono wan juya kaanagadeen jero
 motogi sokombaa. Ii sokombaato, embanon wan juya jero
 motogi gamuyawo koloowabo. Kawaajon mono wana esuun
 laligoro sokombaa. ⁷ *Embanon loyaa akadamuya koloo-
 jato, ejanon Anutuwaa unauyaya ano akadamuya kolooja.
 Kawaajon ejanon mono wana mende esuuro sokombaa.

⁸ *Ii kokaembaajon: Waladeen ejanon embanonga mende
 kolooroto, embanon ejawaanonga kolooro. ⁹ Anutunon
 eja ii embawaajon qaagoto, emba ii ejawaajon mokolooro
 laligoju. ¹⁰ Kania kawaajon ama embanon mono ku-
 usun baatanon laaligowaa aiweseya ii wana esuun laligoro
 sokombaa. Kaen kolooro Siwe gajoba yononon godaqeqe-
 waa sili awaa iimakebu.

¹¹ Kaen sokombaato, Pombo qokotaan laligonin embanon
 mono ejawaa qaaya mende ugun anaa ainanon lan mende
 laligowa. Ejanon kaanagadeen embawaa qaaya mende
 ugun anaa ainanon lan mende laligowa. ¹² Embanon
 ejawaa siitanonga kolooro kawaa so ejanon kaanagadeen
 embawaa goron uutanonga koloon laligojonto, ilawoila ku-
 uyaa kondomondoo Toya ii Anutu.

¹³ Kawaajon embanon wana mende esuun Anutu qama
 kooliro sokombaa me qaago? Qaa ii mono onoangio gosin so-
 mongowu. ¹⁴ Anutunon ejemba mokolon nonoma balonon
 motoon laaligo arengoroti, aren ii iima gosin sili koi kaan
 mono moma asarijon me qaago? Ejanon wan juya mende
 motoro koriji een, iikanon mono gamu qen aoja.

¹⁵ Anutunon embawaa wan juya koriga ii esuya
 koloowaatiwaajon muro laligoja. Kawaajon embanon wan
 juya mende motoro koriji een, iikanon mono akadamuya

* 11:7: Jen 1.26-27 * 11:8: Jen 2.18-23

koloon muja. ¹⁶ Mononon qaa kawaajon niinongiinon amambaajon moji een, niinon iikawaajon qaa motoongon kokaen jemaŋa: Anutuwaanon kanagesoya kanagesoya Anutu mepeseewombaajon ajoroonkejuti, iyononon mono nonowo uumotoongon ama sili iikayadeen otaan sili tosaŋa togonkeju. Kian.

Pombaa samon toroya newutiwaa silia

Mat 26.26-29; Maak 14.22-25; Luuk 22.14-20

¹⁷ Ono uumeleen ajoajoroonon ajoroon kanon mende qeangonkejuto, mono toroqen kileqileenkeju. Kawaajon niinon mende mepeseen ononjento, aren ama jen koton ononjen. ¹⁸ Qaa mutuya mon gejananon kemero kokaen mobe, “Ono uumeleen kanagesowaa ajoajoroonon ajoroonkejuti, iikanon mono batugianon angowowo amakeju.” Qaa ii jegi moma bakayagadeen hona kolooji, iikaen moma laarijen.

¹⁹ Batugianon deema tuun busubuusu angi Anutunon injiira daen ononon momalaariwaa angotetenon nama koti-iwu ano daen ononon mende sokombuti, qaa iikanon mono asuganon koloonkeja. Iikawaajon uuwoi mende mojen. ²⁰ Uumeleen ajoajoroonon ajoroonkejuti, iikanon mono Pombaa samon kowoga newombaa silia mende otaankeju.

²¹ Ii kokaembaajon jejen: Samon kowoga nenkejuti, iikanon ororon qaagoto, anja anja nenegia men kanain lan negi tegoro tosonianon toroqen wosogia injiira tosonianon apu kotiga mamaga nen enkalolon kolooju. ²² Ee mirigia en ononja me qaago? Iikanon saanon nene ano apu newu. Anutuwaa uumeleen kanageso jejewili ama onombombaaajon moju me ejemba wanaya nembanenegia qaa ii men kamaan onombombaaajon moju me? Kawaajon niinon on mepeseen onomanjwaajon moju me? Kaen qaago totoon. Mono nomaen jen onombe sokonaga?

²³ Pononon qaa nonoti, niinon ononon kaanagadeen ii mobutiwaajon kokaen jemaŋa: Pon Jiisas memelolo men mugi gomantiina kanon bered mero. ²⁴ Ii men kotuegon dangisen jen moton kokaen jero, “Koi neenaa busunaga. Ii onoojon ama togon ononjen. Ii nen mono nii romongon noma laligowu.” ²⁵ *Kaen jero negi tegoro kaanjadeen qambi men kokaen jero, “Qambi koi mono soomongon gbilia kolooja. Noo sana koi kanon mono Anutuwaa soomongoya men kotiira ewaa. Ii nenkebutiwaa so mono nii romongon noma laligowu.”

* 11:25: Eks 24.6-8; Jer 31.31-34

²⁶ Bered ano qambi iikanonja nenkebuti, iikanonj mono kambaŋ so Poŋnonj komuroti, iikawaa bunjaya meŋ asarin laligonj ugi eleema karo tegowaa. ²⁷ Kawaaajonj moŋnonj bered me Pombaa qambi iikanonja arambaranj qaganonj neji, iinonj mono Pombaa busuya ano saya meŋ kamaanj ama singisonjgoyawo kolooja. ²⁸ Kawaaajonj ejemba nonononj ananaa uunanaa kania gosinjo mono bered ano qambi iikanonja neninj sokombaa.

²⁹ Moŋnonj Pombaa busuya ano saya mende goda qeŋ nembanene toonj kaanja lanj neji, Poŋnonj mono iwaa qaaya jeŋ tegoro lombo qaganonj ubaa. ³⁰ Lanj neŋ laligogitiwaaajonj ama ejemba seiseyanonj batugianonj loorinj ji mokoloogi mamaganonj goronj qeŋ komudaborogi.

³¹ Komudaborogito, ananaa uunana gosiwonagati eenj, Anutunonj qaanana gosinj jeŋ tegoro lombo mende mokoloowonja. ³² Ii mende mokoloowonjato, Poŋnonj qaanana gosinj jeŋ tegonj kaenj mono kambaŋ kokaamba mindinjonj nonomakeja. Kanagenj jeŋ tegonj nonono ejemba uugia mende meleengiti, iyonjowo ororonj gere sianonj kemebombotiwaajonj mono mindinjonj nonomakeja.

³³ Kawaaajonj uumeleenj alauruna, nene newombaajonj ajoroonjkebuti, iikanonj mono onjoanjanjaajonj mamboma aonj ororonj nenkebu. ³⁴ Moŋnonj wosoya kiji eenj, iinonj mono iyanjaa mirinonj nembaneneya newa. Ajoroonj lanj negi Anutunonj injiima qaagia jeŋ tegoro lombo mokoloowubotiwaajonj ii jejeŋ. Qaa tosaanja onjoononj kamanjati, kambaŋ iikanonj jeŋ kotonj onomanja. Kianj.

12

Gawonj memewaa momo kalenj yonjo kanagia

¹ Oo uumeleenj alauruna, niinonj Unja Toroyaa momo kalenja kalenja iikawaa qaawaajonj poumapou laligowubotiwaajonj mojeŋ. ² Uumeleembaa gadokopa laligogiti, kambaŋ iikanonj iinonj me iinonj horonj onjoma unjano tando lopionj omaya waegia meŋ mepeseenj laligogi. Kaenj me kaenj jeŋ jinjaunj kema lanj laligogiti, ii saanonj moju.

³ Kawaaajonj onjo qaa koi mobutiwaajonj jejeŋ: Anutuwaaw Unjayanonj moŋ sololoooro “Jiisas qasuaajen,” qaa ii jemambaajonj osiwaa. Kaanqadeen Unja Toroyanonj eja me emba moŋ mende sololoonj muji eenj, iinonj mono “Jiيسانonj Poŋna koloonj nonja,” qaa ii jemambaajonj amamaawaa.

⁴ *Gawonj memewaa momo kalenja ii kania kania koloojuto, Unja Toroya iinonj mono motoonjo kolooja. ⁵ Uumeleenj kanageso welenj qeŋ onjombombaaajonj gawonj kania kania

* 12:4: Room 12.6-8

mende laligonaga. ¹⁶ Gejanananon kokaen jenaga, “Nii jaaga qaago. Kawaajon sele busu mende toroqen laligojen.” Kaen jenagati een, iikawaajon mono kilen sele busu mesaon anjodeen mende laligonaga.

¹⁷ Selenananon kuuya jaa koloonagati een, qaa momowaa gejanananon mono daen ranaga? Kaanagadeen jumunanon geja koloonaga, iikaya moron momowaa sewanananon mono daen ranaga?

¹⁸ Anja anja qaagoto, Anutunon sele busu kiti motomotoon ii arenjon moro sokonjiwaa so mindirin onono sele busu motoonjo koloou. ¹⁹ Sele kiti kuuya ii kiti motoonjo koloowuyagati een, mono nomaen sele busu motoonjo koloonaga? ²⁰ Kaen qaagoto, sele kitinana ii mamagato, sele busunon motoonjo koloou.

²¹ Kawaajon jaanon borowaajon kokaen jemambaajon amamaaja, “Nii goojon mende amamaajen.” Kaanagadeen wanjon kanawaajon “Nii goojon mende amamaajen,” kaen jemambaajon amamaaja. ²² Simbirinsambaran qaagoto, sele kitinana monin looloria kolooujuti, iyononon qaongi jaawo laligowombaajon amamaawon. ²³ Sele kitinana monin qabunagia kamakamaata kolooujuti, ii mono esuunin qabunagiawo koloou. Sele kitinana monin gamugiawo kolooujuti, ii mono tororo esuunin ejemba jaagianon sokonja.

²⁴ Sele kitinana asuganon qendeembombaajon gamu mende mojon, ii mende esuunin sokonja. Kaen amakejonto, Anutunon sele kitia kitia mindirin somonjon onoma kitia omaye ii qabun somata muro ororon koloou. ²⁵ Sele busu kiti yononon batugianon juma angowowo men aowuboto, tani motoonjo kalan koma aowutiwaajon mono arenjoro ororon koloou. ²⁶ Sele busu kitia monjon siimbobolo moji, tosaan kuuya mono iwo siimbobolo momakeju. Sele kitia monjon qabun mokoloou, tosaan kuuya mono iwo aisoonkeju.

²⁷ Ononon Kraistwaa sele busuya koloou ano motomotoon ononon mono iwaa sele kitiuruta koloou. ²⁸ *Kawaa so Anutunon ama onono uumeleen kanagesowaa gawon kokaen menkeju: Wala tosaan kuun onono wasiwasi eja aposol koloou. Kawaa gematanon tuun woiya kuun onono gejatootoo ejemba koloou. Tuun karonja yononon boi qaqazu koloou. Kawaa gematanon tosianon angoletto meme ejemba koloou. Tosaan yonoonon momo kalen onono jia jia men qeangonkeju. Tosianon afaangon kotiin tosaan ala ilailaa ama onomakeju. Tosaan yonoonon kalen onono

* 12:28: Ef 4.11

galenkonkon gawon menjkeju. Tosianon qaa qaita mon jenkeju.

²⁹ Kuuya ononon wasiwasi eja aposol mende koloaju. Awawi toton! Kuuya ononon gejatootoo ejemba mende koloaju. Kuuya ononon boi qaqazu koloaju me qaago? Kuuya ononon angoletto meme ejemba koloaju me qaago?

³⁰ Ji men qeangowombaa momo kalenja kalenja ii kuuya ononon eja me qaago? Kuuya ononon qaa qaita mon mende jenkeju. Qaago. Qaaya qaaya qaita mon jegi onjo kuuya ii meleembombaaajon afaangoju me qaago? ³¹ Ononon mono gawon memewaa momo kalenja kalenja awaa soro ii bunja qen aowombaaajon awelegonkebu. Kaen awelegogi niinon kana awaa soro qendeema iikawaa momo kalenja ii kokaen jen asarimana:

13

Uunon jopagon aoaowaa kalenja

¹ Niinon ejemba ano Siwe gajoba yonoo qaaya qaaya qaita mon kanon qaa jen laligowenagato, uujopananon mende koloaji een, mono kilen kokaen koloowenaga: Gon qegi gonjon qaro angotomana momakejoni me goubire utugogi kinqororon qamakeji, mono iikawaa so koloowenaga.

² *Gejatootoo qaa jejewaa momo kalenja en nono qaa aasangoya kuuya mobenaga ano qaa kuuyaa kania moma yagowenagati een, iikanon mono soyanon koloaja me qaago? Ii kilen uujopanaa honanon mende asugiro iikaana mono iwoi omayagadeen koloon een toton laligowenaga. Momalaari kotiga toton mokolon kawaa qaganon baanaa Toya jen kotowe saanon ten koma baana qetegon mongen anagato, uujopana mende asugiji een, iikanon kilen mono iwoi omayagadeen koloon een toton laligowenaga.

³ Eshinana kuuya ejemba wanaya yonoojon mendeema onombenaga ano sele busuna tosia yononon oogi jewaati-waajon togon onombenagato, uujopanaa honanon mende asugiji een, iikanon mono mende toton ilaan nombaa.

⁴ Monjon alia uutanon jopagoji, iinon mono uugereya qaa uubonjon qaganon ala ama munkeja. Goronkiki mende moma iwoiyaaajon mende koposongonkeja. Selia mende men uma jaba-arambaran mende laligoja. ⁵ Nanamemenanon alia horon ureen mende ama uuta mende men bolinkeja. Iyana qeangomambaaajondeen mende kaparan komakeja. Uuqege ama mugi uu uugere uulanawo mende amakeja.

* 13:2: Mat 17.20; 21.21; Maak 11.23

Menj bolinj mugi siimbobolo moroti, ii mende romonjon mesaonkeja.

⁶ Tosianon bologa anjuti, iikawaajon mende aisoojato, qaa hona otaankejuti, mono iyonowo motoon aisoonkeja.

⁷ Kambanj so alia sopa somonjon kooronanon nama kotiin moma laarin munkeja. Kaen me kaen kolooro Anutuwaajeromonromon ama mamboma awasanaka nama siimbobolo kuuya moma mokosinjonkeja.

⁸ Uujopa nanamemen ii kambanj tetegoya qaa en ubaa. Gejatootoo qaa jen qaaya qaaya qaita mon jenkejuti, iikanon qaombaa ano momo qaita mon iikanon mono kaanagadeen omaya koloon tegowaa. ⁹ Momo qaita mon ii bakasasan moma yagonkejon ano gejatootoo qaa ii bakasasan jenkejon. ¹⁰ Bakasasan amakejonto, Anutuwaakalenja kalenja akadamiugawo koloowuti, kambanj iikanon bakasasan laaligonananon mono qaono oyanboyan siiseweweya qaa laligowonja.

¹¹ Niinon naamade laligoweti, kambanj iikanon naamade qaa jen laligowe. Uumomonanon naamade uu kolooro iikawaa so qaa gosin romonjon laligowe. Eja somata koloon kanon naamade nanamemen ii mesaon gema qewe.

¹² Kawaa so kambanj kokaamba Anutuwaakadamuya ii saanon mende iimakejon. Ii atatonon uun ii-iitaa tani iima bimbimjon tania tororo mende moma een romonjonkejon. Kaen romonjonkejonto, kanagen Anutuwo jaasewan gen aon iima sororogowonja. Kambanj kokaamba momo qaita mon ii bakasasan moma yagojento, kambanj iikanon ii mono kuuya moma yagodaboro manja. Anutunon nii moma komun nonji, niinon iikawaa so iwaa kania moma komudaboro manja.

¹³ Qaa koi jen kotiijon: Kalen karon momalaari, jeromonromon ano uujopa ii kotiin en ubuto, uujopa nanamemen iikanon mono batugianon uuta kolooja. Kian.

14

Gejatootoo qaa ano qaa qaita mon jejewaa kalenja

¹ Uujopawaa kania mono otaan laligowu ano gawon memewaa momo kalen kania kania ii mono bunja gen aowombaajon kaparan koma laligowu. Iikanon awaato, gejatootoo qaa jejewaa kalenja mewombaajon mono kotiin kaparan koma laligowu. ² Monjon qaa qaita mon jeji, iinon ejemba nonoojon qaagoto, mono Anutuwaajonadeen ii jenkeja. Unja Toroyanon sololoo qaa aasangoya asugiro jenkejiwaajon tosaan nononon qaa ii mende moma asarin munkejon. Mono iyanja siri ilaan onkeja.

³ Tompin laligojonto, gejatootoo qaa jenkeji, iinonj mono ejemba uunana menj kotiinj nanjonj ulunjkolenj ama nono-mambaajonj ama qaa jenkeja. ⁴ Monjonj qaa qaita monj jenj iikanonj iyanjaa uuta meagonj kotikotii mokoloonkejato, gejatootoo qaa jenkeji, iinonj mono uumeleenj kanageso kuuya uunana meagonj menj kotiinj nonomakeja.

⁵ Onjo kuuyanonj qaa qaita monj jewutiwaajonj mojento, gejatootoo qaa jewutiwaajonj mono kaparanj koma mamaga mojenj. Gejatootoo qaa jenkeji, iinonj mono qaa qaita monj jenkeji, ii uuguja. Qaa qaita monj jenj ii iikanondeenjananaa qaanonj meleenji, iikaanja mono ororonj koloojao. Kaenj kolooro qaayanonj mono uumeleenj kanageso uunana meagonj menj kotiinj nonono sokonja.

⁶ Oo uumeleenj alauruna, niinonj onjononj kanj qaaya qaaya qaita monj jewenaga, iikanonj mono nomaenj onjo menj qeangonj onjombenaga? Kaenj qaagoto, Anutuwaanonj qaa injisaamanja me momo qaita monj onjomanja me gejatootoo qaa jemanja me gejanono qaa kuma onjomanjati eenj, iikanonj mono menj qeangonj onjomanja.

⁷ Awelo me gita kulele me iwoi monjonj riiwaa aroya mokoloonkejoni, iyonjononj mono laaligogia qaagoto, kanagia mono kaanjiadeenj kokaenj eja: Monjonj awelo lanj uunj me gita kulele lanj qero iikanonj qagia anja anja mende mokoloonkeji eenj, riiwaa aroya mono nomaenj moma asariwonaga? ⁸ Kaanagadeenj romonj uunj boligi qata tororo mende moma asarijonj eenj, morononj mono manja qeewaajonj afaangonj jojorinaga?

⁹ Onjoo kanagia ii kaanjiadeenj eja: Neselangianonj ejemba mende moma asariwutiwaa so qaa lanj jejuti eenj, monjonj qaa kaanja mono nomaenj moma asarinaga? Qaa kaenj jejuti, iikanonj mono eenj lanj haamononj kemakeja. ¹⁰ Balonja balonja kanonj qaa morota morota dawi jenkejonj, ii morononj monagato, kilenj kuuya yonjononj mono qaawaa kania moma asariwonjiwaajonj eju.

¹¹ Kania kawaajonj ama jenkejonto, monjonj qaa jero qaayaa kania mende mojenj eenj, niinonj iwaa qaayaa wabaya koloowe iinonj kaanagadeenj noo qaanaa wabana kolooja. ¹² Onjoo kanagia ii kaanjiadeenj eja: Onjo gawonj memewaa momo kalenja kalenja bunja qenj aowombaajonj awelegogi sokonja. Iikanonj mono kalenj koi kaanja mewombaajonj kaparanj koma laligowu: Momo kalenj uumeleenj kanageso uugia meagonj menj kotiinkejuti, mono ii bunja qenj aonj gawononj anji awaa soro koloowaa.

¹³ Kawaajonj qaa qaita monj jenkeji, iinonj mono kokaenj gama kooliro sokombaa, "Oo Anutu, qaa jejenj, ii

meleemanjwaa momo kalenja mono nomba.”¹⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Niinon qaa qaita mon jen qama koolijeni een, noo unjanon qaagadeen jen qama koolinkejato, uumomonanon mono honja mon mende mokolonkeja.

¹⁵ Kawaajon mono nomaen ambe sokombaa? Niinon mono unjanondeen qaagoto, uumomona kaanagadeen iikanon ama qama koolinkemaña. Rii qama mepeseenjejeni, ii unjanondeen qaagoto, uumomona mono kaanagadeen iikanon ama qamakemaña. ¹⁶ Gii Anutu unaganon mepeseen mujañi een, ejemba omaya monjon ajoajoroogianon kan rama mepeseejanjwaa kania mende moma kotowaati, iinon mono “Qaa ii onjanon,” ii nomaen jenaga? Naama jejañi, iinon ii mende moma asarin een tompin raja. ¹⁷ Gii saanon Anutu mepeseejanto, goo qaaganon tosaña yonoo uugia mende meagon men kotiin ononja.

¹⁸ Niinon kuuya onjo unjuugun qaaya qaaya qaita mon ii mamaga jenkejeni, iikawaajon Anutu mepesejen. ¹⁹ Anutu mepesejento, uumeleen kanageso uutanon ejemba kuma onjomabaajon kaparan koma moma asariwutiwaajon qaa jeta 5 jemambaajon mobe honja kolooja. Qaaya qaaya qaita monjon qaa jeta 10,000 neenaajonadeen jemambaajon mobe kamakamaata kolooja.

²⁰ Uumeleen alauruna, onjo qaa gosin romonjonkejuti, iikanon mono naamade tani mesaon ejemba somata yonoo tani koloon romonjon laligowu. Bologna ambona jegi iikanon mono merasiisii kaña koloon amamaawuto, momakootogianon mono ejemba somata koloon laligowu.

²¹ *Mooseswaa Kana qaanon qaa mon kokaen oogita eja, “Niinon waba ejemba kuun onombe kanageso koi yonoonon kan jegianon qaa tania mon jegi lan walingonkebuto, ii kilen noo qaana mende moma kotowu. Pon niinon kaen jejen.”

²² Qaa kawaa so qaa qaita mon jenin uugia mende meleengi yononon mogi Anutuwaa aiweseya koloon ononjato, momalaari ejemba nonoonon iikanon mono aiweseya mon mende kolooja. Ii qaagoto, gejatootoo qaa jenin iikanon momalaari ejemba nonoonon Anutuwaa aiweseya kolooja. Uumeleembaa gadokopa yononon ii mogi Anutuwaa aiweseya mon mende koloon ononja.

²³ Uumeleen kanageso ononon ajoroon kuuya ononon qaaya qaaya qaita mon kanon jegi tosanon Bunja qaa mende kuma onongi uugia mende meleema een kanon ubuti, iyononon mono aarun kokaen jewuyaga me qaago, “Wansoosoo mono koloon ononja.”

* **14:21:** Ais 28.11-12

24 Kaen jewuyagato, kuuya ononon gejatootoo qaaya qaaya jegi monnon Buja qaa mende kuma mugi moma-laaria qaa een ajoajoroogianon ubaati een, kuuya ononon mono singisonogoya isaama uuta mende meleenotiwa qaa jedaborogi kaniaya moma koto asuganon asugiwa. 25 Uutaa qaa aasangoya aasangoya asuganon asugiro iinon mono dagon kamaan Anutu waeya men mepeseen kokaen jokolon qabaa, "Anutu ii onanon onoo batugianon laligoja." Kian.

Uumeleen ajoajoroowaa arena ii kokaen:

26 Oo uumeleen alauruna, kawajaan nono mono nomaen jenin sokombaa? Ono Buja qaawaajon ajoroonkebuti, iikanon motomotoon ono mono kuuya arengia mon me mon ii kokaen amakebu: Monnon Buja onsaawaa arena ano monnon Buja qaa kuma onono monnon Anutuwa gejanono qaa dongoga inisaano monnon qaa qaita mon injoro monnon ii melembaa. Aren kuuya ii mono uumeleen kanageso unana kuun men kotiiwombaajon ama amakebu.

27 Tosianon qaa qaita mon jewuti een, ejemba 4 qaagoto, woi me karoon yononongadeen mono ajoajoro motoongowaa utanon kaen jewu. Yononongadeen mono arengiaa so awanao jegi monnon ii melembaa. 28 Monnon qaa meleemambaa so mende kolooji een, iyononon mono uumeleen kanagesowaa ajoajoroonon qaagia bogoro rama iyangiaajonadeen qaagia qaita mon jegi Anutunon mobaa. 29 Gejatootoo ejemba yonononga woi me karoon yononondeen mono aren onongi qaa injogi tosanon mono qaagia gosiwu.

30 Kaen ambuto, monnon ajoajoroonon raro Anutunon gejanono qaa utanon isaano moji een, iinon mono ii injoro gejatootoo qaa wala jeji, iinon qaaya mesaon qaa bo raba. 31 Ejemba kuuyanon Anutuwaanon gejanono qaa mogi uugia nangoro qeangowutiwaajon ono mono korebore saanon kambangia men arengiaa so gejatootoo qaa jewu. 32 Gejatootoo ejemba yononon mono saanon unagia galen kongi unagianon qaa baatanon kenjutiwa so kolooju.

33 Anutunon gijigaju Toya qaagoto, luae Toyaga kolooja. Kawajaan ajoajoroogia mono arenanon otaan amakebu. Ejemba soraaya onoo batugianon kanageso so amakejuti, on kaanagadeen mono iikawaa so kokaen amakebu:

34 Emba ono mono uumeleen kanagesowaa ajoajoroogianon qaa bogoro rabu. Yononon qaa jewutiwa so mende koloojuto, Kana qaa ejiwa so mono qaa baatanon kema laligowu.

35 Embanon uumeleen kanagesowaa qaa jen koton kuma onono mende sokonja. Kawajaan qaa mombaa kania

mobombaajon mojuti een, iyononon mono mirigianon kema rama angiaa lourugia qisin onombu.

³⁶ Anutuwaanon Buja qaa iikanon onoo batugianonga kolooro me qaago? Qaa iikanon koloon sein onoonon kan onoo bunagadeen kolooja me qaago? ³⁷ Monon kokaen jenaga, "Niinon gejatootoo qaa jewe Unja Toroyanon sololoon nono qaa iikawo uumotoongo mende anjen." Kaen jeji, iinon mono qaa koi moma yagowa: Niinon embawaajon qaa oon ononjeni, iikanon mono Pombaa jenkooto qaaga kolooja. ³⁸ Monon qaa iikawaa geja mende ama silemale laligoji een, onjo mono eja iwaa qaawaajon geja mende ama laligowu.

³⁹ Kawaajon uumeleen alauruna, onjo mono gejatootoo qaa jewombaajon awelegon laligowu ano qaa qaita mon jewubotiwaa songoya ii mende ambu. ⁴⁰ Ii mende ambuto, iwoi kuuya mono tororo aren ama otaan amakebu. Kian.

15

Kraistnon koomunonga waaro.

¹ Oo uumeleen alauruna, niinon Oligaa Buja jen asarin onombeti, ii duduuwubotiwaaajon mono menj gbilin onomanja. Onjo ii buja qen aon momalaarigia iikanon ama rindangon nanju. ² Niinon Oligaa Buja jen asarin onombeti, onjo ii iikawaa so pondan menj angon kombuti een, iikanon mono menj letoma onono Siwewaa buja koloowu. Kaen mende ambuti een, uugia mono een totonj meleema laligoju.

^{3*} Niinon qaa tosaanja kuuya goraayanon ama neeno Buja qaa moma angon kombeti, ii mobe uro iikawaa qaa kota mobutiwaaajon ii kokaen onombe: Kraistnon Buja Tere ejiwaa so nonoo singisongonanaajon ama komuro. ^{4*} Komuro Buja Tere ejiwaa so ron kongi somanja karonj kolooro koomunonga waaro. ^{5*} Koomunonga waama Piitowaanon asugiro ano kawaa gematanon gowokouruta 12 yonoonon asugiro.

⁶ Kawaa gematanon kamban motoongo iikanondeen uumeleen alaurunana jangogia 500 uuguroti, mono iyonoonon asugiro. Yonoononga ejemba honja yononon toroqen kamban kokaamba kaanagadeen laligojuto, tosonianon komudaborogi. ⁷ Kawaa gematanon koga Jeimswaanon asugiro ano kawaa gematanon aposol kuuya yonoonon asugiro.

* **15:3:** Ais 53.5-12 * **15:4:** Ond 16.8-10; Mat 12.40; Apo 2.24-32 * **15:5:** Mat 28.16-17; Maak 16.14; Luuk 24.34, 36; Jon 20.19

8 *Yonoononj kuuya asuginjo konoga mono noononj kaanagadeen asugiro. Niinonj aposol kolokolooyanon qaagoto, paluga kaanja koloowe. 9 *Kawaa kania ii kokaen: Niinonj aposol yonoo batugianonj mobe kamaaro daaburugiaga koloojen. Anutuwaa uumeleen kanageso sisiwerowero ama onoma laligoweti, iikawaajonj noo qana aposol qagi mobe gamuyawo kolooja.

10 Gamuyawo koloojato, kamban kokaamba iwoi anjeni, ii mono Anutuwaa kalenmoriananonj menj letoma nemun koma nono laligojen. Iinonj kalenmorianan nono lalabubu mende ambe kamaan qen omaya mende kolooroto, niinonj mono aposol kuuya unjuugun haamo ama onoma kotiinj gawonj menj laligowe. Ii neeno qaagoto, Anutuwaa kalenmoriananonj mono inaan nono gawonaa hona kaen kolooj seiro.

11 Niinonj meweti me yonononj megii hona kolooroti, ii kilenj. Nonononj mono Oligaa Bunja qaa kaen jenj asarinkejonj ano onjo iikawaa so uugia meleema Kraist moma laarin laligoju. Kianj.

Anana koomunonga nomaenj gbilinj waabonja?

12 Mobu! Kraistnonj koomunonga gbilinj waaroti, iwaa kania kaen jenj asarinkejoni eenj, onoononga tosonianj mono nomaenj ama kokaen jenkeju, "Koomuya yonononj mende gbilinj waabuya." 13 Kaen jenkejuto, koomuya yonononj mende gbilinj waabuyagati eenj, Kraistnonj mono kaanagadeen mende gbilinj laligonj kotiinaga. 14 Anutunonj Kraist mende menj gbiliro koomunonga waanagati eenj, nono Bunja qaaya ii jenj asarinkejoni ii mono qaa omaya koloonaga. Ii moma laarigi momalaarigia iikanonj mono kaanagadeen janjon qaoma omaya koloonaga.

15 Anutunonj onanonj koomuya mende menj gbilinj onono waabuyagati eenj, Kraist kaanagadeen mende menj gbiliro waanaga. Nono ii kilenj Anutuwaa kania kokaen nanjon jenkejonj, "Anutunonj mono Kraist menj gbiliro koomunonga waaro." Qaa ii hona mende koloonaga, ejembanonj mono kawaajonj ama kanianana mokoloogi qoolongoya kolooro saanonj nonoojonj kokaen jewuyaga, "Anutuwaa kania mono nanjon jenj soonkeju." Qaa kanonj mono gamuyawo koloonaga. 16 Anutunonj koomuya mende menj gbilinj onono waabuti eenj, Kraistnonj kaanjadeen mende gbilinj waanaga.

17 Anutunonj Kraist mende menj gbiliro waanagati eenj, onjo mono eenj toontoonj moma laarin munj toroqenj singisonogogiaa kasagbadononj laligowuyaga. 18 Kaen

kolooro alaurunananon Kraistwo qokotaan komugiti, iyononon mono kaanagadeen soon gere siawaa bunja koloowuyaga. ¹⁹ Anana Kraist jejeromonromon ama mun balonon laligowombaa so galej koma nonono kambaan iikanon tegowaatiwaajon mambonjoni een, nono mono ejemba tosaan kuuya unjuugun baagianon kemeni auta dawoyagadeen laligonin kuuyanon woso momo ama nonomakejutiwaa so koloowonaga.

²⁰ Kaanja koloowonagato, Kraistnon mono onanon gbilin koomuya yonoo jetamemegia koloon koomunonga waaro. ²¹ Kawaa kania ii kokaen: Eja monnon koomu kondooro asugiro kanain komun laligon kounin. Komun laligonjowaajon ama eja monnon komun gbilin laaligo kombombanja kondooro asugiro. Kawaaajon anana kuuyanon mono kaanagadeen gbilin koomunonga waabonja. ²² Kuuya anono Adam kaanja koloon komuwonati, kaanjadeen Kraistwo qokotaajoni, Anutunon anana kuuya laligon kotiiwombaa-jon men gbilin nonombaa.

²³ Men gbilin nonombaato, kuuya anono mono Anutunon kambaan anotiwaa so gbilin waabonja. Kraistnon jotamememana koloon gbiliro iikawaa gematanon iwaa bunja koloojoni, anono eleema karo kambaan iikanon gbilin waabonja. ²⁴ Kraistnon mono eleema kan omejiilan kuuya balon so esunmumu qaganon galej komakejuti, iyonoo usungia men kamaan ama esungia kuuya kondeembaa. Ii kondeema bentotonja Anutu Mambaa borianon ano balonon laaligo kanon tegowaa.

²⁵ *Kraistnon galej koma laligon uro Anutunon Bunja qaa ejiwaa so “mono kereuruta kuuya haamo ama iyanjaa kana baatanon ama onombaa.” Kraistwaa galejkonkon gawononon mono iikanon tegowaa. ²⁶ Kereuruta haamo ama onono kanon koomu Toyanon men konoga kolooro men kamaan mubaa.

²⁷ *Kawaa kania ii Bunja Terenon kokaen eja, “Anutunon mono iwoi kuuya iwaa kana baatanon ano eja.” Qaa kaen ejato, “Iwoi kuuya ano eja,” qaa kaen jero kania mono asuganon kokaen eja: Anutunon iwoi kuuya Kraistwaa baatanon ano ero iyanja mono mende men kamaan Kraistwaa baatanon ama aoro. ²⁸ Kaen qaagoto, Anutunon iwoi kuuya Meriaa baatanon ano galej koma kereuruta kuuya iyanjaa ku-usunjaa baatanon ama onombaa. Ii tegoro kanon Anutunon mono Meria kaanagadeen iyanjaa ku-usunjaa baatanon ama galej koma mubaa. Kaen koloon Anutunon iwoi kuuyaa Ponja koloodaboron laligon ubaa.

* 15:25: Ond 110.1 * 15:27: Ond 8.6

29 Qaa monj ii kokaenj: Ejemba tosonianj uugia mende meleema eenj komugitiwaajonj tosonianj koomuya ii ilaan onjombutiwaajonj jenj kitigia koloogi dunjanonj mombo oomulu menj onjmakeju. Koomuya yonononj mende gbilinj waabuyagati eenj, iyonoo gawonj honjanonj mono nomaenj koloonga? Anutunonj komugiti, ii qaago totoonj menj gbilinj onono waabuyagati eenj, ejemba kaanja yonononj mono nomaembaajonj ama jegi yonoo kitigia koloogi oomulu menj onjmakeju? Gawonjgia ii mono eenj mewubo.

30 Komunj mende waabonagati eenj, nonononj kaanjaagadeenj mono uunana Anutuwaaw gawononj mende ama somonjgowonaga. Anutuwaaw gawombaajonj ama komuwombotiwaaw lombo baatanonj suulanj mende kema laligowonaga. Qaago.

31 Koomunonj mono kambanj so gogonj nomambaa so kolooja. Qaa ii onja. Oo uumeleenj alauruna, niinonj Kraist Jisas Ponjana iwo nama onjoonj ama selenaj menj umakejenj, iikawaa sareqaa honja ii asuganonj injjowe mobutiwaajonj mojenj.

32 *Neenaa ainj otaanj gawonj koi memambaajonj romonjgojuti eenj, iwoi koi kanonj mono nomaenj ilaan nombaa? Kaenj qisinj onjombe ii mono romonjgonj meleembu: Niinonj Efesus siti kokanonj ejemba jeranjai kanjanjawa kaanja mokolonj komumambotiwaajonj yonjowo aonj laligowe. Mono doomorona keno moma aonj laligowe. Komunjgo mende gbilinj waabonjati eenj, iikaanja mono mende aonj orowenaga. Mono Efesus uulanjawa mesaowenaga. Kaenj kolooro saanonj tosaanja yonjowo kokaenj jewenaga, “Woranj komuwonjatiwaajonj mono saanonj nenjkorisoro ama apu kotiga nenj laligowonja.”

33 Jinjaunj mende ambu. “Ejemba bologa yonjowo ainjolonj ragi nanamemengja awaa iikanonj boliwaa.” Qaa monj kaenj eja. 34 Onjoo batugianonj ejemba tosonianj Anutu mende moma mujuti, iikawaajonj uumeleenj onononj gamugia mobutiwaajonj ama ii jejenj. Kawaajonj mono poumapougia mesaowu. Ugianonj letono tororo moma singisonjgo mende toroqenj amakebu. Kianj.

Sele busunananonj gbilinj waama qaita monj koloowaa.

35 Mononj kokaenj qisinaga, “Anutunonj koomuya ii nomaenj menj gbilinj onono waabuya? Sele busugianonj letono mono tani nomaenj koloowuyaga?” 36 Kaenj qisinaga, mono uuta qaawaa qaa jenaga. Onj yagonj kota mende komuro komowuyati eenj, iikanonj mono mende juma waabaa. 37 Kotaa gowoya waabaati ii mende komojanto, kotagadeenj

komojan. Wiit me yagon kota me waroga tosaanja komoma kororoonkejan.

³⁸ Iikayadeen komoma kororoonkejanto, Anutunonj mono siinja so gowoya mubaa. Kota tania anja anja ii iyangiaa gowogia anja anja onomakeja.

³⁹ Iwoi busugia ii tanigia motoonngo qaago. Ejemba busugia anja, oro busugia anja, koon busugia anja ano sora busugia ii anja.

⁴⁰ Iikawaa so Siwenonj laaligowaa sele busu ii anja kolooja ano namononj laaligowaa sele busu ii anja kolooja. Anja anja koloojaoto, Siwe selewaa akadamuya ii namo selewaa akadamuya uugunj qaita monj kolooja. ⁴¹ Weembaa asamararaja ii anja, koimbaa asamararaja anja ano sengelao yonoo asamararajia ii anja. Sengelao asarigi tosaanja yonoo asamararajia ii sengelao tosaanja yonoo asamararajia ii uugunkeja.

⁴² Koomunonga gbilin waabonati, iikawaa kanianonj mono iikawaa so eja. Sele busu ronj kombonati, iikanonj gisaan qaombaato, Anutunonj ii menj gbiliro waabaati, iikanonj mende komuwaa. ⁴³ Sele busu ronj kombonati, iikanonj looloria akadamuya qaa koloojato, Anutunonj ii menj gbiliro waama kanonj mono kotiga koloonj asamararajawo koloowaa.

⁴⁴ Sele busu ronj kombonati, iikanonj namononj laaligowaa selia koloojato, Anutunonj ii menj gbiliro waama iikanonj mono unja gomanonj laaligowaa sele busuga koloowaa. Namowaa sele busu eji eenj, iikawaa so unawaa selia ii kaanagadeen eja. ⁴⁵ *Kawaa qaaya ii Bunja Terenonj kaanagadeen kokaen oogita eja, "Eja mutuya Adam iinonj letoma unaya mokoloonj sewan aasonj horonj laaligoyawo kolooro." Qaa ii moninj bakaya kokaen kolooro: Adam monj kanagenj asuginj mono menngbiligbiliwaa unaya kolooro. ⁴⁶ Unawaa iwoiya ii wala mende kolooroto, namowaa iwoiya kanonj mono mutuya kolooja. Unawaa iwoiyanonj mono iikawaa gematanonj kolooro.

⁴⁷ Anutunonj eja mutuya sububunonga mero balonj eja kolooro. Adam kanagenja iinonj mono Siwenonnga kamaan batunananonj asugiro. ⁴⁸ Namu ejembanonj eja balononga kolooroti, mono iwaa so kolooju. Siwewaa bunja koloojoni, nonononj eja Siwenonnga kamaan asugiroti, mono iwaa tani koloojonj. ⁴⁹ Anana namo eja mutuyaa kaitania menj laligojonj, iikawaa so Siwe ejawaa kaitania ii kaanagadeen menj laligowonja. Kianj.

* 15:45: Jen 2.7

50 Oo uumeleen alauruna, niinon qaa kokaen injjowe mobu: Sa busunananon mono Anutuwaa bentoton uutanon keuma duj mewutiwaa so qaago. Ii amamaawao. Sele busu koi kanon gisaan qaombaati, iikanon mono oyanboyon mende mokoloowaa. Siwewaa duj mende aliwaati, sele busu koi kanon mono ii memambaajon amamaawaa.

51 *Mobu! Niinon qaa aasangoya mon kokaen injisaamaña: Kuuya nononon mono mende goron qen komuwoña. Qaagoto, koomuya yononon letongi tosaña nononon mono sele busunanawo letomboña. 52 Anutunon koomuya men gbilin onono romon qaita mon konoganon qaro iikanon waagi anono bilisik ano uulanawodeen letomboña. Wala komugiti, iyononon mono mombo mende komuwu.

53 Sa busu koi gisaan qaombaati, iikanon mono letoma mende aliwaatiwaa so koloowaa. Sele busu koi komuwaati, Anutunon ii mono opo kaña qetegon kawaa kitianon sele busu mende komuwaati, ii nonono men maleku kaña moubonja.

54 *Kaen kolojato, letoqetoma ii asugidabororo sele busunana qaita mon menin mende komun gisaawaati, kamban iikanon mono aisoowoña. Buña Terenon qaa oogita eji, iikanon mono honawo kolooro iikawaa so kokaen jewu, "Iinon mono koomu Toya kondeema haamo ano otokorian maajon."

55 *Qaa iikawaa alia mon ii kokaen, "Oo koomu Toya, giinon mono haamo ambagatiwaa so qaago. Oo koomu Toya, goonon wasa jeta kanon mono ninimambaajon amaawaa."

56 Qaa kaen ejato, koomuwaa wasa jeta ii singisongo nanamemen. Jojopan qaayanon mono singisongo ambomboti waa songo ano kilen anin singisongonon esunawo koloonkeja. 57 Esunawo koloonkejato, Ponana Jiisas Kraistonon mono Anutuwaanon nemun kono ala ilailaanana kolooro iwaajon ama koomu haamo ama ugun laligowoña. Kawajon "Anutu dangisen!" jejen.

58 Oo wombo alauruna, haamo ambonatiwaajon ononon mono nama kotiin wansan-wansan mesaon uugia mende uma kamaan amakeba. Pombaanon qokotaan gawonja meg honanon mono kamaan omaya mende koloowaa. Ii moma yagon Pombaa gawonja ii mono ugere* qaganon bon qen pondan men laligowu. Kian.

* 15:51: 1 Tes 4.15-17 * 15:54: Ais 25.8 * 15:55: Hoos 13.14 * 15:58: Ugere ii Pombaanon awaawaajon jeja. Ugere bologa ii qaago.

16

Jerusalem ala ilailaa onjombutiwaa jenjkootoya

¹*Judia kanageso soraaya yonjoojon ala ilailaa monen menj kululuuwutiwaajon qisin nongiti, iikawaajon kokaen jen koton onjonjen: Niinon Galesia prowinswaa uumeleen kanagesoya kanagesoya jen koton onjombeti, onjonon kaanjadeen mono iikawaa so kokaen amakebu:

²Sonda so ween mutuya kanon onjo kuuya anja anja mono nandun amakebu. Toomorian menkejutiwaa so monengia bakaya ii kowigiaa goraayanon ama galen koma laligowu. Kaen anji niinon kamban monjon onjooonon kawen kanon nandun sangabanga ambutiwaa so mende ambuto, ii saanon kowigianonga menj alatanon ambu.

³Kaen anji onjooonon kamanjati, niinon kamban iikanon saanon jen-asa-asari tere onon eja gawon kawaaajon mogi sokonji, mono iyonoo borogianon ama wasin onjombe kulukululuu kalengia ii menj Jerusalem kembu. ⁴Niinon yonjowo motoon kemambaajon kamanjati een, iyononon mono saanon niwo toroqen motoon kowe koton kembonja. Kian.

Poolwaa gawonaa ano kana kekembaa areja

⁵*Niinon Masedonia prowins uugun kemaaja. Kawaaajon Masedonia mesaonjo mono onjooonon kamambaajon mojen. ⁶Onjooonon kan kamban tosaanja onjowo rabenaga me konjuru kamban (winter) ii kaanagadeen onjoo batugianon toroqen laligodaborowenaga. Kaen laligowe saanon ilaan nongiti daen daen kembenaga, iikanon mono afaangon kana toroqen kemaaja. ⁷Kamban kokaamba onjooonon kan tatawagadeen injiima unjuugun kemambaajon mende mojenton, Ponjon oo jewaati een, mono kamban tosaanja onjowo ramambaajon jojorijen.

⁸***Kaen jojorijento, wala Efesus siti kokanon toroqen laligowe gbani jaayaqeqe dologa (pentekost) kanon kan kuuwaa. ⁹Anutunon noojon gawombaa naguya somata hororo saanon gawon somata mewe honja koloon seinkejato, mamaganon tuarenjen ama nomakeju. Kawaaajon kokanon toroqen laligomambaajon mojen.

¹⁰*Timotinon nii kaanja Pombaa eja geria koloon gawon menj laligoja. Kawaaajon iinon onjooonon kawaati een, onjo mono kalan koma mugi kee momoya qaa onjoo batugianon laligowaa. ¹¹Monjon mon mende iima sisiriin jejewili

* **16:1:** Room 15.25-26 * **16:5:** Apo 19.21 * **16:8:** Lew 23.15-21; Dut 16.9-11
* **16:8:** Apo 19.8-10 * **16:10:** 1 Kor 4.17

ambato, oṅowo laligoro tegoro noononṅ kamambaajonṅ jew-aati, iikanonṅ mono ilaaj mugi luaenonṅ oṅomesaonṅ eleema kawa. Niinonṅ uumeleenṅ alauruna yoṅowo ii iibombaajonṅ mambonjonṅ.

¹² Uumeleenṅ alanana Apolos iwaa qaa ii kokaenṅ jemaṅa: Iinonṅ uumeleenṅ alauruna yoṅowo oṅoononṅ kawaatiwaaajonṅ qaa kotakota ijonṅ uu kuunṅ mube. Kaenṅ kuunṅ mubeto, kambanṅ kokaamba oṅoononṅ kamambaajonṅ uuta kotiitiro togoja. Kanagenṅ kambanṅ saanonṅ enṅ mubaati, mono iikanonṅ kawaa. Kianṅ.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Oṅo mono uugbiligbili laligonṅ momalaarigia menṅ gbilinṅ kotiinṅ laligowu. Eja kotigaa so mono uuwaa nanṅgonanṅgo ejemba koloonṅ Pombaa ku-usuṅawo nambu. ¹⁴ Iwoi kuuya ama mewuti, ii mono uujopanonṅ anṅgi koloowaa.

¹⁵ *Stefanas iwaa mirinonṅ laligojuti, oṅo ii moma oṅonju. Akaia prowinsnonṅ gawonṅ meninṅ uugia meleenṅgi gawonanaa honṅa mutuya kaenṅ kolooroti, ii moju. Yoṅononṅ ejemba so-raaya ii pondanṅ welenṅ qenṅ oṅoma uugia iikanonṅ somonṅonṅ ama laligojuti, ii moju. Oo uumeleenṅ alauruna, niinonṅ uugia kokaenṅ kuunṅ oṅonjenṅ: ¹⁶ Oṅo kaanṅiadeenṅ ejemba kaanṅa ano yoṅowo toroqenṅ gawonṅ motoonṅ menṅ Anutuwaa welenṅ qenṅkejuti, mono kuuya iyonṅoo qaa baatanonṅ kema laligowu.

¹⁷ Niinonṅ Stefanus Fortunatus ano Akaikus koi kagiti-waaajonṅ aisoṅkejenṅ. Oṅo niwo Efesus koi mende laligogi yoṅononṅ mono oṅoo kitigia koloonṅ ainjolonṅ ama nonṅgi sokonja. ¹⁸ Yoṅononṅ oṅoo unṅagia keraqeeanṅgo qenṅ laligojuti, iikawaa so mono noo unṅana kaanṅagadeenṅ keraqeeanṅgo qenṅ noma laligogi. Kawaaajonṅ oṅo mono eja kaanṅa yoṅoojonṅ mogi uro ii asuganṅgadeenṅ jenṅ qaagiaajonṅ tororo geja ama laligowu.

¹⁹ *Uumeleenṅ kanagesoya kanagesoya Eisia prowins kokanonṅ laligojuti, iyonṅononṅ mono yeizozogia anṅgi oṅoononṅ kaja. Akwila Prisila ano uumeleenṅ kanageso yoroo mirinonṅ ajoroonṅkejuti, iyonṅononṅ mono Pombaa qatanonṅ yeizozogia mamaga anṅgi oṅoononṅ kaja. ²⁰ Uumeleenṅ alauruna kuuya Efesus koi laligojuti, iyonṅononṅ mono yeizozogia anṅgi oṅoononṅ kaja. Oṅo mono uumeleenṅ alaurugia yoṅowo jolonṅgia jenṅ anṅonṅ aonṅ buugia kitonṅ nenṅ laligowu.

²¹ Neenaa yeizozona oṅoononṅ ama qana neenaa boronanonṅ kokaenṅ oojenṅ: Pool.

²² Moŋnoŋ Poŋ mende jopagoŋ uujopa mende ama laligoji eeŋ, Poŋnoŋ mono qasuaaŋa iwaa qaganonŋ ano ubaa. Poŋnana, gii mono kawa!

²³ Poŋ Jiisaswaa kaleŋmoriaŋanoŋ mono oŋowo ewa.

²⁴ Kraist Jiisaswo qokotaŋ nanjuti, noo uujopanoŋ mono kuuya oŋowo eŋ kotuegoŋ oŋono laligowu. Qaa ii oŋanoŋ. Kiaŋ.

Korint Tere 2

Poolnoŋ Korint yoŋoo Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Pool ano Korint uumeleen kanageso yoŋonoŋ uumotoon awaa mende anŋi kambaŋ iikanoŋ Poolnoŋ Masedonia laligoŋ tereya koi ooro. Tosianoŋ Pool tuarenjen kotiga ama mugito, Poolnoŋ kilen anŋowowo meŋ kamaan ama yoŋowo uumotoon ambombaajon kaparan kono. Anŋowowogia tegowaatiwaa uukoisoroya gendeema onono.

Tere bakaya mutuya (Boŋ 1-7) iikanoŋ Poolnoŋ Korint uumeleen kanageso yoŋowo soomongo anotiwaaw qaaya jeja. Kania naata uumeleen kanageso ii kotakotagadeen jen onono? Kaen ano uugia meleema uumotoonŋo anŋiti, iikawaa korisoroya gendeema jen asarija.

Tere bakaya 2 (Boŋ 8-9) iikanoŋ Judia uumeleen kanageso ilaan onoma nandun onombutiwaajon kuun ononja.

Tere bakaya 3 (Boŋ 10-13) iikawaa qaaya ii kokaen: Boi takapolakaya tosianoŋ iyanŋiaa qagia 'Aposol honja' jen Pool-waajon aposol qolon-molonŋoya jegi Poolnoŋ qaa iikawaa kitia meleema onono.

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaen:

Jen-asa-asari qaa 1.1-11

Pool ano Korint uumeleen kanageso 1.12-7.16

Judia uumeleen tuun yoŋoojon nandun ambu 8.1-9.15

Poolnoŋ aposol honja koloojiwaa ku-usuŋa 10.1-13.10

Qaa tetegoya 13.11-13

¹ *Anutunoŋ uusiŋaa so Pool nii kuun nono Kraist Ji-isaswaa wasiwasi eja aposol koloojen. Niinoŋ uumeleen alanana Timotiwo rajo. Korint sitinoŋ Anutuwaaw uumeleen kanageso laligojuti ano ejemba soraaya kuuya Akaia prowinsgia sokoma laligojuti, noronoŋ onowo Buŋa qaa amin mobombaajon kan tere koi oojo.

² Anutu Maŋnana ano Poŋ Jiisas Kraist yoronoŋ mono kalenmorian ononi luaenoŋ laligowu.

Poolnoŋ Anutu ulunŋkoleŋaajon mepeseaja.

³ Nono Poŋnana Jiisas Kraistwaa Maŋa Anutu mepeseenkejon. Iinoŋ kiankomu Toya ano ulunŋkoleŋ kuuya nonomakejiwaa Anutuya kolooja.

⁴ Nono kakasililin kania kania mokoloonkejon, kambaŋ iikanoŋ Anutunoŋ uunana meŋ saalinkeja. Uunana meŋ

* 1:1: Apo 18.1

saaliro moma iikawaa qaganon nanin tosonian kakasililin kania kania mokolonkejuti, ii saanon afaangon men saalin onjomakebona. ⁵ Kawaa kania ii kokaen: Kraistwo qokotaanin iwaa siimboboloyanon qanananon uro kelemalelen momakejonto, iikawaa so uunana kaanjadeen men saaliro Kraistwo qokotaanin ulunkolenanon uunananon kemero kelemalelen momakejon.

⁶ Nononon konjilin uutanon laligojoni een, Anutunon mono onoo uugia men saaliro uugia mombo meleema oyanboyon koloowutiwaajon moja. Anutunon uugia men saaliro ononon ii iima onoangio uugia men saalin aon laligowu. Men saalin onjomakejiwaa honanon mono uugianon kokaen koloonkeja: Nono siimbobolo monin ononon kaanjadeen siimbobolo iikayadeen mokoloowuti een, ii mono saanon moma mokosingon kotiin laligowu. ⁷ Siimbobolonon qagianon uro momakejuti, ulunkolenon mono kaanjadeen onoo qagianon uro laligojuti, ii mojon. Ii moma kawaaajon ononon nama kotiiwutiwaajon mamboma jejeromonromon kotakota amakejon.

⁸ *Oo uumeleen alauruna, nono Eisia prowins uutanon gawon men laligon gawombaa siimbobolo moma kakasililin mokolon monini, ono iikawaajon poumapou laligowubojen mojon. Gawombaa lombotanon esunana uugun uuta koloon mendungon nonono nama kotiiwombaaajon amaaninto, kilen kaparan konin men kamaan nonono laliginin. Kaen kolooro toroqen jaananawo laligowonaga me qaago, iikawaajon kaanagadeen doomoronana keno laliginin.

⁹ Kaen laligon uunananon kokaen romongonin: Monon komuwonatiwaa qaaya jen tegoro qaa iikanon qanananon uro tiwilaawonatiwaaajon mambonin. Ananaa esunananon laarin laligowomboto, Anutuwa ku-usun qaganon laarin laligowombaaajon ama kaen kolooro. Anutunon koomuya men gbilin onono waabuti, iinon mono afaangon nono kaanagadeen ilaan nonomakebaa.

¹⁰ Komuwombotiwaa torokonana somata totoon moninto, Anutunon iikanon metogon nonono. Metogon nonono ano toroqen metogon nonomakebaa. Nono jejeromonromonana Anutuwaanon ama kaen moma laarin mun nanjon. ¹¹ Ono kaanagadeen ilaan nonoma nonoojon ama qama kooligi metogon nonomakebaa. Mamaganon nonoojon ama qama kooligi Anutunon moma iikawaa kitia meleeno kalenmoriananon sokoma nonono niniima

* 1:8: 1 Kor 15.32

koboonykebaa. Kaen metogon nonono alauruna mamaganon ii moma nonoojon ama mindirin mepeseen mugi qamakooligianon otokorian kaanja uma Anutuwaa gejianon kemenkebaa. Kawaajon mono toroqen noojon ama Anutu gama koolinkebu. Kaen qisijen.

Poolnon kana kekenaa arena utegoro.

¹² Tosaanja ononon noo kaniaaajon uuwoi anjuti, iikawaajon qaa kokaen jemaña: Anutunon solanja laligowombaajon momakeji, nononon mono iikawaa so gomaña gomaña liligon kanon nanamemen soraaya ii pondan otaan laligonin. Onoo batugianon ii mono kaparan koma tororo otaan laligonin. Ii balon ejemba momakootonanaa so qaagoto, Anutuwaa kalenmorianan on inaan nononotiwaa so ii ama men laligonin. Anutunon nanamemena ii iima nanjon “Sokonja,” jero uugejanan on qaa ii momakejen ano iikawaajon selenana men umakejon.

¹³ Tere oonkejen, iikawaa qaaya kuuya mono saanon weenjon moma asariwutiwaa so kolooja. Qaana ii gbingbaon qaa. Qaa kania aasangoya mon mende oonkejen. Ii asuganondeen eja. Kawaajon noo kania ii kuuya moma asaridaborowutiwaajon moma jejeromonromon anjen. ¹⁴ Noo kania ii bakasasan kokaen moma asariju: Ponana Jisasnon mombo asugiwaati, niinon mono kamban iikanon onoojon ama selenana men umaña. Kawaa so ononon kaanagadeen saanon noojon ama onoangiaa selegia mepeseegi sokombaa. Ono noo kania kaen moma asaridaborowutiwaajon mojen.

¹⁵ Niinon qaa iikawaa qaganon awasankaka nambetiwaajon ama wala onoonon kan injimambaa arena ambe. Indina woi kan injibe kotumotue mewutiwaajon ama kana kamambaa arena kokaen ambe ero: ¹⁶ *Masedonia prowinsnon kemambaa kananon wala onjo injiima toroqen Masedonia kema eleema mombo onoonon kamambaaajon jewe. Kan laligowe iwoi tosia ilaan noma wasin nongi onomesaon Judia prowinsnon kemambaaajon mobe.

¹⁷ Arenna kaen ambe eroto, ii utegowe. Kaen ama kemakonkanjon qaganon mondon lan mende ambe. Neenaa arenna ii balon ejemba yonoo so neenaajon lan romonjon mende ambe. Kaen mende romongowu. Qaa aason mo-tongo iikanondeen “Oon, saanon kamaña,” ano “Mende kamaña,” qaa woi ii mindirin mende jewe. Mono nanamemen soraaya otaankejen.

* 1:16: Apo 19.21

¹⁸ Anutunonj qaa jenj iikawaa so pondan amakeji, nonononj mono iwaa jaanonj kokaenj jenj kotiijonj: Nonononj kamban monononj “Oonj, ii saanonj ambonja,” jenj somonjonj iikawaa gematanonj “Ii mende ambonja,” potagororonj kaenj melenjeleenj mende jenj laligoninj.

¹⁹ *Anutuwaa Meriaa kania ii kokaenj: Nii, Sailas ano Timoti nonononj onjo batugianonj Kraist Jiisaswaa kania jenj asarinj laligoninji, Kraist ii “Anutuwaa jeta tenj komanja,” ano “Mende tenj komanja,” qaa aro woiwoiwaa qaganonj melenjeleenj amambaajonj mende asuginj laligoroto, Anutunonj qaa jenj somonjgoroti, iikawaa so mono “Oonj!” jenj ama mero honjowo kolooro.

²⁰ Anutunonj soomonjo qaa (promis) seiseiya dawi nononoti, jangogia mende mojonto, Kraistnonj qaa kuuya iikawaajonj “Oonj!” jenj menj kotiirota powowonj eja. Kawaajonj Kraistnonj kaangadeenj nemunj koma nonono qaa iikawaa hongianonj kolooro moma “Qaa ii onjanonj,” jewonja. Kaenj aninj Anutuwaa qabunjanonj seinkebaa.

²¹ Anutu anjo mono nono ano onjo kaangadeenj menj kotiin nonono Kraistwo qokotaanj nama kotiiwonja. Iinonj mono Bunja qaa jenj seiwombaajonj ama bedu menj nonono laligonjonj. ²² Anutunonj uunananonj Unja Toroya mokotaaro iinonj oyanboyanj laligowombaa qaaya nanjonj jenj kotiinkeja. Anutunonj kaenj ama bunjaya koloojonjiwaa munjenj aasoya ii mokotaanj nonono.

²³ Niinonj temboma lombo onjomambotiwaajonj moma uulanjowo Korint onjoononj mende eleema kawee. Kaenj jenj Anutuwaa qata qabe saanonj qaana ii nanjonj jewaa. ²⁴ Sili nomaenj ama Anutu moma laarinkejuti, iikanonj pongia kolooawaatiwaajonj mende mojenj. Moma laarigianonj rindanjonj onono nama kotiinkeju. Kawaajonj korisoro qaganonj laligowutiwaajonj ilaan onjomambaajonj moma onjowo motoonj uuwaa gawonj menkebonja. Kianj.

2

¹ Wala onjoononj kanj sisau anjitiwaajonj jenj onjombe gamugia moma wosobiri anji. Kawaajonj ama onjoononj kawee mombo iikaanj ambubotiwaajonj moma uunanonj qaa somonjonj kana kekenjaa arena utegowe. ² Kawaa kania ii kokaenj: Gamu qenj onjombe wosobiri ambuyagati eenj, morononj saanonj uuna menj saalinj nono mombo korisoro mokoloowenaga? Jinjaungiaajonj ama jenj onjombe wosobiri ambuyagati eenj, tosiannonj korisoro qenj nombombaajonj

* 1:19: Apo 18.5

amamaagi neeno kaanagadeen wosobiri ama laligomambo. Kawaajon uulanawo kan gamu qen onomambaajon togojen.

³ Tere kotakota ii kania kokaembaajon on on ambe: Niinon aisoowe kuuya ononon mono niwo aisoowu. Niinon on kuuya kaen uuwoiya qaa moma laarin ononjen. Niinon tosaan onoojon korisoro mokoloomambaajon mo-jento, kawe kanagia sooro lan laligogi injiima wosobiri momambo. ⁴ Wosobiri ambutiwaajon tere ii mende ooweto, honon qaa uu jopagon onomakejeni, on iikawaa kania moma yagowutiwaajon mono qaa kotakota ii terenon oowe. Uunanon onoojon ama majakaka somata moma konajilin qaganon rama jaunnon kamaarota oowe. Kian.

Monnon kana uuguroti, iwaa singisongoya mono mesaowu.

⁵ Monnon singisongo anota ononon gamugia mogi wosobiri asugiroti, iikanon mono noo qananondeen qaagoto, kuuya onoo qagianon kaanagadeen uro. Qaa ii jen somari-
iwe soowabotiwaajon mono kokaanadeen jema: Gamu iikanon mono kuuya sokoma onono iikawaajon mamaga me boron mon wosobiri angi. ⁶ Kanageso hon ononon qaayaa kitia meleema mugiti, iikanon mono sokoma muro uuta mombo meleeno.

⁷ Kamban kokaamba gamu ano wosobiri somata qatawo moro iikanon jen kelelengwabotiwaajon mono lombo mende toroqen mubu. Lombo qaagoto, mono kaparan koma singisongoya mesaon ulunkolen ama mubu. ⁸ Kawaajon kokaen uukuuku men ononjen: Ono mono qaa somongon uujopagia mombo toroqen kotiin qendeema mun laligowu. ⁹ Niinon terena ii kokaembaajon oowe: Ono noo qaana kuuya ten koma angobatonon nama kotiiwu me mende ten koma riporogon kamaawuti, iikawaa kania gosin momambaajon moma ii oowe.

¹⁰ Ono mombaa singisongoya mesaojuti een, niinon ii kaanagadeen mesaon mujen. Bologa ama nonoti, iikawaajon mende mobe ujato, ononon mombo qeangon mindirin aowutiwaajon mojen. Kawaajon kilenaya ii Kraistwaa jaanon onanon mesaon mube tegoro. ¹¹ Satanon arena ama selenon kuuku kania kania amakeji, iikawaajon tompin mende laligojen. Kawaajon Satanon haamo ama nonombaboti-waajon ama eja iikawaa singisongoya mono mesaodaborowu. Kian.

Poolnon Troas laligon Taituswaajon majakaka moro.

¹² *Niinon Kraistwaa Oligaa Bunaya jen seimambaajon ama Troas taanon kembe Ponnon nagu horon nono gawon q

* 2:12: Apo 20.1

iikanonj memambaajonj afaangoro. ¹³ Kaenj afaangoroto, uumeleenj alana Taitus mende mokoloowe qaagia mende nijoro mobetiwaajonj ama majakaka moma luae uunanonj mende ero. Kawaajonj yeizozogia jenj onjomesaonj Taitus mongamambaajonj Masedonia prowinsnonj kembe. Kianj.

Kraistnonj ku-usunj nonono haamo amakejonj.

¹⁴ Nonononj Anutu kokaembaajonj mepeseenjebonja: Kraistwaa buña koloonj welenja qeninj Anutunonj kambanj so kawali galej kaanja nunuano kema otokorianj maamakejonj. Haamononj japujarinj jurayaa moronja awaa menj karo momakejonj, iikawaa so Anutunonj nemunj koma nonono gomanj daenj daenj liligonj Kraistwaa kania jenj asarininj asuganonj koloonj seinj keno gomanj so momakeju. Kawaajonj Anutu mepeseenjejonj.

¹⁵ Iikawaa kania ii kokaenj: Nonononj ejemba Siwenonj ubuti ano gere sianonj kemebuti, iyonjoo batugianonj kema kaninj mozo moronjnana soraaya momakeju. Kraistwaa kania jenj seininj Anutunonj gawonanaa moronja moro awaa koloonjeja.

¹⁶ Gere sianonj kemebuti, iyonjononj Buña qaanaana mogi iikanonj qaagia jenj tegoro komunj kotiiwutiwaajonj mogi qamowaa mumu moronja kaanja koloonjeja. Siwenonj ubuti, iyonjononj Buña qaanaana mogi oyanjboyanj onjombaatiwaajonj mogi laaligo kombombanjaa moronja unjkoowayawo kaanja koloonjeja. Morononj gawonj kaanja mewaatiwaa so kolooja? ¹⁷ Ejemba tosaanja mamaganonj nii kaanja mende kolooju. Yonjononj laaligogia nanggowombaajonj moma Anutuwaanonj qaa ii komahooro gawonj kaanja lanj menj ama jenjeju. Niinonj iyonjoo so mende koloonj amakejento, Kraistwo qokotaanj qalomalowenj mesaonj uuna soraaya kolooro nanjenj. Anutunonj wasinj nonoti, ii moma iwaa jaasewanjanonj nama Buña qaaya tororo jenj seinjejenj. Kianj.

3

Soomonjo arenj gbiliaa gawonj meme ejemba koloojonj.

¹ Neeno kaniaana mombo kanainj jenj qeangomanjatiwaajonj romonjoju me? Kaenj qaago. Gawonj meme ejemba tosanonj Korint onj iyonjoo kaniagia mobutiwaajonj moma jenjqeeanggo tere oowombaajonj kaparanj komakeju. Tosianonj Korint onj iyonjoo kanagia nanjonj jenjqeeanggo tere manganja oowutiwaajonj onj kuunj onjmakeju. Niinonj gawona dindinjagadeenj mewetiwaajonj jenjqeeanggo tere kaanjaajonj mende amamaajenj. ² Anutunonj Korint onj noo borononj onjono letoma noo wombo alauruna koloonj onjooangjo

neenaa jenqeeango terena kaanja koloaju. Anutunonj neenaa jenqeeango terena kaenj oorota ejemba kuuyanonj onjo kaisiligia gbilia ii iima weenjonkeju.

³ *Onjo Kraistwaa tere papia kaanja koloajuti, iikanonj asuganonj eja. Moosesonj Kana qaaya naninj apuya injk kanonj jamo tafenonj ooroti, onjo iikawaa so mende koloajuto, Kraistnonj tereya onjo uugiaa tafeyanonj kokaenj oorota nanju: Nonononj gawonj meninj honja kolooro Kraistnonj Anutu laaligo kombombarja Toyaa Unyaya uugianonj ano letonji. Ejembanonj gawonanaa honja ii iigi iikanonj ilaan onjono gawonanaa kania moma asarinkeju.

⁴ Kraistwo qokotaaninj Anutunonj gawonanaa tania moja. Kawaajonj gawonj meninj onjo Kraistwaa bunyaya koloogiti, ii saanonj Anutuwaa jaanonj awasankaka nama jejonj.

⁵ Anana kotikotii qaganonj gawonj awaa koi Anutuwaa jaanonj mewonatiwaa so koloojoni, iikaenj saanonj mende jewonja. Anana iwoi mononj mende rapinjonkejonto, Anutunonj anodeenj inaanj nonoma momo nonono gawonj koi menkejonj.

⁶ *Anutunonj inaanj nonoma momo nonono soomongo arenj gbiliaa gawonj meme ejemba koloojonj. Mooseswaa Kana qaawaa tereya motomotoombaajonj uugere ambonagati eenj, qaa iikanonj mono qaanana jenj tegoro koomu kotigaa bunja koloojonj. Unja Toroyaa gawonj arenja jenj asarininj iinonj menj gbilinj nonono kotiinj laligojonj. Kawaajonj Kana qaawaa arenja iikayadeenj otaawutiwaaajonj mende kaparanj komakejonto, Unja Toroya moma anjonj kombutiwaaajonj uu kuun onjomakejonj. Kianj.

Soomongo arenj gbiliaa gawonja ii akadamuyawo.

⁷ *Anutunonj Kana qaaya jenj tereya jamononj kondongonj ooroto, ejembanonj ii mende tenj kongi Anutunonj qaa iikawaa so gosinj ironja meleema onjono komunj koomuya laligonj kougi. Anutunonj wala Kana qaaya nonono kambanj iikanonj asamararanonj Mooseswaa jaasewanja qero asariro. Asamararanj iikanonj waziinj aliwaatiwaa so kolooroto, ii kilenj Israel ejemba yonjononj jaasewanja tororo uunj iibombaa so mende koloogi. Mamaga asarirotiwaaajonj ii amamaagi. Kana qaawaa Bunja arenj walaganonj iikaanja asamararanjawo asugiro.

⁸ Iikaanja asugiroto, Unja Toroyanonj Bunja arenj gbilia nonono iikawaa asamararanonj asugiwaati, iikanonj mono soomongo arenj walagaa asamararanja uugunj hononja qaa asarinj jaanana gamugamuyawo qenkebaa. ⁹ Wala Mooseswaa Kana qaa ii asuginj gosinj nonono iikawaa so gere

* **3:3:** Eks 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19; 36.26

* **3:6:** Jer 31.31

* **3:7:** Eks 34.29

siawaa buŋa koloojoŋ. Buŋa qaa ii akadamuyawo asu-giro. Kawaaŋon Anutunon qaanana gosin jen tegoro so-lananiwonŋati, Buŋa qaa iikawaa akadamuyanon mono uuta kolooja. Iikanon soomonŋo aren walagaa akadamuya ii mamaga uugun qaqabunayawo kolooja.

¹⁰ Buŋa gawon walaganon wala akadamuyawo kolooro, ii Buŋa gawon aren gbiliawo mindirin gosinin walaga iikanon mono qabunaya qaa kolooja. Unŋ Toroyaa gawon aren iikawaa akadamu-yanon uuta koloojiwaaŋon gawon aren walaganon mono iwoi omaya kaanŋa kolooja.

¹¹ Anutu hamoqeqeyaa kana walaganon aloweewaatiwaa so kolooro. Iikanon asamararanawo asugidabororo. Kawaa-ŋon kana dologa tetegoya qaa en ubaati, iikawaa asama-raranon mono kana mutuyaa asamararanŋa ii hononŋa qaa uugun jaanana gamugamuyawo qenkeja.

¹² Soomonŋo gbilianon tetegoya qaa ilaan nonono asamararanon asugiwaati, iikaen Anutu jejeromonromon ama munkejon. Kawaaŋon keenana qaago totoon moma awasanŋaka nama qaa ii kuma onomakejon.

¹³ *Mooseson Israel ejemba asamararan en aloweroti, ii iigigiwubotiwaajon majakaka moma jaasewanŋa opo jakananon esuuro. Nononon iikawaa so mende amakejonto, Buŋanana qenjaaronon jenkejon.

¹⁴ Buŋa walagaa asamararanŋa iigito, uugianon kilen go-jono lan laligon kougi. Kamban kokaamba kaanagadeen iwoi mononon mono opo jakanŋa iikawaa so Juuda ejemba mamaga yonoo uugia gojono laligoju. Kawaaŋon Soomonŋo Walagaa Buŋa qaaya qaaya weenŋojuti, iikawaa kanagia ii tororo mende moma asarinkeju. Uugia meleema Kraistwo toroqegi iikaanŋa kanon mono opo jakanŋa ii qetegoro moma asariwuya. ¹⁵ Kamban kokaamba kaanagadeen Mooseswaa Kana qaaya weenŋogi iwoi mononon mono opo jakanŋa kaanŋa uugia gojono momogianon bimooro laligoju.

¹⁶ *Kaanŋa laligojuto, Buŋa Terewaa qaa mon kokaen eja, “Mooseson ‘Pombo amin mobo,’ jen opo jakanŋa jaasewananŋa qetegonkero.” Qaa kaen ero yonoononŋa mononon uuta meleema Pombo toroqeji, kamban iikanon-deen mono iwoi opo jakanŋa so ii qetegoro Anutu waa hamoqeqeyaa kania moma asariwaa. ¹⁷ “Pombaajon” jeji, qaa ii Pombaa Unyaaajon jeja. Pombaa Unŋ Toroyanon daen yonoo uugianon laligoji, iinon mono singisonogogiaa kasia isano solanŋa (frieri) laligoju. (Kaanŋa laligon solanŋa dindinŋa koloowombaajon Kana qaa otaawombaajon mende kaparan komakeju.)

* **3:13:** Eks 34.33

* **3:16:** Eks 34.34

18 Kawaa so uunana meleenij Pombaa asamararananon kuuya ananaa jaa wambusoonananon kuuro bilibili ano jaanana mende esuunij ejembanon niniima Anutuwaa akadamyaa awaa soro ii atatonon uuj ii-iitaa tani iimakeju. Nono ii somariin sein iimakebutiwaa so letomakebona. Kaen letoma akadamyaa awaa soro ii somariin asarin Pombaa tanitani koloonkebona. Pononon Unyaya kolooji, iwaa asamararananon mono kaen men letoma nonomakeja. Kian.

4

Nono koworanen kaanja koloonin Unya Toroyanon honja kolooja.

1 Anutunon kiankomun nononotiwaa so gawon koi qanananon ano menkejonj, iikawaajon mono bon qen nanin uunananon mende kamaabaa. Qaago! 2 Nononon gawon memewaa kana aasangoya gamugiawo ii kuuya gema qenin. Tiliqili mende ama Anutuwaa qaaya mende meeranjonkejonto, qaa honja ii asuganondeen jen silia qenkejon. Iikaan anin Anutuwaa jaasewananon ejemba keraqeeango moma nonombutiwaajon nanin jenqeeango qaanananon kolooro kuuyanon qaa tororo jen nonombombaajon amamaankeju.

3 Kaen amakejonto, tosia ononon kokaen jenkeju, "Poolnon Oligaa Bunyaya ii esuyawo jenkeja." Kaen jewanagati een, esu iikanon gere sianon kemebuti, mono iyonoo uugianon ejiwaajon gojono osinkeju.

4 Kraistnon Anutuwaa unauyaya kolooja. Kraistwaa akadamyaa ii anaa Oligaa Bunyanon ninisaama asasaga kaanja asarinkejato, yonoo jaagianon umun kono tintuan qenkeju. Kamban kokaamba bologaa Ponja goman so galen koma onomakeji, iinon uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo unagiala jaaya men gooro lan laligoju. Kawaajon Oligaa Bunawaa asasaga iima asariwombaajon amamaankeju.

5 Neenaa qabunananon somariywaatiwaajon Buja qaa ii mende jen asarinkejento, ononon Pon Jiisas Kraistwaa kania moma jeta ten kombutiwaajon uu kuun onomakejen. Nononon Pombaa jeta otaan onjo welen qen onomakejon.

6 *Kania kokaembaajon welen qen onomakejon: Anutunon kanakanaiyanon kokaen jen kotoro, "Asaganon mono pangaman qero asariwa." Kaen jeroti, iinon mono Bunyaya asasaga ano uunana kuuro asariro. Kraistnon nanamemenja ama mero Anutuwaa asamararananon jaasewananon asariro iigiti, Anutunon nono iikawaa kania moma

* 4:6: Jen 1.3

kotowombaaajon kaparan komakeja. Asasagaa kania jen seiwombaaajon ama asasaga ii nonono.

⁷ Asasaganon uunana kuuro asarinin momakooto iikawaa sewana ii milyon kina uugun uuta koloojato, sele busunana ii koworanen kaana afaangon jumakeja. Anutuwaas asasaganon mono sele busu kaana uutanon eja. Ejembanon iikawaa kania iibutiwaajon Anutunon arena ama nonono. Sareqaa iikawaa kania ii kokaen: ku-usun honona qaa ama nonomakeji, ii nonoononga een koloonkejiwaa so qaagoto, Anutunon mono iikawaa Toya kolooja.

⁸ Eu emu lee lee iikanona lombo kania kania qanananon uma qololombin nonongi konajilin momakejon. Ii momakejonto, kilen iikanon mende qezejaan nonongi kamaankejon. Kamban tosaanon jun kaana wangonon osin kana mende mokolonkejonto, kilen titiboronana tegoro doomoronana mende momakejon.

⁹ Ejembanon sisiwerowero ama nonomakejuto, Anutunon gema mende nununkeja. Ejembanon men kamaan ama riin nonomakejuto, kilen mende tiwilaankejon. ¹⁰ Jiisas qegi komuroti, iikawaa so nono kaanadeen bunaya jen seinkejonwaajon ama nunugi komuwombotiwaa moma kema kan laligojon. Jiisaswo kotiin laligonin inaan nonomakeji, ejembanon iikawaa kania moma kotowutiwaajon ama kaen laligowombaaajon uumotoon anjon.

¹¹ Balonon jaawo laligon Jiisaswaa gawona menkejonwaajon ama kamban so komuwombaa so koloojon. Sele busunananon komuwaatiwaa so koloojato, Jiisasnon uunananon kotiin laligon sele busunana men gbilinkeji, ejembanon iikawaa hona iima asariwutiwaajon ama nanjon. ¹² Nono kamban so siimbobolo moma komuwombaa so koloonkejonto, niinon onoo batugianon gawon men laligoweti, ononon iikawaajon ama gbilin laaligo kotiganon keuma laligon ubuya.

¹³ *Ondino (Buk Song) monon qaa kokaen oogita eja, "Anutu moma laarin koomunonga metogon nombaatiwaa qama koolin laligowe." Nononon qaa iikawaa so koomunonga metogon nonombaatiwaajon moma laarijon. Momalaariwaa Unu Toroya iikayadeen bunu qen aojiwaajon nononon mono kaanagadeen qaanana jen qama koolinkejon. ¹⁴ Anutunon Pon Jiisas men gbiliro koomunonga waaroti, iinon mono nono kaanagadeen men gbilin nonono waama Jiisaswo unin jaasewanon ama nonono onowo motoon laligon ubona. Ii mojonwaajon ama qaanana jen qama koolinkejon.

* 4:13: Ond 116.10

15 Qaanana jen gama kooliniŋ Anutuwaa kalenmoriananon toroqen ejemba seiseiya sokoma onjombaa. Kaen kolooro yononon afaanŋon Anutu kelemalelen mepeseegi qaqabuŋayanon seiŋ en ubaa. Ononon kaanagadeen Anutu mepeseen seiwutiwaajon mojen. Kawaajon lombo kania kania bosima aon oron laligojon.

Momalaarinon laaligowaa tania ii kokaen:

16 Anana men gbilin nonombaatiwaajon moma mono bon qen nanin uunananon mende kamaawa. Onanon selenanaagen waziin soolinkejon, ii kilen uunanaagen kaban so kolonaniŋkejon. 17 Ii kokaembaajon: Namonon kakasililin kaban torodaamon moma laligowonato, iikawaa gematanon asamaran honon qaa mokolon tetegoya qaa oyanboyan laligowon. Asamaran ano kakasililin woi ii gosin oroniŋ asamaran iikanon mono uuta kolooro namowaa kakasililin kania kania ii monin afaan ano kamaanqeqeta koloja.

18 Ejemba ano ilawoila jaanon ii-iita ii kambangia tegoro aliwuto, Siwe gomambaa ilawoilaya kaban kokaamba mende iimakejon, iyononon mono kaban tetegoya qaa en ubu. Kawaajon nononon jaananon ii-iita ii qaagoto, mende ii-iita mono iikaan baagen uun injiimakejon. Kian.

5

Poolnon Siwewaa oyanboyan kuunon kemambaajon moro.

1 Nononon qaa koi mojon: Namo sele busuwaa opo sel kuunanon laligonin koomunon ii kondeeno kamaawaati, Anutunon kaban iikanon sele busuwaa miri donjoga an mero Siwenon ewaati, ii buŋa qen nonono iikanon laligowon. Sele busuwaa miri qaita mon ii tetegoya qaa kotakota en ubaa.

2 Qaa ii moma kaban biiwianon kokanon letombombaa aina moma osongon nunuro Siwe laaligo gomanananon ubombaajon awelegonkejon. 3 Siwenon unin sele busu qaita mon mouma nonono rabonati, kaban iikanon monon bombolan mende mokolon nonombaa.

4 Namo sele busu koi qetegowutiwaajon mende mojonto, Siwe laaligo gomanananon uma sele busunana donjoga mewombaajon awelegonkejon. Sele busu koi komuwaati, ii laaligo kotiganon gogoro qaono Anutunon kitia oyanboyan sele busuga nonombaatiwaajon mojon. Kawaajon kaban kokaamba sel kuun kokawaa uutanon laligon uulombonana bosima letombombaa aina moma osongon nununkeja.

5 Anutu an Siwe sele busu mewombaajon moma mokolon

nonoma Unja Toroya uunananoj ano oyanboyaj koloowom-baa danjunuya kolooja.

⁶ Kawaajon nono mono kamban so qaqabunabunanawo satiin laligonj kokaen momakejon: Sele busunanaa laaligo kuunananonj koi laligowonati, kamban iikawaa so eu Siwe laaligo gomanananonj Pon Jiisaswo mende laligowonja.

⁷ Kamban kokaamba Siwe gomambaa ilawoilaya mende uun injiimakejonto, kilenj ii moma laarinj iikawaa so ama menj laligoninj nemunj koma nonomakeju. ⁸ Kawaajon qaqabunabunanawo kotiin sele busunanaa laaligo kuunja koi mesaowombaajon kaparanj koma gomanana honanonj eu uma Pombo laligowombaajon mojonj.

⁹ Kawaajon gomanananonj koi me eu laligowonati, nonononj mono uunana Pon Jiisas keraqeeango ama mubombaajon somonjonj iikawaajonj kotiin kaparanj komakejonj. ¹⁰ *Iikawaa kania ii kokaen: Kuuya anana mono Kraistwaa qaa jakeyanonj asugiwonja. Namononj sele busuwo laligonj Pombaa uusiinja soyanonj tenj koninji me qetemetetanjin me een lanj laligoninji, anjo mono qaanana ii gosinj iikawaa so tawanana anja anja nonono bunja qen aowonja. Kianj.

Ejemba Anutuwo uumotoonj ambutiwaa gawonja menkejonj.

¹¹ Kraistwaa qaa jakeyanonj nambonati, nonononj ii moma Pombaa momoya uuguwombotiwaajonj keenana momakejonj. Ii mojonjwaajonj ejemba kanianana soraaya mobutiwaajonj kaparanj koma uu kuun onomakejonj. Kanianana ii Anutuwaajaanonj asuganonj eja. Niinonj tiliqili ejaga qaago, onononj kaanagadeenj ii uugianonj moma yagowutiwaajonj moma jejeromonromonj amakejonj.

¹² Kaen jenj ananaa jenqeeango qaanana mobutiwaajonj mombo mende kaparanj komakejonto, kanianana iikayadeenjenj asarinj onomambaajonj mojenj. Onjo ii moma saanonj nonoo selenana ii boi takapolakaya yonoo jaagianonj mepeseegi sokombaa. Yonononj iwoi onoo uugianonj eji, iikawaajonj qaagoto, selegiaa iwoiya jaanonj iibombaa so kolooji, mono iikawaajonj awelegonj onoangiaa selegia menj uma qaa lanj jenkeju. Kawaajonj qaana koi jejenj. Onononj yonoo qaagia auta (gorosonja) mojutwaajonj mono nonoo kanianana jenj asarinj tororo meleema onombu.

¹³ Onononj noojonj "Uusoo tani kaanja kolooja," jegiti eenj, niinonj mono Anutuwaaja gawombaajonj ama uugere moma laligowe. Tosianonj noojonj kokaen jeju, "Uugereya qaagoto,

* 5:10: Room 14.10

qaaya bonjona-gadeen jenkeja.” Kaen jejuti een, ii mono onj ilaan onjombombaajon ama ambe. Mono ii duduuwubo.

¹⁴ Kawaa kania ii kokaen: Kraistnon jopagon nonomakeji, iikanon mono kondoon kuun nonono gawona menkejon. Eja motoongonon kuuya ananaa kitinanaga dunana men komuro. Kawaajon singisongonanaa irona mende meleema nononoto, kuuya ananaa singisongonana mesaoro toroqen koomuya mende koloojon. Qaa ii moma asarin moma yagojonji, Kraistwaa uujopayanon mono kuuya anana jolonjon gawona mewombaajon kuun nonomakeja.

¹⁵ Iinon mono kokaembaaion kuuya ananaa dunana men komuro: Namonon jaawo laligojonji, anana mono laaligonana toroqen ananaajonadeen laligowombo. Kaen qaagoto, mon ananaajon ama komun waaroti, laaligonana mono iwaajon togon mun laligowombaaion komuro.

¹⁶ Kawaaion uunana meleenini, kamba iikanonadeen kanain ejemba selesele mende gosin onjonjon. Ejemba mon namonon siliaa so mende moma koton mujon. Wala Kraist gosin monin balon eja toon kolooroto, kamba kokaamba moma koton munin Siwewaa Hamoqeqe Tonanaga kolooja. ¹⁷ Kawaaion monnon Kraistwo qokotaaji een, iinon mono kolokoloo dologa koloon don dongoga kolooja. Laaligo walaganon aliro laaligo gbilianon mono dunanon koloon asugin muja.

¹⁸ Kaana laligojato, iwoi kuuya iikawaa kondomondoo Toya ii Anutu. Iinon Kraist wasiro tawanana men analin nonoma Anutu iyanawo uumotoongo amboniwaa kania mesariro. Kana kaen asugiro Anutunon gawon nonono ejemba Anutuwaa alauruta koloowutiwaajon jolonjon kuun onomakejon.

¹⁹ Anutuwo uumotoongo amboniwaa kania ii kokaen: Kraistnon kamaan gomanja gomanja ananaa tawanana mero sokono Anutunon analin nonono alauruta koloonin. Kana uugun laligon kouninji, singisongo iikawaa qaagia mende weenjon romonjon irona mende meleema nonono. Anutuwaa alauruta koloonin moma laarin nonoma Kraistwaa tawawaajon ama Anutuwo uumotoongo ambombaa Bunja qaaya ii boronananon ano.

²⁰ Ii ano Kraistwaa jotamemeuruta koloojon. Anutunon qaa sane ama nonono iikawaa so ejemba uugia kuun onomakejon. Kraistwaa jeta men kaparan koma kokaen qisin onomakejon: Mono Kraistwaa tawaya bunja qen aon Anutuwaa alauruta koloowu. ²¹ Anutunon kuuya ananaa singisongonanaa qaaya jen tegon irona meleema Kraist singisongo mon mende anotiwaa qaganon ano uro dunana

meñ siimbobolo moro. Kraistwaa siimboboloyaañon ama iwaanon qokotaaniñ Anutunon saanon qaanana jeñ tegoro solañaniwonja. Kianj.

6

¹ Nono Anutu iyañaa gawonj meme alauruta koloojonjwaajonj ama uugia kokaenj kuujonj: Anutuwaa kalenmorianañonj omaya koloowabotiwaaajonj ii mono buñja qeñ aowu. ² *Anutunonj qaa moñ kokaenj jerota Buñja Terenonj eja,

“Giima koboomambaa kambananonj mono kanj kuuro niinonj qamakooliga mobe.

Hamoqege kambananonj kanj kuuro iikanonj ilaan gombe.”

Qaa kaenj eji, ii mobu! Kambanj keteda koi kanonj mono Anutuwaa hamoqege kambañja kolooja. Anutunonj injiima koboomambaaajonj moro kambañanonj kanj kuuro kianjkomuya ii mono keteda koi buñja qeñ aowu. Kianj.

Poolnonj kakasililij kania kania mokolooro.

³ Moñ nonoojonj ama uuta boliro kamaawabotiwaaajonj galenana meñ aonj laligonjkejonj. Jeñ nononji gawonananonj qaayawo kolooñ kamaawabotiwaaajonj kaenj amakejonj.

⁴ Anutuwaa gawonj meme ejemba awaa soro koloojonji, ii nanamemenana kuuyanonj qendeemakeja. Kakasililij ama jaabamagege kania kania ama nononji konjajilij uutanonj laligojonto, iikanonj mono mokosinjonj kaparanj koma kotiin namakejonj.

⁵ *Ooli waayawononj nunuñ kapuare miria miria kanonj nononji laligoninj. Kareña kareña asugigi kawaa uutanonj komuwombotiwaaajonj doomoronana keno keenana moma laligoninj. Gaonj gbili rama nenewaajonj wosonana niniro laligoninto, kilenj selenana qeñ gawonj meñ laligoninj.

⁶ Nanamemenj soraaya otaanj Anutuwaa uusiinja moma asarinj lombo anjonj mokosinjonj ejemba ala meñ onjmakejonj. Unja Toroyanonj uunana saa qero batugianonj gbingbaonja qaa jopagonj onjoma laligojonj. ⁷ Qaa honjagadeen jeninj Anutuwaa ku-usujanonj nemuñ koma nonono nanamemenj solañaa tiwo sumañja meniñ boro dindinananonj ano qaninananonj meñ nanjonj. Kaenj nama leegenj Buñja qaa jeñ seiniñ, leegenj qaa qolonjmolongoya selenananonj anji iikawaa kitia jeñ mindinjonj laligoninj.

⁸ Qabuñja nononji selenana mende mepeseenkejonj. Yonj jeñ gamu qeñ nononji uunananonj mende kamaankeja.

* 6:2: Ais 49.8 * 6:5: Apo 16.23

Nonoojon sundu awaa ano bologa ii lan jenkeju. Ejemba qaa qolonmologoya jenkejuti, iikaanja ama nonomakejuto, kilen qaa honagadeen kuuya jenkejon.

⁹ Ejembanon kanianana saanon moma kotonkejuto, kilen tosonian lolomonin telambelan ama nonomakeju. Kamban tosaanon komuwombaajon ama laligoninto, kilen toroqen jaawo laligojon. Kikekakasilin eja kaanja nunun laligogito, kilen mende komunin. ¹⁰ Wosobirinoj nunuro kilen kamban so aisojon laligojon. Wanaya laligon kilen ejemba mamaga ilaan ononin uugianon qaqabunagiawo koloonkeju. Namowaa esuhinanana qaagoto, kilen oyanboyan kuuya buja qen aon simbawonawo laligojon.

¹¹ Oo Korint ejemba, nononon uunanaa naguya onoojon horon qaa mon mende konin kemero kanianana asuganondeen injiowe moju. ¹² Ononon nonoo uumomonana mobotiwaaajon ii mende anjon komakejonto, nononon onoo uugia mobombotiwaaajon mono onoanjiodeen anjon koma aonkeju.

¹³ Niinon uumomona onombe ononon mono iikawaa kitia kaanagadeen tororo nombu. Niinon meraborauruna kaanja tani qaa kokaen injion ooje: Ono kaanagadeen mono onoanjiada uugiaa naguya horon uujopagia ii mombo momboga qendeema nonombu. Kian.

Momalaarigia qaa yonowo mende qokotaawu.

¹⁴ Ejemba uugia mende meleengiti, iyonowo mono uugia mende somonjon* ororon mende laligowu. Laaligo solanja ano laaligo doogoya ii anja anja koloojao. Ii mindirin orombombaajon amamaawonja. Pangaman ano asasaga ii motoon mende koloojao. Qaago! ¹⁵ Kraist ano Iimolan (Satan) yoronon uumotoon ama motoon laligowowaaajon amamaawaota. Kawaaajon uumeleen ejemba monon nanamemenja uumeleembaa gadokopa ejemba mon iwo motoon mindirin ambowaajon amamaankebaota. ¹⁶* Anutu anjo qaaya mon kokaen jerota eja,

“Niinon kanagesouruna yonoo uugianon laligon batugianon kema kan Pongia koloowe yononon nii welen qen mepeseen noma laligowuya.”

Qaa iikawaa so Anutuwa Uyananon uugianon laligoro sele busunananon Anutu laaligo kombombanjaaa Toyaa jigo kolooja. Anutunon iyanjaa jiwowon jigoyanon tando lopion

* **6:14:** Qaqan (yoke) ii hoos me bulmakao woi yoroo arogaranon anji kemero kare me kinon iwoi horonkejao. Kaen oroanjaraa aingara ambotiwaaajon amamaankejao. Kaen jinjaun kembabo. * **6:16:** Lew 26.12; Eze 37.27; 1 Kor 3.16; 6.19

mepeseewombaa songo ano erota amamaankejon. Anutuwaanon jigo ano asa jigo ii anan anan. Iikawaa so nononon uumeleembaa gadokopa ejemba yonowo qokotaawombaa songo ano erota amamaankejon.

17 *Kawaajon onjo mono Ponjon qaa kokaen jerotiwaa so otaan ambu,

“Ii mono onjomesaon seleengen kan tuun iyanan mon laligowu.

Anjonjoragiawo koloonkejuti, ii mono mende onjoosirigi niinon moma anjon koma kalan koma onjoma laligomana.

18 *Niinon Mangia koloowe onjo noo meraborauruna koloon laligowuya.

Pon ku-usun kuuyaa Toyanon kaen jeja.” Kian.

7

1 Oo wombo alauruna, Anutunon kalan koma nonomambaa qaaya kaen somonjon nonono eja. Kawaajon iwoi sele unjanana men tilooji, anana mono ii kuuya qetegowombaa-jon Kraist qama koolinin hamo qen nonombaa. Anutuwaajeta uuguwombotiwaajon mono keenana moma kaparan konin men solanjanin nonono soraaya koloodaborowona. Kian.

Uugia meleengitiwaajon Poolnon keraqeeango moro.

2 Nononon mon mende jen kondemonden ama munin tiwilaaro. Mombaanon iwoi mende qenjamenjanjonin. Mon mende tiligon jaameesan ama munin. Kawaajon onjonon mono uugiaa naguya horon nono uugianon somonjon nonoma laligowu. 3 Tosianon batugianon gawon men selenon kuukuu qaa kaen jen jen nonongito, niinon qaa koi onjo qaagia jen tegon irona meleema onjomambaajon ama mende jejen. Niinon qaa kokaen jewe modaborogi: Nononon uunanaa naguya horon onjo uunananon somonjon onjmakejon. Kaen ama saanon onowo ororon somonjon komuwona ano ororon kotiin laligowona.

4 Uuwoiya qaa momalaarina somata onjoonon ama laligojen. Onjo selegia mamaga mepeseenkejen. Onjojon ama ulunkolena somata mokoloojeniwaajon kakasililin kania kania moma iikanon kilen honona qaa aisoojen.

Masedonia prowinsnon kema Taituswo aitongori.

5 *Taitus monjama laligowetiwaajon* jeweti, qaa ii toroqen jemana. Masedonia prowinsnon kouma kanon

* 6:17: Ais 52.11 * 6:18: 2 Sml 7.14; 1 Hist 17.13; Ais 43.6; Jer 31.9 * 7:5:

2 Kor 2.13 * 7:5: 2 Kor 2.13 kanon Taituswaajon jero.

kaanagadeen uuluae mokoloomambaajon amamaawe. Daen daen kembeti, iikanon konjilin kania kania mokoloowe. Anutuwaa manja qen tosaanja yonowo angowowo ama onoojon majakaka moma laligowe. ⁶ Kaan laligoweto, Anutunon uukamakamaa ejemba nanjon nonomakeji, iinon Taitus karoti, iikanon ulunkolen ama nono.

⁷ Taitusnon karoti, iikanondeen qaagoto, Korint ononon ulunkolen ama mugi iinon nijoro Anutunon iikanon kaanagadeen ulunkolen ama nono. Onoo sundugia kokaen nijoro, “Ononon nii niibombaajon koposongon laligoju. Wosogia onanon moma noma lombo nongitiwaa qaaya jen noo kitina nanjon jewombaajon jojorinkeju.” Sundu ii nijoro moma uukoisoro somata qatawo mobe.

⁸ Niinon uugia Bunja qanon kuun tere ii oowe weenjon onoangia moma bolin aogiti, iikawaajon mende moma bolin aojen. Wala moma bolin aoweti, ii kilen kamba kokaamba kokaembaajon mombo aisoojen: Tere qaananon uugia men boliro wosobiri angito, wosobiri iikanon mono meleema kamba torodaamonda en tegoro. Kaniagia kaen iibe.

⁹ Kamba kokaamba onjo moma bolin aogitiwaaajon ama mende aisoojento, kokaembaajon aisoojen: Onjo nanamemengiaajon ama moma bolin aogi gamu wosobirigianon ilaan onono uugia mombo meleema dingogi. Ii Anutuwaa jetaa so kolooro uugianon mono nonoojon ama mende boliroto, onanon ilaan onombe.

¹⁰ Singisongonanaajon ama moma bolin aojoni een, gamu wosobiri iikanon mono ilaan nonono uunana mombo meleema dingowonja. Dingowonjati, Anutunon mono nunuano Siwenon ubonja. Monjon uuta meleema iikawaajon mende moma bolin aowaa. Balon ejemba tosonianon singisongogiaa wosobiri momakejuto, Anutunon ii mesaowaatiwaaajon mende qisiwuti een, iinon mono ironja meleema onono koomu kotiga kumuwuya.

¹¹ Ononon Anutuwaa uusiinaa so wosobiri mokoloogi gamu iikawaa honja ii uugianon kolooro letongiti, ii gosin iima walijon kokaen jegi, “Anana gon-aangolenana mesaon uunana men kululuun uugere qaganon waama kanianana soosoya gosin mindijonin. Ejemba singisongon angiti, iyonoojon uunana waaro sisigia men jen ononin. Anutuwaa jeta uuguwombotiwaajon aarun lalanin keenana monin. Poolnon kan uunana meleenijiwaa honja iibaatiwaaajon koposongon laligojon. Uunana nanamemen dindina ambombaajon anin ano monjon kana qiwitigoroti, ii mindijon mubombaajon jojorin laligonin.” Kaen jegi

sokombaa. Kamban kokaamba kana dindiŋa otaajuti, ii qendeema nonŋi iijen.

¹² Kawaajon monnon batugianon boliroti, iigadeen mindiŋon mubutiwaajon ama terena mende oowe me mon ii meŋ bolin muroti, iigadeen ilaan onombutiwaajon tere ii mende onŋ ambe. Ii kokaembaajon oowe: Ono Anutuwaajaasewananon niwo uumotoon ambombaajon kaparan komakejuti, sili iikanon asuganon asugiwaatiwaajon tere ii oowe.

¹³ Neenaa ulunkolena iikayadeen mende mojento, Taituswaa uuta batugianon qeangoro iiniŋ iikanon kaanagadeen uuna nanŋoro honoŋa qaa aisoonkejen. Ononon korebore Taitus keraqeeangon qeŋ mugitiwaajon aisoonkeji, korisoro iikanon kaanagadeen nanŋon nono iikawaajon honoŋa qaa aisoojen. ¹⁴ Niinon onoo siligiaajon ama selegia Taituswaa jaanon mepeseen laligoweti, ononon iikawaa so anŋi niinon gamu mende mewe. Niinon onoo batugianon laligon qaa kuuya injoweti, ii honagadeen. Kawaa so onoo qaagia Taituswaa jaanon jeŋ mepeseen laligoweti, qaa iikanon mono kaanjadeen kaniagia mindiŋogi hona kolooro.

¹⁵ Ono korebore noo qaana teŋ koma Taitusnon karo sombugiawo moma jenengia ororo koma horon mugi. Taitusnon siligia ii romonŋon qaa nijoro uuqeeangoyanon onoojon ama somariiro kotiin mepeseen onomakeja. ¹⁶ Niinon nanamemengia kuuya romonŋon iikanon saanon onoojon ama qaqaabunabunanawo kaen moma kotiin satiin laligomanŋa. Kawaaajon aisoonkejen. Kian.

8

Uumeleen alaurunana nanŋon onombombaa qaaya

¹ *Oo uumeleen alauruna, Anutunon kalenmorianŋa uumeleen kanagesoya kanagesoya kanon nonono hona mono Masedonia prowins uutanon awaagadeen kolooro. Niinon ono kawaajon poumapou laligowubotiwaajon moma sundugia kokaen jemaŋa: ² Yoŋonon kakasililin kania kania mokoloogi anŋotete lombotawonon qagianon uro wanaya totoon laligojuto, ii kilen honoŋa qaa aisooŋitiwaajon ama uumeleen alaurunana nanŋon onombombaaajon monen nandun somata qatawo anŋi.

³ Yoŋoo kaniagia kokaen nanŋon jemaŋa: Monnon mende kuun onono iyanŋiaa siinŋiaajon kilen afaanŋon esunŋiaa so nandunŋia anŋi ano ii kaanjadeen uugun ononŋi. ⁴ Yoŋonon

* 8:1: Room 15.26

kaparan koma mamaga kuun nonoma kokaen welema nini-jogi, “Nono kaanjadeen Judia prowinswaa ejemba soraaya ilaan onjombombajaan mojon. Kawaajon Pool, gii saanon ‘Oon!’ jena mono simbawonawo moma gawon iikawaa bakaya afaangon mewonja.”

⁵ Kaen jegi jewe nandun ambutiwaajon mambombeti, iikawaa so iikayadeen qaagoto, ii uugun kokaen анги: Yononon wala nanjonango Pombaa jaanon sokonji, ii ambombajaan uugia somongogi ano iikawaa gematanon Anutuwaa jeta tej kombombajaan moma iyangiaa laaligogia ii kaanagadeen nonoo boronananon анги. ⁶ Kawaajon Taitus kokaen jen koton mube, “Gii nanjonango gawon ii kanain menati, iikawaajon ii mono toroqen Korint kanageso ilaan onona uukalengia qendeema monej nandun somata ii mombo toroqen анги batugianon tegowaa.”

⁷ Uuwaa iwoi kania kania ii kelemalelen bunja qen aon kokaen ama laligoju: Awaagadeen Kraist moma laarin Bunja qaa honja jen sororogon Anutuwaa uusiina moma koton tosaanja nanjon onjombombajaan pondan koposongonkeju. Ononon tosaanja unjuugun awaagadeen jopagon nonoma awaa soro kolooju. Kawaa so nanjonango gawon koi kaanagadeen mono saanon men sororogon tosaanja unjuugugi awaa soro koloowaa.

⁸ Kaen jen monej ambutiwaajon mende jen koton onjonjen. Ii qaagoto, uukalengia gbingbaonawo kolooja me qaagoti, mono ii angotetenon ama kaniagia momambajaan mojen. Kanageso tosianon gonjaangole mesaon nanjonango gawongia honja toonja men zen nanjuti, qaa ii jen iikanon onjo angotete ama onjonjen.

⁹ Nandun dawu ambutiwaajon gosiwuti, iikanon mono Ponjana Jiisas Kraistwaa kaniaa tania romongowu. Ono iwaa kalenmoriaja somata ii kokaen moju: Iinon Siwewaa ilawoila kuuyaa Toya uuta kolooroto, kilen onjo oyanboyambaa qaqabunagiawo koloowutiwaajon ama namonon kamaan kamaanqeqeta koloon laaligoya togon geleeno.

¹⁰ Monej ambutiwaajon mende jen koton onjonto, Jiisasnon sare anoti, iikawaa so qambanmambana iikayadeen onjonjen. Ononon gbani emugenanon mutuya koloon nanjonango gawon kaparan koma megii ano ii toroqen mewombaa siin kotiga mogi. ¹¹ Kamban kokaamba gawongia ii mono medaborowu. Wala nanjonango gawon mewombajaan kaparan koma awelegogiti, iikawaa so ii mono toroqen medaborowu. Iwoi en ononjiwaa so mono nandungia mamaga ambu. ¹² Kawaa kania ii kokaen:

Nandun ambombaa siingianon koloon eji een, mono iwoi en ononjiwaa so angi Anutunon moma angon kono sokombaa. Iwoi mende en ononjiwaa so mono mende gosin jen onomakeja.

¹³ Nandun somata angi alaurunana yonoo laaligogianon afaangoro onoangiaa qagianon lombo ubaatiwaajon mende mojonto, alaurunana amamaan memegemean mejuti, iyonowo mendeema ororon laligowonatiwaajon mojon.

¹⁴ Kawaajon kamban kokaamba iwoi kelemalelen en onono tosianon laaligogiaa iwoiwaajon amamaajuti, onono mono ii ilaan onongi soyanon koloowaa. Kaen ama onoangia kanagen iwoiwaajon amamaagi yonoo ilawoila-gianon kelemalelen ewaati, kamban iikanon mono iidamon ilaan onombuya. Kaen ama aogi ala ilailaa siligianon ororon koloowaa. ¹⁵ *Ii Buna qaa koi oogita ejiwaa so koloowaa, “Mamaga men kululuun laligoroti, iinon anaa so nero qaa suruya mende raro ano borombooron men kululuun laligoroti, iinon nene iwoiwaajon mende amamaaro.” Kian.

Nejauruna karoon wasin ononin kan ilaan onombu.

¹⁶ Anutunon Taituswaa uuta sololoooro onoonon nii kaana majakaka moma ilaan onomambaajon kaparan koma laligoja. Kawaajon “Anutu dangisen!” jejen. ¹⁷ Niinon Taitus onoonon kawaatiwaajon qisin uuta kuuwe wana meleen. Iikayadeen qaagoto, ano onono ilaan onomambaajon moma koposongon iyanaa siina otaan nonomesaon Korint onoonon kamambaajon jero. ¹⁸ Nononon uumeleen alanana mon wasinin iwo kawaota. Kokanon Oligaa Buna jen seinkejiwaajon ii uumeleen kanageso so mepeseen munkeju.

¹⁹ Iwaa qaa toroqen kokaen jemaana: Masedonia uumeleen kanageso yononon ii meweengogi nanjonango nanduna ii men nonowo motoon kana kemonja. Nononon Pon iyanaa qabunayanon seiwaatiwaajon moma nandun somata ii saanon galen koma Judia prowinsnon kema onombonja. Ala ilailaa onombombaa ukalenana kaen asuganon qendeema onombonja.

²⁰ Kaen ama nanjonango nandun somata ii tiliqili angi soowabotiwaajon saanon galen koma sororogowonja. Mononon silinana iikawaajon jen nonombabotiwaajon moma kaparan koma nanjon. ²¹ *Qaa kawaa kania ii kokaen: Nononon sili Pombaa jaanon dindina kolooji, ii getetangowombotiwaajon galen men aonkejon. Iikayadeen qaagoto, sili ejemba jaagianon sokonji, ii kaanagadeen ambombaaajon moma kaparan komakejon.

* 8:15: Eks 16.18 * 8:21: Gba 3.4

²² Yorowo uumeleen alanana monj ii kaanagadeen wasinin kawaa. Ii kambaŋ mamaga angotete meŋ muŋ tania kokaen iininj: Iinonj kambaŋa kambaŋa Pombaa gawon memambaajonj geregere amakeja. Kambaŋ kokaamba onjo tosaŋa ala ilailaa onjombombaaajonj mojuti, iikaen moma laarinj onjonjiwaaajonj mono onjoononj kanj ilaanj onjomambaajonj moma uuwaawaa somata momakeja.

²³ Niinonj Taitus kokaembaajonj meweengowe: Iinonj noo ala ilailaana ano gawonj meme neŋana kolooja. Uumeleen kanagesoya kanagesoya yonjononj alawoinana woi ii meweengonj oronji jotamemegia koloojao. Kraistwaa qabuŋayanonj mono yoroojonj ama somariinjeja. ²⁴ Kawaajonj eja karonj kawuti, ii mono uugianonj jopagonj onjoma kaniagia kaenj ii qendeenji iibuya. Kaenj ambuti eenj, nonononj siligiaajonj selegia mepeseeniŋi, qaa iikawaa honjanonj mono asuganonj kolooro iigi uumeleenj kanageso mamagayanonj mobuya. Kianj.

9

Mono uumeleenj alaurugia ilaanj onjombu.

¹ Anutuwaa ejemba soraaya ala ilailaa monen onjombutiwaaajonj oomambaajonj mojento, onjo qaa ii modaborojutiwaaajonj qaa mombo jemambaajonj mende amamaajen. ² Onjo ala ilailaa ambombaa uusiingia eja. Niinonj ii moma iikawaajonj onjoo selegia meŋ uma Masedonia uumeleenj kanageso yonjoo jaanonj mepeseen onjoma kokaenj jewe, “Korint ano Akaia uumeleen alaurunana tosanonj mono gbani emugendeen kanainj Judia ala ilailaa ama onjombombaaajonj jojorinj laligoju.” Kaenj jewe onjoo uugeregiaajonj mogi qaa iikanonj mono uugia kuuro. Kawaajonj kanageso honja yonjoo uugia waaro ala ilailaa ambombaaajonj afaanngogi.

³ Onjoanngiaa siinj koloonj onjono mojuto, kilen neŋauruna karonj koi wasinj onjonjen. “Korint yonjononj monen meŋ kululuuwombaajonj jojorinj laligoju,” kaenj jenj qaa iikawaajonj onjoo selegia mepeseewe. Qaa iikanonj omaya kolooro mamaganonj mobuboto, qaagia otaanj monen onjanonj anji ozonj esunonj raro kuuyanonj kaanj injiibutiwaaajonj mojen.

⁴ Qaa iikanonj omaya kolooro monenngianonj mawosusunonj mende raro eenj laligogi Masedonia neŋauruna tosanonj niwo kanj kaanj mokoloonj onjombuyagati eenj, niinonj mono onjoojonj ama gamu mokoloomambo. Tenj kombutiwaaajonj moma laarinj onjoma laligowe honja mende koloonagati eenj, onjo mono kaanjiadeen qaagia omayaajonj ama gamu mokolooowubo.

⁵ Kawaajon uumeleen alaurunana karon ii uu kuun onomabaajon mobe sokono kokaen injijowe, “Ono mono waladeen Korint yonoonon kema nanngonango nandun somata ambutiwaa qaa somongogiti, arej ii otaan andaborowutiwaaajon mono uukuukuu men onombu. Kaen angi ala ilailaa nandungia ii kikuyawo otoko qaganon qaagoto, mono loloogendeen afaangon mamaga ambu. Ii mindirigi ziozwaa ozon esunon raro kan saanon mewona.” Kaen jewe.

Kota afaangon mamaga qosoma kororoowu.

⁶ Qaa koi mono romonon laligowu: Nene kota afaanagadeen qosoma kororooji, iinon mono hona kaanagadeen afaanagadeen mewaa. Nene kota mamaga qosoma kororooji, iinon mono hona kaanagadeen mamaga mewaa. Kawaajon mamaga angi Anutunon kitianon mamaga onombaa. ⁷ Ono ana ana nandungia mono uugianon somongogitiwaa so amakebu. Korisoronon afaangon mojqojoron ejemba kalen ononjuti, Anutunon ii jopagon onomakeja. Kawaajon nandungia monon kuun ononjiwaaajon ama uuwoi qaganon mende ambu. Ii kikuwo mende ambu.

⁸ Uuafaan qaganon kotingia mamaga angi Anutunon mono kotiin kalenmoriaja kuuya men sein onomakebaa. Kaen onono laaligo kuuya kanon iwoiwaajon amamaawuti, ii kuuya mono kamban so bunja qen aogi sokoma onomakebaa. Kaen kolooro gawon awaa kania kania ii afaangon megii hona kelemaleen koloowaa. ⁹ *Otokoya qaa nandun somasomata amakejuti, ii Bunja Tere qaa koi oogita ejiwaa so koloaju,

“Iinon afaangon kalena kalena mendeema ejemba wanaya onomakeja.

Nanamemenja dindina kikuya qaa kanon mono kamban tetegoya qaa Anutuwaa jaanon en ubaa.”

¹⁰ *Anutunon qosomakororo ejawaajon nene kota muro nene kolooro nenkejon, iinon mono nembanewaa mojqojoron amakebuti, ii kaanagadeen onomakebaa. Ii onono uugianon lolooro saanon afaangon qaa kota qosoma kororon seigi nanamemen solanaa hona kolooro Anutunon ii men somariiro seinkebaa. ¹¹ Kaen angi Anutunon mono laaligo kuuya kanon kotuegon men sein onono qeangonkebu. Kanon saanon afaangon ejemba kamban so gbingbaona qaa kalen mamaga onomakebu. Kaen angi ii men (Jerusalem kema) ononin ejemba mamaganon kotingiaajon ama Anutu mepeseegi hona onoonon kolonkebaa.

* 9:9: Ond 112.9 * 9:10: Ais 55.10

¹² Nanḡonanḡo gawon koi menkebuti, iikanon mono Anutuwaa ejemba soraaya yononon iwoiwaajon memeqemear anḡi ilaan onomakebaa. Iikayadeen qaagoto, iikawaajon “Anutu danḡisen!” qaa ii mamaga jewutiwaajon ama hona onoonon koloonkebaa.

¹³ Kawaa kania ii kokaen: Nanḡonanḡo gawon koi men iikaana kanon momalaarigaa kania qendeenḡi ejemba mamaganon ii iima Anutu ten kombutiwaajon mepeseen mun kokaen jewuya, “Korint yononon Kraistwaa Oligaa Buḡa ii qaanondeen mende jokoloojuto, Poolwaanon qaa ii ḡbḡḡbaonḡa qaa ten koma afaanḡon loloogendeen nono ano tosaana kuuya nonoonon kalen jaasoonḡo nonomakeju.”

¹⁴ Kaen jen onoonon qamakooli gawon men iikanon waegia mamaga men onoma kokaen jewuya, “Iiya! Anutunon mono kalenmoriaḡa kelemalelen Korint onono uujopagaa hona mamaga nononḡi.” Kaen jegi Anutuwaawaa kalenanon asuganon koloojaa. ¹⁵ Oo anana Anutu kalenḡaajon ama mono mepeseenkebona. Iwaa kalenḡa Jiisas Kraistnon mono awaa soro kolooja. Nanḡonanḡo ambutiwaawaa qaaya ii kaen kanḡ teḡoja.

10

Poolwaa gawombaajon qaa jegi kitia meleeno.

¹ Tosianon onoo batugianon noojon kokaen jenkeju: Jaasewan qen aon geregere mende amakejato, monḡen kema kanon mono qaa kotakotagadeen jen nonomakeja. Kaen jenkejuto, Kraistnon kiankomun ḡumbonjonjon nomakeji, niinon mono iikawaa qaganon neeno uugia kokaembaajon kuumaḡa:

² Tosaana yononon nonoonon kokaen romonḡon jenkeju, “Pool ano iwaa nenauruta yononon balombaa nanamemenḡaa taniga otaan iyanḡiaajon romonḡon amakeju.” Niinon onoonon kan qaa kaen jenkejuti, ii mono temboma onoma awasanḡaka nama jen onomambaajon movento, kilen uugia kotakota totoon kuun jen onomambaajon toḡojen. Kawaaajon onḡo ejemba noojon qaa kaana jenkejuti, ii mono uulanḡawo gema unuwu. Qaagaa kaana ii mindḡḡogoi inḡibe uunanon mono luae qero batugianon kan bonjon laligomaḡa.

³ Onanon, nanamemena namonon amakejento, ii kilen neenaajon ama balombaa nanamemen bologa mende otaan manja mende qenkejen. Kaen qaagoto, Anutuwaawaa kawali galen koloon kereuruta kiropo kuun onoma kanon aren soraaya otaan manja qenkejen. ⁴ Balon ejemba yononon uugia walaga otaan manjawaa iwoiya kuuya iikawo manja

qenkejuto, nononon kaen qaago. Manjaqeqe eja yononon jinakaran jake kiripoya kiripoya simen aenon memeta ii idon kondeenji kamaankejuto, Anutunon tiwo suman qaita mon usunawo ii nonono inaan nonono iikanon mono kere yonoo qaa arenjia powowon kotiga ii kuun qewagonin kamaankeju.

⁵ Uumeleembaa gadokopa yononon Anutuwa kania moma kotowubotiwaajon ama onjangan selegia men uma momogia dindina kongan lalabubu laligojuto, nononon ionoo roromonjo arenjia doogoya kiripoyawo ii kuuya qewagon kondeenin kamaankeju. Ejembanon qaa momogia bologa ii menagon somongowutiwaajon kana qendeema ononin saanon qaagia kuuya Kraist ten koma munkebonatiwaa so romonjonkebu.

⁶ Kaen romonjon Korint ononon wala Kraistwaa qaa kuuya ten koma aposol gawona nangowutiwaajon mambonjon. Ononon uugia mombo kaen meleengigo nononon mono qaa qootogo ejemba yonoo qaagia kuuya gosin jen tegon irona meleema onombombaajon jorin laligojon. Kian.

⁷ Ono iwoi kuuya mono selewaajondeen mende iima gosiwu. Batugianon nanamemen soonkeji, iikawaa kania hona ii mono romonjowu. Tosianon batugianon nii men kamaan nooma iyangio Kraistwaa jotamemeuruta koloojutiwaajon uuwoi mende ama moma kotijuti een, iononon mono toroqen nojon kaanagadeen kokaen romonjowu: Yononon Kraistwaa bunja koloojuti, niinon mono kaanagadeen Kraistwaa bunja koloojen.

⁸ Ponon kokaembaajon ku-usun nono: Ono men kamaan onoomambaajon qaagoto, mono uugia meagowe kotiwutiwaajon ama laligojen. Kawaajon ku-usun iikawaajon awelegon konain kaana selen men uma terereewenagati een, ii kilen mono gamu mon mende mokoloowenaga. ⁹ Tereya tereya on ambe weenjon ku-usunaajon toogia mobubo. Iikawaa toroko mobutiwaajon mende mojen. Kawaajon qaa ii kaman kokaamba mende toroqen jema. Kian.

¹⁰ Tosianon qaa kokaen jenkeju: Poolnon tereya kanon qaa lombotawo on unana ononon kuunkejato, batunananon nano iinin eja loota kolooja ano qaaya jero monin piapiaya kolooja. ¹¹ Niinon qaa iikawaa kitia kokaen jema: Qaagia omaya mono mesaowu. Noo kaniaanajon mono kokaen romonjowu: Nii monjen kema terenon qaana kotiga onkejeni, iikawaa so mono batugianon laligon kaanagadeen kotakota mindinjon onoma.

¹² Umbuqumbulin yononon iyanjia jen qangan onkejuto, ononon nii nuugun aposol qabunagiawo

koloowuyagati een, niinon mono gamuna mobenaga. Kaen kolooro neenaa ano yonoo nanamemenjia leelee ama iima gosimambaajon qetetanjon kokodundun ambenagato, yononon mono momogia toroga otaan iyanjiaa ainjiaa so uugia kedaya ama gosinkeju. Nanamemenjia kaen lan gosin "Pool uugujon," jen uuqeeango momakeju. Qaa omaya kaen jen uugia qaa kolooju. Anutuwaa kedanon gosin nonji saanon unuugun laligojen.

¹³ Anutunon gawon memewaa jawoya ama nonoti, ii mende uugun selena mamaga mepeseemambaajon mende mojen. Anutunon gawon meme arenna ama nono menkejen, iikawaa so mono onoo batugianon kaanagadeen gawon menkejen ano iikawaa honaajonadeen selena mepeseenkejen.

¹⁴ Tosianon qaa kokaen jen soonkeju, "Poolnon Korint batugianon gawon merotiwaajon selia mepeseero mende sokonja. Anutunon balon mosoma gawon mewaatiwaa jawo ama muroti, Poolnon ii uugun lansan waleemakeja." Yononon waladeen gawon onoo batugianon mende megito, kilen nii men kamaan nooma iyanjiaa selegia qaanondeen mepeseenkeju. Niinon Kraistwaa Oligaa Buna jen sein kema laligon wala Korint onoonon kan uuwaa gawon mewe. Wala mende kawenagati een, umbuqumbulin boi yononon noo qaana kaen jegi sokono niinon neenaa kaniaan jeman jen jen soowenaga.

¹⁵ Anutunon balon mosoma gawon memewaa jawo ama ononoti, iyononon jawogia ii waleema onoo batugianon kan uuwaa gawon menkeju. Neeno jawona mende waleema tosaana yonoo batugianon gawon mewetiwaajon selena mepeseenkejen. Boi tosanon uuwaa gawon men laligogiti, iikawaajon selena mende mepeseenkejen. Onoo batugianon wala kanain gawon mewetiwaajon kaen ambe saanon sokonja. Anutuwaa arena otaan batugianon gawon men laligonin momalaarigianon toroqen somariiro nanjon nonombutiwaajon mamboma jejeromonromon anjen.

¹⁶ Nanjon nononji saanon gomanja gomanja Korint leegenanon Noot waagen ejuti, mono endukanon kaanagadeen kema Oligaa Buna jen asariwonja. Gawonananon kaen somariiro gemaqeqe qaagianon tegowaa. Anutunon tosaana yonoo gawon meme jawogia ama onono megii hona koloodabororoti, iikawaajon neenaa selena mepeseemambaajon mende mojen.

¹⁷ *Kaen qaagoto, Buna qaa koi otaan amambaajon mojen, "Monjon selia mepeseemambaajon moji, iinon

* 10:17: Jer 9:24

mono Pombaa gawombaa honjaajon ama selia mepeseero sokombaa.”¹⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaen: Iyangia jen qeangon aonkejuti, iyononon Anutuwaa jaanon mende sokonjuto, Pononon moroga jen qeangon mubaati, iinon mono angotetenon kotiin nambaa. Kian.

11

Aposol takapolakaya yononon tiligon onombubo.

¹ Niinon uuna qaa tanijaan qaa boronja mon jen selena menj ube iikawaajon mono mende moma bimoowu. Ii kilen nii gema mende nuwuyati, ii mojen. ² Niinon onjo eja motoonjo Kraist iwaa bunja koloogi emba saran jumuna soraaya kaanja onjoombe iinondeen unjumbaatiwaa qaaya jen somongowe. Kawaajon Anutunon onjoojon ama uutanon motogoto moma uugereya waamakeji, niinon mono iikawaa so tosianon qaanon tutugon onjoma kele qen horon onjongi boliwubotiwaaajon majakaka momakejen.

³ *Kokaembaajon majakaka momakejen: Mokolenon osonkakale ano Iiwnon (Eewanon) boliroti, iikawaa so umbuqumbulin yononon kaen me kaen jen tiligon onjoojungi uugianon menjerengoro jinjaun ambubo.

⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Tosianon kan Jiisas jen asariniji, ii qaagoto, Jiisas morota mombaa kania jen sein laligogi ononon yonjoojon mende mogi bimoonkeja. Unja Toroya bunja qen aogiti, ii qaagoto, ome monjon tosaanja onjoo uugianon kemero melokanjini laligon iikawaajon kilen konjilini mende moju. Oligaa Bunja moma anjon kongiti, ii qaagoto, qaa tania anja so mon qatagadeen Oligaa Bunja gama lan jegi tosianon ii afaanagadeen moma anjon komakeju. Kaen koloonkejiwaaajon ononon kilen majakaka mon mende momakeju. Ii mende sokonja.

⁵ Kawaajon majakaka momakejento, nanamemena kaen me kaen gosigi niinon kamaanqeqeta mende koloojen. Tosianon aposol qa menj umbuqumbulin lan amakejuti, niinon mono iyonoo newo baagianon qaago totoon laligojen.

⁶ Qaa nomakejutiwaa kitia ii kokaen jejjen: Qaa awaga jejetaa tania ii saanon mende mojento, Bunja qaawaa kania ii mono moma sororogojen. Ii kambaña kambaña pondan asuganon injsaambe moma yagoju.

⁷ Onjo metaama onjombaaajon moma neena menj kamaan aon laaligona nanjomambaaajon gawon menj laligowe. Kawaajon Anutuwaanon Oligaa Bunja ii onjoojon sewanja qaa een jen asarin onjoma laligowe. Kaen ama laligowetiwaajon tosianon noojon uuduudu qaa kokaen jenkeju, “Poolnon

* 11:3: Jen 3.1-5, 13

kana uugun singisonjo amakeja.”⁸ Uumeleen kanageso tosonian gawon mende mewe kilen nandungia een nonji mewe nanjon nono onjo een welen qen onjoma laligowe. Tosianon iikawaajon kokaen jenkeju, “Poolnon yongoro meme sili kaanja ama onjoma laligoja. Kawaajon iion aposol mende koloojato, anja gawonga menkeja.” Noojon kaen jen soonkeju.

⁹ *Onowo laligon iwoiwaajon amamaan memeqemean menj iikanon onoononga mon mende kuun menj bimoon mun nene iwoiya mende menj laligowe. Kaen qaagoto, uumeleen alauruna Masedonia prowinsnonga kan iwoiwaajon amaaaweti, ii iima asarin monen nonji sokono. Nanamemena kuuya kanon menj bimoon onjomambotiwaajon moma galen menj aon laligoweta mombo toroqen kaen laligomana.

¹⁰ Menj bimoon onjomambotiwaa qaana iikawaajon mono neenaa selenaa menj uma laligojen. Monjon qaana ii Akaia prowinsgiaa gomanja gomanja kuuya kanon qewagomambaajon amamaawaa. Kraistwaa qaa honanon mono nemun koma nono qaa kaen somonjon jen nanjen. ¹¹ Ii naambaajon? Ii onjo mende jopagon onjombenaga, iikawaajon me? Mono onanon jopagon onjomekenji, ii Anutunon moja.

¹² Aposol sosonae kaanja koloonkejuti, iyononon nonowo “Ororon koloowombaa gawon tania iikayadeen menkejon,” kaen jewombaajon moju. Kawaajon kokaen kuun onjoma jenkeju, “Poolwaa tani kaanja gawon menkejon, iikawaajon mono Pool kaanja nanjon nonombu.” Gawongiaajon selegia mepeseewombaajon moma iikawaa kania mongamakejuto, ii saanon mende mokoloowu. Niionon ii kaanja mende koloojen. Kawaajon menj bimoon onjomambotiwaajon mono neena galen menj aon laligonkejena mombo toroqen iikaanja laligomana.

¹³ Yononon aposol hona qaagoto, aposol takapolakaya ano gawon meme ejemba osonkakalegiawo kolooju. Kraistwaa aposol nonoo tanitani koloon qendeema aon gawon lan menkeju. ¹⁴ Satan anjo asasagaa gajoba tani kaanja qendeema aon gawon lan menkeja. Kawaajon umbuqumbulin yononon kaen koloogitiwaajon mende walingonkebona.

¹⁵ Kawaajon Satambaa welenqege ejembauruta yononon ejemba welenjia qewombaa tanitani ama Kana qaa otaan iikaanja kanon solanja koloowutiwaajon jen soon qendeema aonkeju. Gawon kaan lan menkejutiwaajon nono mende aarun walingonkejon. Selememe kaen amakejuto, kamban tetegoyanon Anutunon tawagia nanamemengiaa so meleema onombaa. Kian.

* 11:9: Fil 4.15-18

Poolnon aposol gawon menj siimbobolo mamaga moro.

¹⁶ Qaana mombo kokaen jemaņa: Onoonņa tosianon noojon “Uuta qaaga laligoja,” kaen jen romongowuyaga. Kaen romongowuyagati een, nii eja uuta qaa kaņa mono koma horon nombu. Kaen angi saanon ii kaņa neenaa selena menj uma batugianon laligomaņa. ¹⁷ Awasankaka somata moma selena menj uma qaana jejenj, ii Pombaa momonon mende otaan jejento, qaa ii eja uuta qaanon jewageen jejenj.

¹⁸ Ejemba mamaganon batugianon balombaa nanamemen bologa otaan selegia menj umakejuti, iikawaajon niinon kaanjadeen ama qaana iikawaa so jejenj. ¹⁹ Onoangio “Momo ejemba uuta koloojon,” jejutiwaajon ononon ejemba uugia qaa yonoojon mogi mende bimoonkeja.

²⁰ Ononon hona toontoon kokaen kolooju: Ejemba koi kaņa yonoojon mogi uugianon mende bimoonkeja: Mononon unuama somongoro welenqeuruta kamaanqeqeta kolooju. Mononon tutugon onoma nenegia nedaboronkeja. Mononon jen kekelele ama onono iwaa bunja kolooju. Mononon iyanaa selia menj uma qaa tokoronkota jen urungia qetaalinkeja.

²¹ Ii kaņa horon ureen ama onomabaajon mono looloria koloon laligowe. Bonjona ama onombetiwaajon “Kee momo meraga kolooja,” jen noojon kaen romongojon me qaago? Qaa kaen jen iikanon saanon gamu qen nombutiwaa so kolooja me? Qaa jemaņati, ii eja uuta qaanon jewageen jemaņa. Umbuqumbulin yononon gawon menkejutiwaajon selegia menj uma gamugia mende mojuti een, niinon mono kaanagadeen gawonaajon ama selena menj umabaajon kotiinkejenj.

²² Yononon qaa kokaen jen selegia menj umakeju, “Nono Juuda ejemba koloon Hibruu qaa jenkejon.” Kaen jenkejuto, niigago mono kaanjadeen koloojen. “Israel ejemba koloojon,” jenkejuto, niigago mono kaanjadeen koloojen. “Aabrahaambaa esa ambouruta koloojon,” jenkejuto, niigago mono kaanjadeen koloojen.

²³ *Qaa mon ii eja uuta qaanon jewageen jemaņa, “Yononon Kraistwaa gawon menkejon,” jenkejuto, niinon ii mono ii haamo ama unuugun menkejenj. Niinon mono ejemba ii unuugun gawon kotiin menj laligowe. Kraistwaa gawombaajon ama kapuare mirinon noongi kanon ii unuugun kamban mamaga rabe. Ooli waayawonon geriawo geriawo nun laligogi. Kambanja kambanja lombo mokoloon komumabaajon ama laligowe.

* 11:23: Apo 16.23

24 *Juuda jigo galen tosiyanon jegi arawambu non nugi indenya 39 kolooro siimboboloya moma laligowe. Kaen ama nongi arenya 5 kolooro. 25 *Room gawman yononon jegi oporondaayanon nugi indinya karoon kolooro. Somaña motoonngo jamonon nugi komumambaajon ambe. Wanngo somatanon laligowe kowe torononon kuun qagon jangoro indinya karoon kolooro. Kamban mononon wanngo jangoro kowenon kemen ween motoonngo ano gomantiinya mon kowe qaganon lan laligowe.

26 *Kambanja kambanja kana kema kan laligowe. Apu somasomata mamaga koton iikanon lombo mokolon tiwilaamambaajon ama laligowe. Kikekakasililin ejemba yonoojon ama koomuwaa toroko moma laligowe. Juuda kanagesouruna yonoojon ama lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Waba kantri yonoojon ama lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Taonja taonja kanon lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Duuyaa gomaña gomaña kanon lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Kowe koton kema kanon lombo mokolon tiwilaamambaa ama laligowe. Alauruna takapolakagiawo yononon nugi komumambotiwaajon wosona (ba kukuuna) kouma gojono laligowe.

27 Laaligona nangomambaajon gawon kotiin men laligowe. Gaon gbili mamaga laligowe. Gawon mamaga mewetiwaajon nenewaa kambana mende ero nene apuwaa komun laligowe. Nene qaono kamban mamaga bodi laligowe. Opo malekuwaajon amamaan totonga arin laligowe. 28 Iikayadeen qaagoto, toroqen kokaen moma laligowe: Uumeleen kanagesoya kanagesoya kuuya yononon majakaka qaagia nijogi uunanon mono kamban so moma bimonon laligowe.

29 Momalaari alauruna daen yononon sologon loorijuti een, niinon mono kaanjadeen ii mobe bimooro uuna loorinkeja. Mononon kongoro ano uumeleen alananon singisonngo anji, singisonngo iikawaa gerianon mono noo uuna kaanqadeen nooro tembomakejen.

30 Ononon sele men-uu qaagadeen mobombaa siina mo-makeju. Kawaajon niinon selena men ubenagatiwaa so koloowenagati een, nii selena iwoiwaajon qaagoto, mono uunaa iwoiwaajon kamaanqeqeta koloowe esunya kamaankejiwaajon ama selena men ubenaga. 31 Anutu Pon Jiisaswaa Manja kamban so mepeseenin tetegoya qaa

* 11:24: Dut 25.3 * 11:25: Apo 16.22; 14.19 * 11:26: Apo 9.23; 14.15

akadamuyawo laligon ubaati, iinonj mono noo kaniaa moro qaa qolonjmolongoya qaagoto, qaa honja toonj ii jejenj.

³² *Damaskas sitinonj laligowe kinj Aretaswaa kiapyanonj goondomonjuruta noma somonjonj nombutiwaajonj jenj kotonj onono Damaskas ejemba yonoo siti sopa naguyanonj emboma olonj koma kemambotiwaajonj galenj menj nanngi.

³³ Kaenj nanngito, alauruna yonononj noma konde uutanonj nooma kasanonj somonjonj siti kiropo jengenanonjga sosooda anngi namononj kamaanj koma borianonjga olonj koma kawe. Kianj.

12

Poolnonj jaameleenj unja iima isaisaanj qaa moro.

¹ Onoo selememe alaurugianonj jaameleembaa qaaya qaaya jenjkejuti, iikawaajonj niinonj kaanagadeenj selena mepeseenj jaameleembaa qaana jemaŋa. Qaa ii saanonj mende ilaanj onombaato, kilenj qaa toroqenjaameleenj unjaya unjaya ii Ponjonj qaagia nisaano mobeti, iikawaa sunduya jemaŋa. ² Eja monj moma mube Kraistwo qokotaanlaligoja. Unja Toroyanonj ii wano namowaa koosu haamo jawoya uugunj uma sengelao jawoya uugunj uma Anutu iyanŋaa Siwe gomanj uutanonj eu uro. Kambanj iikanonjadeenj gbani 14 tegoro laligojonj. Seliawo me selia qaa unja kokoosoyagadeenj uroti, ii mende mojenj. Anutunonj ii moja.

³⁻⁴ Unja Toroyanonj eja ii wano Anutuwaawo oyanjboyanj gomanonj uro qaa qaita monj jegi moro. Balonj eja niinonj qaa ii jemambaajonj songo eja ano qaa ii balonj ejemba ananaa qaanananonj jewombaa so qaago. Seliawo me selia qaa uroti, ii Anutunonj moja. Niinonj ii mende mojento, iwaa sunduya mojenj.

⁵ Niinonj eja iwaanonj iwoi kolooroti, iikawaajonj selena menj umanatiwaa so koloojenj. Neenaajonj ii kolooroto, kilenj iikawaajonj ama neenaa selena mende mepeseenjkejenj. Kawaaajonj qaagoto, esunjakamakamaa koloojeniwaajonj kaenj amakejenj.

⁶ Neenaajonj selena kaanagadeenj menj umambaajonj mobenagati eenj, qaana mono qaa honŋaa so jewenaga. Kaenj qaa omaya jeje ejaga mende koloowenagato, ii kokaembaajonj kolatinj aonjkejenj: Kuuya onononj jaameleenj ii iibetiwaajonj qaa dindinŋa uugunj noojonj mogi uuta koloomambo. Nanamemena ambe iigi qaa jewe mogiti, mono iikawaa sogadeenj gosinj nombutiwaajonj mojenj.

⁷ Nisanjnisaaŋ qaa uuta mobe qaa tosaanŋa uugunjkeji, iikawaajonj awelegonj aomambotiwaajonj Anutunonj iwoi

* 11:32: Apo 9.23-25

jetawo noo sele busunanonj ano sosoro somambaa so nunkeja. Satambaa gajobanonj siimbobolo ii nono momakejen. ⁸ Kawaajonj Ponjonj ii sele busunanonjga itagowaatiwaa-jonj qama kooliwe indinja karoonj kolooro.

⁹ Kaenj qama kooliweto, qaa kokaenj nijoro, “Qaago. Esunjakamakamaa koloona noo ku-usunanonj mono afaangonj uuga saa qero akadamugawo koloonkebaa. Kawaajonj noo kalenmoriana mono bunja qenj aona sokombaa.” Qaa ii nijonj Kraistwaa ku-usunanonj qananonj ubaatiwaaajonj momakejen. Kawaajonj esunjakamakamaa koloonkejenjiwaaajonj selena mepeseenjejenj. Lombo ii qaombaatiwaaajonj mende toroqen qama koolinkejenj.

¹⁰ Kraistnonj nii esunjakamakamaa koloonkejenj, kambanjan iikanonj esun nono kotiin namakejen. Kawaajonj esunjakamakamaa koloenjejiwaaajonj kilenj mobe sokono kiku mende amakejen. Tosianonj uuqege qaa tokoronkota jen nonji mobe sokoma nonja. Kraistwaaajonj ama kakasililin sisiwerowero ama nonji konajilin moma kanonj kilenj uubonjonj mokoloonkejenj. Kianj.

Poolnonj Korint yonoojonj majakaka moro?

¹¹ Selena menj uma eja uuta qaa tanijaan koloojen. Dingowutiwaaajonj ama kana morota monj mende mokoloon noojonj mogi ubaatiwaaajonj ii jejen. Onanonj, Anutunonj mende ilaan nonagati eenj, neeno mono iwoi monj mende ambe gemaqege qaagianonj honja koloonaga. Honja koloonagato, nanamemena kaenj me kaenj gosijenj, mono kamaanqegeta mende koloojen. Tosianonj aposol qabunagiawowaa qa menj umbuqumbulin lanj laligojuti, niinonj mono iyonoo newo baagianonj mende totoon laligojenj.

¹² Onoo batugianonj gawonj menj lombo mamaga moma mokosinjonj laligoweti, iikanonj Anutuwaa ku-usunanonj sololoon nono angoletto aiwese kania kania asugiro. Nanamemenj iikanonj aposol koloenjejiwaa kania qendeema ononota iigi.

¹³ Ono ilaan onombe ano uumeleenj kanageso tosaanja ii onowo ororonj ama onombe. Tosaanja onombe waagita ono mono nomaenj onomesaowe eenj laligowuyaga? Onanonj, nanjonj nombutiwaa lombota ii onoo qagianonj mende ambe. Aposol takapolakagiawo yonononj lombo ii onoo qagianonj amakejuto, niinonj ii tosaanja yonoo qagianonj ambe bosimakeju. Nanjonj nombutiwaaajonj mende kuun onoma iikanonj koposo ama onombe me? Kawaajonj “Poolnonj koposo ejaga kolooja,” jewuyaga, mono qinjina ii mesaowutiwaaajonj qisinj ononjenj.

¹⁴ Mobu, kambaŋ kokaamba mombo oŋoonoŋ kamambaajon jojoriwe indina karoon koloowaa. Kaŋ gawona nanŋowutiwaa lombota ii duŋanon mombo oŋoo qagianon mende amana. Ii qaago. Oŋoanŋiaa esuhinagiaajon mende koposonŋonkejento, oŋoanŋio noo siin mobutiwaajon mojen. Merabora yoŋonon nemuŋmanjurugia nanŋon esuhina men kululuun oŋombutiwaa so mende koloojuto, nemuŋman yoŋonon ii meraboraurugia yoŋoojon men kululuugi sokombaa. Iikawaa so uuwaa gawon baagen niinon manŋia koloojen. Kawaajon uunon baagen ilaan oŋomambaajon mojen.

¹⁵ Kawaajon oŋonon qeangowutiwaajon iwoina kuuya ii korisoro qaganon togoŋ oŋombe oŋoo bunja koloowaatiwaajon mojen. Neenaa laaligona kaanjadeen qeangowutiwaajon geleemambaajon mojen Kaen honoŋa qaa jopagon oŋombe uujopananon somariinkejato, oŋoo uukalenŋianon mono kilen naambaajon waziinkeja?

¹⁶ Oŋanon, nanŋon nombutiwaa lombota ii oŋoo qagianon mende ambe. Noo tuarenjenjuronanon qaa iikawaa-jon uumotoonŋo anjuto, tosiannon kokaen jewuyaga, “Pool ii momo eja koloojiwaajon tiliqili ama uugia mejanŋon kokosiin oŋoma monenŋia kaen me kaen horonkeja.” Qaa ii hona qaago! ¹⁷ Ii nomaembaajon jeju? Nenauruna wasin oŋombe oŋoonon kagiti, iyoŋoononŋa moŋonon Pool esuhina mubutiwaajon kuun oŋono me qaago? Qaago. ¹⁸ Taitus oŋoonon kawaatiwaajon kuun muŋ uumeleen ala moŋ iwo wasiwe kari. Taitusnon nii esuhina nombutiwaajon kuun oŋono me qaago? Qaago. Unja Toroya motoongonon mono sololoon norono gawon nanŋonanŋowaa kana motoondeen kema kaŋ laligori. Kian.

Poolnon Anutuwaa ku-usuŋ qaganon kawaa.

¹⁹ Tere koi weenŋon iikanon noojon kokaen romonŋowubo, “Qaa jen munini, mono iikawaa kitiaga kaparan koma jen kaen ooja.” Oo wombo alauruna, niinon iikawaajon kokaen jemaŋa: Niinon Kraistwo qokotaan qaana Anutuwaa jaasewananon jen oowe. Gawonana kuuya ii oŋonon uugia meagon kotikotii mokoloowutiwaajon menkejon.

²⁰ Oŋoonon kaŋ iibe nanamemenŋia togoŋkejeni, ii mombo otaan laligowubo. Kaen mokoloon oŋomambotiwaajon majakaka mojen. Nanamemenŋiaa irona meleema oŋombe qagianon ubaati, oŋonon tani amanati, ii togowuya, iikaen mojen. Batugianon nanamemen kokaen ambubotiwaajon toona mojen: Uunon motoqoto moma juma andoruru jewubo. Uuduudu ama yon jewubo. Selenon kuukuu ama aon deema oŋoanŋiaa tuumbaajonadeen romonŋon

lalogowubo. Gemaqeqe qaa tokoronkota jen iikanon menj bolinj aowubo. Tosaanja yonoo qaagia aasangoyanon jegi dimbonawo kembabo. Jaba-arambaran ama arenja tororo mende otaan onjoangiaa aingianon lan lalogowubo.

²¹ Kaen ama lalogowuti een, niinon kokaen koloowaati-waajon majakaka moma kamaña: Ejemba mamaganon wala singisongo ama lalogogiti, niinon iyonoojon uukondun ama saamambo. Nanamemen jewonawo lan otaan siingia kombombara mokoloowutiwaajon serowilin ama gamugia moma mende moma bolinj aogi. Batugianon kawe uugia mombo mende meleenji injibe Anutunon uuna kuuro mombo uukamakamaa amambo. Kian.

13

Galen meme qaa konoga

¹ *Kamban kokaamba onoonon kawe indina karon koloowaa. “Qaawaa jakeyanon aambaa qaaya kuuya ii jemba woi me karononon nanjon jegi kotiinjeja.” ² Niinon Bunja qaa iikawaa so anjen. Onoo batugianon laligowe indina woi kolooro kamban iikanon galen meme qaa onombe. Qaa ii kamban kokaamba mombo qen gbilin waladeen jejeni, iikanon tegoja. Kawaajon mombo kamanati, kamban iikanon jemba singisongo wala anjiti me anjuti, ii mende injiima koboomana. Kilenagiawo onjo mono kuuya mindinjon onomana.

³ Kraistnon esunkamakamaa qaganon mende ama onomakejato, ku-usunja onoo batugianon qendeemakeja. Kraist iikanondeen mono sololon nono aposol kolon qaa jenkejeni, onjo iikawaa kaniaajon uuwoi ama kaparan koma qisin onjeju. Kawaajon siligiaa so mono qaa jen onoma mindinjon onomana.

⁴ Kraist maripoonon qegi komuroti, kamban iikanon esunkamakamaa tani laligoroto, kilen Anutuwa ku-usunjon nemun koma muro kotiin laligoja. Niinon kaanjadeen iwo qokotaan neena esunkamakamaa kolon laligojento, Anutuwa ku-usunjon mono nemun koma nono Kraistwaa jeta ten koma mindinjon onomambaajon kotiin laligojen.

Mono onjoangia gosin aon uugia meleembu.

⁵ Mono onjoangia tororo gosin aowu. Uugia meleema onjon Kraist moma laariju me qaago, iikawaajon mono angotetenon ama gosin aowu. Kraist Jiisaswaa Unyanon

* 13:1: Dut 17.6; 19.15

uugianon kotiin laligoji, ii moma kotoju me qaago? Uugianon mende laligoji een, onjo mono angotete iikanon kamaan unjuro Kraistwaa bunja mende kolooju. ⁶ Niinon onjoonon aposol honja koloojen me qaago, onjo kaen gosin nongi angotete iikanon mende kamaan nuwaa, iikaen mojen. Onjo noo kaniaa kaen asuganon iima moma kotowutiwaaajon jejeromonromon ama laligojen. Kawaajon mindingon onombe onanon sokombaa.

⁷ Qaa kuuya onj koujeni, ii angi soowabotiwaajon Anutu gama koolijon. Qaa mon jen soon laligogi kan mindingon onombe tuarenjenurunanon mono aposol ku-usuna onanon iima asariwuya. Kaen koloowaatiwaaajon mende gama koolijen. Onjo mende mindingon onomanatiwaa so niibubotiwaajon mende gama koolijento, onjonon uugia dindina meleembutiwaajon gama koolijen. Uugia onanon meleembuti een, niinon mende mindingon onombe tuarenjenurunanon noojon toroqen "Eja looloriaga!" jen mobuyagato, ii kilen.

⁸ Nono qaa honja qotogon mon utegowombaaajon amaawonjato, qaa honanon seiwaatiwaaajon saanon nambonja. ⁹ Niinon ku-usuna mende qendeema esunjakamamaa tani laligowe onjonon kotiin nambuti, kamban iikaananon mono korisoro amakebonja. Uumelembaa akadamugia kuuya mokoloon kotiin nambutiwaajon nononon Anutu gama koolin munkejon. ¹⁰ Ponjon onjo men kamaan onjomambaaajon qaagoto, uugia meagowe kotiiwutiwaajon moma ku-usuna ii nono. Ku-usun iikawaa qaganon nama onjoonon kamanati, kamban iikanon geriawo ama onjomambotiwaajon mono qaa koi koriganon laligon onoojon tere koi oojen. Onjoangio mindingon aowuti een, mono bonjona ama onomanja. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹¹ Oo uumeleen alauruna, qaana jen tegon qambanmamban kokaen ononjen: Mono aisoon laligowu. Kaniagia sooroti, ii mono kuuya mindingodaborowu. Uukuukuu qaa ononjeni, ii mono bunja qen aon tej kombu. Qaa jeweti, iikanon mono uumotoon ama luaenon laligowu. Kaen angi Anutu jopagon aowutiwaajon inaan nonoma luae qen nonombaati, iinon mono onowo laligowa.

¹² Onjo uumeleen alaurugia yonowo mono jolongia jen angon aon kana soraaya otaan buugia kiton nen aon laligowu. Anutuwaa ejemba soraaya kuuya koi laligojuti, iyononon yeizozogia angi onjoonon kaja.

¹³ Pon Jiisas Kraistnon mono kalenmoriaja onono Anutuwaa uujopayanon nemun koma onono Unja Toroyanon kuuya inaan onono uumotoon ama ainjolon laligowu. Kian.

Galesia Tere Poolnon Galesia yonoo Tere ano. Jen-asa-asari

Poolnon Buᅇa Tere koi Galesia prowinswaa uumeleen kanageso yonoojon ooro. Galesia prowins ii Eisia Maino (Turkey) uutanon Room yononon jen koton ononji baagianon laligogi.

Aposol yononon Anutuwaa Buᅇa qaa jen seigi wala Juuda tosaanᅇ ano kanagen waba kantri tosonian kaanagadeen uugia meleengi. Kamban iikanon Juuda yononon kaparan koma qaa woi kokaen jegi bimooro:

1) “Waba kantri yononon Mooseswaanon Kana qaawaa so Anutuwaa aiweseya selegianon mende kotowuti een, iyononon mono uumeleen kanageso honᅇa mende koloowuya.” Anutunon ejemba iyanᅇaajon meweᅇn-gon ononoti, iyonoo aiweseya ii sele kotoo. Jen 17.10-12. Poolnon ii moma “Qaa ii honᅇa qaago!” jen kokaen jen koton onono, “Waba kantri yononon Jiisas moma laarigi Anutunon momalaarigia iikawaajon ama qaagia jen tegoro solᅇaninj uumeleen tuun honᅇa koloowuya.”

2) Boi takapolakaya yononon Poolnon Unᅇa Toroyaa kusunonon gawon meroti, ii men kamaan ama kokaen jegi, “Pool ii aposol honᅇa mende koloojiwaaajon ama qaaya mende mobu.” Kaen jegito, Poolnon kotiinj jero, “Niinon Jiisaswaa Oligaa Buᅇa jeje ejaga koloowe Anutunon metogon kuun nono aposol honᅇaga laligojen.” Kaen jen Galesia yonoo uumeleen tuunᅇa tuunᅇa nanamemembaa qambanmamban qaa ooro. Uunana meleembonᅇati een, mono afaanjon Kraist jopagon gawonᅇa meninj honᅇa koloowaa.

Buk kokawaa bakaya waᅇa 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-10

Pool nii aposol honᅇa koloojen 1.11-2.21

Anutu kalenmorianᅇa Buᅇa qaa 3.1-4.31

Nononanaa ainᅇanaa songoya 5.1-6.10

Terewaa qaa kota waᅇa 6.11-18

1 Pool niinon qaa aminᅇ mobombaajon Galesia uumeleen kanageso onoojon tere koi oojen. Wasiwasi eja koloojeniwaa kania ii kokaen: Ejembanon aposol gawombaajon mende kuun nonji men laligojen. Balon eja monon mende wasinj nonoto, Jiisas Kraist ano Manᅇ Anutu ii koomunonᅇa men gbiliroti, iyoronon mono arenjon aposol gawon noni men nanjen. ² Nenᅇauruna kuuya niwo nanjuti, iyononon nii

kotingon nongi tere koi ambe Galesia prowinsnonj uumeleen kanageso tuunja tuunja onoononj kaja.

³ Anutu Manjana ano Pon Jiisas Kraist yorononj mono kalenmorianj ononi luaenonj laligowu.

⁴ Jiisasnonj ananaa Anutu ano Man iwaa je buuta otaan ananaa sijgisongonanaajonj ama laaligoya qeleeno qegi. Kambanj kokaamba namowaa kambanj bologanonj laligonkejonj, iinonj mono kokainonga hamo qen metogon nonombaatiwaaajonj ama komuro. ⁵ Kawaajonj Anutuwaawaa qabunaya kambanja kambanja mepeseeninj tetegoya qaa akadamuyawo enj enj ubaa. Qaa ii onanonj.

Oligaa Bunja ii mende jen soonj modoqodowagowu.

⁶ Niinonj onoo kanagiaajonj ama aaruwe jaa kona luguja. Anutunonj Kraistwaa kalenmorianja bunja qen aowutiwaaajonj onoono iwo laligogito, niinonj onomesaowe tosonianj kan Oligaa Bunja morota jegi kambanj mende koriro eleema qaa doogoya kanonj qokotaanj enkalolonj laligoju. Kawaajonj mono aarunj tililingojen. ⁷ Qaagia ii Oligaa Bunja honja mende totoonj koloojato, ejemba tosonianj Kraistwaa Oligaa Bunja ii enkalolonj menj meeqeeranj anji dogoja. Kaenj kolooro lanj liligonj ejemba kuunj ononji uugia sisau kolooro laligoju.

⁸ Ejemba kaanja ii mono yamagenj (kozigenj)! Nonononj Oligaa Bunja jenj asarinj onoma laligoninji, monononj ii qewagonj bunja qaa morota jenj asarinagati eenj, iinonj mono Anutuwaawaa jaanonj gere siawaa bunja kolooja. Ii nonoononga monononj me Siwewaa gajoba monononj kamaanj jenaga, ii kilenj qaa kaanja mono mende totoonj tenj kombu. Qaa doogoya ii kilenj. ⁹ Qaa wala jenj laligoninji, iikayadeenj mono keteda koi mombo jejenj: Onononj Oligaa Bunja anjalinj moma angonj kondaborogiti, monononj ii qewagonj bunja qaa morota jenj asarinagi eenj, Anutunonj mono ii qasuaanj muro gere sianonj kemeba.

¹⁰ Qaa kaenj jejenj, ii ejembanonj nisosoroogi neeno yonoo jaanonj sokomambaaajonj ama mende jejento, Anutunonj niiro iwaa jaanonj sokomambaaajonj ama ii jejenj. Niinonj balonj ejemba uuqeeanjo moma nombutiwaaajonj mende totoonj kaparanj komakejenj. Toroqenj ejemba kele ama onoma usugowenagati eenj, niinonj mono Kraistwaanonj gawonj memambaajonj amamaawenaga. Kianj.

Kraistnonj menj letoma nono aposol koloowe.

¹¹ Oo alauruna, Oligaa Bunjawaawaa kania ii kokaenj moma yagowu: Bunja qaa jenj asarinkejenj, ii balonj eja monononj mende uunonj junjunj qaa jerota eja. ¹² Monononj monj ii mende kuma nono. Ii balonj eja mombaanonja mende

moma anjon kombeto, Jiisas Kraistnon iyanjo asugin noma Oligaa Bunjaya nisaano moma asariwe noo bunjaga kolooro.

¹³ *Ononon noo kania saanon moju. Juuda ejembanon Anutuwa Kana qaawaajon uugere amakejuti, niinon waladeen iyonoo momogia otaan yonoo so koloon men laligowe. Kaen laligon Anutuwaanon uumeleen kanageso ii unun ureen jaabamagege men onoma laligowe. Geriawo sisiwerowero ama onoma men tiwilaan onomambaajon angobato men laligowe. ¹⁴ *Juuda ejemba gbaworo alauruna gbaninana motoonanon laligoninji, niinon iyonoononga seiseiya ii haamo ama onoma Kana qaawaajon uugere men laligowe. Kaen laligon Juuda nanamemenanaa kania tororo otaan ambosakonanaa jenkooto qaa kamaawabotiwaajon mono hononja qaa kaparan koma laligowe.

¹⁵ *Kaen ama laligoweto, Anutunon walagadeen nemun goron uutanonga niima iyanjaajon meweengon nono ano kanagen kalenmoriajaajon ama noono. Noonoti, iinon mono noojon aren kokaen moro sokono: ¹⁶ Iinon Meriaa kania nii nisaano momambaajon moma Jiisaswaa Oligaa Bunjaya men waba kantri tosonian kema yonoo batugianon jen asarin laligomambaajon nijoro. Iinon kaen nijorotiwaaajon ama niinon waama kanakanaiyanonga kanain balon ejemba yonoo gejanono qaagiaajon mende toton mongama qisin onoma laligon koube.

¹⁷ Kaenjadeen Jerusalem sitinon mende uma wasiwasi eja aposol wala laligon kougiti, iyonoonon mende kema asugiwe. Kaen qaagoto, iikanondeen Arebia gomanon kema laligon mombo Damaskas sitinon eleembe. ¹⁸ *Damaskas eleembe gbani karoon tegoro "Piito iima moma kotomanja," jen Jerusalem sitinon uma iwo somanja 15 kawaa so laligowe. ¹⁹ Kanon laligoweto, wasiwasi eja aposol tosaanja ii mende injibe. Pombaa koga Jeims iigadeen iibe.

²⁰ Kawaaajon mobu, qaa oon ononjeni, ii qaa honjaga koloaja. Qolonmolongoya mon qaago. Qaa ii Anutuwa jaasewananon jejen.

²¹ Jerusalem mesaon Siria ano Silisia balonon kema goman tosaanja liligon laligowe. ²² Kaen kema laligoweto, Judia prowinswaa uumeleen kanageso tuunja tuunja Kraistwo qokotaan nanjuti, iyononon mende niigitiwaajon kaman iikanon nii mende moma koton noma laligogi. ²³ Noonon buju qaa kokaenda ii yonoo gejagianon kemero mogi, "Wala sisiwerowero men nonoma laligoroti, iinon mono letoma

* **1:13:** Apo 8.3; 22.4-5; 26.9-11 * **1:14:** Apo 22.3 * **1:15:** Apo 9.3-6; 22.6-10;

26.13-18 * **1:18:** Apo 9.26-30

laligoja. Momalaari qaa aliwaatiwaajon jaabamagege men nononoti, iinon mono kamban ketada kokaamba anjo qaa iikayadeen jen asarinkeja.”²⁴ Kaen moma noojon ama Anutu mepeseen mun laligogi. Kian.

2

Aposol yononon Pool horogi batugianon karo.

¹ *Kawaa gematanon gbani 14 tegoro kanon “Barnabaswo Jerusalem sitinon mombo umaŋa,” jen Taitus kaanagadeen wambe motoon unin.

² Anutunon wala noonon asugin kemaŋatiwaa qaa nisaan-otiwaajon ama yorowo kema Jerusalem keuma gawonaa kania jen asarin onombe. Gawon pondan men kouma laligojeni, iikanon aposol yononon mende sokono gawonaa honanon kamaan qero pogowabo. Kaen romonjon sunduna ejemba omaya yonoojon lan mende injoweto, jotamemeurunana goda qen onomakejon, iigadeen horon onombe ajoroogi. Ajoroogi kanon Oligaa Buŋa waba kantri batugianon liligon jen seinkejeni, ii asuganon jen asariwe mogi. ³ Yononon ii moma “Saanon!” jegi. Kaen jen nenjana Taitus Griik eja iinon niwo laligoroto, kilen somatauruna yononon Anutuwaa aiweseya selianon kotowutiwaajon mende jen koton mug. Juuda nonoonon Kana qaa ii mende men kotiin mug.

⁴ Juuda somata yononon qaagoto, tosonian eja selia kotowombaajon moma batuyanon batuyanon kuun jegiti, boi takapolakaya iyonoo kanagia ii kokaen: Yononon “Uunana meleenjon,” jen kaen mondon nonoo kanianana iima kotowutiwaajon olon jan qen kan ala kaan batunananon kouma laligogi. Nono Kraist Jiisaswo qokotaanin laaligo walagaa kasanonga isama nonono solan laligojon, iikawaa silia iima kotowutiwaajon nanngi. Yononon nonoojon kokaen moma koposongogi: Saanon laligogi ononin ananaa sopa uutanon kougi Mooseswaa Kana qaa baatanon onoonin ananaa welenqequeurunana koloowuya. ⁵ Kaen koposonjon metama nonongito, nononon Oligaa Buŋawaa qaa honanon meegeeso koloowabotiwaajon nanjon. Ii onoo batugianon agokayan konin kotiin ewaatiwaajon nanjon. Kawaajon kamban monon mende loorin qaagiaa baatanon kembom- baajon mende totoon wambelaanin.

⁶ *Ajoajoroonon nii Buŋa qaana jen asariwe jotamemeya yononon “Saanon!” jen niinon Buŋa qaa mon toroqen jemaŋatiwaajon mende jegi. Eja ii geregiaga koloogi goda

* 2:1: Apo 11.30; 15.2 * 2:6: Dut 10.17

qerj onjmakeju. Qabunjagia kaenj me kaenj kolooji, ni-inonj iikawaajonj mobe so motoonjgo kolooja. Anutunonj ejemba tosaanja mende ninisosoroonj tosaanja mende sureenj onjmakeja. Keda motoonjgononj gosinj nonomakeja. ⁷ Buñja qaana mende totoonj utegogito, Anutuwaanonj gawonj areñja iikawaajonj mono "Ahaa!" jenj kokaenj iima asarigi: Anutunonj moma laarinj nonoma Oligaa Buñja jenj asariwombaa gawonja ii kokaenj mendeeno: Niinonj ii waba kantri batugianonj jenj seiwe Piitononj Buñja qaa iikayadeenj Juuda kanageso yonjoojonj jenj asarinj uugia kuuj onjmakeja.

⁸ Gawonja kaenj mendeema aposol Piito inaanj muro Juuda eja selegia kotogiti, iyonjoo batugianonj uukuukuu gawonj menkeja ano nii kaanjadeenj inaanj nono wasiwasi ejaga koloonj waba kantri batugianonj liligonj gawonj iikayadeenj menkejenj. ⁹ Kawaajonj Jeims, Piito ano Jon, eja geria qabunjagiawo yonjononj Pohnonj kalenjmorianj kaanja nono laligoweti, qaa ii moma kotogi uumotoonjgo aninj. Gawonj kaenj mendeema iikawaa kaisareyaga Barnabaswo noro boronara qegi kokaenj jenj kotiininj, "Noro waba kantri yonjooononj kema gawonj meri onjooñgia Juuda kanageso yonjoo batugianonj toroqerj gawonj menkebu." ¹⁰ Qaa motoonjgo qisinj noroma kokaenj toroqerj nirijogi, "Ejemba wanaya ilaanj onjombojonj mono toroqerj romonjgonj laligowao." Kaenj nirijogi niinonj iikaanjagadeenj ama onjomambaajonj kaparanj koma laligojenj. Kianj.

Poolnonj Piito jenj qotogonj muro.

¹¹ Kaenj jenj kotiininto, Piitononj Antiokia sitinonj kan melenjqueleenj ano ejemba uugianonj mamaga boliro. Kawaajonj Piitononj karo iibeti, kambañ iikanonj niinonj jaayanonj kuuj kokaembaajonj tuarenjenj ama mube: ¹² Piitononj wala waba kantri yonjowo laligonj nene motoonj nenj laligogito, eja tosanonj Jeims mesaonj Jerusalemga kagi iikawaa gematanonj ejemba ii iniima sisiriinj sigensigenj nano. Anutuwaa aiweseya selegianonj kotogi yonjoojonj toroko moma zirinjzirinj ama Juuda tuuj yonjowo qokotaanj laligoro.

¹³ Kaenj waba kantri ejemba ii mojjogia tiiro kongbara qegi Juuda uumeleenj ejemba tosanonj kaanjagadeenj Piitowo qokotaanj uumeleembaa selesele qerj nanji. Selesele qerj nama Barnabas kaanjagadeenj horogi yonjowo jibijabu qero. ¹⁴ Kaenj ama nanamemenjgianonj Buñja qaa honja dindinjagadeenj mende otaagiti, niinonj ii iima ejemba kuuya yonjoo jaasewanjgianonj nama kokaenj ijowe, "Piito, gii Juuda ejagato, kilenj waba kantri yonjooononj nanamemenjgia otaanj laligojanj. Gii Juuda ananaanonj nanamemenj mende otaanj

kilenj waba kantri ejemba ii otaanj nambutiwaajonj kuun onjoma uugere amakejan? Ii mende sokonja.” Kianj.

Juuda ano waba kantri anana Anutuwaa jaanonj ororonj koloojonj.

¹⁵ Juuda koloonj uunana meleeninj, nonononj waba kantri ejemba singisonjgogiawo kaanja mende koloonj laligojonj. ¹⁶ *Kaanja laligojonto, hamoqeqewaa kania ii kokaenj erota moma yagojonj: Jiisas Kraist moma laarininj qaanana jen tegoro solanjanijonj. Monjonj Kana qaa otaanj iikaanja kanonj solanja mende koloowaa. Kawaajonj nonononj kaanjadeen solanja koloowombaaajonj moma Kraist Jiisas moma laarinj muninj qaanana jen tegoro solanjanininj. Ii Kana qaa tenj kombonagatiwaajonj ama qaago.

¹⁷ Kaenj ama Kraistwo qokotaanj Anutuwaa jaanonj solanjaniwombaaajonj kaparanj koninj Anutunonj kilenj mokoloonj nonono nononano kantri tosaanja yonjoo tani kaanja singisonjgonanawo laligojonj eenj, Kraistnonj singisonjgo ambombaaajonj nemunj koma nononja me qaago? Qaago totoonj! Qaa ii yamagenj (kozigenj)! ¹⁸ Kana qaa otaanj solanja koloowombaa qaaya ii kondeema qewagowe. Qewagoweto, ii mombo anjgobato menj jenj kuuwenagati eenj, mono Kana qaa iikayadeenj qotogonj singisonjgo ejaga koloonj kaniana mombo iikaenj mokoloomambo. ¹⁹ Wala kaniana iikaenj mokoloonj Kana qaawaajonj ama koomuya tani kaanja koloowe. Kaenj koloowe Kana qaanonj mende toroqenj galenj koma nono solanja laligojenj. Niinonj laaligona Anutuwaanonj ambe Kraistwo maripoononj nugi kaanja komunj nama iwo kotiinj laligojenj.

²⁰ Kawaajonj neeno mende toroqenj laligojento, Kraistwaa Unjanonj mono noo uunanonj kotiinj laligoja. Kraistnonj uu jopagonj noma laaligoya noojonj qeleema dowena mero. Kawaajonj toroqenj jaawo laaligo laligomanjati, ii mono Anutuwaa Meria moma laarinj munj laligomanja. ²¹ Kana qaa otaanj iikaanja kanonj solanja koloowonagati eenj, Kraistnonj mono eenj toontoonj komunaga. Komuroti, ii moma laarinj Anutuwaa kalenjmorianja kaenj mende qewagonjkejenj. Iikanonj mono nemunj koma nonono solanjaninjkejonj. Kianj.

3

Kana qaawaajondeenj nambu me Jiisas moma laariwu?

¹ Oo Galesia kaamaa ejemba, uugia qaa! Niinonj Jiisas Kraist maripoononj qegitiwaa kania ii jaagianonj ama jenj

* 2:16: Ond 143.2; Room 3.20, 22

gendeema onjombeto, monjonj noo gemananjon kanj uusooso menj onjono jinjaunj qeju. Ii mende sokonja. ² Iwoi motoondago qisinj onjombe nijogi momambaajonj mojenj: Onjononj Unja Toroya ii mono nomaenj ama bunja qenj aogi? Ii Kana qaa otaagitiwaajonj ama qaagoto, Oligaa Bunja moma Jiisas moma laarigi Unja ii uugianonj ano bunja qenj aogi. Niinonj qaa ii duduuwubotiwaajonj nama uugia kuujenj. ³ Ii duduugitiwaa tanitani meleema momogia mesaonj uugia sooro kaamaa anju. Wala Unja Toroyanonj uugianonj kemenj inaanj onjono kania kanainj kenjgito, mombo Mooseswaa Kana qaawaa kanianonj kemenj kemakeju. Kambanj kokaamba onjoangiaa esunj qaganonj solanja koloowombaaajonj angobato menkeju me? Esungia iikanonj mende sokonja.

⁴ Kraistwaajonj ama siimbobolo mamaga ama onjongi qagianonj uroti, ii mono eenj toontoonj moma bosima laligogi me? Honja mende kolooro ii mono onjanonj eenj toontoonj bosinji. Kawaajonj onjo mono ejemba uugia qaaga laligoju. ⁵ Kawaajonj Anutunonj Unja Toroya onjoma batugianonj angoletto kania kania esunjmumuyawo menkeji, ii onjononj Bunja qaaya moma Jiisas moma laarinjkejutiwaajonj ama menkeja. Kana qaa otaankejutiwaajonj ama ii mende menkeja. Qaago. Qaa ii mono mende duduuwu. Kianj.

Aabahambaa kana otaaninj sokombaa.

⁶ *Qaa iikawaa so Anutunonj Aabraham ama muro ii Bunja qaanonj kokaenj oogita eja, “Aabrahamnonj Anutu moma laarinj muro iima qaaya jenj tegoro solanjaniro.”

⁷ *Kawaajonj Aabahambaa kania romonjonj kokaenj mobu: Daenj yonjononj Anutu moma laarinjkejuti, iyonjononj mono Aabahambaa mundanjuruta koloonj laligoju.

⁸ *Anutunonj walawala arenja kokaenj ano, “Ejemba Juuda qaago yonjononj nii moma laarinj nongji qaagia jenj tegowe solanjaniwuya.” Arenja kaenj ama iikawaa so Aabahambaaajonj Oligaa Bunja qaa walawala kokaenj ijoro, “Goojonj ama noo kotuemotuenanonj mono namowaa ejemba tuunj kuuya yonjoo qagianonj ubaa.” Tosianonj qaa ii waladeenj iima asarinj Bunja qaanonj oogi. ⁹ Aabrahamnonj Anutu moma laarinj muro kotuegonj muro momalaariwaa wanjaleya kolooro. Iikawaa so daenj yonjononj Aabraham kaanja moma laarijuti, Anutunonj ii kaanjagadeenj kotuegonj onjono Aabahambaa mundanjuruta koloowuya.

Jiisasnonj kitinana kolooro Anutuwaa qasumasuwaa bunja qenj aoro.

* 3:6: Jen 15.6; Room 4.3 * 3:7: Room 4.16 * 3:8: Jen 12.3

10 *Kaen koloowuyato, kuuya yononon Kana qaa otaan kawaa qaganon laarin laligojuti, Anutunon mono qasuaan onono laligowuya. Qaa ii Buja qanon kokaen oogita eja, “Kana qaa Terenon qaa kuuya oogita eji, monon mon ii kuuya mende ten koma otaankeji, Anutunon mono ii qasuaan murota laligowaa.” 11 *Buja qaa mon kokaen oogita eja, “Ejemba solana mombaa momalaarianon mono nemun koma muro kotiin laligowaa.” Kawajaan monon Kana qaa otaan iikanon solana koloombajaan moji, iinon mono Anutuwa jaanon mende solananiwaa. Qaago. Qaa ii asuganon qendeema onombe tegoja. 12 *Momalaarinon Mooswaa Kana qaa mende nemun konja. Qaa iikanon jojopan qaa kuuya ten kondaborowombajaan uunana kuunkeja. Kana woi ii anja anja. Kana qaawaa kania ii kokaen jero oogita eja, “Kana qaa kuuya ten koma otaankeji, iinon mono kotiin laligowaa.”

13 *Kana qaa mende waleembonaga, kaenanon laaligo kombompana mokoloowonaga. Kaento, Anutunon anana iyanaa Kana qaayaa so qasuaan nonomambajaan togon Kraist wasiro ala ilailaanana koloon downana mero. Buja Terenon qaa mon kokaen oogita eja, “Ejemba gere batuyanon monon ononjuti, Anutunon ii kuuya qasuaan onono laligoju.” Iikawaa so Kraist gerenon monon ananaa kitinana kolooro Anutunon qasuaan muro iikaan kanon downana mero. Qasumasua ananaa qanananon uroti, ii qetegoro.

14 Benana Abrahamon Anutu moma laariro kotuegon muroti, iikawaa so kotumotue iikanon waba kantri kuuya sokoma yonoo bunagiaga koloowaatiwajaan moro. Kaen moma kuuya ananaa downana mero. Downana mero Kraist moma laarinin kana kokaen koloowaa: Anutunon Unya Toroya nonomambaa qaaya somongoroti, nono uunana meleema Unja ii saanon buja qen aowona. Kian.

Kana qaa ano oyanboyan mokoloowonatiwaa soomongo qaa

15 Oo uumeleen alauruna, niinon balonon laaligowaa sareqaaya mon kokaen jema: Monon borosamoya tosia yonoo bunaga koloowaatiwaa qaaya tuunon jero somongogita eji, ii monon mon qewagon kanagen qaa mon qaganon toroqemambajaan amamaawaa. 16 *Mobu, Anutunon soomongowaa qaaya ii Abraham ano gbilin mon yorojon jen somongorota eja. Buja qaa iikanon

* 3:10: Dut 27.26 * 3:11: Hab 2.4 * 3:12: Lew 18.5 * 3:13: Dut 21.23

* 3:16: Jen 12.7

“gbiliuruga” mamaga ananaajon tani kaanja mende jejato, eja motoongowaajon kokaen jeja, “Ii goo gbilinonja monj ii mumanja.” Eja motoonggo ii Kraist.

17 *Qaa iikawaa kaniaajon kokaen jejen: Soomongowaa qaa iikawaa honja ii mono kamaawaatiwaajon amamaawaa. Anutunonj ii walawala jenj somongonj gbani 430 tegoro kanonj Kana qaaya mokolonj Mooses muro. Kana qaa iikanonj soomonggo qaaya wala jeroti, ii qewagomambaaajon amamaawaa. 18 *Oyanboyanj koloowombaa kotu-motueya ii Kana qaa otaanj mokoloowonagati eenj, Anutu-waa soomonggo qaawaajon mende toroqen amamaaninj eenj toontoonj ewabo. Buja qaaya Aabraham muroti, ii eenj totoonj mende eroto, Anutunonj qaaya iikawaa so Aabraham kotuegonj muro oyanboyanj mokolonj laligoro.

19 Aabraham eenj kotuegonj munj Kana qaa ii mono no-maembaajon anota eja? Kawaa kania ii kokaen: Ejembanonj kana uugunjinjaunqen laligogitiwaajon Anutunonj Kana qaa ii kanagenj toroqen jenj asugiro. Jenj asugiro Siwe gajoba yonononj ii menj kamaanj ala ilailaa eja (namel man, mediator) Mooseswaajon isaama borianonj angi Anutu-waa je menj ejemba batunananonj nama jenj kotoro. Kana qaa iikanonj kambanj so enj uma galenj koma nonombaatiwaajon ama qaagoto, kanagenj Kana qaawaa esujanonj kamaawaati-waajonj ii nonono. Aabrahambaa gbili mombaa soomonggo qaaya nonono eja iikanonj asugiroti, kambanj iikanonj Kana qaawaa esujanonj mono kamaaro.

20 Ala ilailaa eja iinonj Anutu ano ejemba batunananonj nama qaa gawonj menjkeja. Anutunonj soomonggo qaaya ii ala ilailaaya qaa, mono anjo Aabraham muro. Kawaaajon oyanboyanj koloowombaa soomonggo qaaya ii uuta ano Kana qaa iikanonj mono newo baatanonj raja. Kianj.

Kana qaawaa gawonj honja ii nomaenj?

21 Kaenj raro Kana qaa ano oyanboyanj koloowombaa soomonggo qaa ii aojao me qaago? Awawi! Anutunonj kotiin laligowombaa Kana qaaya nononagati eenj, mono onjanonj Kana qaa otaanj Anutu-waa jaanonj solanja koloowon-aga. Kawaaajon qaa woi ii mende aojao. 22 Qaagoto, qaa woi ii anja anja. Anutunonj soomonggo qaaya ii uumeleenj ejemba oyanboyanj mokolonj nonomambaaajon ama anota eja. Soomonggo qaa iikanonj Jiisas Kraist moma laarionji, mono ananaanonj honjawo koloowaatiwaajon moma kokaen arenjonj jero, “Singisonjgo ejemba uugia mende meleem-butii eenj, mono eenj toontoonj Anutu-waa jaanonj mende

solanjaniwuya.” Kawaa kania ii Buŋa qaanonj kokaenjerota eja, “Singgisonononj mono gomanj so ejemba kuuya gbadoon nonono laligojonj.”

²³ Wala uunana mende meleeninj momalaarinananonj mende kolooro Kana qaanonj somonjonj galenj koma nonoma kapuare uutanonj nonono. Kanagenj Anutunonj momalaariwaa kania ninisaano kolooroti, kambanj iikanonj kasa gbadononj laaligonana ii tegoro.

²⁴ Kaenj raniŋ Kana qaa ii boinanaga koloonj Kraistwaa kania mobombaajonj kuma nonomakeja. Boi eja gbaworo kuma onjonjgiti, iikawaa so qaa iikanonj nunuama solanjanj koloowombaajonj mindinjonj galenj koma nonomakeja. Kaenj ama Kraistwaa kania moma asariŋ moma laariŋ muninj qaana jen tegoro solanjaniwombaajonj kuunj nonomakeja. Uunana meleeninj boiwaa gawonja ii mono kambanj iikanonj tegowaa. ²⁵ Uunana meleeninj momalaarinananonj kolooro Kana qaa baatanonj mende laligoninj iikanonj boi kaanja mende toroqenj galenj koma nonomakeja. Kianj.

Anutuwaa meraboraanja koloonj laligojonj.

²⁶ Kuuya onononj Jiisas moma laariŋ mugikolokoloo dologa onono Anutuwaa meraboraanja koloonj Kraistwo qokotaanjanju. ²⁷ Kraistwo nambutiwaajonj oomulu menj onjonjgiti, kuuya onjo mono Kraist moma anjonj koma iikanonj maleku taanja kaanja esuunj aonj iwo qokotaanjanju. ²⁸ Onjo korebore Kraist Jiisaswo qokotaanjanngi mindirinj onono motonjonj koloonj laligoju. Kawaaajonj Juuda ano kantri tosaanja yonjononj Anutuwaa jaanonj tuunj woi ii mombo mende kolooju. Iyanjgiaa gawonjgia menjkejuti ano welenjeqe omaya koloojuti, Anutunonj mono injiironj tuunj woi mende toroqenj kolooju. Ejemba onononj Anutuwaa jaanonj tuunj woi mende toroqenj kolooju.

²⁹ *Onjo Kraistwaa buŋa koloojuti eenj, mono Aabrahambaa gbilia iwaanonga koloonj tinitosauruta laligoju. Kaenj koloonj soomonjonj qaayaa honja oyanboyanj ii buŋa qen aowutiwaa so kolooju. Kianj.

4

Anana Kraistwaaajonj ama Anutuwaa meraborata kolooninj.

¹ Qaa ii toroqenj kania kokaenj jemaŋa: Meranonj maŋaa borosamoya buŋa qen aowaatiwaa so koloojato, mera gbaworo laligonj kambanj kanonj welenjeqe omaya yonjowo oronj kaanja kolooja. Maŋaa borosamo iwoi kuuyaa toya

* 3:29: Room 4.13

koloowaato, kilen welenqeqe yoŋoo kooronġianon alagiaga koloon gawon tawaya qaa een menkeja.

² Kaen mera laligon galenuruta yoŋoo newo baagianon nano yoŋonon laaligoya kuuya arenġon galen koma jen koton munkeju. Maŋanon kambaŋ ama muro kaŋ kuwaati, iikanonadeen kanain aŋo borosamo toya koloon laligowaa. ³ Nononana kaanjadeen wala uuwaa leegenanon mera gbaworo kaanja laligonin. Kambaŋ iikanon beŋ ano kawali galen Siwe namo batugaranon iwoi kuuya galen koma onomakejuti, iyoŋonon mono nono kaanagadeen galen koma nononġi een yoŋoo welenġia qeŋ newo baagianon laligonin.

⁴ Kaen laligoninto, Anutuwaa kambaŋanon kaŋ kuuro Meria wasiro embawaanonġa kolooro. Juuda ananaa Kana qaa baatanon laligomambaajon kolooro. ⁵ *Kana qaa baatanonġa isama nonoma downana memambaajon asugiro. Kaananon Anutuwaa meraboraana koloon bunaya moma aŋalidaboron laligojon.

⁶ Kaen Anutuwaa meraboraana koloojutiwaajon ama Anutunon Meriaa Uŋaya wasiro uunananon kemen kokaen qamakeja, "Oo Aba Amana!"* ⁷ Kaen qamakejiwaajon ama mende toroqen welenqeqe omaya koloojanto, Anutuwaa meraboraana koloon laligojan. Kaen laligojanjwaajon ama Anutunon oyanboyan Bunaya gono bunja qeŋ aon galen koma laligowaga. Kian.

Poolnon Galesia yoŋoojon majakaka moro.

⁸ Ono wala Anutu mende moma koton laligogi. Kambaŋ iikanon tando lopion ano beŋ kawali galen beŋ honaa laaligoya mende men laligojuti, ii tawagia qaa een welen qeŋ onoma kamaanqeqeta laligogi. ⁹ Kaen laligogito, uugia meleema kambaŋ kokaananon Anutuwaa kania moma koton laligogita Anutunon moma koton onono laligoju. Anutunon moma ononji, qaa iikanon waŋa koloon ononja. Kaen laligojuto, duŋanon mombo naambaajon beŋ kawali galen iwoi kuuya galen komakejuti, mono iyoŋoonon meleema jaasewan qeŋ onoma laligoju? Beŋ kawali galen ii esunġia kamaanqeqeta koloojuto, ononon mono kilen ii welen qeŋ onoma kamaanqeqeta koloowombaa siinja moju. Ii mende sokonja.

¹⁰ Ii welen qeŋ onoma kendon rara kambaŋ kania kania iikawaajon mogi uro tororo otaankeju. Sabat kendon ramakeju. Koin gbilia kouro benġia romonġon koin so aisoonkeju. Yambuyambu korisoro ama kendon tosia ii

* 4:5: Room 8.15-17 * 4:6: Aba ii Arameik qaanon Ama.

gbani so tororo otaankeju. ¹¹ Niinon onjoon ama toroko kokaembaajon mojen: Niinon onoo batugianon gawon mewe hona mende kolooro een toontoon seleqece amambo.

Galesia yononon Pool gema qewombaaajon anji.

¹² Oo uumeleen alauruna, niinon kokaen kuun qisin onjonjen: Niinon onjo kaanja koloon laligowetiwaajon ononon mono noo so koloowu. Iwoi bologa mon mende ama nonji. ¹³ Niinon wala onoonon kan ji niro selena kamaaro laligoweti, kania iikawaajon rama Oligaa Buja jen asariwe mogi. Ononon ii moma komuju. ¹⁴ Niinon selekamakama laligowe gema nuwombaa angobatoya mokoloogi, ii mojento, kilen mende jejewili ama sureen nonji. Kaen qaagoto, nii niigi Anutuwaa gajoba kaanja koloowe nonji. Oopopoo, noojon Kraist Jiisas iyanaa tani romonjon horon noma "Oowe oowe!" jegi.

¹⁵ "Oowe oowe!" jen selenanon gemananon poujou qen jaa korogia qonjoma nombombaaajon mogito, ii mende sokono mesaogi. Onoo kaniagia moma ii ononon kaen nanjon jejen. Yei! Kamban iikanon qaakorisoro hononaa qaa anjiti, ii mono nomaembaajon kamban kokaamba qaonota een laligoju? Ii mende sokonja. ¹⁶ Onoo Buja qaa hona jenkejenwaajon mono kere ama nonju me?

¹⁷ Ejemba tosaanja yononon onjoon ama uugere amakejuto, ii uugere awaaga qaago. Ii awaaga qaagoto, yononon onjo nonoononga unuama batunananon jawo ama togon nombutiwaajon moju. Kaen mendeema nononji uugere qaganon iyangia nanjon onjom-butiwaajon kaparan komakeju. ¹⁸ Onjo nanamemen awaa ambutiwaa uugereya amakejuti, ii awaa soro. Niinon onoo batugianon laligowe kamban iikanonadeen qaagoto, mono kamban so kaen anji sokombaa.

¹⁹ Oo kokouruna, nii kolokoloo dologa koloowutiwaajon masu kaanja nuro siimbobolo mobeti, iikaanagadeen mono dunanon mombo mojen. Kraistwaa nanamemenanon onoonon koloon kotowaatiwaajon siimbobolo ii moma laligojen. ²⁰ Noo uunanon mono onjoon ama sisau kolooja. Kawaajon niinon kamban kokaamba onoo batugianon laligomambaajon motoqoto mojen. Onowo laligon qaa arona men kamaan ama qaa bonjon jemambaajon mojen. Kian.

Haagar ano Saara yoroo sareqaa

²¹ Tosaanja ononon Juuda nonoo Kana qaa Tere otaawombaaajon mojuto, qaa iikawaa kania ii ononon moma kotoju me qaago? Kania ii moma asariwutiwaajon qisin kuun onjonjen.

22 *Buña qaa moŋ kokaen oogita eja: Aabrahambaa mera-woita woi koloori: Moŋ welenqeŋe emba kamaanqeŋetanon (sleiw) mero ano moŋ ii aŋaa suujariŋ embia (frie) solanŋ laaligoya iinon mero. 23 Welenqeŋe embanon meria meroti, iikanon mera kolokolooŋa kananon kolooroto, moŋ emba (frie) solanŋ laaligoyanon meroti, iinon Anutunon mera koloowaatiŋa qaa somonŋoroti, mono qaa iikawaa honŋa koloowaatiŋaajon kolooro.

24 Qaa iikawaa kania ii aasanŋoya. Emba woi ii Anutunon ejemba ananawo soomonŋo aren woi anoti, mono iyoroŋ saregaraga. Soomonŋo aren moŋ ii Sainai (Sinai) baananon anoti, iikawaa sareya ii emba qata Haagar. Ejemba soomonŋo aren ii otaanŋejuti, iyononon mono Kana qaawaa jenŋkoto baatanon laligoju ano gbiliurugianon qaa iikawaa welenŋa qenŋebutiŋaajon koloonŋeju.

25 Haagar ii Sainai baanŋa, Arebia balonon nanjiŋa sareya kolooja. Sainai iikawaa alia ii Juuda gomambaa siti qata Jerusalem. Siti iikawaa kanagesoya somata melaa yononon kamban kokaamba Kana qaa baatanon laligogi somonŋon onono solanŋ (frie) mende kolooju. Kawaaajon sogara mo-tonŋo koloojao. 26 Solanŋ (frie) mende koloojuto, Jerusalem siti moŋ eukanon laligojuti, iyononon mono kasa gbadogia qaa solanŋ laligoju. Nonoo nemunana Saara iinon siti iikawaa sareya kolooja. 27 *Iikawaa gejatootoo qaaya ii kokaen oogita eja,

“Emba ejanon mojoya tiroti, iinon mono merabora onono seigi iikanon emba loyawo ii uugun haamo ambaa.

Kawaaajon emba arunŋa merabora mende menati, gii mono kilen aisoon laligowa.

Masu mende guro laligonati, gii mono kilen qa gigi-laan merabora koloowaatiŋaajon otokorian maama laligowa.”

28 Oo uumeleen alauruna, onŋo Aisakŋa so Anutuŋa soomonŋo qaanon nemun koma onono kolokoloo dologa koloon laligoju. 29 *Kamban iikanon merabora kolokolooŋa kananon kolooroti, iinon koga Unŋa Toroyanon nemun koma muro kolooroti, ii sisiwerowero ama mun laligoro. Kamban kokaamba kaanŋadeen sisiwerowero kaanŋa ii eja.

30 *Kaen ejato, Buña qaa moŋ ii toroŋen kokaen jega eja, “Welenqeŋe embawaa merianon mono Manŋa borosamoya mende mewaa. Emba solanŋ laaligoya

* 4:22: Jen 16.15; 21.2 * 4:27: Ais 54.1 * 4:29: Jen 21.9 * 4:30: Jen 21.10

iwaa meriawo ii motoonj mende mendeema anjonj kombao. Kawaajonj welenqege emba kamaanqegeta ii mono konjona meriawo kembao.”³¹ Oo uumeleenj alauruna, sareqaa kaanqaa so anana mono welenqege embawaa mundañuruta gbadonanawo mende koloojonto, emba solanja laaligoyaa mundañuruta koloojonj. Kawaajonj melogelokanjij nanamemenj ii mono konjombu. Kianj.

5

Lolonjonj Kraistwo nananj solananonj nambu.

¹ Kraistnonj Kana qaa baatanonja isama nonono solanja laligojonj. Iikaanja laligonj tosonianj onjo mombo horonj Kana qaawaa qaqanj iikanonj* somonjonj onjombotiwaajonj mono galenj menj aonj laligowu. Welenqege omaya kaanja koloowubotiwaajonj mono kotiinj bonj qenj nambu.

² Mobu! Pool niinonj kokaenj injjowe mobu: Tosianonj Anutuwaa aiweseya selegianonj kotowutiwaajonj jegi wambelaawuti eenj, Kraistnonj mono ilaanj onjomambaajonj amamaawaa. ³ Qaa ii toroqenj kokaenj nanjonj jemaña: Eja kuyua onjo selegia kotonj aiwese mewutiwaajonj mogi onjononj wambelaawuti, iyonjononj mono Kana qaa kuuya tenj koma otaawutiwaa so kolooju. Ii mende otaagi mende sokombaa.

⁴ Onjo Kana qaa tenj koma otaanj iikaanja kanonj solanja koloowombaajonj mojuti, onjononj mono Kraistwaanonj sopa qisigonj iwo mende toroqenj nanju. Onjo mono Anutuwaa kalenjmoriana mesaonj seleenjenj kamaanj lanj laligoju.

⁵ Lanj laligojuto, anana mono Anutuwaa jaanonj dindinja koloowombaajonj jejeromonromonja ama awelegonkejonj. Kaenjaninj Unja Toroyanonj inaanj nonono Anutu moma laarinj muninj qaanana jenj tegoro solanjaniwombaajonj mam-bomakejonj. ⁶ Kraist Jiisaswo naninj uuwaa honja momalaari ii motoonjononj mono ilaanj nonomakeja. Anutu moma laarininj inaanj nonono afaanjonj uujopa ama aoninj sokonjato, momalaari honja qaa ii mende ilaanj nonomakeja. Kaanagadeenj Anutuwaa aiweseya selenananonj kotogita eja me qaago, ii so motoonjo kolooja. Selewaa monj me monj ii Anutuwaa jaanonj mende ilaanj nonombaa.

⁷ Wala uu meleenjeleembaa kuu aanjonj aangole kaanja uulanawo kenji. Awaagadeenj kengito, boi takapolakaya monjonj kanj sisau menj onjoma batuyanonj kotoro qaa honja mende toroqenj tenj komakeju. ⁸ Anutunonj onjoomakeji, iinonj batuyanonj kotowutiwaajonj mende tutugonj kuun

* **5:1:** Gere batuya (yoke) ii bulmakao woiwaa arogaranonj ama somonjogoi mindirinj orono iikanonj motoonj kare me balonqeqewaa kinonj horonjkeja. Kawaa so Kana qaa gbadononj laligojanj eenj, gawonja mono pondanj mewa.

onjmakeja. Ii qaago. ⁹ *Yiist melaada monjononj ama flauawo meleenij korebore mero somariinj waamakeja. Iikawaa so sisau melaanonj mono sokoma onjono korebore jinjaunj qewubo.

¹⁰ Boi takapolakaya iinonj sisau menj onjono jinjaunj amakejuti, Anutunonj mono iwaa nanamemenjaa ironja meleema muro siimbobolo moma laligowaa. Niinonj Pombo nama moma laarinj onjoma onjoojonj kokaenj moma awasankaka koloojenj: Onjo Kraistwaa Buja qaa tororo otaanj momo morota kuuya yakariwombaajonj moma kotiinj laligowu.

¹¹ Oo uumeleenj alauruna, onjo kaenj laligowuyato, niinonj Kraist maripoononj komurotiwaa kania jenj seiwe Juda yonjoo uugianonj iikawaajonj bolinjkeja. Maripoombaa qaaya mesaowenagati eenj, mono sisiwerowero mende ama nombuyaga. Anutuwaa aiweseya eja selegianonj koma kotowutiwaa Buja qaaya toroqenj jenj uukuukuu menj onjombenagi eenj, mono kakasililinj mende ama nombuyaga.

¹² Tosianonj kuunj onjoma sisau menjkejuti, iyonjononj mono koma kootowaa qaagia otaadaboronj iyangiaa sele kitigia kuuya kotonj aogi mobe sokonaga.

¹³ Oo uumeleenj alauruna, Anutunonj onjo kana walagaa qaanongga loloonj gbadogia qaa laligowutiwaajonj onjoototo, kokaembaajonj mono galenj menj aonj laligowu, “Mono gbadonongga loloonj solanja laligojonj,” kaenj jenj mondonj uugianonj waaro selewaa siingia kombombanja bologanonj mono galenj koma onjombabo. Onjonganjaa aingianonj qaagoto, mono uujopa qaganonj nama welenj qenj aonj laligowu.

¹⁴ *Kana qaa wanaj motoonjgo otaagi Anutuwaanonj qaa kuuya mono kaanagadeenj hongiwawo koloowuya. Qaa wanaj motoonjgo ii kokaenj, “Geengga jopagonj aonjkejani, iikawaa so mono ejemba kuuya uuganonj jopagonj onjmakeba.” ¹⁵ Kaenj jejato, bao kasu kaanja ainj aonj memesoso menj aonjkejuti eenj, mono onjonganjaa tiwilaanj aowubotiwaajonj toogia pondanj moma laligowu. Kianj.

Unja Toroyanonj galenj koma onjono laligowu.

¹⁶ Niinonj kokaenj jemaaja: Unja Toroyanonj mono nanamemengia galenj kono laligowu. Kaenj laligogi iinonj uu selewaa siingia kombombanja bologa ii qero kamaaro mende tej koma otaanjkebu. ¹⁷ *Kawaa kania ii kokaenj: Uu selewaa siinj kombombanja bologanonj mono Unja Toroya qetama lanj koposongoro Unja Toroyanonj uu walagaa ku-usunja qemambaajonj moro batugaranonj deendeenj ero aonjkejao. Kaenj aonjkejaotiwaajonj onjononj

iwoi awaa ama mewombaajon moma ii amamaankeju. ¹⁸ Ii amamaankejuto, Uŋa Toroyanon unuano kema laligojuti een, mono Kana qaa baatanon mende laligoju.

¹⁹ Uu selewaa nanamemen walagaa gawon hona ii asuganon ero mojon. Ii kokaen: Kaisero alia-alia lan angi uugianon menjerengoro serowilin amakeju. ²⁰ Tando lopion waegia men bengia mepeseen onongi uugia sololoon onono owen jenan amakeju. Kere kolooro angowowo ama aonkeju. Mombaanon iwoiwaajon uutanon motoqoto moma baagon yon jen uuduudu momakeju. Iyangaajonadeen romongon iwoi horon kiririnjaba menkeju. Juma mendeema aon tuuna tuuna men jejewili ama aonkeju.

²¹ Tosaana yonoo iwoiwaajon iimasiin moma goronkiki ama jejelomban ama nene jabujabu nen apu kotiganon enkalolon amakeju. Ii ano sili tosaana kaanja amakejuti, iyonoojon wala jewe ano iikawaa so galen meme qaa ii walawala jeweta dunanon mombo kokaen jejen: Ejemba sili kaanja amakejuti, iyononon mono Anutuwaa bentoton uutanon mende ubuya.

²² Yononon qaagoto, Uŋa Toroyanon gawon menkejiwaa hona ii uujopa, korisoro, luae ano nanamemen awaa kokaen: Lombo kuuya moma mokosingon tosaana ala men onoma nanamemen loloogen amakeju. Qaagia pondan otaankeju. ²³ Gumbonjonjon qaganon tosaana ama onoma iyangia tororo galen koma aonkeju. Ejemba sili kaanja amakejuti, iyononon Kana qaa mende qotogonkeju. ²⁴ Ejemba Kraist Jiisaswaa bunja koloon laligojuti, iyononon uu selegiaa siingia kombombanja bologa ano bologaa uugeregia ii kuuya Jiisaswo maripoonon angi men komurota laligoju.

²⁵ Uŋa Toroyanon uunananon kemero laligojoni een, nanamemenana mono kaanagadeen Uŋa iikanon galen koma nonono ama men laligowona. ²⁶ Kaen laligon qabuna omaya nonombutiwaajon mende kaparan koma een totoon mende awelegon aonkebu. Uubooli ama aowubotiwaa-jon mono uuwaawaa ano uuhoonjo qaganon mende ama aonkebu. Kaanagadeen goronkiki mende amakebu. Kian.

6

Lombogia mono bosima ilaan aonkebu.

¹ Oo uumeleen alauruna, monjon kana uugun singisonjo ano mokolojuti een, uumeleen alauruna ononon mono ala kaanja ii migigiin mindingon mugi mombo kana mokoloowaa. Kaen ama geenga kaanagadeen angobatonon kamaan guwabotiwaa-jon mono galen men aon laligowa.

² Lombogia mono ilaan aon bosimakebu. Iikaanja kanon Kraistwaa Kana qaaya otaagi honawo koloonkebaa.

³ Monnon kamaanqeqeta laligon kilen anjaajon moro uuta kolooji, iinon mono iyana tiligon aonkeja.

⁴ Kaen mende ambuto, motomotoon ononon mono onoangiaa nanamemengia gosin angotete megii sokom-baa. Kaen ama alagia uugun qabunagiawo koloojutiwaajon mende awelegowuto, mono onoangiaa kanagiaajondeen selegia mepeseegi sokom-baa. ⁵ Anutunon lombonana morota morota mendeema nonono anja anja bosimakejon. Kawaa-jon anana tosaanja yonowo leele ama gosin aowombaajon amamaankejon.

⁶ Boi qaazunon mombaajon Buja qaa kuma munkeji, iinon mono iikawaa tawaya meleema iwoiya awaa kuuya mendeema bakaya munkeba.

⁷ Onoangia mono mende tiligon aonkebu. Monnon nene waroga komoro honja iikawaa so kolooro mokoloowaa. Qaa iikawaa so Anutunon kilenanana iima ironja iikawaa so nonombaa. Kawaaajon Anutu ii eja omaya kaanja mepaqepae menj mubombaajon amamaankejon. ⁸ Uu selewaa siinj kombombara bologanon monj nemunj koma muro iikawaa waroga lanj komomakeji, iinon mono iikawaa kondemon-deenja mokolon bolinkebaa. Iinon bolinkebaato, Unja Toroy-anon monj sololonj muro iikawaa waroga komomakeji, iinon mono honja iikawaa so mokolonj laaligo kotigaa buja kolonj laligowaa.

⁹ Anana jegenja nama gawon awaa awaa menj laligon iikanon mono loorinj tanzololonj mende ambonja. Ataqtan ama gawon mende mesaowonati eenj, honja meme kambananon kanj kuuro iikanon mono gawonanaa tawaya mokoloowonja. ¹⁰ Kawaaajon namonon laligowonatiwaa so anana mono ejemba awaa ama onombombaajon jegenja nama laligowonja. Uumeleen kanageso uutanon laligojuti, ii wala ala ilailaa ama onomakebonja ano yonoo gemagianon ejemba tosaanja kuuya kana kolooro menj qeangon onomakebonja.

Galenj meme ano yeizozo qaa tetegoya

¹¹ Pool niinon kirifi menj neenaa boronanon tere wana somata koi onoojon oojeni, ii iibu. ¹² Ejemba Anutu waa aiweseya selegianon kotowutiwaajon kuun onomakejuti, iyononon kuuya sele megii balon ejembanon yonoojon mogii ubaatiwaajon kaparan komakeju. Kraiston maripoonon komuroti, qaa iikawaajon sisiwerowero ama onombubotiwaajon mono kaen kuun onomakeju. Iikawaa kania morota monj qaago. ¹³ Anutu waa

aiwese giawo yononon mono angio kaanagadeen Kana qaa mende otaadaboron laligoju. Kaen qaagoto, onoo selegia kotowutiwaajon mojuti, iyononon mono onoo sele kitigiaajon ama iyan giaa selegia menj uma qabunagiawo koloowombaaajon momakeju.

¹⁴ Kaen momakejuto, niinon Ponana Jiisas Kraist maripoonon komuroti, mono Buja iikawaajon ama selen a mepeseenjejen. Qabuja morota monj mende mongamakejen. Ii yamagen (kozigen)! Kraistnon maripoonon komuro iwo toroqewe momo arennanon utegoro sili bologaa sisia menkejen. Balon ejembanon selewaa nanamemen bologa mewombaaajon romonjon qaa jenkejuti, niinon mono iikaan baagen koomuya tani koloojen. Mepeseen nombuti me selenanon qaa ambuti, iikawaa kitia ii mende melemana. Namonon qaa gosin tosia mogi uro tosia mogi kamaanqeqeta kolooji, ii noo momo arenawo so motoonjo mende koloojao.

¹⁵ Selenananon aiwese kotogi me qaagoti, iikanon mono so motoonjo kolooja. Iikanon gorosona koloojato, kolokoloo dologaa donja koloojoni, iikanon mono honja toon kolooja.

¹⁶ Ejemba kolokoloo dologaa jenkooto qaa otaan laligojuti, Anutunon Juuda kuuya ii ano Anutu waa uumeleen kanageso kuuya onjo mono kiar komon onono luaenon laligowu.

¹⁷ Qaa tetegoya ii kokaen jejen: Niinon Jiisas qegitiwaa lopoya ii neenaa selenanon ero bosimakejenjiwaajon monjonon mono uulombo mende toroqen nomba.

¹⁸ Oo uumeleen alauruna, Ponana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo en unagia kotuegonkeba. Qaa ii onanon.

Efesus Tere Poolnoŋ Efesus yoŋoo Tere ano. Jen-asa-asari qaa

Poolnoŋ Room sitiwaa kapuare mirinoŋ rama Efesus uumeleen tuuŋ yoŋoojoŋ Tere koi ooro. Efesus ii Eisia prowinswaa siti waŋa. Siti iikawaa uutanonŋ koŋkororo mamaga ama meŋ laligogi. Poolnoŋ misin gawonŋ meŋ liligoro indinŋ karoŋ kolooro Efesus kaŋ gbani karoŋ kanonŋ Buŋa qaa jen laligoro. Efesus sitinoŋ Juuda ejemba tosaanŋ gomanŋ toya yoŋoo batugianonŋ laligogitiwaaŋonŋ Poolnoŋ tere koi oonŋ kokaenŋ kuma onono, “Kraistnoŋ tuuŋ woi mindiro uumeleen tuuŋ motoonŋo koloojao.” (2.15-16), (3.6) Anutunonŋ uusiinŋ ano kalenmorianŋ uumeleen tuuŋ ananaaŋonŋ nomaenŋ ano eji, ii mamaga jen asarija. (3.10) Iikawaa sare-qaaya karoŋ ii kokaenŋ jero:

1. Uumeleen kanageso ononŋ sele busu motoonŋo koloogi Kraist anŋ waŋgia kolooja. (1.23; 4.15-16)

2. Uumeleen kanageso ononŋ miri motoonŋo kaanŋa koloogi Kraistnoŋ onŋo tandogia kombombaŋa kolooja. (2.21-22)

3. Uumeleen kanageso ononŋ emba buŋa kaanŋa koloogi Kraistnoŋ logia kolooja. (5.25-27) Kaanagadeen Kraistnoŋ Efesus onŋo tuuŋ woi mindirinŋ orono iikawaaŋonŋ sele busu motoonŋo kolooju. Asasagaa ejemba koloogitiwaaŋonŋ laaligogiaa gejanono qaaya qaaya ooro. Kianŋ.

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-2

Kraist ano uumeleen kanageso 1.3-3.21

Kraistwo laaligo gbilia 4.1-6.20

Terewaa qaa kota waŋa 6.21-24

¹ *Anutunonŋ Pool nii uusiinŋaa so wasinŋ nono Kraist Jiisaswaa aposol koloojenŋ. Momalaari alauruna soraaya Kraist Jiisaswo qokotaanŋ Efesus sitinoŋ laligojuti, niinonŋ onowo qaa aminŋ mobombaajonŋ tere koi oojenŋ.

² Anutu Manŋana ano Poŋ Jiisas Kraist yorononŋ mono kalen-morianŋ ononi luaenonŋ laligowu.

Kraistnoŋ Anutu waa kotumotueya nonomakeja.

³ Anana Poŋnana Jiisas Kraistwaa Manŋa Anutu mepe-seeŋkebonŋa. Iinoŋ anana Kraistwo qokotaaninŋ uunananonŋ

* 1:1: Apo 18.19-21; 19.1

qeaŋgowaatiwaajon Siwewaa kotumotueya ano kalenja kania kania ii uunananonj anota laligonj koujon. ⁴ Anutunonj anana wala monowaa monoyanonjga kokaenj koloowombaa-jon meweenjonj nonono: Kraistnonj nemunj koma nonono anana iwaa bunja soraaya koloonj Anutuwaawaa jaase-wajanonj koposowaa qaanana qaa nambonja. Kaenj meweenjonj nonoma iikawaa gematanonj Siwe namo mokoloonj ama oroono. Kambanj iikanonjadeen kanainj ejemba jopagonj nonoma laligonj kouro.

⁵ Jopagonj nonoma uusiinjaa so walawala qaa je arenja ama qaanana kokaenj jenj tegoro: Jiisas Kraistnonj nemunj koma nonono Anutunonj nonoono iyanjaa meraboraanja koloowonja. ⁶ Wombo Meria ii ananaajonj wasiro kamaanj Anutuwaawaa kalenjmorianjaa ku-usunja bunjabunjayawo qeleema sewanja qaa eenj nonono. Anana mono kalenjmorianja iikawaajonj Anutu mepeseenj munkebonja. ⁷ *Anutuwaawaa kalenjmorianjaa kowia ii somata qatawo. Kawaa so Jiisasnonj saya maama iikanonj downana mero. Ii merotiwaajonj Anutunonj saanonj singisonjonana mesaonj songbama nono-makeja.

⁸ Iinonj kalenjmorianja ii kowianonjga kelemalelenj maaro qanananonj uro. Momakootoya uuta kuuya iikawaa so kokaenj menj asarinj nonono: ⁹ Anutunonj wala iyanjaa uutanonj qaa arenj somonjonj moro awaa kolooro qaa arenja ii aasanjgoyanonj ero eenj laligonj kougito, Kraistnonj Anutuwaawaa qaa jetaa so otaanj kamaanj anana ninisaano iima moninj. ¹⁰ Anutunonj waladeenj kalenjmorianj arenjaa kania ii kokaenj romonjgoro, "Anutu niinonj arenj ii otaanj laligonj laligowe kambanja tororo kanj kuuro iikanonj honjowo kolooro kokaenj asugi-waa: Kuuya Siwe gomambaa jakeya jakeya iikanonj me namononj koloonj laligojuti, niinonj mono ii kuuya mindirinj somonjonj onjomanja ano Kraist kuunj mube kuuya yonjoo wanjia motoonjgo koloonj laligowaa."

¹¹ Anutunonj waladeenj iyanjaa uutaa so qaa somonjgorota eji, mono arenj iikawaa so kuukuu qaaya jero iwoi kuuya koloonjkeja. Iyanjaa arenja iikawaa so walawala Juuda kanageso nono iyanjaa bunja koloonj laligowombaaajonj jenj tegonj nonoono. Kawaa so tosia anana Kraistwo qokotaaninj metogonj nonono iwaanonj oyanboyanj akadamu ii borosamo kaanja bunja qenj aonj laligojonj. ¹² Juuda kanageso nonononj Kraistnonj galenj koma nonombaatiwaajonj mam-boma walawala jejeromonjromonj ama munj laligonj kouninji, iinonj anana Anutuwaawaa ku-usunja bunjabunjayawo ii mepeseenj laligowombaaajonj ama meweenjonj nonono.

* 1:7: Kol 1.14

¹³ Waba kantri onoononga tosonianon kaanagadeen Kraistwo toroqen qokotaagi. Hamoqeqewaa Oligaa Bunaya jegi qaa hona ii moma uugia meleenji. Unja Toroya iinon Anutu qaqabunayaaa mungen aiweseya kolooja. Unja ii wasiro kamaawaatiwaa qaa somongoroti, iinon mono ii uugianon ano kemero. Kraist moma laarin mugi Anutunon aiweseya kombomba ii mokotaan onono laligoju. ¹⁴ Anutunon kanagesouruta Siwewaa oyanboyan akadamu nonomambaa qaa somongoroti, ii mewombaa aiweseya Unja Toroya ii wala ama nonono. Unja Toroya uunananon ano laligojiwaajon mono kokaen moma kotiijon: Anutunon downana men bunauruta koloonin era namononga nunuano Siwenon uma oyanboyan mokoloowona. Kawaajon mono Anutu waa ku-usuna bunabunayawo ii mepeseenkebona. Kian.

Poolnon Anutu mepeseen kokaen qama kooliro:

¹⁵ Kanon oyanboyan mokoloowombaaajon ama niinon Efesus onoojon qama koolinkejen. Ononon Pon Jiisas pondan moma laarin ejemba soraaya kuuya uugianon jopagon onomakejuti, tosonianon iikawaa buju qaaya jegi mobe. ¹⁶ Kawaajon buju qaa ii mobeti, niinon kaanagadeen onoojon ama Anutu mepeseen laligoweti, ii mende mesaowe. Qaago. Niinon qama koolin kanon romonjon onomakejen.

¹⁷ Romonjon onoma Ponana Jiisas Kraistwaa Anutuya ii kokaen qama koolin munkejen, "Oo Manana ku-usun Toya, gii mono Unaga Toroya ii Efesus alaurunana onomba. Unja ii uugianon ana momakootogia qaita mon kolooro Anutu waa kania awaagadeen inisaano moma yagowuya. ¹⁸ Anutu, gii mono uugiaa jaaya men asarina geengaa Bunagaa kania moma yagowuya." Anutunon iyanaa ejemba soraaya nonoojon Siwe Buna ku-usuna bunabunayawo ii nonomambaa qaa somongoro onjo iwoi ii mokoloowutiwaajon mamboma jejeromonromon ambutiwaajon onoono. Jejeromonromon anji Jiisasnon mombo asugiro akadamugiawo koloo wuti, onjo oyanboyan iikawaa kania moma sorogowutiwaajon qama koolinkejen.

¹⁹ Moma laarin munin Anutu waa ku-usuna kotakotanon uunananon sein gawon menkeji, iikanon mono somata qatawo tetegoya qaa kolooja. Onjo iikawaa kania moma kotowutiwaajon qama koolinkejen. Esunmumuya damuyawo kanon selenana koton inaan nonomakeji, Anutunon iikawaa usuna ii kokaen qendeema nonono:

²⁰ *Anutunon ku-usuna gawonon ama Kraist men gbilin muro koomunonga waaro ano wano Siwe gomanon uma

* 1:20: Ond 110.1

sopaya sopaya liligon jakeya jakeya unuugun uro Anutunon iyanaa boro dindinanon dun rara mutuyanon anota raja. ²¹ Ano jinkaron dunanon rama ilawoila kuuyaa wanjanaga nanja. Ben kawali galen ano yonoo newogianon jawin, pon qerewenja ano gawman kiap uuta ano kamakamaata ku-usungyawo galen koma nonomakejuti, Kraistnon mono iyonoo wanjalegia koloon korebore galen koma onomakeja. Siwe gomanon, namonon ano yoroo batugaranon galen qa kuuya qama onongi bosinjuti, Kraistnon mono ii kuuya unuugun uja. Balombaa kamban kokaananondeen qaagoto, kanagen kamban qaita mon kolooro laligon ubonati, iikanon kaanagadeen ilawoila kuuya galen koma laligon ubaa.

²² **Anutunon unja, ome, ejemba ano ilawoila kuuya ii men kamaan Kraistwaa baatanon ama nonono laligonin Ponjana uuta kolooja. Anutunon Kraist ii uumeleen kanageso nonooma wanjana nambaatiwaajon kuun muro laligoja. ²³ Iinon kopagon nonoma zioz ananaa wanjana kolooro anana iwaa honaa kana boboria koloojon. Kraistnon wanjana koloon anodeen raro mende sokonagato, anana iwaa dondomonuruta koloon iwo toroqenin honanon asugiro sokonja. Kraistnon kaanjadeen ilawoila kuuyaa dondomona mon koloon toroqero korebore anana mono Anutuwa akadamunanawo asuginin sokoma kemakeja. Kian.

Koomuyanonga gbilin Kraistwo kotiin laligojon.

2

¹*Waladeen kana uugun singisongoya singisongoya angitiwaajon laaligo koomuya laligon kougi. ² Ono kamban iikanon balombaa nanamemen bologa otaagi. Omejilan yonoo Ponjianon kamban kokaamba Siwe namo batugaranon laligon qootogo ejemba uugia sololoon galen koma onomakeji, mono iwaanon qokotaan ten koma mun laligogi.

³ Anana kuuya kaanjadeen wala yonoo batugianon silemale ama lan laligonin. Uu selewaa siijnana kombombara bologa otaan ananaa jaajaa laligonin. Kaen lan laligonin Anutunon niniiro mende sokono irinjonsoonja qanananon ano laligonin. Qaa qootogo ejemba tosaanja yonoo so kaanja Anutuwa irinjonsoonjaa bunja koloon laligonin.

⁴ Kaan laligoninto, kamban kokaamba iikaan qaago. Anutunon kiankomuya tetegoya qaa kanon jopagon nonono. ⁵ Kana uugun Anutu qetama mun iikawaajon koomuya koloon laligoninto, Anutunon Kraist men gbiliroti, anana

* 1:22: Ond 8.6 * 1:22: Kol 1.18 * 2:1: Kol 2.13

mono kaanjadeen menj gbilin nonono kotiin laligojon. Iwaa kalen moriananon mono hamo qen onono mombo letongi.

⁶ Kraistnonj waaroti, anana mono kaanjadeen nonomindi-iro koomuyanona waanin. Anutunonj Kraist Jiisas wano Siwe gomanonj uroti, anana kaanjadeen Siwe laaligowaa jake ejuti, mono iikanonj nonono iwo tosaana galen koma onoma laligojon.

⁷ Anutunonj kokaembaajonj kaen nonono: Anutuwaawaa kalen-morianaa kowia tetegoya qaa iikanonj asuganonj asugiro moma asariwombaajonj moro. Moma asarin kanagen kambaña kambaña qaita monj asugiro tetegoya qaa laligon ubonjati, kambañ iikanonj ii menj somariin nonomambaajonj moro. Anutunonj Kraist Jiisas wasiro kanj uujopaya kaen qendeema nonono. ⁸ Anutu moma laarin mugu kalenmoriananonj mono hamo qen onono mombo letongi. Onoangio nemunj koma aonj iikaana kanonj mende letongito, Anutunonj kalenaaajonj ama menj letoma onono. ⁹ Angio iwoi monj ama menj sororogogitiwaajonj mende letongi. Monnonj monj anaa selia menj ubabotiwaaajonj mono kalenmorianaaajonjadenj kaenj ama onono.

¹⁰ Anana Anutuwaawaa borosowoga laligojonj. Kraist Jiisaswo qokotaanin Anutunonj uu dologa mokolonj nonono. Anutunonj walawala gawonj awaa awaa meweengonj mozonjgoroti, anana ii menj laligowombaajonj kaenj mokolonj nononota laligojonj. Kianj.

Kraistwo qokotaan sele busu motoonjo koloojon.

¹¹ Kawaajonj Efesus onjo wala Juuda ejemba mende koloonj Anutuwaanonj kanageso mende laligogiti, mono ii romonjonj laligowu. Tosianonj onjoonj kokaen jen jen onoma laligogi, “Nono Anutuwaawaa aiweseenanawo laligojonto, kantri tosaana onjo ejemba omaya aiwesegia qaa!” Qa ii eja borononj aiwese selenananonj kotonkejuti, mono ii romonjonj jen laligogi. ¹² Onjo kambañ iikanonj uugia Kraistwo mende jopagonj aonj eenj yamagenj laligogi. Waba kantri onjo Juuda kanageso nonoo too leeurunanaga laligogi. Anutunonj ejemba iyanaaajonj meweengonj nonono laligojonj, onjo nonoo batunananonj qagia qaa laligogi. Anutunonj Bunyaya alauruta onjomambaajonj jen qaa somonjgoroti, onjo ii mende totoonj moma kotonj tompin laligogi. Oyanboyanj koloowombaa jejeromonromongia qaa. Anutugia qaa kaana namononj een lañ laligogi. Mono ii romonjonj laligowu.

¹³ Onjo wala sigensigen laligogito, Kraist Jiisaswo qokotaagi sayanonj songbama onono kambañ kokaamba afaangonj Anutuwaawaa kosianonj kanj laligoju. ¹⁴ Kraist anjo luae Tonana kolooja. Ilinonj Juuda kanageso ano waba kantri

ejemba tuun woi anana mindirin nonono mutulanjonkejon. Batunananon kere en sopa renjen kotiga kuun mendeema nononoti, iinon mono sonjo ii riwagoro uumeleen kanageso motoongo koloojon. ¹⁵ *Jiisasnon iyanaa balon selianon komuro iikaanja kanon Juuda nonoonon Kana qaa ano iikawaa jopopon qaaya ano jenkooto tosia ii kondeeno. Tuun woi mindirin nonoma kanageso gbilia motoongo koloowombaa-jon ii kondeeno. Kawaajon uu gbilia mokoloon nonono Kraistwo qokotaanin batunananon luaeya kolooro.

¹⁶ *Kraistnon komun kere nanamemenana maripoonon qero komun kamaaro. Sele busunon motoongo komuroti-waa sayanon mono ejemba tuun woi nunuano saanon eleema Anutuwaa kosianon kawonja. Kaen mindirin nonono saanon boroqeqe ambonja. Ii andaboron Kraistwo sele busu motoongo koloon laligojon. ¹⁷ *Kraistnon kan luae koloowaatiwaa Bunaya ii waba kantri ejemba Anutu gema qen sigensigen laligogiti, onoojon jen asarin onono ano Juuda ejemba Anutuwaa kosianon laligonini, mono nonoojon motoonadeen jen asarin nonoma laligoro. ¹⁸ Kraistnon Juuda ano waba kantri ejemba anana kuuya nemun koma nonono Unja Toroya motoongonon kana qendeema nonono saanon afaangon Manjanaa jaasewanon keubonja.

¹⁹ Kawaajon ono Juuda ejemba qaagoto, kilen waba ejemba tawatawaya ii mende toroqen laligoju. Anutuwaa goman balon toya soraaya koloogi nonowo motoon Anutuwaa uumeleen kanageso koloojon.

²⁰ Gejatootoo ejemba yononon waladeen Anutuwaa qaanon tando oson kuugi Kraist Jiisas anjo kan tandonana kombombanja koloon aposol wasin nonoma wanana nano Anutuwaa uumeleen jigo koloojon. Ono kaanagadeen tando iikanon keuma nanjonango ama aon kotikotii mokoloonkeju. ²¹ Iinon miri ii muzugon mindirin somongoro namakeja. Anana Pombo qokotaan nama mutulanjonin momalaarinananon kotiin somariiro Anutuwaa uumeleen jigo kowoga koloojon. ²² Ono kaanagadeen Pombaanon qokotaan uumeleen alaurunana tosaanja yonowo mutulanjon motoon nama uugia nanjon aon kotikotii mokoloonkeju. Kaen nama Anutuwaa uumeleen jigo koloogi Unja Toroya uugianon anota anjo jigoya iikawaa uutanon laligoja. Kian.

3

Poolnon waba kantri yonoonon kema Bunja gawon mero.

* 2:15: Kol 2.14 * 2:16: Kol 1.20 * 2:17: Ais 57.19

1 Kania iikawaajon ama Pool niinon waba kantri ejemba onjo ilaaj onjomambaajon gawon menj laligojen. Kaenj laligowe Kraist Jiisaswaa gawon mewetiwaajon kapuare mirinon noonji rama siminj kuma qama koolinkejen. 2 Anutunon kalenmoriaña kantri tosaaja onjojon mendeema onono qeangowutiwaa gawon nonoti, onjo ii onanon modaboroju. 3 Anutunon qaa areña aasangoya nisaama jero moma yagojenji, qaa iikawaa kania torodaamonda oon onombe. 4 *Oon onombeti, onjo tere ii weenjon saanon noo kaniana kokaenj moma asariwu: Niinon Kraistwaa kania aasangoya ii awaagadeen moma kotojenj.

5 Monowaa monoyanonga ejembanon kanain laligon kouma laligogiti, iyononon kamban iikanon Buña aasangoya iikawaajon tompinj laligogi. Kaanja laligon kougito, kamban kokaamba Uña Toroyanon ii Anutuwaawaa aposol ano geja-tootoo ejemba tak-kootoya nonoojon menj ninisaano mojon. 6 Buña aasangoya ii kokaenj: Kraist Jiisasnon oyanboyan buña qenj nonombaatiwaajon menj qaa somongoroti, onjo ii Juuda nonowo ororon anjon koma menj laligoju. Oligaa Buñanon iikawaa kania ii waba kantri ejemba onjojon kaanagadeen qendeema onomakeja. Onjo uugia meleema saanon nonowo motoon kotumotueyaa Buñaya so motoondeen buña qenj aon laligoju. Uugia Anutuwo somonjon motoon Kraistwaa sele busuya koloon nonowo tuun motoonjo nanjon.

7 Iwaa ku-usujanon mono noo uuna sololoooro uuna meleembe Anutunon kalenmoriaña sewanja qaa nono. Ii nono kana koloooro Oligaa Buñawaa gawon meme ejaga koloowe. 8 Niinon Anutuwaanon kanageso soraaya kuuya onjo newo baagianon kamaanqeqeta toton laligojen. Kaenj laligojento, Anutunon kilen kalenja uuta koi kaanja nono: Niinon Kraistwaa oyanboyanjaa Buñaya ii waba kantri ejemba onjojon menj asarimambaajon simbawonawo mojen. Oyanboyan iikawaa kania ii kuuya oson moma kotodaborowonatiwaa so qaago.

9 Anutunon monowaa monoyanon iwoi kuuya mokoloon Buñaya aasangoya kolangiro ejembanon laligon kouma laligogiti, kamban iikanon tompinj laligogi. Kawaaajon niinon Anutuwaawaa Buña areñ aasangoya ii galen koma laligowe honawo koloonkeja. Niinon iikawaa kania asuganon jewe ejemba kuuyanon moma sorogowutiwaajon simbawonawo mojenj.

* 3:4: Kol 1.26-27

¹⁰ Anutunonj momakootoya kania kania qaita monj ninisaano kambaŋ kokaamba uumeleenj zioz tuunj batunananon aminj moninj asuganonj koloonj seinjeja. Anutunonj uusiina kokaenj momakeja: Benj kawali galeŋ ano ponj qerewenja gajoba uuta ano kamaanqeqeta Siwe namo batugaranonj ilawoila kuuya galeŋ komakejuti, iyonononj kaanagadeenj Anutuwaawaa momakootoya ii geja ama mobutiwaajonj momakeja. ¹¹ Yonononj ii mobutiwaajonj Anutunonj Bunja arenja ii monowaa monoyanonja kambanja qaanonj uutanonj jenj kotiinj ano ero. Iikawaa so Ponjana Kraist Jiisas wasiro honja mokoloooro kanagesouruta koloonj mindirinj nanjonj.

¹² Kraistwo qokotaanj nama moma laarinj muninj Anutuwaawaa nagu-nonj kaenj tano saanonj iwaa jaasewananonj keubombaajonj awasanjkaka nanjonj. ¹³ Kawaaajonj kokaenj welema ononjenj: “Niinonj kapuare mirinonj rama onjo qeangowutiwaajonj ama konjilinj moma laligonjejenj, iikawaajonj uugia mono mende kamaawa. Onjo noo siimbobolona iikawaajonj ama saanonj akadamugiawo koloowuya.” Kianj.

Poolnonj Efesus yonoojonj kokaenj qama kooliro:

¹⁴ Kania iikawaajonj niinonj Manjana siminj kuma munj qama koolinkejenj. ¹⁵ Iinondeenj mono manjana mutuya kolooja. Iwaa so Siwe ano namowaa kanageso kuuya anana ama qa ii menj qamakejonj. ¹⁶ Kokaenj qama koolinkejenj, “Anutu, gii mono Unjaga Toroya ama onona uugianonj kotiinkebaa. Goo Bunjaga ku-usunja bunabunayawo ii tetegoya qaa kowiganonj eji, gii mono ku-usunja iikawaa so menj kotiin onomakeba. ¹⁷ Menj kotiin onona saanonj Kraist moma laarinj mugi uugianonj dunj menj laligowaa. Kaenj laligoro kosogia Kraistwaa uujopanonj mondonjonj mendunjonj gogiki kero rindanonj nambu.

¹⁸ Uujopayanonj nemunj koma onono kanageso soraaya kuuya yonowo saanonj Kraistwaa uujopayaa kania moma kotowu. Jopagonj nonomakeji, uujopa iikawaa soya ii kokaenj: Goraaya leele tetegoya qaa kema bimbimgoja. Koriga enduwaa enduyanonj kemalija. Koriga euwaa euyanonj uja. Kaanagadeenj dutanonj emuwaa emuyanonj kemenj eja. ¹⁹ Kraistwaa uujopayanonj mono balombaa momonanaa soya uuguja. Ii moma komuwutiwaajonj kokaenj qama koolinkejenj: “Anutu, gii mono akadamuga kuuya kanonj uumomogia saa qenj musulunjonj onomba.”

²⁰ Anutu kaenj qama koolinj munj kokaembaajonj mepeleenjejenj: Anana momonana uugunj iwoiwaajonj qama koolinj qisiwonaga me jaameleenj unja iima romonjonwonagati enj, iinonj mono iwoi ii saanonj menj kotiin nonombaa.

Anutu ku-usuŋanoy uunananoj gawonj menjeji, iinoy mono iikawaa so qamakooli ano momonanaa soya ii uugudaboronj afaanjonj iwoi kuuya saanonj nonomakebaa. Kawaa-jonj mepeseen munkebonja. ²¹ Uumeleen kanageso anana ajoroonj Kraist Jiisaswaaionj ama Anutuwaa qabuŋaya mepeseeninj akadamuyawo koloonj ewaa. Ii bej isiurunana yonononj menj kotiinj tetegoya qaa enj ubuti, kambanj iikanonj mono kaanjadeen akadamuyawo koloonj ewaa. Qaa ii onjanoy.

4

Kraistnoy mindirinj nonono sele busu motoonjo koloojonj.

¹ Niinoy Pombo qokotaan nama gawonja mewetiwaajonj kapuare ejaga koloojen. Qaa ii jedaboronj uugia qaa kokanonj jen kuujen: Anutunoy nanamemen akadamuyawo ama menj laligowutiwaajonj onoonoti, iikawaa so onjo mono laaligo qaita monj laligowu. ² *Mono uugia menj kamaanj ama qaa baatanoy kema ejemba gumbonjonjonj qaganonj ama onjoma laligowu. Lombo mokosinjonj laligowu. Mono lolonjonj bologaa kitia mende meleembuto, qaqaanjonj jopagonj aonj laligowu. ³ Unja Toroyanoy uugia menj kululuunj luaewaa kasanoy somonjonj mindirinj onjmakeji, onjo mono uusoomonjo ii batugianoy ewaatiwaajonj kaparanj koma nambu.

⁴ Anutunoy onjooti, iikanoy mono ororonj oyanboyanj koloowombaaionj jejeromonromonjia motoonjo iikayadeen ama onjono mamboma laligoju. Iikawaa so onjo kaanjadeen Kraistwaa honja sele busuya motoonjo koloogi mono Unja Toroya motoonjononj inaanj onjono laligowu. ⁵ Pojnana motoonjononj galenj koma onjono ororonj moma laarinj mugi oomulu motoonjo iikayadeen menj onjongi motoonj koloonj laligoju. ⁶ Anutunana motoonjononj kuuya manj koma nonomakeja. Iinoy iwoi kuuya kore nunuugunj Pojnana uuta koloonkeja. Kaen koloonj jeta tenj kombombaaionj kuuya kuunj inaanj nonoma uunana so laaligo ano rama momo nonomakeja.

⁷ Iikawaa so ororonj Kraistwaa sele busu motoonjo laligojonto, Kraistnoy kalenmorianja uusiinjaa so maama nonono. Gawonj memewaa momo kalenja kania kania ii motomotoon sonananoy mendeema nonono laligojonj. ⁸ *Kawaa qaaya ii kokaen jegita Bunja Terenoy eja,

“Iinoy eukanoy uma nama kapuare ejemba mamaga onjono bunjauruta koloogi kalenja kalenja ii ejemba ananaajonj nonono.”

* 4:2: Kol 3.12-13 * 4:8: Ond 68.18

⁹ “Eukanonj uro,” Anutunonj qaa ii mono nomaembaa-jonj jero? Iikawaa kania ii kokaenj: Kraistnonj wala Siwenonja kamaaro. Mono namo dutanonj emukanonj kemero. ¹⁰ Kamaaroti, iinonj mono kaanagadeen eleema eu uro. Uma Siwe gomambaa jakeya kuuya unjuugun qaganonj eukanonj uma laligoja. Iikanonj laligonj Siwe ano namowaa ilawoilaya kuuya ii esunanonj menj saa qen kuuya sokondaboronj laligoja. ¹¹ Kraistnonj ejemba ananaa-jonj momo kalenja kania kania kokaenj mendeema nonono: Gawonja mendeema nonono tosanonj wasiwasi ejemba wanja (apostol) koloogi. Tosianonj gejatootoo ejemba (profet) koloogi. Tosianonj uukuuku ejemba (ewanjelis) koloogi. Tosianonj eja to pasto ano boi qaqazu koloogi.

¹² Kraistwaa sele busuya ii uumeleen kanagesouruta. Nonononj yonoo uugia nanjoninj kotikotii mokoloowutiwaa-jonj gawonja kaenj mendeema kuun nonono. Kanageso soraaya anana kuuyanonj uuwaa gawonj mewombaa-jonj joridaboronj laligowombaa-jonj ama kaenj inaan nonono. ¹³ Kaanonj kaenj gawonj morota morota menj laligonj Anutu moma laarinj kanagenj Meria moma yagonj iikanonj menj kululuun aonj motoonjgo koloonj nambonja. Anutu waa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii koreyanonj Kraistwaanonj eja. Nonononj Kraistwaa kowinonja momoya ano esunja horoninj musulunjonj nonono somariinj seinj kotiinj laligoninj akadamyua maama nonono kuuya asugiro laligowonja.

¹⁴ Toroqen naamade kaanja laligowombotiwaajonj Kraistnonj uunana kuun iyanja kaanja akadamananawo koloowonjatiwaajonj inaan nonomakeja. Naambora kaanja laligoninj qewolonj ejembanonj arenj ii me ii ama mondonj tutugonj nononjgi tama kamaanj nunuroti, onjo mono iikawaa so koloonj lanj laligowubo. Haamononj momosiinj ewaewanj kono kowenonj qindiiro sirinonj godomaruru lanj wama kemagenj-kanqen ama simbirinjsambaranj amakeja. Kawaa so balonj ejembanonj selenonj kuuku ama unju menj momo tiliqiliawo mokolonj ejemba lanj kuma onjonjgi jinjaun amakeju.

¹⁵ Iikawaa so lanj mende laligowuto, qaa honagadeen pondanj jenj jopagonj aonj laligowu. Kaanja laligonj Kraistnonj wanjana kolooji, kosogia mono iwaanonj mondonggogi kemero rindanonj iwoi kuuya kanonj somariinj kotiinj akadamyu giawo koloonj laligowu. ¹⁶ *Kraistnonj wanjana koloonj anaa sele busuya anana kuuya galej koma nonono tokotokoya kuuyanonj sele busuya ano kana boria toroqen

* 4:16: Kol 2.19

somonḡon metulanḡon nononḡi motoon kolooḡon. Esun motomotoon en nononjiwaa so mono gawonana meḡ kotinḡon jopagon aonin hona sele busuya iikanon kotiin somariinḡeja. Kian.

Asasagaa nanamemeḡ gbilia ama meḡ laligowu.

¹⁷ Kaana kolooḡonjwaajon niinon Pombaa jeta meḡ galen meme qaa kokaen jewe moma yagowu: Uumeleembaa gadokopa ejemba uumomogia sooro kikisi kaana koloon een omaya lan laligonḡeḡuti, onḡ mono iyonḡoonon tani bologa ii mende toroḡen ama meḡ laligowu. ¹⁸ Uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo uumomogia-non tiiro Anutuwo laaligowaajon sisau ama sooju. Momo bologanon uugia gojoma duurotiwaaajon ama poumapou ama tompin laligoju. Kawaajon Anutuwaanon laaligo kotiganon mende qokotaanḡeḡuto, iyanḡiodeen lan toontoon laligoju. ¹⁹ Galenḡia mende meḡ aogi uugia gojondabororo gamu sayawo unjuro laligoju. Uugia kaiseronon somonḡon meḡ tiloon onono iwoi kaanḡaajon lan aisoonḡeju. Iwoi menḡo mewombaajon otoko ama koposonḡonḡeju.

²⁰ Yononon kaen amakeḡuto, onḡ Kraistwo laaligowaa kania ii kaana mende kuma onḡonḡi mogi. ²¹ Onḡ qaa honḡaa Toya Jiisaswo qokotaagi iikawaa so kania kuma onḡonḡi honḡa kokaen moma yagogi: ²² *Wala nanamemengia walaga otaagi siinḡia kombombana bologanon anḡomokolon ama onḡo tiwilaan aowombaajon anḡi. Kana kuma onḡonḡi mogiti, iikawaa so mono uugia walaga motogon gilin gema gewu.

²³ Uumomogia meḡ gbiligi kolonaniḡ laligowutiwaaajon kana kuma onḡonḡi. ²⁴ *Anutunon anana anḡaa kaitaniaa so soraaya koloon kotiin laligowombaajon mokoloon nonono. Uu gbiliaa laaligo solana otaawombaajon mono nonono. Kawaajon uu gbilia iikayadeen mono bo konḡi kemero laligowu. Kana ii kaen kuma onḡonḡi moma yagogi.

²⁵ *Kana kaen ero anana Kraistwaa sele busuya motoonḡo iikawaa uutanon daremun kaana toroḡen ala-ala koloon laligoḡon. Kawaajon qaa qolonmolonḡoya ii mono motogon giligi kemero batugianon qaa honḡagadeen kuuya amin moma laligowu. ²⁶ *Temboma kukupirinoḡ ambuti een, mono kilen sinḡisonḡo mende ambu. Irinḡia soombaati, qaagia ii mono uulanḡawo ween jaayanon mende tegon kemero jeḡ tegogi solananiwa. ²⁷ Kaen Kilenḡaa Toyanon batugianon koubabotiwaajon qewagon kamban mon mende mun uulanḡawo yakariwu.

* 4:22: Kol 3.9 * 4:24: Jen 1.26; Kol 3.10 * 4:25: Zek 8.16 * 4:26: Ond 4.4

28 Monjon yongoro meme laligoroti, iinon kaanja mombo mende amba. Kaen qaagoto, mono iyanaa borianon gawon kaparan koma men laligowa. Gawon men anaa nene hinaya mokolon saanon afaangon ejemba wanaya nanjon onomakeba.

29 Qaa saga mon jegianonga mende kamaawato, qaa ejemba uugia nanjon men kotiiwaati, mono iikayadeen jen laligowu. Ejemba qaagia moma uugia ejiwaa so qambanmambambaaon amamaajuti, mono iikawaa so gejanono qaagia onongi naanja moma qeangowuyaga. 30 Anutunon bunauruta downana mero Siwenon ubonati, kamban iikawaajon aiweseya kombombanja mokotaan onono uugianon kemen Anutuwaaw munjena kolooja. Kawaajon Anutuwaaw munjena Unja Toroya ii mono wosobiri mende qen mubu.

31 Ono mono uukaambo ano uuduudu kuuya ii qetegon giligi koriganon raba. Ugerenon mende juma onjoro uugianon aon yon qama jen aowubo. Kaanagadeen gemaqeqe qaa tokoronkota ii mende jewu. Anjonjora kania kanianon uugia men tiloowabotiwaajon ii mono kuuya gema qegi korikori ewa. 32 *Korikori ewato, ala-ala men migigiin aon gumbonjonon qaganon ama aon laligowu. Kraistwo qokotaagi Anutunon singisonogogia mesaon songbama ononoti, onono mono iikawaa so toroqen koposogia mesaon aon laligowu. Kian.

5

Anutuwaaw asasaganon laaligo ii kokaen:

1 Anutuwaaw wombo meraboraanja koloojutiwaajon sili-gia mono kaparan koma Anutunon amakejiwaa so ama otaan laligowu. 2 *Kraistnon jopagon nonoma laaligoya nonoojon ama qeleema mesaoro. Siimolon oogi kaasoyanon umakeroti, Anutunon iikawaa so Kraist laaligoyaa kalenja ii moma anjon kono moronja unkoowayawo kaanja koloon iwaa jaanon pumpungoro aisooro. Ono mono kaanagadeen uu-jopanon nama Kraistwaa so jopagon aon ama men laligowu.

3 Serowilin ano anjonjora kania kania me otokowaa (greedy) silia ii Anutuwaaw jaanon mende sokonja. Kawaajon Anutuwaaw ejemba soraaya koloojutiwaa so iwoi kaanja qaaya mon ii batugianon mende oosirin jegi mobu. Awawi!

4 Gon koma jononsisi ama qaa saga arokuukuuyawo ano qaa senja senja ii mende jewu. Iikanon uugia men tilooro mende sokonja. Kawaajon ii mono mesaodaboron mepe-mepesee qaa jen sein laligowu.

* 4:32: Kol 3.13 * 5:2: Eks 29.18; Ond 40.6

⁵ Qaa kota koi mono moma komuwu: Monnon serowilin me angonjora me otoko koloon iwoiwaajon koposongonkeji, iinon mono Anutuwaa bentotonja bunja qen aomambaajon amamaawaa. Nanamemen iikanon ben qolonmolongoya me tando lopion mepeseen onomakejutiwaa tania koloaja. Kaen anji, iinon mono Kraist ano Anutu yoroo bentoton uutanon keumambaajon amamaawaa.

⁶ Anutunon singisongo iikaanjaajon ama temboma irinonsoonja qaa qootogo ejemba yonoo qagianon ano umakeja. Kawaajon monnon qaa omaya kaanja jen kele ama tutugon tiligon onombabo. ⁷ Kawaajon ejemba kaanja mono gema unun yonowo ainjolon mende laligowu. ⁸ Wala pangamanon laligogito, kamban kokaamba Pombo qokotaan nama iwaa asasagawo laligoju. Nanamemenja mono asasagaa bunja koloojutiwaa so ama men laligowu. ⁹ Asasagaa bunja koloojutiwaa toomorianja honja ii kokaen: Ono nanamemen awaa otaagi Anutunon qaagia jen tegoro solananiwu ano qaa honja toongadeen jen laligowu. ¹⁰ Naa iwoi Pombaa jaanon sokombaati, iikawaa kania mono mongama gosin moma asariwu.

¹¹ Pangamambaa nanamemen gorosonja ama menkejuti, iyonowo mono ainjolon mende toroqen laligowu. Yonoo kilenagia ii mono inisaama asasaganon ama jen onombu. ¹² Tosianon singisongo aasangoyanon amakejuti, ii asuganon jenin gamuyawo koloowabo. ¹³ Anutuwaa asasaganon singisongogia kuuya men asariro kaniagia honanon mono asuganon asugiwaa. ¹⁴ Asasagaa Toyanon mono aasangoyaa iwoiya kuuya inisaano asasaganon asugin ewaa. Kawaajon qaa mon kokaen jegita eja,

“Gaon ejani, gii mono uuga tooro moba.

Mono koomuyanonga gbilin waana Kraistnon men asarin gombaa.”

¹⁵ Qaa iikawaa so nanamemenja mono momakooto qaganon ama men laligowu. Moto koloon tompin laligowubotiwaajon mono awaagadeen galen men aon laligowu. ¹⁶ *Kamban kokaamba bobooli kamban koloojiwaajon ama uuwaa gawon mewombaa kana mon koloowaati, kamban ii mono mende mesoqesoon tiwilaawuto, ejemba kooronganon kema oson qambanmamban koma onombu. ¹⁷ Kawaajon eja uugia qaa kaanja lan mende laligowuto, Pombaa uusiina ii awaagadeen moma asarin nambu.

¹⁸ Wain apu kotiga nen enkalolon ambubo. Angiaa jaajaa laligogi momogia bologanon asugiro pangaman laaligonon

* 5:16: Kol 4.5

ritegon kemen tiwilaawubo. Kawaajon enkalolon ambuboto, Unja Toroyanon uugia saa qewaatiwaajon mono kaparan koma nambu. ¹⁹ *Mono Bunja qaa aminj moma ondino (Buk son), mepemepesee rii (oonjaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianon gama Ponj mepeseenkebu. ²⁰ Kaen me kaen kolooro iikawaajon mono Ponjana Jiisas Kraistwaa qata gama Manjana Anutu suulan dangisen jen mun laligowu. Kian.

Loemba onjo qambanjmambanj qaa

²¹ Kraistwaa jeta uuguwubotiwaajon mono keegia moma batugianon qaa baatanon kemen aonj laligowu.

²²⁻²³ *Kraistwaa sele busuya ii uumeleen kanageso. Iinon iikawaa wanja ano Hamoqeqe Toya kolooja. Iikawaa so ejanon kaanagadeen embiaa wanja kolooja. Kawaajon emba onjo mono Pombaa qaa baatanon kekembaa so onjoangiaa lourugia goda qen onjoma qaagia baatanon kema laligowu. ²⁴ Uumeleen kanageso anana Kraistwaa qaa baatanon nanjonj, iikawaa so emba onjonon kaanagadeen mono lourugia yonjo qaa kuuya otaan laligowu.

²⁵ *Kraistnon iyanjaa uumeleen kanagesoya jopagon nonoma ananaajon ama laaligoya togon qeleenoti, iikaanja eja onjonon mono kaanagadeen embaurugia jopagon uukalen ama onjoma laligowu. ²⁶ Kraistnon uumeleen kanagesoya Bunja qaayanon tak koton emba bunjaya soraaya koloowombaajon apu kaanja kanon songbama menj solanani nonono. ²⁷ Iinon anana bumbunja awaa soro koloowombaajon moma uunanaa sunuya menj solanani jewon gojejeraya qaa koloowombaajon kaparan komakeja. Kanageso soraaya koposowaa qaanana qaa koloowombaajon momakeja. Kraistnon kanj nunuano asamararanon eu keunij jiilananon kuuro asarin emba bunjaya kaanja iyanjaa jaasewananon nonoma nonono akadamananawo ano iimasiinjananawo nambonja.

²⁸ Eja onjo kaanagadeen mono Kraistwaanon tani ii otaan embaurugia jopagon onjoma laligowu. Embia jopagonkeji, iinon mono iyanja kalan koma aonkeja. Kawaajon onjoangiaa sele busugia kalan koma aonkejuti, iikaanja mono embaurugia kalan koma onjongi sokombaa. ²⁹ Monjonon monj anjaa sele busuya kambanj monjonon kazi mende ama muroto, kuuya anana sele busunana wagin kalan komakejon. Kraistnon kaanagadeen uumeleen kanagesouruta anana sele busuya kaanja qaayanon nunuagin kalan koma nonomakeja.

* 5:19: Kol 3.16-17 * 5:22-23: Kol 3.18; 1 Piito 3.1 * 5:25: Kol 3.19; 1 Piito 3.7

³⁰ Uumeleen kanageso anana Kraistwaa sele busuya koloojon. Anana Kraist sele busuyaa dondomonuruta koloon laligojon. Kawaajon nunuaginjeja. ³¹ *Buŋa qaa mon kokaen eja, “Kawaajon ejanon mono nemunmanja oromesaon embiawo qokotaan woi yoronon selemotoongo koloon laligowao.” ³² Qaa ii sareqaa aasangoya. Ii Kraist ano uumeleen kanageso ananaa uu soomonjonanaajon jej oo-jejen. Qaa arenj iikawaa kania ii aasangoya ano dusiita keemeya. ³³ Kaen koloojato, onjojon qaa ii kokaen jejen: Onjo motomotoon mono kaanagadeen embaurugia onjoangia kalan koma aonkejutiwaa so jopagon onoma laligowu. Emba onjonon mono kaanagadeen lourugia goda qen onoma laligowu. Kian.

6

Merabora ano nemunman onoo uusoomonjo

¹ *Merabora onjonon nanamemenj dindija ii kokaen: Onjo mono Pombo qokotaan nemunmanwoigia yoroo jegara tenj koma otaan laligowu. ² *Anutunon jojopan qaa 1-2-3 kawaa tetegoyanon tawaya nonomambaajon mende jero ejato, jojopan qaa jango 4 ii dondomonawo. Wala kokaen jeja, “Nemunmanwoiga mono goda qen oroma laligowa.” Qaa ii tenj koninj Anutunon iwaa tawaya nonomambaa qaaya kokaen somongoro oogita eja, ³ “Goda qen orona Anutunon toomorianj gono toroqen namonon kamban koriga laligowaa.”

⁴ *Meraboraurugianon uukanjangiawo koloowubotiwaa-
jon man onjonon mono qaanon soya uugun mende horon kiton onoma laligowu. Kaen qaagoto, Pombaa Kana qaa tenj kombutiwaajon kuma onoma iikawaa so mindingon ononji somariiwu. Kian.

Welenqege ano galen onoo qambanmamban qaa

⁵ *Welenqege onjo mono namonon galenurugia yonoo qaagia Kraistwaa qaa kaanja tenj koma siijaago siimeme mende amakebu. Qaagia uuguwubotiwaaajon sombugia moma jenenjiawo ororo laligowu. Uugianon gbingbaon mende ambuto, mono bonj qen nama ama menj laligowu. ⁶ Tourugianon kondokondoowaa wanj anji ejembanon injisosoroowutiwaajon qaagoto, jaaqasue mesaon uugia gawonon ama menkebu. Kaen ama Anutuwwa usiinja otaan Kraistwaa welenqege kaanja koloonkebu. ⁷ Balonj ejembaga welen qen onjonjonjen Ponj anja welen qen munkejon. Kaen

* 5:31: Jen 2.24 * 6:1: Kol 3.20 * 6:2: Eks 20.12; Dut 5.16 * 6:4: Kol 3.21 * 6:5: Kol 3.22-25

moma gawongia mono Pombaa jaanon sokombaatiwaa so uuqeeangowo menj laligowu.

⁸ Qaa koi mobu: Onoo batugianonj tosonianj gawonj toya laligoju ano tosonianj tourugia ii tawagia qaa eenj welenj qen onjoma kamaanqeqeta laligoju. Ii kilenj daenj yonjononj gawonj awaa ii me ii menjkejuti, Anutunonj mono iikawaa tawaya onjono bunja qen aowuya. Qaa ii mono romonjonj laligowu.

⁹ *To ano welenqeqe onoo Pongia motoonngo iinonj Siwe gomanonj laligoja. Iinonj ejemba tosaanja mende inisosoroonj tosaanja mende sureen onjmakejato, so motoonjononj gosinj qaanana jenj tegonj nonombaa. Galenj onjo ii moma kotojutiwaajonj mono welenqeqe alaurugia yonjowo wasombura maayanonj aonj so motoonngo ama onjoma horonj ureenj memetorotoro mesaonj laligowu. Kianj.

Anutuwaa jurujambanj kuuya menj laligowu.

¹⁰ Terena oodaboromambaaajonj ama qaa kokaenj oojen: Onjo Pombo qokotaanjanj nanjgi ku-usunja somatanonj mono inaanjanj nanjonj onjono kotiinjkebu.

¹¹ Kilenjaa Toyanonj selenonj kuukuuwaa momo arenj kania kania amakeji, onjo ii jaasewanj qen kotakota nambutiwaajonj mono Anutuwaa jurujambanj kuuya menj konjgi kemero laligowu.

¹² Nonononj balonj ejemba sa busugiawo yonjowo manja mende aonjkejonto, benj kawali galenj ano konjhaamo bologa bologa tuarenjenj ama onjombombaaajonj nanjonj. Benj kawali galenj bologa namo sombinj batugaranonj jinjkaronj dungianonj nama ponj kaanja galenj komakejuti, ii mono qotogonj qetama onjmakejonj. Kaañagadeenj ponj qerewenja boi uuta ano kamaanqeqeta batunananonj pangamambaa ometotombaa eja geria laligonj ilawoila kuuya galenj komakejuti, nonononj mono iyonjowo manja qenjkejonj. ¹³ Kawaajonj tuarenjenj ama onjombombaaajonj mono Anutuwaanonj jurujambanj kuuya menj konjgi kemero nambu. Kaenjanj nanjgi kereurugia kambanj bologanonj unjuwombaaajonj alanzanj koumakebuti, kambanj iikanonj mono saanonj afaangonj manja qenj riitama onjombu ano manja qegi tegoro saanonj gomanj balonjianonj wakasiinj nambu.

¹⁴ *Jurujambanjgia mono kokaanja kaya mouma aowu: Qaa honjagadeenj jejeta iikanonj mono irimunjganj kaanja iinjgianonj somonjonj nambu. Nanamemenj solanja soro ii totogianonj reenj maleku kaanja koma sopa somonjonj aonj nambu.

¹⁵ *Kana esu mouma saanonj rindanjgonj riinj kemakejonj.

* 6:9: Dut 10.17; Kol 3.25; 4.1

* 6:14: Ais 11.5; 59.17

* 6:15: Ais 52.7

Kawaa so oŋo mono luaewaa Buŋa jeŋ seiwombaaŋoŋ jojorigi iikanonŋ nemuŋ koma oŋombaa. ¹⁶ Jurujambaŋ iikawo toroŋen sumanŋ waŋa qata momalaari ii mono buŋa qeŋ aonŋ suulanŋ besaanŋ namakebu. Kilenŋaa Toyanonŋ ninidonŋ siwisewe nonomambaaŋonŋ moma tiwo wasaya motonŋkeji, iikawaa anŋobato geria kuuya mono reeŋ iikanonŋ qewagonŋ anŋonŋ koma aonŋkebu.

¹⁷ *Anutuwaa Hamoqeŋe Toya ii mono buŋa qeŋ aowu. Buŋa qeŋ aonŋ mombo letombuti, donhamo ii mono waŋŋianonŋ aenŋ waŋkou kaanŋa mougi turuŋ anŋonŋ koma oŋomakebaa. Uŋa Toroyanonŋ manjawaa soo somata nononji, ii Anutuwaanonŋ Buŋa qaa. Ii kaanŋagadeeŋ mono buŋa qeŋ aonŋ uu wombogianonŋ ama manja iikanonŋ qeŋkebu. ¹⁸ Jurujambaŋgia kuuya ii mouma aonŋ mono kambaŋ so Anutu qama kooliŋ qisiŋ laligowu. Uŋa Toroyanonŋ kondoonŋ inaanŋ oŋomakejiwaa so mono welema saama muŋkebu. Mono pondanŋ uugbiligibili laligonŋ suulanŋ Anutuwaa ejemba soraaya kuuya yonŋooŋonŋ ama kaparanŋ koma qama kooliŋkebu.

¹⁹ Nooŋonŋ kaanŋagadeeŋ kokaenŋ qama kooliŋkebu, “Anutu, gii mono qaa kota dindiŋa Pool muna goo Oligaa Buŋaga aasanŋgoya ii qaa jetanonŋ jewaatiwaa so jeŋ asariŋ awasanŋkakagadeeŋ nama uukuukuu meŋ oŋomakeba.” ²⁰ Niinonŋ Oligaa Buŋa iikawaajonŋ ama Anutuwaa jotamemeya eja waŋa kolojento, gawonŋa meŋkejeŋiwaajonŋ ama kambaŋ kokaamba kapuare mirinonŋ rajenŋ. Kawaaŋonŋ Buŋa qaa ii Anutuwaa jaanonŋ sokombaatiwaa so awasanŋkakagadeeŋ jeŋ laligomambaaŋonŋ mono qama kooliŋ laligowu. Kianŋ.

Yeizozo qaa tetegoya

²¹ Wombo alana Tikikus iinonŋ noo sunduna ano mobuya. Iinonŋ Pombo qokotaanŋ gawonŋa membiri-qembiria qaa meŋkeja. Kokanonŋ nomaenŋ ama meŋ ramakejeŋi, ii kuuya injjoro oŋo kaanŋagadeeŋ ii mobu. ²² Nonononŋ nomaenŋ rama laligoŋonŋi, oŋo sundu ii mobutiwaajonŋ Tikikus wasiŋ mube Efesus oŋoononŋ kawaa. Iinonŋ kanŋ uluŋkoleŋ meŋ oŋono saanonŋ bonŋonŋ laligowu.

²³ Manŋana Anutu ano Ponŋ Jiisas Kraist yorononŋ mono uumeleeŋ alaurunana oŋo luae qeŋ uunonŋ jopagonŋ oŋoma momalaariaŋia meŋ kotiŋkeba. ²⁴ Ejemba Ponŋnana Jiisas Kraist kambaŋ tetegoya qaa jopagonŋ laligowuti, Anutuwaa kalenŋmoriananonŋ mono kuuya oŋowo enŋ enŋ ubaa. Kianŋ.

Filipai Tere

Poolnoŋ Filipai yoŋoo Tere ano.

Jen-asa-asari

Poolnoŋ misin gawoŋ liligoŋ mero indina woi kolooro Eisia Maino (Turkey) mesaon Yurop balonoŋ keno. Kema Room prowins qata Masedonia kanon uugia kuuro meleenji Kraistwaa kanageso mutuya ii Filipai sitinoŋ kolooro. Kanagen aposol Pool ii Room sitiwaa kasa mirinoŋ anji simbobolo qaganon raro gawoŋ meme ejemba tosianoŋ tuarenjen ama mugi. Ii ama mugi tosianoŋ Filipai uutanon kaanjadeen qaa doogoya kuma ononjitiwaaon majakaka moro. Kamban iikanon Buŋa Tereya koi Filipai momalaari kanageso yoŋoojon ooro. Majakaka moroto, kilen ulurkolen qaa ano uunanjonango qaa koi korisoro qaganon oon ano.

Poolnoŋ kapuare mirinoŋ raro Filipai momalaari kanageso yoŋonoŋ ilaan mubombaajon kalen anji karoti, iinon iikawaa dangisen jen onomam-baajon Tere koi ooro. Ii oon toroqen uunanjonango qaaya mamaga motoon ano. Anon konajilin kania kania moro Filipai yoŋonoŋ Poolwaa qaaya ii mogi kilen kotiin awasankaka nambutiwaajon uu nanjon onono. Gejanono qaa tosaana kokaen: Onoangiaa selegia menj uma awelegowubotiwaajon mono galen menj laligowu. Dogo mamban koloon toroqen neweqewele ambuboto, Jisas kaana uugia menj kamaan ama aon laligowu. Qaa koi duduuwubo: Kraistwo qokotaan nanjuti, ii Anutuwaakalenja. Juuda yoŋonoŋ Mooseswaanon Kana qaa arena tenj koma otaan Anutuwaajon sili iwai amakejuto, uumeleen alaurunana ononoŋ kaen qaago. Ononoŋ mono Anutu moma laarinj mugi kalenmoriaŋa sewana qaa onono buŋa qen aon iikanon laaligo donjoga mokoloon laligoju. Daen yoŋonoŋ Kraistwo qokotaan laligojuti, Anutunon mono ii luae qen onono aisoon laligowu.

Kraist moma laarinj Anutunon uukoisoro nonono saanon awasankaka qaganon kotiin laligowona ano uumeleen alaurunana yoŋowo motoon kaparanj koma kotiin nambona. Poolnoŋ iikawaa qaaya ii mamaga ooro. Poolnoŋ Filipai kanageso yoŋoo waegia kotiga mewombaajon moma laligoroti, iikawaa qaaya ii kaanagadeen asuganon ooro.

Buk kokawaa bakaya wanja 7 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-11

Poolnoŋ nomaen ama laligo 1.12-26

Kraistwo laaligowaa kania 1.27-2.18

Timoti Epafroditus yoroonoŋ gawoŋ areŋa 2.19-30
 Tuarenjeŋ yoŋonoŋ tiligoŋ oŋoŋgi kamaawubo 3.1-4.9
 Poolwaa alauruta Filipai laligogiti, iyoŋoo qaagia 4.10-20
 Terewaa qaa kota waŋa 4.21-23

¹*Pool Timoti noronoŋ Kraist Jiisaswaa welen qeŋ laligojo. Uumeleen kanageso soraaya kuuya Kraist Jiisaswo qokotaan nama Filipai sitinoŋ laligojuti, noro oŋowo ano oŋoo waŋgia (bisop, pasto) ano Buŋa gawoŋ meme ejemba tosaŋa (di-ikon) oŋowo qaa amin mobombaajoŋ moma tere koi oojeŋ.

² Anutu Maŋnana ano Poŋ Jiisas Kraist yoronoŋ kalenmoriaŋ oŋoni luaenoŋ laligowutiwaajoŋ mojeŋ.

Poolnoŋ Anutu mepeseŋ qama koolija.

³ Niinoŋ romoŋgoŋ oŋomakejeŋiwaa so Anutu mepeseŋkejeŋ. ⁴ Kambaŋ so korebore oŋoojoŋ Anutu qama koolinkejeŋi, ii mono korisoro qaganon qama koolinkejeŋ.

⁵ Niinoŋ Anutu kokaembaajoŋ mepeseŋkejeŋ: Oŋo Oligaa Buŋanoŋ qokotaagiti, kambaŋ mutuya iikanonadeeŋ kanain niwo manja qeŋ kotingoŋ noma laligoŋ kouma laligoju.

⁶ Anutunoŋ uugianoŋ gawoŋ awaa kanain meŋ laligoji, ii mono toroqeŋ mero Kraist Jiisasnoŋ mombo asugi-waatiwaa kambaŋanoŋ tegowaa. Kaen moma laarin kotiin Anutu mepeseŋkejeŋ.

⁷ Oo jogia newe, wombo alauruna koloojutiwaajoŋ kuya oŋo kaen romoŋgoŋ oŋombe awaagadeeŋ sokonja. Anutunoŋ gawoŋ nonota kapuare mirinoŋ ramakejeŋ me aworo niinoŋ Oligaa Buŋawaajoŋ manja qeŋ enkalolon qaa qewagoŋ qaa oŋanoŋ tiita iriga meŋ kotiiwaatiwaajoŋ liligoŋkejeŋ. Kaen me kaen amakejeŋi, kuya oŋonoŋ mono niwo nanŋgi kalenmoriaŋ iikayadeenoŋ sokoma oŋono gawona nanngogi motooŋ simbawoŋawo kolojoŋ. ⁸ Kraist Jiisasnoŋ oŋo jopagoŋ inaan oŋomakeji, niinoŋ ii moma iikawaa qaganon nama kuuya oŋoojoŋ siin moma injimambaajoŋ kaparaŋ koma laligojeŋ. Kaen jeŋ qaa hoŋa jejeŋi, ii Anutu aŋo saanoŋ nanŋgoŋ noma jewaa.

⁹ Niinoŋ oŋoojoŋ kokaen qama koolinkejeŋ: Anutu, gii mono Filipai alauruna inaan oŋona toroqeŋ kotiin jopagoŋ aogi uujopagianon somariin seiwaa. Kaen kolooro saanoŋ kana hoŋa iima koton enkalolon qaa mesaon laligowu.

¹⁰ Kaen laligoŋ saanoŋ qaa gosin kana awaa soro me-weeŋgoŋ soraaya koloŋ kopolowaa qaagia qaa laligoŋ ubu. Kraistnoŋ eleema kawaati, kambaŋ iikanon lombonananon tegowaa. ¹¹ Jiisas Kraistnoŋ nanamemeŋ solaŋa nemun kono iikawaa hoŋa asuginkebaa. Hoŋa kanon uugia saa

* 1:1: Apo 16.12

qero ejembanonj kaen injiima Anutu mepeseegi qabuñayanon seiwaati-waajonj qama koolinjkejenj. Qaa ii onjanonj.

Pool kapuare mirinonj anji Buña qaanonj kotiuro.

¹² Oo uumeleenj alauruna, onjononj noo kanana moma kotowu-tiwaajonj kokaenj moma oojenj: Iwoi bologa noononj kolooroti, iikawaa bujuyanonj seiro Oligaa Buñanananonj ejemba sokoma onjono gawona-nanonj toomoriantawo koloonkeja. ¹³ *Nii Kraistwaajonj ama kasanonj gbadoon nongj Room kokanonj rajenji, qaa ii manjaqeqe eja kuuya Siisa-kimbaa galenkonjonj miri galen menkejuti, iyonjononj moju ano kaanagadeenj ejemba tosaanja mamaga yonoo gejagianonj kemero modaboroju.

¹⁴ Toroqenj honja kokaenj kolooro: Uumeleenj alaurunananonj kapuare mirinonj rabe Ponjonj ilaan nomakejiwaa qaaya mogi. Ii moma seiseiyanonj Pombo kotiinj qokotaanj nama kaparanj koma awasankaka koloogi. Kaenj koloonj Anutuwaanonj qaa torokoya qaa jenj seigi toroqenj kemakeja.

¹⁵ Tosianonj noojonj mogi uro uusiinj soraayanonj nama Kraistwaa kania jenj asarinkejuto, tosiyanonj noojonj ama uugianonj junjunj moma gema nunj angowowo ambombaajonj moju. ¹⁶ Alauruna honja yonjononj noo kanana kokaenj moju: Anutunonj kuunj nonota aworo niinonj Oligaa Buñawaajonj manja qenj enkalolonj qaa qewagonkejenj. Kaenj moma jopagonj noma nanjonj nomakeju. ¹⁷ Gemageqe ejemba yonjononj iyanjiaajonjadeenj romonjonj tawawaajonj mondonj uugianonj menjerengoro Kraistwaa kania kaenj jenj asarinkeju. Kaenj ama kapuare mirinonj rajenji, kambanj kokaamba angosisiri toroqenj ama nombombaajonj moju.

¹⁸ Kaenj mojuto, ii kilenj. Kraistwaa kania ii iwoiwaaajonj mondonj silemale amakeju me Anutu tororo tenj koma jenj asarinkejuti, ii niinonj mobe sokonja. Kaenj me kaenj amakejuti, uunanonj mono iikawaajonj qeangoro onjanonj aisoonenja aisoonkemaña. ¹⁹ Aisoowe noojonj qama kooligi Jiisas Kraistwaa Unja Toroyanonj nanjonj nono saanonj isama nongj kamaamambaa tani mojenj. Kaenj koloowaati-waajonj moma iikawaajonj kaanagadeenj aisoonkejenj. ²⁰ Iwoi monj ama gamu mokoloomambotiwaajonj mono jejeromonjromonj ama laligojenj. Gamu qaagoto, kambanj so Kraist mepe-seenj laligoweti, iikawaa so kambanj kokaamba kaanagadeenj koloowaatiwaajonj mojenj. Sele busunanonj komuwaa me laligowaati, ii kilenj mono awasankaka qaganonj Kraist mepe-seewe qabuñayanonj somariiwaa.

* 1:13: Apo 28.30

21 Laligomanjati eenj, laaligona mono Kraistwaa gabunayanon somariywaatiwaajon ama laligomanja. Nugi komuwenagati eenj, iikanon mono menj qeangon nono oyanboyon koloomanja. 22 Kaenj koloowenagato, balonon sele busuwo laligomanjati eenj, mono uuwaa gawonj mewe toroqen honjowo koloonkebaa. Ii romonjonj neenaajonj laaligo me koomuga meweengowenaga, ii saanonj mende mojenj. 23 Laaligo ano koomu batugaranonj papangonj laligojenj. Kraistwo eu laligowenaga, iikanonj mono iwoi kuuya uugunj morianj somata mokolonj nonaga. Kawaajonj balonj mesaomambaa siinj moma laligojenj.

24 Kaanja laligojento, sele busuwo qen korinj laligomanjati eenj, iikanonj mono onjo ilaanj onjombe honja onjoononj koloowaa. Komu-wenaga, iikanonj mono onjo mende ilaanj ononaga. 25 Iikaanja moma laarinj kotiinj kawaajonj niima koboogi toroqenjaligonj kuuya onjo ilaanj onjoma laligomambaaajonj mojenj. Ilaanj onjombe momalaarigiaa onjanonj mono somariinj kotiiro saanonj hononja mende aisoonj lali-gowu. 26 Kaanagadeenj Kraistnonj niima kobooro mombo onjoononj kawew onjo saanonj noojonj ama Kraist Jiisas hononja mende mepeseenj munjaligowu. Kianj.

Momalaarigianonj kotiiwaatiwaajonj manja qenjaligowu.

27 Nanamemengia ii mono Kraistwaa Oligaa Bunayanonj akada-muyawo koloowaatiwaa so ama menjaligowu. Kaenj laligogi onjoo-nonj kanj injiimanjati me mende kanj sigenjsigenjaligonj qaa bujugia mobe kanagianonj kokaenj ero sokombaa: Onjo kulukululuu arenj motoongowaa qaa somonjonj uumotoonjo ama nambu. Kaenj nama Oligaa Bunawaa qaa onjanonj sooliwabotiwaajonj motoonj somonjonj manja qenjaligowu. 28 Kaanagadeenj tosianonj tuarenjenj ama onjomakebuti, onjononj mono qaa jegia kania kania kawaajonj mende aarunjalalanajigi uugia mende kamaawa. Kaniagia kaenj mobe sokombaa. Anutunonj ku-usunj onjono tuarenjenj ejemba yonjononj kaniagia iima kokaenj moma asariwu: Onjonganja kamaanj unjuro tiwilaagi Anutunonj metogonj nonono eu oyanboyonjaligowonja.

29 Anutunonj arenja ama onjototi, ii kokaenj: Onjo Kraist moma laarinj munj leegenj aisoonj leegenj iwaajonj ama siimbobolo moma laligowuya. 30 *Niinonj momalaariwaa manja wala onjowo laligonj qeweti, niigi ano kambanj kokaamba toroqenjenkejeniwaa buju qaa koi mojutiti, onjo mono manja iikayadeenj niwo nanjonj qenjaligoju, ii mojenj. Kianj.

* 1:30: Apo 16.19-40

2

Kraistwaa so oŋoangia meŋ kamaaŋ ama aon laligowu.

¹ Oŋo Kraistwo qokotaan nanjutiwaajon mono uugia nanjon aowombaajon qambanmamban mokoloowu. Uu-jopagia iikanon mono ulun'kolen ama aon'kebu. Uŋa Toroy-awo ususugon nama waegia meŋ kiankomun aon'kebu.

² Kaen anjutiwaajon mono momo motoon'go otaan ororon jopagon aon luaenon laligowu. Mono uusiingia ano momo arengia motoon'go ambombaajon somon'gowu. Qaa kaen somon'gon uumotoon'go an'gi hon'a kolooro moma niinon on'joon honon'a qaa aisoon laligoman'a.

³ Ilawoila oŋoangiaajon'adeen horowombaa siinanon mono mende nemun koma on'omba. Oŋoangiaa qabun'agianon somariiwaatiwaajon mono selegia mende meŋ ubuto, uugia meŋ kamaaŋ ama tosaan'a yon'joon mogi umakeba. ⁴ Oŋo motomotoon mono oŋoangiaa uugiagadeen qeangowaatiwaajon mende romon'gowuto, tosaan'a yon'jo uugianon qeangowaatiwaajon kaan'agadeen kaparan' koma romon'gon yagowu. ⁵ Kraist Jiisanon balonon laligoro aro momo en' muroti, iikayadeen mono on'oonon ero ii otaan laligowu.

⁶ Anutuwaa kaitani kaan'a en' muro laligoroto, kilen Anutu kaan'a laligorotiwaajon mende mondon awele- gon laligoro.

⁷ Kaen qaagoto, an'o afaan'gon Anutuwaa asama- raran'a mesaon kamaaŋ meleema eja tani koloon welen'qeqewaa kaitania meŋ laligoro.

Mono balon' eja ananaa tani koloon laligoro.

⁸ Kaen laligon uuta meŋ kamaaŋ aon' Manaa qaa jeta kambaŋ so teŋ koma laligoro. Kaen laligoro gamu qeŋ mun "Maripoonon' qewon'a," jegito, kambaŋ iikanon kaan'agadeen teŋ kondabororo.

⁹ Kaen teŋ koma laligorotiwaajon ama Anutunon' wano eukanon' uma raro qabun'a muroti, iikanon' qa tosaan'a kuuya un'ugun' akadamyawo kolooja.

¹⁰ * Anutunon' qabun'a uuta ii kokaembaajon muro:

Ejemba korebore anana mono qa iikawaajon ama kambaŋ mon'on' simin' kuma mepeseen' mubon'a. Tosianon' Siwe gomanon' eukanon' laligoju. Tosianon' namonon' koi laligojon'. Tosianon' komun' koomu mirinon' me senjon' mirinon' laligoju. Anana mono korebore kululuun' usugon' simin' kuma mubon'a.

* 2:10: Ais 45.23

11 Kuuya anana siminj kuma munj je buu susugia so Man Anutu asuganonj goda qewombaajonj qata jokoloon kokaenj jewonja,

“Jiisas Kraistnonj mono Ponjana kolooja.” Kianj.

Jiisaswaa asasaga ii ejemba batugianonj qendeema laligowu.

12 Kawaajonj wombo alauruna, onjo mono Kraistwaa sareya otaanj iikanonj mende sologonj kamaawu. Kambanj so Anutuwaa qaa tenj koma letoma laligogiti, iikawaa so siligianonj uumeleenj ejemba onjoononj sokonji, ii mono kaparanj koma otaanj uuwaa gawonj menj laligowu. Niinonj onjowo laligoweti, kambanj iikanonj Buñja qaa awaagadeenj koma gbilinj zenj nama laligogi. Onjomesaonj sigensigen laligojenji, kambanj kokanonj mono kaanjadeenj Anutuwaa jaanonj sombugia moma jenenjgia ororo pondanj gawonj ii menj sororogonj laligowu.

13 Anutu anjo mono onjo suulanj sololoonj nemunj koma onjoma iyanjaa arenjaa so uugia kuunkeja. Kaenj kanonj uusiingia Anutu sokoma mubaatiwaa so kolooro inaan onjono gawonja megij honja koloonkeba.

14 Galenjurugia yonjowo qaa menjkamakamaa mende ama laligowu. Jenmeesanj ano uunonj njindinj-njunduru lanj mende amakebuto, arenjana kuuya mono uuwoi jeaqea mesaonj pondanj menj laligowu. 15 *Nanamemenjgianonj mono koposowaa qaaya qaa soraaya koloonj ama menj laligowu. Ejemba doogoya irinqirinja kete balononj laligojuti, onjo mono iyonjoo batugianonj Anutuwaa merabora solanja soro laligowu. Sengelao sombinonj eu asarijuti, onjo mono kaanjadeenj balononj sili awaa ama iikanonj ejemba asarin onjoma laligowu.

16 Kaenj laligonj laaligo kotigaa Buñja qaaya pondanj menj ejemba onjombombaajonj jojorinj laligowu. Kaenj laligogi Kraistnonj eleema kawaati, kambanj iikanonj noo kanananonj kokaenj asugiwaa, “Aangole ejanonj kuunonj haamo amambaajonj esunja menj kululuunj kemakeji, niinonj iikawaa so uuwaa gwombaajonj sele qenj menj kotiinj laligowe. Ii eenj toontoonj mende menj laligoweto, honja kolooro.” Kanana kaenj kolooro saanonj neenaa selenaa onjoojonj ama mepe-seemana.

17 Niinonj laaligona qeleema togonj onjoma Anutuwaanonj gawonj tenj koma menj laligowe. Kaenj laligowe onjo uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaa honja asuginkeja. Kawaajonj Room gawman yonjononj qaana jenj tegonj oro kaanja nunj siimolonj onjooonj kaanja ama nombuyaga. Sele

* 2:15: Dut 32.5

busunaa saya kaen maabenagati een, ii mono apu kaan̄a een tootoon mende kemenaga. Onoo momalaari gawon̄giaa hon̄aajon̄ ama ii mono akadamyawo koloowe sokon̄aga. Kawaajon̄ nugi komuwenagato, uunanon̄ mono kilen̄ aisoon̄kejen̄ ano kuuya on̄owo motoon̄ aisoon̄kebon̄a. ¹⁸ Kaan̄iadeen̄ on̄o mono aisoowu ano niwo otokorian̄ maama aisoon̄ laligowon̄a. Kian̄.

Timoti wasiwe Filipai on̄oonon̄ kawaa.

¹⁹ Pon̄ Jiisasnon̄ noojon̄ moro sokombaati een, mono uulan̄awo Timoti wasimambaaajon̄ moma jejeromon̄romon̄ anjen̄. On̄oonon̄ kan̄ nomaen̄ laligojuti, ii moma eleema kan̄ nijoro moma noo uunanon̄ kaan̄agadeen̄ qeangon̄ soro-rogon̄aga. ²⁰ Momalaarigianon̄ kotiiju me loorijuti, iinon̄ yan̄odeen̄ on̄oojon̄ majakaka kaen̄ moma noo kooronanon̄ nan̄ja. Tosianon̄ koi laligojuti, iyon̄onon̄ mono “Iyan̄giaa majakakagiaga,” jen̄ qaago tootoon̄ kotingon̄ on̄ombombaaajon̄ momakeju. ²¹ Yon̄onon̄ kuuya iyan̄giaa iwoiwaajon̄ moma ii koma horon̄ men̄ somariiwombaaajon̄ jan̄jarin̄ riin̄kejuto, Kraist Jiisaswaa gawon̄anon̄ hon̄awo koloon̄kebaatiwaajon̄ mende kaparan̄ komakeju. Mono qemasolgen̄ lan̄ laligoju.

²² Lan̄ laligojuto, Timotinon̄ kania awaa qendeenoti, ii on̄oangio moma yagoju. Meranon̄ an̄aa man̄a welen̄ qen̄ mun̄keji, iinon̄ mono iikawaa so nii Oligaa Bun̄a gawombaa ilaan̄ noma welen̄ qen̄ laligoro. ²³ Kawaajon̄ Room gawman̄ yon̄onon̄ noo qaa nomaen̄ ama nombombaaajon̄ somon̄gowuti, ii momago mono saanon̄ Timoti wasiwe uulan̄awo on̄oonon̄ kawaatiwaa jejeromon̄romon̄ anjen̄. ²⁴ Neeno kaan̄iadeen̄ Pombo nama kaman̄ mende koriro on̄oonon̄ kamambaaajon̄ awasan̄kaka kaen̄ moma laarijen̄.

Epafroditus wasiwe Filipai on̄oonon̄ kawaa.

²⁵ Niinon̄ iwoi mongama amamaan̄ laligowe on̄onon̄ nen̄ana Epafroditus wasigi kan̄ nan̄gon̄ ilaan̄ nono. Iinon̄ noo kooronanon̄ gawon̄ men̄ man̄a qen̄ laligoroto, toroqen̄ somon̄gon̄ mubenaga, iikanon̄ mende sokon̄aga. Kaen̄ romon̄gon̄ uumeleen̄ alana ii kaman̄ kokaambaga wasiwe on̄oonon̄ eleema kawaa. ²⁶ Iinon̄ kuuya on̄o injimambaaajon̄ kaparan̄ koma laligoja. Ji kiro eroti, on̄o qaa ii mogi on̄oonon̄ bimooro moma kawaajon̄ uukamakamaa laligoja. ²⁷ Iinon̄ on̄anon̄ jinon̄ en̄ koomu borianon̄ meroto, Anutunon̄ kian̄komun̄ muro qeangoro. Anutunon̄ Epafroditus iigadeen̄ mende kian̄komun̄ muroto, nii kaan̄agadeen̄ niima koboon̄ men̄ afaan̄gon̄ nono. Iinon̄ komun̄agati een̄, neenaa woso-birinanon̄ mono somariin̄ sein̄ qana qana uro laligowenaga.

28 Ono Epafroditus iima mombo aisoogi noo wosobirinanon kaanagadeen afaangowaatiwaajon mojen. Kawaa-
jon kambaŋ kokaambadeen uulaŋawo wasiwe onoonon
kawaa. 29 Ono Pombaa ejemba yonoojon hononja mende
aisoonkejuti, korisoro iikawaa qaganon mono iinon karo
koma horon mubu ano gawon meme ejemba kaanja ii mono
goda qeŋ onoma laligowu. 30 Iinon Kraistwaa gawombaa-
jon ama koomu borianonja uma komuŋ tagoro. Ono nii
nanjon ilaŋ nombombaajon mogito, ii amamaagitiwaajon
iinon onoo kitigianon kaen ama nomambaajon kaŋ laaligoya
mesaoro tiwilaŋ tagoro. Kianj.

3

Solaŋa koloowombaa kana honja ii kokaen:

1 Oo uumeleen alauruna, qaa kota kokaen toroqen jemaŋa:
Mono Pombo qokotaŋ aisoon laligowu. Qaa ii dujanon
mombo onon onomambaajon mojona mende tiija. Ejemba
tosianon tiligon onombubotiwaajon ii onon onombe saanon
sokonja. 2 Zioz gawon meme ejemba bologa yonoojon mono
galengia meŋ laligowu. Yononon uumeleembaa gadokopa
ejemba batugianon liligon uugia kuun kokaen jenkeju, “Anu-
tuwaa buŋa koloowutiwaajon mono aiweseya meŋ selegia
kotowu.” Kaen kaparaŋ koma qaagadeen jeŋ kasu kaanja
hounhoun qama “Kanageso walaga koloojon,” jeŋ een totoon
jenkeju.

3 Yononon Anutuwaa jaanon mende dingoju. Sele-
gianon aiwese iikayadeen koton ononjito, honja ii mono
ananaanon kokaen kolooro: Anutuwaa Buŋa qaayanon
uunana mosonoti, anana mono iwaa uumeleen kanageso
honabonja koloon laligojon. Anutuwaa qatanon sele-
nananon aiwese ama nononjiti, nononon iikawaa qaganon
mende nama nanjon moma laarinkejonto, Kraist Jiisanon
hamo qeŋ nononoti, iikawaajon mono selenana meŋ umake-
jon. Anutuwaa Uŋa Toroyanon inaan nonono afaangon
Anutuwaa waeya meŋ mepeseenkejon.

4 Tosianon selegiaa iwoinon nanjon Anutuwaa buŋa
koloowombaaajon moma laarijuti, niinon mono ii unjuugujen.
Kawaajon awaagadeen koroa kaanja terereen engana meŋ
waama awelegowenaga. 5 *Noo akadama ii kokaen:
Niinon Israel ejemba tuun uutanon jotamemeya mon koloo-
jen. Beŋ isina qata Benjamin. Nemunmana Hibruu ejem-
baga. Niinon yoroononja koloon Hibruu eja honja koloo-
jen. Koloon ewe ween 8 kolooro kanon selenana kotogi.
Farisii koloon laligowetiwaajon Mooseswaanon Kana qaa ii

* 3:5: Apo 23.6; 26.5; Room 11.1

tororo otaamambaajon kaparan koma laligowe. ⁶ *Farisii laligon uunanon otoronjon gere tooro uumeleen kanageso ii onjon sisiwerowero ama onoma laligowe. Mooseswaanon Kana qaa tej koma otaan dindina koloowonagati een, niinon mono iikawaa so koposowaa qaaya qaa solanja laligowe.

⁷ Iwoi ii mobe uro iikanon nanjon moma laarin laligoweto, uuna meleema ii kuuya mesaon zen sureen mun jejen. Kamban kokaamba Kraistnon hamo qen nono letombeti, iikawaajon mono mobe umakeja. ⁸ Ponna Kraist Jiisas moma koton oyanboyon mokolomanati, ii moma gosiwe sewanja uuta kaanja kolooja. Kawaajon laaligona walagaa akadamu iwoina kuuya ii Kraist toroqen iikanon mesaon zen sureen mujen. Kraist mokolon noonon iwoi kuuya ii mobe kikisi kera toon kaanja kolooro sureen gemagen giliwe.

⁹ Tosianon "Mooseswaanon Kana qaa tej kondaboron iikaanja kanon nononano dindina koloowonja," jejuto, niinon so iikanon solanja mombo mende laligojen. Kamban kokaamba Kraist moma laariwe Anutunon iikaanja kanon qaana jen tegoro solananin laligojen. Momalaari qaganon laligowe Anutunon kiankomun noma jen koto singisongonaa qaayanon komuro laligojen. Kraistwo qokotaan nama laligowe Anutunon noo kanana kaen mokoloowaatiwaaajon kaparan komakejen.

¹⁰ Niinon Kraist kokaen moma kotomambaajon kaparan komakejen: Siimbobolo moroti, iikanon iwo toroqemambaajon jojorijen. Siimbobolo moma komuroti, niinon tani iikayadeen komun iikaanja kanon iwaa tani kaanja koloomambaajon jojorijen. Komun waaroti, iwaa kusunja iikanon mono inaan nono kotiimambaajon mojen. ¹¹ Komuwe Anutunon menj gbilin nono koomunonga waamambaajon jejeromonromon anjen. Kian.

Mono Anutuwaa kuunon kaparan koma toonjon kembu.

¹² Neenaajon kokaen mende jejen, "Anutunon toon anti, iikanon mono koudaboron uumeleembaa akadamyua kuuya mokolon laligojen." Kaen mende koloon laligojento, Kraist Jiisasnon haamo ama nonotiwaajon mono oyanboyanja bunja qen aomambaajon kaparan komakejen.

¹³ Oo uumeleen alauruna, Anutuwaa toon iikanon mende keudaborojeni, ii mojen. Motoongo kokaen moma amakejen: Iwoi kotogon gema qeweti, ii duduun Anutunon iwoi wambusoonanon ano eji, mono iikaanj baagen uulanawo kemambaajon awelegonkejen. ¹⁴ Anutunon eukanon umanatiwaaajon nooma toon kaen qen nono. Kawaajon Kraist Jiisasnon hamo qen nonotiwaajon niinon

* 3:6: Apo 8.3; 22.4; 26.9-11

angobatonon kotiin haamo ama Anutuwaa toonon keube iinon ila wage wanananon koma nombaa. Ii memambaajon awelegon toon iikaan baagen dindinagadeen ulanjin esuna men kululuun bobogarinkejen.

¹⁵ Kawaajon uuwaa akadmunanawo kolojoni, Anutunon anana kuuya momo motoongowaa qaganon Kraist moma koton laligowombaajon moja. Qaa mombaajon momo aro morota mon en ononagati een, Anutunon mono qaa iikawaajon nomaen mogi sokonji, ii kaanagadeen jen injisaama onombaa. ¹⁶ Onoonon majakaka waja ii kokaen kolooro sokombaa: Anana kaman koriga me toroga uunana meleema Anutuwaa kananon laligon kounini, mono nanamembaa kana motoongo iikayadeen toroqen kenin sokombaa.

¹⁷ *Oo uumeleen alauruna, niinon nanamemena amakejeni, on mono nii niima noo silina ii otaan laligowu. Nononon sili awaa qendeema ononin tosonian iikawaa so riin horon onomakejuti, on mono iyonoonon nanamemen ii uun injiima koton laligowu. ¹⁸ Ejemba kelemaleen yononon nanamemengianon Kraist kere ama mun iyangiaa aingianon lan laligoju. Maripoonon komuroti, iikawaa kania riin kolonin laligoju. Qaa ii kaman mamaga jinjan kolowubotiwaajon injijowe mogito, kaman kokaamba ii saama jaunna kamaaro jejen.

¹⁹ Sele busugiaa siin kombomana bologanon bengia koloja. Iwoi gamuyawo amakejuti, iikawaajon mogi uro akadumugia kolooro sewanpirin laligoju. Uumomogia balombaa iwoinon somongogi gbadoon onono lan laligon tetegoyanon gere sianon kemebuya. ²⁰ Yononon emu kemebuto, tosaan nonoo kulukululuu totonana ii Siwenon eu eja. Balonon wabaya kolon tatawagadeen laligon Pon Jiisas Kraist Hamoqeqe Tonananon mombo asugin nunuambaatiwaajon mambomakejen. ²¹ Iinon balon sele busunana kamaanqeqeta koi ii men letono iyanaa Siwe sele busu kaan asamararanawo koloowaa. Ku-usun kaan ii Kraist en muja. Iinon ku-usun kaan kanon ejemba ano namo Siwewaa ilawoila kuuya ii saanon kotiin men kamaan nonono iwaa newo baatanon kenin galeen koma nonono laligowona. Kian.

4

Qamanmaman qaa tosia

¹ Oo wombo alauruna, kaen kolowaaatiwaajon Pononon mono ilaan onono bon qen kotiin nambu. Niinon onoojon siin moma injimambaajon kaparan komakejen. Ono korisoro

* 3:17: 1 Kor 4:16; 11:1

qen nongji. Batugianon gawon mewetiwaa hona kolooro qendeengi Anutunon iikawaa tawa nonombaati, iikawaajon mono sewanpirin ama aisoonkejen.

² Jotamemeya emba woi Yuodia Sintike, oronon juma angowowo ama laligojao, kaen mobe. Kawaajon niinon uugara kokaen kuujen: Oro Pombo motoongo nanjao, iikawaajon mono uumotoon ama laligowao. ³ Oo nejana hona, gawombaa motoon bosima laligoriti, gii kaanagadeen kokaen qisin gonjen: Emba woi yoronon uumotoon ambaotiwaajon mono ilaan oromba. Yoronon niwo Oligaa Buna kotiin seiwaatiwaajon manja qen laligori. Yoronon Kleemen ano nejauruna tosaanja yonoo koorongianon motoon manja qen laligori. Tosaanja yonoo qagia ii laaligo kotigaa buk papianon eu eja.

⁴ Kamban so mono Pombo nama aisoon laligowu. Aisowu qaa ii dunanon mombo jejen.

⁵ Ono mono gumbonjonjon qaganon ejemba ama ononji kuuyanon tanigia ii mobu. Pononon mono kamambaajon dodowija. ⁶ Iwoi mombaajon mono konajilin mende moma laligowuto, iwoi kuuya kawaajon qiqisigia mono Anutu ijogi mobaa. Kaen me kaen koloowaati, mono Anutu qama koolin welema dangisen jen laligowu. ⁷ Anutunon uuluue ononji, nono iikawaa kania moma kotowombaaajon amamaankejon. Ii momakootonana kuuya uugun qaita mon kolooja. Kraist Jiisaswo nanji Anutunon mono uugia ano qaa momogia sopa somonjon kokojiji men onono laligowu.

⁸ Oo uumeleen alauruna, qaana jen tegomambaajon ama gambanmamban qaa kokaen jejen: Anonjora qaa mende romongowuto, iwoi kuuya goda qenin akadamuyawo kolooji, uugia mono iikanon somonjon laligowu. Qaa hona, qaa dindina ano soraaya ii mono romonjon laligowu. Qaa siinananon momakejoni, iikanon mono uugia saa qero nambu. Qaa qaqabunabunayawo mepemepesee koloowaatiwaa so kolooji, uugia mono iikanon qokotaan laligowu. ⁹ Noo nanamemena iima Buna qaana moma uu konongianon ama buna qen aogiti, ono mono ii koma gbilin ama men laligowu. Kaen laligogi luae Toya Anutu iinon onowo nambaa. Kian.

Poolnon Filipai yonoo kalengiaajon dangisen jeja.

¹⁰ Niinon Pombo qokotaan nama onoonon keraqeeango somata mojen. Ono waladeen nii kalaan koma monen nombombaa siin moma laligogito, nomaen ambombaa kana monagama amamaagi. Kamban koriga amamaan laligogi Pononon kamban kokaamba uugia men gbiliro afaanjon

mombo ilaan nongi. ¹¹ Sele busunaa lombonon rama ama-
 maawenaga, iikawaajon qaa koi mende jejen. Noonon iwoi
 eji, niinon mono kawo uuluaenon bonjon laligomambaajon
 mojen. ¹² Nii janjarin riin luaenon laligowe ano laaligo
 qaqaqabunayawo siiseweweya qaa laligon luaenon laligowe.
 Miri so kambañ so uuna bonjon kono laligomambaajon
 mojen. Neñ timbirin ambenaga me bodi rabenaga, iikawaa-
 jon mono uuna mende meñ kamaan aonkejen. Iwoina
 kelemalelen me boronja en nonaga, ii kilenda. Mono saanon
 bonjon laligomaña. ¹³ Ii me woi mon koloonaga, Kraistnon
 meñ kotiin nono iwoi monnon mon mono mende meñ
 kamaan nono saanon laligomaña.

¹⁴ Kilen konajilina iikawaa uutanonga ala ilailaa ama
 meñ afaangon nongi sokono. ¹⁵ *Filipai onjo kaanagadeen
 noo kanana moma komuju. Niinon kanain liligon Oligaa
 Buña gawon meñ onowo Masedonia prowinsnon laligon
 onomesaoweti, kambañ iikanonja kanain momalaari kan-
 areso tosiannon nii selewaa iwoigianon mende nangon nongi.
 Niinon uuwaa Buña onombe buña qen aogito, selewaa leeya
 mon mende meleema nongi. Filipai uumeleen kanageso onjo
 motoongonon mono niwo soomongo ama laaligona nangogi
 nandun monenana buña qen aon laligowe.

¹⁶ *Niinon iwoiwaajon amamaan laligoweti, onjo ii noojon
 angi Tesalonaika sitinon karo. Indin motoongo qaagoto,
 indin woi selenaa iwoiwaajon amamaaweti, ii angi noonon
 karo. ¹⁷ Onjo hina kalengiaajon koposongowenaga, iikawaa-
 jon qaa koi mende oojen. Anutunon onjo ala ilailaagiaa
 kitia meleema onjmakebaati, niinon mono honja ii onoonon
 seiwaatiwaajon mojen. ¹⁸ *Onjonon kambañ kokaamba iwoi
 angitu, ii buña qen aon noonon iwoi kuuya kanon mono
 sona uugun mamaga en nonja. Epafroditus iinon onjo ala
 ilailaa kalengia meñ kan nonota morianawo koloon laligo-
 jen. Onjo nandun mamatewoogia angi iinon meñ karoti, Anu-
 tunon iikawaa siinja moro saanon sokonja. Anutunon onjo
 nandungia moma angon kono moronja awaa unkoowayawo
 koloon iwaa jaanon pumpungoro aisoonkeja.

¹⁹ Noo Anutunanon toomorian kuuyaa Toya kolooja. Iwaa
 kowianon iwoi kuuya ii tetegoya qaa eja. Kawaajon onjo
 Kraist Jiisaswo qokotaan nama iwoiwaajon amamaajuti, ii
 kuuya mono en mujiwaa so onjmakebaa. ²⁰ Kawaajon Anutu
 Manana mono kambañ so mepeseenkebonja. Kaen anin
 Anutuwaa qabunayanon kambañ tetegoya qaa seinkebaa.
 Qaa ii onanon.

* 4:15: 2 Kor 11.9 * 4:16: Apo 17.1 * 4:18: Eks 29.18

Yeizozo tetegoya

²¹ Niinon yeizozona alaurunana soraaya Kraist Jiisaswo motoondeen nanjuti, kuuya onjoon ambe kaja. Nenauruna niwo koi laligojuti, iyononon yeizozogia angi onjoonon kaja.

²² Anutuwaanon ejemba soraaya tosaan kuuya koi laligojuti, iyononon yeizozogia angi onjoonon kaja. Yonoononga tosanon Siisakimbaa jinkaron mirinon gawon menkejuti, iyononon mono kaen moma kaparan koma jeju.

²³ Pon Jiisas Kraistwaa kalenmoriaananon mono onowo en uma unagia kotuegonkeba.

Kolosi Tere Poolnoŋ Kolosi yoŋoo Tere ano. Jen-asa-asari

Kolosi ii Eisia prowinswaa taonŋa moŋ. Ii Efesus sitiwaa weeŋ koukoutanoŋ baageŋ eja. Poolnoŋ Kolosi kamban moŋgeŋ mende kenoto, Eisiawaa siti somata Efesus kanon gbani karonŋ Buŋa gawon meŋ Kolosi yoŋooŋon kaanjiadeen majakaka moma laligoro. Kanageŋ Kolosi tosiانوŋ uugia meleengi (1.7; Apo 19.10). Poolnoŋ Room sitiwaa kapuare mirinoŋ raro neŋata Epafras iinoŋ Kolosi uumeleen tuumba buju qaaya meŋ iwaanon karo. (1.7-8) Sundugia tosaanŋa ii awaa koloogito, Kolosi kanon boi takapolakaya kaanjiadeen laligogi.

Boi yoŋonon ejemba kokaen kuma soon onoma laligogi: “Uumeleen kanageso ononon Anutu waeya mewombaa kana qaa kania kania ii saanon otaawu. Ononon saanon uugia meŋ kamaan selegia qeŋ siimbobolo mobu.” (2.16, 20-21, 23) Toroqen kokaen jen koton ononŋi, “Momalaarigiawo ononon mono simin kuma gajoba waegia meŋ laligowu.” (2.18) Jiisas kaanagadeen meŋ kamaan mun kokaen jegi, “Ii Anutuwaa Meria qaagoto, gajoba wanŋa moŋ.” Kaen jen kokaen toroqegi, “Nonoo qaanana otaawuti, iyononon mono momo aasangoya qaita moŋ mokoloowuya.”

Kawaajon Poolnoŋ Tere koi onŋ Kolosi uumeleen tuun kokaen kuma onono, “Iwoi kuuya mono Jiisaswaa baatanon ero iinoŋ Anutu honŋa toon koloon (1.15-17) uumeleen tuun ananaa Wanŋanaga laligoja.” (1.18) Toroqen qaa kokaen gendeema onono, “Kraist Jiisas moma laarigi iinoŋ Anutu waa momo ano momakooto aasangoya saanon gendeema onombaa. Anutu waa momoya ii momo tosia kuuya uugun qaita moŋ kolooja.” (2.2-3, 9-10) Poolnoŋ kaanagadeen uumeleen ejemba laaligogiaa jenkooto qaa tosaanŋa onŋ ano Kolosi keno. (3.1-4.1)

Buk kokawaa bakaya wanŋa 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-8

Kraistwaa laaligoya ano gawonŋa 1.9-2.19

Kraistwo laaligo gbilia 2.20-4.6

Terewaa qaa kota wanŋa 4.7-18

¹ Anutunon Pool nii wasin nono jetaa so Kraist Jiisaswaa aposol koloojen. Uumeleen alanana Timoti iinoŋ niwo rajo.

² Oo uumeleen alaurunana soraaya Kolosi taonon laligon Kraistwo qokotaagi momalaarigianoŋ mende sologoro zen

nanjuti, niinonj onowo qaa aminj mobombaajonj tere koi oo-
jenj. Anutu Manjananonj mono kalenmorianj onono luaenon
laligowu.

Onjoonj Anutu mepeseenj qama koolinkejonj.

³⁻⁴ Onjo Kraist Jiisas pondanj moma laarinj ejemba soraaya
kuuya uu wombogianonj jopagonj onomakejuti, iikawaa buju
qaaya jegi moninj. Kawaaonj onjoonj qama koolinkejonj,
iikanonj mono kambanj so Anutu, Ponjana Jiisas Kraistwaa
Manja mepeseenjejonj. ⁵ Oligaa Bunawaa qaa onanonj wala
onoononj karo jegi jejeromonromonanaa kania moma moma
asaridaborogi. Moma asarinj Anutunonj onjoonj iwoi ano
Siwe gomanonj ozonj esunonj eji, onjo ii bunja qenj aowombaa-
jonj mamboma jejeromonromonj amakeju. Jejeromonromonj
kanonj nemunj koma onono afaanjonj Anutu moma laarinj uu-
gianonj jopagonj aonj laligojuti, mono iikawaaonj mepeseenj
munkejonj.

⁶ Oligaa Bunja qaa iikanonj seinj gomanja gomanja sokoma
honjowo koloonj somariinkeja. Kawaa so onoononj karo
onjo Anutuwaa kalenmorianjaa kania honja ii moma moma
asarigi. Ii waladeenj moma asarigiti, weenj iikanonjadeenj
kanainj onjo batugianonj kaanjadeenj honjowo koloonj kotue-
gonj onomakeja. ⁷ *Wombo nenjanana Epafras iinonj Kolosi
onjoonj Oligaa Bunja ii kuma onono mogi. Epafras iinonj
nonoo kitinana nama Kraistwaa gawonja pondanj kaparanj
koma menkeja. ⁸ Unja Toroyanonj sololoonj onono jopagonj
aonjkejuti, Epafrasnonj onjo kaniagia kaenj iima ninijoro
moninj.

⁹ Kawaaonj buju qaa ii moninji, nonononj kaanagadeenj
kambanj iikanonjadeenj kanainj onjoonj Anutu qama koolinj
laligonj koujonj. Onjononj Anutuwaa uusiinja moma yagogi
momo iikanonj uugia saa qewaatiwaaonj welema munkejonj.
Iikanonj saa qenj onono Unja Toroyanonj mono sololoonj momo
onomakebaa. Iikaanja kanonj mono saanonj Anutuwaa siinja
kuuya dindinagadeenj moma kotonj laligowuya.

¹⁰ Onjoonj kokaenj qama koolinkejonj: Momakooto
kanonj nemunj koma onono saanonj laaligogia Pombaa
jaanonj sokombaatiwaa so laligowu. Uusiinja ejiwaa so
nanamemengia kuuya ama menj laligowu. Kaenj saanonj
gawonj awaa kania kania pondanj megij kawaa honja
koloonkeba. Momakootogia kaenj koma gbiligi saanonj
kotiinkebu ano Anutuwaa kania toroqenj moma sororogonj
laligowu.

* 1:7: Kol 4.12; Flm 23

¹¹ Anutuwaa ku-usunja ii akadamuyawo. Iikawaa so iyanjaa esunmumuya kuuya togonj onono turunj menj kotiin onjmakebaatiwaajonj qama koolinkejejonj. Anutunonj kaen menj kotiin onjono saanonj kotiin kambanj so kaparanj koma uubonjononj nama lombo moma mokosingonj aisoon laligowu. ¹² Aisoonj laligonj Mangiaa dangisen jenj laligowu-tiwaajonj qama koolinkejejonj. Manjananonj alauruta soraaya ananaajonj iwoi oyamboyanawo arengonj ano asamararanjaa uutanonj eja. Iinonj onj kaanagadeen menj letoma onjono iwoi oyamboyanawo ii bunja qenj aowutiwaa so koloouju.

¹³ Pangamanonj galenj koma nononoti, Manjananonj iikanonja metogonj nunuama kanj wombo Meriaa bentotonj uutanonj nonoma nonoono. ¹⁴ *Meria iinonj downenana menj singisongonana songbama mesaowaatiwaajonj momakeja. Kawaaajonj dangisen jenj munkejonj. Qaa ii onjanonj.

Kraistnonj iwoi kuuyaa kania ano waja koloouja.

¹⁵ Kraistnonj Anutu mende ii-iita iwaa unjanjaya koloouja. Monowaa monoyanonj laaligo kuuya mende kolooro Kraistnonj mono waladeen Manawo eja wanj koloonj laligoro. Kaen laligonj Manja Anutu ilaanj muro ilawoila kuuya mokoloon onjoni koloogi.

¹⁶ Merianonj Anutu ilaanj muro ilawoila kuuya mokoloon onjoni. Iwoi tosaanja Siwe gomambaa jakeya jakeya kanonj egi mende injiimakejonj ano iwoi tosaanja namononj egi injiimakejonj, ii Kraistnonj jero letongi. Iwoi kuuya ii galenj koma onjombutiwaajonj unja kawali (ome) galenja galenja mokoloon onjono Siwe namo batugaranonj jinjarongianonj nama jenjkootogia amakeju. Yonoo newogianonj ponj qerewenja jawingia uuta ano kamakamaata ii kuun onjono jakegianonj ku-usungiawo nama tosaanja ponj kaanja galenj koma onjmakeju. Merianonj iwoi kuuya koloowaatiwaa bemunjaleya koloorota Anutunonj unja (ome) mokoloon onjnoti, ii Kraist mepeseegi akadamuyawo koloonjkebaatiwaajonj kuun onjnota raju.

¹⁷ Kraistnonj waladeen laligorogo ilawoila kuuya ii iwaa gematanonj koloogi. Iinonj mono iwoi kuuya mindirin nemunj koma onjono metulanjonj iwaanonj riinj rindanonj nanju. ¹⁸ *Kraistnonj bemunjalenana koloouja. Ilawoila kuuya anana horonj nonoma wanjnana koloonj laligowaatiwaajonj koomunonga waaro. Komugiti, iyonoo batugianongga iinonj wala jota menj gbilinj waaro. Kaen jotamemenana mutuya kolooro anana kanageso walagaa zioz gbilia koloon nanjonj. Kawaaajonj uuwaa, sele busuwaa, iwoi kuuyaa

* 1:14: Ef 1.7 * 1:18: Ef 1.22-23

wanjana kolooro uumeleen kanageso anana iwaa sele busuya kuuya koloojon.

¹⁹ Anutunon Meria anaa so korondon kinej laligowaati-waajon modabororo sokono. Kawaajon iyanaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii korebore Kraistwo qokotaan nanjiwaajon keraqeeango moma laligoja. ²⁰ *Ilawoila kuuya namonon ano sombinon Anutuwo kazi amakejuti, ii Anutunon kuuya tawagia menj unuano iyanawo qokotaan uumotoonjo ambutiwaajon moma kokaen jen tegoro sokono, "Mono neenaa Meranaga wasiwe kemen maripoonon komun saya maama luae nemun kono koloowaa."

²¹ Onjo kaanagadeen wala nanamemengia bologa eroti-waajon ama uugianon Anutuwo uumotoonjo mende ama kere moma mun sigensigen laligogi. ²² Wala kaen laligogito, kamba kokaamba Anutunon anawo uumotoonjo ama nambutiwaajon Meria wasiro balon sele busuwo komun koma konjoratin onono. Kaen nanji qewomewolonjia songbano laligogi unuama iyanaa jaanon soraaya koposogiaa qaaya qaa onoono keubutiwaajon mamboma jejeromonromon amakeju.

²³ Jejeromonromon amakejuto, laligon wansanwansan gen kamaan unuwabotiwaajon mono Kraist pondan moma laarin nambu. Anutunon Oligaa Bunaya iikanon tando kuuroti, onjo iikawaa qaaya mogi. Uugianon iikanon nanjon rindanon nama kotiin laligowuti een, mono oyanboyan koloowu. Nono Oligaa Bunaya ii jen seinkejon. Anutunon ejemba mokolon onono Siwe baatanon laligon kenjuti, iyonoo batugianon ii liligon jen asarin laligojon. Pool ninon kaanagadeen Oligaa Bunawaa gawonja ii menj laligojen. Kian.

Poolnon zioz tuumbaa gawon nomaen menj laligoro?

²⁴ Kraistwaa sele busuya kuuya ii uumeleen kanageso anono koloojon. Kraistnon ananaajon ama konajilin moro kitia en uumeleen kanageso qanananon umakeja. Ninon Kraistwaa sele busuya ilaan onomambaajon ama sele busunanon konajilin kitia ii menj moma laligonkejen. Kaen kolon nono onoojon ama siimbobolo moma laligoweti, iikawaajon kamba kokaamba aisoonkejen.

²⁵ Anutunon kuun nono uumeleen kanagesoya kanagesoya welen gen onoma gawon menj laligojen. Anutunon kalenmorianja ejemba mendeema nonomambaa arenja anoti, iikawaa so Buna qaaya jen seidaboromanjatiwaajon jero. Ononon qeangon kotiiwutiwaa gawon ii nono. ²⁶ Anutunon Buna qaa ii monowaa monoyanonga mesangoro ejemba

* 1:20: Ef 2.16

qen sein ama komugi gbiliurugia waama kaanagadeen komugi kaandeen kaan ama laligon kouma tompin laligogi. Kaen laligogi qaa ii kambaŋa kambaŋa aasangoyanon eroto, kambaŋ kokaamba kanagesoya kanagesoya soraaya anana ninisaama jero mojon.

²⁷ Anutunon kalenmoriaŋaa areŋa kokaen jen anota eja, “Niinon qaana aasangoya ii neenaa kanagesouruna onjo injisaama injiowe mobutiwaajon mojen. Yoŋonon ii moma yagon kema jen seigi Buŋana aasangoyaa akadamuyanon mono waba kantria kantria yoŋoo batugianon somariin qaqabunayawo koloowaa.” Qaa kota aasangoya ii kokaen: Kraistnon onoo uugianon laligoji een, mono asamararanon keubombaa jejeromonromon ama onomakebaa.

²⁸ Anana Anutuwaa areŋ iikawaa so Kraistwaa kania ejemba kuuya onoojon jen asarin laligojon. Yoŋonon kuuya Kraistwo qokotaan nama kotiin akadamugiawo koloowutiwaajon kuma onomakejon. Kaen unuanin Anutuwaa jaasewananon keubutiwaajon mojon. Kawaajon momakootonana kuuya men kululuun qambaŋmambaŋ qaaya qaaya onomakejon. ²⁹ Niinon iikawaajon aon oronkejen. Kraistnon ku-usuŋaa qaganon sololoon inaan nomakeji, niinon mono iikawaa so manja qen laligonkejen. Kian.

2

Poolnon Kolosi yoŋoojon majakaka moro.

¹ Niinon Kolosi onoojon ama manja qen laligojen. Kaanagadeen Laodisia sitinon laligojuti ano uumeleen alauruna tosianon noo jaasewana mende iigiti, mono kuuya yoŋoojon qama koolin mamaga aon oronkejen. Niinon onjo iikawaa kania mobutiwaajon mojen.

² Kokaen qama koolinkejen: Anutu, gii mono uugia nanjon onona ororon somonjon jopagon aon motoon uuwaa akadamugia kuuya mokoloowu. Ii mokoloon saanon kotiin iwoi kuuya moma kotodaborowuya. Kaen ama saanon Anutuwaa Buŋa aasangoya, Kraistwaa kania ii kuuya moma asaridaborowuya. ³ Anutunon momoya ano momakootoya ii kuuya Kraistwaanon ama mesangorota eja. Anutuwaanon momakootoyaa kowia ii maa suan kaan kowi aasangoyanon ero Kraistnon iikawaa kiiya meria kolooja. Kraistwaa jeta ten koma iikaananon saanon momakootoya ii mokoloowon.

⁴ Monjon mondokondoron ama qaa kele jen uugia kuun tiligon onombabotiwaajon Kraistwaa qaa ii jejen. ⁵ Selenon onowo motoon mende laligojento, unja kokoosonanon mono onowo nanja. Onjo kotiin Kraist moma laarin qaaya ten

koma batugianon arengiaa so bonjon laligojuti, onoojon kaen moma romonjon aisoonkejen. Kian.

Balombaa momoyanon somonjon onombabotiwaa galen meme qaa

⁶ Kawaajon onjo Kraist Jiisas men anjali Pongia koloon nanji, mono iwo qokotaankejutiwaa so nanamemenkia ama men laligowu. ⁷ Qaa kuma onongiti, iikawaa so mono kosogia Kraistwaanon mondonjon iwo qokotaan nama uugia nanjon aon momalaariwaa esunmumuya toroqen mokoloon laligowu. Dangisenkia mono apu sasagon kamaankejiwaa so jen mepeseen laligowu.

⁸ Ambosakon yononon balombaa momakotoo kuma onongi kana walaga mokoloon tosonian ii otaankeju. Kaanagadeen ben kawali galen sombin namo batugaranon laligon yoroo ilawoilagara kuuya galen koma onomakejuti, tosonian Kraist uugun iyonoonon qokotaan qaa kuma onomakeju. Kaen amakejuti, iyonoononga monon onoma tiliqili omaya kawaa kasianon somonjon onono kamaan boi iyonoo bunja koloowubo.

⁹ Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii korebore Kraistwaanon ero balon sele busu men asugiro. Kawaajon boi takapolakaya kaanja yonoojon mono galen men aon laligowu. ¹⁰ Kraistnon unja kawali galen ano pon qerewenja ano jawin kuuya yonoo wanjia kolooja. Kraistwo qokotaagi iinon Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii saanon sogianon onono laligojuya.

¹¹ Kaen laligon Kraistwo qokotaagi iinon aiweseya honja ii onoonon kaanagadeen koton onono laligoju. Aiwese ii boronon selenananon kotonkejutiwaa so qaagoto, Kraistnon sele kotokoto qaita mon ama ononoti, ii kokaen: Iinon selewaa nanamemen wala-ganon galen koma onombabotiwaaajon mono siingia kombombanja bologa ii somongoro laligoju. ¹² *Kraistwaa qamoya ronon angiti, onoo uu walaganon mono iikaanja tanitani komun oomulu iikanon koomu ronon kemero. Kaen kemeroto, Anutunon Kraist men gbiliro koomunonga waaroti, iwaa ku-usunanon mono onjo kaanja-deen inaan oomulu iikanon nemun koma onono gbiligi. Onjo Anutuwaa ku-usunja ii men analin moma laarin mugitiwaaajon ama Kraistwaa kooronanon gbilin kotiin laligoju.

¹³ *Wala monon onoo siingia kombombanja bologa ii mende somongoro uugia walaganon galen koma onono laligogi. Singisonjo angitiwaaajon ama uu koomuya laligogito,

* 2:12: Room 6.4 * 2:13: Ef 2.1-5

Kraistwo qokotaagi Anutunon iwaa koorononon men gbilin onono. Singisongonana mono kuuya songbandabororo kotiin laligojon. ¹⁴ *Kilenanana ano iikawaa ironaa jenkootoya ii Siwe gomanon lopo terenon oogita ero. Kraistnon loponana ii korebore koton qewagoro. Lopo iikanon Anutuwo nama gemanananon qen tuarenjen ama nonoma eroti, iinon ii kotogon maripoonon kosigoro tegoro.

¹⁵ Maripoonon komun ben kawali galen ano unu pon gerewenja namo sombin batugaranon ilawoila kuuya galen komakejuti, Kraistnon iyonoo ku-usungia ii lua jangben jeta kaanja qewagon riligon rijongodabororo. Kaen ama kaziuruta kasanon gbadoon onoma gamu qen onono. Kaen ama unuama otokorian maama rendun hororo qenjaaroyanon kagi haamo ama ononotiwaa kania ii asuganon asugiro iigi.

¹⁶ *Kraistnon haamo ama ononoti, iikawaajon onjo mono Kraistwo nama qaqabunabunagiawo sating laligowu. Kaen laligogi onoo batugianon monnon naa nene apuga on nenkejuti, iikawaa songoya een ama jen koton onombabo. Gbani so kendon kowoga mon ano koin so koin dologa koujiwaa korisoroya ii amakeju me qaago, iikawaajon een jen bolin onombubo. Sabat kendon ii Sondameraanon me ween monnon ramakejuti, iikawaajon een wambusoonngianon qen jen onombubotiwaaajon mono galengia men aon laligowu. ¹⁷ Songo kaanja kawaajon mono geja mende ambu. Iwoi ii sareyagadeen kolooju. Eja onanon dodowiro unauyanon wala kankeji, iikawaa so hona ii Kraist. Nene songo ano kendon rarawaa qaaya ii Kraistwaa sareya koloon kamaanqeqeta kolooja. Kraistnon mono asugiroto, onjo kilen kema kana sareya walaganon een qokotaan laligowubo.

¹⁸ Tosia ononon siingianon kokaen amakeju: Onoangiaa uugia men kamaan ama Siwe gajoba waegia men ben kaanja mepeseen onomakeju. Kaanagadeen jaagia meleeno unaungiaa iima iikawaajon sewankiki amakeju. Kaen onoangiaa namowaa momoyanon kuun onono selegia een toton men uma selememe amakeju. Yonoononga monnon tiligon onoma Kraistwaanonga utun onombabo. Kaen ano onjo momalaariwaa kuunon haamo mende ama tawagia mende mewubo. Kawaajon mono galengia men aon laligowu. ¹⁹ *Yononon Kraist wanana kolooji, iwo nanangia ii mesaon lan laligoju. Kraistnon wanana koloon iyanaa sele busuya kuuya anana galen koma nonono saanon qokotaan aon laligojon. Sii toroqeqeya ano tokotokoya

* 2:14: Ef 2.15 * 2:16: Room 14.1-6 * 2:19: Ef 4.16

iikanonj mono sele busuyaa dondomonjuruta mindirinj somonjon nononji metulanjon motoonjo koloojon. Kaen koloon Anutunonj nemunj koma nonomakejiwaa so somariinj kotiinkejon.

Kraistwo nanji namowaa momoyanonj galenj koma onjombabo.

²⁰ Onjo Kraistwaanonj qokotaagi uu walagagianonj komuro benj kawali galenj yonoo kasa gbadononga loloogi. Yonononj namo sombinj batugaranonj laligonj iwoigara kuuya galenj koma onjomakejuto, onjo mende galenj koma onjomakeju. Kawaajonj boi takapolakaya kaanjonj jenkooto lanj ama onjomakejuti, ii mono naambaajonj eerj otaankeju? Siwe-waa bunja koloojuto, kilenj namowaa qaaya otaagi sisau koloonkeja.

²¹ Songogia kokaen amakeju, “Ii mende gajugonj mewa. Monj ii mende kisiriiwa. Iwoi ii mende oosiriiwa.” ²² Balonj ejembanonj iyangiaa wangianonj kaen jenj kotonj tosaanja kuma onjomakejuto, Anutunonj kaanja qaago. Anutunonj iwoi kuuya ii ama mewonatiwaajonj ama jero menj neninj qaombutiwaajonj ano eju. Ii balombaa iwoi tatawaga.

²³ Ii kilenj tosanonj benj kawali galenj ano gajoba waegia menj benj kaanja mepeseen onjombutiwaajonj kaparanj komakeju. Ii kaparanj koma “Ananaa uunana menj kamaan anjonj,” jenj iikanonj mondonj selewaa siingia kombombanja bologanonj galenj koma onjombabotiwaajonj songoya songoya ama selegia qenj sembenj aonj aonkeju. Kaenj ama jenkootogia amakejuti, ii momakooto qaganonj aambaa tani kolooro mamaganonj siligia ii iima mogi umakeja. Umakejato, ii kilenj kaenj selewaa siingia kombombanja bologa anjonj kombombaajonj amamaanj ii lanj otaankeju. Kawaajonj jenkooto qaagia iikanonj mono iwoi omaya totoonj kolooja. Kianj.

3

Kraistnonj laaligo gbilianonj laligowombaa esunja nonomakeja.

¹ *Kraistnonj eukanonj uma Anutuwaaboro dindijanonj jinjaronj jakeya menj qaqabunayawo raja. Anutunonj Kraist menj gbilinj muroti, iikawaa tani kaanagadeen onjo menj gbilin onjono koomuyanonga waama laligoju. Kawaajonj onjo Siwe gomanonj eu ilawoila eji, uugia mono iikanonj somonjonj laligowu.

² Balombaa ilawoilaya kanonj qaagoto, eukanonj ilawoila eji, uugia mono iikanonj somonjonj kotiinj laligowu. ³ Onjoo

* 3:1: Ond 110.1

uugia walaganon komuro Anutuwaanon dunjon laligoju. Kaen Anutuwa aonjon kema laaligo kotigaa kania mokoloogi. Kraistnon Siwe laaligo aasangoyanon laligoji, onjo uulaaligogianon mono iikawaa so aasangoyanon eja. Kawaajon uugia mono Kraistwo somonjon laligowuya. ⁴ Kraist laaligo kotigaa Tonananon mombo karo asamararanon asugiwaati, kamban iikanon onjo mono kaanagadeen asugigi unuano iwo Anutuwa asamararanon keubu.

Uu walaga ano uu gbilia ii aworanjon aojao.

⁵ Balombaa siingia kombombanja bologa kania kania ii uugianon en yayasesen men onomakejuti, iyonjo wangia mono kuuya rinjanjodaborowu. Bao kasu kaanja serowilin ano qewolon anjonjorayawo ii mono gema qewu. Uuselewaa siin kombombanja bologa ii mono mesaon uugere bologa qowogogi bogowa. Iwoi menjo mewombaajon mamban kolon koposonjonkejuti, iikanon tando lopion waegia men mepeseen onjonjutiwaa tania kolooja. ⁶ Ii anjitiwaaajon ama Anutuwa irinjon soono ukazia qagianon ano umakeja.

⁷ Siingia kombombanja bologa kaanjon mono wala onjoangiaa laaligogia kaanagadeen galen kono kana bologa ii riin otaan laligonkegi.

⁸ Kaen laligogito, kamban kokaamba onjo kaanagadeen iwoi iikaanja kuuya ii mono giligi kemba: Uuduudu moma uugeregianon juma onjoro uugianon aon uubooli mojuto, ii unjuma giligi kemba. Kaanagadeen uuqeqe qaa tokoronkota ano qaa anjonjorayawo jen uugia menjerenjoguti ii mono kuuya gema qen mesaowu. ⁹ *Onjo uu walaga ano iikawaa nanamemenja anjonjora-yawo ii yakarin qen komun laligojuti een, qaa qolonmolongoya mono mende amin mobu.

¹⁰ *Onjo uu walaga kotogon mombo letoma uu dologa mouma laligoju. Mokomokoloo Tonananon iyanjaa kania moma asariwombaa sareya anoti iinon mono iikawaa so uu dologa ii letoma muro toroqen kolonjankeja. ¹¹ Kawaajon anana Juuda me kantri tosiaa ejemba laligojoni, ii mono so motoonjo koloojon. Anutuwa aiweseya selenananon kotogi me qaago, ii kilen Anutuwa jaanon so motoonjo koloojon. Taon ejemba momogiawo me qandaya (bus kanaka) laligon iyanjiaa qaagianon irikawaraka jen poumapou laligojuti ii kilen Kraistnon uunananon nano motoonjo koloojon. Ananaa gawonana menkejoni me tourunana ii tawaya qaa een welen qen onomakejoni, iikanon iwoi

* 3:9: Ef 4.22 * 3:10: Jen 1.26; Ef 4.24

qerewenja koloojato, honjbonja ii Kraist. Iinonj mutulanjon kuuya nunuugunj uma Kinj Ponjana uuta motoonjo kolooja.

12 *Anutunonj meweengonj onono uu dologa otaanj Anutuwaawombo alauruta soraaya koloaju. Kawaajonj onjo mono batugianonj kiankomu ama ala menj aonj laligowu. Uugia menj kamaanj tosaanja gumbonjonjonj qaganonj ama onjoma lombo moma mokosingonj laligowu. Sili iikanonj mono malekugia kolooro konji kemero ii pondanj menj laligowu.

13 *Mono lolongonj bologaa kitia mende meleembuto, mono qaqa-angonj aonj laligowu. Kalanj koma aogi batugianonj qaa koposo kolooro monjonj alia jenj mumambaa-jonj moji, ii mono mesanjanj aowu. Ponjonj singisongogia songbama mesaoroti, onjo mono batugianonj kaanjadeenjanj ama aonjkebu. 14 Kaenjanj ama uujopawaa malekugia ii konji kemero iikawaa qaganonj mono ukalenjanj ama jopagonj aogi qabo koloowaa. Uujopa kanonj akadamu kuuyaajonj jejenji, ii qoonjonj mindirinjanj wanjiaga nanja.

15 Kraistnonj onjo luaenonj sele busu motoonjo koloon laligowutiwaajonj onoono. Kawaajonj iwaa luaenonj mono uugianonjanj enjanj awaawaa qawa loqagia kolooro uubonjonjanj jenjanj mepeqepesee ama laligowu.

16 *Kraistwaanonjanj Bunjanj qaa iikanonjanj mono uugianonjanj enjanj batugianonjanj mamaga asuginjanj seiwaa. Mono momakooto qaa kuuya jenjanj kuma aonjanj qambanmambanjanj qenjanj aonjkebu. Unjanj Toroyanonjanj sololonjanj onjmakejiwaa so mono Bunjanj Rii Ondino (Buk Song), mepemepesee rii (oonjsaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianonjanj Anutu mepeseenjanj qamakebu. 17 Nanamemenjanj ii me ii jenonjanj me silinonjanj ama mewuti ii kuuya mono Ponjanj Jiisaswaa qanonjanj amakebu. Kaenjanj anjanj Kraistnonjanj nemunjanj koma onjono Manjanj Anutu oewae jenjanj munjanj laligowu. Kianjanj.

Loemba, nemunjanjanj ano welenjeqe onjoo qambanmambanjanj qaa

18 *Embanjanj onjo mono lourugia yonjoo qaa baatanonjanj kema laligowu. Pombaanjanj bunjanj koloojutiwaajonjanj mono kaenjanj anjanj sokombaa.

19 *Ejanjanj onjo mono embaurugia ukalenonjanj jopagonjanj onjoma goronjoo so wosokondunjanj qaganonjanj mende ama onjoma laligowu.

20 *Meraboranjanj onjo Pombo qokotaanjanj nama nemunjanjanjwoigia yoroo jegara otaagi Ponjonjanj injiuro sokombaa.

* 3:12: Ef 4.2 * 3:13: Ef 4.32 * 3:16: Ef 5.19-20 * 3:18: Ef 5.22; 1 Piito 3.1
* 3:19: Ef 5.25; 1 Piito 3.7 * 3:20: Ef 6.1

Kawaajon onjo mono qaagia jewutiwaa so kuuya tenj koma onjoma laligowu.

21 *Manjurunana onjo meraboraurugianon awasanjakakagia mesaowubotiwaajon mono mende unj ureen horon kiton onjoma laligowu.

22 *Welenqeqe onjo mono namonon galenjurgia yonoo qaagia kuuya tenj komakebu. Kondokondoowaa wan анги ejembanon inisosoroowutiwaajon qaagoto, gbingbaon mesaon Pombaa jeta uguwombotiwaajon sombugia moma uugia gawonon ama menj laligowu. 23 Iwoi ama menkebuti uugia mono iikanon somonjon kokaen romonjowu: Balon ejembagadeen qaagoto, Pon iyan mono welen qen munj laligoju.

24 Pon Kraist welen qen munj laligogi iinon tawagia Siwe gomanon ano eji, ii onono bunagia koloowaa. Mono kaen romonjon laligowu. 25 *Monjon gawon menj soowaati Anutunon kaanjadeen menj soosooyaa irona meleema mubaa. Anutunon tosaan mende inisosoron tosaan mende sureen onomakejato, kuuya anana so motoonjonon gosin nonoma qaanana jenj tegowaa.

4

1 *Galenjurunana onjonon Pon somata ii Siwe gomanon laligoji, ii moma kotojutiwaajon mono welenqeqeurugia yonowo wasombura maayanon aon so motoonjo ama onjoma laligowu. Kianj.

Qambanmamban qaa tosia

2 Qamakooli gawon mono kaparan koma menj laligowu. Iikanon mono uugbiligbili laligon jenj mepeqepesee ama laligowu. 3 Mepeqepesee ambuti iikanon mono nonoojon kaanagadeen kokaen qama koolinj laligowu, “Anutu, gii mono Pool nenauruta kana menj onona saanon Kraistwaa Bun qaa aasangoya ii jenj asarigi seiwaa.” Niinon Bun gawon mewetiwaajon gbadoon nonji kapuare mirinon rajen. 4 Niinon Bun qaa Anutu waa siin aa so jewe asariwutiwaajon mono qamakooligianon nanjon noma laligowu.

5 *Ejemba uumeleen mende ama seleengen laligojuti ii mono momakooto qaganon ama onjoma laligowu. Uuwaa gawon mewombaa kana monj koloowaati kamban ii mono mende mesoqesoon tiwilaawuto, ejemba kooronjianon kema bonjon qambanmamban koma onjombu. 6 Qaa aminj mobuti, ii mono kamban so siiyawo mindirin injjogi naanjawo koloonkeba. Qaa injjogi ejemba motomotoon

* 3:21: Ef 6.4 * 3:22: Ef 6.5-8 * 3:25: Dut 10.17; Ef 6.9 * 4:1: Ef 6.9

* 4:5: Ef 5.16

siingia kolooro kuuya yonoonon qaa nomaen meleema onombuti ii mono moma yagon iikawaa so jenkebu. Kianj.

Poolnonj Tikikus Onesimus wasinj orono kawao.

7 **Wombo alana Tikikus iinonj Pombo qokotaan nama niwo gawonja tororo menj nejana kolooja. Iinonj onoonon kanj nomaen ama laligonkejeni, iikawaa sunduya kuuya injjoro mobu. 8 Nomaen ama menj rama laligojonj, onjo sundu ii mobutiwaajonj wasinj mube onoononj kawaa. Iinonj kanj saanonj ulunkolenj ama onjombaa. 9 *Kaanagadeenj wombo alanana Onesimus Kolosi onoononga kanj Pombaa qaaya pondanj otaanj menj yagonkeji, niinonj ii wasiwe eleema kawaa. Eja woi yorononj kanj kokanonj iwoi kuuya nomaen kolooro laligojonj, iikawaa sunduya saanonj jedaborori mobuya. Kianj.

Yeizozo qaa tetegoya

10 *Aristarkus niwo kapuare mirinonj raji ano Barnabaswaa niwita Maak yorononj yeizozogara jen ani onoononj kaja. Maakwaajonj qaana kokaenj menj kotowe mogi: Onoononj kanj koubaati eenj, ii mono saanonj koma horonj ala menj mubu. 11 Joosua qata monj Jastus qajuti iinonj kaanagadeenj yeizozoya menj ano onoononj kaja. Nejaurunanonj niwo Anutuwaa bentotonjaa gawonj menj laligojuti iyonoo batugianonj eja karoonj yonononga Juuda ejaga laligoju. Yonononj ulunkolenj ama noma laligogi.

12 *Angiaanona eja Epafras Kraist Jiisas welenj qenj munkeji, iinonj yeizozoya menj ano onoononj kaja. Iinonj kamanj so onoojonj ama qama koolinkeja. Qaa kuuya Anutuwaa jetaa so koloonj eji, onjo iikanonj rindangonj nama kotiinj akadamugiawo koloonj laligowutiwaajonj aonj onjkeja. 13 Niinonj iwaa kania moma kokaenj nanjonj jejenj: Iinonj onjo ilaanj onjomabaajonj gawonj mamaga menkeja. Kaanagadeenj Laodisia ano Hierapolis taonj woi kanonj moma laarinj laligojuti iyonoojonj ama gawonj naa afaanaga menj aonj onjkeja. 14 *Wombo doktanana Luuk ano Deemas yorononj kaanagadeenj yeizozogia menj ani onoononj kaja.

15 Niinonj yeizozogia menj oojenji, ii mono uumeleen alaurunana Laodisia taonj laligojuti, ii injjogi mobu. Kaanagadeenj Nimfa ano iwaa mirinonj kanageso ajoroonkejuti mono ii injjogi mobu. 16 Tere koi weenjonj onjngi mogi tegoro iikawaa gematanonj ii mono anji

* 4:7: Apo 20.4; 2 Tim 4.12 * 4:7: Ef 6.21-22 * 4:9: Flm 10-12 * 4:10:

Apo 19.29; 27.2; Flm 2-4; Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39 * 4:12: Kol 1.7; Flm 23

* 4:14: 2 Tim 4.10, 11; Flm 24

Laodisia uumeleen kanageso yonoonon keno weengowu. Laodisia yonoojon tere mon oowe kenoti ii angi onoonon karo onjo ii kaanagadeen weengowu. ¹⁷* Arkipus eja ii mono kokaen ijogi moba, “Ponnon Buna gawon mewaatiwaajon jen koton goma koipuga raro laligojani, giinon mono gawon ii romonjon kuuya medaborowa.”

¹⁸ Pool niinon yeizozogia jen neenaa boronanon qana kokaen oojen: Pool. Onjo mono kasa gbadonawo nii romonjon noma laligowu. Kalenmorianon mono onowo ewa. Kian.

* 4:17: Flm 2

Tesalonaika Tere 1

Poolnoŋ Tesalonaika yoŋoo Tere mutuya ano.

Jen-asa-asari

Room mindimindiri kantriwaa prowins qata Masedonia kawaa siti waŋa ii Tesalonaika. Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoŋ Filipai siti mesaoŋ Tesalonaika kaŋ gawoŋ mero tosianoŋ uugia meleengi kuma oŋono uumeleen tuuŋ kolooro. Ii kolooroto, tuarenjen iikanondeen kolooro. Poolnoŋ Kraistwaa Buŋa qaa jen asariŋ uugia kuuro iikanonŋ Griik ejemba Juuda yoŋowo toroqen laligogiti, iyoŋoonoŋga mamaganonŋ uugia meleengi tuuŋ iikanonŋ so-mariiro. Kawaaŋon Juuda ejemba uugia mende meleema uugianoŋ boliro Pool gema qen mugi. Gema qen mugiti-waaŋon bimooro kana moŋgama oŋomesaon Berea taonon keno. Kanagenŋ Korint sitinoŋ laligoro neŋata Timotinoŋ ala ilailaaya kolooŋ Tesalonaika sitiga kaŋ nomaen moma laarigiti, iikawaa sunduya ijoro moro.

Poolnoŋ Tereya mutuya Tesalonaika anoti, ii Kraistwaa alauruta yoŋoo uugia naŋŋonŋ momalaarigia meŋ kotiiwaati-waaŋon ooro. Poŋ moma laariŋ uunonŋ jopagoŋ aonkejuti, iikawaa bujuya momago yoŋooŋon Anutu mepeseeja. Aŋo laaligo yoŋowo nomaen ama laligoroti, ii duduuwubotiwaa-joŋ ii papianoŋ ooja. Tesalonaika uumeleen tuuŋ batu-gianoŋ qaa tosaŋa kolooro jegiti, Poolnoŋ ii meleema jen asariŋ ooja. Qaa tosia ii kokaen: Kraistnoŋ eleema karo Siwe laaligononŋ keubonŋati, iikanonŋ tosianoŋ uugia meleema koomunonŋ ejuti, iyoŋooŋonŋ mono nomaen koloowaa? Kraist-noŋ naa kambaŋonŋ eleema kawaa? Qaa ii meleema kokaen jen kotonŋ oŋono, “Oŋo Kraist mombo kawaatiwaaŋonŋ je-jeromonŋromonŋ ama mamboma laligoŋ iikanonŋ mono gawoŋ awaa awaa ii jegenŋa nama pondanŋ meŋ laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1

Danŋisenŋ jen aisoonŋ mepeseeja 1.2–3.13

Nanamemenŋ dindiŋa ambutiwaaŋonŋ kuunŋ oŋonja 4.1–12

Kraistnoŋ kawaatiwaa qaaya kuma oŋonja 4.13–5.11

Qambaŋmambaŋ qaa tetegoya tosaŋa 5.12–22

Terewaa qaa kota waŋa 5.22–28

1 *Pool, Sailas ano Timoti nonononŋ Tesalonaika uumeleen kanageso oŋowo qaa aminŋ mobombaajonŋ tere koi oojonŋ.

* 1:1: Apo 17.1

Ono Man Anutu ano Pon Jiisas Kraist yorowo qokotaan nanji mono kalenmorian onjoni luaenonj laligowu.

Momalaari qeŋ gbilijutiwaajonj aisoojonj.

² Nonononj suulanj romonjonj onjoma kuuya onjoojonj “Anutu keraqeeanjo danjisen!” jeŋ mepeseenkejonj ano qamakooli gawonj menj iikanonj kamban so qagia qamakejonj. ³ Ono Jiisas Kraist jopagonj moma laarigi uujopayanonj nemunj koma onjono gawonja kotiin menkeju ano Ponnananonj eleema kawaatiwaajonj jejeromonjromonj ama kaparanj koma mambomakeju. Nonononj ii kuuya Anutu Manjanaa jaasewanonj saanonj romonjonkejonj.

⁴ Uumeleenj alaurunana, Anutunonj jopagonj onjoma onj iyanjaajonj kokaenj meweengonj onjonoti, ii mojonj. ⁵ Nonononj Jiisaswaa Oligaa Buŋaya menj onjooonj kanj batugianonj nomaenj ama laligoninji, onjo ii moju. Nonononj Buŋa ii qaa toonjgadeenj mende jeninj mogito, Unja Toroyanonj sololoonj nonono awasankaka nama esunmumuyawo uugia kuunj laligoninj. ⁶ *Kaenj laligoninj onjo konajilin somataa uutanonj laligonj Buŋa qaa moma anjalinj anjonj konji. Ii anjonj konji Unja Toroyanonj korisoro onjono Ponj ano nonoo silinana otaanj laligoju. Ii nomaenj kolooroti, nonononj ii saanonj mojonj. ⁷ Kaenj gemanananonj kanj laligonj Masedonia Akaia prowins woi kanonj Jiisas moma laarijuti, korebore yonjoojonj sili awaa qendeema onjomakeju.

⁸ Ii kokaenj: Ono Pombaanonj qaa moma anjalinj anjonj koma jeŋ laligogi tosianonj ii angotomanj kaanja toroqen jeŋ seigi keno. Kema laligonj Masedonia ano Akaia prowins woi ii sokondabororo. Ii sokondabororoto, iikayadeenj qaago. Ono Anutu moma laarinj gawonja megiti, iikawaa onjanonj mono gomanj so kema kanj seiro mamaganonj uugia meleengi. Ii kilikalu qaago. Kawaaajonj nono iikawaa qaa monj mende toroqen jewonja.

⁹ Nono onjooonj kaninj nomaenj kolooroti, iikawaa sunduya ii gomanj tosaanja yonjononj jeŋ seigi angotomanj kaanja momakejonj. Ono tando lopionj ano benj qolonjgoya ii gema unjun Anutu honabonja ano laaligo Toyaanonj eleema gawonja menj laligoju. ¹⁰ Anutunonj Meria menj gbiliro koomunonja waaroti, onjo iinonj Siwe gomanonja kamaanj asugiwaatiwaajonj mambomakeju. Anutuwaa irinjonsoonjanonj kanagenj asuganonj asugiro Jiisasnonj mono kamaanj jinjaun kanjanjawa iikanonja metogonj nonombaa. Kianj.

* 1:6: Apo 17.5-9

2

Poolnoj Tesalonaika sitinonj gawonj nomaenj mero?

1 Oo uumeleenj alaurunana, nono onjoononj kanj gawonj meninji, iikanonj mende janjonj qaonoto, honja saanonj kolooro. Onjoanjo ii kaanagadeen saanonj moju. 2 *Mende janjonj qaonoto, wala Filipai sitinonj gawonj meninj horonj ureenj ama nononji siimbobolo moninji, ii moju. Siimbobolo ii momago onjoononj kaninj tosianonj tuarenjenj kotakota ama nononjgito, ii kilenj Anutunonj awasanjkaka nonono nama iwaanonj Oligaa Buŋa ii jenj asarinj onjoma laligoninj.

3 Nonoo kanianana ii kokaenj: Uukuukuu qaanana ii anjomokolonj qaganonj mende jenjkejonj. Anano jinjanj aninj uunananonj menjerejngonaga, ii kaanja mende jenjkejonj. 4 Kaanja qaagoto, Anutunonj Oligaa Buŋa jenj seiwonjatiwaajonj niniima uunana gosiro sokono moma laarinj nonoma Buŋaya nononoti, iikawaa so mono qaaya menj jenj asarinjkejonj. Anutunonj uunana anjgotete menj gosinjkeja. Kawaaonj nonononj iwoi kuuya ii Anutuwaajaanonj sokombonjatiwaajonj amakejonj. Ii ejemba siingia otaawonjatiwaajonj qaago. 5 Nonononj kambanj monjenj ejemba kelebele qaanonj kele qenj onjombombaajonj mende kema kaninji, ii moju. Nono dogonana esuunj monej iwoi nonombutiwaajonj mondonj qaa siliaa siliaa mende jeninj. Anutunonj kanianana ii saanonj jenj nanjowaa. 6 Onjo me ejemba tosianonj qabuŋa nonombutiwaajonj mende kaparanj koma laligoninj.

7 Kraistwaa aposoluruta koloonjowaajonj saanonj uugia kokaenj kuuwonaga, "Onjo mono nanjonj nononjgi batugianonj uuwaa gawonj mewonja." Iikaenj jeninj sokonagato, nonononj onjoo batugianonj migigiinj onjoma laligoninj. Merabora nemunjanonj aju onjoma kalanj koma onjomakeji, iikawaa so mono nononana menj kamaanj aonj bonjonj ama onjoma laligoninj. 8 Nonononj nemunmanj kaanja mokokolinj onjoma laligoninjiwaajonj ama Anutuwaanonj Oligaa Buŋa onjoninj ano toroqenj ananaa laaligonana kaanagadeen qeleema onjombombaajonj jojorinj laligoninj. Onjononj honjaga komunjua meraboraurunana koloogi.

9 Oo uumeleenj alaurunana, nono onjoojonj ama gawonj menj selenana qenj laligoninj, mono ii romonjowu. Nanjonj nonombutiwaa lombotanonj onjoononjga mombaa qaganonj ubabotiwaajonj gomantiinja asasaga nononanaa boronananonj gawonj menj Anutuwaanonj Oligaa Buŋa jenj asarinj onjoma laligoninj. Ii mono duduuwubo.

* 2:2: Apo 16.19-24; 17.1-9

¹⁰ Jiisas moma laarijuti, nononon onoo qaagia kuuya dindinagadeen gosin soraaya koposowaa qaanana qaa laligonin. Ono ii iima moma nanjon jen nanjowutiwaa so koloaju. Anutunon kaanagadeen ii jen nanjon dangunu kaanja nanja. ¹¹ Amanon iyanaa meraboraanja bonjonbonjon ama onomakeji, iikawaa so nononon ono motomotoon ama onoma laligonin. Ii kaanjadeen saanon moju. ¹² Nononon uuwaa nanjonanjo qaa jen ulunkolen men onoma laligonin. Anutunon ono iyanaa bentotonon keuma asamararanon asariwutiwaajon onoono. Kawaajon nononon uugia kuun qaa kokaen jen asarin laligonin, “Nanamemengia mono Anutuwaa jaanon sokombaatiwaa so soraaya soro ama men laligowu.”

¹³ Kawaajon nononon kaanagadeen suulan Anutu kokaembaajon mepeseenjejon: Anutuwaa Buja qaa ononiji, ii balon ejemba ananaa qaa kaanja mende buja gen aogito, onanon Anutuwaa qaa jeta kaanja moma ii ajalin anjon kongi. Ii moma laarigi iikanon mono men gbilin onono letomakeju. ¹⁴ *Juuda ejemba Judia prowinsnon uugia meleenji Juuda tosianon angosisiri ama ononji siimbobolo mogi. Yononon ii moma kilen Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaanon uumeleen kanageso koloogi. Uumeleen alaurunana, onoo batugianon mono kaanjadeen kolooro: Onoangiaa Griik ejembanon Juuda yonoo tani kaanja ama ononji ononon siimbobolo ororon moma Anutuwaanon kanageso koloogi.

¹⁵ *Juuda yononon gejatootoo ejemba unugi komugi Pon Jiisas kaanagadeen qegi komuro nono sisiwerowero ama nonoma laligogi. Yononon Anutuwaa jaanon mende sokoma ejemba kuuya kere ama nonomakeju. ¹⁶ Nono waba kantri ononon uugia meleema letombutiwaajon Buja qaa jewombotiwaajon ama anjon koma kojangin nonomakeju. Kaen singisonjo suulan ama qeragogi qagianon umakeja. Singisongogia qeragogi soya Anutuwaa jaanon saa qero irinjonsoonja toroqen anjon komambaajon amamaan kamban kokaamba qendeno qagianon udaboroja. Kian.

Poolnon Tesalonaika mombo kemambaajon moro.

¹⁷ Oo uumeleen alaurunana, anana kamban kokaamba kamban toroga deema laligojon. Selenananon deema laligojonto, uunananon somonjon motoon laligojon. Kawaajon onoo jaasewangia iibombaajon mono kaparan koma uuqeeanjo laligojon. ¹⁸ Kawaajon onoonon kawombaajon moma laligonin. Pool niinon indin motoonjo qaagoto,

* **2:14:** Apo 17.5 * **2:15:** Apo 9.23, 29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12

indiņa woi kamambaajon batogoweto, Satanon somonjon nonono amamaanij. ¹⁹ Ono nononanaanon ila wage soronana kaanja nanju. Ponjana Jiisasnon eleema karo iwaa jaasewananon keuma nambonati, iikanon injiima “Uuwaa gawon eengereda mende menj laligonij,” kaen jewombaa-jon mojon. Nononon qaa ii onjo ano tosaanja yonoojon ama afaanagadeen jewombaajon jejeromonromon anjon. Kawaajon onoojon ama hononja qaa aisoon selenana menj umakejon. ²⁰ Nononon onoojon ama qabuņa mokolonin korisoro ama nonomakeju. Kianj.

3

Timoti wasiri Tesalonaika keno.

¹ *Ono nomaen ama laligojuti, ii mobombaa motoqoto somata moma bimbimjon toroqen een laligowombaajon amamaanij. Kawaajon noronarodeen Atens sitinon laligowotiwaa qaa somonjon ² alanara Timoti wasiri onoonon karo. Iinon Anutuwaa gawon menj norowo Kraistwaa Oligaa Buņa jen seinkeja. Iinon uu nanjonango qaa onjoma momalaa-rigia menj kotiiwaatiwaajon karo. ³ Anutunon arejnana jen tegoro tosianon qotogon onjmakeju, ii onjoangio saanon moju. Onoononja monjon konjilinj uutanon kongbara ama looriwabotiwaajon jeninj karo.

⁴ Nononon Tesalonaika onowo laligon kambanj iikanon onoojon walawala qaa kokaen jeninj, “Pombaa uusiņa ten koninj ejembanon sisiwerowero ama nononji konjilinj mokoloowonja.” Kaen jeninj iikawaa so onjanon kolooroti, ii saanon moju. ⁵ Kaen kolooro angobato Toyanon injijngoro loorinj kamaagi gawonanaa onjanon kamaan janjon qaombabo. Kawaajon nomaen moma laarinj laligojuti, ii mobombaajon motoqoto somata aninj bimooro mombo een laligomambaajon amamaan Timoti wasiwe qisinj momambaajon karo. Kianj.

Timotinon sundugia ano moninj qeangoro.

⁶ *Motoqoto moma laligoninto, Timotinon kema onjomesaon eleema kanj buņagia awaa menj kanj kokaen ninijoro: Ono Pon saanon moma laarinj uujopagon aonkeju ano kambanj so nonoojon romongogi awaa koloonkeja. Nononon injibombaa siinj moninj onjonon kaanagadeen nono niniibombaajon kaparanj komakeju.

⁷ Oo uumeleenj alaurunana, nononon sisiwerowero konjilinj kania kania moninj kambanj iikanon kanj moma laarijutiwaa sunduya awaa ninijoro moninj qaa iikanon

mono ononon ulunjkolen men nonono. Kawaajon kamban kokaamba onoojon ama afaanjon luaenon awaagadeen laligojon. ⁸ Ono Pombo qokotaan bon qen nambutiwaajon nononon mono ononon kotiinj laligojon. ⁹ Onoojon ama Anutuwaa jaasewananon honona qaa aisoonkejon, korisoro kuuya iikawaajon mono nomaen Anutu mepeseen dangisen jeninj sokonaga?

¹⁰ Nononon asasaga gomantiina uunana men kululuun kaparan koma kokaen qama koolinkejon, 'Anutu, mono ilaan nonona Tesalonaika kema jaasewangia iima mondorinj momalaarigiala iwoiwaajon amamaajuti, ii onombona. Qaa ii ononon.'

¹¹ Kaen qama koolinin Anutu Manjana ana ano Ponjana Jiisas yoronon mono kana meleun nononi saanon onoonon kawona. ¹² Toroen kokaen qama koolinkejon, 'Nono honombonona qaa uujopagon onomakejon, Pon giinon mono uujopaga toroen onona batugianon seiro angia qendeema aon ejemba kuuya kaanjadeen qendeema onomakebu. ¹³ Pon, giinon mono uugia men kotiinkeba. Ponjana Jiisas giinon kanagen kanagesoga soraaya kuuya yonowo mombo kawagati, kamban iikanon Tesalonaika yononon soraaya koposowaa qaagia qaa Manjana Anutuwaa jaanon nambu.' Kaen qama koolinkejon.

4

Nanamemen solana uujopayawo ii sokombaa.

¹ Uumeleen alaurunana, qaa mon ii kokaen: Nanamemengia Anutuwaa jaanon angij sokombaatiwaa kania kuma ononinj ii koma gbilin otaankejuto, ii toroen mamaga amakebutiwaajon uugia kuujon. Nononon qambanmamban qaa iikaen Pon Jiisaswaa qatanon ononon. ² Nononon Pon Jiisaswaa ku-usun qaganon nama jojopan qaaya jen koton ononinj, ononon qaa kota motomotoon ii modaboroju.

³ Anutunon onoojon uusiina kokaen moja: Ono mono serowilin gema qen soraaya tak-kootoya koloon laligowu.

⁴ Anutuwaanon kana dindina ii mono kokaen moma kotowu: Uu selegiala siingia kombombanja galen koma soraaya (laligon onoangiala embagia ana ana men) laligogi akadamyawo koloowaa. ⁵ Uumeleembaa gadokopa yononon Anutuwaa kania mende moma koton uugianon gere jero emba lan menkeju. Iikawaa so mono mende ama laligowu.

⁶ Kaen qaagoto, emba loyanon mongen keno monnon olon kan emba mende seigowa. Monnon bologa kaana ano uugaranon koboowabo. Wala qambarmamban qaa ii jen galen men ononini, iikawaa so monnon emba men boliro Ponnon singisongoya kuuyaa irona meleema mubaa. ⁷ Anutunon anana qewolon laligowombaajon qaagoto, laaligo soraaya laligowombaajon nonono. ⁸ Kawaajon monnon jojopan qaa ii mesaowaati, iinon balon ejembaga qaagoto, mono Anutu gema qewaa. Anutu Unaya Toroya onomakeji, ii mono gema qewubo.

⁹ Batugianon jopagon aonkejuti, iikawaa kania Anutunon kuma onono onoangio modaboron laligoju. Kawaa-jon nononon uunon jopagon aowombaa qaaya mombo onon onombombaaajon mende amamaajon. ¹⁰ Oo uumeleen alaurunana, ono Masedonia prowins utanon uumeleen alaurunana kuuya uunon jopagon onoma laligojuto, ii mono toroqen mamaga ama laligowutiwaajon uugia kuujon. ¹¹ Mono osonoson laligon onoangiaa laaligo nangonangogia galen koma borogianon gawon men laligowu. Kaen ama akadamugiawo koloowombaajon mono kaparan koma nambu. Wala kaen jen koton ononin iikawaa so mono ama men laligowu.

¹² Kaen angi uugia mende meleema seleengen nanjuti, iyononon nanamemengia solana iima yagon goda qen onoma laligowu. Injarere lan laligon nene iwoiwaa welema mombaa qanon mende laligowu. Kian.

Pombaa kaka kambananon kokaen koloowaa:

¹³ Oo uumeleen alaurunana! “Tosianon uugia meleema komugita ronnon ejuti, iyonoojon nomaen koloonaga?” Ono qaa kaen jen iikawaajon poumapou laligowubo. Ejemba uugia mende meleema jejeromonromongia qaa laligojuti, iyononon koomuya yonoojon ama wosobiri laligojuto, ononon ii kaana wosobiri laligowubotiwaaajon qaa kokaen jewona: ¹⁴ Jiisasnon komun waaroti, nono qaa ii moma laarin kokaen jejon: Anutunon Jiisas men gbiliro. Kawaa-jon ejemba iwo komun goron qegiti, Anutunon mono ii kaanagadeen men gbilin onoma Jiisaswo motoon unuano asuganon asugin waabuya. Qaa leeya moma laarionin een, leeya mon ii kaanagadeen moma laarinin sokombaa.

¹⁵ *Ponnon qaa kuma nononoti, nononon iwaa jo men ono kokaen injojon: Tosia mende komun toroqen sele busuwo laligonin Ponnon eleema kawaati, anana kamban iikanon wala mende ubona. Anana ejemba koomuya mende unuuguwona. Qaago. ¹⁶ Iikawaa arena ii kokaen: Anutunon

romonja qaita monj uuro otonja kolooro Siwe gajoba wajanon jenkooto qa qaro ejembanonj otonja mogi Ponj anjo Siwenonja kamaawaa. Kraistnonj kamaaro ii moma laarinj muj komugiti, iyonononj mono wala koomunonja waabuya.

¹⁷ Yonononj wala waagigo anana mende komuj jaawo laligowonjati, Anutunonj mono nunuano kanakeewan ubonja. Waabuyati, iyonowo ororonj koosunonj uma Pombo aitonjonj iwo Siwe gomanonj kambaŋa qaa laligowonja. ¹⁸ Kawaajonj qaa kaanja jenj iikanonj mono uugia nanjonj aonj laligowu. Kianj.

5

Ponjonj kawaatiwaaajonj mono jojorinj laligowu!

¹ Oo uumeleenj alaurunana, Kraistnonj eleema kawaato, naa gbaninonj ano naa kambanonj asugiwaati, nono iikawaa qaaya onj onjombombaaajonj mende amamaajonj. ² *Onjoangio mono qaa ii kokaenj moma komuju: Yongoro memenonj gomantiinanonj oloŋ koumakeji, Pombaa kaka kambananonj mono iikawaa so alanzanjanj kuuwaa.

³ Ejembanonj kokaenj jewuya, “Kete kambanjanj kokaamba luaenonj siiseweweya qaa laligojonj.” Kaenjanj jegi iikanondeen kondemondeenonj asuginjanj qagianonjanj ubaa. Embanonjanj merabora memambaa masuya qero momakeji, mono iikawaa so kolooro misinjonjanj kembombaaajonjanj amamaawuya. ⁴ Yonononjanj amamaawuyato, uumeleenjanj alaurunana, onjonjanj pangamanjanj uutanonjanj kematoukantou mende laligojutiwaaajonjanj ama kambanjanj iikanonjanj mono utunjanj saanjonjanj yongoro memekaanjanj onjoo qagianonjanj umambaaajonjanj amamaawaa. ⁵ Kuuya onjonjanj mono asasagaa ejembaya kolooju ano iwoi kuuya asuganonjanj ambombaa siinjanj momakeju. Anana pangamambaa ejemba mende koloojonjanj ano umunjonjonjanj iwoiya togonjanj sisia menkejonjanj.

⁶ Kawaajonjanj tosaanjanj ii kaanjanj uunananonjanj mono gaonjanj ewabo. Kaenjanj qaagoto, mono anana galenjanj koma aonjanj uugbiligibili laligowonja. ⁷ Gaonjanj ejuti, iyonononjanj gomantiinanonjanj gaonjanj enkeju. Ejemba apu kotiga negi enkalolonjanj menjanj onjmakeji, iyonononjanj mono pangamanjanj uutanonjanj kaenjanj ama laligoju.

⁸ *Pangamanjanj uutanonjanj kaenjanj amakejuto, asasagaa ejemba anana mono galenjanj koma aonjanjkebonja. Waajambaranana mono opo maleku kaanjanj kokaenjanj mouma nambonja: Anana

* **5:2:** Mat 24.43; Luuk 12.39; 2 Piito 3.10 * **5:8:** Ais 59.17; Ef 6.13-17

momalaari ano uujopa koma gbiliŋ iikaan̄a kanon̄ toto-
nananon̄ reen̄ maleku koosiŋ (reen̄* kaan̄a besaan̄) sopa
somon̄gon̄ aon̄ nambon̄a ano Siwe gomanon̄ ubombaajon̄
mamboma jejeromon̄romon̄ ama iikaan̄a kanon̄ wan̄nana
aen̄ wan̄kou kaan̄a esuun̄ turuwon̄a.

⁹ Anutunon̄ nono kamaan̄ nunuro irin̄son̄soon̄ mobom-
baajon̄ mende jen̄ tegoroto, Pon̄nana Jiisas Kraistnon̄ men̄
letoma nonono oyan̄boyon̄ bun̄a qen̄ aowombaajon̄ jen̄
tegoro laligojon̄. ¹⁰ Jiisasnon̄ ananaajon̄ ama komurotiwaa-
jon̄ laaligonana balonon̄ laligowon̄ati me komun̄ goron̄ qen̄
ewon̄ati, ii mono Jiisaswo kotiin̄ laligowon̄a. ¹¹ Kawaajon̄
uu nan̄gonan̄go men̄ mindin̄gon̄ aon̄ kotikotii mokoloon̄
mondorin̄kejuti, ii mono toroqen̄ men̄ laligowu. Kian̄.

Qamban̄mamban̄ ano gejanono qaa konoga

¹² Uumeleen̄ alaurunana, nononon̄ kokaen̄ jen̄ koton̄
on̄onjon̄: Ejembanon̄ togia Pombo qokotaan̄ nama batu-
gianon̄ gawon̄ men̄ qamban̄mamban̄ on̄omakejuti, ii mono
goda qen̄ on̄oma laligowu. ¹³ Goda qen̄ on̄oma gawon̄gia
men̄kejutiwaajon̄ mono yon̄oojon̄ mogi uro pondan̄ jopagon̄
on̄oma waegia men̄ laligowu. Kanageso batugianon̄ mono
luae qen̄ aon̄ laligowu.

¹⁴ Uumeleen̄ alaurunana, nononon̄ uukuukuu qaa tosaan̄a
kokaen̄ on̄onjon̄: Tosianon̄ iyan̄giaa jaajaa injarere lan̄
laligojuti, ii mono jen̄ on̄oma galen̄ meme qaa on̄ombu.
Ejemba zirin̄zirin̄a mono uu nan̄gonan̄go qaa injogi kotiin̄
awasan̄kaka koloowu. Ejemba uugia looriro laligojuti, ii
mono kalan̄ koma on̄ombu. Ugere mende ambuto, ejemba
kuuya mono uubonjon̄ qaganon̄ ama on̄ombu. ¹⁵ Jena jewe,
nuna guwe me ana ambe ii mon̄non̄ mende amba. Son̄go ii
waleembubotiwaajon̄ mono galen̄ men̄ aon̄ laligowu. Kam-
ban̄ so iwoi awaa awaa ii kaparan̄ koma an̄gia jopagon̄
aon̄ ejemba tosaan̄a kuuya ii kaan̄iadeen̄ jopagon̄ on̄oma
laligowu.

¹⁶ Mono kamban̄a kamban̄a korisoro ama laligowu!
¹⁷ Mono Anutu suulan̄ qama koolin̄ mun̄ laligowu! ¹⁸ Kaan̄
me kaan̄ koloowaati, iikanon̄ mono Anutu mepeseen̄
laligowu! Kraist Jiisaswo qokotaan̄ nan̄juti, Anutunon̄
on̄oojon̄ uusiiŋa iikaan̄ momakeja.

¹⁹ Un̄a Toroyaa bolan̄a mono mende qowogowu.
²⁰ Anutuwaanon̄ gejatootoo qaa jen̄kejuti, iikawaa jejewilia
mono mende ambu. ²¹ Qaa kuuya mono gosin̄ batogowu.

* **5:8:** Omejiilan̄ yon̄onon̄ sololoon̄ nonombutiwaajon̄ iwoi bologa bologa ii
wasa kisare kaan̄a nonoojon̄ moton̄ gilin̄kejuto, iikawaa jeta ii saanon̄ Jiisas
moma laarin̄ uukalen̄ qendeema aon̄ nama leelee reen̄ kaan̄a kojangin̄ aon̄
kokojin̄jin̄ komakebon̄a.

Batogon iigi qaa awaa koloowaati, ii mono aṅaliṅ aṅgon koma laligowu. ²² Qaa ano nanamemen bologa kania kania ii mono gema qeṅ laligowu.

²³ Niinon onoojon kokaen qama koolinkejen, 'Luaewaa beṅ Anutu, gii geengo mono kuuya tak koton onona soraaya koloon laligowu. Giinon mono uugia, kokoosugia ano sele busugia ii kuuya sopa somogon onona koposowaa qaagia qaa koloon laligowu. Kaen kambaṅ so laligogi Poṅnana Jiisas Kraistnon eleema kaṅ iikaṅa mokoloon onombaa. Qaa ii onanon.' ²⁴ Onoonji, iinon qaaya pondan otaṅkeja. Kawaajon mono qamakooli iikawaa so ama onondaborowaa.

²⁵ Uumeleen alaurunana, onḡo mono nonoojon ama Anutu qama kooliṅ laligowu.

²⁶ Uumeleen alaurunana kuuya batugianon mono aṅgon aon qaqatetegia meṅ laligowu.

²⁷ Niinon Pombaa qatanon jeṅ koton onoma jojopan qaanon somogon kokaen oojeṅ: Tere koi mono uumeleen alaurunana kuuya yonoojon aṅgi keno weengon ononḡi mobu.

²⁸ Poṅnana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananon mono onowo ewa. Kiaṅ.

Tesalonaika Tere 2

Poolnoŋ Tesalonaika yoŋoo Tere ano 2 kolooro.

Jeŋ-asa-asari

Tesalonaika uumeleen tuuŋ uutanonŋ Kraist kawaatiwaa-joŋ mambonŋi tosianonŋ “Mono karo,” jegi tosianonŋ “Qaa ii qolonmolonŋgoya,” kaenŋ lansanŋ jeŋ sisau ama laligogi. Tosianonŋ “Pombaa kaka kambananonŋ mono kanŋ kuuro,” jeŋ moma laarigi. Kawaajonŋ “Poolnoŋ Tere Tesalonaika ano 2 kolooro,” buk ii oonŋ qaa ii jeŋ asariro. Poolnoŋ qaa qolonmolonŋgoya ii mindinŋonŋ kania kokaenŋ injisaano: Kraistwaa kaka kambananonŋ dodowiwaati, kambanŋ iikanonŋ ejemba nanamemengianonŋ dogonŋ boliwaa. Kaenŋ boliro eja tania monŋ qata Jeulalanŋ Toya iinonŋ asuginŋ wala aasanŋoyanonŋ laligonŋ kanagenŋ Kraist asuganonŋ tuarenjenŋ ama munŋ ejemba kantri so galenŋ koma onŋombaa.

Tosianonŋ Tesalonaika uumeleen tuuŋ kakasililinŋ menŋ onŋonŋi siimbobolo moma laligogi. Kawaajonŋ aposol Poolnoŋ qaa waŋa tosaŋa kokaenŋ jeŋ asarinŋ onŋono, “Onŋo mono kaparanŋ koma kotiinŋ Pombo qokotaanŋ nama moma laarinŋ laligowu.” Qaa kota monŋ ii kokaenŋ jeŋ asariro, “Niinonŋ neŋauruna yoŋowo laaligonana nanŋonŋ aowombaa-joŋ gawonŋ menŋ laligoninŋi, onŋo mono iikawaa so injarere laaligo mesaonŋ onŋoanŋia nene apu mokolonŋ ii neŋ laligowu ano gawonŋ awaa awaa kaparanŋ koma jegenŋa nama menŋ laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-2

Keraqeeanŋo moma onŋoma aisoonŋ mepeseesja 1.3-12

Kraistnonŋ kawaatiwaa qaaya kuma onŋonŋa 2.1-17

Nanamemenŋ dindinŋ ambutiwaaajonŋ kuunŋ onŋonŋa 3.1-15

Terewaa qaa kota waŋa 3.16-18

¹*Pool, Sailas ano Timoti nonononŋ Tesalonaika uumeleen kanageso onŋowo qaa aminŋ mobombaaajonŋ tere oojonŋ. Onŋononŋ Manŋnana Anutu ano Ponŋ Jiisas Kraist yorowo qokotaanŋ nanju.

²Manŋ Anutu ano Ponŋ Jiisas Kraist yorononŋ mono kalenŋmorianŋ onŋoni luaenonŋ laligowu. Kianŋ.

Siimbobolo momago mono oyanboyanŋ mokolonŋ laligowonŋa.

* 1:1: Apo 17.1

³ Uumeleen alaurunana, onoo momalaarigianon mamaga kotiuro korebore uukalen ama aonkejuti, sili iikanon motomotoon onoo uugianon seinkeja. Kawaaon nononon onoojon kaban so “Anutu dangisen!” jen mepeseen munkejon, ii awaagadeen sokonja. Buna qaa koma gbiligitiwaaon dangisen jenkejon, ii mono gawonanaga. ⁴ Sisiwerowero angosisiri kania kania ama onongi momakejuti, ii kuuya kaparan koma mokosinon bon qen nanji momalaarigianon mende sologon loorija. Nononana kaanagadeen iikawaa sunduya ii Anutuwaa kanagesoya kanagesoya yonoo jaagianon jen selenana onoojon ama men uma mepeseenkejon.

⁵ Anutunon qaa dindinagadeen gosin jen tegonkeji, angosisiri momogianon mono iikawaa aiweseya koloaja. Anutuwaa bentoton uutanon kouma laligojutiwaaon simbobolo mogi injiro Siwe gomanon ubutiwaa so soraaya soro koloowutiwaaon kaparan komakeja. Kawaaon konajilin mende angon kono kaban kokaamba qagianon umakeja. ⁶ Anutunon dindina koloojiwaaon nama kakasililin ama onomakejuti, ii mono kakasililin iikayadeen meleeno iyangiaa qagianon ubaa.

⁷ Qagianon ubaato, kakasililin moma laligojuti, ononon mono oyanboyan mokoloowuya. Pon Jiisanon gajobauruta ku-usungiawo unuama yonowo Siwenonga kamaan asugiwuti, kaban iikanon mono nonowo motoon haamo mewuya. ⁸ Jiisanon gere bolan uutanon kamaawaa. Kaen kamaan ejemba Anutu mende moma mun Ponana Jiisaswaa Oligaa Bunaya mende ten komakejuti, ii mono irona meleema onono siimbobolo kokaen moma laligowuya: ⁹* Pononon mono “Yamagen (kozigen)!” jen jaasewanonnga konjoma onono Anutuwaa ku-usuna asamararanawonon mende ubuyato, seleengen laligon gere siawaa siimboboloya tetegoya qaa moma laligowu.

¹⁰ Pononon eleema kawaati, kaban iikanon tuunuruta soraaya anana mono iwaa asamaranaga iima iikawaa so letoma “Oowe, Jiisan Ponana oowe!” jewona. Moma laarin munini, kuuya anana kaen waligonin ejemba omyanon niniima “Yei!” jen aarun nambuya. Nononon Jiisaswaa kania nanjon jenin ononon kaanagadeen ii moma laarin uugia meleenigitiwaaon mono letoma jilalengiawo asarin nonowo motoon nambuya.

¹¹ Kaen koloowaatiwaaon nononon kaban so onoojon kokaen qama koolinkejon, “Anutunana, geengo onooma iikawaa so mono nemun koma onona soraaya soro koloon

* 1:9: Ais 2.10

liligowu. Mono ku-usung'a ama inaan' onona iwoi awaa kuuya ama mewombaa uusiing'ia kuuya koloodaborowa. Kaen' momalaariwaa gawong'ia meg'i hon'a kuuya koloowa.”
 12 Kaen' qama koolini' Pon'nana Jiisas mepeseegi qatanon' onjoon' ama batugianon' akadamyawo koloowaa. Ananaa Anutunana ano Pon' Jiisas Kraist yoronon' kalen'morian' ononi laligojutiwaa so mono onjoang'io kaan'agadeen' akadamyawo koloowuya. Kian'.

2

Pon'non' kamambaa'jon' ano Jeulalan' Toyanon' asugiwaa.

1 *Uumeleen' alaurunana, Pon'nana Jiisas Kraistnon' eleema kan' nunuano iwaanon' eu ajoroowon'ati, onjo qaa ii mojuuto, nononon' kokaen' qisin' qamban'mamban' onjonon':

2 “Pombaa kaka kambananon' kan' kuuja,” haamo qaa kaen' jegi doomorong'ianon' mono iikanondeen' keno onjopopo qen' rabubo. Qaa ii nomaen' kolooro? Omejiilaan' mononon' eja mon' qaganon' uro umbeumbenanon' tururo un'au'na iima gejatootoo qaa jen' song'iro me mononon' uugia kumanjen' qaa ii jen' song'iro kolooro? Tosianon' kokaen' jewubo, “Pool alauruta yononon' qaa ii terenon' on' an'gi karo.” Qaa omaya iikawaajon' mono een' totoon' aarun' lalan'anin' jenen'gia ororo laligowubo.

3 Mononon' mon' kaen' me kaen' tiligon' onjombabotiwaajon' mono galeng'ia men' aon' laligowu. Ii kokaembaajon'a: Wala aiwese woi kokaen' asugiri Pon'non' iikawaa gematanon' kawaa: Ejemba kelemalelen' yononon' Pon' jeulalan' ama gema qewuya ano Jeulalan' Toyanon' anjo kaan'agadeen' asug'anon' asugiwaa. Anutunon' ii jen' tegoro gere sianon' kemebaa. Aiwese woi ii wala asugiri iikawaa gematanon' kamban' somata ii kawaa. 4 *Tuarenjen' Toya iinon' jaba-arambaran' ama an'aa selia momboga men' ubaa. Ejembanon' iwoiwaa waeya men' mepeseen'kejuti me qata ben' qajuti, iinon' mono ii kuuya un'uugun' selia men' uma laligowaa. Kaan'a laligon' Anutuwaaw' jiwowon' jigonon' uma jin'karon' dun'a koma “Anutu koloojen,” jen' kantri kuuya galen' koma nonoma laligowaa.

5 Niinon' Tesalonaika onjowo laligoweti, kamban' iikanon' qaa ii jewe modaborogi. Onjonon' ii duduuwubo. 6 Jeulalan' Toyanon' alanzan' asugiwaatiwaajon' amamaawaa. Naa iwoinon' kania anjon' komakeji, onjonon' ii kamban' kokaamba moju. Kamban'a tororo kan' kuuwaati, iikanon'adeen' mono asugiwaa.

* 2:1: 1 Tes 4.15-17 * 2:4: Dan 11.36; Eze 28.2

⁷ Kambanj kokaamba Jeulalanj Toyaa ku-usunja aasangoya iikanonj mono koloonj ejemba sololoonj onjomakeja. Asuganonj asugiwabotiwaa kania kojangiji, iinonj ii mesaoro kana koloowaatiwaajonj mamboma laligoja. ⁸⁻⁹ **Mambono kania kolooro iikanonjadeenj mono afaangonj asugiwaa. Satanonj Jeulalanj Toya sololoonj nemunj koma muro angoletoj qolonmolongoya ano aiwese tere kania kania mero iima laligowuya. Ii iima laligowuyato, Ponj Jiisanonj asamararanjawo asuginj aonj ii buu aasonanonj qen japalelenj menj mubaa.

¹⁰ Ejemba Anutunonj hamo qen onjombaatiwaajonj togonj qaa honja bunja qen aowombaa siinja mende moma tondu laligonj gere sianonj kemebuti, iyonononj Jeulalanj Toyaa angoletoya ii iigi kaitere kania kania qendeema onjono jinjaunj amakebuya. ¹¹ Kawaajonj Anutunonj momo arenj jinjaunja uupanjawo ii ano kolooro ejembanonj ii kusungiwawo jenj seigi kanageso honja yonononj sosogonj jo kel-ega gogonj qaaya qolonmolongoya ii onjanonj jenj moma laariwuya. ¹² Kaniagianonj asuganonj asugiwaatiwaajonj Anutunonj momo arenj jinjaunja ii ano karo qagowuya. Ejemba qaa honja mende moma laarinj uusiingia nanamemenj doogoyanonj ama osigiti, Anutunonj mono kuuya iyonoo qaagia jenj tegoro gere sianonj kemebuya. Kianj.

Qaa honja tenj koma kaparanj koma kotiin nambu.

¹³ Yonoononj kaenj koloowaato, Pombaa wombo alauruna, onjoojonj kambanj so “Anutu dangisenj!” jenj mepeseeninj sokonja. Ii gawonanaga. Anutunonj onjo kanakanaiyanonjga Siwewaa bunja koloonj letombutiwaajonj meweengonj onjono. Iikawaa so qaa honja moma laarigi Unja Toroyanonj menj sorainj onjono laligoju. ¹⁴ Kaanj laligowutiwaajonj ama Oligaa Bunja ano nonoononj karo jenj asarininji, iikanonj onjo onjono. Kaanj toroqen laligonj Ponjana Jiisas Kraistwaa asamararanonj uma akadamugiawo koloowuya.

¹⁵ Kawaajonj uumeleenj alaurunana, kongbara mono mende qen laligowu. Nonononj qaa kuma onjoma jenananonj jeninj me terenonj ooninj iima mogiti, qaa kota ii mono qokotaanj otaanj laligowu. Kianj.

¹⁶ Ponjana Jiisas Kraist anjo ano Anutu Manjana yorononj jopagonj nonoma kalenmorianj qaganonj oyanboyanj koloowombaaajonj jejeromonjromoja nononi iikawaajonj mamboma ulunjkolej tetegoya qaa moma laligojonj. ¹⁷ Yorononj mono uugia nanjori gawonj awaa kuuya menj qaa awaa kuuya jenj laligowuti, iikanonj mono menj kotiin onjoni laligowu. Kianj.

* 2:8-9: Ais 11.4 * 2:8-9: Mat 24.24

3

Saanon nonoojon qama koolinj laligowu.

¹ Qaa tetegoya monj koi: Pombaa qaanonj seinj onoo batugianonj akadamyawo kolooroti, iikawaa so mono uulanj gomanj tosianonj kaanjadeen kema jenj seininj honj koloonj kembaa. Kawaaajonj uumeleenj alaurunana, onononj mono nonoojonj ama Anutu qama koolinj laligowu. ² Ejemba kelemalelenjanonj Anutu mende moma laarinkeju. Kawaaajonj ejemba kaamaaya doogoya yonononj kakasililinj ama nonombubotiwaaajonj mono Anutuwaa qama koolinj laligogi sopa somonjonj nonombaa.

³ Kelemalelenj yonononj bolijuto, Ponj qaaya pondanj otaankeji, iinonj mono menj kotiinj onoma bologanonga sopa somonjonj onombaa. ⁴ Qaa jenj kotonj ononinj, onononj ii kambanj kokaamba ano kanagenj tenj koma laligowuti, ii moma uuwoi mende anjonj. Nonononj Pombo qokotaan nama kaen mojonj.

⁵ Ponjonj mono uugia meleema Anutuwo somongoro uujopaya moma yagonj Kraist kaanja kaparanj koma mokosinjonj laligowu. Kianj.

Injarere laligowombotiwaa galenj meme qaa

⁶ Uumeleenj alaurunana, nono onjoangiaa aingia otaan lansanj laligowubotiwaaajonj kuma ononinto, tosianonj kilenj qaa baatanonj mende kema nepinepi tondu laligoju. Kawaaajonj nono Ponj Jiisas Kraistwaa qatanonj kokaen jenj kotonj ononjonj: Ono mono uumeleenj alaurunana kaanja kuuya ii onomesaonj misinjonj sigenjsigenj laligowu. ⁷ Nonononj onoo batugianonj nononanaa aijnonj lansanj qaagoto, qaa baatanonj laligoninj. Kawaaajonj nonoo kana lasunana otaawutiwaa kania ii onjoangio saanonj moju. ⁸ Nono injarere mende laligoninj ano onoononga mombaanonj nene iwoi ii eenj mende nenj laligoninj. Qaago. Nanjonj nonombutiwaa lombotanonj onoononga mombaa qaganonj ubabotiwaaajonj mono asaga gomantiinja gawonj suulanjsulanj menj selenana qenj laligoninj.

⁹ Anutunonj gawonja mewombaa ku-usunja nonono laligojoniwaaajonj saanonj nanjonj nonombutiwaa qaanonj uugia kuunj onombonagato, nonoo kana lasunana otaawutiwaa sili awaa qendeema onombombaaajonj mojonj. ¹⁰ Onowo laligoninj, kambanj iikanonj kokaen jenj kotonj ononinj: Gawonj memambaajonj togoji, iinonj mono nene kaanagadeen mende newa.

¹¹ Onoo batugianonj tosianonj qaa baatanonj mende kema iyanjiaa aingia otaan lansanj laligoju. Yonononj gawonj honja mende menjekjuto, gawonj meme tanitani eenj lanj ewaewan

koma iinonj wainonj mondonj tosia yonoononj iwoi menj soonj gewolonj qenj silemale lanj laligonjeju. Onjo buju qaa monj ii kaenj karo monij. ¹² Nonononj ejemba kaanja ii Ponj Jiisas Kraistwaa qatanonj jenj kotonj uugia kokaenj kuujonj: Onjo mono kemaqokotaanjanqokotaan mesaonj zenj laligonj gawonj megij honja kolooro onjoanjiiaa nene apugia nenj laligowu.

¹³ Oo uumeleenj alaurunana, onjononj gawonj awaa awaa menj iikanonj mono ataqatanj mende ambu. ¹⁴ Nonononj tere koi oonj jenj kotonj onjononji, monjonj ii mende tenj kombaati eenj, onjo mono uuta meleembaatiwaaajonj gamu qenj munj iima tiinj iwo qaa qaa mende ama ainjolonj mende rama laligowu. ¹⁵ Kaaanja laligonj kere qaagoto, ala kaaanja menj munj gambanmamban koma munj laligowu. Kianj.

Qamakooli ano yeizozo qaa tetegoya

¹⁶ Ponj luae Toyanonj anjo mono kamban so nanamemen kuuya kanonj luae qenj onono bonjonj laligowu. Ponjononj mono kuuya onowo laligowa.

¹⁷ Pool neeno yeizozogia neenaa boronanonj oojenj. Tere kuuya oonjejenj, iikanonj neenaa yeizozo qa tere koi neeno amakejenj. Qana kokaenj oojenj: Pool*

¹⁸ Ponjana Jiisas Kraistwaa kalenmoriananonj mono kuuya onowo ewa. Kianj.

* **3:17:** Wala monjonj tiligonj Poolwaa qatanonj tere monj ano sisau kolooro. Kawaajonj iyanjaa borianonj qata ooro.

Timotiwaa Tere 1 **Poolnoŋ Timotiwaa Tere mutuya ano.** **Jen-asa-asari**

Timoti sagbili eja iwaa nemuŋa ii Juuda embaga ano maŋa ii Griik ejaga. Iinoŋ Eisia prowinsnoŋ laligoŋ uuta meleema Kraistwaa alia kolooŋ laligoro. Kaanŋa laligoŋ Poolwaa neŋata kolooŋ ilaan muro motooŋ liligoŋ misin gawoŋ meŋ laligori. Poolnoŋ lombonoŋ Timoti meŋ kamaan mubabotiwaaŋoŋ majakaka qaa waŋa karoŋ romoŋgoŋ Buŋa Tere koi ooro.

Majakaka waŋa somata ii boi takapolakaya. Tosianoŋ zioz uutanonoŋ nama qaa doogoya kuma soŋoŋ oŋoma laligogiti, Poolnoŋ iyoŋooŋoŋ ama galen meme qaa kotakota ooro. Boi yoŋonoŋ Juuda yoŋoonoŋ momo ano balombaa momo tosia mindiŋqindirigi kaniagia siliqalu kolooro kokaen moma laariŋ jen ejemba kuma oŋoma laligogi: “Namo ano iwoi kuuya iimakejoŋi, ii iwoi bologa. Kawaajoŋ tosianoŋ Siwe-waa buŋa koloo wombajoŋ kaparaŋ koma momo aasangoya qaita moŋ mende buŋa qeŋ aŋoŋ nembanewaa qizimizin ama soŋgo tosaanŋa waleema loemba koloojuti een, Anu-tunoŋ mono qaa iikanoŋ osiŋ hamo qeŋ oŋomambaajoŋ amamaawaa.”

Majakaka qaa waŋa moŋ ii: Nomaen uumeleen kanageso galen koma oŋoniŋ tororo Anutu-waa waeya meŋ mepe-seewuyaga. Poolnoŋ iikawaa qambaŋmambaŋ qaaya papi-anoŋ ooro. Kaanŋadeen zioz galen, babafi ano gawoŋ meme ejemba tosianoŋ nomaen ama laligogi sokonji, iikawaa qaa areŋa ii jen asariŋ ooro.

Tetegoyanoŋ qaa waŋa karoŋa kanonoŋ Timotiwaa ge-
janono qaa tosaanŋa ooro. Mundaŋa iinoŋ mono nomaen Jiisas Kraistwaa welenqeŋe awaa kolooŋ momalaari ejemba tuuŋa tuuŋa oŋombosima ilaan oŋono sokombaati, iikawaa gejanonoya oŋo muro.

Buk kokawaa bakaya waŋa 3 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Ziozwaa gawoŋ meme yoŋoo jenkooto 1.3-3.16

Timotinoŋ gawoŋa mewaatiwaa jenkootoya 4.1-6.21

¹ Anutu, Hamoqeŋe Tonana ano Kraist Jiisasnoŋ galen koma nonombaatiwaaŋoŋ jejeromonoŋromoŋ ama mamboma mujoŋi, iyoronoŋ Pool nii jen kotoŋ noma kuun wasiŋ noni aposol koloojeŋ. Kraist Jiisaswaa jotamemeya kaanŋa kolooŋ giwo qaa amiŋ mobojon tere koi oojeŋ.

² *Oo Timoti! Gii uuga meleema Jiisas moma laarin momalaariwaa mera sorona koloon laligojan. Manj Anutu ano Porjana Kraist Jiisas, yorononj mono kiankomun kalenmorianj goni luaenonj laligowa.

Enkalolon kuma onjombubotiwaa galenj meme qaa

³ Masedonia prowinsnonj kemambaajonj ambeti, kamban iikanonj kokaen jenj kotonj gombe, 'Gii mono Efesus sitinonj toroqen laligonj uumeleenj tuunj ilaan onjomaakeba. Tosianonj momalaariwaa qaa batuya tosaanja kuma soonkejuti, ii toroqen ambubotiwaaajonj galenj menj aonj laligowu.' Kaen jenj kotonj onjoma laligowagatiwaaajonj jewe. ⁴ Tosianonj benj sosombarja sosombarja ano ambosakonj yonoo qa arenja arenja ii tetegoya qaa aminj mogi sipasipa kono anjowowo ano qaa qiqisi omaya kolooro romonjonkeju. Yonononj uugia iikanonj ama soowubo. Qaa senja senja jeje kaanja ii mende totoonj ilaan onjombaato, Anutuwaa laaligo arenja ii kokaen eja, 'Monononj Jiisas moma laarinj uuta meleeno iinonj mono ii hamo qenj muro letombaa.' Kete kaen ama onjombagatiwaaajonj mombo uuwaa-waataa qaaya jenj gonjenj.

⁵ Jenj kotonj gonjeni, iikawaa toonja ii uujopa. Niinonj uujopa koloowaatiwaaajonj manja qenj kokaen jenj asarin onjoma laligowagatiwaaajonj kuunj gonjenj: Yonononj uugianonj soraaya ewaatiwaaajonj galenj koma aogi momo bologanonj ii mende gojombaa. Mende gojono Anutunonj sanje qenkeji, ii uugejagianonj saanonj moma laligowuya. Kaen laligonj Kraist tororo moma laarigi Anutunonj mono uujopaya uugianonj ano saanonj kolonjkebaa. Uujopa iikanonj batugianonj asugi-waatiwaaajonj kaparanj komakejenj.

⁶ Tosianonj Anutuwaa laaligo arenja ii songinj jinjaunj ama qaa julujulu omaya omaya tondu jenkeju. ⁷ Yonononj Anutuwaa Kana qaawaa boi koloowombaaajonj mojuto, iyangio Bunja qaawaa kania mende moma kotonj jaasewanj qengadeenj jenkeju. Eenj ejemba jaagianonj awasanjkaka nama qaa kotiinj lansanj jenj manja qenkeju.

⁸ Anutuwaanonj Kana qaa ii awaa soro. Ii kania ejiwaa so tororo kuma aonj otaaninj saanonj meagonj nonomakeja, ii mojonj. ⁹ Anutu Kana qaayaa kania mono kokaenj moma yagowu: Ii ejemba solanja dindinja yonoojonj ama qaagoto, Anutunonj ii ejemba doogoya mindinjonj onjombaatiwaaajonj ama anota eja. Tosianonj dogonj kokaenj amakeju: Jeu-lalanj jeubaba ama qaa qenj yangisenj qaganonj aonj jaasisii amakeju. Anjonjora ano singisonjgogiawo laligonj kilenj Anutu telambelanj ama mugi uugia menjerenjonj lolomoninj laligoju. Nemunmanjia ano tosaanja unugi komunkeju.

* 1:2: Apo 16.1

¹⁰ Serowilin amakeju. Sodom taonon angiti, iikawaa so kana uugun eja iyanngarodeen ano emba iyanngarodeen agimin aonkeju. Ejemba men bolin onombutiwaajon qelanjin somonon onomakeju. Qaa qolonmolononkeju. Qaa jen jopon qanon somonon kilen tiligonkeju. Anutunon nanamemen dindina ambombaajon Oligaa Buna nononoti, ii me woi ama men iikanon qetamakeju. Anutuwa Kana qaa iikanon ejemba momalaariwaa kana dindina songinkejuti, mono ii mindinon onombaatiwaajon ama eja. ¹¹ Anutu, oyanboyon Toya iinon momalaariwaa kana dindina ii Buna qanon anota eja. Niinon Oligaa Bunaya akadamuyawo jen seimanatiwaajon moma laarin noma Buna qaaya ii nono. Kian.

Poolnon Pon kalenmorianajon mepeseja.

¹² Kraist Jiisasnon uuna gosiro gawon pondan manatiwaa so koloowe niiro sokono gawon nono menkejen. Gawon memambaa ku-usun noma laligon kouji, iikawaajon Ponana mepeseen laligojen. ¹³ *Niinon wala Jiisawaa alauruta mepaegon sisiwerowero molan kota ama onoma laligowe. Kaana laligoweto, iwoi ii Jiisas mende moma laarin silemale tompin laligon tondu ama men laligowe. Singisongo kaen ama laligowetiwaajon mono kiankomun noma kolonani nono letombe.

¹⁴ Ponnanon kalenmorian noma kelemaleen maaro noo qananon uro. Kaen uro momalaarinanon kolooro uu-jopawaa kondomondoo Toya Kraist Jiisas mokoloowe. Iwo qokotaan nama uu-jopaya buna qen aon ejemba uunanon jopon onomakejen.

¹⁵ Niinon ejemba tosaana kuuya unuugun singisongowaa ejemba yonoo batugianon somatagia kolon laligowe. Kaana laligoweto, Kraist Jiisasnon singisongo ejemba hamo qen nonomambaaajon ama namonon kamaaro. Qaa kota ii noonon honawo kolooro. Kawaajon qaa kota iikanon mono powowon kotiga kolooja. Ii ejemba korebore moma laarin men analin angon kombonatiwaa so kolooja.

¹⁶ Singisongowaa ejemba yonoo somatagia kolon laligoweto, Kraist Jiisasnon nii kokaembaajon kiankomun nono: Iinon niwo uuluae qaganon hamo qen noma Anutuwa uu tania asuganon koloowaatiwaajon moma kotiuro. Noo gemananon ejemba tosanon Jiisas moma laariwuti, tania ii iyonoojon qendeema onomambaaajon moro. Ii qendeema onono saanon afaanjon uugia meleema laaligo kotigaa buna koloo wuya. ¹⁷ Kiankomun

* 1:13: Apo 8.3; 9.4-5

nonotiwaajonj ama Anutu mepeseenjejeje. Iinonj Kin Ponj tetegoya qaa koloonj laligowaa. Anutu motoongononj goronj mende qero kaitania mende iimakejonj. Niinonj iwaa qabunjaya kamban so mepeseewe tetegoya qaa akadamyawo koloonj enj ubaa. Qaa ii onjanonj.

¹⁸ Oo momalaariwaa merana Timoti! Wala gejatootoo qaa tosaanja goojonj jegiti, qaa iikanonj kotingonj gono saanonj akadamyawo koloonj laligowa. Qaa iikawaa so kokaen jenj kotonj gonjenj: Giinonj mono laaligo soraaya laligowagatiwaa-jonj manja kotakota qenj laligowa.

¹⁹ Manja qenj iikanonj momalaariga zololonjonj soowabotiwaa-jonj mono koronsonj mewa. Uuga kalanj koma aona momo bologanonj mende gojono Anutunonj uugejanonj saje qenjeje, ii saanonj moma laligowa. Ejemba tosonianj uu kalanjkonjkonjgia mesaonj lanj laligogi momalaarigianonj loorinj koomuya koloonj janjonj qaono. Wanjononj kowe torononj kuunj janjoji, mono iikawaa so unjanqunjanjonj boligi.

²⁰ Momalaarigianonj janjonj qaonoti, iyonjoo batugianonj eja woi qagara Himeneus ano Aleksander laligojao. Neeno mindinjonj oromambaajonj amamaanj uugara meleembaotiwaa-jonj ii Satambaa borianonj oroombe. Oroombe Satambaa ku-usunja nanamemengara iikawaa so moma uugara siimbobolowaajonj looriro eleema mepaqepae mombo toroqen mende ambaoraga. Kianj.

2

Bunja gawombaa qamakooli arenj

¹ Iwoi wana ii qamakooli gawonj. Niinonj iikawaa uuwaawaataa qaaya jenj uugia kokaen kuujenj: Onjo mono ejemba korebore onjojonj qama koolinj kaparanj koma welema Anutu qisinj munj dangisen jenj laligowu.

² Kinj eja ponj ano gawmambaa galenj ejemba kania kania yonjojonj ama qama koolinj laligowu. Kaenj kotingonj onjonji dindinjagadeen galenj koma nononji luae qaganonj gumbonjonjonj laligowona. Kaenj laligonj Anutu waa jeta otaan nanamemenj dindinja ama menj laligoninj akadamyawo koloonjkebaa. ³ Qamakooli gawonj kaanja kanonj awaa soro kolooja. Ii Anutu, Hamoqeqe Tonanaa jaasewanjanonj saanonj sokonja. ⁴ Iinonj ejemba kuuyanonj Bunja qaa honja moma kotonj uugia meleengi hamo qenj onjono letombutiwaa uusiinja momakeja.

⁵ Anutu motoongonj raja ano ejemba Anutuwo mindirinj nonombaatiwaa-jonj eja motoongonj kaanagadeen raja. Eja motoongonj Jiisas Kraistnonj mindirinj nonomambaajonj kotiirro

tosianonj ii amamaankeju. ⁶ Iinonj singisonjo ejemba kuya ananaa downana mewaatiwajaanj laaligoya qeleema mesaoro. Buja qaa ii Anutunonj kambañ ano tosiannonj kambañ dindiña iikanonj kanainj nanjonj jen asarigi ananaanonj karo. ⁷ *Kawaajonj ama Anutunonj aposol koloomambaajonj kuunj wasinj nono qeleya qeñ kantri so liligonkejen. Ejemba Jiisas moma laariwutiwaa Buja qaa honabonja kuma onjomakejen. Kaniana kaen jen qolomolonj qaagoto, qaa honaga kaen jejen. Kianj.

Eja ano emba onjo laaligo arengia

⁸ Kawaajonj uusiinanonj kokaen jejen: Eja onjononj mono pondanj gomanj so ajoroonj qamakooli gawonj koronsonj menj laligowu. Yonj kazi ano angowowo mesaonj uugia sorairo saanonj borogianonj menj waama Anutu qama koolinkebu.

⁹ *Emba onjo qambañmambañ qaa ii kokaen jejen: Onjononj mono kinisurugia mouma selegia tororo turunj laligowu. Opo suru soro akadamuyawo ii mesaowu. Wanj jugia qeñ gawasu kania kania mende ama miziziinj honbonj mewu. Kasasoronj me goul kanonj mende menjerenjonj aowu ano momou sewanja somata kanonj menj aiweleqaiwele mende ambu.

¹⁰ Akadamugia honja ii nanamemenj awaa. Emba Anutu waa jeta uguwombojenj keegia moma qata asuganonj jokolonkejuti, iikawaa so onjononj mono gawonj awaa awaa jegenja nama menjkebu. ¹¹ Ejanonj kuma onjongi emba onjononj mono angia menj kamaanj aonj Buja qaa osonosonj moma neselanj qaganonj takaporaka ama jegianonj kooga mende meleembuto, ii uu wombogianonj ama laligowu.

¹² Emba onjononj eja galenj koma kuma onjombutiwajaanj ninonj 'Oonj!' mende jejento, ajoroogi onjo osonj qaagia bogoro rabu. ¹³ *Anutunonj wala Aadam mokolonj iwaa gematanonj Iiw (Eewa) mokolooro. ¹⁴ *Mokolenonj Aadam mende tiligoroto, emba ii tiligonj muro qaa uugunj singisonjo ano. ¹⁵ Kilenj emba yonjononj gawonj arengia otaanj merabora menj Kraist moma laarinj nanamemenj soraaya otaanj uumeleenj alaurugia uunonj jopagonj onjoma bonjonj laligowuti eenj, Anutunonj mono saanonj hamo qeñ onjono letoma Siwenonj ubuya. Kianj.

3

Ziozwaa gawonj galenj onjo qaa areñ

* **2:7:** 2 Tim 1.11 * **2:9:** 1 Piito 3.3 * **2:13:** Jen 2.7, 21-22 * **2:14:** Jen 3.1-6

1 Monjon uumeleen kanagesowaa uu galen pasto koloomambaa ain moji, iinon mono gawon qabo akadamyawo mokoloowaa. Qaa ii hon toonaga.

2 *Kawaajon uumeleen kanagesowaa uu galen gawombaajon mono eja koi kaanja meweengon kuugi sokombaa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, emba motoongowaa loya, kepiriria qaa, nanamemenja tororo galen koma aoro goda qen munkeju. Iwaanon kawuti, ii saanon koma horon kalan koma onoma momo tororo kuma onomakeja.

3 Monjon apu kotiga nen manja lan qen angowowo ama monembaa otoko amakeji, ii qaagoto, monjon saanon ejemba mondorin migigiin onoma gumbonjonon ama onomakeji, mono eja iikaanja kuuwu. 4 Monjon iyanjaa embameraanja saanon galen koma gejanonogia onono meraboraananon goda qen mun qaaya kuuya ten koma laligojuti, mono iiga kuugi nambaa. 5 Galen eja monjon anjaa sumanjuruta galen koma onomambaaon qetetanjoji een, iinon Anutuwaa uumeleen kanagesouruta mono nomaen kalan koma ononaga? Ii mono amamaanaga.

6 Eja monjon kamban koriga uuta meleema zen nanji, iinon saanon mindimindiri gawon meme galengiaga koloon laligowaa. Monjon kamban toroga uuta meleema kemakon kanjon ama tewomawoo ama totoyanon qen selia men ubabo. Kilenjaa Toyanon gejjaju ano Anutunon qaaya jen tegon hagon mun konjono kamaaro. Iikawaa so onoo galengianon selia men uro Anutunon ii Satan kaanja jen tegoro kamaawabo. 7 Galen monjon uumeleembaa gadokopa yonoo batugianon qabunja awaa mende bosinagati een, ejembanon ii lan jen boligi Kilenjaa Toyanon moto siwaya ano iikanon ritogoro qero kamaawabo. Kian.

Ewanjelis ano Bunja gawon ejemba yonoo qaa

8 Bunja gawon ejemba* yononon kaanagadeen ejembanon goda qen onombutiwaa so tanhoragia qaa koloon laligowu. Tosianon qaa aro woiwoi jen wain apu mamaga nen mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaajon kaparan komakejuti, ii mono mende kuun onongi nambu.

9 Ii qaagoto, ejemba momalaariwaa qaa honja aasangoya Anutunon inisaanoti, iinon men iikanon qokotaan uugia

* 3:2: Tai 1.6-9 * 3:8: Diikon ii eja ano diikones ii emba, yononon pasto koorongianon ilaan gawon men uumeleen tuun kalan koma onoma Bunja qaanon unuagin selewaa gawon tosaanja men kanon nanjon onomakeju. Ewanjelis me uukuukuu ejemba yononon sopa seleengenganon nanjuti, iyononon uugia meleembutiwaa Bunja qaa kuma kanon uugia kuun gejanono qaagia onomakeju.

menjerenjo-wabotiwaajon galeŋ meŋ aon soraaya laligojuti, mono iiga kuun onombu. ¹⁰ Ii mono kaanagadeen wala gosin ononŋi qaa jejeniwaa so kotiin nanŋi sokombaati een, mono saanon kuun ononŋi nama Buŋa gawombaa ejembagiaga koloon laligowu. ¹¹ Yoŋoo embaurugianon† kaanagadeen ejembanon goda qeŋ onombutiwaa so tanhoragia qaa ano gemageqe qaa jenon kiisan mende ama laligowuto, kepiririgia qaa nama gawon kuuya membiriqembirigia qaa meŋ laligowu.

¹² Buŋa gawon ejanon mono emba motoonŋowaa loya koloon iyanŋaa embameraanŋa ano welenqeqeuruta ii saanon galeŋ koma onomakeba. ¹³ Buŋa gawon ejemba gawonŋia awaagadeen meŋkejuti, ejembanon ii goda qeŋ ononŋi qabuŋa awaa mokoloowuya. Ii mokoloon saanon awasankaka nama ejemba uugia kuun Jiisas Kraist moma laariwombaa qaa ii kotiin jenkebu. Kian.

Anutunon Buŋaya aasangoya ninisaano.

¹⁴ Oo Timoti, niinon uulanawo goonon kan giimambaa-
jon jejeromonromon anjento, kilen tere koi goojon oojen.
¹⁵ Kambana qeŋ korin kamambotiwaajon wala tere koi
kokaembaajon on ambe kaja: Gii Anutuwaa uumeleen kan-
agesouruta nomaen galeŋ koma onona nanamemengianon
dingon awaa koloowaati, mono qambanmaban qaa ii
weengon moba. Anutuwaa kanagesouruta anana Anutuwaa
kulukululuun zioz sopaya koloojon. Laaligo Toyaanon qoko-
taanin mindirin nonono goman so ajoroon qaa honŋa jen
seinkejon. Qaa honanon bolin esunŋa kamaawabotiwaajon
iikawaa wota ano tandoya koloojon. ¹⁶ Anutunon hamoqe-
qewaa kania aasangoya ninisaanoti, nononon Buŋa qaa ii
moma asarin kokaen jen mokoloonkejon:

Buŋa Toya iyanŋo namo ejaga koloon batunananon asu-
giro.

Asugiro qaa jakeyanon oombombaa qaaya tondu
monŋama bimbimgogi Unŋa Toroyanon kania solanŋa
asuganon qendeeno. Ii qendeema kuuro Pon koloon
waama Siwe gajoba galeŋ koma onono akadamuya
uun iigi.

Ii iigi Anutunon wano Siwenon uma Anutuwo rama
galeŋ koma nonomakeja. Galeŋ koma nonono Buŋa
qaaya ii kantria kantria liligon jen asarigi mamaga
yononon moma laarin munkeju.

Kaen jokoloonin onanon akadamuyawo kolooja. Kian.

† 3:11: Buŋa gawon emba ano Buŋa gawon ejawaa embia yoŋoo jenkootogia
jeja.

4

Qaa qolonmolongoya kuma onjongi enkalolon koloaja.

¹ Anutuwaa Unjayanon qaa kokaen jen asariro tororo moma yagojon: Balombaa kambanja tegomambaajon ambaati, kamban iikanon ejemba kelemalelen yononon momalaari mesaon Pon gema qen omejiilan yonoo borogianon kemebuya. Kaen kemegi omejiilanon sololoon kuma onjomaekjuti, mono iyonoonon momo aren otaan enkalolon laligowuya.

² Sisau ii kokaen koloowaa: Tosianon uumeleen selesele anji Satanon aaso aiweseya uugianon aen gerawonon qokotaan uugejagia gojono koomuya kolooro qaa qolonmolongoya lan jen soonkeju. ³ Yononon ejemba kokaen kuma soon onjomaekju, 'Uumeleen ejemba ononon mono loemba kaanja mende agimin aon laligowu ano nene tosia newubotiwaa qizimizin ama laligowu.' Kaen kuma soon onjomaekjuto, Anutunon nembanene kuuya ii newombaajon mokolooro. Ii ejemba Anutu moma laarin qaa honja moma yagojoni, iinon ii kotuegoro saanon dangisen jen newombaajon ama nonono.

⁴ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, ii awaa koloaju. Ii gema qewombaa so qaagoto, iwoi ama nonombaati, ii saanon dangisen jen bunja qen aowonja. ⁵ Iwoi ejemba jaagianon qizimizinawo koloonagati een, ii mono saanon Anutuwaa qaa jen qama koolinin esunanon turun hamo qero saanja koloowaa. Kianj.

Kraist Jiisaswaa welenqege awaa ii kokaen:

⁶ Giinon uumeleen ejemba kaen kuma onjoma laligon Kraist Jiisaswaanon Bunja gawon meme eja awaa koloon laligowa. Giinon Bunja qaa otaan laligon koujanj, ii tosaanja kuma onjoma geengo kaanjadeen qaa awaa ii ano momalaariwaa qambanmamban qaa kuuya weengon romongon iikanon uuga wagin aon laligowa. ⁷ Balon ejembanon ben sosomban qaaya julujulu jegi Anutuwaa Bunja qaanon bibiloko amambaajon anji, ii mono yakarin gema qewa. Ii gema qen Kraist kaanja koloon laligowagatiwaaajon uuwaa komagbiligbilia ama laligowa.

⁸ Anutunon laaligo kamban kokaamba namonon laligoni, ii kotuegon nonono kanagen oyanboyan laligowombaa soomonjo ano. Aangole ii sele busu gbiligbiliwaaajon melaada ilaan nonoma kamaanqegeta koloojato, uuwaa komagbiligbilia ii tandonana kombonja koloaja. Kawaajon uuwaa nanamemenja ii pondan koma gbilin laligona iikanon mono iwoi kuuya kanon nemun koma nanjon gomakebaa.

⁹ Qaa jejeŋi, ii ejemba korebore meŋ anjalij anŋonj komboŋatiwaa so powowonj kotakota kolooja. Qaa powowonj kotakota moŋ ii kokaenj:

¹⁰ “Anutu laaligo Toya iinonj ejemba korebore hamo qeŋ nonomambaajonj moja. Uunana meleema moma laarinj muŋkeboŋati eeŋ, mono oŋanonj hamo qeŋ nonomakebaa. Kaenj moma laarijonj. Tosia nonononj kaenj koloowaatiwaa jejeromonromonj iikaanja Anutu ama muŋ nama gawonja meŋ selenana qeŋ aonj oronkejonj.”

¹¹ Gii mono ejemba qaa iikawaa so otaanj ama mewutiwaa-jonj jeŋ kotonj kuma oŋoma laligowa. ¹² Oo Timoti, sagbili laligojanjwaajonj moŋnonj meŋ kamaanj gombabo. Kawaajonj mono uumeleenj ejemba batugianonj sili awaa kokaenj qendeema oŋoma laligowa: Qaa awaagadeenj jeŋ nanamemenj dindinja otaanj ejemba tororo jopagonj oŋoma laligowa. Momalaariwaa komagbiligibili pondanj meŋ Anutuwaa gawonja meŋ sororogona iikawaajonj moma laarinj goma laligowu. Kaanja soraayagadeenj koloonj mena ejembanonj saanonj goda qeŋ gonji laligowa.

¹³ Mono pondanj Uumeleembaa Buŋa Tere ii jegenja weenjonj kaparanj koma jeŋ asarinj kanageso uugia iikanonj kuuj kuma oŋoma laligowa. Kambanj batuya kokanonj kaenj ama laligona niinonj kawe sokombaa. ¹⁴ Jotamemeya yonjononj borogia goo qaganonj ama qama kooligi Anutuwaa gejatootoo qaa goojonj kolooro Anutunonj gawonj memewaa momo kalenj gono uuganonj eji, ii mende kolatiwato, iikawaa qaganonj gawonj meŋ laligowa. ¹⁵ Mende kolatiwato, Buŋa Tere weenjonj jeŋ asarinj kuma oŋoma laligowa. Iwoi karoonj ii mono kaparanj koma jegenja nama koma gbilij laligowa. Ataqaŋanj mende ambagati eeŋ, uugaa toomorijanonj mono somariiro kotiinj awasanjkaka koloowaati, ii kuuyanonj iima kotowuya.

¹⁶ Oo Timoti, mono geenŋaa uu selega galenj koma aonj uumeleenj gawonj tororo kuma oŋombagiwaaajonj galenŋa meŋ aonj laligowa. Kaenj ama laligowaati eeŋ, mono geenŋa oyanboyanj qeŋ aowaga ano qaaga momakejuti, ii kaanadeenj oyanboyanj qeŋ oŋona Siwenonj ubuya. Kianj.

5

Malo ano ejemba waŋa ii kokaenj galenj koma oŋombu:

¹ Eja waŋa ii geriawo mende jeŋ mindinjonj oŋombato, manŋa kaanja arobonjonjononj qaa jena mobu. Eja sagbili ii daremunuruga kaanja ama oŋoma laligowa. ² Emba waŋa ii nemunŋa kaanja arobonjonjononj qaa jena mobu. Emba

saranj ii naanjuruga kaanja nanamemenj soraaya otaanj goda qeŋ oŋoma laligowa.

³ Malo tinitosagia qaa ii mono godaqeŋe qaganonj ama oŋoma laligowa. ⁴ Malo mombaa esamerauruta laligojuti eenj, iyoŋononj mono mutuya koloonj wanj kuunj ii galen koma mubu. Anutunonj jenj kotonj nononoti, iyoŋononj mono iikawaa so iyanjiaa sumanjurugia kalanj koma oŋombombaa kania moma kotowu. Nemunjanjurugia-noonj wala kambanj koriga kalanj koma oŋoma laligogiti, oŋononj iikawaa kitia meleema tosagia metogonj oŋonjgi Anutuwaa jaanonj sokombaa.

⁵ Malo emba honja, tinitosaya qaa anodeenj laligoji, iinonj jejeromonromonja Anutu ama munj ii suulanj asaga goman-tiinja qisinj qama koolinj munkeja. ⁶ Iinonj kaenj laligojato, emba malo tosianonj uugianonj gere tooro siingia kombombanjaa so iwoi lansambaaonj borojanj menkejuti, iyoŋononj namononj selewo laligojuto, kilenj uunonj koomuya kolooju. ⁷ Kawaaonj malo yonoo selegianonj koposowaa qaaya mende ero laligowutiwaaonj mono kaanagadeenj jenj asarinj oŋoma laligowa.

⁸ Mononj anjaa tinitosauruta mende kalanj koma oŋomesaoro guanj laligojuti, iwaa nanamemenjanonj mono bolidaboroja. Iinonj Ponj moma laarijiwaa qaaya ii silianonj qakooma uumeleembaa gadokopa tani uugunj kileqileen laligoja.

⁹ Uumeleenj kanageso oŋononj malo tosaanja kululuunj kalanj koma oŋomakejuti, malo mononj iyoŋoo arehnonj koubaatiwaa (aplikesin) qiqisi ambaati eenj, emba ii mono gosiwu. Gosigi kokaenj kolooro iigadeenj mono qa arenj iikanonj toroqenj oonj ambu: Mononj gbania 60 uugunj eja motoonjgowaa embiaga laligoro. ¹⁰ Kaenj laligoro tosianonj kaniaaonj kokaenj nanjonj jenkeju: Iinonj gawonj awaa awaa menj laligonj merabora galenj koma gejanono qaa oŋono somariigi. Ejemba wabaya mirianonj koma horonj kalanj koma oŋono Kraistwaa alauruta soraayanonj kagi wijigia songbama esuunj nene apu oonj unuaginj laligoro. Konjilinj uutanonj laligogiti, ii menj qeangonj oŋoma gawonj awaa kuuya memambaaonj uuta pondanj somonjonj jegenja nama laligoro. Malo kaanja mono arenj papianonj oonj kalanj koma laligowu.

¹¹ Malo emba wana mende koloojuti, iyoŋoo qagia mono qa arenj papia iikanonj mende amba. Ii anagati eenj, iyoŋoo siingia kombombanjonj gere jero eja mombo mewombaaonj uugia waaro Kraist silemale ama munj zioz gawonj mesaowubo. ¹² Ii mesaonj wala Kraist tenj kombombaaonj

jojopaj qaagia asuganon jen somongogiti, ii qegi janjon qaono Kraistnoj qaagia jen tegon gamu qen onono een lan laligowubo.

¹³ Nepinepi lan laligon toroqen kokaen boliwubo: Miria miria lan liligon kamban tiwilaawutiwaa kania men analin anjon kombubo. Toroqen bolin qaa kisama lan jen qaa baatanon mende kema iyangiaa aingia otaan gawon meme tanitani ewaewan kombubo. Iinon woinon lan mondon gawon hona mende men tosaanon yonoonon iwoi men soowubo. Qaa tosia yonoonon iwoiga qaagoto, kilen ii een lan jen seiwubo.

¹⁴ Kaen ambubotiwaa siinon moma kokaen jejen: Malo emba wanja mende koloojuti, iyononon mono eja men mer-abora men gawon mirigia galen koma laligogi sokombaa. Kaen angi tuarenjenananon jen bolin nonomambaa kania mongama ii mende mokoloowaa.

¹⁵ Malo tosianon galen mende men aon Kraist gema qen kamaan Satambaa kanaanon kemen otaan laligoju. ¹⁶ Umeleen kanageso anana emba malo toon, tinitosagia qaa laligojuti, ii mono kalan koma onombombaaon amakejon. Kawaaon umeleen emba mombaa tinitosaurutanon malo koloojuti, iinon mono ii kalan koma onoma laligowa. Iikawaa lombotanon mono zioz tuun onoo qagianon mende uba. Kian.

Ziozwaa jotamemeya ii kokaen kalan koma onombonon:

¹⁷ Jotamemeurunana umeleen kanageso saanon galen koma onomakejuti, ononon mono iikawaa tawaya meleema godaqeque uuta qendeema onoma laligowu. Yonoononga tosianon Bunja qaa jen asarin kuma onomakejuti, iikawaaon mono kotingia toroqegi uro onoma laligowu. ¹⁸ *Bunja Terewaa qaa monon kawaa kania ii kokaen jeja,

“Wiit dumumbaa kota ano kaawoya mendeembombaaon bulmakao eja wangi dumun tuun qaganon riin rinjanjanjonkeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu. Kaen wagigi saanon nene kitia nero sokombaa.”

(Kawaa so kasunon tiwojun men oro metogoro qen oon kitia mugi nero sokombaa.) Qaa mon kokaen eja,

“Monon gawon mero tosianon tawaya mugi sokombaa.”

¹⁹ *Jotamemeya mombaa selianon qaa lan ama jen mugi woi me karonon ii mende nangowuyagati een, ii mono qaa jakeyanon mende amba. ²⁰ Daen yononon singisonjo

* **5:18:** Dut 25.4; Mat 10.10; Luuk 10.7 * **5:19:** Dut 17.6; 19.15

amakejuti, giinon mono ii asuganon temboma jen onona korebore qaaga ii moma singisongo ambombotiwaa toroko moma galengia men aonkebu.

²¹ Oo Timoti, qaa on jen koton gonjeni, ii mono ten koma otaan laligowa. Eja me emba mon mende isosoroon tosaan mende sureen onomba. Kawaajon mombaa qaaya ii waladeen lan mende somongowa. Ejemba korebore mono ororon gosin onomba. Kaen ambagatiwaa qaaya ii mono Anutu, Kraist Jiisas ano Siwe gajobaurugara soraaya yonoo jaasewangianon jen ii jojopan qanon somongona mobe sokombaa.

²² Tosaana yonoo singisongogianon goo qaganon uro gamu mokoloowabo. Kawaajon monon “Pombaa gawon memana,” me “Uumeleen tuun toroqemaana,” jeji, iwaa kaniaya wala mende gosin boroga ilin alan iwaa qaganon mende ama kotuegon muba. Geen go soraaya laligowagati-waajon mono galen koma aon laligowa.

²³ Oo Timoti, gii kaban tosaan ji koloon gono “Yaenmaen!” qama enkejan. Kawaajon mono apugadeen mende newato, wain apu tosia kaanagadeen nena korojonga ilaaro afaangowaa.

²⁴ Qaa mon ii kokaen: Ejemba tosianon singisongo angi uulanawo asuganon asugiro ejembanon iima walawala jen tegogi kaban kokaamba gamugiawo nanju. Kaen nanjuto, tosianon singisongo ama mesangon aon laligon daandaan Anutuwaa jaanon keugi asuganon asugiro jen tegon onombaa. ²⁵ Ejemba gawon awaa akadamyawo menkejuti, gawon iikanon kaanagadeen kaban kokaamba asuganon-deen eja. Gawon awaa tosaan asuganon mende ewuyagati een, ii mono kaanagadeen aasangoyanon ewombaajon amaan daandaan asugiro iibona. Kian.

6

Welenqege yonoonon qambanmaban arej

¹ Welenqegeurugia kuuya togiaa qaqan bosima gawon tawagia qaa menkejuti, ononon mono tourugia jeulalan lan mende ama onombuto, godaqege kuuya qendeema onombombaa so injiima laligowu. Ononon mono tosia yononon Anutuwaa qata mepaegon jewubotiwaajon kaparan koma nambu. Anutuwaa Buna qaaya ejemba kuma ononin ii onoo nanamemenjiaajon ama gema qegi boliwabo. ² Tourugia tosianon uumeleen alaurugia koloojuti, iikawaajon mono godaqeqegiaajon mogi kamaanqeqeta mende koloowa. Kaen qaagoto, tourugia welen qen onongi gawongia awaa kolonkeji, iyononon Kraist moma laarigi

wombo ala koloon onongi iikawaajon mono kaparan koma tourugiaa qaa baatanon kema uugia gawonon ama awaa-gadeen men laligowu. Mono kaen jen koton kuma onoma laligowa. Kian.

Buŋa qaa jen soogi uugere koloowubo.

³ Poŋnana Jiisas Kraistnon uuwaa komagbiligbili ambombaajon Buŋa qaaya nononoti, nononon mono iikawaa so ejemba qeangowutiwaajon kuma onomakejon. Monon Buŋa qaa hona qiwitigon qaa batuya morota ejemba kuma onomakeji, iinon mono gadokopa kolooja.

⁴ Iinon selia men umakejato, qaawaa kania mende moma kotoja. Mende moma koton momalaariwaa qaa batuya batuya jen melenqeleema jenonkooli ambombaajon koposongonkeja. Kaen moma tosaana yonowo mondongosi angi hona kokaen koloowaa: Leelee uunon motogoto angowowo ama aon uuqeqe qaa tokoronkota jen men bolin aowubotiwaa sombu momo amakeju. ⁵ Kaen ama momogia sooro kaamaa ama laaligo honaa kania songin kokaen romongonkeju: 'Uunon komagbiligbili anin iikanon donana kolooro iikanon riin monej hina mokoloowon' Kaen romongon ajoroon suulan jenonkooli aminkeju.

⁶ Kaen amakejuto, anana Anutu Buŋayaa komagbiligbili ama monej hina en nononji, iikanon uu luae qen aonkejon. Unj Toroyanon donana koloon men bonjon ama nonomakejiwaajon mono onanon oyanboyan somata mokolon simba-wonawo laligojon. ⁷ Kawaa kania ii kokaen: Anana wala boronananon iwoi mon mende men een toontoon namonon asuginin. Kanagen kaangadeen komun namo koi mesaon bobora kembona. ⁸ Kaen kembonato, kamban kokaamba nene ano opo maleku en nonono iikawo mono men bonjon ama luae qen aonkebona.

⁹ Kaen ambonato, ejemba monej esuhina somata mokoloowombaajon momakejuti, iyononon mono angotonon siwa kaana ritogogi kamaan ununkeja. Kamaan unuro siingia kombombana bologa bologa ii mamaga asugin uugia enkalolon megijejaju amakebu. Siingia kombombana doogoya iikanon mono horon somongon onongi ulungon kondemonden mokolon tiwilaawuya. ¹⁰ Monej hinawaa siin kombombana kanon mono iwoi bologa kuuyaa wanjaleya kolooja. Mamaga yononon monej hinawaa uusiingia moma ewaewan koma jinjan angi momalaarigianon janjon qaono lan laligoju. Uugere somata mogi iikanon mono gbagia qosono siimbobolo mamaga moma wosobiri laligoju. Kian.

Poolnonj Timoti gawombaa jenkooto ama muro.

¹¹ Mamaganonj kaanja laligojuto, Anutuwaanonj eja gii mono iwoi kaanja ii misingonj gema qen laaligo koi kaanja laligowagatiwaajonj kaparanj koma laligowa: Nanamemenj dindinja otaanj Anutuwaa laaligo kombombanja koma gbilinj laligowa. Momalaariwaa komagbiligbili pondanj menj ejemba onjanonj jopagonj onoma laligowa. Mono kaparanj koma kotiinj nama ejemba gumbonjonjonj qaganonj ama onoma laligowa.

¹² Aangole ejanonj kuu anji iikanonj haamo ambaatiwaajonj esuja kuuya menj kululuunj kenji, gii mono iikawaa so momalaariga koma gbilinj Anutunonj kuu akadamyawo ano iikanonj kotiinj pondanj manja qen laligowa. Anutunonj laaligo kotiganonj keubagatiwaajonj goonoti, gii mono laaligo ii koronsonj menj buja qen aonj laligowa. Laaligo kotigaa buja koloojanj, giinonj qaa ii awaagadeen jokoloona mamaganonj ii moma saanonj nanjonj jenkeju. ¹³ *Anutu iwoi kuuya menj gbilinjeji, gii iwaa jaanonj kaniaga jokoloona ano Kraist Jiisaswaa jaanonj ii kaanagadeen jokoloona moro. Jiisasnonj gawana Pontius Pailotwaa jaasewananonj nama kaniaya jen asarinj qaa awaa soro jokoloroti, mono Kraist iikawaa jaanonj kokaen jen kotonj gonjenj:

¹⁴ Gii mono Buja qaa koma gbilinj pondanj tenj koma otaanj laligowa. Kaenj laligona monjonj “Gii kana songinj bolina,” qaa kaenj jen gomambaajonj amamaawaa. Ponjana Jiisas Kraistnonj mombo asugiwaatiwaa moti, kambanj batuya kokanonj mono uuwaa gawonj kaenj menj laligowa.

¹⁵ Anutunonj oyanboyanj Toya koloonj kambanja ano kanj kuuro iikanonj Jiisas Kraist wasiro asuganonj asugiro iibonja. Anutu yanodeen Uutanana kolooro kuuyanonj iwaa newo baatanonj nanjonj. Iinonj kinj ponj yonoo Ponjia ano jawinj yonoo wanjia kolooja. ¹⁶ Anutu, oyanboyanj Toya iinonj motoonjgo kambanj monjonj mende komuwaa. Iinonj asamararanj gomanonj eukanonj laligoro kuuya nono nononano iikanonj ubombaajonj qagojonj. Namowaa ejemba monjonj ii jaayanonj mende uunj iiro ano iimambaajonj amamaawaa. Iwaa qaqabunajaya mepeseeninj ku-usunj Toya akadamyawo koloonj kambanj tetegoya qaa iwoi kuuya galenj koma laligowaa. Qaa ii onjanonj.

¹⁷ Ejemba qaqabunagiawo kambanj kokaamba namononj uuta laligojuti, ii giinonj mono kokaen jen kotonj onoma laligowa: Monej esuhinanonj kambanj monjenj qaondaborowaa. Kawaaajonj yonjononj mono uugia iikanonj mende

* 6:13: Jon 18.37

ama laligowu. Monen esuhina qaganon nama awelegon sewanjiki koloojuti een, jejeromonromonganon mono janjon qaombaa. Uugia namowaa tiwomalekunon mende ambuto, Anutunon iwoi kuuya kanon kalan koma onombaatiwaajon ama mambongi sokombaa. Anutuwo qokotaan nanngi iinon saanon iwoi kania kania ii kelemalelen laaligonon aisoowonjwaajon nonomakeja.

¹⁸ Kokaen jen koton onoma laligowa: Yononon mono gawon awaa awaa jegenā nama men iikaanā kanon akadamugiawo koloowu. Anutuwaa jaanon akadamugiawo koloon afaangon jojorintosaanā ilaan onoma kalen sein mendeema laligowu. ¹⁹ Kaen Anutuwaa jaanon qaqabunagiawo koloon laaligowaa maa suan hona mokoloon men seinkebu. Maa suan kaanā ii laaligowaa tando wota kotakota koloaja. Ii men sein galen koma saanon kanagen tando wota iikanon nanjon nama laaligo honabona bunā qen aon laligowu.

²⁰ Oo Timoti, Anutunon moma laarin goma gawon memewaa momo kalen uuganon anoti, ii mono gawonon ama soowaboti-waajon galen men laligowa. Balombaa qaa julujulu omaya ano angowowo sipasipa koma jegi soonkeji, ii mono mesaon gema qen laligowa. Tosianon “Momakooto amin mobonā,” jen qaa senā senā jen seigi kemakeja. Momakooto honā ii kaen jen soonkeju. ²¹ Tosianon momo soosooya bunā qen aon jokoloon tintuan angi momalaarianon zololonjon loorin sooro.

Anutuwaa kalenmoriananon mono onowo ewa.

Timotiwaa Tere 2

Poolnoŋ Timotiwaa Tere ano 2 kolooro.

Jen-asa-asari

Poolnoŋ mundaŋa ano gbaworo ala ilailaaya Timotiwaa-joŋ “Ando qambaŋmambaŋ qaana konoga mumaŋ,” jen Buŋa Tere koi ooro. Qaa areŋa waŋa ii awaawaa kaparaŋkoŋkoŋ. Poolnoŋ ii jen asariŋ uuta nanŋoŋ qambaŋmambaŋa kokaen muŋ ooro: Timoti giinoŋ mono pondan nama Jiisas Kraistwaa kania nanŋoŋ jen laligowa. Oligaa Buŋa ano Soomongo Areŋ Walaga mojaŋi, mono iikanonŋ qokotaanŋ iikawaa qaaya honabona ii ejemba kuma onoma uukuukuu gawoŋ menkeba. Tuarenjen ama gongŋ siimbobolo kania kania mokoloonŋ monagati een, mono kilen Anutunonŋ gawoŋ gonotiwwa so ii kaparaŋ koma menkeba.

Poolnoŋ galeŋ meme qaa kotiga Timoti kokaen muro: Tosianonŋ “poumapou qaganonŋ angowowo omayama geja-jojombaŋ amakejuti” giinoŋ mono iikawaa qaanoŋ keuma kambaŋga mesoqesoŋ tiwilaawabo. Angowowo qaa kaanŋ kanonŋ ejemba mende totonŋ ilaanŋ onomakejuto, ejemba geja ama momakejuti mono ii men bolin onono tiwilaawuya.

Poolnoŋ qambaŋmambaŋ qaaya kuuya nanŋomambaajon anaa laaligoyaa sunduya ooro. Naambaajonŋ nomaen gawoŋ areŋa ama manja qeŋ laligoroti Timotinonŋ iikawaa qaaya duduuwabotiwwaajonŋ ii kokaen jen asariro, “Niinoŋ Jiisas moma laariŋ lombo moma mokosiŋgoŋ uujopa ama laligowe. Sisiwerowero ama nongŋ siimbobolo moma kaparaŋ koma kotiŋ nambe.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutu mepeseen Timoti qambaŋmambaŋ muro 1.3–2.13

Gejanono ano galeŋ meme qaa tosaana 2.14–4.5

Pool horonŋ ureen ama mugi laligoro 4.6-18

Terewaa qaa kota waŋa 4.19-22

¹ Anutu uusiinanonŋ jen kotonŋ Pool nii kuun nono Kraist Jiisaswaa aposol koloojen. Kraist Jiisaswo qokotaanŋ naniŋ laaligo kombombaŋa nonombaatiwwa qaaya somongorotiwwa Buŋa qaaya jen asarimambaajon wasinŋ nono laligojen.

² *Timoti giinoŋ momalaariwwa wombo merana koloojan. Niinoŋ giwo qaa aminŋ mobojoŋ tere koi oojen.

* 1:2: Apo 16.1

Manjana Anutu ano Pohnana Kraist Jiisas, yorononj mono kiankomunj kalenmorianj goni luaenonj laligowa.

Poolnonj Timoti uuta nanjonj qaa jero.

³ Noo ambosakonurunanonj Anutu welenj qen munj laligogi niinonj toroqenj gawonja mewe Anutunonj “Giibe sokonja,” ni-joro ugejanaanonj kaenj momakejenj. Uuna soraaya kolooro Anutu mepeseenjejenj. Mepeseenj asaga gomantiinja qama koolinj gii suulanj romonjonj gomakejenj. ⁴ Gomesaowe saana jaunja kamaaroti, niinonj ii romonjonj giimambaajonj awelejonj kaparanj komakejenj. Giima ainjolonj rari korisorononj uuna saa qewaatiwaaajonj mojenj.

⁵ *Giinonj gbingbaonja qaa onanonj Jiisas moma laarinj laligojani, qaa ii uu wombonanonj ero romonjonkejenj. Wala auga Lois ano nemunja Yunis yorononj uugara meleenj momalaarigaranonj kolooro. Yoro gemagaranonj giinonj kaanagadeenj ama laligojani, iikaya moma laarinj kotiijenj.

⁶ Kawaajonj imowamo laligowabotiwaajonj qaa kokaenj qenj gbilinj gijojenj: Niinonj wala borona wanjanonj ama qama kooliwe Anutunonj gawonj memewaa momo kalen gonota uuganonj eji, ii mono menj gbilina gere bolanj kaanja kotiinj jenj mende ililingowa. ⁷ Qaa koi mono romonjowa: Anutunonj Unja Toroya ii jirinjirinj ama qar-sombunana mobonatiwaaajonj qaagoto, iyanjaa ku-usumbaa Unjaya nonono saanonj uunananonj jopagonj aonj nanamemena tororo galenj koma aonj nambonja.

⁸ Kawaajonj Pohnanaa qaaya nanjonj jenj seimambaajonj ataqatanj mende amba. Kaenj qaagoto, mono nii kaanja koloonj laligowa. Niinonj Pombaa gawonja menj laligowe iikawaajonj kapuare mirinonj noonji rajento, kilenj noojonj ama kuukamakamaa mende moma laligowa. Mono kotiinj nii kaanja awasankaka nama uuwaa gawonj menj laligowa. Oligaa Bunawaajonj ama anjosisiri ama gombuyagati eenj, mono iikawaa siimboboloya moma mokosinjonj bosima laligowa. Anutunonj ku-usunj gomakejiwaa so ii saanonj niwo motoonj kaparanj koma bosima laligowota.

⁹ Anutunonj monowaa monoyanonj Siwe namo mende mokoloonj oroma kambanj iikanonj ananaajonj romonjonj arenj kokaenj ano: Anutunonj Kraist Jiisaswaaajonj ama kalenmorianj nonombaa. Arenj ii ano ero laligonj kouma laligogi anana kolooninj. Kolooninj Anutunonj anana iwaa bunja koloonj soraaya laligowombaajonj nonooma hamo qen nonono. Anano iwoi awaa aninjiwaaajonj ama mende me-weenjonj nonoma nonoonoto, iyanjaa arenj walaga ii otaan

* 1:5: Apo 16.1

nama iikanon nonono. ¹⁰ Areŋ walaga iikawaa hona ii kamban kokaamba asuganon kolooro. Hamoqeqe Tonananon asugin Anutuwaa kalenmoriaŋa maama nonono. Kraist Jiisanon asugin koomuwaa esuŋa qeŋ melungoro kemero Oligaa Buŋaya ninisaano asariro. Buŋa qaa ii moma laarin saanon laaligo kombombaŋa mokolon tetegoya qaa kotiin laligon kamban moŋonon mende koomu kombona mende komuwona.

¹¹ *Anutunon nii Oligaa Buŋa jeŋ asarin ejemba kuma onomanjatiwaajon kuun nono wasiwasi eja aposol koloojeŋ. ¹² Aposol koloojeŋiwaajon ama gawona kotiin mewe tosonian angosisiri nan nongi siimbobolo momakejeŋ. Siwe Eja moma laarin munkejeŋi, niinon iwaa kania awaagadeen moma yagojeŋ. Kawaajon awasanƙaka nama kuukamakamaa mende momakejeŋ. Qaago toton! Anutunon moma laarin noma Buŋa gawona ama nonotiwaa so nii galen koma nomambaa kotiin laligoji, ii moma yagojeŋ. Kaen moma yagowe gawonanon mende sooma kamaaro laligon uma kamban somatanon keubona. Kaen moma laarin iikawaajon uuwoiwoi mende anjeŋ. ¹³ Momalaariwaa qaa ii uunana meagowaatiwaa soga kolooji, niinon qaa hona ii kuma goma sili awaa qendeema goma laligowe. Ii mono uu konononon ama kaanjadeen otaan laligowa. Nono Kraist Jisaswo qokotaan moton nanin jopagon nonomakeji, giinon mono uujopa iikawaa uutanon laligowa.

¹⁴ Anutunon giima moma laarin goma iwoi awaa kuya gono buŋaga kolooji, iikanon mesoqesoowabotiwaajon mono ii galen meŋ laligowa. Uŋa Toroyanon uunananon nama laligoji mono iwaa ku-usuŋ qaganon iwoi hona ii agokayan kona ewaa.

¹⁵ Eisia prowinswaa neŋauruna yononon kuuya nomesaon gema nugi, ii mojan. Eja qagara Figelus ano Hermogenes yoronon iyonoo batugianon laligojao. ¹⁶ Tosianon nomesaogito, Onesiforus iinon qaago. Kawaajon Poŋ, gii mono Onesiforuswaa sumanuruta kiankomuŋ onona laligowu. Eja kanon noo gbadonaajon (tape) gamu mende qeŋ nomakejato, kamban mamaga kanon keraqeeango qeŋ nono uuna bonjon kono. ¹⁷ Onesiforusnon Room sitinon koi kouma kamban iikanondeen noojon kaparan koma moŋgama laligon mokolon nono. ¹⁸ Iinon wala Efesus sitinon nomaen ilailaa somasomata ama meŋ afaanjon noma laligoroti ii geenjo saanon moma komujan. Kawaajon kamban somatanon Pombaa koorononon keuniŋ Onesiforusnon

* 1:11: 1 Tim 2.7

kiankomuwaa tawaya mokoloowaatiwaajon qama koolijen. Kian.

2

Kraist Jiisaswaajon mono manja qen laligowa.

¹ Oo uumeleen merana Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo gokotaan kalenmorian uutanon bon qen kotiin namba. ² Niinon Buja qaa kuma gombe mamaganon niima nanjon jegi monati, ii ejemba moma laarin onjo-onjombaa so koloojuti, mono iyonoo buja ewaatiwaajon onjomba. Kaen ama onjona ero saanon ejemba tosaanja toroqen kuma onjombutiwaa so koloowu.

³ Oo Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo nama iwaa manjaqeqe eja akadamugawo koloon kaparan koma kotiin manja qen laligowa. Angosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosinjon bosima laligowa. ⁴ Manjaqeqe ejawaa tania ii kokaen: Kawali galen wangianon eja onjono manjaqeqe tuumbaa arenjon keuma kema kan gawon pondan men laligojuti, iyononon kuuya galengianon jen kotonkejiwaa so ten koma ambombaajon jojorin nanju. Kaen nama iyangiaa laaligowaa nanjonangowaajon iwoi mon mende men laligoju. Uu deendeen mende laligoju.

⁵ Kawaa sareqaaya mon ii kokaen: Aangole ejanon kuu aanjon keuma jenkotoo galenjaanon qaa ugun lan bobogarin kenji iinon akadamuyawo mende koloowaa. Iwaa wanjon haamo aambaa ila mon mende konji kemebaa. Kawaaajon gii mono dindinagadeen kema. ⁶ Kaanjadeen komakoomo ejanon gawon somata mero honja kolooro wala kema jaaya qen nero sokombaa. Tosianon loorigiti, iyononon iwaa gematanon kawuya. Gii mono iikawaa so kotiin gawon men laligowa. ⁷ Qaa oojeni, ii weenjon moma bimoona Ponjon mono momakotoo gono ii kuuya saanon moma asariwa. Kawaaajon ii mono uu kononjanon ama romonjon laligowa.

⁸ Mono Jiisas Kraist romonjon laligowa. Niinon Oligaa Buja jen asarinkejeni, Jiisasnon qaa iikawaa so kin Deiwidwaa gbiliga koloon Hamoqeqe Toya kolooro Anutunon men gbiliro koomononga waaro.

⁹ Niinon Oligaa Buja qaa ii kaparan koma jen asarin angosisiriwaa siimboboloya mobe kikekakasililin eja kaanja kasanon gbadoon nongita rajen. Kaen rajento, Anutuwaanon Buja qaa ii mende gbadoon somonjogi. ¹⁰ Kania kawaaajon ama niinon siimbobolo kuuya moma mokosinjon kotiin nanjen. Anutunon ejemba iyanajon mweenjon

ononoti, niinonj mono iyonoojonj ama kaparanj koma manja qenj laligojenj. Kraist Jiisasnonj hamo qenj onono yonononj kaanagadeenj letoma oyanboyanj koloowutiwaajonj mojenj. Uugia meleema laligowuti eenj, mono Siwewaa asamararanonj uma tetegoya qaa kotiinj laligonj ubu. ¹¹ Qaa koi mono powowonj kotakota kolooja:

“Anana uunana walaganonj iwo motoonj komuro laligojonj eenj, mono kaanjadeenj iwo kotiinj laligowonja.

¹²* Iwo motoonj siimbobolo moma mokosinjonj laligojonj eenj, mono kaanjadeenj iwaa bentotonj uutanonj iwo galenkonkonj gawonj mewonja.

Anana ii qakoonjonj eenj, iinonj mono kaanjadeenj qakooma nonoma niniima tiiwaa.

¹³ Anana gema qenj muninj ironja meleema nonombaatiwaa qaa somongoro eji, iinonj ii qewagomambaajonj amamaawaa.

Mindingqindinj ama iyanjaa kania utegomambaajonj qetanjonkeja.

Kawaajonj ezelobezelo ama qaanana pondanj mende otaawonjati eenj, iinonj mono kilenj (dindinga nama) qaaya pondanj otaanj iikawaa so ama nonombaa.”
Kianj.

Anutuwaa Buja gawombaa ejia kokaenj koloonj laligowa:

¹⁴ Oo Timoti, qaa koi duduuwabotiwaajonj ii mono jenj gbilinj onoma Anutuwaa jaasewanononj kokaenj jenj kotonj onoma laligowa: Momalaariwaa qaa aro kania kania ii mono melenjeleema mondonj mende gosinj nambu. Jenonkoolinonj mono mende totoonj ilaanj nonomakejato, tosianonj ninonjginonj qaa kaanja moma elonkalonj anji momalaarianonj sooro tiwilaawubo. ¹⁵ Giinonj mono Buja gawombaa anjotete kania kania ii haamo ana Anutunonj giima “Sokonjanj,” jewaatiwaajonj kaparanj koma namba. Gii Kraistwaa gawombaaajonj gamuga mende moma laligowato, Buja qaa honja mono tororo mendeema uugia kuunj onoma laligowa.

¹⁶ Balombaa qaa julujulu omaya omaya ii mono yakarinj gema qewa. Tosianonj ii jenj seinj laligonj iikaanja kanonj balombaa anjonjorayanonj qokotaanj Anutu toroqenj lolomoninj kaamaa amakeju. ¹⁷ Wiji kotiga (qata kensa) kanonj sele busugia siriawo qenj kiro somariinj kemakeji, yonononj iikawaa so qaa omaya jenj iikanonj ejemba menj bolinj onomakeju. Yonoo tuunnonja eja woi qagara Himeneus ano Filetus laligojao. ¹⁸ Yorononj qaa honjaa kania mesaonj jinjaunj qenj qaa senja kokaenj jenkejao, “Uumeleenj ejemba anono mono gbilinj waama laligojonj. Kawaajonj

* **2:12:** Mat 10.33; Luuk 12.9

kanagen koomunonga mombo mende gbilin waabona.” Kaen jen tosaana enkalolon men ononi momalaariganon bolinkeja.

¹⁹*Kaen bolinkejato, Anutunon tando powowon kotakota kuuroti iikanon mono kilen mende joloma nanja. Iikawaa mungeja ii kokaen oogita eja, “Ponon anaa buna koloojuti ii moma koton ononja.” Mungeja mon ii kokaen, “Ejemba Pombaa qata men qamakejuti, kuuya iyononon mono nanamemen bologa qen yakarin laligowu.”

²⁰Miri somata kanon juu, monjon, amanene, komanene, kosonene, uunene kania kania eja. Tosia gerenon ano gbakon namonon memeta, ii kaban so men gawonon amakejon. Tosia goul ano silwanon memetaga. Akadamugiawo kaana ii korisoro kambananondeen gawonon amakejon. ²¹Kawaa so monon qaa omaya mesaon iyanja koma konjoratin aoji, iinon mono monjon goulonon memeta kaana koloowaa. Toyanon ii men gawon akadamuyawonon ano menkebaa. Ii mero toomorianawo kolooro Somatayanon iwaajon aisoonkebaa. Anutunon men sorain muro tirin koton nama gawon awaa kuuya memambaajon jororin nambaa.

²²Sagbili laaligowaa siin kombombanja bologanon galen koma gombabotiwaajon mono galen men aon laligowa. (Gawongaa honanon kamaawabotiwaajon ii jejen.) Angobatonon horon gomakejuti, ii mono misingon gema qen laaligo koi kaana laligomambaajon kaparan koma laligowa: Ejemba uu soraayaa qaganon Pon ilaan onombaatiwaajon qamakejuti iyonowo mono nanamemen dindina otaan Anutu tororo moma laarin onanon jopagon aon luaenon laligowu.

²³Tosianon gejajomban qaa oyomakandowe jen ninongiinon jenonkooli анги angowowo koloonkeji, ii onanon mojan. Kawaaajon ii mono yakarin gema qen laligowa.

²⁴Pombaa gawon meme eja kolooji, iinon mono angowowo ambaatiwaa so qaagoto, ejemba kuuya gumbonjonon qaganon ama onoma afaangon kuma onoma laligowa. Angosisiri ama mugi ii kotiin mokosingon laligowa. ²⁵Tosianon tuarenjen ama mugi ii saanon uuluue qaganon metulangon mindingon onomakeba. Kaen ama onono Anutunon uugia men looriro saanon Buna qaa moma koton uugia meleembuyaga. ²⁶Tuarenjen ejemba yononon Bologa Toyaa moto siwanon ritogogi onono jeta ten koma amakeju. Kaen ama uugia tooro uuroromongogia kolooro Bologa Toyaa kasa gbadononga loloon kamaawuyaga. Kian.

* 2:19: Jan 16.5

3

Kamban tetegoyanon laaligo bolin anjonjayawo koloowaa.

¹ Qaa kota koi mono moma koton laligowa: Jiisas kakataa kambananon toriro ejemba kaniagianon boliro tetegoyanon laaligo kanjanawo kokaen koloowaa: ² Ejembanon anjiaajonadeen romonjon monej iwoi buuju menjo mewombaajon otoko (greed) amakebuya. Selegia mepeseen momoso kaanja engangia qerereen sewanjiki laligon uuqege qaa tokoronkota lan jenkebuya. Nemunmanjurugia yonoo jegia mende ten koma iwoi awaawaajon dangisen mende jen nesagesa (nehhololo) amakebuya. Anutuwaa telambelan ama lolomoninkebuya.

³ “Anaa lomboga,” jen woso momo mende amakebuya. Tosaanja yonoo singisonogogia mende mesaon iikawaa uuboolia bosimakebuya. Gemaqege qaa kisama jen iyangia mende galen koma aon ejemba horon ureen ama onomakebuya. Nanamemen awagaajon mojogia tiiro togonkebuya.

⁴ Memelolo ama iyangiaa aingia otaan jeubaba qenkebuya. Sewanjiki laligon jaba-arambaranon uugia utitiro uugere amakebuya. Sele busuwaa siin korisorogiaajon siin mamaga moma Anutuwaajon mogi kamaanqeqeta kolooro gogoraagen amakebuya. ⁵ Anutuwaa Buja gawon bakasasan bosima silemale ama Sonda arej lan otaan mondonkejuto, nanamemengianon Anutuwaa ku-usuna ii kondama qakoomakeju. Ejemba kaanja ii mono jawo ama misinjon gema unun laligowa. ⁶ Yonoononga tosianon lan liligon ejemba mirigianon uma qaa kelenon uuqege men onoma gejagia qeduunkeju. Gejagia qeduugi emba tosianon loorin yonoonon qokotaankeju. Emba singisonogogia gamuwaajon kamaan unuro siingia kombombanja kania kania iikanon yaiwisisi men ononji sisau anjuti, iyononon ii gbawiin fua manera men kokosiin ononji qaa motogianon kamaan ununkeja.

⁷ Emba kaanja yononon moma bimonon suulan qaa kuma onom-butiwaajon mondon momakejuto, Buja qaa honaa kania ii kamban so moma kotowombaajon amamaankeju.

⁸ *Iijipt kantriwaa tiriqoonjon eja qagara Janes ano Jambres yoronon Mooses tuarenjen ama muri. Ejemba takapolakaya yononon iyaroo so Buja qaa honaajon tuarenjen amakeju. Ejemba kaanja yonoo momogianon sooro kaamaa koloojuti, ii mono Anutunon momalaarigia angotete mero kamaan unuro Pombo nanangianon sologowaa.

* 3:8: Eks 7.11

⁹ Kamban toroga selegia menj umakebuto, gawonjiaa honja ii kamban mende koriro janjon qaombaa. Iijipt eja yoroo kaniagara asuganon kolooroti, iyonoo kaamaagiaa kanianon mono iikawaa so asuganon kolooro ejemba kuuyanon ii iima asariwuya. Kian.

Poolwaanon jenkooto qaa tetegoya

¹⁰ Yonoonon kaen koloowaato, niinon laaligonaa toona morota kuun arenj ambe. Ejemba Buja qaa kuma onoma nanamemena ama menj laligoweti giinon ii iima modaborojan. Laaligonaa toona otaan momalaariwaa komagbiligbili pondan menj siimbobolo mokosinjon laligoweti iikawaa sunduya jen jegi moma sorogojan. Uumeleenj alauruna uunanon jopagon onoma laligowe. Tuarenjen angosisiri ama nonji iikanon kaparanj koma kotiin nama laligowe. ¹¹ *Sisiwerowero kakasililinj kania kania ama noma laligogiti, ii mojan. Antiokia, Aikoniam ano Listra taonj karoon kanonj siimbobolo noo qananon uro konajilinj mobeti, ii iwoi kanjanawo kolooro. Yei, mangaa siita! Angosisiri mokosinjon bosima laligoweto, Pononj ii kuuya kanonja metogon nono.

¹² Qaa koi mono moba: Ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nama laaligo kombombanja laligonj iikawaa komagbiligbilialia ambombaajon momakejuti, ii kuuyanon sisiwerowero mokoloowuya. Nii angosisiri ama nonjiti, eenj, tosaanja onj kaanagadeen ama onjombuya. ¹³ Tiriqoonjonj ejemba bologa Buja gawonj selesele menj onjompopo qenkejuti, iyonononj toroqenj kileqileenjkebuya. Yonononj ejemba tosaanja tiligonj onjoma iyanjia kaanagadeenj tiligonj aonj laligowuya.

¹⁴ Yonononj kaenj laligowuyato, Timoti gii Buja qaa honja moma uu kononjanonj ama uuwoiwoiya qaa moma laarijani, mono iikanonj toroqenj bonj qen nama kotiinj laligowa. Daenj yonononj kuma gonjiti, giinonj iyonoo kaniagia moma kotojanj. Ii moma laarinj onjonjanjwaajonj mono Buja qaa korononj menj mende zololonjonj mesaowa. ¹⁵ Uumeleembaa Buja Tere Toroya ii meraaganonjadeenj moma sorogonj laligonj kouna. Giinonj mono ii weenjonj romonjgona momakootoga asariro iikawaa qaganonj nama Hamoqeqe Toyaa kania moma asariwa. Ii moma asarinj Kraist Jiisas moma laarinj muna hamo qenj gono toroqenj letoma laligowa.

¹⁶ Anutunonj Buja Terewaa qaaya kuuya ii ejemba tosaanja sololoonj onono oogita kokaenj menj qeangonj nonombaatiwaajonj eja: Ii weenjoninj Anutunonj uunana sololoonj kana honja kuma nonoma kilenjananaajonj temboma jenj nonoma mindinjonj nonomakeja ano laaligo solanja laligowombaajonj

* **3:11:** Apo 13.14-52; 14.1-7, 8-20

gejanono nonoma koma gbiliŋ nonomakeja. ¹⁷ Anutuwaa ejemba anana ii weenŋon koma gbiliŋ Anutu jetaa so kotiin akadmunanawo koloon gawon awaa kuuya mewombaajon jojorin laligowonŋa. Kianŋ.

4

Poolnon gawonŋa mundanŋa Timotiwaa qaganonŋ ano.

¹ Kin Ponana Kraist Jiisasnon asugin jaawo laligowonŋati, me komuŋ ewonŋati ananaa qaanana gosin jen tegon tosaanŋ anana bentotononŋ ama galen koma nonombaa. Niinon Jiisas ii ano Anutu yoroo jaasewanŋaranon nama gii uuwaa gawon mewagatiwaaajon jen kotonŋ gonjen. Ii otaamambaaajon jen qaa ii jojopon qaanon somonŋona mobe sokombaa.

² Kokaen jen kotonŋ gonjen: Giinon Buŋa qaa jen ejemba uugia kuunŋ onoma laligowa. Mobutiwaa kambanŋaajon mogi sokonja me mende sokonji, mono kilen kaparanŋ koma waama qaa jen asarinŋ laligowa. Ejemba kilenŋagiaajon jen onoma mindinŋindinŋ ama galen meme qaa jen uuwaa qaa onoma laligowa. Qaaga mobu me mende mobuti, ii kilen mono mokosinŋonŋ nama kana honŋa kambanŋ so kuma onoma laligowa.

³ Anana momalaariwaa qaa kambanŋ kokaamba ejemba qeangowutiwaaajon kuma onomakejonto, kambanŋ monŋ kanŋ kuuro iikanonŋ momalaariwaa qaa batuya monŋ mobubotiwaaajon togonŋ gejagia gojombuya. Qaa morota morota mobombaajonŋ gejagia koriro ejawaa eja kelemalelenŋ horonŋ ononŋi kanŋ ejemba qaa ii me woi mobombaa siinŋa mobuti, iikawaa so kuma ononŋi laligowu.

⁴ Kaenŋ laligonŋ Buŋa qaa honŋa mobubotiwaaajonŋ lolomoninŋ ama gejagia gojoma benŋ sosombanŋ lanŋ jenkejuti, iyonŋoogenŋ meleema geja ama moma laligowu. ⁵ Laaligo kaenŋ me kaenŋ utegonŋ koloowaati, Timoti gii mono kilenŋ bonŋ qenŋ zenŋ nama nanamemenŋa tororo galenŋ koma aonŋ laligowa. Anŋosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosinŋonŋ bosima laligowa. Uukuukuu (ewanjelis) ejawaa gawonŋ arenŋ ii sokoma kuuya medaborowa.

⁶ Kambanŋ koriga ilaanŋ gomambaaajonŋ amamaanŋatiwaaajonŋ kaenŋ jejenŋ. Tando lopionŋ mepeseewombaajonŋ oro qenŋ jakenonŋ ama oogi kaasononŋ umakero. Iikawaa so niinonŋ laaligona Anutuwaajonŋ ama qeleema gawonŋa menŋ laligowetiwaaajonŋ gawmanŋ yonononŋ qaana somonŋonŋ nugi neenaa sana maamanŋatiwaaajonŋ dodowijenŋ. Namo koi mesaamanŋatiwaa kambanŋanonŋ mono kanŋ kuumambaaajonŋ dodowinŋ karo mojenŋ.

⁷ Aanḡole ejanonj kuu aanj kambanjon haamo amambaajon esuna kuuya menj kululuun bobogarinj kenji, niinon iikawaa so momalaari koma gbilin kuu aanj akadamyawo andaborojen. Kraist moma laarinj jeta tenj komambaa qaa jenj somonḡoweti ii mende kolatinj qakoombeto, iikawaa manjaya mono pondanj kotinjenj qenjenj laligowe.

⁸ Poḡnonj jenteego Toya dindina koloonj laaligona gosinj solanja koloonj laligoweti, iikawaa ila soronja ii jenjenj tegon nonota noojonj mamboma eja. Poḡnonj eleema kawaati kamban iikanonj ii noma aronanonj kono kemero qabuḡanawo koloomanja. Ii noojonjadenj mende nombaato, ejemba jopagonj munj mombo asugiwaatiwaajonj mambomakejuti, ii iyonḡoo arogianonj kaanḡadeenjenj kono kemenj onḡombaa. Kianj.

Neḡaurunanonj nomesaonj qeqelalanj kenji.

⁹⁻¹⁰ *Kamban kokaamba balombaa nanamemenj ama menjkejuti, neḡana Deemas iinonj uuta iikanonj somonḡonj nomesaonj Tesalonaika sitinonj keno. Neḡana Kresens iinonj Galesia prowinsnonj keno. Taitusnonj Dalmesia balononj keno. Kawaajonj gii mono uulanawo noononj kamambaajonj kaparanj komba. ¹¹ *Luuk iinonj anḡodeenjenj niwo laligojo. Maaknonj welenjenj qenjenj nombaatiwaajonj mamaga moma iwaajonj amamaajenjenj. Kawaajonj Maak wama motoon kawao. ¹² *Neḡana Tikikus wasinj mube Efesus sitinonj keno. ¹³ *Troas taononj laligonj malekuna eja qata Karpus iwaa mirinonj mesaoweti, mono ii menjenj kawa. Kaanḡadeenjenj tere lama selianonj oonjenj lipinḡiti, noononj lama selia ii mono kaparanj koma mewa ano kawaa gematanonj buk tosaanja ii mujonjenj menjenj kawa.

¹⁴ *Aleksander, silwa kopa oonjenj qokoqokotaa eja mojanj, iinonj bologa kania kania mamaga ama noma laligoro. Poḡnonj nanamemenja gosinj iikawaa so ironja meleeno qaganonj uro siimbobolo mobaati ii mojenjenj. ¹⁵ Iinonj qaananaajonj mamaga tuarenjenjenj ama nonoma laligoro. Kawaajonj gii kaanḡadeenjenj mono iwaajonj galenjenj menjenj aonjenj laligowa.

¹⁶ Indinjenj mutuya mindimindiri qaa jake wanjononj ama nonḡi qaana kitia jewe monḡonjenj monjenj mende kanjenj nii nanḡonjenj noma jeroto, alauruna kuuya yonononjenj boratinjenj nomesaogi. Anutunonjenj sinḡisonḡogia iikawaa kitia qagianonjenj ambabotiwaajonjenj qama koolijenjenj.

* **4:9-10:** Kol 4.14; Flm 24; 2 Kor 8.23; Gal 2.3; Tai 1.4 * **4:11:** Kol 4.14; Flm 24; Apo 12.12, 25; Apo 13.13; 15.37-39; Kol 4.10 * **4:12:** Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8 * **4:13:** Apo 20.6 * **4:14:** 1 Tim 1.20; Ond 62.12; Room 2.6

¹⁷ Yoŋonoŋ nomesaogito, Poŋonoŋ ilaan nono. Niinon Buŋa qaa jeŋ ejemba uu kuuŋ oŋoma gawoŋ ii kuuya medaboroŋatiwaajoŋ ama meŋ kotiin nono. Kantri kuuya yoŋonoŋ Buŋa ii mobutiwaajoŋ moma ilaan noma laion kawalia yoŋoo qaa oogianonŋ gilinŋ nombubotiwaajoŋ anŋon koma jegianonŋa metogonŋ nono kamaawe.

¹⁸ Poŋonoŋ bologa kania kania meŋ nombubotiwaajoŋ metogonŋ nono saanonŋ Siwe bentotoŋaa uutanonŋ eu umaŋa. Pombaa qata mono suulanŋ mepeseeninŋ kambanŋ tetegoya qaa akadamuyawo koloonŋ en ubaa. Qaa ii oŋanonŋ.

Yeizozo qaa tetegoya

¹⁹ *Gii mono noo yeizozona Prisila ano loya Akwila yorojoŋ ano Onesiforuswaa sumanŋuruta yoŋoojoŋ jena mobu. ²⁰ *Neŋana Erastus mesaowe Korint sitinonŋ laligoja. Trofimus ii Miletus sitinonŋ mesaowe ji kiro eja. ²¹ Kawaajoŋ koŋuru kambanŋ mende karo mono baatanonŋ kokanonŋ noononŋ kamambaajoŋ kaparanŋ komba. Eja qagia Yubulus, Pudens, Linus, Kloodia ano uumeleenŋ alaurunana kuuya yoŋonoŋ yeizozogia jeŋ anŋi goononŋ kaja.

²² Oo Timoti, Poŋonoŋ unŋaga kotuegonŋ giwo namba.

Anutuwaa kalenŋmoriaŋanonŋ mono oŋowo ewa. Kianŋ.

* **4:19:** Apo 18.2; 2 Tim 1.16-17
21.29

* **4:20:** Apo 19.22; Room 16.23; Apo 20.4;

Taituswaa Tere Poolnoŋ Taituswaa Tere ano. Jen-asa-asari

Eja gbaworo qata Taitus iionoŋ uuta meleema Poolwo ororoŋ somoŋgoŋ ilaŋ misin gawoŋ meri. Menj kowe biiwianoŋ wato qata Kriit (Crete) kanoŋ laligori Poolnoŋ batuyanoŋ kotoŋ ala ilailaaya mesaoro zioz gawoŋ areŋgoŋ iima gosiŋ galeŋ kono. Poolnoŋ mesaoŋ kema iwaajoŋ qama kooliŋ laligoŋ Buŋa Tere koi ooro.

Kriit ii qaa Griik iikawo gajugowabo. Kriit ii kowe biiwianoŋ wato moŋ ano Griik (Greece) ii kantri moŋ.

Poolnoŋ Taituswajoŋ majakaka karooŋ moma qam-
banmambaŋ qaa kokaen oon muro: Kriit yoŋoo kaniagia
ii dogodabororo bao jaago koloŋ laligogi. Tosianoŋ
uugia meleengi laaligianoŋ dingoroti, iyoŋonoŋ mombo
boliwubo. Kawaajoŋ yoŋoo jotamemegianoŋ sili awaa to-
toŋ qendeema qamakooli ano Baibel stadi gawoŋ mende
mesaoŋ tuungia mindiŋgoŋ laligowutiwaajoŋ jeja. Uugia
meleengiti, iyoŋoo batugianoŋ tuuŋ boloboolo ii nomaen
mindiŋgoŋ kuma oŋoma laligowuyaga? Eja waŋa, emba
waŋa, emba saraŋ, eja gbaworo ano welenqeŋe yoŋoo qam-
banmambaŋ qaagia ii aŋa aŋa kokaen jen asarija: “Uugia
meleema Buŋa qaa otaaŋ luaenoŋ laligoŋ somata yoŋoo qaa
baatanoŋ kema jegenŋa komuniti gawoŋ awaagadeen men
nama jumbubotiwaajoŋ kazi aŋgowowo mesaŋ laligowu.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaen:

Poolnoŋ aposol gawoŋaa kania jeja 1.1-4

Anutuwaa jotamemeya yoŋoo gejanono qaagia 1.5-16

Ejemba tuuŋ boloboolo yoŋoo gejanono qaagia 2.1-15

Uukuukuu ano galeŋ meme qaa 3.1-11

Yeizozo ano qaa tetegoya tosia 3.12-15

Poolnoŋ aposol gawoŋaa kania jeja.

¹ Anutunoŋ ejemba meweŋgoŋ oŋonoti, iyoŋoo moma-
laarigianoŋ koloŋ somariiwaatiwaajoŋ ama Jiisas Kraist-
noŋ Pool nii wasiŋ nono iwaa aposolya koloojen.

Niinoŋ Anutu welenŋa qeŋ muŋ qaa hoŋa kuma
oŋomakejen. Qaa hoŋa ii moma kotoŋ koma gbiliwuti een,
oŋoo laaligianoŋ mono utegoŋ letomakebaa. Kawaajoŋ
tere koi oojen.

² Anutunoŋ qaa qolonmolongoya jewaatiwaa so qaago,
iinoŋ monowaa monoyanoŋ laaligo kombombaŋa

nonomambaaon jen somonjon iikawaa gematanon iwoi kuuya mokooloo. Ononon qaa hona moma koton moma laarigi iikanon mono nemun koma onono laaligo kotiganon keubombaaon mamboma jejeromonromon amakeju. ³ Anutu, Hamoqeqe Tonananon oyanboyan laaligoyaa qaaya jen somonjon iikawaa kambanja dindina mero kan kuuro iikanon Buja qaaya ninisaama ii jen seiwombaa jenkootoya ano. Iikawaa so ii jen asarigi Anutunon nii ii jen seimanatiwaajon moma laarin noma kuun nono.

⁴ *Oo uumeleen mera sorona Taitus! Niinon ilaan gombe uuga meleema ala ilailaana koloon motoon Pon moma laarin laligonkejo.

Manana Anutu ano Hamoqeqe Tonana Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian goni luaenon laligowa.

Galen jotamemeya yonoo qaa aren

⁵ Kowe wato Kriit (Crete) kanon motoon misin gawon men batuyanon gomesaomambaaon ama kokaen jen koton gombe: “Uumeleen yononon ilingoson lan laligojuti, ii mono arenjon onoma (eja to pasto ano) jetamemeurugia goman ano taon so kuun kuma onona arenjiawo zioz gawon men laligowu.” Kaen jen deeni.

⁶ *Uugia meleenjiti, iyonoo batugianonga eja koi kaanja meweenjowa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, embia motoonggo men laligoja. Meraboraananon uugia meleema Anutu moma laarin yangisen gejajuju siligiaa qaa selegianon mende kuun jen onomakeju.

⁷ Uumeleen kanagesowaa somatagia pasto (bisop)* iinon Anutuwaanon kanageso galen koma onomakebaati, iikawaaon mono eja koi kaanja kuuwa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, jaba-arambaran ano goronkikia qaa. Apu kotiga mende nen manja tondu mende gen mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaajon mende kaparan komakeja. ⁸ Iwaanon kawuti, ii saanon koma horon kalan koma onoma qaa nanamemen awaawaa siina moma uuta iikanon ama laligowaa. Kilikalu kepiriria qaa, qaa kuuya dindinagadeen gosin soraaya toroya qaita mon koloon iyanaa nanamemen tororo galen koma aonkeja.

* **1:4:** 2 Kor 8.23; Gal 2.3; 2 Tim 4.10 * **1:6:** 1 Tim 3.2-7 * **1:7:** Ouwasia, zioz paris liida, bisop, gawon meme wana iinon qa somata een mende bosimbaato, paris tuunuruta yonoojon gama koolin kuma onoma uugia kuun gawongiaa arenjia onoma gejanono qambanmamban qaganon galen koma mindinjon onomakebaa.

⁹ Buŋa qaa kuma nononŋi iikanonŋ tando ejia kaanŋa laaligo doonŋonŋ nanŋomambaajonŋ nanji, pastononŋ ii mono korononŋ menŋ iikanonŋ qokotaanŋ nambaa. Kaenŋ nama saanonŋ Buŋa Tere otaanŋ momalaariwaa qaa batuya batuya ejemba kuma onŋoma iikanonŋ uugia kuunŋkebaa ano tosonianonŋ Buŋa qaa meeranŋonŋ qetamakebuti, iyonŋoo qaagia doogoya ii saanonŋ qewagonŋ mindinŋonŋkebaa. Kianŋ.

Boi takapolakaya mono qotogonŋ onŋombu.

¹⁰ Ejemba mamaganonŋ qaa qenŋ gejjaju ama sosoŋae kaanŋa qaa seŋa seŋa jenŋ ejemba tiligonŋ onŋomakeju. Anutuwaawaa aiweseya selegianonŋ kotogiti, iyonŋoo tuunŋonŋga ejemba jaasoonŋonŋonŋ iikaanŋa koloonŋkeju.

¹¹ Ejemba iikaanŋa yonŋoo qaagia mono qowogowu. Yonŋononŋ Buŋa qaa kuma onŋombombaajonŋ mondonŋ monenŋ iwoi horowombaajonŋ moma kesa-awaranŋ qaa lanŋ jegi gamuyawo koloonŋkeja. Kaenŋ ama sumanŋ tosaanŋa mono korebore menŋ soonŋ onŋonŋgita enŋkalolonŋ koloogi. ¹² Kriit iyanŋiaa gejatootoo eja monŋonŋ kaiyakagiaaajonŋ kokaenŋ jenŋ ooro, “Kriit ejembanonŋ mono kambanŋ so qaa qolonŋmolonŋonŋ injarere qezenŋ laligonŋ jeranŋai kombo kaanŋa ewaewanŋ koma baanonŋ newageenŋ nepaqepalo nenŋkeju.” ¹³ Yonŋoojonŋ qaa kaenŋ nanŋonŋ jeroti, ii honŋaga. Kawaaajonŋ jigia iikanonŋ qaono momalaarigianonŋ asuginŋ honŋawo koloowaatiwaaajonŋ ii mono kotakota jenŋ terenŋonŋ onŋomakeba.

¹⁴ Momalaarigianonŋ honŋawo kolooro Juuda nonoo benŋ so-sombanana ano ejemba qaa honŋa sonŋinŋ jenŋkooto amakejuti, qaa iikaanŋaajonŋ geja mende ambu. ¹⁵ Uunana meleeninŋ Unŋa Toroyanonŋ konŋkonjora menŋ nonono soraaya koloojonŋi, ananaa nembanene mombaa sonŋgoya ii mende eja. Anana nembanene kuuya saanonŋ newonŋatiwaa so koloojato, qewolonŋ ejemba qaa honŋaajonŋ yanŋisenŋ amakejuti, iyonŋononŋ ii me woi anŋi uugianonŋ kilenŋ tiloonŋkeja. Uugianonŋ kokojinŋinŋawo kolooro uu gejjagia duuro mono bao jaagoo tani kaanŋa laligoju.

¹⁶ Yonŋononŋ “Anutu moma yagojonŋ,” jegianonŋ kaenŋ jenŋ kaiyakagianonŋ ii qakooma qewagonŋkeju. Kaanŋa koloonŋ Anutuwaanonŋ qaa qegi injiuro arokuukuugiawo kolooro gawonŋ awaa monŋ mewutiwaa so mende kolooju. Kianŋ.

2

Ejemba somata onŋoo qambanŋmambanŋ qaa

¹ Giinonŋ kaanŋa mende laligojanŋiwaajonŋ mono momalaariwaa qaa batuya batuya ii Buŋa Tere otaanŋ kokaenŋ

kuma onomakeba: ² Eja wana ononon mono kilikalugia qaa laligogi goda qen onombonatiwaa so koloowu. Iyanggiaa nanamemengia tororo galej koma aogi momalaarigiaa jianon qaono hona ukalen koloonkebaa. Hona kolooro ejemba tororo jopagon onoma laligowu ano kaparan koma bon qen nambu. Kaen laligowutiwaajon kuma onomakeba.

³ Emba wana ononon kaanagadeen Anutuwaanon emba soraaya yonoo so nanamemengia ama men laligowu. Gemaqeqe qaa mende kisama kema kankebu. Wain apu mamaga newutiwaa moto siwa-yanon mende kemen osiwu. Uumeleen nanamemembaa silia awaa qendeema tosaana kuma onomakebu.

⁴ Kaen ama laligon emba newo baagianon laligojuti, ionoojon saanon qambanmamban qaa injon laligogi yononon kaanagadeen lomeraanurugia uu wombogianon jopagon onoma laligowu. ⁵ Jopagon onoma iyanggiaa nanamemengia tororo galej koma aon soraaya koloowu. Kaen koloon miriwaa gawona men qelanjin nogo toro qaganon men lomeraanurugia kalan koma onoma lourugiaa qaa baatanon kema kotingon onomakebu. Kaiyaka soraaya kaen kuma onongi ama men laligogi tosanon Anutuwa Buja qaa mepaego-wombaajon amamaawuya. Kian.

Eja gbaworo ano welenqeqe onoo qambanmamban qaa

⁶ Eja gbaworo yonoo uugia mono kaanagadeen kokaen kuun onomakeba: Yononon mono gawon awaa mewutiwaajon oyankasa laligon iyanggiaa nanamemengia tororo galej koma aonkebu. ⁷ Uugia kaen kuun onoma geenjo nanamemen kuuya kanon sili awaa qendeema onoma laligowa. Mono gbingbaona qaa bon qen nama tanhoraya qaa kuma onomakeba. ⁸ Qaa momasiinawo jen laligona ejembanon mepaegon men kamaan gombombaajon amamaawuya. Kaen jen laligona tuarenjenurunananon qaa bologa jen nonombombaajon qaa mongama hona mende mokoloon gamugia mobuya. Kaen kuma onomakeba.

⁹ Welenqeqeurunana ii kokaen kuma onomakeba: Yononon mono somataurugia yonoo qaagia kuuya ten koma qaa baatanon kema laligowu. Mono korisoro qen onombombaajon kaparan koma nambu. Qaa injowuti, ii mono neselan kiito qaganon mende meleema onomakebu. ¹⁰ Somatagiaa mirinonga iwoi woi motoon ii olon mende menkebuto, somatagianon injiima moma laarin onomakebaatiwaajon mono kaparan koma nambu. Gawongia kuuya mono gbingbaona qaa pondan men laligowu. Kaen laligon Anutu Hamoqeqe Tonanaa Buja

qaa kuma oŋomakejuti, ii kotingon kopagogi hona kolooro iigi akadamyawo koloŋkebaa. Kian.

Laaligo soraayaa nemuŋa ii kalenmorian.

¹¹ Laaligo soraayaa nemuŋa ii kokaen: Anutunon ejemba kuuya hamo qen nonombaatiwaajon ama kalenmorian ninisaano goman so asugiro. ¹² Kalenmorian iikanon gadokopawaa laaligoya anjonjayawo ii gema qewombaa kana qendeema balombaa siin kombombaŋa bologa qowogowonatiwaajon mindingon kuma nonomakeja. Nanamemenana tororo galen koma aon qaa kuuya dindinagadeen gosin laligowombaaajon koma gbilin nonomakeja. Iikaŋa kanon Anutuwa laaligo kombombaŋa ii kambaŋ kokaamba koma gbilin namonon laligowon.

¹³ Kaŋa laligonin Jiisas Kraistnon mombo kawaati, anana kambaŋ iikanon Anutu qabunayawo ano Hamoqeqe Tonana yoroo asamaranŋara asugiro iibon. Anana oyanboyan kambaŋa ii kaŋ kuuwaatiwaajon jejeromonromon ama mamboma laligon.

¹⁴ *Jiisas Kraistnon ananaajon ama iyanaa laaligoya qeleema mesaoro. Anana nanamemen bologa kania kania iikanon metogon nonoma downana membaaajon moma koma konjoratin nonoma iyanaa bun soraaya koloowombaaajon ama laaligoya qeleema mesaoro. Ii mesaon qewolnana songbano anaa kanageso koloon mono gawon awaa awaa mewombaa uugeregere ama jorin laligowon.

¹⁵ Iikawaa qaaya mono kuma oŋoma ejemba uugia nanon kana songiwuti, ii ku-usun kuuyaa qaganon temboma jen oŋomakeba. Kaen ana monon jejewili ama gombabotiwaaajon mono galen men aon laligowa. Kian.

3

Umeleen oŋo mono sili kokaen ama men laligowu:

¹ Kuma oŋoma qaa koi mono koma gbilin oŋona saanon uu wombogianon ama romonowu: Umeleen kanageso yononon mono kaunsol komiti ano gawmambaa somatarugia tosaŋa yonoo qaa baagianon kema qaagia ten koma laligowu. Kulukululuu gawon awaa mewutiwaajon jegi ii kuuya mono jorin menkebu. ² Uuqeqe qaa tokoronkota ii mombaajon mende jewu. Anowowo mende ambuto, ala men aon uumotoon ama laligowu. Ejemba kuuya ii gumbonjonon qaganon ama oŋoma uuluaenon metulanon aon laligowu. Kian.

* 2:14: Ond 130.8; Eks 19.5; Dut 4.20; 7.6; 14.2; 1 Piito 2.9

³ Anana kaanagadeen wala uunana mende tooro qaa qoto-
 gon jinjaun laligonin. Siinhana kombombaŋa bologa kania
 kania iikawaa moto siwayanon kemen osin qagonin galen
 koma nononji sele busuwaa siin korisoroya monŋama lan
 laligonin. Goronkiki qaga-non kikekakasililin ama iikanon
 laaligonana tiwilaan laligonin. Tosianon arokuukuu moma
 kazi ama nononji batunananon kere jaa aima aon laligonin.

⁴ Kaen laligoninto, Anutu Hamoqeŋe Tonananon silia
 awaa qeleema ninisaano uukalenanon koloon asugiro ko-
 tama uutanon jopagon nonono. ⁵ Jopagon nonoma wanana
 somonŋon hamo qen nonono. Nononano dindina laligon
 gawon awaa awaa men laligowonagati, iikawaajon ama
 mende niniima kobooro. Kawaajon qaagoto, iyanŋaa
 kiankomuyanon mono nemun koma muro singisonŋonana
 sonŋbano kolokoloo dologa koloonin Unaya Toroya uu-
 nananon ano men gbilin nonono. ⁶ Anutunon hamo qen
 nonoma Hamoqeŋe Tonana Jiisas Kraist ijoro Unŋa Toroya
 wasin kelemalelen maaro uunananon kemero laligojon.

⁷ Anutu waa kalenmoriananon nemun koma muro
 qaanana jen tegoro solananiwombaajon ama Unŋa Toroyanon
 uunananon kemero gbilinin. Gbilin nama oyanboyan
 laaligo tetegoya qaa laligowombaajon jejeromonromon
 ama mambomakejon, ii saanon bunŋa qen aowonŋa. Kianŋ.

⁸ Qaa oojeni, iikanon hon toonŋaga. Giinon mono qaa
 kokaen kaparan koma jen asarin onoma laligowa: Ejemba
 Anutu moma laarijuti, iyononon mono jegen qen nama uugia
 pondan gawon awaa awaa mewutiwaajon ama laligowu.
 Kaen ambuti, iikanon mono ejemba ilaan onono gawonŋiaa
 honŋa iima "A waa soro!" jen laligowuya. ⁹ Tosianon eja uugia
 qaanon jewageen jejuti ano ambosakon yonoonon qa arenŋa
 arenŋa amin mogi kesa-awaran ano anŋowowo koloonkeji, gi-
 inon mono ii yakarin gema qewa. Kaanagadeen Mooseson
 Kana qaa nononoti, tosianon qaa motomotoon iikawaajon
 mondonŋosi anŋi sipasipa koma soonkeja. Jenonkooli kaanŋa
 ii iwoi omaya toon koloon mende totoon ilaan onomakeja.
 Kawaajon ii mono gema qen mesaowa.

¹⁰ Mononon qaa kaen jen horon iikanon undeunden ama
 onomakeji, ii mono galen meme qaa jen muna mende ten
 kono mombo jen muna indin woi kolooro kilen yangisen
 ambaati een, ii mono konjona uumeleen tuun mesaon se-
 leenŋen laligowa. ¹¹ I waa kania kokaen ero moma yagojan:
 Iinon kana sonŋin onompopo qen meeŋeesoon singisonŋo
 nanamemen amakeja. Singisonŋoya iikanon mono kania
 qendeeno soodabororo Anutunon qaaya jen tegoro gere
 siawaa bunŋa koloowaa. Kianŋ.

Yeizozo qaa tetegoya

12 *Nii konjuru kamban koi siti qata Nikopolis Griik kanon rama laligomambaajon mojen. Kawaajon Artemas me Tikikus kitiga laligowaatiwaajon wasiwe goonon koubaati, kamban iikanon mono kamban mende qen koriwaato, uulanawo mesaon Nikopolis kan mokoloon nomba. 13 *Kana qaawaa momo eja (lawyer) qata Zenas ano Apolos yoronon iwoi mombaajon amamaan memegemean men Kriit kanon osin rabaobo. Kawaajon mono kaparan koma ilawoila tosianon sogaranon nanjon orona saanon toroqen kembao. 14 Alaurunananon mono gawon awaa awaa mewutiwaa kania moma sororogon pondan jegenan zen nama uugia iikanon ama laligowu. Kaen anji tosianon lombo somata qatawo sangabanga mokoloowuti, ii afaangon nanjon onomakebu. Momalaariwaa hona kaen kolooro laaligo gipeya (auta) nepinepi mende laligowu.

15 Niwo koi laligojuti, iyononon kuuya yeizozogia jegi goonon kaja. Giinon alaurunana Kriit kanon Pon moma laarin uugianon jopagon nonomakejuti, ii mono noo yeizozona injiona mobu.

Kalenmorianon mono kuuya onowo ewa.

* **3:12:** Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8; 2 Tim 4.12
16.12

* **3:13:** Apo 18.24; 1 Kor

Filemombaa Tere Poolnoŋ Filemombaa Tere ano. Jen-asa-asari

Eja qabuŋayawo Filemon ii Kolosi sitinoŋ laligoŋ uuta meleema zioz gawoŋ meŋ welenqeqeya qata Onesimus galen kono kilen kok koma Room sitinoŋ keno. Kanon kema Poolwo metulanŋoŋ qaaya moma uuta meleema Poolwo Buŋa gawoŋ meri kapuare mirinoŋ oroŋgi rari. Onesimuswaa kambanŋa qaono Poolnoŋ Tere koi Filemombaaŋoŋ ooŋ Onesimuswaa boronoŋ ama wasiro Kolosi eleeno. Tere kokanoŋ uuta meleenoti, iikawaa bujuya isaama Filemombaa uuta ii kokaen kuuro: “Gii mono welenqeqegaa qinjita mesaŋ iwo uumotoŋ ama koma horoŋ muna uumeleen alaga kaanŋa kooroŋganonŋ nano iwaajoŋ aisoonŋ laligowa.”

Buk kokawaa bakaya wanŋa 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-3

Poolnoŋ Filemon mepeseeja 4-7

Onesimuswaaŋoŋ Filemombaa uuta kuuro 8-22

Terewaa qaa kota wanŋa 23-25

¹ Oo wombo alana ano neŋana Filemon. Pool niinoŋ Jiisas Kraistwaa gawoŋa meŋkejenywaajoŋ ama gbadoŋ noŋgi kapuare mirinoŋ rajen. Uumeleen alana Timoti iinoŋ niwo raro niinoŋ giwo qaa aminŋ mobojonŋ tere koi ooŋen.

² *Kaanagadeenŋ emba somata uumeleenŋ naanŋana Apia ano Arkipus uumeleembaa manjageqe ejanana ano uumeleenŋ kanageso goo mirinoŋ ajoroŋkejuti, niinoŋ oŋooŋonŋ tere koi ooŋen.

³ Anutu Manŋana ano Poŋ Jiisas Kraist yoronoŋ mono kalenmorianŋ oŋoni luaenoŋ laligowu.

Filemombaa uukalenŋaajoŋ Poŋ mepeseeja.

⁴ Niinoŋ kambanŋ so qama koolinŋ gii romoŋgoŋ gomakejeniwaa so Anutuna danŋisenŋ kokaembaajoŋ jen munkejen: ⁵ Gii Poŋ Jiisas moma laarinŋ jopagoŋ munŋ Anutuwaa ejemba soraaya kuuya jopagoŋ uukalenŋ oŋoma laligoŋanŋ.

⁶ Danŋisenŋ jen kokaenŋ qama koolinkejenŋ: Momalaariganonŋ mono kotiinŋ powowoŋ kolooro saanoŋ kooronananonŋ nama nonowo momalaariwaa qaaya jen seiŋ laligowaga. Kaen Kraistwo qokotaanŋ naninŋ kalenŋ awaa awaa nono-makeji, gii mono iikawaa kania korebore moma sorogowaga. ⁷ Oo uumeleenŋ alana, gii ejemba soraaya

* 1:2: Kol 4.17

keraqeeango qeŋ oŋona afaaŋgoŋ laligoju. Niinoŋ uu-jopaga iikawaajoŋ ama mamaga aisoowe iikanonŋ noo uuna nanŋonkeja.

Filemononŋ Onesimus koma horowaatiwaajoŋ qisija.

⁸ Giinoŋ kaenŋ laligoŋ Kraistwo qokotaari saanonŋ awasaŋkaka kolooŋ ku-usuŋ qaganonŋ nama iwoi ambaatiwaajoŋ jeŋ kotonŋ gombenaga. ⁹ Ii kilenŋ Anutunonŋ uutanonŋ jopagonŋ noronjiwaajoŋ ama saanonŋ jeŋkootona mesaonŋ qisiŋ welema gonjeŋ. Gii Pool noo silina mojanŋ. Niinoŋ eja waŋa koloojeŋ ano Kraist Jiisaswaa gawombaajoŋ ama kambaŋ kokaamba kapuare ejaŋa kaanŋagadeen koloojeŋ.

¹⁰ *Nii kapuare miri kokanonŋ alaga qata Onesimus aitonŋonŋ ilaanŋ mube uuta meleema momalaariwaa merana kolooro. Kawaajoŋ kete iwaa je meŋ iwaajoŋ ama qisiŋ welema gonjeŋ. ¹¹ Iinoŋ wala welenŋ qeŋ laŋ mondonŋ injarere laligoŋ qemasologeŋ ama goma laligoroto, kambaŋ kokaamba letoma gii ano nii awaagadeenŋ ilaanŋ norono gawoŋaa honŋanonŋ asugiŋkebaatiwaa so kolooja.

¹² Iinoŋ neenaa wombo merana kolooja ano neenaa wombona kaŋa wasiŋ mube eleema goononŋ kaja. ¹³ Niinoŋ Oligaa Bunawaajoŋ ama kapuare mirinoŋ rajenŋ. Kawaajoŋ Onesimus somoŋgowe niwo laligoŋ goo kitiga ilaanŋ nombaatiwaajoŋ mojeŋ. ¹⁴ Kaenŋ mojento, ilaanŋ nombaatiwaajoŋ mende kuuŋ gonjeŋ. Siinŋanonŋ jero ilaanŋ nona sokonagato, giinoŋ welenŋqeqega nombaga me aŋgoŋ kombagati, iikawaajoŋ “Ooŋ!” mende jena neenodeenŋ somoŋgoŋ mu-mambaajoŋ amamaajeŋ.

¹⁵ Onesimusonŋ kokaembaajoŋ ama gomesaoromaenŋ? Iinoŋ kambaŋ torodaamonŋ seleenŋenŋ laligoŋ mombo eleema kaŋ giwo kambaŋ tetegoya qaa laligowaa. ¹⁶ Wala welenŋqeqe omaya kolooŋ laligoroto, kambaŋ kokaamba ii uugunŋ eja qaita moŋ kolooja. Uuta meleema mono wombo alanaraga kolooja. Niinoŋ iwaajoŋ siinŋ mamaga mobe giinoŋ eja ii iina Pombaa buŋa kolooro iwaajoŋ nii nuugunŋ siinŋ honoŋa qaa momakebaga.

¹⁷ Giinoŋ niwo ala-ala ama laligojotiwaajoŋ niinoŋ kawo koma horonŋ nonagati eenŋ, mono Onesimusonŋ karo iikaanŋa koma horonŋ muba. ¹⁸ Iwoi moŋ ama bolinŋ gono me iwaanonŋ tosa moŋ goononŋ eji eenŋ, ii mono noo tosaga jena ewa. ¹⁹ Nii Pool neenaa boronanonŋ kokaenŋ ojeŋ, “Niinoŋ ii metogomaŋa.” Niinoŋ ilaanŋ gombe uuga meleena tosaga somata ii kumbaatiwaajoŋ geenŋa kaanŋiadeenŋ noo

* 1:10: Kol 4.9

bunja jen tegon aona sokonaga. Kawaajon saanon kokaen jewenaga: Onesimuswaanon tosa ii mono jena geengaa tosaga ewa. ²⁰ Oo uumeleen alana, Pombaa Bunja gombeti, ii mono meleema ilaan nombagatiwaa siinja mojen. Kraistwo qokotaajani, iikawaa so mono Onesimus koma horona noo uunanon afaangon qeangowaa.

²¹ Qaana tej kombagati, ii moma laarin qaana oon goo kaniaga kokaen ero mojen: Qaa jejeni, ii mono uugun awaa soro ama sororogowaga. Kian. ²² Qaa mon koi: Ononon qama kooligi Ponon nii wasin meleema nono onoonon kamambaajon mamboma jejeromonromon anjen. Kawaajon mono miri uuta mon noojon mojqojojon gona raba.

Yeizozo ano kotumotue qaa tetegoya

²³ *Alana Epafras iinon Jiisas Kraistwaa gawombaajon ama niwo kapuare mirinon rama yeizozoya ano goonon kaja. ²⁴ *Nejauruna gawon motoon menkejon Maak, Aristarkus, Deemas ano Luuk yononon kaanagadeen yeizozogia anji goonon kaja.

²⁵ Pon Jiisas Kraistwaa kalenmorianon mono unagia kotuegon onowo ewa. Kian.

* **1:23:** Kol 1.7; 4.12 * **1:24:** Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; 19.29; 27.2; Kol 4.10, 14; 2 Tim 4.10-11

Hibruu Tere Moŋŋoŋ Hibruu yoŋoo Tere aŋgi. Jeŋ-asa-asari

Jiisasnoŋ Siwenonŋ uro iikawaa gematanonŋ gbani 35 kawaa so tegoro eja moŋ qata mende mojonŋi, iinonŋ Tere koi oon Juuda uumeleenŋ ejemba yoŋoononŋ ano. Juuda yoŋononŋ Hibruu (waba) qaa jegitiwaaŋonŋ qagia Hibruu qagi. Tosianonŋ Juuda uumeleenŋ ejemba ii sisiwerowero mamaga ama onŋonŋi Jiisaswaanonŋ kana dindina mesaowombaajonŋ romonŋonŋ Juuda yoŋoo kana walaganonŋ dunanonŋ mombo keubombaajonŋ mogi. Kana walaga ii Kana qaawaa kaparanŋonŋonŋ.

Tere kokawaa qaa kota 3 ii kokaenŋ:

1. Jiisas, Anutuwaa Meria iinonŋ siimbobolo somata moma iikaanŋa kanonŋ Maŋa tenŋ komambaa kania moro. Kawaaŋonŋ Siwe gajoba, Mooses ano gejatootoo ejemba kuuya unjuugunŋ uuta koloaja.

2. Anutunonŋ Jiisas kuuro kambaŋ tetegoya qaa jigo gawonŋ galenana waŋa koloonŋ laligowaa. Aŋaa saya molaarotiwaaŋonŋ siimolonŋ oonŋ-oononŋ tegoro jigo gawonŋ galenŋ tosaanŋa yoŋoojonŋ mende amamaawonŋa.

3. Uumeleenŋ anono Jiisas moma laarininŋ siŋgisonŋonana mesaonŋ hamo qeŋ nonoma koomunonŋga metogonŋ nonono toroko mende mojonŋ. Jigo gawonŋ walaga ii unŋaunŋa kaanŋa kolooro megi Jiisasnoŋ hamoqeqewaa kania honŋa ninisaama aŋaa siimolonŋ oonŋonŋ kaanŋa ambutiwaaŋonŋ ama aoro.

Momalaari ejemba somata yoŋoo siligiaa sunduya ii tetegoyanonŋ (Bonŋ 11) oonŋ momalaarigianonŋ zololonŋgowabotiwaaŋonŋ kokaenŋ kuunŋ onŋonŋa, “Sisiwerowero ama onŋonŋi kawaa siimboboloya ii mono kaparanŋ koma mokosinŋonŋ moma Jiisaswo haamo ambu.” Buk kokawaa qambaŋmambaŋa ano galenŋ meme qaaya ii ainjawo.

Buk kokawaa bakaya waŋa 10 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya: Kraistnoŋ Anutuwaa kania ninisaandabororo 1.1-3

Kraistnoŋ gajoba kuuya unjuuguja 1.4-2.18

Kraistnoŋ Mooses ano Joosua uruuguja 3.1-4.13

Kraistnoŋ jigo gawonŋ galenŋ kuuya unjuuguja 4.14-7.28

Kraistwaa soomonŋo arenŋa ii soomonŋo arenŋ walaga uuguja 8.1-9.28

Kraistwaa sa busuyanonŋ siimolonŋ kuuya unjuuguja 10.1-39

Momalaari ii iwoi mutuya ano waŋa 11.1-12.29

Nanamemenananonj Anutu keraqeeanjo meñ mubu 13.1-19

Qamakooli tetegoya 13.20-21

Uuwaawaa qaa ano yeizozo qaa tetegoya 13.22-25

Anutunonj Meria wasiro qaaya ninisaano.

¹ Anutunonj monowaa monoyanonja kanainj kana morota morota otaan qaaya ninisaamambaajonj moro. Kaen moma qaaya kambañ mamaga gejatootoo ejemba sololoon uugianonj ano asuganonj jegi ambosakonjurunananonj moma laligonj kougij. ² Kaan laligonj kougito, kambañ tetegoyanonj laligoninj kokaamba mono Meria wasiro qaaya ninisaama asuganonj jero moninj. Meria iinonj Maña ilaaro Siwe, namo ano iikawaa ilawoilagara kuuya mokoloori Merianonj kambañ tetegoyanonj iwoi kuuyaa Toya koloowaatiwaajonj jenj tegoro laligoja. ³ Anutuwaawaa kaitanianonj Meria enj muro kamaanj gendeeno. Anutuwaawaa asamararanonj mono ii kuuro bilisik ano unjaunja kaanja iininj. Singisonjonana koma konjoratidaboronjo mono Siwe gomanonj uma duña meñ Uutananaa boro dindinonj raja. Iikanonj rama Siwe namowaa ilawoila kuuya ii qaaya ku-usunawononj bosima galenj koma laligoja.

Anutuwaawaa Merianonj Siwe gajoba unjuuguja.

⁴ Anutunonj Meria qa muro iikanonj mono Siwe gajoba yonjo qagia uugunj akadamuyawo kolooji, iikawaa so Merianonj Siwe gajoba unjuugunj somatagia kolooro newo baatanonj laligoju. ⁵ *Anutunonj kambañ mononj Siwe gajobauruta yonjononja mombaajonj qaa kokaenj mende jero,

“Giinonj noo Merana koloona niinonj kete goo Manja koloojenj.”

Kaanagadeenj qaa monj kokaenj jerota eja,

“Niinonj iwaa Maña koloowe iinonj noo Merana koloowaa.”

⁶ *Qaa ii mombo toroqenj mutu Meria jenj tegoro namononj kamaamambaajonj anoti, kambañ iikanonj waladeenj kokaenj jero,

“Oo Siwe gajobauruna, onjo mono korebore iwaa waeya meñ mepeseenj laligowu.”

⁷ *Siwe gajoba ii qaa kokaenj injjorota eja,

“Anutunonj gajobauruta meñ letoma onono haamo kaanja koloonj kema kawuya. Welenjeqeurutanonj letoma gere bolanj kaanja koloonj kema kawuya.”

* 1:5: Ond 2.7; 2 Sml 7.14; 1 Hist 17.13 * 1:6: Dut 32.43 * 1:7: Ond 104.4

- 8 *Ii kaen injjoroto, Meria ii qaa monj kokaen ijorota eja,
 “Oo Ponj, giinonj mono jinjkaronj dunj raraganonj kamban tetegoya qaa rama uba. Taa gbaruga ku-usunawo iikanonj qindingonj nonona nanamemenj dindinanonj mono bentotonj gaa munjenja koloonj enj ubaa.
- 9 Giinonj nanamemenj solanjaa siinj enj gono nanamemenj doogoyaaajonj iringa soono kazi ama laligonj kouna. Kawaajonj goo benja Anutu iinonj mono goo siinj enj muro gii korisoro kelenonj alauruga unjuugunj honombononja qaa gomoriro laligojanj.”
- 10 *Meriaa qaa monj ii kokaenj,
 “Oo Ponj, giinonj kanakanaiyanonj namowaa tandoya kuuna Siwewaa jakeya jakeya iikanonj mono goo boroterega kolooju.
- 11 Siwe balonj kuuya kanonj opo maleku kaanja walaga koloonj aliwuyato, giinonj mono kotiin nama uba.
- 12 Maki pipiinkejoni, giinonj mono kawaa so siwe ii-iita ii opo suru somonjojonj kaanja pipiin onona letombu. Iwoi kuuya utegowaato, giinonj mono tani motoonggo kayadeenj koloonj gbaniga tetegoya qaa laligonj uba.”
- 13 *Anutunonj kamban monjonj Siwe gajobauruta yonoononga mombaajonj qaa kokaenj mende jero,
 “Giinonj kanj boro dindinanonj rana niinonj mono tu-arenjenjuruga kamban batuya kokanonj riinj riitama onombe kamaanj unuro goo kanagaa doya koloogi otokorianj maabonja.”
- 14 Meriaajonj qaaya qaaya kaen jeroto, Siwe gajoba ii moroga kolooju? Kuuya yonononj Anutuwaa welenqege unjauruta kolooju. Kaaanja koloonj ejemba oyanboyan bunja qenj aowuti, ii ilaanj onombutiwaaajonj wasinj onono laligoju. Kianj.

2

Unana mende melembombotiwaa galej meme qaa

1 Kawaajonj Bunja qaa moninji, ii mono tororo moma asariwombaajonj kaparanj koma geja ambu. Namononj laaligowaa iwoiya monjonj nunuano lanj kema kanj lalabubu laligowonati eenj, mono Jiisaswaa hamoqege gawonja uugunj eenj laligonj tiwilaawombo. 2 Qaa ii kokaenj jen asarimanja: Wala Siwe gajoba yonononj Bunja qaa jegi iikanonj ejemba somonjonj onono laligogi. Kaenj laligonj daenj yonononj Kana

* 1:8: Ond 45.6-7 * 1:10: Ond 102.25-27 * 1:13: Ond 110.1

qaa mende ten koma songo waleengiti, Anutunon mono kuuya yonoo qaagia dindinagadeen jen tegon irona meleema onono lombo qagianon uro laligon kougi.

³ Yononon lombo mokoloogi nononon kaanjadeen qaa gewonati een, iikawaa ironaajon mono nomaen olon kombonaga? Hamoqege gawon somata ii telambelan qaganon lolomonin ambonati een, mono iikawaa ironanonga olon kombombaajon amamaawona. Ponon kanain hamoqege-waa kania injisaano tosanon qaa ii jetanonga moma nanjon jen kotiigi sein sokoma nonono. ⁴ Ii nanjon jen asarigi Anutunon yonowo motoon nama qaagia nanjon jero angoletto aiwese kania kania ii ku-usunawo asugiro Unu Toroya molaan uusiinaa so mendeeno sokoma nonono. Kian.

Jiisanon danana koloon Siwenon nunuamambaajon moja.

⁵ Siwe namo gbilia koloowutiwaa qaaya jenkejon, Anutunon anana ikanon Siwe gajoba newo baagianon laligowombaa arena mende jen koto. ⁶ *Kaen qaagoto, qaa ii monon nanjon jerota Bunu Terewaa batuya monon kokaen eja,

“Namo ejanon mono moroga kolooro ii romonjon munkejan? Siwe gomambaa Eja honanon mono moroga kolooro ii kalan komakejan?”

⁷ Giinon ii men kamaan muna kaman toroga Siwe gajoba yonoo newo baagianon kamaan kamaanqeqeta koloon laligoro. Laligoro wana asamararanon uro kasaron ilawage muna akadamyawo koloon qabunyawo laligoja. Kaana laligon ilawoila kuuya galen koma laligoja.

⁸ Boroterega kuuya mono iwaa jenkootoyaa baatanon laligowutiwaajon men kamaan onona laligowu.”

Qaa iikawaa so iwoi kuuya ii iwaa ku-usun baatanon laligowutiwaajon men kamaan onoma ikanon iwoi mon mende mesaoro iwaa qaayaa baatanon mende enaga. Aren kaen anoto, kaman kokaamba borotereya kuuya ii iwaa ku-usun baatanon men kamaan onono qaaya ten komakejutiwaa so mende injimakejon.

⁹ Kaana mende injimakejonto, Jiisanon mono kokaen letoma laligoro iimakejon: Koomuwaa siimboboloya morotiwaajon Anutunon wano asamararanon uro kasaron ilawage muro iinin akadamyawo koloon qabunyawo laligoja. Anutunon kalenmorian qendeema nonomambaajon moma kuuya ananaajon ama koomuwaa siimboboloya mobaatiwaajon jen tegoro. Kawaajon men kamaan muro kaman toroga Siwe gajoba yonoo newo baagianon kamaan

* 2:6: Ond 8.4-6

kamaanqeqeta koloon laligoro. Kaana laligoroto, kamba kokaamba qabuŋa uuta meŋ laligoja. ¹⁰ Anutunon ilawoila kuuyaa kania koloaja. Iinon kuuya anana iyan mepeesen mubombaajon ama mokoloon nonono laligojon. Iinon ejemba seiseiya nunuano asamararanon ubombaajon moja. Kaen moma hamoqeqenanaa Toya ii mende anjon kono siimbobolo moma iikaana kanon gawonja ii medabororo asamararanga kuuya mokoloowaatiwaajon moro sokono.

¹¹ Monon meŋ sorain nonomakeji ano ejemba soraaya koloonkejon, kuuya ananaa kondomondoo Tonananon mono motoonjo koloaja. Kawaajon Jiisanon qanana "Alauruna," kaen qamambaajon gamuya mende momakeja.

¹² *Kaniananaajon Buŋa qaa mon kokaen jerota eja,

"Niinon goo qaga ii neenaa alauruna yonoojon qama asarin onoma uumeleen kanageso batugianon nama mepeseen gomakemaŋa."

¹³ *Kaanagadeen iikawaa Buŋa qaaya mon kokaen jerota eja, "Niinon momalaarina Anutuwaanon ama laligomaŋa." Dunanon mombo iikawaa Buŋa qaaya mon ii kokaen jerota eja, "Moba, nii ano Anutunon merabora nonoti, nononon koi laligojon."

¹⁴ Monon meŋ komun nonomambaa ku-usuŋa meŋ laligoji, Jiisanon mono ii melunoro kemebaatiwaajon ama komun iikanon haamo ano. "Kilenaa Toya melunomaŋa," jen ejemba sa busunanawo laligojon, iikawaajon iinon kaanagadeen ananawo tani motoonjo iikayadeen namo ejaga kolooro. ¹⁵ Ejemba laaligogia namonon laligojutiwaa so komuwombaa torokogianon somonjon onono laligon kougiti, ii kuuya mono isama onono solananiwutiwaajon ama namo ejaga kolooro. ¹⁶ Siwe gajoba kalan koma onombaatiwaajon balon ejaga mende kolooroto, Aabrahambaa gbiliuruta anana moma anjon koma ilaan nonomakebaatiwaajon mono iikaana kolooro.

¹⁷ Kania kawaajon ama iinon ilawoila kuuya kanon alauruta ananawo tani motoonjo iikayadeen kolooro. Jigo gawon galenana waŋa koloon gawonja non meŋ kiankomun nonoma laligowaatiwaajon mono ananawo tani motoon kolooro. Tani motoonjo koloonjo mono saanon jotamemana koloon jigo galen waŋaa gawonja menkeja. Ii memambaajon sinjisongonanaa tawaya ama Anutuwaajaanon ii koma konjoratiro. ¹⁸ Balon ejaga kolooro ijonjon angobato meŋ mug i anjo siimbobolo moma laligoroti, iikawaajon

ejemba angobato menj nonomakejuti, anana mono saanon ilaan nonomakebaa. Kianj.

3

Jiisasnoj Mooses uuguj uuta koloaja.

¹ Kawaajonj uumeleenj alaurunana soraaya, Siwe Toyanon onjono nonowo tuuj somata motoonjo laligojuti, onjonon mono uuroromongogia pondanj Jiisaswaanonj ama laligowu. Anutunonj ii wasiro aposol koloonj jigo gawonj galenana wana kolooji, iwaajonj kaen jokoloonkejonj. ² *Moosesnoj Anutuwaanonj kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondanj galenj koma onjoma laligoro. Iikawaa so Jiisasnoj kaanagadeenj morononj kuuj muroti, iwaa qaaya misi metetana qaa tororo otaanj membiriqembiria qaato, pondanj menj laligoro. ³ Miri ano eja miri meroti, ii gosinj oroninj motonjeqe ejawaa qabunayanonj mono miriwaa qabunaya mamaga uuguj nanja. Iikawaa so Mooses ano Jiisas gosinj oroninj Jiisaswaa asamararaja uutanonj mono Mooses mamaga uuguja. Kania kaanja iima mokoloonkejonj.

⁴ Miri kuuya ii mombaa borosowoya koloojuto, iwoi kuuya ii Anutuwaa borosowoya kolooja. ⁵ Moosesnoj Anutuwaanonj kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondanj welenj qenj onjoma laligoro. Kaen laligonj Anutunonj kanagenj eja qaita mombaajonj jeroti, mono qaa iikawaa sareya ii waladeenj isaama dangunuyaga nano. ⁶ Kaanja nanoto, Kraistnoj Anutuwaa Meria koloonj Manjaa qaaya (misi metetana qaa) nonj menj kanagesoya pondanj galenj koma nonoma laligoja. Anutuwaanonj kanageso ii anono koloojonj. Oyanboyanj mokoloowombaaajonj jejeromonromonj ama iikanonj qokotaanj selenana menj uma awasankaka nama kotiidaborowonjati eenj, mono Anutuwaa uumeleenj kanageso koloonj laligowonja. Kianj.

Yangisenj ama laligowombotiwaa galenj meme qaa

⁷ *Kawaajonj onjononj mono Unja Toroyanonj qaa kokaen jenkejiwaa so koloowu,

“Keteda kokaamba Anutunonj onjooma qaaya sane ano mojuti eenj,

⁸ uugia mono roromonjo bologanonj mende gojombu. Onjo ambosakonjurugianonj balonj qararankonkonjononj kanj kambanj monjonj Anutu qetama angobato menj munj karenj angiti, onjo mono iikawaa so Anutu qetama ambubo.

* 3:2: Janj 12.7 * 3:7: Ond 95.7-11

9 Yoŋonoŋ baloŋ qararaŋkoŋkoŋanoŋ kaŋ Anutu nii aŋgobato meŋ noma laligogi. Aŋgoletu ama meŋ laligoweti, oŋonoŋ ii gbani 40 kawaa so iima laligoŋ ii kileŋ nii mende moma laariŋ noŋgi uunanonŋ boliro laligowe.

10 Kawaaŋon ejemba tuuŋ somata kambaŋ iikanonŋ namonoŋ laligogiti, iyoŋooŋon ama iriŋna soono kokaenŋ jewe, ‘Yoŋonoŋ mono suulaŋ uugianoŋ kaamaa ama jinŋauŋ kemakeju. Laaligowaa kana kuma oŋoma laligoweto, ii mende moma kotonŋ kougi. Qaago!’

11 Kaenŋ jeŋ iriŋsoŋsoonŋ qaganonŋ qaana jeŋ kotonŋ joŋopaŋ qaananonŋ ii somoŋgoŋ kokaenŋ jewe, ‘Haamo meŋ laligowutiwaa areŋ ama oŋombeto, yoŋonoŋ mono oyaŋboyaŋ iikanonŋ mende keubu.’ ”

12 Oo uumeleenŋ alauruna, oŋonoŋ mono kokaembaaŋonŋ galeŋ meŋ aonŋ laligowu: Oŋoonoŋga mombaa uutanonŋ doogoro momalaarianonŋ zololonŋgoŋ kamaaro Anutu laaligo Toya gema qeŋ laligowabo. ¹³ Kaenŋ qaagoto, siŋgiŋsoŋgowaa aŋgomokolonŋanoŋ tiligoŋ oŋono iikanonŋ oŋoonoŋga mombaa uuta goŋombabotiwaawonŋ mono weenŋ so batugianoŋ uugia kuuŋ aonŋ laligowu. “Kete” qaa ii jeŋkeŋoni, iikawaa so mono jolonŋonŋ aonŋ laligowu. ¹⁴ Anana Kraist moma aŋgoŋ koma iwo tuuŋ somata motooŋgo koloonŋ laligoŋonŋ. Wala uunana meleema uuwoi yakariŋ awasaŋkaka mokolonŋ laligoninŋi, iikaanŋa namonoŋ laligowoŋatiwaa so kaparaŋ koma kotiŋ nambonŋati eenŋ, mono oyaŋboyaŋ koloowonŋa.

15 *Buŋa qaa ii mombo jeŋ kokaenŋ ooŋeŋ,

“Kete Anutunonŋ oŋooma qaaya saŋe ano mojuti eenŋ, uugia mono mende goŋombu. Oŋoo ambosakonŋurugianoŋ Anutu qetama kareŋ aŋgiti, oŋonoŋ mono iikawaa so Anutu qetama ambubo.”

16 *Ejemba daenŋ yoŋonoŋ Buŋa qaa moma Anutu qetama kareŋ aŋgi? Moosesonŋ kanageso unuano Iijipt mesaonŋ kagiti, iyoŋonoŋ mono kuuya kaanŋ aŋgi. ¹⁷ Ejemba daenŋ yoŋooŋonŋ ama gbani 40 kawaa so iriŋna soono kazi ama oŋono laligogi? Ejemba siŋgiŋsoŋgo aŋgi meŋ komuŋ oŋono sele busugianoŋ baloŋ qararaŋkoŋkoŋanoŋ kamaanŋ koŋgiti, iyoŋoononŋ mono kaenŋ kolooro. ¹⁸ Luaenonŋ haamo meŋ laligowutiwaa areŋ ama iyaŋgiaa baloŋgianoŋ mende keubutiwaa qaaya jeŋ kotonŋ joŋopaŋ qaayanonŋ somoŋgoroti, qaa ii mono daenŋ yoŋooŋonŋ jero? Ejemba qaaya qotogonŋ yaŋgiŋseŋ laligogiti, ii mono iyoŋooŋonŋ ama jero. ¹⁹ Qaa iikawaa kania ii kokaenŋ iima asariŋonŋ: Yoŋonoŋ Anutu

mende moma laarin yangisen angitiwaajon ama iyangiaa balonganon keubombajaan amamaagi. Kian.

4

Anutunon kanagesoya sonda kendon nonombaa.

¹ Anutuwaanon keuma luaenon haamo men laligowom-baa qaa somongoroti, qaa iikanon mono powowon kotakota en nononja. Kawaajon onoononga monon loorin iyangaa Siwe kana kekenja ii batuyanon kotoo iikaanja mokoloon mubombo. Kawaajon mono batunananon galen men aowonja. ² Balon qararankonkonanon kagi Oligaa Buja jen asarin nononji kaanja jegi mogito, qaa ii mono een selegianondeen mogi uugianon mende kemero. Kawaajon moma-laarigia mende mekolooro tompin een laligogi mende ilaan onoma jangon qaono. ³ *Uunana meleema moma laarin laligojoni, anana mono Anutuwaanon keuma haamo men oyanboyan laligowonja, ii mojon. Anutunon iikawaa Buja qaaya ii kokaen jerota eja,

“Kaen jen irinjonsoon qaganon qaana jen koton jojopan qaanonon ii somongon kokaen jewe, ‘Haamo men laligowutiwaa aren ama onombeto, yononon mono oyanboyan iikanon mende keubuya.’”

Anutunon Siwe namo mokoloon orono kamban iikanonja kanain oyanboyan gomananon mono medaborogita ejato, kilen qaa kaen jero. ⁴ *Anutunon ween 7:baa qaaya jerota Buja Terewaa batuya monon kokaen eja, “Somanja 7 kolooro Anutunon gawonja kuuya medabororotiwaa haamo men kendon rama moro.” ⁵ *Anutunon Buja qaa ii torogon kokaen jerota eja, “Haamo men laligowutiwaa aren ama onombeto, yononon mono oyanboyan iikanon mende keubuya.”

⁶ Ejemba tosianon Anutuwaan oyanboyan mokoloon haamo men laligowuti, qaa iikanon powowon kotakota en nononja. Oligaa Buja wala kanageso jen asarin onongiti, iyononon qootogogiaajon ama oyanboyanon mende keuma haamo mende megiti. ⁷ *Haamo mende megitiwaajon ama Anutunon mombo kamban mon ama qata ‘Kamban keteda koi,’ kaen qaro. Kamban koriga tegoro kamban iikawaa Buja qaaya keteda koi jen oojeni, ii mono Deiwid isaano kokaen jero,

“Ketada koi kaananon Anutunon onooma qaa sane ano mojuti een, uugia mono nanamemen bologanon mende gojombu.”

* 4:3: Ond 95.11

* 4:4: Jen 2.2

* 4:5: Ond 95.11

* 4:7: Ond 95.7-8

⁸ *Kaen jero Joosuanon unjuano oyanboyanon keuma haamo mewuyagati een, Anutunon mono kamban qaita mombaa qaaya ii kanagen mende jenaga. ⁹ Ii mende jenagato, Anutunon onanon kanagesoya haamo meme nonono oyanboyan mokoloowonja. Qaa iikanon mono powowon kotakota en nononja. ¹⁰ *Iikawaa kania ii kokaen: Anutunon anaa gawon merotiwaa haamo men kendon raroti, iikawaa so monon Anutuwa oyanboyanon keuma haamo mewaati, iinon mono iyanaa gawon merotiwaa haamoya ii kaanjadeen men oyanboyan laligowaa. ¹¹ Kawaajon anana mono Anutuwa oyanboyanon keuma haamo memeta mokoloowombajon kaparan kombonja. Onoononga monon kamaan qen kanageso walaga yonoo qootogo tanigia iikayadeen otaawabotiwaajon mono kaparan kombonja.

¹² Anutuwa qaaya ii mengebiligbilwaa kania ano kusunawo koloaja. Manjawaa soo somata ii leelee jetawo koloajato, Anutu qaayaa jetanon mono soo somata kuuya unjuugun jebombon kolooro jeta leelee ii jetawo koloajao. Qaa iikanon mono uu kokoosonana koton omenon me Anutuwa Unyanon inaan nonomakeji, ii undeema kuun nonomakeja. Sele busu kiti toroqeqenana ano siijnanaa aladawoya ii kaanagadeen gosin (qaanana aasangoya mokolon) awaa ano bologa mendeema oromakeja. Uuwombonana ano momakooto arenana ii gosin qaanana jen tegonkeja.

¹³ Anutunon iwoi kuuya mokolooro eji, iikanondeen iwoi mon ii aasangoyanon mende ero awagadeen iimakeja. Iwoi mon esuunin Anutunon esunana ii saanon luluuma iiro iwaa jaasewananon asuganngadeen eja. Nanamemenanaa lopoya kuuya ii mono iwaanon jen asariwombaa so koloojon. Kian.

Jiisasnon jigo gawon galenana uuta koloaja.

¹⁴ Jiisasnon jigo gawon galen wana uuta koloon nononjiwaajon ama anana "Moma laarin mujon," jen jokolonkejon, iikanon mono kotiin nambonja. Jiisas Anutuwa Merianon mono Siwe jakeya jakeya unjuugun urota raja. ¹⁵ Uuroromononana tosia looloria kolooro jigo gawon galen tosanon kawaajon wosomomo mende ama nonomakejuto, anana jigo gawon galenananon mono qaita mon kokaen koloaja: Iinon anana kaan nanamemen kuuya kanon ananawo tani motoonngo ijongon angobato men mun laligogito, ii kilen singisongo mon mende ano.

* 4:8: Dut 31.7; Joos 22.4 * 4:10: Jen 2.2

16 Jigo galenananonj mono eu kalenmoriambaa dun rarayanonj rama kiankomun nonomambaaonj momakeja. Kawaaonj mono awasanakaka qaganonj nama iwaa kosianonj kembonja. Iwaa kosianonj keninj kalenmoriambaaonj amamaajoni, iwaa kambanja dindinanonj mono ilaan nonono ii saanonj mokoloowonja. Kianj.

5

Galen wajnana Jiisasnonj ilaan nonomakeja.

1 Namowaa jigo gawonj galen waja kuuya ii ejemba batugianonja meweenjonj onoma gawonj kokaenj mewuti-waaonj kuun onomakejonj: Iinonj ejemba jotamemenana koloonj Anutuwo uumotoonjo ama laligowombaa gawonja menj singisonjo aninjwaa oro kalena kalena ii Anutuwaajonj ama iikanonj siimolonj oonkeja. ² Iyanjaa uuroromongoya tosianonj kaanagadeen looloria kolooja. Kawaaonj ejemba lalabubu qaganonj jinjauj amakejuti, ii saanonj wosomomo qaganonj ama nonomakeja. ³ *Looloria koloojiwaajonj mono iyanjaa singisonjogoya ano kanagesouruta yonoo singisonjogoya kaanagadeen koma konjoratiwaatiwaajonj orononj siimolonj oonkeja. ⁴ *Monjonj qabunja ii anjaajonj mende bunja qen aowaato, Anutunonj Aaron oonoti, iikawaa so mono ii kaanagadeen oonja.

⁵ *Iikawaa so Kraistnonj kaanagadeen anjo jigo gawonj galen waja koloowaatiwaa qabunja ii anjaajonj mende bunja qen aoroto, Anutunonj kokaenj jen kotonj muro,

“Giinonj noo Merana koloona niinonj kete goo Manga koloojen.”

Qaa iikawaa so jigo gawonj galen wajnana kolooro.

⁶ *Qaa iikayadeen jerota Bunja Terewaa batuya monjonj kokaenj eja,

“Giinonj Melkizedek kaanja jigo gawonj galen koloonj kambanj tetegoya qaa laligonj ubaga.”

⁷ *Jiisasnonj sele busuwo namononj laligonj iikanonj kambanja kambanja qama koolinj kotakota qaro jaunanonj kamaaro Anutu koomunonja metogowaatiwaajonj kotiroti, ii qisin munj laligoro. Qisinj munj laligonj Anutu goda qen qaayaa baatanonj ama aonj laligorotiwaajonj Anutunonj qamakoolia moro. ⁸ Meria kolooroto, Anutunonj ii kilenj siimbobolo mende somonjgoro qaganonj uro moma kanonj tenkonkombaa kania mokoloonj moma sororogoro. ⁹ Ii moma akadamuya kuuya mokoloonjo oyanboyanj tetegoya qaa laligowombaa

* 5:3: Lew 9.7 * 5:4: Eks 28.1 * 5:5: Ond 2.7 * 5:6: Ond 110.4 * 5:7: Mat 26.36-46; Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46

kondomondoo Toya kolooro. Kawaajon ejemba iwaa jeta tej koma laligojuti, ii kuuya mono saanon kondoon onono oyanboyon koloowuya. ¹⁰ Toya ii kolooro Anutunon ii Melkizedek kaanja jigo gawon galej wana koloowaatiwaaon jej tegon kuun muro. Kian.

Momalaariwaa hona soowabotiwaa galej meme qaa

¹¹ Qaa ii saanon toroqen mamaga jej somariiwonagato, ononon qaa moma otaawombaajon gaonjaajaa ama tanqan anju. Kawaajon ii jej asarin onombombaaajon osiqosi anjon. ¹² *Ononon kaban koriga kanageso walaga laligon saanon kaban kokaamba boi qaqazu koloowutiwaa so koloowuyagato, onoangio Anutuwaa qaa kota mutuya ii mononon dunanon mombo kuma onombaatiwaaajon amamaankeju. Ononon mono osin Buja qaa iiaju kaanja newombaajon momakeju. Nene kotiga kaanja ii newombaajon amamaankeju. ¹³ Mononon iiaju kaanja nej laligoji, iinon mono toroqen merasisi kaanja kolooja. Anutuwaa jaanon solanja koloowombaa qaa kuma ononinto, iinon iikawaa kania mende moma koton tompin laligoja.

¹⁴ Merasisi kaanja laligojato, nene kotiga ii ejemba mogianon somariiroti, iyononon newutiwaaajon ama eja. Ejemba Buja qaa suulan koma gbilin laligogi uumomogianon meleendabororo saanon afaangon sili kuuya gosin awaa ano bologa mendeema oroma awaaya otaankeju. Nene kotiga ii iyonoojon ama eja.

6

¹ Kawaajon Kraist kaniaa qaa kota mutuya modaboron iikanon mono mende osiwona. Kaen qaagoto, mono toroqen somariin akadamunanawo koloowombaajon kaparan koma laligowona. Momalaariwaa tandoya kuudaboron ii mono dunanon mombo kanain kuuwombo. Tando ii uugianon kokaen kuunin: Nanamemenana koomuya mesaon uunana meleema Anutu moma laarin munin.

² Uunana meleenin momalaariwaa qaa batuya batuya kokaen kuma nonongi monin: Singisongonana koma konjoratiwutiwaa oomulu ano hamoqeqe kania kania iikawaa kania kuma nonongi. Borogia qanananon aambaa kania kuma nonongi. Gbilin koomunonga waabonatiwaa kania kuma nonongi. Anutunon qaanana jej tegoro kaban tetegoya qaa kotakota ewaatiwaa kania kuma nonongi. ³ Momalaariwaa tandoya iikaya kuungo mono toroqen tej koma qen gbiliwombaajon momakebona. Anutunon

* 5:12: 1 Kor 3.2

esunmumu nonomakejiwaa so mono akadamunana kuuya mokoloowombaajon kaparan koma nambona.

⁴ Kaen nambombaajon moma iikanon osin kamaawombotiwaajon ama nanbona. Ejemba koi kaana ii uugia melembutiwaajon onombombaajon amamaankejon: Tosianon uugia kamban monon asariro Anutunon Siwe kalena onono moma aisooigi Unja Toroyanon susugon onono laligogi. ⁵ Anutu Buna qaayaa naana mogi oyanboyan kamban kanagenaa ku-usunanon uugianon kemero mogi. ⁶ Ii kuuya momago momalaarigia mesaon Anutu gema qegi. Ejemba kaana ii uugia mombo melembutiwaa onombombaajon amamaankejon. Yononon Anutuwaa Meria mepaegon dujanon mombo maripoonon qe qe kaana men kamaan ama asuganon gamu qen munkeju. Iikaana kanon Kraist qenjaaronon jen gamu qen munkeju.

⁷ Ii sareqaa kokawaa so: Konon kamban mamaga kin namo qaganon kamaan uutanon kemen balon men kelekele mero gawon toyaa welenqeurutanon nene komogi Anutunon balon kotuegoro hona kolooro komakoomo toya yononon ii men kowigianon amakeju. ⁸ *Kaen amakejuto, kowororo ano oro waayawo kanon namonon asugin waamakeji, balon iikanon mono nesambureya koloaja. Toya yononon ii seigowombaajon momago kaparan koma mambongi hona mende kolooro iima tetegoyanon mono kuugi jewaa.

⁹ Oo wombo alauruna, nononon sareqaa kaen jejonto, ii kilen onjo uugia meleema laligowutiwaajon uuwoi mende anjon. Onoo uugianon Buna qaawaa honanon asugin somariywaatiwaajon moma awasankaka nanjon. Anutunon hona ii iima metogon onono letoma Siwenon ubuya. ¹⁰ Anutunon kalembone qaganon doogoya mende koloaja. Ononon Anutuwaa ejemba soraaya ilaan onoma laligon kouma toroqen ilaan onoma gawon men laligonkeju. Kaen uujopagia Anutu qendeema mugi qabunayanon somariinkeji, iinon gawongia ano uujopagia kawaajon mende duduun tawaya meleema onombaa.

¹¹ Anana oyanboyan koloowombaajon jejeromonromon ama iikanon awasankaka uuwoi qaa nambutiwaa siinana moma kokaen awelegonkejon: Ononon ana ana Anutuwaa uugere amakejuti, iikayadeen mono toroqen qendeema laligowu. Akadamugiawo koloowombaajon kaparan koma namonon laligodaborowutiwaa so iikanon mono mende looriwu. ¹² Qezen koloowubotiwaajon mono awelegonkejon. Anutunon oyanboyan iwoi nonomambaa qaa

* 6:8: Jen 3.17-18

somongoroti, tosiyanonj Anutu moma laarinj siimbobologia moma mokosinjonj iikaanja kanonj ii bunja qen aonkeju. Onononj iyonoo siligia otaawutiwaajonj mojonj. Kianj.

Anutuwaa soomongo qaa ii uuwoiya qaa.

¹³ Anutunonj Aabraham soomongo qaa munj ii iyanjaa qata gama jojopan qaayanonj jen kotiiro. Mononj Anutu uugun uuta laligonagati, saanonj iwaa qata qanagato, iikaanja monj mende laligorotiwaajonj mono iyanjaa qata gama jojopan qaaya jero kotiiro. ¹⁴ *Jojopan qaaya ii Aabrahambaajonj kokaen jen ijoro, “Niinonj mono onanonj kotuegonj gomanja. Mono onanonj gbiliuruga gombe seiwuya.”

¹⁵ Kaen ijoro Aabraham iwoi mubaatiwaa qaa somongoro eroti, iinonj ii honawo koloowaatiwaajonj kaparanj koma mamboma laligonj honja bunja qen aoro. ¹⁶ Ejembanonj somatagiaa qata gama jojopan qaa jegi momakeju. Jojopan qaagianonj qaa jejuti, ii menj kotiiro qewagowombaajonj amamaagi qaa jejegianonj tegoja. ¹⁷ Iikawaa so Anutunonj qaaya Aabrahambaa gbiliuruta anana mobombaajonj somongonj jero. Qaa arenja ii mononj qewagonj utegomambaajonj amamaaji, gbiliuruta anana soomongo qaa iikawaa kania ii tororo moma yagowombaajonj moro. Kawaajonj soomongo qaaya ijoro mutuya kolooro qaa ii mombo jojopan qaayanonj jen kotiiro indij woi kolooro.

¹⁸ Anutunonj qaa ii jen iikawaa qolomolonja jemambaajonj amamaaro. Iinonj qaa utekuteya qaa ii jenjo jen kotiiroti, iikanonj mono uunana nanjgowaatiwaajonj moro. Kawaajonj ijongo ii mono jen kotiiro. Anana balombaa nanamemenj bologanonja oloj koma Anutuwaanonj keuma oyanboyanj nonombaatiwaajonj jejeromonjromonj nononoti, ii mono koronj menj mamboma laligojonj. ¹⁹ *Oyanboyanj koloowombaajonj ama mamboma iikawaa uuwoi monj mende amakejonj. Jejeromonjromonana iikanonj uunanaa kasa mindanja tani kaanja koloonj nono Jiisaswo somongonj nonomakeja. Jejeromonjromonanaa kasa mindanja koriga iikanonj mono nonoononga kanainj Siwe jigo gorawaa uutanonj uma jigo uuta leelee batugaranonj opo sopa eji, ii kaanagadeenj kotonj toroqen Jiisas jinjkaronj dunj kowoganonj raji, iwaanonj kenja. ²⁰ *Jiisasnonj jotamemenana koloonj wala eukanonj uma jinjkaronj dunja menj kambanj tetegoya qaa rama ubaa. Kaen Melkizedek kaanja jigo gawonj galenana wanja koloonj laligoja. Kianj.

* 6:14: Jen 22.16-17 * 6:19: Lew 16.2 * 6:20: Ond 110.4

7

Jigo gawon galej Melkizedekwaa sundu

¹ *Melkizedek eja ii gomanj qata Saalem kawaa kinj ponja koloonj Anutu uuta jigo gawonj galejaga laligoro. Kaanja laligoro Aabrahamnonj kinj ponja ponja manja qenj haamo ama onoma eleema gomanjonj karoti, kambanj iikanonj kanj Aabraham mokoloonj kotuegonj muro.

² Kotuegonj muro esuhinaya kuuya mendeema tenonja motomotoonj (1/10) menj nandunjaga ama muro. Melkizedek qa iikawaa kania ii “Nanamemenj solanja kinj ponja.” Qataa so wala “Nanamemenj solanja kinj ponja” kolooro ano toroqenj kaanagadeenj “Saalembaa kinj ponja” laligoro. Saalembaa kinj ponj qa iikawaa kania ii “Luwawaa kinj ponj.” ³ Melkizedeknonj nemunmanja qaa, sakitiuruta qaa, kolokoloo kambanja qaa ano koomuya qaa.* Kaenj jigo gawonj galej wanja koloonj kambanj tetegoya qaa laligonj ubaa. Iinonj Anutuwaa Meriaa tani kaanja kolooja.

⁴ Wanjalenana Aabrahambaa godaqeqe silianonj Melkizedekwaa kania qendeeno ii mono kokaenj iima asariwu: Aabraham anjo esuhina iwoi akadamuyawo kalugonj menj karoti, iyonjononjaga boro woi (10) kuuya gosinj bakaya motoonjo menj Anutuwaa nandunj ano. Kawaaajonj Melkizedeknonj onjononj uuta somata qaita monj kolooja. ⁵ *Anutunonj Kana qaanonj qaa kokaenj jenj kotonj nononota eja, “Liwaiwaa gbilinonja eja kuunj onjonji jigo gawonj meme (Liwait) kolooji kanageso onjononj mono esuhinagia boro woi (10) kuuya gosinj iikanonja bakaya motoonjo menj Anutuwaa nandunj ama onomakebu.” Yonjononj onjo kaanja Aabrahambaa gbiliuruta koloojuto, ii kilenj iyangiaa kanagesourugia onjo borogianonjaga nandunana ii bunja qenj aonkebu.

⁶ Jenkooto qaa kaenj ejato, Melkizedeknonj Liwaiwaa gbiliga monj mende kolooja. Ii kilenj Aabrahamnonj Anutuwaa soomonjo qaa moma anjonj koma laligonj esuhinaya gosinj tenonjaga motoonjo (1/10) menj Anutuwaa nandunj anoti, ii bunja qenj aonj kotuegonj muro. ⁷ Somatananaa newo baagianonj laligojonji, iyonjononj mono kotuegonj nononji laligojonj. Qaa ii qakoombombaaajonj amamaankejonj.

⁸ Kanageso anana tenonjaga motoonjo (1/10) menj Anutuwaa nandunj amakejonji, ii balombaa jigo gawonj meme (Liwait) yonjononj bunja qenj aonkeju. Yonjononj namononj laligonj komunkejuto, Siwenonj eukanonj mombaaajonj nanjonj jegi kotiinj laligonj ubaati, iinonj mono ii bunja qenj aonkeja.

* **7:1:** Jen 14.17-20 * **7:3:** Bunja Qaanonj Melkizedekwaa nemunmanja ano sakitiuruta, kolokoloo ano koomu kambanja ii mende jenj asarija. * **7:5:** Jan 18.21

⁹ Aabrahamnon esuhinaya gosin boro woi kuuya iikanonja bakaya motoongo (1/10) men Anutuwa nandun anoti, iinon ii gbilia Liwaiwaajon kaanagadeen waladeen ano. Kaen jenin saanon sokonaga. Kamban kokaamba tenonga motoongo (1/10) men Anutuwa nandun amakejoni, ii bejnana Liwaiwaa gbiliurutanon bunja qen aonkeju. ¹⁰ Kaanagadeen mundunja Liwai koloowaatiwaa romongon iwaa nandun anoti, iikawaa kania ii kokaen: Liwainon amboyaa sele busunon raro Melkizedeknon mono kamban iikanon kan Aabrahambo aitonjori. Kian.

Melkizedek ii Jiisaswaa sareya koloaja.

¹¹ Anutunon Kana qaanon Israel kanageso jen koton nonono iikawaa so Liwai tuunonga eja kuun ononin jigo gawon galenana koloonkegi. Gawon ii megii iikaanja kanon akadamunana kuuya mokoloowonagati een, anana jigo gawon galen qaita mombaajon mende amamaawonaga. Gawon iikawaa honanon mende sokonotiwaajon ama Jiisanon mono Melkizedek kaanja asugiro. Ejembanon ii Aarombaa arenaa so mende kuugi asugiro. ¹² Jigo gawon galen gawonaa kanaanon utegoji, kamban iikanon Kana qaanon mono kaanjadeen utegoja. ¹³ 'Jigo gawon galen qaita mon,' qaa ii Ponnanajaan jejonto, iinon Liwai tuunonga qaagoto, mono tuun mononga kolooro. Tuun iikawaa eja monon jiwowon jigowaa alatanon nama gawon mende men laligoro. ¹⁴ Ponnananon Juuda tuunonga koloortoti, qaa ii asuganon eja. Moosesnon Juuda tuun yononon jigo gawon galen kombutiwaa qaa mon mende jero.

Jigo gawon galen Melkizedek kaanja mon

¹⁵ Kawaajon jigo gawon galen mon Melkizedekwaa tani kaanja asugiji, iikanon mono qaa jejonatiwaa hona ii asuganondeen qendeen sokonja. ¹⁶ Iinon namo ejembanon Kana qaa otaan tuunaa so jen kotogitiwaajon ama jigo gawon galen mende kolooroto, laaligo kombombanja mende aliwaati, iikawaa ku-usunanon mono nemun koma muro jigo gawon galen kolooro. ¹⁷ *Monon iwaa kania nanjon jero Bunja Terenon kokaen eja, "Giinon Melkizedek kaanja jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon uba." ¹⁸ Anutunon kaen jen jenkooto mutuya ii qewagoro. Qaa mutuya iikawaa ku-usunanon qaono ilaan nonombaatiwaajon amamaankeji, iikawaajon ii qewagoro. ¹⁹ Kana qaanon ejemba akadamunana mokoloowombaajon mende ilaan nonono. Qaago. Kawaajon qaa aren mutuya qetegon kitianon jejeromonromon awaa soro nononja. Anana

* 7:17: Ond 110.4

jejeromonromon iikawaa qaganon nama saanon Anutuwaa kosianon kema qama koolinkebona.

²⁰ Anutunon jigo gawon galen dongogaa qaaya jen ii jojopan qaayanon jen kotiuro. Kaen anoto, jigo gawon galen tosaana yonoo qaagia ii jojopan qaanon mende jen kotiigi kilen kaen анги. ²¹ *Tosianon jigo gawon galen een koloogito, Anutunon Jiisas kuun qaaya ii jojopan qaayanon jen kotiin kokaen ijoro,

“ ‘Giinon mono jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon uba.’ Ponon jojopan qaa jen kotiuroti, qaa ii mombo mende utegowaa.”

²² Jojopan qaa iikawaajon ama Jiisasnon mono soomongo aren gbiliaa hona koloowaatiwaa galena koloon nanja. Kaen Anutu ano ejemba batunananon gawon men laligoja. Soomongo aren iikanon walaga uugun awaa soro kolooja.

²³ Jigo gawon galen tosaana ii wala eenanon mamaga laligogi. Komun gawongia toroqen mewombaajon amamaagiti, iikawaajon ii mamaga laligogi. ²⁴ Yononon mamaga laligogito, Jiisasnon kamban tetegoya qaa laligon ubaati, iikawaajon jigo gorawaa galen gawon ii tetegoya qaa men laligon ubaa. ²⁵ Gawon ii men laligojiwaaajon ama Jiisasnon ejemba iwaanon kagi unuano Anutuwaa kosianon kemakejuti, ii saanon kotiin hamo qen onono qaagianon komunkeja. Kamban so yonoojon ama Anutu qama koolinkejiwaaajon laligoji, iikawaajon mono saanon hamo qen nonondaboronkeja.

²⁶ Jigo gawon galen wana kaanonon mono saanon sokoma nononja. Iinon toroya koposowaa qaaya qaa ano soraaya kolooja. Anutunon Jiisas singisongo ejemba ananaanonga tirin koton wano Siwe jakeya kuuya koton euwaa euyanon uma qaita mon koloon laligoja. ²⁷ *Jigo gawon galen tosianon somana somana wala iyangiaa singisongogiaajon ama iikawaa gematanon kanageso yonoo singisongogiaajon ama oronon siimolon on laligonkegi. Jiisasnon anaa sele busuya qeleeno siimolon onoon kaana ama mugi iikaana kanon kanageso ananaa singisongonana ii indin motoongo iikanondeen koma konjoratiro sokondabororo. Kawaajon Jiisasnon ii jigo gawon galen tosaana kaana kamban so amakebaatiwaaajon mende amamaaja.

²⁸ Anutunon Kana qaaya Mooses muro kawaa so ejembanon eja ii kuun onongi jigo gawon galen wana koloonkeju. Balon eja yononon ku-usungia qaa laligojuto, Anutunon oyanboyan koloowombaa qaaya ii kanagen nonoma ii jojopan qaayanon jen kotiuroti, iikawaa so Meria kuuro

wanjana koloaja. Wanjana iinon mono akadamuya korebore mokolon kamban tetegoya qaa kotiga laligon uma laligowaa. Kian.

8

Soomonjo aren gbiliaa jigo gawon galen waja

¹*Qaa jejonj, iikawaa qaa kota waja ii kokaen: Anana jigo gawon galen wanjana kolojon. Wanjana iinon Siwe gonanon uma Uutanana iwaa jinkaron dun rara kooronon boro dindinanon raja. ²Opo sel jigo hona ii Siwenon eja. Ii namo ejanon memeta qaagoto, Ponon anjo ii mero. Jigo gawon galen wanjana iinon opo sel jigowaa uuta leegen qata kowoga toton iikanon laligon Anutu welen qemambaa gawona menkeja.

³Balombaa jigo gawon galen waja kuuya ii nandun kalen Anutuwaajon ama oronon siimolon on laligowutiwaajon kuun onomakejon. Iikawaa so jigo gawon galen wanjana Jiisanon kaanjadeen ana Anutuwa nandun ama muro.

⁴Moseswaa Kana qaawaa so nandun kalen Anutuwaajon amakebonatiwaajon eja kuun onongi laligoju. Kawajon jigo gawon galen wanjana iikanon namonon laligonagati een, iinon mono balombaa jigo gawon galen koloomambaaajon amamaanaga.

⁵*Balombaa jigo gawon galen yononon balombaa jiwowon jigonon Anutu welen qewombaa gawona menkeju. Jigo iikanon Siwe jigo gorogaa sareya ano unaya koloaja. Moosonon jigo opo selnon memambaaajon anoti, kamban iikanon Anutonon Siwe jigoyaa aren ii isaano. Aisandaboron galen meme qaaya kokaen ijoro, "Moba, baananon laligona aren qendeema gombeti, iwoi kuuya mono iikawaa so tororo otaan mewa." Iikawaa so opo selnon jiwowon jigo gora mero iikanon Siwe jigowaa qerewen kolooro.

⁶Anutonon oyanboyan koloowombaa soomonjo qaa gbilia nonono iikanon soomonjo qaa walaga uugun awaa soro koloaja. Soomonjo qaa iikanon aren gbiliaa tandoya koloaja. Soomonjo aren gbilia iikanon mono aren walaga uugun qabunayawo koloaja. Qabuna iikawaa so Jiisanon soomonjo aren gbiliaa gawona awaa soro ii bun qen aon Anutu ano ejemba batunananon nama ilaan nonomakeja. Gawona iikanon mono balombaa jigo gawon meme ii mama uugun akadamuyawo koloaja.

⁷Somonjo aren mutuyanon koposowaa qaaya qaa kolon sokonagati een, soomonjo aren kanagenanon koloowaatiwaajon mono een mende mambombonaga.

* 8:1: Ond 110.1 * 8:5: Eks 25.40

8 *Kaento, ejembanon kilen boligi Anutunon kanagia mokoloon jen onoma kokaen jero,

“Pon niinon kokaen jen kotojen: Mobu! Kamban mon kan kuuwaati, iikanon Israel tuun ano Juuda tuun onowo soomonjo arej gbilia amanja.

9 Niinon ambosakonurugia borogianon menj Iijipt kantrinonga unuambe seleengen kagi yonowo soomonjo arej ambeto, yononon noo soomonjo arej ii mende qokotaan ten konji. Kawaajon niinon kaanjadeen ii gema unuwe. Pon niinon kaen jen kotojen. Soomonjo arej gbilia amanati, ii Bunja qaa walagaa so qaago.

10 Kaanja qaagoto, kamban iikanon kan kuuro Pon niinon Israel kanageso yonowo soomonjo arej gbilia kokaen ama jemanja: Niinon mono neenaa Kana qaana kuuya ii yonoo roromonjogianon ama uugianon tere kaanja oowe ewaa. Kaen ama yonoo Anutugia koloowe yononon mono noo kanagesona koloon laligowuya.

11 Kamban iikanon somata ano melaa ii korebore noo kanana moma yagon laligowuya. Kawaajon boi monon Pombaa kania mobutiwaajon batugianon mende kuma onoma laligowaa. Datanon koga kokaen mende ijowaa, ‘Gii mono Pon moma yagowa.’

12 Kokaembaajon nii moma yagon noma laligowuya: Niinon nanamemengia bologa ii songbama mesamanja. Singisongogia mono duduun ii mende toroqen romonjomanja.”

13 Anutunon soomonjo arenja kanagenajon “Gbilial” jen iikaanja kanon soomonjo arej mutuyajon “Mono walaga kolooro,” jero kania kaen kolooro. Qaa arej monon kamban koriga en walaga kolooji, iikanon mono alimambaa anja. Kian.

9

Balombaa opo sel jigonon Anutu kokaen mepeseegi:

1 Anutunon soomonjo arej mutuya ama iikanon kaanagadeen waeya menj mepeseewombaa arenja ii jen kotoro otaagi. Ii otaan namonon opo sel jigo gora megil ero.

2 *Anutuwaa opo sel jigo gora ii kokaen megil: Jigo uuta mutuya kanon lambewaa dun rarata ano bered kowoga ii Anutuwaa jaasewananon nene dunon Anutuwaa bunja anji raro. Jigo uuta iikawaa qata ii jigo uuta toroya 3 *Kawaa

* 8:8: Jer 31.31-34

* 9:2: Eks 26.1-30; 25.23-40

* 9:3: Eks 26.31-33

gematanon uuta mon qata jigo kowoga totoon ii ero. Jigo uuta woi yoroo batugaranon opo sopa nano.

⁴ *Jigo uuta kowoga totoon iikanon jininj oonjoombaa alata ano soomongo arembaa bokis ii eri. Alata ii goulnon memeta ano bokis selia ii kuuya goulnon tuuruya kolooro. Paora qata mana ii goul monjonon ama bokis iikawaa uutanon galen komakegi. Kaanagadeen Aarombaanon taa gbaru sota junjuna ano Anutunon soomongo arenj jamonon ooro ilanj ii bokis iikawaa uutanon galen komakegi. Bokis uutanon iwoi karoon ii kaen egi. ⁵ *Bokis qaganon borosowo gajoba woi goulnon memeta ii nani. Ii Anutunon kosere laligoro asamaranana sareya ii kolooro. Borosowo woi ii engangara kotuma bokis ununa turun nani. Bokis ununa ii Anutuwa koma konjoratiwaa duna kolooro. Qaa motomotoon ii kambañ kokaamba ana ana tororo amin mobonatiwaa so qaago.

⁶ *Anutuwa opo sel jigo gorawaa iwoi kuuya ii kaen arengogi ero jigo gawon galen yononon kambañ so jigo uuta mutuya kanon uma Anutu welenj qen gawongia menj laligogi. ⁷ *Kana laligogito, jigo gawon galen wana iinondeen gbani so indina motoonjo kanon jigo uuta kowoga totoon iikanon uma laligoro. Sa menj iikanon uma anaajon ano kanageso yononon poumapou qaganon singisonjo angiti, mono iikawaajon ama siimolon on sa maaro kamaaro.

⁸ Kaen arengon angj Uja Toroyanon sare ii qendeema iikanon ejemba kokaen kuma nonoma laligoro: Jigo uuta mutuyanon toroqen nanji, kambañ iikanon Anutunon jigo uuta kowoga totoon iikawaa kania ii asuganon mende injisaano laligogi. ⁹ Qaa ii kambañ kokaambaa sareya koloaja. Kania ii kokaen: Ejembanon kalenja kalenja nandun ama siimolon menj kagi onkejuto, uugianon kilenj luae mokoloowombaajon amamaankeju. Uugianon singisonjo angitiwaaajon ama tilooro siimolon menj kan Anutuwa jigo goranon uma qama koolinkejuto, iikanon mono singisonjogia koma konjoratiwombaajon amamaankeju.

¹⁰ Nene kalen ano apu kalen menj kan kema koma kan koma angj oomulu kania kania menj onmakejuto, kaen selewaa jenkootoya kayagadeen otaankeju. Iwoi ii wala sokono ama laligogito, Anutuwa arenj gbiliaa kambañanon kan kuuro iikanondeen kaninj mende toroqen sokombaa. Kianj.

Kraistwaa sayaa kania

* 9:4: Eks 30.1-6; 25.10-16; 16.33; Jan 17.8-10; Eks 25.16; Dut 10.3-5 * 9:5: Eks

25.18-22 * 9:6: Jan 18.2-6 * 9:7: Lew 16.2-34

¹¹ Kraistnoŋ kaŋ oyaŋboyaŋ nonomakejiwaa jigo gawoŋ galeŋ waŋa kolooroti, iinoŋ balombaa opo sel jigo ejanon memeta iikanon mende uro. Kaenŋ qaagoto, Siwenonŋ jigo gora raji, mono iikanonŋ uro. Jigo gora iikanonŋ uuta qaita moŋ kolooja. Asamararaŋanonŋ mono akadamyawo. ¹² Iikanonŋ uma jigo uuta mutuya kotonŋ meme ano bulmakao meria yoŋoo sagia mende meŋ keno. Kaenŋ qaagoto, iyaŋaa saya maaro iikanonŋ nemuŋ koma muro Siwewaa jigo uuta kowoga totonŋ iikanonŋ uro. Iikanonŋ kambaŋ motooŋgowaa so uro tegonŋ sokonota eja. Downana kaenŋ meŋ oyaŋboyaŋ koloowombaajonŋ kondoro kambaŋ tetegoya qaa sokoma en ubaa.

¹³ *Wala namononŋ meme ano bulmakao ejia unuŋ sagia meŋ kaŋ bulmakao embia kowiŋa kanonŋ siimolonŋ oon iikawaa bugaajonŋa kaanŋagadeenŋ meŋ kaŋ ejemba kokojin-jinŋgiawo iikanonŋ qeesaŋ onomorigi sokoma onono. Kaenŋ hamo qeŋ ononŋgi iikanonŋ selegia soŋgbama meŋ sorain onono laligogi. ¹⁴ Kaenŋ anŋiti eenŋ, Kraistwaa sayanonŋ mono kambaŋ kokaamba hamoqeŋe tani ii mamaga uuguŋ kokaenŋ ama nonomakeja: Sayanonŋ mono uunana tiloro soŋgbama nanamemenana koomu kotigaa buŋa koloowonatiwaa so ii koma konjoratinŋeja. Kaenŋ ama nonono laaligo Toya Anutu welenŋ qewombaa gawonŋa ii mono afaanŋon meŋ laligowonŋa. Unŋa Toroyanonŋ laligonŋ kouma tetegoya qaa laligonŋ ubaati, iinoŋ mono Kraist ilaanŋ muro koposoya qaa laligoroto, ananaajonŋ ama iyaŋa qeleema aonŋ Anutu waa siimolonŋ lama kolooro.

¹⁵ Kania kokaembaajonŋ Kraistnoŋ soomonŋgo arenŋ gbiliaa galeŋ waŋa kolooja: Anutunonŋ ejemba oyaŋboyaŋ koloonŋ kambaŋ tetegoya qaa kaanŋa laligowombaa qaa somonŋonŋ onoonoti, iyonononŋ iwoi ii buŋa qeŋ aowutiwaajonŋ moja. Kawaaajonŋ ama Kraist kuuro Anutu ano ejemba batunananonŋ uumotonŋ ambombaa gawonŋa meŋ laligoja. Soomonŋgo arenŋ mutuyaa kambaŋanonŋ ejembanonŋ kana uuguŋ siŋgisonŋgo anŋi iikanonŋ somonŋonŋ onono laligogiti, Kraistnoŋ ii iikanonŋa isama onomambaajonŋ ama komuŋ dowegia mero.

¹⁶ Moŋnonŋ ilawoilaya kuuya laaligoya tegowaati, kambaŋ iikanonŋ aliaa buŋaya koloowaatiwaajonŋ jenŋ kotorota qaa eji, alianonŋ iwoi ii uulanŋawo mende mewaa. Uulanŋawo qaagoto, qaa toyanonŋ komuro kaniaŋonŋ asuganonŋ asugiro iigigo kambaŋ iikanonŋ ii saanonŋ mewaa. ¹⁷ Jaawo laligoro kambaŋ iikanonŋ qaaya iikanonŋ honŋawo mende koloowaato, qaa toyanonŋ komurogo qaayanonŋ mono esunŋawo koloowaa.

* 9:13: Lew 16.15-16; Jan 19.9, 17-19

¹⁸ Qaa iikawaa so soomongo arenj mutuya ii kaanagadeen oro saya mende maabuyagati eenj, mono honjowo mende koloona.

¹⁹ *Arenj mutuyaa honj ii kokaenj kolooro: Moosesonj Kana qaawaa jenjkooto qaa kuuya ii kanageso kuuya yonoojonj weenjonj bulmakao meria ano meme unjuro sagianonj kamaaro. Kamaaro ii menj apuwo mindirinj lama juya osoga nezongbala menj gumionj susuyanonj somonjon sanonj qendunjonj qeesaaro Kana qaa Tere lama selianonj oonj lipingiti, ii moriro. Ii morinjo kanageso kuuya batugianonj liligonj sa apunonj qendunjonj qeesaanj giliro iikanonj onjomoriro. ²⁰ Kaen onjomorinj kokaenj injjoro, "Anutunonj qaaya tenj kombutiwaajonj jenj kotonj onjoma onjowo soomongo anji, mono iikawaa sayaga koi."

²¹ *Kaen injjonj toroqenj opo sel jigo gora ii kaanjadeen sa iikanonj qendunjonj giliro moriro. Hamoqeqe gawonj mewutiwaa akadamu ilawoila kuuya ii kaanagadeen qendunjonj giliro moriro. ²² *Anutuwaa Kana qaanonj jenj kotojiwaa so ii me woi kuuya ii mono sanonj songbaninj soraaya koloonkeja. Kawaajonj mononj sa mende maanagati eenj, Anutunonj singisonjonana mende mesaonaga. Kianj.

Kraistwaa sayanonj singisonjonana koma konjoratinkeja.

²³ Namowaa jigo goraya ii Siwewaa jigo gorawaa sareya ano unjaunaya. Namononj jigo ano iwaa borotere ano borosowo ii siimolonj oonjonj ama iikaanja kanonj hamo unjugi soraaya koloogi sokonoto, Siwe jigo gorawaa ilawoilawaajonj ii mende sokonja. Kawaajonj Kraistnonj siimolonj oonjonj qaita monj anoti, iikanonj mono Siwe jigononj uma iwaa ilawoilaya kuuya hamo unjuro soraaya koloogi sokono. Siimolonj oonjonj qaita monj iikanonj mono namowaa siimolonj oonjonj ii uugunj akadamyawo kolooro. ²⁴ Iikawaa kania ii kokaenj: Kraistnonj jiwowonj jigo uuta kowoga totoonj ejanonj memeta iikanonj mende uro. Namowaa jigo goraya ii Anutuwaa jigo goraya honjaa unjaunaya kolooro. Kraistnonj mono Siwe gomanj honja iikanonj uma kambanj kokaamba ilaanj nonomakebaatiwaajonj jotamemenana koloonj Anutuwaa jaasewanonj asuginkeja.

²⁵ Namowaa jigo gawonj galej wanjonj gbani so oro sagia menj jiwowonj jigo uuta kowoga totoonj iikanonj uma laligoro. Kraistnonj iikawaa so mende amakeja. Iinonj Siwe gomanonj indinj mamaga mende uro. Anutuwaa siimolonj lama kolooro gbani so qenkebutiwaajonj ama eu mende uro.

²⁶ Indij motoonjononj mende sokonagati eenj, iinonj mono Anutunonj Siwe namo mokoloonj oronoti, kambanj iikanonja kanainj siimboboloya kanjanawo moro indij seiseiya koloonga. Kaenja qaagoto, namowaa kambanjononj tegomambaajonj ano kambanj kokaamba indij motoonjgogadeenj singisonjgo koma konjoratiwaatiwaajonj ama asugiro. Asuginj iyanja siimolonj oonjonj kaanja ama mubutiwaajonj ama aoro. ²⁷ Namo ejemba ananaa arenjana ii kokaenja eja: Anana kambanjononj komuwonja ano iikawaa gematanonj Anutunonj qaanana gosinj jenj tegonj nonombaa.

²⁸ *Arenj iikawaa so Kraistnonj kaanjaadeenj ejemba seiseiya ananaa singisonjononana koma konjoratiwaatiwaajonj indij motoonjgowaa so kanj iyanja siimolonj oonjonj kaanja ama mubutiwaajonj ama aoro. Iinonj kambanjononj eleema kawaa. Singisonjgowaajonj ama mombo mende kawaato, ejemba asugiwaatiwaajonj mambomakejonj, mono anana oyanjboyanj nonoma nunuambaatiwaajonj ama asugiwaa. Kianj.

10

Indij motoonjgo koomunonj ama aoro sokondaborota eja.

¹ Kana qaa walaga iikanonj oyanjboyanj koloowombaa kania honja ii mende kolooroto, oyanjboyanj asugiwaatiwaa unjanjaya iikaya ero. Anutuwaawaa Kana qaawaa kania kaenja ejiwaajonj ama ejemba Anutu mepeseewombaaajonj jigo goranonj kambanjonj so umakejuti, iyonjononj mono letoma akadamu-giawo koloowombaaajonj amamaanjeju. Yonjononj kambanjonj tetegoya qaa nandunj kalenj menj kanj ama siimolonj oonjonj iikayadeenj gbani so toroqenja ama laligogito, iikanonj mende sokono. ² Iikanonj sokonagati eenj, siimolonj oonjonj ii saanonj mesaowuyaga. Jigo goranonj Anutu waeya menj mepeseegiti, iyonjononj indij motoonjgo hamo unjugi soraaya koloodaborowuyagati eenj, iikaenja mono singisonjgogiaa gamuya ii mende toroqenja mobuyagato, ii toroqenja mogi. Kawaajonj oro kalenj ii toroqenja nandunjiaga amakegi.

³ Gbani so siimolonj onj laligogiti, iikanonj mono toroqenja singisonjgogiaa gamuya ii jenja gbilinj onono laligogi. ⁴ Bulmakao ejia ano meme yonjoo sagianonj mono singisonjgo koma konjoratiwaatiwaajonj amamaanjeja. Ii batogogito, osinj laligonj kougi.

⁵ *Kawaajonj Kraistnonj namononj kamaanj asugiroti, kambanjonj iikanonj kokaenja jero,

“Anutu, giinon nandun kalembaajon ano siimolon oowutiwaajon mende koposonjon laligonato, namonon laaligowaa selia ii mozozonjon nona.

6 Siimolon onjon singisonjogiaajon ama nandun kalenja kalenja ama laligogiti, ii iima kawaajon mende aisoon laligona.

7 Kamban iikanon kokaen ijowe, ‘Anutu, moba, niinon koi kajej.

Noo kanana ii papia liipija iikanon oogita eja. Iikawaa so mono goo uusiingaa so ama menj laligomaña.’”

8 Wala kokaen jero, “Nandun kalen ama siimolon onjon singisonjogianon solananiwaatiwaajon iwoi kania kania ama laligogiti, iikawaajon mono siinganon mende kolooro moma laligona. Ii iima kawaajon mende aisoon laligona.” Iwoi ii Kana qaa walagaa so toroqen amakejuto, ii kilen kaen jero. 9 Kawaa gematanon qaa kokaen jero, “Anutu moba, niinon mono koi kanj goo uusiingaa so ama menj laligomaña.” Kaen jej Anutu waeya menj mepeseewombaa kania mutuya ii qewagon kana gbilia kuuro. 10 Anutuwaa uusiinanon nemun koma muro selianon siimolon onjon kaanja anji tegorotiwaajon mono tak koton nonono soraaya koloodaboronij. Indij motoongowaa so selia qeleenoti, iikanon mono kamban so sokoma enj ubaa.

11 *Kambanja kambanja jigo gawon galen kuuya yononon nama jigo gawonja menjeju. Suulan siimolon iikayadeen onjon amakejuto, iikanon singisonjogia koma konjoratiwombaa amamaanjeju. 12 *Iikanon amamaanjejuto, Siwewaa jigo gawon galen wana Jiisanon mono indij motoongowaa so singisonjowaajon ama selia qeleeno kamban tetegoya qaa sokoma enj ubaa. Namonon siimolon onjon kaanja nama mugi Siwe jigonon uma Anutuwaa boro dindinanon raja. 13 Iikanon rama kamban batuya kokanon Anutunon tuarenjenuruta riitano kamaan unjuro Kraist kaniaa doya* koloogi otokorian maabombaaajon mamboma laligoja. 14 Indij motoongowaa so koomunon ama aoro siimolon onjon kaanja ama mugi iikanon sokondabororo saanon ejemba tak koton nonono soraaya koloowombaa so koloojon. Kaen saanon menj letoma nonono akadamanana kuuya mokolon kamban tetegoya qaa iikaanja laligon uboja.

15 Unja Toroyanon kaanagadeen qaa ii nanjon jero mojon. Wala qaa kokaen jerota eja:

* **10:11:** Eks 29.38 * **10:12:** Ond 110.1 * **10:13:** Kereuruta menj kamaan onoma haamo ama gamu qen onjombombaaajon kanagianon riwagowon qagianon do kaanja rilanjij laligogi. Juuda yonoo kanagia kian.

16 **“Ponj niinonj kokaenj jejenj: Kambanj tosonianj tegoro iikanonj mono soomongo arenj gbilia yonowo amanjati, ii kokaenj: Niinonj Kana qaana kuuya ii uu konongianonj ama momogianonj tere kaanja oomaņa.”*

17 **Kaen jenj kokaenj toroqero, “Niinonj yonoo singisonggogia ano nanamemengia jeulalana angiti, iikawaajonj duduunj ii mende toroqen romongonj laligomaņa.”* 18 *Qaa iikawaa so honja kolooro Anutunonj singisongonana mesaoro qaanananonj tegorotiwaajonj singisongonanaajonj siimolonj oowombaa so mende kolooja. Kianj.*

Anutuwo kaparanj koma laligowombaajonj nonoono.

19 *Kawaajonj uumeleenj alaurunana, Jiisaswaa sayanonj songbama nonono mono saanonj Anutuwaa jigo uuta kowoga totoonj iikanonj ubonja. Kaenj moma laarinj kotiinj uuwoi mende amakejonj.* 20 *Jiisasnonj kana kekenjaa kana gbilia meleuro anjo laaligo kotigaa kania koloonj nononja. Kana ii iyanjaa selia qeleema iikaanja kanonj meleurota eja. Kana ii riinj Anutuwaa jigoyaa opo sopaya kotonj jigo uuta kowoga totoonj iikanonj ubonja. Jiisaswaa selianonj nemunj koma nonono opo sopaya ii saanonj kotowonja.* 21 *Jiisasnonj jigo gawonj galenj uuta koloonj nonomakeja. Iinonj Anutuwaanonj kanageso kuuya galenj koma nonoma laligoja.*

22 **Kaanja laligojiwaajonj anana mono gbingbaonj mesaonj uuwoi kuuya yakarinj pondangadeen momalaari qaganonj nama Anutuwaa kosianonj kema qama koolinj laligowonja. Sayanonj qeesaaro nonomorinj utilitiloonana songbano so-raaya koloonj laligowonja. Uunananonj mende toroqen jenj nonono mono awasanjkaka laligowonja. Apu taanja arininj menj taalinj nonono iikaanja mono Anutuwo qokotaanj laligowonja.* 23 *Anutunonj oyanboyanj koloowombaa qaa somongonj nononoti, iinonj mono qaaya pondanj otaanj ananawo nanja. Kaenj nanjiwaajonj ama iikaanja koloowombaajonj mamboma jejeromonjromonj ama jokolonjkebonja. Iikanonj mono kongbara mesaonj zenj nama kotiinj laligowonja.* 24 *Uujopa ano nanamemenj awaa ambombaajonj mono uukuukuu menj nanjonj aonj laligowonja. Kaanja laligowombaajonj mono pondanj galenj menj aonj laligowonja.* 25 *Tosianonj iyanjgiaa uumeleenj kanagesowaa ajoajoroogia mesaonjkejuti, anana mono sili iikawaa so mende ama laligowonja. Kaenj qaagoto, Ponj kawaatiwaa aiweseya iima kambanjonj dodowiji iikaanj mojonj, iikawaa so mono kaparanj koma kotiinj uukuukuu menj aonj laligowonja.*

* 10:16: Jer 31.33 * 10:17: Jer 31.34 * 10:22: Lew 8.30; Eze 36.25

26 Buṅa qaa hoṅa momago ananaa aiṅṅonj siṅgisonṅo laṅ ambonati eenj, siṅgisonṅonana iikawaajonj mono nandunj jiwowonj monj ambombaajonj amamaawonja. Siimolonj oonṅonj monj ii mende ilaanj nonombaa. 27 *Ii mende ilaanj nonombaato, Anutunonj qaanana ii jeṅ tegonj ironja meleeno qanananonj ubaatiwaaajonj mamboma jenenana ororo keenana moma laligowonja. Anutunonj tuarenjenuruta gere gagirinoṅ onṅoowaati, iikawaa usunja kayadeenj koloowaatiwaaajonj mono mamboma laligowonja. 28 *Monṅonj Mooseswaa Kana qaa gema qeji, ii mono qaa jakeyanonj oonṅi woi karononj qaaya nanṅonj jegi qaayawo koloowaati eenj, ii mono mende kiankomunj mugi koomuwaa buṅa koloowaa.

29 *Kaenj koloowaato, ejemba monj kokaenja iwaa qaayaaajonj mono nomaenj romonṅoju? Monṅonj Anutuwaa Meriaa qaaya kanianonj rikotaan gilinkeja. Soomonṅo arenj gbiliaa sayanonj tak kotonj muro soraaya kolooroto, sa ii iwoi omaya kaenja menj kamaanj amakeja ano kalenmorianj Toya Unja Toroya ii mepaegonj munkeja. Monṅonj kaenja kolooro Anutunonj qaaya gosin ironja dawiwaa so muro sokonaga? Kana qaa qotogonj koomuwaa buṅa koloowombaa so koloojonto, Anutunonj ejemba kaenja ironja ii mono gere gagiriawo kuunj muro qaganonj uro siimbobolo honombononja mende moma laligowaa. Naa siimbobolononj sokoma munaga? Iwaa kaniaajonj mono nomaenj romonṅoju?

30 *Qaa monj kokaenj eja, “Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii noo gawonja. Niinonj mono ejemba qaagiaa ironja meleemaṅa.” Torogonj qaa monj kokaenj jerota eja, “Ponṅonj kanagesouruta onṅoo qaagia gosin jeṅ tegowaa.” Monj morononj kaenj jeroti, nonononj ii moma mujonj. 31 Anutu laaligo Toyaa jaanonj nama kamaanj nunuro boria-nonj nunuwaati, iikanonj mono kanjanawo totoṅ koloowaa. Kianj.

32 Looriwubotiwaajonj kokaenj jejeṅ: Anutuwaa asasaganonj karo buṅa qeṅ aonj asarigiti, mono kamban mutuya ii romonṅonj laligowu. Kamban iikanonj momalaariwaa manja qeṅ siimbobolo mamaga mokolonj ii kilenj aonj oronj nuuguna guuguwe ama nama kotiigi. Ii mende duduuwu. 33 Kamban tosaanononj gamu qeṅ onṅonj konjajilin mogi qenjaarononj injiigigiin laligogi. Kamban tosaanononj alaurugia tani kaenagadeen ama onṅonj yonṅoo kooronṅianonj nanṅi. 34 Tosaenja kapuare mirinonj onṅonj ragiti, mono ii injiima siimbobologia motoonj moma laligogi. Eshinagia kisiyaen qeṅ kopepereen megiti, ii mono

* 10:27: Ais 26.11 * 10:28: Dut 17.6; 19.15 * 10:29: Eks 24.8 * 10:30: Dut 32.35, 36

korisoro qaganonj moma anjonj koma laligogi. Siwewaa tiwomaleku qaita monj mende aliwaati, ii enj onjonjiwaajonj moma iikawaajonj ulunjkolej moma laligogi.

³⁵ Kawaajonj awasanjakagia mono kambañ kokaamba mende gilinj mesaowu. Ii mende mesaogi Anutunonj mono iikawaa tawaya somata onjombaa. ³⁶ Anutunonj iwoi onjombaatiwaa qaa somonjgorota eji, onjononj ii bunja qeñ aowutiwaajonj nanju. Kawaajonj Anutuwaawaa uusiinja otaanj lombo moma mokosinjonj kaparanj koma laligowuti eenj, Siwewaa bunjaya iikanonj mono onjoo bunja koloowaa. ³⁷ *Kokaembaajonj mono nama kotiinj laligowu: Kambañ torodaamonj iikayadeenj mono toroqenj mamboninj

“Mombo kawaati, iinonj mono kanj kuuwaa. Kambañ mende qeñ koriro ubaato, kambañaa so tororo kawaa.

³⁸ Tororo kawaato, noo alananonj nanamemenj dindinja otaanjkeji, iwaa momalaarianonj mono nemunj koma muro kotiinj laligonj ubaa. Mombo eleema momalaaria mesaowaati eenj, ii mende sokono uunanonj iwaajonj mende aisowaa.”

³⁹ Qaa kaenj ejato, nonononj ejemba uugia mombo eleema momalaarigia mesaonj gere siawaa bunja koloowuti, iyonjoo tuunjanonj mende nanjonj. Kaenj qaagoto, momalaarinana ii mono galeñ koninj Anutunonj hamo qeñ nonono laligonj Siwe gomanonj ubonjatiwaa so koloojonj. Kianj.

11

Ejemba momalaarigiaajonj ama iwoi kokaenj kolooro:

¹ Momalaariwaa kania ii kokaenj: Iwoiwaajonj jejero-monjromonj anjonji, ii koloowaatiwaajonj mono kotiinj uwoiya qaa moma laarijonj. Iwoi mende ii-iita iikawaa so ama meñ honja iibombaajonj mamboma awasanjkaka nanjonj. ² Monowaa monoyanongga kanainj ejemba momalaarianonj nemunj koma onjono uugia meleenji Anutunonj injiuro sokono jenj qeangonj onjono laligogi. ³ *Momalaarinananonj nemunj koma nonono iwoi kuuyaa kania ii kokaenj moma asarinkejonj: Anutunonj qaaya jenj kotonj iikanonj Siwe namowaa ilawoilaya kuuya mokolooro. Kawaajonj kambañ kokaamba iwoi iimakejonji, ii iwoi ii-iita iikanonja mende letoma kolooro.

Aabel, Eenok, Nooa yonjoo momalaarigia

⁴ *Kein (Kain) Aabel yorononj Anutuwaajonj siimolonj oori Aabelnonj uuta meeleeno momalaarianonj nemunj koma muro

* **10:37:** Hab 2.3-4 * **11:3:** Jen 1.1; Ond 33.6, 9; Jon 1.3 * **11:4:** Jen 4.3-10

tororo tej kono kaasoyanon dindiņa uro. Kaen uro Anutunon siimolonņa iiro sokono jej qeangoro. Jej qeangon Aabelnon solanņa kolooroti, Anutunon qaaya ii nanjon jero momalaarianon nemun koma muro moro. Kaanņa moma laligon komuroto, ii kilen kamban kokaamba nanamemenņa monin qaa iikanon mono toroqen uunana kuun nanjon nonomakeja.

⁵ *Eja qata Eenok iinon wala eenanon uuta meleenon Anutunon qaaya nanjon jej qeangoro moma iwaa jaayanon sokoma laligoro. Kaen laligon kouro momalaarianon Eenok nemun koma muro Anutunon jaawo wano Siwenon uro. "Anutunon wano eu uro toroqen mokoloowombaajon amamaagi." Buņa Tere iikawaa so Eenok momalaarianon anjon koma muro mende komuro. ⁶ Uuta Anutuwaanon meleenji, iinon qaa kokaen moma laariwaa: Anutunon laligoja ano Anutunon ejemba iwaa jaayanon sokombombaajon monganjuti, ii tawa qen onombaa. Qaa woi ii moma laarin saanon Anutuwa kosianon kawaato, mende moma laarin mun een iwaa jaayanon sokombombaajon amamaawonņa.

⁷ *Anutunon Nooawaajon iwai koloowaatiwaa galen meme qaaya isaano. Aisano Nooanon moma asarin sombuya qaita mon moma honņa mende iiro momalaarianon nemun koma muro tej koma wanjo mero. Anutunon iyanņa ano sumanjuruta anjon koma onom-baatiwaajon moma wanjo ii mero. Nooa momalaarianon nemun koma muro wanjo meroti, nanamemen iikanon mono namo ejemba kanagia doogoya inisaano Anutunon qaagia jej tegoro tiwilaagi. Uugia mende meleema tiwilaagito, Nooawaa momalaarianon nemun koma muro Anutuwa jaanon solanņa koloowombaa kalenņa ii buņa qen aoro. Ejemba Anutu moma laarin munin qaanana jej tegoro solaninkejoni, Nooanon mono iikawaa so solanņa kolooro. Kianj.

A Abraham Saara yoroo momalaarigara

⁸ *Anutunon Abraham balon mon iwaa buņa koloowaatiwaajon jej iikanon kembatiwaajon oono. Oono momalaarianon nemun koma muro qaa ii tej kono. Dakanon kema keunaga ii mende moroto, ii kilen iyananon balon mesaon keno.

⁹ *Kema kema Anutunon balon iwaa buņa koloowaatiwaajon jej somongoroti, mono iikanon keuro. Keuma waba koloon ejemba nanamemenņa mende moroto, momalaarianon nemun koma murotiwaajon mono kilen opo kuun

* 11:5: Jen 5.21-24 * 11:7: Jen 6.13-22 * 11:8: Jen 12.1-5 * 11:9: Jen 35.27

menj maama kanonj enj laligogi. Esameria Aisak Jeikob yorononj kaanagadeenj Anutunonj balonj onjombaatiwaajonj soomonjgo qaaya iikayadeenj bunja qenj aonj balonj iikanonj toroqenj opo kuunjia menj maama enj laligogi. ¹⁰ Siwe siti tandoyanonj mende gisaawaati, Aabrahamnonj ii iimambaa-
jonj mamboma laligoro. Anutunonj siti iikawaa arenja ama unjaya menj miri tandogia osonj mero powowonj kotakota enj ubaati, mono iikanonj keumambaaajonj ama mamboma opo kuunjonj laligoro.

¹¹ *Kaanja laligonj eja wanja kolooroto, momalaarianonj nemunj koma muro kotiinj manj kolooro. Aabrahambaa embia Saara iinonj kopinj laligoroto, ii kilenj koro ama mera mero. Anutunonj Aabrahambaa kanagesoya somata koloowaatiwaa qaa somonjonj muroti, iwaajonj ama qaayanonj honjowo koloowaatiwaajonj moma laarinj laligoro. Momalaaria iikanonj nemunj koma muro meria kolooro iiro. ¹² *Eja motoonjgo iwaa momalaarianonj nemunj koma muro koomuwaa so kolooroto, ii kilenj iwaanongga kanageso somata qatawo koloogi. Sengelao sombinonj asarigi jangogia weengowombaaajonj amamaajonji, me sakasinj kowe goraayanonj ejuti, gbiliurutanonj mono iikawaa so seinj koloogi.

Ejemba kokaamba Siwe gomambaaajonj awelegonj laligogi:

¹³ *Ejemba sundugia ii jejonji, ii kuuya uugia meleema Anutu moma laarinj munj laligonj komugi. Anutunonj balonj onjombaatiwaa qaa somonjonj onono laligogito, balonj iikanonj mende keugi. Kaen qaagoto, balongia ii koriganonj nama unj iima waeya menj aisoogi. Iima eenj aisoonj kokaenj jenj asarinj jegi, "Namononj wabaga koloonj qanda laligojonj."

¹⁴ Ejemba iyangiaa miri gomangianonj keubombaaajonj janjarinj riinkejuti, iyonononj qaa kaenj jenkeju. ¹⁵ Balonj mesaogiti, iikawaajonj romonjonj qaaya jewuyagati eenj, yonononj mono saanonj eleema iikanonj kenji uugianonj tegonaga.

¹⁶ Mono saanonj eleembuyagato, yonononj iikawaajonj mende romonjonj laligogi. Iikawaajonj qaagoto, kantri qaita monj Siwenonj eji, mono iikanonj keubombaaajonj awelegonj laligogi. Anutunonj yonoojonj siti merotiwaajonj Anutu qata "Ananaa Anutu!" jegi ii moma aisoonj yonoojonj ama gamu monj mende momakeja.

Aabraham, Aisak, Jeikob, Joosef yonoo momalaarigia

¹⁷ *Anutunonj Aabraham anjotetenonj ama muro momalaarianonj nemunj koma munj Aisak Anutu kalenja muro.

* **11:11:** Jen 18.11-14; 21.2
23.4; 1 Hist 29.15; Ond 39.12

* **11:12:** Jen 15.5; 22.17; 32.12
* **11:17:** Jen 22.1-14

* **11:13:** Jen

Anutunonj Aisakwaaajon balon mumambaajon ijoro Aabrahamnonj soomonjo qaa ii bunja qen aoroto, kilenj meria motoonjo ii moma tegonj iikanonj siimolonj oomambaajon ano. ¹⁸ *Anutunonj Aabrahambaajon qaa kokaenj ijoro, “Aisaknonj mono gbiliuruga nemunj koma onono koloonj goo qaga bosima laligowuya.” Qaa ii moroto, kilenj meria alatanonj ano. ¹⁹ Ama kokaenj gosinj romonjoro, “Komuwaato, Anutunonj saanonj kotiinj menj gbiliro koomunonja waabaa.” Sareqaa kaenj jeroti, iikawaa so merianonj mombo toroqen koomunonja kaanja waaro wano.

²⁰ *Momalaarianonj Aisak nemunj koma muro merawoita Jeikob ano Iisoo (Eesau) ii kotuegonj orono. Anutuwaaw kotumotueya iikanonj mono kambanj kanagenjanonj kaanagadeen sokoma orono qagaranonj umakebaatiwaaajon qama kooliro.

²¹ *Jeikobnonj komumambaajon anoti, kambanj iikanonj momalaarianonj nemunj koma muro meria Joosefwaa merawoita woi ii kotuegonj oroma taa gbaruyaa kitianonj laarinj Anutu waeya menj mepeseero.

²² *Joosefwaa koomuyanonj dodowiroti, kambanj iikanonj momalaarianonj nemunj koma muro Israel kanageso Iijipt mesaonj kagiti, iikawaa sunduya ii jenj gbilinj injijoro. Kaenj injijonj kanagenj qamoya dakanonj ronj kombutiwaa qaaya ii jenj kotonj onono. Kianj.

Mooseswaa momalaaria

²³ *Momalaariganonj Mooseswaa nemunjanja nemunj koma orono Moosesnonj kolooroti, ii kambanj iikanonja kanainj koinj karoombaa so mesanjori. Mera ii iimasiinjiinjawo tania monj kolooroti, ii iima kinj pombaa jenjkootoya uuguwobotiwaajonj toroko mende moma meragara mesanjonj galenj koni.

²⁴ *Moosesnonj somariiro qata faarao kimbaa borataa meria qagi momalaarianonj nemunj koma muro qa ii bosimambaajonj togonj faarao kimbaa miria mesaonj kemaliro. ²⁵ Saanonj toroqenj Iijipt yonjowo singisongowaa korisoroya mokoloonj ii kambanj toroga lanj aisoonaagato, laaligoya kaanja ii gema qero. Ii gema qenj Anutuwaaw uumeleenj kanageso yonjowo toroqero kakasililinj ama onjongi ii motoonj moma aonj orowombaajonj moro uuta kolooro. ²⁶ Anutunonj tawa mubaatiwaaagenj uunj nama kotiiro. Kawaaajonj Iijipt yonjononj maa suangiawo koloonj siiseweweya qaa laligogiti, iikawaaajonj moro iwoi kamaanjeqeta kolooro. Iikanonj iwoi kamaanjeqeta kolooro gema qenj Hamoqeqe Toyawo toroqero

* 11:18: Jen 21.12 * 11:20: Jen 27.27-29, 39-40 * 11:21: Jen 47.31-48.20

* 11:22: Jen 50.24-25; Eks 13.19 * 11:23: Eks 2.2; 1.22 * 11:24: Eks 2.10-12

iwaajon ama mepaqepae ama mun laligogito, ii moro kilen honawo ano uuta kolooro.

²⁷ Momalaarianon Mooses nemun koma muro Iijipt kin pongiaa irina soombabotiwaajon toroko mende moma kantria mesaon karo. Anutu ii-iita qaago ii ii-iitaa tani romonjon mun laligoroti, iikawaajon mono kaparan koma nama kotiuro. ²⁸ *Momalaarianon nemun koma muro kiankomu kendon* ama iikawaa arena jen koton onono aisonon ragi. Koomuwaa gajobanon Iijipt uutanon mutu meraurugia unugi Israel yonoo meraurugianon komuwubotiwaajon mono jen koton onono nagugianon sa morigi.

²⁹ *Momalaarianon Israel ejemba nemun koma onono Kowe Osoga ii balon kelasanon kekenaa so koton kagi. Iijipt manjaqege eja yononon ii kotowombaajon batogogito, mono apunon nemoton tiwilaagi.

Reihab ano momalaariwaa ejemba geria tosia

³⁰ *Momalaarianon Israel kanageso nemun koma onono Jeriko taanon kan kiropo sopaya ween 7:baa so liligon motoon kema kagi kiropo sopaya kotakota iikanon mono ororonjon kamaagi. ³¹ *Momalaarianon kana somata emba Reihab nemun koma muro kokaen ano Anutunon iima kobooro: Israel jotamemeya yoronon balon iima mobowaa-jon olon kari ala men koma horon orono. Anutunon ii iima kanagen yangisen ejemba unuro tiwilaagi Reihab iima kobooro yonowo motoon mende komuro. Kian.

³² *Naa qaaga mombo toroqen jewanaga? Deiwid, Samuel ano gejatootoo ejemba tosaana yonoo sundugia toroqen jewanagati een, noo kambananon mono mende sokonaga. ³³ *Momalaarianon tosaana nemun koma onono galenkonkon totona totona melunjon men ejemba mindinjon onongi nanamemen dindina otaan laligogi. Anutunon iwoi nonombaatiwaa qaa somonjorota eji, mamaganon qaa iikawaa so qama koolin moma laarigi hona kolooro meggi. Tosianon laion oro batugianon qama koolin moma laarigi Anutunon laion qaa oogia somonjoro.

³⁴ *Tosianon gere bolan uutanon qama koolin moma laarigi Anutunon gere esuna qowogoro mende onjoro. Tosaana manjawaa soo somatanon unuwombaajon анги Anutunon

* **11:28:** Eks 12.21-30 * **11:28:** Anutuwaa gajobanon Israel ejemba injiima koboon unuuguroti, iikawaa kendonja ii ananaa qanon kiankomu kendon jenin Koon qanon Pasowa jeju. * **11:29:** Eks 14.21-31 * **11:30:** Joos 6.12-21 * **11:31:** Joos 2.1-21; 6.22-25 * **11:32:** Ponj 6.11-8.32; 4.6-5.31; 13.2-16.31; 11.1-12.7; 1 Sml 16.1-1 Kinj 2.11; 1 Sml 1.1-25.1 * **11:33:** Dan 6.1-27 * **11:34:** Dan 3.1-30

yoŋoonoŋ soo jeta meŋ mooniro kok koŋgi. Mamaganon looloria koloon qama kooliŋ moma laarigi Anutunon esun oŋono kotiigi. Tosianon manja qeŋ qama kooliŋ moma laarigi Anutunon esun oŋono kawali kotakota koloogi. Waba yoŋoo manjaqeŋe tuŋŋianon kagi tosaanon qama kooliŋ moma laariŋ kanon mono oŋotaagi unjurama keŋgi.

³⁵ *Emba tosanon kitigianon komuro qama kooliŋ moma laarigi Anutunon meŋ gbiliŋ muro koomunonga waaro mombo toroqen aitonogi. Ejemba tosanon koomu gematanon oyanboyan uuta mokoloowombaaŋon moma kaparaŋ koma naŋgi. Kaŋa naŋgi qanjonon uŋuŋ kakasililiŋ kania kania ama oŋoma kokaen injjogi, “Anutu qakoona uulaŋawo isama gombona.” Kaen injjogito, yoŋonon ii togogi toroqen jaabamagege meŋ oŋoma laligogi. ³⁶ *Tosianon Anutu moma laarigi mepaqepae ama ooli waayawonon uŋugi siimbobolo kania kania mokoloon laligogi. Toroqen tosaŋa gbadoŋ kapuare miria miria kanon oŋoongi laligogi.

³⁷ *Tosaŋa jamonon uŋugi komugi. Tosaŋa segenon moton oŋongi woi koloogi. Tosaŋa manjawaa soo somatanon uŋugi komugi. Tosianon lama selia ano meme selia kanon opo kaŋa mouma laŋ kema liligogi. Kaŋa wanaya toon koloogi sisiwerowero ano kakasililiŋ tondu meŋ oŋongi laligogi. ³⁸ Siwewaa akadamugiawo koloon balombaa nanamemeŋ bologaaŋon mogi mende sokoma oŋono iikanon mende toroqegi. Mende toroqen laŋ liligon balon qararaŋkoŋkoŋanon kema kaŋ baŋa baŋa uma kamaŋ kobaa me namo riiriitaa uutanon eŋ laligogi. Kiaŋ. ³⁹ Ejemba sundugia jejeŋi, ii kuuya momalaarigianon nemuŋ koma oŋono uugia meleengi Anutunon injiuro sokono jeŋ qeaŋon oŋono laligogi. Kaŋa laligogito, ii kileŋ Anutunon oyanboyan qaita moŋ nonombaatiwaa qaa somoŋgorota eji, iikanon iyoŋoononga moŋnon moŋ mende keuro. Qaago. ⁴⁰ Anutunon ii aŋgiodeeŋ qaagoto, mono ananawo motoon akadamunanawo koloodaborowonatiwaaŋon moja. Kaen moma kawaajon oyanboyan qaita moŋ nonono mokoloowombaa qaa areŋa ano eja. Kiaŋ.

12

Anutunon man koma mindiŋgon nonomakeja.

* **11:35:** 1 Kin 17.17-24; 2 Kin 4.25-37 * **11:36:** 1 Kin 22.26-27; 2 Hist 18.25-26; Jer 20.2; 37.15; 38.6 * **11:37:** 2 Hist 24.21

¹ Ejemba tuun somata qatawo kaanjon momalaariwaa kania nanjon jeŋ koosu kaanja liligon nonoma nanjuti, ii mojon. Kawaajon anana kaanjadeen mono lombonana kuuya ano singisonjo afaanagadeen kokosiin nonomakeji, ii giliniŋ kemba. Anutunon anana momalaariwaa manjaya qeŋ Satan haamo ama mubombaa areŋa anota eja. Kawaajon laaligo batuya koi laligonjo komuwonati, batuya ii mono nuuguna guuguwe kaan kaparan koma manja qeŋ bobogariŋ kembona. ² Jiisasnon momalaarinana meŋ letono kolooro meŋ somariiro kotiin akadamyawo koloonkeji, Toya ii mono jaanananon uun tororo iimakebona. Iinon saanon toroqen Siwe gomanon laligon aisoonagato, ii mesaon kamaan iikawaa kitia siimbobolo moro. Maripoonon kikekakasililin kaanja komumambaa gamu moma ii mende togoroto, ii qenjaaronon moma mokosinjon komuro. Komun Anutuwaajon dun raranon uma boro dindinanon raja.

³ Singisonjo ejemba yononon kaen tuarenjen ama mugi siimbobolo moroti, ononon mono ii romonjon laligowu. Zolologon looriŋ uukamakamaa koloon nama momalaarigia ano jejeromonromongia mesaowubotiwaajon mono kaen amakebu. ⁴ Singisonjo ambombotiwaajon aon oron manja qeŋ laligogi iikanon singisonjowaa Toyanon mono sagorogoro (gbilibamban) mende unuro. ⁵ *Amanon meraborauruta yonoojon qambanmamban qaa ononji, Anutunon iikawaa so qaa mon kokaen injoro mono ii duduun laligoju, "Oo merana, Pononon mindinjon gomakeji, iikawaajon mono mona geegee mende koloowa. Qaa jeŋ gono iikanon mono uukamakamaa mende koloon laligowa. ⁶ Pononon ejemba jopagon onomakeji, ii mono mindinjon onomakeja.

Ejemba merabora kaanja unuama kalan koma onomakeji, ii kuuya koobinon ununkeja."

⁷ Merabora mon amayanon mende mindingoro lan laligonaga, iikaanja mono iwaa meraborata mende koloonaga. Kawaajon Anutunon onjo merabora kaanja ama onomakeja. Kawaajon lombo onono ii mono mindinjon onombaatiwaa tania romonjon moma mokosinjon dinjon laligowu. ⁸ Anutunon meraborauruta kuuya mindinjon onomakejiwaa so onjo mende mindinjon ononagati een, mono iwaa meraborauruta hona mende koloowuyaga. Kaen mono ononangiaa jaajaa gua merabora mangia qaa kaanja koloowuyaga.

⁹ Qaa ii mombo kokaen jemaŋa: Namowaa manjurananon mindinjon nononji ii goda qeŋ onoma

* 12:5: Job 5.17; Gba 3.11-12

lalignonij. Selewaa manjurananon qerewenja koloojuto, uunanaa Amanananon mono honja ano uuta kolooja. Kawaajon mono iwaa qaa baatanon kema dingon lalignon kotiinij sokombaa. ¹⁰ Selewaa manjurananon mono iyangiaa momogiaa so kaparan koma namonon kamban toroga laligowombaajon ama mindingon nonoma lalignonkeju. Yononon kaanja lalignonkejuto, Anutunon mono tak koton nonono iwaa so soraaya koloowombaajon ama mindingon nonomakeja. Kaen ama onanon awaa ano oyanboyon koloowombaajon moja.

¹¹ Mononon mindingon nonono kamban iikanondeen korisoro tani mende amakejonto, wosobiri siimboboloyawo momakejon. Qaa ii honjato, iikawaa honja ii kanagen kokaen koloowaa: Anutunon ejemba iikaanja kanon menj gbilin onomakeji, iyonoo nanamemengianon dingoro luae qen onono moma laligowuya. Kianj.

Qambanmamban ano galej meme qaa tosia

¹² *Kawaajon “Sawingia tegoro borogia bimoon sororogon nanji, ii mono menj waama mindingowu. Tawogia juma simingia sunji, ii mono menj kotiiwu.” Buja qaa monj kaen eja. ¹³ *Korinkorinjawonon ligisoon kamaan qero kanianon suma bolidaborowabo. Qaa iikawaa so alagia qotogon mende ama mubuto, mono qeangowaatiwaajon kaparan koma laligowu. Buja qaa monj kokaen eja,

“Kana riinj kekenjaa kanagia mono menj qeleleegi dindinja koloowu.”

Qaa iikawaa so mono uuqeanjon qen aon laligowu.

¹⁴ Ejemba kuuya yonowo luaenon uumotoon laligowutiwaajon mono kotiin kaparan koma laligowu. Mononon laaligo soraaya mende mokoloowaati, mono een Pon mende iibaa. Kawaajon Anutunon menj sorain onombaatiwaajon mono kaparan koma nambu. ¹⁵ *Mononon Anutuwaawo kalenmorianja uugun mende buja qen aowabotiwaajon mono galej menj aon laligowu. Nene gawonon oro kaambogawo ii tiitawo qonjomakejon. Iikawaa so uukaambowaa kania kuuya ii mono qewagowu. Mende qewagogi iikanon somariinj kouma enkalolon menj onono mamaga onoo uugianon tiloowabo.

¹⁶ *Kaanagadeen mononon serowilin ambabo me Iisoo (Eesau) kaanja anjonjayawo laligowabotiwaajon mono galej menj aon laligowu. Iisoonon mutu mera koloorotiwaa borosamo toya kolooroto, qaa ii nene indinj motoonjo

newaatiwaajon ama qewagoro. Qewagoro koga Jeikobnon borosamowaa qaaya ii nene iikanon sewanja men bunja qen aoro. ¹⁷ *Kanagen soomongo qaagaraa so kolooro Manaa kotumotueyanon mono Jeikob qaganon uro, onjo ii moju. Kaen uro Iisoonon kotumotue ii bunja qen aomambaajon moma welema saaro jaunanon kamaaro. Kaen kaparan koma welenoto, kilen qaa kogawo somongoriti, ii utegomambaa kania mon mende mokolooro. Kawaajon mutu meriaa kotumotueya ii bunja qen aomambaajon moroto, iikanon osinj amamaaro.

¹⁸ *Wala eenanon Israel kanageso yononon Sainai (Sinai) kosianon kan nangi baanja iikanon gere bolanon jero. Jen kaaso kondundungon kamaan pangaman mero raidimbon qero Anutunon iikanon yonowo soomongo aren ano. Sainai (Sinai) baanja iikanon boronon oosiriwonatiwaa so koloojato, ononon baanja kaanja iikawaa kosianon mende kan kouma laligoju. ¹⁹ Anutunon soomongo arenja ii Sainai baananon kokaen ano: Gajobaurutanon romon qaita mon uugi angotomana ajoma karo qaa kotakota jerotiwaa otona mogi. Ii moma qaa kaanja mombo mende jero mobutiwaajon welenji. Ononon baanja kaanja kawaa kosianon mende kan kouma laligoju. ²⁰ *Anutunon qaa kotiga jen kokaen jen koton onono, “Mononon ejemba me bao oro mononon baanja ii oosiriwaati een, ii mono jamonon qegi komuwa.” Kaen jen koton onono qaa ii otaawombaaajon moma bimoon amamaagi. Kawaajon qaa mombo mende jewaatiwaajon welenji. ²¹ *Iwoi kanjanawo totoon ii uun iigi Mooseson kokaen jero, “Nii mono toroko moma jenena ororo nanjen.”

²² Ononon kaen qaagoto, mono uugia meleema Zaion baanja dodowin kouma laligoju. Anutu laaligo Toyaa sitia qata Jerusalem Siwenon eji, iikanon gajobauruta ten tausenja ten tausenja yononon tuunja tuunja men rii oron korisoro amakejuti, ononon mono siti ii dodowin laligoju.

²³ Wala kolokoloo dongoga koloon uumeleen kanageso koloogi qagia Laaligowaa buknon oogita Siwenon eji, ononon mono iyonoo tuungia somata ii toroqen laligoju. Anutunon ejemba kuuya ananaa qaanana gosin jen tegonkeji, ononon mono benana iwo toroqen laligoju. Anutunon ejemba men solanani onono letoma akadamugiawo koloon komugiti, ononon mono iyonoo kokoosogiawo toroqen laligoju. ²⁴ *Ononon soomongo aren gbiliaa galenja Jiisas iwaanon kan iwo qokotaan nanju. Iinon

* 12:17: Jen 27.30-40 * 12:18: Eks 19.16-22; 20.18-21; Dut 4.11-12; 5.22-27

* 12:20: Eks 19.12-13 * 12:21: Dut 9.19 * 12:24: Jen 4.10

sayanon qeesaaro onomoringeji, mono laaligo iikaananon kouma laligoju. Aabelnon saya maaroto, Jiisaswaa sayanon Aabelwaa saya uugun qaa akadamyawowaa munjena kolooja.

25 *Wala eja monnon namonon laligon Anutuwaa uusiina ejemba inisaama onono mamaganon ii mobombaajon togogi Anutunon irona meleeno qagianon uro. Yononon iikanona kok kombombaajon amamaagiti een, anana mono nomaen kok kombonaga? Kamban kokaamba alanana monnon Anutuwaa uusiina Siwenonga ninisaama jenkeji, anana ii silemale ama mesaojoni een, mono lombononga kok mende totonon kombona. Qootogonanaa irona mono onanon qanananon ubaatiwaajon mojon. Kawaajon monnon sane qero mojuti, ononon qaa ii moma ten kombombaajon geja-juju me mondomondo mende ambu. Gejajuju laligowubotiwaaajon mono galej men aon laligowu.

26 *Wala eenanon qaaya injoro namo utugon memenjaliroto, gejatootoo qaaya mon jen somongorota kamban kokaamba kokaen eja, “Kamban monnon namo mombo utugon memenjaliana. Namogadeen qaagoto, iwoi ambe sombinon kaanagadeen utugowaa.” 27 Qaa kaen ejato, “Kamban monnon mombo” jeji, qaa iikawaa kania ii kokaen: Anutunon ilawoila mokolorota eji, iikanongadeen mono utugon utegowaato, Siwewaa ilawoila mende utugowaati, iikanon mono nama kotiin en ubaa.

28 Anana bentoton mende utugowaati, ii bunja qen aon nanjon. Kawaajon mono “Anutu dangisen!” jen iikaana kanon waeya men mepeseen uuqeeango men munkebona. Ii jeta uuguwombotiwaa keenana moma goda qen laligowona.

29 *Ananaa Anutunananon mono gere bolan kaana kolooja. Kawaajon gereyanon nonoro siimbobolo mobombotiwaaajon mono toroko qaganon goda qen munkebona. Kian.

13

Qambanmamban qaa tetegoya

1 Uumeleen alaurunana onoangia mono jopagon aon laligowu. 2 *Waba ejemba batugianon kawuti, ii mono kalan koma onongi ainjolon mokolonkebu. Kaen ambombaajon mono mende duduunkebu. Tosianon kaana angiti, iikanon Siwe gajoba tosaana mende moma asarin moton koma horon onongi mirigianon laligogi. 3 Tosianon kapuare mirinon laligojuti, ii romonjon onomakebu. Onoangio yonowo

* 12:25: Eks 20.22 * 12:26: Hag 2.6 * 12:29: Dut 4.24 * 13:2: Jen 18.1-8; 19.1-3

gbadoon ononji laligowuyagati, tani ii moma mono ii romonjon onomakebu. Tosaanja menj bolinj ononji iikawaa siimboboloya mojuti, ii mono onjoangio kaenj laligowuyagati, iikaanja moma romonjon onomakebu.

⁴ Ejemba olonkalu ano serowilinj anjuti, Anutunonj ii jen tegon onombaa. Kawaajonj kuuya onononj mono loemba laaligo ii goda qegi soraaya kolooro loemba batugaranonj kiiqetete qaa jewonja monj mende ewa.

⁵* Anutunonj anjo qaa monj kokaenj jerota eja, “Niinonj mono kambanj monjonj mende gomesaonj gema gumaanja.” Qaa kawaajonj ama nanamemenjianonj menjo mewombaajonj otoko mende koposonjonkebuto, iwoi enj ononji, iikawaajonj mono mogi sokoma onono korisorowo laligowu. ⁶*Kaenj moma saanonj qaqabunabunanawo satiin nama kokaenj jenj laligowonja,

“Ponjonj ilailaana kolooro namo ejembanonj tiwilaan nombutiwaa so mende kolooju. Kawaajonj keena monj mende moma laligojenj.”

⁷ Galenjurugianonj Anutuwaa qaa injogiti, ii mono romonjon onoma laligowu. Nanamemenjia nomaenj ama megilaligogianonj tegoroti, mono ii romonjonj momalaari-giaa siligia otaanj laligowu. ⁸ Jiisas Kraist utekuteya qaago. Wala laligoroti, iikayadeenj kete laligoja ano kambanj tetegoya qaa laligonj ubaa. ⁹ Kalenmorianj toroqen bunja qenj aoninj uunana menj kotiiro qeangonkebaato, nene newombaa silia ii me iikanonj mono uunana menj kotiiwaatiwaaajonj amamaankeja. Tosianonj nenewaa qizimizinj kania kania otaagi nanamemenj iikanonj mono mende totoonj ilaanj onono porogoro. Kawaajonj tosianonj qizimizinj morota morota ejemba kuma onomakejuti, onononj mono qaa ii mesaowu. (Siliwaa qaayanonj mono jinjaunj mende ama onomba.)

¹⁰ Siimolonj oonoonj alata qaita monj ii ananaanonj eja. Balononj opo sel jigo gorawaa gawonj menjkejuti, iyonononj siimolonj qaita monj iikawaa bakaya menj newombaajonj amamaankeju. Anutunonj iyonoojonj qaa kaenj mende jenj tegorota eja. ¹¹* Namononj jigo gawonj galenj wajanonj nama ejemba singisongogia koma konjoratiwaatiwaaajonj ama oro qenj saya menj jigo gorawaa uuta kowoga totoonj iikanonj umakejato, oro hongia ii menj gomanj tawatawa laligojuti, iikawaa kiropo seleenjenjanonj kema iikanonj oogi jenj aloweenkeja. ¹² Iikawaa so Jiisas kaanagadeenj kanagesouruta iyanjaa sayanonj menj sorainj onombaatiwaaajonj ama

* 13:5: Dut 31.6, 8; Joos 1.5 * 13:6: Ond 118.6 * 13:11: Lew 16.27

siti kiropowaa nagu seleengenanon qegi siimbobolo moma komuro.

¹³ Kawaajon goman tawatawa* laligojoni, anana mono iikawaa kiropo seleengenanon kema Jiisaswaanon toroqewona. Iwaajon ama mepaqepae ama nonomakejuti, mono ii bosima laligowona. ¹⁴ Ii kokaembaajon: Siti tetegoya qaa en ubaati, ii namonon mende en nononjato, siti kanagen asugin nonombaati, ii iibombaajon mono janjarin riin laligojon. ¹⁵ Kawaajon mono suulan Jiisasnon nemun koma nonono Anutuwaajon mepemepesee nandun ama laligowona. Jiisas qata mepeseenjejuti, iyonoo je buugiaa honanon mono Anutuwaa nanduna kolooja. ¹⁶ Iwoi en ononji, ii mendeema aon men qeangon aonkejuti, iikanon mono Anutuwaa nanduna mon kolooja. Anutunon nandun ii iiro uutanon qeangoro sokomakeja. Kawaajon kaen ambutiwaajon mono mende duduuwu.

¹⁷ Galenurugia mono ten koma onoma ku-usungia baatanon kema laligowu. Gawon megitiwaa sundugia Anutuwaa jaanon ambuti, iyononon mono iikaana injiima uugia galen komakeju. Yononon gawongia ii uulombo qaganon mewubo. Iikanon onjo mende ilaan ononaga. Kawaajon mono qaagiaa baatanon kema laligogi korisoro qaganon gawongia megii sokombaa.

¹⁸ Mono nonoojon ama Anutu qama koolinkebu. Iwoi kuuya kanon nanamemen qabunayawo ambombaa siina en nonono Anutunon niniima "Sokonja," jero ugejanananon monin qeangonkeja. Qaa ii moma yagojon. ¹⁹ Noojona qama koolinkebutiwaajon mono kaparan koma kokaembaajon kuun ononjen: Onjo qama kooligi Anutunon kamban mende men koriro qeangon saanon mombo ononon kama.

Kokaen qama koolinkejon:

²⁰ Jiisasnon komurotiwaajon ama lama galen qabunayawo koloon laligoja. Saya molaan iikawaa mungejanon Anutuwaa soomongo arena qokotaan men kotiiro kamban tetegoya qaa en ubaa. Anutunon Ponana ii men gbiliro koomunonga waama kotiin laligoja.

²¹ Anutu luae Toyanon mono inaan onoma uusiinaa so ama men laligowutiwaa akadamuya kuuya onomakebaa. Iikaan saanon kotiin gawon awaa kania kania men laligowu. Iinon meweengon kuun onono Jiisas Kraistwaanon nanjon laaligo Anutuwaanon sokonji, mono iikaana laligowu. Kraistwaa qabunaya mono kamban so mepeseenin kamban tetegoya qaa akadamuyawo en ubaa. Qaa ii onanon.

* **13:13:** Balonon kusu laligojoni, iikawaa qata tawatawa.

Qaa tetegoya

²² Oo uumeleen alauruna, niinon kokaen qisin onjonjen: Buja Tere toroga koi onon onjonjen. Kawaajon qambanmamban qaana koi mono kaparan koma buja qen aowu.

²³ Buju koi mono mobu: Uumeleen alanana Timoti ii kapuare mirinonga isangi kamaaro. Uulanawo koi koubaati een, mono iwo kan injibota.

²⁴ Yeizozo qaa ambe galenurugia kuuya ano Anutuwaa ejemba soraaya kuuya ii injowu. Itali alaurunananon yeizozogia angi onoonon kaja.

²⁵ Anutuwaa kalenmoriananon mono kuuya onowo en uma ewa.

Jeimswaanonj Tere Jeimsnonj Tereya ano. Jen-asa-asari

Gomaņa gomaņa kanonj ejemba kania kania uugia meleema letoma-kejuti, iyonoo nanamemengianonj sisau siliqalu kolooro metetangonj kamaanj unuro Anutuwaa qabunayanonj kamaawabo. Kawaajonj Jerusalem bisop Jeims iinonj gejanono qaa morota morota menj kululuunj koi ooja. Gejanono qaaya tosia ii kokaenj: Momakooto hona ii no-maenj? Zioz gawonj hona ano qolonjmolongoya. Angotete uutanonj laaligo. Tosia mende injiima sureewu. Je buu susugia mono galenj kombu. Selegia mepeseewu me uugia menj kamaanj aowu? Angowowo me ala ilailaa ambu? Kaparanj koma qamakooli gawonj mewu.

Majakakaya wanja ii kokaenj: Kraistwaa Buņa qaayanonj somariinj akadamyawo koloowaatiwaa qata bosima qaaya koma gbilinj meninj hona koloowaa me qaago? Je buu susunananondeenj moma laarijonj jeninj mende sokonja. Zioz gawonj hona qaa, ii zioz koomuya.

Tere kokawaa bakaya wanja 10 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1

Momalaari ano momakooto 1.2-8

Ejemba wanaya ano qabunayawo 1.9-11

Angobato (manambato) ano angotete 1.12-18

Buņa gejanondeenj momo me tenjkonjkonj 1.19-27

Kamaanj qeqeta ii mende injiima sureewu 2.1-13

Momalaari gawonja qaa ii omaya kolooja 2.14-26

Neselanananonj mono tiwilaanj nonombabo 3.1-18

Luaenonj laaligo me balombaa nanamemenj 4.1-5.6

Lombo bosima qama koolinij hona koloowaa 5.7-20

¹ *Jeims niinonj Anutu ano Ponj Jiisas Kraistwaanonj gawonj menj laligojenj.

Israel tuunj 12 ananaanonga tosaanja onjo Israel mesaonj gomaņa gomaņa deema kema laligojuti, niinonj onjowo qaa aminj mobombaajonj tere koi oonj jolonjgia jejenj.

Moma laariinj qama koolinij momo hona mokoloowonja.

² Oo uumeleenj alauruna, momalaariwaa angotete kania kania qagianonj umakeji, iikawaajonj uugianonj mono mende kamaaro simbawonj awogadeenj moma aisoonj laligowu.

³ Angotetenonj qagia-nonj uro iikanonj momalaarijgia kotiiro

* 1:1: Mat 13.55; Maak 6.3; Apo 15.13; Gal 1.19

mono kaparanj koma moko-singonj nambu. Ii mojutuwaajon mono aisoonj laligowu. ⁴ Kaparanj koma nambuti eenj, iikanonj mono toroqenj menj letoma onono nanamemengiaa honja kuuya ii akadamuyawo koloonjkebaa. Iikaenj kolooro Anutunonj oyanjboyanonj uugia menj saa qero uuwaa iwoi mombaajonj mende memeaŋgonj laligowuya.

⁵ Onjoononga moŋnonj “Nomaenj ambenaga?” jenj momakootowaajonj amamaaji, iinonj mono Anutu qama kooliro ii mubaa. Anutunonj kalenja ii loloogenj kuuya nonoma sologenj mende jenj nonomambaajonj momakeja. Kawaajonj ii saanonj muro bunja qenj aowaa. ⁶ Qama kooliwaati, iikanonj nombaaati, mono iikaenj moma laarinj uuwoi mende totoonj amba. Moŋnonj uuwoi anji, iinonj kowe siri kaanja uma kamaankeja. Haamononj kowe qindiiro lansanj kema kankeja. Iikawaa so koloowabotiwaajonj mono qamakooli-aajonj uuwoi mende amba.

⁷ Uuwoi ejemba kaanja Poŋnonj iwoi mubaatiwaajonj mono mende romonjgowa. ⁸ Iwaa uutanonj mono juquno kaiyakaya kuuya kanonj kinjololonj ama konjbara qenj qaa kemamenj-kanmenj jenkeja. Kianj.

Wanaya ano qabunjawo laaligo

⁹ Uumeleenj alauruna, onoo batugianonj tosianonj kamaanqeqeta laligogi Anutunonj onjoonj moro uuta kolooja. Kawaajonj mono saanonj onjoangia mepeseenj aonkebu. ¹⁰ *Tosianonj uuta laligojuto, monej hinagiaajonj mende mogi umakejiwaajonj ama kamaanqeqeta tani laligonj mono onjoangia mepeseenj aonkebu. Yoŋoo laaligogianonj mono bura juraya kaanja koloonj sooliwaa. Kamaanqeqeta ano uuta anana komuwonjati, iikanonj ororonj koloowonja. ¹¹ Weenjonj kouma bura jenj kotoro qararangoŋj soolinj jurayanonj suma kamaankeja. Jurayanonj kamaaro batuyaa kaitania iimasiinjiinjawo kanonj titiikota koloonkeja. Qabunagiawo yoŋononj esuhinagia menj seiwombaajonj ewaewanj komakejuto, laligonj bura kaanja gororonjgowuya. Kianj.

Anjobato (manambato) ano angotete

¹² Anutunonj qaaya kokaenj somonjgorota eja, “Ejemba uugianonj jopagonj nomakejuti, niinonj ii laaligo kombombanja onoma wanjgianonj goul ila koma onomaŋa.” Qaa iikawaa so bologaa anjobatononj mombaa qaganonj uro iikanonj kaparanj koma kotiuro tegoro mono laaligo kotigaa ila soronj bunja qenj aonj oyanjboyanj koloowaa. Iwaajonj “Mono simbawonjawo!” jejonj. ¹³ Kilenjaa Toyanonj Anutu anjobato menj mubaatiwaa so mende kolooro Anutunonj

* **1:10:** Ais 40.6-7

monj singisonjo ambaatiwaajon mende angobato menj muja. Kawaajon monjon angobato uutanon laligon kokaen mende jewa, “Anutunon angobato menj nono singisonjo amambaa-jon anjen.”

¹⁴ Anutunon qaagoto, ananaa siijnana kombombaņa bologanon mono potitin kaņa horon nonono motowaa bitinbitinanon osinin singisongowaa angobatoya kaen motomotoon ananaanon koloonkeju. ¹⁵ Monjon siija kombombaņa bologa mende somonjoji, ii singisonjo kondooja. Kondooro siija kombombaņanon koro ama singisonjo ii merabora kaņa mero koloonkeju. Singisongonon koloon somariidabororo koomu kotiga koloon munkeja.

¹⁶ Oo wombo alauruna, siingia kombombaņa bologanon mono mende tiligon onomba. ¹⁷ Kalen awaa akadamugiawo kuuya ii Anutunon ano Siwe eukanonja asuginkeja. Koin ano ween jaagara kouma koton kemeri unja-unjagaranon korin torin amakejato, asa-saga kuuyaa Toya anjo mende utegowaa. Aunja me unjaunja mon ii iwaanon mende eja. ¹⁸ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, nono iyonoo batugianon yambu dologa koloon laligowonatiwaajon moro. Kawaajon anja siija so qaa honja kota uunananon komoro iikanon kolokoloo donjoga nonono koloonin. Kian.

Buņa qaa een mobonja me tenj koma mewonja?

¹⁹ Oo wombo alauruna, mono qaa koi romonjon mende duduuwu: Onjo mono kuuya qaa mobombaajon geja uulanawo qewu. Qaa lan ii uulanawo mende jewu. Iringianon mono uulanawo mende soomba. ²⁰ Anutunon nanamemen dindija ambombaa siija momakejato, irinjonsoonon ii mende kondoonkeja. Kawaajon mono irinjonsoonon mesaon qaa bonjon jen laligowu. ²¹ Qewolon kania kania ano nanamemen jewonawonon qokotaajuti, ii mono mesaowu. Mono yangisenjia mesaon Anutuwwa qaa baatanon kema qaa kota uugianon komomakeji, ii mono moma anjon koma laligowu. Kaen anji qaa iikanon saanon hamo qen onono letoma Siwenon ubuya.

²² Buņa qaa ii een toon mogi honja mende koloowabo. Kaņa silemale ama tiligon aowuboto, qaa ii mono koma gbilin laligowu. ²³ Monjon qaa een toon moma iikawaa so mende amakeji, iinon eja kokawaa so kolooja: Monjon jaasewanja atatonon (jainon) aimakeja. ²⁴ Aima mesaon monjen kema kaitania nomaenja, ii uulanawo duduunkeja. ²⁵ Ii awaa qaagoto, monjon kana qaa akadamuyawowaa-jon geja ama iigigiin iikanon qokotaan singisongowaa kasanonja loloonkeji, iwaa nanamemenjaajon mono “Eeso

simbawonjowo!" jewonja. Iinonj qaa moma ii mende duduunkejato, ii onjanonj terj koma iikawaa so amakeja.

²⁶ Monjonj uumeleembaa komagbiligbili amambaajonj jen je buu susuya mende galenj koma anja kaenj tiligonj aonjeji, iwaa uumeleembaa Buja gawonjanonj mono iwoi omaya, honja qaa koloonkeja. ²⁷ Anutu Mangaa jaasewanjanonj uumeleembaa Buja gawonj soraaya silemaleya qaa memambaajonj jejanj eenj, mono kokaenj amba: Guanj mera ano malo konjilinj qaganonj laligojuti, mono ii kema injiima kalanj koma onjoma laligowa ano balombaa nanamemenjaa qewolonjanonj uuga tiloowabotiwaaajonj mono galenj menj aonj laligowa. Kianj.

2

Kamaanqeqeta ii mende sureen onjombu.

¹ Oo uumeleenj alauruna! Jiisas Kraist Ponjana qaqabunayawo moma laariwombaajonj jejuti eenj, mono ejemba tosaanja mende injisoronj tosaanja mende sureen onjombuto, keda motoonjononj ama onjoma laligowu.

² Iikawaa sareqaaya monj ii kokaenj: Eja qabunayawo monj, boro susuya goul biniyawo ano opo malekuya iimasiinjiinjawo, iinonj qaa mirigianonj uro eja wanaya monj selekopaaya junjuranja jewonjowo iinonj kaanagadeen unaga. ³ Uri onjo eja geria iimasiinjiinjawo ii koma horonj munj kokaenj jewuyaga, "Oo somatanana, gii saanonj jaaqeqeyanonj eu kema dunj rara qembonjowo iikanonj raba." Kaenj jenj eja kamaanqeqeta ii iima tiinj munj jewu, "Gii saanonj goraayanonj kema namba me kana qembononj kamaanj raba." ⁴ Sili kaanja kolooro onjo kanageso batugianonj bonj jawo ama mendeema aonj qemasologenj ama qaagiawo kolooju. Roromonjgogia bologa otaanj jenteego ejemba doogoya kolooju.

⁵ Oo wombo alauruna, mobu! Anutunonj bentotonja ejemba jopagonj munkejuti, iyonjoo buja ewaatiwaa qaaya jenj kotiinj somonjgoro. Qaa iikawaa so tosonianj balonj ejemba yonjoo jaagianonj kamaanqeqeta koloojuto, Anutunonj ii iyanjaajonj meweengonj onjono momalaarigiaajonj ama uuta kolooju. Yonjononj bentotonjaa uutanonj keugi galenj koma onjono esuhinagiawo koloowuya.

⁶ Honjanonj uuta koloojuto, onjo ejemba wanaya injiima tiinj sisiriinj onjoma laligoju. Ejemba qabunagiawo yonjononj onjo monenj hinagia qaawaajonj menj kamaanj onjoma olonjkalu ama onjongi kamaanqeqeta koloonkeju. Yonjononj onjo horonj onjongi qaa jakeya jakeya kanonj keumakeju. ⁷ Onjo Kraistwaa buja kolooji qa awaa soro ii onjoma iikawaa so

oŋoomakejuto, qabuŋagiawo yoŋonoŋ mono uumeleen (kristen) qa ii lan jen bolin kisama kema kan jenkeju? Namowaa uuta yoŋonoŋ ii kuuya amakeju.

⁸ *Kaen amakejuto, oŋonoŋ Anutu bentotoŋaa kana qaa waŋa ten koma otaagi sokombaa. Anutuwaanon qaa ii Buŋa Terenon kokaen eja: “Geenŋa jopagon aonkejanj, iikawaa so mono ejemba tosaŋa kaanjadeen uuganon uukalen ama jopagon oŋomakeba.” ⁹ Iikanon sokombaato, oŋo ejemba tosaŋa inisoroon tosaŋa sureen oŋoma keda motoonŋonon mende ama oŋomakejuti een, mono siŋgisonŋo amakeju. Anutuwaanon kana qaa waleenŋi iinon mono qaagia ii mokolon jen tegon oŋombaa. ¹⁰ Moŋnon kana qaa kuuya ten koma otaankejato, iikanonŋa jojopan motoonŋonon kamaan qeji, iinon mono kana qaa korebore waleema qaayawo kolooja.

¹¹ *Kawaa kania ii kokaen: Anutu “Serowilin mono mende amba,” jeroti, iinon kaanjadeen jojopan qaa kokaen jen kotoro, “Moŋ mono mende qena komuwa.” Gii serowilin mende anjanto, kilen moŋ qena komuji, iikanon mono kana qaa kuuya waleendaboron laligojan. ¹² Anutuwaanon kana qaa ii siŋgisonŋowaa kasanonŋa loloon laligowombajon eja. Anutunon kana qaa iikanon gosin nonoma qaanana jen tegoro solananiwutiwaajon romonŋon qaagia iikawaa so jenkebu ano nanamemenŋia uujopa qaganon amakebu. ¹³ Moŋnon ejemba uujopa qaganon mende kiankomuŋ oŋoma laligowaati, Anutunon mono iwaa qaa gosin kiankomu qaganon mende jen tegon mubaa. Moŋnon ejemba uujopa qendeema oŋoma laligowaati, Anutunon ii gosin muŋ saanon kiankomuŋ muro simbawonawo koloon selia men ubaa. Kian.

Momalaari hoŋa qaa ii koomuya kolooja.

¹⁴ Oo uumeleen alauruna, moŋnon “Jiisas moma laarijen,” jen iikawaa gawonŋa mende mero momalaaria iikanon mono nomaen ilaan munaga? Qaayanondeen moma laariro Anutunon iima hamo qero letombaa me qaago? Ii qaago! ¹⁵ Iikawaa qaaya moŋ ii kokaen: Uugia meleenŋiti, oŋoo batugianon ejemba moŋnon opo kerembaajon amamaan memeqemean men ween motoonŋowaa so nembaneneya qaa laligonaga. ¹⁶ Kaen laligoro oŋoononŋa moŋnon iwo aitonŋon selewaa nanŋononŋo mende muŋ kokaen ijoro monaga, “Gii saanon kema nembanene nen gere konama bonjon raba.” Qaa omaya ii moro iikanon mono nomaen ilaan munaga? Ii qaago totoon!

* 2:8: Lew 19.18 * 2:11: Eks 20.13, 14; Dut 5.17, 18

¹⁷ Kaanjiadeen momalaari omaya toon ii koomuya kolooja. Momalaari gawonaa hona mende mejiwaajon momalaarianon mono qamo kaana kolooja.

¹⁸ Monon kokaen jenaga, “Giinon uuga meleena niinon nanamemen dindina otaankejen.” Niinon kawaajon kokaen gijojen, “Giinon ‘Anutu moma laarijen,’ jen iikawaa gawonaa mende men een momalaarigaa hona mono nomaen qendeema nonaga? Niinon uumeleembaa gawonaa mewe iina kanon mono saanon neenaa momalaarinaa hona qendeema gombaa.” ¹⁹ Gii “Anutu motoonjo raji, ii moma laarijen,” jejanj, ii awaa! Omejiilan yononon kaanagadeen ii moma laariju. Ii moma laarijuto, iikanon qindiin onono Anutuwaajon jenenjia oronkeja.

²⁰ Oo eja uuga qaa, gii omejiilan yonoo tani kaana moma laarinkejan me? Momalaariwaa gawonaa mende mena hona mende kolooro qaa ii een omaya jena momalaarianon mono iwoi omaya, hona qaa koloonkeja. Iikawaa kania ii sareqaana iikanon qendeema gonja me qaago? ²¹ *²¹ “Qaago!” jewabotiwaaajon ama sareqaa mon jemaana. Momalaariwaa wanjalenana Aabraham iinon dindina nomaen kolooro? Iinon Anutuwaajeta ten koma meria Aisak wama kema alatanon ama kanon siimolon oomambaajon ano. Kaen ama momalaari qaganon gawon mero Anutunon ii iima qaaya jen tegoro solananiro. ²² Sareqaa iikawaa kania ii iima asarijan me qaago? Aabrahamnon moma laarin qaa-gadeen mende jeroto, momalaari qaganon nama iikawaa silia kaanagadeen qero nemun kono sokono. Nanamemen dindina ama men laligoro momalaarianon iikaan somariin akadamuyawo kolooro.

²³ *²³ Buna Terenon qaa mon ii kokaen eja, “Aabrahamnon Anutu moma laarin muro qata Eja Dindina jero.” Qaa ii eenanon honawo koloorotiwaa so ii oogita tosonian Aabrahambaa qata “Anutuwaajaliaga,” kaen qama jen laligogi. ²⁴ Solana koloowombaajon momalaariwaa qaa ii jenananon-deen jenin mende sokonja. Silinananon momalaariwaa nanamemen hona ambonjati een, Anutunon mono qaanana jen tegoro solananiwonaa. Sundunanon mono iikawaa kania qendeenja.

²⁵ *²⁵ Sareqaa mon ii kaanagadeen jewe uumeleen gawom-baa kania ii qendeema gombaa: Israel yononon goman iima kotowaotiwaaajon eja woi wasin orongi keni kana somataa emba qata Reihab iinon uruama kalan koma oroma kana monon oromesaoro keni. Iinon momalaariwaa

* **2:21:** Jen 22.1-14

* **2:23:** Jen 15.6; 2 Hist 20.7; Ais 41.8

* **2:25:** Joos 2.1-21

nanamemen kaen ano Anutunonj ii iima qaaya jen tegoro solananiro. Kianj.

²⁶ Niinonj qaana koi kokaen jen tegomaŋa: Eja kokoosoya qaa ii qamoya. Iikawaa so momalaari gawonjmemeya qaa ii mono koomuya kolooja. Kianj.

3

Neselanananonj mono tiwilaan nonombabo.

¹ Oo uumeleenj alauruna, onoononga mamaganonj uugia waaro “Tosaanŋa yonoononj koposo mindinŋowonŋa,” jen boi qaazuu, eja to koloowombaajonj uugia waambabo. Nono tosaanŋa kuma onoma ananaa roromonŋonana mende mindinŋowonŋati eenj, Anutunonj ii iiro mende sokono qaanana gosinj kotakota jen tegonj iikawaa so ironŋa uugun nonombaa. ² Ii kokaembaajonj jejen: Anana kuuyanonj kana qaa mamaga qiwitigonkejonj. Mononj neselanŋa galenj koma qaa mende qiwitigonkeji, iinonj mono eja akadamyawo soro kolooja. Iinonj saanonj kotiin laaligoya kuuya kaanagadeen galenj koma laligowaa.

³ Hoos ii siinŋana tenj kombutiwaajonj ama aen qawa qaa oogianonj sulun somonŋonj kasanonj horonj kanonj saanonj honŋia somata kuuya ii mindinŋandinj ama ononin kemakeju.

⁴ Kaanagadeen wanŋo somata iikawaa siligia romonŋowu. Wanŋo tosia ii somasomatato, kilenj haamo kotiganonj ii nanŋonj ononŋi kowe kotonj kemakeju. Somata qatawo koloojuto, ii kilenj kekenŋaa galenŋa kapten iinonj wanŋo gilijanonj rama siinŋa otaan stia (steer) loqaya melaa iikayadeen melenjeleenj ano wanŋo somatanonj kawaa so meleema kemakeja.

⁵ Neselambaa kania ii kaanjadeen. Ii sele busunanaa kitia melaadaga koloojato, kilenj saanonj qaa somata kania kania iikanonj selenana menj uma jenkejonj. Mono koi romonŋonj laligowa:

Gere lokota melaadanonj tereema kemenj saanonj jolononj mononj duuya somata qatawo jedabororo kamaanaga.

⁶ Neselanananonj kaanagadeen gere bolan kaanŋa kolooja. Ii sele busunanaa kitia kitia iikawaa batugianonj rama qewolombaa kondomondoo nemunŋa kolooja. Kaen kolooro gere siawaa Toyanonj jiilanonj ootirin iikanonj upiipiro afaanagadeen uugerenonj mononj jero uuta kuuya koto-motonj tilooro laaligoyanonj nanamemenŋa kuuya ii jewonj kaanŋa totowiwaa. ⁷ Anutunonj iwoi kuuya mokoloroti, ii oro kania kania, koonj me iwoi baagianonj koma kondondonŋonkejuti me kowenonj laligojuti, ii ejembanonj menj

loorin onjombutiwaa so koloaju. Tosaanja ii koma tutugon menj loorin onjongi miriwaa oroya koloaju.

⁸ Kaan koloajuto, neselanananonj mono oro kawalia kaanja koloaja. Ii nombenj warabe kaananonj saa qegeta koloon onjomumu kaanja onjogonj nininj menj komunj nonomambaa-jonj jojorinkeja. Ejemba kuuyanonj ii menj loorinj somongonj mubombaajonj amamaankeju. ⁹ *Neselanananonj Ponj Jiisas ano Manj Anutu mepeseenj oromakejonj ano leegenj ejemba iyanjaa kaitani kaanja mokoloonj onjonoti, ii qaa seinonj lanj gasuaanj onjmakejonj.

¹⁰ Neselanj motoonggo iikanonj Anutuwaaw qata mepeseenkejonj ano qaa seinonj tosaanja gasuaanj onjoma jenkejonj. Oo uumeleenj alauruna, kaniagianonj kaanja ero mende sokonja. ¹¹ Apu saanja ano kaambogawo ii apu jaaya motoonjononja ujunjonj koumakejao me qaago? Kaanj qaago. ¹² Oo uumeleenj alauruna, joganjonnga pandigbamo (sanj) ii saanonj koloonkeja me qaago? Kaanjagadeenj jao gerenonja mandariina saanonj koloonkeja me qaago? Iikawaa so apu saanja ii kou kaambogawononja ujunjomambaaajonj amamaankeja. Mono ii.

Momakooto honja ano qolonjmolongoya

¹³ Onjoo batugianonj morononj momakootowo koloonj qaa mindingowaatiwaa so koloaja? Monjonj “Kaanja koloaja,” jewuti eenj, iinonj mono uuta ii momakootoyaa so menj kamaanj silianonj gumbonjonjonj nanamemenja qendeenj asuganonj asugiro iininj sokombaa. ¹⁴ Iikanonj sokombaato, uugianonj motoqoto koloonj uunonj junjunj ero irinjonsoonj kaambogawo moma gemaqeqe ama aonjkejuti eenj, momakootogia iikawaajonj mono selegia eenj toonj mende menj ubu. “Qaa honja otaajonj,” jenj mono iikawaa honja kolatiwubo. ¹⁵ Yonjoo-nonj momakooto kaanja ii balombaa momakootoyaga. Ii Siwenonja mende kamaanjkejato, omejjilanj yonjononj ejemba sololoonj onjongi jegi Unja Toroyanonj iikawaajonj wosobiri momakeja.

¹⁶ Daenj yonjoo uugianonj motoqoto koloonj uunonj junjunj ero irinjonsoonj moma gemaqeqe ama aonjkejuti, iyonjoo laaligogianonj sisau ilinjwalinj ero sili anjonjorayawo kania kania otaankeju. ¹⁷ Ii otaankejuto, momakooto Siwenonja kamaankeji, iikawaa kania mutuya ii nanamemenj soraaya. Momakooto soraayaa silia tosaanja ii kokaenj: Lu-aenonj laligowombaa siinja enj onjono gumbonjonjonj qaganonj

* 3:9: Jen 1.26

tosaana uujopa ama onoma qaa baatanon kenji Unja Toroyanon uugia saa qero tosaana kiankomun ama ononji uumogiaa hona awaa awaa ii mamaga asuginjeja. Gbingbaon mesaon ejemba qaagia bakasasan mende gosin selenondeen ala-ala mende laligoju. ¹⁸ Luaeqeqe ejembanon lu-aenon laligowombaajon moma iikawaa kota komogi hona nanamemen dindina kolooro oyanboyan laligonjeju. Kian.

Balombaa momakoto mesaon Anutuwaa ala koloon laligowu.

4

¹ Naa iwoinon manja ano angowowo kondooro batugianon koloonjeja? Onoangiaa siingia kombombananon mono waama sele busugia sokono awaa ano bologa iikanon aworanjori manja ano angowowo koloonjeja. ² Ono iwoi kania kania mewombaa siija kotakota bobo momakejuto, ii onoo bunja mende koloonjeja. Iwoiwaa iimasiin ama baagon uugianon gere jero ejemba unugi komunkejuto, kilen ii mende menjeju. Kawaajon yon jen ango-wowo ama manja qenjeju. Ono Anutuwaajon mende qama koolin onoangio een mewombaaajon mojuti, iikawaajon ii mende bunja qen onjeju.

³ Anutuwaajon qama koolinkejuto, kilen ii kokaembaajon mende menjeju: Uugianon mende dingoro iwoi onono ii mesoon onoangiaa siingia kombombana bologa metogon sele busugiaa korisoro ambombaaajon moma welemakeju. Ii mende sokono Anutunon ii anjon komakeja. ⁴ Oo ono olonkalu ejemba kaana koloju. Loemba kana dindina mesaon serowilin amakejuti, ono mono iikawaa so Anutu mesaon uumeleembaa gadokopa ejemba yonowo ala-ala men monen hinanondeen uugia somonjon laligoju. Tani kaan ama iikanon mono Anutuwo kerekere amakeju. Ii moma kotoju me qaago? Kawaajon monjon uuta balombaa siin kombombana bologa metogomambaajon amakeji, iinon mono Anutuwaa kereya koloja.

⁵ Bunja Terewaa qaa mon ii kokaen oogita eja, “Unaya Toroya uunananon ama nononota laligoji, Anutunon ii siija kombombana iikanon saa qero laligoja.”* Qaa ii omayaga kania qaa kaen romongowubo. ⁶* Qaa ii omayaga qaagoto, ono iikawaa so siingia tororo Anutuwaanon ambuti een, iinon mono kalenmorianan hononja qaa onomakebaa. Kawaajon Bunja Tere koi jen oogita eja:

* **4:5:** Bunja Tere qaa iikawaa kania mon ii kokaen, “Unya Toroya uugianon anota laligoji, iinon jopagon nonomambaa siija kombombana moma ananaajon motoqoto momakeja.” * **4:6:** Gba 3.34

“Anutunonj sewanjiki ejemba tuarenjen ama onomakejato, uugia menj kamaankejuti, iiga mono kalenmorianj onomakeja.”

⁷ Kawaa so onjo mono uugia gosinj Anutuwaa qaa baatanonj kema laligowuto, Kilenjaa Toya tuarenjen ama mugi onomesaonj misingonj kemaliwaa. ⁸ Mono Anutuwo soomongo ama kosianonj kagi iinonj onowo soomongo ama kosogianonj nambaa. Singisonjo megi borogia-nonj totowiro Jiisaswaa sayanonj ii songbambaatiwaajonj qama kooliwu. Uugianonj junquno kemaqen-kanqen lanj anji uugianonj tilooro koma konjoratinj onono soraaya koloowutiwaajonj qama koolinkebu. ⁹ Mono tapekokorogia moma kotonj jinjenj qama woso-biri moma silama saabu. Jomo ainjolongia mesaonj meleema amburerej ambu. Korisorogia mono mesaonj wosobiri moma aowu. ¹⁰ Mono Pombaa jaanonj menj kamaanj aogi iinonj metaama onombaa. Kianj.

Uumeleenj alaurugia yonoo qaagia mende jenj tegowu.

¹¹ Uumeleenj alauruna, gemaqeqe qaa mono mende jenj aonj laligowu. Monjonj qaa kaanja jenj kisama uumeleenj aliaa qaaya jenj tegoji, iinonj mono Anutuwaanonj kana qaa jenj tegonj menj kamaanj anja. Gii Anutuwaanonj kana qaa jenj tegonj gogoraagenj ama iikaanja kanonj ii mende tenj komakejanto, ii silemale ama umbuqumbulinj ejaga koloonj laligojanj. ¹² Anutunonj kana qaa jenj kotonj nonoma iikawaa so mono qaanana gosinj jenj tegoro tiwilaawonja me kiankomunj nonono oyanjboyanj koloowonja. Iinondeenj jenteego Tonana koloojato, gii mono geenjaajonj “Moroga koloojenj?” jenj alaga gosinj qaaya jenj tegonjkejanj? Kianj.

Sele memewaa galenj meme qaa

¹³ *Mono geja ambu! Tosaanja onjo selegia menj uma kokaenjenjkeju, “Nono kete me woranj koi mesaonj taonj ii me ii kanonj kema konjkororo ama monenj somata horonj gbani motoongjo laligoninj tegoro kanonga eleema kawonja.” Niinonj kawaaajonj kokaenjinjowe mobu: ¹⁴ Laaligogia woranj nomaenj laligowuti, onjo ii mende moma kotoju. Onoo laaligogiaa kania ii nomaenj? Ii kaaso koosuwaa sogaa kambanj torodaamonj asuginj enj aliwaa. ¹⁵ Kawaaajonj onjo mono kokaenjenj sokombaa, “Pombaa uusijnanonj ananaajonj kaenj ero jaawo laligowonjati eenj, mono kaanj kaanj ama mewonja.” ¹⁶ Kaenj mende jenjkejuto, eenj toonj jaba-arambaranj ama onjoangiaa selegia menj uma mepeseenjenjkeju. Nanamemenj kuuya kaanja kanonj mono bologa kolooja.

* 4:13: Gba 27.1

¹⁷ Qaana jen tegomambaajon ama kokaen jejen: Monjon sili awaa qen mewaatiwaa kania moma kotonjo ii mende ama mewaati, iinon mono singisonjo anja. Kianj.

5

Ejemba esuhinagiawo yonoo galen meme qaa

¹ Oo ejemba esuhinagiawo, onjo mono geja ama qaana koi mobu: Kakasililin siimbobolo qagianon ubaati, iikawaajon mono amburerej ama qama silama saabu. ² *Monej esuhinagianon mono gisaadaboroja. Gejalolon ano dumunjan yononon opo malekugia kitomiton nenkeju.

³ Onjo kambanj tetegoya kokaamba miri, kare ano esuhina tosaanja goul, silwanon memeta ii qanon qanon menj kulu-luugi eji, ii kasukerajujonon turudabororo tonoreawo (rost) menj eja. Tonorea ano kasukerajuju iikanon dangunu kaanja en kaniagia kambanj tetegoya kokanon kokaen qendeem-baa: Onjo laaligogia monej hinanon somonjon mesoqesoogi jangon qaono tiwilaawuya. Tonorea ano kasukerajuju iikanon mono gere bolanj kaanja sele busugia kaanagadeen menj boliwaa. ⁴ *Mono koi romonjowu: Gawonj meme ejemba gawonjianon tetebaro menj timintamenj ano oro qinjij qonjoma laligogiti, ononon iyonoo tawagia ii bone qaganon angon kongi. Onjo iyonoo saa njindij-nundurugia moju me qaago? Qamasilangia iikanon mono Ponj Anutu, kuusun kuuyaa Toyaa gejianon kemedabororo moja.

⁵ Ononon namonon koi iwoi kania kania jaasonjo bunja qen aon siiseweweya qaa laligon sele busuwaa korisoro ama siingia metogon aon laligogi. Balombaa omakeleyanon somonjon onono jejelombanj mamaga lanj ama baanon newageen nepaqepalo nenj laligogi. Anutunon qaagia jen tegoro unjugi komuwutiwaa kambanjanon kanj kuuwaati, mono kambanj iikawaajon jojorinj kelegiawo koloonj laligoju. ⁶ Ejemba koposowaa qaagia qaa onjo mende tuarenjenj ama ononji kilenj qaagia jen tegon lanj unjugi komun komun laligogi.* Kianj.

Binj mokosinjon bosima qama koolinj laligowu.

⁷ Oo uumeleenj alauruna, onjo Ponjon koubaatowaajon mamboma kambanj biiwia kokanon mono mokosinjon binj bosima nambu. Kaenj nama komakoomo ejawaa tania ii romonjowu: Iinon nembanene namonon komoma nama

* 5:2: Mat 6.19 * 5:4: Dut 24.14-15 * 5:6: Qaa iikawaa kania monj ii kokaen: Onjo eja koposowaa qaaya qaa kilenj qaaya jen tegon qegi komuroti, iinon onjo mombo mende qotogon onjmakeja.

honja sewanja uuta asugiwaatiwaajon kaparanj koma mam-bomakeja. Kaparanj koma mamboma laligoro konj bedu kambanjonj karo mombo mambono konjuru kambanjonj kan kuunkeja. ⁸ Onjo kaanjadeen mono binj bosima mokosinjgonj nambu. Ponjonj mombo kawaatiwaa kambanjonj toriji-waajonj ama mono uugia menj kululuunj bonj qenj nambu.

⁹ Oo uumeleenj alauruna, Anutunonj qaagia jenj tegoro lombo mokoloowubotiwaajonj mono onjoangiaa batugianonj qaa jenjmeesanj ama uugianonj njindij-njunduru mende jenj aonjkebu. Mobu, jenteego Toyanonj mono dodowinj nagunonj nanja. Kianj. ¹⁰ Uumeleenj alauruna, gejatootoo ejemba yonjononj wala eenanonj Pombaa qatanonj Bunja qaa jegi kakasililinj menj onjngi moma kilenj mokosinjgonj binj bosima kaparanj koma laligogi. Onjo mono iyonjoo tanigia romonjonj kana lasugia otaanj laligowu. ¹¹ *Tosianonj kaparanj koma binj bosima laligonj haamo anjiti, nono iyonjoojonj "Ii-a sim-bawonjowo!" jejonj. Eja qata Job iinonj kakasililinj moma kilenj kaparanj koma haamo anoti, ii moju. Haamo ano tetegoyanonj Ponj kianjkomu Toya koloonj niniima koboonjkeji, iinonj oyanjboyanja muro laligoro. Mono ii romonjgowu. Kianj.

¹² *Oo uumeleenj alauruna! Qaa kota uuta monj koi jemaña. Onjo qaa ii me ii jewuti, ii jojopanj qaanonj kokaenj mende jenj kotiiwu, "Qaana honjowo mende kolooji eenj, Siwe Toyanonj saanonj lombo ano qananonj ubaa me balombaa omejiilanjononj balonj mewagoro merenj menj turunj nomba." Qaa ii me jojopanj qaa tosaanja iikaanja kanonj mono qaagia mende jenj kotiiwu. Kaenj qaagoto, oo-qaawaajonj moma "Oonj!" iigadeenj jewu ano qaago-qaawaajonj "Qaago!" jewu. Potagororonj qaa jegi Anutunonj qaagia jenj tegonj ironja meleeno qagianonj ubaa. Kianj.

Momalaari qaganonj qama kooligi honja koloowaa.

¹³ Uumeleenj ejemba onjnoonjga monjonj qenj-jenmanjenjowo laligoji eenj, iinonj mono Anutu qama kooliwa. Monjonj korisorononj laligoji eenj, iinonj mono rii qama Anutu mepeseewa. ¹⁴ *Onjnoonjga monjonj ji kiro laligoji eenj, iinonj mono uumeleenj kanagesowaa jotamemeya horonj onjono kanj Pombaa qatanonj kele selianonj morinj iwaajonj qama kooliwa.

¹⁵ Momalaari qaganonj qama kooligi Ponjonj ejemba jiwa wo ii hamo qenj muro qeangonj mombo waabaa. Singisonjgo ama ji mokoloroti eenj, Anutunonj mono singisonjgoya ii songbama mesaowaa.

* 5:11: Job 1.21-22; 2.10; Ond 103.8

* 5:12: Mat 5.34-37

* 5:14: Maak

16 Kaen kolooro Anutunon hamo qen onono qeangowutiwaajon mono singisonjogia jokolon aon Anutuwa qama koolinkebu. Ejemba solan monon uuta men kululuun Anutu qama kooliwaati, iikawaa honanon mono damuyawo ano usunawo koloowaa. 17 *iikawaa sareya mon ii gejatootoo eja qata Elaija. Iinon balon eja anana kaan laligoro. Iinon kon mende kawaatiwaajon uuta men kululuun kaparan koma qama kooliro konon gbani karoon ano koin 6 kawaa uutanon namonon mende kamaaro. 18 *Kamban ii tegoro mombo qama kooliro sombin injan kono kon kin bedu mero nembanene mombo tonjonin kolooro. Kian.

Monon jinjan keno alianon ilaaro sokombaa.

19 Uumeleen alauruna, onoononga monon qaa honaa kania qiwitigon jinjan keno monon ii mokolon kana dindinanon mombo wama ambaati een, 20 *iikawaajon mono kokaen romongowu: Singisonjo ejemba monon jinjan kanaan keno alianon ii iikanon wano uuta looriro mombo meleembaati, iinon mono koomu kotiga mende komuwaa. Alianon ii gere sianon kemebabotiwaajon anjon koma muro Anutunon singisonjogoya seiseiya ii songbama koma turuwaa. Kian.

* 5:17: 1 Kirj 17.1; 18.1

* 5:18: 1 Kirj 18.42-45

* 5:20: Gba 10.12; 1 Piito

Piitowaanon Tere 1 Piitonon Tereya mutuya ano. Jen-asa-asari

Piitonon Buᅇa Tere koi oon Kraistwaa alauruta Eisia prowinswaa Noot waagen deema laligogiti, iyonoojon ano goman liligon keno. Kanain qagia kokaen qama ooro, “Anutunon ejemba anaaajon meweengon ononoti, iyononon.” Momalaari ejemba sisiwerowero mokolon siimbobolo moma laligogiti, iyonoo uugia nangowaatiwaajon moma Tere koi ooro. Kraistwaa Oligaa Bunawaa kania duduuwubotiwaajon ama Jiisaswaa qaaya mombo kokaen jen asariro, “Jiisasnon komuroto, mombo koomunonga gbilin waama mombo eleema kamambaajon jen somonjon oyanboyan koloowombaa jejeromonromon nonono mambomakejon. Kawaajon siimbobolo momakejuti, ii mono moma anjon koma kaparan koma kotiin nama laligowu. Siimbobolo iikanon momalaarigia gosiro honawo koloowaati een, Anutunon mono tawaya meleema onombaa. Jiisas Kraistnon asugiwaati, kamban iikanondeen mono akadamugiawo koloowuya. Qaa ii moma mono awasankaka nambu.” Kaen qambanmaban onoma ooro.

Konajilin kambananon uugia nanjon onoma toroqen kotiin kokaen uukuuku men onono, “Ono Kraistwaa buᅇa koloojutiwaa so mono laaligo soraaya laligowu.”

Buk kokawaa bakaya wanᅇa 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutuwaa hamoqeqe gawombaa kania 1.3-12

Laaligo soraaya laligowombaa jenkooto 1.13-2.10

Siimbobolo qaganon gawon nomaen bosimbonᅇa 2.11-4.19

Uugia meleema men kamaan gawon mewu 5.1-11

Buᅇa tere kokawaa qaa kota wanᅇa 5.12-14

¹ Anutunon ejemba iyanaaajon meweengon nonono nonoononga tosia ononon Israel mesaon prowins qagia Pontus, Galesia, Kapadosia, Eisia ano Bitinia kanon deema kema laligoju. Piito niinon Jiisas Kraistwaa wasiwasi eja aposol kolon onowo qaa amin mobombaajon tere koi oojen. ² Manana Anutunon waladeen monowaa monoyanon momo areᅇ ano ero iikawaa so Unᅇa Toroyanon onᅇ men sorain onono Anutuwaa buᅇa koloogi. Anutunon onᅇ Jiisas Kraistwaa jeta ten kombutiwaajon meweengon onono Kraistwaa sayanon qeesaaro onomorin songbama onomakeja.

Anutuwaa kalenmoriananon mono uugia so seirow luaenon laligowu. Kian.

Oyanboyambaa jejeromonromonanaajon Anutu mepeseewonja.

³ Anana Porjnana Jiisas Kraistwaa Manja Anutu ii kokaembaajon mepeseenkebona: Anutunon kiankomu somata nonoma nunuano kolokoloo dologa kolooni. Kolokoloo dologa koloon Jiisas Kraistnon gbilin koomunonga waaroti, anana iikawaa so gbilin waama oyanboyon koloowombaaajon jejeromonromon ama laligojon. ⁴ Oyanboyon bunja qen aowombaaajon jejeromonromon ama mambomakejon. Anutunon oyanboyon ii uumeleen alauruta nonombaatiwaaajon Siwe gomanon anota eja. Iikanon en mende sakaka kasukerajuju men totowin gisaan aliwaa. ⁵ Momalaari koma gbiliwuti een, Anutuwaa esunanon sopa somonjon kokojiji onono Siwewaa bunja laligogi Jiisasnon saanon unuano Siwenon uma oyanboyon koloowuya. Anutunon Hamoqeqe Toyaa kania kamban tetegoyanon kaen ninisaandabororo ejemba jen asarin onombonatiwaaajon ama eja.

⁶ Oyanboyon koloowombaaajon aisoon laligojuto, namonon laligonin Anutunon angobato Toya mende somongoro lombo angosisiri kania kania kolooro siimbobolo mokoloon moma laligoju. Kamban toroga kaanja laligowuto, ii kilen korisoro ama laligoju. ⁷ Anutunon angobato mende somongoro qagianon uma momalaarigiala tania gosinkeja. Jamo honja kotakota qata goul kawaa sewanja ii maa suan uugujato, kilen kamban monon alidaborowaa. Kamban toroga ewaatiwaaajon ama ejembanon goul ii gerenon dalasisi onon honjanon godomaruruya ewabotiwaajon gosin angotete menkeju. Iikawaa so onon ononon tororo moma laarin nama kotinkeju me qaago, angotetenon mono iikawaa kania gendeemakeja. Anutunon uugiala honjanon goul kokaembaajon uuguwaatiwaaajon moma gosinkeja: Momalaarigianon powowon kotakota kolooro sewanja uuta iikanon goul silwa mamaga uugun kamban tetegoya qaa ilaan onono sokombaa. Kaen injiro sokombaati een, Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaa kambananon mono mepeseen onono Anutu waa jaanon qabunja mokoloon akadamugiawo koloowuya.

⁸ Ono Kraist mende iima kilen jopagon mun laligoju. Kamban kokaamba Kraist mende iima kilen moma laarin munkeju. Kaen ama korisoro akadamuyawo ama aisoonkeju. Korisorogiala iikanon mono jenon mende jejetaa so kolooja. ⁹ Ono Jiisas moma laarigi hamo qen onono letongi. Momalaarigiala toonja ii Siwe gomanon eu raja.

Anutunonj kokoosogia mero onononj eukanonj uma toonj ii uulanawo oosiriwutiwaajonj moma korisoro amakeju. Kianj.

Gejatootoo ejembanonj jejeromonjromonj ama laligogi.

¹⁰ Gejatootoo ejemba yonononj hamoqeqewaa kania mongama Anutu qama koolinj qiqisi ama moma gosinj laligonj kougi. Kaenj laligonj Anutunonj kalenjmorianj onjombaatiwaajonj moma asarinj iikawaa gejatootoo qaaya ii waladeenj jenj laligonj kougi. ¹¹ Kraistwaa Unj Toroyanonj gejatootoo ejemba sololoonj onjoma asugiwaatiwaa qaaya injisaama sane qenj kokaenj injjoro, “Kraistnonj siimbobolo moma iikawaa gematanonj asamararanj akadamyawo mokoloonj asarinj laligowaa.” Kaenj injjoro moma Hamoqeqe Toyanonj naa kambanonj ano nomanomaenj asugiwaati, iikawaa kania mongama qiqisi ama moma gosinj laligogi. Kaenj laligonj buju qaaya qaaya waladeenj nanjonj jenj laligonj kougi.

¹² Hamoqeqe Toyaa kania mongama qiqisi ama moma gosinj laligogi Unj Toroyanonj momo kokaenj injisaama injjoro, “Onj mono onjonganj welenj mende qenj aowuto, ejemba kanagenj koloonj qaagia weengowuti, mono ii ilaanj onjoma laligowu.” Kaenj injjonj gejatootoo qaa onjnoti, nono tosonianj ii kambanj kokaamba liligonj jenj asarinj onjoninj mogi. Kraistnonj Unj Toroya Siwenonja wasiro kamaanj ejemba sololoonj inaanj onjono Oligaa Bunja jenj uukuukuu menj onjoma laligogiti, iyonononj Bunja qaa iikayadeenj jenj laligogi. Gejatootoo qaa iikawaa honja kolooro Siwe gajobaurunananonj kaanqagadeenj ii uunj iima kania moma asariwombaajonj awelegonj laligoju. Kianj.

Anutunonj soraaya laligowombaajonj nonoomakeja.

¹³ Bunja qaaya kaenj ejiwaajonj onj mono uugia Anutuwaawo gawonj mewombaajonj opogia horogi kiro jorinj menj afaangonj aonj nambu. Mono bonj qenj onjonganj nanamemenjgia galenj koma aonj laligowu. Jiisas Kraistnonj mombo asugiwaatiwaa kambananonj kalenjmorianj onjombaati, mono iikawaajonj mamboma jejeromonjromonjgia kuuya iikanonj ama laligowu. ¹⁴ Anutuwaawo meraboraurutanonj qaaya tenj komakejuti, onj mono iikawaa so kana soraaya otaanj laligowu. Wala lalabubu tompinj laligogi onjonganj siinjgia kombombanja bologanonj yaiwisisi menj onjngi lansanj laligogi. Kaanja laligogito, kambanj kokaamba nanamemenjgia mono siinj iikawaa so mende toroqenj ama menj laligowu. Lanj sisau laligowubotiwaajonj mono galenjgia menj aonj laligowu.

¹⁵ Lan sisau qaagoto, Anutu soraayanon onoono onjo mono kaanagadeen iwaa so nanamemengia kuuya kanon soraaya koloon laligowu. ¹⁶ *Bunja Terewaa qaa mon kokaen oogita eja, “Niinon toroya soraaya laligojenywaajon noo bunauruna onjo mono soraaya koloon laligowu.”

¹⁷ Anutuwaajon “Manana,” jen ku-usuna koma horonkejoni, iinon man awagayaaajon ama ejemba tosaanja mende ninisoroon tosaanja mende sureen onjomakeja. Kuuya ananaa nanamemenana mono keda motonjonon gosin motomotoon ananaa qaanana jen tegowaa. Kawaajon Anutu toroyaa bunauruta koloojuti een, namonon kusu laligowutiwaa so mono soraaya koloon laligowu. Jegianondeen qaagoto, nanamemengianon mono Anutuwaa jeta uguwombotiwaajon sombugia moma laligowu. ¹⁸ Kaanagadeen Anutunon dowegia merotiwaa kania momago mono soraaya koloon laligowu. Ambosakonurunananon tando lopion momo aren tondu otaan nanamemen omaya qendeema nonongiti, Anutunon onjo iyonoo so toroqen tondu laligowubotiwaajon sewangia uuta gilin dowegia mero. Sewangia ii silwa goul uugun giliroti, ii moju. Balombaa monej hina aliwaatiwaa so kolooji, iwoi iikaanja kanon sewangia mende mero.

¹⁹ Iikanon qaagoto, Kraistwaa saya sewanja uuta iikanon mono wangia mero. Kraistnon lama meria solanja wiji buubuuya qaa kaanja kolooro ii siimolon onjo-oombaa tani kaanja qegi saya kamaaro. Kawaajon mono soraaya koloon laligowu. ²⁰ Anutunon walawala Siwe namo mende mokoloon oroma kamban iikanonja Kraist meweengon downana mewaatiwaa gawon aren ii waladeen ama arengoro. Ii arengodabororo ero laligon kouma laligogito, kamban tetegoya kokanon onjonon qeangowutiwaajon ama ninisaano asuganon kolooro. ²¹ Kraistnon nemun koma onono saanon Anutu moma laarin munkeju. Anutunon Kraist men gbilin muro koomunonga waaro asamararan muro laligoja. Iikaanja laligojiwaajon ama onjo Anutu moma laarin nama qaa kuuya jeroti, iikawaa so ama menkebaatiwaajon jejeromonromon ama munkeju.

²² Jejeromonromon ama mun qaa hona ten kongi Kraistwaa sayanon koma konjoratin onono laligowu. Kaanja laligon saanon uumeleen alaurugia gbingbaonja qaa jopagon onjoma laligowu. Uu wombogia kuuyanon mono kaparan koma tororo uujopa ama aon laligowu. ²³ Laaligo kotigaa qaaya kanon mono nemun koma onono kolokoloo dologa koloogi. Balombaa qaa kusuga monjon mende nemun koma

* 1:16: Lew 11.44-45; 19.2

onono Manj somataa meraborauruta koloogi. Anutuwaa qaayanonj mende aliwaato, mono tetegoya qaa zenj enj ubaa.

24 *Qaa iikawaa kania ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja:

“Ejemba kuuya onjo mono gbojoja lolo tani kaanja kolooju. Akadamugia kuuya ii juraya asasagagiawo tani kaanja kolooja.

Gbojoja lolononj mono soolinj gororongogi juragianonj boratinj tegogegonj kamaawuya.

25 Kaenj kamaawuto, Pombaa Bunja qaa laaligo kombombanja nonomakeji, iikanonj mono tetegoya qaa kotiin enj ubaa.”

Bunja qaa iikanonj Oligaa Bunjaya kolooro tosianonj ii jenj asarinj onjonj moju. Kianj.

2

Jamo laaligoyawo iwo nama mono soraaya koloowu.

1 Bunja qaa mojutiwaajonj mono kilenagia kuuya kotogonj giliwu. Gbingbaonj qalomalowen kuuya ii mono mesaowu. Uumeleembaa nanamemenj seleseleya ii mono sisia menj togowu. Goronjkiki ano gemaqeqe qaa kiisanj amakejuti, ii kuuya mono qetegogi kamaanj tegowa. 2 Merasisi gbingbaonjgia qaa yonononj ajugadeenj newombaajonj moma awelegonkeju. Onjo mono iikawaa so Bunja qaa mende meerangogiti, ii uu wombogianonj ambombaajonj awelegonj laligowu. Kaenj laligonj momalaarigia koma gbiligi somariinj kotiiro letoma laligonj oyanboyanj koloowu. 3 *Bunja Terewaa qaa monj ii kokaenj eja, “Nembanene monj kisiriinj ainja mogiti, iikawaa so mono Ponj awaa iwo qokotaanj ainja mobu.” Qaa iikawaa so Pombaa ainja mojuti eenj, mono Bunja qaanonj somariinj kotiin laligowu.

4 Kraistwaa sareqaa monj kokaenj jemaņa: Kraistnonj waama Anutuwaa tando kombombanja koloonj laaligo kotigaa wota kolooja. Onjo mono iwaanonj kanj mombo letombu. Ejembanonj tando mombaajonj “Jamo omaya,” jenj gemaqenj mesaogito, Anutunonj ii Hamoqeqe Toya koloowaatiwaajonj meweengonj iwaajonj moro sewanja uuta somata kolooja. 5 Kraistwaanonj kanj gbilinj onjoangio kaanjagadeenj mono jamo kowonjinj laaligogiawo kaanja koloowu. Kaenj koloonj kotiin laligogi Siwewaa motonqeqe iinonj onjoma uugia meagoro kotikotii mokoloonj uuwaa laaligowaa jiwowonj jigo honja koloowu. Unja Toroyanonj uugianonj laligonj sololoonj menj letoma onono mono jiwowonj jigo iikawaa jigo gawonj galenj soraaya koloonj nambu. Unja Toroyanonj

* 1:24: Ais 40.6-8 * 2:3: Ond 34.8

nemun koma inaan onono ten koma Anutuwaa waeya men mepeseen mun laligowu. Kaen laligogi Anutunon injiima Jiisas Kraistwaajon ama nanamemenjia kaanaa aina moma laligowaa. ⁶*Buja Terenon qaa mon ii kokaen eja:

“Iibu, Anutu niinon kowonjin tando mon meweengon Zaion baananon Israel tuun somata uugianon komowe ii jingbilin tando kombombanja maa suan damandanawo (milyon Kina kaanja) koloowaa.

Daen yononon tando powowon kotakota ii moma laarin munkebuti, iyononon iwaajon ama gamu mende moma laligowuya.”

⁷*Moma laarin mun laligojuti, onoo jaasewangianon ii tando kombombanja akadamuyawo koloojato, tosanon uu-gia mende meleema een laligojuti, iyonoo jaagianon ii Buja qaa kokawaa so eja:

“Miri meme yononon ‘Kowonjin omay,’ jen tando ii gema qen mesaogiti, tando iikanon mono tando kombombanja kolooro.

Kanagen tania ii aen kaanja mokoloogi. Tando powowon kotakota kaanja ii riinagati een, mirinon mono orononon kamaan konaga.”

⁸*Buja qaa mon ii kokaen eja,

“Ejembanon jamo kowonjin iikanon ritatagon unuro iikanon mono unun mizimizi ama onombaa.”

Yononon Buja qaa mende ten koma iyangiaa aingia otaankejutiwaajon ama ritatagon kamaankeju. Anutunon kaen arengon ononotiwaa so kamaankeju.

⁹*Yononon kaen kamaankejuto, ononon ejemba tuun somata gaita mon kokaen kolooju: Anutunon onoo iyanjaajon meweengon onono tak-kootoya kolooju. Anutunon pangamanonga onono asasaga damuyawo iikanon keuma jigo gawon galen tuun soraaya kolooju. Angolet akadamuyawo men laligoroti, iikawaa Buja qaaya ii jen asariwutiwaajon onono. Onoonota ononon Anutuwaanon kanageso bunaya laligon Kin Pombaa jawinuruta koloon gawona liligon menkeju. ¹⁰*Wala Buja Terewaa qaa mombaa so “Simbirinsambaran lan laligogito,” kaman kokaamba uugia somonon aon mutulangon “Anutuwaa uumeleen kanageso tuun” koloon laligoju. Wala Anutuwaa kiankomuwaajon “Poumapou laligogito,” kaman kokaamba

“Injiima kobooro kalenmorianja saanon moma koton laligoju.” Kian.

* 2:6: Ais 28.16 * 2:7: Ond 118.22 * 2:8: Ais 8.14-15 * 2:9: Eks 19.5-6;

Ais 43.20-21; Dut 4.20; 7.6; 14.2; Tai 2.1; Ais 9.2 * 2:10: Hoos 2.23

Anutuwaa welenqeqe ejemba kokaen koloon laligowonja:

¹¹ Oo wombo alauruna, Siwewaa bunja koloon namonon koi tatawaga wabaya laligojuti, niinon onoo uugia kokaen kuumanja: Selewaa siingia kombombanja bologanon galen koma onjombabotiwaaajon mono onjoangia anjon koma aowu. Siinj morota morota iikanon uugia menj boliwaatiwaaajon manja qenjeju. ¹² Uugia mende meleengiti, iyonoo batugianon nanamemengia awaagadeen ama menj laligowu. Tosianon onjo bologa meme ejemba kaanja qaanon jen bolinj onjmakejuti, iyononon nanamemengia awaa iima kaniagia tororo moma asarigi roromonjogianon utegowaa. Roromonjogianon utegoro iyanjiaa singisonjogia ano moma-soosoogia iima koton uugia meleema Kraist asugiwaatiwaa kambananon onjoojon ama Anutu mepeseen munkebu.

¹³ Anutunon laaligo arengoro ejemba tosanon galen koma nonomakeju. Pombaa qata bosinjuti een, onjo mono kuuya iyonoo qaa baatanon kema laligowu. Kinj ano gawana yononon wangia koloojuti, onjo mono iyonoo jegia tenj koma laligowu. ¹⁴ Kaunsol ano komiti yonoo jegia kaanagadeen tenj koma laligowu. Yononon ejemba kaiyaka bologa amakejuti, iyonoo qaagia gosinj ironja meleema onjmakejuto, kaiyaka awaa amakejuti, iyonoo qagia mepeseenjeju. Anutunon kawaaajon ama gawman ejemba kuunj onjono laligoju. ¹⁵ Anutuwaa uusiinja ii kokaen eja: Gejajuju ejemba uugia qaa poumapou laligon onjoojon qaa omaya omaya jenkejuti, onjo mono nanamemenj awaa ama menj iikanon iyonoo buugia mejugogi olon laligowu.

¹⁶ Anutunon bologaa kasa gbadoyanonga isama onjono loloogiti, onjo mono iikawaa so nanamemenj solanja ama menj laligowu. Kaanj laligowuto, kilenagia koma turuwutiwaaajon kokaen mende jewu: “Kasa gbadonana qaa solanja (frie) laligojon.” Kaenj jenj iikanon mondon onjoangiaa aingia mende otaawu. Kaenj qaagoto, Anutuwaa jeta tenj koma welenj qenjejuti, mono iikawaa so gbadoya qaa laligowu. ¹⁷ Ejemba kuuya ii mono goda qenj onjoma laligowu. Uumeleenj alaurugia ii mono uu wombogianon jopagon onjoma laligowu. Anutuwaa qaaya uuguwombotiwaaajon mono sombugia moma laligowu. Kinj ano galenjurugia yonjoojon mono mogi uro goda qenj onjoma laligowu. Kianj.

Kraistnonj siimbobolowaa sili awaa qendeema nonono.

¹⁸ Welenqeqe onjo mono somatagiaa qaa baatanon kema goda kuuya qendeema onjoma laligowu. Uubonjonon galenj awaa koma onjmakejuti, iyonjoojonadeen qaagoto, horonj ureenj ama onjmakejuti, ii kaanagadeen tororo goda qenj onjoma laligowu. ¹⁹ Daenj yonononj Anutuwaa jetaa so

ejemba goda qeŋ oŋoma laligogi kilen kania qaato, een kakasililin ama oŋoŋgi siimbobolo kaparaŋ koma moma mokosiŋgoŋkejuti, Anutunon ii iima tawaya meleema kotuegoŋ oŋono simbawoŋawo koloaju. ²⁰ Kaiyaka bologa aŋgi koobinon uŋugi ii moma mokosiŋgoŋ nambuti een, oŋoŋgiaaŋon mono nomaen mogi unaga? Kaiyaka amakegi-tiwaa so uŋugi qabuŋagiawo mende koloowu. Kaen qaagoto, nanamemen awaa aŋgitiwaaŋon ama siimbobolo mokolon moma mokosiŋgoŋ laligowuti een, Anutunon mono iikawaa tawaya meleema kotuegoŋ oŋono simbawoŋawo koloaju.

²¹ Kraistnon kaanjadeen oŋooŋon ama siimbobolo moma sili awaa qendeema oŋono. Kawaajon oŋo iwaa kana tamboya kosiŋ metetereen siimbobolo moma mokosiŋgoŋ laligowutiwaaŋon oŋoono. Kaen laligon simbawoŋawo koloowuya. ²² *Buŋa Terewaa qaa mon ii kokaen eja, “Iinon siŋgisongo mon mende ano ano iwaa je buutanonga qaa qolomolongoya mon mende kamaaro.” Oŋo qaa iikawaa so otaan aŋgi sokombaa. ²³ *Ejembanon uuqeŋe qaa tokoronkota Kraist mamaga jeŋ mugi kitia mon mende meleeno. Siimbobolo ama mugi moma kitia metogomambaajon mende torogon oŋono. Kaen qaagoto, Anutunon qaa dindiŋagadeen jeŋ tegonkeji, mono ii moma laariŋ qaaya iwaa boronon ama jeŋ tegowaatiwaaŋon mambono.

²⁴ *Kraistnon ananaajon kaparaŋ koma siŋgisongo gema qeŋ nanamemen solanŋ otaan laligowombaajon ama siimbobolo moro. Ii moro Buŋa Terenon ejiwaa so “Selia qegi wiji koloorotiwaajon ama Anutunon oŋo meŋ qeaŋgon oŋono.” Qeaŋgowutiwaaŋon mono “Aŋo siŋgisongonana meŋ sele busianon aŋgon” maripoonon uma komuro. Kawaajon oŋo mono Kraistwaa tani kaanŋ kolon siimbobolo moma mokosiŋgogi awaa koloowaa. Siŋgisongowaa aŋgobatonon horon nonono iikanon mono qamo taniŋaen kolon koomuya laligowonŋa. ²⁵ *Wala oŋo “Lama kaanŋ jinjaun kema kan lansaŋ laligogi.” Kaan laligogito, kambaŋ kokaamba uugiaa galenŋaanon eleema kan laligoju. Iinon oŋo lama kaanŋ sopa somonon kalan koma oŋomakeja. Kian.

3

Loemba oŋoo qambaŋmambaŋ qaa

¹ *Anutu welen qewombaa qaaya jedaborojento, emba oŋo mono kaanjadeen lourugia yoŋoo qaa baatanon kema laligowu. Kaanŋ laligogi lourugia tosiaŋon Buŋa qaa mende

* 2:22: Ais 53.9 * 2:23: Ais 53.7 * 2:24: Ais 53.5 * 2:25: Ais 53.6

* 3:1: Ef 5.22; Kol 3.18

teŋ koma laligojuti, iyoŋonoŋ mono kaanjiadeen embaurugia yoŋoo nanamemenŋia iima uugia meleembuyaga. Uugia meleema laaligogia Kraistwaa boronoŋ ambutiwaa Buŋa qaa jegianondeen mende jewuto, Kraistwaa kania mono sili-gianoŋ qendeema oŋoŋgi iima asariwuyaga. ² Nanamemen soraaya dindiŋa ama meŋ Anutuwaa jeta uuguwubotiwaa-joŋ keegia mogi ejanon kaen injiima yagogi Kraistwo qoko-taan laligowombaa siŋgia asuginaga. ³*Selewaa akadamu-giajoŋadeen mono mende meŋ umakebu. Waŋ sawagia qeŋ gawasu kania kania mende ama miziziin sele meŋ mende awelegoŋ laligowu. Kasasoroŋ goul iwoinoŋ selegia mende menjerenŋon aowu. Selekopaa awaa soro akadamyawo ii mende meŋ aowu.

⁴ Kaen qaagoto, akadamura hoŋa ii mono pondan megi uugianoŋ ewa. Uŋagianon luaenoŋ bonjoŋ laligogi akadamura hoŋa kanon aasanŋoyanon eŋ mono kamban moŋonoŋ mende aliwaa. Uubonjoŋ laligogi Anutunon injiima moro umakebaa. ⁵ Wala eenanon emba soraaya yoŋonoŋ Anutuwo nama jejeromonromon ama muŋ iwoi kuuyaajoŋ mamboma laligogiti, iyoŋonoŋ kaanagadeen uug-iaa akadamuraianoŋ menjerenŋon aon lourugia yoŋoo qaa baatanon kema laligogi. Mono emba iyoŋoo tani kaanŋa koloon laligowu. ⁶*Saaranon loya Aabraham teŋ koma muŋ “Eja Poŋna,” jeŋ muŋ laligoro. Ono kaanagadeen zeŋ nama gawon awaa awaa meŋ awasankaka nama iwoi mombaajoŋ jenenŋia mende ororo lourugiawo laligowuti een, mono Saara kaanŋa emba akadamuraawo koloon laligowu.

⁷*Emba yoŋonoŋ esunŋia kamaanqeqeta koloojuto, kilen laaligowaa kalenmoriaŋa ii ejawo ororon buŋa qeŋ aon laligoju. Esunŋia kamaanqeqeta koloojutiwaajoŋ eja moto-motoon ono mono embaurugia tororo kalan koma loloonŋon onoma laligowu. Anutunon eja onoo qamakooligia suree-wabotiwaaajoŋ mono goda qeŋ onoma laligowu. Kian.

Gawon awaa menkejuto, siimbobolo kilen moju.

⁸ Qaana tegowaatiwaa qambanmambaŋa ii kokaen je-jeŋ: Ono mono kuuya uumotoon ama uumeleen alaurugia yoŋowo uubonjonon jopagon aon laligowu. Gumbonjonon laligon ononŋia meŋ kamaan aon uugianoŋ somonŋon aon motoon nambu. ⁹ Jena jewe nuna guwe ana ambe ii mende amakebu. Uuqeŋ qaa tokoronkota jeŋ ononŋi kitia mende meleembu. Kaen qaagoto, qaa bologaa kitia meleema mono kotuegoŋ onoma laligowu. Kaen ama laligogi Anutunon iikawaa tawaya meleeno kotumotueya buŋa qeŋ

* 3:3: 1 Tim 2.9 * 3:6: Jen 18.12 * 3:7: Ef 5.25; Kol 3.19

aowutiwaajon onoono. Kaen ama laligon Pon asugiwaatiwaa kambananon mono oyanboyon koloowu. ¹⁰ *Kaana koloowutiwaa qaaya ii Buna Terenon kokaen oogita eja:

“Monon laaligo naanawo laligomambaa aina koloon muro ween awaa awaa iima laligomambaaajon moji, iinon mono neselana qaa bologa jewabotiwaajon somonjon laligowa. Buu susuyanonga gbingbaon qaa koloowabotiwaajon mono galen men aon laligowa.

¹¹ Nanamemen bologa mono gema qen gawon awaa awaa men laligowa.

Luaenon laaligo iikawaajon mongama ii buna qen aomambaaajon kaparan koma namba.

¹² Ii kokaembaajona: Ponon ejemba solana injiima galen koma qamakooligiaajon geja amakejato, ejemba doogoya ii ba mende koma onomakeja.”

Qaa kaen eja.

¹³ Ono gawon awaa mewombaajon uugere ama laligowuti een, ejemba seiseyanon gawongia siimbereren men men bolin onombombaaajon mende mobuya. ¹⁴ *Ii mende mobuyato, kilen nanamemen solana angitiwaajon ama siimbobolo mobuyagati een, ono mono kilen Anutunon kotuegon onono oyanboyon mokoloowuya. Kakasililin men onombubotiwaajon mono een aarun lalanin keegia moma uugia kamaaro uubooligianon unuwabo. ¹⁵ Uugianon mende kamaawato, uugia mono Pon Kraistwaanon somonjon kania soraaya pondan romongogi uro laligowu. Mono kamban so jorin Kraistwaa kania ejemba jen asarin onoma laligowu. Oyanboyon koloowombaa jejeromonromon anjuti, ejembanon iikawaa kaniaajon qisin onongi mono kuuya iyononon qaa ii meleema onoma laligowu. Mono gumbonjonon qaganon ejemba goda qen onoma uu kuun onoma laligowu.

¹⁶ Qaagia kaen galen kongi Anutunon injiima “Sokonja,” jero ugejagianon kaen mobutiwaajon nambu. Kraistwo qokotaan nama nanamemen awaa angi uuqe qaa tokoronkota tondu jen onomakejuti, iyononon mono iyangiaanon qaa bologaajon ama gamu mewuya. ¹⁷ Gawon awaa awaa men laligogi ejemba tosanon kilen kakasililin ama onongi Anutuwaajon ama siimbobolo mogi sokonja. Iwoi bologa ama men iikanon siimbobolo mokoloogi gamuyawo koloaja. ¹⁸ Kraistnon kaanagadeen kamban motoongo singisongonanaajon ama komuro. Anana doogoya koloonin Dindina iinon nunuano Anutuwaanon keubombaaajon ama siimbobolo moro. Namu ejaga jen selia qegi komuroto,

* **3:10:** Ond 34.12-16 * **3:14:** Mat 5.10; Ais 8.12-13

Uña Toroyanon men gbilin muro waama laligoja. ¹⁹ Uña Toroyanon wano nonomesaon koomuwaa senjon gomanon kemen kokooso kasa gbadonon laligogiti, iyonoojon Buna qaaya jen asarin onono.

²⁰ *Wala eenanon Nooawaa kambanon wanjo somata megii Anutunon uugia meleembutiwaajon kaparan koma moma mokosinjon mambonoto, ejembanon qaa mende ten koma tiwilaan koomuwaa kasa gbadonon kemegi. Ejemba suman melaada 8:yanon Anutuwa jeta ten konji jero kon kiro apunon waama balon qen turun wanjo elaaro Anutunon ii gboulunonga gou gajogia koma wanjia somongoro. ²¹ Iwoi kaanja kolooroti, ii oomuluwaa sareya kolooja. Jiisas Kraistnon koomunonga waama laligojiwaajon ama kamban kokaamba apu nonomorigi Kraistwaa esunanon turun nonoma wanana somongonkeja. Apu ii selewaa jewonja songbambaatiwaajon ama mende ama nononjuto, oomuluwaa hona ii kokaen: Anana Anutuwo laligowombaajon soomongo ama jojopon qanon somongon kokaen qama koolinkejon, “Anutu, gii mono uuta gojejeraya songbana uuta soraaya kolooro goo jaanon sokombaa.”

²² Jiisas Kraistnon Siwe gomanon eu uma Anutuwa boro dindinanon bunabunayawo raja. Anutunon ku-usun muro rama Siwe gajoba ano Siwewaa ben kawali kania kania esunmumugianon niniima galen kuun nonomakejuti, ii kaanjadeen galen koma onono qaaya baatanon laligoju. Kian.

4

Mono letoma laaligo qaita mon laligowu.

¹ Kraistnon anaa selianon siimbobolo morotiwaajon onjo kaanagadeen sele busugianon siimbobolo mobombaajon jorinj laligowu. Iwo momo motoonggo kokaen men romongowu: Monjon singisonjo amakeji, iinon iyanaa seliaa siija kombombaon otaamambaajon nama munkeja. Monjon Kraistwaajon ama siimbobolo momakeji, iwaa siija kombombaon bologanon mono zololongon kamaaro singisonjo togon mombo mende amamambaajon kaparan koma laligowaa. Uuroromongogia iikanon mono wogia mero iikanon rindanon akadamiawo koloon laligowu.

² Uuroromongogia iikanon rindanon nama uuselewaa siin kombombaon bologa mono somongon galen koma laligowu. Kamban kokaambadeen kanain namonon toroqen laligon ubuti, iikanon mono Anutuwa uusiin ten koma otaan laligowu. ³ Ono kamban laligon kougiti, iikanon

* 3:20: Jen 6.1-7.24

ejemba anjonjoragiawo uugia mende meleema nanamemen bologa lan ambombaajon moju, iyonoo tani kaanja kokaen lan laligogi: Serowilin ama siingia kombombaņa bologa tondu otaan laligogi. Apu gisi (marihuana), goja deuj iwoi ii otongboran men wakasiin negi wangia sooro enkalolon laligogi. Jejelomban on nēn rii gbawe oron embaqemba men bolin onoma gejajuju ama laligogi. Tando lopion liligon simin kuma onoma iwoi kanjanawo amakegi. Kaen amakegito, on kamban kokaamba nanamemen kaanja ii mende toroqen amakeju.

⁴ Ejemba anjonjoragiawonon pangamanon laaligowaa resa sumu pilinpinjon eji, iikanon horon lugun kemenkeju. Ono yonowo mende horon kemegi iima aarun uuqeqe qaa tokoronkota jen onomakeju. ⁵ Kaen amakejuto, Anutuwaajaanon keugi qisin onono kaniagia asuganon isaama jen asarigi mondomondogia qewagowaa. Anutunon ejemba jaawo laligojon ano koomuya mono kuuya ananaa qaanana gosin jen tegomambaajon jojorija. ⁶ Sele busunananon komuwonati, qaanana iikanon mende tegowaa. Kawaa-jon Oligaa Bunja ii koomuwaa senjon gomanon laligojuti, iyononon kaanagadeen mobutiwaajon Ponon wala jen asariro. Ii kokaembaajon: Anutunon nanamemengia gosin ejemba tosaanono kaanja jen tegon onono sele busuwo laligogitiwaa irona mokoloowuto, tosanon uugia meleema kokoosogianon gbin laaligo kotigaa bunja koloogi. Anutu anjo kotiin laligonkeji, iikaanideen kuuyanon laaligo kombombaņa laligon ubutiwaajon moma kotiinkeja. Tosianon Bunja qaa ii uugia kuun onombutiwaajon jegi. Kian.

Gawon memewaa momo kalenja ii mono galen koma ubu.

⁷ Iwoi kuuyaa kambananon tegomambaajon dodowija. Kawaaajon onono qama kooliwombaaajon imowamo mende laligowuto, ononangiaa nanamemengia galen koma aon zen nama qamakooli gawon men laligowu. ⁸* Bunja Terewaa qaa mon ii kokaen eja, "Ejemba uunananon jopagon onoma singisongogia seiseiya koleleen gamugia turunkejon." Kawaaajon alaurugia onoo batugianon mono pondan jopagon aon laligowu. ⁹ Onono mono alaurugia koma horon mirigianon ainjolon rama uugianon jejewenenwenen njindin-njunduruya qaa kalan koma aon laligowu.

¹⁰ Anutunon kalenmorian kania kania iikawaa Toya kolooja. Iinon gawon memewaa momo kalen morota morota mendeema onono laligoju. Ono motomotoon mono momo kalengia awaagadeen galen koma iikanon kanagesourugia welen qen onoma laligowu. Ii bunja qen aogitiwaa so mono

* 4:8: Gba 10.12

gawononj ama tuunj batugianonj ilaanj aonj laligowu. ¹¹ Gawon memewaa momo kalenj woi ii kokaenj: Daenj yonononj Buṅa qaa jenj asarinjkejuti, iyonononj ii mono Anutunonj sololoon onjmakejiwaa so jenj laligowu. Daenj yonononj alaurugia welenj qenj nanjonj onjmakejuti, iyonononj mono Anutunonj inaanj esunj onjmakejiwaa so ala ilailaa ama onjoma laligowu. Jiisas Kraistwaa buṅa koloojutiwaajonj iwoi kuuya kanonj mono Anutu mepeseegi qabuṅayanonj akadamyawo koloonj enj ubaa. Iinonj asamararanj Toya ano ku-usunj Toya ii kambaṅa kambaṅa laligonj kouma laligoja ano tetegoya qaa laligonj ubaa. Qaa ii onjanonj.

Kraistwo nama mono siimbobolo moma laligowu.

¹² Oo wombo alauruna, siimbobolo qagianonj uro iwaa kukunjanonj gere kaṅa qetaalinj angotete menj onjmakeji, iikawaajonj mono mende aarunj laligowu. Iwoi koloonj onjmakeji, ii batugianonj iwoi morota kaṅa, iikaenj romonjgowubo. Ii namononj laligojonjiwaa so koloonjkeja. ¹³ Mende aaruwuto, Kraistnonj kaiyaka awaa ano kakasililinj ama mugi moroti, onj mono siimbobolo iikawaa kitia mojutiwaa so korisoro ama laligowu. Iwo kaṅa laligogi eleema karo asamararanjanonj asugiro kamban iikanonj kaṅagadeenj aisoonj oyanboyanj mokoloowuya. ¹⁴ Ejembanonj injiima uugia Kraistwaanonj meleengitiwaajonj ama uuqeqe qaa tokoronjkota jenj onjmakejuti eenj, onononj mono simbawonjawo kolooju. Kaenj jenj onjmakejutiwaajonj ama Anutuwaa Uṅa Toroya asamararanjawo iinonj mono qagianonj uma ku-usujanonj turunj onjoma kotuegonj onjmakeja.

¹⁵ Onoononjga monjonj iwoi bologa anotiwaajonj siimbobolo mokoloonj mobabo. Monjonj kikekakasililinj ama ejemba ununj iwoi yonjgoro meroti me tosia siijaago menj onjomanjenj yonoononj qaa lanj jero sipasipa qero gawonj meme kaṅa mondonj lanj ewaewanj koma lombo mokoloonjkeji, iinonj mono siimboboloya aṅaa soyanonj moja. ¹⁶ Monjonj Kraistwaa alia koloojiwaajonj anjosisiri mokoloonj siimbobolo moji eenj, iinonj mono iikawaa gamugamuya eenj mende moba. Gamu qaagoto, Kraistwaa qata bosinjiwaajonj mono Anutu mepeseenj laligowa.

¹⁷ Anutunonj ejemba qaanana gosiwaatiwaa kambaṅa kanj kuuro iyanjanonj uumeleenj kanagesouruta ananaa qaanana ii wala jenj tegowaa. Wala ananaa qaanana jenj tegowaati eenj, ejemba Anutuwaa Oligaa Buṅa mende tenj konji lombo qagianonj uro tetegoyanonj mono nomaenj koloonj onjonaga? ¹⁸ *Buṅa Terenonj qaa monj ii kokaenj eja:

* 4:18: Gba 11.31

“Solaja yononon Siwe gomanon ubombajaan kupukapa ambuti een, singisongo ejemba angonjoragiawo yonoo qaagia mono nomaen koloonaga?”

¹⁹ Kawaajon alauruna Anutuwaa jeta ten koma angoisiri mokoloon siimbobolo momakejuti, ononon mono kokoosogia mokomokoloo Toyaa boronon ambu. Toya iinon qaa jerotiwaa so alauruta sopa somonjon kokojiji koma kalan koma onomakeja. Kokoosogia iwaa boronon ama mono jegenja nama gawon awaa awaa pondan men laligowu. Kian.

5

Jotamemeya onoonon qambanmamban qaa

¹ Niinon uumeleen kanagesowaa jotamemeya mon koloon Kraistnon siimbobolo moroti, iikawaa qaaya nanjon jenkejen. Kanagen eleema karo asamararananon asugiro qabuna nono mokoloomambajaan mojen. Onoo batugianon noo jotameme alauruna koloojuti, niinon onoo uugia kokaen kuun ononjen: ² *Anutunon moma laarin onoma lama tuun borogianon anoti, ononon mono ii kalan koma onoma laligowu. Gawon ii mojtitiiti qaganon qaagoto, Anutuwaa jeta otaan uusiingia gawonon ama afaanjon geregere qaganon zen men nambu. Mondomondo qaganon injarere laligon monej iwoiwaajon mende kaparan koma laligowu.

³ Lama tuun baagianon kan nanjuti, ii mono eja pon tani kaana mende galen koma onombu. “Zioz galen koloojon,” jen totogianon mende qen men biwiin aowuto, nanamemembaa sili awaa ii lama tuun qendeema onoma laligowu. ⁴ Nanamemen awaa ama laligogi lama galen wananon mombo asugiwaati, kamban iikanon mono soron arogianon kotogon ila wage akadamuyawo wangianon mouma somonjogi buna qen aowuya. Akadamu iikanon mono kamban monnon mende taalin titiikota koloowaa. Kian.

Sagbili onoonon qambanmamban qaa

⁵ *Sagbili ononon kaanagadeen galenurugia yonoo qaa baatanon kema laligowu. “Anutunon sewankiki ejemba tuarenjen ama onomakejato, iyangia men kamaan aonkejuti, ii mono kalenmoriaja onomakeja.” Kawaajon onoo mono korebore batugianon onoongia men kamaan aon laligowu. Tani iikanon mono maleku kaana kotogogi kemero laligowu. ⁶ *Kawaajon mono onoongia men kamaan aon Anutuwaa

* 5:2: Jon 21.15-17 * 5:5: Gba 3.34 * 5:6: Mat 23.12; Luuk 14.11; 18.14

boro ku-usunawo iikawaa baatanon kenji kambananon kan kuuro saanon men biwiin onombaa. ⁷ Buja qaa mon ii kokaen eja, “Iinon onjo kalan koma onomakejiwaajon majakakagia kuuya mono iwaa boronon ama mesaowu.”

⁸ Nanamemengia galen koma aon zen nama pondan uug-biligbili laligowu. Kilenaa Toyanon lan liligon ejemba tuarenjen ama mongama nonomakeja. Monnon uruambe qero iinon mono laion kaanja gogon nonomambaajon jororija. (Laionon gbuu gbororo qama silano moma bombongaogia waamakeja.) ⁹ Onjo siimbobolo momakejuti, onoo uumeleen alaurugianon kaanjadeen goman so kakasililin iikayadeen moma mokosinon laligoju. Ii romonon torokogia yakarin momalaarinon rindanon nama laion ii kotakotagadeen tuarenjen ama mun laligowu.

¹⁰ Onjo kamban torodaamon siimbobolo moma laligogi mosononon nanon men kotiin ononogo saanon nendun powowon kotiganon kongbaraya qaa nama laligowuya. Kaanja Kraistwo nangigo akadamyua togon onono asamarananon uma tetegoya qaa asarin laligon ubuya. Anutu, kalenmorian kuuyaa Toya kolooji, iinon mono onjo kaen ama laligowutiwaajon onono. ¹¹ Iinon ku-usun Toya laligon kouma laligoja ano kamban tetegoya qaa laligon uma laligowaa. Qaa ii onanon.

Piitonon yeizozo qaa tetegoya jero.

¹² *Anutu waa kalenmorian ii kiankomu hona toon kolooja. Niinon qaa ii kotiin nanon jen ononon kalenmorian iikanon nanon nama kotiin laligowutiwaajon jen koton ononjen. Kawaaon tere toroga koi jewe nenana Sailasnon on ononja. Iinon niwo pondan nama uumeleen nenana kolooja. Iwaaon kaen romononjen.

¹³ *Anutunon uumeleen kanageso onjo kaanja iyanajon meweenon onono Babilon siti bologa kanon* laligojuti, iyononon yeizozogia anji onoonon kaja. Momalaariwaa merana Maak iinon kaanagadeen yeizozoya anja. ¹⁴ Onjo batugianon waegia men anjon aon newogia kososon laligowu.†

Alaurunana Kraistwo qokotaan nanjuti, luaenon mono kuuya onowo ewa. Kianj.

* 5:12: Apo 15.22, 40 * 5:13: Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24

* 5:13: Babilon ii Room siti waa qa aasanogoyaga. Aisisaan buknon kaanjadeen qa ii iikawaa so oogita eja. † 5:14: Kamban kanon jolongia jen waegia men buugia kiton nen laligogiti, mono iikawaajon jeja.

Piitowaanon Tere 2 Piitonon Tereya ano 2 kolooro. Jen-asa-asari

Piitonon Tere koi Kraistwaa alauruta balon so rama kengiti, iyonoojon ano liligon keno. Tosianon qaa soosooya mokoloon ejemba kuma soon onongitiwaajon laaligo soraaya mesaon serowilin nambornambon iwoi lan ama men laligogi. Boi takapolakaya ii Anutuwaa qaa baatanon mende kema (2.10) jeulalan (3.17) ama selegia mepeseen (2.18) jabaarambaran (2.10) ama iyangiaa jaajaa laligogi. Kaiyaka-gianon Jiisas qakooma mugi. Yononon mepaqepae ejemba godaqeqegia qaa laligon wansanwansan ejemba (2.3) looloria (2.18) jinjaun men onongi. (3.3-4)

Piitonon qaa ano nanamemen iikawaajon majakaka somata moma dingowaatiwaajon manja qen hamoqeqewaa kania jen asarija. Uugia kuun jenkootoya kokaen ooro, "Anutu ano Pon Jiisas Kraist ii onanon moma laarin oroma yorowo qokotaanin lombo ii men kamaan ano afaangowaa. Momo kaanja ii jembiri qaagoto, ejemba iyangiaa jaagianon Jiisas iigi ejemba kuma onoma laligoroti, ii moma ninijogi karo monin. Kawaajon mono laaligo soraaya laligon gadokopa laaligo ano uuwoi ii gema qewu."

Tosianon kaparan koma kokaen lan jen ejemba kuma soon onoma laligogi, "Kraistnon mombo mende eleembaa." Qaa ii jembiri qaaya. Piitonon qaa iikawaajon majakaka somata moma kitia kokaen meleema jen ooro, "Kraistnon eleembaatiwaa kambaqa qero ujiwaa tani kolooji, ii kokaembaajona: Anutunon ejemba ananaanonga monon tiwilaawaatiwaajon mende mojato, kuuya anana uunana meleema singisongo laaligonana mesaowombaajon moma kaparan komakeja."

Buk kokawaa bakaya waja 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutunon soraaya laligowombaajon nonoono 1.3-21

Boi takapolakaya yonoo kaniagia 2.1-22

Tetegoyanon Kraistnon eleema kawaa 3.1-18

¹ Saimon Piito niinon onowo qaa amin mobombaajon tere koi oojen.

Jiisas Kraistnon wasin nono aposol koloon welen qen mun laligonkejen. Ben Anutunanon Hamoqege Toya Jiisas Kraist wasiro kamaaro iwaajon ama qaanana jen tegoro solananinin momalaarinananon kolooro. Ono momalaari

iikayadeen buŋa qeŋ aogi sewan̄a uuta kolooro nono kaan̄a simbawon̄awo laligoju.

² On̄o Anutu ano Pon̄nana Jiisas moma koton̄ oron̄juti, iyoron̄on̄ mono kalen̄morian̄a kelemalelen̄ on̄oni luaen̄on̄ laligowu. Kian̄.

Anutunon̄ on̄oonoti, iikanon̄ mono kotiin̄ nambu.

³ Anutunon̄ asamararan̄ Toya akadamyawo kolooja. Kawaa so anana soraaya tataan̄kota koloon̄ laligowon̄atiwaajon̄ nonoono. Kania kaen̄ moma yagonin̄ kalen̄ nonomakejiwaa kania kolooro. Anana laaligo kombomban̄a laligon̄ uuwaa komagbiligbili tororo ambombaan̄on̄ iwoi amamaan̄kebon̄ati, iwaa beŋ esunan̄on̄ mono ii kuuya nonono bujan̄anaga koloon̄kebaa.

⁴ Asamararan̄ Toya iinon̄ uunan̄an̄on̄ gawon̄a gawon̄a damuyawo meŋ kalen̄a kuuya nonomambaan̄on̄ momakeja. Anutunon̄ soomon̄go qaaya nononoti, iikawaa sewan̄an̄on̄ mono uuta kolooja. On̄o wala balombaa siingia kombomban̄a bologa tondu otaan̄ an̄gon̄jora uutan̄on̄ laligogito, Anutunon̄ on̄o iikanondeen̄ metogon̄ wan̄gia somon̄goro. Kaen̄ kolooro gadokopa laaligo serereen̄ gema qewutiwaajon̄ hamoqeqe aren̄a anota eja. Momo ano nanamemen̄ akadamyawo Anutuwaan̄on̄ eji, iinon̄ on̄o iikawaa so letoma gbilia koloowutiwaajon̄ kaparan̄ komakeja. On̄o soomon̄go qaaya somata qatawo iikanon̄ qokotaajuti een̄, iinon̄ mono inaan̄ on̄ono mombo letoma Siwewaa akadamyua mokoloon̄ buŋa qeŋ aon̄ laligowuya. Akadamuya iikanon̄ saanon̄ rijojoon̄ sokoma on̄ombaa.

⁵ Anutuwaan̄on̄ soomon̄go qaa kaan̄a ejiwaajon̄ ama on̄o mono momalaariwaa hon̄a koloon̄ on̄ono qendeema laligowu. Kaan̄a laligowutiwaajon̄ mono kaparan̄ koma zen̄ nama man̄a qeŋ laligowu. Hon̄a koloon̄ on̄ombaati, iikaen̄ saanon̄ Anutuwaa kania toroqen̄ moma kotowuya.

⁶ Momakootogianon̄ somariiro saanon̄ nanamemengia toroqen̄ galen̄ koma aon̄kebuya. Galen̄ koma aoaogianon̄ somariiro saanon̄ nama kotiin̄ lombo mokosin̄gon̄ bosima laligowuya. Nama kotikotiigianon̄ somariiro saanon̄ mombo Anutuwaa jetaa so uuwaa komagbiligbili ama laligowuya.

⁷ Uuwaa koma gbiligbiligianon̄ koloon̄ somariiro saanon̄ uujopagianon̄ seiroyumeleen̄ alaurugia ala-ala meŋ kalan̄ koma aon̄ laligowu. Uujopagianon̄ seiroy saanon̄ ejemba kuuya jopagon̄ on̄oma laligowu. ⁸ On̄o Anutuwaa akadamyua kaan̄a buŋa qeŋ aon̄ meŋ sein̄ laligowuti een̄, mono goroson̄a mende laligowu. Kaan̄a qaagoto, akadamyua iikanon̄ mono nemuŋ koma on̄ono afaan̄gon̄ Pon̄nana Jiisas Kraistwaa kania moma koton̄ saanon̄ gawon̄a jegen̄a nama

megi honja koloonkebaa. ⁹ Saanon koloonkebaato, dakaya yonoonon Anutuwaa akadamu kaanja mende en ononji een, iyonoo momakootogianon mono toroga kolooro bao jaagoo kaanja kemakuunkanjuun amakeju. Anutunon singisonjogogia walaga songbano soraaya koloogiti, ii duduun imowamo laligoju.

¹⁰ Oo uumeleen alauruna, Anutunon meweengon onoma onoonoti, onjo iikanon riinj rindangon nambuti een, mono kamban monon mende tama kamaan kombuya. Kawaajon ononon mono iikanon kotakota rindangon nambombaajon kaparan koma laligowu. ¹¹ Kaen ama laligogi Anutunon injiuro sokono koma horon onono Siwe goman naguyanon kuuya tano saanongadeen uutanon ubuya. Ponjana Jiisas Kraistnon Hamoqege ano bentoton Toya koloaja. Iwaa bentoton uutanon ugi kamban tetegoya qaa galen koma onono oyanboyon koloon laligowuya.

¹² Buja qaa honanon kana kaanja qendeema ononji, onjo ii mono buja qen aon iikanon bon qen nama kotiiju. Kawaa-jon qaa aren jejenj, ii saanon moma asarijuto, niinon kilen iikawaajon kamban so jen gbilin onomambaajon mojen. ¹³ Kaen moma sele busu kokawaa kala kuunon laligomanjatiwaa so qaa aren ii duduuwubotiwaaajon momogia jen gbilin kuun onomambaajon mobe sokonja. ¹⁴ Niinon sele busuna kusuga koi kala kuun kaanja luluuma uulanawo komun koomu gomanon umanjati, kaen moma yagojen. Ponjana Jiisas Kraistnon kaanagadeen buju qaa kaanjadeen nisaano mobe. ¹⁵ Qaa aren kuma onombeti, iikanon uu wombogianon ero niinon goron qen koomu gomanon kembe iikawaa gematanon kaanagadeen ii saanon kamban so romonjon laligowu. Niinon iikawaajon kotiin kaparan komaakejen. Kianj.

Kraistwaa asamararanja ii jaanananon iima nanjon jenkejon.

¹⁶ Ponjana Jiisas Kraistnon qabunjaya uuta menj gawon ku-usunawo menj laligoroti, nononon ii nononanaa jaanananon uun iima laligoninj. Kaen laligon iikawaa so ku-usunaa kania ano eleema kawaatiwaa qaaya ii jen asarin onoma laligoninj. Ii benj sosomban sundu* kaanja mende jembiri aninj roromonjo giraboga kaanja ii lanj mende otaanj laligoninj. ¹⁷ *Niinon Jiisaswaa qabunjaya uuta ii nononano kokaen kolooro iininj: Asamararanj Toya uuta iinon qaa ijoro qa

* **1:16:** Benj sosomban iikawaa kania monj ii kokaen: Momo ejemba yonoo uugianon jembiri momo letono qaa kania kania lanj romonjonj gisomaso anji koloonkeju. * **1:17:** Mat 17.1-5; Maak 9.2-7; Luuk 9.28-35

kokaen kolooro moro: “Eja koi neenaa wombo merana kolooro iwaajon uunanon qeangoro iimasiin mojen.” Kaen ijoro moro Maŋ Anutunon asamararan muro akadamyua buŋa qeŋ aon laligoro. ¹⁸ Nononon iwo baanja kowoga kanon uma laligonin qa iikanon Siwenongga kolooro monin.

¹⁹ Gejatootoo ejemba waladeen Buŋa qaa jeŋ oogiti, ii kambaŋ kokaamba moma sorogon angon konin powowon kotakota koloon nononja. Kawaajon Buŋa Tere walagaa qaaya ii mono tororo geja ama buŋa qeŋ aon laligowu. Kiwanon gomaŋ siŋsiŋgoro asarinkeji, gejatootoo qaa iikanon mono iikawaa so jeŋ asarin onjomakeja. Ono iikawaa asasaganon qokotaan nambutu een, mono saanon Anutu-waa kana honja iima pangamambaa nanamemenja yakarin mesaon laligowu. Kaanja laligon uma mambongi gomaŋ wengeran suluro gomaambawaa widia asugiro uuwombogianon asariwaa. Poŋnananon eleema kawaatiwaa widianon mono meŋ asarin onono iima Anutu-waa iwoi kuuya iima asaridaborowu.

²⁰ Qaa waŋa mutuya koi mono moma asarin mende duduwu: Balon ejemba monon Buŋa Terewaa gejatootoo qaaya ii iyanŋaa roromonŋo qaganon jeŋ asarimambaaŋon amamaankebaa. ²¹ Ii kokaembaajon amamaankebaa: Balon ejemba mombaa uusiŋanon kambaŋ monon mende nemun kono gejatootoo qaa kolooro jegi. Kaen qaagoto, Uŋa Toroyanon gejatootoo ejemba uugianon sololoon onono Anutu-waa jetanonŋa qaa meŋ jegi. Kian.

2

Boi takapolakayanon mono laligon tiwilaawu.

¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya ii kaanagadeen Israel kanageso batugianon asugigi. Iikawaa so onoo batugianon boi soosooya kaanagadeen asugiwuya. Asugin nama onoo momalaarigia tiwilaawaatiwaajon enkalolon qaa batuya batuya ii aasangoyanon meŋ batugianon kawuya. Somatanananon dowegia meroti, Poŋ ii kaanagadeen qakooma mun iikaanja kanon iyanŋia kondeema aon uulanawo tiwilaawuya.

² Kaento, ii kilen ejemba seiseiyanon yonoonon serowilin siligia otaan iyanŋiaa jaajaa laligowuya. Kaanja laligowuyatiwaajon ama ejembanon roromonŋogia anŋi qetetanoro uumeleembaa kana honjaajon mogi gamuyawo koloonkebaa.

³ Boi takapolakaya yononon mono otoko qaganon sundu kania kania jembiri (qaa aisenja) lan jeŋ sein laligowuya. Kaanja laligogi ononon ii moma afaangon moneŋ iwoi meŋ kululuugi lan amanagaju meŋ laligowuya. Anutu-non

ejemba kaanja yonoo qaagia mono monowaa monoyanon jen tegorota irona meleeno qagianon ubaatiwaajon eja. Anutunon kondemondeema onjomambaajon ataqatan imowamo mende ambaato, hon toonaga siimbobolo moma laligowuya.

⁴ Kondemondeen koloowaatiwaa galen meme qaa tosaanja ii kokaen: Siwe gajoba tosianon Anutuwaawaa jeta qotogon singisongo angiti, Anutunon ii mende injiima koboorto, hagon onono gere sianon emukanon kemegi. Hagon pangaman ziwiziwi dutanon onooma aen gbadonon (tape) gbadoon onono. Gbadoon galen koma onono qaagia jen tegowaatiwaajon mamboma ragita rama kouju. ⁵* Monowaa monoyanon ejemba angonjoragiawo namonon laligogiti, Anutunon ii kaanagadeen mende injiima koboorto, gboulu somata jero waama unun turun onono. Turun ononoto, kilen eja Nooa iinon uumeleembaa qaa jen nanamemen dindina ambutiwaajon ama uukuuku men onoma laligoroti, ii ano ejemba 7 ii laaligogia angon koma sopa somonon onono.

⁶* Kaanagadeen Sodom Gomora taon woi ii tiwilaawaatiwaa qaaya jen tegon gerenon onoro gere sogogagadeen eri. Ejemba angonjoragiawo yonoojon iwoi nomaen koloowaati, iikawaa sareya iibutiwaajon ii ano koloojao.

⁷* Gerenon kuuya onoomambaajon anoto, kilen eja solana Loot ii wala batugianonga metogon angon koma muro. Jeulalan ejemba serowilin nambonambon ama iyangiaa jaajaa nanamemen tosaanja tondu angii iima yonoojon moma bolin uuta kamaaro laligoro. ⁸ Eja solana ii yonoo batugianon laligon nanamemen jeulalan kanjanawo iima moma laligoroti, iikawaajon mono ween so moma jinjingon laligoro. Iwaa uuta solananon mono suulan boliro laligoro.

⁹ Galen meme qaa jejeni, iikanon Anutuwaawaa kania kokaen gendeemakeja: Pononon ejemba Anutuwaawaa laaligo kombombanja koma gbilinkejoni, anana saanon angobatononga metogon wanana somongomambaajon momakeja. Iikaan momakejato, ejemba doogoya ii qaagiaa irona meleeno qagianon uro gajobaurutanon galen koma onongi laligowuya. Kaanja laligon ugi kamban somatanon karo qaagia jen tegoro toroqen siimbobolo moma laligowuya.

¹⁰ Ejemba selegiaa siin kombombanja bologa otaan angonjora-giawo koloon jeulalanon Anutuwaawaa ku-usuna men kamaan amakejuti, Anutunon ii mono waladeen jen tegon ononota siimbobolo somata moma laligowuya. Boi takapolakaya yononon mono jaba-arambaran qaganon iyangiaa jaajaa laligon Siwewaa bensakon kawali

* 2:5: Jen 6.1-7.24 * 2:6: Jen 19.24 * 2:7: Jen 19.1-16

asamaranġiawo eukanonj laligojuti, iyonoojonj sombugia mende momakeju. Ii qaago totoonto, ii kaanagadeenj uuqeqe qaa tokoronkota jenj onomakeju. ¹¹ Kaenj amakejuto, Siwe gajoba ku-usunġiawo boi soosooya ii unjuugunj uuta koloojuti, ii kilenj Siwewaa bensakonj kawali ejemba ii Pombaa jaasewananonj qotogonj uuqeqe qaanonj tokoronkota mende jenj tegonj onomakeju.

¹² Gajoba yonononj kaenj mende amakejuto, ejemba yonononj selegia menj uma Buṇa qaa mende moma kotonj ii kilenj yonoojonj uuqeqe qaa tokoronkota lanj jenkeju. Oro soonja kaanja momakootogia honja mende kolooro oro laaligowaa siinj iwoi qerewenja iigadeenj momakeju. Oro soonja ii koloogita ejembanonj lanj unjugi komunkejuti, iyonononj mono iikawaa so lansanj tompinj laligonj tiwilaawuya. Iyanġiaa siinj roromonġogia inġonmanġonanonj mono kondeema ononji tiwilaadaborowuya. ¹³ Tosaanja horonj ureenj ama ononji kakasilinj mogito, Anutunonj iyanġiaa qaagiaa ironja meleema onono siimbobolo iikayadeenj qagianonj ubaa. Uumeleenj onononj uukalenj qendeema aowombaajonj ajoroonj lombanj anġi boi takapolakaya yonononj mono iikanonj kaanagadeenj kankeju. Kanj dogogia asuganonj qendeema iyanġiaajonjadenj romonġonj baononj newageenj nepaqepalo nenkeju. Kaenj ama onoo sele jewonġia boronja boronja gamugiawo kaanja kolooju. Iyanġio sele busugiaa siinja metogowombaajonj ajoajoroo iwoi asasaganonj ama serowilinj asuganonj ama lansanj aisoonkeju. “Ziozwaa eja toya koloojonj,” jenj tosia onoojonj mende romonġonj tiligonj onombombaa korisoro momakeju.*

¹⁴ Jaagianonj kaisero jaajaa uunj emba injimakejuti, ii serowilinjadeenj ambombaajonj momakeju. Serowilinj iwoi ambombaa siinja ii mende totoonj mesaowombaajonj momakeju. Ejemba konġbara komakejuti, ii horonj ononji kana goraayanonj kemegi horombobo menj arogia mosomakeja. Otoko ama uuroromonġogia kotakota iikanonj eja. Kaenj amakejutiwaajonj Anutunonj seigonj onono tiwilaawuya.

¹⁵ *Yonononj kana dindinja gema qenj uusoosoo tintuanj kema gejatootoo eja Balaam Beorwaa meria iwaa uugere kana otaankeju. Kere eja ponj monnonj Balaam Israel ejemba tiliqili ama onombaatiwaajonj tawa muroti, uusijnanonj mono monenj ii memambaajonj koloonj muro. ¹⁶ Koloonj muroto, donġi monnonj kilenjaajaajonj terenġonj jenj muro. Donġi qaa

* **2:13:** Boi yonononj toronj kaanja asanġonj rajuto, wanġogianonj iyonoononj qagonj janġowabo. * **2:15:** Janj 22.4-35

mende jejeta kanonj mono eja arononj qaa jen gejatootoo eja iikawaa uusoo nanamemenj ii somonjonj muro amamaaro.

¹⁷ Ejemba yonononj mono apu jaaya juuguya kaanja tani laligoju. Raidimbonj haamononj koosu omaya konja qaa ii uti-tiin onomakeji, mono iikawaa so eenj lansanj kema kankeju. Anutunonj yonoojonj pangamanj ziwiziwiwaa uutanonj miri arenjonj ononoti, mono dutanonj emukanonj kemenj laligonj ubuya. ¹⁸ Yonononj gejajuju qaa omaya jen selegia menj uma lanj aweqawekele ama terenjonkeju. Sele busuwaa siingia kombombanja bologa otaanj serowilinj nambonj nambononj ejemba lanj horonj onomakeju. Tintuanj laligojuti, tosianonj iyonoo batugianonga olonj konjiti, mono ii kele qaanonj kuunj ononji kana goraayanonj kemegi horombobo menj arogia mosomakeja.

¹⁹ Iwoi monjonj ejemba monj somonjonj galenj koma munkeji, iikawaa kasayanonj mono ii somonjoro ii tawaya qaa eenj welenj qenj laligoja. Iikawaa so boi takapolakaya yonononj kele qaa kokaenj lanj jenkeju, “Ono mono nono toroqenj nononji saanonj kasagia qaa solanja (frii) koloon onoanngiaa jaajaa laligowu.” Qaa kaenj jenkejuto, ii kilenj iyangio anjonjoragiaa welenjqeqeya koloonj iikawaa kasanonj laligoju.

²⁰ Yonoo kaniagianonj kokaenj dogoro laligoju: Pohnana Jiisas Kraist Hamoqeqe Tonana ii moma kotonj iikaanja kanonj balombaa nanamemenj anjonjorayawo ii misinjonj gema qenjo mono mombo iikawaa kasanonj kokosiinj aonj osinj raju. Kawaaajonj kanakanaiyanonj kilenjkilenda laligogito, tetegoyanonj kileqileedaboronj laligoju. ²¹ Anutunonj qaanana jenj tegoro solanjaniwombaa kania wala mende moma kotonj tompinj laligowuyaga, iikanonj mono afaanja koloonj ononaga. Kaenj koloonagato, Bunja ii onanonj injijogi kania moma kotogi bunjagiaga kolooro. Uugia meleema iikawaa gematanonj jojopan qaa kowoga gema qegiti, iikanonj mono iwoi kanjanawo koloonj gamu qenj onomakeja. ²² *Gema qenj kokosiinj aonj kamaanj unjuroti, ii gbaqoosonj qaa honabonja woi iikawaa so kolooja. Qaa jeta monj ii kokaenj, “Kasunonj loma mombo eleema lolonja nenkeja.” Qaa jeta monj ii kokaenj, “Bao apu moriningo mono mombo eleema sumu pilinpinonj lugunj kemenj lomu aonkeja.” Kianj.

3

Ponj kawaatiwaa soomonjo qaaya

* 2:22: Gba 26.11

¹ Oo wombo alauruna, niinon tere indin woi koi ambe onoonon kaja. Qaa jejeni, onon ii modaborojuto, niinon Buja qaawaa hona koloowaatiwaajon uugia soraaya ii kuun jen gbilin onoma tere indina woi koi kokaembaajon oo- jen: ² Gejatootoo ejemba soraaya yononon eenanon Buja qaa jen laligogiti, ii mono duduuwubo. Kaanagadeen Pon Hamoqeqe Toyanon jenkooto nonono onoangiaa wasiwasi eja aposolurugia nononon kuma ononini, mono ii romongon koma gbilin aon men laligowu. Kawaajon niinon qaa iikayadeen oowe indina woi kolooja.

³ *Qaa mutuya mon ii kokaen moma asariwu: Kraistnon eleemambaajon ano kamban tetegoya kanon mepaqepae ejemba asugin nanamemengianon iyanxia siingia kombanba bologa ii otaan mepaqepae qaa jen laligowuya. ⁴ Tosianon eleema kawaatiwaa qaaya kokaen jen qewagon laligowu: “Kawaatiwaa soomongo qaaya ii mono dakanon eja? Ambosakonananon laligon kouma komugiti, kamban iikanona iwoi monon mende meleeno kemero. Anutunon Siwe namo mokolon orono ilawoila kuuya kanain eroti, ii mono kaaniadeen en kouro laligojon.”

⁵ *Kaen jen qaa kota koi duduunkeju: Anutunon monowaa monoyanon jen koton qaayaa ku-usujanon siwe namo mokolon orono. Kaanagadeen jen koto apu deema horon kengi apu utanona namo asugin kouro. Yononon qaa kota ii mojuto, ii mende mojon tani monon lan jen lolomonin amakeju. ⁶ *Kanagen jen koto apu gboulunon waama balon tururo ejemba kamban iikanon namonon laligogiti, ii apu nen moton komugi. ⁷ Yononon apunon unuro komugito, namo sombin kamban kokaamba iriimakejon, ii gerenon tiwilaawaatiwaa so kolooja. Anutunon iikawaa qaaya ii gbonton gbonton jen kotodabororota eja. Qaa iikawaa hona koloowaatiwaa kambanon kan kouro Anutunon ejemba angonjoragiawo laligowuti, iyonoo qaagia jen tegon kondeema onono tiwilaawuya.

⁸ *Kaen koloowaato, wombo alauruna, nononano iinin gbani 1,000 ii kamban koriga koloojato, Buja qaa motoongo koi mono mende duduuwu, “Ween motoongo ii Pombaa jaasewanon gbani 1,000:baa so kolooja ano gbani 1,000 iiro ween motoongowaa so kolooja.” ⁹ Pombaa soomongo qaa ii honawo koloowaato, iikawaa kamban ii tororo mende mojon. Tosianon kamban ii qero ubaatiwaajon romongon lan jenkeju. Anon kamban mende qero ubaato,

* 3:3: Juud 18 * 3:5: Jen 1.6-9 * 3:6: Jen 7.11 * 3:8: Ond 90.4

moma mokosinjon ejemba kuuyanon uunana meleembonjatiwaajon mambomakeja. Monjon gere sianon kemebabotiwaajon mono kaparan komakeja.

¹⁰ *Qaayaa hona koloowaato, Pombaa kaka kambananon mono yongoro meme ejawaa tani kan kuuwaa. Ii obaban kota banananon riiro amamaawonja. Kamban iikanon namo sombimbaa iwoi ii-iita kuuya ii mono gere toon jen sogoyagadeen ewaa. Ween koin, sengelao ano sombimbaa iwoiya kuuya ii juquma oton jinjererenawo qama alin qaombuya. Namo ano ejembanon iwoi kuuya iikanon men angita eji, Anutunon ii kuuya kondemondeema meleeno kemebaa. Kemen jen tegoro iwoi mon mende toton ewaa. Awawi toton!

¹¹ Ilawoila kuuya ii tani kaanja juquma qaombutiwaajon onjonon mono ejemba nomaanja koloon laligogi sokonaga? Kawaajon mono nanamemen soraaya otaan Kraist kaanja koloon laligowombaaajon koma gbilin aon laligowu. ¹² Ono Anutuwaa kamban somata ii kan kuuwaatiwaajon mamboma uulanawo kawaatiwaa gawonja kaparan koma men laligoju. Kamban iikanon namowaa ilawoilaya ano ween koin, sengelao ano iwoiya ii gere toon tanjururun jewaa. Anutunon sombimbaa ilawoilaya ii kuuya kondemondeeno juquma jedaborowaa. ¹³ *Kaen jedaborowaato, Anutunon iwoi asugiwaatiwaa qaa somongorota eji, nononon iikawaa so namo sombin dologa mokoloon orombaatiwaajon mambomakejon. Ii mokoloon orono iikanon keuma nanamemen dindina otaan laligowonja.

¹⁴ Oo wombo alauruna, onjo kamban somata ii kan kuuwaatiwaajon mamboma laligoju. Kawaajon mono kokaen ambombaajon kaparan koma nambu: Uugia soraaya kolooro Anutunon jewongia boronaa qaaya mon mende mokolooro iwo ososogojutiwaajon luaenon laligowu. ¹⁵ Mamboma Ponnanaa uu taniaajon kokaen romonjon laligowu: Iinon onjo uugia meleema mombo letombutiwaa kambanja qen koriro uro mamboma onoma mokosinjon laligoja. Wombo alanana Poolnon kaanagadeen qaa iikayadeen on ononoto, Anutunon momakooto uuta murotiwaa so qaa ii on onono. ¹⁶ Iikawaa qaaya ii tereya kuuya kanon jen onkejato, Buja Tereyaa uutanon qaaya tosia ii lombotawo. Kawaajon tosianon ii moma asariwombaaajon janjarin riin bimoonkeju. Poumapou ejemba kongbara qen kokobimbin lan laligonkejuti, iyononon tereya tereya ii tondu meeranjonkeju. Iikawaa so

* **3:10:** Mat 24.43; Luuk 12.39; 1 Tes 5.2; Isa 16.15 * **3:13:** Ais 65.17; 66.22; Ais 21.1

Poolwaanon qaa ii kaanagadeen melenqeleen angi sipasipa koma soonkeja. Kaen meeranjon nama iyanjia men bolin aon gere sianon kemebuya.

¹⁷ Yononon kemebuto, wombo alauruna, ononon kaen koloowaatiwaa qaaya ii mono waladeen modaborogita laligoju. Kawaajon mono onoanjia galen men aon laligowu. Jeulalan ejemba kana songin qiwitigonkejuti, ononon mono iyonoo kele qaagianon horon onono onotaan jinjan kem-bubo. Laaligowaa tando powowon kotakota iikanonja kaen ligisoon tama kamaan unuwabo. ¹⁸ Ponana Jiisaswaa kalenmoriananon nanjuti, iikanon mono mombo toroqen men somariin laligowu. Hamoqeqe Tonana Kraistwaa kania moma kotojuti, ii mono toroqen moma sororogon laligowu. Ii mepeseenin qatanon kaban kokaamba akadamuyawo koloon kanagen tetegoya qaa kaanja en ubaa. Qaa ii onanon.

Jombaanon̄ Tere 1 Jonon̄ Tere mutuya ano. Jen̄-asa-asari

Jonon̄ uunon̄ jopagon̄ aoaowaa qaaya ii kotiin̄ jen̄ laligoro. Uumeleen̄ ejemba anana Anutu ano Jiisas Kraist yorowo gokotaan̄ nama uunana somon̄gon̄ aon̄ motoon̄go koloon̄ laligojon̄.

Tosianon̄ qaa qolon̄molon̄goya ii ejemba kokaen̄ kuma soon̄ on̄oma laligogi: “Jiisasnon̄ Siwe ejagadeen̄ kolooja. Balonon̄ iwoi kuuya ii bologa kolooja. Kawaajon̄ Jiisasnon̄ balon̄ eja hon̄a mende koloon̄ laligoro.” Qaa kawaajon̄ ama tosianon̄ “Anutu moma laarijon̄,” jen̄ nanamemen̄ awaa mesaon̄ sisau silemale laligon̄ ejemba tosaan̄a yon̄ kazi ama on̄on̄gi ano qezen̄ injarere laligogi. Qaa sen̄a sen̄a kaan̄an̄on̄ zioz men̄ boliwabotiwaajon̄ Jonon̄ gejanono qaaya terenon̄ kokaen̄ oon̄ anota karo, “Jiisasnon̄ Siwe ano namo ejaga motoondeen̄ kolooja. Namonon̄ gawon̄ meme ano momo meme ii iwoi bologa qaago. Kawaajon̄ ‘Anutu moma laarijon̄,’ jen̄ Meria Jiisas mende mesaowon̄a ano alaurunana on̄owo uunananon̄ jopagon̄ aowon̄a. Uujopa ii mono kaparan̄ koma ama aon̄kebon̄a.”

Tere kokawaa bakaya wan̄a 6 ii kokaen̄:

Laaligowaa kania ii Jiisas 1:1-4

Asasaga ano pangaman̄ uutanon̄ laaligo 1:5-2:29

Anutuwaanon̄ ano Satambaanon̄ merabora 3:1-24

Un̄a me ome ii mono kaniagara gosin̄ mobu. 4:1-6

Uujopawaa kania ano jen̄kootoya 4:7-21

Momalaari anana bologa haamo amakebon̄a 5:1-21

Laaligo kotigaa qaaya ii Jiisas Kraist

¹ *Niinon̄ laaligo kotigaa qaaya jemambaajon̄ tere koi oo-jen̄. Waladeen̄ laaligowaa qaa Toyanon̄ laligorogo kanagen̄ ilawoila kuuya kolooro. Iinon̄ laligon̄ kouma namonon̄ kamaaro ii jaanananon̄ iima boronananon̄ selia oosirinin̄ qaaya jero moma laligonin̄. ² *Oyan̄boyan̄ laaligowaa Toyanon̄ asugirota nononon̄ ii iima kania nan̄gon̄ jen̄ dan̄gunu kaan̄a nan̄jon̄. Laaligo tetegoya qaa iikawaa Toyanon̄ Man̄awo laligon̄ kouma kamaan̄ asugin̄ nononoti, nononon̄ iikawaa Bun̄a qaaya jen̄ asarin̄ uugia kuun̄kejon̄. ³ Nononon̄ Man̄nana ano Meria Jiisas Kraist yorowo uunana somon̄gon̄ motoon̄go koloon̄ laligojon̄. On̄o kaan̄agadeen̄

* 1:1: Jon 1.1 * 1:2: Jon 1.14

uugia nonowo somonjon motoonjo laligowombaajon moma iwoi iima moniji, ii jen asarin onjomakejon. ⁴ Korisoronon uunana saa qero laligowombaajon qaa koi nenjaurunawo jen asarin oojon. Kian.

Pombaa asasaganon laaligo

⁵ Buja qaa iwaa Meriaanonga moma jen asarin onjonjoni, ii kokaen: Anutunon asasagaa Toya kolooja ano iwaanon pangaman monj mende eja. ⁶ “Nononon iwo uunana somonjon motoonjo laligojon,” kaen jenon jen kilen kaiyakanananon kematoukantou ama pangamanon laligojoni een, mono qaa qolonmologoya jen nanamemenananon qaa honja mende otaankejon. ⁷ Anutunon asasagaa uutanon laligoro nononon iikawaa so kaiyakanana asasagaa uutanon amakejoni een, mono batunananon uunana somonjon aon motoonjo laligonij Meria Jiisas Kraistwaa sayanon mono singisonjonana kuuya songbamakeja.

⁸ “Uunananon singisonjo mende eja,” kaen jewonagati een, mono anana tiligon aonij qaa honjanon uunananon mende nanja. Qaago! ⁹ Singisonjonana jokoloojoni een, iinon mono uuta dindijaa so soomonjo qaaya pondan otaan singisonjonana mesaon nanamemenana doogoya kuuya songbamakeja. ¹⁰ “Singisonjo mende anij,” kaen jewonati een, mono qaa Toya ugunij Anutunon qolomolon jeje eja kaanja kolooro qaayanon uunananon mende nanja. Kian.

2

Jiisasnon aworo koipu Tonana kolooja.

¹ Oo kokouruna, onjonon singisonjo ambubotiwaajon qaa koi oojen. Ii oojento, monjon kilen singisonjo anagati een, aworo koipu Tonananon mono en nononja. Jiisas Kraist iinon Manjaa kosianon laligon qaa kuuya dindijagadeen gosin ama nonomakeja. ² Aworo koipu Tonana iinon singisonjonanaa tawaya koloon koma konjoratin nonono. Ii ananaa singisonjowaajonadeen qaagoto, mono namonon kuuya ananaa singisonjonana ii kaanjadeen koma konjora-timambaajon komuro. Kian.

Tenkonkon ii kaiyaka dindija.

³ Anutuwaa jojopon qaaya ten komakebonati een, iikaanja kanon ii moma mujoni, ii saanon uuwoiya qaa moma yagojon.

⁴ Monjon “Anutu moma mujen,” jen jojopon qaaya mende ten koma otaankeji, iinon mono qolomolon qaa jeje ejembaga kolooro qaa honjanon iwaa uutanon mende eja. ⁵ Qaagoto, monjon Anutuwaa qaaya ten koma otaankeji,

Anutuwaa uujopayanon mono onanon iwaa uuta saa qero akadamuyawo laligoja. Iikaan̄a kanon Anutuwo qokotaan motoon̄go laligojon̄i, ii moma yagojon̄. ⁶ Mon̄non̄ “Anutuwo qokotaan̄ laligojen̄,” jeji, iinon̄ mono Jiisasnon̄ nanamemen̄a anoti, iikawaa so mono otaan̄ ama men̄ laligowaatiwaa so kolooja. Iikaan̄ mende ama men̄ laligoro mende sokonja. Kian̄.

Uujopa ambon̄atiwaa jojopañ qaa gbilia

⁷* Oo wombo alauruna, niinon̄ jojopañ qaa gbilia qaagoto, jojopañ qaa walaga kanakanaiyanon̄ga en̄ on̄on̄ji, mono ii oon̄ on̄on̄jen̄. Jojopañ qaa walaga iikawaa Bun̄a qaaya ii mono moma laligon̄ kougi. ⁸ Kilen̄ iikawaa jen̄kootoya gbilia ii oon̄ on̄on̄jen̄. Pangamanon̄ alimambaajon̄ ano asasagaa hon̄a asarin̄ somariin̄kejiwaaajon̄ jojopañ qaa iikawaa hon̄a mono Anutuwaanon̄ ano on̄oonon̄ koloon̄ asugin̄ eja.

⁹ Mon̄non̄ jetanon̄ “Asasaganon̄ laligojen̄,” jejato, alia kazi ama muji, iinon̄ mono toroqen̄ pangaman̄ uutanon̄ laligoja. ¹⁰ Mon̄non̄ alia jopagon̄ mun̄keji, iinon̄ mono asasagaa uutanon̄ pondañ laligoro silianon̄ tosaan̄a singison̄go ambutiwaaajon̄ mende kondoon̄keja. ¹¹ Kaento, mon̄non̄ alia kazi ama muji, iinon̄ mono umun̄kon̄kon̄anon̄ kematoukan̄tou laligon̄ nanamemen̄a pangaman̄ uutanon̄ amakeja. Pangamanon̄ jaaya men̄ gooro jin̄jaun̄ ama laligojiwaaajon̄ dakanon̄ kembraati, ii an̄o mende moma koton̄keja. Qaago.

Anutunon̄ singison̄gonana qosolon̄gon̄keja.

¹² Oo meraborauruna, Jiisasnon̄ komun̄ qa somata men̄ laligojiwaaajon̄ ama Anutunon̄ on̄oo singison̄gogia mesaon̄ qosolon̄godabororo. Iikawaajon̄ qaa koi oon̄ on̄on̄jen̄. ¹³ Oo man̄juruna, moronon̄ kanakanaiyanon̄ga laligon̄ kouji, on̄o ii moma mun̄ laligon̄ kougi. Kawaajon̄ qaa koi oon̄ on̄on̄jen̄. Oo gbaworouruna, on̄o kilen̄aa Toya haamo ama mun̄ laligojuti, iikawaajon̄ qaa koi oon̄ on̄on̄jen̄. Meraborauruna, on̄o Man̄nan̄aa kania moma koton̄ laligojuti, iikawaajon̄ qaa koi oon̄ on̄on̄jen̄.

¹⁴ Man̄juruna, moronon̄ kanakanaiyanon̄ga laligon̄ kouji, on̄o ii moma mun̄ laligon̄ kougita kouju. Kawaajon̄ qaa koi oowe on̄oonon̄ kaja. Eja gbaworouruna, on̄o Anutuwaanon̄ Bun̄a qaa uugianon̄ an̄gi kotiin̄ nano esun̄mumugiawo koloon̄ kilen̄aa Toya haamo ama mun̄ laligoju. Kawaajon̄ qaa koi oowe on̄oonon̄ kaja. Kian̄.

Balombaa nanamemen̄ bologa mono yakariwu.

¹⁵ On̄o balombaa nanamemen̄ bologa ano iwoi kuuya iikanon̄ eji, iikawaajon̄ mende nan̄ on̄omba. Mon̄non̄

* 2:7: Jon 13.34

uutanon balombaa nanamembaajon nan muji een, Mananaa uujopayanon mono iwaa uutanon mende nanja.

¹⁶ Balombaa nanamemen ii kokaen: Ejembanon sele busugiaa siingia kombompana bologa otaankeju. Iwoi jaagianon iima iimasiin ama koposongonkeju ano balombaa laaligogiaajon biririgon terereen selegia men umakeju. Ii ano uugere tosaana ii Manaanonga mende kankeja. Qaago! Ii balombaa nanamemen bologa kolooja. ¹⁷ Balombaa nanamemenon goron qewaa ano iikawaa siina bologa bologa ii kaanagadeen goron qewuto, monon Anutuwaa uusiina ten koma otaankeji, iinon mono bon qen kaban tetegoya qaa kotiin laligon ubaa. Kian.

Kraistwaa tuarenjenuruta ii mono asugiju.

¹⁸ Oo kokouruna, Kraistwaa kitia* nama tuarenjen ama mubaati, iinon kaban tetegoyanon asugiwaati, kaen jegi momakeju. Qaa iikawaa so kaban kokaamba Kraistwaa tuarenjenuruta mamaganon mono asugin nanju. Qaa iikawaa hona kaen koloorotiwaajon ama kaban tetegoyaa uutanon kouma laligojon, iikaan mojon. Iikawaa aiweseya kaen. ¹⁹ Tuarenjen ejemba iyononon ananaa tuunnondeen laligon nonomesaon kenji. Uugia nonowo selesele somongon momalaari kanageso batunananon tondu laligon boratigi. Ananaanon kanageso hona koloowuyagati een, mono ananawo pondan qokotaagi motoon laligowonaga. Nonomesaon sigensigen nanjuti, sili iikanon mono kaniagia kokaen qendeema nonono iima mojon: Iyonononga mononon nonowo onanon motoongo mende koloon laligoro.

²⁰ Yononon sigensigen nanjuto, Kraistnon Unaya Toroya onoo uugianon maaro bedu men inaan onono kuuya ononon qaa hona moma koton laligoju. ²¹ Ononon qaa hona mende moma kotowubotiwaajon ama qaa koi mende on ononjen. Kawaajon qaagoto, on qaa hona moma kotoju ano qaa honanon qaa qolonmolongoya mon kondoomambaajon ama mankeja. Kawaajon qaa koi on ononjen.

²² Jiisanon Hamoqeqe Toya Kraist koloojato, mon moronon qaa ii qakoonji, iinon angomolon ejembaga kolooja. Iinon Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama mun Man ano Meria ii motoon qakooma oromakeja. ²³ Monon Mambaa Meria qakoomakeji, iinon Man qaa een laligoja. Monon Meria jokolonkeji, iinon mono Man kaanagadeen mokolon iwo laligoja.

* **2:18:** Kraistwaa tuarenjena ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa kania ii woi. Iinon Kraistwaa kitia nanja ano Kraist tuarenjen ama munkeja.

²⁴ Onjo Buṅa qaa kanakanaiyanonḡa moma kougiti, ii uugianonḡ kotiiṅ nambaatiwaajonḡ galenḡia meṅ aowu. Buṅa qaa moma kougiti, iikanonḡ uugianonḡ nambaati eenḡ, onḡononḡ kaanḡagadeenḡ mono bonḡ qeṅ Maṅ ano Meria yorowo qokotaanḡ nambu. ²⁵ Kraistnonḡ soomonḡo qaa kokaenḡ nononota eja, “Niwo nambutii eenḡ, mono laaligo oyanḡboyanḡawo onḡombe tetegoya qaa kotiiṅ laligowuya.”

²⁶ Tosianonḡ batogonḡ jinḡaunḡ meṅ onḡomakejuti, niinonḡ iyonḡoojonḡ ama qaa ii oonḡ onḡonḡeṅ. ²⁷ Tosianonḡ jinḡaunḡ amakejuto, Kraistnonḡ Uṅa Toroya onḡoo uugianonḡ maaro bedu meṅ inaanḡ onḡomakeja. Uṅa Toroya iinonḡ uugianonḡ bonḡ nano mende looriwuti eenḡ, onḡononḡ mono boi mombaajonḡ mende amamaawuya. Ii kokaembaajonḡ: Iwaa Uṅa Toroyanonḡ mono nanamemenḡ awagaa qaa kuuya kuma onḡomakebaa. Bedu meṅ inaanḡ onḡomakeji, ii iwoi qolonḡmolonḡgoya monḡ qaagoto, momo qaa honḡa toonḡa koloonḡkeja. Kawaajonḡ qaa honḡa kuma onḡonotiwaa so mono qaaya kuuya teṅ koma Kraistwo pondanḡ qokotaanḡ nambu.

²⁸ Oo kokouruna, onḡo mono Kraistwo koronsonḡ qokotaanḡ nambu. Iwo nama laligoninḡ mombo asugiwaati, kambanḡ iikanonḡ mende konḡjoma nonono gamu qaganonḡ mende kokomomola meṅ kembonḡato, saanonḡ iwaa jaanonḡ awasankaka qaganonḡ saitinḡenḡ nambonḡa. ²⁹ Kraistnonḡ solanḡa kolooji, onḡononḡ qaa ii moma kotojuti eenḡ, mono qaa koi kaanḡagadeenḡ saanonḡ moma asariwu: Ejemba kuuyanonḡ nanamemenḡ solanḡa amakejuti, iyonḡononḡ mono kaanḡagadeenḡ Anutuwaanonḡa koloonḡ iwaa meraboraanaḡ kolooju. Kianḡ.

3

Anana Anutuwaanonḡa koloonḡ meraboraanaḡ koloojonḡ.

¹ *Mobu! Siwe Maṅnananonḡ nonoojonḡ “Neenaa meraboraana,” kaenḡ nonooma iikanonḡ uujopaya somata qendeema nonomakeja. Anana onḡanonḡ Anutuwaa meraboraanaḡ koloojonḡ. Ii koloojonḡiwaajonḡ balonḡ ejembanonḡ kani-anana mende moma kotonḡ laligoju. Anutuwaa kania mende moma kotojutiwaajonḡ ananaa kaniananaajonḡ kaanḡagadeenḡ kokobimbiiṅ ama laligoju. ² Oo wombo alauruna, kambanḡ kokaamba anana Anutuwaa meraboraanaḡ koloonḡ laligojonḡ. Kaenḡ laligonḡ kanagenḡ nomaenḡ koloonḡ laligowonḡati, ii asuganonḡ mende asugija. Qaa motoonḡo mojonḡi, ii kokaenḡ: Iinonḡ mombo asuganonḡ asugiro kaitania honḡa jaanananonḡ iibonḡati, kambanḡ iikanondeenḡ mono letoma ii

* 3:1: Jon 1.12

kaanja koloowonja. ³ Daen yononon Kraistwaajon jejeromonromon iikaan ama mun laligojuti, iinon mono ii koma konjoratin onono iwaa tani kaanja soraaya koloon laligowu.

⁴ Daen yononon singisonngo amakejuti, iyononon mono kana qaa qen waleemakeju. Singisonngo ii jeulalan nanamemenga. ⁵ *Kraist ano singisonngoya qaa iinon mono ananaa singisonngonana koma konjoratimambaajon kamaan asugiroti, ii moju. ⁶ Daen yononon Kraistwo bon qen nanjuti, iyononon singisonngo mende ama laligoju. Monon singisonngo toroqen amakeji, iinon Jiisas mende iima kania mende moma koton laligoja. Kianj.

⁷ Oo kokouruna, monon jinjaun men onombabotiwaajon mono galengia men aon laligowu. Kraistnon solana koloojiwaa so monon nanamemen solana tororo otaankeji, iinon solana kolooja. ⁸ Kilenaa Toyanon kanakanaiyanonga singisonngo ama kouma laligoja. Kawaa so daen yononon singisonngo amakejuti, iyononon mono Kilenaa Toyaa bunaga kolooju. Anutuwaa Merianon mono iwaa gawonja kisiyaen memambaajon kamaan asugiro.

⁹ Daen yononon Anutuwaanonga koloogiti, iyonoononga monon laaligo qaita mombaa uutanon ejiwaajon ama singisonngo mende toroqen amakeja. Kolokoloo dongoga koloon laligojiwaajon ama singisonngo toroqen amambaajon amamaankeja. ¹⁰ Daen yononon Anutuwaa meraboraana koloon daen yononon Kilegaa Toyaa meraboraana koloojuti, ii kokaen gosin moma asariwonja: Monon nanamemen solana mende otaankeji, iinon Anutuwaa bunja mende kolooja. Kaanjadeen monon alauruta mende jopagon onomakeji, iinon Anutuwaa bunja mende kolooja. Iikawaa aiweseya kaen.

Oŋo mono jopagon aon laligowu.

¹¹ *Bunja qaawaa kota kanakanaiyanonga moma kouma laligojoni, iikawaa jojopon qaaya ii kokaen: Anana mono uunon jopagon aon laligowonja. ¹² *Kein (Kain) iinon Kilegaa Toyaa bunja laligon koga qero komuro. Anana mono ii kaanja koloon laligowombo. Iinon kokaembaajon koga qero: Anaa nanamemenanon bologa kolooroto, kogaanon ii solana kolooro. Mono iikawaajon qero.

¹³ Oo uumeleen alauruna, balon ejembanon kazi ama onombuti een, iikawaajon mono mende waliŋowu. ¹⁴ *Anana uumeleen alaurunana jopagon onomakejonjiwaajon ama qaa koi moma asarijon: Anana

koomu kotigaa jawoya waleema laaligo kotiganon keuma laligojon. Monnon uujopa mende amakeji, iion mono toroqen koomu kotigaa uutanon nambaa. ¹⁵ Ejemba alaurugia kazi ama onomakejuti, ii kuuyanon mono koomuya unu-unu ejembaga kolooju. Laaligo kotiga ii unu-unu ejemba kaanq mombaa uutanon mende eji, ii saanon moma yagoju.

¹⁶ Jiisas Kraistnon laaligoya ananaajon ama qeleema mesaon jopagon aoawaa kania kaen qendeema nonono iima moma kotojon. Anana mono kaanjadeen laaligonana uumeleen alaurunana yonoojon ama qeleema mesaonin sokombaa. ¹⁷ Monnon balombaa ilawoilaya soyanon men laligoro alianon iwoiwaajon amamaan memeqemean ano iijato, kilen bone koloon uuta somongoji een, Anutuwa uujopayanon mono iwaa uutanon nomaen enaga? ¹⁸ Oo kokouruna, jopagon aoao ii je buu susunanandeen tiwirigon jenkebomboto, ii mono nanamemenananon qaa honq otaan ama laligowonq.

Mono Anutuwa jaasewananon saitingen nambonq.

¹⁹ Anana qaa honqaa bunqaga koloojon me qaago? Koloojon een, mono saanon uunana bonjon kono Anutuwa jaasewananon awasankaka nambonq. Qaa ii anana gosin aon kokaen moma kotowonq: ²⁰ Uunanon iwoi bologaajon ama jen nononji een, nono qaa koi saanon moma yagojon: Anutunon gosigosi Tonana koloon qaanana dindinagadeen gosiwaa. Anutuwa roromonogoyanon mono ananaa roromononana uugun uuta kolooro qaa kuuya saanon modaboroja. Kawaajon mono saanon uunana bonjon kono laligowonq.

²¹ Oo wombo alauruna, uunananon mende jen nononji een, anana mono saanon Anutuwa jaasewananon awasankaka koloon saitingen nambonq. ²² Anana Anutuwaanon jojopan qaa ten konin nanamemenana ii iiro sokomakejiwaa so ama men laligonkejon een, iwoi mombaajon qama koolin qisin mubonqati, ii mono nonono bunq qen aowonq.

²³ *Anutuwaanon jojopan qaa woi ii kokaen: Anana mono Meria Jiisas Kraistwaa qata men moma laarin uunana meleembonq ano jojopan qaa jen koton nononotiwaa so jopagon aon laligowonq. Kaan mende ama laligowonagati, ii Anutuwa jaanon mende sokonaga. ²⁴ Daen yononon Anutuwaanon jojopan qaa ten komakejuti, iyononon mono Anutuwo qokotaan laligogi Anutunon yonowo rapingon nanja.

* 3:23: Jon 13.34; 15.12, 17

linonj ananawo rapinjon nanji, ii Unyaya Toroya nonono uunananonj saje nununj laligojiwaaajonj moma kotojonj. Kianj.

4

Unya me ome ii mono kaniagara gosinj mobu.

¹ Oo wombo alauruna, gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganonj gomanj so liligonj laligojutiwaaajonj qaa kuya ii uulanawo mende mej moma laariwu. Anutuwaa Unjanonj me ome monjonj sololoooro qaa jeji, ii mono wala angotetenonj ama gosiwu. ² Anutuwaa Unyaya kania ii mono kokaenj gosinj mokoloowu, "Jiisas Kraistnonj kamaanj sele busuwo koloonj laligoro," daenj yonononj qaa ii jenj asuginjkejuti, iyonononj kuuya Anutuwaa bunja kolooju. ³ Monjonj Jiisaswaa kania kaenj mende jenj asuginjkeji, iinonj Anutuwaa bunja mende kolooja. Kraist tuarenjenj Toyaa omeyanonj mono iwaa uuta sololoooro qaa jenkeja. Monjonj asuginj Kraistwaa kitia nama tuarenjenj ama mubaa,* qaa kaenj injogiti, iinonj mono kamanj kokaamba namononj asugija.

⁴ Oo kokouruna, onjo Anutuwaa bunja koloogi Unya Toroyanonj uugianonj nama namowaa omejiilana ii unuugunj haamo ama onjmakeja. Kawaajonj gejatootoo ejemba takapolakaya ii saanonj haamo ama onjoma laligowutiwaa so kolooju. ⁵ Yonononj balombaa bunja koloogi namowaa omeyanonj sololoonj onjmakeju. Kawaajonj balombaa nanamemenja otaanj qaa jegi uumeleembaa gadokopa ejemba yonononj qaagiaajonj geja ama momakeju.

⁶ Anana Anutuwaa bunja kolooninj Unya Toroyanonj sololoonj nonomakeja. Anutu moma mujuti, iyonononj ananaa qaa jeninj iikawaajonj geja qenj momakeju. Anutuwaa bunja mende koloojuti, iyonononj anana qaa jeninj iikawaajonj geja mende ama momakeju. Qaa honjaa Unyaya ano anjomokolombaa omeya yoroo kanagara ii mono iikaenj gosinj moma kotonjkebonj. Kianj.

Anutunonj uujopawaa kania kolooja.

⁷ Oo wombo alauruna, Anutunonj jopagonj aowawaa wanjaleya kolooja. (Kawaajonj uujopa ii apu jaayaanj enj koumakeja.) Kawaajonj anana mono jopagonj aonj laligowona. Kaenj ama laligojoni, kuuya anana Anutu moma munj iwaanonga kolokoloo dongoga koloonj laligojonj.

⁸ Anutunonj uujopawaa kondokondoo Toya kolooja. Iikaanj koloojiwaaajonj monjonj ejemba mende jopagonj

* 4:3: Kraistwaa tuarenjenj toya ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa kania woi. Iinonj Kraistwaa kitia nanja ano Kraist honja tuarenjenj ama munjkeja.

onjomakeji, iinonj Anutu mende moma munj tompinj laligoja. ⁹ Anutunonj uujopaya batunananonj asuganonj kokaenj gendeema nonono: Iinonj Meria motoonjgo ii nemunj koma nonono kotiinj laligowonjatiwaajonj ama wasiro namononj kamaaro. ¹⁰ Anana Anutu jopagonj munj iikanonj uujopa mende kondooninj kolooroto, uujopawaa kania ii kokaenj: Anutunonj wala jopagonj nonoma singisonjgonana koma konjoratimambaajonj Meria wasiro ananaanonj kamaaro.

¹¹ Oo kokouruna, Anutunonj kaenj hononja qaa jopagonj nononotiwaajonj ama anana mono kaanjiadeenj uunananonj jopagonj aonjkebonja. Uujopa mende ama aoninj mende totoonj sokonja. ¹² *Monjonj Anutu kambanj monjonj mende iiroto, jopagonj aonj laligojonj eej, Anutunonj mono uunananonj leinjonj nano uujopayanonj uunana saa qero akadamunanawo koloonj laligojonj.

¹³ Anana Anutuwo qokotaanj laligoninj iinonj uunananonj leinjonj nanji, ii Unjaya Toroya nononotiwaajonj ama moma kotonj uuwoi mende amakejonj. ¹⁴ Manjanonj Meria gomana gomana ananaa Hamoqeqe Tonana koloowaatiwaajonj wasiro kamaaro. Nonononj ii iima moma nanjonj jenkejonj. ¹⁵ Monjonj “Jiisas Anutuwaaw Meria kolooja,” jenj asuginjkeji, Anutunonj mono iwaa uutanonj leinjonj nano iinonj Anutuwo qokotaanj laligoja.

¹⁶ Anutunonj uutanonj jopagonj nonomakeji, nono iikawaa kania moma kotonj iikanonj moma laarinjkejonj. Anutunonj uujopawaa Toya kolooja. Kaanja koloojiwaajonj monjonj ejemba jopagonj onjoma laligoji, iinonj mono Anutuwo qokotaanj nano Anutunonj iwaa uutanonj leinjonj laligoja. ¹⁷ Kaanj laligoninj Anutuwaaw uujopayanonj goonjonj kalanj koma nonoma uunana saa qero akadamunanawo laligojonj. Kraistnonj namononj tatawaga laligoroti, anana tani kaanja laligojonj. Iikaanja laligojonjiwaajonj ama Anutuwaaw jenteejo kambanj somatanonj Kraistwaa jaanonj keuma iikanonj awasankaka koloonj saitingenj nambonja.

¹⁸ Anutunonj jopagonj nonono nama eej toonj toroko mobombo. Singisonjgo ejemba Anutunonj singisonjgogiaa ironja meleema onjombabotiwaaajonj toroko momakejuto, Anutuwaaw uujopayanonj uunana saa qeji eej, iikanonj mono toroonana kuuya yakaridaboronjkeja. Kawaaajonj monjonj toroko momakeji, iinonj jopagonj nonomakejiwaa kania ii tororo mende modaboroja.

¹⁹ Iinonj wala jopagonj nononotiwaajonj ama anana uujopa amakejonj. ²⁰ Monjonj “Anutu jopagojenj,” jejato, alia kazi ama munjkeji, iinonj mono ejemba qolomolongoya kolooja.

* **4:12:** Jon 1.18

Iikawaa kania ii kokaen: Alia iima kilen mende jopagon muji een, iinon Anutu mende iima ii mono nomaen jopagon munaga? ²¹ Moḥnon Anutu jopagon munkeji, iinon mono alauruta kaanagadeen jopagon onjoma laligowa. Anutunon uujopawaa jojopan qaaya kaen anota eja. Kian.

5

Uumeleen ejemba anana haamo amakebona.

¹ Daen yononon Jiisas moma laarin “Hamoqeqe Tonanaga kolooja,” jenkejuti, ii kuuyanon mono Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloon laligoju. Daen yononon Manja jopagonkejuti, ii kuuyanon mono iwaa Meria kaanagadeen jopagon munkeju. ² “Anutuwaaw meraboraana jopagon onjonon,” jenin qaa iikawaa hona ii anana kokaembaanjon gosin aon mojon: Anutu jopagon mun jojopan qaaya ten koma otaankejon een, mono Anutuwaaw meraboraana kaanagadeen jopagon onjomaakebona. Iikawaa aiweseya ii kaen. ^{3*} Anutu jopagon mubonatiwaa hona ii qaa tenkonjon. Anutuwaanon jojopan qaa otaanin sokonja. Jojopan qaaya ten konin lombotawo mende koloowaa.

⁴ Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloonin, anana kuuyanon saanon iwaa jeta ten koma balombaa nanamemen bologa haamo amakebona. Anutunon momalaari nonono iikawaa qaganon qama koolinin Anutunon balombaa nanamemen bologa ii qen yakariro kamaadabororota laligojon. Haamo ambonatiwaa kania morota mon mende eja. ⁵ Anana haamo mende ambonagati een, daen yononon ii ambuyaga? Jiisas Anutuwaaw Meria kolooji, moḥnon ii moma laarin mono balombaa nanamemen bologa haamo amakebaa. Kian.

Anutunon Meriaa qaa kokaen nanjon jero:

⁶ Jiisas Kraist Anutuwaaw Meria kolooji, ii nomaen monjon? Jiisasnon apunon kemero Jonon oomulu men muro Anutunon kamban iikanon qaa ii jero mogi ano kanagen saya molaamambaajon ano iikanon qa aro mon Siwenonga kolooro mogi. Qaa apunon indin motoonngo kolooroti, iikayadeen qaago. Siwe Toyanon qaa nanjon jeroti, iikawaa aiweseya ii apu ano sa, woi ii. Toroqen Unja Toroyanon qaa ii jenkeja. Iinon qaa honaa Toya koloojiwaaajon ama qolonjomambaajon amamaankeja.

⁷ Nanjonango qaa karoon ii kaen monina eja. ⁸ Qaa karoon iikawaa aiweseya ii Unja, apu ano sa. Qaagia ii ororon asuganon monin sokondaboroja. ⁹ Qaa jakeyanon kouma

* 5:3: Jon 14.15

nanġonanġo amakejuti, ii saanonġ moma anġalinġ anġonġ ko-makejonto, Anutuwaaw nanġonanġo qaayanonġ mono ejemba qaanaana uugunġ powowonġ kotakota kolooġa. Anutunonġ Meriaaġonġ “Neenaa Meranaga,” qama kania kaenġ asuganonġ nanġonġ jero. Kawaajonġ qaa ii gema qewombo.

¹⁰ Moġnonġ Anutuwaaw Meria moma laarinġkeji, nanġonanġo qaa Toyanonġ mono anġo iwaa uutanonġ laligoro iwaa kania saanonġ moma yagonġkeja. Moġnonġ Anutu mende moma laarinġkeji, iinonġ mono nanġonanġo qaa Toya anġa menġ kamaanġ aonġ eja qolomolonġgoya koloonġkeja. Anutunonġ qaa kota Meriaaġonġ nanġonġ jeroti, iinonġ qaa ii mende moma laarijiwaaġonġ mono Anutu iyanġa gema qenġ munġkeja.

¹¹ *Anutunonġ qaaya kokaenġ nanġonġ jero, “Niinonġ laaligo kombombaġa onġomambaġonġ jeweti, neenaa Merananonġ mono laaligo kombombaġa iikawaa kondomondoo Toya kolooġa.” ¹² Iwaa Meriawo qokotaanġ laligoji, iinonġ laaligo kombombaġa buġa qenġ aonġ laligoġa. Anutuwaaw Meriawo mende qokotaanġ laligoji, iinonġ laaligo kombombaġa mende buġa qenġ aonġ laligoġa. Kianġ.

Laaligo kotigaa kania

¹³ Uugia meleema Anutu Meriaa qata ii moma laarinġkejuti, niinonġ tere koi onġooġonġ oojenġ. Laaligo kotigaa buġa kolooġjuti, onġononġ iikawaa kania tororo moma kotowutiwaaġonġ ama koi oojenġ. ¹⁴ Anana saanonġ awasanġkaka koloonġ Anutuwaaw kosianonġ kema qama koolinġ nama kokaenġ moma yagonġkejonġ: Naa iwoiwaajonġ iwaa uusiinġa otaanġ qama koolinġ mubonġati, iinonġ mono qamakoolinana ii mobaa. ¹⁵ Ii me ii kawaajonġ qama koolinġ qamakoolinana mobaatiwaaġonġ moġonġi eenġ, mono qaa koi kaanġagadeenġ moma kotoġonġ: Naa iwoiwaajonġ qama koolinġ mujonġi, ii kuuya mono ananaa buġananaga koloowaa.

¹⁶ Moġnonġ alia iiro singisonġo ano iikanonġ koomu kotigaa buġa mende koloowaati, iinonġ mono alia iwaajonġ Anutu qama kooliro hamo qenġ muro laaligo kotiganonġ keubaa. Singisonġo Anutunonġ mesaowaatiwaa so anġiti, qaa koi mono iyonġooġonġ jejenġ. Tosianonġ singisonġo anġi iikanonġ koomu kotigaa buġa koloowuti, iyonġooġonġ qama kooliwutiwaaġonġ ii mende jejenġ. Qaago. ¹⁷ Nanamemenġ bologa kuuya ii singisonġo kolooġa. Koposo tosaanġa aninġ iikanonġ koomu kotigaa buġa mende koloowonġa. Kianġ.

Uumeleenġ ejemba anana Anutuwo qokotaanġ nanġonġ.

¹⁸ Daenġ yonġononġ Anutuwaanonġga kolokoloo donġgoga koloogiti, iyonġoononġga moġnonġ singisonġo mende toroqenġ

* 5:11: Jon 3.36

amakeji, ii mojon. Anutuwaanonga kolokoloo dongoga koloon laligoji, iinon mono iyanja galen menj aoro Kilenjaa Toyanon ii mende qelanjin mewaa.

¹⁹ Anana qaa koi mojon: Anana Anutuwaa bunja koloojonto, goman so yononon uugia mende meleema Kilegaa Toyaa ku-usun baatanon laligogi galen koma onjomakeja.

²⁰ Qaa koi kaanagadeen mojon: Moronon eja honja toon kolooji, anono ii moma mubombaajon Anutunon Meria wasiro kamaan moma-asa-asari nonono. Moronon eja honja toon kolooji, anana iwo qokotaan motoongo koloon laligojon. Eja honja toon ii Anutuwaa Meria Jiisas Kraist. Iinon Anutu honabonja ano laaligo kotigaa kondomondoo Toya kolooja.

²¹ Oo kokouruna, tando lopion ano ben qolonmolongoya tosianon kokosiin qelanjin onombubotiwaajon mono onjoangia galen menj aon laligowu. Kian.

Jombaanon̄ Tere 2 Jonon̄ Tereya ano 2 kolooro. Jen̄-asa-asari

Bun̄a Tere kokawaa toya iinon̄ iyan̄aa qata “Jotamemeya mon̄,” qaro. Iinon̄ tere ii “Wombo emba ano iwaa meraborauruta,” yon̄oojon̄ ano. Qaa aasangoya ii uumeleen kanageso mombaa sareqaaya. Merabora ii kanageso ano wombo emba ii yon̄oo galen̄giaga. Bun̄a Terewaa qaa toroga kokanon̄ jopagon̄ aowombaajon̄ uu kuun̄ nonomakeja ano boi takapolakaya yon̄onon̄ ejemba kuma on̄on̄gi qaagianon̄ seiwabotiwaa galen̄ meme qaaga kolooja.

Buk kokawaa bakaya wan̄a 4 ii kokaen̄:

Qaa mutuya 1-3

Uujopa ii iwoi wan̄a 4-6

Qaa doogoyanon̄ seiwabotiwaa galen̄ meme qaa 7-11

Terewaa qaa kota wan̄a 12-13

¹ Oo emba soro, Anutunon̄ meween̄gon̄ gono uumeleen kanagesouruga galen̄ koma on̄oma nan̄jan̄. Niinon̄ on̄o qaa hon̄aa so uu wombonanon̄ jopagon̄ on̄omakejen̄. Neenodeen̄ qaagoto, ejemba qaa hon̄a moma kotojuti, kuuya iyon̄onon̄ mono kaan̄agadeen̄ on̄o jopagon̄ on̄oma laligoju. Niinon̄ jotamemeya koloojen̄ ano giwo qaa amin̄ mobojon̄ kan̄ tere oojen̄. ² Qaa hon̄anon̄ uunananon̄ nama ananawo tetegoya qaa en̄ ubaa. Niinon̄ Bun̄a qaa iikawaajon̄ ama jopagon̄ on̄on̄jen̄.

³ Anana qaa hon̄a otaan̄ uunon̄ jopagon̄ aon̄ laligojon̄i een̄, Man̄ Anutu ano Meria Jiisas Kraist yoronon̄ mono kian̄komun̄ ano kalen̄morian̄ nononi luaenon̄ laligowon̄a.

Uujopa ano qaa hon̄a ii motoon̄ otaawu.

⁴ Man̄non̄ uujopawaa jen̄kooto qaaya nononoti, iikawaa sogadeen̄goo kanagesouruga tosianon̄ qaa hon̄aa so nanamemen̄gia ama men̄ laligoju. Niinon̄ siligia kaan̄a iibe korisoro somata nomakeja. Kian̄.

⁵ *Oo wombo alana emba somata, kaman̄ kokaamba jen̄kooto qaa oon̄ gon̄jen̄i, ii qaa dologa qaago. Qaa kanakanaiyanon̄ga kanain̄ moma kounin̄i, niinon̄ qaa ii mombo oon̄ kokaen̄ jen̄ koton̄ gon̄jen̄: Anana mono uunananon̄ jopagon̄ aon̄ laligowon̄a. ⁶ Jopagon̄ aon̄ laligowombaa qaaya jejen̄i, iikawaa hon̄a ii kokaen̄: Anana

* 1:5: Jon 13.34; 15.12, 17

mono Anutuwaa jojopañ qaa kuuya tej koma nanamememana ama meñ laligowonã. Kuuya ononon jojopañ qaa kanakanaiyanonã moma laligon kougiti, ii kokaen: Ono mono uugianon jopagon aon laligowu.

⁷ Angomokolon ejembanon Jiisas Kraistwaañon kokaen jen asuginkeju: “Hamoqeqe Toyanon balon eja sele busuwo asugimambaajon amamaaro.” Kaen jen asugin tiliqili angi enkalolon koloonkeja. Angomokolon ejemba kaña ii Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama munkeju. Ejemba kaña mamaganon mono balonã balonã liligon lan kema kan laligoju. ⁸ Nononon uuwaa gawon meniñ honã uugianon kolooroti, iikanon soon jañgon qaombabotiwaajon mojen. Kawaañon angomokolon ejembanon enkalolon ama onombubotiwaajon mono galenãia meñ aon laligowu. Kaen laligogi uugiaa hononon mende sooro Pononon tawagia kuuya onondaborowaa.

⁹ Kraistnon qaa kuma nononoti, mononon ii mende qokotaajato, ii uugun qaa toroqero melokanjin jenkeji, iinon Anutuya qaa een laligoja. Daen yononon Kraistwaa Buña qaanon qokotaajuti, iyononon mono Man ano Mera yorowo kotiin laligoju. ¹⁰ Mononon Buña qaa jumunã ii mende meñ onoonon kaji, onõ mono iwaa jolonã mende jen mirigianon mende horogi uba. ¹¹ Mononon iwaa jolonã jewaati, iinon mono kilenãã binawo hororo qaganon uro ororon bosimbaota. Kian.

Qaa tetegoya

¹² Niinon onoojon qaa seiseiya oomambaajon siin mojentõ, ii papia senanon inknõ oomambaajon mende moma mesaojen. Onoonon kusu kan jaasewan qen qaa amin mobombaajon mamboma jejeromonromon anjen. Aitongowonati, kambañ iikanon ainjolon rama amin moma korisoronana asugidaboron uunana saa qero laligowombaajon mojen.

¹³ Anutunon emba alaga galen gawombaajon meweengoroti, emba soro iwaa kanagesourutanon yeizozogia angi goonon kaja. Kian.

Jombaanon̄ Tere 3 Jonon̄ Tereya ano 3 kolooro. Jen̄-asa-asari

Bun̄a Tere kokawaa toya iinon̄ iyan̄aa qata “Jotamemeya mon̄,” qaro. Iinon̄ Tere ii uumeleen̄ kanageso mom-baa jotamemeya mon̄ qata Gaius iwaajon̄ ano. Gaiusnon̄ uumeleen̄ ejemba tosaan̄a miri ano nembanene iwoinon̄ ilaan̄ on̄oma laligoro. Kawaaajon̄ ii mepeseen̄ muro ano tompe eja mon̄ qata Diotrefes iwaajon̄ galen̄ meme qaa jero.

Buk kokawaa bakaya wan̄a 5 ii kokaen̄:

Qaa mutuya 1-4

Jonon̄ Gaius mepeseeya 5-8

Diotrefeswaa galen̄ meme qaa 9-10

Demetriuswaa korisoro qaa 11-12

Buk kokawaa qaa kota wan̄a 13-15

¹* Oo wombo alana Gaius, niinon̄ jotamemeya mon̄ koloon̄ giwo qaa amin̄ mobojon̄ kan̄ tere oojen̄. Niinon̄ qaa hon̄aa so uunanon̄ jopagon̄ goma laligojen̄.

² Oo wombo alana, goo kokoosoganon̄ Anutuwo qokotaan̄ qeangoro laligojan̄i, ii mojen̄. Kaan̄iadeen̄ sele gbiligbili laligon̄ iwoi kuuya kanon̄ toomorian̄ mokoloon̄ laligowaati-waaajon̄ Anutu qama koolijen̄. ³ Uumeleen̄ alaurunana tosonian̄ goonon̄ga kan̄ goo sunduga kokaen̄ nan̄gon̄ nijogi, “Giinon̄ Anutuwaanon̄ qaa hon̄a ii pondan̄ otaan̄ ama men̄ laligojan̄.” Kaen̄ nijogi mobe korisoro somata kondoon̄ nono. ⁴ Noo kokourunanon̄ Anutuwaanon̄ qaa hon̄a otaan̄ ama men̄ laligojuti, niinon̄ buju kaan̄a moma honon̄a qaa aisoon̄kejen̄. Buju morota mon̄non̄ korisoro uuta ii mende uuguro mojen̄. Kian̄.

Jonon̄ galen̄ eja qata Gaius mepeseeya.

⁵ Oo wombo alana, gii uumeleen̄ alaurunana welen̄ qen̄ on̄oma iikanon̄ pondan̄ nama laligon̄kejan̄. Yoŋoonon̄ga tosonian̄ goman̄ liligon̄ on̄oonon̄ kan̄kejuti, ii kalan̄ koma on̄omakejan̄. Moma on̄onjan̄i me qaago, ii kilen̄ awaagadeen̄ ilaan̄ on̄omakejan̄.

⁶ Gii uuganon̄ jopagon̄ on̄oma laligonati, iyoŋoonon̄ga tosonian̄ koi kan̄ momalaari tuumbaa jaagianon̄ kaniaga kaen̄ nan̄gon̄ jegi mon̄in̄. Kawaaajon̄ alaurunana kaan̄anon̄ on̄oonon̄ kawuti, ii mono ilaan̄ on̄oma laligona saanon̄ afaan̄gon̄ gawon̄ men̄ kanagia toroqen̄ kembu. Gawon̄

* 1:1: Apo 19.29; Room 16.23; 1 Kor 1.14

kaanja ii Anutuwaa jaanonj sokombaatiwaa so mono toroqen menj laligowa. ⁷ Yonononj Kraistwaa bunaga koloojutiwaa-
 jonj ama iyanjiaanonj gomanj mesaonj liligonj qabunjaya menj seinjkeju. Gawonj kaenj menj uumeleembaa gadokopa ejemba yonoononjga nembanene iwoi monj mende anjalij menjkeju. ⁸ Kawaajonj Jiisaswaa alauruta nononodeenj alaurunana kaanja ii koma horonj nanjonj ononinj sokombaa. Anana gawonj bakaya ii menj iikanonj qaa honjga Toya motoonj welen qenj muninj qaaya honjanonj seinjkebaa. Kianj.

Diotrefes kaanja koloowabotiwaa galenj meme qaa

⁹ Niinonj momalaari tuunj onjoonj tere monj ooweto, Diotrefes jotameme eja iinonj batugianonj galenj wanj laligo-
 mambaa siinja moji, iinonj qaanaa geja mende ama telambe-
 lanj amakeja. ¹⁰ Kawaajonj niinonj onjoononj kawenagati eenj,
 mono iwaa nanamemenja bologa ii asuganonj jewe kokaenj
 mobuya: Iinonj nonoojonj andoqeqe qaa menj qolonjonj
 kisama menjkeja ano qaagadeenj mende menjkeja. Qaagoto,
 uumeleenj alaurunana gomanjlili gawonj menjkejuti, iinonj ii
 mende koma horonj onjmakeja ano alaurunana tosonianj
 koma horonj onjombombaaajonj mojuti, iinonj ii anjonj koma
 onjoma momalaari tuunjgianonjga utama onjono seleenjenj
 kamaanjkeju.

¹¹ Oo wombo alana, gii nanamemenj bologa qaagoto,
 nanamemenj awaa ii mono otaanj laligowa. Daenj yonononj
 nanamemenj awaa ama menj laligojuti, iyonononj Anutuwaa
 meraboraanja kolooju. Daenj yonononj nanamemenj bologa
 ama menj laligojuti, iyonononj Anutuwaa kania mende moma
 kotonj sopa seleenjenjanonj laligoju.

¹² Demitrius eja iikawaa kania ii awaa. Alaurunana ku-
 uyanonj kaenj menjkeju. Qaa honjga Toya anjo qaa ii kaanjadeen
 nanjonj menjkeja ano nonononj toroqenj iwaajonj qaa ororonj
 menjkejonj. Nonononj qaa menjkejoni, ii qaa honja toonj kolooji, ii
 mojanj. Kianj.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Niinonj goojonj qaa seiseiya oomambaaajonj siinja mo-
 jento, ii kirifi ano injknonj oonj gomambaa so mende moma
 mesaojenj. ¹⁴ Niinonj uulanawo goononj kanj giimambaaajonj
 mamboma jejeromonjromonj anjenj. Aitonjgowonjati, kamban
 iikanonj saanonj jaasewanj qenj aonj qaa qaa aminj mobonja.

¹⁵ Anutunonj luae qenj gono laligowa!

Momalaari alaurunana koi laligojuti, iyonononj yeizozogia
 anji goononj kaja. Giinonj kaanjadeenj uumeleenj alaurunana
 giwo nanjuti, ii anja anja noononj yeizozona injijona mobu.
 Bonjonj!

Juudawaanon Tere Juudanon Tereya ano. Jen-asa-asari

Juuda ii Jiisas ano Jeims yoroo kogara. Tosianon “Kraist moma laarijon,” jen qaa doogoya ejemba kuma soon onoma laligogiti, Juudanon iyonoojon ama galen meme qaa ooro. Buja Tere koi torodaamon. Qaaya ii 2 Piito 2 qaa iikawaa so. Juudanon Kraistwaa alauruta ananaa uunana kokaen kuuro, “Anutunon anana kamba so moma laariwombaajon momalaari nonono kanagesouruta koloojoni, ononon mono momalaarigianon sein kotiiwaatiwaajon toroqen manja qen laligowu.”

Buk kokawaa bakaya wanja 4 ii kokaen:

Qaa mutuya 1-2

Boi takapolakaya yonoo kanagia ano jenteegogia 3-16

Toroqen pondan moma laariwombaa jenkootoya 17-23

Kotumotue qaa 24-25

¹ *Juuda bisop Jeimswaa koga niinon Jiisas Kraistwaa welen qen mun uumeleen alauruna onowo qaa amin mobombaajon kan tere koi oojen.

Anutu Manjananon onooma uu kononanon jopagon onono Jiisas Kraistnon sopa somonjon onono laligoju.

² Anutunon mono kiankomun uujopaya kelemalelen onono luaenon laligowu. Kian.

Buja qaa meeqerangowaa galen meme qaa.

³ Oo wombo alauruna, Anutunon hamo qen nonono letoma motoon Siwewaa buja koloojoni, niinon iikawaa qaaya jen asarin on onomambaajon siina somata moma laligowe. Laligon laligowe bimooro toroqen mambombaajon amamaajen. Kawaajon tere on uugia kokaen kuun ononjen: Anutunon momalaariwaa qaa batuya kuuya ii ejemba soraaya tataankota anono men galen konin mende utegowaatiwaajon ano bujananaga kolooja. Kawaajon boi takapolakaya tosanon Buja qaa melokanjij ambubotiwaajon mono boj nama manja qen laligowu.

⁴ Ejemba tosanon mondon uumeleen tuun batugianon olon kondondonjon kougi kaniagia doogoya ii asuganon mende asugiro laligoju. Anutunon ejemba kaanja yonoo qaagia mono wala eenanon jen tegoro oogita siimbobologianon yonoo qagianon umambaajon anja. Anutunananon

* 1:1: Mat 13.55; Maak 6.3

qaaya ama kalenmorianaa kania honanon ninisaamakejato, ejemba anjonjoragiawo yononon mono iyangiaa serowilin nambonnambongia turuwutiwaajon ama kalenmoriambaa qaaya ii meeqeeranjon melenqeelenji bolinkeja. Kaen ama ananaa Somatanana motoongo Jiisas Kraist Ponjana koloon namakeji, ii qakooma gema qenkeju.

⁵ *Ono qaa kuuya ii mono kamban koriga modaboron laligojuto, kilen galen meme qaa koi duduuwubotiwaajon mombo kokaen jen gbilin onjomabaajon mojen: Ponjon kanagesouruta Iijipt kantrinonga metogon unuano kagito, kanagen tosonian kamban monjon mende moma laarin mugiti, ii kondemondoen ama onono tiwilaagi. Galen meme qaa iikaana ii onoojon ama mombo jejen.

⁶ Kaanagadeen Anutunon Siwe gajobauruta galenkonjon toongia ama onono laligogito, iyonoononga tosonian ugere ama qaa baatanon mende kema iyangiaa galenkonjon toongia galen koma onombobaajon uumotoon mende ama sopagia kororoogi. Qaa qootogo angitawaajon ama Anutunon ii hagon onono jinkaron dun mirigia mesaon kamaagi. Kamaagi "Kamban somatanon qaagia jen tegomana," jen gbadonon gbadoon onoma pangaman uutanon onono rama kougita kamban tetegoya qaa rama ubuya. Galen meme qaa ii onoojon ama mombo jejen. ⁷ *Tani motoongo iikanon Sodom, Gomora ano goman tosaana liligon ragiti, iyonoonon kolooro. Ejemba yononon kaanjadeen serowilin ama selwaa siingia kombomana meeranjon tania mon kokaen angi: Eja woi iyangarodeen ano emba woi iyangarodeen agimin aon laligogi. Kaen laligogi Anutunon irongia meleema onono gere jeta tetegoya qaa onoro siimbobolo moma laligon kouma laligowuya. Kaen laligon boi takapolakaya yonoo galen men aowombaa kaisarenanaga koloonkeju.

⁸ Ejemba takapolakaya yononon kamban kokaamba tani motoongo kaanjadeen amakeju. Jaagia meleeno iwoi unauyaya lan iima iikanon monon otaan iyangiaa selegiaa laaligogia ii men bolin kokojinjin mokoloonkeju. Iikaana kanon Anutu jejewili ama jenkonjonon jen mun ku-usuna men kamaan amakeju. Kaen ama Siwewaa benjakon kawali ejemba asamaranjiawo eukanon laligojuti, iyonoojon uuqe qaa tokoronkota jen onomakeju.

⁹ *Kaen amakejuto, Siwe gajoba wana qata Maikel iinon kaanagadeen kaen amambaajon moma bimoon ama-maaro. Maikelnon Mooseswaa qamoyaaajon Kilenaa Toyawo angowowo ama monongosi ano. Ii ama uma kamaaroto,

* 1:5: Eks 12.51; Jan 14.29-30
12.1; Isa 12.7; Dut 34.6; Zek 3.2

* 1:7: Jen 19.1-24

* 1:9: Dan 10.13, 21;

kilenj uugeqe qaa tokoronkota ii jen tegon mumambaa-
jon awasankaka mende mokoloon amamaaro. Amamaan
kokaanadeen jen muro, "Pon anjo mono mindingon gomba."

¹⁰ Maikelnon kaanagadeen ii amamaaroto, ejemba
soosooya yononon mono selegia menj uma Buja qaa
mende moma kotonkejuto, kilenj iikawaajon uugeqe
qaa tokoronkota lan jenkeju. Tompinj laligon oro soona
kaanja lansanj laligoju. Momakootogia hona mende
kolooro oro laaligowaa siingia qerewena iikayadeen
momakeju. Iyangiaa siinj momogia injonmanjona iikanon
mono kondeema onono tiwilaawuya. ¹¹ *Anutunonj boi
takapolakaya yonoo ironjia meleema onono siimbobolo
somata mobutiwaajon qama wanjinjingon "Yei!" jejen.
Ejemba soosooya yononon eja Kein (Kain) iwaa kania
metetereen kemakeju. Kanagenj kere eja pon mononon eja
qata Balaam tawa muro Israel ejemba tiligon onono jinjaun
kenji. Boi takapolakaya yononon Balaambaa silia otaan
monenj mokoloowombaaajon uugere moma iwoi ilinjalan
ama himbingon lan soonkeju. Eja qata Koora iinonj Mooses
ano Aaron yanggisenj qaganonj tuarenjenj ama oroma iikanon
tiwilaaroti, boi iyonononj mono Koora kaanja gejajuju ama
laligonj tiwilaawuya.

¹² Uumeleenj onononj uukalenj qendeema aowombaaajon
ajoroonj lombanj anji boi takapolakaya yonononj iikanon
kaanagadeen kankeju. Kanj dogogia asuganonj qendeema
iyangiaajonadeen romonjonj baononj newageenj nepaqepalo
nenkeju. Kaenj ama onoo sele jewongia boronja boronja
gamugiawo kaanja kolooju. "Ziozwaa eja toya koloojonj,"
jenj ala onoojonj mende romonjonj kele qaa lan jenkeju.*
Kosuu omaya toontoonj konja qaa kaanja laligogi haamononj
utitiinj onono lansanj kema kankeju. Hona koloowaatiwaa
kambananonj geria geria araroga hongia qaa kaanja nanju.
Gulunj senja kaanja koloonj wala koomuya koloonj tiigia laaligo
kotigaa kanianonga qonjoma tama mombo komunj kotiigi
indinj woi kolooro koomuya totoonj koloonj laligoju.

¹³ Yonononj kowe siri usunawo kaanja lanj qindiingji
nanamemengia gamuyawo iikanonj kokopa godomaru-
ruyawo kaanja asuganonj asuginkeja. Sengelao tosia kanagia
songinj lanj kamaankejuti, yonononj mono iikawaa so jinjaun
qenkeju. Sengelao iikawaa so kamaanj Anutunonj yonoojonj
panjamanj ziwiziwiwaa uutanonj mirigia arengoroti, mono
dutanonj emukanonj kemenj kambanj tetegoya qaa rama
ubuya.

* **1:11:** Jen 4.3-8; Jan 22.1-35; 16.1-35

* **1:12:** Boi yonononj toronj kaanja
asanjonj rajuto, wanjogianonj iyonoononj qagonj jangowabo.

14* Aadambaa sakoŋaa esia qata Eenok iinonj kaanagadeen ejemba takapolakaya yoŋoo gejatootoo qaagia waladeen kokaenjerota eja: “Mobu, Poŋnonj Siwe kawali ejemba toroya tausenja tausenja jangogia uuta somata ii unjuama kamaan asugiwuya. 15 Asuginj korebore ananaa qaanana jen tegowaa. Ejemba anjonjoragiawo yoŋononj nanamemen anjonjorayawo otaanj singisonjogia anjonjoragiawo ama kougiti, ii kuuya gosinj iikawaa ironja meleema onono kuuya yoŋoo qagianonj ubaa. Qinji ejemba anjonjoragiawo yoŋononj qaa jaanonj kemekeme gamuyawo iikanonj Anutu jen qewagonj munj kougiti, iikawaa ironja kuuya meleema onono siimbobologia moma laligowuya.” Eenoknonj galen meme qaa kaen jero.

16 Boi soosooya yoŋononj jenkonjonjonj temboma sosoŋae kaanja njindinj-ndundu lan jen aonkeju. Iyanjiaa siingia kombombanja bologa otaanj tereqerereen selegia menj uma jaba-arambaranj amakeju. Ejemba tosaanja goda qen kele unjujuti eenj, ii iwoi meleema iyanjiaajonj onjombutiwaa siinja moma kelebele amakeju. Kaanja laligoju.

Galen meme ano qambanjmambanj qaa tosia

17 Kaen laligojuto, wombo alauruna, Poŋnana Jiisas Kraistwaa aposolurutanonj boi takapolakaya yoŋoo qaagia mono waladeen jedaborogita eja. Ono yoŋoo qaagia duduuwubotiwaajonj mono galengia menj aonj laligowu. 18* Aposol yoŋononj qaa kokaen jegi, “Jiisaswaa kaka kambanonj toriro kambanj tetegoya kanonj mepaqepae ejemba koloowuya. Yoŋononj iyanjiaa siingia kombombanja bologa otaanj laaligo anjonjorayawo laligowuya.” Kaen jegi.

19 Ejemba takapolakaya yoŋononj batugianonj uudendeen ama ononji siinjererenj ambubo. Unja Toroyanonj mende sololonj onono balombaa siinj kombombanja bologanonj galen koma onono ii otaankeju. 20 Oo wombo alauruna, Anutunonj momalaari qaita monj ononoti, ii mono tandogia sewanja uuta kaanja koloaja. Onononj mono momalaari iikawaa qaganonj nama nanjonj aonj kotikotii mokolonjkebu. Unja Toroyanonj inaanj onjmakejiwaa so mono iwaa kusunjonj nama qama koolinj laligowu. 21 Anutunonj jopagon onjmakeji, onj mono iwaa uujopayanonj bonj qen nambu. Poŋnana Jiisas Kraistnonj kiankoomu onjoma mombo asugiro laaligo kotiganonj keuma oyanboyanj laligowu. Ono mono kambanj ii kanj kuuwaatiwaajonj kaparanj koma mamboma laligowu.

* 1:14: Jen 5.18, 21-24 * 1:18: 2 Piito 3.3

²² Ejemba uugia meleembombaajon uuwoi anjuti, ii mono kiankomun onoma uujopa qaganon laligowu. ²³ Tosianon gere bolanon kemen tagowombaajon anjuti, ii kemebubotiwaajon mono uulanawo horon wangia somongon onongi letombuyaga. Tosianon siingia kombombara bologanon galen koma onono qemasologen laligojuti, ii mono kiankomun onoma laligowu. Kaana laligowuto, onoangiaa laaligogianon boliwabotiwaajon mono keegia moma laligowu. Qemasologen yononon singisonogoya singisonogoya angi iikanon uugia selegia saa qero asuganon totowin laligojuti, iyonoojon mono galengia men aon laligowu. Kokojinjin ambubotiwaajon mono opo surugia jewonawo ii kaanjadeen sisigia men mende oosiriwu. Kian.

Mepemepesee qaa

²⁴ Mono Anutu mepeseenkebona. Iinon onjo tama kamaan unuwabotiwaajon ama sopa somongon onomambaajon kotijja. Iinon saanon unuama iyanaa jaasewananon onoono keuma solana koposowaa qaagia qaa nama asamarana iima aison otokorian maama laligowu. ²⁵ Anutu motoonjo iinon Hamoqeqe Tonana kolooja. Ponana Jiisas Kraiston nemun koma nonono Anutu mepeseen munin qata akadamuyawo koloon ej ubaa. Iinon monowaa monoyanonga kanain kouma Uutanana ku-usunawo kolooja ano kaman kokaamba toroqen iwoi kuuya esunmumyanon galen koma kaman tetegoya qaa Pon koloon nonoma laligon ubaa. Qaa ii onanon.

Aisisaan

Kraistnon qaa aasangoya Jon isaano.

Jen-asa-asari

Jiisasnon namo mesaon Siwe gomanon uro gbani 65 kawaa so tegoro aposol Jonon Tere koi ooro. Kamban kanon uumeleen kanageso Jiisas moma laarigiti, ii sisiwerowero somata ama onongi. Jon ii wato qata Patmos kanon angi kapuare mirinon kaanja raro. Patmos laligoro Anutunon jaaya meleen iwoi kanagen koloowaatiwaa unaya iiro. Patmos ii wato melaa (Yurop ano Afrika) Batugaranon Kowe (Mediterranean Sea) kanon eja. Efesus mesaon Saut waagen 80 kilomiita kembaga. Room gawman yononon kikekakililin ejemba qaagia jen tegon konjoma onongi iikawaa kapuare mirinon tani laligogi. Olon kombombaa-
jon amamaagi. Balon ii qararankonkonja, jamoya seiseiya. Jonon iyonoo batugianon laligoro Siisa-kin Nerwa iwaa kambananon (gbani 96-98) isangi kamaaro.

Qaa wana kokaen: Jiisasnon Satan ano kereuruta kuuya haamo ama men kamaan onondaborowaa. Kaen ama momalaari ejemba kotuegon nonono Siwe dongoga ano namo dongoga kanon keuma tetegoya qaa oyanboyan laligowona. Sisiwerowero uutanon laligogiti, iyononon lombo moma mokosinon Jiisas moma laarin pondan bon qen nambuti-
waajon kuun onomakeja. Jiisasnon qaaya qaaya kaanja jen koton isaano Jonon moma Tere koi ooro. Ii uumeleen ejemba uunana nangowombaajon ama ooro. Sareqaa ano qaa aasangoya ii mamaga. Qaa tosaanja moma kotowombaajon moma bimbimgojon.

Buk kokawaa bakaya wana 11 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-8

Zioz tuun 7 yonoo teregia 1.9-3.22

Tere pipipiiya aaso 7:nanon soomonogoya 4.1-8.1

Romon qaita mon 7 uugi 8.2-11.19

Jewenan nemuna ano jenemba woi 12.1-13.18

Jaameleen unja kania kania 14.1-15.8

Anutuwaanon irinjonsoon qambi 7 maagi 16.1-21

Babilon siti, jenemba, gejatootoo takapolakaya ano Satan
ii tiwilaawu 17.1-20.10

Jenteegowaa kamban somata 20.11-15

Siwe namo dongoga ano Jerusalem dongoga 21.1-22.5

Qaa kota tetegoya 22.6-21

¹ Anutunonj iwoi kamban mende koriro koloowaati, iikawaa tania gawonj memeuruta ninisaambaatiwaajon moma Jiisas Kraistwaajon qendeema gejatootoo qaa jen isaano. Aisano Siwe gajoba monj wasiro welenqeqeya Jon noononj kanj nijoro mobe.

² Jiisas Kraistnonj Anutuwaanonj Buḅa qaa nanḅonj jen asarinj qendeema nono Jon niinonj iwoi ii jaana meleeno uunj iibeti, ii kuuya iikawaa so toroḅen nanḅonj jen asarinj ooḅen. ³ Monḅonj gejatootoo qaa koi weengowaati, iinonj mono simbawonḅawo kolooja. Jiisaswaa kaka kambananonj torija. Kawaajonj tere kokanonj qaa ooweta eji, ejemba ii geja ama mobuti, ano ii moma sorogonj anḅonj kombuti, iyonḅononj kaanḅagadeenj simbawonḅawo kolooju. Kianj.

Jononj Eisia prowinswaa zioz tuunj 7 yonḅoo jolonḅia ooro.

⁴*Jon niinonj Eisia prowinswaa zioz tuunj 7 onḅoojonj kokaen ooḅen:

Monḅonj kotiinj laligoji, monowaa monoyanonḅa laligonj kouroti, ano mombo eleema koubaati, iinonj mono kalenḅmorianj onḅono luaenonj laligowu. Kaanḅiadeenj Anutuwaa unḅa waḅa 7 iwaa jinḅkaronj dunj batanonj nanjuti, iyonḅononj mono kalenḅmorianj onḅonḅi luaenonj laligowu.

⁵*Jiisas Kraistnonj Anutuwaa kania pondanj nanḅonj jen asarinj laligonj mutuya koomunonḅa waaro. Iinonj namowaa eja ponj yonḅoo Ponḅia kolooja. Iinonj sayanonj songbama sinḅisongonananonḅa isama nonoma jopagonj nonomakeja.

⁶*Iinonj anana iyanḅaa bentotonḅanonj ama meḅ letoma nonono kinj kaanḅa koloojonj. Buḅa gawonj galenḅuruta (priist) ano iyanḅaa Maḅa Anutuwaa welenj qenḅkejonj. Anana iwaa qabunḅaya ano ku-usunḅa mepeseeninj kambanj tetegoya qaa akadamyawo enj ubaa. Qaa ii onḅanonj.

⁷*Iibu, Kraistnonj mono kokoosu uutanonj kawaa! Kawaati, kambanj iikanonj anana korebore ii jaanananonj uunj iibonḅa. Kana boria ano maronḅa qetoogiti, iyonḅononj mono kaanḅagadeenj ii iibuya. Ejemba tuunḅa tuunḅa balonj so rama kenḅonj, anana mono ii iima korebore iwaajonj ama jinḅenj qama amburerenj mewonḅa. Qaa ii onḅanonj, uuwoiya qaa.

⁸*Ponj Anutu kotiinj laligoji, iinonj kokaen jeja, “Niinonj walawala laligonj (iwoi kuuya mokolooweta kanagenj jewe qaono) tetegoya qaa laligonj umaḅa. Kawaa so niinonj

* **1:4:** Eks 3.14; Ais 4.5 * **1:5:** Ais 55.4; Ond 89.27 * **1:6:** Eks 19.6; Ais 5.10

* **1:7:** Dan 7.13; Mat 24.30; Maak 13.26; Luuk 21.27; 1 Tes 4.17; Zek 12.10; Jon 19.34, 37 * **1:8:** Ais 22.13; Eks 3.14

tere nemuṅa mutuya A ano tere nemuṅa konoga Z koloojeṅ.” Niinoṅ ku-usuṅ kuuyaa Toya monowaa monoyanoṅga laligoweta laligoṅ kouma laligojeṅ ano mombo eleema koumaṅa. Kianṅ.

Siwe gomambaa Eja hoṅaa tania ii kokaenṅ iibe:

⁹ Jon niinoṅ oṅoo uumeleenṅ neṅagia koloojeṅ. Kraistwo gokotaawe iyaṅaa bentotononṅ noma noono ejembanonṅ si-imbobolo ama noṅgi koṅajiliṅ momakejeṅ. Ii oṅowo motoonṅ moma mokosiṅgoṅ kaparaṅ koma kotiinṅ nanjeṅ. Anu-tuwaanonṅ Buṅa qaa jeṅ seiṅ Jiisaswaa kania naṅgoṅ jeṅ asariṅ laligowetiwaajoṅ nuama kema wato qata Patmos iikanonṅ noṅgi laligowe. ¹⁰ Pombaa sonda kendoṅ rara kam-baṅ moṅnoṅ Uṅa Toroyanonṅ turuṅ nono umbeumbenanonṅ qananonṅ uro gemananonṅga qa somata moṅ mobe. Qa otoṅa ii romonṅ qaita moṅ (biugel) qaji, iikawaa taniṅaenṅ kolooro.

¹¹ Qa iikanonṅ kokaenṅ nijoro, “Ilawoila uuṅ iibagati, iikawaa qaaya mono tere pipipiiyanonṅ oowa. Ooṅ ana zioz tuuṅ 7 yoṅoononṅ kemba. Siti 7 yoṅoo qagia ii kokaenṅ: Efesus, Smirna, Pergamum, Taiataira, Sardis, Filadelfia ano Laodisia.”

¹² Qaa kaenṅ nijoro otoṅa mobeti, “Ii morononṅ?” jeṅ iima momambaaṅ eleembe. Eleema nama lambewaa duṅ rara goulonṅ memeta 7 naṅgi iibe. ¹³ *Lambewaa duṅ rara iikawaa batugianonṅ eja moṅ iibe kaitanianonṅ Siwe gomambaa Eja hoṅaa kaṅa kolooro. Malekuya koriga koma hororo kana susuyanonṅ kamaṅ tururo. Opo jokaṅa goulyawo ii iinṅ kasa kaṅa maṅkiila koma nano.

¹⁴ *Waṅ juyanonṅ tualalakota koosu kombo (snow) kaṅa kolooro. Lama juya soṅbangoṅ taaliji, mono iikawaa so iibe. Jaa kotanonṅ gere bolanṅ kaṅa jeṅ asariro nano.

¹⁵ *Kana susuyanonṅ sostoniṅ goota kolooro. Aenṅ braas gerenonṅ oogi jero gogoriṅ toonṅkeji, mono iikawaa so koko-bilibiliawo ero. Qaa nijoro mobeti, ii apu soma-tanonṅ sia kirinṅkirinanonṅ kuuro otoṅa somata momakejoṅi, mono iikawaa so ero. ¹⁶ Boria dindiṅanonṅ sengelao 7 meṅ nano. Buutanonṅga manjawaa soo somata (bainat) jeta leelee sulutuk aanaṅa kamaaro. Jaasewananonṅ weenṅ jaaya kuuya asaridaboronṅkejiwaa so asariro iibe.

¹⁷ *Niinoṅ ii iima uuna doṅgoro iwaa kanianonṅ tama kamaṅ koomu tani ewe. Kaṅa ewe boria dindiṅanonṅ noo waṅnanonṅ meṅ kokaenṅ nijoro, “Mono toroko mende moba!

* **1:13:** Dan 7.13; 10.5 * **1:14:** Dan 7.9; 10.6 * **1:15:** Eze 1.24; 43.2 * **1:17:** Ais 44.6; 48.12; Ais 2.8; 22.13

Niinon walawala laligon (iwoi kuuya mokolooweta kanagen jewe qaono) tetegoya qaa laligon umaŋa.

¹⁸ “Niinon laaligo Toya koloojen. Komun laligoweto, moba, niinon mono gbilin waama laaligo kombombaŋa tetegoya qaa laligon umaŋa. Niinon koomuwaa kondomondoo Toya galen koma koomu gomaŋ Toya uugun kiiya melaa men laligojen. ¹⁹ Kawaajon iwoi kambaŋ kokaamba kolooji ano kanagenanon koloowaati, niinon iikawaa kania gisaambe iibaga. Iwoi iibagati, ii mono papianon oona ewa. ²⁰ Senjelao 7 boro dindinanon rajuti ano lambewaa dun rara goulon memeta 7 iijanji, iikawaa kanagia aasangoya ii kokaen: Senjelao 7 ii zioz tuun 7 yonoo gajoba galengiaa sare koloju. Lambewaa dun rara goulon memeta 7 iikanon mono zioz tuun 7 iyonoo saregiaga koloja.” Kian.

2

Efesus uumeleen kanageso yonoo qambaŋmambaŋ qaa

¹ Jiisanon toroŋen jero, “Jon giinon mono Efesus sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaajon tere kokaen oowa,

“Monon boro dindinanon senjelao 7 men lambewaa dun rara goulon memeta 7 yonoo batugianon kema kan namakeji, iinon qaa kokaen jeja: ² Niinon goo nanamemenгаа kania moma kotoweta kokaen eja: Giinon nogo arin gawona kotiin men laligonkejan. Angosisirinoŋ kaparaŋ koma mokosinon laligonkejan. Ejemba doogoya yonowo ala mende men aon ononon sureen konjoma onomakejanji, ii mojen. Tosianon wasiwasi eja aposol mende koloon kilen qagia kaen qamakejuti, giinon ii angotetenon ama gosin onona qolomolon qaa jejegiaa kaniagianon asuganon asugiro.

³ “Tosianon noo qanaajon ama kakasililin ama gonji kaparaŋ koma siimbobolo moma mokosinon laligona. Esunkamakamaa olan mende ama laligonato, iwoi kuuya moma mokosinon nama laligona, ii mojen. ⁴ Kaan laligonato, uugaa qaaya mon kokaen mobe mende sokonja: Walawala uuga meleema hononja qaa jopagon noma laligonato, uuganon mono sologoro kambaŋ kokaamba olomoon laligojan.

⁵ “Walawala uukoisoro somata moma laligonato, iikanonadeen loorin olomoon kamaan qen laligojan. Gii mono geengaa kanaga ii romonon moma kotowa. Kawaajon mono uuga meleemba. Walawala uumeleembaa iwoiya anati, mono iikawaa so mombo toroŋen amba. Uuga sinjisongoya iikanonja mende meleembagati een, niinon mono goonon kan lambewaa dun raraga qetegowe

uumeleen kanageso Efesus kanon mombo mende ewaa.
 6 Kamaan guroto, goojon kokaen mobe qeangoja: Giinon Nikolait yonoonon nanamemengia togon uuduudu amakejan. Niinon kaanideen ii togon kawaajon uuduudu amakejen.

7 **“Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unj Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.*

“Mojnon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinon ii wambe Anutuwaa oyanboyan gawonon (paradais) eukanon uma laaligo kotigaa gere umuganon rama kota nen laligowaa.” Kian.

Smirna uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

8 **“Smirna sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagaaajon mono tere kokaen oowa,*

“Komun gbilin kotiin laligoji, iinon waladeen laligon (iwoi kuuya mokolon kanagen jero qaono) konoga laligon ubaati, iinon qaa kokaen jeja: 9 Giinon konajilin moma kamaanqeqeta koloojani, ii mojento, Anutuwaa jaanon qabunaganon uuta kolooro simbawonawo koloojan. Tosianon Juuda ejemba mende koloon kilen qagia kaen qamakejuti, iyononon mepaqepae ama gema qen gonji angosisiri momakejani, ii mojen. Yononon ‘Qamakooli miri hona koloojon,’ jen kaiyakagianon Satan mepeseenjeju.

10 *“Siimbobolo moma laligowagato, iikawaajon toroko mende moba. Moba, Kilenaa Toyanon angobatonon ama onomambaajon ejemba kuun onono onoononga tosaana unuama kapuare mirinon onoombu. Angosisiri ama onombuti, onjo ii ween 10 moma laligowu. Jaawo laligowuyaga me komuwuyaga, mono niwo pondan nanji niinon laaligo kotigaa ila wage onomanja.*

11 **“Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unj Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.*

“Mojnon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, iwaa selianon komuro motoonjo koloowaato, koomu inden woiya ii mende komuwaa.” Kian.

Pergamum uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

12 *“Pergamum sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagaaajon mono tere kokaen oowa,*

“Mojnon manjawaa soo somata (bainat) jewoita leele sulutuk aana menj laligoji, iinon qaa kokaen jeja: 13 Giinon

* 2:7: Jen 2.9; Ais 22.2; Eze 28.13; 31.8 * 2:8: Ais 44.6; 48.12; Ais 1.17; 22.13

* 2:11: Isa 20.14; 21.8

laaligo raraga dakanonj ama laligojani, ii mojenj. Satanonj anj jinjkaronj duj raraya kuurota eji, gii mono iikawaa kosianonj laligonjkejanj. Kilenj noo qana menj niwo toroqenj qokotaan namakejanj. Satambaa laaligo raraya Pergamum siti kanonj ero Antipasnonj noo kanana pondanj nanjonj jenj kotiinj nano onjoo batugianonj kanonj qegi komuro. Giinonj nii moma laarinj nomakejanj, qaa ii kambanj iikanonj kaanagadeen mende kolatinj qakoona.

14 **“Kaento, uugaa qaaya melaa monj kokaenj mobe mende sokonja: Goo kanageso batugianonj tosonianj geja-tootoo eja takapolakaya qata Balaam iwaa jinjaunj arembo laligonj otaankeju. Kantri tosaanja yonononj nembanene menj tando lopionj yonjoo nandunj mamatewoo bunja qenj kanagianonj anji esungianonj tururoti, Israel ejembanonj ii mende nenjkegi. Wala mende negito, Balaamnonj eja qata Baalak kokaenj kuma muro, ‘Gii mono Israel ejemba ii newutiwaa-jonj tutugonj onjomba.’ Kaenj kuma kuunj onjoma siwa kaanja utunj anoti, iyonononj mono iikanonj osinj afaanjonj negi ano serowilinj lanj anji. Onjooonjga tosonianj Balaambaanonj momo arenj ii otaankeju.*

15 *“Kaanjadeen goo kanageso batugianonj tosia Nikolait yonjooonj momo qolonjmolongoya menj otaankeju.* 16 *Kawaajonj gii mono uuga meleemba. Kaenj mende ambagati eenj, niinonj mono uulanjowo goononj kanj kanagesouruga kaanja ii metama onjomanja. Buunanonj manjawaa soo somata (bainat) eji, iikanonj manja qenj kotonj gilinj onjomanja.*

17 **“Onjooonjga morononj gejiawo laligoji eenj, Unja Toroy-anonj zioz tuunja tuunja ananaajonj qaa jenjkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.*

“Monjonj angobato bologa kuuya uugunj haamo ambaati, niinonj mono nene aasanjgoya qata mana ano jamo taanja mumanja. Woi ii mube jamo taanja iikanonj qata dologa oogita ewaati, ii yanjodeenj weenjonj mobaa. Tosianonj ii mende mobuya.” Kianj.

Taiataira uumeleenj kanageso yonjoo qambanjmambanj qaa

18 *“Taiataira sitiwaa zioz tuunj yonjoo ponj qerewenja gajobagiaajonj mono tere kokaenj oowa:*

“Anutuwaa Meriaa jaa kotanonj gere bolanj kaanja jenj asariro kana susuyanonj sostoninj aenj braas kaanja koko-bilibiliawo kolooji, iinonj qaa kokaenj jeja: 19 Niinonj goo nanamemenjgaa kania moma kotoweta kokaenj eja: Giinonj

* **2:14:** Jan 22.5, 7; 31.16; Dut 23.4; Jan 25.1-3 * **2:17:** Eks 16.14-15; 16.33-34; Jon 6.48-50; Ais 62.2; 65.15

Anutu jopagon moma laarin mun gawonja menkejan ano angosisiri kaparan koma moma mokosinjon laligonkejan. Kanakanaiyanon iwoi ama menati, ii kamban kokaamba men sein ama menkejan.

²⁰ * “Kaen menkejanto, uugaa qaaya mon kokaen mobe mende sokonja: Giinon emba qata Jezebel iwo uumotoon ama ii mende totoon sureen munkejan. Iinon gejatootoo emba mende koloojato, kilen iyanaa qata kaen qamakeja. Iinon ejemba tutugon kokaen kuma onjomaakeja: Tando lopiombaa nandun mamatewoo nembaneneya bunja qen kanagianon angi esungianon tururoti, ii mono saanon nen laligowu. Kaen kuma onjoma gawon meme alauruna kuun onono loorin jinjaun kema ii nenkeju ano serowilin lan amakeju. ²¹ Niinon Jezebel uuta meleembaatiwaajon kamban mubeto, serowilina mesaon uuta meleembaatiwaajon mende moma tondu laligoja.

²² “Kawaajon niinon emba ii qewe ji kiro salenon en siimbobolo mobaa. Kaanagadeen iwo serowilin amakejuti, iyononon nanamemengia bologa ii mende mesaon uugia meleembuti een, niinon mono ii kaanagadeen unjuwe siimbobolo kanjanawo mobu. ²³ * Iwaa meraborauruta ii mono unun konjoratiwe komuwu. Kaen kolooro zioz kanageso kuuya ononon injiima noo kania kokaen moma yagowu: Niinon ejemba uuroromongia gosin qaa jegia ano uusiingia kuuya moma komun nanamemengiaa so kitia meleembe kuuya motomotoon onoo qagianon ubaa. Niinondeen mono iikawaa Toya koloojen.

²⁴ “Yonoojon kaen koloowaato, Taiataira onoononga tosianon Jezebelwaa momo arena ii mende otaankeju. Kaen mende angi onoojon mepaqepae kokaen ama jen onjomaakeju, ‘Ono roromongo keemeyaa kania mende moma koton seleenjen laligoju.’ Mepaqepae kaen ama jen onjomakejuto, Satambaa bunja momowaajon qa kaanja qamakeju. Niinon zioz tuun kuuya onoojon kokaen jewe mobu: Niinon lombo mon mende toroqen ambe onoo qagianon ubaa. ²⁵ Ono Bunja qaa men laligojuti, mono iikanon qokotaan laligowu. Ii mono pondan otaan laligon ugi nii mombo eleman.

²⁶ * “Monjon noo uusiingna otaan angobato bologa kuuya uugun haamo ama laligon komuwaati, niinon ii ku-usun mube waba kantria kantria galen koma onjoma laligowaa. ²⁷ Manjanon ku-usun nono ii bunja qen aon Pon laligojen. Kaanjadeen onoononga monjon haamo ambaati, niinon ii galenkonkon gawombaa ila wageya ano aen taa gbaruya

* **2:20:** 1 Kin 16.31; 2 Kin 9.22, 30 * **2:23:** Ond 7.9; Jer 17.10; Ond 62.12

* **2:26:** Ond 2.8-9

mumaŋa. Ii mube iikanonŋ gomaŋa gomaŋa ejemba galen koma onŋoma kotakota mindinŋonŋ onŋoma laligowaa. Gbakon monjonŋ gbarunonŋ qeŋ qosonjuti, iinonŋ mono iikawaa so qaa qootogo ejemba taa gbaru powowonŋ kotiga iikanonŋ ununŋ kondeema mendeema onŋono qeqelala laligowuya.
²⁸ Kaanagadeenŋ gomaŋ aanaa widi sengelaoya mumaŋa.

²⁹ “Onŋoonŋga morononŋ gejiawo laligoji eenŋ, Unŋa Toroyanonŋ zioz tuunŋa tuunŋa ananaajonŋ qaa jenkeji, iinonŋ mono ii geja ama moma kotowa.” Kianŋ.

3

Sardis uumeleenŋ kanageso yonŋoo qambaŋmambaŋ qaa

¹ Jiisasnonŋ toroqenŋ kokaenŋ jero, “Sardis sitiwaa zioz tuunŋ yonŋoo ponŋ qerewenŋa gajobagiaajonŋ mono tere kokaenŋ oowa,

“Monŋonŋ Anutuwaa unŋa waŋa 7 ano sengelao 7 ii bori-anonŋ raro menŋ laligoji, iinonŋ qaa kokaenŋ jeja: Niinonŋ goo nanamemenŋgaa kania moma kotoweta kokaenŋ eja: Giinonŋ ejemba jaagianonŋ gbilinŋ laligojaniwaa qata bosimakejanto, Anutuwaa jaanonŋ koomuya koloojanŋ. ² Kawaajonŋ mono uuga tooro moma waaba. Goo nanamemenŋganonŋ noo Anutunaa jaanonŋ akadamuyawo mende kolooja. Goo kaniaga gosinŋ kaenŋ mokoloowe. Goo kanageso uutanonŋ uumeleenŋ ejemba tosaana toroqenŋ laligojuto, iyonŋononŋ kaanagadeenŋ komunŋ tagowombaaajonŋ anju. Kawaajonŋ giinonŋ mono menŋ kotiinŋ onŋoma laligowa.

³ * “Anutuwaa iwoi gonŋgi buŋa qeŋ aonŋ monati, ii mono uu womboganonŋ somonŋonŋ romonŋgowa. Buŋa ii mono tenŋ koma uuga meleemba. Gbiligbili mende laligowaati eenŋ, niinonŋ mono yonŋoro meme kaana olonŋ kanŋ asugimana. Kamaŋatiwaa aua kambaŋa mende mona qaananonŋ mono uulanŋawo qaganonŋ uro lombo mokoloowaga. ⁴ Kaento, Sardis zioz tuunŋ onŋoo batugianonŋ ejemba afaandia onŋononŋ opo surugia awaagadeenŋ galenŋ konŋgi jewonŋawo mende kolooja. Kawaajonŋ yonŋononŋ saanonŋ maleku taanŋanonŋ selegianonŋ mouma niwo kema kanŋ laligowuya. Yonŋononŋ kaana koloonŋ laligowutiwaa so kolooju.

⁵ * “Monŋonŋ anŋobato bologa kuuya uugunŋ haamo ambaati, iwaajonŋ mono maleku tualalakota mugi mouma laligowaa. Iwaa qata laaligo kotigaa buk papianonŋ oogita eji, niinonŋ ii mende kondeemaŋa. Maŋnaa jaasewanŋanonŋ keuro Siwe gajobaurutanonŋ iigi qata saanonŋ asuganonŋ jokoloonŋ onŋomaŋa.

* **3:3:** Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Isa 16.15 * **3:5:** Eks 32.32-33; Ond 69.28; Isa 20.12; Mat 10.32; Luuk 12.8

6 “Oŋoonoŋga moronoŋ gejiawo laligoji een, Uŋa Toroyanoŋ zioz tuuŋa tuuŋa ananaajoŋ qaa jeŋkeji, iinoŋ mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.

Filadelfia uumeleen kanageso yoŋoo qambaŋmambaŋ qaa

7 **“Filadelfia sitiwaa zioz tuuŋ yoŋoo poŋ qerewenja gajobagiaajoŋ mono tere kokaen oowa,*

“Moŋnoŋ Eja Toroya ano Hoŋaboŋa kolooŋ kiŋ Deiwidwaanonoŋ kiiya meria meŋ galen koma laligoji, iinoŋ qaa kokaen jeja: Iinoŋ nagu metano moŋnoŋ ii koma kii ii memambaajoŋ amamaawaa. Iinoŋ ii koma kii mero kiro moŋnoŋ ii metamambaajoŋ amamaawaa. ⁸ Niinoŋ goo nanamemeŋgaa kania saanoŋ moma kotojen. Alana moba, goo esuŋganonoŋ kamaanqeqeta kolooji, ii mojen. Kamaanqeqeta koloojato, giinoŋ noo Buŋa qaana ten koma kanana otaan qana mende qakooma laligona. Kawaajoŋ niinoŋ nagu moŋ baganoŋ metambe moŋnoŋ ii komambaajoŋ amamaawaa.

⁹ **“Moba, tuuŋ moŋ yoŋonoŋ ‘Qamakooli mirinanawo koloojoŋ,’ jen kaiyakagianonoŋ Satan mepeseenkeju. Juuda ejemba mende kolooŋ kilen qagia kaen qama qolonjoŋ jenkeju. Niinoŋ ejemba ii kuun oŋombe goo kaniaga moma asariwuya. Ii moma asariŋ kaŋ goo kanaganonoŋ usugoŋ kamaan jopagoŋ gomakejenji, ii asuganoŋ jokoloowu. ¹⁰ Niinoŋ kaparaŋ koma lombo moma mokosiŋgoŋ nama kotiiwagatiwaaajoŋ jeweti, giinoŋ noo jeŋkootona ii aŋgoŋ koma otaan laligona. Kawaajoŋ niinoŋ kaanagadeen giŋ kokaen aŋaliŋ aŋgoŋ koma gomaŋa: Konjiliŋ kambaŋ qaita moŋ kaŋ kantria kantria sokoma namonoŋ laligoŋ kenjuti, ii aŋgotetenonoŋ ama oŋombaa. Kambaŋ iikanonoŋ kaŋ kuuro niinoŋ giŋ konjiliŋ iikanonoŋa metogoŋ wanja somoŋgomaŋa.*

¹¹ *“Niinoŋ mono uulanawo eleema kamaŋa. Moŋnoŋ guugun kouma tawa memeyaa kambaŋanoŋ haamo ama gombabotiwaajoŋ mono uuwaa hina en gonji, ii mono pondan kalaŋ koma laligona mende soowa. ¹² *Moŋnoŋ aŋgobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, niinoŋ mono ii wama noo Anutunaa mepemepesee jigo (tempel) uutanonoŋ kuuwe tandoya koloowaa ano kambaŋ moŋnoŋ ii mombo mende mesaowaa. Iikanonoŋ laligoro selianoŋ neenaa Anutunaa qata, Anutuwaa sitiaa qata ano neenaa qana dologa qa karooŋ ii oomaŋa. Anutunanoŋ Jerusalem sitia donogoga ii iyanaa gomaŋonoŋ eukanonoŋ ano eji, iikanonoŋ Siwenonja kamaan namonoŋ asugiwaa.*

* **3:7:** Ais 22.22; Job 12.14 * **3:9:** Ais 49.23; 60.14; 43.4 * **3:12:** Ais 21.2; Ais 62.2; 65.15

13 “Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unja Toroy-anon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.

Laodisia uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

14 **“Laodisia sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaajon mono tere kokaen oowa,*

“Mon qata Aamen, iinon Anutuwaa qaaya pondan nanjon Danjunu honabonja kolooja. Anutu ilaaro iwoi kuuya mokoloori galej komakeji, iinon qaa kokaen jeja: 15 Niinon goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaen kolooja: Uuga mende olomooja ano noo gere bolananon uuganon mende jenkeja. Oo uuganon olomoonaga me gere toonaga, iikanon mobe sokonagato, biiwianon kotamototan laligona mende sokonja.

16 *“Mon me mon sokonagato, uuganon boronja mon geregere ano gereganon mende jeji me uuhamo mende koloojani, ii mende sokonja. Gere ano hamo batubatu uuwoinon lan laligojaniwaajon mono buunanonga sulaan gombe kemebaga. 17 Geengaa selega menj uma kokaen jenkejan: Niinon eja kindimbiri qabunanawo koloojen. Eshina menj sein sonanon mokoloojen. Siiseweweya qaa laligon iwoi mombaajon mende amamaajen. Kaen jenkejanto, kaniaga honja mende moma kotojani, ii kokaen: Giinon mono uunjonjan ama tapekokoro laligona tosianon wosomomo ama gomakeju. Wanaya laligon jaaga gooro titou sele bombolan laligonkejan.*

18 *“Kawaajon qambanmamban qaa kokaen gonjen: Giinon noononga iwoi karoon koi sewanja mewa: Eja kindimbiri qabunagawo koloowagatiwaajon mono goul gerenon dalasisi onj godomaruruya mendeengi sostonin kamaan qanonoti, ii mono sewanja mewa. Sele bombolan laligonkejani, iikawaa gamuya kojangiwagatiwaajon mono maleku taanja sewanja menj mouba. Jaaga gooji, iikawaajon mono jaaosowaa keleya ii sewanja menj jaaga tororo uwagatiwaajon moriwa. 19 *Niinon wombo alauruna jopagon onjmakejeni, ii kuuya kilenagiaajon temboma jen onjoma mindinqindinj ama onjmakejen. Qeangowutiwaajon kaen amakejen. Kawaajon gii mono jeulalan mesaon uuga meleema singisonjoga gema qen laligowa.*

20 *“Moba, niinon nagunon qen nanjen. Monjon noo qaa arona moma uu naguya metambaati, niinon mono iwaa miri uutanon uma iwo rabe iinon niwo ainjolon rama motoon nembanene newota.*

* 3:14: Gba 8.22 * 3:19: Gba 3.12; Hib 12.6

21 “Niinon angobato bologa kuuya uugun haamo ama Mannanon nuano iwaa jin̄karon̄ dun̄anon̄ kamaan̄ kooron̄anon̄ rajen̄. Kawaa so mon̄on̄on̄ angobato bologa kuuya uugun̄ haamo ambaati, niinon̄ mono ii wambe noo jin̄karon̄ dun̄nanon̄ kamaan̄ kooron̄anon̄ rabaa.

22 “On̄oon̄onga moron̄on̄on̄ gejiawo laligoji een̄, Un̄a Toroyan̄on̄on̄ zioz tuun̄a tuun̄a ananaajon̄ qaa jen̄keji, iinon̄ mono ii geja ama moma kotowa.” Kiañ.

4

Jaana meleeno mon̄on̄on̄ Siwewaa jin̄karon̄ jakenon̄ raro iibe.

¹ Kawaa gematanon̄ jaameleen̄ mombo kolooro Siwe goman̄ naguya mon̄ aantano iibe. Iibe aro wala romon̄ qaita mon̄ (biugel) kaan̄a qaa jero mobeti, iinon̄ toroqen̄ kokaen̄ nijoro, “Gii mono kokaen̄ kouna gemagen̄ iwoi koloowaati, ii gendeema gomañ.”

² *Kaeñ nijoro iikanondeen̄ Un̄a Toroyan̄on̄on̄ turun̄ nono umbeumben̄anon̄ qananon̄ uro iwoi kokaen̄ iibe: Siwe goman̄ uutanon̄ jin̄karon̄ dun̄ ero mon̄on̄on̄ iikanon̄ raro.

³ Raroti, iwaa jaasewan̄aa asasaganon̄ mono taron̄jii me kowon̄jin̄ qata jasp̄a ano qilimomoso bumbun̄a me kowon̄jin̄ qata karnilian̄ iikawaa so bilibiliawo asariñ ero. Marilolon̄ mon̄ tere mundaya mumun̄ kaawoya me kowon̄jin̄ qata emerald kaan̄a kanon̄ jin̄karon̄ dun̄ ii kuuya liligon̄ ton̄gonin̄ ero.

Dun̄ wañ̄a liligon̄ dun̄ 24:yanon̄ raju.

⁴ Jin̄karon̄ dun̄ tosaan̄a 24 iikanon̄ dun̄ wañ̄a ii liligon̄ ragi iyon̄oo qagianon̄ Anutuwaa jotamemeuruta 24 ragi. Yon̄onon̄ malekugia tualalakotagadeen̄ mougi oron̄jon̄ kemero wan̄gianon̄ goul̄ ila wage qindiima ragi. ⁵ *Dun̄ wañ̄a iikanon̄a pilisik bilibili jaason̄ngo asariro gbingururun̄ kolooro aro gun̄parandambaa oton̄a kaan̄a mobe. Dun̄ wañ̄aa batanon̄ toos kiwa asasaga 7 jen̄ asariñ nan̄gi. Kiwa 7 ii Anutuwaanon̄ un̄a wañ̄a 7 koloouju. ⁶ *Kaan̄jadeen̄ jin̄karon̄ jake batanon̄ iwoi bilibiliawo kowe kaan̄a ero iibe. Ii kaaro jokañ̄a jokañ̄a kokobilibiligiawo meleema asariñkejuti, mono iikawaa so asariro. Jake biiwianon̄ dun̄ liligon̄ ben̄ jawin̄uruta 4 nan̄gi. Gemagia ano wosogia ii jaagiagadeen̄ sokono nan̄gi.

⁷ Ben̄ jawin̄a mutuyanon̄ laion̄ kaan̄a kolooro. Alianon̄ bulmakao eja kaan̄a kolooro. Alagara mombaa kaitania

* 4:2: Eze 1.26-28; 10.1 * 4:5: Eks 19.16; Isa 8.5; 11.19; 16.18; Eze 1.13; Isa 1.4; Zek 4.2 * 4:6: Eze 1.5-10, 22; 10.14

ii eja jaasewanaa tani kolooro. Alagia 4:yanonj tuu koon elelaonkeji, iwaa taniḡaanj kolooro. ⁸ *Ben jawinuruta 4 motomotoon yonoo engangia 6 kuuya en onono. Selegia kuuya ano engangia baatanonj kaanagadeen jaa kogiagadeen sokoma onono nanji. Nama asaga gomantiina rii kokaen pororo qamakeju,

“Ponj Anutu ku-usunj kuuyaa Toya giinonj mono toroya, toroya ano toroyagadeen koloojanj.

Laaligo Toya giinonj mono monowaa monoyanonḡa laligonj kouma laligojanj ano mombo eleema asuginj laligonj ubaga.”

⁹ Ben jawinuruta 4 yonononj mepemepesee rii kaenj qamakeju. Monononj jinḡaronj duḡnonj nama kambanj tetegoya qaa laligonj uma laligowaati, ii akadamu ano qabuḡa munj dangisenj jenkeju. ¹⁰ Kaenj amakejutiwaa so Anutu waa jotamemeya 24 yonononj kamaanj monj jinḡaronj duḡnonj raji, iwaa jaanonj siminj kuma usugonkeju. Monononj kambanj tetegoya qaa laligonj uma laligowaati, iwaa waeya menj mepeseenj munkeju. Mepeseenj munj ila wagegia qetegonj jinḡaronj duḡ batanonj ama kokaenj jenkeju,

¹¹ “Oo Ponj Anutunana, giinonj ilawoila kuuya mokoloon onona. Goo uusiḡnanonj nemunj koma onono letoma laaligo mokoloonj laligoju. Kawaaonj akadamu ano qabuḡa ii goma dangisenj jen gomakejonj. Gii motonḡoyanonj mono mepeḡepesee kuuya analinj anḡonj kombaatiwaa so koloojanj.” Kianj.

5

Lamanonj Anutu waa boronḡa tere pipipipiya mero.

¹ *Kawaa gematanonj tere pipipipiya monj iibe jinḡaronj duḡnonj raji waa boro dindinanonj ero. Tere iikawaa senja ii leelee kuuya teregadeen onj pipiin sapononj ama munḡen aaso (siil)* 7:nonj koma mokotaagita ero. ² Kaanagadeen Siwe gajoba esunḡmumuyawo monj iibe kotakotagadeen qama buju qaa kokaenj qisinj jero, “Morononj soraaya soro koloon saanonj tere pipipipiya koi kawaa munḡen aasoya (siil) menjurama kotumbaatiwaa so kolooja?”

³ Kaenj jeroto, Siwenonj, namononj ano koomu goman kanonj korebore injiigi monononj ii metuma tereya iibaatiwaa

* 4:8: Eze 1.18; 10.12; Ais 6.2-3 * 5:1: Eze 2.9-10; Ais 29.11 * 5:1: Kantri tosonianonj tere onj esunonj ama sapo menj monononj ii kotumbabotiwaajonj ama munḡen aasononj mokotaanḡeju. Monononj munḡen aaso (siil) ii lanj menjurama tereya yonḡoro weenḡonagati, ii mono mokoloogi qaayawo koloowaa. Tere toyanondeenj ii galenj komakeja. Miri ii kii nemunḡa ama kuninj kemenḡejato, tere ii munḡen aasononj somonḡonkeju.

so mende kolooro. ⁴ Monnon mon soraaya soro koloon tere ii metuma tereya iibaatiwaa so mende mokoloogiti, niinon iikawaajon mamaga saama boliwe. ⁵ *Saama boliwe Anutuwaa jotamemeya yonoononga monnon qaa kokaen nijoro, “Mono mende saaba. Moba, Juuda tuunnonga Dei-widwaa gbilia mon koloon laion oro kaanja koloon Kilenaa Toya haamo ama laligoja. Iinon mono saanon kotiinj tere pipipiiya kokawaa mungen aasoya (siil) ⁷ ii menjurama kotumbaa.”

⁶ *Kaen nijoro Lama meria iibe jinjaron dun biiwianon ben jawinuruta ⁴ yonoo batugianon nano Anutuwaa jotamemeya yononon liligon mugi. Lama meria ii qegi komurotiwaa tanijaan nano. Ila ⁷ ano jaa kota ⁷. Anutunon unjuruta waja ⁷ wasinj onono namowaa ejemba kuuya yonoonon kema laligojuti, jaa kota ⁷ ii mono iyonoo saregia koloaju. ⁷ Lama meria ii iibe kan tere pipipiiya aasoyawo ii jinjaron dunon rajiwaa boro dindinanonga mero. ⁸ *Ii mero ben jawinuruta ⁴ ano Anutuwaa jotamemeya ²⁴ yononon mono iikanondeen Lama meriaa batanon usugon kamaan siminj kungi. Yononon motomotoon kulele ano goul qambi men nanji. Ejemba soraayanon qama kooligi Anutuwaanon umakeji, iikanon mono jinin onon-oombaa so kolooro moronja unkoowayawonon uma pumpunjonkeja. Moron kaananon mono goul qambigia saa qero nanji.

⁹ *Siminj kuma rii dologa kokaen qama jegi,

“Giinon qaita mon koloajan. Gii gugi komun saga maama iikanon ejemba sewangia men onona.

Ejemba ii ben isigiaa so, qaa aro jejegiaa so, tuungiaa so ano kantrigiaa so. Giinon yonoononga tosaanja onona Anutuwaa bunja koloaju.

Kawaajon giinon mono soraaya soro koloon tere pipipiiya aasoyawo men mungen aasoya (siil) metumbagatiwaa so koloajan.

¹⁰ *Yononon Anutuwaa bunja koloogi kuma onoma kuun onona bentotongaa kin pon tuun koloon jigo gawon galenuruta koloaju. Yononon Anutunanaa gawonja men laligon balon so ejemba galen koma onoma laligon ubuya.”

¹¹ *Rii dologa kaen qama jegi moma toroqen uun Siwe gajoba jangogia tausenja tausenja ano milyonja milyonja ii injiima rii otongia mobe. Yononon jinjaron dun kosianon nama ben jawinuruta ⁴ ano Anutuwaa jotamemeya ²⁴ ii

* 5:5: Jen 49.9; Ais 11.1, 10 * 5:6: Ais 53.7; Zek 4.10 * 5:8: Ond 141.2

* 5:9: Ond 33.3; 98.1; Ais 42.10 * 5:10: Eks 19.6; Ais 1.6 * 5:11: Dan 7.10

liligon onoma rii qagi. ¹² Rii kotakotagadeen qama kokaen qagi,

“Oo Lama meria qegi komuroti, iinon mono soraaya soro kolooro Anutunon esunmumu ano toomorian muro sokonja.

Momakooto uuta ano ku-usun kuuya buna qero sokonja. Soraaya soro kolooro saanon qabuna kuuya munin asamararan buna qero mepeseen mujon.”

¹³ Kaen qama mepeseegi rii tuun mon yononon kokaen qagi mobe: Anutunon laaligowo mokolon ononoti, iyononon mono korebore rii qagi mobe. Siwenon laligojuti, namonon laligojuti, koomu gomanon ano kowe qaganon laligojuti, iyononon mono kuuya buugia mindirin rii kokaen qagi,

“Jinkaron dujanon raji ano Lama meria nononon oro mepeseen oronjon.

Kotumotue Toya oroo qabunagara jen somariinkejon. Kamban so asamararan oronin ku-usun Toya ii tete-goya qaa laligon ubao.”

¹⁴ Kaen qagi ben jawinuruta 4 yononon “Qaa ii onanon,” jegi. Jegi Anutuwaaw jotamemeya yononon usugon kamaan simin kuma Anutu waeya men mepeseen mugi. Kian.

6

Lama merianon mungen aaso motomotoon menjuranja.

¹ Kaen moma iwoi kokaen kolooro iibe: Lama merianon tere pipipiiya aasoyawowaa mungen aasoya (siil) 7 iikanonga mutuya menjurama kotuno. Kotuno ben jawinuruta 4 yonononga monon qaa kokaen jero, “Mono asugin kawa!” Qaaya ii gunparandan tani kaanja kotakotagadeen qaro mobe. ² *Kaen jero moma iikanondeen hoos taanja mon asugiro iibe. Hoos iikawaa qaganon eja mon tiwoyawo raro tosianon ila wage mugi wananon kono. Ii koma manjaqeqenon haamo ama laligoroti, iinon mono mombo hoos qaganon manjaqeqenon haamo amambaajon keno. Kian.

³ Lama merianon mungen aaso (siil) woiya menjurama kotuno ben jawinuruta yonononga woiya iinon qaa kokaen jero mobe, “Mono asugin kawa!” ⁴ *Kaen jero iikanondeen hoos mon selia osoga songobolambo asugiro iibe. Eja mon hoos iikawaa qaganon raroti, Anutunon mono ii yon karen qen luae qaombaatiwaa ku-usunja muro. Ii muro namonon kisooma aon komuwutiwaajon kuuro ejemba uugia men

* 6:2: Zek 1.8; 6.3, 6 * 6:4: Zek 1.8; 6.2

waamambaa ku-usuŋa mokolooro. Ii mokolooro manjawaa soo (bainat) somata qatawo mugi meŋ keno. Kian.

⁵ *Lama merianon munŋen aaso (siil) karonŋa menjurama kotuno beŋ jawinuruta yonoononŋa karonŋa iinon qaa kokaen jero mobe, “Mono asugin kawa!” Kaen jero iikanondeen hoos injanŋa mon asugiro iibe. Eja mon hoos iikawaa qaganon raroti, iinon hinawaa binŋa gosiwonŋatiwaa kedaya (skeil) ii borianon meŋ raro. ⁶ Kaen raro beŋ jawinuruta 4 yonoo batugianonŋa monon qaa jero otonŋa kokaen mobe, “Ween motoonŋowaa tawaya (Kina 10) kanon saanon 1 kilogram wiit flaua me 3 kilogram baali flaua ii sewanŋa mewa. Kilen nembanenewaa oil gere ano wain kasa gawon ii mono mende meŋ boliwu.” Kian.

⁷ Lama merianon munŋen aaso (siil) 4:ya menjurama kotuno beŋ jawinuruta 4:yanon qaa jero otonŋa kokaen mobe, “Mono asugin kawa!” ⁸ *Kaen jero iikanondeen hoos mon selia googookota ano tootooyawoga asugiro iibe. Hoos iikawaa qaganon rarotiwaa qata ii koomuwaa kondomondoo Toya. Iwaa kosianon koomu goman Toyanon kaanjadeen ii otaan karo. Namo mendeenŋi bakaya 4 eroti, iikanonŋa mombaa ejembaya ii galen koma onjombotiwaa ku-usuŋa ii Anutunon orono. Ku-usuŋ ii orono ku-usunŋaranon namowaa ejemba bakaya ii kokaen meŋ komun ononi: Tosianon soo somatanon (bainat) aon komugi. Tosianon bodinon komugi. Ji kanjanawonon tosaanŋa injiro komugi ano tosaanŋa ii balombaa oro kawalia yononon injigi komugi. Kian.

⁹ Lama merianon munŋen aaso (siil) 5:ya menjurama kotuno iikanondeen Anutuwwa ejemba tosaanŋa unugi komugiti, iyonoo kokoosogia injibe. Yononon Anutuwwa Bunŋa qaaya analin anŋon koma nanŋon jen sein laligogitiwaaŋon unugi komun alata baatanon nanŋi. ¹⁰ Eukanon nama kotakota kokaen qagi, “Oo Pon ku-usuŋ Toya, giinon dindinŋa ano honabonŋa koloojan. Kawaaŋon mono kamban dawu mambonin tegoro iikanon namowaa ejembaya gosin onoma qaagia jen tegowaga? Nononon gii welen qen gonin nunugi sananaa ironŋa ii mono naa kambanon meleena qagianon ubaa?”

¹¹ Kaen jegito, maleku taanŋa koriga ii motomotoon yonooŋon koma onoma Anutuwwa jenkooto kokaen ononŋi mogi, “Ono mono toroqen kamban torodaamon mamboma laligowu. Momalaari alaurugianon toroqen uuwaa gawon meŋ laligogi onŋo kaanŋa kaanjadeen unugi komuwuya.

* 6:5: Zek 6.2, 6 * 6:8: Eze 14.21

Yononon komugi jango ambeti, iikawaa soyanon kolood-abororo kambaŋ iikanondeen mono unugiti, iyonoo qaagia jen tegomaŋa.” Kian.

12 *Lama merianon mungeŋ aaso (siil) 6:ya menjurama kotunoti, ii uun iibe. Ii menjurama kotunoti, kambaŋ iikanon nan tania soosooya giliro. Ween jaayanon bututugon injan koma wosobiriwaa malekuya sokosaare kaanŋ (meme juyanon memetaa tani) kolooro tiiro. Koin jaayanon meleema osaan sa kaanŋa kolooro. 13 *Kaen kolooro senjelao sombinon ejuti, iyononon namonon kamaagi. Neqaŋ kota goorin ragi haamo kotiganon qeŋ utugon memburatiro kamaankejuti, mono iikawaa so boratin namonon tata bobolo kamaagi.

14 *Kaen kamaagi sombin iimakejoni, iikanon aliro. Tere pipipiiya pipiigi horon kemakejiwaa so mono wolaza horon kema aliro. Ii aliro baanŋa kuuya ano kowewaa watoya watoya ii kuuya eegianonŋa uulanawo kok ama musulungon qaongi.

15 *Kaen kolooro balombaa kin ponŋa ponŋa, eja jawina jawina ano kawali galenŋa galenŋa yononon olon koma asangogi. Ejemba kindimbiri qabuŋagiawo, ejemba kusunŋiawo ii mono kuuya kok ama asangogi. Angiaa gawonŋia menkejuti ano togiaa welen een qenkejuti, ii mono korebore kobaa, jamo oota ano baanŋa sen sia oota oota monŋama iikanon asangogi injiibe. 16 *Iikanon asangon baanŋa Toya ano sen sia Toya onooma kokaen welema ononŋi, “Ono mono baanŋa jen tegogi bagon kan turun nonombu. Jinŋkaron duŋanon raji, iinon jaasewan koma nonombabotiwajon ama Lama meriaa irinŋonŋononon nunuwabotiwajon mono jen tegogi kojanŋin nonombu.” Kaen welema ononŋi. 17 *Yoronon irinŋonŋonononon asuganon qendeenjaoti, iikawaa kambaŋa somatanon mono kan kuun eja. Ii mononon mon jaasewan qeŋ kotiin nambaatiwaa so qaago. Kian.

7

Israel ejemba 144,000 ii Anutunon aaso kuma onombaa.

1 *Kawaa gematanon Siwe gajoba 4 injiibe namowaa wanŋonŋa 4 iikanon nanŋi. Yononon namowaa haamo Toya wanŋa 4 ii somonŋon anŋon koma ononŋi. Haamonon namo

* **6:12:** Isa 11.13; 16.18; Ais 13.10; Joel 2.10, 31; 3.15; Mat 24.29; Maak 13.24-25; Luuk 21.25 * **6:13:** Ais 34.4 * **6:14:** Isa 16.20 * **6:15:** Ais 2.19, 21 * **6:16:** Hoos 10.8; Luuk 23.30 * **6:17:** Joel 2.11; Mal 3.2 * **7:1:** Jer 49.36; Dan 7.2; Zek 6.5

qaganonj me kowe qaganonj gere monjonj lanj qewaboti-waajonj mono Toya 4 ii borogianonj menj somonjonj nanjgi. ² Anutunonj Siwe gajoba 4 ii namo ano kowe kondeema onjombutiwaa ku-usunja onjono namo wangonggianonj nanjgi. Kaenj nanjgi injiibe Siwe gajoba monjonj weenj koukoutanonjga asuginj waaro iibe. Inonj laaligowaa Toya Anutuwaawaa munjenj aaso taa gbaruya galenj koma kanj Siwe gajoba 4 yonoojonj kotakotagadeenj qaro.

³ *Qama qaa kokaenj injjoro, “Onjo mono namo me kowe ii ilinzinj alanzanj mende kondeema orombu ano gere ii mende tiwilaanj onjombu. Ii qaagoto, mono mambongi wala ilinj alandeenj Anutunanaa munjenj aasoya ii gawonja menkejuti, iyonjoo wambusoonggianonj mokotaanj onjombonja. Ii wala menj mokotaanj onjoningo gematanonj ii saanonj kondeema tiwilaawu.” ⁴ Kaenj injjoro Anutuwaawaa munjenj aasoya ii Israel ejemba tosaanja yonjoo wambusoonggianonj menj mokotaanj onjongi. Monjonj yonjoo jangogia jero kokaenj mobe: Israel ejemba tuunj 12 kuuya yonjooonjga mindirinj ejemba 144,000 ii menj mokotaanj onjongi.

⁵ Israel tuunj motomotoonj yonjooonjga 12,000 kaanj kaanj menj mokotaanj onjongi. Juuda tuumbaa 12,000, Ruuben tuumbaa 12,000, Gaad tuumbaa 12,000, ⁶ Aser tuumbaa 12,000, Naftali tuumbaa 12,000, Manase tuumbaa 12,000, ⁷ Simeon tuumbaa 12,000, Liwai tuumbaa 12,000, Aiskar tuumbaa 12,000, ⁸ Zebulun tuumbaa 12,000, Joosof tuumbaa 12,000 ano Benjamin tuumbaa 12,000. Kaanj kaanj aaso menj mokotaanj onjongi mindirinj 144,000 kolooro. Kianj.

Oyanboyanj laligowutiwaa tuunj somata iibe.

⁹ Kawaa gematanonj tuunj jeta boorongoya jangogia mende weenjweengoyaa so ii injiibe. Ejemba ii tuunjjiaa so, bejsakonj isigiaa so, kantrigiaa so ano qaa aro jejegiaa so ajoroonj jinjkaronj dunj ano Lama meria yoroo bagaranonj nanjgi. Iikanonj nama maleku koriga taanja kotogonj aogi kemero borogianonj tombi senja boriawo menj nanjgi. ¹⁰ Ii menj nama kotakotagadeenj qama kokaenj jegi, “Anutunananonj jinjkaronj dunjanonj raji ano Lama meria yorononj mono menj letoma nononi oyanboyanj koloojonj.”

¹¹ Kaenj qama jegi Siwe gajoba kuuya yonjononj jinjkaronj dunj kosianonj arejnonj nama Anutuwaawaa jotamemeya ano benj jawinjuruta 4 ii liligonj onjongi. Kaenj nama jinjkaronj dunj batanonj usugonj kamaanj siminj kuma Anutu waeya menj mepeseenj mugj. ¹² Anutu mepeseenj munj kokaenj jegi, “Qaa ii onjanonj! Anutu gii mono kotumotue, asamararanj ano momakooto uutaa Toya koloojanj. Nonononj gii mepeseenj

* 7:3: Eze 9.4, 6

goma qabunaga jen somariinkejon. Anutunana, giinon esunmumu ano ku-usun Toya koloojan. Nononon kamban so kaen jen kotiinin Toya ii tetegoya qaa laligon uma laligowaa. Qaa ii onanon!”

¹³ Kaen mepeseen jegi Anutuwaa jotamemeya yonoononga mononon kokaen jen qisin nono, “Ejemba maleku koriga taana mouma nanjuti, ii daan yononon? Ii mono dakanonga kan kaen ajoroon nanju?”

¹⁴ *Qisin nono kokaen meleema mube, “Oo somatana, niinon ii mende mobe geenodeen mojan.” Kaen meleema mube jotamemeya iinon kokaen nijoro mobe, “Kakasililin somataa biiwianonga kougiti, iyononon mono ii kolooju. Lama meriaa sayanon opo malekugia songbano taaliro laligogi. ¹⁵ Kaana laligogitiwaajon ama Anutuwaa jinakaran duja jaasewan qen asaga gomantiina mepemepese jigoyanon (tempel) laligon Anutuwaanon gawon men laligowuya. Kaen laligogi jinakaran dujanon raji, iinon mono opo kuuna mororononon koma turun onono laligowuya.

¹⁶ * “Kaen laligogi kamban mononon nembanewaa me apuwaa mende komuwuya. Weenonon me iwoi geriawo mononon mende jen koton onombaa. ¹⁷ *Kokaembaajon oyanboyon laligowuya: Lama merianon jinakaran jake biwianon rama galen koma onoma unuano laaligo kotigaa apu gowoyaa jaayanon kemakebu. Anutu anjo jaagianonga jaungia kuuya koto tegowaa.” Kian.

8

Lama merianon mungen aaso 7:na menjuranja.

¹ Lama merianon mungen aaso (siil) 7:na menjurama kotuno Siwe goman iikanon oton kuuya 30 minitwaa so goron qen ero. ² Kaen kolooro Siwe gajoba 7 Anutuwaa batanon nanjuti, ii injibe mononon romon qaita mon (biugel) 7 ii borogianon onono.

³ *Ii injibe Siwe gajoba mon asugin jinin onon-oombaa goul gambia men kan alata kosianon nano. Ejemba soraaya kuuya Anutuwaa qama kooligi iinon jinin alatanon ooro morona unkoowayawo ii qamakooligiawo toroqen pumpunon motoon uma Anutuwaanon kemakeja. Goul alata ii jinakaran duj batanon nanji, iinon mono iikawaa kosianon nano tosanon jinin ii mamaga oowaatiwaajon mugi. ⁴ Iinon jinin ii ooro iikawaa kaasoyanon mono Anutuwaa ejemba soraaya yonoo qamakooligiawo toroqen Siwe gajoba iwaa

* 7:14: Dan 12.1; Mat 24.21; Maak 13.19
23.1; Eze 34.23; Ond 23.2; Ais 49.10; 25.8

* 7:16: Ais 49.10

* 7:17: Ond

* 8:3: Aam 9.1; Eks 30.1, 3

borononga waama Anutuwaa jaasewanonon ugi. ⁵ *Siwe gajoba iikanon jiniŋ qambi ii meŋ alatanonga gere jeta mero jero qambi iikanon uuro saa qero namonon giliro kemero. Giliro kemero iikanonja gunparandambaa gujuya mamaga koloon gbingururun qarō. Oobili esunŋiawo asugigi kambaŋa kambaŋa naŋa mero. Kiaŋ.

Gajoba yononon romon qaita mon uugi.

⁶ Siwe gajoba 7 romonŋia qaita mon (biugel) megiti, iyononon ii uubombaajon jojorigi.

⁷ *Gajoba mutuyanon waama romonja qaita mon uuro. Ii uuro kombo (ais) kota ano gere bolanja ii koŋ kaanja koloon sawo gajugogi mononon ii maaro motoon namonon kamaaro. Iikanon geriawo kamaan balonon qero namowaa bakaya karoon ii gerenon jedabororo. Duuyaa geria iikawaa bakagia karoon ii gerenon jedaborogi ano gbojoja sena tonŋonja ii kuuya gerenon jen jedabororo.

⁸ Gajoba woiya iinon waama romonja qaita mon uuro. Ii uuro mononon baanja somata gere jejeta tani kaanja (wolkeino) iwoi ii giliro kowenon kemero. Kemeŋ kowe mero kowewaa bakaya karoon iikanonŋa mononon meleema sa kolooro. ⁹ Kaanjadeen Anutunon kowewaa iwoiya kuuya mokolooro laligojuti, iikawaa bakaya karoon yonoononŋa mon ii komugi ano wanŋo kuuya tuun karoon iikanonŋa tuun mon ii janŋon tiwilaagi.

¹⁰ *Gajoba karoonanon waama romonja qaita mon (biugel) uuro. Ii uuro senŋelao somata kiwa bolanj kaanja tani jen sombinonŋa tegon kamaaro. Kamaan koma namowaa apu gowoya unun iikawaa bakaya karoon iikanonja mon ano apu jaaya kuuya ii sokoma onono. ¹¹ *Senŋelao iikawaa qata ii nomben warabe kaambogawo. Nomben warabe iikanon kamaaro apuya apuya iikawaa bakagia karoon ii meleema kaambogagiawo koloogi. Kaambogagiawo koloogitiwaajon ama ejemba mamaganon ii nen komugi.

¹² *Gajoba 4:ya iinon waama romonja qaita mon uuro. Ii uuro mononon ween jaaya ano koin jaaya yoroo asasagaraa bakagara karoon ii qebugoro bakasasan umun koma tiiri. Kaanjadeen senŋelao bakagia karoon qebugoro meleema tiigi. Kawaaajon ween kambaŋaa bakaya karoonanon ti-iro pangaman mero. Kaanjadeen gomantiinaa asasaganon toriro bakaya karoonanon tiiro.

* **8:5:** Lew 16.12; Eze 10.2; Eks 19.16; Isa 11.19; 16.18 * **8:7:** Eks 9.23-25; Eze 38.22
 * **8:10:** Ais 14.12 * **8:11:** Jer 9.15 * **8:12:** Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15

13 Kaen kolooro eu uun tuu koon mon iima mobe kana-keewanon eu elelaon sombin biiwianon koton kan kotakotagadeen qama kokaen jero, “Oo ejemba namonon laligojuti, Siwe gajoba karoon yononon mono toroqen romongia qaita mon uuwombaajon anju. Romon karoon iikawaa otongia mogi lombo kanjanawo karoon koloowaati, iikawaa-jon mono qama wanjinjigon ‘Yei! Yei! Yei!’ jen saajen.” Kian.

9

Siwe gajoba 5:yanon romona qaita mon uuro.

1 Siwe gajoba 5:ya iinon romona qaita mon (biugel) uuro iibe sombinonga senjelao mon tegon namonon kamaaro. Kamaaro monon omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikawaa kii meria ii senjelao Toya muro. 2 *² Ii muro omejiilan ron dusiita qaa iikawaa ununa mesuno iikanona songo songo tanururun jen kaaso kondundungon waamakeji, iikawaa so kondundungon waama ween jaaya esun haamo kaasonondeen sokondabororo. 3 *³ Kaaso iikawaa uutanonga naagisoya naagisoya mesaon namonon kougi Anutunon ku-usun onono. Ku-usun ii kuanjuan yonoonon ku-usun tani kaana kolooro.

4 *⁴ Ii onono Anutunon kokaen jen koton onono, “Ono mono namowaa iwoi tonjona gbojaja me gere kaana ii mende tiwilaan onombuto, ejemba wambusoongianon Anutuwaamunjen aasogia qaa iyonogadeen mono men bolin onombu.” Kaen jen koton onono. 5 Anutunon naagiso ii ku-usun onono ejemba injigi koin 5:waa so siimbobolo honombonona mende mogi. Siimbobolo ii kuanjuanon eja kiro siimbobolo moji, mono iikawaa so. Siimbobolo kaen mogito, Anutunon anjon koma onono men komun onombutiwaa ku-usuna ii naagiso yononon mende men een injigi. 6 *⁶ Ejemba injigiti, iyononon kamban iikanon komuwombaajon koomu kana mongambuyato, koomu ii mende mokolon komuwombaajon amamaawu. Komuwombaajon moma qenjen qewuto, koomuwaa kondomondoo Toyanon mono monjen kembaa.

7 *⁷ Naagiso injiibe yononon hoos manjageqewaajon akadamugiawo jorinjekjuti, mono ii kaana koloogi. Wangianon iwoi mundaya goul kaana kongiti, ii ila wage tanitani kolooro. Jaasewangianon ejemba jaasewan tani kaana koloogi. 8 *⁸ Naagiso yonoo wan jugia ii gbala emba yonoo wanju kaana kolooro. Naagiso jegianon laion orowaa

* 9:2: Jen 19.28 * 9:3: Eks 10.12-15 * 9:4: Eze 9.4 * 9:6: Job 3.21; Jer

8.3 * 9:7: Joel 2.4 * 9:8: Joel 1.6

jeta kaanja kolooro. ⁹ *Reen malekugia ii aen reen kaanja kolooro. Engangia qegi oton kolooro mobeti, ii kokaen: Hoos seiseiya yononon manjaqeqewaa kareya kareya horon lugun manjanon kenji gbingururun qamakeji, iikawaa so qaro.

¹⁰ Daagia ii kuanjuan kaanja jegiawo koloogi. Iyononon ejemba koin 5 kawaa so siimbobolo mobutiwaajon injigiti, iikawaa ku-usunonon mono naagiso yonoo daagianon ero. ¹¹ Naagiso yonoo kin pongia ii omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikawaa gajobaya qata Tiwitiwilaa Toya. Ii Hibruu qaanon Abadon ano Griik qaanon Apolion.

¹² 'Yei!' qagi lombo mutuya kanjanawo ii kaen tegoro. Mobu, iikawaa gematanon 'Yei!' qagi lombo kanjanjarawo woi ii mono toroqen kanagen koloowaota. Kian.

Siwe gajoba 6:yanon romonja qaita mon uuro.

¹³ *Siwe gajoba 6:ya iinon romonja qaita mon (biugel) uuro. Ii uuro Anutuwaabaton goul alata eji, iikawaa ilia 4 iikanonga qa mon kolooro mobe. ¹⁴ Oton iikanon Siwe gajoba 6:ya romonjowo iwaajon kokaen ijoro, "Anutunon gajoba 4 somonjon gbadoon onoma apu gowoya somata qata Yufreitis kawaa korojonon onoonoti, ii mono isama onomba."

¹⁵ Anutunon gajoba 4 ii somonjon onoma gbadonon rabutiwaa gbanigia, koinigia, weengia ano aua kambangia ii tororo arengon onono ragi. Yononon kambangia ii kan kuuro iikanondeen ejemba kantria kantria yonoo bakaya karoon ii unuwombaajon jojorin rama kambangiaajon mambongi. Kawaajon Siwe gajoba 6:yanon alatanonga qa moma iikanondeen kema gajoba 4 ii isama onono. ¹⁶ Aisma onono manjaqeqe tuun somata qatawo ii hoosgiawo asugin kagi. Niinon jangogia mobe 200 milyon kolooro.

¹⁷ Jaameleen unja iikanon eja hoos qaganon rama kagiti, iyonoo kaitanigia iibe kokaen kolooro: Reengia (totowaa aen reengia) ii gere jo osoga, asonja injanjonkonjowo ano goota salfa gere jamo kaanja. Hoos yonoo kaitanigia injiibe wangia laion orowaa wanja kaanja koloogi qaa oogianonga gere, kaaso ano jamo geriawo qata salfa ii kamaan karo. ¹⁸⁻¹⁹ Hoos yonoo qaa oogianonga gere, kaaso ano gere jamo qata salfa kamaaroti, iikanon mono ejembaya ejembaya unuro. Hoos yonoo ku-usungia ii qaa oogianon ano daagianon ero. Daagia ii mokolen kaanja koloogi daa susugia ii jetawo. Daa susugia jetawo iikanon mono ejemba ooli kaanja onootinkeju. Lombo kanjanawo karoon ii namowaa ejemba kuuya yonoo bakagia karoon ii unuro komugi.

* 9:9: Joel 2.5 * 9:13: Eks 30.1-3

20 *Lombo kanjanawo iikanonj ejemba tosaana mende unugi komunj toroqenjaligogiti, iyonononj kilenj uugia mende meleenji. Angiaa borogianonj iwoi menj waegia menj mepeseegiti, iikawaajonj mende moma bolinj aogi. Omejiilanj anotando lopionj waegia menj mepeseenj onjo-onjona ii mende mesaogi. Tando lopionj tosia ii goul, silwa me brons aijnonj memetaga. Tosia ii jamo orasinj me gere sogonj memetaga. Kawaajonj tando lopionj iikanonj iwoi iima mobombaajonj me kema kawombaajonj amamaankeju. Kilenj ejembanonj ii mende mesaogi.

21 Kaanagadeenj ejemba unugi koomuya me sei suqanqoronj hamoqeqe ii mende mesaogi. Ii toroqenj amamenj serowilinj anji ano iwoi lanj yonqoro menj laligogi. Iikawaajonj uugia mende meleenji. Kianj.

10

Siwe gajoba ano tere pipipiiya melaa

1 Kawaa gematanonj Siwe gajoba ku-usuna qeequuya monj iibe Siwenonja koosunonj esunj muro kamaaro. Wanja marilolononj liligonj ero. Jaasewanja weenja jaaya kaanja kolooro kanawoita ii tando gere bolangarawo woi kaanja jen nano.

2 Borianonj tere pipipiiya melaa mero qeetunja kolooro. Kania dindinja kowenonj riinj kania qania ii namononj riinj nano. 3 Kaenj nama laion orononj gbuu gbororo qamakeji, qata mono iikawaa so kotakota qaror. Qarogunparandambaa gbinggururunj 7 iyonononj mono meleema gbuu gbororo qan qaagia qagi mobe.

4 Gunparandambaa gbinggururunj 7 iyonononj qama qaagia jegi mobeti, niinonj ii mono iikanondeenj papianonj oomambaajonj ambe. Tere oomambaajonj ambeto, qa monj Siwenonja mobe qaa kokaenj nijoro, “Gunparandambaa gbinggururunj 7 qaa jejuti, ii mono geenqodeenj olonj mona ewa. Ii mende oowa.”

5 *Siwe gajoba kania kowe ano namo qagaranonj riinj nano iibeti, iinonj boria dindinja metaama Siwenonj baagenj ano. 6 Jojopanj qaa jemambaajonj boria kaenj amaii jenj kotiinj ano. Mononj Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanonj eji, ii mokolonj nama kambanj so tetegoya qaa kotiinjaligonj ubaati, mono iwaa qatanonj jojopanj qaa kokaenj jero, “Anutunonj mono kambanj mombo mende qenj koriro ubaa. 7 Kaenj qaagoto, Siwe gajoba 7:nanonj romonja qaita monj (biugel) uuro otonja mobuti, kambanj iikanondeenj Anutuwaaqaa arenj aasangoyanonj mono honjawo koloowaa. Gejatootoo

* 9:20: Ond 115.4-7; 135.15-17; Dan 5.23

* 10:5: Eks 20.11; Dut 32.40; Dan 12.7; Aam 3.7

ejemba Anutuwaa gawonja menj laligonj kougij yonoojonj Buŋa qaaya awaa jenj injaama onono moma kouma laligogiti, Buŋa qaa iikawaa so ii mono uulanjawo honjawo koloowaa.”

⁸ *Kawaa gematanonj qa monj wala Siwenonja mobe qaa jeroti, iikanonj mono dujanonj mombo qaa jero kokaenj mobe, “Siwe gajobanonj kowe ano namo qagaranonj riinj nama tere pipipipiia mero borianonj qeetunja eji, ii mono kema mewa.”

⁹ Kaenj moma Siwe gajobawaanonj kema tere pipipipiia melaa ii nombatiwaaonj qisiwe. Qisiwe kokaenj nijoro, “Ii mono menj newa. Nena tomenjanonj kemenj meleeno gubeso guwaato, buuganonj ii moronj apuyaa aiŋa kaanja koloowaa.”

¹⁰ Kaenj nijoro tere pipipipiia melaa ii iwaa borononja menj newe. Newe buunanonj moronj apuyaa aiŋa kaanja kolooroto, gogowe tomenanonj kemero meleeno gubeso nuro. ¹¹ Kaan nuro niinonj qaa kokaenj mobe, “Gii mono dujanonj mombo Anutuwaa gejatootoo qaaya qaaya jenj seinj laligowa. Kantria kantria ano bensakonj isia isia qaa tani jejegiaa so laligojuti, mono iyonoo ano iyonoo kinj ponja yonoo gejatootoo qaagia ii waladeen jenj laligowa.” Kianj.

11

Anutuwaa jotamemeya woiyanonj qaaya nanjonj jeri.

¹ *Kaenj nijoro moma nambe Siwe gajoba iikanonj keda aambaa gere goronja bowo kaanja ii noma kokaenj jenj kotonj nono, “Gii mono waama kema Anutuwaa jiwowonj jigo ano iikawaa siimolonj alataya ii keda aambaa gere goronja (rula mesa) kanonj soya ama weenjawo. Kaanagadeen iikanonj uma Anutu mepeseenjamakooligia amakejuti, mono ii gosinj janjogia weenjawo. ² *Jiwowonj jigo soya ama kanonj sombenj seleenjenja ii mono uugun mesaowa. Ii waba kantri yonoojonj ama ononji ero yonononj siti toroya ii koinj 42 kawaa so riinj kema kankebu. Kawaaonj sombenj seleenjenjaa soya ii mende weenjawo. ³ Niinonj jotamemewoina wasinj oroma qaana nanjonj jewaotiwaa kusunja ama orombe asugiwao. Asuginj wosobiriwaa maleku sokosaare kaanja menj aonj liligonj (gbakonj osoga arinj) ween boria 1,260 kawaa so gejatootoo qaa gawonj menj laligowao.”

⁴ *Oil gere woi ano lambe duj raraya woi namowaa Pombaa batanonj nanjaoti, ii mono meleema kamaanj asuginj danjunu kaanja nama noo kaniaana nanjonj jenj laligowao. ⁵ Monjonj me monjonj urunj mizimizi ama oromambaaonj moji eenj, gere bolananonj mono buugaranonja kamaanj

* **10:8:** Eze 2.8-3.3 * **11:1:** Eze 40.3; Zek 2.1-2 * **11:2:** Luuk 21.24 * **11:4:** Zek 4.3, 11-14

kereurugara onjoro tiwilaankebuya. Monjon me monjon urumambaajon moji een, ii mono kana kaanjiadeen iikanon qeri komuwaa.

⁶ *Sombimbaa koosuya somongowaotiwaa ku-usuna ii yoroonon ero gejatootoo qaa jen seiwaoti, kambaan iikawaa so kon mende kiwaa. Ku-usungaranon apu jaaya kuuya kaanjiadeen sokono iikanon saanon apu kuuya meleenji sa koloowuya. Kaanjiadeen ku-usungaranon uuta ejiwaa-jon ama siingaranon jewaatiwaa so saanon jegi lombo kanjanawo kania kania koloon namo menj bolin ejemba unjkebuya.

⁷ *Anutuwaa qaaya nanjon jen tegori omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikanonja jenjemba monjon waama manja qen oroma haamo ama ururo komuwao. ⁸ *Komuri qamogara siti qabunayawowaa kana somatanon oromesaogi lan ewao. Siti iikawaa qata aasangoya ii Sodom ano Iijipt qamakeju. Pongara Jiisas ii kaanagadeen iikanon maripoonon qegi komuro. ⁹ Qamogaranon lan eri ejemba kuuya ii iriimakebuya. Balonon ron koma orombombaajon jegi anjon kombuya. Kaen een lan eri ejemba kantria kantria, tuunja tuunja, bensakon isia isia qaa tanigia anja anja jenkejuti, iyononon qamogara ii ween karoon ano bakaya mon kawaa so uun irigigiigi.

¹⁰ Gejatootoo eja woi yoronon ejemba namo qaganon laligojuti, ii uu kuun ononi iikawaajon siimbobolo hononja mende mokoloon laligogi. Kawaajon komuri qamogara iri-imakebuti, kambaan iikanon mono otokorian maama rendun oron nen korisoro ama iyanjia kalen kania kania anjun aogi kema kawaa. ¹¹ *Ween karoon ano bakaya mon ii tegoro Anutunon buu aason sewanngaranon uuro kemero gbilin waama konja nani. Waama nani ejembanon iriima riimburatin jenengia ororo sombugia mogi. ¹² *Konja nani Siwenonja qa kotakota mon kokaen qama irijoro, "Oro mono kokaen waabao!" Kaen irijoro moma koosu uutanon waama Siwenon uri kereurugaranon een iriima newogia tegoro nanji.

¹³ *Kanagaranon namo mesaon uri kambaan iikanondeen nan tania soosooya menj siti bakaya 10% (bakaya tenonja motoonjo) kawaa so kuma qenjanjangoro kamaaro. Kamaan ejemba 7,000 kawaa so unjuro komugi. Ejemba mende komugiti, iyononon ii iima riimburatin sombugia

* **11:6:** 1 Kirj 17.1; Eks 7.17-19; 1 Sml 4.8

* **11:7:** Dan 7.7, 21; Ais 13.5-7; 17.8

* **11:8:** Ais 1.9-10 * **11:11:** Eze 37.10

* **11:12:** 2 Kirj 2.11 * **11:13:** Isa

moma Siwewaa beña Anutu ii ku-usun̄aa mepeseen̄ mugi qabun̄ayawo kolooro.

¹⁴ ‘Yei!’ qama wanjin̄jina woiya kanjan̄awo ii kaen̄ tegoroto, mobu, qama wanjin̄jin̄ yei qa karon̄aa hon̄anon̄ mono uulan̄awo koloon̄ qagian̄on̄ ubaa. Kian̄.

Siwe gajoba 7:nanon̄ romon̄a qaita mon̄ uuro.

¹⁵ *Siwe gajoba 7:na iinon̄ romon̄a qaita mon̄ (biugel) uuro. Ii uuro Siwenon̄ qaa kotakotagadeen̄ amin̄ mogi qagia mobe kokaen̄ jegi, “Ayo, ananaa Pon̄nana ano iwaa Hamoqeqe Toya Kraist yoronon̄ mono namo kuuya galen̄ koma on̄ombaotiwaa ku-usun̄a ii kuuya bun̄a qen̄ aojao. Iinon̄ mono kambaña kambaña galen̄ koma on̄oma laligowaa, ee-aa-ee. Galen̄kon̄kon̄anon̄ mono kambañ mon̄on̄ mende tegowaa, ee-aa-ee.” ¹⁶ Kaen̄ jegi mobe Anutuwaa jotamemeya 24 Anutuwaa jaasewan̄anon̄ jin̄karon̄ dungianon̄ rajuti, iyononon̄ mono kamaan̄ usugon̄ Anutu waeya men̄ mepeseen̄ mugi. ¹⁷ Mepeseen̄ mun̄ kokaen̄ jegi,

“Oo Pon̄ Anutu ku-usun̄ kuuyaa Toya, giinon̄ mono laligon̄ kouma kambañ kokaamba laligojan̄.

Giinon̄ ku-usun̄ga uuta men̄ kanain̄ namo kuuya galen̄ koma on̄oma kin̄ pon̄giaga koloon̄ laligowaga.

Kawaañon̄ nononon̄ mono mepeseen̄ dangisen̄ jen̄ gonjon̄.

¹⁸ *Waba kantria kantria yononon̄ iringia soono kazi ama goma laligogito, goo kazi kambañanon̄ mono ketada koi kañanon̄ kan̄ kuun̄ eja.

Giinon̄ kambañ kokaamba koomuya yon̄oo qaagia gosin̄ jen̄ tegon̄ on̄ombaga ano geen̄ga ejembauruga tawagia on̄ombaga.

Gejatootoo ejemba ano ejemba soraaya tosaña goo gawon̄ga men̄ laligogiti ano uuta kamaan̄qeqeta goo qaganon̄ tiwilaawabotiwaañon̄ keegia moma laligogiti, ii mono tawagia on̄ombaga.

Kaan̄agadeen̄ tosianon̄ ejemba un̄un̄ kantri kondeema laligogiti, ii mono kondeema on̄ombaga.” Kaen̄ mepeseen̄ jegi.

¹⁹ *Kawaa gematanon̄ Siwenon̄ aantano Anutuwaa mepemepese jigowaa (tempel) naguyanon̄ tano iibe jigo uutanon̄ Anutuwaanon̄ soomon̄go aren̄ bokis akadamyawo iikanon̄ ii-iita ero.* Siwenon̄ aantano kambañ iikanondeen̄ oobili ano gun̄parandan̄ gb̄ingururun̄ qarō mobe. Oton̄a oton̄a ii

* 11:15: Eks 15.18; Dan 2.44; 7.14, 27 * 11:18: Ond 2.5; 110.5; 115.13

* 11:19: Isa 8.5; 16.18, 21 * 11:19: Anutuwaanon̄ jojopan̄ qaa 10 ano jen̄kooto tosaña ii jamo ilan̄anon̄ oon̄ bokis iikawaa uutanon̄ an̄gi raro galen̄ komakeju.

mobe nan menj kon rombuñ giliro kombo (ais) kota somasomata kamaagi. Kian.

12

Emba ano jewenan waña iliawo

¹ Siwenon aiwese somata damuyawo mon kokaen asugiro iibe: Emba mon ween jaayanon malekuya kolooro koinon kana tamboya baatanon asariro senjelao 12 ii ila wage kaan wañanon konji kokobilibiligiawo ragi. ² Koroyawo laligon mera memetaa kambañanon dodowiro bimooro masu qero siimbobolo moma qa gigilaaro.

³ *Kawaa gematanon aiwese mon Siwenon kokaen asugiro iibe: Jewenan nemuñ iliawo (dragon), mundaya oso popolan, waña 7 ano ilia 10. Waña 7 iikanon ila wage 7 konji raro. ⁴ *Jewenan nemuñ iikanon daayanon sombin qewagon senjelao iyonoononga bakaya karoon horon giliro namonon kamaagi. Kamaagi emba iyañ mera memambaajon anoti, iwaa batanon nano. Kaen nama meria mewaati, ii iikanondeen gogomambaajon moro.

⁵ *Emba iikanon mera ejaga mero. Iinon kantria kantria kuuya aen taa gbarunon galen koma onoma laligowaa. Embanon mera meroti, gajobanon ii mono iikanondeen uulanawo menj kema Anutuwaan jinkaron dun kooronon ano. ⁶ Iikanon ano embanon anodeen mesaon kok koma keno. Anutunon emba ii ween 1,260 kawaa so balon qararankonkonon kalan koma mugi laligowaatiwaajon goman miri mon mozozongoroti, iikanon kok ama keno.

⁷ *Siwe utanon manja junu kokaen aogi: Siwe gajoba waña Maikel ano iwaa gajobauruta yononon jewenan nemuñ tuarenjen ama ii ano iwaa gajobauruta yonowo aogi. ⁸ Aon jewenan nemuñ ano iwaa gajobauruta yonoo esungianon mende sokono haamo mende ama onoma gomangia mesaon Siwe utanon toroqen laligowombaajon amamaagi. ⁹ *Amamaagi jewenan nemuñ iliawo ii mono konjoma Siwenonga otaagi. Jewenan nemuñ iikanon monowaa monoyanonga mokolen koloon Iiw (Eewa) manambato menj muro. Qata mon Kilenaa Toya ano Satan. Iinon kantria kantria kuuya kuun onono jinjaun kema laligogiti, ii ano iwaa gajobauruta ii mono iwo Siwenonga konjoma hagon ononji namonon kamaagi.

* **12:3:** Dan 7.7 * **12:4:** Dan 8.10 * **12:5:** Ais 66.7; Ond 2.9 * **12:7:** Dan 10.13, 21; 12.1; Juud 9 * **12:9:** Jen 3.1; Luuk 10.18

10 *Kamaagi Siwenonj qa somata monjonj kokaen jero mobe, “Selenonj kuukuu Toyanonj asaga gomantiinja Anutunanaa batanonj nama uumeleenj alaurunana jenonjkuukuu qaa jen onjoma laligoroti, ii mono yakarinj hagonj mugi seleenjenj kamaaro otokorianj maajonj. Ananaa Anutunananonj mono kambanj kokaamba ejemba hamo qenj onjoma ku-usunjaa qaganonj galenj koma onjono bentotonjaa honjanonj mono kolooja. Hamoqege Toyaa esunmumuyanonj mono koloodaboroja. 11 Iinonj momalaari alaurunana qanonj ama onjoma laligoroto, Toya ii kokaenj haamo ama mugi: Lama meriaa sayanonj ii hamo qenj onjono kotiinj Bunja qaa honjabanja nanjonj jen seinj laligogi. Kaanja laligonj jojorinj selegia togonj bonj nama manja qenj haamo anji.

12 “Kawaajonj Siwe gomanonj laligojuti, onjononj mono korebore aisoonj otokorianj maama laligowu. Kaanja laligowuto, namononj ano kowenonj laligojuti, onjo mono lombo kanjanawo bosimbutiwaajonj mono ‘Yei!’ jen saajen. Kilenjaa Toyanonj lugunj kamaanj riinj onjonoonj kanj gawonj meme kambanja torodaamonj ero mojiwaajonj mono kazi somata amakeja.”

13 Jewenanj nemunja iliawo yakarinj hagonj mugi namononj kamaaroti, ii iima asarinj emba mera meroti, ii kazi ama munj otaaro. 14 *Otaaroto, embanonj kok kono Anutunonj tuu somataa enganja woi muro kanonj elelaonj uulanjawo keno. Anutunonj balonj qararanjonkonjanonj iwaajonj gomanj miri monj mozozonjgoroti, mono iikanonj keno. Iikanonj kema asanjonj laligoro gbani 3 ano bakaya monj ii kalanj koma mugi mokolenonj ii mende mokoloonj qelanjinj mewaa. 15 Embanonj elelaonj keno mokolembaa irinja soondabororo qaa ootanongga embawaa gematanonj apu gboulu furugoro apu gowoya kolooro. Apu iikanonj emba ii kisama menj somonjonj mubaatiwaajonj moma kaen furugonj lono.

16 Kaen lonoto, namononj emba ii ilaanj munj riiro ronj kolooro. Jewenanj nemunanonj qaa ootanongga apu furugoro apu gowoya kolooroti, iikanonj mono ronj iikanonj kemenj jugunj qaono. 17 Kaen kolooro jewenanj nemunjaa irinja emba kawaajonj ama soono mesaonj emba iikawaa gbiliuruta tosaanja qetama manja qenj onjomambaajonj keno. Gbiliuruta yonjononj Anutuwaawo jojopanj qaa tenj koma Jiisaswaa Bunja qaa pondanj nanjonj jen seinjkejuti, mono iyonjowo karenj aowombaajonj keno. 18 Aowombaajonj kema kowe sakasiyanonj keuma nano. Kianj.

* 12:10: Job 1.9-11; Zek 3.1 * 12:14: Dan 7.25; 12.7

13

Jeynemba kowenonja kouro.

¹ *Kawaa gematanon jeynemba mon ilia 10 ano waja 7 ii kowenonja kouro iibe. Ili 10 iikanon ila wage 10 kongi ragi ano waja motomotoon iikanon qa mepaqepaegiawo oogita ero.

² *Jeynemba ii iibe kokaen kolooro: Kaitania ii oro somata qagara lepaad ano taiga iyoroo tani kaanja kolooro. Kana boriasa silia ii bea orowaa sili kaanja kolooro. Qaa oota ii laion orowaa qaa oota kaanja. Jewenan nemunanon esuna, jinjanon duna ano ejemba galen koma onombaatiwaa ku-usuna uuta ii jeynemba muro. ³ Muroto, waja mon ii wiji kotiga monon kiro komumambaa anoto, wijianon misiriropogadeen raro. Namowaa ejemba korebore yononon aarun jeynemba ii gematanon otaan kenji. ⁴ Otaan kema jewenan nemunaa waeya menj mepeseen laligogi. Ku-usun kaanja ii jeynemba murotiwajaan ii ano jeynembawaa waeya kaanideen menj mepeseen kokaen jegi, “Moronon jeynembawaa so koloonaga? Moronon ii tuarenjen ama mun iwo aomambajaan kotiinaga?”

⁵ *Kaen jegi Satanon jeynembawaa qaa oota sololoo kotiin jaba-arambaran qaganon mepaqepae qaaya lansan jen laligoro. Anutunon Satan mende anjon kono mepaegomambaa ku-usuna ii koin 42 kawaa so en mubaatiwajaan jen tegoro. ⁶ Ii jen tegoro qaa ootanon aantano Anutu mepaegon laligoro. Anutuwa qata, Siwe gomanja ano Siwe uutanon laligojuti, ii kuuya mono mepaqepae ama onoma laligoro.

⁷ *Kaen laligoro Satanon ejemba soraaya tuarenjen ama onomambaa ku-usuna muro yonowo manja aon haamo ama onono. Haamo ama onono Satanon ejemba isigia kuuya tuungiaa so, qaa tanigiaa so ano kantrigiaa so ii mono jeynembawaa borianon ama onono.

⁸ *Ejemba korebore namonon laligojuti, iyononon mono jeynembawaa waeya menj mepeseen laligowuya. Anutuwa ejemba solanja qagia Siwe gomanon papianon oogita eji, iyononondeen mono jeynemba ii mende mepeseewuya. Monowaa monoyanon Anutunon Siwe namo mokolon oronoti, kaman iikanonja kanain qagia ii laaligo kotigaa papia iikanon on laligon kougi. Laaligo papia ii Lama meria qegi komuroti, iwaa bunaga ero galen komakeja.

⁹ “Mononon gejiawo laligoji een, iinon mono qaa koi geja ama moma kotowa! ¹⁰ *Mon kapuare mirinon kembatiwaa

* 13:1: Dan 7.3; Ais 17.3, 7-12 * 13:2: Dan 7.4-6 * 13:5: Dan 7.8, 25; 11.36

* 13:7: Dan 7.21 * 13:8: Ond 69.28 * 13:10: Jer 15.2; 43.11

so kolooji, iinonj mono iikanonj kembaa. Monj manjawaa soo somatanonj uugi komuwaatiwaa so kolooji, iinonj mono kaenj komuwaa.* Kawaaajonj ejemba soraaya, onononj mono kaparanj koma lombo menj mokosingonj pondanj moma laarinj laligowu.” Kianj.

Jenjemba monj namo uutanongga kouro.

¹¹ Mombo iibe jenjemba monj namo uutanongga kouro. Ii ilia woi Lama meriaa ilia kaanagaga koloonj qaaya ii jewenanj nemunja iliawononj jeroti, mono kaanjadeenj jenj laligoro. ¹² Iinonj kouma alia mutuyaa jotamemeya koloonj ku-usunja kuuya menj iikanonj iwoi kuuya aliaa jaanonj ano. Kaanja ano namo ejemba kuunj sololoonj onono aarunj alia mutuyaa waeya menj mepeseegi. Jenjemba mutuya ii wiji kotiganonj kiro komumambaajonj anoto, misiriwo lopoyadeenj raro.

¹³ Jenjemba woiya iinonj angoletto somata tania kania kania mero. Monj meroti, ii gere bolanonj sombinongga kamaanj namononj kanj jero ejembanonj ii jaagianonj iigi. ¹⁴ Anutunonj Satan mende anjonj kono ku-usunj muro jenjemba mutuyaa jotamemeya koloonj iwaa jaanonj angoletto kania kania menj laligoro. Iikanonj mono namowaa ejemba tiligonj onono jinjaunj ama soogi. Soogi kokaenj kuunj jenj kotonj onono, “Ono mono jenjemba mutuyaa unjaya sogonj kuugi nano goda qenj munj laligowu. Jenjemba mutuya ii manjawaa soo somatanonj (bainat) uugi wiji kiro komumambaa so kolooroto, kilenj gbilinj laligoji, mono iwaa unjaya kuuwu.”

¹⁵ Kaenj anji Satanonj ku-usunj jenjemba kanagenja muro tando lopionj ii menj gbilinj muro kanainj buu aasonj ano. Kaanagadeenj jenjemba mutuyaa unjaya menj letono eja qaa jenj ejemba kuunj onono kokaenj kolooro: Daenj yonononj tando lopionj iikawaa waeya mende menj mepeseegiti, ii mono kuuya unjugi komugi. ¹⁶ Jenjemba kanagenjanonj ejemba korebore kokaenj kuunj onoma injijoro, “Ono mono jenjemba mutuyaa munjenj aasoya ii jaasewangianonj me boro dindingianonj menj mokotaawu.” Kaenj injijoro iyanggiaa gawonggia menjkejuti ano togiaa welenj eenj qenkejuti, ejemba qaqabunjayawo ano wanaya, somata ano melaa yonononj mono korebore munjenj aasoya ii menj boro dindingia me wambusoongianonj mokotaagi.

¹⁷ Daenj yonononj jenjembawaa qata me qataa janngoya selegianonj mende menj laligogiti, iyonononj nembanene iwoi stuanonj me maaketnonj sewanja mewombaaajonj me ambombaaajonj amamaagi.

* **13:10:** Tosianonj qaa ii kokaenj meleenju: Monjonj manjawaa soo somata (bainat) kanonj tosaanja unjuuro komuwuti, tosanonj mono iyanja ii soo kaanjanonj uugi komuwaa.

¹⁸ Qaa koi moma asariwombaa momakootoya ii kokaen; Monnon momakootoyawo laligoji, iinon mono jennembawaa janggoya weengowa. Janggoya ii balon ejawaa janggoya kolooja. Aaso janggoya ii 666. Kian.

14

Lama meria ano kanagesouruta 144,000.

¹*Kawaa gematanon uun Lama merianon Zaion baananon nano iibe. Iwo kanagesouruta janggogia 144,000 ii motoon nanji Lama meriaa qata ano iwaa Manaa qata ii kuuya yonoo wambusoongianon oo-ootaga ero injiibe. ² Iikanondeen mobe Siwenonga oton mon apu somata sianon giliro kemen kuun qamakeji, kaanja kolooro. Ii gunparandan gbingururun somata qajiwa otona iikawaa tanijaen kolooro. Otona ii gita kulele mamaga qegi otona koloonkejiwa so mobe.

³ Anutunon ejemba 144,000 ii namononga sewangia men unuanoti, iyononon mono Anutuwa jinkaron dun batanon kouma ben jawina 4 ano jotamemeya wana 24 iyonoo jaasewangianon nama rii dongoga qagi. Kuuya yononon iyanggia riigia qagi seleenjen yononon ii kuma aowombaajon amaagi. ⁴ Yononon ejemba qaita mon koloon laligon kougi. Mende tiloon soraaya laligowombaajon iyanggia galen koma aon emba yonowo jewon mende mokoloon laligogi. Lama merianon dakanon kema kankeji, iyononon mono ii otaan iikawaa so kema kankeju. Anutunon ii ejemba batugianonga sewangia men metogon unuano Anutu ano Lama meria yoroo yambugara dologa kolooju. ⁵*Yonoo jegianona qaa qolonmolongoya mon mende mokoloogi koposowaa qaagia qaa soraaya laligon kougi. Kian.

Siwe gajoba karoon yononon qaagia jen elelaogi.

⁶ Kawaa gematanon Siwe gajoba mon iibe sombin koton kanakeewan elelaoro. Iinon Oligaa Buna konkongon* men kan balon jemba yonoojon jen asarimambaajon karo. Jemba ii tuungiaa so, bensakon isigiaa so, qaa tania jējēgiaa so ano kantrigiaa so balon sokoma rama kenjuti, mono kuuya iyonoojon jen seimambaajon karo. ⁷ Kan kotigagadeen silama kokaen qaro, "Anutunon ejemba gosin jen tegon onombaatiwaa kambananon mono torin dodowija. Kawaaajon onon mono Anutuwa jeta uuguwombotiwaajon keegia moma mepeseen qabunaya men seiwu. Monnon

* **14:1:** Eze 9.4; Ais 7.3 * **14:5:** Zef 3.13 * **14:6:** Pon ben konkongon
Tyaanon Buna qaa towoya ii konkongon. Ii monowaa monoyanonga kanain
tegegoya qaa en ubaa.

siwe, namo, kowe ano apu jaaya mokooloŋ oŋonoti, mono iwaa waeya meŋ mepeseen laligowu.”

⁸*Kaen qaro iwaa kanianŋ Siwe gajoba alia moŋ mutuya otaan kaŋ kokaen qaro, “Babilon siti somata ii meleeno kemerota eja. Babilon emba qabuŋayawo iikanŋ mono serowilin ama iikanŋ kantri kuuya meŋ tiloŋ oŋono sokono. Iinoŋ wain apu kaanŋ newutiwaajoŋ oŋono uugia sooro uusooso koloŋ laligogi. Kaanŋ koloŋ laligorotiwaajoŋ Anutuwaa iriŋa soono kazi ama jero siti qabuŋayawo ii mono kondeenŋi meleeno kemerota eja.” Kianŋ.

⁹ Kaen qaro iwaa kanianŋ Siwe gajoba karoŋanŋ orotaŋ elelaŋ kaŋ kotigagadeen silama kokaen qaro, “Moŋnoŋ jeŋnemba ano iwaa uŋayaa waeya meŋ mepeseen muŋgen aasoya aŋgoŋ koma wambusooŋanŋ me borianoŋ meŋ mokotaaji een, ¹⁰*iinoŋ mono kaanŋadeen Anutuwaa iriŋsoŋsoŋa ii wain apu kotiga kaanŋ neŋ mobaa. Anutunoŋ wain apu ii apu toŋawo mende mindiriŋ wain kotiga toŋgadeen iriŋsoŋsoŋaa qambinoŋ maaro raji, iinoŋ mono ii newaa. Ii neŋ Siwe gajoba toroya ano Lama meria yoŋoo baagianŋ nano salfa jamowaa gere bolanoŋ ooro siimbobolo honoŋa mende moma laligowaa.

¹¹*“Iikanŋ oŋoro siimbobolo honoŋa mende moma laligowuti, iikawaa kaasoyanoŋ mono kambanŋ so tetegoya qaa waama umakebaa. Ejemba jeŋnemba ano iwaa uŋayaa waeya meŋ mepeseenkejuti, iyoŋonoŋ mono asaga goman-tiŋa senjoŋ moma laligowu. Moŋnoŋ muŋgen aasoya aŋgoŋ koma selianoŋ meŋ mokotaaji, iinoŋ mono selianoŋ ororo qenjen qen haamo memambaajoŋ amamaan laligowaa.”

¹² Kawaajoŋ ejemba soraaya Anutuwaa jojopaŋ qaaya teŋ koma otaankejuti, oŋonoŋ mono kaparaŋ koma lombo meŋ mokosiŋgoŋ Jiisas pondanŋ moma laariŋ laligowu.

¹³ Kawaa gematanŋ Siwenonŋa qaa moŋ mobe kokaen nijoro, “Gii mono tere kokaen oowa: Ejemba Pombo qokotaanŋ nama kambanŋ kokaamba kanainŋ komuwuti, iyoŋonoŋ mono oyanboyanŋ koloowuya. Uŋa Toroyanoŋ qaa kitia ii metogonŋ ‘Qaa ii oŋanoŋ,’ jeja. Yoŋonoŋ gawoŋ kotiga meŋ qenjenmanjenŋ moma kaŋ laligogi tegoro gawonŋgiaa honŋa kolooro Siwe Toyanoŋ sundugia moro sokono iikawaajoŋ korisoro oŋono rama haamo meŋ bonjoŋ laligowuya.” Kianŋ.

Balombaa nene morianŋ honŋa mewutiwaa kambanŋa

¹⁴*Kaen nijoro uunŋ koosu taanŋ iibe iikawaa qaganŋ moŋ kaitania Siwe gomambaa Eja honŋa kaanŋ iinoŋ raro.

* 14:8: Ais 21.9; Jer 51.8; Ais 18.2 * 14:10: Ais 51.17; Jen 19.24; Eze 38.22

* 14:11: Ais 34.10 * 14:14: Dan 7.13

Ila wage goulnoŋ memeta ii waŋanoŋ raro borianonŋ soo kaapengoya jetawo meŋ raro. ¹⁵ *Ii iibe Siwe gajoba moŋnoŋ mepemepesee jigonoŋga (tempel) asuganoŋ kouma koosu qaganonŋ raji, iwaajonŋ qaa kokaenŋ jeŋ kotakotagadeenŋ qaro, “Namonoŋ morianŋ hoŋa momogoro hoŋa mewutiwaa kambaŋanoŋ mono kolooja. Kawaajonŋ giinonŋ mono sooga kaapengoya meŋ gawonoŋ kema iikanonŋ namowaa morianŋ hoŋa ii kotonŋ meŋ kululuuwa.” ¹⁶ Koosu qaganonŋ raji, iwaajonŋ kaenŋ qaro sooya kaapengoyanoŋ namonoŋ gilinŋ gawombaa morianŋ hoŋa kotonŋ meŋ kululuuro.

¹⁷ Ii meŋ kululuuro Siwe gajoba moŋnoŋ Siwewaa mepemepesee jigonoŋga (tempel) asuganoŋ kouro. Iinonŋ kaanŋagadeenŋ soo kaapengoya jetawo moŋ meŋ kouro.

¹⁸ Kouro Siwe gajoba karoŋanoŋ Siwewaa alatawaa gere galeŋa ano alata ii mesaonŋ kouro. Kouma kotakotagadeenŋ qama Siwe gajoba soo kaapengoya jetawo meŋ nanoti, ii kokaenŋ ijoro, “Giinonŋ sooga kaapengoya jetawo ii mono meŋ gawonoŋ kema iikanonŋ balombaa wain kanŋeŋa kanŋeŋa ii kotowa. Kanŋeŋ iikawaa kota mono momogonŋ yagonŋ raju.”

¹⁹ Kaenŋ ijoro sooya kaapengoya namonoŋ gilinŋ namowaa wain kasa hoŋa ii kotogonŋ meŋ kululuunŋ Anutuwaa wain juu somata iikanonŋ rijijaawutiwaajonŋ giliro. Wain juu ii Anutuwaa irinŋsoonŋa kaisareya kolooja.† ²⁰ *Wain bagenŋ hoŋa ii siti seleenŋeŋanoŋ kananonŋ riinŋ rijijaagi sayanoŋ wain juu somataa qaa ootanoŋ kouma kokonŋ tani kaanŋ lansanŋ waama kouma apu gowoya kolooro. Sa iikawaa diinŋa ii wan miita ano bakaya moŋ kolooro. Hoosnoŋ iikanonŋ riinŋ keno qaa ootanoŋ kouro hoos qawayaa kasianoŋ samoriro. Diinŋa kaenŋ kolooro koriga 300 kilomiita kawaa so kolooro. Kianŋ.

15

Siwe gajoba 7 ano lombo kanjanawo 7.

¹ Kawaa gematanoŋ siwe uutanoŋ uunŋ anŋoleta somata moŋ kolooro iima kokaenŋ walinŋowe: Siwe gajoba 7 ii lombo kanjanawo (plague) 7 meŋ nanŋi. Ejemba sinŋisonggogiaajonŋ Anutuwaa irinŋa soono jeŋ tegonŋ ironŋa meleeno lombo kanjanawo qagianonŋ uro mogi uutanoŋ olomooro qaagianonŋ komuwaa. Kawaajonŋ qagia lombo kanjanawo konoga 7 qagi.

² Ii iima iwoi bilibiliawo kowe kaanŋa iibe gere bolanawo melokanjinŋ ero. Iikawaa koroŋanoŋ Anutuwaa ejemba nanŋi iniibe. Yoŋonoŋ haamo ama jeŋnembawaa qaaya

* **14:15:** Joel 3.13 † **14:19:** Anutuwaa irinŋsoonŋa ii wain juu somatanoŋ rijijaagi uutanoŋ olomoodaborowaa. Aisisaan 19.15 ii iiba. * **14:20:** Ais 63.3; Seru 1.15; Ais 19.15

mende tej koma unyayaa waeya mende menj qataa jangoya selegianonj mende analinj angonj koma laligogi. Anutunonj ii motomotoonj kulele onono menj nanji. ³ *Iikanonj nama Anutuwaa gawonj meme eja Mooseswaa rii ano Lama meriaa rendunj ii kokaenj qagi,

“Oo Ponj Anutu ku-usunj kuuyaa Toya, giinonj angoletosomasomata damuyawo amakejanj.

Giinonj kantria kantria ii kinj ponj ama onona nanamemenyaa kania ii dindiya ano honja toonj kolooja. Kawaajonj Anutu qaita monj koloonj laligojanj.

⁴ *Oo Ponj, goononj nanamemenyaa dindiya ii mono asuganonj asugiro mojonj.

Kawaajonj kantri kuuya yonononj kanj goo waega menj mepeseenj gomakeju.

Giinonj geenyodeenj toroya koloojanj. Kawaajonj ama morononj goojonj toroko mende monaga? Kuuya nonononj goo qabunyaga menj seinj mepeseenjkejonj.”

⁵ *Kawaa gematanonj uunj iwoi kokaenj iibe: Siwewaa mepemepesee jigowaa (tempel) naguyanonj tano iikawaa uutanonj Anutu dangunuyaa opo sel jigoyanonj nano iibe.

⁶ Mepemepesee jigo iikanonja Siwe gajoba 7 lombo kanjanj 7 menj nanjiti, iyonononj kamaanj asuganonj kagi. Malekugia tualalakota bilibiligiawo mougi opo jokanja mankiilaya goulyawo ii iinj kasa kaanja basamonjianonj embaanj aonj nanji.

⁷ Yonononj kagi benj jawiija 4 yonoononjga monononj goul gambi 7 onono Anutuwaa irinjonsoonjanonj gambi ii qaa ootanonj kougi. Anutu iriija sooji, iinonj laligonj kouma laligoja ano tetegoya qaa laligonj ubaa. ⁸ *Qambi ii onono Anutunonj asamararaja ano kuusunja qendeeno iikawaajonj kaaso pumpunjonj mepemepesee jigo (tempel) saa qero monononj Siwe jigo ii uu-utaa so mende kolooro. Siwe gajoba 7 yonononj wala qambigia maagi lombo kanjanj 7 asuginj honjowo koloowaati, iikawaa gematanonj saanonj mombo ubuya. Kianj.

16

Qambi 7 maagi Anutuwaa irinjonsoonjanonj asugiro.

¹ Mepemepesee jigo (tempel) uutanonjga qa somata monj asugiro Siwe gajoba 7 yonoojonj qaa kokaenj jenj kotooro mobe, “Onjo kema Anutuwaa irinjonsoonjanonj gambi 7 qaa ootanonj kouma eji, iikawaa honjgia mono namononj maabu.”

* 15:3: Eks 15.1 * 15:4: Jer 10.7; Ond 86.9 * 15:5: Eks 38.21 * 15:8: Eks 40.34; 1 Kinj 8.10-11; 2 Hist 5.13-14; Ais 6.4

² *Siwe gajoba mutuyanonj mesaonj kema qambiaa honja ii namononj maaro. Maaro wiji arokuukuuyawo siimbobologia tania soosooya ii qaa qootogo ejemba yonoo selegianonj asugiro. Ejemba jen'nembawaa mun'genj aasoya selegianonj menj un'ayaa waeya menj mepeseegiti, mono iyonoo selegianonj asugiro.

³ Gajoba woiya iinonj mesaonj kema qambiaa honja ii kowenonj maaro. Maaro kowenonj meleema sa kolooro. Mono eja qegetaa saya kaanja kolooro. Kaenj kolooro kowe uutanonj iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, ii kuuya komudaborogi.

⁴ *Siwe gajoba karonjanonj qambiaa honja ii apu gowoya ano apu jaaya kanonj maaro meleema sa koloonj sokono. ⁵ Kaenj kolooro Siwe gajoba apu galenj komakeji, iinonj qaa kokaenj jero mobe, "Oo Anutu toroya, giinonj qaa gosinj kokaenj jen tegona lombo koi asugijiwaajonj dindinja koloojanj. Mono solanja laligonj kouma laligojanj. ⁶ Yonononj goononj ejemba soraaya ano gejatootoo ejemba ununj laligogisagianonj maaro. Giinonj ii unjugitiwaa ironja meleema sa onjona negiti, ii mono sogianonj ana qagianonj uro. Kawaajonj Anutu giinonj dindinjagadeenj koloojanj."

⁷ Apu galenj komakeji, iinonj kaenj jero qaa monj alatanongja kokaenj karo mobe, "Qaa ii onjanonj! Oo Ponj Anutu ku-usunj kuuyaa Toya, giinonj ejemba qaagia gosinj dindinjagadeenj jen tegonj onmakejanj."

⁸ Siwe gajoba 4:ya iikanonj qambiaa honja ii weenj jaayanonj maaro iikanonj weenj esunj muro geriawo totoonj koloonj ejemba gere kaanja onjoro. ⁹ Weenj jaaya geriawo iikanonj onjoro selegia delatiro. Anutunonj lombo kanjanawo iikawaa Toya koloonj ano qagianonj uroti, ejembanonj ii moma iikawaajonj Anutuwaqa qata jenj qasuaanj munj laligogi. Kaanja laligogito, Anutu mepeseenj qabun'ayaa menj seiwutiwaajonj mono uugia mende meleengito, toroqen yangisen ama laligogi.

¹⁰ *Siwe gajoba 5:ya iikanonj qambiaa honja ii jen'nembawaa jin'karonj dunonj maaro. Iikanonj maaro pangamanj somatanonj jen'nembawaa ometotoja (kingdom) ii sokoma pangamanj mero. Pangamanj mero ejemba iringia soono nselangia jegianonj kitogi riiro. ¹¹ Ejembanonj siimbobolo ano wiji nombongiaa siimboboloya somata moma iikawaajonj Siwewaa Anutuya ii jenj qasuaanj munj laligogi. Kaanja laligogito, nanamemengia bologa ama menj laligogiti, ii mende gosinj mesaonj uugia mende meleengito.

* 16:2: Eks 9.10 * 16:4: Eks 7.17-21; Ond 78.44 * 16:10: Eks 10.21

12 *Siwe gajoba 6:ya iikanonj qambiaa honja ii apu somata qata Yufreitis kanonj maaro juguro. Weenj koukoutanonja kinj ponja ponja kawombaajonj moma jororinj laligogiti, iyonononj apu juguro mombo mende papanjogito, kotonj kawutiwaa kania kolooro. 13 Iikanonja uunj omejiilan bologa karoonj tanigia tanja kaanja ii injiibe jewanaj nemunja iliawo, jennemba ano gejatootoo eja takapolakaya yonoo qaa oogianonja kouma kamaagi. 14 Omejiilan yonononj kamaan kema angoletto kania kania amakeju. Kaenj ama balonja balonja kuuya liligonj kinj ponjia injiima Anutu tuarenjen ambutiwaajonj uugia kuunj kokaenj jegi, “Mono mindirinj aonj Anutu ku-usunj kuuyaa Toyaa kambanjan somatanonj motoon manja aowonja.”

15 *Jiisasnonj jeja, “Geja ambu! Niinonj mono yongoro meme kaanja olonj kamaanja. Monononj uugbiligibili laligowaati, iinonj mono simbawonj koloowa. Bombolanj tondu kema karo gamuya iibubotiwaajonj sele esuya galenjan komakeji, iinonj mono oyanboyanjan koloowaa.”

16 *Ome welenjeje yonononj kinj ponja ponja ii kuunjanj uunjanj balonjan koria qata Hibruunjan qaanonjan Armagedonjan jejuti, iikanonjan ajoroogi injiibe. Kianjan.

17 Siwe gajoba 7:nja kanonjan qambiaa honjan ii kanakeewan maaro. Maaro mepemepesee jigo (tempel) uutaanjan jinjan karonjan dujanonjan qasomatanjan monjan koloonjan qaa kokaenjan karo jero, “Ti maadaborogi asugidaboroja.” 18 *Kaenjan jero iikanondeen oobili mero gunjan parandanjan gbingururunjan qama eronjan jeta buuratianjan monjan mero. Iiw (Eewa) Adam yoroo kambanonjan kanainjan namononjan laligonjan kouninjan, kambanjan iikanonjan nanjan kaanja monjan mende giiliaga. Iikawaa so tania soosooya giliro bologa totoonjan kolooro.

19 *Kaenjan asugiro siti somatanjan Babilonjan iikanonjan jumanjan bakayanjan karoonjan koloogi ano kantranjan kantranjan kuuyaanjan iyonoo sitigia ii kaanjan iadeenjan tiwilaanjan meleeno kemegi. Anutunonjan siti qabunjan yawo Babilonjan yonoo kilenjan agianjan mendenjan duduunjan ironjan gianjan meleema ononon. Anutunonjan uugere amaanjan irinjan sonjan sonjan qambi saanjan qenjan raroti, ii mono maamanjan ononon qagianonjan uro wainjan apuanjan kaanja negi. 20 *Kowenonjan watonjan kuuyaanjan egiti, ii mono kok koma musulunjoginjan ano baanja baanja nanjan giti, ii mono kaanjan iadeenjan alinjan qanjan.

21 *Kaenjan asugiro kombo kota somatanjan lombogianjan 45 kilogram iikanonjan sombinonjan ejembanjan qagianonjan kamaaro. Lombo

* 16:12: Ais 11.15 * 16:15: Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Ais 3.3 * 16:16: 2

Kinj 23.29; Zek 12.11 * 16:18: Isa 8.5; 11.13, 19 * 16:19: Ais 51.17 * 16:20:

Isa 6.14 * 16:21: Eks 9.23; Isa 11.19

kanjanawo ii tania soosooya kolooro. Kon kota tanijaan iikaanja kanon kamaan unuro ejembanon iikawaajon Anutu jen qasuaan mug. Kian.

17

Emba monjon jejnembawaa qaganon raro iibe.

¹ *Siwe gajoba 7 qambi 7 ii men nangiti, iyonoononga monjon kan qaa kokaen nijoro, “Gii mono niwo kana kema kana somata emba qabunayawo apu mamagaa qagianon raji, ii qendeema gomaña. Anutunon qaaya gosin irona meleeno qaganon uro laligoja. ² *Balombaa kin ponja ponja yononon iwo serowilin ama laligogi. Kanagesogianon namonon laligojuti, iyononon kaanagadeen emba iikawaa serowilinaajon ama uugia waaro uusooso koloogi. Wain apu nen enkalolon kolonkejuti, mono iikawaa so kanain serowilin ama laligon kaamaa angi.”

³ *Kaen jero Unja Toroyanon nunuano umbeumbenanon qananon uro Siwe gajoba iikanon nuano balon qararanjonjonon keube. Iikanon keuma emba mon jejnemba oso popolan iwaa qaganon raro iibe. Jejnembawaa selianon mepaqepae qa kania kania oogita saa qero waja 7 ano ilia 10 kaen nano.

⁴ *Emba iikanon opo suru osoga nezongbala ano oso popolan ii mouma raro. Akadamuya goul, kowonjin honawo ano kasaron tosaanja kanon menjerengon aoro kaitanianon kokobilibiliawo kolooro. Borianon goul qambi men raroti, ii serowilin ama laligorotiwaa angonjoraya arokuukuuyawonon saa qegetaga. ⁵ Emba iikawaa palapananon qata aasangoya ii kokaen oogita ero, “Babilon qabunanawo, namowaa kana somata ejemba ano angonjora arokuukuuyawowaa nemungia.” ⁶ Qata kaen ero Anutuwaajon ejemba soraayanon Jiisaswaa kania nanjon bon qen nama jen laligogiti, ii unun sagia nen kawaajon uunjonjan qen nano iibe. Ii iima aarun tililingowe.

⁷ Aarun tililingowe Siwe gajobanon qaa kokaen nijiro, “Gii mono nomaembaajon aarun tililingojan? Niinon saanon emba kokawaa kania aasangoya gisaamaña ano jejnemba waja 7 ano ilia 10 emba ii bosimakeji, iwaa kania aasangoya ii kaanagadeen gisaama jokolon gomaña. ⁸ *Jaaga meleeno jejnemba iijani, iinon wala laligoroto, kambañ kokaamba jaawo mende laligoja. Iinon omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikanonja gbilin waabaato, Kraistonon hagoro gere

* 17:1: Jer 51.13 * 17:2: Ais 23.17; Jer 51.7 * 17:3: Ais 13.1 * 17:4: Jer 51.7 * 17:8: Dan 7.7; Ais 11.7; Ond 69.28

sianonj kemebaa. Anutunonj Siwe namo mokoloonj oronoti, kambaŋ iikanonja kanainj namononj laligonj kougi qagia laaligo kotigaa papianonj mende oogita eji, ejemba iyonononj mono jeŋnemba iima aaruwuya. Jaawo laligoroto, kambaŋ kokaamba jaawo mende laligoja ano kanagenj mombo gbilin asugiwaati, iikawaajonj mono aaruwuya.

⁹ “Anana qaa koi moma asariwombaajonj moninj momakootoya kokaenj eja: Waŋa 7 ii embanonj baŋa 7:baa qagianonj raji, mono baŋa iikawaa sareya kolooja. ¹⁰ Waŋa 7 ii kaŋagadeenj kinj ponj 7 iyonoo kaisaregiaga kolooja. Yonoononja 5 komunj kamaadaborogi 6:ya iinonj laligonj ejemba galenj koma onjmakeja. Konoga era asugiwaatiwaa so kolooja. Iinonj asugiwaati, iikanonj mono kambaŋ toroga ku-usunj qaganonj nambaatiwaa so koloowaa. ¹¹ Jeŋnemba laligoroto, kambaŋ kokaamba mende toroqenj laligoji, iinonj 7 yonoononja monj kolooja. Iinonj mombo gbilinj anj kinj ponj janjgoya 8 koloowaa. Kaenj koloowaato, Kraistnonj kondeema muro tiwilaanj gere sianonj kemebaa.

¹² *“Iliia 10 injijani, ii kinj ponj 10 yonoo kaisaregia kolooja. Yonononj mende kanainj ejemba galenj koma onjmakejuto, Anutunonj kanagenj ku-usunj onono kinj ponj kaŋa koloowuya. Kaenj koloonj jeŋnembawo aua motongowaa so ejemba galenj koma onjoma laligowuya. ¹³ Kinj ponj 10 yonononj momo arenj motoonjo iikayadeenj otaanj jeŋnemba nanjonj ku-usunja ii mugi laligowaa. ¹⁴ Esunja kaenj mindirinj Lama meria tuarenjenj ama manja aowuto, Lama merianonj mono haamo ama onono kamaawuya. Iinonj kinj yonoo Kinja ano eja ponj yonoo Pongja kolooja. Iinonj nonooma meweenjonj nonono iwo pondan nama laligowonati, nonononj mono motoonj haamo ama onjoma otokorianj maabonja.”

¹⁵ Siwe gajobanonj qaaya kaenj jeŋ toroqenj kokaenj nijoro mobe, “Kana somata emba somatanonj apu mamagaa qagianonj raro injidaborojani, apu ii ejemba kantria kantria yonoo kaisaregia kolooja. Yonononj tuunja ano beŋsakon isigiaa so leelee rama kenji selegia kania kania kolooro qaagia tania morota morota jeŋkeju. ¹⁶ Jaaga meleeno ilia 10 injijani, iyonononj esunja jeŋnembawo mindirinj kana somata emba ii kazi ama mugi kokaenj koloowaa: Yonononj ilawoilaya kuuya luluuma qegi kaapironja kolooro opo suruya kotogodaborogi bombolanj kolooro busuya neŋ siita gerenonj anji jedaborowaa.

¹⁷ “Kaenj koloowaati, ii Anutunonj kinj ponj yonoo uugia kuun sololoonj onono uumotoonj ama mindirinj am-

* 17:12: Dan 7.24

buya. Anutuwaa momo arena kaen otaawuya. Kawaa so ku-usungia jejnemba mugi ejemba galen koma onoma laligowaa. Kaanja laligoro Anutuwaa qaayanon honawo koloowaati, kambañ iikanon tegowaa. ¹⁸ Emba raro iijani, ii siti qabunayawo toyanon balombaa kin ponja ponja galen koma onomakeji, mono kin iikawaa sareya kolooja.” Kian.

18

Babilon siti kondeengi gororongowaa.

¹ Kawaa gematanon Siwe gajoba mon ku-usunja uuta iibe Siwenonga asugin kamaaro asamararanon balon men asairo.

² *Kamaan kotakotagadeen silama kokaen qaro, “Babilon siti somata ii kondeengi. Ii onanon kondeengi gororongoro. Ejemba qaongi omejiilan kania kania yononondeen mono ajoroon mirigia iikanon megi iyonoo goman waja kolooro. Koonja koonja qizimizegiawo ano arokuukuugiawo yononondeen mono iikanon ajoroon haigia lan ama sosoo laligoju.

³ * “Anutunon ii kokaembaajon jero kondeengi: Kantri kuya yononon emba iikawaa serowilinaajon ama uugia waaro enkalolon koloogi Anutuwaa irinja soono. Irinjonsoonja ii qagianon uro wain apu nenkejutiwaa tani mogi. Namowaa kin ponja ponja yononon emba iikawo serowilin nambonambon ama laligogi. Konkororo ejembanon balon so iikanonja kan esuhina akadamugiawo sewanja mewaatiwaaajon angi honombononja qaa horon siiseweweya qaa laligoro. Iwaa mejuqejuyaaajon ama yononon qaqabunayawo kindimbiri koloon ejemba uuta koloogi.”

⁴ *Iikawaa gematanon Siwenonga monon qaa nijoro kokaen mobe,

“Noo kanagesouruna, onjo mono siti ii mesaon seleengen kamaawu.

Emba iikanon singisonngo amakeji, iikanon mono turun onono iwo nama uugia tiloowubo.

Anutunon ironja meleema onono lombo kanjanawo qagianon ubaati, lombo iikaanja monon mono ononangiaa qagianon uro kaanagadeen siimbobolo mobubo. Kawaaajon yonowo mono mende mindirin laligowu.

⁵ *Emba iikanon singisonngoya ama men qanon qanon ano uma sombin oosiridaboroja.

* **18:2:** Ais 13.21; 21.9; Jer 50.39; 51.8; Ais 14.8 * **18:3:** Ais 23.17; Jer 51.7

* **18:4:** Ais 48.20; Jer 50.8; 51.6, 45 * **18:5:** Jen 18.20-21; Jer 51.9

Kikekakililiŋ ama laligogiti, Anutunonŋ ii mono aŋaa roromonŋononŋ ama iikawaaŋonŋ mende duduuwaa.

6 *Nanamemenŋ doogoya tosia ama onŋoma laligogiti, onŋo mono iikawaa so meleema ama onŋombu. Bologna ama menŋ laligogiti, onŋo mono iikawaa ironŋa somanŋa woiwaa so meleema onŋonŋi qagianonŋ ubaa.

Singisonŋowaa qambia newutiwaajonŋ maama laligogiti, iyanŋiaa qambi iikanonŋa mono somanŋ woiwaa so kosonŋ meleema wain apu kaamboga kotakota ii iyanŋia maagi newuya.

7 *Emba iikanonŋ esuhina akadamuyawo honombononŋa qaa horonŋ qabuŋa uuta mokolonŋ siiseweweya qaa laligoro. Iikawaa ironŋa mono iyanŋaa oolinonŋ ootinŋ gere ozozopananonŋ siimbobolo honombononŋa qaa ama mugi jinŋenŋ qama wosobiri laligowaa. Iyanŋaa uutanonŋ kokaenŋ romonŋonŋ tondu jenŋkeja,

‘Niinonŋ kwiin emba pombaa jinŋkaronŋ duŋ rarayanonŋ rajenŋ. Malo mende koloojenŋ ano kabanŋ monŋonŋ jinŋenŋ mende qamaŋa.’

8 Kaenŋ tondu jenŋkejiwaajonŋ ama Anutunonŋ ironŋa meleema muro kabanŋ motoonŋowaa uutanonŋ iwaa qaganonŋ ubaa.

Porŋ Anutunonŋ qaaya gosinŋ jenŋ tegonŋ muroti, iwaa usunŋanonŋ mono uuta kolooja.

Kawaajonŋ lombo kanjanŋawo kania kania iikanonŋ mono uulanŋawo kokaenŋ koloonŋ mubaa:

Tinitosayanonŋ komugi jinŋenŋ qama bodi raro iyanŋa gerenonŋ anŋi jewaa.”

9 *Gerenonŋ anŋi jero kaaso waabaati, kantria kantria kuuya yonŋoo kinŋ ponŋianonŋ ii iima amburerenŋ menŋ saabu. Kinŋ ponŋ yonŋononŋ iwo serowilinŋ ama laligogi. Eshinaya akadamugiawo honombononŋa qaa iikawaa nenŋ korisoroya iwo ama aisoonŋ laligogiti, iyonŋononŋ mono iwaajonŋ ama jinŋenŋ qabu. ¹⁰ Jinŋenŋ qama oolinonŋ ootigi gere ozozopananonŋ siimbobolo honombononŋa qaa mobaati, iikawaaŋonŋ mono riimburatinŋ korikori nama kokaenŋ saama jewu, “Oo Babilon siti qabuŋayawo, lombo qagianonŋ urotiwaajonŋ mono ‘Yei! Yei!’ jenŋ saajonŋ. Oo siti ku-usunŋia somata, Siwe Toyanonŋ ironŋa meleema onŋono uulanŋawo aua motoonŋowaa uutanonŋ qagianonŋ uro siimbobolo somata moju. ‘Yei! Yei!’ jenŋ saajonŋ!”

11 *Kantria kantria yonŋoo konŋkororo ejemba yonŋononŋ kaanŋagadeenŋ amburerenŋ ambuya. Monŋonŋ toroqenŋ yonŋoo

* 18:6: Ond 137.8; Jer 50.29 * 18:7: Ais 47.7-9 * 18:9: Eze 26.16-17

* 18:11: Eze 27.31, 36

hinagia sewanja mende menkebaatiwaajonj mono jingen gama saabuya. ¹² *Akadamugia goul, silwa, kowonjin honawo ano soronj kota ii Babilon yonononj me tosonianj mende sewanja mewuya. Opogia tualalakota, osoga nezongbala, oso popolanj ano opo qata silk ii mende sewanja mewuya. Gere awaa soro kania kania iikawaa batugia ano borosowogia kania kania ii mende toroqenj sewanja mewuya. Akadamugia elefant siitanonj memeta, ii een ewuya. Nembanene dunj iwoigia gere sewanjia somata juju, qonqonj, muzi, naninj ano yoware kanonj memeta, ii een ewuya. Borosowo aenj goota brons ano aenj injananonj memeta ano jamo qata maabol kanonj memeta ii mono een ewuya.

¹³ Babilon yonononj sosoni (sinamon) ano dane tosaanja ii mende sewanja mewuya. Selewaa sanda qata mor, jininj sambori ano selewaa unkoowa tosia ii mende sewanja mewuya. Marae, bera, jininj ano moronja koloowaatiwaa iwoi tosaanja ii mende sewanja mewuya. Kaanagadeenj wain apu, oil gerewaa oilya, wiit kota ano flaua neneya ii mende sewanja mewuya. Bulmakao, lama, hoos ano hoos kare ii mende sewanja mewuya. Wala welenqeqe ejemba sewanjia menj gawononj onqonji sele busu me uuroromonjgogianonj bolinj tiwilaaro. Kaenj mende toroqenj amakebuya.

¹⁴ Konkororo ejemba yonononj Babilon emba iikawaaajonj kokaenj jewuya, "Gere honja nemambaa siinj moma laligonati, ii mono qaonji eenj laligojanj. Toomorianja ano esuhinaga akadamugiawo ii mono korebore gomesaonj aligi totominj laligojanj. Ii mono kambanj mongenj mombo mokoloowagatiwaa so qaago." ¹⁵ *Konkororo ejemba esuhinagia kaenj kaenj sewanja mewutiwaajonj ama siti iikanonja monej goul (maa suanj) horonj qabunagiawo koloogi. Yonononj korikori nanji tosonianj oolinonj ootigi gere ozozopananonj siimbobolo honombononja qaa moroti, iikawaaajonj mono aarunj saama jingenj qabuya.

¹⁶ Jingenj gama kokaenj jewuya, "Oo siti somata, lombo qagianonj urotiwaajonj mono 'Yei! Yei!' gama jingenj qajonj. Yonononj opogia tualalakota, osoga nezongbala ano oso popolanj ii mougi. Akadamugia goul, kowonjinj honawo ano kasasoronj tosonianj menjerengonj aogi tanigianonj kokobilibiliawo kolooro. ¹⁷ *Kaenj angito, esuhinagia kaanja hononja qaa ii mono uulanawo aua motoongowaa uutanonj tiwilaanj alinj qaonji." Kaenj jegi.

* **18:12:** Eze 27.12, 13, 22 * **18:15:** Eze 27.31, 36 * **18:17:** Ais 23.14; Eze 27.26-30

ama korisoro ama laligogiti, otokorian iikaanja otona ii mono mombo mobutiwaa so qaago. Babilon onoo konkororo ejemba ii kantria kantria kanon moma onongi qabunagiawo koloon laligogi. Yonoonon suuqanoron hamoqeqe ejemba ii balon so ejemba uugia men soogi jinjaun ama laligogi.” Siwe gajobanon kaen jero.

²⁴*Babilon ii kokaembaajon tiwilaaro: Gejatootoo ejemba ano Anutuwaa ejemba soraaya ii mono yonoo batugianon tondu tanala ama unugi komugi sagianon kamaaro. Yonoonon sa ano balonon ejemba tosaana unugi komugiti, kuuya iyonoo sagiaa ironanon mono yonoo qagianon uro laligogi. Kaniagia kaana mokologgi ero. Kian

19

Siwe yononon Babilon kemerotiwaajon Anutu mepeseegi.

¹ Kawaa gematanon Siwenonga qaa mon mobe tuun somata yononon kotakotagadeen rendun rii qajuti, mono iikawaa tanitani kolooro kokaen jegi, “Anutu mepeseejon haleluya! Anutunon hamo nunun nunuano iwaa bunja koloojon. Anutunananon ku-usun Toya kolooro mepeseen munin qabunayawo kolooja. ²*Anutunon mono qaa honaa so ejemba qaagia gosin dindinagadeen jen tegon nono-makeja. Kana somata emba serowilin ama iikaana kanon ejemba balon so men bolin onoma laligoroti, Anutunon mono iwaa qaaya gosin jen tegoro. Emba iikanon Anutuwaa gawon meme ejemba unuro sagianon kamaaroti, iikawaa irona mono meleema muro qaganon uro siimbobolo moma laligoja. Kawaaajon Anutu mepeseen mujon.”

³*Kaen jen mombo qama kokaen jegi, “Emba ii анги jero kaasoyanon mono kamban so tetegoya qaa waama umakebaa. Kawaaajon Anutu mepeseen munkejon, haleluya!”

⁴ Kaen qama jegi Anutuwaa jotamemeya wana 24 ano ben jawina 4 yononon mono usugon simin kuma Anutu, jinkaron dunanon rajiwaa waeya men mepeseen kokaen qagi, “Qaa ii onanon, haleluya!”

Lama meriaa maran lomban

⁵*Kaen qagi jinkaron dunonga qaa mon kokaen kolooro, “Anutuwaa gawon meme ejemba somata melaa jeta uuguwombotiwaajon keegia momakejuti, onono mono korebore Anutunana mepeseen laligowu.”

⁶ *Qaa ii kolooro qaa monj mobeti, ii kokawaa tanitani: Tuunj somata yonononj rii qama qa qamakejuti ano apu sianonj tongbama nano otonja koloonkeji ano pilisik qendan somatanonj qarogbingururunj koloonkeji, qaa ii mono iikawaa tanitani kaanja kolooro kokaen jegi, “Ponj Anutunana, ku-usunj kuuyaa Toyanonj mono kanainj gomanj so galej koma onoma kinj Ponjiaga koloonj laligowaa. Kawaaonj Anutu mepeseonj, haleluya! ⁷ Lama meriaa emba bunyanonj mono marambaa moma iyanja mozozonjonj jorinj aoro afaangoro emba memewaa kambananonj mono kanj kuuro laligojonj. Kawaaonj anana mono otokorianj maama aisoonj Anutu mepeseenj muninj qabunyanonj seinkebaa. ⁸ Anutunonj maleku tualalakota asamararanawo ii onono mougi.” (Maleku tualalakota ii ejemba so-raaya yonoo nanamemenj solanja kaisareya, mono iikanonj mouma aogi.)

⁹ *Tuunj somataa tanitani kaen qama jegi Siwe gajoba qambiawo iikanonj mono toroqenj kokaen nijoro mobe, “Qaa koi mono oowa: Anutunonj ejemba onoono Lama meriaa maranj (emba memewaa) lombanonj koubuti, iyonononj mono sim-bawonawo kolooju.” Kaen jenj mombo toroqenj kokaen nijoro, “Qaa ii mono Anutuwaawo qaa honja toonj kolooja.”

¹⁰ Siwe gajobanonj kaen nijoro niinonj iikanondeen iwaa waeya menj mepeseenj mumambaajonj moma iwaa kani-anonj siminj kuma usugoweto, iinonj kokaen nijoro, “Ae! Kaen mende amba. Gii ano goo uumeleenj alauruganonj Jiisaswaa kania nanjonj jenj laligogi welenj qen onomakejonj, niinonj iyonoononnga monj koloojenj. Jiisasnonj Buja qaa honja inisaanoti, iikawaa esujanonj mono gejatootoo ejemba inaan onono Unja Toroyaa qaaya moma jenj seigi. Kawaaonj mono Anutuwaajonj usugonj waeya menj mepeseenj laligowa.” Kianj.

Kraistnonj manjaqeqe tuunuruta yonowo manja aowombaajonj kenji.

¹¹ *Niinonj Siwe aantano hoos taanja monj iibe karo. Qaganonj raro karoti, iwaa qata ii Pondanj Nananj (Kawali) ano Eja Honabonja. Qata kaen qamakejuti, iinonj qaa dindinja otaan qaa gosinj jenj tegonj iikawaa so manja qenjeja.

¹² *Jaayanonj gere bolanj kaanja jero wanjonj ila wage mama konji qata asuganonj oo-ooyaga karo. Qata iyanodeen

* **19:6:** Eze 1.24; Ond 93.1; 97.1; 99.1 * **19:9:** Mat 22.2-3 * **19:11:** Eze 1.1; Ond 96.13; Ais 11.4 * **19:12:** Dan 10.6

mojato, moŋnoŋ moŋ ii mende moja. ¹³ Malekuya sanon qee-geesaaya ii mouma karo. Qata qamakejuti, ii Anutuwaanon qaa.

¹⁴ Ii otaan kagiti, ii Siwe gomambaa manjaqeŋe eja tuuŋa tuuŋa. Yoŋonon hoosgia taanŋa unuama qagianon rama malekugia tualalakota soraaya mouma kagi. ¹⁵ *Kawaligiaa buutanonŋa manjawaa soo somata (bainat) jeta sulutuk aanawo moŋnoŋ karo. Ii kantria kantria unuŋ haamo ama onombaatiwaajon ama karo. Iinon galenkonkombaa aen gbaruyanon kantri so qindingon galen koma onoma laligowaa. Iinon Anutu ku-usuŋ kuuyaa Toyaa wain juuya somata rijijaawaa. Wain juu ii Anutuwaa irinjonsoonŋa uuduuduuyawowaa kaisareya kolooja.* ¹⁶ Malekuyanon qata moŋ oogita marononon kokaen nano, “Kin yoŋoo Kingia ano eja poŋ yoŋoo Poŋgia.” Kian.

¹⁷ *Kawaa gematanon Siwe gajoba moŋ iibe ween jaayanon nano. Eukanon nama kotakota qama koonŋa koonŋa sombin biiwia koton kanakeewan elelaon kemakejuti, mono kuuya ii onooma kokaen jero, “Ono mono kawuu! Anutunon jejelomban somata mozozongoroti, mono iikanon ajoroowu. ¹⁸ Kan ajoronon kin poŋ, kawali galen ano manjaqeŋe eja yoŋoo busugia newu. Hoos ano hoos qagianon ramakejuti, mono iyonoo busugia newu. Ejemba kuuya yoŋoo busugia mono kan newu. Ejemba uuta kamaanqeŋeta, iyanŋiaa gawonŋia menkejuti ano togiaa welenŋia een qenkejuti, mono kuuya iyonoo busugia newu.”

¹⁹ Kawaa gematanon jeŋnemba ano balonŋa balonŋa yoŋoo kin poŋgia iyononon mono manjaqeŋe tuunŋia unuama kan ajoroogi iniiibe. Moŋnoŋ hoos qaganon rama manjaqeŋe tuuŋa yoŋowo nanoti, mono ii tuarenjen ama onoma manja aowombaajon ajoroogi iniiibe.

²⁰ *Aogi jeŋnemba men somonŋogi. Gejatootoo eja takapolakaya jeŋnembawaa jeta men angoletto ama laligoroti, ii kaanagadeen jeŋnembawo men somonŋogi. Gejatootoo eja takapolakayanon angoletto ama iikanon ejemba tosaanŋa koi kaanŋa ii tiligon onono jinjanŋ ama laligogi: Ejemba jeŋnembawaa aasoya men analin anŋon konŋiti ano tosanon unayaa waeya men mepeseen laligogiti, ii mono tiligon onoma laligoro. Oroma somonŋon gbiligbili hagon oronŋi

* **19:15:** Ond 2.9; Ais 63.3; Joel 3.13; Ais 14.20 * **19:15:** Wain kasawaa honŋa osoga (greip) kawaa kanŋenŋa ii juu somatanon ama rijijaagi qisigoro apuyanon dutaa ootanon lalanon kemero baket anŋi kawaa uutanon kemenkeja. Anana uunana mende meleenin Anutuwaa irinŋa toroŋen soono Jiisanon iikawaa siimboboloya moma irinjonsoonŋa rijijaaro kemero Anutuwaa uutanon olomooŋo luae koloowaa. * **19:17:** Eze 39.17-20 * **19:20:** Ais 13.1-18

ronj salfa jamowaa gere bolanjonj jenj gogorinj qenkeji, mono iikawaa sianonj kemeri. ²¹ Kemeri hoos qaganonj rarotiwaa buutanongga manjawaa soo somata (bainat) karoti, iikanonj mono kinj ponj ano manjageqe eja kuuya ii unjuro komugi. Komugi koonj kuuya yonjononj kouma busugia uunj nenj nenj timbiringogi. Kianj.

20

Satan somongogi gbani 1,000:baa so kapuare mirinonj raro.

¹ Kawaa gematanonj Siwe gajoba monj iibe Siwenongga kamaaro. Iinonj omejiilanj yonjoo ronj dusiita qaa iikawaa kii meria ano gbado somata monj ii borianonj menj kamaaro.

² *Gajoba iikanonj kamaanj jewanaj nemunja iliawo (dragon) ii menj gbani 1,000 rabaatiwaajonj somongoro. Jewenanj nemunja ii monowaa monoyanongga mokolej koloonj laligonj kouro. Qata monj ii Kilenjaa Toya ano Satan. ³ Gbani 1,000:baa uutanonj toroqenj ejemba kantri so kuunj gomanj so jinjaunj menj ambutiwaajonj tiligonj onjombabotiwaajonj somongoro. Somongonj giliro omejiilanj yonjoo ronj dusiita qaa iikanonj kemero ununja koma sapo ama mungenj aasononj (siil) qokotaanj kii nemunja kuno kemero uutanonj raro. Kaanja raro Siwe gajobanonj kokaenj jero, "Gbani 1,000 tegoro iikawaa gematanonj Anutunonj jero mombo isangji kambanj toroga gawonja menj laligowaa." Kaenj jero.

⁴ *Kawaa gematanonj jinkaronj dunja dunja iibe. Anutunonj tosaanja ku-usunj onjono ejemba qaagia jenj tegowuti, iyonjononj mono dunja dunja kanonj kamaanj ragi. Kaanjagadeenj ejemba Jiisaswaa kania nanjonj jegitiwaajonj ama Anutuwaa Bunja qaawaajonj ama arogia kotogi komugiti, mono iyonjoo kokoosogia injiibe. Kaanjagadeenj ejemba jenjnemba ano iwaa unjyaa waeya mende menj mepeseegiti ano iwaa aasoya ii wambusoonjgiononj me borogianonj mende menj analinj anjonj kongiti, mono iyonjoo kokoosogia injiibe. Kokoosogia ii injiibe mono gbilinj waagi. Waama Kraistwo gbani 1,000:baa so iwoi kuuya galenj koma laligogi.

⁵ Komugiti, iyonjnoonongga tosianonj koomunongga waawaa mutuya iikawaa kambanjonj mende gbiligi. Qaagoto, gbani 1,000 ii mambonji tegoro iikawaa gematanonj mono gbilinj waabuya. ⁶ Daenj yonjononj koomunongga waawaa mutuyaa kambanjonj gbiliwuti, iyonjononj mono simbawonjowo ano toroya soraaya kolooju. Kambanj iikanonj gbilingo mono indinja woi mende komuwu. Koomu woiyaa ku-usunjonj

* 20:2: Jen 3.1 * 20:4: Dan 7.9, 22

mono yonoo qagianon mende uro koomu kotiga komuwom-baajon amamaawuya. Yononon mono Anutu ano Kraist yoroo jigo gawon galenurugara koloowuya. Ii ano Kraistwo gbani 1,000 ii iwoi kuuya galen koma laligon ubuya. Kian.

Anutunon Satambaa qaaya jen tegoro kamaawaa.

⁷ Gbani 1,000 ii tegoro Satan kapuare mirinonga (kapuwareyanonga) isangi kamaawaa. ⁸ *Kamaan kema ejemba kantri so tiligon onomambaajon balon so liligowaa. Balon goraaya leele eu emu kema kan (uugia mongosoon) sisau ama onoma kantri qagara Goog ano Maagog ii kaanjadeen sokoma kembaa. Anutu tuarenjen ama manja qewutiwaajon kuun onono ajoroogi jangogianon kowewaa sakasimbaa so koloowaa. ⁹ Ajoroon kan koton Israel goman sokondaboron kema Anutuwaanon kanageso yonoo sopagia ano Anutuwaawombo sitia (Jerusalem) ii liligon rabuya. Kaen rabuyato, Anutunon gere bolan ano siwenonga kamaan jen koton onondaborowaa.

¹⁰ Jen koton onondabororo Kilenaa Toya tiligon onono jin-jauj anjiti, gajoba yononon ii hagon mugi ron salfa jamowaa gere bolananon jen gogorinlao qen namakeji, mono iikawaa sianon kemero. Wala jenemba ano gejatootoo eja takapolakaya kaanagadeen hagon orongi iikanon kemen laligojao. Iikanon asaga gomantiina qanjonon onootigi tetegoya qaa simbobolo honombononga mende moma laligon ubuya. Kian.

Anutunon ejemba komugiti, iyonoo qaagia jen tegowaa.

¹¹ *Kawaa gematanon jin-karon dun somata taana ano iikanon raji, ii iibe. Iibe siwe namonon iwaa jaasewananganqa qaoma kemaliri. Kemaliri mombo iriibonatiwaa so mende koloori. ¹² Kemaliri ejemba koomuya uuta ano kamaanqeqeta injiibe jin-karon dun batanon nangi Anutunon buk papiaya papiaya kotuno. Papia alia mon qata laaligo kotigaa qa arej buk ii kaanagadeen kotuno. Kotuma ejemba koomuya yonoo qaagia gosiro nanamemengiaa sunduya buk papianon oogita eji, iinon mono iikawaa so weenjon ejemba jen tegon onono.

¹³ Kowenon komun kemen laligogiti, ii kowe Toyanon meleema onono Anutuwaawaa jaanon kougi. Koomuwaa kondomondoo Toyaa boronon laligogiti, ii Toya iikanon meleema onono. Komun koomu gomanon kemen laligogiti, ii iikawaa Toyanon meleema onono Anutuwaawaa jaanon kougi. Kaen kouma asugigi Anutunon qaagia motomotoon gosin nanamemengiaa so jen tegon onono. ¹⁴ Jen tegon onono koomuwaa kondomondoo Toya ano koomu goman Toya ii

* **20:8:** Eze 7.2; 38.2, 9, 15 * **20:11:** Dan 7.9-10

hagon oronji ron gere bolan jen gogorinjlaon qen namakeji, mono iikawaa sianon kemeri. Gere sia iikanon kemegiti, iikanon mono koomu indija woi koloaja.

¹⁵ Anutunon mombaa qata laaligo kotigaa qa aren buknon mende oogita ero mokoloroti, ii mono hagon muro ron gere bolan jen gogorinj qen namakeji, iikawaa sianon kemero. Kian.

21

Siwe dologa ano namo dologa iriibe.

¹ *Siwe namo mutuya yoronon kaen qaoma aliri kowenon kaanagadeen mende toroqen ero. Iikawaa gematanon Siwe ano namo dologa iriibe.

² *Jerusalem dongoga, siti toroya ii Siwenon Anutuwaa gomanonga kamaaro iibe. Siti ii meagodaborogi iimasiinsiinawo kokaen kolooro: Emba marambaajon maleku iimasiinsiinawo mouma mugi eja bunayawo aitonngowaatiwaajon menjerenjon aon jorinj akadamuyawo nanji, siti kanon mono iikawaa so kolooro iibe. ³ *Ii iima nama jinjaron dunonga qaa mon kolooro mobe kotakota qama kokaen nijoro, "Iiba, Anutuwaa mirinon mono ejemba batugianon kamaan eja. Anutunon batugianon laligoro iwo laligogi ano ben Anutugia koloon yonowo laligon ubaa. ⁴ *Yonowo laligon jaungia kuuya kotodaborowaa. Iwoi kuuya wala eroti, iikanon mono qaondabororo. Kawaaajon mombo mende komugi jinjen mende qabuya ano toroqen siimbobolo mon mende mobuya. Iwoi mombaajon mende amamaan saabuya."

⁵ Jinjaron dunonon raji, iinon kokaen nijoro, "Moba, niinon jewe ilawoila kuuya mono kolonaniro gbilia koloowaa." Kaen nijon jero, "Qaa ii hona toonja uuwoiya qaa, iikawaajon ii mono papianon oowa." ⁶ *Toroqen kokaen nijoro, "Ii jen kotowe kolodaboroja. Niinon waladeen laligon (iwoi kuuya mokolon kanagen jewe qaono) konogaga laligon uma laligomanja. Kawaa so niinon tere nemunja mutuya A ano tere nemunja tetegoya Z koloojen. Monon apuwaajon moji, niinon mono laaligo kotigaa apu jaayanonga apu ii kalen mube iikanonga sewanja qaa koson nen laligowaa.

⁷ *Monon lombo kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono iwaa Anutuya koloon iwoi kuuya ii mube iwaa bunja kolooro noo meraborana koloon qana bosima laligowaa.

* **21:1:** Ais 65.17; 66.22; 2 Piito 3.13 * **21:2:** Ais 52.1; 61.10; Ais 3.12 * **21:3:**

Eze 37.27; Lew 26.11, 12 * **21:4:** Ais 25.8; 35.10; 65.19 * **21:6:** Ais 55.1

* **21:7:** 2 Sml 7.14; Ond 89.26-27

⁸ “Kaen laligowuyato, tosonian ejemba jaagianon jirinjirin ama bon mende nama momalaarigia mesaogi uugianon tilooji, iyonoo mirigianon mono ron salfa jamowaa gere* bolananon gogorinlao jen namakeji, iikanon ewuya. Yonoonon toroqen ejemba koi kaanja yononon kaanagadeen iikanon kemen laligowuya: Ejemba unugi komugi serowilin owen hamoqeqe ama tando lopion waegia men mepeseen qaa qolonmolongoya jenkejuti, niinon mono ii hagon onombe sia iikanon kemen laligowuya. Ii koomu indin qaa woi koloowaa.” Jinkaron dujanonga qaa kaen karo mobe. Kian.

Jerusalem siti dologa ii qaita mon.

⁹ Lombo kanjanawo konoga 7 kanon qambi 7 saa qegi Siwe gajoba 7 yononon ii men nangiti, iyonoononga monon kan kokaen nijoro, “Mono kana emba Lama meriaa emba bun qaloomambaajon anji, ii qendeema goman.”

¹⁰ *Kaen nijoro Un Toroyanon nono umbeumbenanon qananon uro Siwe gajoba iikanon nuano baanja koriga qabunayawo monon uri. Iikanon uma siti toroya Jerusalem Siwenon Anutuwaa gomanonga kamaaroti, ii qendeema nono kokaen iibe:

¹¹ Anutuwaa asamaranja iikanon asariro kokobilibilianon goul ano kowonjin honawo sewangia uuta iikawaa tani kolooro. Kowonjin honawo qata jaspaa ii kaaro jokanja jokanja kokobilibiligiawo meleema asarinkejuti, mono iikawaa so tualalakota ero. ¹² *Kiropoya uuta ii akadamyawo. Kiropoyaa naguya 12 nangi kosogianon Siwe gajoba 12 sokoma nangi. Israel kanagesowaa tuun 12 yonoo qagia ii nagu iikawaa selegianon oogita nano. ¹³ Nagu 12 ii leelee eu emu kokaen nangi: Ween koukoutanon karoon, kemekemetanon karoon, Noot waagen karoon ano Saut waagen karoon. ¹⁴ Siti kiropo ii kowonjin tando damuyawo 12 iikayonoo qaganon megii nano. Lama meriaa aposoluruta 12 yonoo qagia 12 ii tando 12 iikanon oogita nano.

¹⁵ *Siwe gajoba niwo qaa jeroti, iinon siti, iikawaa kiropoya ano naguya 12 iyonoo sogia keda ama momambaajon jojorin goul kedaya (rula mesa) men nano. ¹⁶ Siti ii arenjon megii wanjon 4 kolooro. Leelee eu emu korigaya ii ororon. Koriga motomotoon ii goul kedaya iikanon kedaya ama 2,400 kilomiita kawaa so mokolooro ero.† Aaregen qaa ii kaanagadeen ororon ero. ¹⁷ Siwe gajobanon kaanagadeen

* **21:8:** Salfa jamowaa geria ii kojuwaa jamoyanon jen gogorin qen jenkejiwaa so koloaja. * **21:10:** Eze 40.2 * **21:12:** Eze 48.30-35 * **21:15:** Eze 40.3

† **21:16:** Tuun 12 motomotoon iikawaajon 200 kilomiita.

siti kiropoya ii balonj ejawaa kedanonj so ama 60 miita mokooloro ero.

¹⁸ *Siti kiropoya ii kowonjinj honjowo qata jaspaa kanonj memetaga. Siti anjoo ii goul toononj megii asamararananonj mono kaaro taanja so asasagawo asariiro. ¹⁹ Siti kiropoyaa tandoya ii kowonjinj sewanja uuta kania kania kanonj menjerenjonj megii akadamugiawo kokaenj koloogi injiibe: Tando mutuya ii kowonjinj honjowo qata jaspaa mundaya injanja tanitani. Tando woiya ii kowonjinj asonja qata safaia, karonja ii kowonjinj tongontongonj qata ageit. Tando 4:ya ii kowonjinj tongonja qata emerald.

²⁰ Tando 5:ya ii kowonjinj nejongbalaya qata sardoniks. Tando 6:ya ii kowonjinj osoga qata karnilian, 7:nja ii kowonjinj qata krisolait (kwortz), mundaya goul kaaro kaanja. Tandoya 8:ya ii kowonjinj asonjonja qata beril, 9:nja ii kowonjinj goota qata topaz. Tando 10:nja ii kowonjinj qata kalsedoni (krisopreis) mundaya tootooyawo, 11:nja ii kowonjinj gogookota qata jeisint (torkwois). Tando 12:ya ii kowonjinj osoga nezongbala qata ametist. ²¹ Siti kiropo nagu 12 ii soronj kota damuyawo 12 iikanonj memetaga. Nagu motomotoonj ii soronj kota motomotoonj kanonj orasinj memetaga. Sitinonj kana eji, ii goul toononja megii kaaro taanja kaanja asariiro.

²² Siti kuuya yonononj Ponj Anutu ku-usunj kuuyaa Toya ano Lama meria tororo iriima uugia meleema waegara menjepeseenjeju. Kawaaonj jiwowonj jigo (tempel) mombaajonj mende amamaanjeju. Jigo ii mende iibe.

²³ *Anutuwaa asamararananonj siti menj asarinj onono Lama merianonj kiwagia kolooja. Kawaaonj weenj koinj asariwaotiwaajonj mende amamaanjeju. ²⁴ *Iinonj kiwagia koloo kantria kantria yonononj iwaa asaganonj kema kanj laligowuya. Namowaa kinj ponja ponja yonononj bunjagia akadamugiawo ii menj kanj siti iikanonj ambuya. ²⁵ *Siti pangamaanja qaa, iikawaaonj kiropo naguya ii kamban mononj mende kombuto, suulanj tama nambaa.

²⁶ Kantria kantria yonononj uugia meleema akadamugiaa bunjagiaajonj awelegonj qabunjagiawo koloonj laligogiti, ii menj kanj siti iikanonj ambuya. ²⁷ *Ejemba qagia laaligo kotigaa qa arenj buknonj oogita eji, iyononondeenj mono siti iikanonj ubuya. Lama merianonj qa arenj buk ii galenj komakeja. Mononj uuta tilooji me anjonjora imbilolonjowo ama qaa qolonjolonjgoya jenjeji, iinonj mono iikanonj umambaajonj amamaawaa. Kianj.

* 21:18: Ais 54.11-12 * 21:23: Ais 60.19-20 * 21:24: Ais 60.3 * 21:25: Ais 60.11

* 21:27: Ais 52.1; Eze 44.9

22

Laaligo kotigaa apu gowoya iibe.

¹ *Kawaa gematanon Siwe gajoba iikanon laaligo kotigaa apu jaaya qendeema nono Anutu ano Lama meria yoroo jin̄karon̄ dun̄non̄ga ujun̄gon̄ kan̄ apu gowoya kolooro. Kawaa apuya ii kaaro jokaña jokaña kokobilibiligiawo meleema asarin̄kejuti, mono iikawaa so tualalakota kolooro.

² *Apu gowoya iikanon̄ sitiwaa kana somatanon̄ kamaan̄ biiwia metetereen̄ koton̄ karo. Apu gowoyaa goraayanon̄ leeleen̄ kanon̄ laaligo kotigaa gereya ii nano. Gere iikawaa hon̄anon̄ mono gbani so somaña 12, ii koin̄ motomotoombaa uutanon̄ koloon̄keju. Gere iikawaa sejanon̄ mono kan̄tria kan̄tria ejembanon̄ qeeango mokoloowutiwaajon̄ ama nan̄ju.

³ *Mon̄non̄ mon̄ mende toroqen̄ alia seigon̄ qasuaawaa. Anutu ano Lama meria yoroo jin̄karon̄ dun̄garanon̄ mono siti iikanon̄ ero Lama meriaa gawon̄ meme ejembaurutanon̄ welen̄ qen̄ mun̄keju. ⁴ Welen̄ qen̄ mun̄ jaasewaña iima Anutuwaa qata wambusoongianon̄ men̄ mokotaagi ewaa.

⁵ *Goman̄ mende toroqen̄ tiiwaa. Pon̄ Anutunon̄ men̄ asarin̄ on̄omakejiwaajon̄ kiwa asasagaajon̄ me ween̄ asasagaajon̄ mende amamaawuya. Kaen̄ oyan̄boyan̄ laligon̄ kaman̄ so tetegoya qaa kin̄ pon̄ kaan̄ galen̄kon̄kon̄ gawon̄ men̄ laligon̄ ubuya.

⁶ *ii iibe Siwe gajobanon̄ kokaen̄ nijoro, “Buña qaa mojan̄i, iikanon̄ mono hon̄a toon̄ uuwoiya qaa kolooja. Pon̄ Anutunon̄ gejatootoo ejemba sololon̄ on̄omakeji, iinon̄ mono Siwe gajobaya nii wasin̄ nono asugin̄ goma laligowe. Iwoi kuuya uulan̄awo koloowutiwaa so an̄ji, momalaari ejembaurutanon̄ ii mobutiwaajon̄ ii asugin̄ qendeema gombe.”* Kian̄.

Jiisanon̄ mombo eleema kawaa.

⁷ Jiisanon̄ jeja, “Mobu, niinon̄ mono uulan̄awo eleema kaman̄a. Tosianon̄ buk kokawaa gejatootoo qaaya buña qen̄ qokotaan̄kejuti, iyon̄onon̄ mono simbawon̄awo kolooju.”

⁸ Jon̄ niinon̄ Buña qaa koi moma jaana meleeno un̄aya iibe. Ii iima modaboron̄ Siwe gajobanon̄ un̄a koi qendeema nonoti, niinon̄ iwaa waeya men̄ mepeseemambaajon̄ moma namonon̄ kamaan̄ kanianon̄ simin̄ kumbe. ⁹ Simin̄ kumbeto, kokaen̄ nijoro, “Ae! Kaen̄ mende amba. Niinon̄ gii ano gejatootoo alauruga ano ejemba buk kokawaa Buña qaaya buña qen̄ qokotaan̄kejuti, mono kuuya on̄oo koorongianon̄ nama motoon̄ Anutu welen̄ qen̄ mun̄kejon̄. Niiga qaagoto, mono Anutu waeya men̄ mepeseen̄keba.”

* 22:1: Eze 47.1; Zek 14.8

* 22:2: Jen 2.9; Eze 47.12

* 22:3: Zek 14.11

* 22:5: Ais 60.19; Dan 7.18

10 Kaen jen kokaen nijoro, “Kamban torija. Kawaajon buk kokawaa gejatootoo qaayanon aasangoyanon ewaboti-waajon ii papia-non oowato, ii mono mungen aasonon (siil) mende qokotaawa. 11 *Bologa menkeji, iinon mono toroqen kaen men kileqileewa. Tiloon laligoji, iinon mono toroqen tiloon anjonjayawo koloon laligowa. Nanamemen dindina amakeji, iinon mono toroqen dindinagadeen ama men laligowa. Soraaya kolonkeji, iinon mono toroqen soraaya toton koloon laligowa.” Siwe gajobanon kaen nijoro.

12 *Jiisasnon jeja, “Mobu, niinon mono uulanawo eleema kamaņa. Kamaņati, iikanon mono tawagia men kamaņa. Nanamemenģia ama men laligogiti, mono ii gosin iikawaa so tawagia motomotoon onomaņa.

13 *“Niinon kanakanaiyanon mutuya laligon (iwoi kuuya mokoloon kanagen jewe qaono) tetegoyanon konoga koloon laligomaņa. Iikawaa so niinon A ano Z, tere nemuņa mutuya ano tetegoya koloojen.

14 *“Niinon ejemba malekugia galen komakejuti, iyonoojon kiropo naguya horowe saanon siti uutanon ugi mende anjon koma onombe laaligo kotigaa gere hona newuya. Kawaajon opo malekugia galen koma songbamakejuti, ejemba iyononon mono simbawonawo ano oyanboyan kolooju.

15 “Yononon oyanboyan mokoloowuto, tosaņa yonoojon nagu koma somongowe seleengen laligowuti, ii ejemba koi kaņa: Kasu kaņa serowilin ama owen hamoqeqe amakeju. Serowilin ama ejemba unugi komunkeju. Tando lopion waegia men mepeseenjeju ano anjomokolombaa siņa moma ii amakeju. Ejemba kaņa kuuya ii mono kiropo seleengenanon laligowuya.

16 *“Jiisas niinon gajobana wasiwe liligon uumeleen kanageso onoojon gejatootoo qaa koi nanjon injonkebaa. Niinon kin Deiwidwaa wanjaleya ano mundaņa koloojen. Niinon gomaambawaa widia asamararanawo koloon asarinkejen.” Jiisasnon kaen jero.

17 *Unja Toroya ano emba bunaya yoronon kokaen jenkejao, “Jiisas, gii mono kawa.” Kaen jeri mobuti, onjo mono kaanideen kokaen jewu, “Jiisas, gii mono kawa.”

Monon apuwaajon moji, iinon mono kawa. Monon laaligo kotigaa apuwaajon siņa moji, iinon mono kan ii kalenģa analin anjon komba. Kian.

* 22:11: Dan 12.10 * 22:12: Ais 40.10; 62.11; Ond 28.4; Jer 17.10 * 22:13:

Ais 1.8, 17; 2.8; Ais 44.6; 48.12 * 22:14: Jen 2.9; 3.22 * 22:16: Ais 11.1, 10

* 22:17: Ais 55.1

Galenj meme ano jojopanj qaa tetegoya

18 *Niinonj buk kokawaa gejatootoo qaaya mobuti, kuuya onjoonj galenj meme qaa kokaen jejen: Monjonj gejatootoo qaa koiwo qaa monj toroqenj jewaati, lombo kanjanawo koloowaatiwaa qaaya buk kokanonj ooweti, Anutunonj ii mono iwaa qaganonj ano ubaa. 19 Monjonj buk kokawaa gejatootoo qaaya iikanonjga qaa monj qetegowaati, Anutunonj mono ii anjonj kono laaligo kotigaa gere honja mende nen siti toroyanonj mende ubaa. Iikawaa qaaya Anutunonj somonjoro buk kokanonj ooweto, qaa iikanonj mono iwaanonj honjowo mende koloowaa.

20 Bunja qaa koi nanjonj jeji, iinonj kokaen jeja, “Qaa ii onjanonj. Niinonj mono uulanjowo eleema kamanja.”

Kaen jero niinonj kokaen jejen, “Qaa ii onjanonj. Oo Pon Jiisas, gii mono kawa.”

21 Pon Jiisaswaa kalenjmorianjonj mono kuuya onjowo ewa. Qaa ii onjanonj.

* 22:18: Dut 4.2; 12.32